ALPHONSI TOSTATI HISPANI,

EPISCOPI ABVLENSIS,

PHILOSOPHI, THEOLOGI,

Ac Pontificij Iuris, Cæsareique consultissimi, necnon linguæ Græcæ, & Hebraicæ peritissimi,

COMMENTARIA IN LIB. III. REGVM:

Mendis nunc sanè quàm plurimis diligenter expurgata.

CVM INDICE COPIOSISSIMO.

Ad PHILIPPVM II. Catholicum & Inuictissimum Hispaniarum, & Indiarum Regem.

de la casa de Seuilla

de los Clerigos menores

VENETIIS, MDXCVI.

Apud Io. Baptistam, & Io. Bernardum Sessam, fratres.

Corregido segun el indice de 1632.

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS

COMMENTARIORVM IN TERTIVM LIBRVM REGVM

PRÆFATIO.

TANDEM finito libro Samuelis, velut grandi onere liberati ad librum Melachim manum mittimus. In quibus non eadem nomina Latinis, & Hebræis sunt. Hebræi quippe præcedentes duos libros indiuisos habentes, velut vna clausula copulatos, librum Samuelis vocant, quos nos magna intersectione diuidentes, primum, & secundum libros Regum appellamus. Hunc autem vsque ad finem Regum vna clausura comprehendentes Hebræi librum Regum vocant, siue Melachim. Nos verò duos vsque ad finem Regum libros efficimus, & sic quod Hebræi duplici diuisione habent, nos quadruplici sectione tenemus.

Quare Iudæi istos libros Regum diuidunt in duas partes solum, nos verò in quatuor. Quæstio. I.

QVAERETVR quare Hebræi primum, & secundum Libros Regum, sine aliqua diuisione habentes, vocent librum Samuelis, & istos duos sequentes, comprehendentes vno Volumine, vocent libros Melachim, idest, Regum. Respondendum, quòd hic sunt duo dubia: primum est, quare illi in duas partes solum istos quatuor Libros diuidant. Secundum est, quare talibus nominibus eos appellent. Ad primum dicendum, quòd Hebræi in diuisione horum Librorum non tenuerunt eandem intentionem, quam nos, sed considerauerunt, quòd totum tempus durationis Regum his quatuor libris comprehenditur: vnde potuissent omnes esse vnum Volumen, sed vt clarius, & distinctius haberetur, susceperunt diuisionem libri ex statu Regum. Reges quidem apud Israel semper fuerunt a Samuele, & Saule vsque ad Babylonis captiuitatem; sed in isto tempore aliquando fuit regnum vnitum, & indiuisum, sicut sub Saule, Dauid, & Salomone: aliquando autem fuit diuisum in duo regna, scilicet, a tempore Roboam vsque ad Ba-

bylonicam ciuitatem. Pro tempore ergo, quo fuit regnum indiuisum, vnum librum faciunt, ideo duos libros præcedentes secundum diuisionem nostram ponunt sub eodem Volumine, eo quòd in primo de regno Saulis agitur, sub quo fuit regnum indiuisum. In secundo autem de regno Dauid, sub quo etiam regnum indiuisum stetit. Nam licet Isboseth illud diuidere inchoasset, non permansit ista diuisio, sed mortuo in breui Isboseth, fuit totus Israel sub Dauid. Tempus autem regni diuisi fuit a Roboam vsque ad captiuitatem Babylonis; ideo totum hoc tempus eodem volumine comprehendunt, licet nos in duo diuidamus: nam regnum nunquàm postea reunitum est. Ista est consideratio Hebræorum, & satis conueniens, scilicet, quare totum librum Regum in duos solum libros secent.

Quare isti libri a Iudæis sic appellantur, & duo primi libri quare a Iudæis vocentur Samuelis. Et an sint eius. Quæstio. II.

QVAERETVR secundo, quare isti libri sic appellantur apud eos: nam prima pars, scilicet duo libri præcedentes vocatur liber Samuelis; secunda autem, scilicet, isti duo sequentes liber Melachim, idest, Regum appellatur, vel Melachoth, idest, Regnorum, vt ait Hierony. in Prologo galeato. De prima autem parte, quare vocetur liber Samuelis dubium est, & multi multa opinantur, sicut exposui in Prologo galeato, & in alijs locis. Quidam enim dicunt, quòd vocatur liber Samuelis, quia Samuel illum scripsit. Sed non stat, quia in I. lib. Regum, 25.cap. Ponitur mors Samuelis, ideo non solum non potuit ipse scribere istos duos libros, qui vocantur liber Samuelis; immo etiam non potuit finire primum librum de regno Saulis. Alij dicunt, quòd Samuel incepit scribere libros Regum ab exordio, & scripsit vsque ad mortem suam, scilicet, 24.capitula primi Regum: reliqua autem, quæ supersunt, dicunt scripsisse Dauid vsque ad finem secundi libri Regum, & hoc communius tenetur: & hoc etiam ego secundum aliorum positionem aliquando tenui. Sed non stat, quòd Dauid aliquid scripserit de his libris, quod patet, quia primo Regum 27. dicitur de bellis, quæ agegat Dauid contra Gessuri, & Gerzi, & Amalecitas tempore, quo manebat in terra Philisthinorum. Et ibi dicitur, & agebat prædas de Gessuri, & Gerzi, & de Amalecitis. Hi enim vagi habitabant in terra antiquitus euntibus Sur, vsque ad terram Ægypti, & sic innuitur, quòd tempore Dauid habitabant illę gentes vagæ in deserto, quando percutiebat eas Dauid: postea autem non habitauerunt in deserto. Vnde dicitur: Antiquitus habitabant vagi. Et sic videtur, quòd ille, qui scripsit illam literam fuit multo tempore post Dauid, eo quòd dixit, antiquitus, & refertur illud ad tempus Dauid. Et sic dicendum, quòd Dauid nihil scripsit de primo, vel secundo libro Regum, qui vocatur liber Samuelis. Item dicendum, quòd Samuel non scripsit de libro Regum 24.capitula, scilicet, vsq; ad mortem suam: immo neque scripsit aliquid, nec vnam literam saltem de libris Regum. Quod apparet, quia supra 1.lib.cap.9.dicitur, quomodo iuerunt Saul, & pueri eius ad inquirendum Samuelem, vt diceret eis vbi ęrant asinæ perditæ, & quæsiuerunt vbi est videns: & dicitur ibi in litera: olim in Israel sic loquebatur vnusquisque, vadens consulere Dominum: Venite, & eamus ad videntem, qui enim Propheta dicitur hodie, dicebatur olim videns. Et sic apparet, quòd tempore, quo scriptus est ille primus liber Regum, non erat idem modus loquendi in Israel, qui erat tempore Samuelis. Nam tempore Samuelis vocabantur videntes ipsi Prophetæ; quia de ipso Samuele quæsitum est, eod.cap. Vbi est videns. & tempore, quo scriptus est liber vocabantur Prophetæ. Item, quia dicitur ibi: Olim vocabantur videntes, ergo tempus Samuelis respectu illius, qui scripsit librum illum primum, vocabatur Olim. Et sic dicendum est, quòd Samuel nihil scripsit, nec vnam literam saltem de libris Regum: & si scripsisset aliquid, scripsisset gesta Regum vsque ad mortem suam. Sed falsum est, quia etiam gesta sua ante exordium Regum non scripsit, vt patet ex præcedenti probatione. Dicendum igitur, quòd duo præcedentes libri, & duo sequentes non habuerunt diuersos scriptores, quia istud aliqui putauerunt, vt assererent duos præcedentes a Samuele, & Dauid scriptos fore,

quod

quod falsum est. Sed dicendum, quòd omnes quatuor libri Regum fuerunt scripti ab Isaia, vel Ieremia, qui fuerunt post omnia hæc tempora, & potuerunt dicere ea, quæ habentur in duobus præcedentibus libris, scilicet, Olim, & Antiquitus, quæ non possunt referri ad tempora Samuelis, nec Dauid. Sed adhuc dicendum, quòd melius est dicere fuisse Ieremiam scriptorem istorum librorum, quàm Isaiam, eo quòd Isaias nõ vidit captiuitatem Babylonicam, in qua finiuntur libri Regum, sed mortuus est sub Manasse filio Ezechiæ Regis. Ieremias autem potuit conuenienter scribere omnes quatuor libros, quia ipse vidit captiuitatem Babylonicam, in qua finiuntur isti libri. Sed dicendum, quòd vocantur isti duo libri præcedentes liber Samuelis nominando a materia, de qua agitur, scilicet, quia in primo illorum agitur de Samuele, & principium libri est de natiuitate eius: ideo tam propter dignitatem Prophetæ Samuelis, quàm propter exordia libri, scilicet, quia in Samuele incipit, & Iudæi, vt in plurimum solent nominare libros a principijs, appellatus est liber Samuelis, & quia duo libri præcedentes, secundum Hebræos sunt vnus liber, vocatur totus liber Samuelis.

Ieremiã fuisse scriptorẽ librorum Regum.

De inscriptione lib. Regum. *Quæstio. III.*

QVAERETVR vlterius de nomine istius partis sequentis, quam Hebræi, vt diximus, Melachim, idest, Regum, vel Melachoth, idest, Regnorum appellant. Et dicendum, quòd vocatur liber Melachim, idest, Regum, quia in eo de pluribus Regibus agitur, & tota materia eius de Regibus est. Vocatur autem liber Melachoth, idest, Regnorum, quia agitur in eo de duobus Regnis, scilicet, Iuda, & Israel. Hieronymus tamen in Prologo galeato dicit, quòd melius est multo Melachim, idest, Regum dicere, quàm Melachoth, idest Regnorum: non enim multarum gentium regna describit, sed vnius Israelitici populi, qui duodecim tribubus continetur. Sed licet repugnare Hieronymo videatur nefas, tamen videretur melius dicendum, quòd vocaretur Melachoth, idest, Regnorum, quàm Melachim, idest, Regum. Quod patet ex intentione Hebræorum diuidentium libros Regum in duas partes: nam in prima parte, in qua regnum fuit vnitum, scilicet, tempore Saulis, & Dauid, non vocant librum Regum, & ponunt illud sub vna sectione: totum autem, quod pertinet ad tempus, in quo fuerunt diuisa regna, scilicet, Iudæ, & Israel, ponitur sub alio volumine, ideo respiciendo diuisionem regnorum, diuisus est liber Melachim a libro Samuelis, & ob hoc melius est appellari librum Regnorum, idest, Iudæ, & Israel, quàm librum Regum. Item quando nominatur liber Melachim, idest, Regum, non dicitur sic, eo quòd de multis Regibus agat, quia tunc etiam duo præcedentes libri, qui faciunt vnam partem apud Hebræos, vocarentur liber Regum, quia ibi agitur de Saule, & Dauid, & Isboseth: tamen non vocatur liber Regum apud Hebræos, quia non agitur in eo de Regibus multis simul regnantibus. In hoc autem agitur de multis Regibus simul regnantibus, scilicet, in regno Iudæ, & regno Israel. Vnde non vocatur apud Hebræos liber Regum, quia agit de multis Regibus sibi succedentibus, sed quia agitur de multis Regibus simul regnantibus.

Latini quare hos libri omnes vocauerunt Regum. Et quare diuisi sint in quatuor partes. *Quæstio. IIII.*

QVAERETVR vlterius, quare secundum Latinos iste liber totus vocatus est liber Regum incipiendo a Samuele vsque ad captiuitatem Babylonis, & quare diuisus est in quatuor libros. Respondendum, quòd vocatur totus liber Regum, quia de Regibus agitur in illo a principio vsque ad finem, præterquàm cum a principio introducitur quædam pars libri de Samuele, sed adhuc illud ad historiam Regum pertinet, quia ibi non ponitur de Samuele, nisi quia ipse fuit, qui vnxit primum regem in Israel, & sic historia Samuelis est quasi Prologus ad historiam Regum. Reliqua autem de regibus sunt. Ad secundum, scilicet, quare diuidatur istud volumen in quatuor partes, dicendum quòd diuisiones prin-

cipales huius voluminis sunt duæ, secundum quòd diuidunt Hebræi, scilicet, vna a principio vsque ad librum istum tertium, & alia ex nunc vsque ad finem. Ratio diuisionis est, quia in duobus præcedentibus libris agitur de regno Israel vnito, scilicet, sub Saule, & Dauid. Hic autem agitur de regno diuiso, ideo debuit esse alius liber. Sed adhuc prima pars, in qua agitur de regno vnito, subdiuiditur in duos libros, cuius quatuor causæ assignatæ sunt in Prologo præcedentis libri. Præcipua autem est, quia in primo libro actum est de regno Saulis, qui erat reprobatus, ne vltra aliquis de stirpe sua regnaret. Dauid autem erat electus a Deo ad regnandum ipse, & posteri sui in æternum, præcedenti lib. cap. 7. Ideo fuit conueniens historiam Dauid diuidi ab historia Saulis. Ista autem pars secunda principalis, in qua agitur de regno diuiso subdiuiditur in duos libros, eo quòd in primo eorum agitur, qualiter tam regnum Israel, quàm Iuda prosperabantur, & florebant. In secundo autem agitur, quomodo ista duo regna corruere inceperunt. Finis autem vnius habetur sequenti lib. cap. 17. Cum vndecim tribus fuerunt translatæ per reges Assyriorum in terram Medorum: finis secundi regni, scilicet, Iuda habetur sequenti lib. 24. & 25. cap. Cùm translati sunt Iuda, & Beniamin in Babylonem. Principium autem casus istorum regnorum fuit, quando propter peccata eorum Deus voluit deprimere illa, & fecit, quòd gentes, quæ olim erant subditæ, & tributariæ Israelitarum, & Iudæorum rebellarent eis, scilicet, Moabitæ, Idumæi, Philisthini, & reliquæ gentes, & postea paulatim istę gentes, & aliæ, quæ prius fuerant subiectæ Israelitis, scilicet, Syri pugnauerunt contra Israel, & Iudam, & humiliauerunt eos: & sic quotidiana calamitate deprimebantur, quousque ad hoc deductum est, vt Israelitæ deducerentur in Assyrios, & Iuda, & Beniamin in Babylonem: & sic agit liber iste de prospero statu regni Iuda, & Israel; sequens autem, idest, quartus est de calamitate istorum regnorum, quod patet ex principio eius, vbi agitur de rebellione gentium subditarum, & dicitur: Præuaricatus est autem Moab in Israel, idest, surrexit contra Israel nolens manere in tributo, quod antę soluebat. Fuit ergo rationabiliter diuisus totus liber Regum in quatuor libros.

Quare in hoc tertio libro ponitur historia Salomonis, & non in præcedenti. Quæstio. V.

QVAERETVR vlterius cùm in isto libro agatur de tempore, quo fuerunt regna diuisa, & ob hoc fuit iste liber diuisus a præcedentibus, quare ponitur hic historia Salomonis: nam debuisset scribi in libro pręcedenti, eo quòd tempore Salomonis mansit regnum vnitum, sicut tempore Dauid, & Saulis. Respondendum, quòd si propriè attendatur radix diuisionis huius libri a præcedentibus deberet incipere iste liber in cap. 12. infra, quia ibi agitur, quomodo regnum diuisum est in electione Roboam filij Salomonis: ponitur tamen in hoc libro tota historia Salomonis, eo quòd fuit tempus suum quoddam præambulum ad diuisionem regnorum postea factam. Nam tempore Roboam fuit diuisum regnum propter peccata Salomonis: sic enim prædixerat ei Ahias Silonites, infra 11. Vt ergo cognoscantur peccata Salomonis, quibus procurata est diuisio regnorum, posita est in isto libro historia Salomonis, quasi tempus suum pertineat ad tempus regni diuisi, eo quòd causam præstitit diuisioni, sic etiam factum est supra 1. lib. in principio: nam cum ille sit liber Regum, debuisset incipere in historia Saulis, qui fuit primus Rex, incępit tamen in historia Samuelis, qui non fuit Rex. Causa huius est, quia Samuel fuit, qui vnxit primum Regem Israel, & sic historia sua est quasi quoddam præambulum ad historiam libri Regum; vnde debuit poni in principio eius. ita hic posita est historia Salomonis, tanquàm præambulum ad historiam diuisionis regnorum.

Quare hic ponitur pars historiæ Dauid. Et mors Dauid quare ponitur in hoc 3. lib. & non in præcedenti. Quæstio. VI.

QVAERETVR vlterius, quare in libro isto ponitur quædam pars historiæ regni Dauid: nam debuisset poni in præcedenti lib. eo, quòd ibi posita est tota historia Dauid a principio: hic autem ponitur quædam pars eius, scilicet, de morte illius, & non videtur aliqua causa istius sectionis. Item tempus Dauid non pertinuit vllatenus ad diuisionem regni, ergo non debuit poni hic cum agatur de diuisione regnorum. Item Dauid non dedit aliquam causam diuisioni regnorum, sicut Salomon, ideo non debuit poni hic, tanquàm præambulum, sicut ponitur historia Salomonis, eo quòd ipse præstitit causam diuisioni. Respondendum, quòd conuenienter poni potuisset mors Dauid, præcedenti lib. in fi. Eo quòd in eo ponitur tota historia regni Dauid: fuit tamen posita hic mors Dauid, & quædam pars senilis ætatis, vt esset præambulum ad historiam Salomonis: nam sicut historia Salomonis ponitur tanquàm præambulum historiæ diuisionis regnorum; ita extrema pars historiæ Dauid ponitur tanquàm præambulum historiæ Salomonis. Et hoc patet, quia in constitutione Salomonis in regem fuerunt difficultates, eo quòd Adonias volebat regnare, & sedata est controuersia eorum per Dauid, vt patet 1. cap. Oportuit ergo, quòd vel poneretur constitutio Salomonis in regem, in præcedenti lib. & ibi poneretur mors Dauid, vel poneretur in hoc libro vtrunque simul, eo quòd intellectus vnius dependet ex altero, & fuerunt contemporanea: vnde non potuit describi tota historia Salomonis in hoc libro, quin poneretur in eo quædam pars historiæ Dauid: fuit igitur melius, quòd poneretur in hoc libro finis historiæ Dauid, quàm quòd poneretur præcedenti lib. principium historiæ Salomonis. Item patet, quia Dauid viuens multa dixit Salomoni, quæ exequi deberet post mortem eius, vt patet infra 2. cap. Et illa pertinent ad historiam Salomonis, ideo finis vitæ Dauid debuit poni in hoc libro, tanquàm necessarium præambulum ad historiam Salomonis. Et per hoc patet ad rationes in contrarium, scilicet, quòd non ponitur hic finis Dauid, tanquàm præstans causam diuisioni regnorum, vel pertinens ad tempus diuisionis, sed vt præambulum ad historiam Salomonis, vt dictum est.

An ista, quæ habentur in hoc libro sint continuata ad præcedentem librum. Quæstio. VII.

QVAERETVR vlterius, an ista quæ habentur in hoc libro, sint continuata ad præcedentem, vel sit aliqua mutatio ordinis; & an fuerint facta immediate ista post illa, vel interposito aliquanto tempore. Respondendum ad primum, quòd si comparetur totus iste liber ad præcedentem est continuatio ordinis: nam in præcedenti lib. actum est de regno vnito, hic autem agitur de regno diuiso: vnitas autem regni præcedit diuisionem eius: si autem comparetur finis libri præcedentis ad principium istius, in quo est propria comparatio continuationis. Dicendum, quòd est ordo continuatus, quia in fine præcedentis libri agitur de Dauid, quomodo numerauit populum, & istud erat in senectute sua. Hic autem agitur de conditione senectutis, scilicet, quid passus est, vel fecit in senectute sua vsque ad mortem. Ad secundum dicendum, quòd ista, quæ dicuntur hic, fuerunt aliquanto tempore post ea, quæ habentur præcedenti lib. in fi. nam tunc Dauid erat vir potens ambulare, & sanus erat. Hic autem dicitur, quomodo tam senex erat, vt iam opertus vestibus non calefieret: tanta autem mutatio non fit subito, sed oportebat aliquantum temporis intercidere. Aliqui tamen volunt, quòd istud fuerit sequenti anno post numerationem populi, quibus non consentio, quia tamen tempus medium inter numerationem populi, de qua in fine præcedentis libri, & senectutem Dauid, de qua hic, nulla habuit gesta magnifica Dauid, nihil historiæ commendatum est. Intentio autem huius libri est, quòd scriptura vult deducere lineam Hebræorum per tempora Regum suorum, enarran- Intentio huius libri.

do varietatem euentuum, nunc in calamitates, nunc in prosperitates, secundum varietatem actuum ipsorum Iudæorum, aliquando ad Deum accedentium, & aliquando recedentium. Et principalis intentus est, vt per enarrationem calamitatum, & prosperitatum alternantium cognoscatur huius vitæ infelicitas, quæ ad modicum saltem in prosperitate stabilis esse nequit; & per hoc erudiatur homo illam fugere, quæ amatores suos manendo solicitos efficit, & fugiendo calamitosos reddit. Hæc autem conueniens moralis doctrina est. Item vt conspecto successu temporum videantur amaritudines passi, qui a Domino elongati sunt, & prospera in omnibus euenisse eis, qui Deum præ oculis in omnibus habuerunt: & sic redditur homo perfecte desiderans Deum sequi. iste autem est intentus totius scripturæ sacræ, siue historicæ, siue propheticæ, siue doctrinalis, scilicet, vt mores humani corrigantur. sic patet 2. ad Timoth. cap. 3. Scilicet, Omnis enim scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus instructus. Continentia autem huius libri est, quoniam in prima parte sua, quæ vsque ad capitulum 12. extenditur, ponitur tota historia regni Salomonis, & ædificatio templi. In cap. autem 12. incipit historia diuisionis regni, & narratur simul historia regni Iudæ, & Israel, & ponuntur de Regibus Iuda quatuor, scilicet, Roboam, Abia, Asa, Iosaphat. De Regibus autem Israel ponuntur septem, scilicet, Ieroboam, Nadab, Baasa, Ela, Zamri, Amri, Achab. Sequens autem liber incipit in historia Iosaphat Regis Iuda, & Ochoziæ Regis Israel, vt patet sequen. lib. cap. 4. Interponuntur autem gesta Eliæ Prophetæ, qui fuit contemporaneus Regi Achab, a decimoseptimo vsque ad vicesimum cap. & sic finitur tota continentia libri huius, tam in Regibus Iudæ, quàm Israel: reliqua autem quarto libro scribuntur.

Cõtinentia huius libri.

ALPHONSI

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS IN TERTIVM LIBRVM REGVM Commentaria.

CAP. I.

ET REX Dauid senuerat, habebatq́ue ætatis plurimos dies: cúmque operiretur vestibus, non calefiebat. Dixerunt ergo ei serui sui: Quęramus Domino nostro regi adolescentulam virginem, & stet coram Rege, & foueat eum, dormiatque in sinu suo, & calefaciat Dominum nostrum Regem. Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, & inuenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad Regem. Erat autem puella pulchra nimis, dormiebatq́ue cum Rege, & ministrabat ei, rex vero non cognouit eam.

DESCRIPTVM est in precedētibus duobus libris de regno Israel vnito, hic agitur cōsequenter de regno Israel diuiso. Ideo vt prænotatū est duo libri præcedētes apud Hebræos in vno volumine habentur, eo ꝙ de regno vnito agūt, & vocāt liber Samuelis. Duo ēt sequentes libri vno volumine cōprehendūtur, qa de regno diuiso ambo agunt. Diuiditur aūt pars ista, q̄ agit de regno diuiso in duas, qa primo agit̄ de regno Iuda, & Israel, ꝓut vtrūq; floruit. Secūdò ꝓut vtrūq; corruit seq. lib. nam ibi agitur quomodo gentes subiectę Israelitis insurrexerunt contra eos, vt dictum est in prologo. Et quia vbi vnum regnum finitur, alterum incipit, agi-

A tur primo de vnitate regni sub Salomone, quod ponitur tanquàm præambulum, & postea agitur de diuisione regni circa finem vitę Salomonis infra 11. Prima diuiditur in duas, primò ponitur Salomonis institutio: secundò instituti confirmatio seq. cap. Prima diuiditur in tres partes; primò ponitur Dauid senilis conditio; secundò Adoniæ ambitio ibi. *Adonias autem.* Tertiò Salomonis promotio ibi: *Dixitque Nathan.* Circa primum dicitur. *Et Rex Dauid senuerat.*

B Hic non ponitur aliqua historia Dauid, sed solum cōditio senectutis suæ: nam inter numerationem populi, quam fecit Dauid, quæ habetur in fine præcedentis libri, & mortem Dauid non fuit aliquod gestum magnificum Dauid, quia hostes non insurgebant. Etiam quia ipse erat iam inueteratus, ideo solū ponitur hic conditio senectutis suæ. *Habebatque ætatis plurimos dies.* — Cōditio senectutis Dauid.

C Ista duo ponūtur tanquàm diuersa, quia licet nos pro eodem accipimus aliquē habere multos dies, vel esse senem; tamen esse senem significat defectum corporalium virtutū in operationibus suis: & si hoc alicui accidat ante multos annos vocabitur senex. Habere autem plurimos annos contingit alicui sine senectute, vt cum quis est valde bonæ cōplexionis, & in magna ætate habet cōplementum in operationibus virtutum corporalium, sicut fuit in Caleb, qui dixit ho-

D die octogintaquinque annorum sum sic valens, vt eo valebam tempore, quādo ad explorandū missus sum, & illius in me temporis fortitudo vsque hodie perseuerat tam ad bellandum, quàm ad gradiendum Iosue 14. Dauid autem vtrunque habebat, scilicet dies plurimos, & etiam defectum virium corporalium, quia cum operiretur vestibus, non calefiebat.

E

Quot annorum erat nunc Dauid, quando dicebatur valde senex. Quæstio. I.

QVAERETVR quot annorum erat nūc Dauid. Respondendū, quòd nondum erat septuaginta annorū, quod patet quia Dauid regnauit quadraginta annis in Hebron, & Ierusalem seq.

cap. & quando cōstitutus est in regem super Hebron, erat annorum triginta præced. lib. cap. 5. Et sic vixit solum annis septuaginta, nondum igitur compleuerat illos, quando ista dicebantur de eo. Sed tunc dicetur, quomodo Dauid dicebatur habere plurimos dies ętatis? Respondendum, quòd dicebatur propter duo. Primò, quia Dauid erat in termino senectutis: nam quãdo quis accedit ad illam ętatem, in qua alij mori solent, dicitur esse multorum dierum, cum sit ille terminus vltimus. Nec refert an isti dies absolutè sint multi, vel non, quia quælibet ætas habet terminum suum, qui vocatur magni temporis secundum ipsam. Vnde sicut ante diluuium dicebatur aliquis multum vixisse, quando vixerat nongentis annis, eo quòd erat circa terminum ætatis, ita nunc cum quis septuaginta, vel octuaginta annos egerit, multis diebus vixisse dicitur, quia circa hanc ætatem mors est. Sic etiã apud Pygmeos cùm ad septimum, vel octauum annum accesserint multis diebus vixisse dicuntur, quia rari superant istam ætatem, & quia tempore Dauid periodus ætatis erat ad septuaginta, vel octuaginta annos, vt patet in Psalm. 89. Scilicet, Anni nostri, sicut aranea meditabuntur: dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis, si autem in potentatibus octuaginta anni amplius ipsorum labor, & dolor. Sed Dauid erat septuaginta annorum fere, ideo dicebatur multorũ dierum. Secundo vocabatur multorum dierum, quia vires corporis multum defecerãt in eo, & per hoc aliquis dicitur esse senior, vel plurium dierum. *Cumque operiretur vestibus non calefiebat.* Idest, intantum defecerant vires corporales Dauid, quòd cum operiretur vestibus, scilicet, in lecto non calefiebat, sed oportuit inquiri adolescentulam, quæ calefaceret eum.

Qualis erat periodus ætatis tẽpore Dauid.

Vnde fuit, quòd Dauid opertus vestibus calefieri non posset. Quæst. II.

QVAERETVR quomodo accidit Dauid tanta debilitas, vt opertus vestibus non calefieret. Respondet Rabbi Sa. quòd hoc accidit ei in pœnam, quia amputauit oram chlamydis Saulis, & dicit quòd quicunq; contemnit vestes non proficiant ei vestes. Istam rationem approbat Nicolaus dicens, quòd istud venit in pęnam; quia Dauid peccauit amputando oram chlamydis Saulis: nam erat tunc Saul rex, & quandiu manebat in isto principatu honorandus erat. Dicit autem, quòd Deus interdũ vult, quòd per quæ quis peccat, puniatur. Sapient. 11. Et sic peccans in vestibus, punitus est in vestibus. Sed dicẽdum, quòd hoc non stat: nam Dauid non peccauit, amputando chlamydem Saulis, quia istud non egit, vt dehonestaret eum, sed vt haberet testimonium innocẽtiæ suæ, quod aliter habere nõ poterat, vt declaratum est supra 1. lib. c. 24. Nec obstat, quod dicit Nicolaus, scilicet, percussit Dauid cor suum, quia illud non fuit quasi doleret, quòd absciderat oram chlamydis Saulis, sed quia Dauid incitatus erat ad occidendum Saulem, & incipiebat hoc agere, quando abscidit oram chlamydis, & tunc Deus mouit cor illius, & doluit de eo, quod inceperat, & omisit: & istud est, quòd percusserit eum cor suum, idest, remorderit conscientia. Item patet, quia si Dauid peccasset, & fuisset ei hoc positum in pœnam ante hoc fuisset positum, quia Deus immediate infligebat pœnas Dauid, vt peccabat, sic patet pro peccato cũ Bersabee, & morte Vriæ: nam immediate punitus est præceden. lib. c. 12. & 13. & 16. Item pro peccato numerationis populi illico venit pœna præceden. lib. cap. vlti. sed ista infrigidatio Dauid venit longo tempore, scilicet, quadraginta annis, vel plus, postquàm abscidit oram chlamydis Sau-

Patua Rabbinorum opinio.

F lis: ergo nõ venit in pœnam illius peccati. Item patet hoc, quia litera vult hic attribuere istud senectuti, & non alteri causæ, quod patet ex ordine literæ cùm dicitur, quòd Dauid senuerat, & habebat ætatis plurimos dies, cũque operiretur vestibus non calefiebat: ergo non est attribuendum alteri causæ. Alij dicunt, quòd incurrit istam infrigidationem, eo quòd erat natus de parentibus veteribus, & semen eorum erat debile, & frigidum. Sic tenet Gloss. ord. interlinearis. Sed ista ratio non multum stat, quia quando quis est filius veterum, si semen est debile, ipse est delicatus tota vita sua, & impotens ad labores. Dauid tamen fuit vir robustus in iuuentute sua, vt patet supra 1. lib. cap. 16. Etiam quia sæpe iste dum esset pastor occidebat

Alia opinio Gloord.

G leones, & vrsos apprehendens eos manibus, & strangulans. præceden. lib. cap. 17. Alij dicunt, quòd istud euenit Dauid, quia fuit vir bellorum, & effusus est sanguis multus de corpore eius, vnde infrigidatus est, quia sanguis calefacit corpus. Alia etiam causa ponitur ex timore, scilicet, quia numerato populo cum vidit Dauid Angelum percutientem timuit nimis, & cecidit in terram, & intantum inde conturbatus est, quòd vsque ad mortem mansit in eo iste timor, & infrigidatio. Istud colligitur 1. Paralipom. 21. Scilicet, Et non præualuit Dauid ire ad altare, vt ibi obsecraret Deum, nimio enim fuerat timore perterritus, videns gladium Angeli Domini. Istas duas causas tenet Glo. ord. interlinearis, & Nicolaus, & Rabbi D. Kimhi, &

3. opin. Rabbi Kimhi.

H Rabbi Salo. & satis videntur esse cõuenientes. Potest tamen dici, quòd acciderat Dauid aliqua ægritudo, per quam infrigidarentur membra, sicut fit in paralyticis, in quibus membra læsa infrigidantur. Istud autem dico, quia non patet Dauid effudisse sanguinem in bello de corpore suo: nam nunquàm legitur percussus. Etiam pauor, quem incurrit viso Angelo percutiente, non fuit tantus, vt Dauid haberet tantam infrigidationem, quia tunc ex eo tempore debuisset Dauid sustinere illam. Sed falsum est, quia postquàm vidit Angelum Domini, & cecidit in terram, iuit ad Areuna Iebusæum in aream suam. præceden. lib. cap. 24. Ideo satis potest dici, quòd ex alia ægritudine hoc acciderit. *Dixerunt ergo serui sui.* Viderunt serui Dauid

Respon. aucto.

Infirmitas Dauid, quã tunc incurrit est paralysi

I quòd ex nimia infrigidatione mori posset, ideo quæsiuerunt ei remedium, scilicet, adolescentulam virginem. *Quæramus Domino nostro regi.* Istud dicebant inter se familiares Dauid. In Hebræo habetur. *Quæratur Domino meo regi.* Et eadem sententia est, sed est litera barbarica, quia cum multi loquerentur hic non deberet dici Domino meo, sed Domino nostro: talis tamẽ mutatio numerorum sæpe habetur in Hebræo. *Adolescentulam virginem.*

Quare quæsita fuit pro calefaciendo Dauid vna adolescentula virgo magis, quàm alia mulier de suis concubinis. Quæst. III.

K QVAERETVR quare fuit potius quæsita adolescentula virgo, quàm quæcunque alia mulier. Etiã ad quid opus erat quòd quæreretur aliqua mulier, quia Dauid habebat multas vxores, & concubinas, quæ poterant eum calefacere? Respondendum, quòd quæsita est puella virgo, eo quod mulieres corruptæ non sunt tanti caloris, sicut puellæ virgines, illę enim valde calefaciunt. In concubinis autem, & vxoribus Dauid nulla erat virgo. Etiam fortassis nulla erat adolescentula, quia non legitur quòd Dauid acceperit aliquas concubinas, postquam accepit concubinas, & vxores de Ierusalem, cùm factus est Rex Israel, vt patet præcedenti lib. cap. 5. Et 2. Paralipomenon 3. Et tamẽ iam transierant ab illo tempore

re trigintatres anni, quibus regnauit Dauid super Israel seq. cap. Ideo nulla illarum vxorum, vel concubinarum fuit vtilis ad calefaciendum Dauid, sed quæsita est adolescentula virgo.

Quare non cubabat cum Dauid aliquis paruulus. Quæstio. IIII.

QVAERETVR vlterius, quare non cubabat aliquis puerulus, vel iuuenis cum rege, vt calefaceret eum, sicut puella virgo? Respondendum quòd quamquàm viri naturaliter calidiores sint mulieribus, tamen mulieres magis calefaciunt viros, quàm vir virum, vel puer virum: vnde Medici dicunt optimum remedium esse contra frigiditatem membrorum, & paralysim imminentem amplexus mulieris, & maximè iuuenculæ: & quia Dauid inciderat in hanc ægritudinem, non fuit ei conueniens amplexus viri, sed fœminæ. Alia causa fuit propter honestatem, quia dato quòd esset aliquis puer, qui tantum potuisset calefacere Dauid sicut puella: honestius erat, quòd puella eum calefaceret, eo quòd cum esset valde frigidus oportebat eum fricare nimis, & facere quædã alia erga ipsum, quæ vir non potest agere honeste circa virum, fœmina autem honestè agere potest. Dicit autem Nicolaus, quòd non erat peccatum, quòd ista puella ageret omnia hęc erga Dauid, quia data fuerat ei in vxorem. Sed dicendum, quòd siue sit vxor, siue non, poterat licitè ista facere. Nam Dauid potuit licitè accipere concubinas ex dispensatione, vt declaratum est præcedenti lib. cap. 5. Et illę erant ad carnales illecebras: ista autem solum fuit ducta propter sanitatem; ideo etiam si Dauid cognouisset illam incidentaliter non peccasset. & tamen nec ducta est ad eum, vt ipse illam agnosceret, nec etiam ipse cognouit illam. Primum patet, quia ducta est, vt calefaceret regem propter infirmitatem, nec vnquàm serui Dauid consiliati sunt de inquirendo eam, nisi cum Dauid nõ poterat calefieri vestibus. Secundum patet, quia infra dicitur, quòd dormiebat ista puella cum rege, rex tamen non cognouit eam. An verò ista puella data fuerit regi in vxorem, vel in concubinam, vel solum in famulam non pertinentem ad aliquid istorum, declarabitur seq. cap. *Et stet coram rege*. Idest, stet semper in conspectu eius, scilicet, rex erat iam languens, & vt plurimum iacebat in lecto, & ista puella semper assistebat ei dando cibos, & postea iacendo cum eo in lecto. Nulla autem vxorum Dauid, vel concubinarum ingrediebatur ad regem, vel stabat coram eo. Sic patet infra cùm dicitur, quòd ingressa est Bersabee ad regem in cubiculo: rex autem senuerat nimis, & Abisag Sunamitis ministrabat ei. q. d. nulla mulier astabat ei, nisi Abisag: nam Bethsabe non intrauit ad Dauid, nisi ad petendum pro se, & Salomone super statu regni; alioquin non fuisset ingressa. *Et foueat eum*. Fouere est vegetare, & pertinet ad calorem, scilicet, quãdo quis alterum calefaciendo ei vitam conseruat, & sic faciebat puella ista Dauid. In Hebræo habetur. *Calefaciat eum*. Et idem est, sed litera nostra posuit fo-ueat, quia infra dicitur, calefaciat, ne idem sermo sæpe repetitus sit, quod est vitium. *Dormiatque in sinu suo*. Idest, dormiat in complexu regis: est enim sinus spatium occupatum inter brachia, & quando quis alterum amplexatur, dicitur esse in sinu illius: ita ad hoc quòd ista puella calefaceret regem, oportebat quòd teneret eum in sinu suo, idest, complexum inter brachia: hæc enim, & multa alia faciebat puella, vt calefaceret regem. In Hebræo habetur. *Dormiat in sinu tuo*. Sed est barbarica mutatio personæ; quia ista verba loquebantur familiares regis inter se, & quęrebãt puel-

Remediũ cõtra paralysim.

A lam pro rege, & non pro aliquo ipsorum, inter quos fiebat sermo: ideo oportet quòd dicatur in sinu suo, sed litera Hebraica barbara est in mutatione personarum, & numerorum. *Et calefaciebat Dominum nostrum regem*. Scilicet, ipsa recreabit eum calefaciendo, cum dormierit in sinu eius, in Hebræo habetur. *Dormiebatque cum Domino nostro rege*. Litera autem nostra mutauit istud, quia nõ videbatur pertinere ad sententiam, eo quòd mutatum est tempus: nam deberet dici, dormiatque, & non dormiebat, quia nihil adhuc factum erat, sed petebatur consilium de faciendo. *Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel*. Idest serui regis quæsierunt per totum Israel pulchriorem puellam, quam inuenire potuerunt.

B

Quare serui Dauid quæsierunt puellam pulchram valde pro eo, cum tanta diligentia. *Quæst. V.*

QVAERETVR quare cum tanta diligentia ministri Dauid inquisiuerũt puellam pulchram? Respondendum, quòd serui Dauid inquirebant puellam principaliter, vt calefaceret regem. Ad hoc autem sufficiebat quancunque iuuenculam virginem haberi, quæ vbique reperiri poterat, & non oportebat inquiri per totam terram Israel: inquisiuerunt tamen per totum Israel, & non inuenerunt aliquam virginem pulchriorem, quàm Abisag Sunamitidem, & illam ad regem duxerunt. Hoc autem
C fuit propter duo. Primo, quia volebant ministri regis lætificare eum, & ad hoc volebant quòd puella ministraret ei. Si autem illa esset turpis, rex esset molestus ei. Ideo cum ipsa deberet semper iacere cum illo in lecto, & dare ei cibos, & stare coram illo, oportebat, vt esset speciosissima, & in omnibus valde composita, vt decor illius moueret regem ad quandam lætitiam: nam decor naturaliter ad se trahit appetitum, & iocunditatem causat. Secundum erat, quia ista puella debebat esse vxor regis, vt seq. cap. declarabitur: oportebat autem regis vxorem cæteras pulchritudine excellere. *Et inuenerunt Abisag Sunamitem*. Idest, inuenerunt Abisag Sunamitidem esse speciosissimam in toto Israel. Dicitur autem Sunamitis, idest, de vrbe
D nomine Suna. Ista vrbs erat in sorte Issachar, vt patet Iosue 19. Et de hac ciuitate erat mulier cuius filium suscitauit Eliseus, vt patet sequenti lib. cap. 4. Scilicet, facta est dies quædam, & transiuit Eliseus per Sunam, & postea vocauit Eliseus mulierem illam Sunamitidem. eod. cap. *Et adduxerunt eam ad regem*. Scilicet, qa viderunt istam conuenientem proposito suo, & non erat alia pulchrior in Israel. *Erat autem puella pulchra nimis*. Commendatur enim valdè Abisag de pulchritudine, quia erat pulchrior omnibus puellis Israel: nã cum in toto Israel diligenter inquisita fuisset mulier pulchra, nulla inuenta est pulchrior, quàm Abisag. *Dormiebatque cum rege*. Scilicet, ad calefaciendum eũ, quia ad hoc principaliter quærebatur. *Et ministrabat*
E *ei*. Scilicet, dabat ei cibos manu sua, vt delectabilius comederet de manu illius, quàm de manu alicuius alterius, eo quòd illa ministraret ei omnes cibos mundissimè. Istud autem generale est in omnibus hominibus, quia gratius, & delectabilius suscipiunt cibos de manu quorundam, siue virorum siue fœminarũ, quàm de manu aliorum, & maximè istud accidit infirmis, qui valde sequuntur desideria sua: vnde confortantur nimis, quando suscipiunt cibos de manu illorum, a quibus suscipere desiderant, & in hoc semper eis fauendum est: sic enim Amnon filius Dauid finxit se languere, & petijt a patre, vt mitteret ei Thamar sororem suam, vt faceret sorbitiunculas coram eo, & comederet de manu illius præcedenti lib. c. 13.

Homines delectabiliu comedũt de manu illi⁹, quẽ diligunt.

&

& sic habuit occasionem ad stuprandum eam. *Rex verò non cognouit eam.* Idest, licet dormiret in sinu regis, non cognouit illam.

Quare specificatur, quòd Dauid non cognouit eam. Quæstio. VI.

QVAERETVR quare dicitur hic, quòd Dauid non cognouit Abisag: nam istud non oportebat hic poni, si enim istud proficeret aliquid ad excusandum Dauid fuisset vtile poni, sic fuit de Beata Virgine: nam dicitur, quòd ipsa erat vxor Ioseph, & quia aliquis putaret, quòd Christus natus esset de semine Ioseph, Euangelista apposuit dicens: Et accepit Ioseph coniugem suam, & non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum. Sic patet Matth. 1. In Dauid autem non erat sic, quia siue cognouisset Abisag, siue non, nequaquam peccaret, quia erat vxor illius, & etiam si esset concubina, non peccaret cognoscendo illam, quia in Dauid fuit dispensatio, vt declaratum est præceden. lib. cap. 5.

Respondēdum, quòd expressum fuit hoc propter duo, Primo ad signandum statum Abisag, scilicet, quòd maneret virgo rege mortuo: nam cum Abisag dormiret cum Rege, & calefaceret eum, difficile videbatur, quòd puella mouens senem ad calorem nō moueret ad libidinem, vt ait Hierony. etiam, quia alij in tanta ætate coire potentes sunt, putaretur ergo verisimiliter, quòd Abisag cognita fuisset a Dauid. Ad signandum ergo integritatem eius, propheta testificatus est, quòd Dauid non cognouisset illam. Secundum fuit propter Adoniam, de quo infra fit mentio, quòd petiuit Abisag in vxorem, si tamen cognouisset eam Dauid, fuisset omnino illicitum matrimoniū inter Adoniam, & Abisag, & ex hac causa saltem poterat reijci petitio Adoniæ. Salomon tamen non reiecit ex hac occasione petitionem Adoniæ, sed quia per hoc aspirabat ad regnum, vt patet sequen. cap. Item si Dauid cognouisset Abisag ipsemet Adonias erubuisset petere eam in vxorem. Ideo dicendum ꝙ mortuo Dauid cōstabat Abisag non fuisse cognitam ab eo, & ob hoc Adonias non erubuit illam petere in vxorem, & ad hoc signandum scriptura expressit hic de Abisag, ꝙ non cognouisset eam Dauid.

An ista quæ dicuntur de adolescentula quæsita regi, sint intelligenda in sensu literali, vel secundum allegoriam, vt dicit Hieronymus in epistola ad Nepotianum. Quæst. VII.

QVAERETVR an id, quod dicitur de Abisag sit intelligendum ad literam, scilicet, quòd fuerit quæsita, vt iaceret cum rege, & calefaceret eum; vel sit intelligendum in parabola. Respondet Beatus Hieronymus, quòd istud non fuit ad literam, quia videretur esse ridiculum, quòd aliquid tale fieret, sed est intelligendum parabolicè, scilicet, quòd per Abisag intelligatur sapientia, quam Dauid in senectute sua valde habuit sibi coniunctam: nam in senibus est sapientia, & ista calefaciebat Dauid mouendo eum ad desiderium, & amorem Dei. Similis modus habetur sæpe in scriptura, vt patet Iudic. 9. de lignis vngentibus Regem. Vnde de hoc ait Hierony. Num tibi videtur, si occidentem literam sequaris, figmentum esse de Mimo, vel Attellanarum ludicra, ꝙ frigidus senex obuoluitur vestibus, & nisi complexu adolescentularum non tepescit? Viuebat adhuc Bethsabe, supererat Abigail, & reliquæ vxores, & concubinæ; omnes vxores quasi frigidæ repudiantur, & vnius tam grandæuus calescit amplexibus. Abraham multo Dauid senior fuit, & tamen viuente Sara aliam nō quæsiuit vxorem. Isaac duplices Dauid habuit annos, & cum Rebecca iam vetula nunquàm refrixit. Taceo de prioribus ante diluuium viris, qui post annos quingentos, non dico senilibus, sed penè canosis artubus, nunquàm puellares quæsiere complexus. Moyses Israelitici populi dux centum viginti annos habuit, sed Sephoram non mutauit. Quæ est ergo ista Sunamitis vxor, & virgo tam feruens, vt senem frigidum calefaciat, & tam sancta, vt calentem ad libidinem non prouocet? Exponat Salomon patris delitias, & pacificus bellatoris viri narret amplexus. Posside sapientiam, posside intelligentiam, ne derelinquas illam, & seruabit te. Cum penè virtutes corporis mu-
G tantur in senibus, crescente sola sapientia, decrescant ceteræ vires. Et post hoc per multa verba inducit Hieronymus, quomodo Abisag significat sapientiam senectutis, quia interpretatur pater meus superfluus; & intelligitur de sapientia, quæ superabundantius venit in senectute, quàm in alijs ætatibus. Sed dicendum, quòd si velimus intelligere Hieronymum fuisse locutum allegoricè, siue moraliter, dum tamen relinquat alium sensum literalem, expositio conueniens est. Si tamen dicat intelligendam hoc modo literam, & nō posse aliter intelligi, non potest stare sua expositio: & hoc videtur dicere in principio suæ expositionis, s. si occidentem literam sequaris figmentum esse videtur, vel Attellanarū ludicra. Sed non stat, quia necesse
H est intelligi, ꝙ ad literam quæsita fuerit puella nomine Abisag ad calefaciendum Regem. Quod patet, qa tunc non diceretur, ꝙ serui Regis quæsierunt illā regi, quia ipsi non inquisiuerunt sapientiam regi, sed ipse illā habuit, vt vult Hierony. ex conditione senectutis. Item si poneretur istud hic tanꝙ tropologia, non ponerētur multæ partes superfluæ, scilicet, quòd quęsita fuerit Abisag per omnes terminos Israel, & quòd inuenta fuerit in Suna, quæ ad significationem nihil pertinent. Item non stat, quòd intelligatur sub tropologia, quia hic est historia continuata a principio capituli, vt apparet ex verborum concatenatione, ideo debet poni istud, quod dicitur de Abisag, tanquàm historicè factum. Item patet hoc fortius, quia sequen.
I cap. dicitur, quòd Adonias petiuit in vxorem ipsam Abisag; & propter hoc occidit eum Salomon: si autem intelligeretur sapientia per Abisag, & non esset puella, non peteret eam in vxorem Adonias. Dicendum ergo, quòd istud accidit ad literam, & factum est, quia erat Dauid senex, & frigidus, nec poterat calefieri, nisi amplexu iuuencularum. Nam Medici dicunt patientibus membrorum infrigidationem vtiles esse fœminarum amplexus, maximè iuuencularum propter imminentem paralysim. Hieronymus autem putat esse istam fabulam, quia non existimat ad aliquid prodesse amplexus Abisag regi, sed iam patet contrarium. Quòd autem allegat de Abraham, & Isaac, quòd vixerunt maiori tempore, & non muta-
K uerunt vxores, dicendum, quòd fuerunt bonæ complexionis, & non infrigiditati sunt, ita vt egerent calefieri a iuuenculis, sic etiam fuit de alijs tempore Dauid, qui seniores erant, & tamen iuuencularum amplexibus, non egebant, sed Dauid accidit ista egritudo ex causa speciali. Item quod dicit de viris ante diluuium non stat, quia illi peruenientes ad annos nongentos erant fortiores, & seniores, quàm nos in anno septuagesimo, eo quòd periodus eorum erat longior, similiter etiam de Moyse non valet dictum, quia ipse fuit tam bonæ complexionis, quòd post centum, & viginti annos, quibus vixit, non caligauit vnquàm oculus eius, nec dentes illius moti sunt: Deuteron. vlti. In Dauid autem siue ex mala complexione,

plexione, siue ex alia causa secuta est infrigidatio mẽbrorũ generalis. *Adonias autem.* Hic ponitur secundũ, scilicet, Adoniæ ambitio: nam ambiebat principatũ regium, & inquirebat fauores ad illum: & dicitur. *Adonias autem filius Aggith.* Iste natus est in Hebron regnante Dauid super Iudã,& erat mater sua Aggith. *Eleuabatur dicens, ego regnabo.* Idest eleuabatur in corde suo ambiendo principatum regalem; & eleuabatur in ore, dicendo: ego regnabo. Eleuabatur etiam in opere, quia fecit sibi currum, & equites, & quinquaginta viros, qui præcederent eum.

Adoniæ ambitio.

Quare credidit Adonias, & cum eo multi alij posse regnare, quamuis prophetatum esset de Salomone. Quæst. VIII.

QVAERETVR quomodo Adonias putabat, ꝙ posset regnare: nam promissio facta erat Dauid de Salomone determinate, ꝙ regnaret, vt patet præced.lib.cap.7.& magis 1.Parali. 22. sed contra prophetiam nihil fieri potest. Responderi potest, quòd nõ solum Adonias putabat se posse regnare, sed etiam putabant hoc alij viri Israel: nam Ioab fouebat partem illius,& Abiathar summus sacerdos, & multi alij, qui eum in regẽ vnxerunt, & celebrauerunt conuiuia, vt patet infra in litera: & si putarẽt nullo modo posse regnare Adoniam, nõ vnxissent eum, nec celebrauissent festa, sed putabant posse fieri. Hoc autem fiebat, quia fortè non audierat Adonias, & alij viri Dauid prophetiam de regno Salomonis,quia fortè Dauid non reuelauerat eis. Vel dato ꝙ audiuissent illam prophetiam putabãt posse eã mutari, quia multæ promissiones Dei mutantur propter mutationem illorũ, ad quos fiunt; & sic forte fieret de regno Salomonis. Vel aliter quia fortè non credebatur isti prophetiæ: nã multi inter Israelitas nõ credebãt prophetis: & ob hoc exhortãtur credere illis, vt patet 2.Paralip. 20. cum dixit rex Iosaphath: Audite me Iuda, & omnes habitatores Ierusalẽ: credite in Domino Deo nostro,& securi eritis: credite prophetis eius, & cuncta eueniẽt prospera.Ideo non obstante prophetia putabant isti posse regnare Adoniam. Aliter etiam dici potest, ꝙ Adonias, & reliqui fautores eius, licet crederent prophetiæ: ex desiderio passionali mouebãtur ad agendum cõtra eum: sic enim accidit valde passionatis circa aliquid, quia ipsum desiderium cogit eos iudicare aliquid esse possibile,quod non est.

Quomodo Adonias eleuabatur, cum non competeret ei regnum. Quæst. IX.

Regnum poterat cõpetere alicui tripliciter.

QVAERETVR vlterius quomodo Adonias eleuabatur, vt regnaret, quia non competebat ei regnũ: poterat enim regnum competere alicui tripliciter, scilicet, promissione Dei, vel ex primo genitura, vel ex dispositione patris. De primo patet in Dauid: nam quamquàm ipse haberet septem fratres maiores se, tamen eum voluit Deus vngere in regem supra 1. lib. cap. 16. De secundo patet,scilicet, de primogenitura,quia communiter inter Iudæos regnum veniebat per ius primogenituræ: & hoc quia erat sic consuetum inter alias gentes. Sic enim dicitur primo Parali. 21. scilicet, Omnes hi filij Iosaphat regis Iuda, deditque eis pater suus multa munera auri, & argenti, regnum autem tradidit Ioram, eo ꝙ primogenitus esset: & sic videtur, ꝙ primogenitura tribuebat ius regnãdi. De tertio patet, quia Roboam filius Salomonis habuit multos filios, scilicet, vigintiocto, & sexaginta filias, & constituit Abiam filium Maacha in capite omnium eo, quòd esset sapientior,

A & potentior super omnes fratres suos, quamquàm non esset ipse primogenitus,vt patet 2.Paralipom.11. Adonias autem non habebat regnum possidere aliquo istorum modorum. De primo patet, quia Deus non promiserat ei regnum, sed Salomoni. 1. Paralip. 22. De secundo patet, scilicet, quòd non est primogenitus: nam Adonias fuit quartus filius Dauid,ante eum quippe fuerunt Amnon Cheleab, & Absalom, vt patet præceden.lib.cap.3. Amnon autem mortuus erat præceden.lib. cap.13. Absalom etiam bello corruit, præceden.lib.cap.18. Supererat igitur Cheleab, qui tunc primogenitus esset, & competeret ei regnũ ex hac parte. De tertio patet, scilicet,ꝙ non fuit Adonias a Dauid electus,vt regnaret: sed magis Salomon,

B & super hoc iurauerat, vt patet infra in litera, cùm dixit Bethsabe ad Dauid: Nonne tu Domine mi Rex iurasti mihi ancillæ tuæ, dicens, quòd Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo? Respondendum,quòd competebat regnum Adonię vno modo, scilicet, per primogenituram, quia de filijs Dauid manẽtibus primogenitus erat Adonias, eo ꝙ mortui erant tres præcedentes, scilicet, Amnon,& Absalom,præced.lib.13.& 18.Sed de Cheleab,quamquàm non tantum pateat, dicendum est, ꝙ mortuus erat,ideo successio veniebat ad eum: hoc autem colligitur infra in litera,cum dicitur, ꝙ erat Adonias pulcher valde, & secũdus natu post Absalom: ex quo innuitur,ꝙ cum mortuus esset Absalom ipse manebat,

C vt primogenitus, & ad eũ pertinebat successio. Si aũt viueret adhuc Cheleab frustra poneretur, quòd erat secundus Adonias post Absalonem,quia hoc non esset ad propositum eorum,quæ dicuntur hic. Hoc etiã tenet Historia scholastica, & Nicolaus. Habebat etiã aliud incentiuum Adonias ad regnãdum, scilicet, q̃a erat pulcher nimis, & putabat quòd propter hoc populus faueret ei. Item habebat secum adiutores magnos, scilicet, Ioab principem exercitus, & Abiathar summum sacerdotem,quorum fauore, & potẽtia totum populum sibi conciliare putabat, ideo licet non deberetur sibi regnum ex iure,per fauores putabat illud adipisci. *Fecitque sibi currum, & equites.* Idest, fecit currum, in quo portaretur ad modum regis, & fecit

D equites,qui sociarent eum. *Et quinquaginta viros,qui ante eum currerent.* Idest, constituit sibi quinquaginta viros,qui præcederent eum:& hoc erat currere. Sic habetur præcedẽ.lib.cap.15. Scilicet, fecit sibi Absalom currus, & equites, & quinquaginta viros, qui præcederent eum: isti quinquaginta viri differunt ab equitibus,quia isti erant pedites, & præcedebant Adoniã, cùm progrederetur. Equites autem insidentes equis sequebãtur currum Adoniæ: vel isti quinquaginta viri erant semper cum Adonia, & erant fortè equites. Alij autem qui nominãtur equites forte erant in alijs locis,sicut milites stipendiarij, qui manẽt in locis suis prompti ad vocationem dominorum, quandocunque fuerint vocati. Sed primum verisimilius est.

E

Quare Adonias fecit sibi currum,& equites. Quæst. X.

QVAERETVR quare Adonias fecit sibi currum, & equites. Respondendũ quod hoc fecit propter duo, primo ad ostendendum statum regium:nam habere ista erat signum successuri in regnum. Alij autem filij regis,quamquam honorabiliter viuerent,tñ non sumebant sibi ista insignia, q̃a ꝓpriè pertinebãt ad successurum in regno: sic enim fecit Absalom, qui volẽs succedere patri; immo regnare eo viuente, fecit sibi currũ, & equites, & quinquaginta viros preced.lib. cap.15. Ita Adonias volebat seq̃ ius illius, q̃a succedebat in iure, quod habebat Absalom:

primogenitus, & quia ille mortuus erat, succedebat in primogenitura Adonias. Et ista fuit causa, quare etiã Absalom fecerat sibi currus, & equites, scilicet, quia nullus de filijs Dauid erat maior, cui ex ætate regnum competeret. Item patet, quia dicitur infra, ꝙ Adonias vocauit ad conuiuium in die coronationis suæ omnes fratres suos filios Regis: si tamen aliquis maior eo esset, non venirent omnes ad coronationem Adoniæ, ne præiudicarent iuri maioris, vel saltem ipse maior non veniret ad coronationem, vt nõ videretur renunciare iuri suo. Item dicitur, quòd omnes vocauit Adonias præter Salomonem, & sic illum non vocabat tanquàm competitorem iure regni ex reuelatione Dei, & ex iuramẽto patris, si tamen alius esset maior Adonia, esset ille competitor ex iure primogenituræ, ergo etiam illum non vocaret, sed dicitur, quòd omnes vocauit præter Salomonem, ergo videtur, quòd nullus erat primogenitus preter ipsum, & sic tenendum est. Vnde ista fuit causa potissima, quare insurgeret Adonias. *Et sermo eius cum Ioab filio Saruiæ, & cum Abiathar sacerdote.* Idest, habebat Adonias consilium suum in omnibus agendis, cum Ioab principe militiæ, qui erat filius Saruiæ sororis Dauid, & cum Abiathar sacerdote, idest, summo sacerdote: nam cùm ponatur hic sacerdos sine limitatione, significat excellẽtiam, scilicet, summum sacerdotem, & sic Sadoch, & Abiathar vocantur sacerdotes Dauid, idest, summi sacerdotes. preceden. lib. cap. 8. & 20. *Qui adiuuabant partes Adoniæ.* Idest, isti duo fouebant partem Adoniæ, scilicet, quia volebant, quòd ille esset rex; ideo ipsi consulebant ei in omnibus, quomodo se gereret ad obtinendum principatum.

Quare dicitur, quòd Ioab, & Abiathar fauebant Adoniæ. *Quæst.* XVI.

QVAERETVR quare dicatur, quòd ex parte Adoniæ erant Ioab, & Abiathar, & quare ipse volebat habere aliquos partiales secum. Respondendum ad primum, quòd dicebantur Ioab, & Abiathar adiuuare partes Adonię, eo quòd non fauebat totus populus Adoniæ, ad hoc quòd esset rex, vt patet in litera, scilicet, Sadoc verò sacerdos, & Banaias filius Ioiadæ, & Nathan Propheta, & Semei, & Cerethi, & Phelethi, & robur exercitus Dauid non erat cum Adonia. Ad secundum dicendum, quòd si Adonias non habuisset aliquem competitorem in iure regni, sed pacificè posset regnare, nõ accepisset aliquos, qui fauerent parti suæ specialiter, eo quòd totus populus assentiret sibi, & non haberet aliquem contradictorem: habebat tamen Adonias competitorem, scilicet, Salomonem, cui cõpetebat ius regni ex duobus, scilicet, ex promissione Dei, & ex iuramento patris. Credidit autem, quòd ille repugnaret ipsi nimis, & quòd multi adhærerent illi, eo quòd habebat ius, ideo antequàm aliquid ageret, quæsiuit fautores partis suę, scilicet, Ioab, & Abiathar, vt isti resisterent omnibus insurgentibus ex parte Salomonis.

Quare Adonias voluit habere Ioab, & Ioab adhæsit Adoniæ. *Quæst.* XVII.

QVAERETVR vlterius, quare Adonias voluit habere Ioab in fautorem, & quare Ioab voluit assentire parti Adoniæ. Ad primum dicendum, quòd Adonias voluit habere Ioab ex parte sua, quia Ioab erat princeps militiæ, & potentissimus in Israel, & ipse faceret, quòd totus exercitus Dauid foueret partes Adoniæ. Ad secundum dicendum, quòd Ioab voluit fauere Adoniæ, quia putabat, vel

F forte sciebat, quòd Dauid vellet constituere Salomonem in regem, & timebat, quòd cum ipse offendisset Dauid, occidendo Absalom, Abner, & Amasan iuberet Salomoni, quòd occideret eum post mortẽ suam. Ideo voluit conciliare sibi animum Adoniæ, vt ille custodiret eum a periculo: nam ipso regnante, nihil pateretur Ioab. Aliter potest dici, quòd quamquàm Ioab non putaret, quòd Dauid iuberet eum occidi, tamen credebat, quòd mortuo Dauid, cum Salomon susciperet nouos officiales in regno, fortè nollet, quòd maneret Ioab in principatu militiæ, sed traderet illum alteri, quem magis diligeret, cuius forsitan iam videbat signum Ioab, eo quòd Salomon non afficeretur ad eum, sed ad Banaiam; ideo procurauit

G sibi fauorem cum Adonia, fouendo partes illius, vt mortuo Dauid, maneret in principatu militiæ.

Adonias quare voluit habere Abiathar secum, & ipse voluit esse cum eo. *Quæst.* XVIII.

QVAERETVR vlterius cur voluit Adonias suscipere Abiathar in partem suã, & quare Abiathar voluit esse cum Adonia. Ad primũ respondendum, quòd Adonias voluit habere Abiathar in fautorem, eo quòd ille erat nimis acceptus apud Dauid, quia fuerat cum eo in omnibus tribulationibus, & erat nunc vir potens in Israel, cum esset summus sacerdos, cuius erat magna potestas, & ho-

H nor, vt declaratum est Nume. 25. Etiam quia summi sacerdotes erant iudices maximi, & populus tenebatur sequi iudicium illorum sub pœna mortis. Deuteronom. 17. Ideo per illum posset totus populus conciliari Adoniæ declarante Abiathar, quòd Adonias esset verus successor Dauid. Item ad hoc, quòd Adonias regnaret, debebat vngi, sed vnctio fiebat per summos sacerdotes, ideo voluit habere secum Abiathar summum sacerdotem, vt eum vngeret. Ad secũdum dicẽdum, quòd Abiathar voluit fouere partem Adoniæ, vt ille etiam foueret partem suam: nam prænunciatum erat, ꝙ domus Heli sacerdotis periret, & tolleretur sacerdotium de illa, supra 1. lib. cap. 2. & inceperat iam ista destructio, quando occisi sunt sacerdotes

I Nobe, eod. lib. cap. 22. Timebat autẽ Abiathar, ꝙ ꝑ prophetiã illã, Salomon auferret ei summũ sacerdotiũ, ideo voluit nunc fauorem quærere cũ Adonia, vt quamq̃ postea prophetæ dicerent Abiathar abijciendũ de summo sacerdotio, Adonias propter affectionẽ non expelleret eum. Aliter ẽt dici põt sm Hebræos, ꝙ die, qua Dauid egressus est de Ierusalem fugiẽdo Absalom Abiathar consuluit Dñm coram arca, & nõ respõdit per eum, sed rñdit per Sadoc: ideo Dauid vidit, ꝙ iam sacerdotium non pertinebat ad Abiathar, & illa die amouit eum: non tñ oĩno, vnde manebat in honore suo ex quadam tolerantia Dauid, & quia timuit, ꝙ successor Dauid amoueret eũ de summo sacerdotio, voluit captare fauorem Adoniæ ante tempus. Sic

K tenet Rabbi Dauid Kimhi, sed istud improbatum est præceden. lib. cap. 15. Potest aũt dari alia causa tam de Ioab, quàm de Abiathar, quare adhæserint Adoniæ, scilicet, quia isti desiderabant præcellere alios in honore, erat autem propinqua mors Dauid, in qua nouus rex sumendus erat, & illi, qui a principio fauissent ei ante susceptum regnum, maximè honorarentur ab eo postea, ideo isti duo, vt essent maximi in domo Adoniæ, inceperunt nunc fauere ei antequàm esset rex. Adhæserunt autem potius Adoniæ, quàm alteri, quia putauerunt istum potius futurum regem, quàm alium, vel quia forte ab isto magis diligebantur, & poterant facilius habere fauorem eius.

Ioab,

Dauid an peccauerit non corripiendo Adoniam. Quæstio. XIII.

QVAERETVR vlterius an Dauid peccauit, non corripiendo Adoniam. Aliquis dicet quòd sic, quia cum peccaret, tenebatur eum corrigere: sic enim peccauit Heli summus sacerdos: nam ipse in se bonus erat, quia tamen filios suos non corripuit, Deus inflixit pęnam ei, & toti domui suæ, supra 1. lib. cap. 2. Respondet Nic. quòd non peccauit Dauid non corrigendo, nec est simile de Adonia, & de filijs Heli, quia peccatum illorum erat directè contra Deum: nam dicitur quòd filij Heli erāt filij Belial nescientes Dominum, nec officium sacerdotum ad populum, supra 1. lib. cap. 2. Peccatum autem Adoniæ, quantum ad extra apparebat, non erat nisi quædam vanitas, vel ostentatio, quæ satis permittitur filijs regum: vel dicit quòd Dauid nō corripuit eum eo quòd ignorabat. Simile est, quia quamquàm vngeretur in regem Adonias, nesciebat Dauid nisi Bethsabe, & Nathan declarassent ei, vt patet infra in litera, scilicet, Et ecce Adonias regnat te Domine mi rex ignorāte. Sed dicēdum videtur quòd aliqualiter peccauerit Dauid ex negligentia, quia noluit corripere Adoniam. Et hoc patet, quia litera significat hoc, cum dicitur: Nec corripuit eum pater suus aliquādo, dicens: quare hoc fecisti. quod videtur poni ad increpationem Dauid. Sed dicendum quòd nō tantum peccauit Dauid non corripiendo Adoniam, sicut peccauit Heli non corripiendo filios suos, quia peccatum illorum erat grauissimum, supra 1. lib. cap. 2. Peccatum autem Adoniæ erat minus, non tamen erat totaliter excusabile. Cum autem dicit Nico. quòd Adonias non peccabat, nisi in quadam ostentatione, dicendum ꝙ si forte solum fecisset ad honorē magnum currum, & equites, fuisset ostentatio, & non præiudicasset alicui, tamen vsurpabat insignia successuri, cùm ipse non esset successurus, & erat hoc in præiudicium Salomonis. Ideo non erat tolerandum. Cum autem dicit, quòd Dauid nesciebat, an Adonias ista faceret, dicendum quòd non est verisimile, quòd in tanto tempore non diceret hoc aliquis regi. Cùm vero allegat quòd Dauid nesciebat quomodo Adonias vngeretur in regē, dicendum non esse simile, quia illud factum est vna die, & in eadem die antequam compleretur, nunciatum est Dauid. quod patet, quia immediatè Dauid iussit Salomonem vngi in regem, & adhuc erant in epulis inuitati ab Adonia, quādo insonuit clangor intronizationis Salomonis, vt patet infra in litera. Quòd autem Adonias faceret sibi currum, & equites, fuit per multos dies, antequàm vngeretur in regem; ideo non est verisimile, quòd aliquis non nunciasset Dauid. Hoc autem patet, quia dicitur: nec corripuit eū pater suus aliquando: ergo videtur quòd magnum tempus erat, ex quo istud cęperat, & in nulla parte illius temporis illū corripuit, & magis patet hoc ex litera Hebraica, in qua dicitur, & non contristatus est eum in diebus suis, idest, nunquàm in diebus suis. *Erat autem ipse pulcher nimis.* Idest, Adonias erat valde pulcher, licet non tātum sicut Absalom: nam in filijs Dauid nullus fuit tam pulcher. *Et secundus natu post Absalom,* Idest ipse erat sequens post Absalom in ordine natiuitatis: nam primus erat Amnō, secundus Cheleab, tertius Absalom, quartus Adonias, vt patet pręced. lib. cap. 3.

Quare dicatur quòd Adonias esset pulcher, & secundus post Absalom. Et quòd Dauid diligebat Adoniam propter duo. Quæst. XIIII.

QVAERETVR quare ponitur hic quòd erat pulcher, & secundus natu post Absalom. Respon-A det Rabbi Dauid Kimhi ꝙ dicitur hoc, quia Adonias putauit se diligi a patre propter pulchritudinem, ideo superbiuit faciens sibi currū, & equites. Sed dicendum, quòd ista litera ponitur tanquàm determinatiua præcedētis: potest autem eam determinare dupliciter. Vno modo ꝙ ponatur ista ad significādum, quare Adonias non fuit castigatus a patre quāquā egisset malum: & patet, quia dicitur: nec corripuit eum pater suus. & immediate sequitur quòd erat pulcher nimis, & secundus natu post Absalom, q.d. propter hæc non corripuit: nam diligebat Dauid nimis Adoniam, & nolebat cōtristare eū. Ista autem dilectio erat propter duo: Primum erat, quia erat pulcher inter oēs fratres suos, & quantum ad hoc afficiebatur nimis Dauid ad B eum, quia pulchritudo naturaliter trahit ad dilectionem. Secūdum erat, quia erat secundus natu post Absalom, i. erat nunc primogenitus inter omnes fratres, quia ipse succedebat Absalom in ordine natiuitatis, & ille mortuus fuerat: ideo manebat Adonias tanquā primogenitus; & ob hoc diligebatur nimis a Dauid, & sic quamquā peccaret, nollet eum cōtristare corripiendo, Sic patet de Amnon præceden. lib. cap. 13. nā licet Dauid tristatus fuisset valde de stupro Thamar, non increpuit Amnon, cum dicitur: Cum autē audisset Dauid verba hæc cōtristatus est valde, & noluit cōtristare spiritum Amnon filij sui, qm̄ diligebat eum, qa primogenitus ei erat. Aliter potest induci ista litera ad determinandū superiorem. s. quia supra dictum C est, ꝙ Adonias eleuabatur, & dicebat ego regnabo, & causa huius erat duplex. Prima, quia erat pulcher, & per hoc superbiebat nimis, quia pulchritudo superbiā generat. Etiam putabat, ꝙ propter istam pulchritudinem populus iudicaret eum digniorem regno, quàm fratres suos: quia bona corporis habitudo nimis confert ad dignitatem: & sic dictum est de Priamo Rege Troiano propter pulchritudinem, ꝙ dignus esset regno. Sic ait Porphyrius: Species Priami digna est Imperio. Et verum est, ꝙ pulchritudo attestatur super bona complexione, & bona complexio super bono intellectu, sed qui sunt intellectu vigentes naturaliter aliorum sunt Domini, & Rectores, vt colligitur 1. Polytico. Vocatur etiam secundus natu post Absa-D lom, idest, primogenitus inter fratres residuos. Et ex hoc maximè habebat occasionē ad superbiendum, quia competere poterat ei regnum ex primogenitura, cùm solum essent tres modi, quibus aliquis haberet ius regnandi, vt supra declaratum est.

Pulchritudo superbiam parit.

Adonias an esset primogenitus Dauid nunc. Quæst. XV.

QVAERETVR vlterius an Adonias esset primogenitus inter oēs filios Dauid, qui nunc erant. Respondendum, ꝙ erat Adonias quartus in filijs Dauid, vt patet præced. lib. c. 3. Duo tñ de prioribus mortui fuerant, s. Amnon, & Absalom præced. lib. c. 13. & 18. Manebat autem medius eorum, s. Cheleab, de quo est dubium, an mortuus esset. Et dicen-E dum est, ꝙ mortuus erat. Primò, ꝙ aliàs non ausus fuisset Adonias insurgere ad accipiendum regnum, cum nullum haberet ius verum, vel coloratum. Item, quia dato, ꝙ Adonias ex ambitione regni conaretur aliqd vsurpare, tamen nullus de Israelitis ausus fuisset adiuuare eum, & vngere in Regem, potissimè viuente Dauid: & tamē omnes viri Iuda, & etiam fratres Adoniæ cōuenerunt ad festum coronationis suæ, vt patet in litera: ergo ipse erat primogenitus. Item hic dicitur, quòd erat secundus natu post Absalom, sed istud nō pertinebit vllatenus ad propositum, si adhuc maneret aliquis maior eo in filijs Dauid, ergo ipse erat primogenitus. Et est sensus, ante hoc erat Absalom primo-

salom: nam dicitur hic, ꝙ erat Adonias secūdus natu post Absalom. Secūdo faciebat hoc, quia Adonias intēdebat post paucos dies vngi in regē, sicut postea factum est: & quia nō decebat subito ascendere de paruo statu ad maximum, voluit aliquanto tempore vti his insignijs, quæ significabant, & ostendebāt magnā excellētiam status, vt postea in regem vngeretur. *Nec corripuit eum pater suus.* Scilicet, quamquàm Adonias malè ageret vsurpādo sibi regnum, nō corripuit eum Dauid. *Aliquando dicens: quare hoc fecisti.* Idest, saltem nūquàm dixit ei verbo, quare faciebat illam stultitiā. In Hebræo habetur. *Nec contristatus fuit pater suus illum in diebus suis.* Eadem sententia est, quia contristari, & corripere idem sunt, scilicet, quia contristatur homo, cum quis corripit eum prohibēdo illud agere, quod ipse desiderat, & dr̄ in diebus suis, i. nunq̄ quādiu vixit.

An Adonias peccauerit hæc faciendo. Quæst. XI.

QVAERETVR, an peccauit Adonias, faciendo ista, quæ fecit. Aliquis dicet, ꝙ sic, quia dr̄ hic: Et non corripuit eum pater suus: nunquā tn̄ aliquis corripiendus est, nisi de eo, quod malè agit. Respondendum, ꝙ Adonias egit hic duo, primū erat, quia eleuabatur dicens, ego regnabo; & fecit sibi currum, & equites. Secūdum erat, quia fecit se vngi in regem, & celebrauit festiuitatem regni. De primo dicēdum, ꝙ aut Adonias sciebat Salomonem habere aliquod ius ad regnandum ex diuina promissione, vel ex iuramento patris, aut non. Si primo modo dicendū, ꝙ peccabat grauiter, eo ꝙ conabatur subripere ius alterius, & manifestè vsurpabat sibi insignia illius, ꝑ quo Salomon poterat ei indicere iustum bellum, si Dauid
Quęst. 9. ei non exhiberet iustitiæ complementum. Si secūdo modo dicendum, ꝙ non videretur peccare Adonias: quia ius regnandi non competebat, nisi ex tribus modis supra assignatis, s. promissione Dei, primogenitura, paterna electione, sed Adonias hoc dato nesciret aliquē habere ius ex diuina promissione, nec electione patris: ideo manebat solū ius primogenituræ; sed istud habebat Adonias, ideo iustè poterat propria auctoritate ferre insignia successuri in regno. Si autē dicatur de vnctione Adoniæ, & festiuitate regni, dicendum, ꝙ indistinctè Adonias peccauit: nam dato, ꝙ indubitanter ipse haberet ius succedendi, non existente in contrarium prophetia, nec paterna electione, ꝙ ipse ignorante patre vngeretur in regem, & celebraret festiuitatem regni, peccatum graue erat contra patrē, quia vsurpabat ius patris, illo non concedente. Sed adhuc manet dubium de primo, s. an peccasset Adonias faciendo currum, & equites. Et dicēdum, ꝙ peccauerit, quia litera dicit; Et non corripuit eum aliqn̄ pater suus, dicens: quare hoc fecisti. Et hoc non refertur ad vnctionem in regē, sed ad currus, & equites, vt patet hic in litera, ergo peccauit faciēdo currus, & equites, cùm de hoc corripiendus erat. Item patet, ꝙ non fecerit hoc nesciens ius Salomonis, sed sciendo, & volendo repugnare illi, quia si Adonias putasset nulli competere ius regnādi, nisi sibi securus acciperet insignia successuri in regnum, & non curaret confœderare sibi aliquos adiutores, tanq̄ nullum haberet repugnantem: cōfœderauit sibi tn̄ Ioab principem militiæ, & Abiathar summum sacerdotē, quod patet in litera, scilicet, & sermo ei erat cum Ioab filio Saruiæ, & cū Abiathar sacerdote, qui adiuuabant partes Adoniæ. Et sic videtur, ꝙ partialitas erat hic, & consequenter aliquis competitor. Item patet, quia Adonias quando fecit festum magnum in vnctione sua, inuitauit omnes fratres suos, & Salomonem fratrem suum nō inuitauit, ergo sentiebat illum sibi competitorem: &

F sic malo animo agebat ista, & peccabat. Sed aliquis dicet, quòd non peccaret Adonias, quia Dauid tolerabat istud, & per tolerantiam fiebat ei licitum: sicut id quod Ecclesia potest prohibere faciliter, & sine aliquo scandalo, & non prohibet, licitum fit. Dauid tamen nunquàm increpuit Adoniam super hoc, ergo videbatur approbare non increpando. Respondendum, quòd Dauid non approbauit factum Adoniæ; quia ignorabat illud, cùm iaceret in lecto, & nesciret ea, quę fiebant. Et etiam, quia fortè quamquàm Dauid sciret, erat impotens ad corrigendum. Vel aliter dato, quòd Dauid permitteret Adoniæ ista facere, non approbabat illa, sed fortè ex aliqua tenera affectione permittebat; immo dato, quòd approbaret
G non poterat ei dare ius regnandi, cum Deus prædixisset Salomonem regnaturum.

Quare Dauid non corripuit Adoniam facientem currus; & an peccauerit. Quæst. XII.

QVAERETVR vlterius, quare Dauid non corripuit Adoniam cum faceret sibi currū, & equites, & diceret: ego regnabo, quia debuisset iam esse admonitus in eo, quod fecit Absalom cōtra eum: nam fecit currus, & equites, & postea voluit regnum subtrahere Dauid præceden. lib. cap. 15. Ideo cum Adonias faceret ista, debuerat nimis timere Dauid, & corripere eum. Respondendum, quòd nō erat
H istud signum vsurpādi regnum, sed solum erat signū successuri in regno. Ideo Dauid non curabat ꝙ Adonias ista faceret. Item patet, quia si istud esset signum vsurpandi regnum, cum iam Absalom istud fecisset, & perijsset, nullo modo Adonias auderet aliquid tale ostendere, quia illico captus fuisset, & occisus, ne moueret seditionem cōtra Dauid. Sed adhuc dici posset, ꝙ Absalom a principio fecit currū, & equites, & quāquàm ista nō essent signum vsurpandi regnum, tamē elatus in superbiam vsurpauit illud. Ita nunc timendum erat de Adonia, ꝙ cum superbiret, dicendo, ego regnabo, postea vellet vsurpare regnum Dauid. Respondendū ꝙ Dauid non arbitrabatur hoc, quia sciebat ꝙ Absalom surrexerat contra eum in pœnam de-
I licti sui, quia occidit Vriam, & iam sufficienter punitus fuerat pro illo peccato. Ideo non putabatur ꝙ nūc aliquis de filijs suis posset insurgere contra eum. Populus quoque videns currus, & equites Adoniæ non putauit, ꝙ vellet vsurpare regnum Dauid; sed ꝙ cum Dauid iam senuisset, & valde fuisset infrigidatus credebatur quotidie propinquus morti, & ob hoc Adonias disponebat se ad regnandum. Alij autem dicunt, quòd Dauid nesciebat ista, quæ faciebat Adonias, eo quòd erat semper in lecto: ideo non poterat corripere illum, sed non est verisimile, quia ista fecit Adonias magno tempore: & quamquàm Dauid non videret illa, aliquis enarraret ei. Sed dicendum videtur magis, quòd Dauid hoc sciebat, & tamen nolebat in- Dauid non corripuit Adoniā propter duo.
K crepare Adoniam: & hoc quia nolebat facere scandalum inter filios suos: nam si corriperet Adoniam propter hoc indicaret quòd ipse non erat successurus in regno alioquin licitè posset vti istis insignijs, quæ pertinebant ad successurum: voluit igitur tolerare eum in isto honore vsque ad diem, quo ipse determinaret quis de filijs suis succedere deberet. Istud idem fecit in Absalom: nam tunc bene videbat Dauid Absalonem ferentem ista insignia per quatuor annos præceden. lib. cap. 15. Et tamen non corripuit eum ex causa prædicta. Secundum fuit, quia Dauid diligebat Adoniam valde, & nolebat contristari eum: nam erat primogenitus eius, & pulcher valde, propter quæ afficiebatur Dauid ad eum.

Ioab, & Abiathar, an peccauerint fouendo partes Adoniæ. *Quæst.* XIX.

QVAERETVR vlterius, an peccauerint Ioab, & Abiathar, fouendo partes Adoniæ cum ipse non haberet ius regnandi. Considerandum ad hoc, quòd sicut supra declaratum est triplex erat ius regnandi, scilicet, promissio Dei, primogenitura, & electio patris. Adonias autem habebat vnum, scilicet, primogenituram: Salomon verò habebat duo, scilicet, promissionem Dei, & electionem, atque confirmationem patris: ideo erat potior in iure succedendi: immo dato quòd Adonias habuisset primogenituram, & electionem patris, si Salomon haberet promissionem diuinam solum, esset potior in iure, quia iste confert ius indubitatum, & derogat iuri cuiuscunque alterius. Si autem Adonias non habuisset aliquod ius, peccarent quicunque fauerent parti eius, eo quòd iniustitiam fouebant, sed habebat primogenituram, quæ erat quoddam ius super quod poterant inniti quicunque adhærerent ei. Et tunc dicendum, quòd aut ius Salomonis erat manifestum, aut non, si esset manifestum peccarent fauentes Adoniæ, quia derogabant Salomoni iniustè, si autem ius eius erat occultum, vtpote quia reuelatio prophetica, & iuramentum Dauid nondum innotuerant, nō peccabant, qui adhærebant Adoniæ, eo quòd constabat eum habere ius, & de nullo alio constabat. Sed dicendum, quòd Ioab, & Abiathar peccauerunt, quia ipsi nouerant ius Salomonis; tamen voluerunt fauere Adoniæ ex causis dictis. Et hoc patet, quia alij serui Dauid non fauebant Adoniæ, vt patet in litera. si tamen fuisset omnino occultum ius Salomonis serui Dauid, omnes assensissent Adoniæ, tanquàm notoriè habenti ius ad regnandum, ergo cognitum erat ius Salomonis. *Sadoc verò sacerdos.* Hic ponuntur illi, qui non fauebant Adoniæ, scilicet, Sadoc sacerdos, idest, summus sacerdos. Sic etiam accipitur de Abiathar, qui vocatur sacerdos, idest, summus sacerdos: nam ambo vocantur principes sacerdotum. 1. Paralip. 24. Ponitur autem Sadoc primus, quia erat honoratissimus, eo quòd erat summus sacerdos. *Et Banaias filius Ioiadæ.* Iste etiam non fauit Adonię: & erat iste de viris fortibus Dauid in secundo ternario; & erat secretarius eius ad aurem præceden. lib. cap. 23. Diligebat autem illum Dauid, ideo fecerat ipsum principem super Celethi, & Phelethi, præceden. lib. cap. 8. & 20. Iste fuit postea princeps militiæ Salomonis, sicut Ioab tēpore Dauid, sequen. cap. *Et Nathan Propheta.* Iste erat familiaris Dauid, & prænunciauerat ei de regno Salomonis, præceden. lib. cap. 7. Et de pœna pro adulterio Bethsabe, & morte Vriæ; eodem lib. cap. 12. *Et Semei.* Etiam iste non fauebat Adoniæ.

Semei de quo hic, an sit ille, qui maledixit Dauid. *Quæstio.* XX.

QVAERETVR quis erat iste Semei. Aliqui putant, quòd fuerit ille, qui maledixit Dauid pręceden. lib. cap. 16. & postea pepercit ei eodem lib. cap. 19. Ex hoc etiam dicit Rabbi Salo. super cap. 3. infra, quòd iste Semei erat Doctor Salomonis, & quandiu ipse vixit, non accepit Salomon vxorem alienigenam, & mortuo illo illico accepit. Sed dicendum, quòd nō stat, quia iste Semei habebat magnam potestatē in domo Dauid, & erat valde familiaris ei, cùm ponatur hic nominatim inter viros magnos, qui poterant adiuuare, vel impedire Adoniam: Semei tamen, qui maledixit Dauid, nō erat vir magnus. Etiam non habebat aliquem fauorem in domo Dauid, quia

A licet Dauid pepercerit ei, propter hoc quòd occurrit ei in Iordane, tamen non diligebat eum, immo iussit Salomoni, quòd occideret eum post mortem suam, sequen. cap. Dicendum ergo quòd iste Semei erat aliquis vir potens in domo Dauid, & fortè de cognatione eius, qui poterat adiuuare, vel impedire regnum Adoniæ: ideo ponitur hic, quòd non faueret Adoniæ. *Et Cerethi, & Phelethi.* Etiam isti non fauebant Adoniæ, quia princeps eorum erat Banaias. præcedē. lib. cap. 8. & 20. Et tamen Banaias non fauebat Adoniæ, ideo etiam nec Celethi, & Phelethi fauerent ei. In Hebræo habetur. *Et Rei.* Vbi nos dicimus Cerethi, & Phelethi: multi tamen Hebræorum putant, quòd sit Celethi, & Phelethi; & Hieronymus sic tran-
B stulit. Posset etiam dici, quòd [illegible] est nomen alicuius militis magni in domo Dauid, sicut Semei, & ille etiā non fauebat Adoniæ. *Et robur exercitus Dauid non erat cum Adonia.* Idest, pars potissima, vel fortissima exercitus Dauid non fauebat Adoniæ.

Quomodo robur exercitus Dauid non fuit cum Adonia, cum Ioab esset cum eo. Et quod illius robur fuisse dicatur. *Quæstio.* XXI.

QVAERETVR quomodo robur exercitus Dauid non erat cum Adonia, cùm Ioab, qui erat princeps militię faueret Adonię: & quòd erat robur exercitus Dauid, de quo hic dicitur. Ad
C primum dicendum, quòd sicut Ioab fouebat partes Adoniæ, ita serui sui fouebant, Ioab tamen, quamquàm esset princeps exercitus Dauid, non habebat secum semper exercitum, sed solum quando erat in bello: nunc autem non erat bellum, ideo soli serui sui tenerent intentionem suam: alij autem de exercitu tenerent, quam partem vellent, quia tunc non suberant disciplinæ Ioab. Ad secundum dicendum, quòd robur exercitus Dauid non vocatur hic maior pars, vel melior de exercitu suo, quia ipse cōgregabat, quātum volebat de exercitu, cum opus erat, sed intelligitur hic de illis, qui erāt semper in curia Dauid: nam alij milites stipendiarij, qui viuebant per varia loca, & alij qui solebant vocari tempore bellorum, nō erāt
D nunc in curia, vt possent fouere vnam, vel alteram partem. Ideo intelligitur robur exercitus pro sexcentis viris, qui venerant cum Dauid de Geth, & qui semper erant cum Dauid: nam consueuerat Dauid semper secum habere Phelethi, & Celethi, & viros Gethæos. Quod patet, quia isti erant cum Dauid in Ierusalem, quando subito nunciatum est, quòd Absalom esset rex, & fugerunt cum Dauid de Ierusalem. præceden. lib. cap. 15. Sed supra exprimuntur nominatim Cerethi, & Phelethi: ergo oportet, quòd per robur exercitus intelligantur sexcenti viri Gethæi, quia non leguntur alij continue mansisse cum Dauid in curia sua, nisi isti. Item patet, quia in Hebræo dicitur. *Et viri fortes.* Vbi litera nostra dicit, & robur exerci-
E tus: isti tamen sexcenti viri Gethæi vocantur viri fortes excellenter præceden. lib. cap. 15. Scilicet, ambulabant iuxta eum legiones Cerethi, & Phelethi, & omnes Gethæi pugnatores validi sexcenti. *Immolatis ergo Adonias arietibus.* Hic ponitur festum coronationis Adoniæ: nam cum magno tempore fecisset apparatum successuri in regno, scilicet, habendo currum, & equites, nouissimè voluit vngi in regem, & fecit magnam solennitatem conuiuiorum, ad quæ vocauit viros Iuda, & fratres suos, Et dicitur: immolatis arietibus, & vitulis, idest, occisis ad solennitatem. *Et vniuersis pinguibus.* Idest, occidit pinguia, siue de vniuersis generibus pinguium ad istam solennitatem. Per hæc intelliguntur alia pecora, quæ occidi solent ad conuiuia,

Festū coronationis Adoniæ.

conuiuia,& intelliguntur volucres, & altilia, & quæcunque pertinent ad delectationem gustus de animalibus.

Quomodo immolata sunt animalia in festo Adoniæ. Et quòd immolatio dupliciter accipi potest. Quæst. XXII.

QVAERETVR quomodo immolata sunt ista animalia, vel quod sacrificium factum est de eis. Respondendum, quòd potest accipi ista immolatio dupliciter. Vno modo quòd solum Adonias fecisset conuiuium magnum, & ad hoc occidisset multa animalia. Alio modo, quòd occidisset ista animalia in sacrificium pro solennitate coronationis. De primo patet, quia immolatio solum significat iugulare, vel occidere: & etiam si accipiatur victima, potest poni pro animalibus, quæ occiduntur in conuiuijs,& non pertinent ad sacrificium Dei. Sic patet Genes.43. Cùm dixit Ioseph dispensatori suo: Introduc viros domum,& occide victimas, & strue conuiuium, quia mecum comesturi sunt meridie. Et tamen ibi non fiebat aliqua immolatio Deo, sed solum fiebat conuiuium: ita poterat fieri hic. Aliter potest dici, quòd hic immolarentur Deo victimæ ad solennitatem huius coronationis, & illę essent victimæ pacificæ, de quibus liceret cuicunque comedere, & ad illas inuitauit Adonias fratres suos,& principes Israel, & istud est verisimilius, quia solennitas regis non fiebat sine immolatione victimarum multarum: sic patet de renouatione regni Saulis facta in Galgala, vbi oblatæ sunt multæ hostiæ pacificæ, & populus comedit de illis, supra 1.lib.cap.11. *Iuxta lapidem Zoeleth.* Idest, fuerũt victimæ immolatæ, iuxta lapidem, eo quòd ibi fuit factum conuiuium, & paratio ciborum: vel quia ibi fuerunt sacrificia oblata Deo. Est autem iste lapis Zoeleth quidam lapis magnus, & famosus apud Ierusalem, ideo habet nomen: sic enim alij lapides famosi nomina habent. Sic patet supra 1.lib.cap.20. cũ dixit Ionathas ad Dauid, quòd lateret apud petram, cuius nomen est Ezel, & Iudicum 20. Dicitur, quòd sexcenti viri Beniamin sederunt in petra Phemon. Aliqui volunt, quòd iste lapis Zoeleth erat quidam lapis non magnus apud Ierusalẽ, in quo iuuenes exercebant vires suas iaciendo eum, vel trahendo per terram. Et hoc putant sequendo interpretationem eius, quia Zoeleth significat lapidem tractum. Sed non dicitur conuenienter, quia tunc iste lapis moueretur de vno loco ad alium,& aliquãdo esset hic,& aliquando alibi, non habens locum certum:& tamen hic ponitur ad designandum locum certum, cùm dicitur, ꝙ fuerunt immolata animalia apud lapidem Zoeleth, ergo manebat fixus. Item quia dicitur, qui est vicinus fonti Rogel: in quo signatur quòd ille lapis semper erat apud fontem Rogel, si tamen esset lapis ad iaciendum, & experiendum vires, aliquando esset ibi, & aliquando alibi, & non diceret scriptura eum esse apud fontem Rogel. Ideo dicendum, quòd erat lapis magnus,& immobilis. *Qui erat vicinus fonti Rogel.* Idest, iste lapis erat vicinus fonti, cuius nomen est Rogel. Istud ponitur ad magis significandum. Hebræi putant, quòd Rogel sit nomen appellatiuum, & significet fullonem, & sic vocant istum fontem fullonis, quia apud illum erat ager,& piscina fullonũ, sic enim habetur sequen.lib.cap.18. Cùm dicitur, quòd Rabsaces, & alij socij sui venerunt in Ierusalem, & steterunt iuxta aquæductum piscinæ superioris, quæ est in via agri fullonis. Et ponitur ibi Rogel, sicut hic, & stat pro fullone, sic etiam accipitur Isa.7.cap. Scilicet, Egredere in occursum Acham ad extremum aquæductus piscinæ superioris in via agri fullonis. Dicendum, quòd verum est, quòd istud nomen Rogel significat fullonem,& tamen aliquando nomina communia efficiuntur nomina propria, sicut patet sępe in Hebræo: & sic Hieronymus posuit aliquando Rogel, vt proprium,& aliquando posuit fullonem. Nam Iosue 15. & 18. ponitur fons Rogel, tanquàm terminus diuisionis inter sortem Iudæ,& Beniamin: in quo videtur distinguere fontem Rogel, & fontem agri fullonis. In hoc autem magis est standum Hieronymo, quàm Hebræis, quia ipse nouit totam illam terram, quam profitetur se suis pedibus ambulasse solum, vt haberet notitiam locorum, de quibus meminit sacra scriptura, vt patet in quodam Prologo suo supet Paralipomenon, qui incipit, Eusebius.

Lapis Zoeleth.

Rogel, quod nomen sit.

F

G

Adoniæ vnctio, quare facta fuerit apud fontem Rogel. Et quòd Reges antiquitus coronabantur apud fontes, & arbores. Quæst. XXIII.

QVAERETVR quare fuit vnctio Adoniæ, facta apud fontem Rogel. Respondendum, quòd in vnctione Regum ipsi subditi imprecantur multa bona Regibus, & desiderant regnum illorum permanere longo tempore, sicut patet infra in litera de his, quæ imprecabantur super Adoniam viri sui, & de his, quæ imprecabantur super Salomonem vngẽtes eum, & ad hoc obseruant cęremonias, vt vnctio Regum, vel coronatio fieret apud aliquos fontes, vel arbores. De fontibus ratio est, quia sicut aqua fontis est indeficiens, ita vngentes regem imprecantur regnum illius non deficere, vel magno tempore durare. De arboribus ratio est, quia sicut arbores florent,& virent, ita vngentes regem, imprecantur regnum illius semper florere prosperitate,& virere manendo in robore suo. De vnctione apud fontes patet in Adonia,& Salomone: nã Adonias vnctus est apud fontem Rogel, qui erat famosus: Salomon autem vnctus fuit in Gion, idest, apud fontem Siloe, qui etiam est famosus, vt patet infra. De vnctione autem apud arbores apparet Iudicum 9. Vbi dicitur de Abimelech, quòd vnctus est in regem apud quercũ Sichem: & illa est quercus famosa, & quæ valde multis annis durauit, vt ibidem declaratum est. fiebat autem apud illam, vt sicut illa arbor erat annosa, ita regnum Abimelech duraret multis annis. *Vocauit vniuersos fratres suos filios regis.* Scilicet, vocauit Adonias istos ad solennizandum coronationem suam,& ad conuiuium magnum, quod faciebat. ex hoc patet, quòd nullus erat in filijs regis competitor regni cum Adonia, præter Salomonem: nam de eo dicitur, quòd non vocauerit ipsum, si tamen fuisset aliquis maior Adonia illi potius competeret ius regni, quàm Adoniæ, & illum nõ vocasset tanquàm competitorem, vel fortè non ausus fuisset vngi in regem. *Et omnes viros Iuda seruos regis.* Idest, etiam vocauit omnes viros Iuda, qui erant serui regis, idest, continui familiares sui in domo sua, & curia. Hoc dicit ad differentiam aliorum virorum Iuda, qui habitabant dispersi per vrbes, & non erant in domo regis, quia illi non vocãtur serui regis, & de illis nullus vocatus est ad conuiuium. *Nathan autem Propheta.* Hic ponuntur illi, quos non vocauit Adonias ad conuiuium, scilicet, quia non fauebant parti suæ,& primus fuit Nathan Propheta. *Et Banaiam.* Iste etiam non erat de parte Adoniæ, ideo dilexit eum postea Salomon valde, & fecit illum principem exercitus, infra 4. *Et robustos quosque.* Hic potest intelligi quòd intelligebatur supra, cùm dicitur: & robur exercitus Dauid non erat cum Adonia. & intelligitur ibi de sexcentis viris Gethæis, hic tamen debet accipi largius, scilicet, tam pro istis Gethæis, quàm pro Celethis,

H

I

K

Quos vocauerit Adonias ad conuiuium.

this, & Phelethis: nam etiam illos non vocauit, cum non essent de parte sua, vt patet supra. *Et Salomonem fratrem suum non vocauit.* Omnes alios fratres suos vocauit, & Salomonem non, eo quòd illum sentiebat competitorem. Ex hoc apparet, quòd Adonias sciebat Salomonem habere ius ad regnum, siue ex Dei promissione, siue ex iuramento patris, ideo non vocauit eum, alioquin si ignorasset ius Salomonis, vocauisset eum cum cæteris fratribus.

An Adonias commiserit crimen læsæ maiestatis, eo quòd vnctus est in regem. *Quæst.* XXIIII.

Qvaeretvr circa istam vnctionem Adoniæ, an ipse per hoc, quòd vnctus est in regem, viuente Dauid, & ignorante, commiserit crimen læsæ maiestatis, volendo vsurpare regnum Dauid, sicut Absalom. Aliquis dicet, quòd nihil magis egit Absalom, quàm nunc egerit Adonias, scilicet, quia ille viuente patre, & ignorante vnctus est in regem in Hebron. Respondendum, quòd Adonias non læserit maiestatem regis, nec voluerit vsurpare regnum Dauid faciendo se vngi in regem, quod patet, quia iam Absalom occisus fuerat ex hac causa, & si nunc Adonias sic insurgeret, dato quòd ipse solus haberet ius succedendi, occideretur; quia patrem volebat de regno expellere, sed hoc nequaquàm aggrederetur Adonias timens exitum miserabilem Absalom. Item si Adonias voluisset vsurpare regnum Dauid, non fauisset ei Ioab, & Abiathar: nam isti erant familiares magni Dauid, & diligebant eum valde, vnde non permitterent tale quid fieri, potissimè quia Ioab fuit, qui maxime persecutus est Absalom, & occidit eum pro hac vsurpatione. præcedenti libro, cap. 18. Item si Adonias voluisset vsurpare regnum Dauid eijciendo eum de regno, vel occidendo, sicut voluit facere Absalom, fecisset secretissimè istam cõiurationem extra Ierusalem, & postea congregatis ad se omnibus fautoribus suis, venisset ad pugnandum contra Dauid: sic enim fecit Absalom, qui recedens de Ierusalem, iuit in Hebron, vt ibi faceret conspirationem, & vngeretur: & postea manu armata venit contra Dauid in Ierusalem. præcedenti libro, cap. 15. Adonias tamen cum minori parte populi vnctus est intra Ierusalem, & publicè clamatum est: viuat rex Adonias, & sederunt ad cibos conuiuæ eius, tanquàm nihil mali egissent, nec timere deberent aliquid mali, si tamen conspirassent contra regem ad tollendum ei regnum nõ debuissent esse securi, quia deberent putare, quòd totus Israel irrueret super eos. Item Adonias vocauit omnes filios Dauid ad conuiuium istud, & coronationem suam, & venerunt: si tamen hic ageretur de vsurpatione regni contra Dauid filij sui, non consensissent, quibus nulla vtilitas hic proueniebat, consenserunt tamen, & venerunt ad conuiuium: ergo non intendebat Adonias vsurpare regnum, sed solum volebat vngi in regem tempore Dauid ad hoc, quòd post mortem eius maneret rex indubitatus. Et istud multotiens fit, scilicet, quòd patres viuentes vngant filios suos in reges: sic enim consuetum erat Imperatoribus Romanorum, qui filios suos Cæsares faciebant, sic etiam fecit Dauid: nam Salomonem fecit vngi eadem die, qua vnctus est Adonias, & vixit post hæc aliquanto tempore Dauid, vt patet infra in litera, & sequenti cap. Hoc autem ab antiquo consuetum erat inter alios reges, ideo voluit hoc solum assequi Adonias, nec in hoc læsit regiam maiestatem: Absalom autem noluit hoc, sed patrem viuentem de regno expellere, vel occidere. præcedenti libro, cap. 17.

A *An peccauit Adonias faciendo se vngi.* *Quæst.* XXV.

Qvaeretvr vlterius, dato quòd Adonias noluerit vsurpare regnum Dauid, an peccauerit faciendo se vngi Dauid nesciente. Respondendum, quòd peccauit Adonias in duobus. Primo contra Dauid: nam quòd viuente patre filius vngatur in regem non est regulare, sed prouenit ex indulgentia patris: Adonias tamen patre non iubente, & nesciente, vnctus est: ideo peccauit cõtra illum accipiendo ius alienum inuito Domino. Item quamquàm Salomon nõ haberet aliquod ius, & esset Adonias primogenitus, adhuc spectaret successio regni ad determinationem Dauid, quia ipse poterat facere

B de filijs suis regem quemcunque vellet dato, quòd non esset primogenitus. Sic enim fuit de Roboam, qui fecit Abiam non primogenitum suum esse regẽ, eo quòd magis placuit ei, vt patet 2. Paralipom. 11. & hoc significauit Bethsabe, dicens ad Dauid: veruntamen Domine mi rex in te oculi respiciunt totius Israel, vt indices eis, quis sedere debeat in solio tuo post te. q.d. licet Adonias vnctus fuerit nunc in regem nõ curat de hoc populus Israel, sed aspiciunt omnes determinationem tuam, scilicet, quis debeat post te regnare. Adonias tamen non expectata determinatione Dauid vnctus est in regem, ideo præiudicauit iuri Dauid. Nec erat indignum, quòd ex hoc solo priuaretur omni iure suo si quod haberet ad successio-

C nem regni: & ita factum est: nam Dauid priuauit eum iubendo Salomonem vngi. Secundo peccauit Adonias contra Salomonem præiudicando iuri eius. Nam Salomon habebat ius potius ad regnum, quàm Adonias, scilicet, ex determinatione Dei, & ex iuramento patris, ideo non determinato inter eos de iure successionis, quòd ipse Adonias propria auctoritate faceret se vngi in regem præiudicabat valde iuri Salomonis. Hoc autem cognouit Adonias: nam viso quòd peccasset confugit ad tabernaculum, & tenuit cornu altaris, & noluit exire inde, quousque misit ad Salomonem, dicens: iuret mihi hodie rex Salomon quòd non interficiat seruum suum gladio, & sic quamquam sciret se peccasse contra Dauid putauit magis peccasse

D contra Salomonem, & ob hoc petiuit ab ipso veniã, & non a Dauid. *Dixit itaque Nathan.* Hic ponitur tertium huius cap. scilicet, Salomonis promotio; & diuiditur in duo; primò ponitur Salomonis vnctio, secundò Adoniæ confutatio ibi. *Adhuc illo loquente.* Prima in tres, quia primo ponitur matris Salomonis petitio. Secundo regis concessio ibi. *Respondit rex.* Tertio petitionis executio ibi. *Dixit quoque rex.* Circa primum dicitur. *Dixit itaque Nathan ad Bethsabe matrem Salomonis.* Scilicet, Bethsabe erat ignorans, quòd Adonias vngeretur in regem, ideo non intercedebat apud regẽ pro filio suo: Nathan aũt propheta notificauit ei, vt loqueretur regi, ꝗ Salomon vngeretur in regẽ. *Num audisti quòd regnauerit Adonias filius Aggith?* q.d. nunqd non au-

E disti, ꝗ Adonias filius Aggith regnauerit, i. vnctus fuerit in regẽ hodie? & si audisti, qd facis, ꝗ non loqueris regi pro filio tuo Salomone? *Et Dominus noster Dauid hoc ignorat.* Idest, non iussit ipse ꝗ fieret, nec scit, an sit. Hoc dixit Nathan propter duo. Primo ad significandum ꝗ erat graue malũ Dauid nesciente aliquẽ vngi in regẽ, ideo deberet nunciari Dauid. Secũdo, & principalius dixit hoc, ad incitandum Bethsabe, vt loqueretur ad Dauid pro Salomone: nã si Dauid iussisset ꝗ vngeretur Adonias in regem, frustra erat petere, ꝗ Salomon vngeretur; quia rex non mutaret propositum suum, maxime re non integra, & in præiudicium, & dedecus Adoniæ, qui iam vnctus erat, qa tamen fiebat rege ignorante, poterat haberi remediũ: potissimè, qa veri-

Salomonis promotio.

simile est, quòd rex irasceretur, ꝙ eo nesciente Adonias vnctus fuerit, & ex hoc facilius assentiret precibus fusis pro Salomone. *Nunc ergo veni, & accipe consilium meum.* Voluit Nathan consulere Bethsabe, quòd intraret ad regem intercedens pro Salomone, & instruxit eam in verbis petitionis.

Quare Nathan tam solicitus erat cum Bethsabe, vt intercederet pro Salomone ad hoc, vt regnaret. Quæst. XXVI.

QVAERETVR quare Nathan Propheta tam solicitus erat circa Bethsabe, vt intercederet pro Salomone. Quidam dicunt, quòd faciebat hoc, quia nimis afficiebatur ad Salomonem, & causa huius erat, quia ipse instruxerat Salomonem in parua ætate, & Doctores solent affici erga discipulos, sicut discipuli erga Doctores: immo naturaliter magis diligunt Doctores discipulos suos, quàm discipuli diligant Doctores, sicut benefactores magis diligunt beneficiatos a se, quam ab eis diligantur: cuius causas ponit Aristot. 9. Ethicorum. Alia causa esse potest, scilicet, quia Nathan putabat se hic fouere partem Dei: nam ipse ex parte Dei prænunciauerat Salomonem regnaturum, antequàm nasceretur, vt patet præcedenti lib. cap. 7. & magis 1. Paralipomenon 22. Et quia nunc videbat contra prophetiam suam vngi Adoniam solicitauit Bethsabe, vt procuraret contrarium. Alia causa esse potest propter magnam familiaritatem Nathan ad Salomonem: nam ipse imposuit ei nomen ex parte Dei, scilicet, amabilis Domino, præcedenti lib. cap. 12. Et sicut sciebat illum a Deo diligi, ita ipse illum diligebat, & conuersabatur nimis cum eo, ideo ex quadam affectione procurabat nunc causam illius. Alia causa potest esse, & forte efficacior, scilicet, quòd Nathan procurabat in hoc causam propriam, scilicet, quia viderat se contemni ab Adonia, eo quòd non vocauerat eum ad conuiuium, sicut vocauit Abiathar, & Ioab, ideo voluit procurare, ꝙ non esset ipse rex, sed Salomon. Vel magis, quia Nathan demonstratus fuerat, tanquàm partialis contra Adoniam: nam ipse ponitur supra primus illorũ, qui non erant cum Adonia, timuit ergo, quòd si Adonias succederet Dauid in regno, quòd occideret eum, vel noceret ei, ideo procurauit, quòd Salomon esset rex. *Et salua animam tuam filijque tui Salomonis.* Idest, procura pro vita tua, & Salomonis, vel libera te a morte, & Salomonem.

Quomodo Bethsabe debebat liberare se, & Salomonem a morte. Quæst. XXVII.

QVAERETVR quomodo Bethsabe deberet liberare animam suam a morte, & animam Salomonis, quia istud est in illis, qui occidendi sunt, nisi se liberent, sed de istis non videtur quod essent occidendi. Respondet Nicolaus, ꝙ mortuo Dauid verisimile est, ꝙ Adonias occideret Bethsabe pro adulterio, quod commiserat cum Dauid, & contra ipsum Salomonem inquireret occasionẽ ad hoc, ꝙ occideret ipsum, iõ debebat Bethsabe liberare se, & Salomonẽ. Sed dicendũ, ꝙ non est hoc verisimile: nã dato, ꝙ posset Adonias de iure occidere Bethsabe pro adulterio non occideret eam in reuerentiã patris sui, & hoc propter duo. Primo, qa erat vxor Dauid patris sui, & erat magnũ dedecus Dauid, ꝙ vxor sua sic occideretur. Secundũ erat, qa in hoc directe renouabatur infamia contra Dauid. Nã Bethsabe adulterata fuerat cũ Dauid, iõ occidendo eã renouabat infamia Dauid, qa significabat, ꝙ pro adulterio, quod ille egerat ista

F occidebatur. Item nõ stat, ꝙ vellet Adonias occidere illã, qa istud esset si ex parte illius putaret sibi aliquod præiudiciũ generari, sed mortuo Dauid Bethsabe non poterat aliqd mali agere cõtra Adoniã, non ergo occideret eã. De Salomone aũt est magis dubiũ. Ideo dicẽdũ, ꝙ cũ haberet ius ad regnũ potius, ꝗ̃ Adonias, & aliqui nunc fauebant ei, timens ne aliqñ populus magis assentiret ei, ꝗ̃ sibi, fortè quæreret occasionẽ ad occidẽdum illum, vt maneret securus, vel saltẽ incarceraret eũ. Dicendũ igitur aliter, ꝙ Nathan dixit: salua animã tuã, & Salomonis, s. ab angustia, quamꝗ̃ non a morte, qa si Adonias succederet Dauid, maneret Salomõ in valde paruo statu, & Bethsabe: essent enim pauperes, quod patet ex verbis Bethsabe, infra, s. cum dormierit

G Dñs meus rex, cum patribus suis, erimus ego, & filius meus Salomõ peccatores, i. miserabiles, & abiecti. Simile habetur præced. lib. cap. 19. Cũ dixit Ioab ad Dauid, confudisti vultus seruorum tuorũ, qui saluã fecerunt animam tuã, & filiorum tuorũ, & filiarum, & animam vxorũ, & concubinarum: & tñ manifestũ est, ꝙ etiam si Absalom occidisset Dauid, nõ occidisset cõcubinas, & vxores suas: nam decem cõcubinas Dauid reperit in Ierusalem, & nullam occidit, sed cognouit eas præcedẽ. lib. cap. 16. Et sic vr̃, ꝙ dicitur liberata anima vxorũ, & concubinarũ non a morte, sed a miseria, quia si Dauid mortuus fuisset vxores eius, & concubinæ mansissent abiectæ, & miserabiles, & sic accipitur hic, quòd liberaret Bethsabe animã suam a miseria.

H *An Adonias potuisset iustè occidere Bethsabe, si regnaret pro adulterio, quod commiserat cum Dauid patre suo, & quæ crimina extinguuntur morte, & quæ non. Quæst. XXVIII.*

QVAERETVR vlterius an Adonias poterat iuste occidere Bethsabe pro adulterio. Aliquis dicet, ꝙ non, quia magnum tempus erat, quo Bethsabe cõmiserat adulterium, & post illud fuerat facta vxor illius, cum quo adulterata fuerat. Sed dicendũ, ꝙ hoc nõ stat: nã quantũcunq; sint crimina antiqua, põt quis accusari de eis: nã crimina sola morte extinguuntur, vt patet in Decretis 23. dist. cap. quorũdam, & 24. q. 2. cap. 1. Immo, & interdũ crimina nõ ex- (Põt quis post mortẽ accusari de crimine in tribus casibus.)

I tinguũtur morte, sed põt qs accusari de crimine post mortẽ, sicut est in tribus casibus. Primus est de hæresi, vt patet 34. q. 2. cap. sanc. Secũdus casus, si quis hæreticos hæredes instituerit, vt extra de heret. cap. si qs Episcopus. Tertius casus, si qs in notorio crimine decesserit. 88. dist. cap. neque. Quãquã ergo multi anni transiuissent post adulterium Bethsabe poterat accusari de adulterio. Nec etiã valet, ꝙ postea contraxerit cũ Dauid: nam honestas nuptiarum crimen adulterij præteritum non tollit, sic enim est de baptismo, quia licet omnia crimina, quantum ad penam, & culpam remittantur per illũ in foro Dei: tñ si quis de crimine cõuictus baptizatur nõ impeditur, qn capite puniatur. Dicendũ ergo aliter, ꝙ nõ poterat Adonias cõdemnare

K Bethsabe pro adulterio, eo ꝙ ipsa non videbatur peccasse, quia rex eam cognouit quasi inuitã, & non potuit ipsa resistere, ideo Dauid solus videbatur debere puniri pro hoc crimine. Itẽ ad hoc ꝙ condemnaretur Bethsabe oportebat ꝙ aliquis eam accusaret: nam sm cõsuetudinem Hebræorũ, dato ꝙ cõstaret crimẽ iudici, si nullus accusaret reũ nõ poterat cõdẽnare ipsum. Sic patet de muliere illa, quę adducta est ad Christũ, & accusata est de adulterio: Christus autem dixit ad mulierem, recedentibus oĩbus accusatoribus: mulier quis te accusat? Et illa dixit: nemo Dñe. Et Christus dixit: Nec ego te cõdemnabo, vade & amplius noli peccare, & sic quãquã cõstaret delictũ mulieris qa accusatores destiterũt, Christus noluit cõdẽnare mulierẽ. Ioã. 8.

Verum

Verum est tamen, quòd ista ratio non est tam efficax, sicut prima, quia poterat Adonias si desideraret occidere Bethsabe iubere secretè alicui, quòd accusaret eam, & admitteretur accusatio illius, quia quædam crimina sunt, in quibus quilibet de populo admittitur ad accusandum, sed propter primam rationem non poterat eam condemnare, quamquàm accusaretur.

Nathan Propheta, quomodo timuit mortem Salomonis, cum sciret verbum Dei immutabile. Quæst. XXIX.

QVAERETVR vlterius, quomodo Nathan Propheta timuit mortem Salomonis, cum dixerit ad Bethsabe, salua animam tuam, & filij tui Salomonis, cum ipse prædixerit Dauid Salomonem regnaturum post eum. 1. Paralipomenon 22. Et verbum Dei erat immutabile, & sicut non debebat timere mortem Salomonis, ita nec deberet timere, quòd non succederet Dauid. Respondet Nicolaus, quòd ista fuit promissio Dei de futuro, & intelligebatur cum conditione, scilicet, si nō poneretur aliquod impedimentum ex parte hominum, & sic intelligitur quęcunque promissio, & comminatio, vt patet Ierem. 18. cap. Poterat autem poni impedimentum ex parte Bethsabe, vel Dauid, aut Salomonis, ne compleretur ista promissio: ideo hortabatur Nathan ipsam Bethsabe agere, quod in se erat, ne Adonias regnaret, sed Salomon. Sed dicendum, quòd ista responsio non stat, quia dato quòd Dauid peccaret grauissimè, vel Bethsabe, aut Salomon non erat impedienda Dei promissio, quia ipse dixerat, quòd etiam propter peccatum non cessaret promissio eius, vt patet præceden. lib. cap. 7. Scilicet, Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul. Ergo poterat puniri Salomon aliter pro peccato, tamen non poterat carere regno, quia Deus firmiter illud promittebat ad omnem euentum. Simile patet infra 11. cap. Nam Salomon peccauit grauissimè, & tamen Deus nō abstulit ibi misericordiam suam ab eo, quia non priuauit eum regno, nec posteros suos; & ibi fit mentio quòd hoc fuerit factum propter Dauid, idest, propter promissionem ei factam. Dicendum ergo, quòd Nathan non timebat Salomonem periturum, nec priuandum regno, incitauit tamen Bethsabe ad procurandum pro eo, quia licet Deus aliquid diffiniat firmiter euenturum, vult illud interdum per homines procurari laboribus, & orationibus. Sic patet de Isaac, in cuius semine benedicendus erat totus orbis, & tamē Deus dederat ei vxorem sterilem, vt precibus frequenter ad Deum fusis, filium obtineret. Sic patet Genes. 25. Idem dicit Gregorius 1. Dialogorum inquiens, quòd licet prædestinationes Dei firmæ sint, vult tamen, quòd non nisi precibus sanctorum obtineantur. *Vade, & ingredere ad regem Dauid.* Scilicet, vt ores pro filio tuo. In Hebræo habetur. *Veni, & vade ad regem Dauid.* Quod idem est, sed litera nostra est proprior. *Et dic ei: nonne tu Domine mi rex iurasti ancillæ tuæ.* Ista erat forma petitionis. Sciendum quòd ponitur ista forma hic, & infra, & non repetitur per eadem verba: debet tamen intelligi, quòd eadem verba, quæ dixit Bethsabe ad Dauid, dixerit sibi Nathan: scriptura tamen quando aliquid sæpe debet describere, non ponit illud per eadem verba, sed aliquando addit, & aliquando minuit, & sic fit hic.

Dauid quando iurauit, quòd Salomon regnabit. Quæstio. XXX.

QVAERETVR, quia dixit hic Bethsabe, quòd iurauerat ei Dauid, quòd Salomon regnaret post eum: quomodo, vel quando hoc iurauit. Respondet Rabbi Da. Kimhi, & alij Hebræi, quòd quando mortuus est primus filius, quem suscepit Dauid ex Bethsabe, & postea volebat accedere ad eam, non permittebat Bethsabe, dicens, quòd omnes filij eius morerentur, sicut mortuus erat iste, ideo quòd malum erat vacare proli inutiliter, & tunc Dauid dixit ei, quòd iam non morerentur filij eius, immo quòd de ea nasciturus erat quidam filius, qui regnaret post Dauid, & tunc iurauit illud promittendo Bethsabe. Aliter etiam introducit dicens, quòd Bethsabe mortuo filio primo non permittebat se cognosci a Dauid, dicens, quòd omnes alij filij Dauid reputarent filios Bethsabe illegitimos, & dicerent eos natos ex peccato, atque contemnerent eos, ideo noluit iam accedere ad Dauid, quia nolebat gignere filios contemptibiles; tunc dixit ei Dauid, quòd non essent filij sui contemptibiliores reliquis, immo, quòd vnus de filijs suis regnaturus esset post ipsum, & tunc iurauit ei super hoc. Sed magis videtur dicendum, quòd fuerit ex alia causa, quia non auderet Dauid determinare de aliquo filiorum suorum, quòd regnaret post ipsum, nisi sciret hoc placere Deo, ideo cum ipse audierit a Nathan Propheta, quòd filius, qui nasciturus erat de eo succederet illi, & iam de omnibus alijs vxoribus habuisset filios, & crederet se non habiturum plures, nec habuit post illam prophetiam, nisi duos filios de Bethsabe, & Deus iussit imponi nomen Salomoni iudicans in ipso nomine, quòd diligeret eum, vt patet pręcedenti lib. cap. sciuit certissimè, quòd Salomon erat ille, de quo Deus locutus fuerat, ideo tunc iurauit Dauid Bethsabe, quòd filium eius Salomonem faceret successorem in regno.

Quomodo Nathan sciuit istud iuramentum factum Bethsabe. Quæst. XXXI.

QVAERETVR vlterius quomodo Nathan sciebat istud iuramentum præstitum Bethsabe ad Dauid ad hoc, quòd instrueret eam, quòd allegaret illud coram Dauid. Respondendum quòd fortè istud iuramentum erat manifestum: nam Dauid concessit illud immediatè, vt proposuit Bethsabe, dicens: viuit Dominus ꝙ sicut iuraui tibi per Dñm Deū Israel, sic faciam, vt patet infra in litera. Vel pōt dici, ꝙ Dauid reuelauit istud iuramentum Nathan, quia erat secretarius suus, vel Bethsabe reuelauit ei illud, quia erat Nathan familiaris Bethsabe, vt patet hic cū sollicitauerit eā petere pro Salomone, & instruxerit eam in forma petēdi. Vel potest dici, ꝙ fortè Nathan presens erat, qn̄ prestitum est istud iuramentū. *Dicens, quòd Salomon filius tuus regnabit post me.* scilicet, ipse erit successor immediatus. *Et ipse sedebit in solio meo.* Scilicet, in throno regali. Istud enim erat signū regalis honoris, qa nullus poterat sedere in illo solio, nisi qui iā vnctus erat in regem: sic patet de Salomone, qa ipse prius vnctus est in Gihon: deinde rediens sedit in solio Dauid. *Quare ergo regnauit Adonias.* Idest, cū tu mihi ꝓmiseris hoc, quare Adonias regnauit, i. vnctus fuit in regem. Vel regnauit, idest, cępit regnare, quia nondum finitū erat regnum. *Et adhuc te loquente cum rege.* Idest, nondū finiente petitionē tuā. *Ego veniam post te.* Scilicet, veniā ad proponendum id, quod tu inceperas proponere. *Et complebo sermones tuos.* Idest, cōfirmabo, s. qa facilius rex condescendet multiplicatis intercessoribus, q̄ si tu sola

la petieris. Vel complebo sermones tuos, idest, id quod tu minus dixeris, ego supplebo.

Quare Nathan præmisit Bethsabe ad orandum Dauid pro Salomone. Quæst. XXXII.

QVAERETVR, quare Nathan misit Bethsabe ante se ad orandum regem, & postea ipse iuit: nam si volebat etiam ipse petere, poterat simul ire cum Bethsabe. Respondet Nicolaus, quòd Nathan misit matrem ad orandum pro filio, vt inclinaret cor regis, & ipse inueniret regem dispositum ad petendum, & sic finiretur negocium. Aliter etiam dici potest, quòd fuit in eo cautus Nathan: nam voluit plures intercedere apud regē pro Salomone, vt multiplicatis intercessoribus rex facilius concederet. Voluit etiam petitionem suam esse ex alio fundamento, quàm petitionem Bethsabe, vt sic plus mouerent duæ rationes, q̄ vna. Si autem Nathan, & Bethsabe simul iuissent, petitio amborum cēseretur petitio vna, & modicum mouerent, & fortè putaret Dauid q̄ Nathan incitasset Bethsabe ad hoc, ideo ipsa prius iuit. *Ingressa est itaque Bethsabe ad regem in cubiculo.* Scilicet, rex erat senex, & semper erat in camera, & vt plurimum in lecto, ideo Bethsabe illuc introiuit. In Hebræo dicitur. *Venit Bethsabe.* Vbi nos dicimus ingressa est, sed idem est. *Rex autem senuerat nimis.* Istud ponitur tanquàm redditiuum causæ superioris dicti, scilicet, quare introiuit Bethsabe in cubiculum, subditur quòd causa est, quia rex senuerat nimis, ideo semper erat in cubiculo: magna autem senectus Dauid erat tam in ætate, quàm in defectu corporis, sed potius in defectu corporis, vt in principio declaratum est. *Et Abisag Sunamitis ministrabat ei.* Ista est puella, quam duxerunt serui Dauid, vt dormiret cum rege, & calefaceret eum, & ipsa ministrabat ei, idest, dabat ei cibos, & omnia necessaria, intantum quòd non erat opus, quòd ingrederetur ad regem aliqua de cōcubinis, vel vxoribus eius. *Inclinauit se Bethsabe, & adorauit regem.* Scilicet, cum introiuit coram illo, inclinauit se vsque ad terram, & ista erat adoratio, quam omnes faciebant regi. *Ad quam rex: quid tibi, inquit, vis.* Hoc dixit ei Dauid, quia non consueuerat Bethsabe, nec aliqua de vxoribus, aut concubinis Dauid introire ad eum, postquàm Abisag incępit ministrare illi, ideo credidit, quòd nō sine causa introisset, vnde quęsiuit quid volebat. *Quæ respondens, ait.* Hic incipit petitio Bethsabe, in qua ponuntur quinque, ex quibus mouet regem, vt filium suum Salomonem in regem constituat. Primum est humilis petitio, inquantum dicit. *Domine mi.* Verba enim magnam habent efficaciam ad mouendum cor, & qui petendo humiliantur, apti sunt ad recipiendum, quod petunt. *Tu iurasti per Dominum Deum tuum ancillæ tuæ.* Istud est secundum, ex quo potissimè confirmat petitionem suam Bethsabe, inquantum iuramentum Dauid ei ad memoriam reducit, & quia licitum erat, tenebatur illud obseruare. *Salomon filius tuus regnabit post me.* Verba sunt Dauid ad Bethsabe, & sic dicitur filius tuus, idest, Bethsabe. *Et ipse sedebit in solio meo.* Eadem sententia est, quia ad solum regem pertinet sedere in solio. *Et ecce nunc Adonias regnat.* Idest, vnctus est in regem. Istud est tertium, in quo Bethsabe superbiam Adoniæ expellit, dicendo, quòd ille propria auctoritate regnum vsurpauit: *Te Domine mi rex ignorante.* Idest, tu non iussisti, nec sciuisti, & ille te contempto regnauit. Istud dicebat Bethsabe ad mouendum Dauid in odium Adoniæ, vt eum priuaret regno, quod voluit iniustè, & propria auctoritate obtinere. Nam dato, quòd haberet ius regnandi sine

F præcepto Dauid, non poterat vngi eo viuente. *Mactauit boues, & pinguia quæque, & arietes plurimos.* Scilicet, ad solennitatem vnctionis suæ fecit hoc celebrans conuiuium magnum, & ponuntur ista ad exaggerandum odium Dauid contra Adoniam, & insinuandum grauitatem peccati Adoniæ, scilicet, quia non erubuit publice facere tantam solennitatem rege non iubente. *Et vocauit omnes filios regis.* In hoc prosequitur Bethsabe propriam querelam pro parte sua, & filij sui, scilicet, quia non solum præiudicauit Adonias iuri Salomonis, cui regnum competebat de iure, sed etiam ostendit contra eum inimicitias, quia cùm vocasset reliquos filios regis ad conuiuium, non vocauit Salomonem: ex quo apparebat, quòd si per-

G mitteretur regnare, intendebat malum aliquod irrogare Salomoni. *Abiathar quoque sacerdotem, & Ioab principem militiæ.* Scilicet, vocauit istos ad conuiuium, eo quòd fauebant parti suæ, vt, supra patet. *Salomonem autem seruum tuum non vocauit.* In quo signauit, quòd gerit ad eum inimicitias, & sic Bethsabe non petebat principaliter, vt Salomon regnaret, sed vt Dauid liberaret eam, & ipsum de manu Adoniæ, qui si regnaret videbatur mala inflicturus Salomoni, erat autem Salomon filius Dauid, vocauit tamen Bethsabe Salomonem seruum Dauid, ad magis humiliandum. Sic enim Absalom vocauit se seruum Dauid, quamquam esset filius suus, præcedenti libro, cap. 13. & omnes filij regis vocati fuerunt

H ibi serui regis. *Veruntamen Domine mi rex.* Hic ponitur quartum in petitione Bethsabe, in quo deuotionem populi in contrarium Adoniæ proponit, scilicet. *In te oculi respiciunt totius Israel.* Idest, ad te accedunt omnes Israelitæ. *Vt indices eis, quis sedere debeat in solio tuo post te.* Quasi dicat, licet Adonias ista faciat, populus non attendit ad illum, sed respiciunt omnes ad te, vt tu determines eis, quis sedere debeat in solio tuo post te. Hoc dicit Bethsabe, quia forte Dauid diceret, ex quo iam Adonias vnctus est, & populus sequitur eum, non poterimus resistere illi. Sic fuit de Absalom, de quo dictum est ad Dauid: Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalom, præcedenti libro, capitulo decimoquinto. Et tunc

I fugit Dauid a facie eius. Hic autem dixit Bethsabe: Oculi totius Israel respiciunt ad te, idest, non est difficile reuocare, quod egit Adonias, quia populus non multum curat de ipso, sed omnes accedunt ad te: ideo si dixeris, non regnet Adonias, illico abijcietur a populo. *Eritque cum dormierit Dominus meus rex cum patribus suis.* Idest, quando mortuus fuerit. Hic ponitur quartum petitionis Bethsabe, in quo statum suæ personæ, & Salomonis inducit, scilicet, quòd post mortem Dauid si Adonias regnat, Bethsabe, & Salomon male tractarentur. *Erimus ego, & filius meus peccatores.* Idest, erimus personæ miserabiles, scilicet, quia manebimus in statu abiecto, & vili; & etiam quia Adonias tractabit nos durè, quod satis ostendit

K cum noluit filium meum inuitare ad conuiuium, inuitando reliquos filios regis. Litera Chaldaica dicit: erimus ego, & Salomon filius meus exules, scilicet, mittet nos in exilium, velut si essemus peccatores. Rab. Da. Kimhi. dicit: erimus peccatores, i. tu eris peccator. q. d. si nūc permittis, quòd Adonias regnet, eris periurus post mortem tuam, quia iurasti, quòd Salomon regnaret. Sed propter honorē regis nō dixit eris peccator, idest, periurus, sed dixit erimus peccatores ego, & Salomon filius meus. Sed iste modus loquendi est nimis alienus, ideo magis est tenendus superior sensus. *Adhuc illa loquente cum rege, Nathan Propheta venit.* Idest, nondum compleuerat Bethsabe petitionem suam, cùm venit Nathan. Hoc autem fuit,

fuit, quia sic dixit Nathan ad Bethsabe, q; illa loquente veniret ipse ad complendum sermones illius. *Et nunciauerunt regi dicentes, adest Nathan Propheta.* scilicet, custodes cubiculi regis nunciauerunt ei, quòd veniret Nathan: nam non fuit permissus intrare quousque diceretur regi de illo. *Cumque introisset in conspectu regis.* Scilicet, rex iussit, quòd introiret postquàm nunciatum est sibi, q; erat ibi Nathan: nam erat valde familiaris eius. *Et adorasset eum pronus in terram.* Scilicet, cum introiuit antequàm loqueretur quicq̃, inclinauit se vsque ad terram, sicut solitum erat in omnibus, qui ingrediebantur ad regem. *Dixit Nathan, Domine mi rex.* Hic incipit petitio Nathan: & quamquàm ipse solicitasse Bethsabe, vt peteret, non petiuit ipse ex eadem radice, ex qua Bethsabe, sed sicut allegauit Bethsabe ea, quæ tangebant causam suam, ita Nathan allegauit, quæ pertinebant ad eum, vt videretur quilibet moueri a seipso, essentque efficaciores petitiones, & querimoniæ contra Adoniam. *Tu dixisti Adonias regnet post me?* Debet legi interrogatiue, idest, nunquid tu dixisti hoc? quia infra facit disiunctionem, s. vel dixisti, vel non: si non dixisti, quomodo regnat Adonias te nesciente? Si autem dixisti, quare nõ reuelasti mihi? *Et ipse sedeat super thronum meum.* Idem est sedere super thronum, vel regnare post Dauid. *Quia descendit hodie, & immolauit boues, & pinguia.* Dicitur quòd descendit, scilicet, de Ierusalem ad fontem Rogel: nam iuxta fontem illum immolauit boues, & arietes ad solennitatem vnctionis suæ, & ille fons est in valle infra Ierusalem. q. d. nunquid Adonias fecit istud hodie, quia tu dixisti ei, vel te nesciente? *Et vocauit vniuersos filios regis.* Scilicet, ad conuiuium solennitatis suæ. *Et principes exercitus.* Vnicus erat princeps summus exercitus, scilicet, Ioab, & sub eo erant multi alij minores principes subordinati. *Abiathar quoque sacerdotem.* Iste erat de principalibus fautoribus Adoniæ, vt patet supra. Sciendum autem, quòd quamquàm omnia hæc retulisset Bethsabe regi, retulit etiam illa Nathan fingens se nescire, an aliquid de hoc dictum fuisset regi, & an venisset Bethsabe, ad hoc vt rex non putaret, quòd Nathan instigauerat Bethsabe ad veniendum. *Illis quoque vescentibus, & bibentibus coram eo.* Idest, istis, qui vocati erant ab Adonia comedentibus, & bibentibus coram eo apud fontem Rogel. *Et dicentibus, viuat rex Adonias.* Istud dicebant, quando comedebant, & bibebant coram illo, quia sic consuetudo erat in coronatione regum, quòd diceretur, viuat rex: sic enim dictum fuit, quando Saul vnctus fuit in regem, supra 1. lib. cap. 11. sic etiam quando rex Ioas vnctus est in regem, sequenti lib. cap. 11. & 2. Paralip. cap. 23. *Me seruum tuum, & Sadoc sacerdotem.* Ponit hic iniuriam suam, scilicet, quomodo Adonias vocatis alijs ad conuiuium, non vocauit eum, & istos qui sequuntur, in quo ostendebat, quòd inimicum se illis exhiberet, si regnaret: & ponit de se, & Sadoc sacerdote, & Banaia, quia isti non consenserant Adoniæ, & ob hoc non vocauit eos. *Et Salomonem famulum tuum non vocauit.* Idest, etiam noluit vocare Salomonem: in quo ostendit, quòd habet eum exosum, & intendit ei nocere. *Nunquid a Domino meo rege exiuit hoc verbum.* Idest, nunquid te iubente factum est hoc ab Adonia? *Et non indicasti mihi seruo tuo quis sessurus sit super thronum Domini mei regis post eum.* Idest, si a te exiuit verbum istud, quare non indicasti mihi, quis deberet succedere tibi. q. d. cùm ego essem secretarius tuus, debueras mihi reuelare, quis post te deberet sedere in solio tuo. Nicolaus dicit, si Deus tibi reuelauit, quòd alius deberet sedere in solio tuo post te, & non Salomon, quare non reuelasti mihi? Sed non multum

Lyranus refellitur

A stat, quia non credebat Nathan, quòd posset reuelari, quòd alius sederet in throno post Dauid, nisi Salomon, eo quòd Deus dixerat, quòd illa promissio non erat mutanda præcedenti libro, cap. 7. *Et respondit rex.* Hic ponitur secundum huius partis, scilicet, Dauid concessio: vidit enim quòd Nathan, & Bethsabe iustè petiuerant: & etiam indignatus fuit contra Adoniam, quia eo non iubente præsumpserat accipere regnum, ideo iussit, quòd Salomon vngeretur in regem, & Adonias cessaret a regno. *Et respondit rex Dauid, dicens: vocate ad me Bethsabe.* Subintelligendum est, quòd introeunte Nathan ad regem exiuit Bethsabe de cubiculo, quia putabat Dauid, quòd pro alia causa veniret Nathan, quàm Bethsa-
B be, vt ergo non audiret Bethsabe ea, quæ proponebat Nathan, iussit eam exire de cubiculo, dum loquebatur Nathan: cum autem ille finiuit petitionem, rex volens consentire fecit vocari Bethsabe, quæ nunc expectabat extra cubiculum quousque finiret sermonem suum Nathan.

Quare Dauid fecit nunc vocari Bethsabe. Quæst. XXXIII.

QVAERETVR quare Dauid fecit nunc vocari Bethsabe. Respondendum, quòd Bethsabe, & Nathan petiuerant idem, & rex volebat consentire petitioni vtriusque, ideo fecit vocari Bethsabe, vt coram ea, & Nathan consentiret, vt si-
C cut fuerat vtriusque eadem petitio, ita esset pro vtroque vna responsio: hoc volunt quidam. Sed non stat, quia præsupponunt, quòd coram Bethsabe, & Nathan locutus fuerit nunc Dauid verba ista concessionis. Sed falsum est, quia solum erat ibi Bethsabe, quando locutus est ista Dauid, quod patet, quia dicitur infra: dixit quoque rex, vocate mihi Sadoc sacerdotem, & Nathan Prophetam. Dicendum ergo, quòd mox, vt locutus est Nathan ad Dauid recessit ab eo, & fecit vocari Dauid Bethsabe, & ad eam solam locutus est hæc. Fecit autem vocari illam ad lætificandum eam, scilicet, quia erat tristis pro regno Adoniæ. Dauid autem diligebat eam valde, & Salomonem filium eius, ideo voluit eam consolari
D condescendendo petitioni eius. *Quæ cum fuisset ingressa coram rege, & stetisset ante eum.* Scilicet, ingressa est in secunda vice, postquàm exiuit Nathan. *Iurauit rex, & ait.* Forma iurandi est, quæ sequitur scilicet, *Viuit Dominus, qui eruit animam meam de omni angustia.* Idest, iuro per vitam Dei, qui liberauit animam meam, idest, me. Vel animam meam, idest, vitam meam. De omnibus angustijs, quæ venerunt super me, scilicet, quia nulla earum potuit me prorsus destruere, eo q; Deus me eripiebat. *Quia sicut iuraui tibi per Dominum Deum Israel.* Istud iuramentum fuerat magno tempore ante hoc nato Salomone: vel s̃m quòd vult Ra. Da. Kimhi. anteq̃ nasceretur Salomon, vt supra dictũ est. *Dicens, Salomon filius tuus regnabit post me.* Ista erant
E verba iuramenti. *Et ipse sedebit super solium meum pro me.* Idest, ipse erit successor meus. *Sic faciam hodie.* Idest, sic complebo faciendo, quòd filius tuus hodie sedeat in solio meo, & sic tu videbis iuramentum meum completum hodie.

An Dauid potuit licitè iurare, quòd post eum regnaret Salomon. Et an in Iudæis ab antiquo successio regni esset propter primogenituram, vel poterat disponere pater de filio successore, sicut volebat. Quæst. XXXIIII.

QVAERETVR an poterat Dauid licitè iurare, q; post eũ regnaret Salomon filius suus. Aliqs dicet, q; nõ, qa iuramentũ factũ ab aliquo in

præiudicium alterius nō est obligatorium, nec est seruandum, ꝙ autē Dauid iuraret, ꝙ Salomon regnaret post ipsum, erat in præiudicium Adoniæ, qui erat primogenitus, & aliorū maior, cùm esset Salomon minimus ætate inter filios Dauid, ideo non erat licitum iuramentum, istud enim patet, quia in omnibus gentibus primogeniti succedunt in regno patribus. Item patet, quia in veteri Testamento primogenitus habebat duplicem partem hæreditatis, super quemlibet aliorū filiorum, Deuteron. 21. Sed Adonias erat nunc primogenitus, ideo non poterat tollere ei Dauid successionem in duplo super Salomonem, & sic magis pertineret ad eum de iure regnum, quàm ad Salomonem, & hoc nō poterat ei tollere Dauid, etiam si magis diligeret Salomonem, q̃ Adoniam. Sic patet Deuter. 21. Item Iacob dixit Ruben primogenito suo. Genes. 49. Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei, prior in donis maior in imperio. Et sic dixit, ꝙ Ruben, ex eo ꝙ erat primogenitus erat maior in donis, & in imperio: ergo imperium primogenito competit, & sic non poterit ei tolli, nisi propter culpam suā, sicut ablatum est imperium Ruben, vt dicitur præallega. cap. scilicet, effusus es, sicut aqua, non crescas: quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius: sed Adonias non peccauerat, quādo Dauid iurauit Bethsabe, ꝙ Salomon filius eius regnaret post eum, ideo illicitum fuit iuramentum. Respondendum, quòd Dauid non peccauit iurando, quòd regnaret post eum Salomon, & hoc propter duo, primò propter Dei reuelationē, quia ipse determinauerat, ꝙ Salomon regnaret post Dauid, vt patet præcedenti libro, cap. 7. & 1. Paralipomenon 22. Dispositio tamen Dei dat plenum ius ad regnādum. Et dato, ꝙ aliquis haberet ius ad regnandum, si Deus de alio disponeret, quòd regnaret, ille haberet ius totale, & excluderetur ius alterius. Secundum erat dispositio Dauid, s. quia ipse ordinabat, ꝙ Salomon regnaret post eum, & ex hoc acquirebatur ei ius, quia primogenitura non dabat totale ius regnandi. Et patet hoc, qa inter Hebræos nunc nouiter fuerat regnum institutum, & non veniebat per progeniem, sed per Dei electionem. Nam de domo Saulis transiuit in domum Dauid, ita quando maneret in eadem progenie, non erat adhuc ius quæsitum primogenitis ad succedendum, sed manebat in dispositione parentum, vt disponerent de regno, sicut de re sua instituendo quem vellent in regem. Sic patet supra in litera: nam licet Adonias esset primogenitus, & incepisset habere insignia regnantis, non curabat populus de hoc, sed expectabat dispositionem Dauid, sicut dixit Bethsabe, scilicet, Veruntamen in te respiciunt Domine mi rex oculi totius Israel, vt indices eis, quis sedere debeat in solio tuo post te. Si tamen esset solis primogenitis ius regnandi determinatum, nō respexissent ad determinationem Dauid, quia ipse non posset tollere ius illi, cuius erat, & tamen respiciebant omnes ad eum, vt determinaret regnaturum, ergo primogeniti non habebant ius succedendi, sed patres habebant ius determinandi successores, ideo potuit Dauid instituere, quem voluit. Ad rationem primam in contrarium dicendum, quòd iuramentum Dauid non erat in pręiudicium Adoniæ, nec aliorum fratrum suorum, quia non erat ius regnandi quæsitum alicui illorum. Et cùm dicitur, quia in omnibus gentibus primogeniti succedunt parentibus, dicendum quòd in alijs regnis erat ius regnandi antiquum, ideo erat determinatum, qui deberent succedere in regno, & succedebant vniuersaliter primogeniti, inter Hebræos autem regnum nunc inceperat, ideo non erat determinatum quis regnaret, sed pendebat ad dispositionem

F patris, vt ille institueret de filijs suis quem vellet. Quod patet hic: nam totus Israel expectabat determinationem Dauid circa regnaturum, licet esset Adonias primogenitus. item Roboam filius Salomonis instituit de filijs suis in regem quem voluit: nam habebat multos filios, quorum non erat primogenitus Abia, & tamen instituit eum regem, quia diligebat eum magis, & visus est sibi aptior ad regnandum, vt patet 1. Paralipomenon 11. Postea autem procedente tempore factum est inter Israelitas, sicut in omnibus alijs gentibus, s. ꝙ soli primogeniti haberent ius regnandi, & istud introductum fuit ex consuetudine, sic enim patet tempore Regis Iosaphat, Regis Iuda. 1. Paralip. 21. cap. Vbi dicitur, ꝙ habebat Iosaphat mul

G tos filios, deditq; eis munera multa, Ioran autem dedit regnum, eo ꝙ esset primogenitus, & sic primogenitura erat iam ius determinatum ad regnandum. Ad secundam rationem dicendū, ꝙ quamq̃ primogeniti haberent duplicem partem in hæreditate patris, non sequitur ꝙ habebant ius regnādi, & hoc propter tria. Primò, quia illa lex erat generalis ad omnia bona, quę possidentur. Regnum autem erat aliquid speciale dissimilę bonis possessis. Item quando illa lex data est, nō erat inter Iudæos regnum, ideo videtur ꝙ extenderetur illa ad successionē in alijs bonis, sed non in regno. Et ideo maneret de iure regni, quātum ad successionem aliter disponendum. Item dicendum, ꝙ non poterat illa lex habere locum in successione regni, quia

H illa intelligitur de bonis diuisibilibus, ius autē regnandi erat indiuisibile, nam non poterant multi simul succedere in regno, secundum partes æquales, vel inæquales, sed sicut regnum erat vnicum, ita vnicus succedere debebat in toto iure regni. Quòd autem lex illa intelligatur de rebus, vel iuribus diuisibilibus apparet, quia dicitur ꝙ primogenitus habebit cuncta duplicia ad quemlibet alium de fratribus, & tn̄ nō poterat ipse habere duplicia, nisi diuideretur res, & daretur sibi duplum de illa, quàm cuilibet alteri fratri. Itē sit ratio quarta, quia non poterat applicari successio regni ad illam legem: nam si essent duo filij regis primogenitus, debebat habere duplum, q̃ alius, & sic ad hoc, ꝙ succederet primogenitus in regno oportebat,

I ꝙ regnum esset solum duplum in valore ad alia bona, quæ possideret pater, scilicet, ad pecuniā, & iocalia, sed hoc nunquam poterat contingere, ideo necesse erat tenendo illam legem, ꝙ primogenitus daret partem regni alteri fratri ad hoc, ꝙ ipse haberet solum duplū in valore ad illum. Regnum tamen non poterat diuidi, ideo necesse erat, ꝙ manerent inæquales. Dicendū igitur, ꝙ illa lex intelligebatur de successionibus hominum priuatorum, sed non de successione filiorum regis. Etiam necesse est intelligi de bonis diuisibilibus, regnum autem est ius indiuisibile. Ad tertiam rationem dicendum, ꝙ non pertinebat ad primogenitum ius regnandi, quamquàm non peccasset, sed solum pertinebat ad eū duplicitas possessionis in re-

K bus diuisibilibus. Pro quo sciendum, ꝙ secundum positionem communem ad iura primogenituræ pertinet habere duplicem partem hæreditatis, & habere principatum, ideo putauerūt omnes, vt communiter, ꝙ cum Ruben esset primogenitus Iacob, ꝙ ipse deberet habere duas sortes, & ius regnandi: quia tamē peccauit cognoscendo vxorem patris sui, translatum est ab eo totū ius primogenituræ, scilicet, duplicitas sortis, & ius regnandi, data est autem duplicitas sortis Ioseph, ideo ipse habuit duas tribus, scilicet, Ephraim, & Manasse. Gen. 48. Ius autem regnandi, quod erat alia pars primogenituræ, prouenit Iudæ. Hoc etiam ego aliorum opinionem recitans aliquādo scripsi, sed veritas est, ꝙ ad ius primogeniturę tam in Ruben, quàm

in

in alijs posteris de progenie Iacob solum pertinebat duplicitas sortis: ius autem regnandi non erat de iuribus primogenituræ, nec ablatum est ab Ruben, tanquam pars iuris primogenituræ: nec etiam datum est Iudæ, tanquàm ipse succederet in aliqua parte primogenituræ: sed solum fuit ei datum istud ius, eo quòd de filijs eius erant viri fortes, & animosi ad regendum. Istud habetur clarè primo Paralipo. 5. Cum dicitur: Ruben primogenitus Israel: ipse quippe fuit primogenitus eius, sed cùm violasset thorum patris sui data sunt primogenita eius filijs Ioseph, & non est ille reputatus in primogenitum. porro Iudas, qui erat fortissimus inter fratres suos de stirpe eius principes germinati sunt, primogenita autem reputata sunt Ioseph, & sic patet, quòd primogenituræ ius, quod habebat Ruben solum transiuit ad Ioseph: ille tamen solum habuit duplicem sortem, ergo duplicitas sortis faciebat solum ad ius primogenituræ: regnum autem non datum est Iudæ, tanquàm pars primogeniture cùm dicatur quòd primogenita reputata sunt Ioseph, sed quia de tribu eius erant fortes viri, ex hoc autem patet, quòd Roboam benè egerit accipiendo in regem Abiam filium suum, qui non erat primogenitus, eo quòd ipse erat omnibus fratribus suis fortior, & magis dispositus ad regnandum, vt patet 2. Paralip. 11. *Submissoque Bethsabe in terram vultu adorauit regem.* Scilicet, quando rex dixit Bethsabe, quòd filium eius faceret regem, humiliauit se vsque ad terram, adorando regem; quia consuetudo est, quòd quando magni Domini exaudiũt petitiones supplicantiũ, illi inclinentur ad terram, & osculentur manus eorũ. *Dicens viuat Dominus meus rex Dauid in æternum.* Idest oro, vt viuat per multos dies. Accipitur enim in æternum pro magno tempore, sicut est in consuetudine loquẽdi. Litera Chaldaica dicit viuat in æternum, scilicet, in vita æterna, quæ post mortem est. Magis tamen intelligitur de temporali vita, vt dictum fuit. *Dixit quoque rex Dauid, vocate mihi Sadoc sacerdotem.* Voluit Dauid facere immediate quod promiserat, ideo misit pro illis, qui debebant vngere Salomonem, & erãt isti, qui sequuntur, scilicet, Sadoc sacerdos, & Nathan Propheta, & Banaias filius Ioiadæ.

Quare misit Dauid pro Sadoc, Nathan, & Banaia, vt vngerent Salomonem. Quæst. XXXV.

QVÆRETVR, quare potius Dauid misit pro istis, quàm pro alijs. Respondendum, quòd istis erant maximi principes in domo Dauid nimium accepti ipsi Dauid, & ad quos valde pertineret vnctio Salomonis. De primo patet, scilicet, de Sadoc sacerdote: nam iste erat summus sacerdos, & ex hoc erat magnus vir honorabilis in toto populo, & erat acceptus apud regem: quia Deus prædixerat de ipso, quòd est summus sacerdos in sempiternũ præcedenti libro. cap. 2. Etiam Sadoc erat maximè necessarius in vnctione Salomonis, eo quòd fiebat vnctio regum per summos sacerdotes, cum illa esset aliquid sacrum, & non erat alius summus sacerdos, qui posset tunc vngere Salomonem: nam erat alius summus sacerdos, scilicet, Abiathar, qui erat valde acceptus Dauid, quia tamen ille tenebat partem Adoniæ, & erat in ipsa die in conuiuio cum Adonia, non vocatus est ad vngẽdum Salomonem. De Nathan propheta dicendum, quòd vocatus est ad hoc, eo ꝙ ipse erat valde acceptus Dauid, & erat secretarius eius, & venerat ipse ad orandum pro Salomone cõtra Adoniam, vt patet supra: etiam quia Nathan prænunciauerat ex parte Dei Salomonem esse regnaturum post Dauid, vt colligitur præcedenti lib. cap. 7. & 1. Paralip. 22. Ideo

A etiã ipse debebat interesse vnctioni Salomonis. Etiã quia cum propheta esset faceret aliquas cæremonias in vnctione Salomonis; vnde dicitur infra, quòd Sadoc, & Nathan Propheta vnxerunt Salomonem. De Banaia filio Ioiadæ dicendum, quòd vocauit eum Dauid ad istam vnctionem, eo quòd ipse erat valde acceptus ei: nam fecerat eum Dauid auricularium a secreto, vt patet præcedenti libro, cap. 23. & 1. Paralipo. 11. Erat etiam Banaias magnus princeps in domo Dauid, scilicet, princeps super Celethi, & Phelethi. præcedenti libro, cap. 8. & 20. Ideo debuit interesse illi vnctioni ad honorandum eam. Alia causa potest esse generalis vocationis istorum trium, scilicet, quia si Salomon vnctus fuisset sine discordia, vocati fuissent omnes

B principes Dauid, s. Ioab, qui erat præcipuus, & consequenter omnes alij principes: quia tamen omnes tenebant pro parte Adoniæ, præter istos tres, vt patet supra in litera cum Bethsabe, & Sadoc dixerunt, quòd Adonias vocauerat ad cõuiuium omnes filios regis, & Ioab, & Abiathar, & nõ vocauerat Nathan Prophetã, & Sadoc sacerdotem, & Banaiam. Etiam supra dicitur, quòd alij fouebant partes Adoniæ, & isti non. Cum ergo isti soli reperirentur de principibus, qui fouerent partem Salomonis, isti soli vocati sunt. *Qui cum ingressi fuissent coram rege, dixit ad eos.* Scilicet, venerunt illico, nam propheta Nathan, qui locutus fuerat cum Dauid pauloante super hoc, sciebat quid rex intenderet, ideo festinauit. *Tollite vobiscum seruos Domi-*

C *ni vestri.* Scilicet, accipite seruos meos. Loquitur enim Dauid de seipso, sicut de alio, & sic interdũ loquitur Deus, sic etiam habetur præcedenti libro, cap. 20. cum dixit Dauid ad Abisai: tolle seruos Domini tui, & persequere Sibam, idest, tolle seruos meos. Nam non habebat alium dominum Abisai, nisi Dauid, nec erant alij, quos tolleret secum ad pugnam, nisi serui Dauid. *Et imponite Salomonem filium meum super mulam meam.* Scilicet, equitet in mula mea, vt ducatur in Gihon, & vngatur ibi.

Quare Dauid iussit Salomonem ascendere super mulam suam. Quæst. XXXVI.

D QVÆRETVR quare iussum est Salomonem ascendere super mulam Dauid. Dicendum, ꝙ erat aliqua mula soli regi assignata, & nemo audebat ascendere super eam, nisi rex: nam etiam filij regis, nunq̃ ascendebant super illam, ascẽdere autem super eam erat signum regalis honoris, ideo cũ nunc Salomon in regem vngẽdus esset, debebat ascẽdere super mulam regis, & ante hoc non licebat ei, nec alicui de fratribus suis ascendere super illam, sic enim pertinebat ad regalem honorem, ꝙ aliquis ascẽderet super equum regis. Sic patet Esther 6. cùm dixit Assuerus præposito suo Aman, quid deberet fieri homini, quem rex honorare cupiebat, & ille respondit, homo quem rex honorare cupit, debet indui ve-

E stibus regijs, & imponi super equum, qui de sella regis est, & accipere diadema regiũ super caput suum. Sic etiam Pharao, cùm vellet honorare Ioseph vestiuit eum stola byssina, & collo torquem auream circumposuit, fecitque eum ascẽdere super currum suũ secundum, & istud significabat honorem regium, qa dixerat Pharao, quòd esset Ioseph secũdus post illũ in regno. Gen. 41. A fortiori ergo debuit hoc fieri in signũ regalis honoris ipsi Salomoni, q rex vngebatur. *Et ducite eum in Gihon.* Est enim Gihon fons Siloe, qui est prope Ierusalem, & vocatur natatoria Siloe. Ioan. 9. Etiam habetur de isto fonte. Isa. 8. Scilicet, quòd tribus Iuda contempsit aquas Siloe, quæ vadunt cũ silentio. ex isto fonte procedebat quidã fluuius, & faciebat

magnam lacum apud Ierusalem, & ibi natabant Iudæi: ideo vocatur natatoria Siloe. Illuc etiam misit Christus cecum, quem illuminauit, vt lauaret oculos suos. Ioan. 9. Quare autem apud fontem illum Salomonem Dauid vngi mandauit, causa fuit, quia antiquorum mos erat reges vngere, vel constituere apud aquas, vel apud arbores. Ideo Adonias vnctus est apud fontem Rogel supra in litera: & Abimelech filius Gedeonis vnctus est in regem apud quercum famosissimam vrbis Sichem, vt patet Iudic. 9. Quare autem ista consuetudo apud antiquos introducta est declaratum est supra in litera. *Et vngant eum ibi Sadoc sacerdos, & Nathan Propheta.* Isti duo debebant eum vngere, idest, facere cæremonias vnctionis; & dicitur de istis duobus ꝙ vngerent eum, & non de Banaia, quãquàm iret cũ eis, eo quòd ista vnctio erat aliquid sanctum, & non poterat esse minister eius, nisi consecratus Domino. Sadoc autem, quia erat sacerdos, erat Domino consecratus: & Nathan, quia erat Propheta pertinebat specialiter ad Deũ: Banaias vero erat omnino laicus, ideo non pertinebat ad illum vngere regem, vel facere aliquam ceremoniam vnctionis. *In Regem super Israel.* Idest, vnctio illa dabit ei titulum regni super Israel, & fortè ipsi vngentes proferebant aliqua verba, in quibus significabatur titulus regni, scilicet, ꝙ vngebant eum in regem super talem, vel talem terram. Accipitur autem hic Israel pro omnibus duodecim tribubus: & non distinguitur hic Israel cõtra Iudam, nam Salomon rex fuit omnium duodecim tribuum.

Institue-bãtur reges apud aquas, aut arbores.

Quæ erant cæremoniæ, quæ fiebant in vnctione Regis, secundum Hebræos. Quæst. XXXVII.

QVAERETVR quæ erant cæremoniæ, quæ fiebant in vnctione regis. Respondendum quòd rex vngendus sedere debebat in throno, & tunc summus sacerdos accipiebat oleum sacrum, quod vocabatur oleum vnctionis, de cuius compositione habetur Exo. 30. Fundebat autem oleum super caput illius. Sed de hoc est diuersitas, quia aliqui volunt, ꝙ solum tingebatur digitus summi sacerdotis in oleo, & faciebat quoddam signum in fronte ipsius, qui vngebatur. Perueniebat autem illud signum ab aure vsque ad aurem per frontem, vt vult Rabbi Sa. Alij autem volunt, quòd funderetur oleum super capillos, ita vt flueret: deinde ponebatur diadema super caput regis, quod pertinebat ad regnum; & sacerdotes accipiebant librum legis, & ponebant in manu illius, & iurabat legem obseruare, scilicet, non peruertere populum ad idolatriam. De hoc patet 2. Paralipomenon 23. In vnctione Regis Ioas: nã dicitur eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema, dederuntque in manu eius legem tenendam, & constituerunt eum regem: vnxit quoque illum Ioiada, & filij eius: & imprecati sunt, atque dixerunt: viuat rex. Idem patet sequenti libro, cap. 11. Cùm dicitur: Produxitque filium regis, & posuit super eum diadema, & testimonium, idest, legem: feceruntque eum regẽ, & vnxerunt, & plaudentes manu, dixerunt: viuat rex. Post hoc autem accipiebat rex nouiter vnctus librum Deuteronomij de manu sacerdotum, vel faciebat sibi scribi, & habebat secum vt legeret, & sciret regere populum, ac timere Deum. Sic patet Deuteron. 17. Scilicet, Postquam sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar a sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Deum suum, & custodire verba, & cęremonias, quæ in lege præcepta sunt, nec eleuetur cor

F eius in superbiam super fratres suos, nec declinet in partem dextram, vel sinistram, vt longo tempore regnet ipse, & filij eius super Israel. Post hoc fiebant sacrificia multa, & conuiuia magna omnibus viris de populo ad solennitatem consecrationis regis. Sic patet in vnctione Adoniæ: nã immolauit victimas multas, & fecit conuiuia magna, vt patet supra in litera. Sic etiam factum est in renouatione regni Saulis in Galgala supra primo libro, cap. 11. Sic autem factum est de Salomone, nam ductus est in Ghion, & ibi vnctus est, & fuit positum diadema regni super caput, & datus est liber legis in manu eius, & deinde ductus est in vrbem, & sedit super solium Dauid tanquàm rex, & impleta sunt omnia alia prædicta. Hæc autem in-
G telliguntur de vnctione regis, quæ fiebat cum solennitate. Aliquando autem fiebat sine solennitate, & tunc solum fundebatur oleum super caput regnaturi, & ista vnctio fiebat in secreto ex hoc, ꝙ non immediatè suscepturus erat regnum ille, qui vngebatur: sic fuit de Dauid quando vnxit eum Samuel in domo patris sui secretè supra primo libro, cap. 16. Sic etiam fuit de Asael, quem vnxit in regem Elias Propheta super Syriam. Sic patet infra 19. Nam in secreto fudit oleum super caput eius. Sic etiam vnus de filijs Prophetarum ad mandatum Elisei vnxit in regem Iehu super Israel in secreto in camera. sequen. lib. cap. 9.

Effusio olei erat præcipua cæremonia in vnctione Regis. Quæstio. XXXVIII.

H

QVAERETVR vlterius cùm Salomon dicatur hic vnctus a Sadoc, & Nathan, quis fudit oleũ super caput eius? Respondendum, quòd in vnctione regis erant multæ cęremoniæ, vt supra declaratum est, & tamen præcipua in illis erat cæremonia effusionis olei. Quod patet, quia ista per se faciebat interdum regem, & omnes aliæ simul sine ista non constituebant regem. Istud apparet in vnctionibus secretis, de quibus præcedenti quæstione dictum est, quia nihil fiebat, nisi effusio olei, & tamen plenè erant reges illi, qui vngebantur: ideo ille qui funde-
I bat oleum super caput regis dicebatur principaliter eum vngere, quamquàm aliæ cæremoniæ fierent per alios. Et de hoc dicendum, quòd Sadoc vnxit Salomonem. Sic patet infra cùm dicitur, quòd Sadoc accepit cornu olei de Sanctuario, & vnxit Salomonem. Ratio huius est, quia ista vnctio erat ministerium sacerdotale cum funderetur ibi oleum sanctum, cuius confectio, & tractatio pertinebat ad sacerdotes solum: Exo. 30. cap. Nathan autem licet esset propheta non erat sacerdos, ideo non pertinebat ad eum vnctio regis, sed magis ad summũ sacerdotem. Sic etiam fuit in vnctione Ioas, quia Ioiada summus sacerdos fudit oleũ super caput eius, vt patet 2. Paralipomenon 22. Sciendum tamen, quòd interdum Prophetæ vngebãt aliquos in reges, sicut fuit de Samuele, quia non erat
K sacerdos, sed Leuita, & vnxit Dauid, supra 1. lib. cap. 16. Vnxit etiam Saulem, eodem lib. cap. 10. Elias quoque vnxit Asael, infra 19. Quidam quoque de filijs Prophetarum vnxit Iehu in regem, seq̃ti lib. cap. 9. Et isti non erant sacerdotes. Respondendum ꝙ vngere reges directè pertinebat ad sacerdotes, quia illud erat aliquid sacrum, fiebat tamen interdum per Prophetas in defectum sacerdotum, scilicet, quando per sacerdotes nullo modo fieri poterat, sicut quãdo erat occultum quem Deus vellet vngi in regem: nã si manifestũ erat quis vngendus esset, vngebatur per sacerdotes, & sic fuit hic in Salomone, & postea in rege Ioas, sequenti libro, cap. 11. & 2. Paralipom. 22. Et sic etiam credendum est fuisse in omnibus alijs, qui vnge-

Vngere reges directe pertinebat ad sacerdotes.

vngebantur, quia competebat eis regnum ex successione, interdum autem erat occultum quis vngēdus esset, scilicet, quando vngebatur aliquis cui non proueniebat de iure successionis: & hoc fiebat Deo iubēte, nam cum voluntas Dei non manifestetur, nisi prophetis per illos solum sciri poterat quis debebat vngi, & vt secretius fieret per illos vngebatur, sic fuit in omnibus propositis: nam Saul vnctus est, non ex successione, quia ipse primus fuit in regibus Israel. Dauid quoque vnctus est non ex successione, quia filij Saulis succedere debebant. Iehu quoque non erat de progenie regum Israel, & vnctus est ad delendum domum Acab. sequenti lib. cap. 9. Asael autem non erat de stirpe regum Damasci, & vnctus fuit per Eliā ad persequendum Israelitas, infra 19.

Quare dicatur Sadoc, & Nathan vnxisse Salomonem. Quæstio. XXXIX.

QVAERETVR vlterius cum Sadoc sacerdos solus fuderit oleum super Salomonem, cur Sadoc, & Nathan dicuntur vnxisse eum. Respondendum ꝙ in vnctione fiunt multæ cæremoniæ, vt supra declaratum est, ideo licet vna fiat per vnū poterit alia fieri per alium, & sic dicentur multi vngētes, poterat autem Sadoc fundere oleum super Salomonem, & Nathan imponeret ei diadema, vel poneret librum legis in manu eius, vel peteret ab eo iuramentum de seruanda lege, aut faceret aliquid aliud exhortando ad custodiam legis, & regimen regni, vel fortè, quando Sadoc vngebat eum, teneret Nathan cornu olei subseruiendo: sic enim Ioiada sacerdos, & filij sui fecerunt in rege Ioas: nam Ioiada fudit oleum super caput Ioas: & tamen ipse & filij sui dicuntur vnxisse eum, vt patet 2. Paralipomenon 22. cap. Scilicet, Duxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema, vnxit quoque illum Ioiada pontifex, & filij eius. *Et canetis buccina, atque dicetis: viuat Rex Salomon.* Scilicet, Postquàm vnctus esset, debebat hoc dici, scilicet, ꝙ prius canebatur buccina, & illa cessante omnes dicebant viuat Rex Salomon, & quando istud dicebant, plaudebant manibus, percutiendo eas in signum lætitiæ, sic patet in vnctione regis Ioas. sequenti lib. c. 11. Scilicet, Feceruntq; eum regem, & vnxerunt, & plaudentes manibus dixerunt: viuat Rex. Plausus autem manibus fit in signum lætitiæ, sicut est in Canticis. Sic patet Psal. 46. s. Omnes gētes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis. *Et ascendetis post eum, & venietis.* Idest, postquàm fuerit vnctus in regem apud fontem Siloe, ascendetis post eum, scilicet, comitantes eum, & venietis cum eo ad vrbē, vt sedeat in throno regni. In Hebræo habetur. *Et ascendetis post eum, & veniet.* Idest, vos ascendetis comitantes eum, & ipse veniet in vrbem, & refertur ad Salomonem: litera autem nostra refert ad omnes, qui veniebant cum eo. *Et sedebit super solium meum.* scilicet, postquàm venerit de fonte Siloe sedebit in throno meo, & istud etiam erat signum regalis honoris, quia ante hoc nullus de filijs Dauid ausus fuerat sedere super thronum, quia illud solum pertinebat ad ipsum, qui iam erat rex.

Quomodo Salomon dicitur factus Rex viuente Dauid, quia tunc duo essent reges. Quæstio. XL.

QVAERETVR quomodo poterat stare, ꝙ Salomon esset rex viuente Dauid, quia tunc necesse erat ꝙ vel Dauid desineret esse rex, vel essent duo reges in eodem regno, vtrūque autem est inconueniens. De primo patet, quia Dauid non desijt esse rex vsque ad mortem suam. De secundo etiā

A patet, quia tunc aut regnum Israel esset vnū, vel duo. Si vnum non poterant ambo esse reges, quia sicut impossibile est duos esse dominos in solidum eiusdem rei: ita est impossibile eiusdem regni duos esse reges in solidum. Si autem erat duplex regnum, iam esset diuisum regnum Israel, & Salomon regnaret in vna parte, & Dauid in alia: sed falsum est, quia regnum in Israel nunquàm fuit diuisum vsque ad tempus Roboam mortuo Salomone. Respondendum, quòd Salomon factus est rex per istam vnctionem, sed ex hoc non sequitur inconueniens aliquod, quia ista vnctio non conferebat ei, ꝙ esset rex cum administratione regni, sed solum conferebatur ei, quòd haberet ius certissimum succedendi, & regnandi mortuo Dauid: B nam si nunc nō fuisset Salomon vnctus, poterat post mortem Dauid esse controuersia de successione regni, ideo Dauid fecit, ꝙ vngeretur in regem, & acciperetur tanquàm rex ab omnibus de regno, non vt nunc regnaret, sed vt regnaret post mortem eius: & hoc dato non oportebat, ꝙ Dauid desineret esse rex, quia Salomon non erat nunc rex, sed erat vnctus in regem: postea etiam non oportebat, ꝙ duo essent reges eiusdem regni in solidum, vel diuideretur regnū, quia nunc Salomon non erat rex, & sic quandiu vixit Dauid ipse fuit rex in solidum totius Israel: hoc significatur in litera, cum dixit Dauid, & sedebit super solium meum, & ipse regnabit pro me, scilicet, non regnabit quandiu ego regnauero, sed regnabit pro me, C idest, loco mei, tanquàm successor, quando ego desiero regnare. Posset autem aliquis dicere, quòd Dauid nūc desijt regnare, & instituit regem filium suum Salomonem ex tūc, ita ꝙ Salomon haberet titulum regum, & non Dauid, nec aliquid posset de iure imperare, sed quandiu ipse vixit, Salomon permisit, quòd ipse imperaret eo ꝙ erat pater eius, & fecerat ei gratiam, cedendo ius regni. Si tamen loqueremur secundum modum Iuristarum, fortè diceretur, ꝙ Dauid viuens non poterat abdicare a se ius regni, quia ius regnandi inhæret ossibus regis, ita vt ab eis separari nequeat. sed istud non multum obstat, quia non est de iure naturali, nec de iure gentium, cum apud aliquas gentes principatus regnatiuus sit per annos, & sic re- D gnantes desinent regnare completo tempore suo, positiua autem iura non sunt eadem apud omnes gentes, nec omni tempore, ideo licet nunc non possit rex abdicare a se regnum, posset tunc: melius tamen est dicere ꝙ etiam Dauid non abdicauerit a se regnum, quia nollet ipse descendere de honore suo, vt alius ascenderet, sed faceret, sicut faciebant Imperatores Romani, qui viuentes faciebant filios suos Cæsares, & illi succedebant eis, & tamē patres erant Imperatores vsque ad mortem. *Et ipse regnabit pro me.* Idest, erit successor meus, quasi dicat: ex hoc ꝙ nunc sedet super solium meum acquiret certam successionem, quia non oportebit, vt post mortem meam iterum vngatur in regem, cum iam rex sit. *Illique præcipiam, vt sit* E *dux super Israel, & super Iudam.* Idest, postquàm sederit super solium meum iubebo illi, vt sit rex super Israel, & Iudam, idest, iubebo populo, vt habeat eum in regem super Israel, & Iudam. Accipitur hic dux pro rege, quia est nomen commune ad regem, & nō regem. Sic accipitur supra 1. lib. cap. 9. scilicet, Cras mittam ad te virum de Beniamin, & vnges eum in ducem super populum meum, idest, in regem, & eodem lib. cap. 10. dicitur vnxit te Deus in principem, idest regem. *Et respondit Banaias filius Ioiadæ regi, dicens, Amen.* Iste Banaias non fuerat cum partialibus Adoniæ, & si Adonias regnasset, timuisset Banaias, ideo gauisus est, ꝙ Salomon institueretur rex, & sic dixit, Amen, quod pertinet ad confirmationem, idest, sic fiat,

Imperatores in vita sua faciebāt filios suos Cęsares, seu Reges Romanorum.

fiat,

fiat, vnde quando nos habemus in fine quorundam Psalmorũ fiat fiat, in Hebræo dicitur: Amen Amen. *Sic loquatur Dominus Deus Domini mei regis*. Idest, oro q̃ sicut Dominus meus rex vult constituere Salomonē in regem: ita Deus velit q̃ fiat, & prosperetur negocium. q. d. ad hoc, quòd Salomon efficeretur rex, & maneret firmiter in regno pro Dauid, nō sufficiebat, quòd Dauid vellet sic fieri, sed etiam, quòd Deus sic disponeret: nam alioquin dissiparetur totum consilium Dauid. *Quomodo fuit Dominus cum Domino meo rege, sic sit cum Salomone.* Idest, sicut Deus fuit cum Dauid adiuuando eum in omnibus bellis, & prosperando omnes actus eius, sic sit cum Salomone faciēdo eum triumphare de omnibus hostibus. *Et sublimius faciat solium eius a solio Domini mei regis Dauid.* Idest, Deus exaltet magis honorem, & thronum Salomonis, quàm exaltauit thronum Dauid. q. d. licet multum exaltauit thronum Dauid, quia fecit eum habere magnum nomen, iuxta nomen omnium magnorum, qui sunt in terra, vt patet præceden. lib. cap. 7. Tamen adhuc faciat maiorem honorem Salomonis. Hoc dixit Banaias, quia sciebat, quòd non offendebat Dauid, licet desideraret maiorem honorem pro filio suo, quam pro eo. Nam nullus inuidet filio suo, eo quòd bonum filij est bonum patris, & desiderare, quòd Deus daret maiorem honorē Salomoni, quàm dederat Dauid, erat desiderare, quòd Deus daret Dauid maiorem honorem, quàm nunc habebat. *Descendit ergo Sadoc sacerdos, & Nathan Propheta, & Banaias filius Ioiadæ.* Isti tres principes nominantur, eo quòd non erat aliquis alius de magnis viris in domo Dauid, qui sequeretur partem Salomonis. Nam omnes alij conuenerant cum Adonia, etiam ipsi filij regis, vt supra patet. *Et Cerethi, & Phelethi.* Isti erant viri bellatores ordinati per legiones, & erant sub manu Banaiæ. præcedenti lib. cap. 8. & 20. Et quia isti erant sub Banaia secuti sunt partem Salomonis. Dicitur autem, quòd descenderunt isti, scilicet, de loco, in quo erat rex, & loquebatur nunc cum eis ad locum, in quo erat Salomon, vt ducerent eum ad vngendum in regem. *Et imposuerunt Salomonem super mulam regis Dauid.* Ista erat mula specialiter dedicata regi, & istud erat primum, quod iusserat rex fieri. *E adduxerunt eum in Gihon.* Idest, ad fontem Siloe, apud quem vngendus erat. *Sumpsitque Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo.* Ad vngendum Salomonem requirebatur oleum, & sumptum est cornu olei de tabernaculo, sumpsit autem illud Sadoc, quia ipse erat summus sacerdos.

De quo tabernaculo sumptum est oleum ad vngendum Salomonem. Quæst. XLI.

QVAERETVR quod tabernaculum erat istud, de quo sumptum est oleum ad vngendum Salomonem. Aliquis dicet, quòd istud oleũ sumptum est de Gabaon, quia ibi erat Sanctuarium tempore Dauid, vt colligitur 1. Paralipomenon 16. & 22. Toto enim tempore regni Dauid fuit in Gabaon, quia tempore Saulis erat in Nobe, cum verò ipse destruxit vrbem propter Dauid, supra 1. lib. cap. 22. Trāslatum est tabernaculũ in Gabaon, quia Gabaon erat in sorte Beniamin, de cuius tribu erat Saul. fuit autem ibi tabernaculum, quousque Salomon compleuit Sāctuarium, & tunc duxit altare holocaustorum de Gabaon, & posuit illud in templo, quod ædificauerat: vt patet 2. Paralipomenon, cap. 1. Et sic necesse videbatur, quòd duceretur oleum de Gabaon, cùm dicatur, quòd ductum est de tabernaculo. In contrarium videtur, quòd non fuerit ductum de Gabaon: nam eadem die, qua inceptum est istud negocium finitum

F fuit, & breuissime: nam quando Nathan, & Bethsabe iuerunt ad Dauid, iam erat Adonias cum sequacibus suis apud fontem Rogel immolantes, & manducantes, vt colligitur supra in litera, & tamen quando Salomon vnctus est ad fontem Siloe, finiebāt sequaces Adoniæ prandium suum, vt patet infra in litera, ideo nō durauit ista vnctio Salomonis per medium diem, immo nec per tres horas, & sic non poterat Sadoc ire de Ierusalem in Gabaon, vt inde duceret cornu olei. Respōdendum, quòd hic vocatur tabernaculum domus illa, quam constituerat Dauid in Ierusalem, vt staret ibi arca, de qua dictum fuit præcedenti lib. c. 6. & ista vocatur tabernaculum, sic patet infra in litera: nam dicitur, quòd Adonias fugit, & tenuit cornu altaris tabernaculi. etiam sequē. cap. dicitur, quòd Ioab
G tenuit cornu altaris: & tamen manifestum est, quòd isti non erant extra Ierusalem, ergo in Ierusalem erat templum, sed nullum aliud erat illud, nisi domus, quā instituerat Dauid pro arca. Dicendum autem, quòd in illa erat oleum sacrum, quia fortè sacerdotes transtulerant illud de tabernaculo, quod erat in Gabaon, vel forte cōfecerant illud oleum in Ierusalem, & manebat in tabernaculo arcæ. Nam confectio istius olei pertinebat ad summum sacerdotem, vel ad alios iubente eo: nam laici non poterant illud facere, vt patet Exo. 30. Aliqui autem Hebræi dicunt, quòd istud oleũ manserat ex tempore Moysi, scilicet, quando ipse cōfecit illud in monte Sinai, vt habetur pręallegato cap.
H Sed istud non est verisimile, scilicet, quòd ex tanto tempore mansisset oleum confectum: nam ferè anni quadringenti, & octoginta trāsierant a tempore, quo Moyses confecerat istud oleum; nam ab exitu de Aegypto vsque ad primum annum ędificationis templi, qui fuit principium anni quarti regni Salomonis, fluxerunt anni quatuorcentum octoginta, vt patet infra 6. cap. Et tamen modicum distabat annus quartus regni Salomonis ab hoc tempore, ideo non erat verisimile, quòd tandiu durasset aliquod oleum, maxime cum esset commixtum, quin putrefieret, & desiccaretur, ideo dicendum quòd postea confectum fuerat a sacerdotibus.

I *Quo oleo vngebantur Reges, an oleo communi, vel sacro. Quæstio.* XLII.

QVAERETVR vlterius an oleum, quo vngebantur reges esset oleum commune, vel sacrum. Respondendum, quòd reges poterant indifferenter vngi oleo sacro, vel communi; quod patet, quia aliqui vncti fuerũt oleo sancto, & aliqui oleo communi: nam nunc Salomon vnctus fuit oleo sancto, cum dicatur, quòd Sadoc sumpsit cornu olei de Sanctuario, & tamen si non esset oleum sacrum frustra fuisset, quòd sumeretur de Sanctuario: nam de qualibet alia domo poterat sumi, sic etiā fuit de Ioas rege, quem vnxit Ioiada intra templum: nam verisi-
K mile est, quòd potius vngeret eum oleo sacro, cùm esset intra templum, quàm quòd iret extra templum ꝑ oleo communi, de hoc patet sequenti lib. cap. 11. & 2. Paralipomenon 22. Alij autem reges fuerunt vncti oleo communi, scilicet, Dauid, quādo vnctus fuit prima vice: nam tunc non potuit haberi oleum sacrum, vt declaratum est supra 1. lib. cap. 16. Sic etiam fuit de rege Asael, quem vnxit Elias; & de rege Iehu, quem vnxit Eliseus. De Asael infra 19. De Iehu sequenti lib. cap. 9. Nam isti secretè vncti fuerunt per Prophetas, vnde non poterant habere oleum sacrum ad vngendum eos. Dicendum tamen regulariter, quòd quando reges pacificè vngebantur, & publicè vngebantur oleo sacro, & sic fuit de Salomone, qui publicè vnctus

ctus est. *Et vnxit Salomonem.* Scilicet, fundendo oleum super caput eius, vel faciendo aliquod signum in fronte illius. Ista vnctio fuit apud fontem Siloe. *Et cecinerunt buccina.* Scilicet, postquàm vnctus est apud fontem cecinerunt ibi buccina in signum magni gaudij pro rege nouiter vncto, & antequam vngeretur non canebant, quia nondum erat rex. *Et dixit omnis populus, viuat rex Salomon.* Scilicet, desinente buccina clamabat populus, viuat rex, & istud fiebat antequàm ascenderent de fonte Siloe. *Et ascendit vniuersa multitudo post eum.* Idest, postquàm vnctus est Salomon apud fontem ascenderunt omnes, qui erant cum eo ad introeundum in vrbem. *Et populus canentium tibijs, & lætantium gaudio magno.* Idest, in illa multitudine, quæ ascendebat cum Salomone, erat quædam multitudo canentium tibijs, idest, in omni genere musicorum organorum, & etiam erat multitudo lætantium gaudio magno, scilicet, canentium in voce, & choreantium ad honorem Salomonis. *Et insonuit terra a clamore eorum.* Idest, tantus erat clamor totius populi præ gaudio, quòd terra insonabat, idest, reddebat voces. *Audiuit autem Adonias.* Hic ponitur Adoniæ abiectio, scilicet, quia quamquàm fecisset festum magnū coronationis suæ ad nihilum redactum est, cum cognitum fuit Salomonem esse vnctum, & dicitur. *Audiuit autem Adonias, & omnes, qui inuitati fuerant ab eo.* scilicet, audiuerūt clamorem virorum euntium cum Salomone. Nam Adonias, & viri sui fuerant apud fontem Rogel celebrantes immolationem, & conuiuia, nunc autem erant intra vrbem in epulis, & audierunt sonitum festiuitatis Salomonis nescientes quid esset. *Iamque conuiuium finitum erat.* Scilicet, quando auditæ sunt istæ voces, quasi dicat, conuiuium finitum erat, & tamen omnes sedebant adhuc ad mensas, & cognito de vnctione Salomonis surrexerunt illico, & fugerunt. *Sed & Ioab, audita voce tubæ, ait.* Ioab erat maximus princeps, qui erat cum Adonia, & cum audiret tubam, qua clangebatur coram Salomone, miratus est, quia visum est sibi signum belli. *Quid sibi vult clamor ciuitatis tumultuantis.* Idest, quid significat, vel ad quid est iste clamor ciuitatis, facientis tumultum magnum, suspicatus est enim Ioab aliquod malum esse. *Adhuc illo loquente.* Scilicet, Ioab. *Ionathan filius Abiathar sacerdotis venit.* Iste erat vnus de exploratoribus Dauid quando Absalom erat in Ierusalem, & referebant iste, & Achimaas filius Sadoc ad regem notitiā eorum, quæ fiebant in Ierusalem, vt patet præcedenti lib. cap. 17. Iste autem iuerat ad videndum illum clamorem, qui fiebat in vnctione Salomonis, & venit ad nunciandum coram Adonia, quia pater suus Abiathar summus sacerdos fouebat partem Adoniæ, vt patet supra in litera. *Cui dixit Adonias ingredere, quia vir fortis es, & bona nuncians.* Idest, Adonias videns venisse Ionathan, a quo poterant scire quid istud erat, dixit ingredere, idest, accede huc, quia vir fortis es, & bona nuncians, idest, semper tu soles nunciare bona, & etiam bona nunciabis. ideo accede, & nuncia, quæ vidisti, quia bona nunciabis. istud autem dicebat Adonias, quia ipse, & omnes conuiuæ sui territi erant audientes clamorem, putantes aliquod malum contra se esse, & tunc credidit Adonias, quòd cum veniret Ionathan ad nunciandum nō posset esse, nisi bonum quod nunciaret, quia nunquam ipse solebat mala nunciare. *Respondítque Ionathan Adoniæ, nequaquam.* Idest, non est sic, sicut arbitraris, quasi dicat, credis, quòd ego bona nunciabo: sed falsum est, quia mala sunt. *Dominus enim noster rex Dauid regem constituit Salomonem.* Idest, iste clamor est pro festiuitate Salomonis, quia Dauid constituit eum in regem. In Hebræo habetur, *Certe Dominus noster rex.* Vbi nos habemus

Adoniæ abiectio.

A nequaquam dominus enim noster rex. *Misitque cum eo Sadoc sacerdotem, & Nathan Prophetam.* Refert Ionathas totum factum, & videtur quòd ipse fuerit præsens toti isti facto, quousque videret consummationem, & iret ad nunciandum Adoniæ, ponit autem principes, qui iuerunt cum Salomone, scilicet, Sadoc, & Nathan, & Banaiam, & legiones Cerethi, & Phelethi, vt supra dictum est. *Et imposuerunt eum super mulam regis.* Idest, super mulam, quæ erat dedicata soli regi, & hoc vt ducerent eum in Gihon ad vngēdum. *Vnxerunt eum Sadoc sacerdos, & Nathan Propheta, regem in Gihon.* Scilicet, apud fontem Siloe, qui dicitur Gihon. Sadoc sacerdos summus fudit oleum sacrū super caput Salomonis, & Nathan Propheta ministrabat ei, B & sic ambo dicebantur vngere eum, vt supra declaratum est. *Et ascenderunt inde lætantes.* Idest, ascenderunt de fonte Siloe cum canticis, & gaudio, & clangore tubæ dicentes, viuat rex: cum ascenderent redeuntes in ciuitatem, scilicet quòd cum ibant cum Salomone ad fontem non clamabant in sonitu lætitiæ, eo quòd nondum erat rex, cum autem redibat clamabāt, quia iam erat factus rex. *Et insonuit ciuitas.* Idest, intrantibus eis in ciuitatem insonuit ciuitas a clamore eorū. In Hebræo habetur. *Et submersa est ciuitas.* Litera tamen nostra posuit insonuit, quia non poterat submergi ciuitas per clamorem. *Hæc vox, quam audistis.* Idest, tota vox tubarum, & virorum, quàm audistis fuit de hoc, nec factum est aliquid vltra hoc. *Sed, & Salomon* C *sedet super solium regni.* Idest, factis omnibus istis, postquam redijt Salomon in domum regis, sedit super thronum regni iubente Dauid. *Et ingressi serui regis.* Idest, serui Dauid. *Benedixerunt Domino nostro regi Dauid* Idest, imprecati sunt bona super illum, quia constituerat Salomonem regem, & est sensus, quòd postquàm venerunt de vngendo Salomonē, ingressi sunt ad Dauid, qui erat in lecto suo: nam iam senex erat, & raro surgebat de lecto, & ibi imprecati fuerunt bona super eum, dicentes: *Amplificet Dominus nomen Salomonis super nomen tuum.* Idest, Deus det maiorem honorem, & famam Salomoni, quàm dedit tibi. Istud enim prius dixerat Banaias, antequàm vngeretur Salomon in regem, & nunc illo vncto, omnes serui regis imprecabantur illud coram rege, & in hoc dice- D bantur benedicere ei: idest, imprecari bonum. Nam orare maius bonum pro Salomone, quàm habuisset Dauid erat bonum ipsius Dauid. *Et magnificet thronum eius super thronum tuum.* Idest, faciat thronum regni eius potentiorem, & excellētiorem, quàm thronum regni tui. *Et adorauit rex in lectulo suo.* Idest, tunc Dauid iacens in lectulo suo adorauit: idest, inclinauit se in lectulo ad reddendum Deo gratias, quia sic benefecerat ei. *Insuper, & hoc locutus est: Benedictus Dominus Deus Israel.* Scilicet, quando inclinauit se, & adorauit in lectulo dixit verba ista in laudem Dei. *Qui dedit hodie sedentem in solio meo videntibus oculis meis.* Reputauit Dauid ad magnum beneficium, quòd ipso vi- E uente regnaret aliquis de filijs eius, & sic saltem esset certus, quòd aliquis de posteris suis succederet ei, & istud erat magnum gaudium, quia suspectus erat pro posteris suis. *Territi sunt ergo, & surrexerunt omnes, qui inuitati fuerant ab Adonia.* Idest, tunc auditis verbis Ionathan territi fuerunt omnes, qui erant cum Adonia; quia per hoc putauerunt se reos mortis, scilicet, quòd Dauid occideret eos, quia displicuerat ei factū istud, & iusserat propter eorum iniquitatem vngi Salomonem, qui tam cito vngendus non fuerat, nisi ipsi vnxissent Adoniam: etiam timebant, quòd Salomon occideret eos, quia fuerant partiales contra ipsum, ideo cum essent omnes ad mensam, surrexerunt præ timore, vt fugerent. *Et iuit vnusquisque in viam suam.*

Idest.

Ideſt, quilibet iuit per viam ſuam, quo eum voluntas ferebat nō fugientes omnes ad vnum locum, nec ſequentes aliquem, vt ducem, ſed quilibet per ſe fugit: Hoc autem fuit, quia cū Salomon eſſet rex, Adonias non poterat reſiſtere ei, nec erat aliquis de inuitatis, qui poſſet defendere alios, ideo quilibet per ſe abijt, quo voluntas eum ferebat. *Adonias autem timens Salomonem ſurrexit, & abijt in tabernaculum Domini.* Adonias erat, qui plus omnibus peccauerat, quia omnes propter ipſum fecerant iſtam iniquitatem, ideo ipſe plus timuit Salomonem, quia plus offenderat eum: etiam non ſolum pro malo, quòd iam fecerat, timebat Salomonem, ſed ſciebat, quòd Salomon haberet eum ſemper ſuſpectum, quòd moliretur ei inſidias, & habita opportunitate aſpiraret ad regimen, & ad tollendum iſtum timorem, Salomon vellet occidere eū. Et dicitur, quod abijt in tabernaculum, ſcilicet, vt ibi defenderetur, q̃a pro reuerentia tabernaculi non educeret eum inde Salomon ad occidendum. intelligitur autem tabernaculum non ipſum, quod erat in Gabaon, vbi erat altare æneum, & totus apparatus tabernaculi, quòd fecerat Moyſes in deſerto, ſed intelligitur de tabernaculo, quòd fecerat Dauid in Ieruſalem, vbi maneret arca, quia propter reuerentiam arcæ præſtaretur immunitas confugientibus illuc. In Hebræo non habetur: Abijt in tabernaculum Domini, ſed ſolum abijt, quia tamē dicitur immediate, quòd tenuit cornu altaris, & illud erat in tabernaculo, litera noſtra dixit, quòd iuit in tabernaculum. *Tenuitque cornu altaris.* Ideſt, acceſſit ad vnam partem altaris, & adheſit ei.

Quare magis tenuit Adonias cornu altaris, quàm aliam partem. Quæſt. XLIII.

QVAERETVR quare magis tenuit Adonias cornu altaris, quam aliam partem ſanctuarij: nam ſi hoc faciebat ad gaudendum immunitate, in quacunque parte tabernaculi gauderet immunitate, & ſic non videbatur ratio, quare teneret cornu altaris. Aliquis dicet, quòd tenuit cornu altaris, quia illa pars erat ſanctior reliquo ſanctuario, ſed hoc non ſtat, quia arca erat in eodem tabernaculo, & non eſt dubium, quin ipſa eſſet ſanctior, quàm altare, cùm non eſſet aliquod vas in toto ſanctuario tam occultum, & tantæ reuerentiæ. Fortè reſpondebitur, quòd fecit hoc, quia nō auſus eſt accedere ad arcam, eo quòd erat valde magnæ ſanctitatis, & non licebat tāgere eam, niſi Leuitis, maximè ſi eſſet diſcooperta; quia tunc videndo eam ſolum, moreretur, ſicut fuit de Bethſamitis, qui viderunt arcam, & mortui ſunt, ſupra 1. lib. cap. 6. De altari autem non putauit ſic futurum, quia non erat tantæ ſanctitatis, vt moreretur tenendo illud, ideo tenuit. Sed dicendum, quòd non fuit iſta cauſa, quia ſi putaſſet Adonias æqualem conſequi immunitatem in quacunque parte tabernaculi eſſet, non curaſſet tenere altare, & tamen omnes fugientes in tabernaculum tenebant cornu altaris, ſic fuit de iſto Adonia. Sic etiam de Ioab, qui poſtea confugit ad tabernaculum, & tenuit cornu altaris ſequē. cap. Dicendum igitur, quòd iſtud fiebat, quia immunitas non putabatur eſſe in alia parte tabernaculi, niſi in altari, quòd colligitur Exo. 21. ſcilicet, Si quis per inſidias alterum occiderit ab altari meo euelles eum, vt moriatur: ſi igitur tunc non gaudebat immunitate altaris, ex oppoſitis videbatur, quòd quando gaudendum eſſet immunitate, illa eſſet immunitas altaris, & ſic non putabatur plenè immunitas eſſe in aliqua parte tabernaculi, niſi in altari, vnde omnes tenebant cornu altaris. *Et nunciauerunt Salomoni dicentes, ecce Adonias timens regem Salomonem tenet cornu altaris.* Iſtud nunciauerunt aliqui miſſi ab Adonia, vt Salomon præſtaret ei ſecuritatem, & patet ex verbis ſequentibus, ſcilicet. *Iuret mihi hodie rex Salomon, quòd non interficiat ſeruum ſuum gladio.* Ideſt, non exibo hinc quouſque rex Salomon iuret mihi, quòd non occidat me gladio, ideſt, quacunque morte, quia non ſolum Adonias ſubiebat mortem gladij, ſed quamque aliam. *Dixitque Salomon, ſi fuerit vir bonus, non cadet, nec vnus quidem capillus eius in terram.* Præſtitit ei ſecuritatem Salomon in hoc, dicens, quòd remittebat ei iniuriam præteritam, intantum, quòd de cætero eſſet vir bonus, & dixit ſi fuerit vir bonus, ideſt, ſi ex nunc in amplius fuerit vir bonus, ideſt, nō reperta fuerit in eo aliqua iniquitas proditionis, vel rebellionis, non ſolum non occidetur, ſed G etiam nec cadet vnus capillus de capite eius, ſcilicet, non patietur ſaltem minimum damnum. *Si autem malum inuentum fuerit in eo morietur.* Ideſt, ſi ex hoc tempore aliquod malum inuentum fuerit in eo, ſcilicet, quòd cogitet de principatu, ſicut prius erat, occidetur, ſic enim factum eſt. Nam quia poſtea petijt Abiſag Sunamitidem in vxorem, quòd videbatur ſignū rebellionis, vel aſpirationis ad regnum, iuſſit illum occidi Salomon, vt patet ſequenti cap.

Quare Adonias petijt, quòd Salomon iuraret non occidere illum, potius quam Dauid. Quæſt. XLIIII.

H QVAERETVR quare Adonias dixit, iuret mihi rex Salomon, quòd non occidat ſeruum ſuum gladio, & non dixit hoc de Dauid: nam potius debuiſſet dicere, quòd non occideret eum Dauid, quia Dauid erat tunc rex, & non Salomon. Reſpōdendum, quòd Adonias offenderat tam Dauid, quam Salomonem: offendit autem Dauid, inquantum ſine præcepto eius fecit feſtum coronationis ſuæ, offendit verò Salomonem, quia contra ius illius agebat, ſcilicet, accipiendo regnum, quòd illi debebatur: potius tamen petijt ſecuritatem a Salomone, quam a Dauid propter multa. Primò, quia magis videbatur offendiſſe Salomonem, quā Dauid: nam contra Dauid nō egit, niſi inquantum eo inconſulto voluit vngi in regem; tamen non abſtulit ei aliquod ius directè, nec I auferre intendebat, quia illo viuente nolebat regnare. Contra Salomonem autem directè egit, inquantum vſurpabat ei totum ius regni debitum Salomoni, & iſta erat magna offenſa, ideo credidit magis ſibi iratum eſſe Salomonem, quàm Dauid, & conſequenter putauit magis neceſſarium ſe petere ſecuritatem ab eo, quàm a Dauid. Secundum erat, quia non poterat credere Adonias, quòd Dauid vellet eum occidere propter hoc, & iſtud propter duo: primò, quia Dauid diligebat eum nimis, & quamquàm faceret alias ſtultitias, non corripiebat eum pater, nec ſaltem dicebat ei, quare hoc feciſti? vt patet ſupra in litera; ideo eodem modo credebat, quòd nunc non puniret eum pater, nec etiam increparet. Secundo patet, quia K Dauid offenſus fuerat nimis ab Abſalom, qui voluit eum occidere, & expellere de regno; & tamen iuſſit, quòd non occideretur in bello, ſed ſeruaretur. præcedenti lib. cap. 18. Et quādo cognouit eum mortuum, plorabat inconſolabiliter: Adonias autem ferè nihil offenderat, comparando ad delictum Abſalom: ſi ergo illum non occiderat, nec iſtum occideret: de pietate autem Salomonis, non tantum confidebat Adonias: nam Dauid erat pater, & licet multum offenderetur non occideret filium, Salomon autem erat frater, & non tantum diligeret eum, ideo fortè vellet occidere ipſum. Tertiò fecit hoc, quia non ſolum putauit, quòd Salomon vellet occidere eum pro malo, q̃ hactenus fecerat, ſed potius, quia ſuſpicabatur, quòd

nunquam

nunquam eſſet fidelis ei, ſed ſemper moliretur inſidias ad aſpirandum in regnum, Dauid autem nihil horum contra ſe timebat: ideo non inclinaretur ad occidendum Adoniam, ſicut Salomon. Quartum erat, quia Adonias licet timeret occidi a Salomone, non timebat pro nunc, ſed poſt mortẽ patris: nam credebat, quòd viuente Dauid non occideret eum, ne pater affligeretur: mortuo autem Dauid occideret eum, & quia ad tollendum iſtum timorem non proficiebat, quòd peteret ſecuritatem a Dauid, quia illo mortuo vellet Salomon occidere eum, ideo ſolum petijt ſecuritatem a Salomone.

Quare Salomon non occidit nunc Adoniam, ſed poſt mortuo Dauid. Quæſt. XLV.

QVAERETVR vlterius cùm Salomon vellet occidere Adoniam, nam poſtea occidit illum. ſequenti capit. Quare non occidit eum nunc, cùm deliquiſſet grauiſſimè, & occidit poſtea. Reſponderi poteſt dupliciter: vno modo, quòd Salomon non intendebat nũc occidere Adoniam, quia ſi ipſe non faceret aliam iniquitatem, ſatis erat iſtud peccatum remiſſibile: ideo dixit ei, ſi fuerit vir bonus, non cadet quidem, nec vnus capillus de capite eius in terram. Si autem malum inuentum fuerit in eo, morietur: & ſic quando extraxit eum nunc de ſanctuario non habebat intẽtionem occidendi eum, ſed poſtea peccauit petendo Abiſag, & occidit eum. ſequenti cap. Aliter poteſt dici, quòd Salomon habuit ſemper intentionem occidendi Adoniam, ne ipſe inſurgeret aliquando contra eum, tamen noluit occidere propter multa, primò, quia fortè non habebat poteſtatem ad hoc: nam licet factus eſſet rex, non imperabat ipſe viuente Dauid, nec erat pro tunc factus rex, ſed pro poſtea: & ſic tota iuriſdictio, & poteſtas erat tunc penès Dauid: vnde Salomon non poterat de iure occidere Adoniam. Sed obijcietur, quia ſi non poſſet occidere eum non fugiſſet propter eum ad ſanctuarium, & tamen fugit, & noluit inde exire quouſque Salomon ei ſecuritatem præſtaret. Dicendum, quòd voluit ſibi cauere, quia timuit de facto aliquod malum ſibi poſſe infligi, licet non de iure. Secundum erat, quia dato quòd habuiſſet cauſam legitimam occidendi Adoniam, & poteſtatem ad hoc non occidiſſet eum, quia ex hoc ſequeretur magna afflictio Dauid videnti filium ſuum occidi a fratre, ideo non occidit. Tertium fuit, quia forte timuit priuari regno ſi patre viuente occideret Adoniam: nam Dauid priuauit Ioab principatu exercitus, quia occidit Abſalom; & tamen ille merebatur mortem ex multis cauſis, de quo præcedenti lib. cap. 18. & 19. Ergo ſi Salomon occideret Adoniam, qui quaſi nihil peccauerat comparando ad Abſalom, Dauid iraſceretur, & priuaret eum regno, inſtituendo alium de fratribus eius. Quartum fuit, vt Salomon iuſtificaret actus ſuos, maxime in principio regni: nam ſi propter primum delictum occidiſſet Adoniam, videretur hoc feciſſe ſolum ex vindicta, & non amore iuſtitiæ, & crederetur nimis ſeuerus, ideo non expediuit, quòd tunc eum occideret, ſed poſtea. Quintum fuit ad conciliandum ſibi populum, vt regnum ſuum confirmaretur: nam nunc nondum erat confirmatum regnum Salomonis, & ſi occideret nunc Adoniã, ſcandalizaretur totus populus de tali facto, & non confirmarentur omnes cum Salomone. Sextum fuit propter illos, qui fuerant cum Adonia: nam maior pars exercitus, & principum fuerat in coronatione Adoniæ, vt patet ſupra in litera; & ſi nunc Salomon occidiſſet Adoniam, omnes quoque, qui cum illo fuerãt,

A timerent ſimiliter occidi, & fugerent, vel cum multi eſſent fortè rebellarent quod erat nimis inconueniẽs Salomoni, ideo noluit occidere nunc Adoniam: nam etiam ſi maiora crimina commiſiſſet non occidiſſet eum. *Miſit ergo rex Salomon.* Ideſt, miſit aliquos de ſeruis ſuis ad tabernaculum, vbi erat Adonias. *Et eduxit eum ab altari.* Ideſt, dedit ei ſecuritatem, vt dimitteret cornu altaris, cui hærebat, & exiret. *Et ingreſſus adorauit regem Salomonem.* Ideſt, ingreſſus eſt in domum Salomonis, & adorauit coram eo humiliando ſe in terram, tanquàm coram rege. *Dixitque ei Salomon, vade in domum tuam.* Ideſt, non ſtes hic coram me, ſed vade in domum tuam. Hoc poteſt dici dupliciter. Vno modo, quòd Salomon licet peperciſſet Adoniæ
B haberet eum exoſum propter iſta, quæ fecerat contra eum; ideo noluit, quòd maneret cum eo, ſed quòd recederet a facie ſua, vadens in domum ſuam. Alio modo poteſt intelligi, quòd hoc diceret Salomon totaliter ad ſecurandum eum, ſcilicet, vade in domum tuã, ideſt, non timeas, ſed vade in domum tuam, & ſecurus mane.

Quare Ioab, & alij qui erant cum Adonia, non fugerunt ad tabernaculum. Quæſt. XLVI.

QVAERETVR quare Ioab, & Abiathar, & alij, qui erant cum Adonia, non fugerunt ad tabernaculum metu Salomonis, ſicut fu-
C git Adonias. Reſpondendum, quòd a principio illi, qui erant cum Adonia neſcierunt qualiter procedendum eſſet contra eos pro coronatione Adoniæ. Ideo cum Adonias fugiſſet in ſanctuarium, ipſi voluerunt fugere illuc expectãtes, quid fieret de Adonia, vt per illum ſcirent quid expediebat eis facere: nam ſi Adonias non occideretur, nullum periculum eis erat; ſi autem occideretur, ipſi timerent ſibi, & inquirerent remedium, ideo dum ſcirent quid de Adonia fieret, noluerunt ire in tabernaculum: quia per hoc oſtenderent ſe nimis timere, & eſſe reos; & tamen ipſi volebant ſe oſtendere habere paucam culpam, quia coronabant illum, cui videbatur de iure competere regnum propter primogenituram, & quia poſtea Ado-
D nias liberatus eſt, nullus illorum fugit in tabernaculum. Sed obijcietur, quia Ioab fugit in tabernaculum, & tenuit cornu altaris ſequenti cap. Reſpondendum quòd illud fuit poſt mortem Adoniæ, vt patet ex proceſſu literæ; & tunc timuit Ioab, quòd cum ipſe eſſet princeps in coronatione Adoniæ, quòd etiam ipſe occideretur, & fugit in tabernaculum, ſed in iſta vice non fugit.

CAP. II.

APPROPINQVAVERVNT autem Iosue 22
E dies Dauid, vt moreretur: præce- Deut. 31. Iosue 1.
pitq́; Salomoni filio ſuo, dicens: Ecce ego ingredior viam vniuerſæ terræ; confortare, & eſto vir fortis, & obſerua, vt cuſtodias mandata Domini Dei tui, vt ambules in vijs eius; & cuſtodias cæremonias eius, & præcepta eius, & iudicia, & teſtimonia, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi, vt intelligas vniuerſa, quæ facis, & quocunque te verteris, vt confirmet Dominus ſermones ſuos,

suos, quos locutus est de me, dicens; Si custodierint filij tui vias meas, & ambulauerint coram me in veritate, in omni corde suo, & in omni anima sua, non auferetur tibi vir de solio Israel.

Descripta in præcedentibus Salomonis institutione in regem, hic agitur de eius confirmatione. Fit autem confirmatio dupliciter, scilicet, per amotionem impedientium, & per accumulationem adiuuãtium, vel cõferentium; de secunda cap. sequen. Confirmatur autem maximè regnum per abiectionem, vel depressionem aliquorum cõtra regem machinantium, & sic erant multi contra Salomonem, scilicet, Adonias, Ioab, & Abiathar, ideo agitur hic de istorum occisione, & ne videatur Salomon procedere zelo vindictæ contra istos, ponitur hic ordinatio Dauid circa ista; & diuiditur in duo: quia primò ponitur Dauid ordinatio, secundò Salomonis executio ibi. *Salomon autem sedit*. Prima in duas primò ponitur Dauid ordinatio, secundò eius defunctio ibi. *Dormiuit igitur*. Prima in quatuor, secundum quòd premittitur quadruplex Dauid ordinatio. Prima de legis obseruatione, secunda de Ioab occisione ibi. *Tu quoque nosti*. Tertia de beneficiorum Berzellai recompensatione ibi. *Sed & filijs Berzellai*. Quartò de Semei digna punitione ibi. *Habes quoque apud te*.

An ordo sit continuus. *Quæst. I.*

QVAERETVR circa primum, an ea, quæ habentur hic fuerint facta post præcedentia, & an immediate, vel interiecto tempore. Ad primum dicendum, quòd hic est ordo continuatus: nam supra agebatur de institutione Salomonis in regem, hic autem dicitur de illis, quæ egit, postquàm institutus est rex. Etiam supra dicebatur de Dauid viuente, hic agitur de eo moriente, ideo oportet, quòd ista fuerint post illa. Ad secundum dicendum, quòd non apparet, quantum tempus interciderit, sed satis verisimile est, quòd modicum tempus fuerit, quia præcedenti cap. dicebatur de magna senectute Dauid, quomodo opertus vestimentis calefieri non poterat, ideo non est verisimile, quòd postea magno tempore vixerit, hic autem agitur de illis, quæ iussit Dauid Salomoni appropinquans morti, & sic modicum tempus esset inter præcedentia, & ista: & quia siue modicum, siue multum fuerit, non accidit in tempore isto aliquod factum mutabile, scriptura nihil interposuit inter præcedentia, & ista. *Appropinquauerunt autem dies, vt Dauid moreretur*. Scilicet, quòd ista, quæ hic dixit Dauid, fuerunt aliquot diebus dicta ante mortem suam: vidit autem Dauid, quòd omnino iam deficiebat, & ex hoc conspexit se propinquum morti, & tũc voluit facere ea, quæ habentur hic.

Quæ Dauid ordinauerit post Salomonis vnctionem, quæ non habentur hic. *Quæst. II.*

QVAERETVR an Dauid fecit aliqua alia post Salomonis vnctionem, præter ea, quæ habentur hic. Respondendum, quòd post coronationem Salomonis Dauid congregauit omnes Leuitas, & sacerdotes Israel, & distinxit illis officia decernens, quòd iam Leuitæ seruirent in tabernaculo ab anno vigesimo, cum prius seruire consueuissent ab anno vigesimoquinto. Diuisit etiam officia illorum, scilicet, faciendo quosdam Leuitas ianitores, & alios cantores, & alios thesaurarios templi, & diuisit illos

F per vices suas sorte faciens vigintiquatuor sortes in cantoribus, vt ministrarent per tempora anni, secundum successionem suam, & ordinem sortis, & sic tolleretur contentio in ministrando. Fecit quoque diuisiones ianitorum, & thesaurariorum, vt quilibet sciret quid eis operis competeret. Post hæc autem diuisit Dauid sacerdotes, faciens duos principes sacerdotum, siue sacerdotes magnos vnũ de familia Eleazar filij Aaron, & aliũ de familia Ithamar fratris eius, & diuisit omnes sacerdotes in vigintiquatuor partes, vel sortes, vt ministrarent temporibus sibi assignatis sine cõtrouersia ministrationis, & quia domus Eleazar fuit maior, habuit sexdecim sortes: domus autem Ithamar habuit octo, & secundum istum ordinem

G manserunt distincti sacerdotes, & Leuitæ in ministrationibus suis, vsque ad destructionem Ierusalem per Romanos, vt ait Iosephus 7. Antiquitatum. Et patet hoc, nam tempore Christi durabat ista ministratio per sortes; quod patet Lucæ 1. Cum dicitur de Zacharia patre Beati Ioannis, quòd ipse ministrabat in vice Abia, & sorte exijt, vt offerret incensum. De ista ordinatione sacerdotum, & Leuitarum habetur 1. Paralipomenon, a cap. 22. vsque ad 27. De hoc etiam dicit Iosephus 7. Antiquitatum, scilicet, dinumerans Dauid sacerdotes, & Leuitas inuenit ab anno trigesimo vsque in quinquagesimum trigintaocto millia, ex quibus instituit curatores fabricæ templi vigintitria millia: iudices autem populi, & Scribas eorum sex mil- Cap. 15.

H lia: ianitores autem domus Dei quatuor millia, & totidem, qui hymnos dicerent Deo, cantantes in organis, quæ Dauid instituit. Diuisit etiam eos per domos, de domo Eleazari sexdecim, de domo Ithamar octo præcipiens, vt vnaquæque generatio ministraret Deo per dies octo, a sabbato, vsque in sabbatum, & ita omnium generationes sortem miserunt, præsente Dauid, & Sadoc, & Abiathar sacerdotibus, & principibus vniuersis: & prima quidem generatio conscendens, conscripta est prima, & secunda pariter, & tertia, & consequenter vsque ad vigesimamquartam, & hæc diuisio permansit vsque ad præsentem diem. Fecit autem de tribu Leuitarum partes viginti & quatuor, & sortiti eodem modo conscenderunt, vt se-

I cundum modum sacerdotum octo diebus, ipsi quoque ministrarent, instituit. Eos autem, qui erant ex germine Moysi, eminentius honorauit. Sed & Salomonem secundò vnxerunt oleo, regemque fecerunt, & Sadoc Pontificem vniuersæ plebis, deducentes ad regiam Salomonem, & facientes sedere. Et sic vult Iosephus, quòd post vnctionem Salomonis, & Adoniæ facta fuerit tota ordinatio præcedens, & vnctus fuerit iterum Salomon in regem. Vnde dicit, quòd Dauid vocauit filios suos deposcens, vt non grauiter ferrent minimum in regem sublimatum, quia Deus sic mandauerat, sicut & ipse minimus inter fratres suos a Samuele vnctus fuerat, & tunc pacificè celebrata est secunda vnctio Salomonis, consentienti-

K bus omnibus fratribus eius, tunc etiam Dauid conuocauit omnes principes Israel, & dixit eis, quomodo Salomon filius suus erat tener, & ipse per se non posset ædificare templum Domino, ideo orauit, quòd ipsi adiuuarent eum, & tunc Dauid obtulit aurum, & argentum, & æs, & omnia, quæ congregauerat ex multis temporibus ad constructionem templi, & descripsit quomodo deberent singula fieri in templo, & quid de auro, vel de argento expenderetur in eis: tunc quoque omnes principes Israel, qui aduenerant obtulerunt simul, prout poterant, aurum, & argentũ, lapides preciosos pro opera templi, & comederunt, & biberunt die illa in lætitia magna coram Dauid, & vnxerunt tũc secundò Salomonem in regem, & omnes

nes

nes principes Israel osculati sunt manū eius: hæc omnia patent 1. Paralipomenon 28. & 29. Hæc igitur in summa fecit Dauid, quę subticentur hic: & quia liber Paralipomenon factus est ad enarrādum omnia, quæ omissa fuerant referuntur ibi omnia hęc per modum suppletionis & habentur 1. Paralipomenon a cap. 21. vsque ad finem. *Præcepitque Salomoni filio suo, dicens.* Scilicet, præcepit ei ea, quæ habentur hic. *Ego ingredior viam vniuersæ terræ.* Idest, ego morior, sicut moriuntur omnes, qui sunt in terra; & sic mors est via cōmunis: vocatur autem mors via, quia ipsa est mediū adeundi in æternum bonum, vel in æternum malum: & sic dicitur Ecclesiastes 12. Ibit homo in domū æternitatis suæ, idest, quando mortuus fuerit ibit ad domum, in qua manebit æternaliter: quia iam non variabitur homo per vices fortunæ, scilicet, nunc in calamitates incidens, & nunc in prosperitate surgens, sed semper aut fęlicitas, aut æterna erit miseria; nec etiam homines de vita in mortem mutabuntur, sicut voluit Pythagoras, quòd anima transiret per multa corpora, & sic semper erat in aliquo corpore humano, de quo patet per Ouidium 15. Metamorpho.

Mors quare dicatur via

Quare Dauid distulit vsque ad mortem dare præcepta hæc Salomoni. Et quæ erat antiquorum Patrum morientium consuetudo. Quæstio. III.

QVAERETVR quare Dauid distulit vsque ad mortem dare præcepta, quæ habentur hic Salomoni. Respondendum, quòd Dauid daturus erat hic Salomoni quædam præcepta viuendi, quæ sunt pertinentia ad mores: talia autem tunc debent dari, quando maximè possint proficere ei, cui dantur, sed tunc proficiunt quando maxime in memoria retinentur, & tunc maxime retinentur, quando dantur ab aliquo existente circa mortem, ideo tunc dari debuerunt, ista autem erat consuetudo Patrum veteris Testamenti, scilicet, quòd propè mortem existentes admoneret filios suos ad custodiam virtutis. Sic fuit de Iacob, qui cum esset morti vicinus conuocauit filios suos, & annunciauit eis, quæ futura erant. Genes. 49. Sic etiam Moyses moriturus benedixit Israelitis, & recitauit coram illis totam legem recapitulans illam in Deuteron. Et finita recitatione, & cantico contra Israelitas ascendit in mōtem Phasga, & mortuus est Deuteronomij vltimo. Ista autem fiebant, quia coniuncti morti proferunt verba habentia maiorem efficaciam, ideo tunc Dauid protulit hæc monita de custodia legis. Item Dauid iussit hic Salomoni post mortē suam punire quædam peccata, quæ facta fuerant ipso viuente, scilicet, in Ioab, & Semei, & si Dauid dixisset ista multo tempore antequam moreretur, obliuisceretur illa Salomon, ideo apud mortem protulit, quasi immediatè postquàm dicerentur, deberent tradi executioni: scilicet, si Dauid moreretur immediatè. *Confortare, & esto vir.* Idest, accipe constantiam, & fortitudinem, & non sis sicut pueri, qui propter impetum passionum habēt maximam mobilitatem in opere, & proposito: sed esto vir, idest, maturus, sicut vir vt propositum tuum de bono constans sit, & non traharis in diuersa per passiones. *Et obserua custodias Domini Dei tui.* Idest, obserua præcepta Dei. Vocantur autem præcepta custodiæ, quia illa Deus custodiri iubet. *Vt ambules in vijs eius.* Idest, vt ambules in rectitudine morum. Via enim Dei est recedere a malo, & bonum facere; & quia omnia præcepta consistunt in hoc, vocantur via Domini: & dicuntur dupliciter via Domini, scilicet, via Domini, idest, a Deo data, quia Deus dedit nobis istum modum viuendi: vel via Domini,

Via Dñi quæ sit, & ꝙ dupliciter dicitur.

A idest, via ducens in Deum, quia nulla via est, per quam in Deum veniamus ad percipiendum visionē, & beatitudinem eius, nisi per munditiam cordis. Matth. 5. Scilicet, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt præcepta autem Domini dirigunt ad istam munditiam cordis, cum dicantur ipsa præcepta immaculata. Psal. 18. Scilicet, Lex Domini immaculata conuertens animas. ergo præcepta sunt viæ, quibus peruenitur ad Deum; sic dixit Christus Matth. 19. Si vis ingredi ad vitam, serua mandata. *Et custodias cæremonias eius.* Vocantur cæremoniæ præcepta, quæ sunt de modo colendi Deum, sicut obseruare talem, vel talem ritum in sacrificijs, & in soluendo decimas, vel iura sacerdotum, & obseruando mun- B ditias, & purificationes legis, & similia, quæ pertinent ad quendam ritum viuendi, & non determinantur per rationem, sed per voluntatem legislatoris. *Et præcepta eius.* Ista sunt præcepta decalogi, & quæcunque alia moralia contenta in lege, quæ a rectā ratione habent initium, & etiam si Deus non imposuisset illa, homo per rectam rationem sciret se obligatum ad ea, sicut tangit Apostolus ad Roma. 2. Scilicet, Gentes, quæ non habent legem naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt, dictante eis conscientia. Et non solum sunt ista præcepta in decalogo, sed etiam multa alia sunt in libris legis, vt illud: Coram capite cano consurge, & honora personam senis. Et illud: Non eris susurro, nec criminator in populis. Et C de iustè iudicando, & non accipiendo personam; & non affligendo pauperes; & non maledicendum surdo, nec ponendum offendiculum coram cæco: de quibus Leuitic. 19. Et similia in alijs locis. *Et iudicia.* Idest, præcepta iudicialia, quæ pertinent ad actiones forales, scilicet, qualiter iudicandum sit de fure, & violatore virginum, & occisore; & de alijs criminibus, vel contractibus, inquantum sunt materia iudicij. De istis præceptis habentur plurima Exodi 21. & 22. & 23. Habentur etiam aliqua in libro Numerorum, & Deuteronomij: ista autem debebat maximè obseruare Salomon, eo quòd erat iudex totius Israel. *Et testimonia.* Aliquando accipiuntur testimonia in lege, prout sunt quædam enarrationes, in quiD bus testatur scriptura de Deo, quòd aliquid egerit, & sic scriptura de creatione mundi vocatur testimonium, & ea, in quibus promittitur, Christum venturum, vocantur testimonia: sed non potest accipi sic hic, & tamen quia Dauid admonet Salomonem, quòd obseruet omnia ista, & obseruatio non est, nisi ad ea, in quibus iubetur aliquid fieri, vel vetatur: & ista sunt præcepta: scriptura autem, quæ nihil iubet, aut vetat, nec potest obseruari, nec violari (non potest custodiri, vt hic præcipit fieri Dauid;) Dicendum ergo, quòd testimonia vocantur hic præcepta quædam cæremonialia, quæ introducta sunt in memoriam, & testificationem aliquorum actuum Dei. Sic est præceptum de sabbato, quod fuit datum ad memoriam creationis mundi, scilicet, quòd Deus creaE uerit omnia in sex diebus, & die septimo requieuit: Vnde ista ponitur tanquam causa obseruationis huius præcepti Exodi 20. & 31. Sic etiam cæremonia agni paschalis vocatur testimonium, quia fuit introducta ad significandum, quòd Deus eduxerit Israelitas de Aegypto: Exo. 12. & Deuteronom. 16. Ex eadem causa ferè obseruatur redemptio primogenitorum, scilicet, quia Deus in Aegypto occidit omnia primogenita Aegyptiorū, tam in hominibus, quàm in pecoribus, & liberauit primogenita Israelitarum. De hoc Nume. 3. & Exo. 30. Sic etiam festum tabernaculorum iussit Deus obseruari ad memoriam transitus per desertum, scilicet, quia fecerat habitare Israelitas

Ceremoniæ, quæ sint.

Præceptorum diuersa genera.

Testimonia dupliciter accipiuntur.

raelitas in vmbraculis, Leuit. 23. Et sic est de multis alijs, quæ propter memoriam gestarum rerum statuta sunt. In his omnibus continentur omnia præcepta legis, & sic volebat Dauid, quòd Salomon obseruaret omnia præcepta legis, nihil omittendo. Sed Rab. Da. Kimhi aliter distinguit ista præcepta, dicens, quòd per cæremonias intelliguntur præcepta cæremonialia, vel pertinentia ad ritum, quæ non habent aliquam rationem, sed ex sola voluntate legislatoris, præcepta autem dicit esse cæremonias, quæ habent aliquam rationem, præter voluntatem legislatoris, sed melior est primus modus distinguendi.

Isti modi præceptorum, quomodo inter se differant, scilicet, moralia, iudicialia, cæremonialia, & testimonia. Et quomodo tota lex includatur in istis præceptis.
Quæstio. IIII.

Quaeretur quomodo differant inter se isti modi preceptorum, & quomodo comprehendatur tota lex in istis. Respondendum, quòd differunt omnia ista membra inter se: nam præcepta, quæ hic vocauimus moralia, sunt ab ipsa ratione secundum inclinationem naturæ, etiam sine impositione legislatoris; omnia autem alia dependent ex voluntate legislatoris, magis quam ex ratione. Cæremoniæ autem differunt à cæteris, & primo a præceptis moralibus, quia præcepta sunt secundum naturam, & cæremoniæ sunt secundum voluntatem legislatoris. Secundò differunt a iudicijs, idest, iudicialibus præceptis, quæ cæremoniæ sunt ordinantes hominem in Deum per quandam obseruantiam cultus eius: iudicia autem ordinant hominem ad hominem: nam pertinent ad causas forales, in quibus contendit homo cum homine. Tertiò differunt a testimonijs, quia licet testimonia sint quædam cæremoniæ, tamen cæremoniæ quædam datæ sunt ad significandum aliqua gesta Dei præterita, & istæ vocantur testimonia: aliæ cæremoniæ sunt, quæ non sunt datæ ad aliquid significandum, sed vt obseruentur, & istæ vocantur cæremoniæ: iudicia autem differunt a præceptis moralibus, sicut cæremoniæ, quia tam præcepta iudicialia, quàm cæremonialia erant ex voluntate legislatoris, & non secundum naturam, moralia autem erant secundum naturam. Differunt autem iudicialia a cæremonialibus, quia cæremonialia dirigunt hominem ad Deum, iudicialia autem hominem ad hominem. Differunt etiam iudicialia a testimonijs, quia testimonia sunt ad memoriam alicuius beneficij Dei: iudicialia vero non sunt ad aliquid recordandum, sed ad dirigendum actiones forales. Testimonia autem differunt a moralibus, quia illa sunt per naturam, & ista per voluntatem: differunt etiam a cæremonialibus, inquantum quædam cæremoniæ sunt in memoriam quorundam beneficiorum, & vocantur testimonia; aliæ autem cæremoniæ non sunt ad memoriam, & vocantur cæremoniæ solum. Differunt etiam a iudicialibus, quia illa sunt ad dirigendum hominem ad hominem, & testimonia sunt ad dirigendum hominem in Deum, sicut cæremonialia. Cùm autem quæritur, quomodo tota lex includatur in istis dicendum quòd omne præceptum, aut est ex necessitate nature secundum determinationem intellectus, aut est ex voluntate legislatoris. si primo modo sunt præcepta moralia: si secundo modo, aut illa dirigũt principaliter hominem in Deum, aut hominem ad hominem: si secundo modo sunt iudicialia, si primo modo, aut illa ponuntur ad recordationem aliquorum beneficiorum Dei, aut non; si primo modo vocantur testimonia, si secundo modo vo-

F cantur cæremonię: & sic nihil aliud potest inueniri in lege. *Sicut scriptum est in lege Moysi.* Idest, omnia ista genera præceptorum sunt scripta in lege Moysi, & sunt obseruanda eo modo, quo ibi continentur, s. vt nihil addatur, nec minuatur, sic habetur Deuteron. 12. scilicet, quod præcipio tibi hoc tantum facito Dño, nec addas quicq̃, nec minuas. *Vt intelligas vniuersa, quæ facis.* Idest, qñ custodieris præcepta, cæremonias, & testimonia, atq; iudicia intelliges oĩa, quæ facis, scilicet, intelliges illa bona esse, vel placere Deo: aliter aũt agendo non poteris intelligere opera tua esse Deo accepta. Alio modo intelligitur, ꝙ deberet Salomon custodire oĩa pręcepta cęremonias, &c. i. ꝙ deberet semp̄ cogitare circa illa, & tũc intelligeret q̃d erat bonum, vel

G quid malum ad faciendum. Si autem non consideraret in lege, quamq̃ aliquãdo peccaret, nesciret an peccaret, vel bene ageret, ꝑpter ignorantiã legis, sic enim Deus iussit Iosue, dicẽs: Non recedat volumẽ legis huius de ore tuo, sed meditaberis in eo diebus, ac noctibus, vt custodias, & facias oĩa, q̃ scripta sunt in eo: tunc diriges viam tuã, & intelliges eã. Iosue 1. Hoc aũt maxime pertinebat ad Salomonẽ, q̃a erat rex, & Deus iusserat, ꝙ quãdo aliquis constitueretur in regem, acciperet mox librũ Deuteronomij a Leuitis, & legeret in eo oĩ tp̄e, vt sic obseruaret mãdata Dei, & timeret eũ. Deut. 17. *Et quocunque te verteris.* Idest, scias quocunque te verteris an ad bonum, vel ad malum te inclines. *Vt confirmet Dominus sermones suos, quos locutus est de me.* Idest,

H custodi semper præcepta Dei, vt meritis tuis Deus cõfirmet sermones, quos locutus est de me de statu regni. *Dicens si custodierint filij tui vias meas.* Idest, si custodierint præcepta, quæ sunt viæ meæ, vt declaratũ est supra. *Et ambulauerint coram me in veritate.* Idest, in vero animo, & non claudicãdo in duas partes, s. tenendo cultũ idolorum in corde, & me exterius colendo, quia istud Deus reprobat per Isaiã, dicens: Populus iste labijs me honorat, cor autẽ eorum longe est a me. Isa. 29. Et isti dicuntur claudicantes in duas partes, quos increpuit Elias, dicẽs: Quousq; claudicatis in duas partes? si Dñs est Deus sequimini eum: si autẽ Baal sequimini eum, infra 18. *In omni corde suo, & in omni anima sua.* Cor, & anima ponuntur pro eodẽ, est autẽ multiplicatio sermo-

Qui dicuntur claudicarẽ in duas partes.

I nis ad exaggerandum, & intelligitur dupliciter, vno modo in omni corde suo, idest, cum toto corde, s. ꝙ non sequeretur idola ex vna parte cordis, & ex alia sequeretur Deum, sicut faciebant Samaritani, de quibus dicitur sequenti libro, cap. 17. Quòd fuerunt gentes istæ timentes Dominum: sed nihilominus idolis suis seruientes: istud autem Deus reprobat, & sic ad hoc quòd colat Deus quis in toto corde suo requiritur, quòd excludat a se desiderium Deorum alienorum. Sic patet supra 1. lib. cap. 7. cum dixit Samuel Israelitis si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum, auferte Deos alienos de medio vestri Baalim, & Astaroth, & præparate corda vestra Domino, & seruite illi soli. Secundo modo intelligitur in omni corde,

K idest, cum tota diligentia, scilicet, quòd non sufficit, ꝙ aliquis solum Deum colat, sed etiam, ꝙ eum diligenter colat: ita vt propter negligẽtiam nihil omittatur, quod requiritur ad cultum Dei, & nihil cõmittatur, ꝙ sit contra eum, & ad istud pertinet ꝙ ille, qui debet Deum in toto corde colere, debet semper considerare in mandatis eius, sic dixit Dominus ad Iosue: Non recedat volumen legis huius de ore tuo, sed meditaberis in eo diebus, ac noctibus. Sic etiam Psal. 1. dicitur: Sed in lege Domini fuit volun tas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et isto secundo modo intelligitur hic. *Non auferetur tibi vir de solio Israel.* Idest, si filij tui custodierint semper præcepta mea, nunquàm cessabit aliquis regnare de posteris tuis.

Quando

Quando fuerit dictum David a Deo, quòd non auferetur sibi vir de Solio Israel. Quæst. V.

QVAERETVR vbi Deus dixit ista verba Dauid. Respondendum est, ꝙ non reperitur, quia præceden. lib. ca. 7. locutus est Deus de posteritate, & regno Dauid, & tñ ibi nõ dictum est si seruarēt filij Dauid legem Domini, quòd non auferetur vir de Solio eius. Etiam 1. Paralip. 22. dictum est de Salomone; & tamen ibi non fuit positum. Dicendum tamen, ꝙ hoc dictum fuit Dauid, licet non appareat quando. Sic etiam patet Psal. 131. s. Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabit eum: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam: si custodierint filij tui testamētum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos, & filij eorum vsque in sęculum sęculi sedebunt super sedem tuam. Dicendum autem, ꝙ licet non appareat, quando dicta sunt ista, credendum est, ꝙ dicta fuerint, quādo dixit Deus per Nathan prophetam ipsi Dauid ea, quę habentur præce. lib. c. 7. quia ibi tangitur de istis.

An præcedens promissio Dei fuerit cum conditione. Quæst. VI.

QVAERETVR vlterius quomodo dictū est, quòd si filij Dauid custodirent mandata Dei, non auferetur vir de solio Dauid, quia promissio facta Dauid erat firma ad omnē euentum, siue filij sui peccarent, siue non.

Respondet Nicolaus, quòd quamquam promisisset Deus Dauid, quòd de semine eius semper aliqui regnarent, intelligebatur istud cum conditione, scilicet, si filij sui custodirent legem Dei, alioquin mutaretur promissio.

Sed dicendum, quòd non stat, quia ad omnē euentum manere debebat promissio facta Dauid; & dato quòd peccarent filij eius, nō auferretur. Sic patet præcedenti libro capitulo septimo, scilicet: Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, qui si iniquè aliqd gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum: misericordiam autem meam nō auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amoui a facie mea. Et sic non erant filij Dauid priuandi regno propter peccatum, sicut filij Saulis priuati fuerūt peccante Saule. Idem patet Psal. 88.

Sed tunc obijcietur, quia dicitur hic: Si custodierint filij tui vias meas. Item quia Dauid dicebat, quòd deberet Salomon obseruare vias Domini ad hoc, ꝙ confirmaret verba promissionis, quasi dicat, aliter nō confirmaret, vel si confirmaret aliter superflua esset admonitio Dauid.

Responderi potest ad hoc dupliciter, vno modo, quòd promissio Dei facta Dauid, aut intelligebatur de regnando super totum Israel, aut de regnādo simpliciter, scilicet, super totum Israel, vel super aliquam partem eius. Primo modo promissio Dei erat variabilis, scilicet, quia ipse non promiserat, quòd ad omnem euentum filij Dauid regnarent super totum Israel, sed solum si custodirent mandata eius. Si autem secundo modo promissio Dei erat ad omnem euentum, scilicet, quòd siue peccarent, siue nō, semper regnarent super aliquam partem Israel. Ista distinctio apparet ex eo ꝙ habetur hic, & præceden. lib. capit. 7. Nam hic dicitur, si custodierint filij tui vias meas nō auferetur tibi vir de solio Israel, idest regnans super totum Israel. è contrario ergo si filij Dauid non custodirent semper præcepta auferretur progenies Dauid de regno Israel. Quod autem habetur præced. lib. c. 7. intelligitur de aliqua parte regni: vnde dicitur ibi mi-

A sericordiam autem meam non auferam ab eo. q. d. licet peccet non auferam misericordiam. Est autem misericordia ad aliquem, qñ non permanet in totali fęlicitate, & tamen conseruatur, ne omnino pereat, cum verè permittitur perire aufertur misericordia ab illo, & sic erat de filijs Dauid, quia licet peccarent non auferretur ab eis misericordia, quia saltem maneret eis vna pars regni. Vnde veritas erat, ꝙ si filij Dauid nunquam peccassent mansissent reges totius Israel: si autem peccassent quātumcūque grauiter, mansissent reges alicuius partis Israel. s. tribus Iudę, & Beniamin vsquequo cessaret status Iudaicus. s. vsque ad Christū. de primo intelligitur id, quod habetur hic, & Psalmo 131. de secundo intelligitur, quod habetur præce. lib. c. 7. & Psal. 88. Et tunc respondendum ad primam rationem, ꝙ intelligitur de regno super totum Israel,

B Ad secundam dicendum, ꝙ Dauid admonuit hic Salomonem obseruare pręcepta, vt confirmaret dominus sermones suos, scilicet de regno super totum Israel, qui non confirmarentur, nisi Salomon, & posteri sui custodirent legem Dei, & quia Salomon nō custodiuit, diuisum est regnum infra 11. & 12. ca. & non hortabatur Dauid Salomonem ad custodiendū præcepta, vt confirmaret dominus sermones suos de regno Iuda, quia de isto sciebat ad omnem euentum, ꝙ permaneret in posteris suis. Secundo modo responderi potest non distinguendo de regno Iuda, & Israel, scilicet ꝙ Deus promisit Dauid, ꝙ filii sui regnarent

C semper post ipsum, & ipse credebat certissime, ꝙ semper regnarent post eum, & tamen admonebat ista facere Salomonem, & hoc propter duo. Primum, quia licet ad omnem euētum filii Dauid regnaturi essent; si tamen custodirent præcepta domini, manerēt semper in prosperitate, & ampliaretur eis honor, & omnia bona, si autem non custodirent illa, quamquā non auferretur eis regnum, inciderēt in magnas calamitates, & affligerentur ab hostibus, sic patet præcedenti lib. capitulo septimo, scilicet, qui si inique egerit arguam eum in virga virorum, & plagis filiorum hominum, misericordiam autem meam non auferam ab eo. Si autem non peccarent, non haberent istas plagas. Secundum erat ad maiorem cautelam, quia licet Deus confirmaturus esset sermones suos ad omnem

D euentum, tamen gratius confirmaret custodientibus filiis Dauid legem, quam non custodientibus, & sic erat cautela custodire illam. Secundum hoc respōdetur ad rationes in contrarium. Ad primam dicendum, ꝙ Dauid dixit illud, non quòd sermones Dei inducerent, quòd filiis Dauid non custodientibus legem, non maneret eis regnum, sed ꝙ non maneret eis in tanta prosperitate. Ad secundam rationem dicendum, quòd Dauid hortatus est Salomonem ad custodiam pręceptorum, vt Deus confirmaret sermones suos, in quibus dixerat, quod si filij Dauid nō peccarent, ipse daret eis regnum in continua prosperitate: alioquin daret eis plagas.

Tu quoque nosti. Hic ponitur secundū huius partis,

E scilicet de Ioab occisione: ordinauit. n. Dauid, quòd occideret eum Salomō post mortem eius, & dicitur, *Tu quoque nosti, quæ fecerit mihi Ioab.* Idest tu scis mala, quę mihi fecit, quia non sunt abscondita.

Quæ mala fuerunt, quæ fecit Ioab contra Dauid. Quæst. VII.

QVAERETVR quę mala fuerunt ista, quę fecit Ioab Dauid. Respondet Nico. & Ra. Sa. quòd istud fuit, quia Ioab infamauit valde Dauid ostendendo literam publice, q̃ miserat ei Dauid de morte Vriæ, in quo apparebat magna iniustitia Dauid, & tamen Nic. Lyra. & Sal. impugnātur.

tam en non potuisset istud sciri, nisi illud declarasset Ioab. Probat hoc Nicolaus, quia præceden. lib. ca. 12. dicitur, ꝙ Dauid fecit blasphemare inimicos nomen Domini, & exponit Nicol. s. ꝙ quando sciuerunt literam transmissam blasphemauerunt de Deo, qui tolerabat tam iniquum virum, s. Dauid: hæc autem non poterāt sciri, nisi per Ioab, quia litera ad eum secretè transmissa est. Item patet, ꝙ istud ipse publicauerat, quia totus populus postea cognouit adulteriū Dauid cum Bethsabee, & quòd ipse iusserat occidi Vriam: iussio tñ continebatur in epistola transmissa ad Ioab, vnde ipso nolente non potuisset hoc publicari.

Dicendum, ꝙ non constat ex litera, an Ioab istam epistolam publicè ostenderit, credendum tamen est, quòd non ostenderit, quia sciebat, quòd in hoc offenderet nimis Dauid, & tamē tunc Ioab nō desiderabat offendere illū, sed potius toto animo procurabat honorem illius; nam cum penè ipse accepisset ciuitatē Ammonitarum misit ad Dauid, vt veniret ad vltimū bellum, & caperet ciuitatem, ne gloria victoriæ adscriberetur Ioab præceden. lib. cap. 12. Itē quando Dauid misit ad Ioab istam literam de morte Vriæ, Ioab diligenter executus est, & misit postea nunciari mortem Vriæ ipsi Dauid per quendam nuncium ita occulte, vt nuncius nō intelligeret verba, quæ proferebat præceden. lib. cap. 11. ideo non est verisimile, ꝙ ipse publicasset literam illam missam a Dauid.

Cum autem arguit Nicolaus, ꝙ cognitū est istud negocium, & tamen nō potuit cognosci, nisi ꝑ Ioab, Dicendum ꝙ potuit cognosci per Nathan prophetā, qui iuit ad increpandum Dauid. De hoc etiā poterat cognosci ꝑ hoc, quòd egit ipse Dauid, s. quia accepit vxorē Vriæ mortuo Vria in bello, & peperit Bethsabee de Dauid ante tempus cōpletum, si cognouisset eam solum post nuptias non peperisset ita, ideo apparebat, ꝙ ex adulterio gignebatur puer, & cognouerat eam prius Dauid, & ex hoc fecerat occidi Vriam. Itē cognito adulterio Dauid, & Bethsabee satis facile erat cognosci, ꝙ Dauid iussisset occidi Vriam, vt non posset accusare Bethsabee. Item colligeretur hoc ex multis ceremonijs, quas egit Dauid ipsi Vriæ, vt descēderet in domum suā, & cognosceret vxorem, præced. lib. cap. 11. & quamquam dum ista fiebant nō possent scire serui Dauid, quare fiebant, tamen postquam cognitum est adulterium eius cum Bethsabee, satis facile erat cognosci cur ista facta fuissent. Item apparet, ꝙ Ioab non potuisset declarare totum istud factum, quamquam ostenderet literam: nam in litera nō cōtinebatur, nisi quòd Ioab poneret Vriam in loco, vbi erant viri fortes de hostibus, & moreretur, & non cōtinebatur ibi causa: ideo licet ostenderetur litera, non posset colligi ex ea adulteriū Bethsabee cum Dauid, nec etiam mors iniusta Vriæ, quia poterat intelligere Ioab, ꝙ propter aliquam causam rationabilem iusserat illud Dauid. Ideo non fuit diuulgatum negocium Dauid per Ioab, sed necesse fuit alio modo diuulgatū fuisse. Item quòd præsupponit Nico. est nimis dubiū, s. ꝙ Dauid miserit literā aliquam ad Ioab de occidendo illum, quia dato ꝙ sciretur Dauid iussisse mortem Vriæ non constaret, an per aliquā literam, vel per nūcium iusserit. Item si cognitum est, ꝙ huiusmodi litera transmissa fuerit ad Ioab non cōstat, ꝙ hoc cognosceretur per publicationem Ioab, sed magis poterat sciri per hoc, ꝙ Dauid visus est scribere literam cum Vria, quando transmisit eum ad Ioab præcedenti lib. c. 11, dicendum ergo videtur, ꝙ non fuerit hoc factū per Ioab.

Peccatum igitur, quod fecit Ioab ꝯtra Dauid fuit, quia sæpe offendit eum faciendo contra præceptum illius: vnde cōquestus est Dauid sæpe de Ioab, & Abi-

F sai, dicens: viri isti filij Saruiæ duri mihi sunt; & quid mihi, & vobis filij Saruiæ? præced. lib. ca. 3. & 16. & 19. præcipue autem offendit Ioab Dauid, quia præceperat ei, ne occideret Absalom in bello, & ipse occidit illū præceden. lib. cap. 18. postea autem cum Dauid fleret amare compulit eum Ioab inuitum cessare a fletu pro Absalom incutiens ei timorem, ꝙ nisi hoc faceret recederent ab eo omnes viri. præceden. lib. capit. 19. & ista fuit durissima pœna Dauid: vnde ex tūc deposuit eum de principatu belli, & instituit Amasam. præallegato ca. sed ipse Ioab per insidias occidit Amasam, & redijt in principatum pristinum inuito Dauid præceden. lib. cap. 20. *Filius Saruiæ.* Saruia erat mulier mater Ioab, & Abisai, & Asael, & erat soror Dauid, vt patet G 1. Paralip. 2. ca. *Quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel.* Idest etiam tu scis, quid fecerit Ioab, Abner, & Amasæ, qui erāt duo principes exercitus, scilicet, quia vtrunque occidit: fuit autem Abner princeps totius exercitus Israel, quia viuente Saule ipse erat princeps militiæ supra 1. lib. cap. 14. & 26. etiam sub Isboseth filio Saulis, Abner fuit princeps totius exercitus Israel, idest vndecim tribuum præceden. lib. ca. 2. & 3. Amasa autem fuit princeps totius exercitus Israel, quia Dauid deposuit Ioab de principatu, & instituit Amasam pro eo præceden. lib. capitu. 19. & 20. Ioab tamen erat princeps totius exercitus Israel. *Abner filio Ner.* Vocatur sic, quia Ner erat pater suus, & ille erat frater Cis H patris Saulis, & erat Abner patruelis Saulis supra 1. lib. cap. 14. *Et Amasæ filio Iether.* Iether est nomen patris Amasæ, qui alio nomine vocatur Iethra præcedenti lib. capit. 17. & tamen nihil differt, quia ita aliquando variantur alia nomina, sicut Iethro socer Moysi vocatur Iethro, Exod. 3. & 18. & vocatur Iether. Exod. 4. iste autem pater Amasæ vocatur Iether. 1. Paralipo. 2. ex parte istius Amasa non attinebat ad Dauid, sed ex parte matris; nam Abigail soror Dauid erat mater Amasæ. 1. Paralipo. 2. capit. & præceden. lib. cap. 17. & sic Amasa, & Ioab erāt filij duarum sororum Dauid, & ambo æqualiter pertinebant ad Dauid: tamen non obstante isto vinculo consanguinitatis propinquere Ioab occidit Amasam per insidias præceden. lib. c. 20. *Quos occidit.* Istud erat, ꝙ fecit eis, & tamen dicitur, ꝙ I nouit Salomō quid fecerit Ioab duobus principibus, scilicet, quia non solum occidit eos, sed etiam proditoriè, quòd magis erat. *Et effudit sanguinem belli in pace,* Idest sanguinem, quem debebat fundere in bello fudit in pace, vel fudit sanguinem belli in pace, idest ita audacter occidit istos principes in pace, quasi si occidisset eos in bello. *Et posuit cruorem prælij in baltheo suo, qui erat circa lumbos suos.* Idest posuit sanguinē occisorum in baltheo suo: nam quando occidit istos principes occidit eos pacificè stans iuxta illos, & sāguis exiliens de vulneribus intinxit baltheum Ioab, & maxime fuit hoc in occisione Amasæ, quia percussit eum in latere cum teneret illum per barbā ad osculandū: præceden. lib. cap. 20. & tunc verisimile est, quòd san- K guis exiens subito de vulnere inficeret baltheū Ioab. In Hebræo habetur. *Qui erat in lumbis suis.* Vbi nos dicimus, qui erat circa lumbos, sed idem est: est autē baltheus cingulum pertinēs ad dignitatem militarē, & est proprie insignium militaris ordinis. *Et in calceamento suo, quod erat in pedibus suis.* Idest etiam posuit sanguinem in calceamento, quia de vulneribus istorum duorum virorum fluxit sanguis decurrēs ad pedes Ioab, & intinxit calceamenta eius, quia iuxta illos erat, quando occidebat eos. Hebræi dicunt, quòd per hoc significatur mors Abner, & quòd occidit illum Ioab in fraude quærens ab illo, quō discalciaretur calceamentum illius, qui nolebat accipere in vxorem ipsam vxorem fratris sui mortui, de quo Deutero. 25. &

cum

cum inclinaret se Abner percussit illum Ioab, & sic fuit sanguis in calceaméto, idest effusus fraude calceamenti. Sed istud improbatum est præceden. lib. ca. 3. ideo dicẽdum est, sicut supra diximus, s. ꝙ sanguis fusus est, tam per balteum, quàm per calceaméta Ioab. *Facies ergo iuxta sapientiam tuam.* Idest ad occidendum eum facies sicut intellexeris.

Salomoni quomodo dictum est a Dauid, quòd prædicta faceret iuxta sapientiam suam. Quæst. VIII.

QVAERETVR quõ dixit hic Dauid Salomoni facies iuxta sapientiam tuam: nam nondum acceperat sapientiã a Deo, de qua habetur sequenti cap. Aliquis respondebit, ꝙ iam acceperat sapientiam, & illud ꝙ habetur sequẽti cap. fuit ante istud, licet sit ordo mutatus, quia sic facit sępe scriptura. Sed dicendum, ꝙ nõ stat, quia ista dicebat Dauid viuens Salomoni: illud autẽ de sapientia data factum est post mortem Dauid, cum iã inciperet per se regnare, & iudicare Salomon, vt colligitur sequenti. c. Dicendum ergo, ꝙ nondum erat data a Deo sapientia Salomoni, ipse tamen erat puer ingeniosus, sicut de eo dicitur in lib. Sapiẽtię, puer autem eram, & ingeniosus, & sortitus sum animam bonam Sapien. 8. Vidit ergo Dauid, ꝙ Salomon erat industriosus, & posset inuenire modum cõuenientem ad occidendum Ioab. Aliter potest dici, ꝙ licet non appareret aliquod signum sapiẽtię magnæ, vel industriæ in Salomone: diceret ei hoc Dauid, quia forte accideret postea aliquis modus conueniens, per quẽ posset occidere Salomon ipsum Ioab, & Dauid nesciret limitare istum modum ante tempus, & si aliquem limitaret, Salomon, vt teneret illum, amitteret omnes alios modos conuenientes, qui ei occurrerent, & hoc esset incõueniens: ideo Dauid noluit ei limitare modum aliquem, sed dimisit in prudẽtia sua, s. ꝙ faceret, sicut prudentia ei dictaret veniente tempore. *Et non deduces caniciem eius pacificè ad inferos.* Idest facies, ꝙ nõ descendat ad inferos, idest ad sepulchrũ pacificè, idest morte naturali, sed morte violẽta afice eum, & tunc non morietur prę magna canicie, idest in magnitudine ætatis, sed cito morietur, & sine pace.

Quare non iussit Ioab occidi pro morte Absolonis, sicut Abner, & Amasam. Quæst. IX.

QVAERETVR cum expressum fuerit hic, ꝙ Ioab occideretur propter Abner, & Amasam, quos occiderat, quare non expressum est, ꝙ occideretur propter Absalom quem occidit. Aliquis dicet, ꝙ non dictũ fuit de Absalom, eo ꝙ iustè occidit illum Ioab: alios autem duos iniustè occidit, s. per insidias, Absalom vero in bello occidit. præceden. lib. cap. 18.

Dicendum, ꝙ non stat, quia etiam Absolonẽ occidit iniustè: nã Dauid vetuit occidi illum allegato c. & qa ipse erat iudex, & dñs, tenebatur ei obedire Ioab, & tñ eo contempto occidit Absalom: ergo peccauit potius, q̃ si alias occidisset aliquem iniustè, & tñ non ꝯ mãdatũ regis. Dicẽdum igit, ꝙ de Absalom non exprimit hic, eo ꝙ supra subintelligitur, cũ dr: tu quoq; nosti, q̃ fecerit mihi Ioab, s. occidẽdo Absalom: nam ista iniuria erat oĩno mea: alię aũt, s. de morte Amasę, & Abner non tantũ pertinebãt ad Dauid: ideo posuit illã in principio. Aliter põt dici, ꝙ q̃q̃ non facta fuerit hic mentio de Absalom non est incõueniens, quia licet peccauerit Ioab occidẽdo illum, tñ Absalom merebat̃ mortem ẽt turpiorem, q̃ habuit cũ insurrexisset contra patrem in bellum; sed prior solutio melior est.

A *An Ioab merebatur hanc mortem, quam iubebat ei infligi Dauid. Quæst. X.*

QVAERETVR vlterius an Ioab merebatur mortem, q̃ iubebat ei infligi Dauid. Rñdendum, ꝙ merebatur eam multis de causis, nam ex hoc, ꝙ occidit Abner voluit eum occidere Dauid; sed timuit, & imprecatus est malũ super illũ pręce. li. c. 3. & sic merebatur ibi mortem, tũ quia occiderat hoĩem innocentẽ, tum quia per insidias fecerat. Item merebatur mortem, quia occidit Absalom ꝯ pręceptũ Dauid potissime cum potuisset eum capere sine scãdalo, & seruare, vt patet pręc. li. c. 18. Itẽ merebat̃ mortem, quia occidit Amasan principem totius Israel virũ in-

B nocentem, & per insidias, præce. lib. cap. 20. Item reus erat mortis, quia inuito Dauid vsurpauit sibi principatum exercitus, quem abstulerat ei Dauid, & dederat Amasæ. Item reus erat, quia ipse concitauerat Adoniã ad regnandum, & fouebat causam illius cõtra Salomonem, pręced. c. ex hoc autem solo dixit Salomõ Abiathar sacerdoti summo, ꝙ erat reus mortis s. in litera, & tñ magis erat reus in hoc Ioab, quã Abiathar cum esset ipse maximus princeps in toto Israel, & defensabat maxime partem Adonię.

An peccauit Dauid iubendo occidi Ioab post mortem suam. Quæst. XI.

C QVAERETVR vlterius an Dauid peccauit iubendo occidi Ioab post mortem suam. Respondẽdum, ꝙ non peccauit, quia si peccaret, aut hoc esset, quia Ioab erat innocens, vel quia pro causa iniusta iubebat eum occidi Dauid, vel quia non occiderat eum, dum vixerat differendo pęnam illius, vel qa occidebat eum malo animo. sed neutrum istorũ stat. De primo patet, quia Ioab non erat innocens, sed potius ex multis causis mortem meruerat, quę declarantur præced. q. secundum etiam non stat, quia licet aliquis sit peccator, & possit occidi pro iniusta causa, quia iudex non habet intentionem ad bonam causam, tamẽ hic non fuit sic, quia Dauid iussit occidi Ioab pro his causis, quę habentur hic, quarum quælibet erat iusta, & sufficiens causa mortis. tertium ẽt non stat, qa Da-

D uid non potuerat occidere eum tpe suo, vt declaratũ est pręce. lib. c. 20. Etiam dato, ꝙ Dauid non habuisset aliq̃ cãm ad differendũ mortem Ioab, & peccauisset, non occidendo eum, non peccabat nunc occidendo, dum tñ occideret pro eadem cã, pro qua a principio merebatur mortem, nam in delictis lapsus temporis non excusat, sicut lapsus tpis in rebus, q̃ possidentur, tribuit ius ꝑscribendi, iõ qñcũque delicta claruerint, puniri possunt, vsque ad mortẽ. Post mortem aũt aliquis non pt accusari, vt patet in decretis 23. di. c. quorundam, nisi in tribus casibus specialibus, de quibus ibi glo. poterat ergo nunc Dauid punire Ioab, vel denunciare successori suo, ꝙ puniret eum, si prius nõ punierat. Quartum ẽt nõ stat. s. ꝙ Dauid ageret mala in-

E tentione, nam Dauid erat nunc propinquus morti, & non est credendum, ꝙ moueretur malo zelo. s. ꝓpter vindictam, vel alias, potissime cum in litera exprimatur causa, quare iussit eum occidi.

Dauid quare distulit mortem Ioab vsque ad hoc tempus. Quæst. XII.

QVAERETVR vlterius, quare Dauid nõ occiderat vsque nunc Ioab cum mereret sępius mortẽ. Rñdendũ, ꝙ tunc primo mortem meruit Ioab, qñ occidit Abner, præc. lib. c. 3. & tũc Dauid voluerat occidere eum, tñ non potuit, quia Ioab erat tũc

in magna potentia cum fratre suo Abisai, & Dauid erat rex adhuc non potens valde; ideo licet aggrederetur occidere Ioab non præualeret, & ob hoc nō aggressus est, sed solum imprecatus fuit malum super Ioab, dicens: Maximus princeps cecidit hodie in Israel. ego autem adhuc delicatus, & vnctus rex: porro viri isti filij Saruiæ duri mihi sunt, idest non possum præualere contra eos; & sequitur: Retribuat Dominus facienti malum iuxta malitiam suā. Secunda vice merebatur mortē, quando occidit Absalom, sed tunc non potuit ei infligere illam Dauid, quia Ioab erat potentior cum haberet secum totum exercitum, immo Ioab tunc coegit Dauid ad cessandum a planctu pro Absolone, & gaudendum coram viris suis, ne totus populus recederet ab eo præcedenti lib. ca.19. Tertia vice cum erat Ioab mortis reus, scilicet, cum occidit Amasam, non potuit ei Dauid mortem inferre, nec auferre principatū militię, cuius causę declaratę sunt præcedenti lib. cap.20.

C Sed dicetur, quare non occidit nunc Dauid ipsum Ioab cum posset?

Aliquis dicet, ꝙ non poterat, quia adhuc manebat Ioab in principatu suo. Respondendum, quòd potuerat nunc Dauid occidere Ioab, si voluisset, quia cum vnctus fuit Salomon in regem totus populus, & exercitus versus est ad ipsum, & fugit Ioab, & reliqui, qui erant cum Adonia vnusquisque in viam suam. pręcedenti cap. & tunc potuisset capi Ioab, & occidi. Item patet, quia Salomon non erat maioris potentię mortuo Dauid, quàm Dauid, & Salomon simul, dum viuebat Dauid: & tamen Salomon solus potuit occidere Ioab mortuo Dauid, & coactus est ipse Ioab fugere in tabernaculum Domini infra in litera: ergo etiā potuisset eum occidere Dauid.

Dauid quare noluit ipso viuente.

Sed dicendum, ꝙ noluit, ꝙ occideretur eo viuēte, & hoc propter duo. Primum, quia licet Dauid vellet, ꝙ occideretur Ioab exigente iustitia, tamen compatiebatur ei, & nolebat, ꝙ per ipsum, vel per alium in diebus suis occideretur. Secundum erat, quia Ioab licet offendisset Dauid fecerat tamen ei multa seruitia, & magna, & procurauerat ei multum honorem: nā ipse erat dux in omnibus bellis Dauid, & absente Dauid ipse habebat interdum magnas victorias, & quòd plus erat interdum laborabat vsquequo hostes essent ei quasi subiecti, & tunc vocabat Dauid, vt veniret ad bellum, & sic sine periculo, & labore obtineret magnam gloriam victoriæ, quam Ioab multo sudore, & vigilia, atque solicitudine, ꝓcurauerat, sic fuit in bello contra Ammonitas pręceden. lib. c.12. de his patet ꝑ discursum totius libri præcedentis. Inhumanum ergo videbatur, ꝙ Dauid post tot obsequia sibi prestita, quasi in præmium laborum occideret Ioab in senectute: ideo noluit occidere eum, sed iussit, ꝙ filius suus Salomon eum occideret.

Quare iussit Salomoni, quòd occideret Ioab post mortem suam cum ipso viuente noluerit eum occidere.

Quæst. XIII.

QVAERETVR vlterius cū Dauid noluisset occidere Ioab propter obsequia sibi prestita quare iubebat, ꝙ occidere eū Salomon: nam eadem ratio increpationis videbatur in vtroque, quia inhumanum apparebat, ꝙ Salomon quasi in remunerationem omnium obsequiorū pręstitorum patri suo Dauid a Ioab, occideret eum.

Respondendū ꝙ non erat eadem ratio ingratitudinis, nec apparebat in Dauid, & Salomone, quia Ioab pręstiterat obsequia multa Dauid, & nullum pręstiterat Salomoni: ideo causa iusta apparente habebat Sa-

F lomon colorem ad occidēdum Ioab non obstātibus obsequijs exhibitis patri, & tamen ipse Dauid nō posset hoc pulchrè facere secundum opinionē humanā. Item Salomon habebat magnam causam ad occidēdū Ioab, s. quia Ioab fuerat nimis ei obuius, ne regnaret cum adiuuisset Adoniam: & ista erat causa præcipua, pro qua Salomon posset inimicari ipsi Ioab: vnde Ioab non obstantibus alijs causis putabat per hanc solam mereri mortem sibi infligi a Salomone, hoc autem viderat Dauid, quia eo viuente tenuerat Ioab cum Adonia: ideo commisit ei, ꝙ occideret ipsum, quasi habito colore. Item adhuc quasi non sufficientibus omnibus istis ad colorādum mortem Ioab, volebat Dauid, ꝙ quęreretur alius color: vnde dixit Salomoni facias iuxta sapientiam tuam, idest inquiras

G colorem meliorem, quàm potueris ad occidendum Ioab. *Sed & filijs*. Hic ponitur tertium huius partis, s. de beneficiorum Berzellai recompensatione. In quo sciendum, ꝙ Berzellai benefecit Dauid quādo fugiebat a facie Absalom. pręceden. lib. cap.17. Et cum reuersus est Dauid in Ierusalem, voluit secum ducere Berzellai, vt redderet ei vicissitudinem: sed Berzellai cùm esset senex, dixit se non egere tali vicissitudine, sed ꝙ filius suus Chamaan iret cum rege in Ierusalē, & benefaceret ei, & ille iuit, & comedebat semper in mensa regis, sicut filij eius. præceden. lib. cap.19. & dicitur. *Sed & filijs Berzellai Galaaditidis reddes gratiam*.

H Idest reddes vicem gratię filijs Berzellai Galaaditidis. dicitur hoc, quia Berzellai iam erat mortuus, & non poterat quicquam ei recompensare Salomon, ideo debebat reddere vicem filiis eius pro eo dicitur autem hic filijs eius, quia a principio vnicus filius Berzellai, scilicet Chamaan venit cum Dauid pręcedenti libro capitulo decimonono. Nunc autem erant alij filij Berzellai cum illo, qui fortè tempore illo erant paruuli, & omnibus his debebat reddere vicem Salomon.

Eruntque comedentes in mensa tua. Non erat istud totum bonum, quod Salomon deberet facere filijs Berzellai, quia parum erat, quòd daretur eis cibus in mēsa regis, si nihil aliud cōsecuturi erant ab eo, quia iste erat honor magnus, sed ferè inutilis, sed intelligitur,

I quòd Salomō deberet eis benefacere habita opportunitate, & interim deberet eos honorare tantum, quòd poneret illos in mensa sua. In Hebręo dicitur, *Erunt in comedentibus mensæ tuæ*. Idest de commensalibus tuis; & idem est. Vocatur autem Berzellai Galaaditides, i. de terra Galaad, qa in illa habitabat, & erat de quadam vrbe, quæ vocabatur Rogel. præcedenti libro capitulo decimoseptimo.

Occurrerunt enim mihi quando fugiebam a facie Absalom fratris tui. Idest venerunt ad recipiendum me, quando fugiebam a facie Absalom. Nam tunc transiuit Dauid Iordanem, & nihil habebat ad sustentationem suorum, Berzellai autem, & Machir de Lodabar obtulerunt ei munera multa. pręcedenti libro capitulo

K decimoseptimo: fuit autem præcipuus in benefaciēdo Berzellai; ideo filijs suis iussit haberi gratiam.

Habes quoque. Hic ponitur quartum huius partis, scilicet, de Semei digna punitione: cōmendauit enim Dauid Salomoni, ꝙ occideret Semei, qui maledixerat ei. *Habes quoque apud te Semei*. Idest habes in principatu tuo Semei, nam erat Israelita, ideo necesse erat, ꝙ esset sub principatu Salomonis. Aliqui putant, ꝙ Semei erat doctor Salomonis, vnde dicunt, ꝙ quamdiu vixit Semei Salomon nō accepit vxorem de alienigenis, & illo mortuo accepit illico in vxorem filiam regis Aegypti: istud autem dicunt, quia mox, vt ponitur mors eius in fine huius cap. sequitur in principio alterius. capitu, quomodo Salomon accepit in vxorem

vxorem filiam regis Pharaonis. Item colligũt ex hoc, quia præcedenti cap. ponitur Semei inter fautores Salomonis secundum literam Hebraicam: nam vbi nos dicimus Celethi, & Pheleti non erant cum Adonia dicitur in Hebręo Semei, & Phei, & putant istum esse Semei. Item colligunt, quia dicitur hic habes apud te Semei, ideſt habes illum ſemper tecum ad hoc, vt te doceat.

Sed dicendum istud esse ridiculum; nam Semei non erat vir sapiens, ita vt esset doctor Salomonis. Itē dato quòd esset sapiens non accepisset illum Dauid in doctorem filij sui, quia habebat eum exosum, eo quòd maledixerat ei durissimè. Item quòd fortius est, si Semei fuisset doctor Salomonis, non iussisset Dauid ei, quòd occideret illum, quia istud erat nefandissimum, velut siquis occideret patrem, quia doctores sunt patres, & sunt tenendi in reuerentia paterna; iussit tamen quòd occideret eum, ideo non erat doctor eius.

Ad rõnes Iudæorũ. Item rationes Iudæorum non concludunt: de prima patet, quia per accidens est, quòd post mortē Semei dicatur de cõiugio Salomonis cum filia Pharaonis. Ad secundam dicendum, quòd Semei non accipitur ibi pro isto Semei de tribu Beniamin, sed pro Celethi, & Phelethi, vel pro aliquo viro potente in domo Dauid, vt declaratum est præcedenti cap. Ad tertiam dicendum, quòd non habebat Salomon secum Semei, scilicet, quòd semper maneret cum eo ad docendum ipsum, sed erat cum eo, ideſt in regno suo, & hoc aliqualiter colligitur, quia dixit Salomon ad Semei, ꝙ ędificaret sibi domum in Ierusalem, & ꝙ non egrederetur de vrbe, vt patet infra in litera; si tñ semper esset Semei cum Salomone habuisset domum in Ierusalem, vel saltem habitaret in domo Salomonis, ex hoc tamen apparet, ꝙ ipse non manebat cum Salomone, nec habitabat in Ierusalē, sed habitabat in Baurim, & fecit Salomon, ꝙ veniret in Ierusalē ad habitādum. *Filium Gera filij Iemini.* Ideſt iste Semei erat filius Gera, & Gera erat filius Iemini. i. de stirpe Iemini, nā non poterat esse filius illius, cum Iemini esset Beniamin, sic patet Iud. 19. cum dr̃, ꝙ viri Gabaa erant filij Iemini, & illud erat tempore Iosue, & vsque ad tēpus istud fluxerant plures, q̃ quadringenti anni. *De Baurim.* Est Baurim quædam ciuitas in sorte Beniamin, & est prope Ierusalē, de illa autem exiuit iste Semei quādo maledixit Dauid præcedēti lib. c. 16. in ista etiam vrbe latuerunt in puteo Achimaas, & Ionatham exploratores Dauid, cum persequerentur eos viri Absalom eodem lib. cap. 17. *Qui maledixit mihi maledictione pessima.* Ista maledictio fuit in rebus, & verbis: in rebus quidē, quia Dauid trāseunte cum exercitu suo Semei iaciebat lapides, & puluerem contra eum: in verbis etiam, quia dicebat verba valde iniuriosa contumeliosa, & pungitiua, scilicet, egredere, egredere vir sanguinum, & vir Belial, reddidit tibi dominus vniuersum sanguinem domus Saul, quoniam inuasisti regnum pro eo, & dedit dominus regnum in manu Absalom filij tui, & ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es. præcedenti lib. cap. 16. *Quando ibam ad castra.* Ideſt, quando fugiebam de Ierusalem a facie Absalom, & transiui Iordanem, & veni in quandam vrbē, quę vocatur Manain, siue Mahanaim, & ibi mansi toto tempore persecutionis Absalom, & interpretatur Mahanaim castrum, vel castra pluraliter: ideo in litera nostra ponitur veni in castra, nō tamē signat exercitum, sed locum.

Sed quia descendit mihi in occursum cum transirem Iordanem. Istud fuit mortuo Absolone cū Dauid rediret in Ierusalem; nam Semei supplicaturus ꝓ vita exiuit obuiam Dauid cum mille viris, & fuit de primis, qui

A venerũt ad Dauid de toto Israel pręcedenti lib. c. 19. *Et iuraui ei per Dominum dicens non te interficiam gladio.* i. quia venit mihi obuiam petens. veniam iuraui, ꝙ nō occiderem eum. ideo nō occidi vsque nunc, tu tamē occide eum in Hebręo dicitur. *Si te interficiam gladio.* Vbi nos dicimus non te interficiam, & accipitur (si) pro (non) sicut fit sępe in litera habraica, & aliquando etiam fit in litera nostra, sic patet Psal. 94. s. Quibus iuraui in ira mea, si introibũt in requiem meam. i. ꝙ nō introibunt. *Tu noli pati eum esse innoxium.* Ideſt tu non toleres eum viuere in pace, tanquā si esset innoxius. i. sicut si nunquam peccauisset. *Vir autem sapiens es, & scies, quæ facies ei.* Ideſt non dico tibi qualiter occidas eũ, sed solum, ꝙ occidas, quia tu vir sapiens es, & poteris inquirere modum. Istud dicebat Dauid, vt Salomon inquireret colorem aliquem ad occidendum Semei, sic enim factum est postea: nam per quandam calumniam occidit eum iubendo ei non exire de Ierusalem. *Deducesque canos eius cum sanguine ad infernum.* i. facias, ꝙ non moriatur in pace, sed cum sanguine a te occisus. Descendere autem in infernum est descendere in sepulchrum, quia Seol, ꝙ hic ponitur in Hebręo est ęquiuocum ad sepulchrum, & ad infernum, & communiter ponitur pro sepulchro.

Si pro non quandoq; sumitur.

B

An Semei merebatur mortem, quia insurrexerat contra Dauid Quæst. XIIII.

C QVAERETVR an iste Semei merebat̃ mortem. Respondendum ꝙ sic, quia ipse insurrexit contra Dauid, & ex hoc committebat crimen lęsę maiestatis manifestè ei repugnando: pro tali autem crimine non solum delinquētes occiduntur, sed etiam filij eorum priuantur hęreditate, & sola vita eis ex misericordia relinquitur, vt patet extra de hęreticis c. vergētis. Item peccauit grauius Semei, quia lapides, & puluerem contra Dauid iaciebat. Etiam quia maledicebat ei vocādo illum virum sanguinum, & virum Belial, & proferendo alia verba asperrima, quæ habentur pręce. lib. c. 16. vnde Dauid dixit, ꝙ ista erat maledictio pessima, vt patet in litera: non solum, ergo Semei mortis reus erat, sed ēt multiplicis mortis, si eam suscipere posset.

D

An Dauid potuisset occidere Semei, quia videtur, quòd pepercit ei. Quæst. XV.

QVAERETVR vlterius dato, ꝙ Semei offendisset Dauid, & esset reus mortis, an posset Dauid illum occidere. Aliquis dicet, ꝙ nō, quia Dauid pepercit ei: ideo nō poterat repetere iniuriam. Patet hoc pręce. lib. c. 16. nā potuerat tunc Dauid occidere Semei cū vellet Abisai occidere eum, dicens, qd canis iste moriturus maledicit Dño meo regi, vadam, & amputabo caput eius, & tñ Dauid prohibuit dicens, ꝙ dimitterent eum maledicere: ergo iam non poterat eum occidere repetendo iniuriā.

E Rñdēdum ꝙ Dauid non perpecit Semei, sed habuit animum exequendi iustitiā ꝯ eum, & tñ ꝓ tũc noluit, quòd occideretur, sed quòd permitteretur maledicere ei, si fortè Deus respiciens afflictionem suam misereretur eius: non ergo adimebat sibi ius repetendi iniuriam quamcunque vellet. Item dato, quòd omnino remisisset iniuriam, adhuc poterat occidere eũ, quia sicut cū quis suscepit iniuriā, & est priuata persona, potest adhuc accusare iniuriantem, quamquam remiserit fauorem: ita si iudex suscepit iniuriam, licet illam remittat inquantum est persona priuata, & tamē, quia inq̃tũ est iudex pertinet ad eũ punire delicta oĩum errãtiũ poterit punire iniuriatorē suũ. Istud aũt

C 3 tenet

tenet in iudicibus supremis, qui non habent alios iudices, corã qbus cõueniãt iniuriatores suos, sicut sunt reges, vel quicunque non recognoscunt superiorẽ in foro suo: nam illi poterunt ex officio iudicis punire delinquentes in eos, inquãtum illa delicta sunt aliqd contra bonum statum politiæ, & contra honestatem legum, sic enim in Dauid erat, quia ipse erat rex, & supremus iudex, & susceperat iniuriam a Semei: ideo licet remitteret eam, inquantum erat persona priuata poterat inquantum erat rex punire delictum illius, ꝙ erat iniuriam reipublicę & legum. Dicendum tamẽ, ꝙ Dauid non remisit simpliciter delictum Semei, sed intendebat punire.

An Dauid fuit periurus iubendo Semei occidi, cum ipse iurasset ei, quòd non occideret illum, & an verba iuramenti sunt interpretanda secundum intentionem iurantis, vel ei cui iuratur. Quæst. XVI.

QVAERETVR vlterius an Dauid fuerit hic periurus iubendo Salomoni, ꝙ occideret Semei, cum ipse iurasset ei, ꝙ non occideret illum.

Respondendum, ꝙ non fuit periurus, quia Dauid solum iurauit non occidere Semei, & sic numquam occidit: iussit tamen Salomoni, quòd occideret eum.

Sed aliquis dicet istud esse ridiculum, quia quando quis iurat non occidere alterum, iurat ꝙ nec per se occidat, nec alteri iubeat, nec consulat, nec fauorem occidenti prębeat, nec occisionem ratam habeat, nihil enim differt, ꝙ per seipsum occidat, vel ꝙ aliqd istorum agat. Sic patet. ff. ad l. Corneliam de siccarijs, in l. nihil. ergo sicut incideret in periurium si ꝑ seipsum occideret, ita si alteri occidere iuberet.

Aliquis respondebit, ꝙ poterat iubere occidi illum per Salomonem, non tãquam per repetitorem iniuriarũ, sed tanquam per iudicem punientem delicta, sicut iudex, qui remisit iniuriam suam potest adhuc punire iniuriatorẽ, sicut pręcedenti quęst. declaratũ est.

Dicendum ꝙ non stat, quia multum ista differunt, scilicet, iuro numquam te occidere, vel iuro nũquam repetere iniuriam: nam secundo modo poterat seruari iuramentum occidẽdo Semei, siue per se Dauid illum occideret, siue iubendo Salomoni, quia occideret eum, tanquam iudex ex officio, inquantum offendit rempublicam, & leges, & non inquantum offendit eum. Si tamen iurauit non occidere eum postquã iam patratum erat delictum, non poterat seruari iuramentum, si occideret eum, siue pro ista causa, siue pro illa, quia iuramentum directe respiciebat ipsum actũ occidendi negando illum, & non caussam occisionis.

Dicendum ergo aliter, ꝙ quãdo aliquis iurat alteri ex aliqua conuentione, quæ est inter illos, & alias non fieret, tenetur seruare iuramentum secundũ interpretationem verborum, quam ius facit, & quę cõmuniter accipitur: si tamen aliquis iuret, aliquid facere non ex conuentione, sed ex liberalitate sua, cum haberet potestatem ad facere, vel non facere, & iuret sup illud debet intelligi iuramentum, secũdum ꝙ ipse apud se intellexit, & non debent referri verba ad interpretationem iuris, vel ad communem expositionẽ, & non erit periurus, quamq̃ nõ seruet iuramentum contra communem verborum significationẽ. sic erat in Dauid, quia ipse iurauit Semei, ꝙ non occideret eum, & intellexit, ꝙ ipse non occideret eum, & tamen post mortem suam, ꝙ faceret occidi illum. Si aũt istud iuramentum intercidisset propter aliquã conuentionẽ, quæ esset inter Dauid, & Semei, tenebatur Dauid nõ occidere illũ, nec iubere Salomoni, ꝙ occideret eũ, fuit tamen istud iuramentum ex liberalitate, quia etiã

Qũo verba iuramẽti sunt interpretãda

F non iurãdo potuerat Dauid occidere Semei, qñcunque vellet, ideo sicut conferendo ex liberalitate conferret quantum vellet, ita iurando non occidere intelligeret in quocunque modo vellet, nec in hoc præiudicabat ipsi Semei, quia quomodocũque Dauid vellet poterat facere de illo, siue iurando, siue non iurando, pręiudicaret aũt si fortè Dauid non iurãte sic posset mortem euadere Semei, & sic iurando nõ euasit, sed vbi totũ est in potestate iurãtis etiam significatio verborum est in potestate eius: ideo non egit Dauid contra iuramentum, iubendo Salomoni, quòd occideret Semei.

G *An Salomon peccasset occidendo Semei etiam contra iuramentum patris.* Quæst. XVII.

QVAERETVR vlterius, an Salomon peccaret occidendo Semei contra iuramentum patris. Respondendum ꝙ Dauid non fuit piurus iubẽdo istud, ideo Salomon magis esset liber a peccato occidẽdo Semei. Sed adhuc dicẽdum, ꝙ quãquam iurasset Dauid nõ occidere Semei non tenebatur hoc iuramento Salomon, eo ꝙ ipse iudex erat, & debebat punire delicta, & ipse non præstiterat iuramentum de non puniendo; ideo poterat punire: non enim est periurus hæres, licet agat cõtra ea, quæ iurauit ille, cuius est hęres, licet in casu priuabit

H hæreditate, vel punietur alias, si non seruat iuramentum illius, immo dato ꝙ sit iuramẽtum valde honestum, & testator dicat nolo, ꝙ hęres meus habeat ius aliquod in bonis meis, nisi seruauerit iuramẽtũ meũ, & volo ꝙ si adierit hęreditatem, & non seruauerit iuramentum meum, ꝙ sit periurus: dato ꝙ hæres adeat hæreditatem, sciens istud dictum a testatore, & nolit seruare iuramentum illius, non est periurus, sed est puniendus alias. Sic igitur Salomon non esset periurus, licet occideret Semei, de quo iurauerat Dauid, ꝙ non occideret eum. Item dato, ꝙ Dauid iurasset nullo mõ occidere Semei, & postea incidendo in periurium iuberet Salomoni, ꝙ occideret Semei, non peccaret Salomon occidendo illum, licet peccaret Dauid iubendo. Ratio huius est, quia Dauid peccabat, eo ꝙ agebat

I contra iuramentum, Salomon autem non agebat tãquam mandatarius Dauid, quia tunc peccaret, eo ꝙ executor mali malus est, sed agebat tanquã iudex, cui ex officio competebat punire delicta, qui etiam alias puniturus erat Semei, non iubente Dauid.

An Dauid peccauerit iubendo occidi Semei. Quæst. XVIII.

QVAERETVR vlterius, dato ꝙ nõ esset periurus Dauid iubendo occidi Semei, an peccaret aliquo modo. Aliquis dicet, quòd sic, quod patet, quia agebat ad vindictam cum expressérit iniuriam sibi factam.

Respondendum, ꝙ non peccauit Dauid, quia non

K egit mala intẽtione, vel desiderio vindictę, sed amore iustitiæ, & hoc erat propter duo. Primum, quia cũ Semei maledixisset Dauid maledictione tam dura, indignum erat eum viuere, & mori in pace tãquam innocentem. Secundum erat ad incutiẽdum alijs timorem, nam in omnibus pœnis, quæ infliguntur delinquẽtibus principalis intẽtio legis est, vt cęteri timeãt, & nullus audeat similia facere, & hoc maxime fit in magnis criminibus, vbi lex vult habere vetationẽ mali exempli, sic patet Deut. 21. de filio contumace, qui iubetur lapidari, s. lapidibus obruet eũ populus ciuitatis, vt auferatis malum de medio vestri, & vniuersus Israel audiens pertimescat. Sic aũt erat in peccato Semei, qui maledixerat regi, & erat istud peccatum graue,

graue, & si Salomon non occidisset Semei populus sciens, quòd maledixisset regi acciperet audaciam ad maledicendum propter impunitatem illius. videntes autem, quòd puniretur timerent, & nemo auderet maledicere regi: ideo vtile erat ad bonum publicum, quòd occideretur Semei. Quòd autem Dauid non iuberet hoc propter vindictam, apparet ex duobus: primò, quia erat propinquus morti, nam dixit supra: ego ingredior viam vniuersæ terræ, & tamen prope mortem solēt homines esse magis soliciti pro anima sua, & minus curare de iniurijs, & vindicta, quia iam vident se trahi ad aliud sęculum, & ista cura debet homini tanto esse intensior, quanto magis morti appropinquat, vt ait Grego. & habetur in decretis 86. distin. cap. tanta nequitia. Non ergo erat verisimile de Dauid, qui erat vir sanctus, & quando tolerabat istam iniuriam, noluit occidere iniuriatorem, cum potuisset, sed potius prohibuit quosdam volētes occidere eum pręcedenti lib. cap. 16. quòd nunc morti propinquus propter vindictam iuberet illum occidi. Secundum est, quia si Dauid desiderasset vindictam, potius occidisset Semei, quando viuebat ipse, quasi, quòd iuberet hoc Salomon, quòd post mortem suam occideret eum, nam si ipse viuens occideret illum quiesceret furor suus, & gauderet, sicut faciunt duę species iracundorum, scilicet amari, & difficiles, nam cum retribuerint, quiescunt, vt patet 4. Ethi. cap. de mansuetudine, post mortem autem non poterat gaudere, nec tristari de hoc, quia in anima corpore soluta non manet affectio passionalis, secundum quam tristet, & gaudeat de quibusdam, de quibus tristabatur hic, & gaudebat. Dicendum ergo manifestè, ꝙ Dauid iussit occidi Semei desiderio iustitię propter duo bona supra posita.

Dauid nō iussit Semei occidi desiderio vindictæ, sed amore iustitiæ.

Quare Dauid quæsiuerit a Salomone, quòd coloraret mortem Semei. Quæst. XIX.

QVAERETVR quare Dauid dixit Salomoni vir sapiens es scies quid facies ei, in quo iubebat, ꝙ inquireret cōtra eum aliquem colorē ad mortē, nam istud declarat, ꝙ Dauid malo animo mouebatur ꝯ Semei, vel nō habebat iustam causam occidēdi eum, ideo volebat mortem esse coloratā, qui tñ iustè agunt nolunt occultari, sed qui male agit, odit lucem. Respondendum, ꝙ satis videtur difficile excusare Dauid, quia nisi esset sanctitas Dauid satis videbatur, ꝙ deberet dici Dauid voluisse vindictam de Semei, & ꝑp iuramentum, ꝙ pstiterat non poterat occidere eum, ideo volebat, ꝙ colorarent mors eius, ne putarent occisus ex hac causa, & infamaretur Dauid, atque accusarent, sicut iniustus, quia tñ Dauid erat vir iustus non est sibi imputādum istud ad malum. Sed dicendum, ꝙ Dauid voluit, ꝙ Salomon q̄reret aliquem colorem ꝯ Semei ꝑp duo. Primo, vt mors eius appareret iustior, nam quāto plures causæ essent ad mortē eius, tāto illa iustior appareret, & laudaretur magis a populo. Secundum erat, qa volebat Dauid, ꝙ ista mors appareret iusta, & nō solum esset iusta, vt non daret de se occasionem blasphemādi: nam sciebat populus, ꝙ Dauid iurauerat non occidere Semei, & si Salomon occideret illum ex hac causa, populus accusaret Dauid, vel Salomonem tāquam iniustum: Dauid quidem, si putaret, ꝙ ipse istud iussisset: Salomonē autem, si crederet quòd, Dauid non iubente, ipse occidebat Semei ex illa causa, quia putaretur mors eius iniusta, eo ꝙ populus considerans iuramētum Dauid, putabat Semei liberum esse ꝑ hoc, & tñ non erat liber, quia non obstante iuramēto illo, Dauid poterat iubere Salomoni, vel alicui alteri, ꝙ oc-

A cideret eum, vt s. declaratū est. cum aūt Salomon poneret aliquem colorem, pro morte Semei, putaret populus, ꝙ ex illa causa occidebatur, & crederet mortem eius iustam: posset etiam tunc Salomon dicere, ꝙ illa pęna simul erat pro illo peccato, & pro blasphemia, quam fecerat contra Dauid, & sic populus videret iustè puniri Semei simul pro blasphemia, & ꝑ alio peccato, & ꝙ Deus tradiderat eum in occasionē moriendi propter blasphemiam, quam fecerat cōtra Dauid, sic significauit Salomon loquens ad Semei infra in litera. s. tu nosti omne malum, cuius tibi conscium est cor tuum, quod fecisti Dauid patri meo: reddidit dominus malitiam tuam in caput tuum. q. d. pro hoc peccato fecit dominus nunc, quòd morereris.

B *Dormiuit igitur.* Hic ponitur Dauid defunctio, & dicitur.

Dormiuit igitur Dauid cum patribus suis. Scilicet mortuus est, quia iste est somnus cōmunis, & longissimus, qui durat vsque ad diem iudicij. *Et sepultus est in ciuitate Dauid.* Idest sepultus est in monte Sion, qui vocabatur ciuitas Dauid, quia Dauid cęperat illud castrum, & fecerat ibi munitiones, & ędificia magna, vt patet pręceden. lib. c. 5. & ob hoc vocauit ciuitatem Dauid illam partem.

Mors Dauid.

Quare Dauid non fuit sepultus in Bethlehem cum patribus suis. Quæst. XX.

C QVAERETVR quare Dauid nō sepultus est in Bethlehem cum patribus suis: nam consuetudo erat apud Hebręos, ꝙ omnes sepelirentur in sepulchris patrum suorum, sic patet de Abraham, Isaac, & Iacob, & tribus vxoribus eorum, qui omnes in eodem sepulchro. s. in spelunca duplici in Hebron sepulti fuerunt: Gen. 49. sic etiam Berzellai petiuit sepeliri in sepulchro patris sui, & matris pręcedenti li. c. 19. & Achitophel in sepulchro patris sui sepultus est c. li. c. 17. sed tota cognatio Dauid erat de Bethlehem, & consueuerant ibi sepeliri, ergo etiam Dauid ibi sepeliendus erat. Respondendum ꝙ si Dauid fuisset persona priuata, sicut fuerant omnes progenitores sui sepultus fuerat in Bethlehem, sicut
D illi, ipse tamen factus est rex super totum Israel, etiam promissum est ei, ꝙ de posteris suis semper essent reges super Israel. Ideo propter regalem dignitatem nō debebat ipse sepeliri cum progenitoribus suis, qui fuerant personę priuatę. Item in eo videbatur incipi noua progenies, cum ipse esset primus rex de tribu Iuda, & iam omnes posteri sui pertinerent ad stirpem regiam, ideo potuit eligere nouum locum tanquam caput progeniei, & omnes posteri sui deberēt sepeliri ibi. Item apud Hebręos consuetum erat, ꝙ quilibet sepeliretur in loco, de quo erat oriūdus, sed Dauid, ex quo erat iam rex videbatur origo sua esse de ciuitate, quę erat sedes regni, & qa Ierusalem facta fuerat sedes regni debebat ibi Dauid sepeliri cū posteris suis. Sed
E obijcietur, quia Saul fuit rex, & tñ ipse, & filij sui sepulti sunt in sepulchro patrum suorum: nam Dauid duxit ossa Saulis, & filiorum suorum de Iabes Galaad, & sepeliuit ea in latere montis in sepulchro Cis patris Saulis pręcedenti lib. cap. 21.

Consuetudo Iudęorum in sepeliendo.

Respondendum, quòd Saul fuit rex, quia tamen ipse solus regnum habuit, & in eo reprobata est posteritas sua non visus fuit differre a personis priuatis. Vnde cum illis sepultus est, sicut vnus de progenitoribus suis: Dauid autē nunc incipiebat esse rex in tribu Iuda, & tota posteritas sua in sempiternū successura erat ei in regnū: ideo debuit pro se, & illis facere distincta sepulchra, tanq̄ progenies regia distincta esset ab-

ab omnibus progeniebus Israelitarum. Pro quo sciẽdum, ꝙ Dauid fecit locũ honorabilẽ in monte Syon, in quo sepelirentur omnes reges de stirpe sua, & ipse primo ibi sepultus est, postea autem sepeliebãtur ibi omnes reges Iuda, nisi aliquis esset valde infamis, q non deberet sepeliri in eodem loco. Sic enim patet de rege Ioram filio Iosaphat, qui occidit omnes fratres suos, & fecit alia nimis horrendã, ideo dicitur, ꝙ sepultus est in ciuitate Dauid, sed nõ in sepulchro. Reg. 2. Paralip. 22. itẽ rex Ioas fuit vilis, quia occidit prophetã Domini in templo, & fuit ingratus sacerdoti magno, qui fecerat eum regem occidendo filium illius. 1. Parali. 24. vñ ipse postea a seruis suis occisus est in lecto, & noluerunt eum sepelire in sepulchris Regum eodem cap. item Ozias rex fuit leprosus, & propter hoc ne infamarentur alij reges non est sepultus in sepulchris Regum, 2. Paralip. 26. Considerandum autem, ꝙ Salomon fecit patri suo Dauid sepulchrum honorabile, & circa illud constituit septem loculos thesaurorum. vnde dicit Ioseph 7. Antiquitatum, quòd post tempus annorum mille trecentorum Hircanus pontifex Machabeus dum ciuitas obsideretur ab Antiocho rege, qui pius cognominatus est filio Demetrij, volens ei dare pecunias, vt ab obsidione recederet, non habens vnde hoc impleret, aperuit vnum loculũ sepulchrorum Dauid, & sublatis inde tribus millibus talentorum partem dedit Antiocho. Post hoc autem multo tempore transacto rursus Herodes rex alium loculum aperiens plurimas exinde pecunias tulit: nullus autem eorum loculos regum inuenit, erãt autem sub terra mechanico modo reconditi, vt ingredientibus in monumentum nullatenus esse possent manifesti. *Dies autem, quibus regnauit Dauid super Israel quadraginta anni sunt.* Scilicet, totus tẽpus quo regnauit Dauid, tam super Iudam, quam super Israel fuit quadraginta annorum: nam si accipiatur regnũ super totũ Israel solum, fuit 33. annorum præcedenti. lib. capi. 5. in Hebron regnauit septem annis: ista est distinctio annorum, s. ꝙ in Hebron, idest super Iudam regnauerit annis septem: nam omnes anni quibus regnauit in Iuda computantur in Hebron, eo ꝙ erat Hebron sedes regni, & ibi Dauid semper mansit, & genuit sex filios vsquequo factus est rex super totũ Israel. præcedẽti li. c. 3. *In Ierusalem triginta tribus.* Idest super totũ Israel regnauit triginta tribus annis, & illi computãtur in Ierusalem; quia Ierusalem erat sedes regni, & ibi semper mansit Dauid vsque ad mortem.

Thesauri magni s. c. vsque hodie i sepulchro Dauid, quos Turcus Solimã circa annũ Dñi 1510 cum cepit Ierosolymã mira diligentia q̃siuit, & nũquam inuenit.

Quare non fiat mentio de sex mensibus ultra quadraginta annos, quibus regnauit Dauid. *Quæst.* XXI.

QVAERETVR quomodo dicitur hic, quòd regnauit quadraginta annis Dauid, q̃a sex menses supersunt, vt colligitur præcedenti lib. cap. 5. s. septẽ annis, & dimidio regnauit in Hebron, & triginta tribus in Ierusalem.

Aliqui respondent, quòd illi sex menses non computantur; quia forte illo tempore fugiebat Dauid a facie Absolonis, & non videbat regnare, quia dubius erat euentus.

Alij dicunt, ꝙ Dauid ęgrotauit sex mensibus, & in illis nihil rege dignum fecit, vnde non debent computari in regno.

Sed istud non stat, de primo patet, quia sex menses, qui deficiunt hic sunt de tempore, quo regnauit Dauid in Hebron, quia dicitur ꝙ regnauit ibi septem annis, & tamen præcedenti lib. cap. 5. dicitur, ꝙ regnauit in Hebron septem annis, & dimidio: constat tamen, ꝙ tempus quo fugit Dauid a facie Absalon non fuit de regno super Iudam, sed super Israel, ideo deberent

F isti sex menses tolli de triginta tribus annis, ita vt diceretur, ꝙ regnauit in Hebron septem annis, & dimidio, & in Ierusalem trigintaduo, & dimidio: è contrario tamen fit.

Secunda solutio non stat, quia tempus, quo aliqui reges infirmantur, vel vacant ab operibus regalibus, & gloriosis computatur cum reliquo tempore ipsorum, alioquin multi reges essent, tam Iudę, quã Israel, sub quibus nulla ætas annotaretur, eo ꝙ nihil gloriosum egerunt, vt colligitur ex his duobus libris Regũ, & ex secundo libro Paralip. & tamẽ omnium tẽpora annotantur. Item si propter hoc factum fuisset, numquam illi sex menses fuissent descripti, & tamẽ pręcedenti lib. c. 5. ponuntur illi sex menses.

G Dicendum ergo, ꝙ non ponũtur hic non quidem propter aliquam causam specialem, sed quia interdũ scriptura non curat de modico, maximè cum iste annus esset impletus. *Salomon autem.* Hic ponitur secundum principale huius cap. s. Salomonis executio, q̃a executus est omnia, quæ iusserat supra Dauid, & diuiditur in duo, quia primò quædam a Salomone p̃mittuntur, secundò imperata a Dauid executioni tradũtur ibi. *Venit autem nuncius.* Prima in duas. Primò ponitur Adoniæ occisio. Secundò Abiathar sacerdotis eiectio ibi. *Abiathar quoque.* Circa primum dicitur. *Salomon autem sedit super thronum Dauid patris sui.* Non

H est autem intelligendum, ꝙ Salomon ante hoc non sederit super thronum Dauid; nam viuente illo sedit die, quo vnctus est in regem pręcedenti ca. & sic credẽdum est, ꝙ postea sederit vsque ad mortem Dauid; dicit tamẽ nunc sedisse, quia nunc erat verè rex, prius autem magis erat vnctus ad esse regem, quam tũc esset rex. Considerãdum autem, ꝙ in hoc versu incipit historia regni Salomonis, & hic finit septimus liber Iosephi continens tempus quadraginta annorum, & continet totum regnum Dauid; hic autem incipit octauus liber Iosephi continens tempus annorũ 163. vsque ad principium sequentis libri. *Et firmatum est regnum eius nimis.* Idest confirmatum fuit, & pacificatũ, quia iam nullus audebat resistere Salomoni. Et dicit Nicolaus, quòd factus est Salomon maioris potesta-

I tis, quàm Dauid, quod probat, quia ipse potuit occidere Ioab, & alios, quos nõ occidit Dauid, sed ista nõ est sufficiens probatio, quia Dauid noluit occidere istos. *Et ingressus est Adonias filius Aggith ad Bethsabee matrem Salomonis.* Scilicet, ingressus est ad petẽdum ab ea, ꝙ supplicaret pro eo apud Salomonem, & vocatur Adonias filius Aggith, quia istud erat nomen matris eius præcedenti lib. cap. 3.

An aliquanto tempore post mortem Dauid Adonias accessit ad Bethsabee ad petendum Abisag in vxorem.

Quæst. XXII.

K QVAERETVR quare Adonias venit ad Bethsabee, & quando istud fuerit.

Respondendum, quòd istud fuit aliquãto tempore post mortem Dauid, vt ait Historia scholastica. Et ratio huius est, quia venit ad petẽdum Abisag in vxorem, illa autem fuerat vxor Dauid: ideo oportebat, quòd aliquanto tempore post mortem Dauid esset in luctu, & tunc non peteretur in matrimonium: expleto autem tempore luctus, peteret Adonias illam. Considerandum vlterius, quòd intentio Adonię erat vsurpare sibi regnum Salomonis, & ad hoc volebat habere auxilia: habebat autem Abiathar, & Ioab consiliatores, & adiutores fortissimos, qui induxerunt eum, vt peteret Abisag vxorem Dauid in vxorem, & per illam posset habere occasio-

occaſionem ad accipiendum regnum, ſ. ſi illa potens erat, & per potentiam illius adiuuaretur, vel ex hoc, ꝙ fuerat regina haberet aliquem colorē ad hoc, quòd Adonias, ſi eſſet vir ſuus acciperet regnum, ſic ait Andreas, & Nicolaus. Voluit autem Adonias ire ad petēdum hoc a Bethſabee matre Salomonis, vt illa facilius obtineret hoc a Salomone, q nihil ei negare poſſet, ſic enim patet: nam dixit Adonias ad Bethſabee (precor vt dicas Salomoni regi, nec enim negare tibi quicquam poteſt) vt det mihi Abiſag Sunamitē vxorem. Iuit etiam ad Bethſabee, quia ipſa erat fœmina non multum inſtructa, & crederet, quòd Adonias bono animo iſta peteret, ſi autem ipſe per ſe iuiſſet ad Salomonem ille intellexiſſet fraudem eius, & non aſſentiret.

Quæ dixit ei, pacificus ne ingreſſus tuus? Ideſt nunquid venis cum pace? Iſtud poteſt intelligi dupliciter, vno modo nunquid venis cum pace, vel venis ad faciendum aliquod malum? alio modo nunquid venis cum pace, ideſt venis cum bono, vel accidit tibi aliquod malum, & venis huc tāquam remedium petens? Iſta verba proprie dicuntur illis, qui veniunt modo inſolito, ſ. mutato habitu, vel aliter quam ſolēt venire, ſic enim ſeniores Bethlehem videntes Samuelem prophetam, qui erat honoratiſſimus in toto Iſrael veniētē ad ſe ſolitarium dixerunt ei, pacificus ne ingreſſus tuus? ideſt nunquid venis cum pace, vel accidit tibi aliquod malum, & fugis? ſupra 1. lib. cap. 16. ſic forte vidit nūc Bethſabee Adoniam mutato habitu ad ſe venientem, & putauit, quòd aliquod malum ei incidiſſet, vel forte Bethſabee videns Adoniam timuit putans, quòd veniret ad nocendum ei, quia erat mater Salomonis, & ad petitionem eius Salomon obtinuerat regnum præced. cap.

Qui reſpondit pacificus. Ideſt in pace venio, & nullum malum mihi eſt. *Addiditque ſermo mihi eſt ad te.* Ideſt dixit inſuper, ego habeo tecum loqui aliquid.

Cui ait loquere. Ideſt Bethſabee præſtitit ei libēter audientiā. *Et ille, tu, inquit, noſti quòd meum erat regnum.* Adonias volebat perſuadere Bethſabee, ꝙ oraret, vt daretur ſibi Abiſag in vxorem, & ad hoc voluit oſtendere, ꝙ ipſa eſſet obligata ad orandum pro eo, & etiam Salomon ad concedendum, eo quòd ius regni erat ſuum, & ipſe conſenſit, quòd Salomon erat rex, eo ꝙ Deus illum elegerat, pro quo Salomon tenebatur ei gratias agere, quia non perturbabat eum, cum poſſet perturbare, & ob hoc debebat ei concedere multa beneficia, quanto magis iſtud de dando Abiſag in vxorem, cum eſſet paruum? Et dixit Adonias, quòd regnum erat ſuum, ſ. ex iure primogenituræ, quia ipſe erat maximus inter omnes filios Dauid pro tunc, & Salomon erat minimus, conſuetum autem erat apud omnes reges, quòd primogeniti ſuccederent in regno, & in hoc iure erat potior Adonias.

Et me propoſuerat omnis Iſrael ſibi regem. Iſtud erat aliud ius, quod habebat Adonias, ſ. quia totus Iſrael elegerat eum, ex quo acquirebatur ei ius. Non eſt autem intelligendum, quòd totus Iſrael elegiſſet eum, quia multi tenebāt cum Salomone antequam vngeretur, & tunc quādo vnctus eſt plures fuerunt cum eo quā cum Adonia, vt colligitur præcedenti capit. Sed dixit iſtud Adonias, quia multi de Iſrael tenebant cum illo, eo quòd putabāt, quòd ipſe regnaturus eſſet, & ſic ratio Adoniæ, licet non eſſet vera, erat aliqualiter colorata, vt non poſſet eum Bethſabee publice redarguere de mendacio.

Sed tranſlatum eſt regnum, & factum eſt fratris mei. Ideſt mandato patris mei tranſlatum eſt regnum a me ad fratrem meum Salomonem, cum iuſſerit eum vngi in regem.

A *A domino enim conſtitutum eſt ei.* Ideſt dominus ordinauerat de ipſo, quòd eſſet rex: ideo tranſlatum eſt regnū ad ipſum: in hoc enim innuebat Adonias, quòd nolebat vllo modo repugnare Salomoni in regno, cū confiteretur illum habere ius, & potiſſime, quia dicebat iſtud eſſe a Deo, & tamē iura, quę ſunt a Deo, ſunt efficaciſſima, & per hoc reddebat ſecuram Bethſabee ꝙ non contenderet contra Salomonem: & ſic magis inclinaret eam ad orandum pro ſe.

Nunc ergo petitionem vnam precor a te. Ideſt poſtquam ego renunciaui toti iſti iuri meo ad regnum, quòd magnum erat, nolo a te, & a Salomone, niſi rem paruulam quam peto, ideo debes exaudire me.

Ne confundas faciem meam. Ideſt non facias me erubeſcere. B Quando enim aliquis petit, & non recipit cōfunditur, quia videtur neglectus, quaſi non fiat mentio de eo.

Quæ dixit ad eum, loquere. Ideſt ego faciam, quòd petis, ideo propone petitionem tuam. *Precor, vt dicas Salomoni regi.* Scilicet, ꝙ det mihi Abiſag in vxorem, & non peto a te, niſi quòd roges.

Nec enim negare tibi quicquam poteſt. Iſtud interpoſuit Adonias ad excludendā reſponſionē Bethſabee, quia forte ipſa diceret non petas a me hoc, quia Salomon nō concedet mihi, ideo dixit Adonias, ꝙ non poterat ei quicquā Salomon negare, quia erat filius eius, ideo quod non ſe excuſaret ex hoc. Vel poteſt introduci aliter, ſ. quòd forte Bethſabee diceret Adonię ego orabo pro te, & tamen intenderet non orare, C vel intendebat orare remiſſe, ita vt non fieret, ideo dixit Adonias non poteſt tibi quicquam negare, i. Salomō non negabit aliquid, quod tu petieris: ideo ſi hoc mihi non obtinueris, intelligam quòd nō oraſti pro me, vel ꝙ remiſſe oraſti, & ſic Adonias imponebat Bethſabee magnum onus orandi pro ſe efficaciter, ne putaretur ipſa negligens. In Hebræo habetur.

Non faciet auertere faciem tuam. Idem eſt, quòd nihil negare tibi poteſt, quia quando aliquis negat alteri petitum, facit auertere faciem eius, ſcilicet, conuerti ad ruborem, & redire ſine petito.

Vt det mihi Abiſag Sunamitidem vxorem. Iſta Abiſag erat, quæ dormiebat in ſinu Dauid ad calefaciendum D eum in ſenectute, & nunc mortuo Dauid manebat puella virgo, quam voluit Adonias habere vxorem.

Et ait Bethſabee, bene ego loquar pro te regi. Ideſt ego intercedam pro te efficaciter apud regē. dixit hoc Bethſabee, quia putauit, quòd iſtud faciliter concederet Salomon tanquam nullius præiudicii eſſet, quia ipſa nō conſiderabat, quod malum poterat ſequi ex hoc.

Venit ergo Bethſabee ad regem Salomonem. Quia non habitabat ipſa forte in domo regis, & oportuit, ꝙ nunc iret ad eum.

Vt loqueretur pro Adonia. Ideſt, vt intercederet apud Salomonem pro illo, vt daretur ei Abiſag.

Et ſurrexit rex in occurſum eius. Ideſt non ſolum veniente Bethſabee ſurrexit Salomon de ſolio, ſed etiā iuit in occurſum eius ad honorandum eam.

E *Adorauitque eam.* i. humiliauit ſe coram illa. Quamquam enim Salomō rex eſſet, quia tamen Bethſabee erat mater ſua, iuſtum erat, ꝙ coram illa humiliaret̄.

Et reſedit ſuper thronum ſuum. Ideſt rediit rex ad ſedēdum ſuper thronum ſuum, vt mater ſederet in alio throno.

Propoſitus quoque eſt thronus matri regis. Ideſt fuit poſitus alius thronus pro matre regis, ſ. pro Bethſabee, quia non erat honeſtum, quod ſedēte rege, mater ſua ſtaret. *Quæ ſedit ad dexteram eius.* Iſtud erat ad magnū honorem, magis honorabatur ibi Bethſabee, quam rex: nā ad hoc, ꝙ honoraretur magis rex debebat ſedere Bethſabee ad ſiniſtram illius. *Dixitque ei petitionem*

vnam

Sunam paruulam ego deprecor a te. Dixit enim hoc Bethsabee propter duo: primo vt Salomon faciliter condescenderet, dicendo ꝙ petebat rem paruam, quia magnis petitionibus difficilius cõdescenditur. Secundũ erat, q̃a putabat Bethsabee, ꝙ verè esset ista parua petitio, quia non putabat esse alicuius præiudicij, sed Salomon non sic existimauit, sed æqualia fecit petere regnum pro Adonia, & petere Abisag, vt patet infra. *Ne confundas faciem meã*. Idest non facias me erubescere negando petitum. *Dixitque ei rex pete mater mi*. i. non dubites petere, ꝙ volueris. *Nec enim fas est, vt auertam faciem tuam*. Idest non solum ego non auertam faciem tuam negando, ꝙ petis, sed etiam nõ est licitum, ꝙ facerem hoc, dato ꝙ facere vellẽ, quia rex nihil debet negare matri suæ. In hebræo dicitur. *Non auertam faciem tuam*. Idest non faciam eam auertere præ rubore, & idem est, litera tamen nostra est significantior.

Quare Salomon negauit matri suæ petitionem, cùm prius dixisset, quòd non erat fas ei negare quicquam. Quæstio. XXIII.

QVAERETVR quare Salomõ negauerit postea petitionem, cum dixerit, quòd nõ erat fas, ꝙ auerteret faciem suam.

Respondendum, ꝙ Salomon putauit matrem suam velle petere aliquid honestum, & illud quamquam magnum esse, propter reuerẽtiam eius non licebat negari, quia tamen petiuit aliquid irrationabile, & quod erat in periculum Salomonis ad pdendum regnum, non concessit Salomon, sed fecit erubescere matrem redarguens eam, ꝙ talia peteret. Cum autem dicitur, ꝙ non erat fas, ꝙ Salomon aliquid negaret matri, dicendum quòd intelligitur de honestis quæ alijs negari poterant si essent magna, & tamen matri non poterant negari propter reuerentiam. Cum autem dicitur, ꝙ Salomon promisit ei, quòd concederet petitum, dicendum ꝙ non obligabatur concedere, etiam si dixisset quicquid petieris faciam: nam in generali sermone non veniunt ea, q̃ non esset quis verisimiliter in specie concessurus, vt patet extra de re. iu. in sexto capitu. in generali: istud autem tale erat, quia si Bethsabee petiuisset illud determinatè, antequam Salomon quicquam responderet, non concederet illud Salomon, ideo nec etiam nunc in generali sermone intelligebatur, ꝙ deberet concedere.

Quæ ait detur Sunamitis Abisag Adoniæ fratri tuo vxor. Idest rogo, quòd Abisag Sunamitis detur in vxorem Adoniæ. Vocatur autẽ Sunamitis. i. de vrbe Sunam, quę erat in tribu Issachar, de qua dictum est præcedẽti capitu.

Respondit que Salomon, & dixit matri suæ. Scilicet respõdit negando, & increpando matrem, ꝙ talia postularet. *Quare postulas Abisag Sunamitidem Adoniæ*. i. quare petis eã in vxorẽ pro Adonia, cum sit hoc valde irrationabile? *Postula ei & regnum*. i. si hoc postulas, postula etiam regnum pro ipso, quia ista ęqualia sunt, vel quasi consequentia.

Adonias quid intendebat petendo Abisag, vt tantum doleret Salomon. Quæst. XXIIII.

QVAERETVR quare tantum doluit Salomon, quòd Adonias peteret Abisag, & q̃d intendebat per hoc Adonias.

Aliqui respondent, quòd petebat Adonias Abisag, quia illa fuerat vxor regis, & si illam haberet Adonias per eam vsurparet sibi regnum, sic tenet. Ra. Dauid kimhi. & Nico, & Andre.

F Dicendum autem videtur quòd non apparet manifestè, quare vellet Adonias habere Abisag, vt per illam haberet regnum, quia non apparet quid illa conferret ei; nam aut conferret ei tribuendo ius ad regnandum, aut tribuendo potestatem, qua posset aspirare ad regnum. Nam primo modo, quia Abisag fuerat vxor regis, & mortuo rege ipsa non manebat regina, nec habebat aliquod ius regnandi pro se, a fortiori ergo nõ posset alteri tribuere ius regnandi, cui traderetur in vxorem. Secundum etiam non stat, quia non videtur Abisag tantæ potestatis, vt per eam posset Adonias acquirere regnũ, quia ipsa fuerat accepta a rege, vt ministraret ei. Et, vt quidam volunt, erat vxor illius: nõ poterat ergo mortuo rege ei maior manere potestas, quàm alteri de vxoribus eius, & ista nũquam est magna potestas, ideo nõ G videtur, quòd Adonias eam desiderauerit, quasi propter eminentiam potestatis.

Dicendum tamen videtur, quòd licet nobis sit ignotum, quia nescimus conditiones illius temporis nec habitudines personarum particularium, tamen aliquid cõferebat de potestate iuris, vel facti Abisag ipsi Adoniæ, si accepta fuisset ab eo in vxorem. Quod patet ex verbis Salomonis, nam valde iratus fuit, quia mater petiuit Abisag pro Adonia, si tamen non militaret hoc contra Salomonem, scilicet, contra statũ regni, non fuisset tantum iratus. Item Salomon dixit, quare postulas Abisag Sunamitẽ Adoniæ postula ei & regnum, & sic æquauit ista, s. ꝙ idem esset petere regnum pro Adonia, & petere Abisag in vxorem. H Item patet quia dixit Salomõ de Adonia ipse est frater meus maior me, & habet Abiathar sacerdotem, & Ioab filium Saruiæ: in quo manifeste apparet, ꝙ accipere Abisag in vxorem erat aliquod adminiculũ ad regnandum, quia Salomon enarrauit hic alia adminicula, quæ habebat Adonias ad regnandum, scilicet, quòd erat maior eo, & istud conferebat de iure. Etiam dixit ꝙ habebat secum Abiathar, & Ioab, & istud conferebat de facto, quia isti erant magni consiliarij ad inueniendum modos, & viri potentes ad efficiendum quod consiliarent: addidit autem ad hæc quòd vellet habere Abisag in vxorem, ergo videtur quòd cõferebat aliquid de iure vel de facto ipsa Abisag Adoniæ ad regnandum, si traderetur ei. I

An Abisag fuerit vxor Dauid. Quæst. XXV.

QVAERETVR vlterius an Abisag fuerat vxor Dauid. Nicolaus, & quidam alij volunt, quòd acceperit eam in vxorẽ, vt licitè ministraret ei, & iaceret cũ eo in lecto, atque calefaceret ipsum in senectute. Respondendum, quòd non videtur magnum inconueniens dici eam fuisse vxorem Dauid, vel non fuisse.

Sciendum tamen quòd non est necesse ad excusandum Dauid ab aliquo peccato dici istã fuisse vxorem eius, quia quando Dauid accepit eam ad ministrandum, erat omnino impotens ad coitum: nam K dicitur pręcedenti capitulo, quòd erat senex, & prouectæ ætatis, & cùm operiretur vestibus, non calefiebat. Sciebat igitur quòd non poterat cognoscere illam, & consequẽter poterat ipsa tractare eum qualitercunque, & non esset periculum, nec scandalum ad hoc, quòd deberet eam accipere in vxorem, vt coitus licitus efficeretur.

Item scriptura dicit, quòd Dauid non cognouit eam pręcedenti capitulo, ideo non fuit necesse ad euitandum peccatum in coitu, quòd ipse eam acciperet in vxorem.

Item dato, quòd Dauid posset cognoscere eam & inten-

intenderet cognoscere, non obligabatur ad excusandum peccatũ accipere eam in vxorem, quia poterat habere in concubinam, & erat licitũ Dauid ex dispensatione, vt declaratum est præcedenti lib. cap. 5. præter hęc dicendum, quòd non videtur fuisse matrimoniũ inter Dauid, & Abisag, quia tunc nõ licuisset Adoniæ petere eam in vxorem, cum fuisset vxor patris, talis enim copula prohibetur Leuitici 18. & 20. & tamen Adonias ausus est petere, ergo videtur, quòd non fuerat vxor Dauid. Item si Abisag fuisset vxor Dauid, Adonias egisset contra legem petẽdo eam in vxorem, & sic Salomon habuisset occasionem occidẽdi Adoniam ex hoc, & tamẽ non imposuit sibi hoc crimen, nec accusauit eum de hoc, sed potius quasi non expressa causa occidit eum, ideo videtur, quòd non fuisset vxor Dauid ipsa Abisag. Item si fuisset vxor Dauid quando Adonias orauit Bethsabee, vt intercederet pro ipso apud Salomonẽ dixisset ei Bethsabee istud esse impossibile, & tamen consensit orare pro eo iudicans licitum hoc esse, ideo non fuerat Abisag vxor Dauid. Item quãdo Bethsabee petiuit hoc a Salomone, respondisset Salomon, quòd non poterat fieri cũ esset contra legem, sed non dixit hoc, sed solum, ꝙ Abisag esset occasio Adoniæ ad habendum regnum, ergo non fuerat vxor Dauid. Item videtur, quòd dato, quòd Dauid voluisset eam accipere in vxorem, non potuisset, quia impotens coire non est persona legitima ad contrahendum matrimonium, vnde si contrahatur cum illo, non tenet matrimonium, sed comperta impotentia coeundi potest transire vxor ad aliud matrimonium, & è cõtrario si sit defectus in muliere, sic patet, extra de frigi. & male. capi. ex literis, & cap. consultationi. Sed dicit Nicolaus, quòd si forte ante matrimonium contractum constet de impotentia coeundi, & vult mulier contrahere cum viro, poterit manere, vt vxor eius.

Sed dicendum, quòd non stat, quia consensus istorum nõ potest inducere vinculum contra ius, nec potest efficere contra naturam rei, sed de natura matrimonii, & substantia est, quòd sint legitimæ personæ contrahentes, & quædam pars legitimitatis attẽditur in ipsa potentia coeundi, ergo in quibus hoc non est, impossibile est esse matrimoniũ. Item patet, quia extra de frigidi. & malefi. ca. consultationi. dicitur, quòd si aliquis contrahat cum illa, quæ cognosci nõ potest, non potest eam habere in vxorem, sed potest habere in sororem, ergo videtur, quòd dato, quòd velit eam habere vxorem non poterit. Idem autem est in viro, quòd si ipse est omnino impotens ad coeundum, nõ poterit habere aliquam in vxorem, sed in sororem, dato quòd ipsa velit esse vxor. Item matrimonium, quòd semel est verum, & consummatum, nunquam potest tolli quantum ad omne vinculum, ita quòd liceat alteri contrahentium transire ad aliud matrimonium. Si tamen reperiantur aliqui impotentes coire, vel fœmina non possit cognosci, potest ille, qui habilis est transire ad aliud matrimonium. extra de frigi. & malefi. cap. laudabilem, & cap. consultationi. ergo non fuit matrimonium inter istos, qui sic contraxerunt. Item idem est de paruulo, qui nondum venit ad potentiam coeundi, & de sene, in quo iam defecit potentia coeundi, sed pueri propter hanc impotentiam non possunt contrahere matrimonium, & si contrahant non est matrimonium. extra de frigid. & malefi. cap. quòd sedem. ergo etiam matrimonium contractũ cum sene impotente nullum erit. In Dauid autẽ sic erat, quia tantũ defecerat in eo omnis virtus, ꝙ etiam cũ operiretur vestibus præced. ca. ergo iam defecerant in eo potentia coeundi, & consequenter non poterat contrahere matrimonium.

A Dicendũ tamen, quòd si duo sint inhabiles ad contrahendum, scilicet, quòd vir est impotens coire, & fęmina non potest cognosci, vel alter eorum tantum inhabilis est, si hoc sciant antequam contrahant, non possunt consentire in se inuicem, vt in coniuges, sed vt in fratres: etiam dato quòd a principio putauerunt se esse habiles, & postea inuentum est cõtrarium, poterunt manere, vt fratres, sed non vt cõiuges, ideo volenti transire ad alia vota licitum est transire. extra de frigid. & malef. cap. laudabilem. Satis ergo probabiliter dictum est, ꝙ qa Abisag non erat vxor Dauid nõ potuit aliquod vinculum causari inter eos, nec saltẽ publicę honestatis iustitia, ideo licuit Adoniæ petere Abisag in vxorem, & propter hoc non fuit ab aliquo redargutus.

B *Ipse est enim frater meus maior me.* Hic inducit Salomon adminicula, quæ habebat Adonias ad regnandum, & adderetur ei aliud si traderetur illi Abisag in vxorem. Et primum erat, quòd Adonias erat primogenitus, & ex hoc secundum consuetudinem omniũ gentium proueniebat ei regnũ, noluit ergo Salomon tradere ei Abisag in vxorem, ne coniunctis pluribus adminiculis Adonias aspiraret ad regnum.

Et habet Abiathar sacerdotem. Idest summum sacerdotem, quia Abiathar, & Sadoc erant summi sacerdotes tempore Dauid, & etiam fuerunt aliquo tempore regni Salomonis infra 4. cap.

C *Et Ioab filium Saruiæ.* Idest habet istos duos principes Adonias ex parte sua, & isti sunt magni consilio, & potẽtes in familia & exercitu, ideo si addatur aliud adminiculum Adoniæ, scilicet, quòd detur ei Abisag insurget in regnum.

Adonias quomodo dicitur, quòd haberet Ioab, & Abiathar pro parte sua, cum etiam ipse esset subiectus Salomoni. Quæst. XXVI.

QVAERETVR, quomodo dicebat hic Salomon, quòd Adonias habebat Ioab, & Abiathar ex parte sua, nam licet isti fuerint partiales a principio antequam Dauid institueret Salomonem in regem, tamen postea nõ ausi sunt

D sed potiꝰ fugerunt audito, ꝙ Salomon vngeretur in regem pręced. cap. Item ipsemet Adonias subiecerat se Salomoni, & adorauerat eum præced. c. quomodo ergo haberet aliquos partiales pro se contra Salomonem?

Respondendum, ꝙ Adonias publice venerabatur Salomonem profitens se seruum illius pręceden. cap. Idem etiam faciebat Ioab, & idem Abiathar: Salomõ tamen, qui erat vir prudens, sciebat quòd Adonias faciebat hoc ex necessitate, & non sponte, ideo quęrebat opportunitatem, vt insurgeret contra Salomonẽ, & inuenta illa appareret publice hostis. Idem etiam de Abiathar, & Ioab erat, quia isti in publico venerabãtur Salomonem, sed cor eorum erat cum Adonia, & aliquando in secreto conueniebant, & tractabant,

E quomodo Adonias insurgeret in regnum. Hoc autẽ sciebat Salomon, & insuper, quòd quandocunque opus esset, Ioab & Abiathar fouerent publice partes Adoniæ contra se, ideo dicebat, quòd Adonias habebat secum Ioab, & Abiathar.

Iurauit itaque rex Salomon per dominum. Istud iuramentum fuit ad confirmandum verbum suum, ne postea liceret ei retrocedere. *Dicens hæc faciat mihi Deus, & hæc addat.* Iste modus iurãdi est frequentatus apud Iudęos supra 1. lib. capitu. 3. & 20. & 25. Et est sensus, Deus faciat mihi hæc mala, s. quę nomino, & addat mihi super ea alia maiora, s. talia, & talia, quæ exprimo, si fecerim tale, vel tale.

Quia

Quia contra animam suam locutus est Adonias verbum hoc. Idest destruat me Deus si Adonias non locutus fuit istud contra animam suam, idest vitam suam, scilicet quia istud, quòd locutus est, faciet, quòd ipse occidatur. *Et nunc viuit Dominus*. Idest iuro per vitã Dei. Præcedens autem erat imprecatio potius, quàm iuramentum, istud autem est iuramentum.

Qui firmauit me & collocauit me super solium Dauid patris mei. Scilicet Deus collocauit me super solium Dauid, quando fecit me vngi in regem, & fecit sedere in solio Dauid viuente eo: firmauit autem solium meum quando fecit, quòd omnes mihi obedirẽt, & non esset aliquis publicè repugnans. Hic est mutatio ordinis, quia prius est collocari in solio, quàm firmari regnum. Nam viuente Dauid collocatus est Salomon in solio, sed nõ fuit firmatum regnum eius vsq; post mortem Dauid, sic patet supra in litera, & sequenti cap. dicitur confirmatum est regnum in manu Salomonis. *Et qui fecit mihi domum*. Idest fecit mihi domũ regalem: nam si Salomon nõ fuisset rex, esset vt persona priuata, & non haberet domum, sed computaretur cum alijs de domo Dauid, nunc autem quia rex erat habebat domum idest progeniem per se.

Sicut locutus est. Idest sicut promisit, scilicet quia Deus promiserat Salomonem regnaturum post Dauid, vt colligitur præcedenti libro cap. 7. & magis. 1. Paralipo. 22. *Quia hodie occidetur Adonias*. Idest non permittam eum amplius viuere.

Misitque rex Salomon per manum Banaiæ filij Ioiadæ. Idest misit Banaiam ad Adoniam, vt per manum eius occideretur. Salomon diligebat Banaiam, quia fuerat partialis eius, etiam antequam vngeretur in regem. præcedenti cap. & constituit eum ducem super exercitum, sicut erat Ioab tempore Dauid infra 4. cap. & ob hoc destinauit eum ad occidendum Adoniam, quia credidit, ꝙ diligenter ageret istud. Etiam pertinebat ad honorẽ Adoniæ, quòd potius occideretur ab isto viro, qui erat princeps exercitus, quàm ab aliquo alio minoris potestatis.

Qui interfecit eum, & mortuus est. Scilicet Banaias interfecit Adoniam, & ponitur (intefecit) pro percussit, quia alias superflua esset litera, scilicet interfecit eum, & mortuus est: quia certum est, quòd siquis interficit alium, ille moritur.

Mors Adoniæ.

An Salomon peccauit occidendo Adoniam. Quæst. XXVII.

Rõ ex aduerso.

QVAERETVR an Salomon peccauit occidendo Adoniam. Aliquis dicet, quòd sic, quia non occidit ipsum, nisi quia timebat eum. s. ꝙ vellet insurgere ad regnandum, & tamen non licet alicui occidere alterum ex hoc solo, quòd timet eum, sed solum quando viderit eum actualiter insurgentem, poterit occidere ipsum defendendo se.

Rñdendum, ꝙ Salomon non peccauit occidendo Adoniam quod patet, quia Salomõ fuit semper dilectus a Deo quousque ꝓꝑ mulieres, quas accepit incępit colere idola, & tñ nondũ Salomon inceperat colere idola qñ occidit Adoniã, ergo tunc dilectus erat a Deo, & ꝯñr non peccauerat occidendo illum. Item postq̃ Salomõ occidit Adoniã, erat nimis Deo deuotus, & petiuit a Deo sapientiam, & Deus diligebat eũ valde: vñ cum solum petierit sapientiã, Deus dedit ei sapientiã super oẽs hoĩes, & insuꝑ gloriã, & diuitias plusq̃ alijs regibus, qui fuerant añ ipsum seq. ca. & dr̃ ibi, ꝙ placuit Deo petitio Salomonis, si tñ peccauisset occidendo Adoniã offendisset Deũ, & non esset ei accept⁹, ergo nõ peccauit. Itẽ Ecclesiast. c. 47. ponunt̃ laudes Salomonis, & peccata eius, & ibi nõ ponit̃ de morte Adoniæ, si tñ peccauisset occidẽdo illũ, pctm̃ esset graue nimis, qa erat Adonias frater suus, & scriptura nõ subticuisset tã graue peccatũ, & tñ nõ ponit illud cũ alijs pc̃tis Salomonis: ergo vr̃ ꝙ non peccauit occidendo eũ. Item patet hoc, quia Salomon habuit iustam causam occidẽdi ipsum: nam erat Salomon rex legitimè constitutus, Adonias autem inquirebat opportunitatem, vt eum regno priuaret: istud autem est crimen læsæ maiestatis, pro tali autem crimine iura humana mortem legitimè imponunt criminosis, & etiam filios suos priuant successione paterna, relinquendo illis solam vitam ex misericordia, vt patet extra de hereticis, cap. vergentis. ergo poterat Salomon iustè occidere Adoniam reum læsæ maiestatis: hoc autem cõuicit Salomon de Adonia, quia petiuit Abisag in vxorem, & tamen illud erat quoddã ingenium ad habendum regnum. Item Salomon occidendo Adoniam procurauit pacem publicam, quia Adonias considerabat quotidie, quando habere posset opportunitatem ad expellendum Salomonẽ de regno, vt ipse regnaret: istud autem fieri non poterat sine magno scandalo, & damno populi, s. quia multi ex vtraque parte perirent, ideo ad Salomonem tanquam ad principem pertinebat curare, ne scandalum nasceretur in populo, & occidere illum, per quẽ scandalum nasciturum erat si viuere permitteretur. Sic autẽ erat Adonias, quia de ipso apparebat quòd intendebat facere scandalum procurando regnum, ergo licuit ipsum occidere non solum tanquam hostem Salomonis, sed etiam tanquam hostem publicum intendentem perturbare pacem publicam.

Ad rõnem primę opinionis.

Ad rationem in contrarium dicẽdum, quòd non licet alicui occidere alterum ex hoc solo quòd timet se ab illo occidẽdum, vel mala sibi infligenda, immo dato quòd aliquis posset scire certissimè ꝙ necesse erat, quòd aut ipse occideret alterum, aut alter occideret ipsum, non liceret ei occidere illum, vt ipse maneret securus, nisi cum videret quòd alius actualiter aggrediebatur ipsum. Ratio huius est, quia alias posset aliquis occidere alium, antequã peccaret, sed hoc est omnino illicitum, & sic Salomon non occidit Adoniam ex hoc solo, quòd timebat eum, quia tunc occidisset ipsum a principio, vt ille vnctus est in regẽ, quia ex ipso tempore incępit timere Salomon, quòd Adonias semper aspiraret ad regnum, vel etiam postquam mortuus est Dauid occidisset Salomon Adoniam, quia timebat eum, quod patet ex verbis eius ad Bethsabee, s. ipse est frater meus maior me, & habet Abiathar sacerdotem, & Ioab filium Saruiæ. In quo patet, quòd Salomon timebat Adoniam propter ista adminicula, quæ habebat: noluit tamen occidere eũ, vsque nunc, eo quòd nunquam inuenit in eo, quòd aspiraret ad regnum, nisi nunc, & sic potuit eum nũc occidere, sicut qui timet hostem suum nõ potest ex hoc eum occidere, & tamen quando viderit eum contra se insurgentem, poterit eum occidere; ita Salomon pręcedenti tempore timuit Adoniam, quia tamen non vidit eum insurgere, nisi nunc, non occidit eum ante hoc. Idem patet ex verbis Salomonis pręcedẽti cap. cùm dixit de Adonia, quòd si esset vir bonus non caderet, nec vnus capillus de capite eius in terram, si autem malum inueniretur in eo, occideretur: nunc autem inuenit malum in ipso, s. quia aspirabat ad regnũ, ideo iussit illum occidi. *Abiathar quoque*. Hic ponitur Abiathar eiectio de summo sacerdotio: nam erat summus sacerdos tp̃e Dauid, & nunc Salomon fecit cessare summũ sacerdotiũ eius. *Et dicitur Abiathar quoque sacerdoti dixit rex*. Vocatur Abiathar sacerdos, i. summus sacerdos. *Vade in Anathot ad agrum tuum*. Idest non maneas hic in vrbe, vel iniuria in curia mea, sed vade in Anathot ad agrum tuum, & ibi habita: est enim Anathot quædam ciuitas

Abiathar eiectio a summo sacerdotio.

tas

tas in forte Beniamin Iosue 18.& illa cecidit sacerdotibus in sortem Iosue 21.& ibi habebat domum Abiathar. fuit autem de ista ciuitate Ieremias Propheta, q etiam sacerdos erat Ierem.32.De hoc etiam Hieron. in prologo super Ieremiam.Est autem Anathot ciuitas quædam parua,quę magis vocatur viculus distans a Ierusalem tribus milliarijs,idest Leuca, & dimidia, vt ait Hierony.in prædicto prologo.

Abiathar, an haberet agrum, cum esset sacerdos. Quæst. XXVIII.

QVAERET aliquis, quomodo dixit Salomon ipsi Abiathar,quòd iret in agrum suum,qa non poterat possidere agrum,nam sacerdotes,& Leuitæ non habebant aliquos agros, sed solum dabantur eis ciuitates, & suburbana ad alēda pecora: Num.35.& Iosue 13.sed Abiathar erat sacerdos,ergo non possideret agrum.

Responderi potest,quòd nō accipitur hic ager pro agro,sed pro domo,idest,quòd Abiathar iret ad agrū suum,idest ad domum suam, quam habebat in Anathot.

Sed adhuc obijcietur,quòd sacerdotes poterant habere agros,nam Ieremias erat sacerdos, & tamen cognatus suus venit ad eum, & dixit eme tibi agrum, q est in Anathot in terra Beniamin,quia tu propinquus es,vt possideas,vt patet Ierem.32.

Aliquis dicet,quòd Ieremias non poterat regulariter possidere agrum,& ideo nec emere poterat,& tamen nūc emit,quia putauit istud esse a Deo. sic patet alleg.c.cum dicit Ieremias: intellexi autem quòd verbum domini esset,& emi agrum ab Ananeel filio patrui mei,hoc autem Deus volebat ad hoc,quòd Ieremias ostenderet librum illum possessionis, & diceret adhuc possidebūtur domus,agri,& vineę in terra ista, & sic fecit,vt patet eodem cap.

Sed dicendum, ꝙ hoc non stat, nam quamquam istud sufficeret pro Ieremia ad hoc, ꝙ moueretur ad emendum agrum:tamen non sufficiebat pro cognato suo,qui dixit ei eme agrum,quia tibi competit iure propinquitatis:ergo videtur, ꝙ etiam si Deus non iuberet nunc specialiter Ieremiæ emere agrum istum, ꝙ etiam alias posset emere.Item patet,quia cognatus Ieremiæ possidebat agrum,quem vendere volebat ipsi Ieremiæ, ergo ēt licebat Ieremiæ possidere agrum. Patet consequentia,quia cognatus Ieremię erat sacerdos,sicut Ieremias,ideo si licebat vni, licebat alteri.

Respondendū,ꝙ licebat Ieremiæ possidere agros, & emere sine Dei mandato. Pro quo sciēdum,quòd ager aliquādo accipitur pro vinea,vel noualibus, quæ coluntur ad segetes, aliquādo autem pro omni terra, vel prędio rustico,siue colatur,siue non, sicut sunt loca pascualia,& quęcunque alia. Primo modo dicēdū, ꝙ non licebat sacerdotibus, nec Leuitis possidere agros, eo ꝙ nō debebant vacare agriculturę ne essent occupati in agricultura,& temporibus debitis nō possent ire ad ministrandum domino in Sanctuario. Si autem accipiatur secundo modo ager,poterant sacerdotes, & Leuitę possidere agros, nam cum dabāt aliqua ciuitas accipiebatur magnum spacium in circuitu ciuitatis,s.duo millia passuum ad omnem partem, vt in illis sacerdotes pascerent animalia sua. Sic patet Numeri 35.reliquum autem territorium illius vrbis, s.vineæ,& noualia dabātur aliis tribubus, in quarum terra Leuitę accipiebāt vrbes, sic patet Iosue 21. cum dicitur,quòd Hebron,& suburbana eius, data sunt sacerdotibus, agros vero, & villas Hebron dedit Iosue ipsi Caleb. Hoc autem erat,quia sacerdotes non poterant habere agros, alioquin ipsi potuissent possidere

Sacerdotes, & Leuitæ, qūo poterant possidere agros.

A Hebron cum agris suis. Cum autem dicitur, quòd sacerdotes habebant agros, dicendū quòd forte suburbana illa vrbium sacerdotalium diuidebantur per seipsos sacerdotes,ita vt quilibet possideret partē suā, & ibi pascebat greges suos,vel plātabat arbores,dumtamen non faceret vineas,aut terras ad seminandum, quia istud non licebat Leuitis, & forte talis ager erat, quem possidebat Abiathar in Anathot, & ad illum mittebat eum Salomon, de hoc tamē magis dicetur Ierem. 32.

Et quidem vir mortis es. Idest dignus morte, scilicet, quia commiserat crimen læsæ maiestatis,eo quòd cōspirauerat cum Adonia contra Salomonem, vt patet supra,cum dixit Salomon de Adonia habet Abiathar sacerdotem,& Ioab filium Saruiæ.

B *Sed hodie non interficiam.* Idest quamquam sis dignus morte,non te interficiam hodie,neque aliquo tempore, & sic factum est,quia nunquam occidit eum, etiā quia si solum intelligeretur pro illa die, quòd non interficeret eū, & tamen interficeret ipsum post aliqua tempora, non mitteret eum in Anathot ad habitandum ibi.

Sciendum autem, ꝙ Salomon imposuit nunc Abiathar pęnam exilii,s.ꝙ iret in Anathot,& non rediret in Ierusalem. nec maneret in curia, nec etiam introiret in Sanctuarium ad ministrandum. Sciendum etiam,ꝙ Salomon potuerat occidere Abiathar, quāquam esset summus sacerdos,eo ꝙ in veteri testamēto potestas ecclesiastica non erat distincta a potestate

Quare Salom. impofuit pœnā exilij Abiathar.

C sęculari, sed subiecti erant directe sacerdotes regi, sicut laici.Etiam non erat distinctio pęnarum pro sacerdotibus,& laicis,sed ad omnes communis erat sentētia sanguinis in criminibus grauib⁹, & quia Abiathar commiserat crimen lęsæ maiestatis occidendus erat, nisi misereretur eius Salomon, ꝙ autem sacerdotes subiecti essent laicis,patet Numeri 27.vbi Deus dixit, ꝙ Eleazar,qui erat summus sacerdos, & cęteri Israelitæ subiecti essent Iosue. De hoc magis declaratū est Iosue 3.erat tamen Iosue princeps sęcularis, s. de tribu Ephraim. *Quia portasti arcam domini Dei coram Dauid patre meo.* Ponit hic Salomon aliquas causas,quę mouerunt eum ad dimittendum Abiathar, & vna fuit,

Salomon quare non interfecit Abiathar.

D quia portauit arcam coram Dauid, istud fuit,quando Dauid egressus est de Ierusalem fugiens a facie Absolonis: nam tunc Abiathar, & Sadoc summi sacerdotes portauerunt arcam coram Dauid. precedenti lib. c.5. *Et sustinuisti laborem in omnibus, in quibus laborauit pater meus.* Istud erat potissimum, quia Abiathar fuit cū Dauid in omnibus laboribus: nā ex quo cępit Dauid fugere a facie Saulis,venit ad eum Abiathar, vt patet supra 1.lib.c.22.nam tunc occisi fuerunt omnes sacerdotes Nobe, & fugit Abiathar de interfectione vrbis Nobe,& venit ad Dauid,dixitq; ei Dauid, mane mecum ne timeas,siquis quęsierit animam meam, quæret & animam tuam,mecumque saluaberis.Dauid ēt fuit occasio, vt occiderēt pater Abiathar, & multi de cognatione eius. Vnde ipse dixit ego sum reus om-

E nium animarum patris tui, pręal.c. & ex hoc tenebatur nimis Dauid ipsi Abiathar, & etiam Salomon cū propter Dauid omnes fere de cognatione Abiathar periissent. Etiam Abiathar ambulabat semper cum Dauid, & consulebat pro eo dominum quandocunque oportebat, vt patet supra 1.lib.c.23.& 30.*Eiecit ergo Salomon Abiathar,vt non esset sacerdos domini.* Idest eiecit eum de officio summi sacerdotii, vt nunquam ministraret, nec etiam ministraret, vt sacerdos minor, hoc patet,quia eiecit eum de Ierusalem,vt nunquam rediret illuc, sed maneret in Anathot,& tamen Sanctuarium erat in Ierusalem,vbi debebat fieri ministratio sacerdotalis, ergo ex illa die priuatus est Abiathar

miniſte-

ministerio sacerdotali. *Vt impleretur sermo domini, quem locutus est super domum Heli in Silo.* i. tunc impletus est sermo dñi, qui dictus fuerat de domo Heli sacerdotis, quo cessaturũ erat sacerdotiũ de domo illa. Sciendum, ꝙ hic non ponitur, vt, denotando cãm finalem, sed consecutiuam, quia nõ eiecit Salomon Abiathar de sacerdotio ad istum finem, vt impleretur sermo dñi super domũ Heli, sed fecit ad alium finem: fuit tamen consequens ad istud opus Salomonis, ꝙ impleretur verbum dñi super domum Heli. Sciendum autem, ꝙ verbum dñi contra Heli fuit duplex. Primum fuit, qñ venit quidam vir Dei, & nunciauit Heli de morte filiorum suorum, & de cessatione sacerdotij in domo eius: s̃. 1. lib. c. 2. Aliud fuit verbum Dñi cõtra Heli, quod factum est per Samuelem cum adhuc esset puer, & erat confirmatio prophetiæ prioris. De hoc supra 1. lib. cap. 3.

F

Quomodo per abiectionem Abiathar impletus est sermo domini contra domum Heli. *Quæst.* XXIX.

Impleri prophetia dupliciter intelligit.

QVAERETVR quomodo dicitur, ꝙ nunc impletus est sermo dñi contra domũ Heli, nam ante hoc impletus fuerat qñ occisi sunt duo filij eius. s̃. 1. lib. cap. 4. & qñ occisi sunt 85. sacerdotes de familia eius. e. li. cap. 22.

Respondendum ꝙ impleri prophetiam, accipitur dupliciter. Vno modo pro tradi executioni id, quod pronunciatum est, siue in toto, siue in parte, & sic qñ videmus, ꝙ fit aliquid de his, quæ pronunciata sunt ꝑ prophetam aliquem, dicimus ꝙ completur prophetia illius, dato ꝙ non oĩa eueniunt, quæ prænunciata sunt. Secundo modo completur prophetia, qñ oĩa facta sunt, quæ per aliquẽ prænunciata fuerũt. Si primo modo accipiatur dicendum, ꝙ sermo dñi contra Heli iam impletus fuerat, & tñ non desinebat quotidie impleri: si secundo modo dicendum, ꝙ nunquã fuerat impletus sermo dñi cõtra domum Heli, nisi nũc: Pro quo sciendum, ꝙ Deus prædixit cõtra Heli multa, & vltimum eorum nunc completum fuit. Nam Deus dixit, ꝙ de oĩbus malis, quæ euenirent ipsi Heli, primum esset ꝙ duo filij eius morerent̃, vnde s̃. lib. 1. c. 2. dr̃ hoc autem erit tibi signum, ꝙ venturum est duobus filijs tuis Ophni, & Phinees in die vna moriètur ambo, & sic factum est post paucum tempus, viuente Heli, nam ferentes arcam mortui sunt in bello. s̃. 1. lib. 4. aliud fuit contra domum Heli. s. ꝙ maxima pars domus suæ moreretur, qñ veniret ad virilem ætatem. e. lib. c. 2. & istud impletũ est, qñ Saul occidit coram se. 25. sacerdotes vestitos ephod. e. lib. c. 22. & tunc omnes de ciuitate Nobe occisi sunt: aliud erat ꝙ Deus præcideret brachium domus Heli, ita vt non esset senex in domo sua. i. summus sacerdos, & videret æmulum suum in templo in omnibus prosperis Israel, & non esset senex in æternum in domo Heli, idest ꝙ postea nullus summus sacerdos esset de semine suo. Istud fuit impletum nunc, qñ Abiathar fuit priuatus summo sacerdotio, nam post eũ nullus fuit summus sacerdos de domo Heli, sed semp de domo Sadoc, & istud erat quod dictum fuit ad Heli. s̃. 1. lib. ca. 2. s. suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meam faciat, & ædificabo ei domum fidelem. Iste erat Sadoc, qui habiturus erat domum fidelem, idest firmam, ita ꝙ de semine eius nunquam desinerẽt esse sacerdotes summi: post hoc autem nihil mansit complendum de prophetia, quæ habetur contra Heli præallegato. cap. ideo rectè dicitur hic, quòd nunc impletus est sermo domini cõtra domum Heli.

De statu domus Heli circa summum sacerdotium. *Qõ.* XXX.

QVAERETVR vlterius de statu domus Heli circa sacerdotium summũ. in quo considerandum, quòd Heli non erat de domo illa, ad quam pertinebat regulariter summum sacerdotium: ad quod sciendum, quòd Deus dedit primò summum sacerdotiũ ipsi Aaron: Exo. 29. & Leui. 8. Voluit quoque quòd postea primogeniti de stirpe sua succederent in illo Leui. 21. fuit autem primogenitus Aaron de his, qui nõ mortui sunt Eleazar, & mortuo Aaron iste factus est summus sacerdos per Moysen Nu. 20. filius autem Eleazari fuit Phinees, & huic Deus promisit dare sacerdotiũ summum in progenie sua in æternũ Nu. 25. ideo postea

G

semper fuerunt summi sacerdotes de stirpe Phinees. Habuit autem Aaron alium filium minorem, s. Ithamar, & de stirpe illius non debebant esse aliqui summi sacerdotes, eo ꝙ pertinebant ad stirpem Eleazari, & Phinees. Et isto modo durauit summum sacerdotium in posteris Phinees per tempora Moysi, & Iosue & omnium iudicum, vsque ad Samsonem, qui vltimus ponitur in libro Iudicum: tunc autem sacerdotes de domo Phinees mali effecti fuerant, & Deus priuauit illos pro tunc summo sacerdotio, & populus etiam hoc fecit. Erat autem tunc de domo Ithamar, ad quem non pertinebat sacerdotium summum sacerdos quidam nomine Heli vir valde bonus in oculis Dei, & plebis: intantum ꝙ totus Israel fecit eum

H

iudicem, & præfuit toti Israel 40. annis supra 1. lib. c. 4. dedit quoque ei populus summum sacerdotium, & Deus ei confirmauit illud priuans pro tunc sacerdotes de domo Phinees, & sẽper fuissent priuati si filij Heli non peccauissent. Hoc patet s̃. 1. lib. c. 2. cũ Deus loquitur ad Heli, dicens: Loquens locutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in cõspectu meo vsque in sempiternum. nunc aũt dicit Dñs, absit hoc a me, sed quicunque glorificauerit me, glorificabo eum: qui aũt cõtẽnunt me, erunt ignobiles. Et ibi dr̃ de ablatione futura sacerdotij de domo Heli. Fuit tamen sacerdos summus Heli, & post eũ fuit summus sacerdos Phinees filius eius: nam patre inueterato ministrabat Phinees, vt colligitur 1. lib. c. 2. & ponit illud Iosephus 5. Antiquitatũ: post Phinees

I

aũt fuit summus sacerdos filius eius Ichabod. Iste. n. natus est de muliere, quæ pre dolore incuruauit se, & peperit s̃. 1. lib. c. 4. Post hũc aũt fuit sacerdos Achias, vt quidã volunt, & colligitur s̃. 1. lib. c. 14. fuit etiã sacerdos Achitob, & postea fuit sacerdos Achimelech filius Achitob eo. lib. c. 22. isto mortuo fuit sacerdos Abiathar filius Achimelech, qui confugit ad Dauid, qñ occisi sunt sacerdotes in Nobe, vt in preälleg. cap. Omnes isti fuerũt de domo Heli, & in diebus istorũ nõ fuit aliquis sacerdos summus de domo Eleazari, siue Phinees, & tamen tẽpore Dauid factus est Sadoc sũmus sacerdos, & iste erat de stirpe Eleazari, & erãt ipse, & Abiathar simul summi sacerdotes. Nunc aũt Salomon priuauit Abiathar summo sacerdotio, &

K

postea nõ fuit aliquis sũmus sacerdos de domo Heli, vel de domo Ithamar, sed oẽs fuerunt de stirpe Eleazari deriuati per Sadoc vsque ad captiuitatẽ Iudęorum per Romanos, vbi cessauit totus status eorum. Destinaueram autem apud me, & alibi dixerã in loco isto agere de omnibus summis sacerdotibus incipiendo ab Aaron, qui fuit primus summus sacerdos vsque ad vltimum, qui fuit tempore captiuitatis Ierusalem per Romanos colligẽdo interdum ex sacra scriptura nomina eorũ, & aliqua gesta, & interdũ ex Iosepho in libris Antiq. & in libris de bello Iudaico, sed meliꝰ forte de hoc dicet̃ 1. Paral. 6. vel saltẽ Io. 11.

An

An Salomon peccauerit auferendo summum sacerdotium ab Abiathar. Quæst. XXXI.

QVAERETVR vlterius, an peccauerit Salomon auferendo summum sacerdotium ab Abiathar.

Aliquis dicet, ꝙ non, quia Deus prędixerat de sacerdotibus de domo Heli, ꝙ priuandi essent, & suscitandi sacerdotes de alia domo supra 1. lib. ca. 2. sed hoc executus fuit Salomon, ergo non peccauit.

Ad istam rationem dicendum, ꝙ non stat, quia tūc diceretur de Saule, ꝙ non peccauerit occidendo sacerdotes 85. de domo Heli, & omnes, qui erant in vrbe Nobe supra 1. lib. c. 22. quia ibi complebatur Prophetia contra Heli, sicut hic, quia dominus dixerat ꝯtra eum supra 1. lib. cap. 2. Et pars magna domus tuæ morietur, cum ad ętatem virilem venerit, & istud fuit quia multi de domo sua occisi sunt simul per Saulē, & tamē manifestum est, quòd peccauit Saul, vt declaratum est supra 1. lib. cap. 22. ergo etiam Salomon nō excusaretur tanquam exequens mandatum, vel Prophetiam a Deo positam contra Heli. Item Salomon non priuauit Abiathar propter prophetiam dictā contra Heli, sed ex aliis causis, vt patet ex verbis eius: nam dixit vir quidem mortis es, sed hodie non te interficiam, & tamen referendo ad prophetiam dictam contra Heli, nō erat verum, quòd Abiathar esset vir mortis: nam licet priuari posset sacerdotio, tñ mortem nō merebat̄. Dicendū ergo, ꝙ Salomon non peccauit priuando Abiathar summo sacerdotio, quia cum posset Salomon occidere eum iuste, a fortiori poterat infligere ei quamlibet aliam pęnam, quia quælibet alia pęna est minor quam mors. Poterat tamen Salomō occidere Abiathar, cū supra dixerit ei, vir quidem mortis es, ergo a fortiori poterat eum priuare. Causa autē, pro qua priuauit eum, fuit quia Abiathar commisit crimen lęsæ maiestatis, s. quia cum Adonia, & Ioab participabat in machinationibus, & conspirationibus contra Salomonem, & pro isto crimine quilibet meretur mortem. non ergo peccauit Salomon occidendo illum, quia istud esset, vel ex defectu potestatis, vel ex iniusta causa, vel ex iniquitate voluntatis, sed nullum istorum erat. De primo patet, quia Salomon habebat iurisdictionem super omnes Israelitas, tā laicos quam sacerdotes, quia apud Hebræos non fuit distincta iurisdictio ecclesiastica, & secularis, sicut hodie est. Secundum etiam non stabat, quia causa ad priuandū Abiathar erat iustissima, & non solum ad priuādum, sed etiam ad occidendum, s. quia erat reus læsę maiestatis. Tertium etiam non stat, quia Salomon non processit mala voluntate contra Abiathar, sed solum zelo iustitiæ, quod patet, quia etiam de pęna debita relaxauit aliquid, s. quia merebatur mortem, & solum priuauit eum summo sacerdotio.

Salomon, an peccasset priuando Abiathar solum, vt compleretur sermo Dei. Quæst. XXXII.

QVAERETVR vlterius si Salomon ob hoc solū priuasset Abiathar, vt compleretur sermo Dei contra domum Heli, an peccaret.

Aliquis dicet, ꝙ sic, quia manifestum est, ꝙ Nabuchodonosor, & Sennacherib, & omnes reges Gentilium, qui persequebantur Iudęos complebāt prophetias Dei contra Iudęos, quia omnia illa mala prenunciabantur Iudęis antequam venirent, sed manifestum est, ꝙ isti peccabant persequendo Iudæos: ergo etiam peccaret Salomon. Dicendum hoc non stare, quia isti reges, licet complerent prophetiam Dei contra Iudæos, tamen non veniebant, vt complerent illam, immo nesciebant, an aliquid prenunciatū esset ꝯ Iudęos,

A sed potius putabant, ꝙ ipsi in fortitudine sua prçualebant ꝯ Iudæos, & contra Deum ipsorum, sic fuit de Sennacherib, qui dixit Iudæis, ꝙ non confiderent in Deo suo, ꝙ liberaret eos, quia sicut dii Gentium non potuerāt liberare de manu eius cultores ipsorum, ita etiam non posset Deus Israel Hebręos sequenti lib. c. 19. sic etiam patet Isa. 10. cum dr̄ de Sennacherib: Væ assur virga furoris mei, & baculus ipse, in manu eorū indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, vt auferat spolia, & diuidat prędam, ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non, ita ęstimabit, sed ad conterendum erit cor eius. Simile est de Nabuchodonosor, vt patet Abacuc 1. & 2. ergo peccabant isti, quia

B licet exequerentur prenunciata a Deo, tñ non faciebant illa, vt volentes obedire ei, sed magis ē cōtrario. De Salomone autem secus est, quia ponimus, ꝙ ipse priuaret Abiathar solum intentione exequendi prophetiam dictam ꝯ domum Heli. Dicendum tñ, ꝙ adhuc isto posito, peccaret Salomon, si non priuaret Abiathar ex alia causa. Quòd patet ex duobus, primo quia dato, ꝙ sciret sacerdotium aliquando cessaturū de domo Heli: tñ nesciebat, an Deus voluerat, ꝙ cessaret tempore Abiathar, vel alterius successoris, ideo si priuaret Abiathar ageret ꝯ conscientiam dubitans, an compleret prophetiam Dei, vel ageret contra intētionem eius. Secundo peccabat Salomon isto modo, quia dato, ꝙ reuelatum esset debere finiri sacerdotiū

C domus Heli in Abiathar, non licebat ei priuare Abiathar, quia aut priuaret eum iure suo, s. inquantum erat princeps populi Dei, ad quem pertinebat infligere pęnas, & prçmia tribuere, aut ex aliqua cōmissione speciali Dei. non primo modo, quia tunc non poterat priuare Abiathar, nisi pro aliquo crimine, quia pęnæ regulariter pro culpis dari debent. Item nō erat Abiathar de iurisdictione Salomonis, quantum ad prophetiam dictam ꝯ domum Heli: nam Salomon, & quilibet alius princeps populi Dei erat executor legis datæ per Moysen, quæ erat communis, prophetiæ tñ dictæ ꝯ aliquos erant quædam sententiæ particulares Dei,

D quarum nullus de iure erat executor, nisi ipse Deus, aut ille, cui ipse specialiter hoc demandaret, sed cum aliqs punit alium, qui non est de iurisdictione sua, peccat: ergo etiā Salomon peccabat. Scđm non stat, quia Deus non commisit punitionem Abiathar, vel executionem prophetiæ ipsi Salomoni specialiter, ergo si ipse se intromitteret de executione illius, peccaret tanquam iudicans in non suo territorio, vel vsurpans sibi quocūq; modo iurisdictionem. Peccaret ergo Salomon quocunque modo puniret Abiathar, nisi pro aliquo crimine eum priuaret, quia quantum ad istud esset de iurisdictione sua, & sic factum est hic, nā pro crimine lęsæ maiestatis priuauit eum.

Abiathar an fuerit priuatus cum infra inter sacerdotes Salomonis nominetur. Quæst. XXXIII.

E QVAERETVR vlterius qūo est verum, ꝙ Salomon eiecit Abiathar de sūmo sacerdotio nā cū ĩ. 4. c. dicat, ꝙ sacerdotes Salomonis erāt Sadoc, & Abiathar. Aliqui dicunt, ꝙ ille Abiathar non est iste, de quo hic dr̄, nec fuit de stirpe Heli, sed aliqs alius de stirpe Eleazari. Sed dicendū, ꝙ nō stat, quia nunq̄ fuerunt simul duo summi sacerdotes dū mansit status Iudaicus vsq; ad captiuitatem Babylonicā, nisi tpe Dauid, qñ Sadoc, & Abiathar erāt simul sacerdotes. Post captiuitatem aūt Babylonicam, qa sacerdotia erāt frequenter ꝑ intrusionem, & potentiā secularem, ꝯtingebat ꝑ seditionē duos simul esse sacerdotes, ergo non potuit esse ille Abiathar, de quo dr̄ ĩ. 4. alius ab isto de quo dr̄ hic. Item patet, quia 1. Paralip. 6. ponūtur summi sacerdotes, qui fuerunt a principio legis datę, s. ab Aaron

Aaron vsq; ad captiuitatem Babylonicam, in quā du F ctus est vltimus sacerdos. s. Iesus Iosedech, & tñ oēs illi fuerunt per successionē, & non ponuntur sacerdotes geminati.

Aliqui dicunt, ꝙ Abiathar de quo hic dr̄, & ille, de quo ĩ. 4. sit idem, & tñ volunt, ꝙ iste Abiathar priuatus fuerit a Salomone, & postea fuerit ei reconciliatus, & restitutus in gradum pristinum. Sed dicendū, ꝙ non stat, quia postq̄ Abiathar priuatus est summo sacerdotio, nunquā redijt ad illud, sed institutus est loco eius Sadoc, vt patet infra in litera. s. cōstituit rex Sadoc sacerdotem pro Abiathar. Item patet fortius, quia hic dr̄ ꝙ qn̄ eiectus fuit Abiathar de summo sacerdotio impletus fuit sermo dñi ꝯ domum Heli: si tñ restitueretur Abiathar postea in gradum suū, non G compleretur ꝯ domum Heli prophetia, quia adhuc maneret sacerdotium in domo illa, ergo oportet, ꝙ nunquam restitutus fuerit. Sed aliqs dicet, ꝙ ista scripta sunt, quia Salomon priuauit iustè Abiathar, cum intentione non reducendi eum, & tñ postea placatus ei reduxit illum, & sic scribitur ꝙ habetur infra 4.

Sed dicendum, ꝙ non stat pp duo. Primò quia scriptura mentiretur, cum dicat hic completam fuisse ꝓphetiam ꝯ domum Heli, si postea restitueretur: scdō non stat, quia ista non scribebantur mox vt fiebant. sed multo tp̄e post. s. per Ieremiam scripta sunt, & cū iam essent præterita oīa gesta Salomonis sciret Ieremias an restituisset Salomon ipsum Abiathar, & tūc non scripsisset id, ꝙ habetur hic, sed solum ꝙ hr̄ ĩ. 4.

Post Abiathar a domo Heli null' sacerdos fuit.

Dicēdum ergo ꝙ necesse est asserere duo dicta de H Abiathar primum est, ꝙ post eum nullus fuit sacerdos de domo Heli, vel de domo Ithamar, sed semꝑ de domo Sadoc, quod patet, quia hic dr̄, ꝙ impletus est sermo dñi ꝯ domum Heli, & tñ ille sermo erat, ꝙ nunquam esset postea senex in domo Heli oībus diebus. i. in æternū. Et vocatur senex summus sacerdos, sed dr̄ ꝙ suscitaret Deus sacerdotē fidelem. s. Sadoc, & ædificaret ei domum fidelem. s̄. 1. li. c. 2. ergo postquam compleretur verbum dñi ꝯ domum Heli, nunquam futurus erat summus sacerdos aliqs de domo sua, sed de domo illius sacerdotis fidelis. s. Sadoc. Hic tñ impletum est verbum dñi, vt dr̄ in litera, ergo non fuit post Abiathar aliquis sacerdos de domo Heli. Secundum dictū est, ꝙ postq̄ nunc Abiathar priuatus I est summo sacerdotio, nunquā restitutus est in illud, quod patet, quia hic dr̄, ꝙ impletus est sermo dñi ꝯ domum Heli, & tñ si Abiathar restitueretur nō compleretur nunc sermo dñi ꝯ domum Heli, quia adhuc rediret ipse ad statū pristinum, & tñ dicitur, ꝙ nunc qn̄ Salomon eiecit Abiathar de sacerdotio impletus est sermo dñi contra domū Heli, ergo oportet ꝙ nunquam redierit in honorē pristinū, alioquin deberet dici, ꝙ tunc fuit impletus sermo dñi contra domū Heli, qn̄ Abiathar secūda vice priuaretur nunq̄ restituēdus in gradum pristinum, vel qn̄ moreretur, & null' iam succederet in summo sacerdotio de domo Heli. Item patet hoc per Iosephum. 8. Antiquitatum, q̄ refert Salomonē dixisse ad Abiathar, perge ad tuam patriam, in agris dege, & hanc conuersationem, dum viuis, exerceto, qm̄ peccasti, & nō est iustum habere sa- K cerdotium. Sic igitur domus Ithamar honore sacerdotij priuaretur, sicut Samuel prædixerat, transiuitque ad genus Phinees. i. Sadoc. De genere vero Phinees tempore, quo ad Ithamar domum transiuit sacerdotium Heli primo sacerdotium accipiente, isti descendisse noscuntur, qui sacerdotio sunt priuati. s. Voocar filius Ioseph summi sacerdotis huius fili' Iothan: Iothan aūt Mareoth, Mareoth aūt Asophi, Asophi aūt Achitob, Achitob aūt Sadoch, qui primus effectus est sacerdos magnus.

Ad rō... prima... tionis

Ad rationem in contrarium dicendum, quòd ea, quæ habentur hic, & infra 4. non ponuntur recto ordine, sed per recapitulationem illa, & ista per anticipationem: nam prius factum est, ꝙ habetur infra 4. quàm quod habetur hic. Pro quo sciendum ꝙ infra 4. ponuntur oēs officiales domus Salomonis, & illi instituti fuerunt in principio regni eius, de Abiathar autem dicendum, ꝙ non fuit priuatus summo sacerdotio in principio regni Salomonis, sed aliquāto tp̄e post, ideo a principio regni Salomon instituit Abiathar, & Sadoc esse sacerdotes summos apud se sicut fuerant tempore Dauid, & de isto intelligitur infra 4. c. postea aūt procedente tp̄e, cū reperiretur Adonias moliens ad habendum regnum, occisus est, & sui participes, s. Ioab, & Abiathar puniti sunt. Nam Ioab occisus est, Abiathar autem priuatus est summo sacerdotio. Ratio autem mutationis ordinis fuit, quia in isto capitulo agitur de exclusione omnium aduersariorum Salomonis, & de executione eorum, quę Dauid iusserat, postea autem ponuntur ea, quæ pertinent ad regnum Salomonis per se: & quia ordinatio illa domus, de qua infra 4. pertinet ad hominem iam in pace viuentem melius posita est infra, q̄ hic ne inculcarentur historiæ, & sic mutatio ordinis naturalis ad artificialem per anticipationem, & recapitulationem multum prodest, licet interdum lectoribus noceat inquantum putant literam in omnibus tenere ordinem naturalem. Sed adhuc obijcitur, quia 1. Paralipo. 24. institutum fuit, quòd erant duo summi sacerdotes, s. vnus de domo Eleazari, & alius de domo Ithamar: ergo videtur quòd adhuc post Abiathar erant sacerdotes de domo Heli, qui erat de domo Ithamar. Respondendum quòd illud fuit ordinatum tempore Dauid, vt patet ibidem, & sic voluerat Dauid semper manere, Salomon quoque sic incępit agere instituens Abiathar summum sacerdotem de domo Ithamar, & Sadoc de domo Eleazari: & tamen cùm postea peccauit Abiathar priuatus est summo sacerdotio, & nullus ei successit de domo Ithamar, & sic mansit sacerdotium solum in domo Eleazari, scilicet, in stirpe Sadoc.

Venit autem. Hic ponitur quomodo ea, quæ a Dauid imperata sunt executioni traduntur, & diuiditur in duo, quia primo Ioab occiditur, secundò Semei: lex viuendi imponitur ibi. *Misit quoque*.

Circa primum dicitur. *Venit autem nuncius ad Salomonem, quòd Ioab declinasset post Adoniam*. Hic ponitur causa mortis Ioab, s. ꝙ declinauit post Adoniā, & dr̄, ꝙ venit nuncius ad Salomonem, s. cognouit per nuncios, vel per inquisitionem ꝙ Ioab declinasset post Adoniam, i. secutus fuisset opinionem illius, vel conspirasset cum illo, & ob hoc iussit eum occidi. *Et post Salomonem non declinasset*. Idest cognitum est per nuncios, vel inquisitionē, ꝙ nō sequebatur Ioab intētionē Salomonis, sed erat ꝯ illū. Ista litera est nimis differens in Hebræo. s. *Venit rumor vsque ad Ioab, quia Ioab declinauerat post Adoniam, & post Absalom non declinauerat.* Et est sensus nimis differens a sensu literæ nostræ, s. ꝙ venit rumor vsque ad Ioab, i. venit ad eum fama, vel nuncius de morte Adonię & dicitur, quia Ioab declinauerat post Adoniam, & post Absalom nō declinerat, i. ista fuit cā, quare Ioab fugit in tabernaculū; quia ipse sciebat ꝙ fuerat partialis Adoniæ declinando post eum, i. sequendo opinionē illius, & nō declinando post Absalom, s. quia qn̄ Absalom surrexit ꝯ Dauid non secutus fuit eum Ioab, ideo videbatur, ꝙ nūc secutus fuisset Adoniā in preiudiciū Salomonis; & ob hoc cū Salomō occidisset Adoniam, timuit ꝙ ipse etiā occideret; & ob hoc fugit in tabernaculum Dñi. Ista sniā est melior, & verior litera q̄ litera nostra,

Litera He-braica multum differens a nostra.

stra, & hoc propter duo. Primò, quia istud ponitur tanquàm causa eius, quod sequitur, s. fugit Ioab in tabernaculum Dñi, & tñ certũ est, ꝙ ipse non fugit propter nuncium, qui venit ad Salomonem, sed propter nuncium, qui venit ad eum: & tñ s'm literam nostram debet dici, ꝙ nuncius venit ad Salomonem, & propter illum fugit Ioab: & s'm literam Hebraicam debet dici, ꝙ venit nuncius ad Ioab: & istud est rationabilius. Secundum est, quia litera nostra tñ variatur hic ab Hebræa, ꝙ nullo modo est toleranda variatio: nam si variaretur propter aliquam æquiuocationẽ, vel amphiboliam orationum, vel compositionẽ, & diuisionem, s'm quas in eadem oratione possunt accipi diuersi sensus, esset quidem tolerabile, & tamen est mutatio in noĩbus proprijs personarum, s. quia vbi Hebreus dicit: venit nũcius ad Ioab. dicit litera nostra ad Salomonẽ, & vbi Hebreus dicit, non declinauit post Absalom. dicit litera nostra: post Salomonẽ. Nulla ergo ratio permittit, vt talis mutatio fiat. Tertium addi põt, quia ista litera non facit conuenientem sensum, s. ꝙ venit nuncius ad Salomonẽ, ꝙ Ioab declinauerat post Adoniã: nam de hoc non poterat venire nũcius, quia istud notorium erat ex multis diebus: & sciebat illud Salomõ, vt patet supra, ideo nõ veniret nuncius ad eum, sed ad Ioab veniret nuncius de morte Adoniæ; & ille incitaret eũ ad fugiendum in templũ. Nunc ergo dicendũ, ꝙ conaremur excusare Hieron. si locus vllus eẽt, sicut alias facere soliti sumus, sed veritas ipsa manifesta cogit nos familiaria destruere. Ideo nec accusamus, nec excusamus Hieronymũ, sed illi patẽter veritatem Hebraicam præferimus. Videtur aũt dicendũ, ꝙ Hieronymus mutauerit literam, quia fortè non reperiebat sensum conuenientẽ s'm literã Hebraicã, & mutando sic putauit esse sensum conuenientem. Nec enim est inconueniens interdum errasse Hieronymũ, quia interpres, & nõ Propheta erat, sic enim ipse arguit in Prologo super Gen. qui incipit, Desiderij mei. vbi probat interpretes septuaginta potuisse errare, quia interpretes, & non Prophetę erant, nisi fortè putandus est Tullius, Oeconomicũ Xenophontis, & Platonis Protagoram, & Demosthenis pro Cthesiphonte, afflatus spiritu rhetorico transtulisse. Patiatur ergo Hieron. eandẽ legem, quã tulit, vt contra eum in quibusdã similiter arguatur. *Fugit ergo Ioab in tabernaculum Domini*. Scilicet, Audiẽs, ꝙ occisus fuisset Adonias, cum ipse esset eius partialis, timuit mori, & fugit in tabernaculũ. Sciendũ ꝙ istud non erat templum Salomonis, quia nondum factum fuerat, sed erat locus, in quo erat arca in Ierusalem, vbi Dauid locauerat eam, & posuerat sacerdotes: illuc, & cõfugit Adonias prima vice, præcedẽ. cap. Mansit aũt arca in domo illa in apparatu magno cum altari, quousq; Salomon fabricato templo duxit arcã in templum, vt patet 2. Paral. 1. cap. *Et apprehendit cornu altaris.* Idest, Adhæsit altari, & tenuit quandam extremitatem eius, quæ vocatur cornu, i. pars, & sic dicimus aliquid esse faciendum, vel legẽdum in dextro cornu altaris, & aliud in sinistro cornu. Fugit autem Ioab ad sanctuarium, quia putauit se gauisurum immunitate loci, & ꝙ Salomõ nõ extraheret eum inde. Quare aũt potius tenuit cornu altaris, q̃ aliã partẽ sanctuarij, declaratum est præcedẽ. cap. Cũ dicebatur, ꝙ tenuit Adonias cornu altaris. *Nunciatumque est regi Salomoni, quòd fugisset Ioab in tabernaculum Domini*. Nondum enim quicquàm iusserat fieri cõtra Ioab, quando ille fugit in tabernaculum, nunc autem audiuit, ꝙ fugisset ad altare, & misit ad occidendum eum. *Et esset iuxta altare.* Idest, tenebat cornu altaris, nequis eũ inde auellere posset. *Misitque Salomon Banaiam filium Ioiadæ*. Istum misit, quia erat diligens in exequendo, & erat princeps militiæ, infra 4. *Dicens vade, interfice eum.* Iubebat Salomon

Cõtra S. Hierony.

Creditur ꝙ Hierony. bene trãstulit, & ꝙ corrupta est litera vitio scriptorum.

A quòd occideretur Ioab non quidem in sanctuario, sed extra. Quod patet ex verbis Banaiæ hortantis eum exire; & quia noluit occisus est intra tabernaculum.

An Salomon iustè Ioab occiderit. Et quòd princeps, qui negligit corrigere vitia, peccat mortaliter.
Quæst. XXXIIII.

QVAERETVR an Salomon iustè occiderit Ioab. Respondendum, quòd sic, quia Salomon interfecit Ioab pro peccatis suis, & egit vt ipse non teneretur tanquam non castigans vitia publica. Pertinet enim ad principem punire omnia vitia publica. Salomon igitur occidit iustè Ioab ex tribus. Primò ex potestate iurisdictionis: nam Salomon præerat B iurisdictioni, cùm eẽt rex, ideo pertinebat ad eum punire omnes criminosos. Secundò erat mors iusta ex causa iusta, s. quia peccauerat grauiter Ioab, scilicet, occidẽdo Abner, & Amasam, & Absalom, & fuit partialis Adoniæ contra Salomonem. Tertiò erat mors iusta ex intentione Salomonis iubentis eam inferri, quia hoc faciebat ex debito officij sui, & non ex desiderio sæuiendi in eum, vel ad vindictam. Hoc patet, quia ad illum, qui præest iurisdictioni, pertinet vitia corrigere, & punire, & si neglexerit peccat mortaliter, quia dicitur contemnere imperium Domini. Leuit. 20. Et ob hoc Dauid desiderauit punire Ioab propter crimina sua multis tamen obstantibus causis nõ C occidit eum, de quibus supra dictum est. Ideo commisit Salomoni, quòd occideret eum: ipse autem Salomon tam propter debitum officij sui, & principaliter, quàm propter præceptum patris, occidit Ioab, timens quòd si non occideret eum, imputaretur sibi ad culpam. Sic patet infra in litera, cum dixit Salomon: interfice eum, & sepeli, & amouebis sanguinem innocentem, qui effusus est a Ioab a me, & a domo patris mei: & reuertetur sanguis illorum in caput Ioab, & in caput seminis eius in sempiternum: Dauid autem, & semini eius, & domui, & throno illius sit pax vsque in æternum a Domino. Et sic occidit eum iusta intentione, ergo non peccauit, sed potius peccasset, si non D occidisset eum.

Quare Salomon licet semper intenderit occidere Ioab: tamen voluit inquirere aliquam causam. *Quæst.* XXXV.

QVAERETVR vlterius quare Salomon non occidit ante hoc Ioab, quia iustam causam habebat ad occidẽdum eum, s. quia suderat sanguinem innocentẽ. Respondendũ quòd Salomon intendit semper occidere Ioab, quia Dauid commendauerat ei hoc: & tamen ne videretur occidere eum ex precepto Dauid, vel propter illa, quę agit tempore Dauid, ne ex hoc argueretur iniustitia Salomonis, aut negligentia Dauid, voluit inq̃rere aliã cãm cõtra eũ, s. ꝙ E meretur mortẽ ex alio colore, & q̃a ante hoc nõ apparuerat aliq̃d in Ioab, ꝙ fecisset regnante Salomon, ꝓpter quod mererẽt mortẽ, nõ occiderat eũ: nũc aũt, q̃a apparuit eum conspirasse cum Adonia, occidit illum. Et hoc significauit Dauid, cũ dixit Salomoni: vir autẽ sapiens es, & scies quod facies ei, ꝙ q̃q̃ dicat de Semei, tñ etiam intelligitur de Ioab: & sic quæsiuit nunc cautelam ad occidendum ipsum ex alia causa. Sed dicet aliquis, quòd non apparuit nunc aliqua causa de nouo, propter quam deberet occidi Ioab.

Dicendum, quòd fortè apparuit per inquisitionẽ, quòd Ioab conspirasset cum Adonia faciendo cum eo conuenticula regnante Salomone. Vel dato, ꝙ non apparuisset per testes, saltem apparebat per præsumptionem fortem, cùm Ioab fugisset ad taberna-

cusum illico, vt comperit occisum fuisse Adoniam. Et hoc sufficiebat Salomoni, quia ipse solum volebat apparentiam coram populo, cum veritatem criminum suorum bene nosset. *Et venit Banaias ad tabernaculum Domini.* Scilicet, ad domum Dauid, in qua erat arca, & vbi erat Ioab. *Et dixit ei.* Scilicet, ad Ioab. *Hæc dicit rex egredere.* Idest, rex iubet, quòd egrediaris. *Qui autem non egrediar, sed hic moriar.* Idest, Ioab dixit non egrediar de sanctuario, sed potius volo hic mori, quàm extra.

Ioab quare voluit interfici potius in sanctuario, quàm extra. Quæst. XXXVI.

QVAERETVR cùm Ioab sciret se interficiendum in sanctuario, vel extra, quare non exibat de sanctuario, vt occideretur in loco non sacro, sine iniuria sanctuarij, quàm intus. Respondet Rabbi Sa. quòd istud fecit Ioab, vt posset sepeliri in sepulchris patrum suorum, & dicit, quòd illi, qui occidebantur per domum iudicij, sepeliebantur in quodam agro communi extra sepulchra patrum suorũ, & istud erat dedecus. Ideo voluit Ioab occidi in sanctuario, ne sepeliretur cum alijs occisis. Sed istud est nimis fictum, quia non videtur fuisse talis consuetudo inter Iudæos, nec colligitur ex aliquo loco scripturæ, sed solum pro peregrinis, qui non erant de stirpe Israelitarum, sic patet in passione Christi, cum dicitur, quòd triginta argentei, qui dati fuerant pro Christo, cum redacti essent summis sacerdotibus, emerũt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum. Matth. 27. Pro occisis autem si erant de stirpe Israel non erat necessarium sepulchrum nouum fieri, quia ipsi habebant sepulchra patrum suorum: si autem essent peregrini, sepelirentur in sepulchris peregrinorum. Item non stat, quia si talis consuetudo fuisset, siue Ioab occideretur intra sanctuarium, siue extra, sepeliretur in agro occisorum per domum iudicij: quia præcepto iudicis, scilicet, Salomonis occidebatur, siue intra, siue extra occideretur. Dicẽdum ergo, quòd non egit propter hoc Ioab, sed quia putauit, ꝙ cum maneret in sanctuario non occideretur propter reuerentiam loci, & quamquàm diceret non egrediar, sed hic moriar, non dicebat tanquàm sciens se occidendum ibi, sed dicebat ex abundãtia, scilicet, ad omnem casum ego manebo in sanctuario, siue viuã, siue moriar. Vel dicendum quòd dato, quòd Ioab crederet se occidendum, etiam si maneret in tabernaculo, tamẽ volebat ibi manere, quia putabat, quòd si exiret fortè infligerentur ei aliqua genera durorum tormentorũ, & cum maneret in sanctuario occideretur morte veloci, & minus pœnali, ideo ibi potius volebat mori.

An peccauit Salomon volendo educere Ioab de sanctuario, & postea occidendo in sanctuario: & an maledictiones Ioab venerint super Salomonem. Quæstio. XXXVII.

QVAERETVR vlterius, an peccauit Salomon educere de sanctuario volendo Ioab. Aliquis dicet, quòd sic, quia cum esset in loco sacro, debebat gaudere immunitate loci. Respondendum, quòd non peccauit iubendo eum exire de sanctuario; & fortè aliquis dicet, quòd differt inter iubere, exire, & educere: quia qui iubet exire, non infert aliquam violentiam, & sic non infringit immunitatem locorum sacrorum: qui autem educit alium de loco sacro, infert violentiam, ideo infringit immunitatem loci. Sic etiam Salomon fecit, quia non iussit educi Ioab de sanctuario, sed iussit quòd diceretur ei,

F quòd exiret, & sic factum est. Istud verum est, quia si iudex, vel alius dicat confugienti ad ecclesiam, quòd inde exeat, si nihil aliud contra eum committat, non incurrit sententiam excommunicationis, nec est violator libertatis ecclesiasticæ. Sed dicendum de Salomone, quòd etiam si fecisset educi Ioab de sanctuario, non peccabat, quia Ioab occiderat duos viros per insidias, scilicet, Amasam, & Abner. Insidiosi autem occisores non gaudent immunitate sanctuarij: sic patet Exo. 21. Scilicet, Si quis per industriam occiderit proximum suum & per insidias, ab altari meo euelles eum, vt moriatur. Alij autem non poterant educi de sanctuario. Sciendum autem, quòd quidam Hebræi dicunt, scilicet, Rabbi Dauid Kimhi, & alij, quòd Ioab

G dixit Banaiæ, quando volebat occidere eum, quòd diceret Salomoni, quòd non debebat pati duplicem pœnam, scilicet, quia Dauid maledixerat ei. preceden. lib. cap. 3. dicens: Nec deficiat de domo Ioab fluxum seminis sustinens, & leprosus, & tenens fusum, & cadẽs gladio, & indigens pane. Nunc autem Salomon volebat occidere eum, quod erat iniustum, quia sufficiebat ipsi aliqua istarum pœnarum, ideo si volebat Salomon, quod ipse pateretur maledictiones, quas imposuit Dauid non debebat occidere eum. Si autem volebat occidere ipsum, debebat ipse Salomon accipere super se maledictiones, quas posuerat Dauid super Ioab: & tunc redijt Banaias ad Salomonẽ loquens ei ista, & Salomon respondit, quòd volebat recipere

H super se maledictiones, quas imposuerat Dauid, vt occideretur Ioab, & de hoc dicunt intelligi id, quod infra dixit Salomon, scilicet, Fac ei, sicut locutus est, idest, ipse proposuit istam electionem, & ego eam suscipio, & sic dicunt, quòd omnes istæ maledictiones venerũt super domum, & progeniem Salomonis: nam dicunt ꝙ filius eius Roboam fuit fluens semine, & ex hoc erat vir deficiens viribus. Hoc probant, quia quando Israelitæ lapidauerunt collectorem tributorũ Roboam, ipse ascendit super currum, & fugit: ex quo apparet, ꝙ non poterat equitare super equũ propter fluxum seminis. De hoc infra 12. Sed ista probatio fatua est. Item dicũt, ꝙ fuit leprosus de semine Salomonis, s. ipse Osias, qui cũ vellet offerre Domino thymiama,

I percussus est lepra in fronte, seq. lib. cap. 15. Itẽ tenens fusum, i. baculum fuit Asa filius Abia, qui fuit podagricus, & non poterat se pedibus sustentare, vt patet 2. Paral. 16. Itẽ cadens gladio fuit rex Ioachim, qui occisus fuit tempore Regis Nabuchodonosor, vt aliqui volunt. Et verũ est, vt patet Ierem. 22. s. Sepultura asini sepelietur iniustus occisus, & putrefactus fuit ẽt Iosias occisus: nam in bello cõtra Pharaonẽ occisus est, seq. lib. cap. 23. Item indigẽs pane fuit rex Sedechias tempore obsidionis, quia non reperiebatur panis in Ierusalem. Sed dicẽdum, ꝙ ista fictitia sunt, quia Salomon nullo modo vellet accipere super se maledictiones, quæ venturæ erant super Ioab, vt posset occidere ipsum. Item dato, ꝙ vellet Salomon facere istud pactũ

K cum Ioab, non propter hoc veniret maledictio super eum, & transiret a Ioab: quia maledictio veniebat ex voluntate Dei; ideo ligaret illum solum, quem Deus vellet. Item non consonat literæ iste sensus, quia Ioab solum dixit non egrediar, sed hic moriar: & nõ exprimitur in litera, nec patet ex circunstãtia eius aliqua cõuentio inter Salomonem, & Ioab. Item istud esset, si fortè Ioab non mereretur istas duas pœnas pro peccato, sed merebatur eas, & adhuc maiores. Nam pro morte Abner erat reus mortis, & pro morte Amasæ iterum, & iterum pro morte Absalom, & iterum pro conspiratione cum Adonia: & sic vna mors istarum poterat commutari in maledictionem, ideo nõ oportebat, quòd cessaret aliqua earum.

An

An peccauit Salomon occidendo Ioab in templo. Quæstio. XXXVIII.

QVAERETVR vlterius, an peccauit Salomon faciendo quòd occideretur intra sanctuarium. Aliquis dicet, quòd sic, quia quando aliquis non meretur gaudere immunitate ecclesiastica potest educi, & occidi: tamen non potest intra ecclesiam occidi: nam ita violabitur immunitas ecclesiastica occidendo ibi aliquem dignum morte, & indignum ecclesiastica immunitate, sicut si aliquis dignus gaudere illa extra ecclesiam ad occidēdum educatur. Cum ergo posset nunc Salomon educere Ioab de sanctuario, & tamen occidebat eum intra, peccaret. Respondendum, quòd Salomon non peccabat, quia si intellexisset hoc esse illicitum, nō egisset, cum nunc esset Deo deuotus, præsertim, quia poterat facere aliter, & pro re nullius valoris nollet peccare. Dicendum igitur, quòd si tale fieret in ecclesia, peccatum esset, nec posset aliquis illud excusare, tamen Salomoni licuit, & hoc poterat esse dupliciter. Vno modo quòd Ioab fortè taliter erat dispositus, quòd nullus posset educere eum de sanctuario, nisi prius occideret, aut vulneraret: cum ipse disposuisset potius ibi mori, quàm extra; ideo vt non euaderet impunitus, occisus est ibi. Aliter potest dici, quòd sanctuarium legis veteris non pollebat tanta sanctitate, & munditia, sicut ecclesia nostra, quia ibi occidebantur animalia, & decoriabantur, atque cremabantur, ideo vbi poterant occidi animalia ad sacrificium, poterant occidi homines iniusti, quia sacrificium Dei est mors impij, & sic licuit ibi occidi Ioab nolentem egredi.

Salomon quare non pepercit Ioab, sicut Abiathar imponendo minorem pœnam. Quæst. XXXIX.

QVAERETVR vlterius, quare Salomon non pepercit Ioab imponendo ei minorem pœnam, licet esset reus mortis: nam sic fecit cum Abiathar, qui erat morte dignus, & tamen noluit eum occidere Salomon propter obsequia, quæ fecerat patri suo, sic patet supra, scilicet, Et quidem vir mortis es: sed hodie non te interficiam, quia portasti arcam coram Dauid patre meo, & sustinuisti laborem in omnibus, in quibus ille sustinuit. Ioab tamen plura obsequia fecerat Dauid, quia omnia bella eius faciebat, & acquisiuit ei magnam gloriam, vt patet ex processu præcedentis libri: ideo potius eius miserendum erat.

Respondendum, quòd maiora obsequia præstiterat Ioab Dauid, quam Abiathar, tamen erant multa ex parte Ioab, quæ obstabant vitæ eius, quæ non obstabant Abiathar: nam Abiathar non fecerat alia peccata, nisi quòd læserat maiestatem regiam conspirando contra Salomonem, & quia ista erat iniuria personalis poterat ipse remittere eam: Ioab autem fecerat alia peccata, scilicet, quia occiderat Amasam, & Abner, & Absalom. Ideo licet possit Salomon remittere ei, quòd contra eum conspirasset, tamen non poterat remittere peccata facta contra alios. Item dignum erat misereri Abiathar pro peccatis factis contra Salomonem, eo quòd Dauid non iusserat illum occidi. De Ioab tamen iusserat specialiter, quòd occideretur: ideo nolebat, quòd obsequia ei facta, proficerent ad excusandum mortem eius; & ob hoc Salomon non parceret ei, vt obediret patri: dato quòd aliàs intenderet misereri Ioab. Item Ioab erat magnum scandalum ipsi Salomoni si viueret, quia poterat ei insidiari ad auferendum regnum, adhærendo alicui de filijs Dauid maiori-

A bus Salomone, quia Ioab erat valde potens: ideo vt auferret timorem occidit ipsum, secus autem erat de Abiathar, quia ille non erat vir tam potens, & paucum scandalum poterat venire per ipsum, ideo permisit illum viuere. *Renunciauit Banaias regi sermonem.* Idest, Nunciauit ei sermonem Ioab. *Dicens hæc locutus est Ioab, & hæc respondit mihi.* Scilicet, quòd nolebat exire de sanctuario, sed ibi mori, & dicitur locutus est, & respondit, non tanquam ista essent diuersa: quia solum dixit Ioab id, quod habetur supra, sed est replicatio sententiæ. *Dixitque ei rex.* Scilicet, Banaiæ. *Fac sicut locutus est.* Scilicet, Non educas eum de sanctuario, sed occide ibi. *Et interfice eum, & sepeli.* Istud dixit ad honorem Ioab, quia

B licet occideretur pro delictis suis, tamen honorandus erat in officio funeris, quia erat vir potens, & de magno genere, scilicet, cognatus regis: nam ipse, & Salomon erant filij duorum fratrum: nam Dauid, & Saruia mater Ioab erant fratres. 1. Paralipomenon 2. *Et amouebis sanguinem innocentem.* Scilicet, Sanguinem Abner, & Amasæ, quia ambo erant innocentes, & insidiose, & sine causa occisi sunt a Ioab. *Qui effusus est a Ioab.* Idest, ipse occidit illos, præcedenti libro, cap. 3. & 20. *A me, & a domo patris mei.* Scilicet, quando occideris eum amouebis sanguinem innocentem a me: quasi dicat, Si ego non vindicarem sanguinem istorum, cum pertineat ad me ex officio, clamaret sanguis eorum contra me, & im-

C putaretur mihi, & domui patris mei, scilicet, quia super me, & super domum patris mei veniret pœna pro sanguine istorum, quia sanguis pereuntium requiritur a Deo de manu iudicum. Ezechiel. 3. & 33. Scilicet, Si aliquid mali fit per negligentiam iudicum. ita si mala, quæ commissa sunt non fuerunt purgata negligentia iudicum, requiret Deus de manu eorum, cum autem punierint delinquentes, iam Deus non poterit requirere de manu eorum. *Et reddat Dominus sanguinem eius super caput eius.* Scilicet. Dominus faciat, quòd pro effusione sanguinis Ioab nullus puniatur, nisi ipse. Est enim modus loquendi vulgatus in lege, quòd quando aliquis occiditur, neces-

D se est, quòd aliquis portet iniquitatem illius: nam si iniuste occiditur, ille, qui occidit eum, portat iniquitatem suam. Si autem iustè occiditur, nemo portat iniquitatem illius, sed ipsemet qui occiditur portat iniquitatem suam. Sic habetur Leuitici 20. Vbi ponitur lex multiplex pœnalis, & de quolibet qui occiditur dicitur, quòd portabit iniquitatem suam, idest, quòd ex morte illorum super nullum venit iniquitas, nisi super ipsos, qui moriuntur, quia mortem meruerunt: & aliquando dicitur, quòd sanguis alicuius erit super caput eius, idest, pœna pro effusione sanguinis solum veniat super ipsum; sic dicitur præcedenti libro, cap. 1. Cum Dauid dixit ad iuuenem Amalecitam: sanguis tuus sit super caput tuum. Et

E subditur: os enim tuum locutum est aduersum te, idest, tu mereris mortem, ideo sanguis tuus sit super te, Similis modus loquendi est Matth. 27. Cùm dixit Pilatus: Innocens ego sum a sanguine iusti huius: populus autem dixit: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. *Quia interfecit duos viros iustos, meliores se.* Scilicet, Occidit Abner, & Amasam, qui erant duo viri meliores, quàm ipse Ioab. Dicitur autem, ꝙ erant iusti, idest, innocentes, quia licet offendissent Deum, quantum ad alia, tamen non offenderant Ioab, ita vt mererentur ab eo occidi. Vocantur autem meliores, ꝙ Ioab, quia quilibet illorū fuerat princeps exercitus totius Israel, supra in litera, & erāt viri animosi, & bellicosi nimis, & quantum ad hoc erant æquales Ioab: erant tamē meliores Ioab, quia nullus eorum erat insidiator,

ſidiator, ſicut ipſe. *Et occidit eos gladio.* Ideſt, ita occidit eos gladio, quaſi ſi occidiſſet in bello iuſto, & tamen erat pax: ſic dixit ſupra Dauid, & effudit ſanguinem belli in pace, ideſt, in pace exiſtens fecit opera belli. *Patre meo Dauid ignorante.* Quaſi dicat: Si pater meus iuſſiſſet ei, quamquam malum eſſet, ipſe aliqualiter excuſaretur, ſicut fuit in occiſione Vriæ: quia fecit illum mori in bello ex præcepto Dauid: præcedenti lib. cap. 11. Et tunc pater meus culparetur, tamē fecit iſtud patre meo ignorante, immo dolente nimis: quia quādo ſciuit iſtos occiſos, fleuit amare. De Abner patet præcedenti libro, cap. 3. De Amaſa autem non habetur ſatis, tamen credendum eſt, ꝙ doluerit pro ipſo. *Abner filium Ner principem militiæ Iſrael.* Iſtum occidit antequam Dauid eſſet rex Iſrael, & erat princeps exercitus totius Iſrael: quia tempore Saulis Abner erat princeps exercitus Iſrael, ſupra 1. lib. cap. 14. & 26. Poſtea etiam tempore Isboſeth ipſe erat princeps totius exercitus, præcedenti lib. cap. 2. & 3. *Et Amaſam filium Iether.* Iſte erat pater Amaſæ, & vocatur Iethra, præcedenti lib. cap. 17. Et ex parte huius non erat Amaſa cognatus Dauid, nec Salomonis, ſed ex parte matris: nā Abigail mater Amaſæ erat ſoror Dauid. 1. Paralip. 2. *Principem exercitus Iuda.* Quia Dauid conſtituit Amaſam principem exercitus, & miſit eum ad congregandum omnes viros Iuda, præcedenti libro, cap. 20. Et tunc occiſus eſt a Ioab. Sed obijcietur, quòd Amaſa erat princeps exercitus Iſrael, quia ſupra in litera dixit Dauid: Tu noſti, quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, & quæ fecerit duobus principibus exercitus Iſrael, ſcilicet Amaſæ, & Abner. Reſpondendum, quòd Amaſa erat princeps exercitus totius Iſrael, quia Dauid poſuit eum loco Ioab, preceden. lib. cap. 19. Et tamē Ioab erat princeps exercitus totius Iſrael, ergo etiam eſſet Amaſa, ſed dicitur ꝙ erat princeps exercitus Iudæ; ꝗa ſpecialiter ſibi commiſſus fuerat exercitus Iudæ: nam ad congregandum eum, miſſus eſt præceden. lib. c. 20. Vel dicitur princeps exercitus Iudæ; quia Dauid miſit ad vocādum Amaſam, poſtquàm ille fuerat princeps exercitus Abſalom: & ipſe duxit ſecum totā tribum Iuda ad Dauid, vt colligitur præceden. lib. cap. 19.

Quare non fiat mentio, quòd Ioab occiderit Abſalom.
Quæſt. XL.

QVAERETVR quare non dicitur hic, quòd etiā effudit Ioab ſanguinem Abſalom. Aliquis dicet, quòd Ioab licitè occidit Abſalom: ideo pro morte eius non erat puniendus. Sed dicendum, quòd non ſtat, quia Ioab peccauit occidendo illum, cùm occiderit contra præceptum Dauid. præcedēti libro, cap. 18. Vbi hoc magis declaratum eſt. Sed dicendum, quòd non expreſſit Abſalom, quia volebat oſtendere Salomon ſe procedere ex ſolo zelo iuſtitiæ: ſi tamen occidiſſe Abſalom dixiſſet Ioab videretur procedere ex zelo vindictæ; cùm Abſalom eſſet frater Salomonis, ideo tacuit. Item volebat Salomon valde aggrauare factum Ioab oſtendendo, quòd illi, quos occiderat Ioab, erant viri boni, & iuſti: nam dixit hic, quòd occidit Ioab duos viros iuſtos meliores ſe; & tamen de Abſalom non erat hoc verum; quia ipſe non erat vir iuſtus, ſed ſceleratiſſimus. Etiam non erat Abſalom melior, quàm Ioab: & tamen de alijs duobus viris dicitur, quòd erant meliores, quàm Ioab. Item Ioab habuit colorem occidendi Abſalom, quia pugnabat in acie contra eum, & tamen non habuit aliquem colorem occidendi Amaſam, & Abner, quia non erat bellum. Vnde notanter dixit ſupra Dauid contra Ioab, quòd effudit ſanguinem belli in pace: non ergo fuit hic conueniens exprimi Ab-

F ſalom, licet pro ſola occiſione illius, nulla alia data, eſſet Ioab reus mortis. *Et reuertetur ſanguis illorum in caput Ioab.* Iſtud dicitur, quia Ioab iniuſtè occiderat illos, & pœna pro iniuſta occiſione venit ſuper occiſorem, ſupra tamen dicebatur de Ioab, quòd veniret ſanguis ſuus ſuper caput ſuum, ſcilicet, quia ipſe erat reus mortis. *Et in caput ſeminis eius vſque in ſempiternum.* Ideſt, etiam veniat pœna pro occiſione iſtorum virorum ſuper caput filiorum Ioab vſque in ſempiternum, ideſt, nunquàm deficiat pœna de domo eius. Iſtud eſt, quod dixit Dauid imprecans mala ſuper Ioab, præcedenti libro, cap. 3. Scilicet, Nec deficiat de domo Ioab fluxum ſeminis ſuſtinens, & leproſus, & tenens fuſum, & cadens gladio, & indi-
G gens pane. Ex hoc patet inſania Rabbi Sa. ſcilicet, quòd Salomon ſuſceperit ſuper ſe maledictiones, quas Dauid imprecatus fuerat ſuper Ioab, quia hic patet contrarium, cum Salomon imprecetur ſanguinem iſtorum ſuper filios Ioab, ſicut imprecatus fuerat Dauid. *Dauid autem, & ſemini eius, & domui eius, & throno illius ſit pax vſque in æternum a Domino.* Ideſt, tota pœna pro occiſione illorum virorum veniat ſuper Ioab, & filios eius, & nihil veniat ſuper Dauid, & filios ſuos, ſed Deus det ei pacem, & quietem, & poſteris ſuis vſque in æternum. Dicitur autem ſemini Dauid, ideſt, omnibus filijs eius: domus autem vocatur tota familia, & poſſeſſiones: thronus dicitur eſſe ipſe ſtatus regius, & pro omnibus his volebat
H Salomon pacem, ſcilicet, quòd non accideret aduerſitas circa aliquid iſtorum.

Quomodo Dauid poſſet eſſe pax, dum eſſet mortuus, & extra pericula. *Quæſtio.* XLI.

QVAERETVR quomodo dixit Salomon, quòd Dauid ſit pax: quia iam Dauid erat extra pericula, cùm eſſet mortuus. Aliquis dicet, quòd accipitur Dauid pro filijs ſuis: ſed iſtud non videtur, quia hic ponitur Dauid, & etiam exprimuntur filij ſui. Ideo oportet accipi Dauid pro ipſa perſona, & non pro poſteris. Reſpondendum, quòd fortè Salomon intellexit pro Dauid, ideſt, pro ani-
I ma ſua, ſcilicet, quòd Deus non imputaret ei ſanguinem illorum virorum ad peccatum, nec puniretur in Purgatorio pro eis, ſed eſſet ei pax, ideſt, quies in ſinu Abrahæ vbi erant omnes ſancti Patres: & iſte ſenſus eſt valde conueniens veritati, & modo noſtro loquendi, ſi velimus intelligere, quòd Salomon ſic acceperit. Aliter poteſt dici, quòd accipitur hic Dauid non pro anima ſua, ſed pro ipſo Dauid, qui in re non erat ens, ſed ſolum in opinione manētium in vita, ſecundum modum loquendi Philoſophi: & quantum ad iſtud eſſe poteſt mortuis bonum, vel malum aduenire quod eorum fęlicitatem augeat, vel diminuat: quia cùm amici, vel pronepotes proſperantur, dicitur ipſe defunctus florere in ſua fęlicitate; cùm iſti patiun-
K tur infortunia, fęlicitas defuncti præterita quodammodo decoloratur, & tegitur caligine: non tamen tātum confert conditio viuentium ipſis mortuis, quòd fęlicibus auferat fęlicitatem, aut his, qui infelices fuerunt, conferat beatitudinem. Iſta eſt poſitio Ariſtot. 1. Ethic. cap. Pronepotum autem fortunas. Et ſecundum hoc ſi accideret aliquod malū poſteris Dauid, videretur ex hoc quodammodo minui fęlicitas Dauid, ſecundum opinionem viuentium, ideo orabat Salomon, ne aliquod tale malum accideret per quod minueretur fęlicitas Dauid, ſed ſemper eſſet ei pax, ideſt, maneret proſperitas Dauid in opinione hominum, quæ tunc manebat, & hoc per fęlicitatem poſterorum ſuorum.

Alio

Alio modo potest dici, quòd Dauid non ponitur hic pro ipso Dauid, sed pro posteris suis, nec etiam obstat, quòd ponatur hic Dauid, & semen suum, quia sæpe fit repetitio, vel positio aliquorum superuacuè: sic patet Genes. 26. Cum Deus dixit ad Isaac tibi, & semini tuo dabo vniuersas regiones has: & tamen solum intelligitur ibi de semine Isaac, & non de ipso Isaac, quia non fuit tradita Isaac terra Chanaan, nec fuit in eo completa repromissio. Ad Hebr. 11. Sed in posteris suis, qui post annos plus, quàm quadringentos ingressi sunt in terram illam. Ita ergo accipietur hic Dauid, & semen suum pro solo semine Dauid. Et licet prædictæ responsiones sint conuenientes, ista tamen vltima est magis literalis. *Ascendit itaque Banaias filius Ioiadæ*. Scilicet, ascendit in tabernaculum ad B occidendum Ioab. *Et aggressus eum interfecit*. Scilicet, interfecit eum quasi pugnando, Ioab tamen nulla arma habebat, sed tenebat cornu altaris. *Sepultusque est in domo sua in deserto*. Salomon iusserat eum sepeliri, quia erat de sanguine suo, delatumque est cadauer eius in terram suam: nam non fuit sepultus in Ierusalem, quia non erant ibi sepulchra patrum suorum, sed delatum est cadauer eius in desertum, idest, in quandam partem saltuosam sortis Iudæ, in qua habebat Ioab hæreditatem: & sic dicitur de Beato Ioanne, quòd erat in deserto Iudææ prædicans, & baptizans in Iordane, vt patet Matth. 3. & Marci 1. Ibi autem erat domus Ioab, idest, tota possessio eius. *Et constituit rex Banaiam filium Ioiadæ pro eo super exercitum*. Non C est intelligendum, quòd ante hoc Ioab esset princeps militiæ Salomonis, & quòd post mortem eius constitutus fuerit Banaias princeps militiæ: nam nullo modo erat hoc verisimile, quia antequam vngeretur Salomon in regem, erat Ioab de partialibus Adoniæ, præcedenti cap. Et tunc fugit ipse, & alij, & deinde semper fuit suspectus Salomoni: nam ipse dixit supra ad Bethsabe, quòd Adonias habebat secum Abiathar, & Ioab: quomodo ergo faceret eum principem militiæ? Dicendum ergo, quòd semper fuit Banaias princeps exercitus Salomonis, & nunquàm Ioab: tamen dicitur quòd constituit Salomon Banaiam super exercitum pro Ioab, idest, sicut solebat esse Ioab princeps militiæ tēpore D Dauid, ita fuit nūc princeps militiæ Banaias tempore Salomonis. Similis modus loquendi habetur præcedenti lib. cap. 27. Cum dicitur, quòd Absalom constituit Amasam super exercitum pro Ioab: & tamen manifestum est, quòd nūquam Ioab fuerat princeps exercitus Absalom, sed semper Dauid. Etiam quia nunquam Absalom habuerat exercitum ante hoc. Ideo non poterat Ioab fuisse princeps exercitus eius, sed dicitur, quòd constituit Amasam pro Ioab, idest, sicut Dauid habebat super exercitum in principem Ioab: Ita Absalom voluit habere Amasam. *Et Sadoc sacerdotem posuit pro Abiathar*. Hic accipitur propriè, quia etiam viuente Salomone Abiathar fuerat sacerdos magnus, cùm infra 4. dicatur, quòd Sadoc, & E Abiathar erant sacerdotes Salomonis, & nunc priuatus fuerat Abiathat summo sacerdotio, & institutus fuit loco eius Sadoc.

Sadoc quomodo potuit institui sacerdos, cum ante hoc esset summus sacerdos, & quando fuit vnctus. Quæst. XLII.

QVAERETVR quomodo Sadoc potuit institui sacerdos, Abiathar eiecto, quia etiam ante hoc erat sacerdos Sadoc, siue viuente Dauid, siue Salomone. De Salomone patet infra 4. quòd isti duo erant sacerdotes eius: de Dauid patet præcedenti libro, cap. 8. & 20. & 1. Paralipomenon 18. Ergo non poterat nunc poni loco Abiathar. Iudæi respondent, quòd Sadoc erat sacerdos, & tamen nondum vnctus fuerat in sacerdotem: nunc autem vnctus est, ideo dicitur esse pro Abiathar. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia summus sacerdos immediatè, vt efficiebatur summus sacerdos debebat vngi, & consecrari, & ante consecrationem istam non poterat ministrare, sic patet Exodi 29. & Leuitici 8. & 9. Vbi ponitur consecratio Aaron, & ibi habetur, quòd in illis diebus septem, in quibus consecrabatur non ministrabat, sed Moyses faciebat omnes ministrationes sacerdotales, quamquàm non esset sacerdos. Deinde die octauo expleta consecratione Aaron, & filiorum suorum ipsi inceperunt ministrare, vt patet Leuitici 9. & 10. Ita ergo esset de Sadoc, & quolibet alio sacerdote, quòd non posset ministrare, nisi consecratus esset. Sadoc tamen fuerat summus sacerdos toto tempore Dauid: ergo necesse est ipsum fuisse consecratum ante hoc. Item dato, quòd ante hoc non fuisset Sadoc consecratus nihil attinebat ad propositum, quia hic dicitur, quòd posuit rex Sadoc sacerdotem pro Abiathar, & sic non accepit hic simpliciter, quòd esset sacerdos, sed quòd haberet vices Abiathar. Ante hoc tamen exercebat officium pro se: ergo si non erat consecratus, quando viuente, & manente Abiathar in summo sacerdotio, ministrabat Sadoc, nec etiam nunc necesse esset, vt ad hoc, quòd haberet vices Abiathar consecraretur. Aliquis fortè dicet, quòd Sadoc ante hoc solum erat sacerdos, quantum ad ius, sed nondum de facto erat sacerdos magnus, nec ministrabat. Sed dicendum, quòd non stat, quia viuente Dauid ministrabat Sadoc in sanctuario, & erat princeps aliorum sacerdotum, vt patet 1. Paralipomenon 16. scilicet, quòd constituit Dauid Sadoc sacerdotem, & fratrem illius sacerdotes coram tabernaculo Domini in excelso, quod erat in Gabaō, vt offerrent holocausta Domino, & tamen manifestum est, quòd ibi erat necessaria ministratio summi sacerdotis, saltem semel in anno in die propitiationis: Leuit. 16. & ad Hebr. 9. Ergo Sadoc, qui præponebatur cæteris. 1. Paralip. 16. & 24. ministrabat in summo sacerdotio. Dicendum autem, quòd veritas huius est, quòd tam Sadoc, quàm Abiathar erant summi sacerdotes tempore Dauid, & ambo erant consecrati, & ministrabant, nec fuit nouiter nunc cōsecratus Sadoc, eiecto Abiathar, tanquam prius non esset sacerdos magnus. Pro quo sciendum, quòd Abiathar consecratus fuit in sacerdotem tempore, quo Dauid regnabat in Hebron: nam antequam fugeret Abiathar ad Dauid non erat ipse summus sacerdos, sed pater suus Abimelech, quem occidit Saul, supra 1. lib. c. 22. Proueniebat autem summum sacerdotium secūdum successionem ipsi Abiathar, qui non potuit vngi in summum sacerdotem viuente Saule, quia tunc erat Dauid semper profugus a facie eius per deserta, & colles, & Abiathar erat cum illo, ideo non poterat vngi: postquam autem cepit regnare Dauid in Hebron, potuit Abiathar vngi, & credendum est, quòd ibi vnctus fuerit. De Sadoc autem dicendum, quòd vnctus fuerit in summum sacerdotem tempore Saulis: nam Saul occidit Abimelech, & omnes sacerdotes, qui erant de cognatione sua, supra 1. lib. c. 22. Et isti erant de domo Heli, & Ithamar. Ideo non manebat aliquis de stirpe illa, ad quem directè veniret summum sacerdotium per lineam Heli, & etiam dato, quòd aliquis maneret, nollet Saul, quòd ille esset summus sacerdos, eo quòd habebat exosos omnes de cognatione illa, putans quòd coniurassent contra eum cum Dauid, vt patet præallegato cap. & ob hoc fecit, quòd summus sacerdos esset de alia cognatione, scilicet, de domo Eleazari, & institutus fuit Sadoc, ad quem directè veniebat per lineā Eleazari;

Decisio quæsiti.

& Phinees si nunquam illa interrupta fuisset, sicut declaratum est supra in quadam quæstione. Fuit autem Sadoc sacerdos postea viuente Saule, dum erat profugus Dauid a facie eius, fuit etiam sacerdos illis septem annis, & dimidio, quibus regnauit Dauid in Hebron super Iudam, & Isboseth filius Saulis regnabat super Israel. Deinde cum Dauid factus est rex totius Israel, debebat esse summus sacerdos vnus, sicut à principio institutus fuerat a Domino: & tamen Dauid licet satis voluisset ex affectione, quòd Abiathar solus maneret in summo sacerdotio, quia diligebat eum, cùm fuisset cum ipso in omnibus laboribus, tamen non ausus est priuare Sadoc summo sacerdotio, eo quòd ille consecratus fuerat, & iam multis annis fuerat sacerdos, & etiam proueniebat ei directè sacerdotium per lineam Phinees, cui Deus promiserat sacerdotium in sempiternum. Nume. 25. Ideo voluit, quòd manerent tam Abiathar, quàm Sadoc summi sacerdotes, & sic fuerunt toto tempore Dauid, & voluerat Dauid, quòd semper sic manerent, quia tamen Abiathar peccauit contra Salomonem in crimine læsæ maiestatis, priuauit eum, vt patet hic. Sciendum autem, quòd summus sacerdos habebat valde magnos redditus, qui exprimũtur Nume. 18. Et dum fuerunt sacerdotes magni Abiathar, & Sadoc diuidebantur inter eos redditus: postquã verò eiectus est Abiathar de sacerdotio præuenerunt omnes redditus ipsi Sadoc: & ipse cepit habere omnem ministrationem sacerdotij, & hoc est quòd dicitur hic, scilicet, quòd Sadoc institutus est pro Abiathar; quia primo habebat redditus pro media parte, & ministrationem similiter, Abiathar autem habebat aliam medietatem, nunc verò priuato Abiathar cepit habere Sadoc id, quòd prius habebat, & quòd habebat Abiathar, & sic dicitur, quòd institutus est Sadoc pro Abiathar, scilicet, in loco suo, & illius. Sciendum autem, quòd Sadoc consecratus fuit in pontificem nunc eiecto Abiathar, vt patet 1. Paralipomenon vlti. Sed ista non fuit consecratio ad esse sacerdotem, sed solum, vt esset nouiter pontifex totius populi, cùm prius ex media parte esset pontifex, & ex alia media Abiathar, vt dictum est. *Misit quoque rex.* Hic Semei lex viuendi imponitur, in quo Salomon inquirit contra eum ad mortem occasionem, quia sic iusserat Dauid. Et dicitur. *Misit quoque rex, & vocauit Semei.* Iste Semei est, qui maledixit Dauid, & proijciebat lapides contra eum, quãdo fugebat a facie Absalom, præcedenti libro, cap. 16. Non est autem intelligendum, quòd immediatè post mortem Ioab, & eiectionem Abiathar miserit Dauid ad vocandum Semei, & dixerit ista, quæ habentur hic: quia fortè prius facta sunt, sed ponũtur hic simul, eo quòd Dauid commendauerat Salomoni ista facere. *Dixitque ei: ædifica tibi domum in Ierusalem, & habita ibi.* Habitabat prius Semei in Bahurim, quæ erat ciuitas fortis Beniamin. Nam de illa egressus est, quando maledixit Dauid, præcedenti lib. cap. 16. Nunc autem voluit, quòd habitaret in Ierusalem, vt haberet occasionem occidendi ipsum. *Et non egredieris inde huc, atque illuc.* Idest, non ibis ad aliqua loca extra vrbem, sed manebis semper in ea. *Quacunque autem die egressus fueris, & transieris torrentem Cedron scito te interficiendum.* Non arctauit Salomon Semei ad non exeundum de Ierusalem: nam poterat exire ad portam, & manere prope vrbem; & tamen non poterat transire torrentem Cedron. Est enim torrens Cedron circa portam Ierusalem apud hortos ciuitatum, sic patet Ioan. 18. Scilicet, egressus est Iesus cum discipulis suis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quem introiuit ipse, & discipuli sui: posuit autem potius Salomon torrentem Cedron pro termino, quàm aliquid aliud,

Sacerdos magnus habebat valde magnos redditus.

Torrens Cedron est apud portas Ierusalem, iuxta hortos.

F eo quòd torrens Cedron erat in via, qua ibatur de Ierusalem in Bahurim, de quo loco erat oriundus Semei. Voluit autem Salomon decipere Semei; putauit enim, quòd ad nullum locum magis inclinaretur ire, quàm in Bahurim propter originem. Etiam, quia habebat ibi possessionem suam: nam dato, quòd mutaret domum non poterat vendere possessiones immobiles, & emere alias in Ierusalem, quia inter Hebræos possessiones nõ poterant transmutari de tribu in tribum, vel de familia in familiam, sicut sunt apud nos ea, quæ proueniunt ex iure primogenituræ, vt colligitur Leuitic. 12. & Nume. 36. & ibi declaratum est. Inclinaretur ergo ire Semei in Bahurim, & aliquando iret, & caperetur lege. Quòd autem torrẽs Cedron

G sit in via, qua itur de Ierusalem in Bahurim, patet præcedẽ. lib. cap. 15. Cùm de fuga Dauid dicitur: Rex quoque transgrediebatur torrentem Cedron, & cunctus populus incedebat contra viam oliuæ, quæ respicit ad desertum, & deinde cap. seq. subditur quomodo transiuit Dauid cum viris suis apud Bahurim: & egressus Semei de Bahurim maledicebat regi. *Sanguis tuus erit super caput tuum.* Idest, si peccaueris contra istam legem occideris, & nullus habebit culpam in morte tua, nisi tu: & sic erit sanguis tuus super caput tuum, idest, pœna pro effusione sanguinis tui solum erit super te, quia nullus alius reus erit. *Dixitque Semei regi: bonus est sermo regis.* Idest, consentio, quia benè rex loquitur: credidit enim Semei, quòd Salomon vellet

H eum occidere, ideo suscepit in gratiam, quòd imponeret ei istam legem, & non occideret eum, nisi pro transgressione ipsius. In Hebræo dicitur. *Audio.* Idest, consentio, & idem est, quia per vtrũque approbabatur lex posita a rege. *Sicut locutus est Dominus meus rex, sic faciet seruus tuus.* Idest, ædificabo mihi domum, & habitabo in Ierusalem, sicut iussisti. *Habitauit itaque Semei in Ierusalem diebus multis.* Scilicet, tribus annis, quod patet in litera: nam post tres annos fugerunt serui eius, & ipse egressus de Ierusalem ad capiendum illos, violauit legem, & occisus est a Salomone.

I *An iustè Salomon imposuit Semei istam legem, scilicet, quòd non exiret de Ierusalem alioquin occideretur.*

Quæstio. XLIII.

QVAERETVR an Salomon poterat iustè imponere istam legem Semei. Aliquis dicet, quòd sic, quia volenti non fit iniuria, sed Semei voluit istam legem, & approbauit eam, dicendo: bonus est sermo regis, ergo non faciebat ei iniuriam Salomon, & consequenter non peccabat.

In contrarium videtur, quòd peccabat, quia Salomon arctabat hic Semei ad aliquid, ad quod non arctabatur de iure, priuando eum magna parte libertatis suæ, ergo iniustum erat. Item Salomon priuabat Semei per istam legem multis vtilitatibus, quas

K habere posset egrediendo de Ierusalem: etiam cogebat eum ad perdendum multa, quæ alias non perderet, sicut nunc quando fugerunt serui Semei, & si ipse non secutus fuisset eos egressus de Ierusalem perdidisset illos: lex tamen, quæ cogit alium iacturam pati iniusta est. Item ista lex erat cauillosa, quia dabatur hac intentione, vt peccaret in eam Semei, & occideretur, sed omnes tales leges iniustæ sunt, etiam si alias secundum se iustæ essent, vt patet Isa. 10. Scilicet, Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei, vt essent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent. sed peior est lex, quæ est ad occidendũ, quàm ad rapiendum,

dum, ergo iniqua erat lex ista. Respondendum de ista lege, quòd si secundum seipsam accipiatur, grauatoria erat nimis, & pœnalis. Ideo erat iniusta, & sic si Semei non peccasset, ita vt mereretur pœnam non poterat ei imponi ista lex, quia tamē Semei peccauerat, & merebatur pœnam magnam, sicut poterat directè imponi sine lege, ita poterat ei imponi ista lex pœnalis, & sic nō peccauit Salomon imponendo illam. Ad rationem pro prima parte, quamq̃ illa faciat pro determinatione, tñ non concludit, quia licet Semei approbauit istam legē, non tollitur ex hoc, quin fieret ei iniuria, quia non approbabat eam volens, sed inuitus, & timens: nam si non approbaret illam timebat, ꝙ imponeretur ei alia pęna maior. Ad primā rationem pro alia parte, dicendum, quòd Salomon priuabat hic Semei magna parte libertatis, & istud erat iniustū, si Semei nō peccasset, quia tñ peccauerat, & poterat ei imponi pęna directè, poterat etiam imponi indirectè per legē. Ad secundū dicendū, ꝙ lex, quæ alicui iacturam infert sine culpa, & causa, iniusta est: & sic fuisset ista, si Semei non peccasset, qa tñ peccauerat, sicut poterat ei sine lege imponi confiscatio bonorum, & mors, ita poterat imponi per legem. Ad tertium dicendum, ꝙ illa lex, quæ est calumniosa ad hoc, ꝙ ille, q innocens est, incidat in culpā, & puniatur, est iniusta, & de hac loquitur Isaias. illa tamen, quæ ponitur cauillosè ad hoc, ꝙ ille, q aliàs merebatur mortem, per eam coloratè occidatur, non est vocanda calumniosa, sed consilio prudenti digesta; & sic erat ista: vnde Dauid dixerat Salomoni vir sapiens es, & scies quid facies ei, id est, cum colore aliquo occides eum.

An Semei iuste occidi poterat a Salomone pro sola legis transgressione. Quæst. XLIIII.

QVAERETVR vlterius cum Semei occideretur per istam legem, an iuste occidebatur. Aliquis respondebit, quòd sic; quia lex ista iusta erat, ideo iuste occidi poterat transgressor eius. Respondendum quòd Semei peccauerat contra Dauid, propter quòd sine aliqua lege posita ei poterat occidi, ista autem lex non fuit, nisi ad colorem, ideo quando Salomon occideret Semei iustè occideret. Sciendum tamen, quòd Salomon poterat occidere Semei duplici intentione, scilicet, vel, quia peccauerat contra Dauid, vel quia transgressus fuerat istā legem. Primo modo iusta erat occisio. Secundo modo esset iniusta, scilicet, dato quòd peccasset Semei contra Dauid, sicut peccauit, & Salomon occideret eum, solum quia transgressus est istam legem, peccaret: sicut si quis commiserit duo delicta, quorum vnum meretur capitis sentētiā, & aliud nō: & iudex occidat reum solum pro illo crimine, quod non meretur capitis sententiam, peccat mortaliter. Salomon autē occidit nūc Semei pro malis, quæ fecit cōtra Dauid, vt patet infra in litera, & nō pręcipuè pro transgressione legis, iō nō peccauit. *Factum est autem post annos tres.* Idest, accidit post annos tres: istis tribus annis moratus est Semei in Ierusalem non exeundo de illa. *Vt fugerent serui Semei ad Achis filium Maachæ Regem Geth.* Iste erat rex in terra Philisthinorū: nā ciuitas Geth erat vna de quinq; metropolibus Philisthinorū, a quibus denominabantur qnque reguli, vel qnque satrapę Philisthinorū. Iosue 13. Et supra 1. lib. cap. 6. iste videtur esse rex Geth, qui erat tempore, quo Dauid fugit a facie Saulis, & habitauit in terra Philisthinorum quatuor mensibus, eod. lib. cap. 27. Tunc aūt erat cū rege Geth, & ille vocatur Achis filius Maach, siue Maacha, ꝙ idem est, sicut iste. Et satis dicendum est, ꝙ esset iste, quia solū transierāt anni quadragintatres, vel quadragintaquatuor ab illo

A tempore, quo Dauid fugit ad eum vsque nunc. Quòd patet, qa Dauid stetit cum illo rege quatuor mēsibus, supra 1. lib. cap. 27. & in fine illorū Philisthini pugnauerūt cōtra Saulem, eo. lib. cap. 28. & 29. & in illo bello mortuus est Saul, eo. lib. cap. vlt. Post mortē aūt Saulis immediatè Dauid ascendit in Hebron, & factus est rex super Iudam, preced. lib. cap. 2. Regnum aūt Dauid tam super Iudā, q̃ super Israel fuit solum quadraginta annorū, vt patet supra in litera, sed post mortem Dauid videtur, ꝙ satis pauco tempore locutus fuerit Salomon ista ad Semei, & postq̃ locutus est transierunt tres anni, vsquequo descendit Semei in Geth, ergo colligendo istam summā temporis ad plus reperiētur quadragintaquatuor anni, vel quasi: & sic poterat viuere adhuc ille rex Achis. B *Nunciatumque est Semei, quòd serui eius issent in Geth.* Ista fuit occasio mortis eius, s. ꝙ iuit pro seruis. *Et surrexit Semei, & strauit asinum suum.* Ista erat communis equitatura illius temporis, ideo quamuis aliqui essent viri magni, tamen super asinos equitabant, sic patet Iudicum 10. De triginta filijs Iair Galaditis, qui erant principes triginta ciuitatum, & tamen equitabāt super triginta pullos asinarum. Item Abdon erat iudex, & princeps totius Israel, & tamen quadraginta filij eius, & triginta nepotes equitabant super septuaginta pullos asinarum, vt patet Iud. c. 12. Cum autem cępit esse vsus equorum, & mularum ad equitaturam inter Iudæos, rari equitabant super mulas, nisi reges, & filij regum, sic patet de Dauid, qui dixit præcedēti cap. C Imponite Salomonem filium meū super mulam meam: de filijs autem regum, ꝙ specialiter haberent mulas, patet pręcedenti lib. cap. 13. s. surgentesq; oēs filij regis ascenderunt singuli super mulas suas. *Iuitque ad Achis in Geth ad requirendos seruos suos.* Quāquā enim Achis esset rex Philisthinorū, tñ non timuit illuc ire Semei, & dedit sibi seruos suos, eo ꝙ pax erat nūc inter Israelitas, & Philisthinos, quia iam Philisthini subiecti erant Israelitis in tributarios per Dauid, sic enim dixit Salomon, infra 5. ꝙ omnes gentes in circuitu subditæ erant ei, & non erat Satan, nec occursus malus, i. non supererat aliqua gens, quæ pugnare posset contra eum. *Et adduxit eos de Geth.* Quia sponte D concessit sibi rex Geth, cùm esset pax inter eum, & Israel. *Nunciatum est autem Salomoni, quòd isset Semei in Geth de Ierusalem, & redijsset.* Salomon posuerat aliquos insidiatores, vt scirent si aliquando egrediebatur de Ierusalem, vt occideret eum, & illi retulerunt ei, putauit autem Semei post tres annos, quòd iam Salomon non recordaretur de legē, quam posuerat, nec curaret de eo, & ob hoc ausus est exire de Ierusalem, vel fortè secretè exiuit, & redijt putans a nullo cognitum egressum eius. *Et mittens vocauit eum.* Volebat enim iam occidere illum inuenta occasione. *Dixitque illi nonne testificatus sum tibi per Dominum.* Idest, iuraui tibi per Deum. q. d. Ad hoc quòd intelligeres me facturum id, quod dicebam, iuraui tibi per E Deum. *Et prædixi tibi quacunque die egressus fueris huc, & illuc.* Scilicet, Vltra torrentem Cedron: nam aliàs dato, quòd exiret ad portam vrbis non erat occidendus. *Et respondisti mihi bonus sermo, quem audiui.* Istud induxit Salomon ad magis iustificandum se, & aggrauandum factum Semei, scilicet, quia non solum ipse posuerat legem, sed etiam Semei illam approbauerat, dicendo bonus est sermo, quem audiui: ex hoc loco Hieronymus accepit, quòd poneret supra: bonus est sermo regis; quamquàm in Hebręo solum diceretur audio. *Quare ergo non custodisti iusiurandum Domini?* Non est sensus, quòd Semei iurasset aliquid, & non obseruasset, sed vocatur iusiurandum Dñi, i. præceptū positū a Salomone cū iuramento facto sub inuocatione Dei, vt patet supra. *Et præceptum quòd præceperam tibi.*

ibi, dum non erat factum templum. Aliter secundum alios ad rationem in contrarium dicendum quòd hic possunt aliquo modo excusari altaria extra sanctuarium, quæ vocantur excelsa, scilicet, quantum ad illa, quæ ex dispensatione Dei limitata erant: quod colligitur, quia Gabaon vocatur vnum de excelsis, cùm dicatur infra, quòd erat maximum excelsorum, & tamen manifestum est, quòd Gabaon locus licitus erat ad immolandum Domino, eo quòd erat ibi sanctuarium tempore Salomonis, vt patet 2. Paralip. 1. cap. Sic ergo intelligendum est de alijs excelsis, ꝙ essent licita per dispensationem Dei, sicut offerre in Gabaon erat licitum ex determinatione legis. *Dilexit autem.* Hic ponitur secundum, s. Salomonis erga Deum deuotio: & dicitur. *Dilexit autem Salomon Dominum.* Fuit enim Salomon in iuuentute sua valde bonus, & deuotus erga Deum: postea tamen in senectute deprauatum est cor eius per mulieres, quas amauit ardētissimo amore, & per eas ad idola conuersus est, infra 11. *Ambulans in præceptis Dauid patris sui.* Idest, sequebatur mandata Dauid: nam Dauid commendauerat ei, ꝙ sequeretur legem Moysi, & non declinaret ab ea ad dextrā, nec ad sinistram præceden. cap. *Excepto, quòd in excelsis immolabat, & accendebat thymiama.* Scilicet, solum declinabat Salomon ab amore Dei, inquantum immolabat in excelsis, & istud erat peccatum. Ex hoc patet manifestè, quòd immolare extra sanctuariū erat peccatum, nisi essent aliqua excelsa, in quibus permissum esset a Deo, quòd fieret immolatio. Aliquādo autem fiebat immolatio à Salomone in excelsis illis, de quibus non erat dispensatum, & tunc peccabat. Dicitur autem, quòd offerebat thymiama, idest, incensum, quia simul cum oblationibus fiebat oblatio incensi. Est autem thymiama incensum compositum ex multis speciebus in proportione certa cōmixtis, & redactis in puluerem tenuissimum, de cuius compositione habetur Exo. 30. Et istud thymiama offerebatur quotidie bis, scilicet, in aurora, & vespere super altare aureum, quod vocabatur altare thymiamatum, eod. cap. *Abijt itaque in Gabaon, vt immolaret ibi.* Ista est quædam ciuitas in sorte Beniamin, Iosue 18. Ibi autē erat tabernaculum Domini pro tūc. 2. Paralipomenon 1. Quamquam in alijs excelsis offerendo peccaret Salomon, tamen offerendo in Gabaon non peccaret propter sanctuarium, ꝙ ibi erat. *Illud quippe erat excelsum maximum.* Idest, erat præcipuum de locis, in quibus immolabatur, scilicet, quòd quamquam illicitum esset immolari in excelsis, tamen immolabatur in eis, & maximum excelsorum erat Gabaon, eo ꝙ erat ibi totum sanctuarium præter arcam, quæ erat in Ierusalem in domo Dauid. *Mille hostias obtulit in holocaustum Salomon.* Idest, obtulit mille animalia, scilicet, arietes, boues, & hircos, quia de his tribus generibus solum fiebat immolatio, vt patet Leuit. 1. De istis mille hostijs est dubium, an obtulerit eas simul, vel per multas vices. Rabbi Dauid Kimhi dicit, quòd obtulit in multis vicibus, vtpote quia multoties iuit illuc de Ierusalem, & in illis vicibus simul sumptis obtulit mille hostias. Dicendum tamen, quòd illæ hostiæ fuerunt simul oblatæ, vt immediate declarabitur.

An mille hostiæ, quas Salomon obtulit, fuerunt crematæ in altare sanctuarij, & quomodo potuerunt ibi capi.
Quæstio. III.

QVAERETVR quomodo fuerūt oblatæ istæ hostiæ in altari, & quomodo poterant omnes ibi capi. Respondendum primo: ꝙ Salomon obtulit omnes mille hostias simul, s. semel vadens in Gabaon. Apparet, qa litera dicit hic, ꝙ Salomon iuit

F in Gabaon, & obtulit ibi mille hostias, & dormiēs per noctem accepit sapientiā; & reuersus est in Ierusalem. Ergo videtur, ꝙ velit istam esse vnā vicem. Item si intelligeretur de pluribus vicibus, cùm non determinetur hic in quot vicibus obtulit illas, oporteret dicere, ꝙ in omnibus vicibus collectis obtulerit illa sacrificia, sed iste modus vr̄ esse inconueniēs, & prter vsum loquendi. Item vr̄ ꝙ Salomon obtulerit istas mille hostias vna vice, quia litera intendit hic significare deuotionem Salomonis, & ad hoc ponit multitudinem hostiarum, quæ non poterant esse, nisi ex magna deuotione. Si autem in multis vicibus illas obtulisset, non esset aliquid magnificum. Item Salomon voluit facere oblationem solennissimam, quod patet,
G quia vocauit totum Israel, vt habetur 2. Paralipomenon 1. Scilicet, Præcepit Salomon vniuerso Israeli tribunis, & centurionibus, & ducibus, & iudicibus omnis Israel, & principibus familiarum, & abijt cum vniuersa multitudine in excelsum Gabaon. Cùm ergo vocaretur totus populus ad istud sacrificium, satis verisimile est, quòd essent hostiæ valde solennes, ideo offerret mille hostias. Item satis est hoc verisimile, quia cum Salomon conuocaret totum populum ad sacrificium istud, ipse debebat pascere illū, & ad hoc erant necessaria multa animalia; & propter hoc Salomon offerret mille hostias, ita vt plurimæ illarum essent pacificæ, de quibus proueniebat maxima pars carnium ipsi offerenti, vt patet Leuit. 7. Et illam par-
H tem carnium Salomon daret populo ad pastū. Nam faciens sacrificia pacifica poterat inuitare quoscunque vellet ad comedendum de illis, vt colligitur Deuteron. 12. & 16. Et sic Salomon offerendo tot hostias faciebat duo bona. Primum, quia ostēdebat magnam deuotionem suam ad Deum. Secundum, quia prouidere poterat populo in cibo de carnibus illarum hostiarum, cui alias prouisurus erat. Sic enim fecit Dauid quando conuocauit populum ad ducendum arcam de domo Obededom in domum suam: nam singulis de populo tam viro quàm mulieri partitus est collyridam panis, & assaturam bubalæ vnam, & similam frixam oleo: vt patet præceden. lib. cap. 6. & 1. Paralipomenon 16. Deinde dicendum, quòd istæ hostiæ
I licet multæ essent, poterant faciliter in altari capi: & ad hoc erat duplex modus. Primus, quia licet istæ hostiæ fuerint vna vice oblatæ, tamen non simul, sed forte mansit Salomon in Gabaon duobus, vel tribus diebus, & in illis cum semper cremarentur sacrificia, poterant offerri mille hostiæ. Secūdus modus erat, quòd istæ mille hostiæ non fuerunt oblatæ omnes in holocaustum, sed forte magis in hostias pacificas. Si autem offerrentur omnes in holocaustum satis erat difficile, quòd cremarentur in paucis diebus, eo quòd in holocausta omnes carnes animalis cremabantur cum capite, & pedibus, & intestinis lotis, vt patet Leuit. 1. De hostia autem pacifica non cremabatur aliquid in altari, nisi adipes: facile autem erat adipes
K mille animalium cremari, potissimè quia altare, in quo cremabantur sacrificia, erat magnum, scilicet, habens quinque cubitos in longitudine, & totidem in latitudine. Exo. 27. Erat autem totum altare plenum prunis, & caperentur multi adipes. Quòd autem potius essent sacrificia ista pacifica, quàm holocausta satis est verisimile, quia Salomon debebat pascere populum. Ideo potius vellet facere sacrificia pacifica, quia de illis poterat dare populo carnes, quàm facere holocausta, de quibus nihil ei aut populo proueniret: nec etiam faceret hoc Salomon, quasi ex auaritia, vt minores sumptus faceret, sed quia sic consuetum erat, scilicet, quòd quando esset aliqua magna lætitia, offerrentur hostiæ pacificæ, & omnes come-

comederent de illis, vt colligitur supra primo libro, cap. 11. *Super altare illud in Gabaon*. Istud tollit responsionem quorundam. Nam volebant, quòd istæ hostiæ oblatæ fuissent in multis altaribus, & sic faciliter cremarentur: & tamen hic dicitur, quòd omnes oblatæ sunt super altare illud, scilicet, super altare quod erat in Gabaon: istud enim erat altare æneum, quòd fecerat Moyses in deserto, vt patet 2. Paralipomenon 1. Et in hoc solum licebat regulariter offerre hostias. Leuit. 17. & Iosue 22. Sciendum quòd in Hebręo non incipit ista litera sicut hic, sed incipit versus ibi: In Gabaon, & continuatur cum præceden. scilicet, In Gabaon apparuit Dominus Salomoni. Litera autem nostra incipit versum ibi: Apparuit autem Dominus: sed non multum differt, quia quamquàm sententiæ sint differentes, ambæ sunt verę: nam litera nostra signat, quòd oblatæ sunt hostiæ in altari, & illud erat in Gabaon. Litera Hebraica signat quòd apparuit Dominus in Gabaon, & vtrunque est verum. *Apparuit autem*. Hic ponitur secundum principale, scilicet, ea, quæ ex deuotione Salomonis consecuta sunt, quia per deuotionem promeruit multa bona, quæ Deus ei dedit: vel saltem per deuotionem fuit dispositus ad suscipiẽdum illa. & diuiditur in duo, quia primo ponitur diuina concessio. Secundo concessionis in opere manifestatio ibi. *Tunc venerunt*. Circa primum dicitur. *Apparuit autem Dominus Salomoni per somnium nocte*. Idest, cùm esset Salomon in Gabaon, apparuit ei Dominus. Istud fuit postquam obtulit mille hostias: ita vt præcederet deuotio eius ad concessionem Dei, scilicet, Salomon obtulit hostias, & illa die, qua finiuit oblationem, dormiuit in Gabaon, & tunc apparuit ei Dominus per noctem, & factum est quod hic dicitur.

Bona, q̃ consecutus est Salomõ ex deuotione.

Qualis fuit apparitio Salomonis, & quis apparuerit ei. Quæstio. IIII.

QVAERETVR quis apparuit hic Salomoni, & qualis fuit ista apparitio. Respondendum, quòd non apparuit aliqua effigies visibilis Salomoni, quia dato, quòd appareret non posset ipse videre: cum dicatur hic, quòd erat apparitio per noctem: etiam quia dicitur infra, quòd erat somnium. Sed dicendum solum, quòd erat quædam mutatio facta in phantasia, scilicet, quia species phantasticæ taliter a Deo mouebantur, & ordinabantur, quòd Salomon putaret se ista videre, & fieri verba ad eum, sicut nos patimur in somnio, quia cum nihil videamus, vel audiamus, apparet nobis, quòd videmus audimus loquimur, & mouemur, quod ergo in nobis per naturam fit, in Salomone factum est per Deum: scilicet, quòd causata fuit ex phantasia Salomonis quædam imago viri reuerendi, sicut Dei loquentis ad Salomonem, & causata fuit species pro singulis verbis, ita vt videretur Salomoni, quòd talia, vel talia verba sibi dicebantur: & quòd ipse dicebat Deo talia, vel talia. Istud autem poterat accidere in nobis naturaliter, sicut multa alia similia fiunt: somnium tamen quod a Deo fit efficacius est, & magis mouet, tanquam si res esset presens. Cum autem quęrebatur an Angelus, vel Deus apparuerit. Dicendum, quòd non oportet de hoc quærere, quia si fuisset hic apparitio visibilis, diceremus, quòd Angelus erat, qui apparebat, & loquebatur, & non Deus: quia Deus nõ potest loqui, nec facere ista, quæ cum motu sunt, per seipsum, vt declaratum est Exo. 25. & 28. Sed appareret Angelus, & loqueretur: quia Angelis bene conuenit operatio cum motu: nunc tamen non fuit aliqua apparitio, vel locutio realis ex parte Dei, vel Angeli,

A sed solum immutata fuit phantasia Salomonis. Istud autem poterat facere Deus vel Angelus, quia non sequebatur ex hoc aliqs motus in operatione Dei, ideo potest dici, quòd Deus, vel Angelus fecerit. *Dicens postula quod vis, vt dem tibi*. Visum est Salomoni, quòd dicebat ei Deus istud, sed nihil Deus loquebatur, vel Angelus, sed verè videbatur, quòd fieret ista locutio. *Et ait Salomon: tu fecisti cum seruo tuo Dauid patre meo misericordiam magnam*. Istud fuit principium verborum Salomonis, nam licet Salomon esset Deo deuotus, & ob hoc Deus intenderet ei dare sapientiam, tamen principaliter faciebat hoc propter Dauid, & omnia bona, quæ postea fecit, facta sunt propter Dauid Salomoni, & posteris eius, vt patet infra 11. & 15. Ideo Salomon

B cognoscens meritum patris sui prępo suit illũ in sua petitione, tanquam ex merito eius ipse deberet acquirere a Deo, quod petebat. *Sicut ambulauit in conspectu tuo*. Idest, sicut ambulauit in conspectu tuo placendo tibi in omnibus: ita tu fecisti ei misericordiam magnam de pastore ouium faciendo regem populorum. Insuper dedisti ei magnificas victorias, & subiecisti ei omnes finitimas gentes, atque gloriosum fecisti eum inter omnes reges terræ: & quòd amplius est his, promisisti ei, quòd filij sui sederent in æternum super solium regni, vt patet præcedenti lib. cap. 7. & 8. *In veritate, & iustitia, & recto corde tecum*. Ista faciunt aliquem gratum Deo. Dicitur in veritate ambulare ille, qui non duplici corde mouetur, nec clau-

C dicat in duas partes aliquando declinando ad idola, & aliquando ad Deum. Dicitur ambulare in iustitia, qui agit omnia ad quæ tenetur, quia iustitia importat debitum. Cùm autem quis reddit Deo debitum cultum, & proximo debitam communicationem in subijciendo, & imperando, vel ad æqualia communicando omnino iustus est: & ista virtus complet totam legem. Ista est iustitia legalis, quæ est omnis virtus, iuxta Aristotelem 5. Ethicorum, quia non est aliquod opus virtutis, quod non contineat in se, vt ibi ipse exemplificat: & hoc modo vnica virtus dirigit omnem operationem humanam eius, qui legi subijcitur. Dicitur autem recto corde ambulare ille, qui non solum bona agit, sed etiam ad bonum finem, vt

Ambulare in iustitia quis dicatur.

D Deum colat: & hoc ardẽter exequitur, quod alijs verbis dicitur toto corde, & tota anima. *Custodisti ei misericordiam tuam grandem*. Idest, misericordiam quam promisisti habere ad eum semper habuisti, nec mutauisti, sicut fecisti in Saule, quem prius exaltasti, postea vero in magnam deiecisti calamitatem, sed in patre meo non sic fuit, quia vsque ad mortem liberasti eum a malis. vel dicitur custodisti misericordiam tuam magnam, scilicet, quia tu promisisti ei, quòd dares de filijs eius sedentem in throno suo, & sic fecisti cum ego sedeam pro patre meo. *Et dedisti ei filium sedentem super thronum eius*. Istud dicebat Salomon de seipso, & in hoc erat magna misericordia Dei. *Sicut est hodie*. Idest, sicut apparet hodie, scilicet, quia ego

E sedeo in regno pro illo. *Et nunc Domine Deus tu regnare fecisti seruum tuum*. Idest, fecisti regnare me qui sum seruus tuus.

Quomodo Deum fecisse regnare Salomonem, sit verum. Quæstio. V.

QVAERETVR quomodo est verum, quòd Deus fecit regnare Salomonem. Respondendum, quòd hoc potest accipi multipliciter. Primo secundum legem communem bonorum, quoniam omne bonum, quod quisque habet, necesse est a Deo esse, iuxta illud Iacobi primo: Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum

sum est descendens a patre luminum: & ista est causa, quare non potest aliquis gloriari de bono, quod habet qualecunque illud sit eo, quòd accepit illud, & de acceptis non potest aliquis gloriari: sic enim dicebat Apostolus de illis, qui gloriantur in bonis, quæ habent, quasi non acceperint illa. Ideo iudicauit solum gloriandum esse in infirmitatibus, vt patet 2. ad Corinth. cap. 11. & 12. Secundò datum fuit regnum Salomoni a Deo, inquantum potestas quædam est, quia omnis potestas a Deo est, vt patet ad Rom. 13. Scilicet: Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit: non est enim potestas, nisi a Deo, quæ autem sunt a Deo, ordinata sunt: itaque qui resistit potestati Dei ordinationi resistit. Et prima Petri cap. 2. dicitur: Siue regi, tanquam præcellenti; siue ducibus tanquam a Deo missis. Tertiò erat Salomon a Deo rex, inquantum Deus specialiter habet curam de regibus, tanquam de sublimibus potestatibus ad deponendum, vel instituendum eos: sic patet Prouerbiorum 8. Per me reges regnant: vnde quando aliqui reges mali sunt, dicuntur regnare sine Deo: sic patet Oseæ 8. scilicet, Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui. Et tamen dato, quòd reges sint mali, & ex hoc non sint directè per voluntatem Dei: tamen sunt indirectè ab eo propter peccata populi, vt illa puniantur per malos reges: sic patet Iob 34. scilicet: Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Habet etiam Deus specialem curam de actibus regum, eo quòd in manu eorum est dispositio populi, & ob hoc reges non possunt moueri sine voluntate Dei ad bonum, vel malum: sic patet Prouerbiorum 21. Scilicet: Sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu Dñi, & quocunque voluerit, inclinabit illud. Istæ tres causæ sunt generales, quantum ad omnes reges, quia nullus est rex, qui per Deum non efficiatur rex, quantum ad hæc. Aliæ autem causæ sunt speciales ad Salomonem. Quarta causa est, quia Salomon fuit factus rex ex speciali priuilegio, quia dato quòd pater suus esset rex non habebat aliquis de filijs eius ius succedendi, sed Deus instituebant quem volebat. Sic fuit de Saule, quia quamquàm ipse fuit rex, posteri eius, non successerunt ei. Quòd ergo Deus daret Dauid, quòd filij eius succederent, quicunque de filijs eius succederet dicebatur fieri rex a Deo. Quinta causa erat, quia dato, quòd posteri Dauid haberent ius succedendi patri non pertinebat istud ius ad Salomonem, sed ad primogenitum Dauid, scilicet, ad Adoniam secundum cõsuetudinem omnium regum terræ: Deus tamen per Prophetam prædixit, ꝙ Salomon regnaturus esset post Dauid, vt colligitur præcedenti lib. cap. 7. & primo Paralipome. 22. Ergo Deus specialiter faciebat Salomonem regnare: & ista erat causa magis conueniens Salomoni in speciali. *Pro Dauid patre meo.* Idest, ego teneo locum eius. *Ego autem sum puer paruus.* Aliqui dicunt, quòd Salomon erat nunc duodecim annorum. Sic tenet Rabbi Sa. Alij dicunt, ꝙ erat decem annorum solũ, & sic tenet Rabbi Dauid Kimhi. Sed ista positio non stat, quia tunc nõ accepisset Salomon vxorem in tam parua ætate: & tamẽ iam habebat vxorem, quando ista facta sunt. Item si nunc fuisset Salomon decem annorum oporteret, ꝙ quando institutus fuit in regem, esset pauciorum quàm septem annorum: quod patet, quia fluxerant plusquàm tres anni, immo plusquam quatuor ex tunc vsq; nũc. Quod patet: nã Salomon fuit institutus in regem ante mortem Dauid, supra 1. cap. Et post mortem illius aliquanto tempore dixit ad Semei, quòd ædificaret domum in Ierusalem, & non egrederetur inde precedenti cap. & post tres annos ab isto præcepto dato iuit

F Semei in Geth, eod. cap. Et occisus est a Salomone: & post hoc Salomon petiuit a Domino sapientiam, vt patet hic: ergo videtur ꝙ ad minus transierant quasi quatuor anni inter principium regni Salomonis, & istud tempus, & sic non haberet tunc septem annos. Sed istud non stat. Primò, quia die quo institutus est in regem viuente Dauid, fugit Adonias in templum, & dictum est Salomoni: dixitque Salomon, ꝙ si Adonias vir bonus esset nõ caderet, nec vnus capillus eius in terram: si autem malum reperiretur in eo, occideretur: si tamen Salomon esset pauciorum, quàm septẽ annorum nesciret dicere ista, nec etiam Adonias peteret ab eo iuramentum, & tamen factum est sic præcedenti cap. Secundò patet, quia Dauid prope mortẽ G admonuit Salomonem, ꝙ custodiret legem, & occideret Ioab, & Semei præcedenti cap. Si tamen nondũ esset septem annorum, nihil istorũ loqueretur ei Dauid, quia non intelligeret. Tertiò patet, quia Dauid dixit ei: vir autem sapiens es, & scies quid facies ei: ergo videtur quòd erat iam homo discretus præcedẽ. cap. Quarto patet, quia quãdo Bethsabe venit ad Salomonem petens Abisag pro Adonia dixit: quare postulas Abisag pro Adonia? postula ei, & regnum: ipse enim est frater meus maior me, & habet Abiathar sacerdotem, & Ioab: præcedenti cap. Cognoscere tamen ista non poterat, nisi homo satis discretus, ergo erat plusquam decem annorum. Nec obstat, si aliquis dicat, ꝙ sapiẽtia data ei a Deo supplebat in puero defectum H ætatis, quia nondum data erat sapientia Salomoni, quando fiebant ista, quæ dicta sunt, ergo ex conditione ætatis poterat Salomon habere tantam discretionem, vt ista diceret, & faceret. Dicẽdum ergo videtur, ꝙ Salomon erat viginti annorũ, aut plurium: & quando institutus fuit rex viuente patre erat quindecim, vel sexdecim annorum, & sic iam poterat habere prudentiam aliquantam ad faciẽdum ea, quæ dicta sunt. Cum autem dicitur hic, ꝙ erat puer paruus: dicẽdum, ꝙ vocatur puer paruus respectu magnitudinis regiminis, quia homo in vigesimo anno seipsum plene nescit regere, quantomagis si committatur ei magnitudo regni regenda? Ideo respectu huius Salomon erat puer paruulus, & ignorans introitum, & egressum, sicut infra dicitur: & tunc poterat conuenienter habe- I re vxorem, & facere reliqua quæ dicta sunt. *Et ignorans egressum, & introitum meum.* Idest, ego nescio qualiter incipiam negocia, vel qualiter finiam: quia magna onera incumbunt mihi. *Et seruus tuus in medio est populi, quem elegisti.* Idest, ego qui sum seruus tuus, sum in medio huius populi, quia sicut ad medium omnia extrema concurrunt, ita ad me concurrũt omnia negocia regni, tanquàm ad regem. Et dicitur populi quem elegisti: quia Deus elegit istum populum de cunctis gentibus terræ in populum peculiarem, & regnum sacerdotale. Exo. 19. & Deuter. 7. *Populi infiniti.* Idest, iste populus tuus est infinitus, & quanto maior est, plura, & grauiora negocia habet, & tanto maior requiritur K prudentia in regente. Vocatur autem infinitus, idest, multus, quia populus Hebræorum non erat infinitus, nec etiam est possibile dari actualiter infinita numerata, vel infinita indiuidua, sed ex modo vulgari vocatur infinitum, quod multum est. In Hebræo autem dicitur. *Populi multi.* Et illa est clarior litera. Hieronymus tamen non sine causa posuit infiniti, s. quia immediate habetur, qui numerari, & supputari non potest præ multitudine; & istud facit esse infinitum. *Qui numerari, & supputari non potest præ multitudine.* Idest, tantæ est multitudinis, quòd non potest aliquis numerare illũ, scilicet, numerando per singulos viros: nec etiam potest supputare illum ponendo summam totalem. Sed dicendum, quòd istud accipitur ex modo loquendi: tamen

Quot annorum erat Salomon quãdo regnare cœpit.

tamen secūdum veritatem benè poterat numerari: nam Dauid numerauit omnes viros, qui poterāt procedere ad bella in toto Israel: præcedenti lib. cap. vltimo. Ita etiam potuisset numerare omnes feminas,& paruulos, ita vt nullum reliquisset in toto Israel. *Da ergo seruo tuo cor docile.* Vocatur cor docile, idest, aptum ad suscipiendum disciplinam: & sic homines rudes, qui non possunt intelligere quæ dicuntur, vocantur indociles. In Hebræo habetur. *Cor audiens.* Et idem significat, quia audiens dicitur, idest, exaudiēs: qui ergo ea, quæ audit a Doctoribus suis potest concipere, & in corde seruare, dicitur habere cor docile, vel audiens: accipitur tamen hic docile, idest, doctum: quia nō solum volebat Salomon habere aptitudinē ingenij ad hoc, quòd susciperet disciplinam, sed volebat habere cor actualiter doctum,& sapiens, vt posset ex tunc iudicia prudētissima dare. *Vt iudicare possit populum tuum.* Idest, diffinire litigia,& contentiones forales. *Et discernere inter bonum,& malum.* Istud est quantum ad genus deliberatiuum, quod non est in iudicijs, sed in eis, quæ agenda sunt,& occurrūt homini multæ difficultates: & circa has magna prudentia opus est, vt sciat quid eligendum sit,& quid bonum, vel malum esse possit. *Quis enim potest iudicare populum istum.* Idest, qui digne potest iudicare. q. d. nullus, quia tot negocia occurrēt, ꝙ nullus est, qui in omnibus eis sciat dare rectum iudicium. *Populum tuum hunc multum.* Idest, quia multus est, difficulter potest ab aliquo iudicari: posset autem facilius si esset paucus populus. In Hebræo dicitur. *Populum grauem.* Vbi nos dicimus populum multum: & idem est, quia grauitas populi est in multitudine: nam ex hoc ꝙ multus est, inducit grauitatem iudicanti. Rabbi Salo. dicit, ꝙ vocatur populus grauis, eo ꝙ iudicia Israel sunt grauia, s. ꝙ si quis auferat per iudicium alicui Israelitę, quod suum est, peccabit iudicando: si autem iudicet iniquè inter Gentiles auferendo alicui quod suum est, dicit ꝙ non peccat. Ideo quicunque potest iudicare inter Gentiles, siue sit peritus, siue non, sed non inter Hebræos. Ex hoc patent duo inconuenientia contra Ra. Sa. Primum est, quia putat iustitiam, vel iniustitiam non esse in communicatione ad Gentes: & istud est falsum: quia potest accipi, ꝙ Gentes communicādo inter se qualitercunque communicent, non cōmittunt iniustitiam: & hoc falsum est, quia Deus puniuit quosdam reges Gentilium, eo ꝙ mouebant iniusta bella contra alias gentes: & tamē istud non esset, si inter Gentes non esset iustum, nec iniustum. Et maxime patet hoc, quia Sodomitæ gentiles erant: & tamen Deus imputauit eis iniurias, quas adinuicem faciebant, vt colligitur Ezechiel. 16. s. Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ abundantia panis, & saturitas,& otium,& manum pauperi,& egeno nō porrigebant. Etiam Deus puniuit Sodomitas propter abominanda peccata, & dixit, quòd nullus erat iustus in tota ciuitate: vel quòd non erant quinque: Gen. 18. Ergo iustitia,& iniustitia erat in Gētibus. Si autem intelligatur, ꝙ inter gentes ad seipsos erat iustitia, vel iniustitia, & tñ Iudæi non peccabant qualitercunque se haberent ad Gentes: sed istud non stat, quia 2. Paralip. 36. dicitur, ꝙ peccauit Sedechias, eo ꝙ recessit a rege Nabuchodonosor, qui adiurauit eum per Deū: ergo si violādo fidem datam peccabat, a fortiori peccaret, si spoliaret aliquem Gentilem rebus suis. Secundum inconueniens est, quia putauit Rab. Salo. ꝙ cum Christiani sint Gentes, ſm ꝙ Iudæi accipiunt, non peccabit aliquis Iudæus nocendo Christiano qualitercunque noceat,& istud tenēt multi Hebræi: propter quod periculosa est cum eis communicatio homini Christiano. *Placuit ergo sermo coram Domino, quòd Salomon rem huiuscemodi postulasset.* Idest, quia Salomon petiuit rem

Petitio Salomonis.

Periculosum cū Hebræis communicare.

A istam valde honestam, & non petiuit diuitias, vel alia bona, quæ omnes desiderant ad iocunditatem suam, placuit Deo petitio eius. *Et dixit Dominus Salomoni.* Scilicet, Visum est sibi, quòd Dominus dicebat: ipse tamen nihil locutus est, quia somnium erat, vt patet infra. *Quia postulasti verbum hoc.* Idest, rem istam. Accipitur enim verbum pro re. Sic patet præceden. lib. cap. 4. scilicet, quod est verbum, quod factum est in castris, idest, quæ res accidit. *Et non petisti tibi dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorum tuorum.* Posuit ista Deus, quia ista sunt, quæ communiter homines magis desiderāt, & quæ peterent concessa sibi potestate petendi. Et primò ponitur multitudo dierum, quia homo diligit seipsum maxime, & quia esse suum est viuere, cùm B iuxta Aristotelem viuere viuentibus sit esse, desiderant homines maxime vitam. Sic dicit Boetius 2. de Consolatio. prosa 4. scilicet, Cùm igitur præcipua sit mortalibus vitæ cura retinendę. Posuit etiam diuitias, quia vulgus eas maxime desiderat: non quòd ipsę in se optime extimentur, sed quia per eas omnia bona se habituros putauit. Sic dicitur Ecclesiastes 10. Scilicet, Pecuniæ omnia obediunt. Posuit etiam animas inimicorum suorum, idest, victoriam, quia omnes homines desiderant habere victoriā de hostibus; & hoc maxime illi, qui sunt generosi corde, qui potius honorem, & vindictam,& libertatem quam pecuniam, & delitias desiderant. Vnde apud antiquos vnum de maximis bonis reputabatur victoria de hostibus. Sic C patet Gen. 24. Cum fratres Rebeccæ imprecabantur ei bona, dicentes: Soror nostra es, crescas in millia, & possideat semen tuum portas inimicorum suorum. *Sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium.* Idest, ad discernendum iustum, & iniustum in causis foralibus, quæ tibi occurrerent. Deus acceptauit istam petitionem, quia erat iusta. Apparebat autem iustitia sua ex multis. Primo, quia res bona,& honesta petebatur, scilicet, sapientia, & non petebatur voluptas, quia dicit aliquid inhonestum. Secundo, quia petebatur ad bonum finem, scilicet, ad vtilitatem proximorum,& cultum Dei discernendo iustè in litigijs, & non petebatur ad propriam fruitionem, sicut sunt alia bona, quæ ipsi homini ad se magis proficiūt, quàm ad alios. D Tertiò, quia erat necessarium istud, quod petebatur, scilicet, cum Salomon esset rex egebat prudentia ad regendum subditos. *Ecce feci tibi secundum sermones tuos.* Idest, Feci quòd orasti. *Et dedi tibi cor sapiens, & intelligens.* Idest, dabo tibi quòd sis doctus: sapiens enim,& intelligens accipiuntur hic pro eodem multiplicādo verba: & tamen non sunt idem, quia sapiens dicit habitum, & intelligens dicit actum: vtrūque autem cōpetebat Salomoni, quia ipse tunc habuit habitum intelligendi, per quem vocabatur sapiens, & per illum poterat exire quandocunque vellet in actum intelligendi, per quem vocaretur intelligens. *Intantum vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.* Idest, non solum dabo tibi sapientiam quanta requiritur ad E regendum regnum, sed etiam faciam te ita sapientem quòd nullus ante te, nec post te sapientior sit.

An Salomon fuerit sapientior Angelis, & dæmonibus, & omnibus Prophetis,& Apostolis. *Quæst. VI.*

QVAERETVR an Salomon fuerit simpliciter sapientior omnibus hominibus. Respondendum est, quòd sapientia Salomonis fuit valde magna, & tamen non peruenit ad sapientiam Angelorum. Quod patet, quia Angeli cognoscunt in verbo omnia quæcunque sunt, quæ Deus vult eis reuelari præter ipsas res naturales,& tñ Salomon nō cognoscebat aliquid in verbo, quia nōdum erat beatus, sed

sed cognoscebat ipsas res naturales. Item nō erat tam sapiens, sicut dæmones: Quod patet, quia dæmones non differunt ab Angelis bonis per conditionem naturæ, sed solum per maculam peccati. Ideo ita sunt perspicacis naturæ dæmones, sicut Angeli: immo & quidam demones acutiores sunt ingenio quibusdam Angelis bonis. Vnde in sapientia non possunt excellere Angeli boni dæmones, nisi quantum ad ea, quæ reuelantur in verbo, & cognita sunt eis, & non dæmonibus, qui nihil cognoscunt in verbo. Cognitio autem rerum naturalium est præter cognitionem, quæ est in verbo: ideo quantum ad illam non excedunt Angeli boni dæmones. Nūc autem necesse est, quòd cognitio dæmonum excederet cognitionem Salomonis in duobus. Primo, quantum ad res gestas, quia quæcunque facta sunt vbicunque fiant dæmones nouerunt, nisi forte aliquis tractet intra cor suum aliquid quod nondum manifestet in opere, quia illud dæmones non nouerūt. Salomon autem quamquàm sciret conditiones rerum naturalium, & ea, quæ cadunt sub cognitione scientifica, tamen non poterat scire res gestas ante se per aliquam cognitionē scientificam. & si aliquis proteruire vellet, dicens, quòd Deus dedit Salomoni cognitionem omnium rerum præteritarum, quod non est verisimile, vt infra dicetur, tamen saltem non poterat habere cognitionem rerum, quæ fierent ipso viuente in toto orbe. Ratio differentiæ est, quia quando Deus dedit Salomoni sapientiam poterat ei reuelare omnia, quæ gesta fuerāt in toto orbe, sicut reuelauit Moysi ea, quæ facta sunt in creatione orbis, quæ ipse non poterat cognoscere per aliquam historiam: & tamen ea, quæ fierent viuente Salomone, postquàm accepit sapientiam, non poterat scire, nisi Deus ei postea reuelaret, & tamen Deus solum dedit semel sapientiam Salomoni: ergo de his, quæ postea fuerunt ipse nihil sciret, dæmones tamen sciebant ea, quæ fiebant vbicūque fierent, quia conditione naturæ suæ subitò possunt esse hic, & in quolibet loco orbis. Secundo deficiebat Salomon a sapientia dæmonum, quia dæmones non solum cognoscunt proprietates rerum, quæ est cognitio scientifica, sed etiam cognoscunt proprietates indiuiduorum, de quibus non est scientia, scilicet, sciunt quot homines sunt in orbe, & quot equi, & asini, & lapides, & sic de alijs indiuiduis specierum. Etiam sciunt conditiones indiuiduorum, scilicet, an ista res sit calida, vel frigida, & sic de alijs conditionibus particularibus, non s͛m, quòd illa indiuidua sunt alicuius speciei, sed secundum quòd sunt indiuidua particulariter per se cognita. Hoc autē nesciebat Salomon, sed solum cognoscebat proprietates indiuiduorum, secundum quòd sunt in specie. Item dæmones sciunt qd in quolibet loco sit: & sub ista parte terræ, vel maris quid sit, & sic vsque ad centrum terræ, Idem de locis aeris, & ignis, & omnium elementorum, & celorum: Salomon autem nesciebat aliquid istorum, quia solum sciebat illa, secundum quæ dicitur aliquis sapiens: ergo necesse est, quòd quilibet dæmonum erat multo sapientior Salomone, etiam si esset de minimis dæmonibus.

An Salomon fuerit sapientior Prophetis, & Apostolis, & Adam, & omnibus Philosophis. Et quòd Salomon fuit sapientior omni homine, præter Christum, & Virginem gloriosam. Quæstio. VII.

QVAERETVR vlterius de comparatione Salomonis ad alios homines. Sciendum, quòd nemo tam insipiēs erit, quòd Salomonem velit cōparare Christo homini, quia data est ei gratia

F in immensum, & Apostolus dicit, Oēs thesauros sciētiæ, & sapiētiæ abscōditos fuisse in illo, & ꝙ de eius plenitudine oēs accepimus. Comparando aūt Salomonē ad alios hoīes, vr̄ dicēdū, ꝙ ipse fuerit sapiētior oībus hoībus sęculi, qa hic dr̄, ꝙ nullus ante eū, nec post eū similis fuerit: vnde oēs Philosophi non accesserunt ad eius sapiētiā, nec ēt alij hoīes quantūcūq; boni, & sancti essent. Dicit tñ Nico. ꝙ alij fuerunt sapiētiores eo, s. Adā, Moyses, Apostoli, & similes. De Adā patet, qa dicit, ꝙ ipse creatus fuit in pfectione oīs sapiētię: nam oībus rebus noīa imposuit s͛m cōditionē suā, quod erat magnę sapientię. Gen. 2. De Moyse patet, qa loquebāt ei Deus facie ad faciē, sicut loq̄ solet homo ad amicū suū. Exo. 33. De Apostolis patet, qa Spūssanctus infu-
G dit eis sapiētiā multā, veniēs sup eos in linguis igneis: nā habuerūt tantā sapientiā, ꝙ poterāt resistere oībus sapiētibus sęculi, vel faciliter cōfutare eos. Dicit ēt ad literā, ꝙ ista litera intelligit nō cōparādo ad oēs hoīes, sed solū ad reges, cū esset Salomon rex. Dicendū tñ, ꝙ Salomon fuit sapiētior oībus hoībus indistinctè, siue essent reges, siue non; & siue essent Prophetę, siue nō. Ab isto dicto possumus excipere Dñam nostrā ꝓpter reuerentiā filij sui, dicēdo ꝙ ipsa fuerit sapiētior Salomone quantū ad res naturales, & oēs considerationes scientificas. Sed hoc non est nimis necessarium: vnde possumus dicere Salomonē fuisse sapientiorē, quantū ad considerationē scientificā, q̄ Dña nostra: qa nō erat necesse ipsam esse valde eminētē circa cognitionem
H rerū naturaliū. Dicendū tñ necessario Dñam nostram fuisse sapientiorē Salomone, quantū ad cognitionem deitatis, & secretorum Theologicorum. De sapiētia Adæ dicendū, ꝙ minor fuerit q̄ sapientia Salomonis, qa q̄q̄ dicamus Adam fuisse creatū in oī perfectione naturæ: tñ non est necesse, ꝙ demus ei maximū gradū in pfectione cognitionis naturalis. ꝙ autē dr̄ ꝙ Adam imposuerit noīa oībus animalibus, nō significat in eo fuisse maximā sapientiam, & hoc ꝓ duo. Primò, quia noīa nō imponuntur semꝑ s͛m conditionē substantię, sed vt cōiter imponuntur ad placitū: sic enim diffinit Arist. nomen. 1. Perihermen. s. Nomē est vox significatiua ad placitum. Secundo patet hoc, qa dato ꝙ Adā imposuisset noīa s͛m conditionē substantiæ solū pro-
I batur, ꝙ cognoscebat aliquas proprietates naturales illarū rerū, & non oēs: & dato ꝙ dicamus, ꝙ cognoscebat proprietates naturales oēs istarū rerū, tñ nō sequitur, ꝙ hoc sciebat in oībus rebus naturalibus: nā solū legitur Adā imposuisse noīa aīalibus. Gen. 2. Salomon tñ nō solū sciuit proprietates aīaliū, sed etiā arborū, & piscium, & aliarum rerum, vt patet seq. cap. s. Et disputauit Salomon super lignis a Cedro, quæ est in Libano vsque ad hyssopum, qui egreditur de pariete, & disseruit de iumentis, & volucribus, & reptilibus, & piscibus. Quòd autem dicitur de Moyse, ꝙ fuerit sapientior Salomone non est conuenienter dictum: nam sapientia Salomonis extendebat se ad res naturales, & ad negocia politica: cum pro his præcipuè ipse oraue-
K rit. Moyses tamen quamquàm quotidie loqueretur cum Deo in istis valde rudis erat: nam nesciuit ordinare politiam Iudaicam, sed propter defectum regiminis sui ipse affligebatur nimis, & non poterant discuti causæ Hebræorum, vnde Iethro sacerdos Madian venit, & ordinauit politiam Iudaicam sine magna inquisitione distinguens populum per tribunos, idest, millenarios, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos: & secundum hos accepit iudices. Exo. 18. Et Iethro miratus est, & quasi irrisit Moysen, dicens: Stulto labore consumeris tu, & populus, qui tecum est. Item circa legislationem erat Moyses satis ignorans, quia filiæ Salphaad semel quesiuerunt de dubio satis facili, & nesciuit respondere Moyses,

Sapiētia Adæ.

Sapiētia Moysis.

Moyses, quousque retulit dubium ad audictiam Dei: Numeri 27. Iterum etiam filij Manasse quæsiuerunt de alio dubio simili: & Moyses non respondit, sed consuluit eum super hoc. Numeri vltimo. De cognitione autem rerum naturalium, an Moyses habuerit aliquam, non apparet, nisi solum inquantum dicitur, quòd didicerat omnes literas, & sapientiam Aegyptiorum. Actuum 7. Non ergo dicendum est, quòd ex hoc in naturalibus fuerit sapientior Salomone ipse Moyses propter ea, quæ didicit ab Aegyptijs: quia Salomon erat sapientior omnibus Aegyptijs, sequen. cap. Scilicet, Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium orientalium, & Aegyptiorum. De Apostolis autem non oportet dicere, quòd fuerint sapientiores Salomone, quia sapiens propriè dicit cognitionem scientificam eorum, quæ naturali ingenio haberi possunt per demonstrationes, vel alias necessarias probationes: Apostoli autem non videntur fuisse sapientes circa istud: quia istud est in scientia rerum naturalium, & mathematicarum, & alijs speculationibus: sed ista Apostolis non multum conueniebant, sed solum ista, per quæ procurari debebat salus humani generis conuertendo ad fidem per prædicationem. Ideo dicendum quòd sapientia Apostolorum largè loquendo fuit maximè in diuersitate linguarum, quam acceperunt, scilicet, quòd quilibet illorum sciret loqui per omnem linguam. Et hoc apparet in duobus: primò, quia Spiritus sanctus apparuit Apostolis die Penthecostes in linguis igneis. Actuum 2. In quo solum significabatur cognitio variarum linguarum. Secundò patet, quia Iudæi, qui erant in Ierusalem vidētes venisse Spiritum Sanctum super Apostolos, quos ipsi ebrios reputabant, solum mirati sunt in eis varietatem linguarum, vt patet Actuum 2. Scilicet, Facta hac voce conuenit multitudo, & mente confusa est, quoniam audiebat vnusquisque lingua sua illos loquentes. Si tamen Apostoli accepissent tunc altissimam cognitionem rerum naturalium, & mathematicarum, per quam vocarentur propriè sapientes, aliqui illorum loquerentur in linguis illis de altissimis veritatibus naturalibus, & Iudæi hoc videntes mirarentur fortè plus de sapientia magna, quàm de linguis varijs, & tamen solum mirati sunt de linguis, ergo videtur, quòd non apparuit in aliquo eorum eminens sapientia. Dicendum autem, quòd sapientia illa, quæ data fuit Apostolis, fuit circa cognitionem Dei, & illorum, quæ pertinebant ad fidem, & mores, quæ prædicanda erant ad conuersionem gentium, & principaliter circa fidem. Quod patet, quia Iudæi quando viderunt loqui Apostolos, dixerunt: vidimus eos loquentes varijs linguis magnalia Dei. Actuum 2. Sciendum autem, quòd sapientia Apostolorum qualiscunque illa ponatur, magis erat per modum Prophetiæ, quàm per modum habitus immanentis: nam ille, qui habet habitum scientificum potest secundum illum promptè respōdere ad omnia, quæ inquiruntur de conditione obiecti illius habitus, Apostoli tamen non sic respondebant, sed solum dabatur eis a Deo, quòd deberent respondere: sic patet Matth. 10. Scilicet, Cùm autem tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: sed iste est modus propheticus, scilicet, quòd Deus illustret intellectum alicuius, & tunc fit intelligens: & istud non ab aliquo habitu, sed a Spiritu Sancto loquente, & mouente linguam illorum. Nam sic erat de omnibus Prophetis, quòd quando Deus mouebat illos, erant intelligentes valde, & cum desinebat reuelatio prophetica, erant simplices sicut alij homines, & interdum rusticiores. De Apostolis autem patet hoc, quia

Sapiens proprie quis dicatur infra q. seq.

Sapiētia Apostolorū non erat habitus, sed illuminatio actualis.

A ipsi non erāt scientes, nec loquentes, sed Spiritus Sanctus loquebatur pro eis. Sic patet Matt. 10. & Mar. 13. Scilicet, Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Et Luc. 12. dicitur: Spiritus enim Sanctus docebit vos in ipsa hora, quæ oporteat vos dicere: ex quo apparet, ꝙ ante illam horam non habebant sapientiam ad respondendum de illo quæsito, alioquin superfluum esset, quòd Spiritus Sanctus vellet docere eos in illa hora. Et tunc dicendum, ꝙ si ad respondendum quęsitis opus erat habere cognitionem naturalem, vel geometricam, vel astrologicam, aut cuiuscunque alterius artis, dabatur sibi cognitio perfectissima illius pro illa hora, & postea nō manebat eis cognitio aliquarum rerum. Ideo
B dicendum, ꝙ Apostoli potius erant Prophetæ, quàm sapientes, quia sapiens dicit habitum: Apostoli autem nōn habebant habitum, sed illuminationes actuales a Deo, quando opus erat. Habebant tamen Apostoli excellentiā super omnes Prophetas, quia quandocūque ipsi volebant loqui prædicando, vel respondendo Spiritus Sanctus mouebat eos, & non debebant aliquid precogitare: sed in nullo Prophetarum hoc fuit, nam præcipuus Prophetarum Moyses nesciebat respondere quandocunque quæreretur, sed oportebat, quòd iret ad consulendum Dominum, sicut fuit in causa filiarum Salphaad, & in quęstione filiorum Manasse: Nume. 27. & 36. Habebat autem locum Moyses consulendi Dominum, scilicet, quòd quandocun-
C que dubitaret de aliquo introiret in sancta sanctorū, & ibi respondebatur ei. Sic patet Nume. 7. scilicet, Cūque ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis, vt consuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super arcam testimonij super duos Cherubim, vnde loquebatur ei: Apostoli tamen non ibant ad consulendum Dominum ad aliquem locum, sed vbicunque essent tangebat eos Spiritus Sanctus: vnde si alicui eorum proposita fuisset quæstio filiarum Salphaad, vel filiorum Manasse, non dubitasset de illa, sicut Moyses, nec iret ad consulendum Dominum. Si igitur Apostoli excellebant valde Moysen, a fortiori excellerent omnes alios Prophetas, quia Moyses fuit maior priuilegio omnibus
D Prophetis. Deuteron. vlti. Scilicet, Et non surrexit Propheta vltra in Israel, sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem. De alijs autem Prophetis dicendum, quòd erant valde minores Apostolis, quia aliquando inquirebant de aliquibus dubijs, & orabāt, vt haberent responsionem, & per multos dies nō poterant habere: sic fuit de Ieremia, a quo quæsierunt Israelitæ de dubio, & ipse quæsiuit a Domino, & per decem dies orans non potuit habere responsum vsque ad decimum, vt patet Ierem. 42. Etiam fuit simile de Daniele, cui ostendebantur visiones, & orabat Deum, vt indicaret sibi intellectum illarum: & quamquàm ieiunaret, & affligeret se, non poterat habere responsionem per tres hebdomadas. Sic patet Da-
E niel. 10. Scilicet, In diebus illis ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, & caro, & vinum non introierunt in os meum, sed nec vnguento vnctus sum: & postea sequitur quòd die vigesimaquarta facta est ei reuelatio. Patet ergo Apostolos fuisse Prophetas, & nō sapientes: immo omnibus Prophetis valde maiores. Salomon autem erat solum sapiens in naturalibus, & alijs, quæ dicunt speculationem per modum habitus. Ideo quamquàm sit comparatio æquiuoca, tamen dicetur quòd Salomon erat sapientior Apostolis. Cùm autem dicit Nico. quòd ista litera, scilicet, quòd ante Salomonem nec post nō erit aliquis similis ei in sapientia, quòd intelligatur de regibus, sicut Salomon erat

Apostoli potius erant Prophetæ, q̃ sapientes

Salomō erat sapiens in naturalibus.

rex,

rex, non stat, quia etiam intelligitur de omnibus alijs hominibus, siue reges, siue priuatæ personæ essent, vt patet sequē. cap. scilicet, & præcedebat sapientia Salomonis sapientiam orientalium, & Aegyptiorum: & tamen manifestum est, quòd non dicitur ibi de regibus orientalibus, & Aegyptijs, quia in Aegypto non erant multi reges, ad quos posset comparari Salomō. Item ibi dicitur & erat sapientior cunctis hominibus: & tamen certum est, quòd ista distributio non fit pro regibus. Et confirmatur maximè, quia immediate dicitur: Et erat sapientior Ethan Ezrahite, & Heman, & Calchal, & Dorda filijs Maol: & tamen isti nō erant reges, sed Leuitæ in Israel, vt patet 1. Paralipo. 25. Ergo ad omnes hoīes tam reges, quàm non reges cōparabatur sapientia Salomonis, & erat illis sapientior.

Sapientia qualiter fuerit data Salomoni, & quæ sunt, quæ considerantur in scientia nostrá: & quomodo illa reperiuntur in scientia Salomonis, perfectius quàm in nobis. Quæst. VIII.

QVAERETVR vlterius, qualis modus fuit dandi sapientiam Salomoni. Respondendum, quòd istud colligi potest per similitudinē ad sapientiam nostram: nam nos per exercitationem acquirimus habitū, qui est quædam solidatio facta in intellectu veritatum pertinentium ad aliquod genus obiecti, & per illam qualitatem solidatam consideramus quandocunque volumus circa genus illius obiecti, & possumus reperire alias veritates, quas nondum reperimus. De Salomone autem dicendum, quòd ipse nihil laborauit ad acquisitionem aliquorum taliū habituum, sed Deus insudit ei imprimendo in intellectu suo quasdam qualitates solidatas, circa genera multorum intelligibilium, & per illas poterat considerare quandocunque vellet. Erat autem in hoc sapientior omnibus hominibus, quia nulli homini tot habitus causati sunt per acquisitionem, quot ipse habuit per infusionem. Secundo erat sapientior alijs, quia dato eodem habitu in Salomone, & in alio homine perfectior erat ille in Salomone, quàm in quocunque alio homine. Pro quo sciendum, quòd habitus intelligendi est tanquàm quædam lux, per quam manifestatur res aliqua, sed certum est, quòd luces inter se multum differunt, quia quædam lux diminuta poterit oriri super rem, quæ eā nobis imperfectè manifestabit: alia autem lux erit maior, quæ clarius & distinctius ostendet nobis ipsam rem. Ita ergo habitus est quædam lux circa obiectum illud, de quo est. Ideo quidā habitus poterit manifestare nobis ipsum obiectum clarissimè. Alius autem erit qui minus clarè, & omni maiori fortitudine ostendet: hoc apparet manifestè in duobus hominibus habentibus habitum eiusdem artis. Item patet, quia sic se habet habitus ad intelligibilia sui generis, sicut oculus ad visibilia: & tamen certum est respectu cuiuscūque visibilis, quòd oculus vnius hominis valde perfectius distinguet, q̄ oculus alterius: & in ista claritate cognitionis excellebat Salomon omnes homines. Tertiò erat sapientior omnibus in fixione habitus: quia cæteri homines quantuncunque sapientes sint, quia acquisiuerūt habitus, possunt illos perdere, & aliquando obliuiscentur eorum, quæ sciuerant: Salomon autem non poterat obliuisci alicuius eorum, quæ sciebat, vt infra declarabitur in quadam quæstione: istæ autem sunt tres perfectiones cōsideratę circa sapientiam, scilicet, pluralitas habituum, & claritas eorum, & radicatio, & nō possunt cōsiderari aliæ perfectiones circa sapientiam, & in his tribus excellebat Salomon omnes homines. Sciendum autem ex hoc ꝙ Salomon nō pōt compa-

F rari secundum sapientiam maiorem, vel minorem illis, qui non habent habitum, sed solum per reuelationem sunt sapiētes: sic enim est de oībus Prophetis: nā ipsi non habent aliquem habitum, per quem intelligant ea, quæ prophetant: quia tunc quādocunque vellent, possent exire in actū intelligēdi, sed non possunt, quia aliqñ conantur intelligere, & nō valent, sicut patuit de Ieremia, & Daniele, præcedenti q. Sic ēt fuit de Eliseo, qui vidit ad se venientem mulierem, & nesciuit ad qd veniebat, sed dixit ad puerum suum dimitte illam, quia anima eius in amaritudine est, & Dn̄s celauit a me, nec indicauit mihi. seq. lib. c. 4. Qui autem habent habitum, cum ille sit immanens, possunt intelligere per illum, quandocūque voluerint, & vocabuntur sapientes. Secūdò differebat Salomon a

G prophetis, quia Salomon cognoscebat illa, quæ possunt sciri naturali cognitione, siue per demonstrationem, siue aliàs: prophetæ autem nō cognoscūt illa, quæ naturaliter scibilia sunt, sed ea quæ nullo modo possent cognosci ab aliquo homine quantuncunque acutissimi ingenij esset, eo quòd illa, quæ reuelantur eis sunt accidentia quædam, quæ non habent aliquam necessitatem, per quam cognoscuntur: ea autē quæ cognoscebat Salomon, q̄q̄ non cognouisset per studiū, & demonstrationē; tn̄ erant talia, quæ poterant cognosci a quolibet alio ꝑ demōstrationem, & ipsemet Salomō poterat aliqua istorum cognoscere per studiū, & demōstrationē. Ideo dicendū, ꝙ Salomō nō pōt cōparari

H ad aliquē prophetā, quia Salomō erat sapiens, & prophetæ nō erant sapientes, nisi aliàs per studium didicissent, sicut dr̄ de Moyse, ꝙ didicerat omnē sapientiam Aegyptiorum. Actuū 7. Cum autem dicebat Nicol. ꝙ Moyses erat sapientior Salomone, quia videbat Deū, & colloquebat̄ ei, sicut solet homo loq ad amicū suū: nō sequitur, quia ea quę Moyses sciebat per familiaritatem Dei nō erant talia, per quæ ipse vocaret̄ sapiēs, cum illa nō cadant sub demōstratione, vel alia probatione necessaria, & si aliquis negasset illa, nō posset ea probare Moyses, nec aliquis alius Propheta: sapiens tn̄ propriè vocatur ille, qui necessaria ratione cōuincere pōt ea, quæ dicit esse vera: sic enim dicit Arist. in Elenchis, ꝙ duo sunt opera sapientis, scilicet, non mentiri,

I de quibus nouit, & mentientem posse redarguere, scilicet, posse probare quod mentitur.

Item Aristotel. 1. Posterior. dicit, quòd demonstratio est syllogismus apodicticon, idest, faciens scire: quæcunque ergo non cadunt sub demonstratione, non dicuntur propriè esse scita. Item in 1. Posterior. dicitur, quòd scire arbitramur vnumquodque simpliciter, & non sophistico modo, quòd est secundum accidens, cum causam cognoscimus, propter quam res est, & quoniam illius causa est, & ꝙ non est contingens aliter se habere. Similis modus loquendi est. 1. Physic. in principio. Salomon autem poterat probare esse vera ea, quæ sciebat per demōstrationem, vel per alia genera causarum, secundum cōditionem obiecti

K scibilis. Prophetę autem nihil poterant probare eorū, quæ dicebant: ergo Salomon erat sapiens, & Prophetæ non. Si autem dicas, ꝙ Prophetæ poterant probare ea, quæ dicebant per signa miraculosa, vt patet Deuteron. 13. & 18. Nam per istum modum dicebat Deus ꝙ haberetur certitudo de dictis Prophetarum, an vera essent. Dicendum, ꝙ ista probatio erat æquiuoca: quia non probabatur per aliquid quod pertinebat ad sciētiam, sed per potestatem. Etiam quia miraculum non est causa per se alicuius veritatis, ideo non bene probatur aliqua veritas per miraculum, quantum ad hoc quòd sit probatio scientifica; quia talis probatio fit per causas, quæ sunt per se causæ, & immediatæ, vt patet 1. Posteriorum.

An

An Salomon habuit scientias præteritorum & futurorum, & an artes naturales politiæ & mathematicæ fuerint in eo. Quæstio. IX.

QVAERETVR vlterius quid erat, ꝙ Salomon recepit a Deo, & in quo erat sapiens. Respondendum ꝙ Salomon non recepit a Deo spiritum prophetiæ, quia per prophetiam nō esset sapiens, ita ꝙ maneret in eo semper cognitio, sed prophetia est illuminatio raptim trāsiens, vt supra declaratum est, & ad hoc oportebat ꝙ quotiescunque Salomon deberet aliquid sapientiale dicere, ꝙ Deus actualiter illustraret eum, alioquin nihil sciret, & tamē istud falsum est, quia solum semel fuit data sapientia Salomoni: si tamen datus fuisset sibi spiritus prophetiæ non daretur sapientia semel tantum, sed quotiescunque deberet intelligere, oportebat ꝙ daretur ei sapientia.

Sed aliquis forte dicet, ꝙ dabatur ei multoties sapientia, & tamen solum fit expressio de vna vice.

Dicendum ꝙ hoc est irrationabiliter dictum, quia cùm prophetia non habeat vna vice eminentiorem illustrationem quàm alia. i. quæ magis maneat in eo, sed quælibet illustratio est per se, & vna non depēdet ex alia, non fieret mentio de aliqua illarum, vel fieret mentio de omnibus, sicut fit in prophetis, de quibus sæpe dicitur, quòd facta est manus domini super illos, & dixerunt talia vel talia.

Item de Salomone dicitur, ꝙ Deus fecit eum sapientem, vt patet hic, & seq. cap. & solum dicitur fecisse eum sapientem, ergo non erat propheta, quia ꝓphetia non erat sapientia. Etiam patet hoc, quia prophetas nunquam scriptura appellat sapiētes, sed prophetas.

Item dicendum, quòd Deus non dedit Salomoni cognitionem gestorum præteritorum, nec futurorū, quamquam poterat cognitio ista sibi infundi a Deo cum sapientia, sed patet ꝙ non infusa fuerit, quia Salomon solum vocatur sapiens: cognitio tamen gestorum præteritorum, & futurorum non pertinet ad sapientiam, cum non habeat aliquam necessitatem naturalem, de quo præcedenti quæstio. declaratum est.

D Dicendum igitur, ꝙ ea, quæ Salomō sciebat, erant pertinentia ad consideratione̅ naturalem. & hoc siue in vniuersali, siue in particulari. In vniuersali quidem sicut naturales philosophi, vt patet ex omnibus libris Arist. In particulari autem, sicut medici, qui vniuersalia particularibus applicant curando istum, vel illum hoīem. Ista aūt complectuntur totam cognitionē naturalem, quòd physicus incipit ab vniuersalissimis naturæ, & vbi definit physicus incipit medicus, & ipse continuat vsque ad particularissima naturæ. & in isto ordine est maxima, & latissima sapientia. Erat etiā Salomon sapiens circa omnia mathematica. s. circa geometriam, arithmeticam, & astrologiam, ac musicam, quæ omnes sunt scientiæ reales. Erat etiam sapiens circa dialecticam, quæ est de modis arguendi, & inueniendi veritates, & de versutijs sermonum. Erat etiā valde eruditus circa rhetoricam tam in arte oratoria communi, quàm in poesi, & omnibus generibus hypocriticarum ascensionum. s. in tragędijs, comędijs, & satyris. Erat etiam eruditus circa mores humanos ordinandos, & hoc in vniuersali ex primis principijs morum deducens conclusiones iuxta modum procedendi Aristot. in Ethi. Sciebat etiam in particulari mores formare, & hoc siue ad monastriam, siue œconomiam, siue politiam. De Monastria autem sic, sicut Aristot. in Ethicis. de œconomia verò, sicut Aristot. in œconomicis. De politia autem dupliciter cū

A sit duplex cōsideratio circa politiam: vna est de modis politiarum, & quæ politia conueniat, & cui genti, scilicet an conueniat monarchica, vel aristocratica, vel timocratica, aut tyrannica, vel oligarchica, aut democratica. Alia cōsideratio est de ipsa politia postquam instituta fuerit, quæ leges ei competant secundum genus quodlibet politiæ. Primam considerationem istarum tractauit Arist. in politicis, secundam autem nunquam tetigit, quia non expediebat, cum illa solum sit specialiter pro rectoribus politiarum, & in hoc fit determinatio ad particularissima, de quib⁹ non decuit loqui Arist. cùm doctrinam suam vellet extendi ad omnes homines.

Fuit etiam Salomon peritus circa dęmonum inuocationes, & eiectiones de corporibus. Fuit etiam B peritus circa omnem Necromantiam & superstitiosam artem, quamquam ibi propriè non sit peritia. De primo istorum. s. de sapientia naturali, quòd habuerit eam Salomon tam in particulari, quàm in vniuersali, patet sequenti cap. s. disputauit Salomon super lignis a cedro, quæ est in Libano, vsque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete, & disseruit de iumentis, & volucribus, & reptilibus, & piscibus. Patet etiā de hoc Sapient. 7. vbi ponuntur multa de sapientia eius. *Salomon peritus circa dęmonum inuocationes, & necromantiam.*

De scientia autem mathematicarum artium, scilicet geometria, astrologia, arithmetica, & musica, apparet, quia Salomon erat magnus astrologus: necesse est tamen astrologum esse geometram, & arithmeticum. C De hoc patet sequen. cap. scilicet. & præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium orientalium & Aegyptiorum. Orientales autem vocantur Indiani, qui maxime floruerunt in astrologia. Patet etiam ex Aegyptijs, quia ipsi potissimè viguerunt in astrologia, & geometria: nam Euclides geometrarum maximus Aegyptius fuit. Ptolemæus quoque astrologorum eximius de Alexandria fuit, quæ cum Aegypto inferiori computatur, & tamen Salomon excedebat omnes Aegyptios, & Indianos. Patet etiam hoc Sapien. 7. vbi simul ponitur cognitio astrologica Salomonis, & naturalis, cùm dicitur: ipse enim mihi dedit horum, quæ sunt veram scientiam, vt sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium, & consummationem, & medietatem, temporum vicissitudinum permutationes, & consummationes temporum, morum mutationes, & diuisiones temporum: anni cursus, & stellarum dispositiones: naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differētias virgultorum, & virtutes radicum, & quæcunque sunt absconsa, & improuisa didici. *Astronomia floret in Aegypto, quia cęlū semper est ibi clarum.*

Sciendum autem, quòd astrologiæ duæ partes sūt, scilicet theorica, & practica: theorica enim est de motibus corporum cœlestium & accidentibus, quæ sequuntur in eis, vt eclypsibus, coniunctionibus, quadraturis, & angulis: ista autem nouerat Salomon, vt E patet ex dictis. Secunda pars est practica, quæ vocatur iudiciaria, & istam etiam nouerat Salomon iudicando de accidentibus particularibus hominum. De hoc Sapient. 8. scilicet scit signa & monstra antequā fiant, & euentus temporum & sęculorum, & ista dicuntur de Salomone. Et iterum dicitur ibidem, & si multitudinem scientiæ desiderat quis scit præterita, de futuris existimat. De hoc etiam exponi potest, quòd de Salomone dicitur Sapient. 7. scilicet sciui dispositiones stellarum, & cogitationes hominum, & quæcunque sunt absconsa, & improuisa didici: nam licet per astrologiam non possit agnosci determinatè cogitatio humana, quia illam potest homo liberè variare, potest tamen cognosci quid homo somniauit,

Astrologia duplex

somniauit, nisi fortè somnium a Deo sit specialiter immissum, quia tunc astrologi nescient iudicare qd homo somniauit, eo quòd nō habet istud somnium radicem aliquam in conditione naturæ: aliàs autem somnia naturalia sunt pro maiori parte, quod patet, quia Arist. in libris de somno, & vigilia dat significationem naturalem somniorum, vt patet in 2. lib. eiusdem quod incipit. de diuinatione autē, quæ fit in somnijs: non tamē posset iudicari naturaliter per somnia, nisi ipsa quoque somnia naturaliter existerent, & qa ista non veniunt a libertate, sed ex conditione naturę potest astrologus iudicare de illis.

Dñia somniorum, & quæ pñt iudicari per astrologiā

Sed obijciet aliquis, quòd non possit iudicare per astrologiam quid aliquis somniauit, quod patet per Nabuchodonosor, qui vidit somniū, & oblitus est, & quæsiuit ab astrologis, & nescierūt dicere qd somniasset, vt patet Danielis. 2. s. respōdentes Chaldæi coram rege, dixerunt: non est homo super terram, qui sermonem tuum rex possit implere, sed nec regum quisquam magnus & potens verbum huiuscemodi sciscitatur ab omni ariolo, mago, & Chaldæo, nec reperietur quisquā qui iudicet illum exceptis dijs, quorum non est cum hominibus conuersatio.

Respondendum ꝙ nullus astrologus potuerat scire somnium Nabuchodonosor, quia non erat naturaliter, sed a Deo: sic dicitur eo. cap. ꝙ Deus, qui reuelat mysteria ostendit sibi Nabuchodonosor id, quod futurum erat: non tamen fuit ista excusatio magorum, & ariolorum, quia ipsi nesciebant, an esset somnium a Deo, vel aliàs: sed dixerunt istud, quia fortè Nabuchodonosor non dixit eis, quæ fuit illa nox, in qua somniauerat, & aliter ipsi scire non poterant. Vel fortè isti sapientes Nabuchodonosor non inuenerunt somnium, & nesciebant, ꝙ a Deo erat, & vt se excusarent dederunt illud responsum. aliàs tamen sciri pōt quid aliquis somniauit scito tempore & loco, in quo somniauit, vt patet ex regulis, quas astrologi tradiderunt. De cogitationibus autem, quia liberæ sunt non potest dari iudicium, potest tamen dari de radice eorum. s. ad quid cogitandum homo inclinatur, & quid communiter cogitat, si sequatur desiderium suum, quia ista consequuntur conditionem naturalem, vnde ea Salomon sciebat.

Salomon fuit dialecticus.

Item sciebat Salomon dialecticam, & grammaticam, quod patet Sapien. 8. s. Scit versutias sermonum & dissolutiones argumentorum: primum pertinet ad grammaticam, quæ de varietate sermonis agit: secundum ad dialecticam, quæ argumentorum modos tractat, & tamen omnia ista sciebat Salomon, vt dicitur ibidem.

Salo. fuit rhetoricꝰ.

Item erat copiosus Salomō in rhetorica, & hoc tā in oratoria, quā in poetica, ſm quam fiunt diuersi modi metrorum. De prima patet Sapien. 8. s. iuuenis & acutus inueniar in iudicio, & in conspectu potentiū admirabilis ero, & facies principum mirabuntur me tacentem me sustinebunt, & loquētem me respiciēt, & sermocinantem me plura manus ori suo imponēt. Hæc. n. quamquam Salomon non dixerit, sed Philo Iudæus, qui librum Sapientiæ fecit, vt ait Hiero. in ꝓlogo super librum Sapientię: tamen in persona Salomonis omnia ista dixit, tanquam Salomon esset, qui ista loqueretur.

Item patet hoc in libro Ecclesiastes, quem Hebræi vocant Coheleth. i. concionatorem. s. loquentem ad concionem. i. populum. Quòd aut Salomon floreret in varietate metrorum, patet seq. ca. cum dr̄: locutus est Salomon tria millia parabolas, & fuerunt carmina eius quinque millia, carmen autem ad poesim pertinet.

Item patet hoc ex libro, qui dr̄ Cantica canticorū,

F quem fecit Salomon, in quo vsus est modo poetico in laudando, & fingendo, & exaggerando sermonem.

Item patet Salomonem in arte metrorum, & etiā in musica sapientem fuisse, quia sequen. cap. dicitur. quòd erat Salomon sapientior Ethan: Ezraitæ, & Heman, & Chalchal, & Dorda filijs Mahol. & tñ isti erāt doctores inter cantores, & in faciendis psalmis & carminibus, vt patet 1. Paralipom. 16. & melius 25.

Item erat sapiens Salomon circa mores regulādos in vniuersali: nam de hoc fecit librum Prouerbiorū, quem nos habemus, in quo quicquid est, ad morem pertinet. Etiam aliquo modo ad istud genus pertinet liber Ecclesiastes, qui de vanitatibus varijs agit, & ex hoc qualiter fugienda sint ostendit. Item erat prudēs circa monastriam. s. ostendendo de moribus cuiuslibet hominis absolutè sumpti, & hoc facit potissimè in prouerbijs.

Salomon maximus moralis.

G

Fuit etiam instructissimus circa œconomiā disponendo mirabiliter domum suam, vt patet seq. c. erat autem tam exquisita ordinatio œconomiæ. i. domus Salomonis, vt ex illa cognosceretur maxima sapiētia eius, sic patet infra 10. & 2. Paralipo. 9. s. videns autem regina Saba domum, quam ędificauerat Salomon, & cibos mensæ eius & habitacula seruorum, & ordinē ministrantium vestesque eorum, & pincernas, & holocausta quæ offerebat in domo dñi, non habuit vltra spiritum, idest admirata est nimis.

Salomon œconomicus.

H Fuit vltimo Salomon sapientissimus circa politiā, & hoc siue ordinando in genere politiæ, siue in dando leges conuenientes. Et licet omnia alia Salomon abundanter haberet, magis tñ habuit de prudentia ciuili q̄ de alijs, eo ꝙ Salomon principaliter petijt prudentiā ad regēdum populū, iō vel dareī ista sola ei vel ista abundantius q̄ cæteræ, sic apparet in dispōne totius populi, quia tpe suo populus viuebat in magna pace. seq. c. s. habitabatq; Iuda, & Israel absque vllo timore vnusquisque sub vite sua, & sub ficu a Dan vsque Bersabee cunctis diebus Salomonis; non potest tñ esse magna pax populi sine prudentissima dispositione politiæ. Fuit ēt in iudicijs acutus circa particularia. Sapien. 8. s. iuuenis, & acutus inueniar in iudicio: hoc autem apparuit in iudicio, quod dedit inter duas meretrices de filio mortuo, & viuente. ℐ. in litera, in quo primo cognouit populus sapientiam eius.

Salomon politicus.

I

Habuit etiam sapientiam circa dæmones expellēdos de corporibus: vñ ipse instituit exorcismos, quos Iudæi didicerunt ad excludendum dæmones de corporibus, & manserunt isti exorcistæ semper inter Iudæos vsquequo cessauit status Iudaicus ꝑ Romanos. Vnde tpe Christi erant isti exorcistæ, & Christus locutus est de eis, dicens: si ego in Beelzebub eijcio dæmonia, filij vestri in quo eijciunt? ideo ipsi iudices vestri erunt. Mar. 12. & Luc. 11. illi autem filij Iudæorū erant exorcistæ, & eijciebant dęmones in virtute Dei per exorcismos Salomonis. De hoc ait Iosephus. 8. Antiquitatum. s. Præstitit autem Deus Salomoni, vt contra dæmones ad vtilitatem hominum eorum curas edisceret, & incantationes instituit, quibus ægritudines soleant mitigari: modos etiam coniurationum, quibus obstricti dæmones, ne denuo redeāt, effugantur inuenit, & hęc cura hactenus apud nos multum præualere dignoscitur. Vidi enim quendā Eleazarum de gente nostra præsente Vespasiano, & eius filijs & tribunis, alioque exercitu curantem eos, qui a dæmonibus vexabantur. Modus autem medicinæ fuit hmōi: intulit naribus eius, qui a dæmonio vexabatur anulum habentem subter signaculū radicē a Salomone monstratam: deinde dęmonium per nares odorantis abstraxit, & repēte cecidit homo, postea

Salo. peritus circa expulsionem dæmonum.

Cap. 3.

K

ſtea coniurauit eum, iuramentum Salomonis obijciens, ne ad eum denuo remearet.i.cantica, quæ ille compoſuit ſuper eum, dicenda. Volens autē ſatisfacere atque probare præſentibus Eleazarus hăc ſe habere virtutem, ponebat ante eos, aut calicem aquæ plenum, aut peluim, & dæmoni imperabat, vt ab homine egreſſus hæc euerteret, & videntibus præberet indicium, quod hominem reliquiſſet. Quo facto ſapientia Salomonis innotuit cunctis. Hæc ergo aliquid de ſapientia Salomonis indicăt, licet maior fuerit quàm nos enarrare poſſimus.

Quare Deus dedit omnem ſapientiam Salomoni, cum ipſe ſolum peteret prudentiam ad regendum. Quæſt. X.

QVAERETVR vlterius cum Salomon ſolū petiuiſſet ſapientiam ad regendum, quare Deus ei dedit ſapientiā naturalem, & alias, quas præcedenti q. enarrauimus, quia illę nihil attinent ad prudentiam ciuilem.

Reſpondendum ꝙ hoc fecit propter multa. Primum fuit deuotio Salomonis, nam ipſe ex magna deuotione ad Deum petijt ſapientiam, & quia petitio erat iuſtiſſima, & ex bono corde, non ſolum Deus dedit ei ſapientiam, ſed etiam & honorem, & alia bona, vt patet infra.ſ. Sed & hæc, quæ non poſtulaſti dedi tibi, diuitias.ſ. & honorem & gloriam, vt nemo fuerit ſimilis tibi in regibus cunctis retro diebus, ſed ſapientia ſpeculatiua eſt magis coniuncta prudentiæ politicæ quàm diuitiæ honor & gloria, & Deus dedit Salomoni cum prudentia politica honorem, gloriam, & diuitias, ideo potius debuit dare ſapientiam. ſpeculatiuam.

Secundum eſt, quia Deus eſt magnificus in dădo, pertinet autem ad magnificum ſuperabundanter dare.ſ. pluſquam petatur. Ideo Deus quando vult alicui conferre dona dat abundantiſſimè: ſic.n. dixit Chriſtus: Menſuram bonam, & confertam, & coagitatā, & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum: Luc. 6. ergo donum Dei ſupereffluit: ſic etiam Iacobi c.1. dicitur omne datum optimum, & omne donum ꝑfectum deſurſum eſt. Et ſic ex magnificentia Deus dedit Salomoni pluſquam petiuerat, conferens ſapientiam ſecundum omne genus.

Tertium fuit, quia Deus voluit oſtendere ſapientiam & bonitatem ſuam: non enim poteſt Deus cognoſci a nobis per ſeipſum, dum hic manemus, ſed cognoſcitur per veſtigia ſua: ad oſtendendum, ergo magnas perfectiones ſuas cauſat interdum in rebus aliquas tam excellentes, vt vix ſufficiamus eas admirari. ſic enim fuit de robore Sampſonis, qui manibus nudis aggrediebatur leones, & lacerabat eos, ſicut hædos. Iudi. 14. Ipſe etiam ſolus & inermis pugnauit ſemel contra totum exercitū Philiſthinorum, & accepta mandibula aſini occidit mille viros. Iudi. 15. portas quoque vrbis Gazæ cum poſtibus, & ſeris humero imponens portauit in montem. Iud. 16. Tantū fuit robur eius, & animoſitas, ꝙ quinque reges Philiſthinorum cum populo innumerabili contra eum ſolum, & inermem pugnare nō audebant. Sic etiā tantam velocitatem Deus dederat Aſaeli fratri Ioab, vt eſſet curſor velociſſimus ſuper capreas, quæ morantur in montibus præcedenti libro cap. 2. Tantæ etiā pulchritudinis fuit Abſolom, vt a vertice vſque ad plantam nulla in eo poſſet macula reperiri præcedenti lib. capitu. 14. Ita ergo voluit Deus ſapientiam ſuā oſtendere in Salomone circa omnia genera ſcibiliū, vt totus orbis non ſufficeret admirari, & venirent de finibus terrarum ad audiendam ſapientiam eius ſequenti capitu. & infrà 10. per hoc autem cognoſci

Mirabilis fortitudo Samſonis.

A poterat quanta eſſet ſapientiæ Dei magnitudo, cum vni homini tantam ſapientiam donare dignatus ſit.

An Salomon poterat obliuiſci eorum, quæ ſciebat, vel alicuius partis eorum, & qui ſunt modi, quibus nos poſſumus obliuiſci. Quæſt. XI.

QVAERETVR vlterius an Salomon poterat obliuiſci eorum, quæ ſciebat.

Reſpondendum quòd ſapientia noſtra perdi poteſt. Sapientia autem Salomonis perire non poterat. De primo patet, quia ſapientia humana habet multas cauſas, ex quibus pereat.

Prima eſt ex deſuetudine, & iſta eſt potiſſima. Nā [illegible]ntia cauſatur ſapientia per aſſuetudinem ad intellige[illegible]gūo
B ideo per deſuetudinem intellectionis poterit habit[illegible]ur. aboleri. Patet hoc tam in naturalibus, quàm in moralibus, & etiam ſpeculatiuis. De moralibus & ſpeculatius patet. 2. Ethi. vbi dicitur, quòd generationes, & augmentationes, & operationes, & corruptiones habituum ſunt in eiſdem, & ab eiſdem, ſed habitus cauſatur per actus ductos in aſſuetudinem, ergo per deſuetudinem eorundem fiet corruptio habitus. De naturalibus patet, quia ſecundum naturam ex eiſdem ſumus, viuimus, & nutrimur. Ita ergo in habitibus idem erit per quod habitus cauſatur, & conſeruatur, ſed cauſatur per actum, ergo per eum conſeruabitur, & conſequenter deſinente eo peribit.

Secundum per quod poteſt venire in obliuionem
C ſcientia noſtra eſt per indiſpoſitiouem phantaſiæ: nā intelligere noſtrum eſt cum actu phantaſtico, vt patet 3. de Anima.ſ. Oportet intelligentem circa phantaſmata ſpeculari, quomodocunque ergo phantaſia indiſponatur poterit perire ſcientia, vtpote ſi aliquis efficiatur maniacus, vel phreneticus, aut lethargicus totaliter indiſponitur phantaſia, & ſi magno tpe durant iſtæ ęgritudines, corrumpuntur phantaſmata, & perit omnis ſcientia, tanquam ſi homo nunquam literas didiciſſet.

Fit etiam hoc aliqñ propter magnā ſenectutē, ſm quam cerebrum tranſmutatur valde, & ideo nimis ſenes incipiunt delirare: ſic.n. fertur de quodam viro ſapienti valde ordinis minorum, qui & libros multos
D edidit, & fuit in territorio Numantino.ſ. Zamorenſi dictuſq; eſt Ioannes Egidij Zamorenſis, qui ad tantā ſenectutem peruenit, qui licet corpore ſanus eſſet, inquātum ætas illa permittebat, literas tñ, vt dr̄, oblitus fuerat.

Numantia eſt Zamora contra multos dicentes, ꝙ eſt Soria, & ſumunt motiuū ex Ptolemæo

Accidit etiam hoc interdum pp percuſſionē factā in cerebro, ſi grauis ſit: multi.n. ex hoc amentes efficiuntur, & non rectè iudicant de agibilibus, licet oĩa quæ ſciuerint obliuiſcantur. Tertius modus eſt, quo ſciētia perit.ſ. per actum ꝯrium, vt qñ aliquis cognoſcit concluſiones alicuius artis, & per ſyllogiſmos ſophiſticos, vel falſigraphos probentur ꝯcluſiones contrariæ, & ipſe non poſſit rñdere aſſentiet interdū falſis
E concluſionibꝰ, & cū habuerit actus circa illas perdet habitum præcedentiū concluſionū verarū, & acquiret habitum falſarū concluſionū, ſic patet de arte, qa ars eſt recta ratio factibilium, ſiquis autem operetur ſemper per contrariam operationem arti, cauſabit in ſe habitum quendam, qui eſt ſicut ars. & tamen eſt cū falſatione, & vocatur athecina, ſic enim dicit Ariſtote. 6. Ethic. quòd ars eſt habitus cum vera ratione factiuus: athecina autem è contrario cum ratione falſa factiuus habitus. Iſti ſunt tres modi generales ſolum, per quos poteſt ſcientia in nobis deleri, & quicunque alij particulares ſint comprehendentur ſub iſtis. Iſtud autem verum eſt de modis naturalibus ꝑdendi ſcientiam: nam per operationem Dei quilibet

potest illam perdere, scilicet quòd Deus illam deleat, sed hoc non contingit.

Quòd sapientia Salomonis perdi non potuisset.

Secundum erat, ꝙ scientia Salomonis non poterat tradi obliuioni, quod patet, quia deberet tradi per aliquem istorum modorum, sed non poterat: de primo patet: nam in cęteris hominibus istud est, ꝙ si magno tpe cessent a consideratione scientifica, obliuiscentur omnium, quæ sciebãt, vel plurimorum: istud aũt euenit, quia scientia in eis causata est per assuetudinem actuum. Ideo necesse est, ꝙ deficiat per desuetudinem: tamen scientia Salomonis non fuit causata per assuetudinem intelligendi, sed per infusionem, ergo non poterat tolli per desuetudinem intelligendi, sed solum per Dei ablationem: ita vt eadem causa sit [illegible] causando & destruendo secundum ordinem naturæ.

Obiectio tollitur.

C Sed obijcietur, quia cognitio prophetica est per infusionem, & tñ illa cessat, & velociter cessat: vnde si prophetæ velint postea intelligere per spiritum propheticum nõ possunt, nisi Deus rursum illos illustret.

Rñdendum ꝙ istud accidit prophetis, quia spiritus propheticus nõ infunditur per modum habitus, sed per modum actus transeuntis, cum sit quædam illustratio raptim transiens: vnde impossibile est, ꝙ illa cognitio duret, nisi quandiu Deus actualiter illustrauerit: scientia autem Salomonis fuit infusa per modũ habitus, ideo permansiua erat, & non poterat deleri a causa naturali.

Sed obijcietur, quia habitus voluntatis similes sũt habitibus intellectus, & Deus causat habitus in volũtate, & illi sunt ita permanentes, sicut habitus intellectus, sed habitus voluntatis a Deo infusi pereunt, scilicet charitas, & spes, ergo etiam peribunt habitus intellectus.

Item patet, quia fides est habitus intellectus, & tamen potest aliquis fidelis effici infidelis.

Respondendum ꝙ habitus volũtatis infusi a Deo ſm se sunt ita indelebiles, sicut habitus intellectus, & tñ non essent indelebiles si naturaliter causati essent, & patet exemplũ, vt si quis baptizetur, & postea efficiatur maniacus, vel phreneticus, aut qualitercunque furiosus, & maneat 70. annis, vel pluribus in isto statu habitus fidei, & charitatis, & spei, & omnium virtutum, qui infusi fuerant ei in baptismo, manent.

Quod patet, quia si iste moriatur in illo statu habebit vitam æternã, & tñ impossibile esset, si non haberet habitum fidei, & charitatis. Si tñ iste acquisiuisset aliquos habitus scientificos ante insaniam, si tanto tẽpore maneret in ea, postea rediens ad sanitatem nihil omnino sciret, sed oporteret eum de nouo doceri, ergo habitus voluntatis a Deo causati de se indelebiles sunt, quamquam naturaliter causati deleantur. Cùm aũt dicitur, ꝙ isti habitus possunt deleri. Rñdetur ꝙ istud est per accidẽs. s. ex eo quòd nos volumꝰ, quia voluntas, cum sit potentia libera, hẽt potestatẽ super actum suũ, & ideo põt velle non diligere Deũ, nec sperare in eo, & quia esset inconueniẽs maximũ, ꝙ aliquis inuitus meretur, ꝙ mox tñ sequeretur, si habitus charitatis nõ deleretur in nobis qñcunque vellemus hr̃e actum ꝓrium, ideo Deus delet in nobis tũc illos habitus, qui aliàs delendi non erant, etiam per mille annos, homine non operante per illos. De sapiẽtia tñ Salomonis non erat sic, quia sapiẽtia est habitus intellectus & intellectus nõ est potentia libera, sicut volũtas: nam non põt hõ intelligere quodcunq; vult intelligere, sicut potest velle quodcunque voluerit velle. Quod patet, nam si aliqua est veritas manifestissima, quamquam aliquis vellet contrarium intelligere, non potest. Ideo sicut non habet libertatem in intellectus super actum suum, a fortiori non habebit su

F per habitum. Vnde dicendum ꝙ dato, ꝙ Salomõ vellet non habere sapientiam, non posset non habere, nec Deus propter hoc deleret sapientiam eius, quia non est sic de intellectu, sicut de voluntate, eo ꝙ per intellectum non meretur aliquis, sicut per voluntatem, ideo non est inconueniens, ꝙ dato, ꝙ Salomon vellet agere contra habitum sapientiæ Deus non deleret illam, sicut si vellet agere contra charitatẽ, quia tunc cogeretur inuitus mereri. Cùm aũt arguebatur de fide, ꝙ ipsa erat habitus intellectus, & tamen non poterat manere semper, vt si aliquis vellet effici infidelis.

Quõ possumus mereri, & meremur per fidem cũ sit actus potentiæ non liberæ. s. intellectus.

G Respondendum, ꝙ quamq̃ fides sit habitus intellectus, tñ maxime ex voluntate est, cum actus fidei sit assentire alicui veritati, iudicando verum esse, sicut dicitur, & tñ voluntas imperat fidei. s. quia iubet voluntas intellectui, ꝙ assentiat alicui veritati, & quamq̃ intellectui nõ appareat manifesta illa veritas, tñ assentit ei propter imperium voluntatis, & sic actus fidei magis se tenet ex parte voluntatis, quã ex parte intellectus, & ob hoc possumus mereri per fidem, aliàs. n. impossibile erat. s. ꝙ per actum potentiæ non liberę mereamur. De sapientia autem secus est, quia tã habitus ipse quàm actus sunt totaliter pertinentes ad intellectum. Ideo patet, ꝙ habitus infusi a Deo in intellectu non possunt per se deleri, nec per accidens. Habitus autem infusi in voluntate, vel pertinẽtes aliquo modo ad actum voluntatis secundũ se non sunt delebiles, sed per accidens.

H Secundus modus delendi sciẽtiam est per indispositionem phantasiæ, & per istum modum nõ poterat deleri sapientia Salamonis, quia in nobis deletur sapientia per indispositionem phantasiæ, eo ꝙ manente phantasia indisposita non possumus habere actum intellectus, & si magno tempore hoc duret cum sit desuetudo intelligendi, peribit habitus per desuetudinem. Aliud est quia illi, qui acquirunt scientiam, habent eam per species abstractas a rebus, & illę conseruantur in phantasia, & ad hoc ꝙ intellectus intelligat conuertit se super phantasmata conseruata in phantasia, quibus deperditis impossibile erit intellectum intelligere, quia non habebit aliquid super qđ conuertatur: nullum tñ istorum duorum afferebat

I impedimentũ in Salomone. De primo patet. s. qa causatur desuetudo intelligendi per indispositionẽ phantasiæ: nam istud redit in modum primum supra habitum: scientia autem infusa per desuetudinem non perit. Secundum etiam non obstat, licet in scientia acquisita valde obstaret: nam dato quòd phantasia alicuius indisponeretur nimis, & ista dispositio esset solum per vnam diem, aut per paucum tempus, redeunte rursus homine ad sanitatem, omnes habitus scientifici quos habuerat prorsus deleti erunt: non tñ fit hoc propter desuetudinem intelligendi, quia in vna die, vel pauco tempore non potest fieri tanta desuetudo, vt aliquis habitus periret, sed corruptio phãtasmatum per indispositionem cellulæ phantasticæ abrasit omnem scientiam. In Salomone autem non

K poterat istud contingere, quia istud fit eo, quòd scientia nostra est acquisita a rebus, cum nihil sit in intellectu, quin prius fuerit in sensu, & hoc est per species sensibiles, quas per sensus exteriores trahimus ab ipsis rebus, & illę transeunt ad phantasiam, & alia organa interiora. & tunc intellectus conuertens se super illas intelligit: sic patet 3. de Anima, scilicet oportet intelligentem phantasmata speculari. Sed per indispositionem phantasiæ poterunt corrumpi ista phantasmata. Ideo aĩa non habens tunc sup quid se cõuertat impossibile est, ꝙ intelligat. Salomon tñ nõ accepit sapiẽtiã a rebꝰ, sed a Deo sibi infusa est, iõ sicut nõ

præfuit

præfuit ibi aliqua acceptio phantaſmatum, per quæ cauſaretur ſcientia: ita corruptis phantaſmatibus q̃cunque illa ſint non periret ſapientia Salomonis, eo quòd cum Salomon intelligeret per ſapientiã a Deo ſibi datam, non oportebat, quòd conuerteretur ſuper phantaſmata. Dicendum ergo, ꝙ dato ꝙ contingeret Salomonem pati magnam indiſpoſitionem phãtaſiæ, & per magnum tempus, ſicut in lethargicis, maniacis, & phreneticis nõ periret aliquo modo ſapientia eius, nec minueretur, & tamen quando Salomon haberet phantaſiam omnino indiſpoſitam; nõ haberet conuenientes actus ſapientiæ. ſ. quia quamquam intelligeret, ſicut prius intelligebat, tamen nõ poſſet formare in voce, nec exprimere aliquem conceptum, eo quòd ad hoc oportet formari conceptũ phantaſticum, & deriuari per vocem: non ergo aboleretur iſto modo ſapientia Salomonis.

Tertius modus erat abolendi ſapientiam. ſ. per cõtrarium actum. Sed hoc non poterat accidere in Salomone, quia illud contingit circa eos, qui non habent habitum perfectum artis, & ob hoc poſſunt decipi per ſylogiſmum falſigraphum accipientem falſa principia, vel per ſyllogiſmum ſophiſticum malè inferentem, & tunc poterunt deduci ad aſſentiendum concluſionibus contrarijs concluſionibus artis ſuæ. Salomon tamen habebat ſapientiam excellentiſſimã in tribus, ſcilicet in pluralitate habituum, & in claritate eorum, & in radicatione nimia, vt ſupra declaratum eſt. Ideo nullis argumentis falli poterat, vel ſuperari ad aſſentiendum contrarijs concluſionibus. Ideo nunquam per contrarium actum poterat in eo deleri ſcientia. Solum autem poterat deleri per Deũ, ſi vellet ei auferre habitum, quem infuderat, ſed iſtud non contingit, quia ſcientia eſt gratia gratis data, & iſtę nunquam auferuntur a Deo ipſi homini, quamquam peccet, ſic enim patet de acumine ingenij, de pulchritudine, & robore corporis, quæ omnia gratis à Deo conceſſa ſunt, & manent adhuc in hominibus peccantibus: vnde & ſic in Salomone factum eſt, quia licet peccauerit nimis ante ſenectutem ſuã, tamen nunquam Deus ei abſtulit ſapientiam, nec ſolet auferre aliquibus, niſi fortè ipſis orantibus ſibi auferri. Sic enim aſſeritur de Alberto magno Theutonico ordinis prædicatorum, qui in naturalibus excellens valde fuit: orauitque dominam noſtram, vt nõ permitteret eum mori in opinionibus philoſophorum, ſed in ſola fide, & fertur ꝙ per quinquennium ante mortem fuit omnino ignorans, ita vt nec literas ſciret. nullus tamen hoc oraret, & præcipue in Salomone. nam videretur peccare ſi vellet carere illa magna perfectione Dei, quam Deus ei dederat ad oſtenſionem virtutis ſuæ. *Sed & hæc, quæ non poſtulaſti dedi tibi: diuitias. ſ. & gloriam.* Ideſt non ſolum ſapientiam, quã poſtulaſti, ſed etiam diuitias, quas non poſtulaſti, & gloriam. i. famam, & honorem dedi tibi: hoc autem fecit Deus ad oſtenſionem magnificentiæ ſuæ, quia magnifici eſt abundantius concedere quàm petatur. *Vt nemo fuerit in regibus cunctis retro diebus.* Ideſt faciam quòd nullus fuerit æqualis tibi in diuitijs & honore inter omnes reges, qui præterierunt. Hic non dixit Deus, quòd faceret eum maiorem omnibus regibus, qui præceſſerant, & qui futuri erant in diuitijs, & honore, ſicut dixit quòd faceret eum ſapientiorem omnibus hominibus, qui fuerant ante eum, & qui poſt eum ſurrecturi erant. Nam multi reges poſt Salomonem fuerunt maiores in diuitijs potentia & honore, ſicut patet de Alexandro magno, qui fuit dominus quaſi totius orbis, ſic etiam fuit de Iulio Cæſare, & Octauiano, qui erant domini maioris partis orbis. Salomon autem ſolum erat dominus Iſraelitarum,

Nota de Alberto magno.

A & hoc non erat valde magnum regnum: in ſapientia tamen omnes exceſſit præcedentes & ſequentes.

Si autem ambulaueris in vijs meis, & cuſtodieris præcepta mea. Iſta duo eadem ſunt, quia ambulare in via domini eſt ambulare per viam præceptorum, quam Deus poſuit, vt declaratum eſt præcedenti cap. ſit tamen replicatio ſententiæ per alia verba. Vel dicitur ambulare in vijs domini, ideſt complere opera præceptorum, & cuſtodire præcepta, ideſt accendere nimis ad illa, ne offendat in eis, quia iſta duo requiruntur ad bonitatem alicuius, ſic patet Pſal. 1. ſ. Beatus vir, qui non abijt in conſilio impiorum. Et poſtea dicitur: ſed in lege domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. *Et mandata.* Per præcepta, & mandata intelliguntur omnia genera præceptorum, B ſcilicet cæremonialia, moralia, & iudicialia, quæ omnia obſeruare debebat Salomon.

Sicut ambulauit pater tuus. Dauid enim licet aliquando peccauerit contra Deum, ex paſſione, tamen vt communiter habebat voluntatem valde tendentem in Deum, & tanta deuotione feruebat, vt non attendens ad ſtatum ſuum regalem exutus veſtibus regijs cantaret, & ſaltaret coram arca domini totis viribus præcedenti lib. cap. 6. vnde Deus dixit de illo: inueni virum ſecundum cor meum ſupra 1. lib. cap. 13. Ideo volebat Deus, ꝙ Salomon haberet talem mẽtem ad Deum, ſicut habuerat pater ſuus.

Longos faciam dies tuos. Scilicet dabo tibi magnam vitam ſi cuſtodies præcepta mea. ecce enim, quia Deus C promiſit Salomoni ſapientiam diuitias, & gloriam ſine conditione aliqua, longitudinem tamen vitæ nõ promiſit ſine cõditione. ſ. ſi obſeruaret pręcepta Dei: hoc autem commune eſt in ſcriptura, quia Deus nõ ſolet promittere longitudinem vitæ, niſi pro bona operatione. Sic patet Exo. 20. ſ. Honora patrem tuum & matrem, vt ſis longęuus ſuper terram, ſic etiam pro alijs obſeruationibus præceptorum datur longitudo vitæ. Exo. 23. ſ. ſeruietisq; Deo veſtro, vt benedicam panibus tuis & aquis, & auferam infirmitatẽ de medio tui, non erit infęcunda, nec ſterilis terra tua, numerum dierum tuorum implebo. Cauſa autẽ putatur a quibuſdam eſſe, quia vita eſt maius bonum q̃ D cætera. Ideo Deus confert alia ſine conditione, vitæ autem longitudinẽ nõ. Sed hoc non videtur ſimpliciter verum, ꝙ maius bonum videtur eſſe ſapientia, q̃ vita, cum vita ſit perfectio cõis omnium animaliũ: ſapientia autem ſolis intelligentibus cõuenit. Etiam quia quilibet vir recti iudicij eligeret potius viuere decem annis in ſapientia excellenti, q̃ viuere centum annis in ruditate beſtiali. Fortè igitur cã erit, quia licet vita non ſit maximum bonum, quia tñ maximè deſideratur, vt ait Boetius. 2. de conſolat. proſa. 4. Deus vult dare iſtud carius quã cætera bona. Vel fortè dicendum, ꝙ licet vita ſm ſe non ſit cæteris bonis maior, quia tñ in ipſa fundantur cętera bona, ſine qua nullum bonum homini ineſt, nec ẽt ipſe homo eſt, vi- E detur eſſe vita cæteris melior. Et ob hoc carius a Deo conceditur quã alia bona. *Igitur euigilauit Salomon, & intellexit quòd eſſet ſomnium.* i. poſtquam petita eſt ſapiẽtia, & conceſſa ipſa cum alijs bonis, Salomon euigilauit de ſopore, & cognouit, ꝙ iſta oĩa facta fuerant per ſomnium, & non erat aliquid realiter factum. *Cumque veniſſet in Ieruſalem.* ſ. iſtud ſomniũ fuit cum ſtaret Salomon in Gabaon, vbi obtulerat mille hoſtias, & habito ſomnio, venit ſequẽti die in Ieruſalẽ, vbi erat habitatio ſua, & ſedes regni. *Stetit coram arca fœderis domini.* Iſta arca erat in Ieruſalem in loco, quem parauerat ſibi Dauid: fuitque ibi ex tempore, quo Dauid duxit eam de domo Obededom, vſquequo conſtructum fuit templum, & Salomon intulit illam in tem-

in templum ad locum suum, vt patet 2. Paralipom. 5.

Et obtulit holocausta. Scilicet coram arca. Nam ibi licebat offerre propter reuerentiam arcæ: regulariter tamen oblatio fieri debebat in loco, vbi est sanctuarium, & altare eneum: nam sacrilegium erat siquis in alio altari quàm in illo obtulisset: Iosue 22. Etiã plectendus erat morte, qui offerret sacrificia alibi, quàm in illo altari coram ostio tabernaculi. Leui. 17.

Distinctio sacrificiorum.

Et fecit victimas pacificas. Istud est aliud genus sacrificij: nam holocaustum est, quando totum animal crematur præter pellem, & fimum & cornua. Leui. 11. hostia autem pacifica est, quando de animali solum cremantur adipes, & dantur sacerdoti facienti sacrificium pectusculum & armus dexter, & cæteræ carnes proueniunt offerentibus: Leui. 3. & 7. Et fiunt istæ victimæ pacificę, quando aliqui volunt offerre Deo sacrificium & facere solennitatem conuiuiorum, qa multi conueniebant ad comedendum de carnibus, quæ proueniebant offerentibus.

Et grande conuiuium vniuersis famulis suis. Scilicet de istis hostijs pacificis fecit conuiuium magnum, quia proueniebant ei partes carnium multæ, vt supra declaratum est: fuit autem istud sacrificium in gratiarũ actione pro sapientia recepta, & alijs bonis promissis: fuit autem conuiuium factum seruis pro gaudij magni expressione de sapientia nouiter recepta.

Fabula Ra. Sal. ꝙ aues inter se habeãt idioma.

Dicit Rab. Salomon & alij Hebræi, ꝙ Salomon euigilans de somnio audiuit garritus auium, & intellexit vocem earum, & audiuit latratus canum, & intellexit illos: & per hoc agnouit se accepisse sapientiam a Deo. sed ista est magna insania. Sic enim vulgus rude existimat, quòd aues habent inter se propriũ idioma, & canes inter se, & singula animalia in spẽ sua, per quæ exprimant affectus suos, & quòd quidam homines intelligant quid loquantur animalia, sed istud includit contradictionem, quia ad hoc, ꝙ aliquod animal exprimat vocem cum intentione significandi, & formet conceptus deriuatos per vocem, necesse est, ꝙ ipsum animal intelligat, & cum intentione significandi pronunciet: alioquin diceretur, ꝙ si homo interdũ loquatur aliqd per verba nõ significatiua, & sine intentione significãdi, illud posset intelligi, sed includit contradictionem, & nullus hoc dicet. Impossibile est igitur, quòd aliquis intelligat brutorum voces, cum etiam ipsa bruta se non intelligant, & si fortè aliquis dicat, ꝙ brutorum voces possunt intelligi, dicet etiam, quod fragor arborum, & strepitus pedũ intelligibilis est, quia vtrunque fit a non intelligente, & sine intentione significandi: errat ergo nimis Ra. Salomon, immo insanit in isto, & in multis alijs, cum circa quamcunque considerationem speculatiuam nimis insipiens sit.

An Salomon verè petierit sapientiam a Deo.
Quæstio. XII.

Qvaeretvr an Salomon verè petiuit a Deo sapientiam, vel fuit hoc somnium, ita ꝙ nihil peteret, sed videretur sibi, quòd peteret.

Respondendum quòd Salomon non petijt a Deo sapiẽtiam, nec aliquid aliud, sed dormiebat: Deus autem immisit sibi istud somnium, vt videretur, ꝙ petebat sapientiam, & ꝙ Deus concedebat illam. Patet hoc quia dicitur supra, ꝙ apparuit Deus Salomoni ꝑ somnium nocte, dicẽs: postula quod vis. Si ergo Deꝰ per somnium apparuit, Salomon non petiuit sapientiam, quia si Salomon petiuisset sapientiam, esset vigilans, cum per somnium nullus possit loqui cum intẽtione significãdi, & dato ꝙ aliquis loquatur tñ respõ-

F dere non poterit, quia nihil intelligit, nec audit, nec videt. Si autem Salomon loquebatur verè, non erat in somnio, & consequenter Deus apparebat ei vigilanti, & necesse erat ꝙ Deus, vel Angelus assumeret ibi aliquam effigiem, quæ verè videretur, & etiam loqueretur, & tunc nõ est verum, ꝙ Deus apparuit per somnium.

Si autem dicas, ꝙ apparuit per somnium, sicut litera dicit, necesse est ꝙ Salomõ locutus fuerit realiter, sed per somnium, quod non est loqui, sed somniare, quòd loquitur.

Item patet, quia dicitur supra euigilauit Salomon & intellexit, ꝙ somnium esset. i. post oĩa prædicta Salomon euigilauit, & intellexit ꝙ oĩa, quæ facta fuerãt

G erant somnium. Si tñ ipse locutus fuisset verè nõ existimasset esse somnium, sed sciuisset se verè locutum, ergo ipse non locutus fuerat petendo sapientiam, & sic confiteri debemus, ꝙ Salomon non petiuit a Deo sapientiam, immo nec apparet, ꝙ desiderauerit eam, aut habuerit intentionem petendi illam, quia tñ Salomon erat iuuenis, & insufficiens ad regendum regnum Israel Deus propter Dauid voluit ei dare sapiẽtiam, vt regeret conuenienter populum suum, & ad hoc immisit ei istud somnium. s. ꝙ videbat ei, quòd Deus loqueretur sibi, & quòd ipse peteret sapientiã & concederetur sibi.

Sed obijcietur, ꝙ Salomon petierit realiter sapientiam, quia placuit valde Deo petitio Salomonis, eo ꝙ petierat sapientiam: si tñ fuisset hoc in somnio nõ po

H tuisset placere petitio Salomonis Deo eo, ꝙ ipse nihil vere petebat. Patet antecedens, quia dr̃: placuit ergo sermo coram domino, quòd Salomon rem huiuscemodi postulasset.

Item patet, quia Deus dixit, ꝙ eo, ꝙ petiuit sapientiam, & non diuitias, nec animas inimicorum, nec longitudinem vitæ, daret ei, quod petebat. Ideo oportet, ꝙ aliquid petierit, & tamen si esset somnium, non peteret Salomon aliquid, & ꝯñr Deus non diceret, ꝙ daret ei, quod petebat, quia non petierat diuitias &c.

Item patet hoc magis, quia Deus dixit, sed & hæc, quę non postulasti, dedi tibi, diuitias. s. & gloriam: si tñ esset somnium, sicut non peteret Salomon diuitias, & gloriam, ita ẽt non peteret sapientiam, ergo oportet, ꝙ fuerit in vigilia ad hoc, ꝙ verè Salomon petiue

I rit sapientiã, & non petiuerit diuitias, nec gloriam.

Respondendum ꝙ Salomon nõ petiuit sapientiã, nec aliqd aliud, sicut supra declaratum est, eo quòd erat somnium, sed visus est sibi petere sapientiam, & quòd Deus sibi respondebat.

Ad primam rõnem dicendum, ꝙ nõ placuit Deo petitio Salomonis, nec displicuit eo ꝙ nihil petijt, sed apparuit Salomoni in somnijs, ꝙ valde placebat Deo illa petitio: pro quo sciendum, ꝙ visum est Salomoni in somnijs, ꝙ astabat ei quidam vir reuerendus valde imaginem Dei hñs, qui dicebat ei pete quod vis, & tunc cum Salomon videretur sibi, ꝙ peteret sapientiam: apparuit sibi ꝙ ille vir valde gaudebat, eo ꝙ peteret Salomõ sapientiã, & ob hoc dr̃ hic placuit Deo,

K idest visum est Salomoni, ꝙ placebat Deo: nam scriptura refert ea, quæ in somnijs videbantur tanquam si realiter existerent. Ad scd̃m dicendum, ꝙ Salomõ non petiuit sapientiã potius q̃ dies multos, vel animas inimicorũ, cum nihil istorũ petierit, sed videbatur ei, ꝙ petebat sapientiam, & videbatur, ꝙ Deus rñdebat hoc. s. quia postulasti verbũ hoc, & nõ petisti tibi dies multos. Ad tertiũ dicendũ, ꝙ Deus nõ dixit Salomoni aliquid, nec etiam ipse postulauit potius sapientiã, quàm diuitias, & honorem, cum nihil istorum petiuerit, quia tñ videbatur ei, ꝙ peteret sapientiã, & non diuitias, visum est ei, quod Deus diceret sibi, sed & hæc

& hæc quæ non postulasti dedi tibi, & tamen Deus nihil dixit.

Quare immissum est somnium Salomoni a Deo, quòd videretur petere sapientiam. *Quæst.* XIII.

QVAERETVR vlterius cum Salomon nihil a Deo petiuisset, & Deus dedit Salomoni sapientiam non petēti, ad quid fuit istud somnium immissum, vt videretur sibi petere sapientiam, & quòd Deus respondebat ei talia, & talia.

Respondendum, ꝙ hoc fecit Deus propter multa. Primo ad ostendendum Salomoni, ꝙ ipse dabat ei sapientiam, & non habebat eam naturaliter: istud tamen non apparere poterat, nisi per somnium, vt nunc factum est, vel si in vigilia appareret ei Angelus, & diceret, quòd Deus dabat ei sapientiam. Hoc patet, qa sapiētia infusa a Deo infunditur homine non sentiēte: ideo nescit homo an aliquid sibi infusum sit, sicut patet de fide, charitate, & spe, quę infunduntur in nouiter baptizatis, & tamen illi licet adulti sint, non sentiunt aliquid sibi infundi: idem etiam fit in illo, qui de peccato mortali redit ad grām: nam cū dolet de peccato infunditur ei charitas, ipse tamen nihil sentit. Si autem sic factum fuisset in Salomone non sensisset, an sapientia sibi data esset a Deo, sed adscriberet ingenio suo, & non laudaret Deum, & hoc nec appareret magnum miraculum eius: ideo oportuit ad ostendēdam operationem Dei, vel ꝙ fieret in somnio, vel in vigilia apparēte sibi Angelo, decuit autem magis fieri in somnio propter locutiones Dei, & Salomonis, quæ hic habentur, quæ videbantur fieri in somnio, & non apparerent in vigilia.

Secunda causa fuit ad erudiendū nos, ꝙ Deus concedit sapientiam homini petenti, quando petit illam bona intentione, sicut videbatur illā petere Salomon in somnio: sic dicitur Iacobi. 1. s. Siquis autem vestrū indiget sapientia postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei.

Tertium fuit ad erudiendum nos, quid magis Deo placeat in homine, s. sapientia, an diuitiæ & gloria, & vt erudiat nos quid potius petere debeamus: & hoc expresse signatur, cùm dicitur hic: Placuit ergo sermo coram Domino, ꝙ Salomon rem huiuscemodi postulasset, & dixit: Quia postulasti verbū hoc, nec petisti tibi dies multos, nec animas inimicorū tuorū, &c.

Quartum fuit, vt erudiamur, quòd quando homo petit aliquid iustum a Deo non solum Deus cōcedit, quod homo petit, & quantum petit, sed plura, & maiora concedit; hoc patet, quia dixit ad Salomonem: sed, & hæc, quæ non postulasti dedi tibi diuitias, scilicet, & gloriam: ꝙ autem ad istam intentionem, scilicet, vt nos erudiremur factum fuerit istud somnium apparet, quia si solum intenderet Deus per istud somnium demonstrare Salomoni, quòd dabat ei sapientiam, solum ostendisset ei, ꝙ Deus apparebat sibi, & ꝙ petebat Salomon sapientiam, & Deus cōcedebat illam, & tñ vltra hoc posuit, ꝙ Deo placuerit valde petitio Salomonis, quia petijt sapientiam, & ꝙ dixerit, quia petiuisti verbum hoc, & cætera. Etiā ꝙ dixerit, sed & hæc, quæ non postulasti dedi tibi diuitias. s. & gloriam, ergo cū in operibus Dei nihil sit superfluū, oportet ꝙ ista fuerint ad aliquem finem, non apparet autem aliquis finis, cui conueniant ista, nisi ad instructionem, ergo videtur, ꝙ fuerint ad instructionem. Si autem realiter ista facta fuissent. s. in vigilia non oporteret dici, ꝙ fiebant ad instructionem, sed satis erat, ꝙ fierent ad meritum Salomonis ostendendum. s. ꝙ si Deus diceret ei pete quod vis, & ipse responderet: da mihi sapientiam, mereretur eligendo potius sapien-

A tiam, quàm alia bona, & tunc Deus diceret ei, quia petiuisti sapientiam, & non dies multos &c. dedi tibi diuitias, & gloriam quas nō petisti, & tunc verè mereretur ista Salomon, licet non sufficienter, in somnio tamen nihil meruit.

An Salomon peccauerit accipiendo in vxorem filiam Pharaonis. *Quæst.* XIIII.

QVAERETVR vlterius circa id, quod dictū est in principio capituli. s. An Salomon peccauit accipiendo in vxorē filiam regis Pharaonis.

Aliquis dicet, ꝙ sic: quia vetitum erat Iudæis accipere alienigenas in vxores: Exo. 34. & Deut. 7. & in plu
B ribus locis, sed filia Pharaonis erat alienigena.

Item infra 11. cap. Salomon vituperatur nimis, eo ꝙ amauit mulieres alienigenas, & subditur immediate: filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas &c. & sic ponitur ipsa prima de eis, propter quas vituperatur, quod non fieret, nisi peccauisset accipiendo illam.

In contrarium videtur, ꝙ non peccauerit, quia supra dicitur ꝙ dilexit Salomon valde dominum: si tñ peccatum esset accipere istam non accepisset, quia repugnaret hoc amori Dei.

Item dicitur supra, ꝙ ambulabat Salomon in omnibus præceptis Dauid patris sui excepto, ꝙ in excelsis immolabat, & accendebat thymiama, ergo videtur, quòd nihil aliud increpabile fecerat, & tamē iam
C acceperat filiam Pharaonis, vt patet ex litera, ergo non peccauerat.

Item Deus apparuit Salomoni per somnium, & dedit ei sapientiam, & dicitur ꝙ placuit petitio eius coram domino, ergo videtur ꝙ nōdum peccauerat: nam si illicitè accepisset vxorem istam semper esset in peccato mortali quousque eam dimitteret, sicut est in omnibus matrimonijs illicitè contractis.

Patet etiam hoc magis, quia Esdras separauit matrimonia similiter facta, vt patet 1. Esdræ. cap. 9. ergo etiam hic erat diuortium faciendum, si erat mr̄imonium illicitè ꝯ̄ctum, & tñ Salomō erat nunc dilectus Deo, & consequenter non erat in peccato, nec illicitè contraxerat.
D Item patet, quia scimus, ꝙ orationes peccatorū nō exaudit Deus, vt patet Io. 9. fuit tñ exaudita oratio Salomonis, & apparuit Deus ei in signo visibili approbans orōnem illius. ꝟ. 9. ergo erat tunc Salomon in gratia, & consequenter non contraxerat illicitè cum filia Pharaonis.

Pro quo sciendum, ꝙ mulieres alienigenæ erant duplices: quædam erant de terra Chananæorū, quam Israelitæ accepturi erant in possessionē, & de ista terra nō licebat Iudæis accipere aliquas mulieres in vxores, nec ēt dare filias suas Chananæis in vxores, eo ꝙ debebant oēs tam viri, ꝙ̄ fęminæ occidi gladio, & nō debebant euadere sub aliqua conditione tributi, vel *Mulieres alienigenę duplices.*
E seruitutis, vel fęderis. Deuter. 20. istud aūt erat, nisi ex aliqua spālissima causa, vt infra dicetur. aliæ erant mulieres alienigenæ de alijs populis quorū terrā nō erāt recepturi Israelitæ in possessionem. s. quæ erant extra terram Chanaan, & de istis dicendum, quòd licet nō esset bonum Israelitis sumere eas in vxores, tamen licebat interdum, dum tamen conuerterent eas ad Iudaismum priusquā illas cognoscerent, sic patet Deuteron. 21. scilicet quando Iudæi irent ad bellum, si viderent mulieres pulchras in numero captiuarum poterant eas accipere in vxores factis quibusdam cæremonijs, de quibus habetur ibi: filia autem Pharaonis erat alienigena isto secundo modo cum esset Aegyptia, ideo licebat Salomoni accipere eam.

Ad 1. rationem in principio.

Ad primam rationem in contrarium patet per distinctionem datam supra, f. quia Deus vetuit matrimonium inter Israelitas, & alienigenas mulieres, sed hoc intelligitur solum de alienigenis, quæ erant Chananeę. Vel si alio modo velimus dicere intelligitur principaliter de Chananæis, & minus principaliter de alijs alienigenis. Quod patet, quia omnes redargutiones, quas faciebat Deus Israelitis, quia accipiebant vxores alienigenas erant propter mulieres Chananęas, sic patet Iud. 2. & 3. & tamen adhuc licebat istis in aliquo casu copulari, sed hoc non erat regulariter, sed in casu specialissimo, sicut fuit de Raab Ierichontina, quam accepit in vxorem Salmon de tribu Iuda, vt patet Mat. 1. sed istud fuit, quia Israelitæ cogebantur ex iuramento præstito per exploratores non occidere Raab, nec cognatos suos: Iosue 2. Ideo iam licitum esset eam accipere in vxorem, cum conuerteretur ad Iudaismum. De hoc magis declaratum est Iosue 6. de alijs autem mulieribus alienigenis ex minori causa licebat eas accipere in vxores.

C

Sed obijcietur, quia Esdras, qui erat in lege doctissimus, fecit diuortium inter Iudæos, & vxores eorũ, quæ erãt de Madianitis, & Moabitis, & Ammonitis, vt patet 1. Esdrę. c. 9.

Respondendum quòd non erat necesse regulariter fieri diuortium inter tales mulieres & viros, sed ibi fuit ex causa speciali. f. quia illę mulieres præiudicabant cultui Dei, & tunc non erant accipiendæ, & postquam acceptæ erant, debebat diuortium fieri. De hoc tamen magis declarabitur loco suo super Esdram.

Sed obijcietur, quòd non liceret accipere vxorem de Aegyptijs, quia Deuteron. 23. cap. dicitur, ꝙ Aegyptij, & Idumæi non ingrederentur in ecclesiam Dei vsque ad tertiam generationem, & istud intelligitur de accipiendo vxores, & miscendo connubia, ergo videtur ꝙ nõ poterat filia Pharaonis, quæ erat Aegyptia accipi in vxorem a Salomone, sed si ipsa conuerteretur ad Iudaismum nepotes sui, & neptes, qui essent in tertia generatione, possent miscere connubia cum Hebræis.

Respondendum, ꝙ introire in ecclesiam Dei accipitur multipliciter, f. pro accipere vxorem, vel fieri principem aut alijs modis, vt declaratum est Deuter. 23. & sic posset dici, quòd non vetabantur matrimonia Aegyptijs cum Iudæis, sed solum principatus. Sed adhuc dato, ꝙ intelligatur de mr̃imonijs est sensus, ꝙ Aegyptij vsq; ad tertiam gñationẽ non possent accipere vxores de Hebræis: non tñ tollit̃ quin Hebręi possent accipere vxores de Aegyptijs, & de alijs gentibus, quia hoc dabatur in pœnam Aegyptijs, & non Iudæis. Ad secundam rõnem dicendum, ꝙ non peccauit Salomon accipiendo in vxorem filiam Pharaonis, quia licet ῑ. 11. redarguatur Salomon non redarguitur pp filiam Pharaonis, sed pp alias. Pro quo sciẽdum, ꝙ Salomon circa vxores suas peccauit dupliciter: primo quia ardentissimo amore copulatus est eis. Scd̃o quia pp eas coluit Idola. De filia aũt Pharaonis dicunt doctores, ꝙ ei copulatus est Salomon ardentissimo amore, sicut cæteris, & quantum ad hoc peccauit. Scd̃m aũt. f. ꝙ coluerit idola pp illam non conceditur, sed dr̃ ꝙ pp alias coluit idola, & non pp ipsam, quia ipsa iam cõuersa erat ad Iudaismum, sed de hoc non multum curandum est, quia siue postea coluerit idola, siue nõ, nihil impedit ad matrimoniũ licitę esse ↄ̃ctum, vel non, quia posteriora nihil conferũt ad priora. Vnde si Salomõ a principio accepit filiã Pharaonis iam conuersam ad Iudaismum non peccauit, dato ꝙ postea ipsa coleret idola, & ẽt ipse pp eam inclinaretur ad colendum idola, quia ꝙ semel fuit licitũ

Peccauit Salomon, circa uxores suas dupliciter.

F non potest effici, ꝙ fuerit illicitũ, quia impossibile est præterita aliter se habuisse, sicut impossibile est Ilion non fuisse captum, vt patet 6. Ethicorum.

Tunc venerunt. Hic ponitur concessio diuina, vel potius ipsius concessionis ostensio, & diuiditur in tria, quia primò ponitur concessa sapientia, secundò gloria, tertiò opulentia. Secunda sequenti ca. tertia infra decimo, & quia ista bona sic se habent, ꝙ vnum perficit alterum, agitur mixtim de eis. f. quia cum de vno agitur principaliter, simul ẽt de alijs tangitur. Circa primum dr̃. *Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad regem.* f. paulo postq̃ venit Salomõ de Gabaon, accepta sapientia, venerunt istæ duæ mulieres meretrices litigatiuè coram eo, & ponitur iste casus, quia per illum fuit manifestata sapientia Salomonis in iudicãdo prudenter per affectus earum naturales. *Steterunt coram eo.*

Sapientia Salomonis in iudicio meretricum.

G Scilicet propositura intentionẽ suam. *Quarum vna ait.* Ista erat mulier, cuius filius erat viuus, & tamen alia mulier rapuerat ei latenter filium. *Obsecro mi domine.* Idest oro, ꝙ audias petitionem meam. *Ego & mulier hæc habitabamus in domo vna.* Proponit casum, vt rex diffiniat, & dr̃ in domo vna, quia si fuissent in diuersis domibus non habuisset locum id, qđ ista mulier proponebat. f. ꝙ alia veniens surripuisset filium eius. *Et peperi apud eam in cubiculo.* i. peperi in cubiculo, in quo ipsa, & ego eramus: nam ambæ erant in eodẽ cubiculo, & in eodem lecto, & istud faciebat ad maiorẽ dubitationem, vel dr̃ peperi apud eam. i. non peperi in alia domo, vbi essent aliqui qui cognoscerent filium meũ, & possent distinguere, an iste esset filius meus, vel illius. Sciendum aũt, ꝙ hic ponitur iste casus tanq̃ valde dubius, & ponitur taliter, vt videantur oẽs ꝓbationes, siue per testes. siue alias ablatæ, & recurri debeat ad solam iudicis prudentiã, & sic factũ est, quia Salomon nõ potens hr̃e aliqua gñа probationum iudicauit per naturales affectus. *Tertia vero die postquam ego peperi, peperit & hæc.* Istud ponitur ad auferendum ꝓbationem ex dr̃ia tp̃is: nam si isti paruuli se accederent ætate, vtpote per vnum vel duos menses saltem poterat cognosci aliqualiter quis erat filius vnius mulieris, & quis alterius: erant tamen coętanei, quia solum excedebat vnus alium per tres dies.

H

Et eramus simul. Istud ponitur ad ostendendum, ꝙ potuit inter eas intercidere istud dubium.

I *Nullusque alius in domo nobiscum exceptis nobis duabus.* Istud dicitur ad tollendum testes, & hoc dupliciter. Primo quia si aliqui essent in domo forte sensissent quomodo vna surrexit, & accepit filium alterius, posuitque loco eius mortuum. Secundo dicitur hoc, quia dato ꝙ non cognosceretur, an surrexisset vna ad tollendum filium alterius, tamẽ saltem illi, qui essent in domo cognoscerent dr̃iam puerorũ ex vultibus, cũ vidissent eos per multos dies, & tñ nullus erat cũ eis, & ob hoc cum paucum tẽpus esset, ꝙ peperissent fortè extranei non cõtemplati fuerant vultus puerorum ad hoc, ꝙ possent nunc testificari: & istud secundum est, ad quod principaliter inducitur litera. *Mortuus est autem filius mulieris huius nocte.* Ponitur hoc ad

K significandum, quòd potuit hoc accidere, quia si per diem fuisset, non ita faciliter furata fuisset filium vna mulier alterius.

Dormiens quippe oppressit eum. Idest mortuus est, quia dormiendo incubuit super eum, & occidit illũ: ideo iura vetuerunt paruulos in eodẽ loco cum parẽtibus iacere, qñ sunt valde teneri, & faciliter possunt opprimi, quia si sic per culpam parentũ occidant̃ sunt parẽtes veri homicidę. vt ait Stephanus Papa, & habetur in Decret. 2. quęst. 5. c. consuluit. *Et consurgens intempestæ noctis silentio.* Intempestum enim est quędam pars noctis circa mediam noctem, qñ homines valde grauantur

uantur somno, & vocatur intempestum, idest non tempus, s. quia nunc non est tempus ad faciendum aliquid, sed solum ad dormiendum. Vel dicitur intempestum, quia tunc non iudicatur tempus esse: nã tempus cognoscitur per motum, & operationem adeo, qui non iudicant motum nõ cognoscunt tempus transisse, vt patet 4. Phys. sed dormientes non apprehendunt motum, nec operationem, ideo non iudicant tempus. Vocatur autem nox intempesta nõ tota nox, sed solum quædam de partibus noctis, quæ vocatur intempestum.

Tulit filium meũ de latere meo ancillæ tuæ dormientis. Hoc fecit, ne alia videret quomodo accipiebat filium eius.

Et collocauit in sinu suo. Idest posuit apud se tanquã esset filius suus. Non apparet de istis mulieribus omnino an dormiebant in eodem lecto, vel in diuersis: B constat autem, quòd erant in eodem cubiculo, nec erat porta media inter eas, ita vt vna prohiberetur accedere ad aliam, videtur tamen potius, quòd essent in diuersis lectis, quia dicitur, quòd vna surgens accepit filium alterius, si tamen essent in eodem lecto, nõ oporteret, quòd vna surgeret ad accipiendum filium alterius, sed iacens poterat eum accipere.

Suum autem filium, qui erat mortuus posuit in sinu meo. Scilicet, vt ego putarem, quòd ille erat filius meus.

Cumque surrexissem mane, vt darem lac filio meo. Scilicet toto tempore medio dormierat, & non cognouerat filium esse mortuum: nunc autem lac datura cognouit.

Apparuit mortuus. Scilicet putaui filium meum esse mortuum.

C *Quem diligentius intuens clara luce deprehendi non esse meum, quem genueram.* Ista mulier illicò, vt inuenit filium mortuum cœpit dubitare, an filius suus esset, eo quòd nesciebat, quomodo eum occidisset, & putabat eum occidere non potuisse. Respexit ergo clara luce, vt videret, an esset filius eius, & tunc inuenit, quòd non erat filius suus.

Responditque altera mulier. Vsque huc durauit casus positio, & subintelligendum est, quòd ista petiuit sibi adiudicari filium suum, sibi per regem iubẽdo illum restitui.

Non est ita, vt dicis, sed filius tuus mortuus est, meus autem viuit. Istud dicebat mulier, cuius filius mortuus erat, & ipsa surripuerat filium alterius, quia tamẽ putabat D non posse probari contrarium, clamabat.

E contrario illa dicebat: mentiris. Istud dicebat mulier, cuius filius viuebat, & petebat sibi restitui. Dixit autem mentiris, quia fortè nõ habebatur tunc pro verbo iniurioso, sicut si nunc dicatur, non est ita: vel, nõ est verum.

Filius quippe meus viuit, & filius tuus mortuus est. Scilicet ipse, quem tu habes viuum, est filius meus; & quem ego habeo mortuum, est filius tuus.

Atque in hunc modum contendebant coram rege. Idest clamabant in alterutram dicentes, mentiris, mentiris: & nihil aliud dicebãt, eo quòd talis erat casus, in quo non poterant ab aliqua partiũ produci probationes.

E *Tunc rex ait.* Scilicet volens diffinire cõtentionem istarum.

Hæc dicit filius meus viuit, & filius tuus est mortuus: & ista respondet; non, sed filius tuus mortuus est, & filius meus viuit. Idest ista contentio efficietur immortalis, si istę mulieres sic permittuntur litigare, quia vna asserit, & alia negat, & nullam aliam probationem adducunt: ideo oportet, vt aliter eis reddatur ius.

Dixit ergo rex: afferte mihi gladium. Idest ego dirimã contentionem istam alio modo, scilicet, dando cuicunque ius suum, s. quòd cum pares sint in probatione, eo quòd nulla illarum aliquid probet, diuidam in-

A fantem, & dabo cuicunque partem æquam.

Cumque attulisset gladium coram rege; diuidite, inquit, infantem viuum. Hoc dixit Salomon tentando, & non diffiniendo: nam nolebat, quòd filius alicuius illarum occideretur, sed ex hoc accipiebat probationẽ ex præsumptione. Dicit autem Iosephus 8. Antiquitatum, quòd quando rex iussit infantem diuidi, populus astans risit, putans regem facere hoc ex insipientia, quia iuuenis erat. Cum verò viderunt sententiã eius diffinitiuam, admirati sunt. Cap. 2.

Et date dimidiam partem vni, & dimidiam partem alteri. Scilicet, quia non probat vna plusquam altera, diuidatur per medium. Salomon autem fecit hoc ad cognoscendum affectus earum.

Dixit autem mulier, cuius filius erat viuus, Scilicet, dixit quòd non occideretur.

Commota sunt quippe viscera eius super filio suo. Scilicet sciebat certissimè viuentem esse filium suum, & doluit, quòd occideretur coram ea, quia miserebatur illius cùm genuisset eum.

Obsecro domine, date illi infantem viuum, & nolite occidere eum. Ista mulier desiderabat habere filium suum, vt gauderet in illo; & tamen potius volebat carere gaudio cum filio viuo quàm videre illum occidi. In Hebræo dicitur. *Incaluerunt, vel exarserunt pietates eius.* Et istud idem est, quia pietas dicitur esse quædam teneritudo, qua aliquis mouetur in id, quod amat, & quando est iste actus amoris, fit commotio interius, sicut patet in ira, sic & in amore, & istud est commoueri viscera, quia viscera vocantur interiora, in quibus sentitur passio amoris, vel iræ.

E contrario illa dicebat, nec mihi, nec tibi, sed diuidatur. Istud dicebat illa, cuius non erat filius viuens; quia nõ dolebat super eo, quòd interficeretur; ideo dicebat diuidatur.

Quare vna mulier voluit surripere filium alterius. *Quæst.* XV.

QVAERETVR, quare illa mulier, cuius filius erat mortuus, voluit surripere filium alterius. cum sciret eum nõ esse suum, nec ferebatur affectione naturali in eum. Respondendum, quòd fortè hoc fecit ex quodam desiderio, quòd ad inuidiam pertinet, quòd etiam reperitur in auibus; nam quędam aues sunt, quæ oua aliarum auium surripiunt, & incubant super illa, & fouent vsquequo inde fętus producatur, & tamen sciunt non esse illa oua sua. Alia causa potuit esse, quia fortè ista mulier gaudere volebat habendo paruulum, & quia filius suus mortuus erat, voluit habere alienum tãquam suum, vt in illo gauderet, licet non tantum sicut in suo, sic patet de illis, qui adoptant sibi aliquos in filios, quia gaudent habendo illos, licet sui non sint. Alia ratio fuit, quia ista mulier fortè erat inuida, & cũ filius suus mortuus esset, dolebat nimis, quòd alia haberet filiũ; ideo voluit eum rapere. Vel fortè fecit hoc ex odio, quia habebat aliam sodalem suam exosam, & desiderabat nocere ei; ideo abstulit ei filium viuentem, & apposuit mortuum ad hoc, quòd priuaret eam gaudio materno, & vt moueret ad luctum tanquam pro filio mortuo. Quòd autem fuerit hic inuidia, vel odium satis apparet, quia quando rex dixit; diuidatur, consensit ista, & proclamauit diuisionem fieri: si tamen solum ad gaudendum in illo accepisset eum; vel quia diligebat eum, dato quòd esset filius alterius, non cõsensisset eum occidi, quia nemo patitur eum, quem diligit, infortunari.

Tentauit Salomon occidere puerum, quia credidit hoc modo inuenire veritatem. Quæst. XVI.

QVAERETVR vlterius ad quid Salomon iussit duci gladium,& fieri istas tentationes: qa si esset ius dubium,nisi fierent istę tẽtationes, oportebat eas fieri: & tamen dato ꝙ non fierent,erat ius manifestum,s.quòd actore non probante reus absoluatur, & quia mulier quæ petebat, nihil probat,debebat adiudicare filium ei, quæ erat in possessione; & licet alia diceret se spoliatam esse, cum nihil probaret,non erat restituenda.

Respondendum quòd si Salomon non potuisset veritatem inuenire,adiudicasset filium ei,quæ erat in possessione, saltem absoluendo eam ab impetitione alterius: credidit tamen Salomon quòd poterat veritatem inuenire; immo quòd certissimè inueniret per istam tentationem, s. quia vna istarum erat verè mater illius pueri viuentis: etiam vtraque istarum cognoscebat cuius esset ille puer fili⁹: ideo necesse erat, quòd illa, quæ esset mater, moueretur ad pietatem, quãdo iuberetur filius suus occidi; & per hoc cognosceretur,quæ erat mater illius,& adiudicaretur ei. Si tamen ipse putasset sic non posse stare veritatem, adiudicaret possidenti. Cum tamen iudex potest scire veritatem rei, non debet recurrere ad remedia communia.

Quomodo potuisset Salomon cognoscere, cuius esset iste filius, si ambæ mulieres dixissent puerum non occidi, & cui adiudicaretur, & si vtraque diceret quòd diuideretur quid Salomon faceret. Quæst. XVII.

QVAERETVR vlterius si Salomone dicente, quòd diuideretur puer, vtraque illarum diceret,quòd non diuideretur; sed quòd adiudicaretur cuicunque vellet rex,quid fieri deberet? poterat enim hoc euenire, vtpote si mater pueri ex pietate naturali moueretur, & alia mulier etiam condolens puero,quia fortè diligebat eum,licet non esset filius suus, diceret se potius velle carere eo, quã quòd occideretur.

Respondet Bernardus super cap. afferte. extra de pręsumptio. & post eum omnes doctores canonistæ quòd adiudicari debebat illi mulieri, quæ erat in possessione,nisi interueniretur alia probatio. Dicendum autem quòd si vtraque hoc diceret, Salomon attendere debebat ad affectus earũ: nam sicut per diuersitatem affectuum cognita est mater, ita si esset identitas affectus,esset tamẽ inæqualitas, quia illa,quæ nõ erat mater, non poterat moueri tanto desiderio ad hoc,quòd non occideretur puer,sicut illa,quæ mater erat, quòd pateret tam ex verbis, quàm ex vultu, & totius corporis habitudine, quia cùm Salomõ talem sententiam dictaret,vix posset illa, quæ mater erat,lachrymas sustinere: alia autem posset, ideo ex maioritate pietatis Salomon cognouisset matrem, & illi adiudicasset puerum: & esset illa præsumptio quasi violenta, sicut ista, per quam nunc Salomon iudicauit: alij autem modi probationum non erant tunc, quia via humana probari non poterat. Si autem recurreret ad probationem Dei, etiam non erat aliqua in isto casu: nã aliquę probationes miraculosæ erant in veteri testamẽto,vtpote purgatio zelotipiæ bibendo aquas maledictas; quia tũc si mulier innocens esset, faceret prolem: si autem polluta esset, rumperetur femur eius,& periret: Num.5.In isto autem casu non erat sic prouisum. Erat etiam aliud remedium, scilicet per iuramentum, quando dubitabatur in aliqua causa,compellebatur aliqua partium iurare: & si

F falsum iuraret, Deus immittebat plagam super eum, Si autem verum,absolutus erat. Vnde postquam aliquis iurasset in templo coram altari,absoluebat eum iudex: de hoc infra octauo: & tamen istud remediũ non poterat nunc haberi; ideo quia templum nondum ædificatum erat, in quo illud fiebat sicut orauit Salomon,ideo solum erat habendum remedium supra positum. Et si fortè quod incredibile est omnino contingeret illas duas mulieres ostendere æqualem pietatem ad puerum,ita vt diiudicari non posset differentia, debebat recurri ad commune remediũ, scilicet,quòd adiudicaretur possidenti.

Quid ageret Salomon si vtraque diceret,quòd diuideretur. Quæst. XVIII.

G QVAERETVR vlterius, qd si vtraque mulier diceret, ꝙ diuideretur puer, quid Salomõ faceret,an diuideret,vel adiudicaret alicui. Rñdendum,ꝙ Salomon non diuideret,quia nõ dixerat hoc cum intentione diuidendi eum, sed solum vt sciret, quæ erat mater eius: nam puerum diuidi erat magnum scelus,scilicet,occidi innocentem sine culpa,& sine causa: etiam quia nullus color iuris erat ad hoc. Nam tunc res diuidenda est,quando iura partium æqualia apparent; hic tamen non erat sic, quia non probante actore, videbatur possessor habere totum ius.

Respondendum ergo, quòd iste casus non debet
H admitti, quia mater cognoscens filium suum nullo modo permitteret eum occidi, cum ex ea penderet, quòd occideretur, vel non.

Sed obijcietur, qa Medea occidit duos filios suos corã Iasone, vt patet per Senecam tragœdia 7. cuius titulus est Medea. Etiam mater Meleagri dicitur occidisse eum,vt patet per Ouidium 9.Metam.

Dicendum quòd isti sunt casus speciales. De Medea patet,quia ipsa inflammata erat iracundia contra Iasonem, cuius amore ipsa natalem terrã reliquerat, patrem thesauris spoliauerat, fratrem suum tenerrimum laniauerat: de quo Ouidius 7. Met. & in libro Heroidum,in epistola,quæ incipit.

Equor Iasonio pulsatum remige primum.

Et in epistola,quæ incipit.

I *Littora Thessaliæ reduci tetigisse carina.*

Nunc autem deserebat eam Iason, immo exilio tradebat sub interminatione mortis, nisi vsque ad certũ diem exiret de finibus regni Thessaliæ, ideo Medea furens & exuens pietatem maternam, tum quia vir deserebat eam, tum quia accipiebat Creusam filiam regis Creontis, duos paruulos filios suos vidente Iasone occidit,vt sic saltem vindictam sumeret sanguinem proprium effundendo; vt patet in tragędia allegata.

De matre autem Meleagri dicendum quòd ipsa occidit Meleagrum irata nimis, quia ipse occiderat duos fratres matris suę; vt patet 9. Meta. nũc autem
K non erat sic de ista muliere matre pueri viuẽtis; quia non erat irata filio suo,cùm non offendisset eam,etiã quia ipsa petebat filium sibi restitui,quæ non peteret, si vellet eum occidi. Si tamen istud,quòd nullo modo concedendum est, concedatur, iudicandum erat nullam esse matrem illius pueri, eo quòd nullius illarum viscera commouebantur super eum: & consequenter nulli earum adiudicandus erat, sed potius priuanda illa, quæ possidebat eum, & tradendus erat puer alteri extraneæ,quæ eum materna affectione nutrire posset.

Quare

Quare Salomon dedit puerum matri. *Quæst. XIX.*

QVAERETVR vlterius, quare Salomon iussit reddi puerũ matri suæ; quia ipsa dixerat prius; obsecro domine, date illi infantem viuum,& non diuidatur, & per hoc renũciabat iuri suo. Simile extra de electione c.cum inter.

Respondendum quòd per ista verba renũciare videbatur mulier iuri suo, quia tamen ex pietate naturali egit,s. vt puer non diuideretur, non pręiudicat ei renunciatio iuris sui. Simile est de illo, qui timore tormentorum cõfitetur aliquid, quia cum confiteatur propter compassionem, quam habet ad se ipsum non pręiudicat ei. Sic tenet Vincentius, & Frãciscus & alij super cap.afferte. extra de pręsump. Aliter dici potest,quòd cum ista mulier renunciasset iuri suo, si non constitisset de veritate pręiudicabat ei renunciatio, quia tamen constitit eam esse matrem suam, ne gauderet de dolo illa, quæ volebat puerum diuidi cũ potius debuisset de hoc puniri, non debebat adiudicari ei puer,sed matri suæ.

B

Quare Salomon non condemnauit ad mortem illam mulierem, quæ non erat mater. *Quæst. XX.*

QVAERETVR vlterius quare Salomon non condemnauit ad mortem, vel ad aliam pęnã mulierem illam cuius filius non erat,& furata fuerat filium alterius viuum: nam bene merebatur mortem.

C

Respondet Abbas, & Franciscus quòd hoc fuit, quia non fuit probatio ordinaria contra mulierem istam, sed per pręsumptiones quasdam: vnde dicit Innocen.extra de pręsump.super cap.quia verisimile. quòd quando cõuincitur aliquis per præsumptiones non existentibus alijs probationibus ordinarijs, valde debet remittere iudex sentẽtiam in condemnando: quia non debet condemnare ad mortem, nec etiam nimis in causa pecuniaria. Et assumit probationem ad hęc ex facto Salomonis,quia cum conuicta fuisset illa mulier pręsuppositionibus quibusdã specialibus, noluit condemnare eam,sed solũ restituit filium matri suæ: merebatur tamen mortem illa, quæ filium surripuerat alteri. Istud dictum Innocentij laudatur valde ab omnibus doctoribus, & obseruatur in iudicijs,& est satis rationabile,sic ait Franciscus.

D

Si ambæ mulieres pendente lite mortuæ essent, cui successisset puer. *Quæst. XXI.*

QVAERETVR vlterius si pendente lite inter istas duas mulieres super filio cuius illarum esset,moreretur vtraque, cui illarũ succedere debebat puer.

Respondet primo Bernardus super prędictum c. afferte. quòd videtur vtrique debere succedere simile.ff.de rebus dubijs.l.qui duos, & ff.de inoffi. testam. l.papias cuius. §.sed neque impuberis. Postea arguit quòd neutri succedere debeat. ff. de rebus dubijs. l.si fuerit,quia iste ponit impossibile,quòd est contra naturam,s.se habere duas matres, vnde non est audiendus. Postea concludere videtur, quòd succedere debeat ei,quę est in possessione, & hoc tenent Vincentius, & Laurentius. distinguit autem Goffredus circa hoc,quia aut iste puer petebat hęreditatem vtriusque aut possidebat vtramque: si autem possidet,dicit quòd vtrique succedit, & per viam exceptionis potest excludere quemcũque agentem. simile ff.de excep.l.nemo.& de regulis in 6. regula nullus pluribus. Si autem petat ab alio hęreditatẽ tũc repellendus est

E

A si vtrique succedere velit, quia ponitur impossibile, sed debet se probare filium alicuius illarum, & tunc succedet ei. Host.tamen non tenet opinionem Goffredi,sed Vincẽtij,s.quòd succedat ei, quæ est in possessione eius: simile Bartholomæus Brixien. in quæstionibus: Franciscus autem dicit vtramque istarum opinionum satis esse tolerandam; & videtur satis rationabilis opinio Goffredi.

Salomon an peccauerit iudicando per tales præsumptiones. *Quæst. XXII.*

QVAERETVR an peccabat Salomon iudicando per tales præsumptiones. Aliquis dicet,ꝙ non, quia ex præsumptione violenta fertur sentẽtia: huiusmodi autem erat ista præsumptio,s.quia commota sunt viscera matris, ideo licitũ erat iudicare per eam.

Respondendum quòd aut quęritur de iudicio criminali,in quo mors vel membri mutilatio, aut aliqd graue imponẽdum est, aut de minoribus causis tam ciuilibus quàm criminalibus. Si primo modo, aut sunt pręsumptiones,quæ nullo modo videntur posse elidi, aut non. Dico hoc vtpote si accusetur aliquis de adulterio, quia duo reperti sunt in eodem lecto nudi,& soli,non obstante aliquo vinculo impediente carnalem commixtionem, videtur ista præsumptio ineuitabilis. Aliæ autem sunt non tam ineuitabiles, quę magis incidunt in genus probabilium præsumptionum, & sic erat ista præsumptio de cõmotione viscerum, per quam Salomon processit contra mulierem possidentem. Et dicendum quòd si Salomõ voluisset occidere mulierem istam ex hac præsumptione,videretur peccare,eo quòd non erat probatio ineuitabilis,quia poterat ex aliqua causa esse falsa: in criminalibus tamẽ debent esse probationes liquidissimæ,s.luce clariores. Si autem quæratur de alijs pręsumptionibus violentis,quæ videntur ineuitabiles,vt de duobus inuentis in eodem lecto, vt supra dictum est,magis videbatur quòd posset fieri condemnatio, & tamen adhuc existente hoc non est probatio sufficiens,quia potest esse, quòd se carnaliter non cognouerunt, immo quòd maius est existente hoc potest dari, quòd non venerint intentione carnalis coitus, sed ex alijs causis, quas multipliciter cogitare possumus,si volumus,ideo Innocen. dixit super c. quia verisimile. extra de præsump.nimis cauere iudicẽ condemnationem, & maximè in criminalibus, quando reus cõuictus est solis præsumptionibus. Si aũt essent causæ ciuiles,aut valde paruæ criminales,potest iudicare ex præsumptionibus: potissimè si violentę sunt, & sic iudicauit hic Salomon adiudicando filium matri suæ ex hac præsumptione; & non condemnauit aliam ad aliquam pęnam. Si autem vellet eam condemnare,cùm esset magna præsumptio contra eam, poterat illam torquere,& tunc posset eam ex confessione sua occidere. Vnde etiam si præsumptiones maximę sint, & quasi probationes necessariæ petitur confessio rei ad infligendam mortem,sic patet in casu Achan,qui furatus est de anathemate Iericho, & Deus dixit, quòd volebat ostendere per sortes, quis commiserat istud furtum; & coram Deo comprehensus est Achan, & sic erat probatio necessaria: nã non poterat errare, cùm Deus dixisset istam probationem esse sumẽdam; & tamen Iosue,qui erat princeps non intulit aliquam cõdemnationẽ ipsi Achã, sed petijt ab eo confessionem, & ex confessione sua lapidauit eum Iosue 7.

Respondens rex ait: date huic infantem viuum, & non occidatur. Cognouit enim rex per commotionem viscerum

scerum istam esse matrem, & tunc adiudicauit ei filium.

Hæc est enim mater eius. Idest certissimè ista est mater, quia ipsius viscera commota sunt, & non alterius.

Audiuit itaque omnis Israel iudicium, quod iudicasset rex. Scilicet, quo diffiniuisset inter duas meretrices. *Et timuerunt regem*. Scilicet ante hoc contẽnebant eũ tanq̃ iuuenem putantes, ꝙ nesciret iudicare, vnde quando petiuit gladium riserunt omnes astantes tanquam ex insipientia hoc diceret, sed cum viderunt illud fuisse factum ad magnum mysterium, timuerunt putãtes, quòd iam vitia eorum nõ possent latere regem, cùm tam sapiens esset. *Videntes sapientiam Dei esse in eo ad faciendum iudicium*. Idest viderunt, quòd ista sapientia non erat ab homine, sed a Deo specialiter, cùm tam prudens apparuisset rex in iudicio: ideo oẽs timuerunt, quia de cętero putauerũt nõ posse impunè fraudes aliquas committere, quia rex subtili iudicio eas discuteret, sicut nunc fecit in casu duarum meretricum super filio.

CAP. IIII.

ERAT autem rex Salomon regnãs super omnem Israel: & hi principes, quos habebat: Azarias filius Sadoc sacerdotis: Elioreph, & Ahia filij Sisa scribæ: Iosaphat filius Ahilud à cõmẽtarijs.

De gloria Salomonis.

DESCRIPTA in pręcedentibus Salomonis sapientia, hic agitur de eiusdem gloria, & diuiditur in tria, quia primò ponitur gloria Salomonis in famulis, & subiectis: secundò gloria in ædificijs sequenti cap. tertiò gloria in diuitijs infra 10. Prima in duas, quia primò agitur de Salomonis gloria: secundò de eius sapientia, ibi. *Dedit quoque Deus sapientiam*. Prima in tres, quia primò ponitur multitudo in famulis: secundò multitudo in subiectis, ibi. *Iuda & Israel*. Tertiò magnitudo in quotidianis expensis, ibi. *Erat autem cibus*. Prima in duas, quia primò ponitur dispositio ministrorum Salomonis interius: secundò exterius ibi. *Habebat autem Salomon*.

An sit ordo continuus. *Quæst. I.*

QVAERETVR circa primum, an ea, quæ habentur hic fuerint facta post pręcedentia, vel sit aliqua mutatio ordinis.

Respondendum quòd ea, quæ habẽtur in isto capitulo non pertinent ad vnicam historiam, ita vt dicere possimus totaliter esse ordinem consequentem, vel totaliter esse anticipationem, vel recapitulationem. Pro quo sciẽdum quòd quædam istorum, quæ habentur hic coincidunt cum pręcedentibus, s. de datione sapientiæ: alia autem fuerunt multo tempore post hoc, s. quòd Salomon fecerit tria millia parabolarum, & quinque millia carminũ, & disseruerit de omnibus lignis a cedro vsque ad hyssopum, & de iumentis & volucribus, & reptilibus, & piscibus. Manifestum est tamen, quòd ista non fuerunt finita ante templi ędificationem, quia ædificatio templi inchoata est in princio anni quarti regni Salomonis, vt patet infra 6. & tamen a principio regni sui vsquequo accepit sapientiam, fluxerunt plusquam tres anni, s. quasi quatuor, vt declaratum est pręcedenti cap. & sic videtur, quòd immediatè postquam accepit sa-

F pientiam, cępit ædificare templum, vnde non habuit spacium ad faciendum ea, quę habentur hic antequã ædificaret templum. Item dicitur infra, quòd de omnibus terrę regnis veniebant ad audiendum sapientiã Salomonis; & tamẽ manifestum est, quòd hoc non fuit factum ante ædificationem templi, quia non veniebant de omnibus terris ad audiendam sapientiam eius, nisi quando multum diuulgata fuit, & tamẽ nõ potuit in tam breui tempore diuulgari sapientia Salomonis, qa vix potuit intercidere medius annus inter sapientiam sibi datam, & principium ædificationis templi, vt supra declaratum est; & sic quantum ad hoc oportet poni istud cap. per anticipationem ad sequentia. Item patet hoc, quia infra dicitur de quodam pręposito Salomonis, quòd habebat filiam Salomonis in vxorem, & tamen Salomon non potuit

G habere filiam nubilis ætatis ante ędificationem templi, cùm in principio quarti anni sui regni cęperit ędificare. Dicendum etiam quòd quantum ad alia est in cap. isto recapitulatio, s. quia fuerũt facta ante precedentia, & ponuntur hic. Sic fuit de sacerdotio Sadoc, & Abiathar. Nam Abiathar iam erat priuatus sacerdotio supra 2. cap. & ponitur hic tanquam sacerdos. Dicendum ergo quòd in isto cap. non obseruatur aliquis ordo naturalis, sed solum artificialis; quia ponitur hic dispositio domus Salomonis principaliter, & quædam gloria regni eius, & ad hoc exprimendum ponũtur quędam secundum rectum ordinem, & alia per anticipationem, & recapitulationem: scri-

H ptura tamen volens ostendere sapientiam Salomonis, quæ maxime manifestatur in ordine cum sapientis sit ordinare, postquam posuit sapientiam datam Salomoni, ponit hic dispositionem domesticam in famulis, & rectoribus, & habitudinem regni, & gloriam eius, quæ omnia prouenire videbantur ex magna sapientia.

Erat autem Salomon regnans super omnem Israel. Idest Salomon regnabat super omnes duodecim tribus, qa adhuc in tempore suo nõ erat facta diuisio regni, sed viuente filio Salomonis Roboam facta est diuisio infra duodecimo cap.

Et hi principes, quos habebat. Idest isti erant officiales, vel ministri eius: vocabantur tamen principes, quia principabantur negocijs sibi commissis. *Azarias filius Sadoc sacerdotis*. Iste ponitur primus princeps: erat

Officiales Salomonis.

I autem iste Azarias dilectus Salomoni propter Sadoc patrem suum, qui erat summus sacerdos, & fouerat partem eius contra Adoniam, cum nondum vnctus esset in regem supra 1. cap. de isto Azaria secundum literam istam dicẽdum est, quòd erat scriba Salomonis cum alijs, qui sequuntur. Et continuabitur sic litera, s. Azarias filius Sadoc sacerdotis: Elioreph, & Ahia filij Sisa scribæ, i. isti tres erant scribæ. Litera tamen Hebraica non patitur hoc, quia in Hebręo incipit versus ibi Elioreph, & est sensus quòd Elioreph, & Ahia erant scribæ. Dicendum tamen quòd Azarias erat etiam scriba, quia aliàs non esset aliquod officium, vel principatus hic competens ei: & sic frustra vocaretur princeps, cum nõ designaretur genus

K principatus eius. *Elioreph, & Ahia filij Sisa scribæ*. Isti duo erant fratres, & simul cũ Azaria filio Sadoc fuerunt scribę Salomonis, s. erant principes scribarum in domo Salomonis. Nam ibi multi scribæ erant ad diuersa officia, sicut patet in domibus regum, ideo fortè isti tres erant principes super tria genera scribarũ in domo Salomonis. Sciẽdum autem quòd ponuntur hic officiales Salomonis, sicut ponũtur officiales Dauid pręcedenti lib. cap. 8. & 20. & 1. Paralip. 18 & magis 27. & quidam de officialibus Dauid manserũt in officijs tempore Salomonis: alij autem amoti sunt,

sunt,& subrogati fuerunt noui officiales. Sic patet de Iosaphat,qui erat à commentarijs nunc,& etiam fuit tempore Dauid præcedenti lib.c.8.& 20. idem etiam de Sadoc,& Abiathar,vt patet infra.

Iosaphat filius Ahilud à commentarijs. A commentarijs est vna dictio indeclinabilis sicut à caliculis, & significat scriptores, vel historiographos, aut relatores negociorum, & ponitur hic quasi pro relatore, qui renunciabat regi negocia reducens in memoriam,vt expediret illa. Vnde Iudei vocant istum magis relatorem quàm scribam. Iste erat etiam officialis tempore Dauid, vt supra dictũ est, & vocatur filius Ahilud, licet scribant aliqui Achilud, sed non multum differt,quia cõditio Latinitatis est ista,s.dicere Achilud pro Ahilud cum litera illa sit aspera nimis apud Hebręos,& non reperiatur apud Latinos litera similis sonoritatis.

Banaias filius Ioiadæ super exercitum. Iste erat tempore Dauid princeps super Celethi,& Pheleti pręcedenti lib.cap.8.& 20.& non erat super totum exercitum; quia Ioab erat tũc princeps militiæ; quia tamen Ioab fuit partialis cõtra Salomonem pro Adonia supra 1. noluit Salomon accipere eum in principem exercitus, præsertim quia habebat intentionem occidendi eum,cum Dauid hoc iussisset; & postea eum occidit supra 2.cap.ideo a principio regni sui fecit principem militiæ Banaiam,eo quod diligebat eum, quia fuerat partialis cum eo contra Adoniam supra primo.

Sadoc autem,& Abiathar sacerdotes. Isti erant sacerdotes magni,& vocantur sacerdotes per excellentiã: isti erãt tempore Dauid sacerdotes magni pręced.lib. cap.8.& 20.

Quomodo Abiathar potuerit esse sacerdos magnus nunc, cùm supra 2.cap. fuerit eiectus. Quæst. II.

QVAERETVR quõ Abiathar poterat nũc esse sacerdos magnus: nam supra 2.cap.dicitur, ꝙ eiecit eum Salomon,ne esset sacerdos Domini. Respondet Nicolaus, quòd eiectus fuit de sacerdotio: tamen postea reconciliatus fuit, & fuit sacerdos, quia licet domus Heli priuari debebat summo sacerdotio: tamen non penitus erat priuanda sacerdotio. Sic patet supra 1.lib. cap.2. s.futurum est,vt quicunque remãserit in domo tua veniat, vt oretur pro eo,& offerat nummum argenteum. & tortam panis:dicatque dimitte me,obsecro,ad vnam partem sacerdotalem, vt comedam bucellam panis.

Sed dicendum quòd non stat,quia hic significatur quòd Abiathar, & Sadoc erãt summi sacerdotes, cũ vocentur ambo sacerdotes, sicut vocabantur tẽpore Dauid præce.lib.c.8.& 20. & tamen manifestum est, quòd tunc erãt ambo summi sacerdotes siue principes sacerdotum 1.Paralip.24. Item certum est, quòd Sadoc erat nunc summus sacerdos, quia fuit tempore Dauid, & fuit tempore Salomonis summus sacerdos,& tamen dicitur,quòd Sadoc,& Abiathar erant sacerdotes. ergo videtur,quòd erant in eodem genere sacerdotij,s.summi sacerdotes,alioquin fieret locutio æquiuoca. Item dicendo quòd isti duo erant sacerdotes,vocatur aliquid speciale, nam si vocarentur sacerdotes pro quocunque gradu sacerdotij, non solum isti duo essent sacerdotes, sed fortè essent plures quàm quinque millia,scilicet,omnes quotquot erãt de genere Aaron, sed soli isti nominati sunt, ergo isti erant summi sacerdotes. Sed non potest stare,ꝙ isti essent summi sacerdotes,quia postquam priuatus est Abiathar sacerdotio summo nunquam redijt ad illud,quia tunc non diceretur, quòd completus fuit sermo Domini contra domum Heli quando eiectus

A est Abiathar de sacerdotio, & tamẽ dicitur quòd tũc completum est supra 2. ergo postea nunquam redijt ad summum sacerdotium. Item patet quia supra 1. lib.cap.2. dicitur: & non erit senex in domo tua omnibus diebus,s.non erit summus sacerdos,ergo si iste rediret ad summum sacerdotium,non esset completum verbũ Domini, ideo nullus dubitat, quin Abiathar fuerit semper priuatus sacerdotio summo postquam semel eiectus est. Nicolaus tamen vult,quòd manserit in sacerdotio minori, & hoc non nego, tamen non accipitur hic pro sacerdotio minori, quia tunc non diceretur quòd Sadoc, & Abiathar erant sacerdotes,vt supra dictum est.

B Dicendum quòd Abiathar, & Sadoc erant sacerdotes magni,& istud significat hic litera: tamen ponitur per recapitulationem, scilicet,quia quodã tempore regni Salomonis Sadoc, & Abiathar erãt summi sacerdotes,& hoc durauit vsquequo Salomõ occidit Adoniam,& Ioab; quia tunc etiam eiecit de sacerdotio ipsum Abiathar, & relegauit eum in Anathot,vt non veniret in Ierusalem. Ista autem,quæ dicuntur hic fuerunt facta ex parte ante illa, quæ habentur supra 2. & alia fuerunt facta multo tempore post ædificationem templi, & sic est anticipatio, & recapitulatio in cap. isto sicut declaratum fuit supra. Dicendum tamen, quòd quando Salomon accepit sapientiam a Deo, iam non erat Abiathar summus sacerdos. Pẽ anticipationẽ multa dubia tolluntur.

C *Azarias filius Nathan super eos, qui assistebant regi*. Iste est alius Azarias ab illo,de quo supra dicitur, quia ille erat filius Sadoc: & iste filius Nathan. Est autẽ iste Nathan propheta, qui pręnũciauit de Salomone regnaturo pręced. lib. cap.7. & postea increpuit Dauid pro adulterio cum Bethsabee.eo.lib.cap.12.ideo erat iste Nathã valde amicus Salomonis, & dicitur quòd ipse nutriuerat Salomonem. Erat etiam tempore Dauid iste consiliarius eius, ideo dixit ei quare iusserat vngi Adoniam in regem, & non dixerat ei supra 1.cap.

Azarias quibus præerat. Quæst. III.

D QVAERETVR de istis assistentibus regi,quibꝰ pręerat Azarias, qui erant. Aliqui respondent, quòd isti erãt duodecim præfecti super totũ Israel, de quibus infra dicitur. Sed hoc non stat, quia isti duodecim præfecti erant assignati in duodecim partibus Israel, qui nominantur in litera,& ibi procurabãt negocia Salomonis, vt prouiderẽt domui regiæ de necessarijs: si tamen ipsi manerent in palatio regis assistendo semper regi, non possent procurare negocia Salomonis.

Sed dicendum quòd isti erant aliqui viri valde prudentes & secretarij regis,cum quibus rex disponebat negocia sua; & isti semper assistebant ei. Vel fortè erant aliqui iuuenes generosi, quos rex assumpserat, vt essent in camera eius, vt cũ eis gauderet, & colloqueretur familiariter; & isti semper assisterent regi. E Primo modo accipitur Esther 1.cap. cum dicitur de septem sapientibus, qui ex more regio semper aderant ipsi regi,& videbant semper faciem eius,solitiq; erant sedere primi post ipsum. De secundo modo accipitur etiã Esther 1. vbi dicitur de septẽ eunuchis, qui semper ministrabãt coram rege, vt introducerẽt reginam ad se,ideo vtroque modo põt hic accipi de illis,qui assistebant Salomoni: illorũ autem princeps erat Azarias. Dicendum tñ ꝙ accipiuntur assistentes primo modo. Patet infra 12.s.Iniuit consiliũ Roboã cum senioribus,qui assistebant coram Salomone patre eius,dum adhuc viueret. *Zabud filius Nathan sacerdos*

dos amicus regis. Iste Zabud erat frater Azariç, de quo immediatè dictum est: nam ambo erant filij Nathā. Et dr̄ iste amicus regis, ideſt ſecretarius eius, & valde familiariter ei aſtans, ita vt mereretur dici amicus, qa amicus nomen çqualitatis eſt cū in amicis tria requirantur, ſ. ſimilitudo, æqualitas, & conuiuere, vt patet 8. Ethi. niſi ſint amici ſm analogiam, de quibus ibi & in 9. Ethi. vocatur aūt iſte Zabud ſacerdos, non quòd eſſet ſacerdos maior vel minor, quia de ſacerdotibus magnis ſupra dictum eſt, ꝙ Sadoc, & Abiathar erant ſacerdotes: ſi autem intelligatur de minoribus non oportebat poni aliquem, quia plures erant q̄ fortè quatuor millia. Ideo oportet ꝙ accipiatur ſacerdos alio modo, & pōt accipi vno modo pro habēte curā de ſacerdotibus, ſ. ꝙ iſte haberet in domo Salom. hoc officium ꝙ diſponeret ea, quę danda erant ſacerdotibus ad ſacrificia: nam Salomon ſolitus erat dare, vel quotidie, vel certis diebus hoſtias multas, vt patet infra 10. & 2. Paralip. 9. cum dr̄, ꝙ regina Saba videns ordinem miniſtrātium Salomoni, veſteſque eorum, & pincernas, & holocauſta, quę offerebat in domo Domini, non habuit vltra ſpiritum: & tamē manifeſtū eſt ꝙ Salomon pręficeret aliquem virū in domo ſuā ad habendum curam de his, & fortè iſte erat Zabud. Et vocatur ſacerdos, quia de rebus ſacerdotalibus curam habebat. Sic declaratum fuit pręced. lib. cap. 20. de Ira Iairite, qui vocatur ibi ſacerdos Dauid. Aliter autem poteſt accipi ſacerdos, ideſt princeps, ſ. ꝙ iſte Zabud erat princeps Salomonis, & hoc conſonat literę, quia dicitur hic ꝙ erat amicus Salomonis, quod ſignificat quandam çqualitatem. Et non dicitur hoc de aliquo omnium principum, qui habentur hic. Simile patet pręced. lib. cap. 8. cum dr̄ filij Dauid erant ſacerdotes, i. principes vel maximi in domo regis, qđ exponit̄ 1. Paralip. 18. ſ. porro filij Dauid primi ad manum regis: ſic ergo eſſet de iſto Zabud, eo ꝙ diligebat eū valde Salomon, & prępoſuit cęteris principib⁹ domus ſuç. *Et Abiſar præpoſitus domus.* Aliqui ſcribūt Abiſar, ſed corrupta eſt litera, & vocatur prępoſitus domus, ideſt œconomus habens curam de diſpenſatione neceſſariorum in domo regis. *Et Adoniram filius Abda ſuper tributa.* Ideſt iſte prępoſitus erat ſuper tributa ad hoc ꝙ colligeret illa, & dabat in manu œconimi, vel theſaurarij regis. Sciendum autem ꝙ Salomon licet a principio bonus eſſet erga Deum & populum, tamen poſtea ſicut erga Deū fuit impius declināndo ad idolatriā, ita erga populum fuit iniuſtus imponēdo ei tributa grauiſſima. Vnde mortuo Salomone venerunt Iſraelitæ ad Roboam filium eius, dicētes pater tuus duriſſimum iugum impoſuit nobis, tu itaque nūc minue paululum de imperio patris tui duriſſimo, & de iugo grauiſſimo, quod impoſuit nobis, & ſeruiemus tibi infra 12. iſte autem Adoniram, qui alio nomine vocatur Adurā, collegit ſemper tributa Salomonis, dū ille vixit. Ipſo quoque mortuo cępit eſſe collector tributorum ſub rege Roboam filio Salomonis. Et cum facta diuiſione regni, miſiſſet Roboam ipſum Aduram ad colligendum tributa, totus Iſrael lapidauit eum, quia incipiebat rebellare regi Roboam infra 12. *Habebat autem.* Hic ponitur diſpoſitio miniſtrorum Salomonis exterius, ſ. quia habebat duodecim miniſtros in diuerſis partibus Iſrael prouidentes ei, & dicitur. *Habebat autem Salomon duodecim præfectos ſuper omnem Iſrael.* Scilicet habebat duodecim viros, inter quos diuiſerat totum regnū Iſrael: & ipſi pręerant duodecim partibus illius, non quidē quaſi eſſent dn̄i terrarum, ſed ſolum ꝙ in illis partib⁹ habebāt adminiſtrationem pro Salomone colligendo fructus ad cibos Salomonis. *Qui præbebant annonam regi, & domui eius.* Vocatur annona pro toto anno.

Sacerdos multipliciter accipitur.

F Vnde annona, quaſi annua dicitur, quia per annum dabatur, & nunquam vocatur annona, niſi quādo eſt ſtatutus cibus alicui, qui ſemper ei dari debeat, ſ. regulariter, & non per accidēs. Sic patet Dani. 1. ſ. & conſtituit eis rex annonam per ſingulos dies de cibis ſuis, & de vino vnde bibebat ipſe. Et dr̄ ꝙ pręebebant annonam regi, & domui eius, ideſt pro tota familia domus Salomonis.

An duodecim præfecti inſtituti a Salomone fuerunt antequam acceperit ſapientiam. Quæſt. IIII.

QVAERETVR de iſtis duodecim pręfectis an Salomon inſtituerit eos poſt ſapientiam acceptā à Deo, vel ante. Aliquis dicet, ꝙ poſteà

G inſtituit, & ꝙ ideo ponūtur hic iſti duodecim pręfecti, vt ſignificetur ſapientia regis in diſpoſitione domus ſuæ. Dicendum ꝙ non multum refert, an iſti inſtituti fuerint ante ſapiētiā acceptam vel poſt, quia in iſto cap. quædam ponuntur per anticipationem, & quędam per recapitulationem, vt ſupra declaratum eſt. Dicendum tamē videtur potius, ꝙ inſtituerit Salomon iſtos prępoſitos ante ſapientiam acceptā, nec in hoc apparebat magna ſapientia, quia iam Dauid pater ſuus habuerat iſtum modum conſtituēdo diuerſos œconomos ſuper theſauros ſuos & neceſſitates domeſticas, vt patet 1. Paralip. 27. & ſic acciperet exēplum a patre ſuo in diſponenda domo. *Per ſingulos. n. menſes in anno ſinguli neceſſaria miniſtrabant.* Ideſt iſti duo-

H decim pręfecti erant inſtituti, vt per duodecim menſes anni prouiderent regi, & ſic quilibet eorū ſeruiebat vno mēſe in anno, vnde iſti erant duodecim propter duo, primò quia diuiſa fuerat eis tota terra Iſrael in duodecim partes, & quilibet eorum habebat curā in vna parte: ſecundò erant duodecim, vt prouiderēt per duodecim menſes anni, & incipiēte anno rurſus primus eorum prouidebat, & ſic ſciebat quilibet illorum quo tempore debebat prouidere regi, & diſponebat ſe ad hoc, ita vt nunquam deficeret cibus in domo regis.

Quomodo miniſtrabant regi iſti duodecim præfecti in anno, in quo erant tredecim menſes. Quæſt. V.

I QVAERETVR quando erāt in anno tredecim menſes, qūo ſe habebant iſti pręfecti in miniſtrando neceſſaria regi. Pro quo ſciendum ꝙ Hebręi anteq̄ exirēt de Aegypto cōputabant annos ſm computationē Aegyptiorū, eratq; annus eorū ſolaris, in anno aūt qđ habuerūt exire de Aegypto Deus iuſſit, vt cōputarēt annū alio mō, ſ. incipiendo in Martio apud ęquinoctiū vernale, vt patet Exo. 12. ſ. menſis iſte vobis principiū mēſium primus erit in menſibus anni, & tunc incęperunt Iudęi cōputare menſes ſuos per lunationem, ſ. ꝙ quęlibet lunatio ſit vnus menſis. Et quia ſi faciunt in anno quolibet menſes duodecim erit minor annus ſuus anno ſolari vndecim diebus, & in paucis annis mutabitur principiū

K annorū ſuorū valde: vtpote ſi nunc ſit principiū anni Iudęorū in principio Aprilis vſque ad annos 10. erit in principio Auguſti; & quia Deus præcepit ꝙ principiū annorū ſuorū ſemper eſſet in principio nouarū frugū tp̄e verno, q̄n egreſſi ſunt de Aegypto, & tunc celebrarēt phaſe Leui. 23. & Deut. 16. oportuit ꝙ Hebręi per aliquas ſuppletiones facerēt annū ſuum mōdicū deuiare ab ęquinoctio vernali: hoc aūt faciunt in quibuſdā annis ponendo duodecim mēſes in alijs tredecim, vtpote ſi nunc ponant duodecim menſes poſt tres annos ponant tredecim menſes: & in quinto anno ponent iterū tredecim menſes. nam in quinque

Diuerſa annorum computatio apud Hebræos.

Quando quinto anno erant 13. menſes.

que annis solaribus super excrescũt 56. dies ad annos 5. lunares. Et isti 56. dies faciũt duas lunationes, & sic in quibuslibet quinq; annis bis ponũt in annis suis 13. menses: cum ergo veniret annus 13. mensium, non poterãt isti 12. prefecti ministrare per singulos mẽses anni. Rñdendũ ꝙ fortè ille, qui ministrabat in mense 12. ministrabat et in 13. in anno illo, & sic rursus primus istorũ principũ ministrabat primo mẽse sequentis anni. Aliter põt dici ꝙ isti principes ministrabant per singulos mẽses, & non erat inter eos ordo certus, ita ꝙ alicui eorum semper cõpeteret mensis primus. Et alteri mensis secundus, sed solum erat ordo, quòd iste ministraret post illum, & ille post aliũ, & sic ille, qui nunc ministraret in secundo mense anni aliquando ministraret in 4. & sic solum ministraret quilibet vno mense, nec fieret aliqua variatio pp annum 13. mensium. *Et hæc nomina eorum: Benhur in monte Ephraim.* Hic ponuntur noĩa 12. prepositorũ, & primus vocaẽ Benhur, qui preerat monti Ephraim. Vocatur autem mõs Ephraim tota sors terræ Ephraim, nam illa erat montuosa; & vbicunque ponitur de sorte Ephraim vocaẽ mons Ephraim. Sic patet Iosue 17. & 20. & 21. Sciendum autem ꝙ iste primus vocatur Benhur, & ſm literam nostram est nomen proprium: Hebræi tamen accipiunt pro nomine appellatiuo, s. Benhur, idest filius Hur: nam ben in Hebreo significat filium, & sic dicunt de alijs sequẽtibus, s. Bendecar, Benesed, BenGaber: magis tñ vr̃, ꝙ ista sint noĩa propria, eo ꝙ litera dicit hic: hec sunt noĩa eorum. *Bendecar, in Macces.* Iste est secundus præpositus, & erat in vrbe Macces, quæ videtur esse in terra sortis Dan; quod patet ex locis, quibus coniungitur, quia illa ponuntur in sorte Dan. *Et in Salebim.* Ista ciuitas est in sorte Dã Iosue 19. & Iudic. 1. Et in ista habitauerũt qñ Amorrhæi arctauerũt eos in montibus, & non dederunt illis spaciũ, vt ad planiora descenderent. eo. c. *Et in Bethsames.* Ista est ciuitas in sorte Nephtalim: Iosue 19. Alia aũt Bethsames ponitur in sorte Iudæ. Iosue 15. & tñ hic accipiendũ est pro Bethsames, que est in sorte Nephtalim, eo ꝙ sors Dan est apud sortem Nephtalim. Iosue 19. Sicut Bethsames, & Salebim ponuntur hic simul. *Bethanam.* Ista est alia ciuitas, q̃ ponitur in sorte Nephtalim: Iosue 19. & vocatur ibi Bethanath. *Benhesed in Aruboth.* Iste erat tertius præpositus, & erat terra eius Aruboth. *Ipsius erat Socho.* Ista est quædam ciuitas, quæ vocatur Sochot, & est apud Sichem in qua Iacob collocauit tabernacula sua, quando veniebat de Mesopothamia, & vocauit nomen loci illius Sochot, i. tabernacula. Gen. 33. senes autẽ loci huius noluerunt dare Gedeoni panes, qñ persequebaẽ Madianitas; vt patet Iud. 8. ideo postea multos eorũ attriuit cum tribulis deserti, & occidit eos eo. cap. Iste locus est apud Sichẽ, licet sit alia Sochot, quæ est vltra Iordanẽ, & ponitur quædã Sochot in tribu Iuda, Iosue 15. *Et omnis terra Epher.* Epher põt accipi dupliciter: vno modo pro ciuitate quadam, quæ erat in sorte Iude, & sic vocatur terra Epher terra coniuncta illi vrbi. Alio modo accipitur Epher, vt est nomen cuiusdam familiæ in tribu Manasse, quæ vocatur familia Epheritarũ: Num. 26. & est sensus, ꝙ huic fuit data tota terra Epher, s. tota terra illiꝰ familiæ, vt in ea procuraret cibos regi. *Benabinadab.* Iste erat quartus præpositus Salomonis. *Cuius omnis Nephad.* Idest ad istum pertinebat tota terra Nephad: ista est ciuitas, que alio nomine vocatur Nophed, & de hac dicitur Iosue 17. ꝙ tertia pars vrbis Nophed erat in sorte Manasse. *Dor.* Ista est alia ciuitas in sorte Manasse, & erat ciuitas magna. De hac Iosue 17. de hac etiam habetur Iud. 1. ꝙ filij Manasse, quando preualuerunt contra Chananæos non expulerunt habitatores Dor. Ista est ciuitas

A regia cuius regem occiderunt Israelitæ. Iosue cap. 12. *Tapheth filiam Salomonis habebat vxorem.* Idest iste præpositus acceperat in vxorem filiam Salomonis.

An Benab accepisse Taphet filiam Salomonis vxorem, sit intelligendum per anticipationem. Quæst. VI.

QVAERETVR quomodo potest hoc stare: nã quando Salomon accepit sapiẽtiam acceperat nouiter vxorem, & tunc fuit ꝙ habeẽ hic: & tamen tunc nõ poterat habere filiam ætatis nubilis. Respondendum ꝙ hic est anticipatio: nã Salomon non habuit filiam ætatis nubilis, vsquequo finiuit ædificationem templi per aliquot annos; quia tamen scriptus fuit liber iste multo tempore post Salomonem, s. per Ieremiam, quia iam hoc transierat,
B potuit illud describere: & sic quamquam fuerit istud multo tempore post ædificationem templi, quia tamen sic accidit, & nunc dicebatur hic de isto preposito, voluit hic Ieremias describere, ꝙ iste accepisset filiam Salomonis in vxorem. *Bana filius Ahilud regebat Tanac.* Iste erat quintus prepositus, & erat frater Iosaphath, qui erat à commẽtarijs: nam etiã ille vocatur filius Ahilud supra in litera. Præerat autem iste vrbi Tanac, q̃ est in sorte Manasses, vt patet Iosue 17. ista erat ciuitas regalis cuius regem occiderunt Israelitæ: Iosue 12. cùm autem præualuissent Manassitæ cõtra istos noluerunt delere eos, sed fecerunt tributarios. Iud. 1. *Et Mageddo.* Ista ciuitas erat in sorte Manasse.
C Iosue 17. & erat ciuitas regalis cuius regem occiderunt Israelitæ Iosue 12. Habitatores autem ciuitatis huius noluerunt Israelite delere, sed fecerunt tributarios Iosue 17. & Iud. 1. Apud istam ciuitatẽ occisus fuit rex Iosias, pro quo factus est magnus plãctus sequenti lib. 23. cap. ideo dicitur Zach. 12. in die illa magnus erit planctus in Ierusalem, sicut planctus Adremon in campo Magedon. *Et vniuersam Bethsan.* Idest vniuersam terram Bethsan: est enim Bethsan quedam ciuitas in sorte Iudæ in terminis eius. Iosue 15. & est ciuitas in qua Philisthini suspenderunt corpus Saulis, & filiorum suorum, & furati sunt de loco ipso corpora viri Iabes Galaad, supra 1. lib. c. vlt. & 1. Paral. 10. *Quæ est iuxta Sarthana.* Ista ciuitas Sarthana est, de
D qua dr̃ Iosue 3. quòd aquæ Iordanis steterunt, & apparebant intumescentes ab vrbe, que vocatur Edom vsque ad locum Sarthan, sed Sarthan, & Sarthana idẽ sunt secundum modum loquendi Hebraicum, qui facit Paragogen in dictionibus addendo literam, vel syllabam in fine, vt Phalti Phaltiel; Iessur Iessuri; vt declaratum est supra 1. lib. c. 27. & 30.

Subter Iezrahel. Idest Bethsan est apud Iezrahel; est enim Iezrahel in sorte Iude Iosue 15. Et de hac vrbe accepit Dauid primam vxorem, scilicet, Achinoam: ideo vocatur Achinoam Iezrahelites supra 1. lib. cap. 25. & 27. & 30. Apud istam vrbem sunt montes Gelboe; & iuxta vrbem hanc Philisthini locauerunt castra, quando pugnauerunt contra Saulem, & occiderunt ipsum supra 1. lib. c. 29. & sic conuenit ꝙ Iezra-
E hel esset apud Bethsan, vel subter Bethsan, vt dicitur hic: nam Philisthini tulerunt corpora Saulis & filiorum eius de castris Iezrahel, & suspenderunt de muro Bethsan. supra 1. lib. cap. 31. si tamen Bethsan distaret valde a Iezrahel, non portassent illuc ista corpora.

A Bethsan vsque Abelmeula è regione Iecmaan. Idest regebat totam terram, quæ erat inter Bethsan, & Abelmeulan. Ista ciuitas Abelmeula non ponitur inter ciuitates diuisionis sortium in libro Iosue, quia forte habet multa nomina, & ponitur ibi sub alio nomine: etiam Iecmaan non ponitur inter illas vrbes, vel habet aliud nomen. nam frequenter eadem ciuitas habet

bet multa nomina, sicut multę ciuitates habent vnũ nomen, vt Iezrahel, de qua nunc dictum est, est in sorte Iudę, & est alia Iezrahel, quæ ponitur in sorte Manasse, vt patet Iosue 17. *Bengaber*. Iste est sextus prępositus Salomonis.

In Ramoth Galaad. Ista erat quędam ciuitas in terra duorum regum Amorrhęorum, & pertinebat ad tribum Gad, vt patet Iosue 20. Ista ciuitas fuit postea assignata Leuitis in habitationem Iosue 21. fuit etiam facta vna de ciuitatibus refugij: Iosue 20. Ista est, super quam pugnabat rex Acab quando mutato habitu occisus est infra 22. Vocatur autem Ramoth Galaath, quia erat in terra Galaad, nomen tamen ciuitatis erat Ramoth.

Habebat Auothiair. Idest habebat terram, quę vocatur Auothiair. Non est autem Auothiair nomen alicuius loci, sed est nomen appellatiuum, & significat Auothiair villas Iair: Sic patet Num. 32. cùm dicitur, quòd Iair filius Manasse occupauit vicos terræ Galaad, & vocauit eos Auothiair, idest villas Iair. Idẽ patet Iudicum 10. hic tamen noluit litera nostra ponere pro nomine communi, sed pro proprio quasi tota terra illa simul vocetur Auothiair, & melius scribitur Auothiair quàm Auothair, & sic scribit hic Hieronymus, & patet ex sequenti litera, scilicet, filij Manasse in Galaad, idest Iair erat filius Manasse, & possedit Auoth, idest villas, quæ vocantur Auothiair, idest villæ Iair, & istas habebat iste prępositus in terra Galaad.

Ipse præerat in omni regione Argob, quæ est in Basan. Idest etiam habebat in potestate sua terram Argob: & ista est in terra Basan. Secundum autem quòd Basan est quędam regio in terra duorum regum Amorrhęorum, & pertinebat ad regem Og. Iosue 12. & 13. In Basan autem erat alia prouincia minor, quæ vocabatur Argob Deuterono. 3. & ista terra prouenerat in sortem dimidiæ tribui Manasse, quę erat vltra Iordanem, vt patet Iosue 13.

Sexaginta ciuitatibus magnis atque muratis. Idest pręerat iste sexaginta ciuitatibus; & istæ erant in terra Basan. Deut. 3. & Iosue 13. Vocantur magnę ad differentiã quorundam locorum muratorum, quæ magis vocantur castella, vel arces quàm vrbes.

Quæ habebant seras æreas. Dicitur hoc ad signandũ quomodo istę essent ciuitates, quia omnia loca, quæ murata erant vocabantur ciuitates, & non fiebat differentia de ciuitatibus ad villas, sicut nos agimus, sed solum vocabantur villæ loca non murata. *Abinadab filius Addo*. Iste est septimus prępositus. *Præerat in Manaim*. Ista est ciuitas trans Iordanem ad orientem in sorte Gad. Iosue 13. & vocatur Manaim, idest castra, quia quando Iacob veniebat de Mesopotamia accedẽs prope Iordanem habuit angelos Dei obuios sibi: dixitque castra Dei sunt hęc, & appellauit nomen loci illius Manaim, idest castra. Gen. 32. & ex illo tempore mansit nomen vrbis.

Achimaas in Nephtalim. Iste erat octauus prępositus, & regebat negocia Salomonis in terra Nephtalim, idest in tota terra sortis Nephtalim.

Sed & ipse habebat Basemath filiam Salomonis in coniugio. Idest non solum Benabinadab prępositus quartus habebat Taphet filiam Salomonis in coniugem, sed etiam iste habebat aliam filiam eius, scilicet, Basemath: & istud intelligẽdum est per anticipationem, sicut supra dictum est.

Baana filius Husi. Iste est prępositus nonus. *In Aser*. Aliqui accipiunt hic Aser pro tota tribu Aser, scilicet, quòd esset commissa isti Baana, & tamen debet accipi Aser, vt est nomen ciuitatis in sorte Simeon. Iosue decimonono. & etiam ponitur in sorte Iudæ.

F Iosue decimoquinto. & patet, quia dicitur immediatè in litera.

Et in Baloth. Et tamen Baloth est nomen cuiusdã vrbis, quæ aliter vocatur Bala, vel Baloth, & ponuntur simul istæ duæ vrbes, scilicet, Bala, & Aser. Iosue decimoquinto & decimonono. & ambæ erant in sorte Simeon. Iosue decimonono.

Iosaphat filius Pharue. Iste erat decimus prępositus, & non est iste Iosaphat, de quo supra dicitur, quòd erat à commentarijs, ideo ille vocatur filius Ahilud, & iste filius Pharue. *In Issachar*. Idest iste pręsidebat in tota sorte tribus Issachar.

Semei filius Ela. Iste erat vndecimus prępositus, & non est iste Semei, quem occidit Salomon, de quo supra secundo. quia ille vocabatur filius Gera de
G Baurim. eodem capitulo, & iste vocatur filius Ela. *In Beniamin*. Idest iste pręsidebat in tota terra sortis Beniamin.

Gaber filius Vri. Iste est duodecimus præpositus. *In terra Galaad*. Idest iste præerat in terra Galaad, non quidem in tota terra Galaad, quia supra dictum est, quòd Bengaber sextus prępositus præerat in Ramoth Galaad, & in Auothiair filij Manasse in Galaad, sed præerat iste, quasi toti terrę Galaad.

Et in terra Seon regis Amorrhæi. Duo erant reges Amorrhęi ad orientalem partem Iordanis, scilicet, Seon, & Og, quorum terra data est duabus tribubus, & dimidiæ. Numeri trigesimosecundo, & Iosue decimotertio.

H *Et Og regis Basan*. Iste erat secundus rex cuius terræ præerat iste duodecimus prępositus. Vocatur autem rex Basan, non quòd solum præesset terræ Basan, quia etiam habebat aliam terram, scilicet, medietatem terrę Galaad. Deuteronomij tertio, & Iosue duodecimo, & decimotertio, sed quia terra Basan erat sedes regni sui, eo quòd in Basan erat ciuitas Astaroth, in qua erat sedes regni Og, & morabatur ibi semper, vt patet allegatis cap.

Super omnia, quæ erant in terra illa. Idest iste præpositus habebat omnia, quæ erant in terra istorum duorum regum, & sic pręerat quasi toti terrę duarum tribuum, & dimidiæ. Dico hoc quia non potest dici quòd iste præpositus pręesset toti terræ regis Seon,
I & Og, quia Bengaber, qui erat sextus prępositus habebat de terra istorum duorum regum Ramoth Galaath, & Auothiair. Habebat etiam regionem Argob in terra Basan, in qua erant sexaginta vrbes muratę supra in litera: etiam Abinadab septimus prępositus pręerat in Manaim: & tamen illud est de terra duorum regum Amorrhæorum cum ceciderit in sorte Gad. Iosue decimotertio. & tamen illæ duę tribus & dimidia nihil acceperunt, nisi quod erat de terra duorum regum Amorrhęorum. Ideo intelligendum est, quòd iste duodecimus prępositus pręerat toti terrę Seon regis, & Og, scilicet, toti terrę, cui non pręerant illi duo prępositi, s. sextus & octauus. Iste autem pręerat quasi toti terrę. In Hebręo
K dicitur. *Et præfectus vnus super omnia*. Scilicet, iste duodecimus erat vnus pręfectus, qui erat super omnia, idest super omnia, quę erant in terra Seon, & Og regum Amorrhęorum, & hoc signat litera nostra, dicens: super omnia, quę erant in terra illa.

Iuda, & Israel. Hic ponitur gloria Salomonis in multitudine subditorum: nam omnes suprapositi erant famuli Salomonis, scilicet, quia ministrabant in domo sua, & in officijs domus eius. Iuda autem, & Israel, de quibus hic dicitur, non erant famuli non habentes officia in domo Salomonis: innumerabiles sicut arena maris in multitudine, idest tanta erat multitudo Iudę, & Israel, quòd numerari non poterat,

sicut

sicut arena, quæ est in littore maris numerari non potest. Sic etiam dixit Deus, quòd multiplicaret Israelitas, sicut puluerem terræ, Gen. 13. & sicut stellas cæli. Gene. 15. & sicut arenam, quæ est in littore maris. Gene. 22. Numeratur autem & distinguitur Iuda contra Israel, quamquam Iuda esset vnica tribus, & reliquus Israel haberet vndecim, eo ꝙ tribus Iuda erat valde magna, & contendebat aliqualiter de numero cum alijs tribubus, nam tempore Dauid cum numeratus esset totus Israel inuenta sunt de Iuda quingenta millia virorum præcedenti lib. c. vltimo. de Israel autem inuenta sunt mille millia, & centum millia. 1. Paralipom. 21. fuit etiam alia causa, scilicet quia tribus Iuda erat nunc nimis honorabilis propter regem, quia erat rex de illa tribu, ideo ponebatur ipsa tanquam caput, & tanquam æqualis dignitatis cum toto Israel.

Iuda quare distinguit contra Israel.

Comedentes, & bibentes, atque lætantes. Idest, isti populi comedebant, & bibant, & lætabantur, eo ꝙ non erat aliqua perturbatio in eis, vt cessarent a gaudio. Istud autem eueniebat propter duo. Primum erat propter magnam potentiam Salomonis, scilicet, quia nulla gens de circunstantibus audebat impugnare terram Salomonis. Secundum propter sapientiam eius, & diligentiam; quia dato, quòd hostes non inquietarent populum suum, si ipse non regeret eos in magna sapientia inter seipsos dissiderent, & haberent contentiones magnas. quòd ergo ipsi possent in pace & gaudio manere, pertinebat ad magnam perfectionē Salomonis.

Salomon autem erat in ditione sua habens omnia regna secum a flumine terræ Philisthijm vsque ad terminum Aegypti. Ista regna non erant pars terræ Israel, nec erant de regno Salomonis, sed erant regna Arabum, & Amalecitarum, & Idumæorum, qui omnes sunt locati inter fluuium terræ Philisthiim, & terminum Aegypti. Est enim iste fluuius Rinocorula, qui diuidit terram Philisthiim a terra Arabum, & aliarum gentium versus Aegyptum, & omnes isti reges seruiebant Salomoni, non ꝙ Salomon obtinuisset eos bello, sed quia Dauid subiecerat eos: nā Salomon non egit bella in diebus suis.

Offerentium sibi munera. Scilicet, non erant subditi sui de regno suo, sed erant tributarii offerentes munera certis temporibus. *Et seruientium ei cunctis diebus vitæ eius*. Idest isti reges seruiebant Salomoni tota vita sua, s. quia non seruierūt posteris suis: nam mortuo Salomone diuisum est regnum Israel in duo regna, & tunc illi, qui subditi erant Salomoni de regibus extraneis noluerunt esse sub posteris eius. *Erat autem cibus*. Hic ponitur gloria Salomonis in magnitudine expensarum, & ponitur, ꝙ dabatur quotidie ei de cibis ordinarie præter alia, quæ veniebant ex accidenti. Et dicitur.

Gloria Salomonis in magnitudine expensarum.

Erat autem cibus Salomonis per dies singulos. Idest, istud, quod sequitur dabatur Salomoni quotidie de cibo pro se, & domo sua. Et dicitur per singulos dies, quia licet isti sint cibi carnium, tamen conueniebant Salomoni quotidie, eo quòd non erant inter Iudæos ieiunia pro tunc statuta, sicut inter nos: solum enim erat vna dies ieiunii, s. in die propitiationis, ideo licebat quotidie sumere carnes in cibum. Sed dicetur, in illa die, quid dabatur Salomoni in cibum? Aliquis dicet, ꝙ dabantur ei carnes, quia reges cum sint delicatissimi, non obseruant ieiunia. Sed dicendum, ꝙ non stat, quia Deus statuerat illud ieiunium. Leui. 16. & 23. dicens, quòd siquis illa die non affligeret animam suā, periret de Israel, iō nō erat verisimile, quòd Salomon, qui Deum diligebat, non obseruaret illud ieiunium, quia saltem timeret perire de populo suo. Item quia si isti cibi, qui hic ponuntur darentur Salomoni etiam in die propitiationis, non solum ipse nō ieiunaret, sed etiam, nec viri domus suæ, quia isti cibi pro omnibus de domo sua erant. Respondendum, quòd isti cibi erant ordinarii pro Salomone, & familia sua quotidie, & non mutabatur ista ordinatio propter diem propitiationis: nam in die illo ieiunabat Salomon, & omnes Israelitæ, ieiunium tamen Hebræorum non erat, sicut nostrum, quia die illa, qua ieiunāt nihil comedunt, aut bibunt: nam per vigintiquatuor horas ab omni cibo abstinent, ideo subtrahebatur illa dies de numero aliorum dierum, quia nihil comedebat Salomon illa die, nec familia sua.

Vel potest dici, quòd pro illa die dabatur etiam iste cibus, quia Hebræi quando ieiunant, comedunt per noctem expleto vno die naturali abstinentiæ, & tunc carnes comedunt, & quicquid in aliis diebus comedi licitum est.

Triginta Cori similæ. Idest dabantur ei, & familiæ suæ triginta Cori de simila. Est enim simila farina delicatissima, & alba, quę a furfuribus separata est. Corus est nomen mensuræ non valde magnę, de quo habetur Ezec. 45. continebat enim vnus Corus decem batos, vel decem ephi, & erat mensura satis parua: nam ephi continet decem Gomor, Exodi 16. capitulo. & Corus continet decem Ephi, ideo vnus Corus continet centum gomor, & tamen de manna dabatur quotidie vni homini in cibum quantum caperet Gomor: Exodi 16. & hoc pro quolibet die, & sic vnus Corus contineret de manna, quantum possent centum homines comedere vna die, forte autem sic erat de farina. *Et sexaginta Cori farinæ*. Vocatur farina illa, in qua furfur non separatur a reliquo, simila autem vocatur farina, in qua iam furfur separatus est a purissimo, & dabatur duplum de farina quam de simila, eo quòd erant plures ministri paruæ conditionis, quam viri honorabiles.

Decem boues pingues, & viginti boues pascuales. Etiam dabatur istud sibi quotidie in cibum. Vocatur autem boues pingues, idest impinguati, scilicet, quia studiose in talibus locis nutriebant, vt valde pingues essent. Boues autem pascuales vocantur boues communes, qui non multum pingues erant, sed vbicunque pasci poterant.

Et centum arietes, excepta venatione ceruorum. Etiā istud dabatur sibi quotidie, cerui autem, qui veniebant de venatione non erant de ordinariis cibis regis, & tamē quasi communiter veniebant, quia terra illa est multorum ceruorum.

Terra promissionis est multorum ceruorum.

Et caprarum atque bubalorum. Idest etiam ducebantur capreę de venatione & bubali: sunt enim capreæ animalia velociora ceruis, quæ super montium cacumina, & petrosa loca velociter currunt, & aliquando de summis silicibus se iacientes super cornua illęsas se recipiunt: vt ait Isidorus Etymol. libro 12. & istę vocantur alio nomine ibices, de quibus supra 1. libro capitu. 24. & Iob 39. bubali autem sunt quædam animalia ad modum boū, sed syluestria sunt, & capiuntur aliquando venatione, & aliquando domesticantur, & fiunt de eis armenta, sicut de bobus, & equis.

Et auium altilium. Idest etiam dabantur Salomoni quotidie aues, quę alebantur, idest studiose nutriebantur, vt impinguarentur. Dicuntur autem altilia non, vt aliqui putant pro gallis castratis, sed quęcunque auis quę studiose alitur, vt impinguescat altilis appellatur, & de his dabantur multæ Salomoni.

Ipse enim obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen. Vocatur hic flumen excellenter ipse Euphrates, qui transit per terminum terræ Chanaan, s. per latus Septentrionale, sic patet Deut. 11. s. oīs locus, quē calcauerit pes vester, vester erit, a deserto, & Libano, & flumine

flumine magno Euphrate. Idem patet Gen. 15. & accipitur hic latus Septentrionale terrę Chanaā versus Meridiem. *A taphsa vsque Gazam.* Ista duo loca ponuntur extrema in regno Salomonis, s. Taphsa, & Gaza. Taphsa quidem in latere Septentrionali, & Gaza in latere meridiano: nam Gaza est vna de quinque metropolibus Philisthinorum. Hebręi quidam dicunt, ꝙ ista sunt duo loca in extremitatibus oppositis mundi posita, & hoc volunt, vt dicant Salomonem fuisse dominum totius mundi, vt compleatur secūdum ipsos, id quod habetur Psalm. 72. s. & dominabitur a mari vsque ad mare, & a flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Et putant, quòd aliter non possit illud impleri, nisi dicant Salomonem fuisse dominum totius mundi. Sed ista magna insania est, nam ꝯstat multos reges fuisse apud terram Chanaan tempore Salomonis, qui nō erant subiecti ei, sic patet de Hiram rege Tyri, qui erat amicus eius. Patet etiam de regina Saba, quæ venit ad Salomonem, nam non erat subiecta ei. Patet etiam, quia Salomon non acquisiuit aliquam terram, nisi quam reliquit ei Dauid pater suus: & tamen Dauid non dominabatur toti orbi, sed solū terræ Chanaan, & fecerat sibi tributarias quasdam gētes in circuitu, s. Idumęos, Ammonitas, Moabitas, & Syros, vt patet præced. lib. ca. 8. ꝙ autem Salomon nullam terram acquisierit, patet quia nunquam fuerunt in diebus eius bella.

Salomon nō fuit dn̄s nisi terræ Chanaan.

Item errant Iudæi, qui putant ex illo Psalm. 72. colligi Salomonem esse dominum totius mundi, quia solum colligitur ibi fuisse dominū terrę Chanaā. Quod patet quia dicitur, & dominabitur a mari vsq; ad mare, idest a mari Mediterraneo in parte Occidentali ꝓpe Tyrum, & Sidonem, & non longe a Ierusalem vsque ad mare rubrum, quod est in parte Orientali terræ Chanaan. Et dicitur a flumine vsque ad terminos orbis terrarum, i. a flumine Euphrate vsque ad deserta Arabica. Nam flumen accipitur ibi excellēter, sicut dictum fuit hic in litera pro Euphrate: terminus autem orbis terrarum vocatur solitudo arabica, quę est ex latere Meridiano terræ Chanaan, & vocatur terminus orbis terre, idest terræ habitatę, nam inter terram Chanaan, & Aegyptum sunt magnę solitudines Arabicę, & sic in latere Meridiano terrę Chanaan videt̄ terra finiri. Iste modus loquendi habetur Exod. 23. vbi Deus posuit terminos terrę Chanaā, cum dicitur: Ponam autem terminos tuos a mari rubro vsque ad mare Palęsthinorum, & a deserto vsque ad fluuium, ponuntur ibi duo maria, tanquam terminus Orientalis, & Occidētalis, sicut dicebatur in Psalm. dominabitur a mari vsque ad mare, s. a mari rubro, vsque ad mare Palęsthinorum. Et ponitur hic fluuius, & desertum, s. fluuius Euphrates a Septentrione, & desertum a Meridie, sicut in Psal. dr̄ a flumine vsque ad terminos orbis terrarum, i. ab Euphrate vsque ad desertum Arabicum. Et sic Iudęi sunt insipientes putantes Salomonem dominatum fuisse toti orbi. *Et cunctos reges illarum regionum.* i. subiecerat sibi Salomon oēs reges, qui habitant in his regionibus, quę sunt a Thaphsa vsque Gazam, qa isti erant reges terrę Chanaan, & non subiecit illos sibi, ita ꝙ acciperet terram eorū pro se, & vniret terrę suę, sed solum fecit illos sibi tributarios, sic patet ꝭ. 9. & 2. Paralip. 8. s. vniuersum populum, qui remanserat de Amorrhęis, & Hethęis, & Pherezęis, & Heuęis, & Iebusęis, qui non sunt de filijs Israel, quos non potuerant filij Israel exterminare, fecit Salomon tributarios. *Et habebat pacem ex omni parte in circuitu.* Idest nullus erat, qui moueret bellum ꝯ eum, quia oēs reges, qui erant in circuitu erāt tributarij, istud fuit incentiuum ad hoc, ꝙ Salomon ędificaret templum, s. quia habebat pacem magnam ex omni parte. Dauid

Qūo intelligitur Ps. dn̄abitur a mari vsq; ad mare.

F autem voluit ędificare templum, quia tamē erat semper vir bellator, non potuit, sic patet sequen. cap. cum dixit Salomon ad Hiram regem Tyri, scilicet, tu scis voluntatem Dauid patris mei, & quòd non potuerit ędificare domum nomini domini propter bella imminentia per circuitum, nunc autem requiem dedit mihi dominus per circuitum, quam ob rem cogito ędificare templum nomini Domini. Fuit autem tota vita Salomonis sine bello vsque ad senectutem, quando Salomon nimis peccauerat, & Deus dedit ei quendam aduersarium de Idumęa infra 11. *Habitabatque Iuda, & Israel absque vllo timore.* Scilicet, quia nullus erat tunc hostis insurgens, & impetum faciens contra Israel. Hoc enim Deus prædixerat Dauid præced. libr. c.

G 7. scilicet, & ponam locum populo meo, & plantabo eum, & habitabo cum eo, & non turbabitur amplius, nec addent filij iniquitatis, vt affligāt eum, sicut prius ex die, qua constitui iudices super Israel. In Hebręo habetur. *Iuda & Israel habitabant confidenter.* Sed idem est, quia ille dicitur confidens, qui nihil timet sibi aduersum. *Vnusquisque sub vite sua, & sub ficu.* Idest cum nullū timerent morabantur in vineis, & ficetis gaudentes, & epulantes.

Dicitur autem sub vite, quia in terram Chanaan vites sunt eleuatæ a terra, ita vt sub illis sit locus conueniens ad manendum, & ibi ad vmbram gaudebant Is-

H raelitę & epulabantur. *A Dan vsque Bersabee.* Idest istud erat in tota terra, quę continetur inter Dan, & Bersabee. Est autem Dan ciuitas quędam in extremitate Aquilonari terrę Israel, & Bersabee est in extremitate meridiana, & inter istas comprehenditur longitudo terrę Israel, ideo sępissime cum scriptura ponit terminos terrę Israel nominat ista duo loca, sic patet supra 1. lib. cap. 3. & pręced. lib. c. 17. & 24. & in multis locis. Est autem Dan ciuitas in tribu Dan apud quā nascitur Iordanis, & vocabatur tēpore Christi Cęsarea Philippi, de qua Matth. 16. vocabatur autem Lais, vel Lesen antequam caperent eam Israelitę. Iosue 19. & Iud. 18. de modo autem captionis eius patet Iud. 18.

Dan vbi sit.

Cunctis diebus Salomonis. Scilicet, quia in diebus eius fuit pax, & ob hoc ipse vocatus est Salomon, idest pa-

I cificus, vt patet 1. Paralipo. 22. & dicitur omnibus diebus vitę Salomonis, nam tempore successorum suorum non fuit hoc, sed erant bella multa, etiam nō durauit hoc omnibus diebus Salomonis, quia ante senectutem suam suscitauit ei dominus aduersarium, qui inquietabat terram eius infra 11. ca. *Et habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium.* Idest habebat Salomon quadraginta millia equorum, & pro illis habebat quadraginta millia pręsepia, & isti equi erant pro curribus, ideo vocantur equi curriles. Habēbat ēt duodecim millia equorum equestrium, idest ad equitandum in eis. Pro quo sciēdum, quòd currus erat apparatus bellicus, q apud antiquos viguit, & erat conueniens pro terra plana. habebat autem currus ille in rotis enses curuatos ad

K arripiendum, & lacerādum quicquid sibi obuium esset, ideo vocabantur isti currus falcati, idest habentes falces, s. gladios curuatos ad modum falcis. habebat ēt quilibet currus istorum quatuor equos. & de istis curribus habebat Salomon multos, equites autem habebat solum duodecim millia.

Vsus currū tpe Salomonis.

Quomodo dicitur hic, quòd Salomon habebat quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium, quia inf. 10. videtur dici contrarium. Quæst. VII.

QVAERETVR quomodo dicitur hic, ꝙ habebat Salomon 40. millia pręsepia equorum currilīū, & duodecim millia equestrium, quia infra 10. capitu. dicitur,

dicitur, quòd habuit Salomon mille, & quadringẽtos currus, & duodecim millia equitum.

Respondendum, ꝙ de curribus, & equis Salomonis ponitur summa in quatuor locis, s. hic, & infra 10. & 2. Paralipom. 1. & 9. & duo loca inter se concordãt, & alia duo inter se, & duo discordant a duobus. Nam hic, & 2. Paralipom. 9. ponuntur quadraginta millia equorum currilium, & inf. 10. & 2. Paralipom. 1. dicitur ꝙ habebat Salomon mille quadringentos currus, & duodecim millia equitum, vnde nõ est hic discordia inter equites, sed solum de equis currilibus, quia vbiq; ponuntur duodecim millia equitum, sed variantur equi curriles. Respondendum, ꝙ non est aliqua varietas, quia hic dicitur, ꝙ habebat quadraginta millia prę sepia equorum currilium, & infra 10. dicitur, ꝙ habebat currus mille quadringentos, ista autem non repugnant.

Forte aliquis dicet, ꝙ Salomon habebat quadraginta millia equorum, & exprimitur hic summa maior, & infra 10. exprimitur summa minor. Sed istud non stat, quia sicut hic, & j. 10. est varietas in summa, ita 2. Paralipom. 1. & 9. ponitur similis varietas, non tamen repeteretur ibi, nisi importaret aliquod mysterium. Item non stat, quia infra 10. videtur poni tota summa sicut hic: nam ibi dicitur, congregauitque Salomon currus, & equites, & facti sunt ei mille quadringenti currus. Et sic videtur, ꝙ congregatis omnibus equis suis solum habebat mille quadringentos currus, & tamen isti currus cõtinent solum quinque millia, & sexcentos equos, eo quòd quilibet currus continet quatuor equos.

Aliquis respondebit aliter, s. quòd Salomon habebat quadraginta millia præsepia equorum currilium, & tamen non habebat quadraginta millia equorum. sed solum quadraginta millia præsepiorum, essent autem equi sui pro curribus solũ quinque millia & sexcenti pro mille, & quadringentis curribus, sed ista solutio est irrisoria: quomodo enim Salomon haberet quadraginta millia præsepiorum equorum currilium, si solum habebat quinque millia & sexcentos equos curriles? Sed dicetur, ꝙ forte Salomon intendebat emere 40. millia equorum currilium de Aegypto, & Choa sicut emebat infra 10. & propter hoc constituerat 40. millia præsepiorum. postea tamen solũ habuit quinque millia, & sexcentos equos q complerent mille, & quadringentos currus. Sed istud non stat, quia tunc cum habere præsepia, & non habere equos non pertineat ad gloriam, & magnitudinem diuitiarũ, nõ enarraret scriptura pro gloria Salomonis, ꝙ habebat quadraginta millia pręsepia equorum currilium. Itẽ ista contentio ablata est, quia 2. Paralip. 9. dicitur, ꝙ habebat Salomon quadraginta millia equorum in stabulis. Aliter ergo dicendum est, s. quòd Salomon habebat quadraginta millia equorũ pro curribus, & tamen solum habebat currus mille quadringentos, vt dicitur infra 10. & tamen isti equi poterant complere decem millia curruum, sed non dicebatur habere Salomon decem millia curruum, & hoc forte ꝓpter duo. Primum erat, quia licet sufficerent isti equi pro decem millibus curribus, vt tamen mutarentur ad labores curruum habebat quadraginta millia equorũ, pro mille quadringentis curribus. Secundum erat, qa forte Salomon nõ poterat habere currus, ita faciliter sicut equos, nam nõ fiebant currus in terra Israel, sed in Aegypto, & in Choa, & de alijs gentibus infra 10. ideo licet emisset quadraginta millia equorum ꝓ curribus, non habuit, nisi mille & quadringentos currus.

Sed obijcietur, quia 2. Paralipo. 9. vbi litera nostra dicit, ꝙ habuit Salomõ quadraginta millia equorum in stabulis, dicit litera Hebraica, quòd habuit quatuor

A millia stabula equorum. Ad hoc respondet Nicolaus, ꝙ rex solum habebat quatuor millia equorum ꝓ curribus, & reliqua triginta sex millia equorum non erãt sua, sed virorum de regno suo, dicuntur tamẽ esse Salomonis eo modo, quo omnia bona subditorum dñr esse regis ad vsum tempore necessitatis. Sed ista solutio non stat. Primo quia Salomon habebat mille quadringentos currus infra 10. & tamen pro his necessarij sunt ad minus quinque millia & sexcẽti equi. Nec valet si aliquis dicat, quòd nõ erant omnes illi currus Salomonis, sicut dicit Nicolaus de 40. millibus equorum. nam infr. 10. dicitur, ꝙ Salomon emebat quemlibet illorum equorum centum & 50. siclis, ideo sui erant. Secundo non stat, quia istud ponitur ad notandas diuitias Salomonis magnas super omnes reges, si
B tamen ista quadraginta millia equorũ non essent sua, sed seruorum suorum, nõ signarentur in hoc magnæ diuitiæ eius. Dicendũ ergo, ꝙ Salomon habebat quadraginta millia pręsepia equorum currilium, vt dicitur hic in litera nostra, & in Hebrę. quòd autem 2. Paralipome. 9. dicatur secundum literam Hebraicam, ꝙ erant quatuor millia stabula equorum, potest accipi stabulũ diuersimode. Vno modo pro stabulo, in quo sunt multa præsepia, vel pro pręsepe, in quo sunt multi equi. Alio modo potest accipi stabulum, vel pręsepe pro loco, in quo est vnus equus, & sic in eodem stabulo potest esse præsepe longum, in quo sint decem præsepia equorum, & erant distincta illa loca inter se ita quòd vnus equus non posset accedere ad alium, &
C sic in vna domo manerent decem equi, & sic poterat dici, quòd erant quadraginta millia pręsepia pro quadraginta millibus equis, vel quòd erant quatuor millia præsepia, aut stabula pro quadraginta millibus equis secundum diuersam acceptionem pręsepis, scilicet pro vno equo, vel pro decem, vt dictum est.

Nutriebantque eos supradicti regis præfecti. Scilicet illi duodecim pręfecti suprapositi nutriebãt eos in diuersis vrbibus, nam secundo Paralipom. 1. & 9. dicitur, ꝙ nutriebantur in ciuitatibus quadrigarum, idest in ciuitatibus assignatis pro curribus & equis.

Sed & necessaria mensæ regis Salomonis cum ingenti cura præbebant. Omnis cibus Salomonis, qui suprapositus
D fuit erat pro familia Salomonis, quæ erat magna nimis, sed specialiter pro mensa regis Salomonis prouidebatur, & istud cum magna solicitudine, & diligentia. *In tempore suo.* Idest quilibet istorum duodecim præfectorum prouidebat mẽsę Salomonis in tempore suo, idest in mense suo, quia per singulos anni menses seruiebant, vt patet supra.

Ordeum quoque, & paleas equorum. Idest, isti pręfecti dabãt ordeum, & paleas pro equis, tam pro equis currilibus, quam equestribus.

Et iumentorum. Ista erant iumenta, scilicet muli, asini, & cameli, & alia genera ad ferendum onera, & alia ministeria faciendum.

Deferebant in locum vbi erat rex. Scilicet, quilibet illorum præfectorum tempore suo ferebat paleas, & or-
E deum pro equis, & iumentis in locum, vbi erat rex. Pro quo sciendum, ꝙ equi, de quibus dictum est, nutriebantur in diuersis locis, s. in vrbibus quadrigarum. 2. Paralip. 1. & 9. & isti erant distincti per præfectos, & quilibet habebat curam de assignatis sibi, & tamen de equis istis, tam currilibus quam equestribus erant multi semper in curia Salomonis, & de istis habebãt curam vicissim prępositi ferendo eis paleas, & ordeũ in locum, in quo erat rex. Hoc colligitur 2. Parali. 9. s. Habuit Salomon 40. millia equorum in stabulis, constituitque eos in vrbibus quadrigarum, & vbi erat rex in Ierusalem. *Iuxta constitutum sibi.* Idest ferebant cibos istos, secundum quòd rex ordinabat.

Dedit quoque. Hic ponitur Salomonis sapientia, nam preced. ca. ponitur quomodo concessa est. Hic autem declaratur quanta fuit, & in quibus rebus. Et dicitur.

Dedit quoque Deus sapientiam Salomoni. Istud ponitur per recapitulationem, quia iam factum fuerat, sed sequitur scriptura ordinem artificialem, s. quòd sicut in precedētibus in c. isto declarauit gloriam Salomonis in famulis, & subiectis, & expēsis, ita hic declarat eius gloriam in sapientia, & eis, quę ad sapiētiam pertinēt.

Et prudentiam multam nimis. Sapientia dicit̄ esse quantum ad speculabilia, vt in consideratione naturalium, & mathematicorum, & omnium artium. Prudentia autem pertinet ad agibilia, s. ad dirigēdum populum in iudicijs, & ad regulandum omnem modum actionis. In vtroque autem pollebat Salomō, sed magis in prudentia, q̄ in sapientia, quod colligitur ex litera, qa de sapientia dr̄ solum, ꝙ Deus dedit sapientiam Salomoni, de prudentia autem dicitur, ꝙ Deus dedit Salomoni prudentiam multam nimis. Etiam colligit hoc, quia prudētia erat magis necessaria Salomoni quam sapientia, & istam solam videbatur ipse petere præceden. c. *Et latitudinem cordis.* Dicuntur habere cordis latitudinem, qui ad multa se extendunt, tam in expendendo, quam in agendo, cor autem strictum habent, qui se ad pauca extendunt. Salomon autem habebat latitudinem cordis, quia sicut habebat diuitias multas, ita habebat magnum cor ad expendendum illas, quia non erat auarus, quod patet in expensis magnis, quę faciebat, vt habetur supra, patet etiam in donis, quæ donabat, sicut fuit quando venit ad eum regina Saba, infra 10. & ista latitudo cordis data fuerat Salomoni a Deo specialiter, sicut sapientia, & prudentia, & alia dona. *Quasi arenam, quæ est in littore maris.* Idest ista latitudo cordis & sapientia, & prudentia erat multa, sicut arena, quæ est ī littore maris. Ista comparatio est ęquiuoca, sicut cum dicimus stylus est acutior voce, vt ait Aristot. 2. Ethic. nam non est eadem multitudo sapientiæ & arenę, quia secundum aliud, & aliud accipitur multitudo in vtroque.

Cor latū & strictū qui dicunt habere.

Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium orientalium. In hoc laudatur sapientia Salomonis. s. ꝙ erat maior, quam sapientia omnium hominum, & ponit de orientalibus, idest de Indianis, quia illi valde viguerunt in Astrologia. *Et Aegyptiorum.* Isti erant sapiētes in Astrologia, & ī omnibus Mathematicis. De Astrologia patet, nam Ptolemęus Astrologorum princeps fuit de Alexādria, quę est pars Aegypti inferioris. Etiā erāt periti in Geometria, nam in Aegypto dicitur reperta Geometria propter alluuiones, & confusiones possessionum, quas faciebat Nilus, ibi etiam fuit Euclides Geometrarum princeps. *Et erat sapientior cunctis hominibus.* Istud enim non probat Salomonem sapientiorem fuisse omnibus pręteritis hominibus, & futuris, sed intelligitur solum de coętaneis Salomonis, pręceden. tamen cap. probatur eum fuisse sapientiorem præcedētibus & futuris, eo quod dicitur, ꝙ ante eum non fuerit aliquis similis ei, nec surrecturus esset post eum.

Ethan qd.

Et erat sapientior Ethan Ezrahita. Dicendo, quòd erat sapientior omnibus hominibus intelligebatur, quòd erat sapientior Ethan, & alijs, qui ponuntur hic, quia tamen isti erant speciales viri, nominantur hic: & dicitur, quòd Salomon erat sapientior eis. iste Ethan erat Leuita tempore Dauid, & erat sapiens valde, fecitque aliquos Psalmos: vnde Psalm. ille 88. qui incipit misericordias domini fuit ab eo factus, quod apparet ex titulo eius, scilicet intellectus Ethan, & vocatur Ezrahita ab aliqua villa, de qua erat.

Et Heman, & Chalcal, & Dorda. Isti tres etiam erant sapientes valde, & erant fratres, s. filij Mahol, vt patet in

F litera, erant autem omnes isti Leuitę, & doctores cantorum, vt patet 1. Paralipom. 25.

Filijs Mahol. Idest isti quatuor erant fratres, & erant filij Mahol, qui etiam erat Leuita.

Hebręi autem dicunt intelligi per istos alios viros, quibus fuit sapientior Salomon, & vbi dicimus, quòd fuit sapientior omni homine, dicunt, quòd fuit sapientior ipso Adam, quia Adam in Hebręo significat hominem. Dicūt etiam, quòd fuit sapientior quā Abraham, & illum intelligunt per Ethan, & sapiētior Moyse, & illū intelligunt per Heman, & sapientior Ioseph, & illum intelligunt per Chalcal, & sapiētior quam Israelitę, qui fuerant in deserto, & istos intelligunt per Dorda, quos dicunt filios Mahol, idest remissionis, qa remissa fuerunt eis peccata fabricationis vituli.

G Sed istud non stat, quia isti erant 4. viri filij eiusdem patris, s. Mahol, & non conuenit hoc si intelligatur Abraham Moyses, & Ioseph, & generatio deserti, qa non erant omnes isti filij Mahol. Item si accipiatur secundum Metaphoram, vt Iudęi volunt non cōuenit, quia non erant omnes isti filij remissionis, cum non remissa fuerint omnibus eis peccata vituli, cum Abraham, & Moyses, & Ioseph non peccauerint in vitulo. Item patet, quòd non accipiatur pro illis, sed pro quatuor Leuitis sapientibus, qui erant tempore Dauid, & Salomonis, de quibus patet 1. Paralipo. 15. & 16. & 25.

H *Et erat nominatus in vniuersis gentibus per circuitum.* Scilicet, quia sapientia Salomonis erat valde magna, & erat fama eius per omnes gentes, & maxime per eas, quæ erant in circuitu. *Locutusque est Salomon tria millia parabolas.* Parabola dicitur esse propositio quędam vniuersalis pertinens ad mores regulādos, & est quasi certissima regula in moribus. Et vocatur ista prouerbia, idest procul a verbo, s. quia multum differunt in vtilitate, & veritate a verbis vulgaribus, & quotidianis.

Et fuerunt carmina eius quinque millia. Idest fecit Salomon quinque millia carminum. In hoc ostēditur duplex Salomonis scientia, s. moralis philosophia, quantum ad parabolas, & rhetorica, vel ars poetica quantū ad carmina.

I

Quæ fuerunt parabolæ Salomo. & carmina eius, & quare non fuerunt scripta. *Quæst.* VIII.

QVAERETVR de istis parabolis Salomonis, & carminibus, quę sint & vbi.

Respondent aliqui, quòd fuerūt parabolę, quę habentur in libro Prouerbiorum, & carmina, quę habentur in libro, qui dicitur Cantica canticorum.

Sed istud non stat. De parabolis patet, quia hic dicitur, quòd fecit tria millia parabolarum, & tamen in libro Prouerbiorum nō sunt saltem tot versus, quia solum sunt nongenti, & quindecim. Item dato, quòd essent ibi tria millia versuum, adhuc non essent ibi tria millia parabolarum, quia non cōtinet quilibet versus vnam parabolam, cum faciat quilibet perfectam sententiam. Item de canticis canticorum non stat ex eadem ratione, quia non sunt ibi quinque millia versuū immo nec treceti versus, etiam quia quilibet illorum non continet vnum carmen.

K

Hebręi dicunt, quòd parabolæ Salomonis sunt illę, quę habentur in libro Prouerbiorum, & tamen vocantur tria millia, quia super quemlibet versum illarum ad exponendum requiruntur tria millia parabolarum, & ad exponendum quamlibet parabolam requirūtur carmina quinque millia, & sic sunt pro quolibet versu parabolarum exponendo necessaria carmina multa, s. quindecies millies millia carminum, sed ista abusio est.

Ideo

Ideo potest dici aliter, quòd Salomon dixit quindecim millia parabolarum, & de illis sunt illæ, quæ scribuntur in libro Prouerbiorum Salomonis, tamē paucæ parabolę fuerūt ibi scriptę, eo quòd Salomon non scribebat aliquas parabolas, vel carmina eorum, quæ dicebat, sed alij audientes scribebant, & in talibus recollectionibus solent frequenter multa omitti, & sic factum est hic de carminibus: idem dicunt, quòd sit in Cāticis canticorum, & tamen ibi solum ponuntur quędam carmina Salomonis, & reliqua isto modo omissa sint, & istam solutionem tangit Nicolaus.

Sed non multum approbo eā, & hoc propter duo. Primo, quia si aliquis scripsisset carmina Salomonis audiendo ab illo, licet aliquid omisisset, tamen nō est verisimile, quòd tantum omitteret, nam in canticis canticorum non est vigesima pars, aut saltem trigesima carminum Salomonis cum illa sint quinque millia, vt dicitur hic, & tamen in Cāticis canticorum, non poterunt reperiri saltem centum carmina distincta per sententias: idem argumentum est de parabolis.

Secunda ratio est, quia si aliquis incompletè transcripsisset carmina Salomonis in Canticis canticorū & parabolas eius in libro Prouerbiorū, sacra Scriptura non curasset de his, quia in illa solum ponuntur ea, quæ perfecta & limata valde sunt.

Tertia ratio potest addi, quia dato quòd aliquis scripsisset valde imperfecte carmina Salomonis, & parabolas, cum postea Esdras repararet vtraq; perfecte scriberet, quia ipse non transtulit scripturam Sacram per aliqua originalia, cum combusti essent omnes libri a Chaldęis, sed ipse Spiritu Sancto dictante scripsit omnes libros de nouo, & tamen ipse non posuit in parabolis vltra id, quod nunc habetur. ergo videtur, quòd non fuerant plures parabolę in illo libro: idem de Cāticis dicendum est. Videtur igitur nunc dicendum, ꝙ Salomon fecit istum librum Prouerbiorum, & librū Canticorum, sicut etiam librum Ecclesiastes, & nihil in eis plus posuit quam nunc hēatur, ideo Esdras plura non transtulit. De quinque millibus aūt carminum & tribus millibus parabolarum dicendum, ꝙ erāt alij libri magni plusquam isti, qui nunc hn̄r, & tn̄ illi non fuerunt transcripti per Esdram, qn̄ reparauit legē, multa enim alia omisit, sic patet de omnibus disputationibus Salomonis, quas fecit disserendo a cedro, vsq; ad hyssopum de oībus lignis, & auibus, & animalib⁹. De his tn̄ nulla pars transcripta est. Sic ēt fuit de quibusdā alijs libris Historicis, quos fecerunt prophetę de historijs tporū describendo acta Iudęorum, & aliarū gentium, vt patet 1. Paralip. vlti. vbi dr̄ de libro Nathan, & Gad, vbi scripta fuerunt opera Dauid, & oīa, quę transierunt eo regnante, siue in Israel, siue in alijs gētibus, nihil autem istorum spiritus Sanctus voluit trāscribi, & poni in Canone sacrę scripturę, quia ea quæ sunt in Canone debent esse magnæ auctoritatis, & debent esse principaliter ad instructionem morum, quia vt ait Apostolus 2. ad Tim. c. 3. Omnis scriptura diuinitus īspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendū in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad oē opus instruct⁹, ista tn̄ historica, quę scripsit Gad de gestis tporum sub Dauid in oībus alijs gētibus erant pure historica, & forte non multum pertinebant ad instructionē, ideo non fuerunt transcripta. Si autem obijciatur, ꝙ in sacra Scriptura describuntur historiæ, vt patet in libris Regum, Iudicum, & Iosue, & in multis alijs. Dicendum, ꝙ illæ historiæ scriptæ fuerunt eo, ꝙ in eis apparebant manifesta opera Dei, s. quomodo Deus miraculose adiuuabat quosdam, & destruebat alios, & interseruntur multa moralia, vt patet in quolibet libro Historico sacrę Scripturę. In historijs autem gentium non apparebāt mirabilia Dei, quia nihil pro illis speciale faciebat, cum non essent pro tunc populus suus, ideo quamquam multa gesta magnifica reperiantur in historijs gētium, nullum tamē miraculum in eis est. Ideo quamquam multę pulchrę historiæ reperiantur inter gentiles nullam earū decuit poni in sacra Scriptura.

Qui libri Sacrę scripturę desiciunt.

Sed aliquis dicet, ꝙ alia est causa potissima, s. ꝙ historię gentium non sunt omnino verę, sed licet multa vera sint, plurima falsa interponuntur, vel ad adulatoriam laudem, vel ex ignorantia scriptorum, qui nō omnia vere considerare potuerunt, in Canone tamen sacro nihil poni debet, nisi quod verissimum est. Dicendum, ꝙ ista non fuit causa potissima, quia prophetę poterant emendare historias gentium, vt nihil falsum in eis relinqueretur, & sic ponerentur istę historię in Canone: & tamen adhuc non stat, quia Gad propheta scripsit historias gentium, vt patet 1. Paralip. vlt. & illæ essent verę, eo quòd erant scriptę a propheta, & tamen non fuerunt transcriptæ ab Esdra, tanquam non conuenientes Canoni sacrę Scripturę.

Aliquis dicet, quòd Gad propheta nō scribebat ibi tanquam propheta, sed tanquam historiographus, & tunc poterat errare, & sic non debebat poni in Canone scriptura sua.

Respondendum, quòd non stat, quia historia gentiū facta a Gad propheta erat ita verisima, sicut sacra Scriptura, quod patet, quia sacra Scriptura allegat illā & remittit ad eam per modum probationis. 1. Parali. vlt. ergo erat verissima, & tamen nō fuit posita in Canone. ergo ad hoc, quòd aliqua historia, vel quæcunque scriptura ponatur in Canone plus requiritur, quā quòd sit veritas certissima, & quòd de illa non dubitetur, hoc autē est, quòd scriptura illa sit vtilis ad mores & manifestationem Dei, & quia historia gentium descripta a Gad propheta forte non continebat morales instructiones, & non manifestabat magnitudinem Dei non fuit in sacra Scriptura trāscripta. De Parabolis autē, & carminibus Salomonis forte sic erat, quòd magis erant curiosa, & ostentantia magnitudinem ingenij, quā vtilia, & maxime carmina, ideo non fuerunt transcripta in Canone scripturę. idem est de disputationibus Salomonis de arboribus, volucribus, piscibus, & iumentis, quia non fuerunt transcriptę in Canone, eo quòd ista pure pertinebant ad philosophiam naturalem, quæ directe ad mores nō prodest. Vnde non conuenit ei, quod dicit Apostolus secunda ad Timot. tertio, scilicet. Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, & corripiendum, ad erudiendum in iustitia: ideo non debuerunt poni istę disputationes naturales in Canone scripturæ, quia potius philosophia obest quibusdā ad fallendum eos in fide, quam proficiat ad directionem fidei, & operationis, sic patet ad Collossen. secundo. scilicet, Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam secundum traditionem hominum secundum elementa mundi, & non secundum Christum. De libris ergo Salomonis solum trāscripti fuerunt tres, scilicet, parabolę, Cantica canticorum, & Ecclesiastes, eo quòd ista moralem instructionem continebant.

Quare multi libri Salomo. non fuerunt reparati per Esdram.

Et disputauit super lignis. Idest fecit libros, in quibus descripsit naturas arborum, tam fructiferorum, quam non fructiferorum, & dicitur disputauit, idest modo disputatiuo processit, scilicet, probando, & improbādo opiniones aliorum, & confirmando veritatem necessarijs argumentis, & in hoc differebant libri isti a libris sacræ Scripturę, qui non procedunt probando, & improbando modo doctrinali, sed modo simplici, & narratiuo.

A cedro, quæ est in Libano. Idest tractando de lignis incępit a cedro, quia cedrus est arbor excellẽtissima val de accedẽs ad naturam imputribilitatis. Et dicitur in Libano, quia in raris locis nascebantur in terra Chanaan, nisi in Libano.

Vsque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete. Hyssopus est herba cęteris minor in perfectione, & ob hoc dicitur quæ egreditur de pariete, idest, ita vilis est, ꝙ in quocunque loco nasci potest, etiam in pariete etiam sine aliqua cura humana.

Hyssopus quę herba, an sit illa q̃ vocať origano, vel sparto.

Hebræi autem dicunt istam esse, quę vulgariter vocatur origano. Sed istud falsum est, quia ista herba ponitur hic, tanquam imperfectissima, & tamen herba vocata origano non est imperfectissima inter herbas, quia ad multa prodest. Item quia dicitur hic, qui egreditur de pariete, & tamen herba vocata origano, non nascitur de pariete, ideo dicendum, ꝙ accipitur ꝓ alia herba viliori, quæ vocatur esparto, de qua herba extẽta, & contusa in modum filorum fiunt restes.

Dicitur hic de cedro vsq; ad hyssopum, quod dupliciter potest intelligi. Vno modo ꝙ ꝓcessus fuerit iste, s. quòd incępit ab optimo arbore, quæ erat cedrus, & finiuit in herba minimę perfectionis, & ista est hyssopus. Secundo modo, quòd Salomon non tenuerit istũ processum, sed est sensus, ꝙ nullam de arboribus, nec de herbis dimiserit. Quod patet per duas extremitates maxime distantes, s. per excellẽtissimam arborem, & infimam herbam. *Et disseruit de iumentis, & volucribus & reptilibus, & piscibus.* Idest scripsit libros de naturis istarum rerũ. Iumenta vocantur omnia animalia quadrupedia non habentia alas, volucres autem vocãtur omnia quæcunque alas habent, reptilia dicuntur omnia non habentia pedes, quæ super pectora gradiuntur, & in hoc cõprehenduntur omnia genera serpentum, & venenatorum, quia dato quòd aliqua istorum pedes hẽant, tamen pro maiori parte corporis repũt, & ab hoc reptilia dicuntur. Pisces vocantur quicunq; in aquis viuunt, quamquam a nobis non omnia pisces appellentur.

Sciendum autem, ꝙ Salomon de istis scripserit latissime, eo quòd philosophi qui apud nos scribunt cognouerunt conditiones rerum naturaliũ per experientias, multa tamẽ animalia sunt, & herbę, & ligna, quę nunquam in vsum nostrum veniũt, & de his, quę in vsum veniunt paucissimas habemus experientias, & in ipsis in quibus experimur interdum est experimentum fallax. Salomon autem cognouit ista per solam infusionem a Deo, ideo ęque plene, & certissimè scribere poterat de rebus ignotissimis, sicut de rebus maxime vulgatis. Essent ergo libri isti vtilissimi, quia non oportebat nos dubitare de eis, quæ ibi scribebantur, ideo forte Deus voluit tantam lucem nobis indignis occultari, vt per mendicata suffragia vix per multos annos magnis cum laboribus pauculas veritates naturales de ipsis particularibus inueniamus.

Quare Deus voluit, ꝙ libri scripti a Salomone de naturalibus nobis occultentur.

Et veniebant de cunctis populis ad audiendum sapientiam Salomonis. Scilicet fama sua vulgata erat per totum orbem, quia non poterat abscondi lucerna super candelabrum posita. Et dicitur de cũctis populis, scilicet de propinquis, vel de cunctis, idest de multis, sic dicitur Gene 41. quòd omnes prouincię veniebant in Aegyptũ, vt emerent escas, idest multę prouincię, quia non poterant illuc ire homines de omnibus partibus sęculi. *Et ab vniuersis regibus terræ qui audiebant sapientiam eius.* Idest omnes reges terræ mittebant ad Salomonem nuncios, vt per illos acciperent notificationem quorũdam dubiorum, & dicitur de omnibus regibus terræ, idest de propinquis, licet etiam aliqui de remotis valde veniebant ad audiendum sapientiam Salomonis, sicut fuit de regina Saba, de qua Matth. 12. scilicet

F regina austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam, quia venit a finibus terrę audire sapientiam Salomonis, multi autem reges mittebant epistolas ad Salomonem, vt per eum certificarẽtur, sic ait Iosephus Antiquitatum. libro 8. vbi ponuntur epistolę multę Salomonis ad Hiram, & Hiram ad Salomonem, de quibus dicetur sequen. cap.

CAP. V.

G MISIT quoque Hiram rex Tyri seruos suos ad Salomonem: audiuit enim, quòd ipsum vnxissent regem super Israel pro patre eius, quia amicus fuerat Hiram Dauid omni tempore.

DESCRIPTA in præcedentibus Salomonis gloria in famulis, & subiectis. Hic ponitur gloria eius in ædificiis, & diuiditur in quatuor. Primo ponitur materię pręparatio. Secundo templi ędificatio sequenti cap. Tertio templi ędificati pręparatio, & dedicatio infra octauo. Quarto laborantium, & adiutorum remuneratio infra 9. cap. Prima in quatuor: primo adiutorium ab Hiram petitur: secundo adiutorium petitum conceditur ibi. *Cum ergo audisset.* Tertio pactum inter Hiram, & Salomonem super lignis præstandis interponitur ibi. *Præbebis necessaria.* Quarto numerus operantium eligitur ibi. *Elegitque rex.*

Gloria Salomonis in ędificiis.

H

An sit ordo consequens ac immediatus ad præcedentia. Quæst. I.

QVAERETVR circa primum, an ea quę habentur hic facta fuerint post pręcedentia, & an immediate, vel magno tempore intercidente.

Respondendum, quòd si comparemus ad ea, quę dicta sunt pręceden. cap. non est ordo conueniens, eo quòd ea, quę dicta sunt ibi non continebant historiã rerum transeuntium, sed dispositionem domus Salomonis, & gloriam eius in sapientia, ideo quędam de ibi positis pertinebant ad anticipationem, & quędam ad recapitulationem. Si autem comparentur ista ad ea, quę habentur supra 3. Dicendum, quòd est ordo consequens, quia prius Deus dedit sapiẽtiam Salomoni, quàm inciperet ędificare templum, & mitteret ad Hiram pro eis, quę habentur infra, quod patet, quia in litera dicitur, quòd Hiram audiens verba Salomonis lętatus est, & ait benedictus dominus hodie, qui dedit Dauid filium sapientissimum super populum hunc multum, ergo iam sapientiam acceperat.

I

Ad secundum dicendum, quòd ista modico tempore facta sunt post illa, quę habentur supra tertio capitulo. nam ibi declaratum est, quòd sapientia data fuerat Salomoni, postquam iam regnasset plusquam tribus annis super Israel, & tamen principium ędificationis fuit in principio anni quarti regni Salomonis sequent. capitu. ergo non intercidit vnus annus inter sapientiam datam Salomoni, & principium ędificationis, immo videť ꝙ immediate, vt Salomon sapientiam acceperit, disposuerit se ad ędificandum templũ Domini, quia istud onus sibi incumbebat, cum Dauid dixisset ei, ꝙ confortaretur, & ędificaret domum domini, vt patet 1. Paralipomen. 22. & 28. nunc autem cum esset Salomon valde sapiens, vidit se perfecte dispositum ad ędificandum domum Domini, ideo immediate incępit.

K

Misit

Misit quoque Hiram rex Tyri seruos suos ad Salomonem. A Scilicet, quando audiuit, ꝙ Salomon erat vnctus in regem pro Dauid misit ad eum nuncios, vt salutarēt ipsum ex parte sua, & constituerent amicitias inter eos, sicut erant inter ipsum, & Dauid patrem Salomonis. Sciēdum autem, quòd istud fuit antequam acciperet Salomon sapientiam, nam quando audiuit Hiram eū vnctum in regem misit ad eū nuncios suos, & tamen certum est, ꝙ Hiram audiret Salomonem vnctum esse pauco tempore postquam esset vnctus, eo quòd regnum Hiram in Tyro, & Sidone erat cōiunctum terrę Salomonis, & tamen ędificatio templi fuit in principio anni 4. regni Salomonis sequen. cap. ergo prius misit Hiram istos nuncios ad Salomonem quam acciperet sapientiam, & ædificaret templum, quia vtrūque fuit quasi in principio quarti anni, vt supra declaratum est, fuit tamen positum, quòd Hiram misisset nuncios ad Salomonem, quia in hoc c. agitur, quomodo Salomon acceperit auxilium ab Hiram, & ad hoc signatur amicitia inter illos, per hoc, ꝙ Hirā miserat nuncios ad Salomonem in principio regni sui.

Audiuit enim, quòd ipsum vnxissent regem pro patre eius. Idest Hiram audiuerat, quomodo post mortem Dauid vnctus fuisset Salomon in regem, & hoc fuit paulo post vnctionem eius, quia non poterat ipse multo tempore ignorare, cum esset confinis terræ Israel.

Quia amicus fuerat Hiram Dauid omni tempore. Idest quia amicitia fuerat semper inter Dauid & Hiram, voluit quoque nunc Hiram amicitias componere cum Salomone: erant enim regna eorum finitima, & amicitijs egebant ne in alterutrum sibi nocerent. Amicitia autem Hiram, & Dauid apparet, quia quādo fuit Dauid factus rex super totum Israel, Hiram misit ad eum artifices, & ligna cedrina, ædificaueratque ei domum in Ierusalem, vt patet præced. lib. cap. 5. & 1. Paralipom. 14. & ex illo tempore semper fuit amicitia inter Dauid, & Hiram.

An licuit Dauid, & Salomoni habere amicitiam cum Hiram. Quæst. II.

QVAERETVR, an licuit Dauid habere amicitiam ad Hiram, & an licuit Salomoni renouare cum eo fędera. Rn̄dendum, ꝙ ista dubitatio est vnica, nam si licuit Dauid cōponere amicitias cum Hiram, licuit Salomoni renouare illas: si autem non licuit Dauid, nec etiam licuit Salomoni. Aliquis dicet, ꝙ non licuit Dauid componere amicitias, quia Hiram erat de Chananęis, & non licebat Israelitis cū eis facere aliqua fędera, eo ꝙ Deus iusserat omnes illos occidi gladio Deute. 20. Item qn̄ Israelitæ cōicabant cum istis gētibus, Deus valde irascebatur, & comminabat̄ eis pœnam inflicturus. Nu. 33. & Iudi. 2. ergo peccaret, qui componeret cum eis amicitias. Aliquis rn̄debit ad hoc, ꝙ Hiram, & populus suus non habebant terram intra terminos terrę Chanaan, & tunc non habebat iustum bellum Dauid contra eum, & cōsequenter poterat cum eo habere amicitias, istud tenet Rab. Dauid Kimhi super librum Iudicum, dicens Sidonem esse extra terrā Chanaan: & tunc manifestū est, ꝙ hērent oēs Israelitę iustam cām ꝯhendi amicitias cum Hiram, & populo suo. Sed hoc non stat, quia Tyrus, & Sidon erant in terra Israel, nā ponuntur in sorte Aser, vt patet Ios. 19. Sed aliquis dicet, ꝙ ibi ponuntur tanq̄ termini terrę Chanaā exclusiue, & sic hic nō essent intra terram Chananæorum. Sed dicendū, ꝙ nō stat, qa in locis illis habitabāt Chananęi, vt patet Matt. 15. vbi dr̄, ꝙ cum Christus secessisset in partes Tyri, & Sidonis venit ad eum mulier Chananęa de finib⁹ illis egressa, ergo erat terra illa de

Tyrus & Sidō erant in terra Israel.

terra Chananęorum. Item patet, ꝙ Tyrus, & Sidon sunt ciuitates in littore maris in parte occidentali terræ Chanaan, & tamen ad partem occidentalem terræ Chanaan Deus non posuit aliquem terminū, nisi mare, vt patet Numer. 34. s. plaga occidentalis a mari magno incipiet, & ipso fine claudet̄. ergo cum Tyrus, & Sidon ponantur termini occidentales sortis Aser, necesse est, quòd sint intra terram Chanaā, quia aliàs nō esset mare terminus occidentalis totaliter terræ Chanaan, sed aliqua pars terræ, quę esset ante mare, esset terminus occidentalis, s. Tyrus, & Sidon. Dicendum ergo est, quòd terra Tyriorum, & Sidoniorum erat intra terram Chananęorum. Aliquis ergo respondebit aliter, s. quòd licuit Dauid, & Salomoni hēre amicitias cum Hiram, quia licet esset de terra Chananęorum, tn̄ non poterant pręualere contra ipsum, ꝙ autē B esset Sidon, & Tyrus intra terram Chanaan patet hoc Iosue 13. & Iudicum 3. nam Iosue 13. ponuntur omnes gentes, quæ relictę fuerāt tempore Iosue de Chananęis, & non fuerant captę, & in fine illorum dicitur vniuersique Sidonij, & deinde concluditur: ego sum qui delebo eos a facie filiorum Israel, idest Deus dicit quòd delebit omnes illas gentes, & faciet quòd terrę eorum proueniant Israelitis. Idem patet Iudic. 3. cum dicitur hæ sunt gentes quas dereliquit dominus, vt erudiret in eis Israelem, & omnes qui nō nouerant bella Chananęorum. Et sequitur. Quinque Satrapas Philisthinorum, omnemq; Chananęum, & Sidonium, ergo apparet, quòd Sidonij erant intra terram Chanaā. C Tyrij etiam computantur cum Sidonijs, & sic terra regis Hiram erat in terra Chananęorum.

Responsio autem non stat, s. quòd Dauid non potuisset præualere contra Hirā, quia subiecerat sibi omnes reges Chananęorum in tributarios, & sic erant tēpore Salomonis infra 9. cap. & 2. Paralipo. 8. ergo poterat pugnans præualere contra Hirā, sed nunquam pugnauit contra ipsum, cum essent amicissimi.

Dicendum ergo videtur, quòd forte Hirā non erat de terra Chananęorum, licet regnum suum esset intra terminos terræ Chanaan, eo quòd Aegyptij condiderunt vrbem Sidonem, & Tyrum, vt declaratum est super librum Iudicū, & sic reges Tyri, & Sidonis D fuerunt semper de stirpe Aegyptiorū, de quibus erat Hiram, ideo poterat Dauid esse amicus eius. nā Deut. 23. dicitur non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est, nec Aegyptium, quia aduena fuisti in terra eius. Aliter etiam dici potest, ꝙ illa lex de destruendis Chananęis in ore gladii tenuit locum a principio, qn̄ Israelitę non habebant locum sufficiētem in quo habitarent, quia tunc per nullum pactum debebant permittere Chananęos viuere, sed tenebantur occidere eos gladio, nunc aūt Israelitę acceperant terram latissimam sufficientem eis, etiam intelligebatur illa lex, quando Chananęi erant plures, & potentiores Israelitis, quia tunc tenebantur Israelitę pugnare contra eos quousque efficerentur potentiores eis, ita vt non possent Chananæi insurgere cōtra illos, sed tempore Dauid erat iam plurima pars Chananęorum subiecta Israelitis, ideo licebat terram reliquorum, quę non erat E necessaria Israelitis ad habitationem facere tributariā relinquendo ibi Chananęos, & sic Dauid subiecit sibi in tributarios omnes Chananęos, quos nō deleuit & erant tributarij tempore Salomonis infra nono, & secundo Paralipomen. 8. capi. Licuit igitur Dauid relinquere aliquos de Chananęis sine tributo ex amicitia, sicut licuit generaliter omnes manentes facere tributarios, & sic fuit de Hiram rege Tyri, & Sidonis, quòd faceret eum amicum suum, eo quòd vir bonus erat, & non exigeret ab eo tributa, sicut a cęteris Chananęis.

Misit autem, & Salomon ad Hiram. Ideſt etiam Salomō miſit literas ad Hiram, ſicut Hiram miſerat ad eum. Sciendum tamen, quòd non fuit immediate miſſio Salomonis ad Hiram, ſicut Hirā miſerat ad Salomonem, nam Hiram miſit nuncios ad Salomonē a principio regni ſui: Salomon autem miſit ad Hiram poſtquam accepit ſapientiam, vt ſupra declaratum eſt.

Dicens tu ſcis voluntatem Dauid patris mei. ſ. tu ſcis, quòd Dauid volebat ædificare templum domino. Iſtud ponit Salomon, tanquam fundamentum petitionis ſuę, quia forte Hiram aſcriberet iuuenili facilitati, ꝙ vellet aggredi tantam rem, & forte nollet ei præbere fauorem, ideo dixit tu ſcis voluntatem patris mei, quaſi dicat, non moueor a meipſo ad faciendum templum, ſed pater meus ſemper deſiderauit illud facere, & qa non potuit complere commendauit mihi, quòd ego facerem.

Et quia non potuerit ædificare domum nomini domini Dei ſui. Ideſt, quamquam propoſuerit ędificare templum Domino, tamen non potuit ædificare.

Propter bella imminentia per circuitum. Ideſt ædificare tēplum eſt aliqua res magna indigens quiete multa, & attentione circa ædificationem: Dauid tamen erat intentus bellis, ideo non poterat vacare huic ædificationi. Et dicuntur bella imminentia per circuitum, quia omnes gentes, quę erant in circuitu terræ Iſrael mouebant bellum contra Dauid, ſ. aliquando Philiſthini aliquando Idumæi, Moabitæ, Ammonitæ, & Syrii inquietabant Iſrael.

Donec daret dominus eos ſub veſtigio pedum eius. Ideſt nō habebat quietem, nec locum ædificandi, quouſq; ſubijceret ſibi omnes gentes, quæ erāt in circuitu, & ſic nullo iam inſurgente contra eum poſſet ædificare tēplum Domino.

Nunc autem requiem dedit mihi dominus per circuitum. Ideſt iam non ſunt aliqui hoſtes in circuitu terræ meę, quia omnes ſubiecti ſunt mihi, ideo eſt tempus ędificandi templum domino. Sciendum autem, quòd Salomon non ſubiecerat ſibi aliquas gētes, per quarum ſubiectionem eſſet iam terra quieta, ſed ſolum erant ſubiectæ gētes Salomoni, quas ſubiecerat ſibi Dauid, ſic dixit Salomon, donec daret dominus eos ſub veſtigio pedum eius, & nō dixit ſub veſtigio pedum meorum, ſubiecit autem ſibi Dauid Syros in tributarios, & Philiſthinos Moabitas, atque Ammonitas, & Idumæos. pręceden. libr. c. 8. & 12. & 1. Paralipom. 18. Iſtę autem erant omnes gentes, quæ erant in circuitu Iſrael, vt colligitur ex aſſignatione terminorum terræ Iſrael.

Satā quid ſit, & quid ſignificet. *Non eſt Satan, nec occurſus malus.* Ideſt, nunc non eſt aliquis mihi in Satan, nec eſt aliquis aduerſarius occurrens mihi, ideo poſſum ædificare templum. Satan non accipitur pro nomine dęmonis, vt aliqui putant, ſed eſt nomen commune apud Hebręos ſignificans aduerſarium, ideo ita dicitur Satan de homine, ſicut de dæmone, ſic patet pręced. lib. cap. 19. cum dixit Dauid ad Ioab, & Abiſai quid mihi, & vobis filij Saruiæ? cur efficimini hodie mihi in Satan, ideſt cur efficimini aduerſarij ad hoc, quòd faciam aliquod malū? Sic etiam Chriſtus vocauit Petrum Satan, dicēs, vade retro me Satana. ſcandalum enim mihi es, quia non ſapis ea, quę Dei ſunt, ſed ea quę hominū, vt patet Mat. 16. & Marc. 8. c. ꝙ autem aliquando dicatur Satan de dęmone, hoc eſt, quia etiā ipſe eſt aduerſarius noſter. Sic patet prima Petri. cap. 5. cum dicitur: ſobrij eſtote & vigilate, quia aduerſarius veſter diabolus, tanquam leo rugiens circuit quęrens quem deuoret, & ſic vocauit Chriſtus dæmonem Satan Matth. 4. ſ. vade retro Satan. Ideo nimis errant, qui putāt illum fuiſſe aliquē dęmonem ſpecialem, qui vocaretur Satanas, & eſſet

F princeps dęmonum, ſed vocauit eum Satan, ideſt aduerſarium, ſicut vocauit Petrum Satan. Ita ergo hic accipiendum eſt, ſ. non eſt Satan, ideſt, non eſt aliquis hoſtis, qui maneat publice hoſtis, & qui continue, vel multoties bella agat contra me. Etiam non eſt occurſus malus, ideſt, non eſt aliquis latenter hoſtis, de quo poſſim ſuſpicari, quòd ſubito occurrat mihi, & inquietet regnum meum.

Quare Dauid non ædificauit templum, & de cauſis huius. Quæſt. III.

G QVAERETVR circa hoc quę fuerit cauſa, quare Dauid non ędificauit templum domino, ſed Salomon.

Reſpondet Nicolaus, quòd hoc fuit propter quatuor. Primo propter prohibitionē, quia Deus prohibuit ei ædificare pręced. lib. cap. 7. Secundo, quia requirebatur magna pax ad ędificandū, & tamen Dauid erat vir bellator. Tertio, quia ad ędificationem requirebatur magnitudo expenſarum, & Dauid nō poterat habere illas. Quarto, quia requirebatur multitudo operariorum, & Dauid non poterat illos habere, ſicut Salomon. Lyranus reijcitur.

Sed dicendum, quòd quędam iſtarum rationum non ſtant. Prima ratio vera eſt, quia cum Deus prohi-
H buerit eum non licebat ei ędificare, ſed adhuc de cauſa prohibitionis dubium eſt, de quo infra dicetur. Secunda ratio vera eſt, quia Dauid non habebat tempus vacandi propter bella. Tertia non ſtat, ſ. quòd Dauid non haberet expenſas ad domum fabricandam, quia ipſe parauit expenſas pro Salomone, & ſolum ſupererat, vt Salomon apponeret opus. ſic patet 1. Paralip. 22. ſ. Ecce ego in paupertate mea pręparaui impenſas domus domini, auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum, ęris vero, & ferri non eſt pondus. vincitur enim numerus magnitudine. Poſt hoc etiam Dauid, & omnes principes Iſrael obtulerunt multa munera, vt patet 1. Paralipomen. 28. & 29. ergo non deficiebant expenſę.

Item Dauid voluit ędificare templū Domino, ſed ipſe erat vir prudens, ergo ante cōputaret, an habebat
I expenſas, quam inciperet ędificare, quia alias eſſet vir imprudens, ſicut Chriſtus dixit ponens parabolam de illo, qui volebat ędificare turrem ſi nō cōputaret expenſas, an habeat ad perficiendum, ne poſtquam poſuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes, qui vident incipiant ei illudere, dicentes, quia hic homo incępit ędificare, & non potuit conſummare: Lucę 14. Dauid tamen volebat ędificare templum, niſi Deus prohibuiſſet eum pręceden. lib. cap. 7. ergo habebat expenſas, vel putabat certiſſime eas ſe poſſe habere.

Sed aliquis forte dicet, quòd Dauid volebat facere aliquod templum nō magnorum ſumptuum, & pro illo habebat expenſas neceſſarias, tamen non habebat
K pro templo tam excellenti, quantum fuit templum Salomonis.

Sed hoc non ſtat, quia Dauid volebat facere templum Domino mirabile, quale nō eſſet in toto orbe, & pro hoc pararet impenſas neceſſarias. ſic patet 1. Paralipom. 22. ca. ſ. Salomon filius meus puer paruulus eſt, & delicatus, domus autē quam ędificare volo domino talis eſſe debet, vt in cunctis regionibus nominetur: pręparabo ergo ei neceſſaria, & ob hāc cauſam ante mortem ſuam omnes pręparauit impenſas. Item patet hoc, quia non ſolum Dauid dedit impenſas pro templo ędificando, ſed etiam deſcripſit ei totam figuram templi, ita vt nihil factum fuerit in tēplo per Salomonem, quod Dauid non pręordinauerit. ſic patet

1. Paral.

1. Paral. 28. f. Dedit autem Dauid Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi, & cellariorum, & cenaculi, & cubiculorum in abditis, & domus propitiationis, necnon omnium, quæ cogitauerat atriorũ, & exhedrarum per circuitum in thesauros domus, & ibi ponuntur omnia alia, quæ necessario fieri debebãt in templo, ideo pararet Dauid impensas pro omnibus his. Quarta causa data per Nicolaum non tenet, quia Dauid poterat habere operarios, sicut Salomõ, nam si deficerent operarii, aut hoc esset, quia Dauid non haberet impensas ad soluendũ operariis, vel quia non erant tot viri tempore Dauid ad opera, sicut tempore Salomonis. Primum non stat, cum probatũ sit, quòd Dauid dederit omnes impensas, quas fecit Salomon, secundum autem ridiculum est, quia tot viri erant tempore Dauid, sicut Salomonis, ita vt non solum possent congregari operarij, qui ponuntur infra in litera, sed etiam multo plures. Ideo dicẽdum, quòd non fuit prohibitus ex hac causa.

Vera causa quare Dauid non ædificauit templum. Quæst. IIII.

QVAERETVR vlterius, quę fuerit vera causa, quare Dauid non potuit ędificare templum domino. Respondendum, quòd Dauid desiderauit ędificare templum, & tamen non poterat, eo ꝙ tẽpore suo fuerunt multa bella, & ipse fuit quasi semper bellis implicitus, ideo non vacabat ei tempus ad ędificandum: nam cum domus ędificanda esset excellentissima egebat magno tempore ad ędificationem: nam Salomon, qui fuit in magna pace, & habebat copiam omnium rerum necessariarum ad ędificationẽ non potuit complere, nisi in septem annis, vt patet sequenti cap. si autem non esset tempus pacificum, nõ potuisset compleri in multis annis, quod patet, quia post reditum de Babylone restauratum fuit tẽplum Salomonis, quod combustum fuerat, & quia erat tẽpus belli non potuit compleri in pauciori tempore q̃ in 46. annis, vt patet Ioan. 2. & tamen non erat istud templum tantæ excellentiæ, sicut fuerat templum Salomonis, vnde illi, qui viderant templum prius factũ a Salomone flebant, quando viderunt templum secũdo ędificatum, qui autem nunquam viderant illud putabant istud nouum esse excellentissimum, & gaudebant, vt patet primo Esdrę ca. 3. Dauid autem in principio regni sui super Israel postquam exterruerat Philisthinos putauit se habiturum pacem, & posse ędificare templum, ideo quæsiuit a Propheta Nathan, an ędificaret pręced. lib. cap. 7. Deus autem sciens, quòd multa bella insurrectura essent cõtra Dauid, & quòd toto tempore regni sui non esset omnino pacificus, noluit quòd inciperet ędificare, quia incidentibus bellis sępe interrumperet opus, & non fieret conuenienter. Istud significatur in responso domini ad Dauid: nam dixit, quòd non ędificaret ipse templum domino, sed filius, qui nasceretur de eo, & quòd tunc non adderent filij iniquitatis, vt affligerent Israel, nec turbaretur amplius, quasi dicat, quòd ex hoc, quòd tempore Dauid erant turbationes, & non poterat ędificare templum, & tempore filii sui esset pax, & posset ędificari. Hoc patet clarius 1. Paralip. 22. cum dixit Deus ad Dauid, filius, qui nascet̃ tibi, erit vir quietissimus, faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum, & ob hanc causam Pacificus vocabitur, & pacem, & otium dabo in Israel cunctis diebus eius. Ipse ędificabit templum nomini meo. Ergo videtur, quòd sola quies erat causa ędificandi. Idem patet hic, quia Salomõ cum dedit causam, quare pater suus non ędificauerat, ait tu scis voluntatem patris mei, & quòd nõ potuerit ędificare domum domini propter bella imminentia per circuitum, donec daret dominus eos sub vestigio pedum suorum, nunc autem requiem dedit mihi dominus quamobrem cogito ędificare templum domini. Idem patet Ecclesi. 47. f. Salomon imperauit in diebus pacis, cui subiecit Deus omnes hostes, vt conderet domum in nomine suo, ergo videtur, quòd solus defectus pacis fecit tempore Dauid non ędificari templum.

Alia causa est prohibitionis, secundum quòd communiter tenetur, f. quia Dauid effuderat sanguinem multum, & ob hoc non decebat, quòd ipse ædificaret templum domini, istud patet 1. Paralipom. 22. cum dixit Deus ad Dauid multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo tanto effuso sanguine coram me.

An effusio sanguinis fuerit causa prohibitionis, ꝙ Dauid nõ ædificaret templum domino.

Idem patet 1. Paralipom. 28. cum dicitur: Deus autem dixit mihi non ædificabis domum nomini meo, eo quòd sis bellator vir, & sanguinem fuderis. Ex hoc etiam colligunt omnes sancti Doctores, & Ecclesia, quòd occisores non debeant esse ministri Dei potissime in officio altaris, quia si iste, qui sanguinem fudit prohibetur ędificare templum domino, a fortiori ꝓhiberi debet accedere ad ministeriũ sacrum ille, qui sanguinem fudit.

Mihi autem sub emendatione cuiuscunque potentis emendare rationabiliter pro nunc videtur dicendum, quòd non fuerit prohibitus Dauid facere templum domino propter hoc, quòd sanguinẽ fuderat. Quod patet, quia si propter hoc prohiberetur Dauid etiam Salomoni non licuisset ędificare templum domini. Quod patet, quia aut Dauid prohiberetur ędificare templum, quia iniuste sanguinem fuderat, vel solum, quia sanguinem fuderat qualitercũque fudisset. Primo modo non stat, quia Dauid non faciebat bella iniusta, sed potius merebatur quandocunque pugnabat, eo quòd pugnabat contra illos, cõtra quos Deus iusserat pugnari, & ob hoc dicebatur agere prelia domini. Sic patet supra 1. lib. c. 18. cum dixit Saul ad Dauid pręliare pręlia domini. Et eodem lib. cap. 25. dixit Abigail ad Dauid: pręlia domini tu pliaris, & ob hoc pręda, quam accipiebat Dauid, vocabatur pręda Domini. eod. lib. cap. 30. f. accipite benedictionem de pręda domini. ergo non peccabat. Item dato, quòd peccasset Dauid effundendo sanguinem, & postea doleret, peccatum abolitum erat, ac si nunquam peccasset, ideo si propter peccatum effusi sanguinis deberet ꝓhiberi, cessaret prohibitio, quando doleret, & tamen doluit de peccatis suis cum esset vir acceptus Deo, qñ petiuit consilium a Nathan propheta, an deberet ędificare templum, ideo non prohiberetur propter hoc. Si autem dicatur, quòd erat ꝓhibitio, quia effuderat sanguinem quomodocunque effudisset, nõ solũ prohiberi debebat Dauid, sed etiam Salomon, quia ipse iussit occidi fratrem suum Adoniam, & Ioab, & Semei, vt constat supra 2. ca. & tamen ita est irregularis qui iubet aliquem occidi, & occiditur propter eum, sicut ille, qui occidit alterum, ergo esset Salomon irregularis, & non liceret ei ædificare templum. Item non est ista causa rationabilis, nam in nouo testamento maior strictio est circa irregularitatem, quam in veteri, vt patet ex differentia ministrorum, vt infra dicetur, & tamen in nouo testamento non prohibetur aliquis ędificare Ecclesias, f. dando pecuniam ad ędificationem, vel manualiter operando, etiam si fuerit homicida, dum tamen doluerit, ergo in veteri testamento non debebat ex hoc prohiberi. Item manifestum est, quòd magis sacrum est, quòd aliquis offerat sacrificia, quam quòd ædificet templũ, quia sacrificia sunt immediate ad Deum, templum autem est mediate, f.

vt in

vt in eo fiant sacrificia, & offeratur incensum, vt patet 2. Paralip. 2. cap. Dauid tamen permittebatur offerre sacrificia: nam multa obtulit coram arca, quando duxit eam in domum suam preced. lib. cap. 6. & 1. Paralip. 15. & 16. & offerebat etiam postea sacrificia coram domino quotidie, ideo licebat ei a fortiori ędificare templum. Item non differebat ędificare templum domino pro aliquo tẽpore, vel pro maiori, sed licuit Dauid parare locum arcę domini pro toto tempore regni sui. Nam in domo Dauid erat pręced. lib. cap. 6. ergo etiam licebat ei ędificare templum pro maiori tempore, sicut ędificauit Salomon. Item magis erat obseruãda irregularitas in sacerdotibus, qui ministrabant in altari quam in laicis, & tamen sacerdotes veteris testamenti non erant irregulares, nec prohibebãtur offerre sacrificia quamquam effunderent sanguinem, ergo Dauid non esset prohibitus ędificare templum quamquam effudisset sanguinem cum ipse laicus esset, & ędificare templum nõ esset ministerium sacerdotale. De sacerdotibus patet, quòd liceret eis effundere sanguinem, quia Machabæi erant summi sacerdotes, vt patet 1. Macha. 2. ca. & per totum librum primum Machabęo. & tamen illi sacerdotes magni tractabant maiora sacra, quam sacerdotes minores, & ipsi faciebant bella multa, & occidebant plurimos tã Iudas Machabæus, quam Ionathas, & Simon. Item patet, quòd nõ solum liceret eis effundere sanguinem, immo etiam interdũ propter effusionem sanguinis merebantur sacerdotiũ, sic fuit de Phinees filio Eleazari, qui occidit Israelitam coeũtem cum Madianitide, & ob hoc Deus promisit ei summum sacerdotiũ in ęternum: Numeri 25. & primo Machabæ. 2. cap. nõ ergo prohiberetur Dauid ędificare templum propter sanguinem effusum, sed solum, quia erat intentus bellis, & non poterat vacare ædificationi templi. Ad primam rationem in contrarium dicendũ, quòd 1. Paralip. 22. non est intelligendum de effusione sanguinis, sed de bellis cum dicitur multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti, non poteris ędificare domum nomini meo tãto effuso sanguine coram me, idest semper fuisti intẽtus bellis, in quibus sanguis effunditur, & nunc oportebit te intendere aliis bellis, ideo non poteris ędificare domum nomini meo. Quòd autem dicatur hoc propter occupationem belli, & non propter effusionem sanguinis, patet immediate: nam dicitur ibi filius, qui nascetur tibi erit vir quietissimus, faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum. Ipse ędificabit domum nomini meo. Ergo videt̃, quòd propter solam occupationem in bellis non poterat Dauid ędificare templum, & Salomon, qui erat quietissimus poterat ędificare. Si autẽ propter effusionem sanguinis prohiberetur Dauid, diceret̃ de Salomone, filius qui nascetur tibi non erit effusor sanguinis, dicitur tamẽ erit quietissimus.

Sed forte aliqs dicet, quòd per hoc, quòd dixit erit quietissimus intellexit, quòd non effunderet sanguinem, eo ꝙ quiescendo a bellis non effunderet sanguinem bellicum.

Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia dato, quòd cessaret ab omnibus bellis effundebat sanguinem in pace tanquam iudex, & hoc faceret eum irregularem.

Ad secundam rationem cum dicitur 1. Paralip. 28. s. nõ ędificabis domum nomini meo, eo quòd sis vir bellator, & sanguinem fuderis eodem modo respondendum. Et adhuc ibi magis clarum est, cum dicatur, eo quòd sis vir bellator, & sanguinem fuderis, idest nunc es vir bellator, & ob hoc non potes vacare ędificationi, sicut etiam in pręteritis temporibus effudi-

F sti sanguinẽ, idest fuisti vir bellator. Patet ergo, quòd non prohibitus fuit Dauid ędificare templũ propter effusionem sanguinis, sed propter occupationem bellicam.

Quamobrem cogito ædificare templum nomini Dei mei. Scilicet, quia in pace sum, cogitaui nunc tempus esse ędificandi domum Deo.

Sicut locutus est dominus Dauid patri meo. In hoc etiam confirmat Salomon propositum suum, s. ꝙ non mouetur a se, sed quia Deus iussit illud Dauid.

Filius tuus, quem dabo pro te super solium tuum. Idest ille qui succedet tibi in regno, & sedebit in throno tuo ędificabit templum.

Ipse ædificabit domum nomini meo. Idest ędificabit do-
G mum, in qua inuocetur nomen meum, s. quia nõ erat domus ista ad hoc, quòd habitaret Deus in ea, quia Deus non potest capi in aliquo loco corporali, sed solum fiebat domus, vt vocaretur domus Dei, & oraretur ibi, sic dixit Salomon. infra 8. ergo ne putandum est, quòd vere Deus habitet super terram? si enim cœlum, & cęli cęlorum te capere non possunt, quantominus domus hæc, quam ędificaui tibi? & sequitur ibi, quòd solum erat illa domus ad hoc, quòd exaudiret Deus orationes ibi factas, dixit autem Deus ad Dauid, quòd filius suus ędificaret templum pręcedenti lib. cap. 7. & primo Paralip. 22. & 28.

Præcipe ergo, vt præcidant mihi cedros de Libano. Posuit supra Salomon fundamentum petitionis suæ, & ipsam narrationem, hic autem sequitur petitio, s. quòd
H Hiram faceret pręberi Salomoni cedros de Libano, & quòd pręciderent eos serui Hiram, eo quòd illi melius nouerant præcidere ligna quam Hebræi.

Et serui mei sint cum seruis tuis. Idest serui tui sunt periti in arte cęsoria lignorum, ideo sint serui mei cũ eis, & erudiantur ab ipsis ad scindendum ligna.

Mercedem autem seruorum tuorum dabo tibi quamcunque petieris. Idest pro labore seruorum tuorum ego dabo tibi quicquid volueris: nam postea dedit ei triticum, & oleum per singulos annos, & postea completo Sãctuario, & domo sua dedit ei 20. oppida in terra Israel infra 9. c. *Scis enim quoniam in populo meo non est vir, qui no-*
I *uerit ligna cædere, sicut Sidonij.* Quasi dicat propter hoc peto, quòd serui tui sint cum seruis meis cędendo ligna, eo ꝙ non est in Israel aliquis sciens ligna cędere sicut Sidonii, erant autem Sidonij in regno Hiram, quia Hiram erat rex Tyri, & Sidonis, etiam tota terra Tyriorum vocabatur terra Sidoniorum, non dixit. n. Salomon, ꝙ daret mercedem aliquam pro lignis cedrinis, quæ ducebantur de terra Hiram, sed solũ pro labore seruorum Hiram, hoc autem fuit, quia forte mons Libanus, de quo erant ista ligna, pertinebat ad terram Salomonis, sic colligitur 2. Paralip. 8. Etiam patet hic, quia dicitur, ꝙ serui Hiram essent cum seruis Salomonis, eo ꝙ inter Israelitas non erant aliqui sciẽtes ligna scindere, si ergo fuissent aliqui scientes cędere
K re ligna, nihil petiuisset Salomon ab Hiram. Vel potest dici, quòd erãt ista ligna in parte Libani, quæ pertinebat ad Hiram, quia mons Libanus extendebatur versus Sidonem, & pro precio lignorum dederit Salomon ipsi regi Hiram 20. oppida in terra Israel infra 9. cap.

Quare Salom. voluit scindere ligna cedri.
Quæst. V.

QVAERETVR quare Salomon voluit nunc scindere ligna cedrina pro fabricatione templi, quia iam omnia hæc disposuerat Dauid: nam primo Paralip. 22. cap. dicitur, quòd Dauid ante mortem suam omnes pręparauit impensas. Et iterum ibidem ligna,

ligna, & lapides preparaui ad vniuersa impēdia. Et iterum ligna quoque cedrina non poterant extimari, quæ Sidonii, & Tyrij portauerant ad Dauid. Respondendum, ꝙ Dauid preparauerat ligna multa, quæ putauerat sufficere ad ędificationem templi. Salomon tamen forte putauit non sufficere illa ligna, ideo misit ad Hiram, vt daret ei ligna, vel ꝙ magis rationabile est, Dauid solum cogitauerat facere templum domini, Salomon autem voluit facere templum, & domū suam, quę fuit gloriosa valde, vt patet infra 7. & ob hoc eguit pluribus lignis, quam Dauid parauerat.

Cum ergo audisset. Hic ponitur secundum, in quo petitum a Salomone conceditur, quia Hiram concessit, quòd serui sui ligna cęderent. Et dicitur. *Cum ergo audisset Hiram verba Salomonis lætatus est valde.* Hiram erat amicus Salomonis, & prius fuerat amicus Dauid, & quia nunc videbat Salomonem prudenter loqui, lætatus est valde, quia sapiens erat, gaudet enim amicus de bono amici sui, quia amicus bonus factus, bonum est eius, cuius est amicus, vt patet 8. Ethic. *Et ait benedictus dominus hodie.* Scilicet benedicatur ipse, quia fecit tale bonum.

De quo Deo loquebatur Hiram, cum dixit: Benedictus dominus Deus hodie. *Quæst. VI.*

QVAERETVR de quo Deo dicebat nūc Hiram, ꝙ benedictus esset. Aliquis dicet, ꝙ dicebat de Deo Israel, quia iste cōuersus erat ad iudaismum, & ob hoc erat amicitia inter eum, & Dauid, & nūc inter eum, & Salomonem. Dicendum, ꝙ non stat, quia Hiram erat Gentilis colens idola, & ante eum Sidonii colebant idola, vt patet Iudi. 10. cum dicitur, ꝙ Israelitæ seruierunt idolis Baalin, & Astaroth, & dijs Syriæ, & Sidoniis: etiā temporibus Acab post Salomonem Sidonii colebāt idola, s. tempore, quo Acab accepit Iezabel in vxorem, quę erat filia regis Sidonis, & propter eam coluit idola, vt colligitur infra 16. etiam tempore Salomonis colebant Sidonii idola, quia infra 11. s. dicit, ꝙ Salomon colebat Astarthem deam Sidoniorum. Idem patet sequenti lib. 23. ergo Hiram non colebat Deum Israel, sed Astarthem, quam etiam postea coluit Salomon. Item patet, quia iste Hiram fabricauit templū Iouis in Tyro, vt patet per Iosephū 8. Antiqui. t Dicendum ergo, ꝙ Hiram potuit hic vocare Deum illum, quem ipse colebat, quia sic loquebantur alii Gentiles, quando dicebant aliquid de diis, nam Deos suos per excellentiam vocabant Deos, & illos magis laudabant quā Deos aliarum gentium. Nunc tamen dicendum, ꝙ non locutus est de Deo suo, eo ꝙ opinabantur Gētiles, quòd illi dii, quos ipsi colebant non benefaciebāt alicui, nisi cultoribus suis, & pro eis pugnabāt contra alias gentes, & contra Deos ipsarum gentium, sic colligitur per August. 3. de Ciuitate Dei, & per Virgiliū 1. & 10. Aeneidos. Salomon tamen nō colebat illum Deum, quem colebat Hiram, ergo non putaret Hirā, quòd Deus suus dedisset sapiētiam Salomoni, vel dedisset Dauid filium sapientem, benedixit tamen Hirā, qui dederat Dauid filium sapientem, ergo non fuit locutus de Deo suo. Sed dicendum, ꝙ aut loquebatur de quodam Deo, quem Gentiles putabant esse supremum, & disponentem omnia, sicut videntur opinati Athenien. constituentes aram Deo ignoto, vt patet Actuum 17. & iste prouideret Hebræis, & aliis gentibus, aut loquebatur de Deo Hebræorum, quia quamquam ille non esset Deus suus, cum esset Deus Salomonis, & Dauid putabat, ꝙ bene faceret eis, sicut de Deo suo Ioue, aut dea sua Astharthem putabat, ꝙ benefaciebat ei, & istud vltimum est verum 2. Paralip. 2.

A s. quia dilexit dominus populum suum, ideo te regem fecit super illum, & benedictus dominus Deus Israel, qui fecit cęlum, & terram, qui dedit Dauid filium sapientem, & eruditum. *Qui dedit sapientissimum filium Dauid.* Magnum donum erat, ꝙ Deus daret sapientiam Salomoni ad regendum populum, ideo laudandus erat. *Super populum hunc plurimum.* Dixit hoc Hiram, qa magnum erat regnum Israel in comparatione aliorū regnorum terrę sm̄ modum illius temporis: nam dominabatur Salomon in terra, in qua olim fuerant plures, quam 50. reges, quòd patet, quia Iosue, & Israelitæ occiderunt 31. reges, qui enumerantur Iosue 12. & ante hoc tēpore Moysi occiderant duos reges Amorrhęos Sehon, & Og. Iosue 13. mansit etiam multa terra Chananæorum, quæ nondum capta erat ab Israelitis Iosue 13. & Iud. 3. quarum magnam partem acceperant Israelitæ post mortem Iosue vsque ad tempora Dauid, & toti isti terræ dominabatur Salomon, & sic tantam habebat ipse terram, sicut 50. reges, & ob hoc populus eius erat plurimus.

Magnitudo regni Salomōis.

B

Et misit Hiram ad Salomonem, dicens: audiui quæcunque mandasti mihi. Placuit petitio Salomonis ipsi Hiram, ideo obtulit se libenter facturum quicquid ille petebat, & dixit, quæcunq; mandasti mihi, idest misisti ad dicendum: nam mandare multoties accipitur promittere, sic patet Gen. 45. s. hęc mandat filius tuus Ioseph, idest mittit ad dicendum: nam filius nihil mandaret patri. Simile patet Nume. 20. s. Hęc mandat frater tuus Israel, & tamen Israelitę orabant ibi, & non pręcipiebant.

C

Ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis, & abiegnis. Idest ego faciam quicquid vis scindendo cedros, & abietes. Salomon solum dixerat supra de lignis cedrinis, & tamen respondit Hiram de cedrinis, & abiegnis, quia forte Salomon misit ad petendum abietes quamquam supra omissum fuerit, sic patet 2. Paralip. 2. vbi ponuntur plura ligna, s. sed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pinnea de Libano. in Hebręo dicitur. *In lignis buxinis.* Vbi nos dicimus abiegnis. Posuit tamen litera nostra abiegnis, quia cōuenientior est abies ad ista opera quā buxus: est enim abies arbor recta, & leuis odorifera nocens animalibus venenosis, vt ait Isidorus in lib. Etymo. *Serui mei deponent ea de Libano ad mare.* Tyrus, & Sidon sunt ciuitates iuxta mare, in quibus regnabat Hiram, mons autem Libanus, in quo erant ista ligna pertingebat ad mare, ideo quamquam possent duci ista ligna per terram de Libano vsque Ierusalē noluit Salomon, quòd ducerentur per terram, quia erat lōgum iter, & essent magnæ expensæ, sed ducebantur per mare: nam Ierusalem modicum distat a litore maris. est enim Ioppē quædam ciuitas sępe nominata in libris Machabæorum, quæ vulgariter nunc vocatur Iapha, vbi est portus, ad quem appellant peregrini, & distat. 9. leucis a Ierusalem, ideo mittebant illa ligna per mare, & portabantur ad aliquem locum propinquum Ierusalem, & inde inferebantur in Ierusalem. Et quia locus propinquissimus per mare erat Ioppem ferebantur illuc, vt patet 2. Paralip. 2.

D

Tyrus, & Sidon vbi.

E

Et ego componam ea in ratibus. Idest faciam componi: nam rex non faciebat ista manu sua, sed iubebat fieri, sic dicitur sequenti cap. quòd Salomon ędificabat domum domino, idest faciebat eam ędificari. Vocantur rates naues, in quibus portari possunt quęcunque onera. Dicit Rab. Salom. quòd ista ligna non portabantur in ratibus, sed in mari componebantur, s. ligabantur super aquas, & aliqui ascendebant super illa ligna, vel pręcedebant in aliqua nauicula, & dirigebant illa, vt mouerentur. Sed hoc non stat, quia in fluminibus, vbi est aqua directe fluens versus vnam partem

potest

potest hoc fieri cum ipse impetus aquę ferret ligna, & solũ opus erat, quòd aliquis vir dirigeret illa ligna. In mari tamen, quod est procellosum, & non fluit aqua directo impetu ad vnam partem, nõ poterat hoc fieri, quia non mouerentur ligna versus Ierusalem ad partem, ad quam volebat Salomon, sed quocunque impetus aquæ illa ferret, ideo oportuit, quòd mouerẽtur in ratibus, vt ad motus illarum mouerentur ligna, etiam quia Hirã dixit hic, ego componam ea in ratibus.

In mari vsque ad locum, quem significaueris mihi. Idest cõponam ea in mari in ratibus, & ducam vsque ad locũ, quem mihi assignaueris. *Et applicabo ea ibi.* Idest deponam ad terram.

Et tu tolles ea. Idest ad te pertinebit, quòd facies ea ferri inde in Ierusalem, locus autem quem postea Salomon assignauit fuit Ioppem, vt patet 2. Paralipom. 2. capitu.

C Sciendum de isto Hiram, quòd fuit valde amicus Salomonis, & sępe sibi scribebant epistolas ipse, & Salomon, vt ait Iosephus 8. Antiquitatum, scilicet epistolarum Salomonis, & Hiram scripta hactenus seruantur, non solum in libris nostris, sed etiam apud Tyrios, & siquis hęc voluerit cognoscere integre, rogãs custodem monimentorum publicorum Tyriæ ciuitatis, inueniet ea consona horum, quæ a nobis edita sunt. De hoc etiam dicit in eodem libro Antiquitatũ, quòd meminit regis Salomonis, & Hiram Menãder, qui ex Phoenica lingua antiquitates Sidoniorum in vocem conuertit helladicã, dicens: moriente Abibalo successit in regnum filius eius Hiram, qui cum vixisset annis quinquaginta tribus regnauit trigintaquatuor: hic effodit amplum terrę spacium, & auream columnam, quę est in Iouis templo dicauit. In super, & lignorum materiam a monte Libano incidit ad tecta templorum, & destruens antiqua sacraria, templum ędificauit Herculis, & Astarthę, & primum Herculi hoc erexit mense piriceo, & contra Eucheos tributa non reddẽtes egit exercitum, eisque sibi subiectis denuo remeauit. Huius temporibus erat Abdemonis filius iuuẽculus qui semper propositiones, quas imperasset rex Ierosolymorum soluebat. Meminit autem illius etiam Dion Historiographus, ita dicens: Abibalo moriente filius eius Hiram regnauit, hic partem ciuitatis positam ad orientem diruit, & maiorem vrbẽ effecit, & Olimpii Iouis templum destruẽs medium locũ ciuitati coniunxit, & aureis anethimatibus exornauit, ascendensque in montem Libanum Syluã maximam ad sacrorum secuit ędificia. Adiecit ad hoc, regem Ierosolymorum Salomonem misisse ad Hiram regem Tyri figuras quasdam, & petiisse ab eo solutionem, ita vt si non posset discernere, soluenti pecunias daret. Cumque fateretur Hiram non posse illa se soluere, multaque foret pecuniarum detrimenta passurus, per Abdimum quendam Tyrium, quæ posita fuerant, soluta sunt, & alia ab eo proposita, quæ si Salomon non solueret Hiram regi multas pecunias daret.

Cap. 2. — Gẽtiles habebant custodẽ monimẽtorũ publicorũ.

Præbebis necessaria mihi. Istud est tertium, in quo Salomonis, & Hiram pactum interponitur, s. quòd Hirã prouideret Salomoni de lignis, & Salomon prouideret Hiram de cibis, & dicitur.

Pactũ ĩter Salomonẽ & Hirã p lignis habendis.

Præbebis necessaria mihi, vt detur cibus domui meæ. Forte petiuit istud Hiram, quia terra Tyriorum, non est ita fertilis in victualibus, sicut reliqua terra Chanaan, iõ in mercedem laboris non petiuit aliud, nisi cibos, vel forte Hiram, & serui sui cessabant ab agricultura, vt secarent, & pararent ligna pro Salomone, & etiam lapides dolarent, vt patet infra. ideo petebat sibi dari cibos, quos non poterant habere Tyrii cessantes nunq

F ab agricultura. *Itaque Hiram dabat Salomoni ligna cedrina & ligna abiegna iuxta omnem voluntatem eius.* Idest de istis duabus materiis, s. cedrorum, & abietum dabat principaliter Hiram Salomoni, & hoc iuxta voluntatem suam, idest quæcunque petiisset, & de quacunque magnitudine, secundum quòd erant necessaria pro opere templi.

Salomon autem præbebat Hiram viginti millia Coros tritici in cibum domui eius. Istud dabat per singulos annos Salomon ipsi Hiram dum ędificatum fuit templum, & domus regis, quia semper in Libano cędebant Tyrii ligna pro Salomone. De quantitate autem Cori declaratum est pręcedenti ca. & habetur Ezechielis 45.

G *Et viginti Coros purissimi olei.* Etiam istud dabat in cibum, de animalibus autem ad cibum nihil dabat eo, quòd forte plus abundabant Tyrii, quam serui Salomonis, sed solum dedit triticum, & oleum, quia ista non erant ad sufficientiam in terra Tyriorum. Accipitur autem Corus pro mẽsura communi tã ad oleum quam ad triticum, & tamen raro sunt eędem mensuræ aridorum, & liquidorum vnde Lucæ 16. ponuntur diuersæ, cum dixit villicus iniquitatis ad vnum debitorem domini sui: Quantum debes domino meo? Et ille dixit, centum cados olei, & ad aliuṁ debitorẽ dixit, quantum debes? & ille ait, centum Coros tritici. hic tamen Corus est tam pro cado, quam pro Coro.

H *Hęc tribuebat Salomon Hiram per singulos annos.* Idest quandiu durauit ędificatio Sãctuarii, & domus regis dedit ista Salomon, & ista non erant in plenam satisfactionem pro labore, & pro precio lignorum. Nam expleto tempore ędificationis, s. post 20. annos dedit Salomon regi Hiram 20. oppida in terra Galilęę, vt patet infra 9.

Deditque dominus sapientiam Salomoni, sicut locutus est ei. Ista est recapitulatio, quia iam supra dictum fuerat de sapientia data Salomoni, hic tamen repetitur, quia agitur de ędificatione templi, in qua necessaria erat magna prudentia, & dicitur, sicut locutus est ei, s. quia supra 3. dixit ei, quòd faceret eum sapientiorem omnibus qui pręcesserant eum, & qui futuri erant, ex hoc
I patet, quòd sapientia prius data fuit Salomoni quam inciperet ędificare templum, & quam mitteret ad Hiram pro lignis, & lapidibus.

Et erat pax inter Hiram, & Salomonem. Et percusserunt fœdus ambo. Dicitur hoc, quia non poterant ista fieri, nisi esset pax inter Salomonem, & Hiram, fuitque pax inter eos, sicut fuerat inter Hiram, & Dauid: nam Hiram fuerat amicus Dauid omni tempore, vt patet supra in litera, & ad confirmationẽ huius pacis inierunt fœdus inter se Salomon, & Hiram, ex hoc autem colligitur aliqualiter, quòd Hirã erat de terra Chananęorum, contra quem Salomon pugnare poterat licite, alioquin non curasset Hiram facere fœdus cum Salomone, quia non esset alias pugnaturus dato, quòd nõ
K iniretur fœdus, & forte fuit ista vna de causis, propter quas licuit Salomoni non pugnare contra Hiram, & terram suam, eo quòd valde indigebat Salomon ministerio Tyriorum, & Sidoniorum ad cędenda ligna, cum nullus esset in Israel, qui sciret ligna cędere, sicut Sidonii, vt patet supra in litera. Qualiter autem fœdus percussum fuerit inter eos, non apparet, sed credendũ est, quòd ipsi, vel aliqui nomine eorum fecerint cęremonias illas, quæ requiruntur in fędere, de quibus declaratum est Iosue vlt. & supra primo libro capitu. decimoctauo.

Elegitque rex Salomon operarios. Hic ponitur 4. s. operariorum electio: nam Salomon accepit operarios sufficientes ad hoc opus, & mittebat illos in Libanum, vt ibi cęderent arbores, & lapides cũ Tyriis, qui erant magi-

Operariorũ electio.

magistri operū. *De omni Israel*. Idest isti operarii erant assumpti de toto Israel, quia eligebantur viri conuenientes ad hoc.

Et erat indictio 30. millia virorum. Idest erat summa operariorum triginta millium. Vocatur autem indictio, idest summa, vel numerus. Vel magis proprie indictio est impositio, vt cum aliquis imponit aliquid alteri agendum dicitur ei indicere illud, & sic est sensus, quòd rex Salomon imponebat populo triginta millia operariorum, qui forte recipiebāt precium de pecuniis plebis, sic vult Iosephus 8. Antiquitatum, quòd rex indixit omni populo tributum triginta millium operariorum.

Sciendum etiam, quòd isti operarii non erant de genere Israelitarum, sed solum de proselytis, idest cōuersis ad iudaismum de gentilitate: Israelitæ autē non cogebantur ad ista seruitia, sed erāt ordinati, vt essent viri bellatores. Sic patet infra 9. cum dicitur de filiis autem Israel non constituit Salomon seruire quemquam, sed erant viri bellatores, & ministri eius, & principes, & duces, & præfecti curruum, & equorum.

Mittebatque eos in Libanum 10. millia per menses singulos. Idest isti triginta millia operariorum erant destinati, vt irēt in Libanum, & ibant decem millia solum vno mense, & alio mense alia decem millia, & tertio mēse alia decem millia, & quarto mense illa 10. millia, quæ fuerant in primo mense, & sic fiebat circulatio, vt quælibet decem millia istorum vno mense operarentur, & duobus mensibus quiescerent. *Vicissim*. Idest, quòd mutarentur per vices ista triginta millia virorum, quia nunquam simul omnes seruiebant, sicut supra declaratum est.

Ita vt duobus mensibus essent in domibus suis. Idest fiebat ista vicissitudo, & permutatio in operariis, ita vt quilibet operaretur vno mēse, & quiesceret duobus, istud fiebat ad recreationem, quia labor iste cędendi lapides, & ligna, erat grauissimus, ideo fiebat mutatio, vt maius tempus daretur ad quietem quam ad laborē. Secunda causa erat, quia isti egebant multis necessariis pro domibus suis, & familia, ideo vt possent illa ꝓcurare dabatur eis, quòd possent duobus mensibus quiescere, & vno mense operari.

Et Adoniram erat super huiuscemodi indictione. Idest Adoniram erat Israelita, & habebat curam de ista indictione, idest de istis triginta millibus virorum, scilicet regendo eos, quo tempore deberent isti quiescere, & illi operari, ne maneret aliquod tempus, in quo decem millia virorum nō operarentur, etiam faciebat, quòd opera non fierent negligenter.

Fuerunt itaque Salomoni 70. millia eorum, qui onera portabant. Isti septuaginta millia non computabantur cū illis 30. millibus supra positis, quia 30. millia solum erant ad cędendum ligna in Libano, isti autem de septuaginta millibus erant ad portanda onera. Erant autem ista onera ligna, quę portabantur de Libano. Nā Hiram, & serui sui componebant ea in ratibus, & portabant per mare vsque Ioppem, & inde vsque ad Ierusalem per illas nouem leucas portabant illa isti viri de 70. millibus. De lapidibus quoque idem dicendum videtur, s. quòd parabantur in monte Libano, & ducebantur per mare vsque Ioppē: nam dicitur infra quòd cementarii Hiram, & Salomonis parabant lapides in monte.

Et 80. millia latomorum in monte. Idest habebat octoginta millia virorum forte in monte Libano, qui ibi de lapidicina lapides grandes cędebant, & parabant. Vocantur autem Latomi, idest lapidum cęsores. Ista autem 80. millia, virorum, & 70. millia, de quibus supra dicebat, & 30. millia, qui erant in indictione erant de conuersis ad iudaismum, vt supra dicebatur, quia

A Israelitæ solum accipiebantur, vt preessent operantibus.

Absque præpositis, qui præerant singulis operibus numero trium millium, & trecentorum. Idest ista summa supra posita centum, & octoginta millium erat de operariis, & non computantur ibi magistri operū, qui pręerant eis, & isti erant tria millia trecenti. Isti autem erant de Israelitis, quia in hoc non seruiebant, sed imperabant.

Præcipientium populo, & his qui faciebant opus. Idest isti præpositi, scilicet tria millia, & trecenti pręcipiebant populo quid agere deberent. Vocatur autem populus tota summa istorum latomorum, & portantium onera, & eorum, qui erant in indictione, quæ summa

B erat simul 180. millium. Pręcipiebant etiam his qui faciebant opus, idest his, qui operabantur in templo: nam dum isti, qui supra positi sunt cędebant lapides, & ligna, & portabant, alii operabantur in templo disponentes locum, & deinde facientes ędificia, & per omnes istos diuisi erant præpositi tria millia, & trecēti qui iubebant singulis operariis quid facere deberēt, etiam videbant quomodo fierent opera ne quid fieret negligenter.

Præcepitque rex, vt tollerent lapides grandes. Idest iussit, quòd cęderentur lapides valde magni ad ponendum in fundamento templi, & debebant esse magni, vt sustinerent ędificium altum superpositum.

Lapides preciosos. Idest isti lapides erant preciosi, qui ponebantur in fundamentis templi non intelligendo,

C quòd erant de natura gemmarum, quia de illis nunquam reperiuntur magni lapides quales conueniunt cementis, & tamen hic dicit, quòd erant lapides grandes. Etiam non stat, quia valde videbatur stolidum, ꝙ lapides preciosi ponerentur in ędificio, vbi apparere non debebant, sed vocantur hic lapides preciosi, idest, quia magno precio constabant, scilicet marmora magna, quæ in montibus secabatur de lapidicinis, & ista poterant haberi in magna quantitate.

Vnde dicit Iosephus 8. Antiquitatum. quòd Salomon posuit fundamenta templi nimia terrę profunditate de lapidibus fortissimis, qui possent longo tempore permanere, qui ęquè constipati sunt conserti ter-

D rę pauimēto, vt fortitudo superędificati operis essent, & propter inferiorem sui fortitudinem, sine defectu impositam magnitudinem, & preciosam pulchritudinem sustinerent. Dicit etiam de istis lapidibus, quòd quidam eorum erant viginti cubitorum in longitudine, & decem in latitudine, & quinque in altitudine, ita vt essent lapides supra humanam extimationē in magnitudine.

Fertur, ꝙ multi ex istis lapidibus sunt hodie Romę in templo Petri & Pauli adducti ꝑ Vespasianū tpe destructionis templi Iudęorum.

In fundamentum templi. Idest omnes isti lapides magni erant pro fundamento. Nam licet parietes de lapidibus ędificati fuerint, tamen lapides, qui erant supra cementum minores erant, quia leuius pondus sustinebant.

Et quadrarent eos. Idest isti lapides quadrabantur in monte antequā ducerentur in Ierusalem, vt sicut quadrandi erant, ita ibi quadrarentur, & scopularentur,

E istud autem fiebat ad tollendum magnitudinem ponderis, quia si lapides rudes ferrentur de lapidicina, & postea deberent quadrari, & scopulari, esset duplo maior magnitudo. Ideo siquis deberet ferre de lapidicina lapideam mollem, de qua postquam quadraretur, & scopularetur fieret lapis scopulatus 20. cubitorum lōgitudine, & decem latitudine, & quinque altitudine, oportet esse molem illam importabilem, cum autem quadrarentur in monte fiebat portabilior.

Quos dolauerunt cementarij Salomonis, & cementarij Hiram. Vocantur cementarii illi, qui lapides pro cementis dolant, & scopulant, & quia isti lapides erāt pro fundamento,

damento, vt patet hic, dicuntur cemẽtarii dolasse eos, & erant isti cemẽtarii Salomonis, & Hiram, eo quòd serui vtriusque laborabant simul in monte, sicut dixit supra Salomon sint serui mei cum seruis tuis, quia in populo meo non est vir, qui nouerit ligna cędere, sicut Sidonii.

Porro Biblij præparauerunt lapides, & ligna. Scilicet lapides dolabantur, & quadrabantur a cementariis, qui erant artifices rudes, deinde Biblii, qui erant sapientiores in hac arte poliebant illos, & reducebant ad quãcunque formam vellent. de lignis eodem modo fiebat, scilicet, quòd ligna cęderentur, & quadrarentur a quibuscunque, deinde Biblii illa figurarent, sicut vellent, ita vt in templum omnia ferrentur fabricata, & nihil ibi fieret, sed solum ea, quæ facta erant extra Ierusalem ducebantur in Ierusalem, & coniungebantur, & per illorum coniunctionem fiebat templum. Dicuntur autem Biblii viri quidam nominati a quadam ciuitate Phœnicis, quæ dicitur Biblos. De hac autem loquitur Ezechiel 27. cap. scilicet Senes Biblii, & prudentes eius habuerunt nautas ad ministerium varię supellectilis tuę. In Hebręo habetur Gebellim, vbi nos dicimus Biblii, & nomen gentis est, singulare autem est Gebal, & isti Gebellim habitant apud terram Israel iuxta Tyrum, & pugnauerunt aliquando cõtra Israelitas. De hoc Psalm. 82. scilicet Moab, & Agareni, Gebal, & Ammon, & Amalec, & alienigenę cum habitantibus Tyrum. Et sic ponitur ibi Gebal pro nomine gentis, cuius plurale est Gebellim.

Ad ædificandum domum. Idest fuerunt lapides politi, & ligna figurata per Biblios, vt nihil deesset ad ędificãdam domum, nisi coniungere ipsa ligna, & lapides iã polita, & formata, sicut cum fit aliquod tabulatum ad ponendum in altaribus nihil in Ecclesia fit, sed solum ibi compaginantur tabulę, quæ exterius fabricatę fuerant, & politæ, atque depictæ.

CAP. VI.

2. Paral. 3. FACTVM est ergo quadringentesimo, & octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Aegypti in anno quarto mense Zio, ipse est mẽsis secundus regni Salomonis super Israel, ędificare cœpit domum Domino. Domus autem quam ædificabat rex Salomon Domino habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine.

DESCRIPTA in pręcedẽtibus materię pręparatione, hic agitur de domorum ędificatione, & diuidit in duas, quia primo agitur de ędificatione domus domini: secũdo de constructione regij palatii sequen. capit. Prima in duas, quia ponitur ędificationis tempus, secundo ędificii modus ibi. *Domus autem quam ædificabat.*

An sit ordo continuus. *Quæst.* I.

QVAERETVR circa primum, an ea, quæ habentur hic, fuerint facta immediate post pręcedentia, & an sit continuatio ordinis, vel sit ordo mutatus.

Respondendum, quòd ista, & ea, quę habẽtur præcedẽn. cap. simul fuerunt, nam supra dicebatur de cęsione lignorum, & lapidum, & portatione eorum ad locum Sãctuarii: hic autem agitur de fabricatione ipsius Sanctuarii, fuerunt tamen ista simul, quia durauit ædificatio templi Salomonis, & domus suæ 20. annis, scilicet ædificatio templi septem annis infra in litera, & ędificatio domus regis 13. annis sequenti cap. & in omnibus istis viginti annis continuatum fuit opus cędendi lapides, & ligna, de quo præced. cap. dicitur, & etiam opus Sãctuarii in isto tempore factum est, ideo non procedit vnum ad alterum. vnde Salomon in fine viginti annorum dedit regi Hiram viginti oppida in terra Galilęę, quasi tunc finiretur opus, & daretur merces infra 9. scilicet, expletis autem annis 30. postquam ędificauerat Salomon duas domos, idest domum domini, & domum regis, Hiram rege Tyri prębente ligna cedrina, & abiegna, tunc dedit Salomon Hiram 20. opida in terra Galilęę, prius tamẽ incępit id, quod habetur supra, quam quòd habẽt hic, eo quòd prius incępit aliqua materia disponi, & duci in locum Sanctuarii, quam ędificaretur aliquid de Sãctuario.

Factum est autem quadringentesimo, & octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Aegypti. Hic ponitur tẽpus, quo incępta est ędificatio templi, quę fuit 480. annis post exitum de Aegypto. Quo tẽ templum inceptum est.

In anno 4. Scilicet regni Salomonis. Nam pauco tempore postquam accepit sapientiam Salomon a Deo incępit ędificare. *Mense Zio.* Scilicet in mense secundo, qui vocatur Zio secundum Hebręos.

Ipse est mensis secundus regni Salomonis super Israel. Idest iste erat mensis secundus anni quarti regni Salomonis, & sic Salomon solum regnauerat tribus annis, & vno mense quando incępit templum ędificare, & disponere ea, quæ habentur hic.

Aedificare cœpit domum domino. Istam domum ędificauit prius, & deinde palatium suum.

Quare in ædificatione templi ponitur annotatio temporis, cum hoc non sit consuetum in sacra Scriptura.

Quæst. II.

QVAERETVR quare ponitur hic computatio temporis, scilicet, quando factum fuit Sanctuarium, nam non est ista cõsuetudo in scriptura, quòd enarretur tempus præteritum in principio alicuius operis, licet istud sit vsitatum apud aliquos historiographos.

Respondendum, quòd hic posita fuit summa annorum ad certificandum tempus, in quo factum est Sanctuarium, eo quòd erat istud de principalissimis, quæ facta sunt in veteri testamento: nam in aliis quæ minus principalia erant, s. in principiis ętatum Regũ, & Iudicum non ponitur assignatio temporis ad hoc, quòd sciamus, quo tempore facta sunt, quia de illis non est principalis cura, ędificatio autem Sanctuarii, in quo debebat esse omnis cultus Dei, erat vnum de principalissimis totius veteris testamenti, ideo debuit poni annotatio temporis. Sic etiam factum est in quibusdam aliis multum principalibus, vt patet de legis datione, in qua ponitur tempus ab exitu de Aegypto. Exodi 19. s. mẽse tertio egressionis Israel de terra Aegypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai, & ibi sequitur quomodo post tres dies data est lex. Item cõstructio tabernaculi Moysi fuit aliud de principalibus veteris testamenti, quia in illo fuit totus cultus Dei vsque ad templi Salomonis ædificationem, ideo assignatur tempus erectionis eius Exod. 40. scilicet igitur mense primo anni secũdi in prima die mensis collocatum

catum est tabernaculum. Item numeratio Israelitarũ, quæ facta est in deserto prima vice fuit vnum de principalibus in veteri testamento, eo quòd Israelitę ante hoc non erant distincti per tribus suas, & familias quantum ad certitudinem numeri, nec erant eis assignata loca castrametandi, & modus mouendi castra, & quia in mõte Sinai factum fuit hoc, ꝙ acciperetur summa omnium tribuum cuiuslibet per se, & distinguerentur per vexilla, & assignarentur eis loca castrametandi, positum fuit tempus, quo hęc facta sunt eo, ꝙ nimis differebat nunc populus Hebraicus a pręcedenti tempore, quia nunc erat exercitus ordinatus, & prius erat multitudo inutilis. De hoc Numeri 1. s. locutus est dominus ad Moysen in deserto Sinai anno altero egressionis de Aegypto prima die mẽsis secundi.

Item profectio Israelitarum de monte Sinai fuit aliquid valde notabile, quia quando venerunt in Sinai non habebant legem, & quando recesserunt inde iã habebant eam, etiam non habebant prius Sanctuariũ, & tunc habebant, & prius non erant ordinati, & tunc erant ordinati in castrametationibus, & progressionibus. Et quia multum differebat nunc status populi a priori conditione, posita fuit annotatio temporis pro gressionis de monte Sinai: Nume. 10. s. anno secundo mense secũdo vicesima die mensis eleuata est nubes de tabernaculo fœderis, profectique sunt per turmas suas filii Israel de deserto Sinai. Debuit ergo hic fieri annotatio temporis.

Alia causa fuit, quia totus cultus Dei fuit in Sãctuario Moysi, quod fabricauerat in deserto, eo quòd iussum erat sub pęna mortis, ne quis extra illud offerret sacrificia. Leuiti. 17. post quam autem fabricatum est templum Salomonis cessauit cultus Dei in tabernaculo Moysi, ideo debuit hic poni annotatio tẽporis, vt per eam sciatur quanto tempore durauerit cultus Dei in tabernaculo Moysi, & quãto tempore in templo Salomonis.

Annotatio temporis huius ædificationis quare potius fuit posita ab exitu de Aegypto, quam ab alio tempore. Quæst. III.

Qvaeretvr vlterius, cum deberet poni hic annotatio temporis, quare potius posita est ab exitu de Aegypto, quam ab alio tẽpore: nam poterat poni annotatio ab orbe condito, vt sciretur in quoto anno sęculi factum est templum Salomonis, vel fieret annotatio ab anno diluuii, vel ab anno natiuitatis Abrahę, vel ab ingressu suo in terram Chanaan, vel ab ingressu Iacob in Aegyptum, quia omnes istæ annotationes ęrarum erant satis rationabiles, & satis conuenientes Hebræis: nam istas annotationes ponit hic Iosephus octauo Antiquitatum.

Respondendum, quòd a qualibet istarum ęrarum poterat fieri satis rationabiliter annotatio, fuit tamen facta potius ab exitu de Aegypto, eo quòd in Israelitis erat, sicut in aliis gentibus. Nam quælibet gentes computant annos suos ab eo tempore, quo in eis accidit aliquid notabilissimum, sic inter Gręcos cœperunt computari tempora per Olimpiades quasi incipiendo annos suos ab Hercule, qui Olimpiades instituerat. Iterum autem a Troia capta cęperunt computare annos, quia captio Troiæ fuit mirabilis victoria Gręcorum, postea vero cœperunt ab istito Eleo, qui reparauit Olimpiades, vt ait Solinus in Polyhistorum deinde autem computauerunt a tempore Alexãdri, quia ille fuit excellentissimus rex Græcorum. Sic etiã Romani a principio computauerunt annos suos ab

A vrbe condita, deinde tempore Octauiani cœperunt computare per ęram, & indictionẽ, quę ab ipso Octauiano imposita est, & sic computabant omnes gentes, & vsque hodie in quibusdam terris, quamquam Christo subditæ sint, durat computatio per ęram Cęsaris. In Hebræis autem nullum fuit maius bonum quam liberatio de Aegypto, ideo non debuit fieri cõputatio per aliam ęram. De prima ęra, s. ab orbe condito dicendum, ꝙ non attinebat ad Hebræos specialiter, sed generaliter inquantum ipsi, sicut & cęterę res creati erant. Item non multum conueniebat eis ęra a diluuio, eo ꝙ nihil speciale fuit in illa quãtum ad Hebræos, licet fuerit quasi quoddã principium sęculi, iõ erat communis ad omnes gentes. Item ęra a natiuitate Abrahę non erat specialis Iudeis, quia tunc nõ erat

B Abraham electus a Deo, vt esset pater Iudęorum, s. quia Deus nihil locutus fuerat ad eum, nec ad progeniem suam. Aliæ autem ęrę, s. ab ingressu Abrahæ in terram Chanaan, vel ab ingressu Iacob in terram Aegypti pertinebant specialiter ad Hebræos, prima autem, quia Abraham pręcepto Dei introiuit in terram Chanaan egressus de Mesopotamia, & tunc Deus ꝑmisit ei, ꝙ benediceret ei, & multiplicaret ipsum. Genes. 12. Introitus etiam Iacob in Aegyptum pertinebat ad Hebræos inquantum Iacob pater eorum præcepto Dei illuc introiuit. Gene. 46. & tamen ista duo non importabant aliquod magnum beneficium, sicut liberatio de captiuitate Aegypti, quia nullum maius bonum potest homini esse, quam libertas, potissi-

C me quia captiuitas erat durissima: nam vocabatur fornax ferrea, sic enim Deus dixit Deut. 4. ꝙ eduxit Israelitas de fornace ferrea Aegypti. Vocatur etiam ergastulum, vt patet Exo. 6. ca. ego dominus, qui educam vos de ergastulo Aegyptiorum, & eruam de seruitute. Vocatur etiam catena ceruicum: Leuitici 26. scilicet. Ego dominus, qui eduxi vos de terra Aegyptiorum, ne seruiretis eis, & qui confregi catenas ceruicũ vestrarum, vt incederitis erecti, ideo quandocunque Deus commemorat beneficia facta Israelitis, vel ponit istud solum, vel ponit ante alia tanquam maximũ beneficium, vt patet sępissime in quatuor libris vltimis Moysi.

D Alia causa fuit, quia Israelitę nunquam fuerunt populus ante exitum de Aegypto, nam cum introierũt in Aegyptum, nondum poterant vocari populi, quia solum erat Iacob cum filiis suis, & nepotibus, & cõputando omnes etiam vsque ad paruulum vnius diei, non accedebant ad septuaginta. Gen. 46. In Aegypto autem quamquam Israelitæ multi essent, quia augebantur nimis Exod. 1. tamen non merebantur vocari populus, eo ꝙ erant serui Aegyptiorum, & seruus nõ est aliquid sui ipsius, sed est homo simpliciter alteri⁹, vt patet 1. Politicorum cap. 2. vnde serui non possunt per se facere populum, cum sint possessio dominorũ suorum 5. Ethic. & Exo. 21. nec etiam faciunt partem populi cum ipsi computentur, sicut bruta, vel quęcũque res possessę, nec differunt serui a gladio, martel-

E lo, & serra nisi, sicut organum animatum ab organo inanimato 8. Ethic. Inceperunt ergo esse populus cũ primum exierunt de seruitute, & istud fuit in exitu de Aegypto, ideo ab eo tempore debet computari principium bonorum collatorum populo Hebręorum.

Captiuitatis Aegypti diuersa nomina.

Alia etiam causa fuit, quia cultus Dei, & obseruatio omnium cęremoniarum erat in loco, vbi offerebãtur sacrificia, istud fuit primo in tabernaculo Moysi, deinde fuit in templo Salomonis, & ob hoc fuit rationabile, ꝙ cum nunc cessaret cultus Dei in tabernaculo, & inciperet esse in templo, ꝙ poneretur quantũ tempus fluxerat ab exitu de Aegypto, in quo anno cõstructum fuit tabernaculũ Moysi vsq; ad inchoationem

nẽ Sanctuarii, vel templi Salomonis, & ob hoc omnes annotationes temporum, quæ fiebant ante hoc, erant ab exitu de Aegypto. Sic enim habetur Exo.19. annotatio dationis legis, s. mense tertio egressionis Israel de terra Aegypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai. Sic etiam in computatione facta in deserto ponitur ista annotatio Num.1.s. locutus est dominus ad Moysen in deserto Sinai prima die mensis secundi anno altero egressionis eorum de Aegypto. Sic etiam in recessu de monte Sinai dicitur Num.10. Anno secundo mense secundo 20. die mensis eleuata est nubes. Sic etiam annotatio temporis erectionis tabernaculi Exo.40.s. igitur mense primo anni secundi in prima die mensis collocatum est tabernaculum. Eadem annotatio ponitur Deuter.1. pro recitatione Deut. in quo erat secunda lex, vt patet Deut.1. Ioseph⁹ tamen Antiquitatum 8. ponit plures etates ad computandum quando factum fuit templum dicens cœpit Salomon templum anno sexcentesimo duodecimo filiorum Israel de Aegypto. Post mille, & 20. annos aduentus Abraham de Mesopotamia in terram Chanaan a tempore diluuii anno millesimo quadringentesimo. Ab Adam anni tria millia cẽtum, & duo. Tunc siquidem in regno Tyri vndecimum Hirã annum habebat. A Tyri vero conditione vsque ad ædificium templi fuit tempus annorum ducẽtorum quadraginta. Sciendum autem, ꝙ licet Israelitæ computarent nunc annos suos ab exitu de Aegypto, eo ꝙ illud erat maximum, & recentissimum beneficium, tamen postquam ducti sunt in Babylonem nõ computabant annos ab exitu de Aegypto, sed ab exitu de captiuitate Babylonica, eo ꝙ illud erat ita magnum beneficium, sicut liberatio de Aegypto, & erat iam recentius sic patet Ierem.16. s. propterea ecce dies veniunt dicit dominus, & non dicetur vltra, viuit dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aegypti, sed viuit dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis, ante captiuitatem tamen Babylonis semper computabantur anni ab exitu de Aegypto, & non solum anni, sed etiam menses mutati sunt, quia mensis ille, in quo exierunt de Aegypto factus est primus quamquã ante illud non esset primus, vt patet Exo. 12. cum dixit Deus mensis iste vobis principium mensium primus erit in mensibus anni.

Quomodo isti anni sunt computandi. Quæst. IIII.

Quaeretur vlterius quomodo computãdi sint isti quadringenti octoginta anni. Rñdendum, ꝙ sunt computandi ab exitu de Aegypto per annos omnium principum, qui fuerunt vsque ad Salomonem, sed ad hoc sciendum, ꝙ est magnus error in computando annos iudicum, qui computari debent hic, eo ꝙ omnes iudices fuerunt inter exitum de Aegypto, & regnum Salomonis: nam si computentur omnes anni, qui ibi sunt tanquam inter se distincti, non solum 480. anni colligentur, qui ponuntur hic, sed etiam vltra sexcentos, ideo debent omitti multi numeri coincidentes adinuicem, quorum doctrina, & probatio declarata fuit Iudic.3. Ideo computatio simpliciter fiet sic, s. ꝙ accipiantur 40. anni ab exitu de Aegypto vsque ad introitum in terram Chanaan, quibus præfuit Moyses Deinde 40. anni, quibus præfuit Othoniel primus iudicum, & in istis 40. annis includitur totum tempus, quo dominatus est Iosue, & tempora media inter ipsum, & Octonielẽ. De primis 40. annis Exodi 16. & Deut.8. De secundis Iud.3. Deinde accipiantur 80. anni quibus præfuit Aod Iudi.3. Postea accipiantur 40. anni, quibus præfuit Barac cum Debbora prophetissa

F Iud.5. Deinde sumantur anni 40. quibus præfuit Gedeon Iud.8. Postea 3. anni, quibus præfuit Abimelec filius Gedeonis. Iud.9. Deinde sumantur anni 23. quibus pręfuit Thola Iud.10. Deinde 22. anni, quibus p̄fuit Iair eod.c. Deinde anni 18. qui fuerunt, sine iudice eod.cap. Postea anni 6. quibus præfuit Iephte Galadites Iudi.12. Deinde anni 7. quibus præfuit Abessan de Bethlehem eod.ca. Postea anni 10. quibus præfuit Abialon Zabulonites eod.c. Postea anni 8. quibus pręfuit Abdon eod.c. Deinde anni 20. sub Samsone. Iud. 16. Postea anni 40. quibus præfuit Heli summus sacerdos supra 1.lib.c.4. Deinde 40. anni qui transierũt sub Samuele, & Saule, vt patet Act.13. Deinde 40. anni sub Dauid præced.lib.c.5. & supra 2.cap. Deinde 3. an-

G ni sub Salomone: nam in principio quarti anni sui inceptum est templum, vt patet hic, qui simul collecti efficiunt annos quadringentos, & octoginta.

Iosephus tamen 8. Antiquitatum ponit ab exitu de Aegypto vsque ad ædificationem templi annos sexcentos, & duodecim. Diuersitas autem ista nascitur eo, ꝙ Iosephus computat omnes annos medios inter iudices, qui ponuntur in libro Iudicum, tanquam illi non sint coincidentes cum annis iudicum, & tamen necesse est, ꝙ coincidant, alioquin summa annorum, quæ ponitur hic erit falsa cum dicatur, ꝙ anno 480. ab exitu de Aegypto fuit incępta ędificatio templi. Si tamen computemus omnes annos, qui sunt in libro Iudicum proueniet ista summa quã ponit Iosephus, & adhuc superabũdabit in annis nouem, scilicet, quia

H erunt sexcenti viginti vnus annus. nam computat Iosephus 26. annos quibus præfuit Iosue computãdo ab exitu de Aegypto vsque ad exordium iudicũ, vel magis ad mortem Iosue. Deinde computat. 8. annos quibus Israelitę afflicti fuerũt a rege Mesopotamię priusquam Othoniel fieret iudex Iudicum 3. Deinde computantur 18. anni quibus afflicti fuerunt Israelitæ post mortem Othonielis antequam Aod esset iudex eodẽ cap. Deinde computantur 20. anni quibus pressit Israelitas Iabin rex Asor antequam esset iudex Barac Iudi.4. Deinde anni 7. quibus oppressi fuerunt Israelitæ a Madianitis, antequam Gedeon esset iudex. Iudicũ

I 6. Et 40. anni, quibus videtur vacasse principatus, & quibus oppressi fuerũt Israelitę a Philisthinis. Iud.13. qui anni collecti, & coniuncti præcedentibus efficiũt sexcentos viginti vnum, & superabundant nouem anni ad summam Iosephi, eo quòd ponit ipse pauciores annos, quam nos in tempore Samuelis, & Saulis, cõputatio tamen vera est, quæ ponitur in litera. De annis autem, quos Ioseph insuper ponit, declaratum est in libro Iudicum, quomodo debeant computari cum annis ipsorum iudicum.

Tempore quo ædificabatur templum Salom. vbi fiebant sacrificia. Quæst. V.

K Quaeretur vlterius tempore, quo ędificatum est templum, vbi fiebant sacrificia, & aliæ cæremonię?

Respondendum, quod nihil specialius fuit de tempore, quo fabricatum est templum quam de toto alio tẽpore, quod pręcesserat ab exitu de Aegypto vsque ad initium ędificationis templi, nã semper fieri debuerunt cęremonię in Sanctuario, quod fecit Moyses vsquequo inceperunt cęremonię fieri in templo Salomonis, nam si alibi fierent peccatum erat, ideo cum tempore, quo ędificabatur templum Salomonis esset tabernaculum Moysi in Gabaon, vt patet supra tertio. & secundo Paralipomen. primo ca. debebant fieri omnes cęremoniæ in Gabaon, quousque

Contra Iosephum

que ædificato templo Salomonis, & portata fuit arca de domo Dauid in sancta Sanctorum, & alia vasa sanctæ ministrationis: nam tunc inceperunt sacerdotes facere cęremonias in templo, vt patet infra 8. & 2. Paralipom. 5.

Nicolaus tamen, & Hebręi dicunt, ꝙ toto tēpore, quo fuit Sanctuarium in Silo obligabantur Israelitæ facere cęremonias in Silo, postquam autē mota fuit arca de Silo, dicunt ꝙ poterant fieri cęremonię vbicūque, & offerri sacrificia in quocunque loco, vsquequo ædificatum fuit templum Salomonis: post ędificationem autem templi huius obligabantur semper facere cæremonias in templo.

Sed istud falsum est, quia ante constructionē templi Salomonis semper fuit obligatio ad offerendum, in quocunque loco esset tabernaculum, & nō licebat fieri altare in diuersis locis, nisi ex speciali concessione, vt declaratum fuit supra 3. nā ibi dicitur, ꝙ immolare in excelsis erat peccatum, cū dicatur de Salomone, ꝙ ipse ambulabat in pręceptis Dauid patris sui, & diligebat Deum excepto, ꝙ in excelsis immolabat, & accendebat thymiama.

An licuit Salomoni facere templum, vt post cessaret ritus legalis in tabernaculo. Quæst. VI.

QVAERETVR vlterius quō licuit Salomoni facere templum, in quo fierent omnes cæremonię legis, & cessaret fieri ritus legalis in tabernaculo, ꝙ fecit Moyses, nam Deus iusserat, ꝙ ibi fierent sacrificia.

Respondendum secundum quosdam, ꝙ non faciebat Salomon aliquid contra legem, quia ipse non destruebat ex hoc tabernaculum Moysi, sed faciebat locum in quo conseruaretur illud tabernaculum. Patet enim de arca: nam eādem arcā, quam fecerat Moyses posuit Salomon in templo, ꝙ erat infra 8. c. & tamen in Silo sic factum est, quòd tabernaculum Moysi collocatum fuit intra quędam palatia magna, & sic postea in Nobe, & in Gabaon, & de his non dubitatur, an peccauerint Israelitæ ponendo tabernaculum in illis locis, ergo nec dubitari debet, an licuerit Salomoni facere nunc templum pro cęremoniis legis celebrandis.

Sed dicendum, ꝙ non stat, quia in Silo, & Nobe, & Gabaon positum fuit tabernaculum Moysi cū cortinis suis, & tabulis, & omnibus apparatibus, quæ fecerat Moyses, & tñ nunc non fuit sic in templo Salomonis, eo ꝙ ipse abstulit vsum cortinarū, & oīum operimentorum tabernaculi, & tabularum, quę erant in circuitu cum vectibus suis. Etiam abstulit atrium tabernaculi cum velis suis de bysso, & cum columnis in circuitu, quia solū fuit arca posita intra domum, quādam, quam fecerat Salomon, vt patet ĩ. 8.

Dicendum igitur, ꝙ istud non licuisset Salomoni, nec alicui alteri, nisi ex Dei dispensatione, & sic fuit ꝙ Deus reuelauit Dauid, ꝙ filius suus fabricaret ei templum, & in hoc dedit ei licentiam auferendi cortinas, & alia velamenta sub quibus erat arca, & vasa Sāctuarii. quia illa non fiebant ad hoc, ꝙ semper manerēt, sed ex necessitate loci, & temporis: nam in deserto nō poterat fieri domus, in qua sine velamentis, & cortinis maneret arca, & reliqua vasa. Etiam Deus declarauit, ꝙ quando ædificaretur templum, nihil debebat manere de illis operimentis, sed solum vasa ministrationis. Quod colligitur pręceden. lib. c. 7. cum dixit Deus ad Dauid, nunquid tu ędificabis mihi domum ad habitandū? Nec enim habitaui in domo ex die, qua eduxi filios Israel de terra Aegypti, vsq; in diē hāc, sed ambulaui in tabernaculo, & in tentorio per cuncta loca, quæ transiui: ergo videtur quòd quando fieret ei domus non debebat habitare in tabernaculo & tentorio. De vasis autem ministrationis, quæ fecit Moyses an aliquid mutauerit Salomon infra dicetur.

An reuelauerit Deus Salomoni quòd ædificaret templum in Ierusalem. Quæst. VII.

QVAERETVR vlterius quomodo sciebat Salomon quòd debebat ædificare templum in Ierusalem, vel si licebat ei ædificare templum in alio loco.

Respondendū quòd non licebat Salomoni ædificare templum, nisi in Ierusalem, eo quòd Deus reuelauerat quòd in Ierusalem deberet ei ędificari domus, vt patet 2. Paralipo. 6. scilicet, Elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea, ergo si in alio loco ędificare vellet, peccaret. Sic enim dixerat Moyses Deuterono. 12. quòd non offerrent Israelitæ sacrificia in quocunque loco, sed in eo quem elegerit Dominus in vna tribuum Israel. Sed dicetur, an licebat Salomoni in alia parte vrbis Ierusalem ædificare, quàm in monte Sion, vel monte Moria, vbi nūc ædificauit.

Dicendum quòd nō, eo quòd Deus ostenderat illum locum Dauid: & Dauid dixerat Salomoni, vt patet 2. Paralipo. 3. scilicet, cœpit Salomon ædificare domum Domini in Ierusalem in monte Moria, qui monstratus fuerat Dauid patri eius in loco, quem parauerat Dauid in area Ornam Iebusęi. Itē patet hoc, quia quando angelus Domini percutiebat Ierusalem venit propheta Gad & Dauid, & dixit ei, quòd ascenderet ad aream Ornam Iebusæi, & constitueret ibi altare, & cessaret ira Dei, & cessauit pręced. lib. cap. vlti. & ex tunc reuelatum est Dauid, quod in eodem loco deberet ędificari templum. Non ergo licuisset Salomoni alibi ędificare. Dicitur autem quòd locus ille montis Sion, in quo ędificatum est templum erat angustus, & non capiebatur ibi magnum ędificium, ideo Salomon deiecit cacumen montis illius, & in aream redigens maioribus spacijs diffudit, vt ait Iosephus 8. Antiq. & historia Scholast.

Quomodo Salomon sciuit ædificare templum tantæ varietatis. Quæst. VIII.

QVAERETVR vlterius quomodo Salomon sciuit ædificare sanctuarium cum tanta rerū varietate tam in ipso ędificio, quàm in vasis, & vtensilibus factis ad ministerium in tēplo.

Aliquis dicet, ꝙ sapiētia Salomonis fuit valde magna, ideo poterat non solum tantę excellentię opus facere, sed etiam maioris. Sic patet in fabricatione domus suę, quę opere mirabili constructa est seq. cap.

Sed dicendum, ꝙ non est mirandum Salomonem sciuisse excogitare tantam pulchritudinem, & varietatem rerum, sed erat mirādum, quō Salomon vellet ista facere, nisi Deus ei reuelasset ędificij formam, qa q̃q̃ pulchram varietatem excogitaret Salomon, nesciret an illa placeret Deo. Dicendum ergo ꝙ Salomon nihil istorum egit sine Dei determinatione, nā Deus dederat exemplar huius ędificij Dauid, & Dauid dedit illud Salomoni, sic patet 1. Parali. 28. s. dedit aūt Dauid filio suo Salomoni descriptionē porticus, & tēpli, & cellariorum, & cęnaculi, & cubiculorū in abditis, & domus propitiationis, necnon oīum, q̃ cogitauerat atriorū, & exedrarū p circuitū in thesauros domus Domini, & in thesauros sanctorum: & ibi ponuntur omnia alia, quæ dedit Dauid Salomoni scripta, & postea sequitur, quòd dixit Dauid: omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me,

me, vt intelligerem vniuerſa opera exemplaris, & ſic Salomon non habuit quicquam addere, aut minuere, ſed fecit iuxta exemplar ei datum. Nec decebat, quòd Salomon, aut aliquis alius ędificaret domum domino ex arbitrio ſuo faciens omnia, quia tūnc neſciretur, an aliquid illorum eſſet Deo acceptum. Sic factum eſt de tabernaculo, & vniuerſis vaſis eius, quæ fabricata ſunt in monte Sinai: nam prius dabat Deus Moyſi exemplar, & poſtea iuxta illud operabātur artifices, ſic patet Exo. 25. f. fac ſecūdum exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt.

Quæ fuit figura tabernaculi Moyſi, & atrij, & quæ erant vtenſilia in eo, & quid de eis factum eſt in templo Salomonis. Quæſt. IX.

QVAERETVR vlterius, an ea quæ prius ad miniſterium Dei pertinebant in tabernaculo, quod Moyſes fabricauit nunc quoque pertinuerint, vel ablata ſint de miniſterio, & ſubrogata fuerint alia per Salomonem.

Reſpondendum, quòd Salomon fecit aliqua vaſa ad miniſterium domini, qualia erant facta per Moyſem, quamquam fecerit ea maiora, & aliqua in figura diuerſa. Debuerunt autem eſſe nunc multa vaſa ad maiorem honorem Sanctuarii, & ad neceſſitatē maiorem miniſtrationis, cum nunc eſſent plures miniſtrationes in ſacrificiis, & aliis cęremoniis, quam fuerant tempore Moyſi. De iſtis autem vaſis infra dicetur. Et patet hoc: nam vaſa, quę Nabuchodonoſor trāſtulit de templo Dei ſolum aurea, & argentea fuerūt quinque millia quadringenta, vt patet 1. Eſdrę. cap. 1. & omnia illa reducta ſunt poſtea de Babylone in Ieruſalem per Eſdram, & ſocios ſuos, nunc tamen ſolū eſt dubium, an illa, quæ fecit Moyſes in priori tabernaculo ceſſauerint a miniſtratione, vel ſuſcepta fuerint cum aliis, quæ fecit Salomon.

Reſpondendum, quòd ad hoc conſiderandum eſt, quæ erant in tabernaculo Moyſi, & ſciendum, quòd ibi quædam erant tanquam operimēta ſacrorum vaſorum, alia autem erant tanquam vaſa ſacrę miniſtrationis.

De primis dicendum, quòd erat iſte ordo, ſcilicet Moyſes fecit tabernaculum, quod conſtabat ex tabulis groſſis poſitis per tria latera, ſcilicet ad Occidentem, & Meridiem, & Septentrionem, ad Orientem autem nulla tabula erat, & iſtæ tabulæ erant deauratę intus, & extra cum vectibus ſuis, erantque iſtę tabulæ viginti ad partem Septentrionalem cum quadraginta vaſibus, & totidem ad Meridiem cum vaſibus ſuis ad Occidentem vero erant octo tabulæ cum vaſibus, tectum autem de tabulis nullum erat, ſed de operimētis, & iſta erant quadruplicia. Primum erat operimentum cortinarum: ſecundum ſagorum, quæ ſunt de pilis caprarum: tertium erat de pellibus arietum rubricatis, quartum erat de pellibus hyacinthinis, & iſta operimenta tegebant tectum tabernaculi, & pendebant ſuper latera vſque ad terram, ſcilicet ad Meridiē, Aquilonem, & Occidentem. Manebat autem pars Oriētalis tabernaculi aperta, per quam ſacerdotes ingredi deberent ad miniſtrandum, & tamen ne pateret quid erat intra tabernaculum, ponebatur in latere illo vnum tentorium pulchrum de auro, & hyacintho, & purpura coccoque bis tincto, & byſſo retorta, deinde intra tabernaculū ponebatur quoddam velū ad Occidentalem partem, vt diuideret tabernaculum in duas partes inęquales, ſcilicet vna erat viginti cubitorum in longitudine, & alia decem. pars autem minor erat ad Occidentem, & vocabatur ſancta Sanctorum, vbi ponebatur arca. Pars autem viginti cubitorū

F ad Orientem vocabatur ſanctum, vel Sanctuarium, & in hac erant multa vaſa, de quibus infra dicetur. Iſta erat diſpoſitio tabernaculi, de qua patet Exod. 26. cap. & ne poſſent accedere quicunque vellent ad tabernaculum, ponebatur in circuitu eius aliud vallum, & illud vocatur atrium tabernaculi, quod ſic fiebat: nam tabernaculum continebatur in medio illius valli. Et erat in longitudine triginta cubitorum, & in latitudine decem: vallum autem, ſiue atrium habebat in longitudine centum cubitos, & in latitudine quinquaginta. & habebat in latere Meridiano viginti columnas, & in Aquilonari totidem, & iſta erant latera centum cubitorum, ad orientem autem erant decem columnę, & totidem in Occidente, & iſta duo latera

G erant minora, ſcilicet quodlibet eorum cubitorum quinquaginta. & in iſtis columnis pendebant vela per totum circuitum ipſarum, & erat altitudo velorum, & columnarum quinque cubitorum, & ſic continebatur intra iſta vela, & columnas ſpacium quadrangulum centum cubitorum in longitudine, & quinquaginta in latitudine, iſta erat diſpoſitio atrii Exodi 27. & iſtud eſt quantum ad operimenta Sanctuarii Moyſi. Secunda pars erat de vaſis miniſtrationis. Et de iſtis dicendum, quòd intra tabernaculum in parte illa, quæ vocabatur ſancta Sanctorum, erat arca fœderis, & nihil aliud. in ſecunda parte, quæ vocabatur ſanctū, erat altare aureum, ſcilicet altare thymiamatis, quod

H erat de lignis Setim, & deauratum, in quo quotidie bis cremabatur thymiama: Exo. 30. erat etiam candelabrum de auro puriſſimo, in quo ſacerdos bis quotidie parabat lucernas eod. ca. erat etiam ibi menſa propoſitionis, in qua erant ſemper duodecim panes, qui mutabantur per ſingula ſabbata, vt ponerentur alii recentes. Leuitici 24. Erant quoque in illa menſa vaſa aurea, & argentea, acetabula, & phialæ, thuribula, & Cyathi Exodi 25. intra tabernaculū autem nihil aliud erat, extra tabernaculum vero in atrio erat altare holocauſtorum factum de ęre, in quo cremabantur ſacrificia, & erat ibi ſemper ignis, erant etiam cum eo ſemper vaſa ſua ęnea, ſcilicet lebetes, & forcipes, fuſcinulæ, & ignium receptacula. Exodi 27. erat etiam in atrio labrum ęneum in quo lauabantur ſacerdotes

I antequam miniſtrarent, & iſtud erat ad modum quorūdam lauacrorum factorum in monaſteriis. De hoc Exodi 30. Nulla alia vaſa erant in toto Sanctuario. Nunc autem dicendum de primis, ſcilicet de velamētis tam tabernaculi, quam atrii, & primo de velamentis atrii, & columnis, quòd vſus illorum ceſſauit. Nam ſolum erat ad hoc, quòd Iſraelitæ non poſſent accedere ad tabernaculum, & quia iam fiebat domus Salomonis, in qua manerent vaſa recondita, per ipſam ceſſabat vſus atrii, & nō ſolum facto templo Salomonis ceſſauit vſus atrii, ſed etiam immediate, vt Iſraelitæ locauerunt tabernaculum domini in Silo. nam ibi cōſtituerunt illud intra domum magnam, in qua non opus erat vallari tabernaculum atrio, ſed ſolum fuit atrium tabernaculi pro tempore, quo Iſraelitæ manſe

K runt in deſerto, quia ibi non poterat poni tabernaculum in aliquo loco, vbi cuſtodiretur, ideo factum eſt atrium intra, quod eſſet de cortinis, & aliis tribus operimentis tabernaculi. De tabulis, & vaſibus eius dicendum, quod vſus iſtorum ceſſauit, facto templo Salomonis, nam ipſa arca, quæ erat intra ſancta Sanctorū, poſita fuit nunc in parte extrema templi Salomonis, & alia vaſa quę erant in prima parte tabernaculi tempore Moyſi fuerunt nunc poſita in prima parte templi Salomonis, vt patet infra in litera, ideo non fuerūt ibi tabulæ, nec operimenta ad tegendum.

Dicēdum ergo generaliter, ꝙ omnes tabulę, & baſes, & colūnæ, & vela, & operimenta, & tētoria tabernaculi,

Diſpoſi... atrij.

Vaſa mi... ſtratio...

Velam... taberna... li, & atri... ceſſau...

Quæ g... raliter ... ſaueru...

naculi, & atrii cessauerunt nunc ab vsu suo, sed quia ista erant sacra, & fuerant toto tempore præterito applicita cultui diuino, & quod magis est Moyses vnxerat illa oleo Sancto, vt patet Exod.31.& 40.& Nume. 7.ideo nunquam poterāt applicari ad vsus humanos, sed credendum est, quod Salomon fecerit illa seruari in loco thesaurorum templi, vel in aliquo de cęnaculis, de quibus infra dicetur. vt ibi abscondita, nūquam iam ad aliquod ministerium ventura essent. De vasis autem tabernaculi, & atrii Moysi dicendum, quòd aliqua eorum manserunt in ministratione pristina, patet 1. de arca, quę erat intra Sancta sanctorum, nam illam eandem posuit Salomon in templo, quod ędificauit, vt patet infra octauo, & 2. Paralipomen. sexto, erat autem intra tabernaculū Moysi altare aureū, scilicet altare thymiamatis, & istud non profecit postea ad ministrationem, quia Salomō fecit aliud altare aureum maius, de hoc dicitur infra in litera, scilicet, sed & altare vestiuit cedro, & primo Paralipomen. vigesimo octauo, dicitur: Salomon filius tuus ædificabit domum meam, & altaria mea. Et intelligebatur de altari holocaustorum, & thymiamatis, ideo credendum, quòd altare, quod fecerat Moyses pro thymiamate conseruatum fuerit cum tentoriis, & aliis, quę supra dicta sunt. Nam non poterāt esse duo altaria thymiamatis: Dauid tamen dederat aurum ad faciendum altare thymiamatis, primo Paralipomenon 28. alia vasa erant intra tabernaculum Moysi, scilicet candelabrū vnum, & mensa propositionis cum vasis aureis. s. acetabulis cyathis, & thuribulis. De istis dicendum est, ꝙ manserunt in ministratione, sicut prius: nam Salomō fecit alia candelabra aurea, & argentea, primo Paralipomenon 28. & cum ista multa essent, maneret cum eis candelabrum Moysi. Etiam fecit Salomon mensam auream propositionis, quæ erat pro panibus: fecit ēt multas alias mēsas aureas, & argenteas pro vasis, vt patet eodem capitulo, ideo cum illis manere tmensa Moysi. Similiter fecit Salomon multas phialas, & thuribula, & cyathos, & alia vasa, sicut Moyses, quia ista non requirebant certum numerum, eodem capitulo, ideo cum illis manerēt vasa facta a Moyse, & ista portata sunt de loco tabernaculi prioris, postquam consummatum est templum Salomonis, & posita fuerūt ibi, vt patet infra octauo, & secundo Paralipomen. 5. cap. veneruntque cuncti senes ex Israel, & tulerunt arcam sacerdotes, & portauerunt arcam domini, & tabernaculum fęderis, & omnia vasa Sanctuarii, quę erant in tabernaculo, & ferebant ea sacerdotes, & Leuitæ. Et sic patet de vasis, quod ferrentur ad ministrationem. per tabernaculum autem intelligenda sunt operimenta, & tabulæ, de quibus supra dictum est, & ista portata sunt non ad ministrationem, sed vt custodirentur in templo Salomonis. Erat autem extra tabernaculum in atrio altare holocaustorum, & de isto dicendum, quòd Salomon ędificauit aliud. Nam primo Paralipomenon vigesimo octauo, dicitur Salomon filius tuus ædificabit domum meam, & altaria mea. Et intelligitur de altari holocaustorū, & thymiamatis. Patet etiam, quòd ędificauerit: nā secundo Paralipomenon quarto, dicitur, quòd fecit Salomon altare ęneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis, & tamen altare, quod fecerat Moyses pro holocaustis erat minoris quantitatis vt patet Exod. vigesimoseptimo, scilicet quinque cubitorum in longitudine, & totidem in latitudine, & trium cubitorum in altitudine, & in illo altari Salomon offerebat victimas, vt patet infra octauo. De isto altari Moysi, an manserit postea in loco Sanctuarii, non apparet: satis tamen videtur, quòd solum manserit ad faciendum sacrificia

A illud altare magnum quod fecit Salomon: nam sequenti lib. cap. 16. dicitur quòd rex Acham fecit fieri aliud altare, sicut erat in Damasco. Et dicitur: porrò altare æreum quod erat coram Domino transtulit de facie templi, & de loco altaris: posuitque illud ex latere altaris ad Aquilonem, & postea ibi sequitur ꝙ iussit Acham ꝙ super altare illud, quod nunc fecerat offerrentur omnia sacrificia: & aliud altare ęreū quod prius erat, iussit seruari ad voluntatem suam. Ex quo apparet, quòd solum manebat tunc vnum altare, in quo offerrentur holocausta, & istud erat altare, quod fecerat Salomon: aliud autem altare quod fecerat Moyses videtur, quòd custoditum fuerit cum alijs, quæ supradicta sunt, vt non fieret in eis ministra-
B tio. Hoc satis apparet, quia sequenti lib. & 2. Paralip. quandocunque dicitur de immūditia templi per reges idolatras, & de purificatione eius per alios reges deuotos, vt per Ezechiam, & Iosiam semper fit mentio de vnico altari, & vocatur altare indeterminate quasi vnicum esset. Vltimum vas quod erat in atrio tabernaculi Moysi fuit labrum æneum, in quo lauabantur sacerdotes: & de isto dicendum quòd cessauerit vsus eius, quia Salomō fecit mare æneum quantitatis magnę, in quo lauabantur sacerdotes: fecit etiam luteres, & alia vasa in quibus lauabātur hostiæ, vt patet infra 7. & 2. Paralipo. 4. labium autem æneū Moysi custoditum fuit cū alijs, quę dicta sunt in thesauris templi, vt iam non esset ad ministrationem.
C Patet ergo ex his, quomodo se habuerint omnia, quę fabricauit Moyses in deserto in tabernaculo, & atrio, quorum cessauerit vsus, & quorum non.

Quem finem habuerunt ea, quæ erant in tabernaculo Moysi, & ea, quæ erant in templo Salomonis.

Quæst. X.

QVAERETVR vlterius quid factū fuit de istis, quæ fecit Moyses in tabernaculo, & atrio, scilicet, quis fuerit finis eorum: & item de his quę fecit Salomon.

Respondendum quòd omnia hęc manserunt in templo Salomonis vsque ad tempus captiuitatis ba-
D bilonicę: & tunc dicitur quòd Ieremias ingressus templum tulit arcam de sancta sanctorum iubente Deo, & cum illa tulit tabernaculum & altare incensi, & posuit in sepulchro Moysi, vt patet 2. Machabęorum capitulo secundo, sed liber ille non est nimis approbatus ab Ecclesia, ideo satis poterat teneri contrarium.

Dicēdum igitur quòd omnia vasa tam aurea quā argentea tulit Nabuchodonosor in Babylonem, quando captiuauit regem Ioachim sequenti libro, capitulo vigesimoquarto, & ibi accepta sunt tam vasa, quę fecerat Moyses quàm Salomon: manserunt autem vasa ęnea in templo, & illa non tulit Nabuchodonosor, sed postea Nabuzardam princeps exerci-
E tus confregit illa, & duxit in babylonem sequenti libro capitulo vltimo: reliqua autem facta de lignis auratis, & vestes incendio perierunt, quia Nabuzardam combussit templum eodem capitulo, & ibi perierunt tabulę tabernaculi, quas fecerat Moyses, & vela & tentoria, & operimēta cum alijs vestibus, quas fecit Salomon, vel fortè Chaldęi diripuerunt sibi oīa ista velamenta, & vestes sacerdotum, & Leuitarum eo quòd preciosę erant: in reuersione autem de Babylone nihil de his, quę erant in templo reductum est in Ierusalem nisi vasa aurea, & argentea quinque millia, & quadringenta, vt patet Esdrę 1. cap. 1. vasa autem ęnea non fuerunt reducta in Ierusalem, eo

Vide Cōc. Trid. sess. 4. vbi liber primus, & secundus Machab. approbantur.

quòd illa confregerat Nabuzardam, sed postea de nouo fabricauerunt Hebræi omnia alia vasa, quæ necessaria erant ad ministrationem, arca tamen nunquã fuit in templo postquã redierunt de Babylone, eo qđ tulerat eam Ieremias in sepulchrum Moysi, vt dictũ est. Hebræi autem non ędificauerunt postea aliquid loco arcę, quia arca facta erat solum propter tabulas testamenti, & vrnam auream, in qua erat manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, vt patet infra 8. & 2. Paralipom. 5. & ad Hebrę. 9. ista tamen perierant, quia Ieremias tulerat illa in sepulchrum Moysi, ideo superuacuum erat construi arcam, in qua nihil poneretur, vnde tẽpore Christi quamquam esset sancta Sanctorum, non erat ibi arca fęderis cum Cherubim. Cętera autem, quæ ad ministrationem pertinebant Hebræi nouiter fabricauerunt. Patet igitur ex dictis quis fuerit exitus eorum, quæ fecerat Moyses in tabernaculo, & atrio, & eorum, quæ fecit Salomon.

Quid factũ est de arca fęderis.

Domus autem. Hic ponitur secundum, s. ędificationis modus, & diuiditur in quatuor, quia primo ponitur ędificationis forma, quantum ad templum, & porticum, secundo quantum ad deambulatorium, & interiorem dispositionẽ parietum ibi. *Aedificauit.* Tertio ponitˀ ędificatio quantum ad dispositionem domus interioris, & exterioris ibi. *Aedificauitque.* Quarto ponitur dispositio quantum ad atrium, & introitum ibi. *Fecit in introitu.*

Circa primum considerandum, quòd in capitu. & isto, & sequen. & 2. Paralipo. ca. 3. & 4. ponitur ædificatio templi, quæ nimis intricata est propter hoc, qa multa omittuntur, & alia sępe replicantur, & ordine conuerso ponuntur. Ideo primo dicetur hic de ipsa forma ędificii in generali solum quãtum ad parietes, & tectum, postea autem exponendo literam dicetur de singulis partibus per se quantum ad pulchritudinẽ suam, & de vasis, quæ facta sunt ad ministrationem Sanctuarii.

Forma tẽpli Salomonis secundũ Latinos.

Considerãdum circa hoc, ꝙ templum Salomonis erat quædam domus valde magna, in qua dispositio erat ista, ꝙ longitudo erat 60. cubitorum, & latitudo erat cubitorum 20. vt patet in litera, & accipiebatur longitudo eius ab oriente in occidentẽ, sicut in tabernaculo Moysi, & latitudo a meridie in Septentrionẽ, altitudo autem erat centum, & viginti cubitorum, vt patet 2. Paral. 3. & sic erat templum factum ad modũ turris, quia altitudo erat maior longitudine in duplo, & maior latitudine sexcuplo. Vnde vocatur sępe turris in scriptura: nam dicitur turris nebulosa, vt patet Michee 4. s. Et tu turris gregis nebulosa, filia Syon vsque ad te veniet.

Templum Salo. erat ad modũ turris.

Sciendum vlterius, quòd ista domus secundum altitudinem erat diuisa per tres partes, s. a pauimento, vsque ad altitudinem triginta cubitorum erat prima domus, quæ habebat ibi tectum, & ista erat, in qua fiebant omnes cęremonię sacerdotum, & Leuitarum, vt postea dicetur, & super istã erat alia domus habens in altitudine triginta cubitos, & super eam erat tertia domus habens in altitudine cubitos sexaginta. & ista perueniebat vsque ad supremam partem templi: nã istę tres domus, vel cęnacula continebant centum, & viginti cubitos in altitudine, tectum autem supremum templi erat planum ad modum domorum Palęsthinæ. Habebat autem in circuitu eminẽtem supra quandam clausuram de męnibus, sicut fit in turribus, quia supra planitiem supremam turris eleuantur męnia in circuitu. Etiam turres habent domos interius vnam super aliam, & sic per ordinem ascendendo vsque ad supremam turris planitiem. Habebat autem templum in suprema parte imagines aureas ad abigẽdas volucres, vt de longe aspicientibus quasi sylua au-

F rea videretur. Erant quoque de męnibus dependentes vuæ aureę cum pampinis aureis tam subtiliter fabricatis, vt sursum aspicientibus quasi ad auram semper moueri viderentur.

Sciendum autem, ꝙ duę domus istarum, s. superiores non habent expressa aliqua ministeria, ad quę essent. Ideo scriptura raro de eis mentionem facit, sed credendum est, ꝙ ibi reponebantur thesauri templi, & vestes ministrorum, & alia multa, quia erant ibi securissima. De domo autem inferiori fit tota mentio in scriptura, & ista erat in longitudine sexaginta cubitorum, & in latitudine viginti, sicut aliæ duę domus superiores. altitudo autem erat triginta cubitorum a

G pauimento vsque ad tectum, & ob hoc dicitur hic, ꝙ altitudo templi erat 30. cubitorum, quia solum fit mẽtio de ista prima domo. Ista autem erat facta de lapidibus marmoreis pulchris, & omnes parietes eius interius erant operti tabulis cedrinis, & abiegnis, ita vt nullus lapis videretur in tota domo per partem interiorem. Et istę tabulę habebant imagines prominentes, tam in tecto, quam in parietibus, & erant totaliter deauratę. Pauimẽtum quoque quod de marmore erat, opertum erat tabulis abiegnis, vel buxinis, vt dicunt Hebręi, & istę tabulæ erant opertę laminis aureis, ita ꝙ totum templum interius, tam in tecto quam in parietibus, & in pauimento erat opertum auro, ita vt nihil videretur in domo, nisi aurum purissimum, vt pa-

H tet infra in litera. Deinde ista domus, quę erat in longitudine cubitorũ sexaginta erat diuisa pariete vno, qui relinquebat versus Occidentem viginti cubitos, & versus Orientem quadraginta, & sic fiebãt duę domus, quarum illa, quę erat quadraginta cubitorũ erat apud portam, & vocabatur Sanctum, vel sancta, & in ista erat mensa propositionis cũ panibus, & erant candelabra aurea, & erat altare aureum thymiamatis. Ad istam domum primam ingrediebãtur aliqui de sacerdotibus quotidie ad cremandum thymiama, & ad parandum lucernas, & in diebus Sabbatorum ad mouẽdum panes, qui erant in mensa propositionis tollẽdo veteres, & ponendo recentes. Secunda domus habẽs viginti cubitos in longitudine, & totidem in latitudi-

I ne, & totidem in altitudine secundũ Hebræos, vel secundum nos triginta cubitos in altitudine, vocabatur sancta Sanctorum, in qua solum erat arca fœderis, & Cherubim, quos fecerat Salomõ de lignis oliuarum. Ad istam domum solus summus sacerdos ingrediebatur, & hoc semel in anno, & hoc in die propitiationis, vt patet Leuitici 16. c. & ad Hebræos 9. ista autem erat dispositio domus, quantum ad partem interiorem. Ostium autem, per quod intrabatur erat solum ad Orientem, cęteræ autem partes clausæ parietibus erant.

De dispositione autem exteriori domus, dicẽdum quòd erant parietes de marmore albo & pulchro, & non erant inuestiti auro, sicut intus. Habebat autem in parte anteriori Orientali, vbi erat porta, quendam

K porticum, super quem erat appenditium quoddam in suprema parte templi, scilicet, eleuatum centum, & viginti cubitis, sicut ante portas domorum solent ipsa tecta prominere per aliquantum spacium ad defensionem ab imbribus. Erat autem longitudo istius porticus viginti cubitorum, iuxta quantitatem latitudinis domus, quę erat etiam viginti cubitorum, vnde tota pars Oriẽtalis templi, vbi erat porta erat operta porticu: deinde sciendum, quòd per latera tria templi, scilicet ad Occidentem, Meridiem, & Septentrionem erant tabulata quædam in circuitu templi, per quæ poterant discurrere illi, qui supra ascendissent, & ista tabulata erant facta in modum propugnaculorum, vt inde possent sacerdotes pugnare contra quoscun-

quoscunque inuadentes templum. Erant autem ista tabulata sic facta, quod illę trabes, quæ faciebant tria tecta domus transibant per parietes, & prominebant vltra domum, & in parte prominenti fiebat tabulatum, vtpote prima domus habebat in altitudine 30. cubitos computando a pauimento versus sursum, & ibi erant trabes, & illę transibant per parietem, & prominebāt extra, & istud erat in circuitu totius templi, & in parte illa prominenti ponebatur pauimentum de tabulis, & erigebatur quoddam tabulatum in latere, ne ambulantes possent cadere extra, & ista tabulata vocantur secūdum quosdam pinnacula templi, de quibus Matthæ. quarto, secūdum tabulatum erat factum per istū modum, vbi erat tectum secundæ domus, & tertium tabulatum erat vbi egrediebantur trabes tecti tertiæ domus, s. apud supremam partem templi. Ista descriptio est secundum Latinos. Hebręi tamē & Iosephus aliter volunt. s. quod in circuitu templi essent quædam latera, vel tabulata. i. domus lateraliter adhęrentes parieti templi, & istę domus erant sic constitutæ, quod erāt ad latus meridianum, & occidentale, & aquilonare tēpli. Ad latus autem orientale nullæ domus erant ne impedirent porticum, erant autem istę domus sic ordinatę, quòd prima earum erat quinque cubitorū in altitudine, & secunda totidem, & tertia totidem, & per vnam earum ascendebatur ad aliam, quoniā erat scala facta intra parietem per gyrum, quę vocatur cochlea, sicut fit in quibusdam turribus ecclesiarum, & tunc istę domus pertingebant 15. cubitis a terra, & manebant alii quindecim cubiti de altitudine primę domus, in quibus factę erant fenestrę, vt ingrederetur lumen in templum. Quid autem istorum verius sit, infra dicetur. Quidquid tamen dicatur scala, per quā ascendebatur ad istas domos, quas ponunt Iudei, vel ad tabulata, quę nos ponimus, erat in ipso pariete templi, & ab vna in aliam ascendebatur, sicut supra dictū est, & secundum Hebræos vocantur istę domus exedrę, de quibus sępè fit mentio in libris Regum, & Paralipo. & prophetarum. istud autem erat quantum ad dispositionem ipsius templi, & intra istud non licebat alicui stare, nisi sacerdotibus. Nam etiam Leuitę non poterant illuc introire, quia istud templum Salomonis obtinebat nunc vicem tabernaculi Moysi, & tamen in tabernaculum nunquam intrabant Leuitę, sed sacerdotes soli, vt colligitur Numeri 3. & 18. & ad Hebræos 9. Sciendum autem, quod extra istud tēplum apud partem orientalem erat quędam platea magna vallata muro excelso, & intra istam erant tres distinctiones, quę vocantur tria atria: vnum illorum erat atrium sacerdotum, in quo erat altare holocaustorum, & illuc non introibat aliquis de laicis, sed siquis offerre vellet aliquod animal, accedebat ad ostiū illius atrij, & ibi sacerdotes suscipiebant illud. Alia duo atria erant, quędam loca amplissima distincta, vnum pro mulieribus, & aliud pro viris, & ibi orabant & videbant, quomodo fierent sacrificia. Istud autem non erat templum, sed aliquando vocatur templum, sic patet infra octauo capitulo, cum dixit Salomon: si aliquis veniret ad orandum in templo, non licebat tamen alicui orare ibi, nisi sacerdotibus quando introibant ad faciendum ministeria. Etiam dicitur, quòd Christus introiuit in templum Salomonis Matthæ. vigesimo, & tamen manifestum est, quòd cum Christus non esset sacerdos, sed vir de tribu Iuda, non permitteretur introire in templum, sed introiuit in templum Salomonis, idest in atrium, vbi erant viri ad orationem. Ista atria, quæ dicimus esse tria aliquando vocantur duo, vt patet sequenti libro, capitulo vigesimoprimo, scilicet, & extruxit altaria vniuersæ militiæ

Forma tēpli Sal. secundū Hebræos.

A celi in duobus atrijs templi Domini. Sed fortè accipitur ibi solum pro atrio sacerdotali, de quo magis ibidem videbitur. ista autem quæ dicta sunt de templo, & atrio non possunt figurari in plano, eo quòd sunt solida corpora, & non possunt omnia latera sua exprimi in plano, vbi solum est vna superficies, & tamen deberent apparere 6. vt perfecte exprimeretur corpus solidum. Nicolaus autem ista figurat; sed quia non credidi aliquid posse exprimere in figura de istis, quæ dicta sunt, figurare non curaui, quia satis patet cuilibet cogitanti in dictis, quomodo figurari debeat cum modicum differat templum Salomonis à figuratione vnius turris habentis tria genera camerarum in ascensu, & exterius prominentia tria tabu-

B lata per gyrum, quæ nos balcones vulgariter appellamus. ideo venio ad literam.

Domus autem quam ædificabat rex Salomon Domino. Solum intelligitur hoc de templo, excludendo atria, in quibus fiebat sacrificium, & oratio popularium, eo quòd illa atria non vocabantur domus, quia non habebant tectum, sed solum erat quædam platea magna patens soli & aeri, & per latera erat solum vallata muro, sicut atrium, quod fecerat Moyses in circuitu tabernaculi, de quo supra dictum est, & habetur Exo. 27.

Habebat sexaginta cubitos in longitudine. Considerabatur longitudo ab oriente in occidentem, & latitudo a septentrione in meridiem, sicut erat in tabernaculo Moysi Exo. 26. & ob hoc paries septentrionalis

C & meridianus erant longiores, scilicet, quilibet sexaginta cubitorum.

Et viginti cubitos in latitudine. Ista erat longitudo parietum duorum, scilicet, occidentalis & orientalis, & sic longitudo erat tripla ad latitudinem, & altitudo erat dupla ad longitudinem, scilicet, quia erat cētum, & viginti cubitorū & erat sexcupla ad latitudinem.

Et triginta cubitos in altitudine. Sed objicietur, quia 2. Paralip. 3. dicitur, quòd altitudo templi erat cubitorum centum & viginti.

Respondendum quòd ibi agitur de altitudine totius templi: hic autem de altitudine solius primæ domus: nam de alijs duabus domibus parua mentio fit, eo quòd illę non proficiebant ad ministrationem

D sacram sicut domus inferior.

Pro quo sciendum, quòd tota altitudo templi, quæ erat centum viginti cubitorum, erat diuisa per tres partes: prima erat a pauimento vsque ad triginta cubitos, & ibi erat vnum tectum: secunda ab ipso tecto vsque ad alios triginta cubitos, & ibi erat secundum tectum: tertia ab ipso loco vsque ad sexaginta cubitos, & ibi erat tectum supremum templi. Hic autem solum dicitur de prima domo, in qua erat sancta sanctorū, & domus maior, quæ vocatur sancta.

Sciendum autem quòd cùm dicitur hic, quòd longitudo erat sexaginta cubitorum & latitudo viginti, solùm accipitur hic pro spacio contento intra parietes non computādo grossitiem parietum: nam

E vt quidam volunt quilibet paries habebat grossitiei decem cubitos, & computādo grossitiem parietum esset longitudo octoginta cubitorum, & latitudo quadraginta.

Quare Salomon fecit templum maioris quantitatis, quàm fuit tabernaculum Moysi, cùm fuerit eiusdem figuræ,
Quæst. XI.

QVAERETVR quare factum est istud templum maioris quantitatis, quàm tabernaculum, quod fecit

Moyses, nam illud erat in longitudine cubitorum triginta, & in latitudine decem, & in altitudine totidem, vt colligitur Exodi vigesimosexto. & ibi declaratum est.

Aliquis dicet, quòd istud factum est ad hoc, quòd caperetur maior multitudo in Sanctuario: nam tempore Salomonis erant valde plures Hebræi quam tẽpore Moysi.

Sed dicendum, quòd non stat, quia non introibat aliquis de Israelitis tempore Moysi in tabernaculum, nisi sacerdotes, tempore quoque Salomonis soli sacerdotes ingrediebantur, ideo non oportebat esse maiorem domum, nam omnes alii manebant in atrio, vbi fiebant sacrificia, & illud solum oportebat dilatari.

Sed adhuc dicetur, quòd cum nunc essent plures sacerdotes quam tempore Moysi, oportebat templũ, in quod illi ingrediebantur, fieri maius quam tabernaculum Moysi.

Sed dicendum, ꝙ istud non stat: nam esset verum si ingrederentur omnes sacerdotes in templum ad ministrandum, vel laudandum Deum, sicut faciunt sacerdotes nostri, qui simul ingrediuntur Ecclesiam, & tamen in tabernaculum Moysi vnicus sacerdos introibat, scilicet in mane, & in vespere ad cremandum thymiama, & ad collocandum lucernas. Exodi trigesimo capit. sic etiam in templum Salomonis vnicus sacerdos intrabat ad faciendum prędicta, scilicet incendere lucernas, & cremare thymiama. Sic colligitur Lucæ primo capitu. de Zacharia patre beati Ioannis, qui solus introiuit ad ponendum incensum, & totus populus expectabat eum exterius, apparuitque tunc sibi Gabriel, & factus est mutus, ergo etiam nõ oportebat propter hoc fieri maius templum Salomonis, quam erat tabernaculum Moysi.

Sed dicẽdum, quòd factum est maius propter duo, primo propter pulchritudinem, & excellẽtiam: nam Dauid dixerat primo Paralipomen. vigesimosecundo cap. domus quam ędificare volo domino talis esse debet, vt in cũctis regionibus nominetur, in paruo autem ędificio non potest esse magna pulchritudo, sicut dicit Aristoteles de hominibus valde paruis, quòd quamquam membra eorum sint proportionata non vocantur pulchri, sed poterunt vocari formosi, eo ꝙ ad pulchritudinem requiritur debita magnitudo, & sicut est in homine, ita est in ędificio. Tabernaculum autem Moysi fuisset factum maius, vt esset pulchrius, tamen quia erat portandum humeris hominum, & in curribus Numeri 7. si esset valde magnum efficeretur importabile, ideo magis curatum est de necessitate, quam de pulchritudine. Templum autem Salomonis erat aliquid manens, ideo poterat fieri in quamtacũque magnitudine ad hoc, quòd esset pulchrum.

Secunda causa fuit, quia templum Salomonis ędificatum fuit tale ad fortitudinem, vt esset ibi defensio ab hostibus, sicut ĩ castro fortissimo, & ob hoc facta fuit tanta altitudo templi, scilicet centum viginti cubitorum. Etiam erant facta tria latera, vel ambulatoria in circuitu, quo erãt propugnacula, ex quibus poterat pugnari contra hostes, ideo debuit esse ędificium satis longum, & latum, quia si esset angustum, & breue in longitudine non posset fieri valde altum, nec esset tantę fortitudinis. Tabernaculum autem Moysi non erat ad aliquam fortitudinem cum esset de tabulis, & operimentis portatilibus, ideo etiam si fieret paruum nihil referebat.

Sciendum autem quòd licet templum, & tabernaculum Salomonis non fuerint eiusdem magnitudi-

F nis, tamen erant aliqualiter secundum vnam proportionem, scilicet, longitudo tabernaculi erat triginta cubitorum, & latitudo decem, vt colligitur Exodi vigesimosexto. ita longitudo templi erat sexaginta cubitorum, & latitudo viginti, & sic longitudo est dupla ad longitudinem, & latitudo dupla ad latitudinẽ, & tamen in eodem longitudo ad latitudinem est tripla: altitudo autem non tenet proportionem, quia in templo Salomonis altitudo centum & viginti cubitorum, & sic erat dupla ad longitudinem, & sexcupla ad latitudinem, in tabernaculo tamen erat altitudo ęqualis latitudini, scilicet decem cubitorũ, & erat subtripla ad longitudinem, scilicet, quia erat decem cu-

G bitorum, cum quęlibet tabula tabernaculi solum esset altitudinis cubitorum decem, vt patet Exodi vigesimosexto c. causa autem, quare non fuit seruata proportio in latitudine, & longitudine ad altitudinem in tabernaculo, sicut in templo, fuit quia altitudo tabernaculi erat altitudo vnius tabulæ, quę non poterat esse valde longa, vel si reperirentur valde longę essent importabiles, ideo fuerũt solum decem cubitorum, vt sic portatiles essent, in templo autem, quia erat aliquid manens poterat fieri quęcunque altitudo.

Et porticus erat ante templum. Hic ponitur fabricatio porticus: pro quo sciẽdum, quòd porticus dicebatur esse quoddam spacium planum ante portam templi, — Fabricatio porticus.

H quod erat ad partem orientalem eius secundum magnitudinem tecti supra positã, ad alia autem latera tẽpli, scilicet Meridianum, Aquilonare, & Occidentale non erat porticus, quia porticus dicitur spacium, quod est ante portam, quod tamen tecto apertum est, & quia vnica porta erat templi, scilicet ad Orientem, erat vnicus porticus, reliqua autem latera templi habebant deambulatoria tria per gyrum, de quibus infra dicitur, sed non habebant porticus. In isto porticu templi Salomonis aliquando Christus ambulabat, vt patet Io. decimo capitu. scilicet, & ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis, & in loco illo licebat cuilibet stare, eo quòd erat extra templum.

Viginti cubitorum longitudinis. Scilicet porticus habebat in longitudine cubitos viginti. Considerandum,

I quòd longitudo porticus aliter accipitur quam longitudo templi, quia longitudo templi accipitur ab Oriẽte in Occidentem, & latitudo ab Aquilone in Meridiem, longitudo autem porticus accipitur a Meridie in Septentrionem, & latitudo ab Oriente in Occidẽtem.

Iuxta mensuram latitudinis templi. Idest tanta erat longitudo porticus, quanta erat latitudo templi, erat autem latitudo templi viginti cubitorum, & ęqua erat longitudo porticus. vel aliter intelligitur iuxta mensuram latitudinis templi, idest longitudo porticus cõsiderabatur ab illa parte, a qua erat latitudo templi, scilicet, a Meridie in Septentrionem. Et iste est sensus, quem intendit litera, & sic totum latus Orientale, quòd erat latitudo templi habebat porticum.

K *Et habebat decem cubitos latitudinis.* Accipitur latitudo porticus ab Occidente in Orientem, & istud est quantitas, per quam prominebat tectum a templo versus foras, & in istis decem cubitis defendebantur manentes infra a pluuijs.

Ante faciem templi. Idest iste porticus erat solum in facie templi. Vocatur facies improprie, nam facies vel posteriora ante, vel retro dextrorsum, vel sinistrorsum nõ considerantur proprie, nisi in re animata. in domo autem accipiuntur large, scilicet pars, vbi est porta vocatur facies, & secundum hoc accipiũtur posteriora, & dextrum, & sinistrũ. vel vocatur facies templi, quia erat Orientalis, & oriens in mundo est

pars

pars anterior secundum quod quidam considerant: philosophus tamen. 2. de cęlo & mundo vocat orientẽ partem dextram mundi. *Fecitque in templo fenestras obliquas*. Vocantur fenestræ obliquę illæ, quæ a parte exteriori sunt paruæ,& interius dilatantur,& sic lineæ laterales non sunt paralelæ, sed extenduntur, & elongantur a se inuicem, sicut latera trianguli: istud autem fit ad hoc, quòd lux multa intret per illas, quod non fieret si essent fenestræ æquales intus, & extra. causa huius est, quia radij solis venientes ab extra intersecant se in superficie fenestræ, vbi est locus strictior, & deinde dilatantur, & intrat lux in domum per modum pyramidis auersæ, de quo patet. 1.lib.perspecti. communis propositione. 6. & sic fiũt fenestræ communiter in ecclesijs, & in alijs domibus.

B *Et ædificauit super*. Hic ponitur secundum, scilicet ædificatio quantum ad deambulatoria, & interiorẽ dispositionem parietum, & primo ponitur hic de ipsis deambulatorijs. Considerandum autem circa ista, quòd aliter assignantur a Iudæis,& aliter a nobis:nos enim ponimus tria deambulatoria, quæ fierent super trabes eminentes de domo: nam accipiendo a pauimento versus supra cubitos. 30. erat ibi tectum, & trabes prominebant per parietem extra templum per 5.cubitos, & computando ab ipsis trabibus versus supra fiebat aliud tectum in fine 30. cubitorum secundorum,& ibi ponebantur trabes secundæ, quæ prominebant extra parietem per 6. cubitos, & ab ipso loco versus supra per 60.cubitos erat aliud tectum de trabibus, quæ prominebant extra parietem per 7.cubitos, & super istas trabes ponebantur tabulæ, vt fieret pauimentum de eis, & erigebantur alia latera de tabulis in altum super extremitates trabium, & sic fiebat deambularorium in circuitu templi, de quo non posset aliquis cadere cum esset murus factus de tabulis in gyro. Sciendum, quòd ista latera,vel tabulata,siue deambulatoria dicuntur esse hic tria: non quidem, quia erant in tribus lateribus, scilitet, Meridiano, Occidentali, Aquilonari, sed quia erant in quolibet latere istorum ista tria: nam primo modo vnum ambulacrum vocaretur tria ambulacra,vel tabulata,sed quodlibet istorum trium tabulatorum circuibat tria latera in gyro, eo quòd trabes, quæ prominebant per parietem meridianum prominebant etiam per parietem Aquilonarem, & aliæ trabes, quo respondentes istis prominebant per parietem Occidentalem. Et sic quodlibet istorum ambulatoriorum transibat per parietem Meridianũ Occidentalem, & Aquilonarem, sed non redibat ad eundem punctum, eo quòd ista tabulata non transibant per partem Orientalem,vbi erat porticus,& tũc dicitur de istis,quòd primum tabulatum,vel ambulatorium,quod erat inferius habebat quinque cubitos, & secundum sex, & tertium septem istud assignatur dupliciter. Vno modo,quòd prominerent trabes inferiores solum quinque cubitis, & trabes secundi tabulati prominerent sex cubitis, & trabes tertij tabulati prominerent septem cubitis, & sic illi, qui erant in superiori tabulato poterant videre omnes adherentes parieti templi nõ impedientibus visum inferioribus tabulatis, si tamen æqualiter prominerent istę trabes omnium tabulatorum, impedirentur, qui erãt in superioribus tabulatis videre obstantibus inferioribus tabulatis. Alio modo assignatur istud, scilicet, quòd trabes ęqualiter se haberent,scilicet,quòd proiecto perpendiculo a superiori tabulato tangeret extremitates duorum tabulatorum inferiorum, & tamen trabes prominerent inęqualiter, s. superiores septẽ cubitis, & inferiores sex & infimę quinque cubi-

A tis.hoc autem est, quia parietes tẽpli forte versus partẽ superiorẽ stringebanẽ, sicut in multis ędificijs partes superiores stringuntur ad conum per modum pyramidum. Iudæi autem aliter assignant ista tria latera templi,dicentes,quòd non prominebant aliquæ trabes de templo,sed solum erant latera,idest domus lateraliter adhęrentes, scilicet, quia vnum latus earũ erat ipse paries templi, & constituunt isto modo, quòd esset quælibet domus quadrata, scilicet, quinque cubitorum altitudinis, & totidem longitudinis; & totidem latitudinis, & sic erant per circuitum totius templi præter quàm in latere orientali, eo quòd ibi erat porta & porticus; & secundum hoc cum paries aquilonaris haberet cubitos sexaginta, & paries meridianus totidem, & paries occidentalis viginti, qui sunt simul centum quadraginta cubiti, essent domus vigintiocto, & istud esset primum latus in gyro templi. Secundum latus domorum erat super istas primas secundum eandem longitudinem, latitudinem, & altitudinem, & sic essent totidem domus quot supra. Tertium autem latus domorum esset supra secundum in eadem longitudine, latitudine, & altitudine: & sic essent totidem domus in vno latere siue gyro, sicut in alio: occuparent autem istæ domus in altitudine cubitos quindecim, cum quælibet haberet quinque cubitos in altitudine, & sic manerent alij quindecim cubiti ad altitudinem primæ domus complendam, quæ erat domus templi habens triginta cubitos in altitudine, vt patet supra: &

C in illo spacio quindecim cubitorum erant factæ fenestræ obliquæ,quæ habentur supra, vt lux introiret in templum: & tamen super Sancta sanctorum solum manebant secundum Hebræos cubiti quinque, eo quòd ipsi volunt quòd Sancta sanctorum haberet in altitudine cubitos viginti,sed de hoc infra dicetur, secundum istum modum assignant latera inæqualia, scilicet, quòd vnum haberet quinque cubitos, quod erat inferius, & immediatum haberet sex, & supremum haberet septem: istud autem est in prominentia a parietibus templi, & tunc assignãt dupliciter istud vno modo, quòd domus inferior esset strictior,& immediata promineret vno cubito, sicut prominet tectũ super parietes domus, & tertia pro-

D mineret alio cubito super immediatam, & duobus cubitis super inferiorem,& sic ædificium in parte superiori semper dilataretur: alio modo, quòd istę cameræ essent æqualiter prominentes, scilicet, quòd perpendiculum cementarij pendens ab extremitatę cameræ superioris tangeret cameras omnes vsque ad pauimentum, & tamen prominebat vna plusquam alia, scilicet, quia murus sanctuarij stringebatur semper ascendendo, sicut supra dicebatur.

Sed dicendum videtur, quòd sit modus conueuenientior assignandi ille, quem ponunt Latini, quàm ille, quem ponunt Hebræi; quod patet, quia dicitur hic ædificauit super parietem templi tabulalata per gyrum,& tamen non propriè dicitur, quòd

E istę domus,quas Hebræi ponunt, essent fabricatæ super parietem templi,sed iuxta parietem ad latus eius: tabulata autẽ,quæ nos ponimus, sunt ædificata super parietem templi, quia facta sunt super trabes prominentes de lateribus templi.

Item dicitur hic in litera, quòd fecit latera in circuitu; & tamen istud non applicatur domibus, quas ponunt Hebræi, quia illę vel vocabũtur tabulata, vel latera, cùm hic ponantur ista, vt diuersa: conueniunt tamen valde positioni nostræ, scilicet, quòd tabulatum vocetur ipsum pauimentum de tabulis factum,& latera vocantur ipsi cancelli lateraliter erecti versus partem exteriorẽ domus, ne ambulãtes per

tabulata caderent. Item dicitur infra. ꝙ posuit Salomon trabes per circuitum domus,& istud valde conuenit ad faciendum tabulata, secundum ꝙ nos ponimus,s.ꝙ istę trabes prominerent de parietibus,& sup eas poneretur pauimentum de tabulis. Item infra dicitur, quòd posuit Salomon ostium in latere domus ad ascendēdum ad ista tabulata. Et dicit,quòd de vno ascendebatur ad aliud,& ponitur vnicus ascensus pro omnibus, quod satis conuenit ponendo tabulata, sicut nos ponimus,quia ille ascēsus directus ibit ad omnia tria tabulata, cum vnum sit super aliud, & tamen non videtur sic,si ponantur domus paruulę,quas ponebant Hebræi,quia tunc non videbitur modus,quomodo per vnicum ascēsum iretur ad omnes domos, quia necesse erat secūdum positionem Hebręorum, quòd in quolibet tabulatu domorum essent 28. domus,vel 30.secundum,quòd vult Iosephus, & sic essent in tribus tabulatis 84. domus, vel secundum Iosephum 90.& tunc ad illas non videtur, quomodo ascendatur per vnicum ascensum: nam poterit aliquis ascendere ad tres earum directe super positas per vnū ascensum, tamen non poterit ascendere ad omnes alias,nisi sint alii ascensus,vel quęlibet earū sit in duobus locis,vel tribus perforata, ita vt si aliquis debet ire ad vnam cameram vnius lateris, s. inferioris transeat omnes cameras inferiores de vna in aliam, & sic de latere medio,& superiori, quod nullo modo conuenit, quia tunc nulla earum proprie esset camera, nisi vltima,sed essent trāsitus ad cameram vltimam. Ideo secundum positionem nostrā melius stat, in qua non sequitur inconueniens. Item non stat positio de istis cameris, s.quòd vnum tabulatum earum promineat 5.cubitis.& aliud 6.& aliud 7.quia aut ponetur, quòd istæ camerę prominebant inęqualiter versus partem exteriorem, scilicet, quòd superiores cameræ dilatarentur duobus cubitis super infimas,& medię vno cubito supra infimas, aut quòd ęqualiter prominerent ad partem exteriorem, & tamen murus templi continue stringeretur versus partem superiorem, & sic superiores essent latiores. Primum non stat,quia tūc cum illa tria latera domorum essent continuata,scilicet, quia paries vnius camerę erat super parietem alterius dilataretur ędificium continue versus supra, ꝙ est contra regulam ędificiorum, quia ędificium continet versus supra,vel constabit lateribus paralelis, vel continue stringentur versus supra, ita vt acuantur in conum,sicut pyramides. Hic tamen dilataretur opus versus supra.

Positio Latinorū melior.

Secundus modus non stat, scilicet, quòd cameræ consisterent ad partem exteriorem in eadem linea recta secundum perpendiculum, ita quòd non promineret vna super aliam,nec vno digito: esset tamen latitudo vnius quinque cubitorum,& alia sex,& alia septem cubitos habēs,quia stringeretur murus,siue paries templi. Sed hoc non stat,quia tunc in quinque cubitis computando a pauimento versus supra stringerentur parietes vno cubito,& in decem cubitis stringerentur duobus,& sic consequenter: & ideo oportebat,quòd cum altitudo templi esset 120. cubitorum, quòd quando parietes venirent ad superiorem partē iam esset strictio facta per vigintiquatuor cubitos, & hoc non potest stare, quia latitudo templi solum erat viginti cubitorum,vt patet in litera,& sic non posset peruenire ad altitudinem.120.cubitorum,sed cum ꝑueniret ad centum cubitos concluderetur extremitas pyramidis,& conuenirent parietes in puncto. Etiam non stat conuenienter dictum,quòd in quinque cubitis altitudinis aliquod ædificium stringatur vno cubitu per latitudinem,& sic consequenter, quia istud nō pertineret,nisi ad aliquam pyramidem paruam,& so-

F lidam,& tamen domui quæ intus habet vacuitatem, non conuenit tale ędificiū, ideo tenendus est modus, quem ponunt Latini:non tamen negamus ex hoc qu in circuitu templi essent exhedrę sacerdotales, quæ erant paruę domunculę. Nam litera ponit istas primo Paralipom.28.cap.& sæpe ponit eas Ezechiel. An tamen istę essent sic coniunctę muris,sicut dixerūt Hebræi,declarabitur sequenti lib.capit.22. vel primo Paralipomen.28.

Iosephus autem octauo Antiquitatum, aliter assignat fabricam templi, & istorum tabulatorum: dicit enim,quòd Salomon eleuauit templum vsque ad cameram ex lapide albo cōstructam, cuius altitudo fuit

G sexaginta cubitorum longitudo tantundem, & ad orientem vestibulum, vel porticus habebat longitudinem viginti cubitorum,& latitudinem decem. & sic vult Iosephus, quòd medietas templi secundum altitudinem esset de lapide, & reliqua medietas altitudinis parietum esset de lignis,& illam medietatem superiorem vocauit ipse cameram, aliam autem inferiorē sexaginta cubitorum vocat templum, & tamen illam nos diuidimus in duas partes,ita vt medietas inferior, quę est triginta cubitorum in altitudine sit templum & alia medietas sit camera,vel cęnaculum. Dicit etiā Iosephus, quòd erant ędificatæ in circuitu templi triginta paruulæ domus, quę sui copulatione templi spa

H cium extrinsecus audiebant: nam & ingressus earum ita fecit adinuicem, vt ex alia intraretur ad aliam. Harum autem singulę domus latitudinem habebāt quinque cubitorum, & tantundem longitudinis, altitudinis vero viginti. Erant autem ędificatæ super has aliæ, & rursus aliæ super has ęquales numero, & magnitudine. Et secundum istum modum ponendi Iosephi ista tria appenditia domorum exigebātur in altum cubitis sexaginta,& operiebant totam altitudinem templi quantum ad partem, in qua fiebant ministrationes sacrę, quia illa solum erat altitudinis cubitorum 30.vt patet supra in litera.

Alia assignatio fabricę secundum Iosephum.

Ista tamen positio Iosephi patitur inconuenientia, sicut positio superior Hebręorum. Etiam modicum conuenit literæ,quia ponit medietatem parietis templi factam de lapide,& aliam medietatem de ligno.

I Nec etiam in hoc oportet, quòd nimis credamus Iosepho, quia ipse non vidit istud templum, sed solum illud,quod constructum fuit post reditum de Babylone, quod non fuit per omnia simile huic magnitudine, & preciositate, dico teneatur positio Latinorum quæ supra in principio descripta est.

Et ædificauit super parietem templi tabulata per gyrum. Ista tabulata sunt pauimenta facta de tabulis in circuitu templi super trabes, quæ prominebant de parietibus templi,& dicuntur per gyrum, quia in toto circuitu templi erant ista tabulata,scilicet ad Meridiem, Occidentem, & Aquilonem, in sola autem parte Orientali non erant ista tabulata,eo quòd ibi erat porticus, vt supra declaratum est.

In q... Tabulata ... dicantur & eorum dispositiones.

K *In parietibus domus.* Idest super parietes domus,scilicet,quia ipsę trabes, super quas ponebatur pauimentum de tabulis,erant super parietem, idest prominebant de pariete.

Per circuitum templi, & oraculi. Idest erant istę trabes prominentes ex parietibus per totum circuitum templi, præterquam in parte Orientali,& vocatur hic templum stricte pars anterioris templi, quę vocatur sancta, & erat in lōgitudine quadraginta cubitorum, & in latitudine 20. oraculum vocatur Sancta sanctorum,quę erat parua domus habens in longitudine cubitos decem, & in latitudine totidem. Vocatur autē domus oraculi,idest domus,ꝯ quam orabatur,nā oēs Hebræi orabant contra Occidentem, vbi erat sancta

Sancto-

Sāctorum,eo ꝙ ibi erat arca, & Cherubim,in quibus maxima sanctitas Dei fulgebat. Vel vocatur domus oraculi, idest domus arcę,quia arca,vel propitiatoriū eius vocatur oraculum, & est sensus,ꝙ erant tabulata per gyrū templi,& oraculi, idest per omnia latera ambientia sancta Sāctorum,& priorem domum templi. Latus autem ꝙ maximè pertinebat ad sancta Sanctorum,erat occidentale, & est sensus, ꝙ etiam in illo latere erant trabes prominentes de pariete ad faciendū tabulata. *Et fecit latera in circuitu.* Ista latera vocantur quidam cancelli, qui surgebant in altum super capita trabium ne ambulantes super tabulata possent cadere ad partem exteriorem, & super istos cancellos reclinabantur ad aspiciendum inferiora illi, qui ambulabant per tabulata templi.

Quæ erant pinnacula templi. Aliqui volunt,ꝙ ista tabulata vocarentur pinnatula templi, & super aliquod istorū fuerit Christus constitutus a Satana, quando tentauit eum. Matth.4.sic tenet Rabanus,& Glo.ordinaria,& historia Scholastica. Sed non multum videtur, quia si Christus constitutus fuisset super aliquod istorum,cùm ipse noluerit se mittere deorsum, sicut diabolus suadebat, sed descenderit per gradus assignatos, oportebat ꝙ descenderit per partem interiorem templi, s.per partem illā, in qua fiebant sacrę ministrationes, & vbi erat incensorum altare, & mēsa propositionis,eo ꝙ ostium,per quod ascēdebatur ad tabulata erat intra templum, vt patet infra in litera: & tamen illuc non licebat ingredi, nisi sacerdotibus: Christus autem non permisisset se tentari taliter,vt oporteret eum facere contra legē Iudæorum, s. ꝙ introiret in templum cum ad ipsum non pertineret, quia nō erat sacerdos,sed de tribu Iuda. Pinnacula igitur templi alia vidētur fuisse, de quibus dicetur Matth.4.Secundum Hebręos, qui nō ponunt ista tabulata, sed domos inhęrētes lateraliter tēplo,debet dici ꝙ. *Aedificauit Salomon super parietem templi tabulata per gyrum.* Idest ædificauit domos de tabulis,quæ ab hoc vocantur tabulata,& ista erant sup parietes, idest in circuitu iuxta parietes templi. *Per circuitum templi, & oraculi.* Idest istę domus erant per totum circuitū tam primę partis templi, quę vocantur templum,quàm secundæ partis,quæ vocantur oraculum,vel sancta Sanctorū. *Et fecit latera in circuitu.* Idest fecit domos in lateribus templi, quę ob hoc vocātur

Quæ erant tabulata. latera, idest laterales domus. *Tabulatum quod subter erat quinque cubitos habebat latitudinis.* Hic describitur figura tabulatorum,& secundum positionem nostram tabulatum erat pauimentum factum de tabulis locatis super trabes prominentes de parietibus. Et ponitᷣ hic latitudo tabulati,s.quātum prominebant trabes extra parietem, altitudo autem non ponitur: & ista erat altitudo cancellorum eleuatorum super extremitates trabium in altum ad hoc, ꝙ non caderent ambulātes per tabulata. Sed certum est, ꝙ ista altitudo parua esset ad hoc, ꝙ existentes in tabulatis possent reclinari super cancellos,& aspicere exteriora.longitudo verò tabulatorum non ponitur,eo ꝙ ista erat determinata, quia quodlibet tabulatum istorū erat per totum gyrum templi præter quàm in latere orientali: quanta ergo esset longitudo trium laterum simul sumptorū, scilicet,Meridiani,Occidentalis, & Aquilonaris,tanta esset longitudo cuiuslibet tabulati: & ista erat lōgitudo cubitorum.140.vel melius accipiēdo erat. 160.eo ꝙ grossities cuiuslibet duorum parietum, s. Aquilonaris, & Meridiani erat cubitorum decem, & secūdū istum modum omnia tria tabulata erāt ęqualia in lōgitudine,& altitudine: latitudo autem erat inęqualis. *Et medium tabulatum sex cubitorum latitudinis.* Primum tabulatum erat super trabes eminētes de pariete,quæ pertinebant ad tectum primæ domus,& istud tabula-

A tum erat eleuatum a terra triginta cubitis, quia tanta erat altitudo primę domus, vt patet hic in litera. Medium tabulatum erat super trabes prominētes de pariete,de tecto secundę domus:& istud tabulatum eleuabatur a terra sexaginta cubitis. *Et tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis.* Istud tabulatum erat factū super trabes prominentes de tecto tertię domus, & erat eleuatum a terra cubitis. 120. iuxta altitudinē totius templi. Latitudo autem ponitur dissimilis in istis tabulatis, s.ꝙ inferius esset minus, & mediū maius, & supremū maximū, & hoc per excessum vnius cubiti ad alterum. Quomodo autem hoc sit, assigna-

B ti fuerunt supra duo modi secundū Hebręos,qui non ponūt ista tabulata esse deambulatoria quædam, sed domos paruas existentes in circuitu templi. Dicendū ꝙ vnum tabulatum, idest vna series domorum, quæ immediatè fundata erat super terram erat minoris latitudinis, s.cubitorum quinque, & media series erat latitudinis sex cubitorum, & suprema series domorum erat latitudinis septem cubitorum. Quomodo autem assignanda sit ista diuersitas latitudinis etiam secundum Hebræos supra declaratum est, & sic istę domus altitudine, & longitudine ęquales ponebant, sed latitudine inæquales. *Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus,vt non hærerent muris templi.* Secundū positionem Latinorum exponitur ista litera de trabibus,quæ prominebant de parietibus per tria loca,vbi

C erant tria tecta domorum, & super istas trabes fiebāt tabulata, vt supra dictum est. Et tamen tunc dubium est,quid est,ꝙ non hęrebat muris templi;nam nō potest intelligi de trabibus, quia cum ipsę egrederentur de pariete,necesse erat,quòd hęrerent parieti. Dubiū de trabibus templi.

Sed dicunt aliqui,ꝙ intelligitur de tabulatis,s.ꝙ nō hęrebant parieti, quia tabulę positę super trabes non coniungebantur parieti templi, nec tamen erat ibi tā magna apertura, vt aliquis labi posset, nec etiam poterat pes humanus intercipi. Sed tunc non videtur ad quid relinquebatur illud paruum spatium, quòd inutile erat.

D Dicunt ergo alij, & melius, ꝙ intelligitur hoc de cancellis,siue lateribus, quę erigebantur super capita trabium,s.ꝙ illa latera non adhęrebant muris templi. Istud tenet Nicolaus.

Sed etiam istud non stat, nam omnino videtur carere ratione, ꝙ ponerentur trabes, vt latera, siue cancelli tabulatorum non adhęrerent muris templi;quia si latera ista nō adhęrerent muris tēpli,non essent ibi aliqua deambulatoria, sed essent fixę tabulę super parietes ad tegendum illos, sicut erat ex parte interiori domus, vbi omnes parietes tabulis operti erant, ita vt nullus lapis apparere posset,vt patet infra:ideo quāquam existentibus trabibus cancelli non adhęrerent muris templi, tamen trabes non erant positę ad hoc, ꝙ cancelli non hęrerent muris, quia dato ꝙ nō essent trabes cancelli non hęrerent muris,eo quòd cancelli

E non essent, nisi trabes ponerentur.

Sed dicendum, ꝙ intelligitur hoc de quibusdam trabibus grossis, quas fixit Salomon in terra per totū circuitum templi ne aliquis posset accedere ad parietes templi, & hoc tum vt conseruarentur a nocumento, tum propter sanctitatem, quia non debebat cuilibet licere accedere ad rem sanctam. Isto modo fecit Moyses in deserto:nam in circuitu tabernaculi posuit atrium, ne liceret cuicunque accedere ad tabernaculum, & ista expositio est satis conueniens.

Sed obijciet aliquis, qa dicitur hic, ꝙ posuit trabes in domo, & tamen isto modo non ponebātur trabes in domo, sed extra per circuitum.

Dicendum ꝙ hic non dicitur absolutè, quòd erāt istę trabes in domo,sed ꝙ erant in domo per circuitū forinse-

forinsecus, ideſt erant extra domũ per circuitum domus,& iſtud fortificat poſitionem, & redarguit poſitiones ſuperiores; quia ſecundum illas iſtæ trabes nõ erant forinſecus poſitę,ſed de parietibus egrediebantur. Item dato ꝙ diceretur abſolutè,ꝙ iſtę trabes erãt in domo ſatis ſtaret,ꝙ eſſent in circuitu domus; quia illa,quę ſunt in circuitu domus,dicũtur eſſe in domo, vt patet Ioan.10.cùm dicitur,ꝙ ambulabat Ieſus in tẽplo in porticu Salomonis: & tamen, quando erat in porticu, non erat in templo, cùm porticus eſſet extra templum,vt patet ſupra in litera,& ſic eſſet de iſtis trabibus, ꝙ eſſent in circuitu domus, quamquã diceret, ꝙ erant in domo ſecũdum Hebręos, qui ponunt domunculas in circuitu templi.

Dicunt aliqui,quòd iſtę trabes erant aliter aſſignãdę,ſ.ꝙ in tertio cuiuslibet ſeriei domorum prominerent trabes aliqualiter extra domum, ſcilicet, capita earum,& iſtud faciebat ad hoc, ꝙ non adhæreret aliquid muro. Sed iſtud nihil eſt, quia iſtę trabes erãt altę a terra, ſ.ad minus quinq; cubitis eleuatę; ideo ſub illis poterat quilibet intrare, & non prohiberetur accedere ad murum. Ideo dicendum,ꝙ etiam ſecundũ Hebræos iſtæ trabes ponendę erãt in circuitu domorum paruarum, quas ipſi ponunt, ita ꝙ nullus poſſet accedere ad illas domos, quę etiam ſacrę erant. *Domus autem cum ædificaretur.* Hic ponitur modus ędificationis, quantum ad hoc, ꝙ inſtrumenta fabrorum in ea non apparuerunt. Et dicitur. *Domus cum ædificaretur de lapidibus dolatis*. Scilicet, to ta domus facta eſt de lapidibus dolatis, ideſt quadratis, quia erat facta opere cementarij,& polita a Biblijs, vt patet pręceden.ca. & fuerunt parietes de lapidibus vſque ad altitudinẽ. 120.cubitorum,quamquam Ioſephus dicat,ꝙ fuit vſque ad altitudinem.60.cubitorum de la pidibus,& reliqua medietas altitudinis fuit de lignis. *Atque perfectis ædificata eſt*. Vocantur lapides perfecti, ideſt perfectè politi, atque figurati: ponuntur autem dolati,& perfecti, quia duæ operationes fiebant in lapidibus. Prima erat ꝙ quadrabantur, & dolabantur,& iſta fiebat per cementarios Salomonis,& Hiram, & tũc ma nebant lapides aliqualiter rudes,& fiebat ſecũda operatio in eis,ſcilicet, quòd poliebantur,& figurabãtur: & iſtud fiebat per Biblios, vt patet pręcedenti cap.& quando fiebat iſta vltima operatio dicebãtur lapides eſſe perfecti. *Malleus, & ſecuris, & omne ferramentum non ſunt audita in domo cum ædificaretur*. Scilicet, cum ædificatum fuit templum Salomonis non fuerunt aliqua ferramenta audita in domo, ſed om nia ſine ferramẽtis facta ſunt,& hoc videtur ſpeciale, quia nunquam fit in alijs domibus.

Quomodo potuit templum Salomonis fieri ſine ferramentis. Quæſt. XII.

QVAERETVR quomodo potuit tantũ ędificium ſine ferramentis fieri cum nihil artifices facere poſſent ſine ferramentis.

Iudæorum fabula. Reſpõdent Hebræi,quòd Salomon habuit ſanguinem cuiuſdã vermiculi, qui vocatur Thamir,quo aſperſa marmora facile ſecabãtur, quem inuenit hoc modo: habebat enim Salomon ſtrutionẽ habẽtem pullum, & incluſus eſt pullus ſtrutionis ſub vaſe vitreo: ſtrutio autem videns filium vaſe incluſum cum eum habere nõ poſſet, tulit de deſerto vermiculum cuius ſanguine liniuit vitrum,& confractũ eſt, quem vermiculum Salomon colligens, & alios ſimiles inquirens marmora facile ſecabat,ita vt nõ eſſe t opus inſtrumento.

Sed dicendum, quòd iſtud falſum eſt, quia omnia marmora, & ligna, & quicunque lapides prius cędebantur a cementarijs Salomonis,& Hiram in monte, qui quadrabant eos: deinde Biblij poliebant illos. ꝑcedenti.cap.ergo cum inſtrumento iſta fiebant.

F

Sed dicendum, quòd omnes lapides, & ligna, quę ad templum ducta ſunt dolata fuerunt, & polita,ſicut fiunt in alijs ędificationibus, fuit tamen differentia. quia Salomon fecit omnia iſta politi in monte, ſcilicet quia fecit, quòd artifices templi caperent menſuras templi, & conſiderarent quot lapides, & quales neceſſarij erant, & qualia ligna,& pro quibus locis,& tunc iuſſerunt lapides, & ligna ſic parari in monte,& ducebantur parata in Ieruſalem vnde nihil ſupererat, niſi quòd iſti lapides,& ligna ponerentur in locis ſuis, & ad hoc non erat opus malleo, ſerra, aut alijs ferramentis:vnde non dicitur hic, quòd ad ędificationem templi non fuerunt malleus, & ſerra, & alia ferramẽta neceſſaria, ſed ſolum, quòd non fuerunt audita in domo, quando ędificabatur,ſcilicet bene audita ſunt in monte,quando lapides, & ligna cędebantur,& dolabantur,ſed poſtea non fuerũt audita in domo, ideſt in ipſo templo,quando coniungebantur lapides,& ligna ad ędificationem domus.

G

Sed obijcit Andreas contra hoc dato,quòd non eſſent neceſſaria ferramenta ad locandum lapides, & ligna, tamen ſaltem erant neceſſaria ad compaginandum tabulas, & figendum clauos in eis, vt firmiter manerent: claui autem magni erant,vt patet hic,& 1. Paralipo.3.

H

Reſpondet idem Andreas, quòd iſta poſita ſunt ad hoc, quòd nos admirari debeamus ſapientiam Salomonis, qui potuit inuenire aliquos modos, per quos iſta fierent,ſine opere malleorum,Et ſic aliquo modo Andreas conſentit Hebręis, & tamen non ſufficit id, quod ponebant Hebræi ad hoc,quia dato,quòd eſſent multi vermes, quorum ſanguine frangerentur marmora, tamen nõ poterat ſanguis iſte applicari ad hoc, quòd figeret clauos in tabulis, licet poſſet applicari ad frangendum clauos, ideo neceſſarium fuit aliquod ferramentum.

Dicendum igitur, quòd in domo, cum fabricabatur non audita ſunt malleus, ſerra, & alia ferramenta ad dolandum lapides, & ligna,quia iſta fuerant dolata in monte,ſed audita ſunt,quando compaginabantur tabulę,& figebantur claui. Et patet hoc, quia dicitur in litera: domus autem cum ędificaretur de lapidibus dolatis, atque perfectis malleus, & ſecuris, & omne ferramentum non ſunt audita in domo, quaſi dicat ad dolandum lapides, & perficiendum eos nõ fuerũt audita ferramenta,ſed bene ad aliquid aliud, & ſic nõ poteſt poni hic aliquod miraculum ſapientię Salomonis.

I

Oſtium lateris medij in pariete erat domus dextræ. Hic ponitur de fabricatione oſtij, per quod aſcendebatur ad tabulata tria ſuprapoſita, & dicitur, quod erat vnum oſtium pro omnibus tribus tabulatis, & iſtud erat in pariete domus intra templum, ne poſſet aſcendi per partem exteriorem, & factum erat vnicum oſtium pro omnibus tribus tabulatis hoc modo, quia paries templi erat valde groſſus,ſcilicet 10.cubitorum,ſicut ponitur communiter, & in ipſo pariete intra groſſitiẽ eius fecit quendam aſcenſum gyratiuum, quem ad modum fit, in quibuſdam turribus, & vocatur cochlea, & cum perueniretur ad altitudinem vnius deambulatoris, ſiue tabulati era t porta in pariete, per quã exiretur ad ipſum tabulatum. aſcenſus autem, ſiue cochlea continuabatur per parietem vſque ad ſecundum deambulatorium, & ibi erat alia feneſtra per quã introiretur in ipſum deambulatorium, & ſic continuabatur cochlea vſque ad tertium deambulatoriũ. Et dicitur iſtud oſtiũ lateris, ideſt quia erat in latere,

K

ſcilicet

scilicet in pariete, qui erat latus templi: & dicitur lateris medij, idest, quia erat in medio parietis, s. intra grossitiem eius. Vel aliter erat in medio pariete, idest in medietate longitudinis parietis æquè distans fronti Orientali, & Occidentali. Et dicitur quòd erat in pariete domus dextræ, idest erat in pariete domus ad dextram eius. Vocatur autem dextra pars meridiana, quia pars Orientalis vocatur facies, vt patet supra, s. quod porticus erat ante faciem templi, & tamen porticus erat ad Orientem, & tamen conuersa facie alicuius ad Orientem necessario manus dextra est ad Meridiem, & sinistra ad Aquilonem. Philosophus tamē secundo de cælo, & mundo ponit faciem, siue antrorsum ad polū antarcticum, & retrorsum ad polū arcticum, sursum ad angulum cæli, deorsum an angulum terræ, dextrū ad Orientem, & sinistrum ad Occidentem. *Et per cochleam ascendebant in medium cœnaculum, & a medio in tertium.* Scilicet ascensus, qui erat in pariete erat cochlea, idest circularis, & ascendebatur per illum ad primum cænaculum, idest tabulatum, vel deambulatorium, & continuata cochlea ascendebatur ad secundum cænaculum, quod vocatur medium, & inde ad tertium: vocantur autem ista deambulatoria cænacula, quia cænaculum secundum Latinam consuetudinem est nomen generale, ad quodcunque ædificium, licet propriè cōueniat ædificijs, quæ sunt facta ad disponendū ibi mensas. Et accipiuntur cænacula non solum ipsa deambulatoria, quæ erant extra templi parietes, s. fundata super trabes prominentes de parietibus, sed etiā ipsa domus media, quæ erat intra Sanctuarium, & domus suprema, quæ erant factæ ad aliquas speciales custodias thesaurorum, vel alias ministrationes, de quibus scriptura modicam facit mentionem, & erāt ista duo cænacula æqualia in longitudine, & latitudine domui inferiori, quæ vocatur templum cuius habitudo supra designata est. Iosephus autem dicit 8. Antiquitatum de isto ascensu, quod excogitauit rex ascensum superioris domus per latitudinem parietis efficere: non enim habuit ianuā grādem, sicut domus inferior ad Orientem, sed a lateribus erant ingressus ianuarū valde paruarum. Dicit etiam ibidē Iosephus de hoc, quod supra dicebatur, s. de ferramentis, quod non sunt audita in domo domini, quod fuerint audita, sicut in omnibus alijs fabricationibus, sed quod ita subtiliter facta sunt omnia, quod videbantur nō fuisse tacta ferramentis, inquiēs: Fabrica verò totius templi multa arte confecta est de lapidibus politis, arteq; compositis, & nimis limpidè constituris, ita vt neque mallei, nec alterius instrumēti fabrilis aliquod considerantibus appareret indiciū, sed præter hunc vsum omnis materia implicita videretur, vt naturali harmonia crederetur potius, quā ferramētorum necessitate confecta. Litera tamen satis distat a sensu Iosephi, quia dicit quod malleus, & securis, & omne ferramentum non sunt audita.

Cænaculū quid.

Et ædificauit. Hic ponitur tertium, s. ædificatio quātum ad dispositionē domus interioris, & exterioris. Et dicitur. *Aedificauit domum, & consummauit eam.* Istud ponitur per anticipationem, quia nondū erat domus tota consummata cum adhuc multa de ea referātur infra nondum facta. Vel potest accipi hic domus pro solis parietibus, & tectis sine aliquo alio ornatu, & tunc verum est, quod domus erat consummata, sed post hoc facta sunt ea, quæ pertinebant ad pulchritudinē domus, vt patet infra. *Texit quoque domum laquearibus cedrinis.* Istud intelligitur solum de domo inferiori, quæ erat altitudinis cubitorum triginta, & latitudinis viginti, & lōgitudinis sexaginta, vt patet supra ī litera: nam ista domus operta fuit laquearibus, & non aliæ domus superiores, quia cum illæ non apparerent aliquibus, nisi solis sacerdotibus, qui recondebant ibi

A thesauros, nō oportebat, quòd essent magnæ pulchritudinis: & ista laquearia erant in solo tecto. Vocatur autem laquearia quædam tornaturæ factæ opere artificis, quæ habent laqueos, & folia arborum, & alias circumuolutiones complicitas, sicut statuarij, & pictores facere consueuerunt. In parietibus autem non erant laquearia, sed aliæ sculpturæ variæ, & cælaturæ factæ torno, in quibus specialiter erāt Cherubim, & palmæ, & picturæ variæ prominētes de pariete, vt patet infra. *Et ædificauit tabulatum super omnem domum quinque cubitis altitudinis.* Hic loquitur de tabulatis, quæ erant facta extra parietes templi per gyrum super trabes, quæ

B prominebant de parietibus: nam ista tabulata habebant cancellos, qui eleuabantur in altum quinque cubitis, vt non caderent, qui ambulabant per tabulata: magis tamen exponendum est de solo tabulato superiori, quod erat in tertio cænaculo templi; quia dicitur hic, quòd ædificauit super omnem domum, solum tamen tertiū deambulatorium, vel tabulatū erat in summitate domus, & cancelli istius tabulati erāt quinque cubitorū. De cancellis autem aliorum duorum tabulatorū nō patet quantæ essent altitudinis. Sed credendum est, quòd essent eiusdē mēsuræ: sic exponit historia Scholastica, & bene. *Et operuit domum lignis cedrinis.* Ista est replicatio sententiæ, quia intelligitur de domo inferiori, quæ erat triginta cubitorum altitudinis, de qua immediatè dictum fuerat, & erat operta tabulis cedri

C nis, scilicet, quòd erāt facta laquearia de tabulis cedrinis. *Et factus est sermo Domini ad Salomonem.* Istud accidit quando ædificabatur domus, cuius ædificatio durauit septem annis infra in litera. Iterum autem apparuit ei Deus, postquā ædificauit tabernaculum in dedicatione eius, vt patet infra 8. ista autem apparitio, & locutio ad Salomonem facta fuit ad confortandum eum in opere, quia ædificatio durabat magno tempore, scilicet, septem annis, & interim fortè Salomō fastidiretur, & pigresceret in ædificando: ideo Deus locutus fuit ei, vt confortaret eum ad ædificandum per promissionē istam, quæ habetur hic. *Domus hæc quam*

D *ædificas.* Ista est oratio incōpleta per eclypsim, & est sensus ista domus, quam ædificas, complebitur, & erit gloriosa, si tu & posteri tui ambulaueritis in præceptis meis, & non peribit in æternum: si autem peccaueris tu, & filij tui, tradetur domus hæc manibus hostium, & cremabitur, & ad terram deijcietur.

Si ambulaueris in præceptis meis. Ista sunt præcepta moralia, quæ continentur in decalogo, & alia similia, quæ secundum rationem intellectui nostro innata sunt. *Et iudicia mea feceris.* Ista sunt secunda præcepta, quæ vocantur iudicialia, eo quòd in eis continentur modi cōtractuum humanorum, & qualiter in ciuilibus, & in criminalibus iudices se habere debeant, de his Exo. 21. & vsque ad 44.

Et custodieris omnia mandata mea. Ista sunt in tertio genere præceptorum, quæ vocantur præcepta cæremo-

E nialia, quæ pertinent ad ritum colendi Deum, & ad alias cæremonias viuēdi. De his per totum Leuiticū, & in Deutero. *Gradiens per ea.* Idest ambulans iuxta illa: nam custodiri mādata pertinet ad cogitationem, scilicet, vt accedamus ad illa. Ambulare in eis pertinet ad actualem obseruationem, scilicet, quando per illa regulamur.

Firmabo sermonem meum tibi, quem locutus sum ad Dauid patrem tuum. Iste sermo est, qui habetur præcedenti libro capitulo septimo, scilicet, quòd Deus poneret de filijs Dauid super solium eius in sempiternum, & non auferret regnum de domo Dauid, sicut abstulit de domo Saulis.

Sermo

Sermo Dei ad Dauid, an esset firmus, Quæst. XIII.

QVAERETVR quomodo Deus dixit firmabo sermonem, quē locutus sum ad Dauid, quia Deus promiserat certissimè Dauid, quòd sic eueniret, sicut dicebat, vt patet ibidem.

Aliquis dicet, quòd ea, quę Deus dicit alicui per modū promissionis, vel comminationis, variabilia sunt secūdum variationem eius, cui fit promissio, vel comminatio, sed Dauid erat in mandatis Dei, quando ei illa promissa sunt, si ergo filij sui obseruarent mandata Dei, sicut ipse confirmaretur in eis benedictio promissa ad Dauid: si autem non obseruarent mandata Domini, non seruaret ad eos sermonem suum: ideo admonuit hic Deus Salomonem, vt obseruaret mādata sua.

Sed obijcietur, quòd ista promissio facta ad Dauid non poterat mutari, eo quòd Deus certificauerat eū, quòd numquam mutaretur, vt patet pręcedenti lib. cap. 7. scilicet, quòd si iniquè agerēt filij Dauid argueret eos Deus in plagis filiorum hominum, misericordiam autem suam non auferret ab eis, sicut abstulit a Saule, quem amouit a facie sua, sed domus Dauid esset stabilis in æternum.

Respondendum, quòd sermo Dei ad Dauid quantum ad aliquid poterat confirmari, & mutari, & quātum ad alia quædam non poterat mutari qualitercūque se haberent filij Dauid: Deus enim promittebat, quòd filij Dauid semper regnarent super Israel, sicut Dauid, scilicet, super totum Israel; etiam Deus auferret omnes hostes eis, & numquam ducerentur in captiuitatem, vsque ad Christi aduentum, nec post quāquam lex vetus cessaret introeunte noua, & istud poterat variari, vel confirmari, nam si nunquam peccauisset Salomon, nec posteri sui grauiter cōtra Deum numquam fuisset diuisum regnum in duas partes, sicut fuit postea propter peccata Salomonis infra 11. Etiam numquam fuissent Israelitę ducti in Babylonem, nec decem tribus ductę in Assyrios, quia tamē peccauerūt grauissimè reges de progenie Dauid, venerunt omnia hęc mala, vt patet sequenti lib. cap. 21. & 24 & 25. & 2. Paralip. vlti. Quia tamen pęccauerūt, venerunt hęc omnia, & sic quantum ad istud poterat confirmari sermo Domini, & non confirmatus est propter peccata Salomonis, & posterorum eius. Alia erant, quantū ad quæ non poterat variari sermo Dei, & consequenter non oportebat, quòd cōfirmaretur, scilicet, quātum ad hoc, quòd regnum auferretur totaliter posteris Dauid, & transiret ad aliam progeniē, sicut factum est in Saule, de cuius domo propter peccatum regnum ablatum est. Differentia ista de eo, quòd mutari poterat, & de eo quòd non poterat variari habetur pręcedenti lib. cap. 7. Nam Deus promisit Dauid multa bona absolutè, & intelligebantur illa si filij sui obseruarent pręcepta Dei. Deinde dixit, quòd si peccarent non auferret ab eis misericordiam suam: auferre tamen misericordiam est facere aliquem miserum omnino: non auferre autem misericordiam est facere quòd aliquis, qui aliàs miser esset, non sit omnino miser. Sic factum est de posteris Salomonis: nam cùm peccauerunt, non data est eis prosperitas regni florentis, quam habuerunt Dauid, & Salomon, nec tamen omnino priuati sunt misericordia Dei, quia seruata est eis quædam pars regni. Ad argumentum incontrarium solutio patet ex dictis.

Et habitabo in medio filiorum Israel. Scilicet, benefaciā eis specialiter. Deus enim in nullo loco habitare potest, cum cœlum, & cœli cœlorum eum capere non possint, vt patet infra octauo, sed dicitur in aliquo loco specialiter habitare per hoc, quòd speciales opera-

Deus quōdo dicitur habitare ī aliquo loco.

F tiones ibi ostendit: sic enim Deus dicebatur habitare in templo, eo quòd orationes ibi factas exaudire debebat infra. 8. & quia quamdiu Israelitę ambulabāt in præceptis Dei ipse benefaciebat eis specialiter: ideo dicebatur habitare inter eos. Cùm autem non custodirent præcepta, quia Deus non benefaciebat eis, dicebatur non habitare inter eos, vel deseruisse illos.

Et non derelinquam populum meum Israel. Idest non permittam illum tradi in manus hostium, nec desinam ei benefacere: si autem peccaret, derelinqueretur populus a Deo.

Igitur ædificauit Salomon domum, & consummauit eam. Replicatio eiusdem sententiæ est, quia supra hoc dictum fuerat, Et intelligitur istud de domo inferiori, in qua erat sancta Sanctorum, & pars anterior, quæ vocabatur sancta.

G *Et ædificauit parietes domus intrinsecus.* Ista est dispositio domus quantum ad partem interiorem, & dicitur ædificauit, idest exornauit, quia iam ipsi parietes facti erant de marmore albo, sed nunc solum superponebantur tabulæ. *Tabulatis cedrinis.* Vocantur tabulata concatenationes factæ de tabulis, & erant istę tabulæ de cedro.

A pauimento domus, usque ad summitatem parietum. Idest istę tabulę incipiebant a pauimento domus, & operiebant ipsos parietes per gyrum, vsque ad tectum per tria latera, scilicet, Occidentale, Meridianum, & Aquilonare: nam in parte Orientali, porta erat, & parua pars lateris relinqueretur habens parietem.

H *Et usque ad laquearia operuit lignis intrinsecus.* Replicatio sententię est per alia verba. Nam laquearia erant in tecto domus, vt patet supra in litera. Ideo idē erat peruenire tabulata vsque ad summitatem parietum, & peruenire vsque ad laquearia.

Sciendum tamen, quòd licet hic solum intelligatur de domo inferiori; tamen etiam intelligendum est, quòd duæ domus superiores, quę vocantur cęnacula, quòd erant operta tabulis, & auro, vt patet 2. Paralipome. 3. scilicet, cęnacula quoque texit auro. *Et texit pauimentum domus tabulis abiegnis.* Pauimentum domus erat de marmore pulchro, sed super illud posuit Salomon tabulas, quia volebat affigere laminas aureas pauimento, quod non poterat fieri super lapi-

I des: erāt autem tabulę istę abiegnę, tabulæ autem parietum, & tecti erant cedrinę, & sic erant maioris valoris. Hebræi dicunt de tabulis buxinis. hoc autem fortè est, quia buxus est lignum fortius, quàm abies maioris durabilitatis.

Aedificauitque uiginti cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina. Hic agitur de distinctione duarum domorum, quæ erant in ipsa domo interiori, & vna erat ad partem anteriorem, scilicet, versus portā, & Orientem: alia erat ad Occidentem, & vocabatur posterior domus, & ista est domus Sancti Sanctorū, de cuius fabricatione dicitur hic, in qua factum est, sicut in reliqua domo, scilicet, quòd parietes operirentur tabulatis cedrinis habentibus picturas opere sta-

K tuario. Tectum etiam opertum tabulis cedrinis, & laquearibus. Pauimentum autem tabulis abiegnis opertum est, & dicitur: ædificauit ad partem posteriorem, idest ad partem Occidentalem, quę erat posterior cum pars anterior esset Orientalis: & dicitur, quòd tabulata cedrina, quæ ędificata sunt, erant cubitorum viginti, scilicet, quia ista erat altitudo parietis. *A pauimento, usque ad superiora.* Idest ista tabulata operiebant totum parietem incipiendo a parte pauimēti, vsque ad tectum, vbi erat superior pars parietis.

Et fecit interiorem domum oraculi. Idest fecit, quòd domus interior, scilicet, quæ erat versus Occidentem esset domus oraculi, idest domus contra quam ora-

retur,

Dom⁹ oraculi quę dicatur.

retur, quia sacerdotes in templo orabant contra sancta Sanctorum, eo quòd ibi erat arca. Etiam omnes laici orabant contra Occidentem versus arcam: sic etiam fuit tempore Moysi in deserto: nam ipse instituit, quòd esset arca in sancta Sanctorum ad Occidētalem partem tabernaculi. Exod. 26. vocatur etiā domus oraculi, idest domus responsionis. Nam ibi respondebat Deus summo sacerdoti, quando introibat illuc die propitiationis, vt declaratum est Leuitic. 16. & hoc modo accipitur oraculum, vt communiter, vt dicitur in rescriptis apostolicis: Viuę vocis oraculo postulas edoceri. Sic etiam accipitur Nume. 7. cum dicitur cumque ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis, vt consuleret oraculum, idest vt haberet responsum. Aliter potest accipi oraculum pro ipso propitiatorio, quod erat super arcam, sic patet Leuit. 16. scilicet, quia in nube apparebo super oraculum, idest super propitiatorium, & vocatur domus oraculi, idest domus, in qua est arca cum propitiatorio. *In sanctum Sanctorum*. Idest fecit domum interiorem esse sanctū Sanctorum, scilicet, fecit illam esse maxime sanctam, & hoc fuit per præsentiam arcę, quæ erat vas sanctissimum in toto Sanctuario.

Tabulatum an esset tantæ altitudinis, quantæ erat templum. Quæst. XIIII.

QVAERETVR quomodo dicitur hic, quòd fecit Salomon tabulata cedrina viginti cubitorum in domo interiori, quoniam altitudo istius templi inferioris erat cubitorū triginta, vt patet supra, & tamen domus anterior, & posterior distinctę erant solum pariete medio: ideo æqualis erat altitudo vtriusque.

Respondendum, quòd omnes nostri expositores generaliter tenēt, quòd æqua alitudo erat Sancti Sanctorum, & anterioris domus: quando autem dicitur hic, quòd erat altitudo viginti cubitorum; dicunt ꝙ istud intelligitur de pariete medio, qui distinguebat sancta Sanctorum, & anteriorem domum: ille enim erat viginti cubitorum, & nō pertingebat ad tectum, sed manebāt decem cubiti vacui, & dicunt quòd ista apertura erat ad hoc, ꝙ fumus thymiamatis introiret in sancta Sanctorum: nam altare thymiamatis erat in anteriori parte domus apud parietem distinguentem sancta Sanctorum, & anteriorem domum: nam sicut in tabernaculo Moysi solum erat velum distinguens Sancta Sanctorum, & anteriorem partem, in qua erat altare thymiamatis Exo. 30. ita nunc paries diuidebat sancta Sanctorum, & locum in quo erat altare, & qa bis in die, s. in aurora, & vespere cremabatur thymiama, ingrediebatur fumus in sancta Sanctorum per illam superiorem aperturam.

Hebręi autem dicunt, ꝙ sancta Sanctorum erat domus minor altitudine, quàm anterior pars domus ꝑ decem cubitos. Et hoc dicēdum est, quod satis apparet hic cum dicatur, ꝙ tabulatum erat viginti cubitorum in sancta Sanctorum, & tamen dicitur, qđ istud ꝑueniebat vsque ad summitatem parietum. Itē patet, quia infra dicitur, ꝙ oraculum habebat viginti cubitos lōgitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis, ergo maxima altitudo domus Sancti Sanctorum erat viginti cubitorum. Cum autē respondent nostri, scilicet, Historia Scholastica, & Nicolaus, & Andreas, quòd ista altitudo viginti cubitorum erat in pariete intermedio, & relinquebātur decem cubiti de apertura, non habent satis rationabilē causam, quia non opus erat, quòd fumus thymiamatis introiret in sancta Sanctorum, quod apparet, quia templum Salomonis erat factū ad imaginem taber-

Contra Latinos expositores.

A naculi Moysi, quia sicut hic in domo interiori erat sola arca, & in anteriori erat altare thymiamatis, & candelabra, & mensa propositionis: ita & in tabernaculo Moysi post velum in sancta Sāctorum solum erat arca. Exod. 26. & in parte anteriori erat altare, & candelabrum, & mensa propositionis. Exod. 26. & 30. & tamen in tabernaculo illo non erat aliqua apertura, per quam introiret fumus thymiamatum in sancta Sanctorum, quia pendebat velum a tecto, vsque ad pauimentum. Exod. 26. ergo nec etiam hic relinqueretur aliqua apertura, per quam ingrederetur fumus.

B Item non potest cōuenienter exponi ab istis, quod dicitur infra, s. ꝙ longitudo oraculi erat viginti cubitorum, & latitudo totidem, & altitudo totidem; si tamē quilibet trium parietum Sancti Sanctorum esset cubitorum triginta, s. Meridianus, Aquilonaris, Occidentalis, & solus Orientalis, qui erat distinguens domum anteriorem, & posteriorem, esset viginti cubitorum, non diceretur conuenienter, ꝙ erat altitudo domus interioris cubitorum viginti, quia ista non erat tota altitudo, sed pars altitudinis, & eodem modo diceretur, ꝙ erat decem, vel quindecim cubitorū, quia pars altitudinis erat decem cubitorum. Item non cōuenit expositio, quia isti volunt intelligere literam superiorem de pariete medio distinguente; sed non potest sic intelligi, sed necesse est intelligi de pariete Occidētali cum dicatur ędificauit viginti cubitorum ad

C posteriorem partem templi tabulata cedrina a pauimento, vsque ad superiora; ergo in tota altitudine parietis Occidentalis solū erant viginti cubiti, & sic erit de omnibus alijs parietibus: maxima ergo altitudo totius Sancti Sanctorum erat viginti cubitorum, & nō erat aliquis paries habēs aperturam, per quam ingrederetur fumus in sancta Sāctorum. Cum autem probant, ꝙ esset altitudo Sancti Sanctorum triginta cubitorum, quia dicitur supra, ꝙ domus, quam ędificabat Salomon erat triginta cubitorum in altitudine, dicēdum ꝙ intelligitur illud solū de domo anteriori, sed sancta Sanctorum licet esset eiusdem latitudinis, non

D erat eiusdem longitudinis. Vel aliter & melius dicēdum, ꝙ quamquam intelligatur illud de domo tota inferiori comprehēdente domum anteriorem, & interiorem, cum dicatur, ꝙ habebat sexaginta cubitos in longitudine, tamen quantum ad aliquid intelligitur de tota domo, s. quantum ad latitudinem, & altitudinem, & quantum ad aliquid de maiori parte domus, scilicet, de anteriori.

Quare domus Sancti Sanctorum erat minoris altitudinis, quàm domus exterior, & quare erat quadrata. Quæst. XV.

QVAERETVR quare sancta Sanctorum erat domus minoris altitudinis, quàm domus anterior, cum essent ambæ vna domus cōtinuata.

E Respondendum, ꝙ Salomon voluit facere domū Sancti Sanctorum quadratam, s. ęqualis longitudinis altitudinis, & latitudinis: ideo cum esset viginti cubitorum latitudinis, sicut & reliqua pars templi, fecit ēt parietem distinguentem viginti cubitos de longitudine, & fecit ꝙ trabes tecti essent inferiores, quā trabes in domo anteriori, & sic esset altitudo viginti cubitorum: sic enim in tabernaculo Moysi erat Sancta Sanctorum domus quadrata, s. decē cubitorum in altitudine, & totidem in lōgitudine, & totidē in latitudine, vt colligitur Exod. 26. & quia tēplum Salomonis erat ad figuram illius tabernaculi Moysi, fecit sancta Sanctorum esse domum quadratam: istud autem fuit ex Dei instructione, qa ipse dedit in exemplari qualiter omnia fabricari deberēt, sicut dixit Dauid, & habetur 1. Paralip.

Cathedralis Toletana Hispaniarum est figurę quadratę, & admodum tēpli Salomonis, i. sācti Sancto rum.

1. Paralip. 28. ſ. Omnia venerunt ad me ſcripta manu Domini. Deus autem voluit hoc fieri ad aliquam ſignificationem: nam omnia, quæ erant in templo, & quæ erant in tabernaculo Moyſi ſecūdum figurationem ſuā aliquid ſignificabant: ſic enim patet Sapien. 18. vbi dicitur, ꝙ in veſte Aaron erant deſcripta magnalia patrum, & ibi erat totus orbis terrarum. Sic igitur in templo Salomonis. Conuenit autem forma quadratiſſima ex omni parte ipſi rei perfectę, quia ſignificat perfectionem in moribus per quatuor cardinales virtutes. Etiam deſignat impermutabilitatem, quia nullum corpus eſt, quod non poſſit permutari a ſtatu ſuo, niſi quadratum ex omni parte: vnde Ariſt. 1. Ethic. comparat perfectè virtuoſum ipſi quadrato dicens, ꝙ eſt ſicut tetragonus ſine vituperio, & quia domus Sancti Sanctorum continebat maximam ſanctitatem, & ob hoc vocabatur ſancta Sanctorum, competebat ei maxime forma tetragoni, vel magis ꝓprie exacedron, quia tetragonus eſt in planis, exacedron vero in ſolidis. *Porro quadraginta cubitorum erat ipſum templum pro foribus.* Hic ponitur diſpoſitio domus anterioris, quę vocatur ſancta: & dicitur ꝙ erat quadraginta cubitorum ipſum templum, ideſt pars anterior templi, quę vocatur templum. iſti quadraginta cubiti erant in longitudine: nam in altitudine ſolum erant triginta cubiti, & in latitudine viginti, & dr̄ ꝓ foribus, ideſt ante fores, quia iſta pars templi, de qua hic dicit̄ erat ante portam Orientalem: alia autē pars. ſ. ſancta Sanctorum erat diſtans a porta, ſ. ad partem Occidētalē, ſed magis dicitur eſſe iſta pars tēpli pro foribus, i. ante portam Sancti Sanctorum, ſ. quia ſancta Sanctorum diuidebatur a domo anteriori ſolum quodā pariete medio, in quo erat oſtium Sancti Sanctorum, & ante ipſum oſtium erat alia pars templi quadraginta cubitorum, quę vocatur domus anterior, & dr̄ eſſe ꝓ foribus oraculi, i. Sancti Sanctorum; quia illa domus vocatur oraculum, vt ſupra declaratum eſt. *Et cedro omnis domus intrinſecus veſtiebatur.* Iſtud intelligit̄ de iſta domo anteriori, quę erat quadraginta cubitorū, & tota operiebat̄ cedro, i. tabulis cedrinis, ſ. in tecto, & parietibus: nam in pauimento tabulæ abiegnę erant, vt ſupra patet. *Habens tornaturas ſuas.* Tornatura dicitur politura facta torno; quia tornus eſt inſtrumētum artificum, quo poliuntur tabulę, & erant omnes tabulæ illę politę, & figuratę. ideo dicunt̄ habere tornaturas. *Et iuncturas fabrè factas.* Ideſt habebant iſtę tabulę iuncturas factas ſubtiliter: vnde non eſt fabrè factas vna dictio, ſed fabrè eſt aduerbium, & ſignificat id, quod magiſtraliter, vel artificioſè: erant autem iſtę iūcturæ quædam cauaturę factę in extremitatibus tabularum, quæ vocantur labia, quibus mediantibus vna tabula ſuperponitur alterius labio, & ſic nō poteſt in medio aliquid aperiri ſicut fieret, ſi nō eſſent tales iuncturę: & iſtę vocantur incruſtaturę, vt patet Exo. 26. vbi per iſtum modum incruſtabantur, & iungebantur tabulæ tabernaculi. *Et cælaturas eminentes.* Cęlatura ſignificat picturam, vel ſculpturam; & quia hic accipitur pro ſculptura dicitur cęlaturas eminentes, ideſt egredientes de tabulis ad modum ſtatuarum; nam erant ibi flores, & palmæ, & Cherubim, & aliæ figurę, vt patet infra: & iſtę omnes fabricatę, & non pictę erant. *Omnia cedrinis tabulis veſtiebantur.* Repetitio ſententiæ eſt, quia ſupra hoc poſitum fuit, & intelligitur de tecto, & parietibus ſolum, ꝙ veſtiebantur cedro, ideſt tabulis cedrinis: pauimentum autem opertum erat tabulis abiegnis. *Nec omnino lapis apparere poterat in pariete.* Ideſt quamquā parietes eſſent de pulchro marmore, tamen nō apparebat aliquis lapis in parietibus ex parte interiori, eo quòd tam tectum, quàm parietes tabulis cedrinis tegebantur. Sic etiam erat de pauimento, quia nō apparebat ibi aliquis lapis, cùm eſſet opertum tabulis abiegnis: dixit tamen hic de parietibus, quia ipſi operti erant tabulis cedrinis, de quibus ſupra dicebatur, & non pauimentum. *Oraculum autem in medio domus in interiori parte fecerat.* Hic ponitur rurſum de fabricatione domus interioris, ideſt Sancti Sanctorum, & replicatur ſępe idem. Vocatur autem hic oraculum ipſa domus quadrata, in qua erat arca. quod patet, quia dicitur, quòd fecerat oraculum, & tamen non fecit arcam, ſed domum, in qua erat arca. Etiam patet, quia infra dicitur, ꝙ oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & totidem latitudinis. Sed hoc non poteſt accipi, niſi de domo, maximè q̄a dicitur, vt poneret ibi arcam fœderis, & dicitur, quòd fecit oraculum in medio domus, ideſt intra domum, hic accipitur domus ꝓ tota inferiori domo apud terram, quæ erat cubitorum ſexaginta longitudinis, cuius quædam pars. ſ. viginti cubiti longitudinis ſeparata eſt pro ſancta Sanctorū, & reliqua magnitudo fuit pro domo anteriori, & dicit̄, ꝙ fecit in medio domus oraculum accipiendo medium pro medio interpoſitionis, & non pro medio ęquidiſtantię: nam non diſtabat ſancta Sanctorum ęqualiter a pariete Orientali, & Occidentali, ſed erat domus illa habens pro termino parietem Occidentalem, & ab Orientali diſtabat quadraginta cubitis, & hoc declaratur, quia dicit̄, ꝙ fecit oraculum in parte interiori, ſcilicet, non apud portam Orientalem, vel in medio domus, ſed ad partem interiorem, ſ. apud parietem Occidentalem, vbi erat extremitas domus. *Vt poneret ibi arcam fœderis Domini.* Ideſt iſta domus ſolum erat facta, vt poneretur ibi arca: nam nihil aliud erat in oraculo, niſi arca, & duo magni Cherubim de lignis oliuarum, inter quorum alas arca erat, vt patet infra. ad iſtud oraculū ingrediebatur ſummus ſacerdos ſemel in anno in die propitiationis Leuiti. 16. & ad Hebrę. 9. Vocatur autē arca fœderis, quia in ea continebatur fędus Dei, & Iſrael, ſ. duę tabulę lapideę, in q̄bus erat decalogus deſcriptus, & ſuper obſeruatione illorum præceptorū, & aliorum fuit fędus initum inter Deum, & populū. Leuit. 9. & 24. de modo autem iniendi fœdus declaratum eſt Ioſue vlti. reſeruabantur autem tabulę illę in arca, vt eſſet probatio per illas, ꝙ fœdus initum fuiſſet inter Deū, & populum. *Porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis.* Iſta erat menſura oraculi, ideſt Sancti Sanctorum, erat enim domus ex omni parte quadrata. Et nō poteſt habere locum expoſitio illorum, qui dicunt altitudinem oraculi fuiſſe triginta cubitorū, vt patet hic, & ſupra declaratum eſt: erat enim iſta domus magna tēpli diuiſa in duas partes inæquales, quorum vna erat dupla ad aliam, ſcilicet, domus exterior ad interiorem. *Et operuit illud, atque veſtiuit auro puriſſimo.* Scilicet, tota domus oraculi interius erat veſtita auro puriſſimo, ſ. affixis ſibi laminis aureis. Sciendum enim, quòd oraculum erat de lapide in omnibus parietibus ſuis, ſicut domus exterior, & operiebatur tabulis cedrinis in tecto, & parietibus: in pauimento autem habebat tabulas abiegnas, ſicut alia domus anterior, & omnes iſtę tabulæ tecti parietum, & pauimenti erant opertæ auro: non tamen operiebantur folio auri, ſicut apud nos tabulæ deaurātur, quia iſtud modici valoris eſt, ſed operiebantut laminis aureis infixis ſibi per clauos: & iſtud erat magnorum ſumptuum. Patet hoc, quia ipſum pauimtēum erat opertum auro, & ſacerdotes quotidie ambulabant ſuper illud quando introibant ad cremandum thymiama, & diſponendū lucernas in aurora, & veſpere, & illud aurum numquam deflorabatur, ſi tamen fuiſſet folium aurei faciliter cōculcatum periret. Et patet hoc, quia

Diſpoſitio domus anterioris tēpli.

Arca fœderis quare dicatur fœ[...]

quia dicitur ꝙ erat opertum auro purissimo, & tamē non accipitur aurum purissimum, vel non purum in folio auri, sed in ipsa massa. *Sed & altare vestiuit cedro.* Hic ponitur de fabricatione altaris thymiamatū. Pro quo sciēdum quòd Salomon fecit duo altaria, scilicet altare holocaustorum, & altare thymiamatis, sicut dixerat Deus ad Dauid 1. Paralipo. 28. scilicet, Salomon filius tuus ędificabit domum meam, & altaria mea. Hic autem dicitur de altari thymiamatum: quod patet quia dicitur, quòd vestiuit altare cedro, & tamen altare holocaustorum non erat cedrinum, sed ęneū, eo ꝙ semper erat ignis in eo, & si esset cedrinum cremaretur, de hoc 2. Paralip. 4. dicitur fecit altare ęneū, viginti cubitorum lōgitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis. Istud altare cedrinum, quod erat pro thymiamate vestitum fuit auro, vt patet infra, scilicet: Totum altare oraculi texit auro.

Fabricatio altaris.

Quid factum sit de altari, quod fecit Moyses. *Quæst.* XVI.

QVAERETVR quid factum est de altari thymiamatum, quod fecit Moyses Exod. 30. Aliquis dicet, ꝙ est istud, de quo hic dicit. Sed non stat, quia illud fabricatum fuit a Moyse, istud autem fabricatum est nūc a Salomone, etiam illud erat de lignis Setim. Exo. 30. sed istud erat de lignis cedrinis. Dicendum ergo ꝙ aliud altare thymiamatū fecit Salomon pręter id, quod fecerat Moyses, vt patet ex dictis: erat autem maioris quantitatis istud, q̃ altare Moysi, quia omnia, quę fecit Moyses erant minora, quàm ea, quæ facta sunt in templo Salomonis. Et hoc quia illa erant ad portandū facta: ista autem erant ad manendum semper.

Opi. Histo. Scholasticę refellit. Dicit Historia scholastica de isto altari thymiamatum, quod fecit Moyses, ꝙ illud positum fuit in sancta Sanctorum non ad vsus quotidianos thymiamatis, sed ad alios vsus singulares, s. quādo semel in anno ingrediebatur summus sacerdos in Sācta Sanctorum cum sanguine: & dicit hoc colligi, quia dicitur ad Roma. 9. ꝙ Sancta Sanctorum habebat aureū thuribulū.

Sed istud non stat, quia altare thymiamatum non poneretur intra sancta Sanctorum: nam omnia vasa disposita fuerunt sic in templo Salomonis, sicut fuerant in tabernaculo Moysi: & tamen in tabernaculo Moysi altare thymiamatum erat ante sancta Sanctorum in loco, ad quem quotidie ingrediebantur sacerdotes, & in sancta Sanctorum solum erat arca. Ideo etiam nunc sic esset in templo Salomonis. Patet antecedens Exo. 26. & 30.

Item non stat, ꝙ in die propitiationis, quādo introibat sacerdos in sancta Sāctorum poneret thymiama super altare aliquod intra sancta Sanctorum, quia in priori tabernaculo non ponebatur thymiama in die propitiationis in aliquo altari intra sancta Sāctorum, sed solum ferebat sacerdos vas quoddam plenū thymiamate succenso, vt vapor grossus consurgens impediret visum sacerdotis, & non posset videre aliquid eorum, quæ erant in propitiatorio super arcam, quia ibi erat gloria Domini specialiter in quadam effigie apparente Leuit. 16. sed solum postquā egrediebatur summus sacerdos, faciebat quasdam cęremonias cū sanguine super altare thymiamatum, vt patet eodem cap. ergo etiam in templo Salomonis sic fieret.

Item Deut. 12. dicitur quod præcipio tibi hoc tantū facito Dño, nec addas quicquā, nec minuas. ergo sacerdotes non poterant facere alias cęremonias, nisi quę in lege positę erant, & tamē cęremoniæ diei propitiationis habentur solum Leuit. 16. & 23. & ibi non ponitur crematio aliqua thymiamatis intra Sancta

A Sanctorum super altare aliquod, ergo non licebat aliquid tale fieri.

Item cum dicit, ꝙ Apostolus vult istud altare fuisse intra sancta Sanctorum in tēplo Salomonis non stat; quia Apostolus non loquitur ad Hebrę. 9. de tēplo Salomonis, sed de tabernaculo Moysi, quod patet, quia dicitur tabernaculum enim factum est primū, in quo erant cādelabra, & mensa, & positio panum, quod dr̄ sancta: post velamentum autem secundum tabernaculum, ꝙ dicitur Sancta Sanctorum aureum habens thuribulum, & sic vocatur ibi tabernaculum, & non templum. Item dr̄ post velamentum autem erat se-
B cundum tabernaculum, & tamen in templo Salomonis non diceretur post velamentum, quia non distinguebatur ibi sancta Sanctorum ab exteriori domo, solo velo interposito, sed pariete medio, vt patet hic: in tabernaculo autem Moysi distinguebatur sancta Sāctorū ab exteriori tabernaculo, velo medio Exod. 26. ergo litera Apostoli, s. ꝙ sancta Sanctorū haberet aureum thuribulū, non intelligitur de templo Salomonis, sed de tabernaculo Moysi: ibi tamen constat, ꝙ non erat altare thymiamatis intra sancta Sanctorum, sed ante velum, vt patet Exo. 30. Dicendum igitur, ꝙ non erat altare thymiamatum, quod fecit Moyses intra sancta Sanctorum in templo Salomonis, qūo autē sancta Sāctorum habebat aureum thuribulum declaratum est Exo. 30.

C Dicendum igitur, sicut fuit supra declaratū in quadam quęstione, ꝙ altare thymiamatum factū a Moyse non fuit ad aliquos vsus in templo Salomonis, sed reseruatum fuit in thesauris templi cum alijs, quæ de priori tabernaculo reseruabantur. *Domum quoque ante oraculum operuit auro purissimo.* Hic redit ad dicēdum de ornatu domus exterioris, q̃ vocatur sancta, & erat domus ante oraculum, i. ante sancta Sanctorum, qa sācta Sanctorum erat ad Occidentē, & ista domus exterior erat versus Orientem contra portam, sed ante vel facies accipitur hic pro parte Oriētali, quia ibi erat porta, & retro pro parte Occidētali. Et dicitur ꝙ operuit eā auro purissimo, s. in tecto, & parietibus, & pauimē-
D to: nam ēt ipsum pauimentum, per quod sacerdotes mouebantur erat velatum auro, vt tota domus videretur aurum. *Et affixit laminas clauis aureis.* Scilicet, in parietibus, & tecto, & pauimento erant laminę aureę affixę supra tabulas. Ex hoc patet, quod supra dicebatur, s. ꝙ nō deaurabantur hic tabulę folio auri, sed operiebantur laminis aureis, & sic erat istud opus preciosissimum valde cum multum de auro expenderetur ibi. Et hoc modo quamquam sacerdotes ambularēt quotidie super pauimentum deauratum non deflorabatur aurum, quod faciliter fieret, si esset solum foliū auri. *Nihilque erat in templo, quod non auro tegeretur.* Idest nō erat aliqua pars in tota domo tēpli, tam in Sancta Sanctorum, q̃ extra, quæ nō esset operta auro, siue esset in tecto, siue parietibus, siue pauimento. Et istud
E erat speciale in templo Salomonis, quod quia in alijs operibus licet sint parietes, & tectum deaurata, pauimentum numquam deauratur: & tamen hic non solum erat deauratum, sed etiam opertum laminis aureis, ita vt illa domus non videretur domus, sed quædam massa auri: extra templum autē non erat sic, sed solum apparebant pulchra marmora figurata, nisi in superiore parte templi, vbi erant quædā imagines aureę, & vuę pendentes cum pampineis aureis, ita vt a longe existentibus templum quædam sylua aurea videretur. *Sed & totum altare oraculi texit auro.* Idest totū altare thymiamatis opertum fuit laminis aureis. Sic etiam fuit in altari thymiamatis, quod fecit Moyses Exod. 30. & accipitur hic pro altari thymiamatis: nā altare holocaustorum nō erat opertum auro, sed erat pure

pure ęneum, ideo vocatur altare ęneum 2. Paralipo. 4. etiam dicitur hic altare oraculi, quod nō potest intelligi de altari holocaustorum, eo quòd illud nō erat in templo, sed extra in atrio templi. Vocatur autem altare oraculi non, ꝙ esset intra oraculum, sed quia ponebatur iuxta parietem oraculi: nam non poterat dici, ꝙ esset altare thymiamatis intra sancta Sanctorū, siue oraculum: nā Exo. 30. dicitur, ꝙ erat altare thymiamatis ante velum, s. ante velū, quod distinguebat Sancta Sanctorum, & priorem partem tabernaculi. Item Leui. 16. dicitur, ꝙ postquam summus sacerdos exibat de sancta Sanctorum ad altare, quod erat corā Dño, s. ad altare thymiamatis, faciebat ibi cęremonias quasdam: & postea ponitur de altari holocaustorum, quod erat extra tabernaculū; ergo altare thymiamatis erat extra sancta Sanctorum. Item patet hoc, quia quotidie ingrediebatur vnus de sacerdotibus ad altare thymiamatū in aurora, & vespere offerens ibi thymiama: & tamen in sancta Sanctorum nullus sacerdos ingrediebatur, nisi pōtifex: & hoc semel in anno in die propitiationis. Leui. 16. & ad Hebrę. 9. ergo erat extra sancta Sāctorum istud altare, vt quotidie posset ad illud intrare sacerdos quicunque ille esset. Item patet, quia Zacharias pater beati Ioannis ingressus est ad ponendum thymiama, Luc. 1. & tamen ipse non erat summus sacerdos, quod patet, quia sorte exijt, ꝙ ipse cremaret thymiama. eodē cap. & tñ si esset summus sacerdos non exiret sorte, quia vnicus ille erat. Itē Zacharias erat de vice Abia. eodē cap. & tñ de ista sorte non erant summi sacerdotes, vt colligitur 1. Paralipo. 24. ergo non erat intra sancta Sanctorū altare thymiamatum. Ex hoc apparet difficultas, quę est in verbis Apostoli ad Hebrę. 9. cum dicit, ꝙ post velamentum erat secundum tabernaculū, quod dr̄ sancta Sanctorū aureum habens thuribulum, & accipitur ibi thuribulum aureum pro altari thymiamatum, quod vocatur thuribulum, quia in eo thus cremabatur, & vocabāt aureum, quia erat opertū laminis aureis, vt patet hic & Exo. 30. Quòd autē accipiat Apostolus pro isto altari, patet quia ipse in 9. cap. ad Hebrę. ponit omnia, q̄ erant in priori tabernaculo, & dicit, ꝙ in parte, q̄ vocabatur sancta erant candelabra, & mensa, & propositio panum: post velamentum autem erat secundum tabernaculum, quod dicitur sancta Sanctorum aureū habens thuribulum, & arcam auro circumtectam: si tamen nō intelligatur altare thymiamatum per thuribulum aureum subticebit ibi Apostolus illud, & tamē ipse putat se enarrasse sufficiēter omnia, quę erāt in tabernaculo. Dicēdum igitur, ꝙ illud thuribulum erat altare thymiamatis, & tamen manet tūc difficultas, quia dicit, ꝙ sancta Sanctorum habebat thuribulum aureum, & arcam. Sed dicendum, quòd accipit ibi esse in sancta Sanctorum, idest apud illam, vel dicit sancta Sāctorum habere aureum thuribulū nō intra se, sed apud se, & secutus fuit Apostolus in hoc modū loquendi legis; quia sic dicitur hic altare oraculi non quòd oraculum haberet illud intra se, sed quia habebat illud apud se.

Altare thymiamatis nō erat inter Sancta Sanctorū.

Et fecit in oraculo duo Cherubim. Hic ponitur fabricatio duorum Cherubim, quæ erant intra sancta Sāctorum. Pro quo sciendum, quòd quando Moyses fecit arcā produxit in extremitatibus propitiatorij, quod est operimentum arcę, duo Cherubim de auro purissimo, qui erant partes ipsius propitiatorij, quia erant facti de ipso opere malleatorio, siue productili extendendo ipsum propitiatorium percutiendo malleo, & isti Cherubim erant parui, & quasi sedentes super arcam. Salomon autem fecit alia duo Cherubim de lignis oliuarum, quorum quilibet erat altitudinis cubitorum decem, vt dicitur: & habebant alas, & ala cu-

Fabricatio duorum Cherubim

F iuslibet erat quinque cubitorum. Et ista duo Cherubim extendebant alas super arcam, & velabant illam.

Qualis erat situs, & figura duorum Cherubim respectu arcæ intra Sancta Sanctorum. Quæst. XVII.

QVAERETVR de figura istorū Cherubim, & de situ eorum, s. quomodo locabantur in sancta Sanctorum.

Ad primum dicendum, ꝙ de figura istorum Cherubim non apparet determinatè qualis fuerit. Hebręi enim dicunt, ꝙ habebant similitudinem quarundam auium, quæ in regione nostra nūquam visę sunt. Iosephus autem dicit, ꝙ figura istorū Che-
G rubim erat incognita inquiens. 8. Antiquita. Hos vero Cherubim nullus, quales fuerint dicere, aut conijcere potest. Quod intelligendum est de illis, qui erant tempore Iosephi: nam illi, qui erāt tempore Salomonis sciebant quales erant Cherubim, eo ꝙ fuerant facti per artifices.

Sed dicendum, quòd Cherubim in scriptura non accipitur semper eodem modo: nam aliquando ponuntur Cherubim pro aliquibus effigiebus hominū, vel aliarum rerum habentium alas duas: sic enim accipiuntur Cherubim hic, & Exod. 25. quando agitur de Cherubim existentibus super arcam: aliqñ autem accipitur Cherubim pro aliqua effigie hominis, vel aliarum rerū habente alas quatuor, & capita quatuor, sic patet Ezech. 10. Sciendum ēt, ꝙ Cherubim nō ac-
H cipitur specialiter pro aliqua effigie determinata, sed imago hominis habētis alas vocatur Cherub, & imago Bouis, & imago Leonis, & imago Aquilę, sic patet Ezech. 1. vbi ponuntur ista quatuor animalia, quæ vidit Ezechiel iuxta fluuium Chobar, & tñ Ezech. 10. replicatur eadem visio, cum dicatur ibi ipsum est animal, quod videram iuxta fluuium Chobar, & vocant ibi quatuor Cherubim illa quatuor animalia, q̄ dicta sunt. Aliquando autem accipitur specialiter Cherub pro effigie bouis habentis alas, sic patet eodem cap. cum dicitur quatuor autem facies habebat vnum, facies vna facies Cherub, & facies secunda facies hominis, & in tertio facies leonis, & in quarto facies aquilę, & sic ponuntur ibi quatuor animalia, quę ponūtur
I Ezech. 1. & cum deberet dici facies bouis dictum est facies Cherub, quasi specialiter accipiatur Cherub ꝓ figura bouis. Dicendum igitur quantum ad veritatē, ꝙ Cherub non dicit aliquam specialem figuram, sed dicit quamcunque figuram pertinentem ad p̄sentiā, & apparitionem glorię Dñi; ideo quęcūque effigies, siue hominis, siue equi, siue cuiuscūque auis, aut alterius animalis dicitur esse corā Deo poterit illa appellari Cherub. Sic patet de istis quatuor effigiebus valde distinctis, quas vidit Ezechiel corā Deo, & omnes vocantur Cherubim. Et ista est causa, quare istæ duæ effigies alatę, quas fecit Moyses super arcam, vocatæ sunt Cherubim, s. quia erant coram gloria Dñi: nam gloria Domini erat super arcam, cùm dicatur Deus
K sedere super Cherubim in arca præcedenti lib. c. 6. sic etiam istę duę effigies magnæ, quas fecit Salomon de lignis oliuarum, vocatę sunt Cherubim, quia velabāt arcam inter alas suas. Vnde si istæ duæ effigies positæ fuissent extra sancta Sanctorum in quocunque alio loco templi, non vocarentur Cherubim, quia non erat ibi gloria Domini. Et sic non possumus dicere cuius figuræ fuerint ista duo Cherubim, quia poterant esse in figura hominis, vel bouis, aut aquilę, vel leonis, cùm ista quatuor vocentur Cherubim. Ezechi. 10. & non solum poterant habere effigiem alicuius istorum quatuor animalium, sed etiam quorumcunque aliorum.

Cherubim diuersim. de accip.

Dicen-

Dicendum tamen videtur, quòd tam effigies cherubim, quos fecit Moyses super arcam, quàm istorũ, quos fecit Salomon, fuerit effigies hominum habentium alas, quia ista figura magis conuenit propitiatorio arcæ ad velandum illud: & etiam pro nunc ad velandum arcam, quàm quæcũque alia: alæ autem istorum cherubim erant extentæ per longum ad partes oppositas, vt sic velarent arcam.

De situ istorum cherubim. *Quæst. XVIII.*

QVAERETVR vlterius de situ istorum duorum cherubim in Sancta sanctorum. Respondendum, quòd litera ponit hic istos cherubim extendentes alas ad velandum arcam, in quo sciendum, ꝙ altitudo cuiuslibet cherub erat cubitorũ decem, & tanta erat longitudo alarum, nam dr̃, ꝙ ala cuiuslibet erat quinque cubitorum: erant autẽ habentes alas alio modo, q̃ cherubim, quos posuit Moyses super arcam; nã illi extendebant ambas alas versus eandem partem, vtpote ambo erãt in extremitatibus ꝓpitiatorij: erat aũt propitiatorium longitudinis duorũ cubitorum, & dimidij, & latitudinis cubiti, & dimidij. Exo. 25. & sic distabat vnus cherub ab alio, quasi duobus cubitis, & dimidio, & extendebat alas ambas contra alas alterius: & sic velabant propitiatorium ex omnibus quatuor lateribus, s. a Meridie, & Septentrione, velabant illud mediante grossitie corporum suorum, & ab Oriente, & Occidente velabant illud quatuor alis suis, scilicet, ala dextra vnius tangebat alam sinistram alterius, & è cõtrario velut si duo homines sint contra se positi, & teneant se manibus contingendo solum, scilicet, dextra manus vnius, ad sinistram alterius, & è contrario: cherubim tamen, quos fecit Salomon non habebant istam dispositionem, sed posteriora eorum versa erant ad Occidentem, & vultus eorum ad Orientem extendebantque alas in transuersum, scilicet, quilibet eorum extendebat vnam alam contra Meridiem, & aliam cõtra Aquilonem, & cum ala quælibet esset quinque cubitorum, vt patet in litera occupabant ambo cherub in transuersum cubitos viginti: tanta autem erat latitudo Sancti sanctorum, vt patet supra in litera: iõ oportet, vt ala dextra vnius, tangeret parietem Meridianum Sancti sanctorum: & ala sinistra alterius tangeret parietem Aquilonarem, & sic dicitur in litera. Sciendum autem, quòd arca erat posita intra Sancta sanctorum hoc modo, scilicet, quòd vna extremitas longitudinis eius erat contra Orientem, & alia extremitas contra Occidentem. latitudo autem erat contra Meridiem, & Aquilonẽ: & sic vnus de paruis cherubim aureis existẽtibus, sup arcã erat ex parte Occidẽtali habẽs vultum cõtra Oriẽtem, & alius erat ex parte Oriẽtali habẽs vultum cõtra Occidentẽ: & ista arca erat posita in medio Sancti sanctorũ equidistanter ab Oriente, & Occidẽte, & a Meridie, & Septentrione, velut si quis ponat aliquid in cẽtro quadrati, vbi intersecant se duo diametri. Sciendũ ẽt, ꝙ duo cherubim, quos fecit Salomon, nõ erãt coniuncti parieti Occidẽtali Sancti sanctorum, sed erãt in medio longitudinis. Verbi gratia, si diuidantur paries Aqlonaris, & Meridianus ꝑ dimidiũ, vbi erat medietas lõgitudinis Sãcti sãctorũ ala vnius cherub tãgebat illã medietatẽ parietis Meridiani, & ala alterius cherub tãgebat medietatẽ parietis Septẽtrionalis, & tunc tangebãt se alæ eorũ in cẽtro domus, vbi erat arca: vndẽ contactus alarũ erat istorũ cherubim sup propitiatoriũ, & satis poterat capi arca sub alis istorum cherubim. Nã altitudo arcæ solũ erat cubiti, & dimidij. Exo. 25. Et dato, ꝙ altitudo paruorũ cherubim eẽt alterius cubiti adhuc alæ magnorũ cherubim essent altiores a

Arca, quo posita erat in Sãcta sanctorum.

A terra: cũ altitudo ipsorũ cherubim eẽt decẽ cubitorũ, vt dictũ est. Ista assignatio satis apparet in litera. *De lignis oliuarum.* Istud fuit speciale in istis duobus cherubim, & porta Sancti sanctorũ, & portæ domus exterioris postes, qa nõ legitur in tẽplo aliquid aliud fuisse de lignis oliuarum, sed oĩa erant de lignis abiegnis, & cedrinis. Postea verò deaurauit istos cherubim figens laminas aureas, vt patet infra in litera, & 2. Paral. 3. *Decem cubitorum altitudinis.* Ista altitudo fuit tanta ad hoc, ꝙ esset proportionata alis eorum: nã alæ cuiuslibet erãt decem cubitorum: etiam factum est, quia dato ꝙ alæ istorum essent longæ si ipsi nõ essent alti non possent conuenienter coniungi super altitudinẽ arcæ, & cherubim paruorum, qui erant super arcam. *Quinque cubitorum ala cherub vna, & quinque cubitorum ala cherub altera.*

B Idest, Longitudo cuiuslibet alæ erat quinque cubitorum, quod intelligitur computãdo alam cum medietate grossitiei corporis, quia aliàs non erat ala quælibet quinque cubitorum, quia tunc non possent capi cherubim in Sancta sanctorum cum latitudo eius esset cubitorum viginti solum, & cherubim cum alis suis essent plusquàm viginti cubitorum. Hoc ẽt patet ex litera sequenti, quæ exponit istam. *Idest, decem cubitos habentes a summitate alæ vsque ad alæ alterius summitatem.* Idest, Extendebantur alæ cherubim per transuersum; & alæ vnius extremitas distabat ab extremitate alæ alterius decem cubitis. Ex hoc patet, ꝙ quęlibet ala erat minor quinque cubitis, quia fortè esset quatuor cubitorum, vel quatuor, & dimidij, & grossities corporis

C esset vnius cubiti, vel plus. Patet etiam, quòd debebãt alæ cherubim extendi ad partes oppositas; nam si ambæ alæ vnius extenderentur versus eandem partem, s. versus Orientem, vel ambæ versus Occidentem, non distaret extremitas vnius alæ ab extremitate alterius decem cubitis, sed fortè vno cubito, vel minus. Item quia hic ponitur extremitas vnius alæ ad extremitatem alterius, tanquàm partes maximè distantes: si tamen non essent extentæ alæ ad partes oppositas, non essent tanquàm partes maximè distantes. *Decem quoque cubitorum erat cherub secundus.* Ista est mensura in altitudine: quia ista est mensura corporis, & non

D alarum. *Mensura pari.* Idest, Ambo cherubim erant eiusdem mẽsuræ, scilicet, quilibet cubitorum decem in altitudine, & decem cubitorum in alis ab extremitate alæ vsque ad extremitatem aliam alterius alæ. *Et opus vnum erat in duobus cherubim.* Idest, Habebant eandem figurã, scilicet, si vnum habebat effigiem hominis, & aliud similiter: & si in vno erãt factæ aliquæ tornaturæ ad decorem, & in alio quoque. *Idest, altitudinem habebat vnus cherub decem cubitorum: & similiter cherub secundus.* Idest, Primus cherub habebat decem cubitos in altitudine corporis, & secundus similiter: ex hoc autem aliqualiter colligitur, ꝙ isti cherubim habebant effigiem humanam, quia oportet poni istã effigiẽ erectã: & non est in aĩalibus aliquod erectã habẽs

E staturã, nisi homo: iuxta illud Ouid. 1. Metamorph. s.

Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cælumque videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Quòd autẽ debeat accipi ista imago erecta, patet quia si eẽt imago bouis, vel leonis, & haberet in altitudine cubitos decẽ, cũ sit imago iacens esset magnæ latitudinis, & vix caperetur in Sancta sanctorum; ideo magis conueniebat ibi imago humana, quæ est erecta q̃ aliqua alia. *In medio templi interioris.* Vocatur templum interius Sancta sanctorum, quia erat ad interiorem partem illius magnæ domus, scilicet, ad Occidentem. Et dicitur, ꝙ erant in medio templi interioris accipiẽdo mediũ sm lõgitudinem, & non sm latitudinẽ: nã totã latitudinem domus occupabãt, quia ala vnius cheru-

bim

bim tangebat parietem vnū: & ala alterius cherubim tāgebat parietem alterum, vt totam latitudinem occuparent, sed erant in medio sm̄ longitudinē, s. accipiendo ab Orientali pariete Sancta sanctorum vsq; ad Occidentalē erant viginti cubiti, & in medio istorum erant cherubim: & sic ala vnius cherub tangebat parietem Meridianum in medio, & ala alterius tāgebat medietatem parietis Aquilonaris. *Extendebant autem alas suas cherubim*, s. extendebant eas in partes oppositas; nam quilibet extēdebat vnam alam contrà Meridiem, & aliam contra Aquilonem, cū haberent vultus versos ad exteriorē domū, s. ad Orientem, vt patet 2. Paralip. 3. *Et tangebat ala vna parietem, & ala cherub secundi tangebat parietem alterum.* Idest, Ala dextra vnius cherub tangebat parietem Meridianum, & ala alterius cherub sinistra tāgebat parietem Aquilonarem. *Alæ autem alteræ in media parte templi se inuicem contingebant.* Scilicet, Quilibet Cherub tangebat vna ala parietem, & alia ala tangebat alam alterius cherub: nam Cherub Meridianus tangebat ala dextra parietem Meridianum, & ala sinistra tangebat extremitatem alæ alterius cherub. Ipse autem cherub Aquilonaris ala sinistra tangebat parietem Aquilonarem, & ala dextra tangebat extremitatem alæ sinistræ cherub Meridiani: & duæ alæ istorum cherubim tangebant se in media parte templi, idest, in centro Sancti sanctorum: nam pauimētum Sancti sanctorum erat quadratum, & si ducant duo diametri ab angulis oppositis intersecabunt se in centro domus, & super punctum illum tangebant se alæ cherubim, vt patet ex assignatione supra facta, & super punctum illum erat etiam centrū arcæ, quamquàm arca nō erat corpus quadratum, sed quadrangulum. *Texit quoque cherubin auro.* Idest, Operuit illos laminis aureis tam corpora, quàm alas, ita vt viderentur massa aurea. *Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit.* Hic accipitur templum solum pro Sancta sanctorum: quod apparet ex litera infra, & tamen istud non solum est verum de Sancta sanctorum, sed etiam de domo exteriori, quoniam totum illud templum in tecto, & parietibus auro opertū erat, & varijs sculpturis. Sciendum autem, ꝙ licet totum templum tam in tecto, q̃ parietibus, & pauimēto opertum esset laminis aureis; tñ sculpturæ, & cælaturæ solum erāt in parietibus, & tecto: nam pauimentum solum erat opertum auro, sed non sculptum; quia pauimentum planum esse debet: alioquin frangerentur sculpturæ, quæ fierent in eo cum conculcarentur. *Varijs cælaturis, & torno.* Idest, Erant parietes sculpti varijs cælaturis, idest, imaginibus. Vocatur cælatura imago corporea, scilicet, statua, vel figura facta in plano de coloribus, sed primus modus est proprior: sic accipit Ouidius 2. Metamorph. Scilicet,

Nam mulciber illic
Aequora cælarat medias cingentia terras.

Idest, Figurauerat ibi æquora sculpendo: dicitur, & torno, idest, sculpserat torno: nam tornus est instrumentum quoddam artificum ad sculpendum, & planandum. Et ponitur ibi torno tanquàm instrumentum, & sculptura tanq̃ effectus, licet ambo sint ablatiui. Vel pōt poni torno, i. tornatura, ꝙ habebāt parietes varias columnas, & tornaturas. *Et fecit in eis cherubim, & palmas, & picturas varias.* Scilicet, In parietibus Sancti sanctorum fecit cherubim. Isti enim erant parui cherubim facti in tabulis parietis, qui videbantur prominere de tabulis. De figura istorum cherubin dicēdum est, ꝙ poterat esse quæcunque, dum tamē esset figura animalis: quia figuræ aliarum rerum nunquàm vocabantur cherubim. Et dicebantur esse cherubim, quia erāt intra Sancta sanctorum, vbi erat gloria Domini: extra autē quæcunq; figura esset, non vocaretur che-

F rub, quia non erat ibi specialiter gloria Domini: nisi fortè accipiatur largissimè, & raro: & sic potest dici, ꝙ in domo exteriori erant cherubim in parietibus, vt patet 2. Paralip. 3. Erant etiam cherubim in portis Sancti sanctorū, & domus exteriores infra in litera. Erant etiam palmæ sculptæ in ipsis tabulis, & alia genera arborum, & variarum figurarum. *Quasi prominentes de pariete.* Idest, Istæ figuræ non erant pictæ, sed sculptæ, & erant ita corpulentæ figuræ, & subtiliter per membra distinctæ, ꝙ non videbantur esse partes tabularum, sed exeuntes de tabulis: & in hoc apparebat subtilitas artificij. *Sed & pauimentum domus texit auro intrinsecus.* Idest, Pauimentum Sancti sanctorum opertum fuit auro, licet non essent ibi cælaturæ, quia non sculpebatur
G pauimentum, sed relinquebatur planum: vnde super tabulas abiegnas figebantur laminæ aureæ clauis aureis: & quamquàm dicatur hic de sola domo Sancti sanctorum, cum dicatur intrinsecus: tamen etiam domus exterior habuit pauimentum deauratum, vt patet supra. *Et in ingressu oraculi.* Hic ponitur fabricatio ostiorum Sancti sanctorum: & dicitur in ingressu oraculi fecit ostiola. Vocatur ingressus oraculi, idest, porta Sancti sanctorum, quod est oraculum. Vocantur ostiola, quia erant parua in comparatione ostiorum magnorum, quæ erant in domo exteriori ad partem Orientalem. *De lignis oliuarum.* Ista ostia erant de lignis oliuarum, sicut cherubim, & etiam portæ exteriores: cætera autem ligna Sanctuarij erant cedrina,

[Fabricatio ostiorum Sancti sanctorum.]

H & abiegna. *Postesque angulorum quinque.* Idest, Fecit postes habentes quinque angulos. Hoc potest intelligi, quòd isti postes erant sic fabricati, quòd loco sculpturarum haberent per circuitum figuras pentagonas: vel alio modo quòd essent in istis postibus in q̃nque locis anguli facti ad decorem, s. ꝙ quilibet postis haberet quinque angulos. Aliter dici potest, quòd q̃libet istorum postiū habebat quinque angulos, idest, q̃nque foramina, per quæ subintrarent clausuræ: vtpote si haberet ostium Sancti sanctorum ad firmā custodiam quinque vectes, vel repagula, vt firmiter maneret. & illi vectes transirent de poste ad postem, & in quinque locis firmarentur: & sic quilibet postis esset quinque angulorum. erant autem isti postes de lignis
I oliuarum, sicut ipsa ostia. *Et duo ostia de lignis oliuarum.* Eadem ostia sunt ista, & illa, quæ vocātur supra ostiola. Aliqui autem volunt, ꝙ erāt ostia Sancti sanctorū, sicut ostia fracta, quibus in multis domibus vtimur, scilicet, quia in ostio magno est ostium paruum, & potest aperiri paruum sine magno: ostia autem magna vocantur hic ostia, & ostia parua quę erant in magnis vocantur ostiola. Sed ista positio nō consonat literæ: quia manifestum est, quòd ostia magna, & parua de eodem ligno essent & sic nō diceretur, ꝙ ostiola erant de lignis oliuarum: & postea quòd ostia erāt de lignis oliuarum; sed solum diceretur de ostijs. Alij volunt, quòd essent ostia duplicia, scilicet, quædam ostia essent ex parte interiori, & alia ex parte exteriori; &
K quando claudebatur vnum claudebatur, & aliud: & aperto vno aperiebatur aliud; & illis clausis videbatur totus paries continuus. Sed istud etiam non conuenit, licet aliqualiter potest conuenire pro foribus exterioris domus, vt infra dicetur. Sed dicendum, ꝙ erat vnicum ostium quod claudebatur duobus ostijs conuenientibus in vnum. & ista aliquando vocantur ostia, & aliquando ostiola. *Et sculpsit in eis picturam cherubim.* Scilicet, In ostijs istis erant cherubim depicta, & aliæ imagines. De his dicendum, sicut supra diximus de figuratione istorum. *Et palmarum species.* Idest, Etiam erant palmæ sculptæ in portis, & multa alia figurata erant ad decorem. *Et anaglypha valde prominentia.* Idest, Etiam erant ibi

multæ

multæ aliæ sculpturæ. Vocantur anaglypha quæcunque imagines sculptæ, quæ supereminent: & ob hoc anaglypha ab ana, quod est sursum & glypho. quod est sculpo dicũtur. Et ista anaglypha nõ sunt determinatæ sculpturæ, sed cuiuscunq; modi sculpturam prominentem fecerimus vocabitur anaglyphus. *Valde prominentia*. Dicuntur prominentia, quæ non sunt plana, idest, superficialia, sed solida: & distinguũtur quantum ad hoc a picturis, quia illæ superficiales solũ sunt, & non prominent. Vocatur autem sculptura valde prominens, quando statuæ factæ de aliquo ligno, vel tabula plana sunt tantum distinctæ per membra sua, vt non videãtur esse partes ipsarum tabularum planarũ, nec adhęrere eis, sed totaliter egredi de ipsis tabulis. Et istud pertinet ad subtile artificium, quale fuit in toto opere templi. *Et texit ea auro*. Scilicet, Ista ostia cũ cherubim, & cæteris picturis erant operta laminis aureis. Istud tamẽ relatiuum, ea, solum refertur ad ostia. *Et operuit tam cherubim, quàm palmas, & cætera auro*. Idest, Omnes sculpturas operuit auro: principales autem erant cherubim, & palmæ: per dictionem cætera, intelliguntur anaglypha, s. oẽs sculpturæ cuiuscunq; generis: & quia illæ erant minus principales, intelliguntur sub nomine generali anaglyphorum. *Fecitque in introitu templi postes de lignis oliuarum*. Hic ponitur quartum, scilicet, dispositio quantum ad introitũ, & atriũ: & agitur de atrijs domus exterioris, q̃ erant ostia magna ad Oriẽtalem partem templi: & vocatur hic templum tota illa magna domus inferior habens cubitus sexaginta in longitudine. Erant autem isti postes de lignis oliuarum, sicut portæ Sancta sanctorum: sed portæ istæ erant de lignis abiegnis, vt patet in litera. *Quadrangulatos*. Idest, Erant isti postes quadrati, vt ex omni parte haberent superficiem planam, s. quatuor superficies planas in circuitu, i. postes erant grossi, eo quòd portæ debebant esse fortes, quia erant pro introitu templi. *Et duo ostia de lignis abiegnis*. Idest, Habebat duo ostia, quia cum porta magna esset, non esset vnicum ostium, quia esset grauis motus, & non esset pulchrum.

Portæ qualiter erant fabricatæ. Quæst. XIX.

CONSIDERANDVM autem circa fabricationẽ portarum, ꝙ istæ portæ erant valde pulchræ, eo ꝙ erant portę exteriores, apud quas Israelitæ solebãt spatiari per porticum ipsius templi Salomonis: & videbant portas illas: ideo vt saltem pulchritudine portarum stupescerent, & conijcerent ex hoc quanta esset pulchritudo interior, quam non semper videre poterant, decuit vt in portis esset magna pulchritudo. Tanta autem erat istarum portarum venustas, ꝙ Propheta cum mentionem ageret in Psal. de destructione Sanctuarij dixit de istis portis, scilicet, exciderũt ianuas eius, in securi, & ascia deiecerunt eam, vt patet Psal. 72. Sic ẽt patet Threno. 1. cum dr̃: Viæ Sion lugẽt, eo ꝙ non sit, qui veniat ad solennitatem. Aliqui dicũt, ꝙ istæ portæ erant altæ nimis, & tamen erant factæ de multis lignis complicatis, vnde Iosephus vult, Antiqtatum 8. ꝙ nõ erat in istis portis aliquod lignum maius palmo: & dicunt, ꝙ erant ista ligna quadrata, s. in longitudine vnius palmi, & æquali latitudine: & hoc volunt esse id, quod infra dicitur, s. opere quadro ad regulam. Sed istud non stat, quia ista multitudo lignorum paruorum sic copulatorum, licet posset conuenire alicui ædificio manenti: portis tamen, quæ semper mouentur non conuenit. Item, quia debebant esse portæ nimis fortes, cum essent portę exteriores domus, sub quibus oĩa custodiebantur, quæ erant in templo: & tamen ista multitudo lignorum coniuncta, fa-

A ciebat portas esse infirmas. Etiam ista varietas lignorum non faciebat ad pulchritudinem, quia existente ligno vnico possent fieri pulchræ sculpturæ, & esset opus fortius: maxime quia istæ portæ operiebantur laminis aureis, & non apparebat multiplicitas lignorum, vt in hoc videretur pulchritudo. Dicendum igitur, ꝙ erant istæ portæ de grossis trabibus abiegnis, quarum longitudo veniebat ad sursum vsque deorsum. De altitudine, & latitũdine istarum portarum nihil scribitur: quidam tamen putauerunt, ꝙ erant in altitudine cubitorum triginta, secũdum altitudinem ipsius primæ domus. latitudinem autem dicunt fuisse viginti cubitorum, & secundum hoc in parte Oriẽtali nõ esset aliquis paries: quia latitudo templi solum
B erat viginti cubitorum, vt patet supra in litera. Magis autem videtur dicendum, ꝙ non esset tanta latitudo portarum, sed relinqueretur aliquid de pariete Orientali versus Meridiem, & aliquid versus Aquilonem, vtpote si essent portæ latitudinis quindecim cubitorũ, vel sexdecim. Si tamen contrarium aliquis velit tenere non insisto. Habitudo aũt istarũ portarũ ſm quosdam erat, ꝙ in medio aperturæ magnæ, vbi erant portæ erat quidam postis magnus, super quem coniungerentur portę, & concuterentur, quod fiebat ad fortitudinem portarum; & quodlibet istorum ostiorum erat duplex, s. quia quodlibet erat ostium fractum, & erant duo ostiola parua in istis ostijs magnis: & sic vocatur vtrũq; duplex. Et ẽt dr̃ ꝙ portæ se tenentes aperiebantur, i. porta parua cum esset in magna tenebat se cũ illa, & qñ aperiebatur magna, aperiebatur parua. Alij
C aũt dicũt aliter, s. Historia scholastica, ꝙ murus vel paries, in quo erant istæ portę, erat in grossitie decem cubitorũ. Et dicunt, ꝙ fuerunt positæ portę occupãtes in grossitie istos decẽ cubitos hoc modo, s. ꝙ quodlibet ostiorũ erat quinq; cubitorũ in grossitie, & erant quatuor ostia in ipsa aptura: duo ostia extrinsecus, & duo intrinsecus, quorũ cuiuslibet erat æqualis grossitiei, s. quinq; cubitorum, & erant ita artificiosè posita, ꝙ qñ claudebantur faciebãt parietẽ quasi cõtinuũ, eo ꝙ erãt ista ostia simul sumpta ęqualis grossitiei cũ ipso pariete. Duo aũt istorũ ostiorum aperiebantur versus partẽ
D exteriorẽ, & duo versus partẽ interiorẽ: & qñ claudebantur in medio parietis vacui, sibi obuiabant totã latitudinem eius tegentes: & sic artificiosè istę portæ sibi adhærebant, vt qñ claudebantur exteriores, clauderentur simul interiores: nullus enim in templo remanebat qui clauderet eas interius, cũq; aperirentur exteriores aperiebantur ẽt interiores: & hoc est, ꝙ dr̃ ꝙ se inuicem tenentes aperiebantur. Ista expositio magis conuenit literæ, q̃ alia. *Altrinsecus*. Idest, ista ostia sic se habebant, ꝙ vnũ erat cõtra aliud, s. duæ portæ erant in vno pariete, & duæ in alio, & correspondebant sibi altrinsecus, s. porta interior Meridiana, portę interiori Aquilonari; & porta exterior Meridiana, portæ exteriori Aquilonari. *Et vtrumque ostium duplex erat*. Scilicet,
E Ostium in latere Meridiano erat duplex, & in latere Aquilonari etiã duplex, scilicet, quia in vno loco erãt quatuor ostia ad claudendum eandem aperturam, & vnum ostium non erat pars alterius: & istud est cõtra consuetudinem aliarum portarum, quia in vnica apertura ad plus sunt duæ portæ, nisi fortè vna sit pars alterius: hic tamen erant ostia duplicata. Aliqui volunt, quòd esset quodlibet ostium duplex, non quòd essent quatuor ostia, sed duo: & tamẽ quodlibet istorum esset duplex, idest, factum ex lignis duplicatis: vt si supponeretur vna trabes, vel tabula alteri ad hoc, quòd porta grossa, & fortis efficeretur: sed istud non stat, quia immediate dicitur; & se inuicem tenentes aperiebantur, idest, quamquam esset duplex ostiũ; tamen simul se tenebant illa ostia, & simul aperie-

bantur, & claudebantur: si tamē ostium duplicaretur, s'm ꝙ isti volunt, cum esset vnicū ostiū, vnico actu aperiretur, & nō diceretur, ꝙ se inuicem tenendo aperiebantur. Ideo dicendū, ꝙ erat quodlibet istorū ostiorū duplex, i. ad quālibet partē erant duę valuæ cū deberet esse vnica, & erant quatuor valuæ in eadē apertura, vt dictū est. *Et seinuicem tenentes aperiebantur.* Idest, erāt subtiliter fabricatæ istæ valuæ, ꝙ se tenebāt aliquo vinculo artificioso, ita vt simul aperirentur interiores, & exteriores, licet nullus maneret in tēplo ad aperiēdum, aut claudendum portas interiores. *Et sculpsit cherubim, & palmas.* Idest, in portis istis tam interioribus, quàm exterioribus fecit Salomon variam pulchritudinem sculpturarū, & principaliter erāt ibi cherubim, & palmæ, sicut erant in parietibus templi, & Sancta sanctorum, & in ostiolis eius, vt patet supra. *Et cælaturas valde eminentes.* Idest, fecit multas alias sculpturas diuersarū figurarum in illis portis. Iosephus autem 8. Antiquitatum dicit, ꝙ erant tam in portis, q̄ in parietibus templi, & Sancta sanctorum sculptæ multæ historiæ: credendum tñ, ꝙ non essent istæ historię de factis gentiū, sed de operibus Dei, vt de creatione orbis, & operibus sex dierum: & de beneficijs, quæ patribus suis contulerat, incipiendo ab historijs Gen. *Operuitque omnia laminis aureis.* Scilicet, Ipsas valuas, & omnes sculpturas suas operuit laminis aureis infixis per clauos aureos: ita vt portæ viderētur massa quædam aurea. *Opere quadro ad regulam.* Idest, Fixio laminarum erat facta opere quadro, s. ꝙ omnes lamine erant quadratæ, vt pulchrè sibi extremitates earum adhærerent, & erant factæ laminæ ad regulam, idest, mensuratæ regula, ita vt nulla earum excederet aliam in magnitudine. Etiā vt quælibet earum esset perfecte quadrata non habēs latera ex alia parte inæqualia. *Et ædificauit.* Hic ponitur fabricatio atrij, quod erat extra templum. Et dicitur: Et ædificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, idest, fecit atrium sacerdotum, ꝙ erat intra omnia atria: & illud fabricauit de tribus generibus lapidum politorum: intelligendum est, ꝙ plura atria erant, & tamen scriptura non curauit hic dicere, nisi de atrio interiori, ꝙ erat solennius cæteris: nam erat atrium sacerdotum, de cuius fabricatione dicetur: erat autem istud atrium de tribus generibus lapidum politorum, scilicet, murus suus erat in altitudine trium cubitorum: & in quolibet cubito erat per gyrum ordo vnius lapidis politi. Et vno ordine lignorum cedri, idest, etiam erat vnus ordo lignorum super lapides illos: & fortè erat, vt sederent ibi sacerdotes, & vt frigiditas lapidum non noceret eis.

Fabricatio atrij.

De quatuor atrijs templi, & quæ fuit figura illorum, & qui intrabant in illa, & ad quid erant singula, & de dispositione domorum, quæ erant in circuitu templi. Quæst. XX.

Ioseph' lib. 8. c. 3

QVAERETVR circa dispositionem atriorum, quomodo facta erant. Ad hoc respondendum, ꝙ atria erant extra templum, ideo dicemus prius de quibusdam, quę claudebantur intra ipsa atria deinde de atrijs. Pro quo sciendum, ꝙ sicut supra tangebatur secundum opinionem Hebręorum erant in circuitu templi factæ quædam domus, quas sic figurat Iosephus, s. ꝙ essent tres ordines domorum, quorū quælibet circundaret latus Meridianū, & Occidentale, & Aquilonare tēpli. in latere aūt Orientali non erāt aliquæ domunculæ, eo ꝙ ibi erat porticus templi, & nō occupabatur aliquo ædificio: quælibet autem istarum domuncularum erat in altitudine cubitorum viginti, & in latitudine cubitorum quinque, & totidem in longitudine: & erant triginta de istis in toto circuitu iam dicto, & super istas erat alius ordo domorum

F æqualium magnitudine, & super illas tertius ordo, & sic erant tres domus vna super alteram, & sic per totū gyrū, & altitudo istarum simul erat sexaginta cubitorū circa parietem tēpli, & tñ nō coniungebantur templo: nā trabes erant positę per gyrū in circuitu tēpli, ne quis posset hærere muris tēpli. Istæ domunculæ vocantur exedræ, vel pastoforia, & putauerunt aliqui ꝙ erāt ad hoc, ꝙ alienigenæ venientes in templū ad adorandum Dñm manerent in eis, & ibi comederent: vnde putant eas vocatas pastoforia, quia ibi pascebantur forenses. Dicendum tamen, ꝙ istæ exedræ erant factæ pro sacerdotibus, & Leuitis, qui ministrabant in templo Domini, & in atrijs: nam morabantur tunc in istis exedris, & ibi habebant vestes sacras, & quasdam in

G thesauris Domini, vt patet sæpe 1. Paralip. Vnde eodem lib. cap. 9. dicitur hi sunt principes cantorum per familias Leuitarum, qui in exedris morabantur: ita vt die, & nocte iugiter suo ministerio deseruirent: & iterum his quatuor Leuitis creditus erat numerus ianitorum, & erant custodientes exedras, & thesauros domus Domini.

De atrijs templi. Quæst. XXI.

QVAERETVR vlterius de atrijs templi, & dicendum, ꝙ multa erant: nam in Psal. 133. Qui statis in domo Domini in atrijs domus Dei nostri. Idem patet hic cùm dicitur, & fabricauit atrium

H interius. Ex quo apparet, ꝙ erant multa atria. Etiam sequen. lib. cap. 21. dicitur, & extruxit altaria vniuersæ militiæ cœli in duobus atrijs templi Domini. Pro hoc sciendum, ꝙ erant quatuor atria, scilicet, atrium sacerdotum, atrium virorum mūdorum, atrium mulierum mūdarum, & atrium tam virorum, quàm mulierum, qui mundi erant: quædam autē istorum atriorum circundabant templum, alia autem non: nam ipsum atrium sacerdotum non circundabat templum. Ad intelligendum autem ista atria debet presupponi, ꝙ templum erat in superiori parte montis Sion, vbi erat tumulus altus: deinde in descēsu illius per totum gyrum vbi erant spatia ampliora erat atrium circundans totum templum ex omni latere, & magna spa-

I tia montis. Primum atrium istorum erat atrium sacerdotum, & istud erat quædam platea grandis quadrata, quæ erat ad partem Orientalem templi, & ista non circundabat templum, licet aliqui vellent, quòd sic, & habebat ista platea murum solum altitudinis trium cubitorum, & erat altitudo vnius cubiti de lapidibus vnius coloris, & altitudo cubiti secundi erat de lapidibus alterius coloris, & altitudo cubiti tertij de lapidibus alterius modi, vt esset pulchra varietas: & isti tres ordines lapidum erant in gyro istius muri. & hoc est quod dicitur in litera: ædificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum. Altitudo istius muri erat ita parua, vt omnes viri, & fœminæ, qui erant extra murum istum possent vi-

Primum atrium sacerdotum

K dere sacrificia, quæ faciebant sacerdotes, & omnes alias cæremonias, quæ intus fiebant. Pauimentum autem huius plateæ, siue atrij erat de pulchro marmore, diuersis imaginibus decoratum. Habebat etiam iste murus a parte interiori, inuestituram de lignis cedrinis, ita vt lapides non apparerent ex parte interiori, sed ex parte exteriori: & fortè istud erat ad tollendum frigus lapidum, quia sacerdotes habebant aliqua sedilia apud parietes, per gyrum: super istum murum se apodiabant sacerdotes, & inclinati loquebantur ad populum, extra murum stantem: eratque iste murus ad defensionem, ne laici accederent ad loca sacra, in quibus sacerdotes ministrabant. In isto muro erant multæ co-

lumnæ

lumnæ pulchræ, de quibus dicitur sequenti cap. quarum quædam scriptæ erant literis Græcis, aliæ Latinis, aliæ Hebræis prohibentes laicos accedere, & transire murū. Intra istum murum erat altare magnū æneum, quod fecit Salomon viginti cubitorum longitudine, & totidem latitudine, & decem cubitorum altitudine. 2. Paralip. 3. Erant etiam ibi luteres: erat etiam mare æneum, de quibus sequēti cap. dicetur. quædam autem istorum erant ad hoc quòd lauarētur sacerdotes: alia verò ad hoc, quòd lauarentur hostiæ in eis, vt quidam volunt. Iste murus atrij proprio noīe vocabatur gion, sed a latinis appellatur cancellus, sicut est cancellus chori in ecclesia, de quo dicitur infra:

Cancellos laicos prohibete sedere,

Ne se præsumant cœlestia sacra videre.

B Hoc autem nomen erat, quia erat paruæ altitudinis. ideo non poterat proprie vocari murus. Habebat aūt istud atrium aperturā vnicā ab Oriente cōtra portā templi habentē aperturā vigintiquinque cubitorū, & non erant ibi aliquæ viduæ, sed patens introitus: vsque ad hunc introitum, vel portam ascendebant viri laici, & mulieres deferentes oblationes suas, scilicet, animalia ad immolandum, vel libamēta: & ibi occurrebant eis ministri templi, s. sacerdotes accipientes oblationes eorum, nec licebat laicis introire. Istud vocabatur atrium interius, quia erat intra alia atria magis coniunctum templo. Ad istud etiam atrium prohibebantur introire quidam de sacerdotibus, scilicet, qui erant maculati, scilicet, fracto oculo, vel habens albuginem, vel torto naso, aut breuem valde, aut longum habens: etiam si claudus esset, vel manum, aut pedem haberet fractum, aut esset lippus, vel gibbus, vel habens iugem scabiem, vel impetiginem in corpore, vel esset herniosus, aut haberet aliquam aliam maculam: nam de istis dicitur Leuit. 21. quòd non accederent ad offerendum hostias Domino, nec panes, sed vescerentur panibus, qui offeruntur in Sanctuario: ita tamen, vt non ingrederentur intra templum, nec accederent ad altare. Hæc sunt quæ pertinebāt ad atrium sacerdotum. Secundum atrium erat virorum mundorum, & istud erat inferius atrio sacerdotū: considerabitur autem hoc modo, scilicet, quòd templum esset in summitate montis Sion, & descendendo aliquantulum versus Orientē esset platea magna, in qua esset atriū sacerdotum, de quo dictum est. Deinde descendendo magis versus radices montis erat quoddā aliud atriū valde magnum, ꝙ per gyrum montis circuibat tam ipsum templum, quàm atrium sacerdotū includens. ideo illi, qui erant in atrio isto, quādo volebant ascendere ad atrium sacerdotū, vt offerrent, ascēdebant per quatuordecim gradus. istud atriū erat valde magnum, & planum, cuius pauimentū vario marmore stratum erat. Erat autem istud atrium vallatum ex omnibus quatuor lateribus, & altitudo muri erat ex parte interiori vigintiquinque cubitorum: ex parte autem exteriori erat idē murus quadraginta cubitorum: & istud erat propter decliuitatem collis, sicut videmus in quibusdam vrbibus, quarū sunt muri ex parte interiori humiles, & ex parte exteriori valde alti. Erat aūt iste murus ad partem Occidētalem simplex, s. nullam habens portā. in latere autem Orientali Meridiano, & Aquilonari erāt portæ, & porticus circumiacentes. In istis aūt porticibus erant columnæ singulorum lapidum diuersi coloris cum basibus argēteis. testudo autē porticum, & laquearia cedrina erant: latitudo vero porticus triginta cubitorum: in latere autem Meridiano erant quatuor portæ duplices valuas habentes, quæ laminis aureis, & argenteis erant opertæ, sicut diximus in portis templi, licet non essent portæ tantæ pulchritudinis, sicut portæ tēpli: in latere aūt

Secundū atriū virorū mūdorum.

A Aquilonari erant quatuor portæ similes portis Meridianis: in his sedebant ianitores, vt arcerent immundos ab ingressū huius atrij: in fronte aūt Orientali atrij erat porta, quæ dicebatur speciosa habēs valuas de ære corintho. De ista porta dr̄ in Actibus Apostolorum, ꝙ Petrus, & Ioannes ascēdebant in templum ad horam orationis nonam, & vir quidam claudus ponebatur quotidie ad portam, quæ dicitur speciosa, vt peteret eleemosinam ab introeuntibus, & petiuit a Petro, & Ioanne. Act. 3. In angulis autem parietis Orientalis atrij, s. vbi coniūgebatur istud latus lateri Meridiano, & Aquilonari, erant portæ duæ paruæ, per quas ascendebant mulieres ad offerendum, vel ministri descendebant in occursum earum, vt ad ipsas portas susciperent earum oblationes. Per portam autem speciosam Orientalem, & per quatuor portas Meridianas, & totidem Aquilonares ascendebant viri mundi ad orandum, & tempore serenitatis orabant in locis patentibus, quia ista atria non habebant tectum. Tempore autem pluuiarum orabāt sub quibusdam porticibus, qui erant apud muros huius atrij. In platea autem huius atrij apud latus Orientale vendebantur animalia, & volucres ad offerendum, & ibi stabant mensæ nummulariorum. Has autē quadam die Christus euertit, quando introiuit in templum, vt patet Mat. 21. Eijciebat Iesus omnes ementes, & vendentes de templo, & mensas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit. In isto atrio circa omnes portas tā
C Orientales, quàm Aquilonares, & Meridianas erant gazophylacia, in quibus ingredientes templum proijciebant pecuniam ad fabricam templi: & postea euacuatis illis gazophylacijs fiebat inde fabrica. De hoc patet sequen. lib. cap. 12. & 2. Paralip. 24. In porticibus aūt intra istud atriū erat pastoforia, quę erant quędam loca separata ad comedēdum: nam sacrificātes comedebāt ibi partes sacrificiorū, q̄ prouenieбāt eis de sacrificijs pacificis: vnde dicuntur pastoforia a pastu, & foris, scilicet, quòd venientes de foris ad sacrificandum pascebantur ibi de partibus sacrificiorum suorum: in eisdem porticibus erant tria genera sedilium, vt ait Isidorus, scilicet, cathedræ, & sinedræ, & exedræ. In
D cathedris sedebant Doctores in gymnasio; in sinedris sedebant auditores in consistorio. Vnde sinedra interpretatur simul sessio, vel consistoriū. In exedris sedebant assessores cum iudice, quando aliquid secretius tractabant, & dicebantur exedræ quasi assessus: aliquando tamen, & impropriè vocantur exedræ cameræ, vel domus: & sic accipitur semper in Paralipomenon, & in libris Prophetarum. Istud atrium vocatur sæpe templum, vnde Christus dicitur eiecisse ementes, & vendentes de templo. Matth. 21. Scilicet, de atrio templi: nam intra templum nihil vendebatur, nec etiam laici illuc introibant, nec Christus introiret illuc. Tertium atrium erat mulierum mundarum, & istud erat intra atriū magnum, de quo nūc di-
E ximus: habebat tamen proprios muros, quibus distingueretur ab atrio virorum, sicut nūc Iudæi in synagogis suis faciunt: nam distinguunt loca virorum a locis mulierum, vt honestius vacent orationi. Istud atrium eiusdem compositionis erat cum primo non tamē tantæ venustatis, nec pretiosi ornatus, sicut primū: in hoc orabant mulieres q̄ mundæ erant. Sciendū aūt, ꝙ tā in isto atrio mulierū, q̄ virorū erant cathedræ super quas ascendebant legisperiti, & prædicabāt populo legē, & moralē instructionē. Sic patet Matt. 23. Sup cathedrā Moysi sederūt Scribę, & Pharisæi: omnia quæcunque dixerint vobis, facite, sm̄ opera verò eorum nolite facere. Quartum atrium erat, in quo orabant immundi, & vocabat atriū immūdorū: erāt aūt ibi tria genera ꝑsonarū. s. Iudæi viri immūdi, & mulieres Iudęę immū-

Tertiū atriū mulierū mūdarum.

Quartū atriū immundorum.

dæ, & viri Gentiles, & fœminæ: nam interdum Gentiles veniebãt ad adorandum in templum Dñi, vt patet Act. 8. De illo Eunucho Reginæ Candacis Aethiopũ, de quo dr̃, ꝙ venerat adorare in Ierusalẽ. Gẽtiles tñ nõ poterãt intrare in templum Dñi, vt patet Ezech. 44. s. Sufficiant vobis omnia scelera vestra domus Israel, eo quòd inducitis filios alienos incircuncisos corde, & incircuncisos carne, vt sint in sanctuario meo, vt polluant domum meam. Et non solũ erat illicitum Gentilibus introire in templum propriè dictum, sed etiam introire in atrium Iudæorum virorũ: & si quis introduceret illuc aliquem virum Gentilem debebat lapidari. Sic patet de Beato Paulo, qui cum alijs viris Iudæis, qui purificabantur introiuit in templum, scilicet, in atrium virorum mundorum. Iudæi autem putantes, quòd illi, qui introierunt cum Paulo erant Gẽtiles commoti sunt, & trahentes Paulum extra templum, voluerunt eum lapidare, dicentes: Viri Israelitæ, adiuuate: hic est homo, qui aduersus populum, & legem, & locum hunc omnes vbique docens, insuper, & Gentiles induxit in templum, & violauit sanctum locum istum. Act. 21. Et tamẽ manifestum est, quòd ibi non dicebatur de templo Salomonis, sed de ipso atrio: nam etiam Paulo non licuisset introire in templum, cum ipse nõ esset de sacerdotibus, sed erat de tribu Beniamin, vt patet ad Galat. 1. Istud atrium erat exterius separatum, & murus eius erat in radice montis Sion, & ascendebatur quadringentis cubitis vsque ad verticem collis, in quo erat templum situm, & ita muri atriorum in nullo prohibebant aspectum templi, nec eorum, qui ministrabant in atrio sacerdotum. De istis atrijs modicam mentionem facit scriptura: nam in isto libro solũ dicitur de vno atrio, scilicet, de interiori, quod erat atrium sacerdotum, sed 2. Paralipomenon 4. tangitur de duobus atrijs, scilicet, de atrio sacerdotum, & de atrio magno virorum mundorum cùm dicitur: Fecit etiam atrium sacerdotum, & basilicam grandem, & ostia in basilica, quæ texit ære, de alijs autem duobus atrijs non tangit determinatè scriptura, nec etiam de fabricatione istorum: sed hæc, quæ dicta sunt, colliguntur ex varijs locis scripturæ in Paralipomenon, & in Ezechiele, & in isto libro, & sequẽte, & aliqua ex Iosepho in 8. Antiquitatum: & aliqua ex Historia scholastica, cæterisque scriptoribus. *Tribus ordinibus lapidum politorum.* Istud intelligitur solum de atrio interiori, vt dicitur hic, quod 2. Paralipomenon 4. vocatur atrium sacerdotum, cuius murus erat in altitudine cubitorum trium, & in quolibet cubito erat vnus ordo lapidum politorum, & differebant isti lapides in coloribus, vt causaretur pulchritudo ex varietate, vt supra dictũ est. *Et vno ordine lignorum cedri.* Idest, erat vnus ordo lignorum, scilicet, quia erant tabulæ cedrinæ a parte interiori in latere muri. De his autem, quæ erant in isto atrio non dicitur hic, quia sequen. cap. habetur.

Tempus quo durauit ædificatio templi.

Anno quarto fundata est domus Domini. Hic ponitur tempus, quo durauit ędificatio templi, scilicet, per septem annos: ideo ponitur quando cępit fabricatio, & quando finita est, & dicitur anno quarto, scilicet, regni Salomonis fundata est domus Domini, idest, posita fuerunt fundamenta. *In mense decimo.* Iste est mensis secundus anni quarti regni Salomonis, vt patet supra in litera. *Et in anno vndecimo, mense Bul.* Idest, consummata fuit domus anno vndecimo regni Salomonis, in mense Bul, qui est mensis octauus anni: aliqui corrigunt hic literam dicentes, mense Elul, vel Ebul.

Mensis Bul rectè dicitur.

Et motiuum est, quia quidam mensis apud Hebræos vocatur Ebul: sed istud non stat, quia mensis Ebul est apud Hebræos sextus, s. Augustus: iste autem, s. Bul est octauus: nã dicitur hic, ipse est mensis octauus. Dicen-

F dum ergo, ꝙ est alius mensis, qui nunc alio nomine vocatur apud Hebræos, & coincidit cum Octobri nostro. Vocatur tñ Bul dupliciter, s. quia apud Hebræos fortè antiquitus erant alia nomina mensium, q̃ nunc: & tunc erat Bul nomen mensis octaui. Aliter dici potest, ꝙ Bul non est propriè nomen mẽsis, sed est nomẽ appropriatum, quia Bul, siue Bol significat marcorẽ, & conuenit illi mensi, eo ꝙ in mense illo omnia sunt marcida: & tũc defluunt folia arborum, cum tunc sit medietas autumni: sed primus modus est melior. *Ipse est octauus mensis.* Idest, Iste mensis Bul, in quo finita est fabrica, erat mensis octauus, & sic durauit fabricatio septem annis, & dimidio: nam incępit in mense secundo anni quarti, & finita est in mense octauo, anni vndecimi.

G *Perfecta est domus in omni opere suo.* Idest, perfecta est domus templi, in qua erant tria cenacula, sicut supra declaratum est. Et dr̃ in omni opere suo, i. in omnibus sculpturis, & deaurationibus, & apparatibus tã domus, q̃ portarũ: & in hoc intelligitur fabricatio omnium quatuor atriorũ, de quibus supra dictum est. *Et in vniuersis vtensilibus.* Idest, Etiã cõpleuit oĩa vtensilia. Vocantur vtensilia oĩa domestica vasa, quæ alicui vsui applicãtur, & dicuntur vtensilia ab vtendo. Erant aũt vtensilia sanctuarij tã intra tẽplum, q̃ in atrijs. In tẽplo erant hæc, s. arca, & duo cherubim de lignis oliuarũ: & ista erant in Sancta sanctorũ, & altare thymiamatis, & candelabra aurea decẽ, & mensa propositionis, & alię mensę, & in eis vasa multa aurea, & argẽtea: extra templũ in atrijs erant alia vasa, s. altare holocaustorũ, &

Vtensilia templi.

H oĩa instrumenta eius: erat ẽt ibi mare æneum, & luteres, de quibus sequẽti cap. Hæc omnia fecit Salomon in septem annis. *Aedificauitque eam annis septem.* Idest, Compleuit ædificationem eius in septem annis. Istud templũ fuit cõsummatũ in septẽ annis mirabili velocitate ex causis, q̃ dicentur seq. cap. Templũ aũt, quod factũ est post reditum de Babylone, factũ fuit in annis quadraginta, vt patet Ioã. 2. Et tamẽ illud fuit minoris operis: intantũ, quòd illi, qui viderant templum Salomonis, & postea viderunt templũ reædificatum post reditum de Babylone, flebant, vt patet 1. Esdræ, cap. 2.

I

CAP. VII.

DOMVM autem suam ædificauit Salomon tredecim annis, & ad perfectum vsque perduxit. Ædificauit quoq; domum saltus Libani centum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & triginta cubitorum altitudinis, & quatuor deambulatoria inter columnas cedrinas.

K Descripta in præcedentibus templi ædificatione, hic agitur de domus regiæ constructione, & diuiditur in duo, quia primò domus regiæ fabrica describitur, secundò ad constructionem quorundam vtensilium sanctuarij scriptura reuertitur ibi. *Misit quoque rex.*

An ordo continuatus, & immediatus sit. *Quæst. 1.*

QVAERETVR circa primum, an ista, quæ habentur hic, habeant ordinem continuatum ad præcedentia, & an fuerint facta immediatè post illa. Ad primum dicendum, ꝙ ordo continuus est, quia Salomõ ædificauit domũ Dñi, & domũ suã, & tñ prius ædificauit domũ Dñi, q̃ suã, qa videretur

incon-

inconueniens, quòd prius laboraret in re sua, quàm in templo Domini: potissimè cum Salomon esset valde deuotus Deo, vt patet supra 3. Et prius vellet ædificare domum Domini, quàm domum suam. Ad secũdum dicendum, ꝙ ista fuerunt immediatè post prçcedẽtia, s. ꝙ cum finiuit Salomon domũ Dñi incepit ædificare domũ suã, quod patet, quia domũ Dñi ædificauit in septẽ annis, prçced. cap. Domũ aũt suã annis tredecim, q̃ simul sunt viginti, & tñ a principio ædificationis tẽpli vsquequo ædificata est domus Salomonis, & cessauit ædificare fluxerũt solum anni viginti: ergo nõ fuit aliquod tps mediũ, in quo cessaret Salomon ab opere, vt patet infra 9. s. Expletis viginti annis, postq̃ ædificauerat Salomon duas domos, &c. Et est sensus, ꝙ a principio ædificationis Salomõ cõposuerat cũ Hirã, ꝙ daret ei ligna cedrina, & abiegna, supra 5. Et nũc dr̃, ꝙ ab illa ꝓmissione fluxerãt anni viginti vsq; ad tps, quo Salomõ dedit ipsi Hiram viginti oppida, & tũc erat finita fabricatio, & reddebat merces, & sic solum ædificatio durauit viginti annis, vnde non fuit aliquod tempus medium, in quo Salomon cessaret ab ædificatione. *Domum autem suam ædificauit Salomon.* Idest, ædificauit domum pro se, postquàm ædificauit domum Domini.

De tribus domibus, quas ædificauit Salomon pro se, & vxore sua, & quæ fuerint figuræ, & vsus illarum.

Quæst. II.

QVAERETVR de fabricatione istius domus Salomonis. Cõsiderandum pro hoc, ꝙ Salomon fecit tres domos, præter domũ Dñi, s. domum suam, & domum saltus Libani, & domum vxoris suæ filiæ Pharaonis. De prima patet cum dr̃, Domũ suã ædificauit Salomon tredecim annis: de secunda dr̃ infra: Aedificauit quoq; domũ saltus Libani: de tertia dr̃ infra domũ quoq; fecit filiæ Pharaonis. Considerãdũ, ꝙ Salomon fecit domũ saltus Libani, quæ erat domus præcipua inter istas tres: iõ de huius cõpositione exprimitur: de alijs aũt modicũ dr̃. Sciendũ autẽ, ꝙ domus saltus Libani erat duplex, s. erat vna domus hñs duo cçnacula, s. ꝙ super eosdẽ parietes eẽt vna domus inferius, & alia superiuss, sicut diximus supra de tẽplo, q̃d hẽbat tria cçnacula, vnũ sup alterũ, & alterũ sup alterũ, & ijdẽ parietes in lõgitudine, & latitudine erant oĩum triũ: domus autẽ inferior Salomonis, q̃ vocatur saltus Libani erat de lapidibus: domus autẽ superior erat tota de lignis tã in parietibus, q̃ in tecto. Prima autẽ domus, s. inferior erat lapidea, vt esset frigida ad cõseruandum aromata, & pigmenta ad vsus templi, & vsus regiæ domus, vt beneficio terræ, & muri lapidei diu vigerent quasi recentia. Superior pars domus erat tota facta de lignis Libani, & erat de lignis, vt conseruarentur ibi arma, quæ in siccitate melius conseruantur, ita vt rubiginem non sentiant: erantque ibi nõ solum arma ad pugnandum, sed etiã alia ad decorem, & ostentationẽ diuitiarũ regis: nam fecerat rex Salomõ scuta aurea multa, & lanceas aureas, quç erant seruatç in domo saltus Libani, vt patet 2. Paral. 12. cap. Ista domus quã figuram habuerit in parte inferiori, quç lapidea erat nõ legitur, sed solum de domo superiori, quç erat lignea: credẽdum est autem, ꝙ ambæ fuerint eiusdem figuræ, cum essent eiusdem longitudinis, & latitudinis: erat autem altitudo domus ligneç cubitorum triginta, & longitudo cubitorum centum, & latitudo cubitorum quinquaginta habebat autem ista domus frontem latitudinis quinquaginta cubitorũ vbi erant tres ordines columnarũ procedentes a fronte domus vsque ad aliam frontem, & mediantibus his fiebant quatuor deambulatoria inter columnas istas, & pa-

Domus saltus Libani dispositio.

A rietes. Pro quo sciendum, quòd series columnarum tendebat a fronte latitudinis in alium frontem latitudinis, & erat extensio earum, vel progressus per longitudinem totius domus, quæ erat centum cubitorum. Considerabitur autem hoc modo, scilicet, sit paries orientalis cubitorum quinquaginta, & paries occidẽtalis totidem, & paries meridianus centum cubitorũ, & paries aquilonaris totidem: tunc diuidatur paries orientalis in quatuor partes æquales, & ꝓuenient cuilibet parti cubiti duodecim, & dimidius: in duabus extremitatibus istarum erant parietes, scilicet, in angulo aquilonari, & in angulo meridiano: & tunc computando de ipso pariete Orientali duodecim cubitos, & dimidium versus Aquilonem ponebatur ibi vna
B columna, & computando totidem versus Aquilonem ponebatur alia columna, & tertiò accipiebatur æquale spatium ad Aquilonem, & ponebatur alia columna, & sic erat paries diuisus in quatuor partes, & solum erant ibi tres columnæ, deinde a qualibet istarum trium columnarum, extendebatur vnus ordo columnarum vsque ad parietem Occidentalem, quç extensio erat centum cubitorum, & inter columnam, & columnam etat spatium sex cubitorum, & modicæ quantitatis vltrà. Quod patet quia quindecim columnç erant in quolibet istorum trium ordinum: & quindecim columnæ cum duabus parietibus, s. Orientali, & Occidentali, inter quos erant, constituebant sexdecim spatia, & cuilibet proueniebãt sex cubiti, & mo-
C dicum: & sic erat in quolibet aliorum duorum ordinum columnarum: nam in illis tribus ordinibus erãt quadragintaquinque columnæ, vt patet in litera, & in quolibet ordine quindecim, & istæ columnæ spatio æquali inter se distabant, & etiam ordines columnarũ æquidistabant inter se. Sic patet in quibusdã ecclesijs, quæ habẽt tria, vel quatuor ambulacra ab Oriente in Occidentẽ, distincta tribus ordinibus columnarũ. Ista aũt domus hẽbat tot curuaturas, siue testudines, quot erant ambulatoria, & ſm hoc non erant columnæ altiores quibusdam alijs, sed oẽs sustinebant æquales testudines, vel fornices, quos nos arcus vocamus: ante portam autem huius domus erat porticus pulchra.
D Figura autem huius domus non potest poni in plano: ideo solum figurabitur infra facies huius, scilicet, paries Orientalis tam domus superioris, quàm inferis, & per illum intelligentur alij parietes, & tota domus. Alia erat domus regis, de qua tangitur hic in principio literæ: & ista distabant a domo saltus Libani, aliquanto spatio interiacente viridario, & erat ista domus eiusdem figuræ, & numeri columnarum cum domo saltus Libani, sed solum differebat ista ab illa, inquantum illa erat duplex, scilicet, superior, & inferior, vt supra assignatum est, ista autem erat simplex, scilicet, vnica mansio, cuius muri altitudo quatuor habebat distinctiones, quarum tres erant diuersorum colorum, & totidem simplicium, & superior,
E erat cçlaturis ornata: erantque ibi arbores sculptæ diuersi generis ramis, folijs, & pomis obumbratæ, ita vt propter miraculum subtilitatis agitari, quodammodo putarentur. In medio totius amplitudinis erat domuncula habens latitudinem triginta cubitorum, & in ea erat solium Regis, in quo Rex sedens iudicia proferebat: erat autem solium istud mirabile valde, ita vt non reperiretur simile solium in omnibus regnis: de cuius figura patet infra decimo, vt quidam putant in posteriori pariete domus erant laquearia, & parietes vestiti erant auro, vbi Rex fecit thronum de ebore grandem, & vestiuit cum auro. Et iste erat thronus pretiosus Regis, de quo infra decimo dicitur, & non ille, in quo sedebat ad iudicandum, de quo supra diximus, licet quidam

Domus Regis figura.

dam aliter velint. De fabricatione autem huius loco suo declarabitur. Et fecit Salomon circa domum reliqua habitacula, & sedilia, vbi residebant ipse, & iudices post causas explicitas, & erant habentia pauimentum de marmore, & tabulis cedrinis: de ista domo dicitur infra, quòd fecit porticum solij in qua tribunal esse fecit. Tertia domus erat Reginæ filiæ Pharaonis, de qua infra dicitur, scilicet, domum quoque fecit filiæ Pharaonis, quam vxorem duxerat, tali opere, quali & hanc porticum. Ista domus erat facta apud domum Salomonis, quia noluit Salomon quòd vxor sua habitaret in domo, quæ sanctificata erat, vt patet 2. Paralipomenon 8. Scilicet, Filiam verò Pharaonis transtulit de ciuitate Dauid in domum, quam ædificauerat ei: dixit enim non habitabit vxor mea in domo Dauid, eo quòd sanctificata sit, quia ingressa est in ea arca Domini: erat ista domus facta in latere mōtis Sion, magis distans a templo, quàm domus Salomonis. *Domum autem suam ædificauit Salomon.* Istud intelligitur de illa domo, quam fecit pro se, in qua erat thronus suus, & sedes iudicij, & tamen etiam intelliguntur per hanc aliæ duæ domus, vt infra declarabitur, scilicet, domus saltus Libani, & domus filiæ Pharaonis. *Tredecim annis.* Scilicet, durauit fabricatio istius domus annis tredecim. *Et ad perfectum vsque perduxit.* Idest, cœpit ædificare, & duxit ad complementum in istis tredecim annis.

Domus Reginæ situatio.

An omnes tres domos fabricauit in tredecim annis.
Quæstio. III.

QVAERETVR an isti tredecim anni fuerunt solum ad ædificandum domum Salomonis solum, vel fuerunt pro istis tribus domibus supra positis. Aliquis dicet, quòd fuerunt solum pro domo Salomonis, & tempus in quo ædificatæ sunt domus saltus Libani, & domus filiæ Pharaonis non exprimitur. Respondendum, quòd isti tredecim anni fuerunt ad ædificandum omnes tres domos. Quod patet, quia si intelligeretur solum de domo Salomonis, cum aliæ duæ essent ita pretiosæ, & maiori tempore egerent ambæ, quàm domus Salomonis, posuisset etiam scriptura tempus ædificationis illarum, & tamē solum ponit annos tredecim ædificationis: ergo isti intelliguntur fuisse pro omnibus tribus domibus. Itē Salomon ædificauit domum Domini septem annis, & domum suam annis tredecim, qui sunt simul viginti. Et tamen post viginti annos, ipse cessauit ædificare, & dedit præmium regi Hiram pro lignis Libani, vt patet infra 9. Si tamen nondum ædificasset alias duas domos egeret lignis Libani: ideo non cessasset recipere ligna cedrina ab Hiram, nec dedisset ei viginti oppida in mercedem laborum, & lignorum acceptorum, si adhuc egeret lignis cedrinis, & tamen post viginti annos dedit ei mercedem pro opere suo, tanquàm nihil operis vltra facturus esset: ergo in istis viginti annis compleuerat templum Domini, & omnes domos suas.

Ad argumentum in contrarium dicendum, quòd hic in principio accipitur domus Salomonis pro ipsa domo eius, specialiter distinguendo eam ab alijs duobus, & tamen quando posita est summa annorum fuit posita pro omnibus domibus. Aliter posset dici, quòd accipitur hic domus Salomonis pro omnibus tribus domibus, quas fecit, quia cum nulla illarum esset pro Deo, sed ad vsum suum, & vxoris suæ dicebantur esse omnes domus eius, sic accipitur infra 9. scilicet, expletis annis viginti, postquàm ædificauerat Salomon duas domos, idest, domum Domini, & domum Regis.

F *Salomon quare moratus est tredecim annis, pro ædificatione domus, & septem tantum ædificando domum Domini.*
Quæstio. IIII.

QVAERETVR vlterius, quare Salomon moratus est tredecim annis ędificando domum suā, & solum annis septem ædificando domū Domini. Aliquis dicet, quòd hoc factum est, quia Salomon fecit sibi tres domos, scilicet, suam, & domum vxoris, & domum saltus Libani, & pro his egebat maiori tempore, quàm pro vnica domo Dei. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia quamquàm essent tres domus Salomonis, nō accedebant omnes tres simul ad magnitudinem ædificij, & expensarum templi: immo fortè, nec ad medietatem, sic ait Iosephus 8. Antiquitatum, scilicet, sed illud quidem, licet esset grande, & operatione mirabili cunctis simul inopinabile, quo operante Deo, cui fiebat terminum septem annis accepit, regiæ verò domus multum templi dignitate minores erant. Respondendum, quòd non fuit cōsummatum ædificium domorum regis in tam breui tempore, sicut ædificium domus Domini, primò propter feruorem regis, quia circa ædificationem tēpli Dei erat valde feruidus, eo quòd ibi non parabatur habitatio homini, sed Deo. Secunda ratio fuit, quia Salomon non habebat magnitudinem expensarum paratarum ex antiquo tempore ad fabricandum domum suam, sicut ad fabricam domus Domini: nam
H Dauid parauerat omnes expensas ante mortem suam pro domo Domini, vt patet 1. Paralipomenon 22. & 28. Ideo de expensis paratis facile fuit ędificare, & tamen pro domo sua ipse debuit habere expensas, quas non poterat in paruo tempore acquirere, ideo magno tempore moratus est ædificando domum suam. Tertia causa fuit ex deuotione popularium, qui erant ministri operis: nam desiderabāt Israelitæ facere templum Domino, ideo laborabant nimis feruidè in opere templi, & sic faciliter consummatum est: in palatijs autem regis, quia non Deo, sed homini fiebant non ita promptè laborauerunt, & sic oportet opus dilatari ad maiora tempora. Istas tres causas tangit aliqualiter Iosephus 8. Antiquitatum. *Aedificauit quoque*
I *domum saltus Libani.* Idest, post ædificationem domus suæ, de qua supra diximus ædificauit domum saltus Libani, cuius figura habetur hic.

Quare vna de tribus domibus Salomonis, vocatur domus saltus Libani. *Quæst.* V.

QVAERETVR quare vocatur domus saltus Libani. Aliqui putant, quòd sic vocatur, quia facta est in monte Libano. Sed isti falsè opinantur, nam istę tres domus, quas fecit sibi Salomon erant intra Ierusalem, & omnes in parte superiori ciuitatis, quæ vocabatur ciuitas Dauid. Quod patet, quia Salomon semper morabatur in Ierusalem; ideo non
K faceret domum in saltu Libani, quia multum distabat inde Libanus. Item Salomon posuit omnia arma sua in domo saltus Libani: nam ibi erant ducenta scuta de auro puro, & trecentæ peltæ de auro puro, posuitque eas in domo saltus infra 10. Ergo non distaret ista domus procul a Ierusalem, quia non haberet conuenienter Salomon ibi arma sua, maximè cum sæpe vteretur illis ad ostentationem gloriæ suæ. Item Iosephus dicit de vita Salomonis. 8. Antiquitatum, quotidie equitabant extra vrbem ferens coram se illa scuta aurea inquiens: Exornabantur ascensores equorum primum decora iuuentute florentes, habentesque magnam proceritatem, & satis alios excedentes, longamque diffundentes in equorum sessione

Salomon equitabat quotidie extra vrbem.

ne

ne cæſariem, ex purpura tyria veſte circumamicti, auríque tincturam quotidie ſuis comis adijcientes, vt eorum capita percuſſa Sole auro radiante ſulgerent. His circa eum armatis exiſtentibus, arcuſque ferentibus rex vectus in curru, & alba veſte circumamictus ſolitus erat exire ad quendam locum, qui ab Ieroſolymis duobus funiculis abeſt, vocaturque Eden hortis, & aquarum rigationibus gratus, & locuples. Cùm ergo iſta ſcuta aurea, & peltas aureas, quotidie viri Salomonis coram eo portarent, & poſtea reducebant in domum ſaltus Libani, oportebat, vt eſſet iſta domus intra Ieruſalem, vel ſatis propè Ieruſalem. Dicendum igitur quòd vocabatur domus ſaltus Libani, quia erat domus illa circumquaque conſita arboribus, & viridarijs mirabilis recreationis, iuxta diuerſitatem ſaltus Libani. Aliter poteſt dici, & melius, quòd vocabatur domus ſaltus Libani, quia tota erat facta de Libano; & hoc ſpeciale erat in iſta domo, quia aliæ licet haberent ligna de Libano, tamen ſaltem habebāt parietes de lapidibus, & pauimentum; iſta autem tota erat de lignis Libani tam in parietibus, quàm columnis, & tecto. Ideo rectè vocabatur domus ſaltus Libani, ideſt, domus tota facta de lignis ſaltus Libani. *Centum cubitorum longitudinis.* Hic ponitur menſura domus ſecundum longitudinem, ſcilicet, in pariete meridiano, & aquilonari; & ſolum accipitur hic menſura, & figura domus ſuperioris: nam iſta domus ſaltus erat duplex, vt ſupra dictum fuit; propriè tamen pars ſuperior vocabatur domus ſaltus Libani, eo quòd illa erat tota de lignis: inferior autem erat de lapidibus tota, quia tamen eiuſdem figuræ, & magnitudinis erant iſtæ duæ domus, ſolum deſcribitur figura ſuperioris. *Et quinquaginta cubitorum latitudinis.* Iſta erat latitudo pro vtraque domo tam inferiori, quàm ſuperiori. *Et triginta cubitorum altitudinis.* Iſta altitudo ſolum erat pro domo ſuperiori: quanta autem fuerit altitudo domus inferioris nō apparet, ſed fortè etiam erat triginta cubitorum altitudinis. *Et quatuor deambulatoria inter columnas cedrinas.* Ideſt, fecit quatuor ambulatoria, ſiue quatuor calles inter columnas: non poterant tres columnæ ſolum poſitæ in fronte domus conſtituere quatuor calles, ſed iſtæ tres columnæ cum duobus parietibus, ſcilicet, meridiano, & aquilonari conſtituebant inter ſe quatuor deambulatoria, ſicut fit in eccleſijs, quæ tribus, vel quatuor callibus diſtinguuntur per columnas diſtinguentes: erant autem iſta deambulatoria procedentia ab Oriente verſus Occidentem inter tres ordines columnarum, & parietem meridianum, & aquilonarem: erant autem iſtæ columnæ cedrinæ, cum tota domus illa eēt facta de cedro, vt dictum eſt. *Ligna quippe cedrina exciderat in columnis.* Ideſt, exciderat ligna cedrina ad hoc quòd faceret ex eis columnas. *Et tabulatis cedrinis veſtiuit totam cameram.* Vocatur camera quilibet fornix, vel tectum in modum arcus procedens inter columnas, ſcilicet, quòd ſicut erant quatuor deambulatoria a pariete orientali vſque ad occidentalem, ita erant quatuor teſtudines, vel fornices inter columnas, quas nos vulgariter vocamus bouedas: & iſtæ erant veſtitæ de cedro, ſcilicet, quia in tota domo illa ſuperiori nihil apparebat niſi cedrus: & nō accipitur hic camera ſecundum quòd aliqui malè intelligūt pro cubiculo, vel thalamo, ſed pro arcu: nam camera in Græco dicitur a camur, quod eſt curuum, & ſic ſunt illi arcus curui. *Quæ quadragintaquinque columnis ſuſtentabatur.* Iſta erat camera diſtincta per quatuor cameras, ideſt, quatuor arcus, vel fornices, quorum quilibet procedebat ab oriente in occidentem, & ſuſtentabatur quadragintaquinque columnis, quia nō erant plures columnæ in illis quatuor deambulatorijs: nam tres ordines columnarum erant, & in quolibet erant quindecim columnæ. *Vnus autem ordo habebat columnas quindecim.* Vocatur vnus ordo, ideſt, vna linea columnarum ab oriente in occidentem: & in iſta linea erant quindecim columnæ. *Contra ſe inuicem poſitas.* Iſtud non refertur ad vnicum ordinem columnarum, ſed ad omnes tres ſimul, ſcilicet, quòd habebant columnas contra ſe inuicem poſitas, ſcilicet, imaginemur tres ordines æquales columnarum procedentes ab Oriente in Occidentem, & columna prima primi ordinis erat poſita contra columnam primam ſecundi ordinis, & tertij ordinis; & ſic ſecunda contra ſecundam, & tertia contra tertiam, & conformiter de omnibus alijs. *Et è regione ſe reſpicientes.* Ideſt, columnæ iſtorum trium ordinum reſpiciebant ſe è regione, ideſt, ex oppoſito æqualiter, ſcilicet, prima duas primas: & ſecunda duas ſecundas, & ſic vſque ad quintamdecimam. *Aequali ſpatio inter columnas.* Iſtud refertur ad columnas cuiuſcunque ordinis inter ſe, ſcilicet, in primo ordine, quantum diſtabat columna prima a ſecunda, tantùm diſtabat ſecunda a tertia, & ſic de alijs: erat autem inter columnam, & columnam ſpatium ſex cubitorum, & aliqd plus: poteſt etiam hoc referri ad tres ordines inter ſe, ſcilicet, quantum diſtabat columna prima primi ordinis a columna prima ſecundi ordinis, tātum diſtabat columna prima ſecundi ordinis a columna prima tertij ordinis; & ſic de omnibus alijs columnis ipſorum ordinum, quia quælibet diſtabat ab alia duodecim cubitis, & dimidio, eo quòd paries quinquaginta cubitorum diuidebatur per quatuor partes ad conſtituendū quatuor ambulatoria, vt ſupra dictum fuit. *Et ſuper columnas quadrangulata ligna.* Ideſt, ſuper quamlibet columnam illorum trium ordinum erat quoddā lignū quadrangulatum. Pro hoc ſciendum, quòd iſtæ columnæ cedrinæ erant rotundæ, & in capitibus earum ponebantur ligna quadrata ampliora, quàm ipſæ columnæ, vt ſederet conuenienter fornix, vel arcus ſuper illa ligna quadrata, & ſic fit in omnibus columnis, quas nos alicui rei ſubijcimus, quia capita columnarum ampliora facimus, quàm ipſas columnas. *In cunctis æqua.* Ideſt, ligna poſita ſuper iſtas columnas erant omnia æqualia, quia columnæ erant inter ſe æquales; & fornices, qui ſuſtentabantur a columnis erant æquales. *Et porticum columnarum.* Hic deſcribuntur variæ porticus, quæ erant ante domum Regis, de quibus hic dicitur, & iſta prima porticus erat maior; cuius ponitur menſura: aliarum autem menſura, & figura ſubticetur, & dicitur. *Et porticum columnarum.* Ideſt, fecit porticum de columnis, ſcilicet, ante portam domum regis poſuit columnas ſecundum longitudinem cubitorum quinquaginta, & triginta cubitorum in altitudine, & ſuper iſtas pendebat tectum, vnde erat magna porticus. cuius autem domus fuerit iſta porticus, ſcilicet, an domus Salomonis, vel domus ſaltus Libani, non dicitur, ſed videtur intelligendum, quòd erat porticus domus ſaltus Libani, eo quòd menſura porticus erat iuxta magnitudinem ipſius domus in latitudine, & altitudine. *Fecit quinquaginta cubitorum longitudinis.* Iſta longitudo porticus è contrario conſideranda eſt, quàm longitudo domus, quia longitudo domus erat ab Occidente in Orientem centum cubitorum: latitudo autem erat a Meridie in Septentrione cubitis quinquaginta: iſta autem longitudo porticus conſiderabatur a Meridie in Septentrionem, & ſic tanta erat longitudo porticus, quanta erat latitudo domus. Et ratio huius eſt, quia porticus erat ad portam domus, & illa erat in pariete orientali, qui erat quinquaginta cubitorum, ideo porticus debebat poni in fronte orientali: latitudo autem huius porticus erat ab Occidente in Orientem, ſcilicet, a porta domus

Menſura huius domus.

Variæ porticus deſcribūtur.

mus versus partem exteriorem domus, & huius ponitur mensura, scilicet, quòd erat triginta cubitorum latitudinis: vnde ista porticus erat valde magna, quia porticus templi solum erat in longitudine viginti cubitorum, & in latitudine decem, præcedenti cap. *Et alteram porticum in facie maioris porticus.* Idest, alteram porticum fecit minorem ante porticum istam magnam, quæ nunc descripta est. Et dicitur ista maior porticus, quia duæ porticus, quæ sequuntur minores erant in quantitate, & opere. *Et columnas, & epystilia super columnas fecit.* Idest, in ista porticu secunda fecit columnas, quibus sustentaretur tota porticus, & fecit epystilia, idest, capita columnarum de lignis quadratis, sicut dictum fuerat in porticu superiori, & dicuntur epystilia ab epy, quòd est supra, & stylus: nam stylus dicitur esse ipsa columna æqualiter rotunda, cui aliquid superponitur tanquàm caput. *Porticum quoque solij, in qua tribunal est, fecit.* Ista est alia porticus, in qua erat domus iudicij. Considerandum autem, quòd ista porticus non erat, sicut aliæ porticus domorum, quia illę sunt ante portas domorum factæ: ista autem porticus non erat ante aliquam domum, sed per se erat facta. Vocatur autem porticus, quia erat solum tectum innixum super columnas, & non habebat parietes in lateribus, ita quòd per omnes partes poterat ingredi quilibet sub illud tectum, & in medio istius porticus, quæ magna erat, facta fuit quædam domus parua, in qua erant sedes ad iudicandum: & erat facta sic ista porticus, vt illi qui veniebant ad iudicia possent ambulare in circuitu illius domus iudiciorum, dum non audiebatur causa eorum, & postea intrabāt in domum iudicij. Porticus autem ista magna esset, vt multi sub ea capi possent: erat autem ibi solium siue tribunal, scilicet, quædam sedes pretiosa, in qua rex sedebat ad iudicandum: erant quoque aliæ sedes minores, in quibus sedebant alij iudices, quando rex nō erat in iudicio, vel eo iudicante assistebant ei. *Et texit lignis cedrinis a pauimento vsque ad summitatem.* Idest, operuit porticum illam tabulis cedrinis a pauimento vsque ad tectum eius, quòd magis de domuncula intelligitur, quæ erat sub porticu. *Et domuncula, in qua sedebatur ad iudicandum.* Scilicet, quia tam Salomō, quàm alij iudices sedebant ibi ad iudicandum. *Erat in media porticu.* Idest, erat in medietate porticus. Intelligendum est enim, quòd ista porticus erat quadrata, & in medio illius erat domuncula iudicij æquidistans a lateribus istius porticus. *Simili opere.* Idest, erat fabricata de lignis cedrinis a pauimento vsque ad tectum, sicut dicebatur de porticu. *Domum quoque fecit filiæ Pharaonis.* Ista erat tertia domus, quàm fecit Salomon pro vxore sua, quia licet ipse habitaret in domo, quam fecerat Dauid, tamen noluit quòd habitaret ibi vxor sua dicens, quòd illa domus fuerat sanctificata per ingressum arcæ, vt patet 2. Paralipomenon 8. *Quam vxorem duxerat Salomon.* Idest, Salomon acceperat in vxorem filiam Pharaonis, & ędificauit ei domum; non tamen habebat Salomon eam solum in vxorem, quia acceperat multas alias, vt patet infra 11. Scilicet, Fuerunt ei vxores quasi Reginæ septingentæ, & concubinæ trecentæ: inter istas tamen filia Pharaonis erat vxor principalis, eo quòd ipsam duxerat prius in vxorem, & ipsa erant tanquàm vxor, aliæ autem erāt tanquàm concubinæ, sic patet Canticorum 6. Scilicet, Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescētularum non est numerus: vna est columba mea, & perfecta mea: viderunt eam filiæ Sion, & beatissimam prædicauerunt: Reginæ, & concubinæ laudauerunt eam, & illud intelligebatur de filia Pharaonis, vt satis colligitur ex litera, ideo huic fecit Salomon domum, & alijs non. *Tali opere, quali & hanc porticum.* Idest, erat

Tertia domus, quam fecit Salomon filię Pharaonis.

F domus ex tali opere, ex quali erat porticus, de qua supra dictum est: & hoc intelligitur solum, quantum ad operturam tabularum cedrinarum a pauimento vsq; ad tectum: & tamen quantum ad multa alia erat dissimile opus, eo quod domus hæc habebat lapides multos pretiosos, & porticus, de qua supra dictum est, non habebat lapides pretiosos. *Omnia lapidibus pretiosis.* Idest, Omnia facta erant de lapidibus pretiosis in parietibus domus. Non vocantur lapides pretiosi gemmæ, quia tunc non posset aliqua domus fieri de lapidibus pretiosis, sed vocantur lapides pretiosi, quia erant magni valoris, licet non essent gemmæ, sed erant marmora pulchra, & non erant lapides communes. Quod patet, quia infra dicitur, quòd erant lapides isti pre-
G tiosi: & dicitur, quòd erant magni octo, vel decem cubitorum: & tamen non possunt reperiri gemmæ tantæ magnitudinis: in Hebræo habetur lapidibus ponderosis, vbi nos dicimus pretiosis: & intelligitur, quòd erant ponderosi, scilicet, in sumptibus, & valore: nam quòd ipsi lapides in substantia sua ponderosi essent, non erat dubium, ideo litera nostra accepit sensum, & non verba dicens lapides istos esse ponderosos, idest, pretiosos. *Qui ad normam quandam, atque mensuram tam intrinsecus, quàm extrinsecus serrati erant.* Idest, Isti lapides erant facti ad normam, idest, ad regulam, scilicet, ne aliqua pars eorum superemineret ad alias partes, sed essent planissimi, & ob hoc serrabantur, & erat ista serratura tam interius, quàm ex-
H trinsecus, scilicet, ex omni parte lapidis. Et dicitur hoc, quia communiter in alijs ædificijs lapides dolantur ex quinque lateribus, vt sedeant in opere: latus autem sextum interius non dolatur, quia interiora parietis replentur calce, & paruis lapidibus, & interdum quādo opus est rudius solum dolantur lapides ex vno latere, scilicet, ab exteriori facie, & alia latera locantur in opere interiecto bitumine, & suppositis lapillis, vt sedeāt: in isto autem opere, quia pretiosum valde erat omnia sex latera lapidis dolabantur, & hoc est serrari interius, & exterius. *A fundamento vsque ad summitatem parietum.* Scilicet, Istud opus erat in lapidibus a fundamento parietis vsque ad extremitatem eius superiorem. *Et intrinsecus vsque ad atrium maius.* Idest, Intra
I domum erat ista habitudo parietum vsque ad atrium maius, idest, vsque ad aliquod atrium magnum, quod factum erat in ipsa domo filiæ Pharaonis, & potest hoc intelligi dupliciter. Vno modo, quòd isti lapides erant serrati vsque ad atrium maius, idest, vsque ad atrium domus Domini, & tunc erit sensus, scilicet, templum habebat multa atria, vt præcedenti cap. declaratum est, & atrium maximum circundabat omnia alia. Fuit autem domus filiæ Pharaonis facta in descensu montis apud latus atrij maioris templi: ideo structuræ factæ de lapidibus dolatis in domo filiæ Pharaonis erant vsque ad atrium maius, scilicet, atrium templi, & sic coniuncta erant ista ædificia. Aliter potest intelligi, quòd domus filiæ Pharaonis
K habebat in circuitu suo aliqua atria, & vnum illorum erat maius, & vsque ad illud accedebat structura de lapidibus pretiosis dolatis. *Fundamenta autem de lapidibus pretiosis.* Vocantur lapides pretiosi, sicut supra dictum est non gemmæ, sed marmora diuersarum specierum, quæ pulchra sunt, & magni valoris, sicut est alabastrum, quòd vocatur marmor parium, quod & pretiosius est cæteris: & isto modo vtuntur Poetæ, & Scriptores. *Lapidibus magnis decem, siue octo cubitorum.* Idest, Isti lapides, qui erant in fundamento erant magni, scilicet, decem, vel octo cubitorum in longitudine: tales enim lapides sunt pro cementis, vt sustineant pondus superpositi operis. Ex hoc patet, quòd non erant isti lapides pretiosi, quia non reperiretur

Cur lapides pretiosi sint parui.

rireturtanta magnitudo lapidū pretiosorum, sed omnes parui sunt, & quanto maiores reperiuntur, tanto sunt in speciebus imperfectioribus lapidum pretiosarum. Cuius ratio est, quia materiam communem dispositam ex qualibuscunque operationibus cœlestibus facile est reperiri in quantacunque magnitudine: materiam tamen causatam per dispositiones specialissimas cœli difficile est reperiri in magna quantitate, eo quòd influentiæ illæ speciales modico tempore durant, & rarissimè eueniunt, & in paucis locis causantur. *Et desuper lapides pretiosi æqualis mensuræ secti erant*. Idest, Non solum in fundamento erant lapides pretiosi, sed etiam in parietibus: immo & a fortiori in parietibus, quia ibi appareret pulchritudo lapidis, & non in cemento: & isti erant æqualis mensuræ, vt pulchritudo appareret in ordine illorum: etiam erant secti, idest, dolati ex omni parte, vt pulchrè sederent in opere. *Similiterque de cedro*. Idest, Etiam erant ibi parietes habentes tabulas cedrinas, sicut habebat porticus supra posita. *Et atrium maius rotundum trium ordinum*. De isto atrio est dubium, an esset atrium domus filiæ Pharaonis, vel esset atrium domus Domini. Nicolaus dicit, quòd erat atrium domus filiæ Pharaonis; nam dicitur hic, quòd erat rotundum, & tamen atrium domus Domini erat quadratum. Sed dicendum, quòd hoc non probat: præsupponit enim probandum, scilicet, quòd erat atrium domus Domini quadratum, quia non habetur ex aliquo loco scripturæ, an quadratum, vel rotundum esset. Sed adhuc dici potest, quòd dato, quòd esset quadratum, secundum quòd omnes ponunt, fortè non erat perfectè quadratum, sed irregulariter, ita vt parietes sui aliqualiter declinarent ad rotunditatem, & secundum hoc vocabitur hic rotundum. Dicēdum ergo, quòd istud atrium potest intelligi, quòd esset in domo filiæ Pharaonis, & tunc dicetur, quòd habebat domus illa multa atria, & istud, de quo hic dicitur erat atrium maius claudens in se totam domum. Aliter potest dici, quòd istud erat atrium domus Domini, & hic scriptura redit ad dicendum de illo, & ista positio est melior. Quod patet hic cum dicitur, quòd istud atrium erat de tribus ordinibus lapidum, & immediatè subditur, nec non in atrio domus Domini interiori, idest, sic etiam erat in atrio interiori: cum ergo istud vocetur atrium interius domus Domini, oportet quòd illud primum vocetur atrium exterius, alioquin non vocaretur istud atrium interius domus Domini, sed absolutè vocaretur atrium domus Domini. Pro quo sciendum, quòd ædificatio domorum Salomonis solum durat a principio capituli vsque ad locum istum. Hic autem incipit describere ea, quæ omissa erant de domo Domini: & quia præcedenti cap. Cœperat dicere scriptura de atrio templi, hic continuat illud: & distinguit duo atria, scilicet, atrium maius, & atrium interius. Vocatur atrium maius illud, quod præcedenti cap. vocauimus atrium virorum mundorum. Vocatur atrium minus illud, quod ibi vocatum est atrium sacerdotum. Et non facit hic mentionem scriptura de atrio mulierum, & de atrio immundorum: nam ista atria videbātur comprehendi intra atrium maius virorum, saltem ipsum atrium mulierum. Atrium autem immūdorum paruum erat, & de illo non curat scriptura: & secundum istum modum dici debet, quòd atrium maius, quod supra ponebatur, vsque ad quod accedebant ædificia domus filiæ Pharaonis, erat atrium domus Domini. *Trium ordinum de lapidibus sectis*. Idest, Habebat istud atrium tres ordines lapidum in parietibus, qui erant secti, idest, dolati ex omni parte. Hoc potest intelligi dupliciter: vno modo quòd erant tres

Atriū describitur

A ordines lapidum, idest, erant tres domus de variis lapidibus in isto atrio, scilicet, atrium virorum, & atrium mulierum, & atrium immundorum. Aliter potest intelligi, quòd erant tres ordines lapidum, scilicet, in quolibet pariete hoc modo, vt distingueretur altitudo parietis in tres partes: & in prima parte per totum gyrum esset vnus ordo lapidum, & in secunda parte esset alius ordo, & in tertia alius: & sic quilibet ordinum esset per totum gyrum de puncto ad punctum. Et dicendum, quòd iste sensus est melior, quod patet quia dicitur immediate, quòd in atrio interiori erat sic: & præcedenti cap. dicitur, quòd atrium interius erat ædificatum tribus ordinibus lapidum politorum: & tamen manifestum est, quòd

B nō erat illud atrium distinctum per tria atria, sed erat simplex: ergo in eodem pariete accipiendi sunt isti tres ordines: & sic est, quòd in pariete claudente atriū exterius erant isti tres ordines lapidum. *Et vnius ordinis de dolata cedro*. Scilicet, Vnus ordo erat de cedro, idest, parietes inuestiebantur tabulis cedrinis vsque ad aliquam partem altitudinis, scilicet, ad quam fortè accedebat primus ordo lapidum. Et fortè erant de lignis cedrinis ibi facta aliqua sedilia, vt viri sederent ad audiendum Doctores legis, & ad videndum quomodo fiebant sacrificia, & aliæ cæremoniæ sacræ. *Necnon, & in atrio domus Domini interioris*. Scilicet, Fecit tres ordines lapidum in atrio interiori domus Domini, quod vocatur atrium sacerdotum. & dicitur inte-

C rius, quia erat paruum, & claudebatur ab atrio magno in quo erat populus ad orationem. Etiam erat istud atrium circa templum, scilicet, ad portam eius Oriētalem: & atrium magnum magis distabat a templo Domini. *Et in porticu domus Domini*. Scilicet, Posuit lapides pretiosos in porticu domus: & hoc intelligitur de pauimēto, quia illud erat pulchro marmore stratum: & est sententia suspensiua, quia supra dicitur: Fecit fundamētum de lapidibus pretiosis. Etiam intelligendum est hic, quòd fecit in porticu domus Domini de illis lapidibus pauimentum. *Misit quoque*. Hic ponitur secundum, in quo scriptura ad describendum vtensilia quædam domus Domini reuertitur, & diuiditur in quatuor, primò ponuntur duæ co-

D lumnæ notabiles: secundò æneum mare ibi. *Fecit quoque mare*. Tertiò describuntur luteres ibi. *Et fecit bases*. Quartò plura alia vasa pertinentia ad cæremonias Dei ibi. *Fecit Hiram*. Circa primum dicitur. *Misit quoque rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro*. Hic ponitur artifex istorum vasorum, quæ sequuntur: & non est intelligendum, quòd nunc Salomon miserit pro illo, quia iam miserat a principio, antequam inciperetur aliquod opus templi Domini, aut domus regiæ; quod patet 2. Paralipomenon 2. Nam ibi dicitur, quòd cùm Salomon misit ad Hiram, vt daret ei ligna inter alia, quæ respondit Hiram Salomoni, ait; misi tibi virum prudentem, & scientissimum Hiram patrem meum. Ponitur tamen hic, quòd misit Salomon ad vocan-

E dum illum, eo quòd nunc dicitur de fabricatione illorum vtensilium, quæ fecit Hiram.

Vtensilia quædam domus Domini.

Hiram qui fabricauit vtensilia quis fuerit.
Quæstio. VI.

QVAERETVR quis erat iste Hiram, qui fabricauit ista vtensilia. Aliqui putant, quòd erat Hiram Rex Tyri, qui ex magna deuotione voluit fabricare ista vtensilia. Deuotio autem sua apparet ex verbis eius, quæ habentur 2. Paralipomenon 2. Scilicet, Benedictus Dominus Deus Israel, qui fecit cœlum, & terram; qui dedit Dauid Regi filium sapientem, & eruditum, & sensatum. Sed dicendum,

cendum, quòd non stat, quia dato quòd Hiram Rex Tyri esset valde deuotus ad Deum: tamen nesciret facere ista vtensilia, eo quòd Reges non consueuerunt esse docti in ædificationibus, scilicet, quòd manu sua ipsi fabricent, eo quòd ad talia nunquàm assueti sunt. Item patet, quòd ipse Hiram dixit Salomoni in literis suis: misi ergo tibi virum prudentem Hiram patrem meum, ergo non erat ipsemet. Dicendum tamen, quòd dato, quòd vocetur pater eius, non erat pater eius, sed solum vocabat eum patrem, eo quòd erat amicus suus valde, & erat vir eruditus: & fortè erat consiliarius Regis. Consiliarij autem solent appellari patres. Hoc autem aliqualiter apparet, quia allegato cap. Dixit Hiram ad Salomonem: Misi tibi Hiram patrem meum filiũ mulieris de filiabus Dan, cuius pater Tyrius fuit: Hiram tamen non erat filius mulieris Hebrææ, & viri Tyrij: ideo ipse non erat iste, qui construxit vtensibilia, de quibus hic dicitur: *Et tulit Hiram de Tyro*. Scilicet, iste Hiram erat oriundus de ciuitate Tyri, & pater suus erat Tyrius. Ideo Hiram misit eum ad Salomonem. *Filium mulieris viduæ de tribu Nephtalim patre Tyrio*. Idest, Iste Hiram habebat matrem Iudæam, & patrem Tyrium, eo quòd Israelitæ, & Tyrij miscebant connubia.

Mater Hiram an esset de tribu Nephtalim, vel Dan.
Quæstio. VII.

QVAERETVR quomodo stat, quòd mater istius Hiram esset de tribu Nephtalim: nam 2. Paralipomenon 2. dicitur, quòd erat filius mulieris de filiabus Dan, & tamen istę erant distinctæ tribus. Respondendum, quòd vocabatur de vtraque tribu ex patre matris, eo quòd mater poterat esse de vtraque tribu, scilicet, quòd haberet patrem de tribu Nephtalim, & matrem de tribu Dan: & licet magis propriè nominaretur de tribu illa, de qua erat pater, tamen poterat largè de vtraque tribu nominari, & quia filius erat de eadem tribu, de qua mater, & illa poterat vocari de tribu Dan, vel Nephtalim, poterat vocari iste Hiram de tribu Dan, vel Nephtalim. *Artificem ærarium*. Idest, Erat artifex, quantum ad omnia opera æris: & dicitur de hoc principaliter, quia licet ipse haberet aliam cognitionem multarũ artium, tamen ista quæ fecit hic erant omnia de ære; ideo nominatur præcipuus in opere æris; & tamen 2. Paralipomenon 2. Dicitur, quòd nouerat iste Hiram operari in auro, & argento, & ære, & ferro, & marmore, & lignis: in purpura quoque, & hyacintho, & bysso, & coccino, & qui sciret cęlare omnem sculturam, & adinuenire prudenter quodcunque in opere necessarium est: & ideo factus est iste princeps artificum, vt patet eodem cap. *Et plenum sapientia, & intelligentia, & doctrina*. Ponuntur ista tria, quæ distincta sunt hic pro eodem: nam sapientia propriè pertinet ad speculabilia: aliquando tamen accipitur pro cognitione suprema in qualibet arte: sic enim accipit Aristot. 7. Ethicorum cap. de Sapientia. Intelligentia autem propriè significat habitum principiorum, qui vocatur intellectus, vt patet 6. Ethicorum. Hic tamen non potest accipi sic, quia solum pertinet isto modo intellectus ad speculabilia, sed accipit hic intellectus, pro ingeniositate quadam ad inuẽniendum subtilia opera. Doctrina autem propriè vocatur cognitio habita per demonstrationem, sicut est in mathematicis, quæ solum vocantur doctrinæ: & tamen hic non accipitur sic, sed solum pro cognitione habita in arte per alterius documentum. *Ad faciendum omne opus ex ære*. Idest, iste habebat industriam ad fabricandum quicquid potest fabricari ex ære; ideo

F fabricauit omne opus Salomonis. *Qui cum venisset ad Regem Salomonem*. Scilicet, Venit de Tyro, qui misit eum Hiram, vt patet 2. Paralipomenon 2. *Fecit omne opus eius*. Potest intelligi dupliciter, vno modo quòd fecit omne opus eius, idest, omne quod erat de ære faciendum, & intelligitur de istis, quæ infra sequuntur. Aliter potest intelligi, quòd fecit omne opus eius, idest, totum opus Sanctuarij, & domorum Salomonis. Dicitur tamen fecisse omne opus, idest, præfuisse omnibus artificibus, qui faciebant opus. Nam ipse per se non poterat omnia facere: & istud consonat satis literæ Paralipomenon: vbi laudatur nimis sufficientia artis Hiram: sic enim dicitur quòd Beseleel, & Oliab fecerunt omne opus tabernaculi

G Moysi, scilicet, quòd ipsi fuerunt præcipui in faciendo istud opus, & informabant reliquos artifices. Exo. 31. & 35. *Et fixit duas columnas æreas*. Idest, fabricauit duas columnas de ære, & fixit illas in basibus suis.

De fabricatione duarum columnarum ærearum.
Quæstio. VIII.

QVAERETVR autem circa fabricationem istarum columnarum. Pro quo sciendum, quòd in latere atrij sacerdotum in porticu templi fecit Salomon columnas multas pulchras valde, inter has tamen fuerunt duæ pretiosiores sui magnitudine, & varietate operis: ideo de his potius agi-

H tur, & imponuntur eis nomina propter singularem pulchritudinem, vt infra patet. De compositione autem illarum considerandum, quòd quælibet habebat quatuor partes, scilicet, basem, & stipitem, & caput, & capitellum: & ista coniuncta efficiebant columnam: altitudo autem omnium istorum simul sumptorum erat cubitorum trigintaquinque, vt patet 2. Paralipomenon 3. Partes autem columnæ habebant diuersas magnitudines: nam ipse stipes, qui propriè vocatur columna, erat decemocto cubitorũ: caput autem erat quatuor cubitorum, vt patet hic, vel quinque, vt patet 2. Paralipomenon 4. Capitellum verò habebat quinque, basis autem habebat octo, & sic ista simul sumpta constituunt altitudinem trigin-

I taquinque cubitorum. De base tamen non legitur quantæ esset altitudinis, debet tamen dici quòd esset octo cubitorum ad hoc, quòd cum stipite capite, & capitello constitueret altitudinem trigintaquinque cubitorum, vt patet 1. Paralipomenon 4. De columnis istis quantum ad stipites suos, Dicendum, quòd non erant planę, sed valliculatę, habentes in circuitu canales cauationis quatuor digitorum. Etiam grossities cuiuslibet stipitis erat magna, scilicet, quatuor quasi cubitorum in profundo: nam linea duodecim cubitorum ambiebat quamlibet columnam, vt patet in litera: & tamen circulus, cuius peripheria est duodecim cubitorum habet diametrum quasi quatuor cubitorum: eo quòd omnis diameter triplicatus cum

K septima parte sui constituit circulum: caput autem columnæ ponebatur immediatè super stipitem, & pars capitis immediatè coniuncta stipiti erat eiusdem grossitiei cum stipite; deinde dilatabatur versus sursum ad modum floris lilij, qui flos inferius est acutus, & superius dilatatur, & capitella ponebantur super stipitem quasi in medio illius dilatationis existentem, & inferior pars capitelli aptabatur illi stipiti, & post aliquam eleuationem erat quædam dilatatio in circuitu capitelli per modum cuiusdam circuli, & super illum circulum erant centum malogranata superposita quasi per circuitum, & centum alia quasi posita sub circulo illo dependentia. super circulum istum, & malogranata erat quædam eleuatio strictior ascendens

dens

dens prope medium altitudinis capitelli, & diuidebatur in septem portiones, per lineas intermedias, seu circulos graciles, & quælibet portio erat perforata in circuitu subtiliter secundum varias figuras, sicut fieri solet in ostijs lanternarum ærearum, & quia capitella, & columnæ erant interius concauæ, lumen transiens per illa foramina circunquaque ostendebat pulchritudinem illius operis super istas septem portiones, quæ in litera vocantur retiacula, & cathenæ eo quòd in retibus, & cathenis apparent talia foramina, & intricationes: prope medium capitelli erat alia dilatatio circularis omnino similis prędictæ, & ibi erant centum malogranata superposita, & centum supposita, & desuper erant istę septem portiones perforatę, sicut prædictæ, sed erant strictiores, quia capitellum ascendendo stringebatur, & in summitate capitelli erat aliquid simile flori lilij, cuius figura infra ponetur secundum Latinos, & iterum ponetur secundum Hebræos. *Decem & octo cubitorum altitudinis columnam vnam.* Istæ duæ columnæ erant, & similes in toto opere, ideo quod de vna dicitur intelligēdum est de alia. Sed obijcietur, quia 2. Paralipomenon 4. dicitur, quòd quælibet columna erat cubitorum trigintaquinque. Dicendum, quòd ibi accipitur columna pro tota magnitudine composita ex stipite base, capite, & capitello. Hic autem accipitur solum columna pro stipite, qui erat decemocto cubitorum, & linea duodecim cubitorum ambiebat columnam vtramque. Aliqui errant in hoc putantes, quòd vna linea duodecim cubitorum circundaret vtranque columnam simul: sed hoc non stat, quia illæ columnæ distabant a se, cum vna esset posita ad vnam partem porticus, scilicet, Meridianam, & alia ad partem Aquilonarem, ideo non circūdaret eas linea duodecim cubitorum, nec etiam viginti. Si autem intelligatur, quòd istæ columnæ cōiunctæ ambiebantur vna linea duodecim cubitorum etiā hoc non stat, quia isti volunt, quòd quælibet istarum duarum columnarum ambiretur a linea sex cubitorum, si igitur coniungerentur istæ duæ columnæ æquales, quarum quælibet per se ambiretur a linea sex cubitorum, impossibile erat lineam duodecim cubitorum esse necessariam ad ambiendum illas coniūctas: immo nec requireretur linea decem cubitorum, eo ꝙ tunc nō fierent duo circuli ambiendo ambas simul: sicut si ambiretur quælibet earum per se. Dicendum ergo, ꝙ quęlibet illarum ambiebatur linea duodecim cubitorum, & erat profunditas grossitiei parū vltra tres cubitos, & dimidium: dicitur tamen ambiebat vtranque, quia cum istæ columnæ essent æquales per omnia, sicut vna ambiebatur linea duodecim cubitorum, ita & alia ambiretur. Sciendum, ꝙ istæ duæ columnæ æreæ nō erant factæ opere malleatorio, sed fusili, sicut campanæ. *Duo quoque capitella fecit, quæ ponerentur super capita columnarum.* Hic apparet, quòd in qualibet columna erat caput, & capitellum: caput autem ponebatur immediatè super stipitem columnæ, & super caput ponebatur capitellum. Vocatur autem caput, & capitellum, quia ista duo erant distincta, & quodlibet per se fabricabatur: superius autem vocabatur capitellum propter duo: primò, quia erat strictius, & aliud erat grossum: secundò, quia capitellum supereminebat. *Fusilia ex ære.* Idest, Ista capitella erant fusilia: sic etiam erant capita, & columnæ: nam nihil erat factum opere malleatorio, etiam erāt ista capitella intus inania, & perforata in superficie, vt sic posset transire radius corporis lucidi ab vna parte in aliam, & isti radij in corporibus obiectis effigiabant pulchritudinem operis. *Quinque cubitorum altitudinis capitellum vnum.* Ista altitudo accipienda est cum flore lilij superposito, qui erat vnius cubiti. *Et quinque cubitorum*

De ambitu colūnarum.

A *altitudinis capitellum alterum.* Scilicet, Aequalia erant
capitella in altitudine, & grossitie; ideo quot cubitorum erat vnum, totidem erat alterum. Grossities autem istorum capitellorum non ponitur, sicut ponitur supra grossities columnæ, scilicet, quòd ambiretur linea duodecim cubitorum. *Et quasi in modum retis, & cathenarum sibi inuicem miro opere contextarum.* Idest, Ista capitella erant facta ad modum retis, & cathenarum. Dicitur ad modum retis, quia sicut rete ex omni parte perforatum est, & nullam partem habet totaliter clausam: ita capitellum quodlibet erat ex omni parte perforatum subtilibus foraminibus, sicut fit in ostijs lanternarum ærearū, vt lumen per illa foramina parua appareat. Dicitur esse in modū cathenarum, quia
B cathenæ perforatæ sunt, vt teneat vna pars aliam, scilicet, per varios vncinos. Et dicitur miro opere contextarum, quia sicut si cathenæ essent subtiliter complicite, ita vt nemo sciret illas soluere, ita foramina capitellorum in illis retiaculis erāt subtiliter facta, quòd videbantur cathenæ miro opere contextæ. *Vtrunque capitellum columnarum fusile erat.* Iam istud supra dictum est, quia tam capitella, quàm capita erant fusilia, & ista possunt intelligi pro capitellis superioribus, sed melius intelliguntur pro capitellis inferioribus. Quod patet, quia infra ponuntur adhuc alia capitella. Vocantur enim supra capita extremitates stipitum: capitellum autem vocatur ipsius caput grossum positum super stipitem: deinde est aliud capitellum, quod pro-
C priè vocatur capitellum, quia paruum erat. Et distinctio, quam supra dedimus de capite, & capitello, intelligitur de istis duobus, quæ vocantur hic capitella. *Septena versuum retiacula in capitello vno.* Hic ponitur celatura, quæ erat in capitellis. Et sciendum, quòd altitudo capitelli diuidebatur per septem partes æquales, sicut si quis diuideret vnam columnam per septem partes per sex lineas giratiuas, & istę partes habebant in se diuersa laquearia, quæ distinguebantur per illas lineas giratiuas, sicut apparet in figura supra posita: q̄libet autem istarum partium vocatur vnus versus, quia erat magnitudo quædam per circuitū columnæ clausa inter duas lineas giratiuas: sic enim accipitur Exo. 18. vbi dicitur de rationali, quòd erant in eo positi
D duodecim lapides pretiosi in quatuor versibus: in quolibet autem versu erant tres lapides. *Et septena retiacula in capitello altero.* Idest, In capitello alterius columnæ, quia erant similes istę columnæ. Dicuntur autem esse retiacula in quolibet versu, quia illę cælaturæ, quæ erant in quolibet versu erant retiacula, idest, facta admodum retiaculorum cum essent ibi foramina multa vario opere facta, sicut in retibus. *Et perfecit columnas, & duos ordines per circuitum retiaculorum singulorum.* Dicitur perfecisse columnas, idest, stipites cum capitellis, & basibus, & duos ordines: isti enim ordines erant in circuitu retiaculorum. Potest intelligi dupliciter de istis ordinibus. Vno modo, quòd vocentur isti ordines lineæ circulares in circuitu columnæ; &
E tunc quodlibet retiaculum, idest, quilibet versus retiaculorum habebat duos ordines, idest, duas lineas giratiuas claudentes ipsum retiaculum, quarum vna erat supra, & alia infra, & huic videtur consonare litera, cum dicit: per circuitum singulorum retiaculorum: & tamen quilibet versus capitelli vocatur retiaculum. Aliter potest intelligi, & melius, quòd vocentur hic duo ordines, scilicet, duo ordines malogranatorum, quia in quolibet capitello in parte inferiori erat vnus circulus supereminens, & in illo erat vnus ordo malogranatorum, & supra in fine illius capitelli erat alius ordo malogranatorum, & propriè isti ordines vocantur quidam circuli grossi supereminentes, quos appellare possumus labia columnarum,

&

&c super illos infra illos erant malogranata. *Vt tege-
rent capitella.* Dicuntur isti ordines, idest, circuli grossi
tegere capitella, idest, supereminere ad tegendum, si-
cut labia columnarum sunt ampliora, quàm ipsæ co-
lumnæ, & dicuntur tegere ipsas columnas. *Quæ
erant super summitatem malogranatorum.* Idest, Capitel-
la erant super malogranata, eo quòd malogranata
pendebant de extremitate capitelli ad partem infe-
riorem columnarum. *Eodem modo fecit, & capitello se-
cundo.* Idest, Simile opus erat in capitello secundæ
columnæ, & in capitello primæ; quia vt supradictum
est æquale opus erat in vtraque columna. Vel potest
vocari capitellum, secundum ipsum capitellum su-
perius, quod habebat eandem fabricationem, quam
capitellum inferius, sed differebat solum per magni-
tudinem, & paruitatem: primus tamen sensus melior
est. *Capitella autem, quæ erant super capita columnarum, qua-
si opere lilij fabricata erant.* Hic accipiuntur capitella
pro capitellis superioribus, quæ erant minora, & di-
cuntur esse super capita columnarum, idest, super ca-
pitella prima, quæ aliquando vocantur capita, & ali-
quando capitella, & dicuntur ista fabricata in mo-
dum lilij, quia in parte superiori capitelli secundi
erat vnus flos lilij: si autem accipiatur capitellum
pro inferiori, dicetur, quòd erat fabricatum opere
lilij, scilicet, quia in parte inferiori capitelli ante-
quam inciperent septem versus retiaculorum, essent
aliqua folia lilij, sicut interdum in capitibus colum-
narum lapidearum sunt similes flores: sed secundus
sensus melior est. *In porticu.* Idest, Istæ duæ colum-
næ erant in porticu, scilicet, vna ad partem dextram
portæ templi, & alia ad partem sinistram, & sic ambæ
erant inter portam templi, & atrium sacerdotum.
Quatuor cubitorum. Idest, Erant ista capitella quatuor
cubitorum in altitudine, & erant ista super colum-
nas ipsas immediatè: & super ista capitella erant alia
capitella minora, quæ erant quinque cubitorum in
altitudine. *Et rursus alia capitella in summitate columna-
rum desuper.* Ista erant capitella vltima, quæ erant mi-
nus grossa, & dicitur rursus alia capitella, scilicet, quia
non erant ista capitella, quæ ponebantur immediate
super columnas, sed ponebatur capitellum super ca-
pitellum: & ob hoc dicitur in summitate columna-
rum, quia vltra ista capitella nihil aliud erat: & dici-
tur desuper, idest, super capitella prima. *Iuxta men-
suram columnæ.* Idest, Istud capitellum superius erat
iuxta mensuram columnæ, idest, æquale ei, non qui-
dem in altitudine, sed in grossitie, scilicet, quòd li-
nea duodecim cubitorum ambiret ipsum capitel-
lum, sicut ambiebat columnam, vt patet supra in li-
tera: altitudo autem istius capitelli non apparet quan-
ta fuerit: de capitello autem primo, & inferiori non
apparet quanta fuerit grossities. *Contra retiacula.* Id-
est, Ista capitella superiora in duabus columnis erant
contra retiacula, idest, disposita contra septem ver-
sus retiaculorum, qui erant in capitello inferiori.
*Malogranatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capi-
telli secundi.* Vocatur capitellum secundum illud, quod
erat superius, & erant ibi ducenti ordines malogra-
natorum, scilicet, malogranata quadringenta. Pro
quo considerandum, quòd ista malogranata erant sic
disposita in extremitate capitelli, quòd in parte su-
periori capitelli erat vnus circulus grossus: & in extre-
mitate inferiori alius circulus grossus, & vterque erat
tanquam labium columnæ, & in superiori circulo
erant ducenta malogranata, pendentia centum su-
pra circulum, & centum infra circulum, & quia vnū
malogranatum supra circulum respiciebat aliud ma-
logranatum infra circulum, constituebant illa duo
malogranata vnum ordinem, quia erat habitudo eo-
F rum æqualis, & vnum respiciebat directè alterum,
& sic erat de secundo ad secundū: & de tertio ad ter-
tium; & sic de omnibus alijs, vsque ad centesimum:
& centesimum, & ibi complebantur centum ordi-
nes in malogranatis ducentis. In extremitate infe-
riori capitelli erat alius circulus grossus, & ibi erant
alia ducenta malogranata, centum supra circulum,
& centum infra circulum, & constituebant centum
ordines: sicut dictum est de malogranatis circuli su-
perioris. *Et statuit duas columnas in porticu templi.* Istæ
columnæ fuerunt positæ in porticu ad pulchritudi-
nem: nam nihil erat superpositum eis, nec legitur
fuisse superpositum. Item non habebant talem di-
spositionem, vt posset eis imponi pondus sustentan-
G dum, eo quòd extremitas earum erat quidam flos li-
lij; & tamen ibi non benè sederet pondus: erant igi-
tur ad pulchritudinem, & vna erat ad dexteram por-
tæ templi, & alia ad sinistram; & ibi propter varieta-
tem suam pulchrum spectaculum intuentibus exhi-
bebant. *Cumque statuisset columnam dextram vocauit eam
Ioachin.* Vocatur enim dextra columna, idest, quæ
erat ad partem dextram portę templi, scilicet, versus
latus Meridianum, & sinistra, quæ erat ad latus Se-
ptentrionale: nam Oriens vocatur facies, vel ante-
rior pars, vt patet præcedenti cap. Et tamen cùm ali-
quis conuerterit vultum ad Orientem, erit sibi pars
Meridiana dextra, & pars Septentrionalis sinistra. Vo-
catur ista columna Ioachin, idest, firmitas secundum
H interpretationem Hebraicam. *Similiter erexit colum-
nam secundam.* Ista erat ad partem Aquilonarem. *Et
vocauit nomen eius Booz.* Interpretatur enim secundum
Hebræos Booz robur: & dicunt Hebræi, quòd istæ
duæ columnæ erant positæ ad significandum firmita-
tem regni Dauid. Sed dicendum, quòd istæ colum- Colūnę positę ad ostēdēdā pulchritudinem.
næ positæ fuerunt ad ostendendam pulchritudinem,
quia erant vario opere factæ, & vt venientes ad por-
tam templi gauderent videndo tantam pulchritudi-
nem; sicut multa alia erant tam in templo, quàm ex-
tra pulchra nimis, quæ ad nihil aliud sic facta fuerant,
nisi vt pulchritudinem ostentarent, sicut patet de scul
pturis factis per parietes templi, & in portis, & de pa-
uimento, quod totum erat auro opertum. De nomi-
I nibus autem istarum columnarum dici potest secun-
dum literam, quòd vocabātur sic propter grossitiem
suam, quia quælibet habebat tantam grossitiem, vt
ambiretur a linea duodecim cubitorum, vt patet su-
pra in litera: & quia ambæ columnæ erant æquales in
magnitudine, & figuratione debuerunt accipere idē
nomen, & vt pulchrius sonaret, posita fuerunt eis duo
nomina in voce differentiæ, & tamen idem significa-
tum habentia, vel saltem coincidens, scilicet, firmitas,
& robur. Aliter potest dici, quòd si inspiciamus ratio-
nem fortè ipsius imponentis nomina columnis, fuit
ad significādum duplicem fortitudinem, vel firmita-
tem, s. firmitatem regni Dauid, & firmitatem tēpli: nā
si filij Dauid non peccauissent, mansisset thronus Da-
K uid in posteris suis semper super Israel, & templū sem
per mansisset in flore suo: quia tñ peccauerunt, valde
perijt regnū Dauid, & templū combustū est. Istud col-
ligitur ex reuelatione facta Salomoni, qñ Deus ei ap-
paruit dum ædificaretur templū, vt patet præcedē. cap.
Ad signādum ergo istam firmitatem fuerunt duæ co-
lumnæ: vna pro regno Dauid, & alia pro templo. *Et su-
per capita columnarum opus in modum lilij posuit.* Scilicet, Su
per capita vtriusque columnæ in capitello superiori
posuit opus lilij, idest, fecit quendam florem lilij, in
quo finiebatur opus columnæ. *Perfectumque est opus co-
lumnarum.* Idest, Faciendo ista, quæ suprapposita sunt,
completum fuit opus columnarum, quia nihil aliud
erat in eis, nisi id quod in litera continetur.

Quot

Quot erant malogranata ista. *Quæst.* IX.

QVAERETVR de aliquibus dubijs circa ea, quæ habentur hic in litera: & primum, quia 2. Paralipomenon, cap. 3. dicitur, quòd erant quadraginta malogranata. Hic autem dicitur, quòd erant ducenta malogranata, vel alio modo ducenti ordines malogranatorum. Item in Paral. dicitur, quòd erant duo retiacula. hic autem dicitur quòd erant septem retiacula. Respondendum, quantum ad primum, quòd in Paralipom. est litera nostra corrupta. Nam cum deberent esse ibi quadringenta malogranata scriptores nostri posuerunt quadraginta; & hoc propter similitudinem nominis. In Hebræo tamen habentur ibi quadringenta: & hoc satis apparet ex ista litera, quia hic ponuntur ducenti ordines malogranatorum, & quilibet ordo continet duo malogranata, sicut supra declaratum est: & sic in ducentis ordinibus malogranatorum sunt quadringenta malogranata. Item patet hoc infra in litera, vbi recapitulantur ista, quæ dicta sunt: & dicitur perfecit columnas duas, & funiculos capitellorim super capitella columnarum duos, & retiacula duo, vt operirent duos funiculos, qui erant super capita columnarum, & malogranata quadringenta in duobus retiaculis. Ad secundum dicendum, quòd quamquàm ponantur duo retiacula in Paralipomenon, & hic ponantur septem, non est contrarietas, quia hic accipitur retiaculum pro versu quolibet retiaculi, & in Paralipo. accipitur retiaculum pro ordine: & sic solum erant duo ordines retiaculorum, scilicet, in capitello inferiori erat vnus ordo retiaculorum: & in capitello superiori alius ordo: & in quolibet istorum ordinum erant septem versus, idest, septem partes distinctæ per circulos, qui vocantur septem retiacula, vt patet supra in litera, & tamen infra in litera vbi recapitulantur ea, quæ dicta sunt hic, dicitur perfecit columnas duas, & funiculos capitellorum, super capita columnarum duos, & retiacula duo. Ecce qualiter vocantur ibi duo reticula solùm, sicut in Paralipom. 1. duo ordines retiaculorum.

De numero malogranatorum, & retiaculorum. *Quæstio.* X.

QVAERETVR vlterius, quia videtur litera ista repugnare ei, quod habetur Ieremiæ vltimo, vbi dicitur de istis columnis, & ponuntur malogranata aliter, quàm hic. Nam dicitur, & fuerunt malogranata nonagintasex dependentia in centum retiaculis: & tamen hic dicitur, quòd erant malogranata ducenta dependentia. Item hic dicitur, quòd erant duo ordines retiaculorum, & in quolibet erant septem retiacula, vel septem versus retiaculorum. Ad primum respondet Nicolaus, & Rabbi Sa. quòd istæ columnæ erant positæ in porticu domus, iuxta parietem, & in parte qua iungebantur parieti, occultabantur quædam malogranata, quæ non poterant videri a respicientibus, & illa erant in quolibet capitello quatuor inferiora, & quatuor superiora: & illa non numerauit Ieremias dicens, quòd erant nonagintasex malogranata pendentia loquens de illis solum, quæ apparebant vlterius. Etiam dicendum, quòd in qualibet columna erant duo circuli, qui vocantur labia capitelli: & super quemlibet istorum circulorum erant centum malogranata, & sub eo totidem, & sic in duobus circuitibus, scilicet, superiori, & inferiori erant malogranata quadringēta. Ieremias tamen locutus fuit solum de malogranatis, quæ erant in vno circulo, & de his quidem solum,

A quæ erant super circulum, vel solum infra circulum, & ista erant centum, de quibus occultabantur quatuor, propter hoc ꝙ capitellum coniungebatur parieti, ideo posuit nonagintasex, quia tamen secundum veritatem in illo circuitu erant centum malogranata subdit Ieremias secūdum literam Hebraicam, & omnia malogranata centum super capitellum, quod intelligendum est de vno circulo malogranatorum, & tot erāt in quolibet aliorum trium circulorum, & sic erant omnia quadringenta: erant tamen de istis sola ducenta dependentia, quia duo circuli erant dependentium malogranatorum, & duo circuli non dependentium. Aliter potest dici, quòd Ieremias noluit describere omnia malogranata, sed descripsit mino-
B rem numerum, sicut sæpe fit in scriptura, quia idem numerus in diuersis locis positus alicubi est maior, & alicubi minor. Quia tamē non est dicendum, quòd sine aliqua causa Ieremias posuisset nonagintasex malogranata pendentia cum essent ducenta pendentia, vel si latius accipiamus erant quadringenta malogranata accipiendo tam pendentia, quàm non pendentia, quia tunc si ex sola voluntate hoc diceret, posset etiam dicere, quòd erāt quindecim malogranata, vel sexaginta, quod est pueriliter dictum, quia talis numerus non debet poni in scriptura cum nihil certificet. Ideo dicendum, quòd propter aliquam causam Ieremias expressit nonagintasex, hoc autem potest esse, quia licet malogranata essent quadringenta; tamē
C erant inæqualia in magnitudine, & pulchritudine, & ea quæ pulchriora erant cæteris, erant nonagintasex, ideo illa solum numerauit Ieremias, & quia erant alia quatuor, quæ aliquo modo similabantur istis in pulchritudine, & magnitudine, posuit primo nonagintasex, deinde posuit centum. Alia ratio potest esse, ꝙ tempore Ieremiæ solum erant centum malogranata, & de istis erant nonagintasex pulchriora, reliqua autē quatuor erant parui valoris, ideo primo dixit, ꝙ erant nonagintasex, deinde recapitulando, vt nihil videretur omisisse dixit, quòd omnia malogranata erant cētum. Sed tunc obijcietur, quia si accipiantur malogranata omnia tam pendentia, quàm nō pendentia, erāt quadringenta, vt patet in litera: si autem accipiantur
D pendentia in duobus circulis, erant ducenta, ideo nō poterat esse, quòd tempore Ieremię essent solum cētum malogranata. Respondendum, quòd etiam poterant esse solum centum, licet a principio fuissent quadringenta: nam processu temporis multa eorum, quæ facta erant, tam in templo, quam in atrijs, peribant, & oportebat, quòd repararentur. Sic patet de rege Ioas, qui quando bonus, & deuotus erat, fecit colligi pecuniam ad sartatecta templi, vt patet seq. lib. cap. 12. & 2. Paralipom. 24. Ita ergo poterant perire aliqua de istis malogranatis, quæ erant in columnis, sic peribant aliqua de alijs rebus templi, & atriorū, & quia ante ętatem Ieremię fuerunt reges valde mali, scilicet, Achā, qui perturbauit totum Sanctuarium, & atria Domini
E sequenti lib. cap. 16. Et Manasse, & Ammon, qui destruxerunt totum cultum Dei, seq. lib. cap. 21. Et deinde circa tempus Ieremiæ Ioachim, & Sedechias fuerunt reges non curantes de cultu Dei. Ideo non restaurarēt aliquid de rebus pereuntibus in templo, & atrijs eius: & sic poterant perire aliqua malogranata de istis columnis, quæ prædicti reges non restaurarent: & sic poterant esse tempore Ieremiæ solum centum malogranata in qualibet columnarum. Alia causa poterat esse secundum quòd assignauit Rabbi Sa. & Nicolaus. Ad secundum de centum retiaculis dicendum, quòd translatio nostra corrupta est in ipso loco, quis tamen corruperit eam, ibi dicetur: Hebræus tamen habet, quòd fuerunt malogranata nonagintasex, &

postea

postea sequitur omnia malogranata cētum super capitellum: & sic de retiaculis non fit ibi mentio aliqua: potest tamen dici secundum translationem nostram, quòd licet essent solum quatuordecim retiacula, quæ erant in duobus ordinibus, & in quolibet eorum erant septem versus retiaculorum, tamen ista retiacula erant variè, & multipliciter perforata, ita vt varietas eorum faceret ea pertingere ad numerum centum retiaculorum. De hoc tamen forte magis dicetur super Ieremiam.

Quid sentiendum sit de magnitudine istarum columnarum. Quæst. XI.

QVAERETVR vlterius quid sentiendum sit de magnitudine istarum columnarum. Respondendum, quòd secundum veritatem, & vt supra dictum est, quælibet columna erat altitudinis trigintaquinque cubitorum computando basem, & duo capitella: nam stipes columnæ erat cubitorum decem & octo, capitellum autem vnum erat cubitorum quatuor, & aliud cubitorum quinque, basis verò erat cubitorū octo, & sic complebatur summa trigintaquinque. Aliqui tamen Doctores Latini, & Hebræi sentiunt aliter de altitudine columnarum, s. ꝙ quælibet columna esset solum decem & octo cubitorum, computato capite, & capitello, & base, quod probant, quia textus dicit hic, ꝙ columna erat altitudinis cubitorum decem & octo. Item probant, quia si quælibet columna esset trigintaquinque cubitorum in altitudine excederēt altitudinē tecti tēpli, nam prima domus, s. inferior templi erat triginta cubitorum in altitudine, præcedenti cap. & sic quęlibet columna pertingeret vltra primum deambulatorium. Sed hoc non potest stare, ergo nō erat columna trigintaquinque cubitorum: & rñdent ipsi ad id, ꝙ habetur 2. Paral. 3. dicentes, ꝙ ibi non accipitur altitudo cuiuslibet columnæ per se, sed ambarum simul. Sed dicendum, ꝙ non stat, quia quælibet istarum columnarum, secundum ꝙ dr̄ in litera, & ipsi confitentur, erat cubitorum decem & octo, ergo altitudo ambarum simul esset trigintasex cubitorū, & non trigintaquinque, vt patet 2. Paral. 3. Itē non stat hoc, quia capitellū cuiuslibet istarum columnarum habebat quinque cubitos in altitudine, vt patet hic & Ieremię vlti. Subtractis ergo istis quinque cubitis de altitudine columnæ, manebāt tredecim, de qbus subtrahatur altitudo basis columnæ, quia nunq̄ est columna sine base, sic illa esset saltē cubitorū duorū, vel vnius ad minus, & manerent duodecim cubiti de altitudine ipsius stipitis: grossities tamen columnæ erat duodecim cubitorū, qa, vt dr̄ supra in litera, linea duodecim cubitorū ambiebat columnam: ergo tanta esset grossities columnæ quāta altitudo: ista tn̄ forma esset valde indecēs, & turpis, ideo non poneretur talis dispositio columnę: potissimè, quia oēs Doctores tam Latini, q̄ Hebræi dicunt istas columnas fuisse ad pulchritudinem. Ad hoc ergo, ꝙ columna tantæ grossitiei esset pulchra, oportebat ꝙ eēt magnæ altitudinis, s. cubitorum trigintaquinque, aut pluriū. Vnde valde consonat pulchritudini columnæ altitudo trigintaqn que cubitorum, quę ponitur in Paral. Dicendū igitur, ꝙ istæ columnæ erant in altitudine trigintaquinq; cubitorum, & erant positæ ad solam pulchritudinem in porticu tēpli. Quod apparet primò ex assertione omniū Doctorū Latinorum, & Hebræorū. Secundò patet, quia nō legitur, ꝙ haberent super se aliquod pondus. Tertiò, qa non erant in tali loco, in quo pñt habere pondus: nam erant in porticu tēpli, & ibi nō erat aliqua pars tecti porticus, quæ posset pēdere sup ipsas columnas, qa tectū porticus erat eleuatū centū, & vigin-

F ti cubitis, vt patet 2. Paralip. 3. Columnæ tamē istæ erāt in altitudine cubitorū trigintaquinq; solū. Etiā nihil aliud erat quod pendere posset super eas, quia atrium sacerdotum, apud quod erant, non habebat tectū, sed solum parietem de tribus ordinibus lapidum eleuatū a terra tribus cubitis, vt preced. c. declaratū est. Quartò patet ex figura istarum columnarum, quia si aliquod pondus sustentandum eis deberet imponi, oporteret, quòd essent capita earum plana, & ampla, sicut bases: sicut videmus in alijs columnis, & tamen summitas cuiuslibet columnæ erat acuta, & erat flos lilij in summitate, vt patet supra in litera. Ideo non erant columnæ ad ponendum aliquod pondus. Quinto patet, & efficacius, quia istæ columnæ licet essent valde grossę,
G s. ꝙ linea duodecim cubitorum ambiret quālibet earum, tamen nō erant solidæ, sed interius inanes, ita ꝙ grossitudo columnæ solum erat quatuor digitorum, vt patet Iere. vlti. s. Porro grossitudo eius quatuor digitorum, & intrinsecus caua erat: si tamē deberet eis imponi aliquod pondus etiā paruum nō essent cauæ, quia sic facillime frangerentur: ideo nullo modo dici potest, quòd erant nisi ad ostendendum pulchritudinem: ergo oportet, ꝙ esset conueniens altitudo illi grossitiei ad ostendendum pulchritudinem. Ad primum argumentum in contrarium dicendum, ꝙ non intelligitur illud de altitudine totius columnę, sed solum de altitudine stipitis detracto duplici capitello, & base, & altitudo istorum erat decem & septem cubi-
H torum, ita vt cū altitudine stipitis esset simul altitudo cubitorum trigintaquinque. Ad secundum dicendū, ꝙ illud argumentum nō concludit contra Hebræos: quod patet, quia ipsi nō ponūt aliqua deambulatoria per circuitum templi in parietibus facta, sicut Latini assignant. præced. cap. Ideo quantumcunque erigantur columnæ in altum nihil erit sibi, ꝙ impediat sm̄ Latinos. Dicendum, ꝙ Nicolaus, & quidā alij ponunt deambulatoria per circuitum totius templi ad omnia quatuor latera, & sic ēt in parte Orientali vbi erat porticus posuerūt deambulatoria, & quia primum deambulatorium solum eleuabatur a terra triginta cubitis, vt præcedenti cap. declaratum est, videtur, quòd non posset columna eleuari trigintaquinque cubitis. Sed
I dicunt isti, quòd quamquam altitudo primi deambulatorij esset cubitorum triginta, hoc intelligebatur computando a lateribus pauimenti templi, quia tanta erat altitudo a pauimēto templi vsque ad primum tectum vbi erat primum deambulatorium, pauimentum tamen porticus erat inferius pauimento templi, per aliquot cubitus: ideo computando a pauimento porticus vsque ad tectum primum templi, & deambulatorium essent plures, quàm trigintaquinque cubiti, & sic possent columnæ istę capi in porticu sub altitudine primi deambulatorij. Mihi tamen non videtur rationabile dictum, ꝙ ad partē Oriētalem templi essent deambulatoria tria, sed solum in latere Meridiano Occidentali, & Aquilonari: quia alias superfluū
K fuisset, quòd poneretur tectum super porticum ad partem Orientalem, quia ipsa deambulatoria operiebant porticū immediatè, & sic porticus nō esset operta tecto, sed deambulatorijs, & tectum, ꝙ vocatur tectum porticus magis propriè vocaretur tectum deambulatoriorum, quia illa tegebat: positum fuit tamen tectum super porticum, ꝙ erat eleuatum centum viginti cubitis a terra. 2. Paral. cap. 3. Ergo videtur, ꝙ nō erat deambulatorium aliquod in parte Orientali templi, quo dato non oportebit respondere, sicut supra dictum est, ponendo inæqualitatē altitudinis pauimenti templi, & pauimenti porticus: sed quantumcunque eleuarentur columnæ non poterant pertingere ad tectum, quod erat altum centum viginti cubitis.

Figura capitellorum qualis esset. *Quæst.* XII.

QVAERETVR vlterius de assignatione istarũ columnarum in figura capitellorum ſm Hebręos. Pro quo sciendum ꝙ Hebręi discrepant a nobis in figura capitellorum: nã Rab. Salom. non ponit, ꝙ quęlibet columna haberet duo capitella, sed ꝙ haberet vnicum, & dicebat ꝙ capitella ista erant, sicut duo grossi pomelli positi super capita columnarum, quorum maior esset latitudo, quã altitudo, sicut fieri solent quędam rotũda corpora in modum pomorum in summitatibus campanilium ecclesiarum, & etiam cõiter in synagogis & in quibusdam ecclesijs in funibus, quibus pendent lampades, ponuntur similia poma de aurichalco, aut de materia ęnea, & in superiori parte erat pomellus iste aliqualiter acutus, & in inferiori grossior: in parte autẽ latiori exterius erant duo circuitus malogranatorum vnus supra & alius infra, & in quolibet circuitu erant cẽtum malogranata, & quia duo malogranata faciũt vnum ordinem, ideo ibi erant centum ordines malogranatorum in capitello cuiuslibet colũnæ, & ducẽti ordines in duobus capitellis duarum columnarum. & in hoc differt imaginatio ista a figuratione, quam nos facimus, quia illa ponit ducentos ordines malogranatorum in qualibet columna, & ista ponit solũ centum. in superiori autem parte huius pomelli erat opus, quasi lilij, s. quidam flos lilij surgens, & a pede huius floris descendebat opus per modum retis, & catenarum factum descẽdens vsque ad inferiora malogranata, & tegens illa, quasi videretur rete super positum malogranatis, & ipsa viderentur per foramina retis, & illud opus retiaculi a superiori parte vsque ad inferiorem diuidebatur octo lineis, quasi facientibus septem portiones, velut siquis diuideret vnum pomũ per septem partes quarum quęlibet veniret a capite vsque ad pedem & tangeret centrum essetque quælibet trigona, & ſm hoc dicebatur quòd erant septena versuum retiacula, hęc omnia patebunt infra in figura. Sed ista figuratio capitelli non consonat literę. Primò, quia solum ponit vnum capitellũ in qualibet columna, & tamen litera significat hic, quòd essent duo capitella in qualibet columna, quia dicitur supra in litera, & rursum alia capitella in summitate columnarum, & supra posuerat de alijs capitellis, ergo oportet ad minus esse quatuor capitella. Nec valet si aliquis dicat, quòd est hic replicatio eiusdẽ rei, sicut sæpe fit hic, & cap. pręcedenti, & in alijs locis, qa litera manifestè exprimit, ꝙ non sit replicatio, sed superadditio, & diuersitas, & hoc patet ex duobus. Primò, quia dicitur & rursum, & tamen rursum significat iterationem & additionem. Secundo patet, quia dicitur, & alia capitella: alius tamen dicit diuersitatẽ, ergo erant duo capitella cuilibet columnę. Secunda ratio est quia ista positio vult capitellum esse rotundum, & latum ad modum pomi, & non ad modum columnę surgens; & tñ hoc non stat, quia litera dicit supra, & rursum alia capitella in sũmitate colũnarũ iuxta mẽsurã colũnæ, idest ꝙ capitella superiora erãt eiusdem mẽsurę cum colũna, s. eiusdẽ grossitiei. si tñ ponatur figuratio ſm Rab. Sal. non poterit esse capitellum eiusdẽ mensurę cum columna: non quidem in altitudine, quia hoc manifestum est, in latitudine etiam non erat eiusdem mensurę, quia erat latius q̃ caput colũnę, ergo oportet aliquod figurari capitellum columnę ad hoc, ꝙ sit ſm mensuram columnæ, scilicet, ſm ꝙ nos figuramus dando duo capitella, & ꝙ primum sit grossius q̃ columna, & tamen sit ſm figuram columnę: capitellum autem secundum sit ęquale columnę in grossitie, & sit altum ad modum

A columnę. Tertia ratio est, quia ſm istam positionem in qualibet columna solum erant centum ordines malogranatorum, & tamen litera ponit in vno capitello ducentos ordines, vt patet supra in litera, s. malogranatorum autem ducẽti ordines erant in circuitu capitelli secundi, & sic in eodem capitello erant ducenti ordines. Quarta ratio est, quia supra dicit rursum alia capitella in summitate columnarum iuxta mensuram columnę contra retiacula. Et sic aliqua capitella erant in colũnis, quę erant contra retiacula: si tamen in qualibet columna esset vnicum capitellũ, non posset poni capitellum contra retiacula, nisi fortè in ipso stipite columnę essent retiacula, ideo oportet ꝙ in qualibet columna essent saltem duo capitella, & cum in inferiori esset retiaculum, capitellum superius erat positum contra retiacula, non ergo stat

B conuenienter figuratio quam ponunt Hebręi. Poterat tamen litera exponi ſm figurationem quam facit Rab. Salom. sed non curo eam exponere. Primò, quia cùm sit positio falsa, expositio esset inutilis, & non esset expositio, sed retorsio. Secundo, quia licet litera in quibusdam posset coloratè applicari ad figurationem Rab. Salom. in alijs tamen est impossibile. Tertiò, quia volo diffusionẽ euitare, potissimè in his, quę modicum fructum afferunt.

Fecit quoque mare. Hic ponitur secundum huius partis, s. fabricatio maris ęnei. Pro quo considerandum ꝙ istud mare erat quoddam vas ęneum cõtinẽs multam aquam, & vocatur mare iuxta consuetudinem Fabricatio maris ęnei

C Hebraicã, quia Hebręi omnes congregationes aquarum maria vocant, vt patet Gen. 1. s. & vocauit Deus aridam terram congregationesque aquarum appellauit maria. Figura autem huius maris erat sicut est in fontibus baptismalibus ecclesiarum, s. ꝙ sit quoddã vas quasi dimidia sphera, & in parte superiori sit amplissimũ, eo ꝙ per locum illum transit maximus circulus sphęrę; vt quando quis diuidit pomũ per duas partes ęquales. Istud mare versus fundum suum erat strictius, ideo minori circulo ambiebatur ſm conditionem sphęrę, quando declinamus de medio versus polum ad angustias sphęrę. Diameter autem circuli maximi istius maris erat decem cubitorum, s. linea, quæ veniebat a labio in labium: linea autem circularis super ipsum labium erat cubitorum triginta, de

D inde habebat versus partẽ inferiorem quosdam circulos minores, in quibus erant sculpturę historiarũ, & istud mare erat positũ super duodecim boues ad quatuor ventos respicientes, vt apparet in litera. Erat autem istud ad hoc, vt sacerdotes lauarentur in eo: nam quando debebant accedere ad ministrandum lauabant manus, & pedes, vt patet Exo. 30. cap. & dicitur. *Fecit quoque mare.* Istud erat de ęre, sicut dictum est, quia omnia ista vasa erant ænea, & vocatur mare ex causa supradicta.

E *Cùm Moyses fecisset labrum æneum, in quo lauarentur sacerdotes, quare Salomon fecit mare æneum.* *Quæst.* XIII.

QVAERETVR cum esset à Moyse factum labrum ęneum, in quo lauarentur sacerdotes Exo. 30. quare fecit nũc Salomon mare ęneũ loco illius. Respondendum, quòd vna causa fuit, eo ꝙ labrum, quod fecerat Moyses erat paruũ, vt esset portatile per desertum, & sic pauca aqua capiebatur in eo: nũc aũt, quia erãt multi sacerdotes, q interdũ simul ministrabãt ad altare in sacrificijs, necessaria erat multa aqua ad lotionẽ ipsorũ, ideo oportuit fieri maius vas, & sic fuit mare ęneũ qđ capiebat duo

millia batos, vt patet infra in litera. Alia causa fuit ad decorem, quia volebat Salomō facere omnia vasa templi, & atrij pulchra nimis; labium tamē quod fecerat Moyses, in quo lauarentur sacerdotes, cum esset paruum non poterat esse pulchrum; sic factum est de alijs vasis multis, de quibus diximus pręce. cap. ꝙ licet præfuissent in tabernaculo Moysi, tamen fecit Salomon alia. *Fusile.* Idest erat factum opere fusorio, & non malleatorio. Nam difficillimum erat tantam materiam opere malleatorio formari: erat quippe quasi campana, licet nō esset ita longum, sed magis accedens ad naturam dimidię sphęrę.

Decem cubitorum a labio vsque ad labium. Idest ab extremitate labij vsque ad aliam extremitatem oppositam transeundo super centrum sphęrę continebat linea decem cubitos, & istud est verum solum de diametro. Nam omnes aliæ lineę minores erant. *Rotundum in circuitu.* Idest non erat figurę quadratę, vel alterius cuiuslibet, sicut Hebręi volunt, sed erat rotundū, nam erat tanquam dimidia sphera. *Quinque cubitorum altitudo eius.* Istud intelligitur non computando basem, sed solum profunditatem ipsius maris ęnei vsq; ad labium, & sic quādo implebatur aqua, erant quinque cubiti de profunditate aquæ. Ex hoc apparet, ꝙ istud mare erat propriè factum ad modum sphęræ, quod patet ex diametro: nam diameter huius maris erat decem cubitorum, s. perueniens a labio in labiū, vt patet in litera: ergo semidiameter esset quinque cubitorum: & tamen a profundo maris ęnei vsque ad orificium eius erat linea quinque cubitorū, & sic erat semidiameter, & sic si superponeretur isti mari alterum mare ęquale, haberet in profunditate quinque cubitos, & sic compleretur diameter decem cubitorum, & intersecabant se illi diametri in superficie maris ænei: ergo ibi erat centrum sphęrę; & ob hoc proprie Iosephus vocat istud mare hemisphęriū 8. Antiq. *Et resticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitum.* Idest accipiendo labium maris ęnei circundabatur ab vna linea triginta cubitorum. Sed dicendū quòd istud est impossibile, quia si diameter istius maris erat cubitorum decem, necessarium erat quod linea circūdans ipsum ad minus esset 31. cubiti & dimidij, & si esset circulus maris 30. cubitorum pręcisè, necesse erat diametrum suum esse minus quam decem cubitorum, quia omnis diameter triplicatus cum septima parte sui circulum constituit, vt est demostratum in geometria. Dicendum ergo quòd diameter istius maris erat decem cubitorum pręcisorum, & resticula circūdans mare erat trigintaunius cubiti, & quasi dimidij: scriptura tamen non curauit de modico, ideo dixit ꝙ erat resticula 30. cubitorum.

Et sculptura super labium circuibat illud. Idest erat quędam sculptura facta cōtinens aliquas imagines, & ista dicebatur esse super labium maris, nō quidem in superficie eius, quia hoc est impossibile, sed in alia parte versus angustias sphęrę, vbi erant circuli minores, vt infra dicetur.

Decem cubitis ambiens mare. Idest ista linea vbi erant sculpturæ ambiebat mare per circuitum, & erat decē cubitorum.

Linea ambiens mare quanta esset.

Sed obijcietur, quòd sit impossibile, quia linea cubitorum triginta erat, quæ circuibat labium maris, vt patet in litera. Ideo nō poterat linea decem cubitorum circuire mare per labium, ita quòd esset linea extensa super labium circulariter.

Sed dicendum, quòd ista linea erat inferior labio, scilicet maxima amplitudo maris erat in labio, & in loco ipso non poterat circundari mare, nisi linea trigintaunius cubitorum, & dimidij, sed deinde descendendo ad partes inferiores ipsius maris stringebatur,
F & in aliquo loco posset circundari linea viginti cubitorum, & alibi linea octo cubitorum, & quatuor, & vsque ad vnum, & sic procedendo vsque ad minutissima. Vnde necesse est, quòd sit aliquis locus in mari ęneo, in quo linea cubitorum decem circundaret illud, & ibi erāt quædam sculpturæ factæ in gyro maris, & sic dicitur linea ambiens mare decem cubitis, idest ambiēs illud in loco, vbi poterat ambiri linea decem cubitorum. Hebręi autem aliter intelligunt, vt immediatè dicetur.

Sed obijcietur contra istam positionem, quia litera dicit, ꝙ sculptura super labium circuibat illud decem cubitis, & tamen secundum modum supra assignatum sculptura erat infra labium.

G Respondendum, quòd istud procedit ex varia acceptione, quia superius in sphęra vocatur pūctus, qui magis recedit a centro, & eodem modo in circulo, & quia omnia puncta quæ sunt in superficie sphæræ ęqualiter distant a centro omnia sunt ęquè supra, sed illa quę sunt intra grossitiem sphęrę sunt magis, vel minus supra secundum ꝙ magis, vel minus accedūt ad centrum: hic autem ista puncta, quæ accipiuntur erāt in circuitu maris, quod erat dimidia sphęra, ideo nullum erat superius, nec inferius. Accipitur ergo aliter hic supra, & infra secundum lineam rectam altitudinis, & tunc labium maris deberet esse superius, quia erat in maiori altitudine; litera tamen accipit è contrario, quia ponit fundum maris pro superiori parte, eo quòd ibi est magis acutum, & labium maris
H ponit tanquam inferius, eo quòd ibi erat amplissimum, & quia iste locus, in quo linea decem cubitorum ambiebat mare, erat magis circa fundum, quàm labium, ideo dicebatur esse super labium.

Hebręi autem ponunt quòd esset istud mare factū è contrario, s. ꝙ in parte superiori esset strictum in labio, & in parte inferiori esset latius, & sic continuè dilataretur versus partem inferiorem, sicut nos ponebamus, quòd stringeretur versus partem inferiorem: differunt tamen a nobis, quia ipsi ponūt mare in parte superiori esse rotundum, & in parte inferiori esse quadratum, & volunt quòd a labio in labium in parte inferiori essent tres cubiti longitudinis, & iste esset diameter, & linea circularis ambiens esset decem cu-
I bitorum, & de hoc exponunt istam literam, quia dicitur hic, & sculptura super labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare. Dicunt autem, quòd in parte inferiori erat mare quadratum, & quodlibet latus illius quadrati continebat cubitos decem, & linea ambiens totum mare in circuitu esset quadraginta cubitorum, & de hoc exponunt quod dicitur in principio, scilicet, quòd linea decem cubitorum veniebat a labio in labium.

Sed dicendum, quòd ista positio non stat, quia ponit mare habere solum in labio tres cubitos diametraliter, & tamen litera ista ponit decem cubitos. Itē quia litera ponit triginta cubitos in resticula ambiente labium, & tamen Iudęi ponunt solum decem cubitos. Item ipsi volunt quòd labium maris vocetur
K fundus eius, vbi erat mare latius, & tamen non potest poni ibi labium, quia labium est vbi res aperta est, & tamen in parte inferiori erat mare clausum, & in superiori erat apertum, ergo in superiori erat maris labium. Item errāt quia id, quod dicitur in litera de linea decem cubitorum, quę veniebat a labio ad aliam extremitatem labij, ipsi applicant parti inferiori, & tamen immediatè non conuenit, quia ipsi non possunt applicare literam sequentem, s. quòd resticula triginta cubitorū ambiebat labium, ergo necesse est quòd labium esset rotūdum, & diameter eius esset decem cubitorum. Item non possunt vllo modo applicare

literam

literam illam, s. resticula 30. cubitorum ambiebat labium, s. quia non potest conuenire labio superiori, eo quod illud erat cubitorum decem in circuitu, vt ipsi ponunt, & trium in diametro: etiam non conuenit labio inferiori, quia illud ambiebatur linea quatuor cubitorum, vt ipsi volunt: ergo necesse est aliter intelligi literam, vt ipsi volunt. Hebrei autem veniunt in ista inconuenientia, vt euitent vnum quòd videtur eis inconueniens, s. quia semel dicitur, quòd resticula 30. cubitorum cingebat illud per circuitum, & iterũ dicitur, quòd linea cubitorum 10. ambiebat mare super labium. Sed istud non est aliquod inconueniens: nam supra solutum est. Nicolaus dicit, quod positio Iudeorum multum differt a positione Iosephi, & positio nostra valde cõuenit positioni Iosephi, quod probat, quia Iosephus vocat istud mare cantarum grandem, & dicit quod cantarus est crater, idest scyphus, qui oblongus est: & tamen in parte superiori est circularis, & amplior quàm in fundo, ideo ponit Nicolaus aliam figuram maris secundum positionẽ Iosephi, quæ differt a positione Hebraica, & à figuratione nostra. Est autem istud mare sicut vas vitreum habens pedem, quod in parte inferiori strictius est, & acuitur versus partem superiorem: tamen vbique est circulare cuius figura patet infra. Sed ista positio non stat, quia figuratio maris secundum Iosephum nullo modo debet differre à figuratione nostra, quam ponit ipse nomine omnium Latinorũ, quod satis patet ex verbis Iosephi 8. Antiq. dicentis: Fuit mare eneum mõ hemisphęrij habebat eius diametrum cubitos decẽ, & crassitudo eius erat fusilis digitorum 4. habebatq; fundum in medio aluei sui loco rotundum decem coronis explicitũ: cum ergo dicat illud fuisse ad modum hemisphęrij non debet dici, quòd erat ad modũ crateris habentis partem inferiorem acutiorem, quia crater non formatur ad modũ hemisphęrij, sed vnus diameter est ibi longior alio. Tenenda est igitur figuratio maris, quam primo posuimus. *Duo ordines sculpturarum histriatarum erant fusiles.* Idest erant per gyrum illius maris in ipso duo ordines sculpturarũ histriatarum, idest habentium historias, s. quod erant duo circuli in gyro, in quibus erant factæ sculpturę historiarum, & dicitur hic histriatarũ, idest historiatarum sublata o per Syncopam inusitatam. Iosephus autem 8. Antiq. dicit, quod erant decẽ coronę in illo mari eneo, & fortè illę vocantur hic sculpturę histriatę. An vero isti duo ordines differrent ab illo circulo, qui erat super labium, & ambiebat mare 10. cubitis non apparet nec etiam multum refert. Dicitur quod erãt istę sculpturę fusiles, idest factę opere fusorio, quia tã ipsum mare, quàm quidquid in eo erat opere fusorio factũ erat: dicitur tamen de istis sculpturis, quod erant fusiles, ne putetur quod postquam factum fuit mare eneũ opere fusorio fuerunt factæ aliquæ cauaturæ in eo, & illæ erant sculpturę sicut ligna quęlibet per cauaturã sculpuntur, & figurantur: etiã ne putetur quod istę sculpturę erant per se factę, & postea infixę superficiei maris, ita vt videretur esse pars maris. Sed dicendum quòd erant illę sculpturę pars maris, & fuerant factæ cum ipso opere fusorio, sicut fit in fabricatione campanarum. quia quæcunque literę, vel imagines fiant in forma fusoria eędem postea apparent in campana, nihil in ea sculpendo. Idem etiam fit in fabricatione cuiuslibet monetę, quia cadente materia in vase monetali fit figuratio in moneta. *Et stabat super duodecim boues.* Istud mare, vt dictum est, erat rotundum in modum hemisphęrij, & erat locatum super 12. boues ęreos, quorum capita erant ad partem exteriorẽ, & posteriora eorum erant sub mari, ita vt nihil appareret, sicut consueuit fieri in sepulchris, siue ciborijs

A valde pulchris, quæ locãtur super leones, & illi habẽt facies ad exteriora & terga eorum latẽt sub ciborijs. *E quibus tres respiciebãt ad Aquilonem, & tres ad Meridiem, & tres ad Occidentem, & tres ad Orientem.* Isti boues erant positi per gyrum sub mari, & quia mare erat rotundum oportet, quod isti boues respicerẽt ad omnem partem mundi quidam ad Orientem, & quidam ad Occidentem, alij ad Meridiem, alij ad Septentrionem. Non tamen est verum, quod tres eorum respicerent ad Orientem pręcisè, & tres ad Occidentem, & sic de Meridie, & Septentrione, quia cum essent isti boues in gyro positi modo circulari non poterant respicere tres eorum ad vnam partem; sed respiciebant isti 12. boues ad 12. ventos, nam sic se habent 12. venti in circulo horizontis diuidendo illum per partes ęquales, sicut se habebant isti 12. boues ad circulum imaginatum in pauimẽto sub mari eneo, & sub pedibus ipsorum, quod arcus æquales de circumferentia illius manerent inter bouem, & bouem. Hebrei autem aliter ponunt, nam ipsi dicunt fundum maris esse quadratum, & in quolibet latere esse decem cubitos: illa aũt quatuor latera respiciebant directe quatuor partes mũdi: nam quilibet tres boues, qui erant sub vno latere respiciebant directè vnũ punctum celi, s. Orientem, vel Occidentem, Meridiem, vel Aquilonem. *Et mare super eos desuper erat.* Idest mare erat positum super istos boues. *Quorum posteriora vniuersa intrinsecus latitabant.* Idest facies istorum boum erant ad partẽ exteriorem contra quatuor ventos, & posteriora eorũ latebant sub mari, ita vt non viderentur, sicut est de leonibus, super quos ponuntur ciboria sepulchrorũ. *Grossitudo autem luteris.* Hic ponitur grossitudo labij ipsius maris, nam dictum fuerat, quod ab extremitate labij vsque ad aliam extremitatem erant 10. cubiti, & tamen non dicebatur quanta esset grossitudo ipsius labij maris, & hic ponitur grossitudo, & vocatur istud mare luter, quia luter dicitur a luo luis, quod vno modo significat abluere, vel purgare, eo quòd sacerdotes lauabantur in mari isto: infra tamen distinguuntur luteres a mari. *Trium vnciarum erat.* Aliq accipiunt vncias pro digitis, sic accipit Iosephus 8. Antiq. dicẽs, quod grossitudo labij maris erat digitorum triũ, sic etiã accipit Historia scholastica. Sed in Hebreo dicitur 4. digitorũ & 2. Paralip. 4. dicitur vnius palmi. Ex quo apparet, quòd in Hebreo pro eodem accipitur vnus palmus, & quatuor digiti. Etiam tres vncię significãt magnitudinem vnius palmi, vnde vncia aliquãdo est nomen ponderis, & aliquando nomen mensurę: hic autem pro mensura accipitur.

Labiumque eius quasi labium calicis. Scilicet, non erat planum labium, sed rotundum in superficie sicut calices, idest vasa habere solent.

Et folium repandi lilij. Idest erat labium maris complicatum circulariter in parte superiori, sicut lilium repandũ, idest curuum. Nam flos lilij in parte superiori curuatur: ita extremitas labij istius complicabatur, & curuabatur, & dicitur repandum valde curuum, à re, & pandus, idest curuus.

Duo millia batos capiebat. Hic ponitur capacitas istius maris, s. quod capiebat duo millia batos. Satis enim erat magna capacitas, quòd potest apparere ex magnitudine maris ęnei: nam ipsum erat hemisphęricum, & habebat de labio ad labium diametrum decẽ cubitorum, & in circuitu cingebatur linea 30. cubitorũ vel trigintaunum, & dimidij: determinatè tamen nõ colligitur ex scriptura, quanta sit magnitudo bati; nã Ezech. 45. ponuntur mensurę Hebraicę, & dicitur, quod batus, & ephi sunt æqualia, & quòd batus est decima pars cori; & tamen nescimus quanta sit magnitudo cori, aut ephi, vt per illa cognoscamus magnitudinem Capacitas maris ęnei.

dinem bati. Dicendum tamen ꝙ poterat cognosci certissimè ex magnitudine maris ęnei, qa mare ęneū erat media sphęra cuius diameter erat decem cubitorum, & semidiameter, idest altitudo erat quinque cubitorum & periphęria erat 31. cubiti, & dimidij quasi: eratque istud corpus regulare, ideo cum nos fecerimus tale corpus, & impleuerimus illud aqua, erunt ibi duo millia bati, vt patet in litera, & consequenter cùm diuiserimus illam aquam in partes duo millia æqualitèr sciemus quamlibet illarum esse capacitatem bati, & consequenter sciemus magnitudinem omnium mensurarum Hebraicarum: nam batus, & ephi sunt æqualia Ezech. 45. ergo caperentur duo millia ephi in mari. Item gomor decima pars est ephi Exo. 16. ergo in mari ęneo caperētur 20. millia gomor. Corus autem est maior mensura, q̄ batus, quia decem bati implent corum, Ezech. 45. ergo in mari ęneo caperentur ducenti cori. Aliquę Bibliæ habent. *Duo millia batos, tria millia metretæ.* Sed ista litera est superabundans, quia nec in Hebręo, nec in Biblijs nostris correctis cōmuniter habetur, sed erat glosa interlinearis magistralis super literam istam posita, & imperitia librariorum textui inserta est. Motiuum autem fuit, quia 2. Paralipo. 4. vbi ponitur ista figura maris dicitur, ꝙ capiebat mare metretas tria millia, & sic eadem mensura est duo millia bati, & tria millia metretę, & ob hoc vnum exponitur per aliud.

Sciendum ꝙ mensura est nomen cōe ad oīa vasa mensurandi, & non significat aliquam quantitatem determinatam. Metreta autē licet a nobis accipiatur aliqñ improprie pro noīe generali mensurę: tamē significat aliquam mēsuram determinatam, & pro illa solum stat, ꝙ patet 2. Paral. 4. cùm dicitur: capiebatq; mensurę tria millia metretas, idest de mēsura, vel de quantitate capiebat metretas tria millia: si tamen metreta non esset nomen speciale mensuræ frustra poneretur ꝙ capiebat tria millia metretas, quia per hoc nihil determinaretur. Item patet hoc Ioannis 2. cùm dicitur erant ibi lapideę hydriæ capiētes singulę metretas binas, vel ternas: ergo metreta erat nomen speciale, alioquin non magis caperēt illę hydriæ metretas binas, vel ternas, quàm decē millia metretas, vel vnam metretam si metreta est mensura indeterminata. Sciendū ꝙ Papias dicit metretam continere decem sextarios Hebraicos. Isidorus aūt 16. Etym. dicit, ꝙ metreta capit 50. sextarios Hebraicos. Nicolaus autem conatur reducere metretam, & batum ad copinam, & pintam, & quartā, & dolium, quæ sunt mensurę Parisienses: ad vltimum tamen concludit, ꝙ nō possunt reduci mensurę Hebraicę ad mensuram Parisiensem, vel ad aliquam aliam modernam, eo ꝙ per tempora variantur mensurę: etiā non habemus aliquam mensuram vniuocam cognitam, quæ mensuret mensuras nostras, & illas antiquas. Et sic dicendū est, ꝙ per modum, quē vult Nicolaus impossibile est sciri iam mensuras Hebraicas determinatè: sciemus tamen certissimè per modum quem supra assignaui, scilicet, faciendo vnum corpus dimidiæ sphęrę cuius diameter sit decem cubitorum, & cū illud fuerit impletū aqua, necesse est esse ibi duo millia batos, & duo millia ephi, & tria millia metretas, & viginti millia gomor, & ducētos coros; quia istę mensurę sunt ęquales quantum ad ista, quæ exprimuntur. *Et fecit bases decem.* Hic ponitur tertium huius partis, s. fabricatio luterū, & erāt decem, sicut apparet in litera: erātque vasa magna, in quibus continebatur aqua, vt infra apparet.

Metreta q̄ mensura.

Fabricatio luterum.

F *Luteres ad quid positi fuerint in templo Salomonis, & cur non fuerunt in tabernaculo Moysi, & de eorum figura.*
Quæst. XIIII.

Qvaeretvr circa hoc ad quid fuerunt positi luteres in templo Salomonis, & quare non fuerunt in sanctuario Moysi, quòd enim ibi nō fuerint apparet, quia fecerat solū Moyses labrum ęneum, in quo lauarētur sacerdotes Exo. 30. & tñ non posuit in toto sanctuario aliquod aliud vas, in quo contineretur aqua, vt patet discurrendo a 25. c. Exo. vsque ad finem libri: vbi ponūtur oīa vasa, quę erāt in sanctuario, & sępe repetuntur. Respondendum ad primū ꝙ Salomon posuit luteres in atrio
G templi ad continendum aquam, vt ibi aliquid lauaretur, quod satis apparet ex nomine suo, nam luter dicitur a luendo, idest lauando, vel purgando: erat tamen differentia inter luteres, & mare ęneum, quia in omnibus eis continebatur aqua, & tamē mare erat, vt lauarentur in eo sacerdotes, ipsi autem luteres erant, vt lauarentur in eis hostię, hoc patet 2. Paralip. 4. Scilicet fecit conchas, vt lauarent in eis omnia, quæ in holocaustum oblaturi erant; porro in mari sacerdotes lauabantur. Sed objcietur, quòd nō lauarentur animalia offerenda in luteribus, sed lauabantur in probatica piscina, quę erat ante templum in Ierusalem, de qua Ioan. 5. ideo ipsa vocatur ibi probatica piscina more Gręcorum, & vocatur Bethsaida Hebraicè, & vtrunque significat lotionem animalium ibi. Nam proba-
H tica dicit a probaton, quod est ouis, idest quia ibi oues lauabantur, & alia animalia: bethsaida autem in Hebręo interpretatur domus ouis, quia beth significat domum, & Zon significat ouem, s. quia oues ibi lauabantur, & ista videbatur esse fortè causa, quare angelus Domini descenderet quotidie ad probaticā illam piscinam, vt moueret aquam, & qui prior descendisset in aquam sanabatur a quacunque ęgritudine. Io. 5. scilicet, vt Hebręi intelligerent, ꝙ ad approbandum sacrificia, quæ ipsi faciebant, quorum carnes ibi lauabantur, Deus faciebat, quòd in aqua illa sanarentur infirmi. ergo non erant necessarij luteres in atrio templi ad hoc, quòd lauarentur ibi carnes cremandæ in altari.

I Respondendum, quòd quando offerri debebat aliquod animal in sacrificium, maximè si esset holocaustum: modus erat iste, s. ꝙ duceretur animal viuēs ad atrium sacerdotum ab offerentibus, & sacerdotes exeuntes ad portam atrij ne intrarent laici in atrium suum suscipiebant animal, & introducebant illud in atrium suum, & iugulabant illud apud altare: & sanguis eius suscipiebatur a sacerdotibus in quibusdam vasis magnis, & iste sanguis fundebatur per gyrum altaris, scilicet super parietes, & aliquando per quatuor cornua secundum diuersas cęremonias sacrificiorum, de quibus Leuit. 1. 3. & 4. & 6. iste autem qui iugulabat animal erat sacerdos, & etiam ipse decoriabat illud: nam nulli laico licebat hoc facere, immo nec Leuitæ, sed si aliquando esset valde magna
K necessitas, vtpote quia essent pauci sacerdotes, & multa sacrificia necessario offerenda, Leuitæ ex quadam speciali dispensatione poterant adiuuare sacerdotes, non quidem ad iugulandum animalia, nec ad faciendum alias cæremonias sacrificiorum, sed solum ad decoriandum animalia. Sic fuit tempore Ezechiæ regis quando valde pauci sacerdotes erant de sacerdotibus Domini, & non poterant complere cæremonias; ideo adiuuerunt eos Leuitę, vt patet 2. Paralipomenon 29. scilicet, sacerdotes vero pauci erāt, nec poterant sufficere vt pelles holocaustorum detraherent; vnde & Leuitæ fratres eorum adiuuerunt

runt eos, donec impleretur opus, & sanctificarentur antistites. Regulariter ergo sacerdotes iugulabant animalia, & ipsi decoriabant illa, & hoc intra atrium suum apud altare, deinde ferebant animal integrum decoriatum ad probaticam piscinam, quę erat iuxta templum, & ibi aperiebant viscera animalis, & effundentes fimum lauabant intestina animalis, & caput & pedes: nam omnia ista in holocausto cremanda erant, vt patet Leuit. 1. deinde reducentes carnes lotas ad atrium suum concidebant illas in frusta, vt sic ponerent super altare, quia non erat ponendum animal integrum Leuit. 1. & diuisis sic partibus, quia cōtingebat aliquid sordis mansisse in aliqua particula animalis, lauabatur illa in luteribus, q erant pleni aqua apud altare; immo omnes partes animalis q̄q̄ mundę essent immergebantur ibi, vt essent mundiores quando ponerentur super altare, & ad istud proficiebant luteres. Ad secundum dicendū ꝙ in sanctuario Moysi nō fuerunt luteres, eo ꝙ Moyses fecit sanctuarium quod portandum erat per desertum, & ob hoc obseruant duo. Primum ꝙ non fecit multa vasa, fm ꝙ non fecit illa magnę quantitatis, vt essent faciliter portabilia. De primo patet, quia multa vasa erant in templo Salomonis in magno numero, quæ in tabernaculo Moysi erant simplicia, vtpote Moyses fecit vnicum candelabrum Exo. 25. & 27. & vnicam mensam propositionis Exo. 26. Salomon autem fecit decem candelabra, & decem mensas. 2. Paral. 4. etiam Moyses fecit solum duo cherubim parua super arcā Exo. 25. Salomon autē pręter hęc fecit alia duo cherubim de lignis oliuarum præced. cap. Secūdum erat ꝙ Moyses fecit vasa parui ponderis, Salomon autem fecit vasa magnæ quantitatis & ponderis, vt patet in altari holocaustorum, quod Moyses fecerat quinque cubitorum in longitudine, & totidem in latitudine & trium cubitorum in altitudine Exo. 27. Salomon autem fecit altare holocaustorū viginti cubitorum in longitudine, & totidem in latitudine, & decem cubitorū in altitudine. 2. Paral. 4. & sic generaliter erat de oībus alijs vasis, ꝙ maioris quantitatis erat quodlibet vas in templo Salomonis quàm fuerit in tabernaculo Moysi, & sic fuit de luteribus, quòd ista vasa fuerunt in templo Salomonis, quæ non fuerant in tabernaculo Moysi: & hoc fecit Moyses ꝑpter duo. Primum, quòd si multiplicaret vasa, difficile esset ea portari. Secundum erat, quia luteres non erant vasa magnæ necessitatis, quia sine illis poterant sacrificiorum carnes ablui in aliquo alio loco. In templo autem Salomonis non solum fuerunt vasa ad necessitatem, sed etiam ad pulchritudinem, & sic luteres, qa faciebant ad magnam pulchritudinem, dato quòd necessitas non esset nimia ipsorum, positi fuerunt in templo Salomonis, scilicet in atrio sacerdotum.

Moyses quare non fecerit luteres.

De figura istorum luterum. *Quæst.* XV.

QVAERETVR vlterius de figura istorum luterum. Et dicit Nicolaus, & Historia scholastica, quòd luteres isti ponebantur in atrio ad lauandum ibi carnes hostiarum, quæ iam lotę erant per Nathinęos in probatica piscina.

Abluere carnes sacrificiorū ad sacerdotes tātū pertinebat

Hoc tamen videtur non habere fundamentum, quia abluere carnes sacrificiorum erat officiū sacerdotale, ideo nulli admitterentur ad illud, nisi sacerdotes: Nathinęi autem non erāt sacerdotes, nec Leuitę, immo nec Israelitæ, sed Chananęi, s. ipsi Gabaonitæ, qui subiecti fuerunt seruituti templi ad portandum aquas, & cędenda ligna: Iosue 9. ideo non liceret eis abluere animal postquam per sacerdotes immolatum erat; immo nec liceret eis tāgere, quia iam

A consecratum erat. Item patet hoc quia motiuū istorum est, quòd Nathinęi abluerent carnes animalium in probatica piscina, eo quòd abluere illas erat officium cōtaminatiuum, & abiectum, ideo nolebant attribuere sacerdotibus. Sed hoc non stat, quia eodem modo decoriare animalia est officium turpe, & iugulare illa intantum quòd carnifices vocantur banausi, & ita abiecti sunt quòd Aristoteles Politicorum 3. dicit multitudinem banausorum non constituere ciuitatem, & vocantur banausi omnes carnifices, & multudo coquorum, & omnes alij habentes officia commaculatiua, & tamen manifestum est, quòd sacerdotes iugulabant animalia, & decoriabant, nec aliquis poterat supplere vicem eorum, nisi in maxima necessitate, quando non existentibus sacerdotibus ad sufficientiam adiuuabant eos Leuitę ad decoriandū animalia: secundò Paralipo. 29. sicut ergo competebat eis istud officium banausum, ita cōpeteret eis abluere in probatica piscina intestina animalium. Item nō semper fuerunt Nathinæi, cùm isti fuerint Gabaonitę, de quibus Iosue 9. ergo oportet, quòd sacrificia, quæ fiebant prius lauarentur per sacerdotes, vel Leuitas, & tamen in vtrisque erat inconueniens ęqualiter, cùm nullis eorum esset committendum officiū banausum, vel si vni competeret, etiam posset competere alteri. Item motiuum istorum non est sufficiens, quia putabāt istud officium esse turpe, & abiectum, ideo non esse committendum sacerdotibus. Sed falsum est, nam si sacerdotes lauarent carnes pro
C populo, & decoriarent esset quidem officium turpe, quia tamen ipsi lauabant istas carnes solum pro Deo, scilicet, vt cremarentur in sacrificio eius, non erat officium turpe, sed potius honorabile: sicut inter nos est ad reges nostros, quia aliqua ministeria inter nos sunt humilia, quæ vnus homo nullo modo exhiberet alteri: & tamen regi libenter illa impenderet, & non putaret se abiectum, vel humiliatum, quia officium quod secundum se est humile, efficitur honorabile respectu cui impenditur: a fortiori ergo erit hoc in Deo, cuius honor excedit omnem humanum honorem, ideo reputabuntur ista in sacerdotibus honorabilia. Item patet, quia esse aliquid honorabile, vel abiectum solū pendet ex humana opinione, ideo
D quod apud quasdam gentes reputatur honorabile, apud alias putatur honore dignissimum, vt patet per Boetium 3. de consola. prosa 4. Iudæi tamen reputabant illud officium sacerdotum esse honorabile nimis tunc, quia Deus illud sacerdotibus imposuerat: tum quia ipsi hoc Deo, & non homini impendebāt, ideo non erat turpe, quòd sacerdotes lauarent intestina pecorum in probatica piscina. Et sic tenendum est, quòd ipsi lauarent, & nulli alij hoc liceret, nisi in defectum ipsorum sicut licebat Leuitis decoriare animalia in defectum sacerdotum, vt patet 2. Paralipomenon 29.

Nunc autem de figura luterum dicendum est, ꝙ luter erat quoddam vas, in quo ponebatur aqua, &
E ipsum fixum erat super quandam sedem planam, & quadratā, ideo scriptura primo figurat sedem luteris deinde figurat ipsum luterem: erat autē maius opus & varietas in sede luteris quàm in ipso; ideo de lutere modicum dicitur. In quo sciendum quòd sedes luteris vocatur basis, vel concha, vt patet hic, & secūdo Paralipomenon quarto. & erat ista sedes facta ad modum arcę quadratæ, non habentis fundum, sed solum quinque latera, scilicet, vnum superius in quo sedebat luter, & quatuor latera in gyro. In fundo autem non habebat aliquod latus, erat autē magnitudo cuiuslibet luteris istorum quatuor cubitorū, & sub istis lateribus in quatuor angu-

Figura luteris, quæ fuerit & sedis eius.

I 3 lis

lis ipsorum erant quatuor rotæ in pedibus, sicut videmus quasdam arcas habere quatuor rotas in pedibus, vt hincinde moueri possent: & sic illi luteres possent deduci de loco ad locum mediantibus rotis: in altitudine autem habebat quodlibet latus istius sedis tres cubitos computata altitudine rotarum eam sustentantium. In latere verò superiori, idest in tabula iacente, quę erat quadrata omnino, & erat quatuor cubitorum in quolibet latere erat quoddam foramē rotundum in medio tabulę cuius diameter habebat cubitum & dimidium intra quod ponebatur fundus luteris, vt esset luter quasi fixus, & non posset cadere ad vnam partem, vel ad aliam, & iste luter habebat in parte inferiori circa fundum suum cubitum & dimidium in diametro rotunditatis suę, & sic aptabatur foramini sedis quod erat cubiti & dimidij in diametro, & iste luter procedebat versus sursum dilatando se vsque ad medium sui, & ibi erat diameter quatuor cubitorum, & inde procedebat superius versus orificium restringendo se, ita quòd in parte superiori diameter erat cubiti vnius, & ista erat figura luteris, in lateribus autem sedis suæ, scilicet, in quatuor lateribus in gyro, & in tabula superiori in circuitu foraminis erant figurati multi circuli ad modum coronarum, & in illis circulis erant sculpturę varię; scilicet figurę hominum, & Cherubim leonum, & boum, & palmarum, & super leones, & boues erant frena, & lora, vt quasi tenerentur alligati. In tabula autem superiori perforata in quatuor locis contra angulos eius erant quatuor columnæ pertingentes vsque ad medium luteris sustentantes illum sicut solet fieri in bacinis magnis, & hoc vt luteres non solum sederēt in foramine tabulæ, sed etiam tenerentur ab illis quatuor columnis per gyrum, ne ad aliquod latus cadere possent. Erat autem quælibet columna istarum aliquo modo facta ad modum brachij humani applicantis manum ad tenendum luterem, ideo vocantur istę columnæ quatuor humeruli, idest brachia vel humeri humani. De figuratione autem basis & luteris magis patebit applicando literam, & secūdum quòd exponatur. Et dicitur. *Et fecit bases decem æneas*. Istæ sunt sedes luterum, & ponuntur per se, quia luter non erat pars ipsius sedis tanquam esset aliquid continuū, sed erat per se factus in alia forma fusoria, & forte hoc factū est, vt posset luter tolli de sede sua, & euacuari aqua, quæ ibi erat, & lauari ab omnibus sordibus, quę intus manerent de carnibus, quę ibi lauabantur. Hoc autem non poterat fieri, si esset luter pars sedis, quia totum simul magna moles esset, & non posset conuenienter moueri ad prędicta. Istæ bases vocantur conchę 2. Paralipo. 4. & hoc quia sicut concha est aliquid profundum, & rotundum, in quo potest aliud situari, ita istę sedes in tabula superiori plana erant perforatę in rotundum, vt esset ibi locatus luter. *Quatuor cubitorum longitudinis bases singulas*. Ista est longitudo tabulę superioris perforatæ in qua erat luter situatus. *Et quatuor cubitorum latitudines*. Etiam istud intelligitur de latitudine tabulæ superioris perforatę. Pro quo sciendum ꝙ tabula superior erat cubitorum quatuor in longitudine, & quatuor in latitudine, s. perfectè quadrata: alię autem quatuor tabulę, quę erant in gyro per quatuor latera, habebāt in longitudine quatuor cubitos, sicut tabula superior; & tñ in latitudine non erāt ei ęquales, ideo longitudo & latitudo istius basis attenditur ſm longitudinem & latitudinem tabulę superioris, & non ſm tabulas laterales. *Et trium cubitorum altitudines*. Ista erat altitudo basis a terra, in quo computabatur altitudo tabularū, quę erant per gyrum, & altitudo rotarum. Nam rotę erant in quatuor angulis sub quolibet lutere, & sic ta-

F bulę laterales erant paruę altitudinis. *Et ipsum opus basium interrasile erat*. Vocatur opus interrasile quando in aliqua superficie plana fiunt aliquę sculpturę, & inter illas manent aliquę partes planę non sculptę, & dicitur interrasile de inter, & rado radis, s. quia inter rasuras, idest sculpturas manent aliquę partes planæ non rasę, idest non sculptę sic accipitur Leuit. 25. s. facies coronam interrasilem, & istud intelligitur hic tā de tabula superiori, q̄ de lateralibus, quia omnes erāt ex aliqua parte sculpta, & inter sculpturas manebant aliqua spacia plana. *Et sculpturæ inter iuncturas*. Vocantur hic iuncturę coniunctiones laterum in angulis, sicut cum fit aliqua sedes quadrata tabulę coniunguntur in angulis causantes angulos rectos, & illa spacia
G angularia dicuntur esse inter iuncturas: & de illis dicitur hic, quòd erant sculpturę inter iuncturas, idest in angulis iuncturarum. *Et inter coronulas, & plectas*. Idest sculpturę erant inter coronulas. Est sensus ꝙ in tabula superiori, & in lateralibus erant aliqui circuli in modum coronarum, & illi vocantur coronulę, & inter istas coronulas erant aliquæ sculpturę diuidentes eas. plectæ ſm aliquos vocantur ipsę coronę, & dicuntur plectę a plectendo, idest complicando, quia istę coronę complicabant alias sculpturas, s. copulando eas inter se. Sed magis videtur dicendum quòd plectę sint aliquę sculpturę in modum ramorum, vel foliorum extendentes se, & copulantes alias sculpturas sicut fieri videmus in picturis, & in sculpturis.
Leones, & boues, & Cherubim. Idest etiam erant scul-
H pturę aliquę inter leones, & boues, & Cherubim, vel aliter quod erant aliqua spacia plana non sculpta inter Cherubim, & leones, & boues: quia supra dicit, ꝙ erat istud opus interrasile; erant enim Cherubim sculpti in ista base, qui cuius figurę fuerint nescimus, quia poterant esse figuræ humanæ, vel cuiuscunque alterius animalis, & forte erant figurę hominis, vel aquilarum, eo quòd quatuor animalia vocātur Cherubim Ezech. 10. s. homo, bos, leo, aquila. Hic autem ponuntur duo istorum, s. leones, & boues, ideo videtur quòd fuerint Cherubim, de quibus hic dicitur figuræ hominum, vel aquilarum, licet posset quis dicere, ꝙ erant figurę aliorum animalium, quia figura cuiuslibet animalis potest vocari Cherub, vt declaratū
I est pręcedenti cap. verius tamen est, quòd solum esset figura aquilarum vel hominum, cum ista quatuor animalia expressè nominētur Cherubim Ezech. 10.
Et in iuncturis similiter desuper. Idest in spacijs relictis in tabula superiori inter iuncturas angulares, & foramen factum in medio tabulæ erant sculpturæ hominum, & boum, & Cherubim. Et dicitur desuper, idest in tabula superiori, vt non intelligamus tabulas laterales. *Et super leones, & boues quasi lora ex ære pendentia.* Idest in ore leonum, & boum erant lora ex ære facta & dependebant a parte superiori, quasi tenerentur leones, & boues ligati frenis, & ista lora erant facta de ęre arte fusoria sicut totū opus, & dr̄ dependētia, quia lora erant suspensa a parte superiori: & leones, & boues erant in parte inferiori, quasi quis illos
K infrenatos teneret equitans super eos. *Et quatuor rotæ per bases singulas, & axes ærei*. Idest in qualibet base, vel sede erāt 4. rotę, & illę erāt p 4. angulos basis positę in iuncturis, velut si quis imaginet arcā, quadratā habentē 4. rotas in 4. pedibus: multę. n. similes sunt. Hebræi aūt dicunt de istis rotis, ꝙ nō erāt volubiles, quia fuerant factę opere fusorio cū ipsa base, sed erant positæ ad pulchritudinē, vt videret basis posse moueri. Dicēdum tñ, ꝙ satis poterāt esse rotę volubiles, qa dato ꝙ opere fusorio factę ipsę cū axibus suis, nō possent esse volubiles; tñ postea poterant limari axes in rotis, & rotę in pedib⁹ basis, ita vt efficerent volubiles, & hoc

latus

satis est verisimile, vt posset moueri de loco ad locũ. *Et per quatuor partes quasi humeruli.* Idest erant in quatuor angulis istius basis surgentes quatuor columnæ paruulę in modum brachiorum humanorum, quæ tenerent luterem, ne ad aliquam partem cadere posset. Et vocantur humeruli, quia erãt facti ad modum brachiorum humanorũ, quę de humeris procedunt. *Subter luterem.* Dicuntur esse subter luterem, non ꝙ luter locaretur super eos, quia luter locabatur in medio basis in foramine rotundo, vt dictum est, sed dicebantur esse subter luterem, quia luter eleuabatur plusquam humeruli: nam ipsi solum eleuabantur vsque ad maximam grossitiem luteris, quæ erat in medio eius: deinde eleuabatur medietas luteris vltra humerulos, & quantum ad hoc dicebatur esse luter super humerulos, quia modo loquendi scripturæ quidquid est altius alio, dicitur esse super illud, licet non sit super illud. *Fusiles.* Idest erant facti opere fusorio. Istud dicitur, ne quis credat, quòd illi humeruli erant affixi super basem illam, & quòd per se facti fuerant, ideo dicitur quòd erant fusiles, s. quia totum opus basis erat factum opere fusorio. *Contra se inuicem respicientes.* Idest erant isti humeruli in quatuor punctis oppositis, & respiciebant se inuicem, s. quia erant in angulis laterum, & ibi necessario quilibet humerulus respiciebat omnes alios tres; quia duos illorum respiciebat per costam quadrati, & vnum respiciebat per diametrum quadrati: & omnes isti sũt aspectus oppositi. *Os quoque luteris intrinsecus erat in capitis summitate.* Hic ponitur locatio luteris: & dicitur ꝙ os luteris erat intrinsecus, idest extremitas superior luteris, quæ erat os, erat interius, idest intra luterem, scilicet, recuruata ad partem interiorẽ, & ex hoc fiebat os eius strictius. *In capitis summitate.* Idest in superiori parte luteris erat os replicatum ad partem interiorem. In Hebręo non dicitur: os luteris, sed os eius: & dictio eius, secundum Hebræos nõ refertur ad luterem, sed ab basem, cuius os erat circulus quidam, intra quem ponebatur luteris fundus, vt dictum fuit supra. *Et quod forinsecus apparebat vnius cubiti erat totum rotundum.* Idest id, quòd apparebat in parte exteriori, & superiori luteris vbi replicabatur os ad interiora erat vnius cubiti. Ex quo patet, quòd diameter rotunditatis oris in parte interiori esset minus, q̃ vnius cubiti, cum replicarentur labia luteris interius, & illa occupabant aliquid de grossitie. Et dicitur ꝙ erat totum rotundum, s. luter erat rotundus in omnibus partibus, & os suum erat rotundum. in Hebræo non habetur sic, sed loco istius literæ totius, scilicet. *In capitis summitate, & quod extrinsecus apparebat vnius cubiti erat rotundum.* Habetur aliter, nam non est ibi capitis, sed dicitur. *Et desuper per vnum cubitum os eius in rotundum.* Nicolaus, & Hebræi exponunt, quòd super altitudinem, quæ erat vnius cubiti erat circulus, qui vocatur os, sed ista litera Hebraica magis conuenit literæ nostrę quàm sensui, quem faciunt Hebræi: & tota varietas est in illo relatiuo, & tamen manifestum est, quòd relatiuum debet referri ad immediata, nisi aliquid obstet, ideo intelligetur de lutere, & non de base. Item dicitur os, & tamen os propriè pertinet ad vas: in base autem nõ proprie assignatur os, ideo cum dicatur os eius debet intelligi de ore luteris, & non basis. *Pariterque habebat vnum cubitum, & dimidium.* Scilicet in lutere infra os erat diameter vnius cubiti, & dimidij. Pro quo sciendum quòd sicut supra dictum fuit luter erat in parte inferiori strictus, & etiã in superiori; in medio autem erat latissimus, vnde ibi erat diameter quatuor cubitorum, & in orificio erat diameter vnius cubiti, & in pede erat diameter vnius cubiti, & in loco, in quo aptabatur foramini basis ver-

A sus medium, erat cubiti, & dimidij; & de hoc intelligitur hoc, s. quòd habebat pariter cubitũ, & dimidiũ. *In angulis autem columnarum variæ cælaturæ erant.* Ista litera potest dupliciter intelligi: vno modo quòd vocentur anguli columnarum extremitates superiores columnarum, vbi adhęrebant ipsi luteri, & vocantur columnę humeruli, de quibus supra dictum est, & tũc est sensus, quòd in extremitate superiori columnarum erant sculpturę varię, & inferiores partes columnarum non erant tam sculptæ, & tunc exponitur litera sequens, scilicet. *Et media intercolumnia quadrata, & non rotunda.* Intercolumnium est vna dictio sicut interrasibilis, & dicitur intercolumnium quasi inter columnas, s. spacium inter columnas occupatum, vel, intercolumnium, idest pars media columnę, quæ est

B inter extremitates duas colũnæ, & sic accipietur hic, scilicet, quòd pars superior columnæ, quæ vocatur angulus columnæ, quia ibi clauduntur omnia latera eius, erat sculpta valde: partes tamen inferiores, quæ erant in medio columnæ versus basim luteris, vocabantur intercolumnia: & illę partes non erant rotundæ, sed quadratæ, s. quia columnæ istæ, vel humeruli erant quadratę. Alio modo potest exponi ista litera, s. *In angulis autem columnarum erant variæ cælaturæ.* Vocantur anguli columnarum ipsi anguli causati in tabula superiori basis, quę erat quadrata, & fiebant in ea quatuor anguli recti ex coniunctione aliorum laterum per gyrum, & vocantur anguli columnarum, idest facti apud columnas, quia in loco illo, vbi erat

C angulus tabulę surgebat vna columna, vel humerulus, & tunc exponetur hoc modo litera sequens, s. *Et media intercolumnia quadrata & non rotunda.* Vocantur tunc intercolumnia spacia occupata inter columnas, scilicet tota tabula superior vocaretur intercolumnium, quia erat inter quatuor columnas, & ista tabula erat quadrata, & non rotunda. Sed primus sensus melior est, eo quòd si intelligatur hoc modo secundo superfluum est dici, quòd media intercolumnia erant quadrata, quia nunc tota tabula vocatur intercolumnium: & tamen manifestum est, quòd tabula erat quadrata cũ supra dictum fuerit, ꝙ erat quatuor cubitorum in latitudine, & totidem in longitudine, Etiam quia non propriè distinguerentur tunc anguli columnarum, idest qui erant apud columnas, &

D intercolumnia, quia tam anguli quàm cæteræ partes tabulæ vocarentur intercolumnia, quia erant inter columnas.

Quatuor quoque rotæ, quæ per quatuor angulos basis erant cohærebant subter basim. Quatuor rotæ erant sub qualibet base, & istæ erant per quatuor pedes, vel angulos basis, vt ęqualiter sustentarentur, & dicitur, quòd cohęrebant subter basim, non quòd ipsę rotę coniungerentur inter se, sed quia quælibet earum coniungebatur basi, eo quòd erant factę opere fusorio: ipsas autem sibi ipsis coniungi erat impossibile, quia longitudo cuiuslibet rotæ erat cubiti, & dimidij; & longitudo cuiuslibet tabularum, in qua erant duæ ro-

E tę erat quatuor cubitorum; ideo inter rotam, & rotam essent plusquam duo cubiti intelligendo de illis rotis, quę erant in eodem latere: si autem compararentur rotę vnius lateris ad rotas alterius lateris, erit inter rotam, & rotam magnitudo cubitorum quatuor.

Vna rota habebat altitudinis cubitum, & semis. Idest quęlibet rota habebat in altitudine cubitum, & dimidiũ: & sic eleuabat rota ipsam basem a terra per medium cubitum, & aliquid plus, quia medietas rotę solum erat infra basim, cũ ipsa basis videretur sedere super axes rotarum, & non super extremitates rotarum.

Tales autem rotæ erant, quales solent in curru fieri. Idest

rotæ basium erant tales, sicut rotæ curruum, ac si deberet sedere super eas, & moueri quælibet basis.

Et axes earum, & radij, & canti, & medioli, omnia fusilia. Idest omnia ista erant facta simul cum ipsa base; ita quòd erant vnum continuum, & fuerunt facta in eadē forma fusoria. axes vocātur ligna transuersalia infixa rotis. Radij vocātur quędā ligna infixa mediolo in circuitu axis, vt non sit tota rota de materia solida, quia esset nimis onusta. Canti vocantur circuitus rotarū, idest ipsę orbitæ, quæ terram terunt, & in ipsis infinguntur radij. Mediolus dicitur quoddam lignum rotundum, & grossum, in quo axis infigitur.

Nam humeruli illi quatuor per singulos angulos basis vnius ex ipsa basi fusiles, & coniuncti erant. Idest humeruli siue colūnæ egrediebātur de quatuor angulis basis vnius, idest cuiuslibet, s. quia in qualibet base erant isti humeruli, & erant ex ipsa, idest tāquam partes eius, s. qa erant fusiles. *Et coniuncti erant.* Scilicet erant coniuncti isti humeruli non inter se, sed ipsi basi, quia cùm essent in quatuor angulis eius non poterant esse inter se coniuncti. Etiam nō dicūtur coniuncti basi, idest colligati, vel infixi, quia fusiles erant cum ipsa basi, sed coniuncti, idest vniti, vel vnum existentes cum base.

In summitate autem basis erat quædam rotunditas vnius, & dimidij cubiti. Ista rotunditas erat quoddam foramen rotundum in superiori tabula basis, in quo ponebatur luter, & aliqua pars luteris mergebatur in foramine illo.

Ita fabrefacta, vt luter desuper posset imponi. Idest foraminis rotunditas erat ita subtiliter facta, quòd coaptabatur luteris, vt postquam poneretur ibi luter videretur esse quasi quædam pars ipsius basis.

Habens cælaturas suas. Idest luter habebat cęlaturas, idest picturas, vel sculpturas varias. *Et sculpturas varias ex semetipso.* Idest erant sculpturæ varię factæ in lutere: & tamen illæ non erant appositæ, vel infixæ ipsi luteri, sed erant ex semetipso, idest factæ in eo opere fusorio, sicut in campana sunt sculpturæ, & illæ sunt factæ in forma fusoria.

Sculpsit quoque in tabulatis illis, quæ erant ex ære. Ista sūt tabulata, idest latera quatuor, quæ erant per gyrum, & vocantur tabulata non quidem, quòd essent de tabulis, quia omnia erant ex ære, sed quia erant facta in modum tabularum, ex quibus coniunctis componitur arca, vel sedes, & ob hoc dicitur quòd tabulata ista erant ex ære, & hoc modo dicimus esse duas tabulas lapideas, in quibus erat decalogus, s. quia illę erant factę ad modum tabularum.

Et in angulis. Vocantur anguli hic loca, vbi coniungebantur tabulæ æneę: nam ibi erant sculpturæ, sicut in ipsis tabularum planiciebus.

Cherubim, & leones, & palmas. Multa sculpebātur in istis tabulis, sed pręcipua erant Cherubim, & palmæ, & leones. De Cherubim dicendum est, sicut supra, quòd erant aliquæ figurę hominum, vel aquilarum. *Quasi in similitudinem stantis hominis.* Idest ita subtiliter erant factæ cęlaturæ hominum palmarum, & leonum, & Cherubim, quòd non videbantur inhærere ipsis tabulis æneis, vel esse pars earum, sed videbantur per se stare, sicut homo per se stat non adhęrendo alicui alteri rei.

Vt non cælata, sed apposita per circuitum viderentur. Idest tam subtilis erat cęlatura, quòd non videbantur imagines istę cęlatę, sed appositę. Differentia inter cęlatum, & appositum est, quia imagines factæ per cęlaturam sunt partes ipsarum tabulatarum cęlatarū, & ob hoc apparent coniunctæ valde ipsis tabulis, nisi sit magna subtilitas artificis faciens apparere imagines distinctas ab ipsa tabula, in qua sunt sculptę: imagines autem appositę alicui tabulę, licet non sint sub-

F tiliter factę, possunt apparere satis distinctè: hic autē tanta erat subtilitas artificis, quòd imagines sculptę videbantur esse appositę quasi existentes extra tabulam, in qua erant sculptę.

In hunc modum fecit decem bases. In omnibus supra positis descripta est figura vnius basis solius, & quia omnes alię erant similes, dicitur quòd fecit in hunc modum decē alias bases: & hoc vt essent ibi decem luteres fusura vna, idest erant omnes bases factę vna fusura, idest simili fusura, quia impossibile erat in eadem forma fusoria vnica fusione fieri decem bases, sed quia fuerunt omnes formę fusorię eiusdem figurę omnino, dicebatur esse vna fusura omnium basium, sicut dicitur esse vnica figura duorum hominū,
G qui similes sunt. *Sculpturaque consimili.* Idest talis sculptura erat in vna base sicut in alia, ita vt nullo modo viderentur differentes bases.

Fecit quoque decem luteres æneos. Ista erant decē vasa locata in decem basibus, de quibus supra dictum est.

Quadraginta batos capiebat luter vnus. Idest quilibet luter capiebat quadraginta batos aquę: batus enim mensura est, de cuius quantitate supra dictum est.

Eratque quatuor cubitorum. Scilicet, quilibet luter erat quatuor cubitorum in diametro rotunditatis medię. Pro quo sciēdum quòd luter erat quoddam vas longum magis quam latum, & in medio sui erat latius, quàm in omnibus alijs partibus: vnde in medio erat diameter rotunditatis quatuor cubitorum, & cum procedebatur versus orificium stringebatur semper,
H ita quòd in parte superiori erat solum vnius cubiti, etiam a medio descendendo versus fundum stringebatur; ita vt esset cubiti & dimidij in loco, in quo coaptabatur foramini sedis, & deinde eundo ad fundum erat adhuc strictior, ita vt fortè in fundo diameter rotunditatis esset vnius cubiti. De hoc patet s.

Singulos quoque luteres per singulas, idest decem bases posuit. Erant decem bases, & totidem luteres, ideo positi sunt luteres singuli super bases singulas.

Et constituit decem bases quinque ad dextram, & quinque ad sinistram partem templi. Isti decem luteres tenebāt aquam, & locati fuerunt quinque ad dextram partē templi, s. versus Meridiem, & quinque ad sinistram, s. versus Aquilonem, nam Meridies vocatur pars dextra, cum Oriens ponatur hic pars anterior, eo ꝙ erat
I porta templi in parte orientali. Et non est intelligendum ꝙ isti luteres essent intra tēplum, cùm dicatur hic, quòd erant ad dextrā, vel sinistram partem templi, sed erant in atrio extra templum: & tamen dicebantur esse ad dextram vel sinistram templi, eo ꝙ parietes atrij erāt oppositi parietibus templi, & illa quę erant in atrio apud parietem meridianum, erant versus partem dextram templi, & quę erāt ad parietem aquilonarem atrij, erāt versus partem sinistram tēpli.

Mare autem posuit. Istud est mare ęneum, de quo supra dictum est, in quo lauabantur sacerdotes: luteres autem erant, in quibus lauabātur carnes sacrificiorum.

Ad dextram partem templi contra Orientem ad Meridiem. Idest mare erat ad Meridiem, s. versus parietem meridianum atrij, & erat ad partem dextram, quia Me-
K ridies est pars dextra: erat etiam ad Oriētem, s. respectu luterum, quia illi erant magis coniuncti parieti occidentali atrij, & consequenter magis coniuncti tēplo, eo ꝙ pars occidentalis atrij erat coniuncta porticui templi, & accipiuntur hic Meridies, & Oriens respectu diuersorum, quia erat mare ad Meridiem respectu atrij, s. circa parietē meridianum atrij; Oriēs autem non accipitur respectu atrij, quia tunc oporteret, ꝙ esset extra atrium ad Orientem illius, sed accipitur respectu luterū, qa licet mare, & luteres essent intra atrium, erat magis ad Orientē mare q̃ luteres.

De figura luteris secundum Nicola. *Quæst. XVI.*

QVAERETVR de figura luterum secundũ Nicolaum. Pro quo sciendum, ꝙ quamquam figuratio suprapoſita luteris, & basis sit concorditer poſita ab omnibus Latinis, tamen Nicolaus concordat huic in modo fabricandi basim: sed in figuratione luteris discordat: nam nos poſuimus luterem esse in medio cubitorũ. 4. in diametro, & in parte superiori vnius cubiti, ipse autem dicit, ꝙ istud non conuenit, quia luteres erant, vt lauarentur in eis hostiæ cremandæ, vas autem quod supra est strictius quàm infra non est aptũ ad lauandũ ibi aliquid, sed magis debet esse supra latum, & infra
B strictum, ergo debet figura aliter poni. Item vas cuius labium est recuruatum non est aptum ad hoc, ꝙ ea, quæ immersa fuerint in eo, liberè extrahantur, quia illa recuruatio retinet ibi immersa: maximè quando orificium est restrictum, vt secundum istam oppoſitionem dicitur. Item secundum prædictam figuram non videtur, ꝙ tantum posset capere. s. 40. batos, quos quilibet luter capiebat, ideo ipse ponit aliam figurã, dicens ꝙ secundum illos, qui poſuerũt luterem figuratum vt supra, altitudo rotæ sub base erat cubiti & dimidij, & altitudo basis super rotas erat trium cubitorum: corpus autem basis erat quadratum habens. 4. cubitos in longitudine. & 4. in latitudine, & desuper
C erat quædam eleuatio circularis in medio quadrati interius concauum habens, & intra illum circulũ ponebatur fundus luteris, ideo ipse dicit locando sic luterem, ꝙ luter esset versus partem superiorem latior ad modum calicis, cuius suprema sunt lata, & inferiora stricta. Ad hoc autem non oportet poni aliam figurationem distinctam a prima, quia in omnibus cõuenit cum prima, nisi in orificio luteris, quia Nicolaꝰ dilatat orificium luteris plusquam medium, & ꝙ ibi sit diameter maximus, poſitio autem pręcedens stringit orificium, & dilatat medium.

Sed dicendum est, ꝙ poſitio præcedens est verior poſitione Nicolai. Quod patet ex litera, quæ dicit os quoque luteris intrinsecus erat in capitis summitate, & ꝙ forinsecus apparebat vnius cubiti erat totum rotundum. Postea autem ponitur de lutere, ꝙ haberet
D cubitum, & dimidium in diametro, & deinde. 4. cubitos, ergo videtur, quòd strictior erat in ore, quàm in alijs partibus: ista litera necessario conuincit contra Nicolaum, ideo ipse non tenet eam, sed sequitur distorſionem quandam Hebræorum, quæ procedit ex quadam æquiuocatione literæ Hebraicæ, & tamẽ supra declaratum est, ꝙ litera hebraica magis conueniebat literæ nostræ quam sensui, quem dabant Hebræi.

Ad rõnes Nico. Hoc autem poſito, cum veritas constet ex litera, non oportebat respondere ad argumenta Nicolai, q̃ procedunt ex quadam leui imaginatione. Sed responderi debitur ad primum cùm dicit, ꝙ non cõueniebat os luteris strictum ad hoc, ꝙ lauarentur ibi carnes. Dicẽdum ꝙ satis coueniebat, sicut si esset orificium latissimum, quia partes carnium, quæ lauabantur in luteribus erant paruę: nam Deus iusserat, ꝙ quando animal cremandum erat in altari diuideretur in frusta, & sic cremaretur. Leui. 1. & sic poterant sacerdotes facere parua frusta, quæ non solum caperẽtur in latitudine vnius cubiti, sed etiam in minori latitudine, & non solum conuenit ista forma luteri, sed etiam est magis conueniens quàm forma, quam ponit Nicolaus, eo ꝙ si luter esset in parte superiori latissimus, & in parte inferiori strictus, cùm non esset pars basis suæ, sed aliquid locatur in base, posset facilius effundi aqua eius cadente ipso ad vnam, vel alteram partẽ, quam cum esset in medio latus, & in orificio strictus.

A Ad secundum dicendum, ꝙ vasa recuruata in orificio non sunt apta ad extrahendum ea, quæ ibi poſita & immersa sunt si immergantur res magnæ: in luteribus tamẽ immergebantur frusta parua carnium, vt supradictum est, ergo conueniens erat figura.

Ad tertium cùm dicit, quòd secundum istum modum non possent capi. 40. bati in quolibet lutere: dicendum ꝙ nihil concludit, nec saltem in apparentia, tum quia batus erat mensura parua. s. quia capiebantur in mari æneo duo millia bati, vt patet supra, tum quia latitudo luteris erat satis magna in medio. s. 4. cubitorum, & cum esset figura rotunda esset capacissima, tum quia nesciebatur altitudo luteris, & posset esse satis altus, ita vt caperentur ibi. 40. bati.

Fecit quoque Hiram. Hic ponitur 4. in quo plura vasa pertinentia ad cæremonias Dei fabricãtur & dicitur. *Fecit quoque Hiram.* Scilicet ille hiram tyrius, qui erat filius mulieris Hebreçæ, de quo supra dictum est. Plura vasa pertinẽtia ad cæremonias Dei.

Lebetes. Lebes accipitur dupliciter. vno modo pro quodam vase lato, & plano in medio ad extrahendũ cineres altaris holocaustorum extra templum, sic accipitur Exo. 27. s. faciesque in vsus eius lebetes ad suscipiendos cineres. s. cineres altaris. Alio modo accipit̃ lebes pro olla, vel caldaria ad coquendum carnes, sic accipit̃ 1. Reg. c. 2. s. veniebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua, & mittebat eam in lebetem, vel in caldariã, aut in ollam, siue cacabum, & vtroq; modo potest accipi hic. Lebes duplex.

Et scutras. Dicuntur scutræ vasa plana, vbi ponebantur carbones ad introducendum in templum, vt cremaretur thymiama, & ista vocantur ignium receptacula Exo. 27. Pro quo sciendum, quòd sacerdos aliq̃s debebat introire bis in die in aurora, & solis occasu ad cremandum thymiamá in altari aureo, quod erat intra templum apud sancta sanctorum, vt colligitur Exodi 30. & ad hoc debebat ferre secum prunas, in q̃bus cremaretur thymiama, quia intra templum nulli carbones erãt, & isti adducebantur de altari holocaustorum. Vnde si sacerdos acciperet de alio igne cremabatur a Deo, sicut cremati sunt duo filij Aaron.
D Leu. 10. & ad hoc erant vasa determinata in altari holocaustorum, in quibus ponerentur prunæ, & portarentur intra templum ad altare thymiatum. Scutre q̃d.

Et amulas. Aliqui putant, ꝙ amulæ dicantur esse vasa vinaria, in quibus minastrabatur in sacrificijs. Sed dicendum ꝙ non stat, quia vasa omnia, in quibus ministrabatur ad sacrificia erant aurea, vel argentea, vt patet Exodi 25. & illa erant, quæ ponebantur in mensa propoſitionis: vasa autem seruiẽtia ad vsum ignis, & cinerum erant ærea Exodi 27. & tamen ista, quæ fecit hic Hiram erant ærea, ergo non erant ad tenendum vinum, quia illa seruiebant ad sacrificia, & debebant esse aurea, vel argentea, ideo videtur dicendum, ꝙ amulæ sint quædam instrumẽta ænea ad disponendum carbones super altare, quæ vocantur forcipes Exo. 27. vel bacilla Num. 4. vel erant instrumenta habentia dentes ad extrahendum carnes sacrificiorum
E de caldarijs, & patet hoc, quia ista instrumenta ponũtur Exo. 27. s. lebetes ad suscipiendum cineres, & forcipes, atque fuscinulas, & ignium receptacula, sed lebetes, & ignium receptacula, scilicet scutræ poſitæ fuerunt hic, ergo videtur ꝙ amulæ sint forcipes, vel fuscinulæ. Item patet hoc ex nomine, quia amula a pluribus scribitur cum h. scilicet hamula, & dicitur de hamus. s. quia erat curua sicut hamus, vtpote si esset fuscinula tridens, vel si esset forceps, quia vtrunq; instrumentum est ad tenendum & arripiendum. Amule quid.

Et perfecit omne opus regis Salomonis in templo domini. s. fecit Hiram omne opus Salomonis, ꝙ pertinebat ad templum

templum domini, quod poteſt intelligi de ſolis vaſis æneis, quia in iſtis erat præcipuus artifex Hiram. Vel poteſt intelligi de quibuſcunq; vaſis templi, & atriorum ꝙ fuerit præcipuus artifex in illis Hiram.

Et columnas duas. Hic ſpecificat ea, quę fecit Hiram, vel ſaltem quædam eorum. ſ. fecit colūnas duas pulchras, de quorum figura ſupra habetur.

Et funiculos capitellorum ſuper capita columnarum duos. ſ. fecit circulos quoſdam groſſos, qui erant quaſi labia columnarum prominentia, & erant ſuper capita columnarum. ſ. quia in qualibet columna erant duo capitella & capitellum inferius erat groſſius, & iſtud habebat duos circulos groſſos, ſuper quos, & infra quos erant malogranata, & vnus circulos iſtorū erat immediate ſuper caput columnæ: aliud autem erat ſupra vbi coniungebantur capitellum ſuperius & inferius. & vocantur iſti circuli funiculi, quia erāt groſſi ad modum funiculorum, & dicebantur eſſe ſuper capita columnarum. ſ. in capitellis, quæ erant ſuper capita columnarum, vt ſupra declaratum eſt.

Et retiacula duo. Ideſt duos ordines retiaculorum, quia ſupra quamlibet columnam erant duo capitella, & in quolibet erat vnus ordo retiaculorum, & quilibet ordo iſtorum continebat. 7. verſus retiaculorū, vel 7. retiacula, vt ſupra patet, & ſic aliquando accipitur retiaculum pro vno verſu retiaculi, & aliquando pro vno ordine, in quo erant 7. verſus.

Vt operirent duos funiculos, quæ erant ſuper capita columnarum. Ideſt retiacula operiebant funiculos, quia vnus funiculus erat in extremitate inferiori capitelli primi, & in iſto capitello aſcendendo verſus ſupra erat vnus ordo. 7. retiaculorum, & ſic iſta retiacula operiebant primum funiculum: in extremitate autem ſuperiori iſtius capitelli erat alius funiculus, & ſuper iſtud capitellum erat aliud capitellum, in quo erat vnus ordo. 7. retiaculorum, & iſte ordo erat ſuper ſecundum funiculum, & ſic dicebantur operire funiculos, quia id, ꝙ ſuper alterum eſt operit illud.

Et malogranata quadringenta in duobus retiaculis. Scilicet in qualibet columna erant quadringēta malogranata: nam erant in quolibet circulo ſiue funiculo de ſupradictis ducenta malogranata: centum ſupra circulum, & centum infra, & quia erant duo funiculi in qualibet columna erant quadringenta malogranata in qualibet columna, & dicebantur iſta malogranata eſſe in retiaculis. i. ſub illis, quia ducenta malogranata erant ſub primo retiaculo in primo circulo, & totidē in ſecundo circulo ſub ſecundo retiaculo.

Duos verſus malogranatorum in retiaculis ſingulis. Ideſt in quolibet retiaculo erant duo verſus malogranatorum, quia ſub quolibet retiaculo. i. ordine retiaculorum erāt duo verſus. i. duo circuli malogranatorum, & in quolibet verſu erant centum malograta: in medio autem iſtorū verſuum erat quidā circulus groſſus æneus, qui vocatur funiculus, & iſte diſtinguebat illos duos verſus malogranatorum.

Ad operiendos funiculos capitellorum. Ideſt iſti duo verſus malogranatorum operiebāt funiculos. i. circulos nunc dictos cum inter duos verſus malogranatorum eſſet vnus funiculus, qui operiebatur a parte ſuperiori, & inferiori verſibus malogranatorum: iſta omnia patent in figura capitellorum ſupra aſſignatorum.

Qui erant ſuper capita columnarum. Scilicet funiculi erant ſuper capita columnę cuiuslibet, vt declaratum fuit ſupra.

Et baſes decem. Ideſt etiam fecit Hiram decem baſes pro luteribus.

Et luteres decem ſuper baſes. Erant enim luteres per ſe facti, & locabantur in baſibus ſuis quadratis, ſicut ſupra declaratum & figuratum eſt.

F *Et mare vnum.* Iſtud ſufficiebat, vt lauarentur ibi omnes ſacerdotes, & non erant multa maria ænea, ſicut multi luteres.

Et boues duodecim ſubter mare. Iſti duodecim boues erant locati ſub mari ad ſuſtentandum illud, & aſpiciebant ad duodecim ventos cęli, vt ſupra declaratū eſt. *Et lebetes, & ſcutras, & amulas.* Iam declaratum eſt, quæ vaſa iſta ſint.

Omnia vaſa, quæ fecit Hiram Salomoni regi in domo domini de aurichalco erant. In hoc recapitulatur totū opus Hiram, & ex hoc apparet, ꝙ Hiram ſolū fabricauit iſta vaſa ænea, quæ ſupra habentur, & non fabricauit aliquid in argēto, vel auro licet poſſit teneri contrariū, & tunc dicetur ad iſtam literam, ꝙ non diſtribuit hic omnis vniuerſaliter, ſed ſolùm pro iſtis, quæ enarrata

G ſunt nominatim, & iſta omnia erant de aurichalco: fecit tamen alia, quæ erant de auro, & argento. Verius tamen eſt, quòd ſolum fecerit Hiram vaſa iſta de ære, quæ hic nominantur: cætera autem opera in auro, & argēto lapidibus, & lignis facta ſunt per alios artifices.

Sed obijcietur, quia dicitur ſupra quòd erant de ære, & hic quòd erant de aurichalco.

Dicendum ꝙ pro eodem accipiuntur æs & aurichalcum: nam aurichalcum dicitur lapis auri vel fex auri, & quia æs eſt ſimile auro in colore vocatur aurichalcum, ideſt aurum impurum. Vel accipitur aurichalcum ſolum pro ære Corinthio, ꝙ precioſius eſt quolibet alio ære, eo ꝙ eſt mixtum ex auro argento

Aurichalcum vocatur ęs Corinthium & quare.

H & ære, & vocatur es Corinthium, quia iſta compoſitio incępit in vrbe Corintho: erant enim templa in vrbe illa, in quibus erant ſimulachra aurea argentea, & ænea, cùm autem tota ciuitas hoſtili incendio conflagraret omnia metalla igne calefacta in vnum confluxerunt, factaque eſt quædam commixtio, velut eſſet vna ſpecies metalli, & quia maior pars ęris erat vocata eſt cōmixtio illa æs, & quia precioſius erat quolibet alio ære propter mixtionem auri & argenti, vocatur æs Corinthium ab illa vrbe, in qua cœpit. De quo Paulus Oroſius. 5. de Ormeſta mundi. Poſtea autem multæ compoſitiones ſimiles factę ſunt, & iſtud æs poterat vocari proprie aurichalcum, quia habebat partem auri, & tamen erat aurum impurum, cū eſſet

I mixtum ære & argento. Et quamquam tempore Salomonis non cępiſſet ęs Corinthium, tamen fortè ipſe fecit aliquam talem cōpoſitionem, vt eſſet ęs precioſum.

In campeſtri regione Iordanis fudit ea rex. Scilicet omnia iſta prædicta de ære, ſiue aurichalco erant facta opere fuſorio, & fuſa ſunt in campeſtri regione Iordanis. i. apud Iordanem, in quadam terra campeſtri. Vocatur autem terra campeſtris aliqualiter plana, & aliqualiter montuoſa.

In argilloſa terra. Ideſt apud Iordanem erat terra argilloſa: ideo ibi fuſa ſunt vaſa prędicta, & fuſa ſunt ibi, vt haberetur copia materiæ, de qua fierent formæ fu

K ſoriæ. Nam de argilla fiunt omnes formæ fuſoriæ fiunt etiam omnia vaſa fictilia, quia de alio luto non poſſent cōuenienter fieri, eo quòd partes à ſe reſilirēt propter impuritatem mixtionis, & groſſitiem partiū materialium.

Inter Sochoth & Sarthan. Iſtæ ſunt duę ciuitates apud Iordanem in campeſtribus, & ſunt in ſorte Iudæ, vt patet Ioſue 15. quòd autem ſint iſtæ, & non aliæ eorundem nominum apparet, quia ſicut dicitur hic in regione cāpeſtri, ita Ioſue 15. dicitur quòd Sochoth & Sarthan, & quædam aliæ ciuitates erant in campeſtribus: iſta ciuitas Sochoth, ſiue Sochor eſt illa, cui poſuit nomen Iacob, quando tranſiuit Iordanem, & fixit tabernacula vocauitq; nomē loci Sochoth, ideſt

Sochoth ciuitas vbi.

taberna-

tabernacula. Gen. 33. Sarthan est locus iuxta Iordanē, ex quo videbantur tumores aquæ Iordanis, quando transierunt Israelitæ, vt patet Iosue 3. s. Aquæ intumescentes ab instar montis apparebant procul ab vrbe, quæ vocatur Edom vsque ad locum Sarthan. De isto loco habetur supra 4. & vocatur Sarthana secundum modum linguæ hebraicæ.

Et posuit Salomon omnia vasa. Scilicet posuit ea in locis suis in atrio sacerdotum, & in porticu templi. Et est ista sententia imperfecta, quia dicitur ꝙ posuit, & non vbi posuit, sicut præcedenti lib. cap. 5. dicitur, ꝙ proposuerat Dauid præmium in die illa, & non dicitur quod præmium.

B *Propter multitudinem autem nimiam non erat pondus æris*. Quasi dicat vasa aurea, & argentea erant in certo pōdere, sed vasa ærea non erant in pondere determinato, quia tanta erat multitudo æris, ꝙ non curauit Salomon vasa ponere in pondere certo.

Fecitque Salomon omnia vasa in domo domini. Hic dicitur de vasis, quæ erant intra templum, quæ omnia fecit fieri Salomon, & ponūnt hic in litera. *Altare aureum*. Istud erat altare thymiamatum, ꝙ vocatur aureum, quia erat totum opertum laminis aureis, & dicitur aureum ad differentiam altaris holocaustorū, ꝙ erat totum æreum, vt patet 2. Paralipo. 4. Istud altare erat apud Sancta sanctorum intra templum.

C *Et mensam, super quam ponerentur panes propositionis auream*. Idest fecit mensam auream pro panibus.

Sciendum ꝙ isti panes propositionis erant 12. valde magni qui ponebantur recentes quolibet sabbato super mensam auream, & in sequenti sabbato tollebantur illi, & ponebantur alij 12. recentes, & isti ablati pertinebant ad ius sacerdotum, & ponebantur. 12. in memoriam. 12. filiorum Israel. de omnibus autem cæremonijs istorum panum habetur Leui. 24. & ibi declaratum est. de istis autem non licebat comedere, nisi sacerdotibus, & tamen in tempore famis licebat comedere. De eis supra 1. lib. cap. 21. & Matth. 12.

Et candelabra aurea. 5. ad dextram, & 5. ad sinistram. Decem candelabra fecit Salomon: Moyses autem fecerat vnicum, vt patet Exodi 25. Salomon autem fecit multa, tamē propter honorem & decorem, quia maioris honoris debuit esse nunc templum quàm fuerat prius Moysi tabernaculum. Etiam quia templum Salomonis erat maius valde, quàm tabernaculum Moysi, ideo egebat maiori lumine, sed prima causa est efficacior. De figura istorum candelabrorum nihil ponitur hic, eo quòd facta sunt ad similitudinem candelabri Moysi, de cuius fabricatione patet Exodi 25. Dicitur, quòd quinque istorum candelabrorum erant ad dextram, & 5. ad sinistram. s. 5. ad parietem meridianum templi, & 5. versus parietem aquilonarem, & per medium eorum transitus ad ostium Sancti sanctorum. *Contra oraculum*. i. erant locata ista candelabra contra parietē Sancti sanctorū, qđ vocatur oraculum, vt patet præcedenti cap. & ibi dictum est, quare sic vocatur. *Ex auro primo*. Vocatur aurum primū, idest purissimum sic enim accipitur in Canticis Canticorum, scilicet manus meę distillauerunt myrrhā primam, idest myrrham purissimam canti. 5. *Et quasi lilij flores*. Idest in candelabris erant facti flores lilij, & sphærulæ, & calami, vt patet Exo. 25.

Et lucernas desuper aureas. Idest in summitate candelabrorum in calamis eius erant lucernæ de auro. Accipiuntur hic lucernæ pro quibusdam vasis concauis, in quibus ponebatur oleum. Nam in sanctuario non cremabatur sepum, nec cera, sed solum oleum, vt declaratum est Exodi 25. in istis autem vasculis ponebatur lychnum, & ardebat, ideo ipsa vasa vocātur lucernæ aureæ.

A *Et forcipes aureas*. Vocantur forcipes quædam paruæ retiaculæ de auro ad tollendum lychnum combustum, ne caderet in oleo lucernæ, & fędaret illud.

Et hydrias. Istæ erant quædam vasa magna, in quibus seruabatur oleum ad ponendum in lucernis, & fortè istæ hydriæ erant intra templum, vt quando sacerdotes introirent in mane, & in vespere ad componendum lucernas, & cremandum thymiama, vt patet Exo. 30. acciperent de oleo hydriarum, & ponerent in lucernis.

Et fuscinulas. Istæ erant aureæ factæ ad mittendum intra lucernas aureas, si aliquando caderet aliquid de cinere lychnorum intra ipsas, cum his enim extrahebatur, vt maneret oleum mundum: proprie autem vocantur fuscinulæ vncini quidam, quibus carnes de olla extrahuntur, & dicūtur fuscinulæ de fuscus. a. um. i. niger, quia fuscinula denigratur propter fumum, sicut alia vasa coquinaria.

Et phialas. Vocantur phialę vasa aurea in parte superiori stricta, & inferiori lata, & sunt ad continendum vinum: seruiebant autem in sanctuario ad ponendum in eis vinum libaminum. Nam quandocunque offerebantur holocausta, vel hostiæ pacificæ oportebat simul offerri libamina, scilicet similam, oleum, vinū, sal, & thus. De hoc Leui. 2. & magis Nume. 15.

Et mortariola. Ista erant vasa quædam aurea ad conterendum in eis varias species aromatū, vt fieret thymiama. In templo enim quotidie cremabatur bis thymiama in mane, & in vespere Exodi 30. istud autem fiebat ex diuersis aromatibus, & speciebus contusis & redactis vsque ad puluerem minutissimum. e. c. Conterebantur autem in istis mortariolis.

Et thuribula. Ista erant vasa, in quibus cremabatur thus. Nam super altare thymiamatum cremabatur quotidie thus, & hoc erat in istis thuribulis aureis, quæ fortè haberent interius aliquam crustam ferri, ne aurum calore prunarum liquefieret. vel vocantur thuribula vasa, in quibus seruabatur thus, quod postea cremandum erat, & non cremabatur in ipsis thuribulis. sed primum est verius.

De auro purissimo. Istud refertur ad omnia superiora vasa immediatè posita.

D *Et cardines ostiorum domus templi, & interioris domus sancti sanctorum ex auro erant*. Istud erat speciale in portis Sancti sanctorum, & in portis exterioribus templi, quia erant ipsi cardines ex auro. Vocantur hic cardines quædam armillæ fixæ in liminaribus domus, in quibus vertebantur ianuæ. etiam erant aliæ armillæ de auro circumpositæ ipsis pedibus ianuarum, quæ infigebantur cardini, & vtręque armillæ erant de auro.

Et perfecit omne opus, quod faciebat Salomon in domo domini. Idest finiuit omnem apparatum domus, & vasa eius. Omisit tamen supra litera decem mensas aureas, in quibus ponebantur vasa aurea & argentea, de quibus 2. Paralip. 4.

E *Et intulit quæ sanctificauerat Dauid pater suus*. Idest posuit in Sanctuario omnia, quæ Dauid vouerat. Dicitur autem sanctificare, idest sanctum efficere, quia per hoc, quòd aliquid deuouetur transit in dominiū sanctuarij, & vocatur iam sanctum, quia omnia, quæ ad sanctuarium pertinent, sancta sunt.

Argentum & aurum, & vasa reposuitque in thesauris domini. Scilicet Dauid vouit multa quæ parauerat pro expensis templi domini. 1. Paralipom. 22. & 18. Et de illis facta sunt vasa aurea, & argentea, & mansit fortè aliqua massa auri, & argenti non redacta in vasa, & omnia ista posuit Salomon in thesauris domini. Credendum est enim, quòd vasa, quæ erant necessaria ad quotidianam ministrationem, erant in templo in domo

mo

mo inferiori vbi ministrabant quotidie sacerdotes, F
vasa autem, quæ non erant necessaria ad quotidianã ministrationem seruabantur in duobus cœnaculis superioribus domus, de quibus dictum est præcedenti cap.

Vasa sanctuarij, quæ fecit Salomon, quæ erant. Quæst. XVII.

QVAERETVR quæ erant vasa sanctuarij, quæ fecit Salomon.

Respondendum quòd accipiendo large vasa pro omni supellectili.

Dicendum, quòd erant quædam vasa templi, & quædam atrij sacerdotum: nam in alijs atrijs nõ erãt
aliqua vasa, erant autem in atrio sacerdotum decem G
luteres cum vasibus suis, in quibus erat aqua ad lauãdum carnes sacrificiorum: erat ẽt mare æneũ, in quo lauarentur sacerdotes: erat ẽt mare æneũ holocaustorum valde magnum: erant etiam vasa ærea altaris, scilicet lebetes, scutræ, & amulæ, & ignium receptacula, & forcipes, nihil aliud erat in atrio sacerdotum de vasis.

In porticu autem templi erant duæ columnæ pulchræ cum capitellis suis, de quibus patet supra in litera. Intra templum verò erat duplex domus. s. Sancta sanctorum, & domus exterior. in Sancta sanctorum erat sola arca Moysi, & duo cherubim magni de lignis oliuarum: in domo autem exteriori erat altare
aureum pro thymiamate: erat etiam mensa propo- H
sitionis, cum panibus duodecim: erant etiam decem candelabra quinque ad dextram, & quinque ad sinistram: erant etiam ibi decem mensæ, in quibus erant vasa aurea, & argentea ad vsum sacrificiorum, & illa erant multiplicia, scilicet phialæ, mortariola,
Cap. 3. thuribula, acceptabula. De his omnibus patet hic, & 2. Paralipom. 4. cap. Iosephus autem. 8. Antiquitatum enumerat ista vasa magis in particulari. Vnde postquam posuit mare æneum, & luteres, & columnas, & altare holocaustorum, ait: fecitque omnia vasa eius ærea insuper caldarias, ollas, trullas, arpagones. Obtulit rex mẽsarum multitudinem auream & vnã præcipuam, super quam ponebantur panes Dei, &
huic proximas alias decem millia alio modo factas, I
super quas iacebant pateræ, & phialæ. aurea quidem decem millia: argentea quadraginta millia. fecitque candelabra decem millia secundum præceptũ Moysi, ex quibus vnum recondidit in templo, vt per diem luceret secundum legem, & mensam vnam, super quam positi erant panes. Fecitque rex vini infusoria octoginta millia, & phialas aureas decem millia, argenteas verò duplici numero. Patenas autem aureas ad offerendum in eis similam conspersam ad altare octoginta millia, & phialas aureas, & argenteas duplici numero. Crateras autem, in quibus similam cum oleo fermentabãt aureas quidem sexaginta mil
lia: argenteas duplici numero: mensuræ autem si- K
miles eis quæ Mosaycæ vocabãtur. Assarones aureos viginti millia, & argenteos dupliciter. Thuribula aurea, quibus offerunt incensum viginti millia, & alia thuribula, in quibus portabant ignem a maiori altari, quod erat in templo quinquaginta millia. Stolas autem sacerdotales pontificibus cum his, quæ pendebãt ad pedes, & superhumerales & rationales mille. Corona verò, in qua Moyses Deũ inscripserat vna fuit, & ad hunc diem vsque permansit. Sacerdotales autem stolas ex bysso contextas, & zonas purpureas singulis decem millia, & tubas secundum præceptum Moysi 200. millia. Item stolas Leuitarum dicentium hymnos ex bysso. 200. millia & instrumenta musica ad hymnos dicendos adinuenta, quæ Nabla dicuntur, & Cirnana ex electro constituta quadraginta millia. Ista vasa in tanta multitudine non ponit scriptura, sed credendum est, ꝙ fuerint, & sacerdotes habebant numerum istorum, & sic Iosephus, qui erat vnus de sacerdotibus poterat scire hæc, & describere. Potest etiam intelligi istud per clausulam generalem, scilicet intulitque Salomon quæ sanctificauerat Dauid pater suus argentum, & aurum, & vasa reposuitque in thesauris domus domini: scriptura autem non curauit enumerare, nisi illa vasa, quæ pertinebant ad quotidianam ministrationem, & non ea, quæ seruabantur in templi thesauris abscondita.

CAP. VIII.

TVNC congregati sunt omnes maiores natu Israel, cum principibus tribuum & duces familiarum filiorum Israel ad regem Salomonem in Ierusalem, vt deferrent arcam fœderis Domini de ciuitate Dauid, idest de Sion. 2. Par.

TVNC. Descripta in præcedentibus templi ædificatione, hic agitur de eius dedicatione, scilicet quia fuit facta magna solennitas dedicando illud, & ponendo vasa sacra ibi, & diuiditur in quatuor, quia primo ponitur arcæ introductio, secundo diuinæ præsentiæ insignis apparitio ibi. *Factum est autem.* Tertio Salomonis oratio ibi. *Stetit autem Salomon.* Quarto populi benedictio, & licentiatio ibi. *Factum est autem.*

An dedicatio templi fuit immediatè post ædificationem. Quæstio. I.

QVAERITVR circa primum an ista, quæ habentur hic facta fuerint post præcedentia, & an ĩmediatè, vel interposito aliquo tempore.

Respondendum, ꝙ ista fuerunt post illa, quia certum est, ꝙ prius fuit ædificatio, quàm dedicatio. Ad secundum dicendum, ꝙ fuerunt ista post illa immediate, scilicet quòd cum finita sunt omnia vasa, & apparatus domus domini intulit illa Salomon in templum, & illa fuit dedicatio. Hoc apparet in litera, quia dicitur: Tunc congregati sunt, scilicet postquam facta sunt quæ habentur supra congregati sunt Israelitæ ad dedicandum templum. Nec est verisimile, ꝙ aliqua mora interciderit, quia vasa facta sunt, vt ponerentur in templo, & ministraretur in eis, ideo mox, vt facta est copia vasorum, & ædificata est domus, dedicaretur, vt posset in ea ministrari.

Tunc congregati sunt omnes maiores natu Israel. Idest factis quæ habentur præcedenti cap. congregati sunt. Vocantur autem maiores natu seniores, qui maiorẽ ætatem habebant. Et isti propter auctoritatem & prudentiam vocati sunt, quia erãt honorabiles nimis iuxta illud: Canities veneranda Sapien. 4.

Cum principibus tribuum. Erant autẽ duodecim principes, sicut erant duodecim tribus. Sic patet Num. 1. & 2. vbi in computatione cuiuslibet tribus ponitur vnus princeps, & dicitur: Hi sunt nobilissimi principes multitudinis per tribus, & cognationes suas. Isti duodecim erant honorabiliores in toto populo. Vnde quando dedicatum est sanctuarium sub Moyse, isti duodecim principes obtulerunt per duodecim dies

dies Nume. 7. Et non fit mentio de alijs de populo. Isti principes veniebant directe per lineam primogenitorum a capitibus ipsarum tribuum.

Et duces familiarum filiorum Israel. Familiæ erant quędam cognationes speciales in ipsis tribubus: nam quilibet tribus habebat duas, vel tres, aut plures familias, quarum quælibet habebat vnum principem venientem per lineam primogenitorum a capitibus ipsarũ familiarum, sicut fiebat in tribubus. Erat autem princeps ipsius tribus excellentior principibus familiarũ. Quot autem erant familiæ in qualibet tribu, habetur Nume. 26.

Ad regem Salomonem in Ierusalem. Scilicet congregati fuerunt ad ipsum, quia ipse misit ad vocandum eos. Sic enim Dauid misit ad vocandum omnem Israel, quando voluit transferre arcam de Cariathiarim in Ierusalem 1. Paralip. 13.

Vt deferrent arcam fœderis domini de ciuitate Dauid, idest de Sion. Non venerunt, vt ipsi deferrent arcam, quia soli sacerdotes, & Leuitæ intulerunt eam, quia non licebat alijs tangere ipsam, vt patet hic, & 1. Paralipo. 15. sed venerunt ad deferendum arcam, ideſt ad honorandum translationem eius, cum pręsentes essent. Et dicitur de ciuitate Dauid, ideſt Sion, non quidem, quod esset templum, in quo ponenda erat arca extra vrbẽ Dauid, quia templum erat in monte Moria. 2. Paralipom. 3. & tamen mons Moria erat ipse mons Sion, intra ciuitatem Dauid, sed dicitur quod translata fuit arca de ciuitate Dauid, i. de domo Dauid, in qua prius erat. Et ista erat ciuitas Dauid, vt patet præcedenti lib. cap. 5.

Conuenitque ad regem Salomem vniuersus Israel. Ideſt plurimi de Israel, quia non conuenerunt omnes viri Israel. Vel poteſt dici, quod venerunt omnes viri Israelitę in Ierusalem nullo manente in ciuitatibus, quia nunc erat septimus mẽsis, in quo erat feſtum tabernaculorum, & tamen tenebantur omnes masculi Israelitarũ apparere ter in anno coram domino in sanctuario. s. in feſto azymorum, & Pentecoſtes, & tabernaculorum Exo. 23. & 34. & Deuteronom. 16. nunc autem erat dies propitiationis in die decimo mensis. 7. & poſt 5. dies erat feſtum tabernaculorum, ergo tenebantur omnes venire in Ierusalem, quia ibi erat iam locus sanctuarij.

In qua die facta fuerit dedicatio templi. *In mense Bethanim in solenni die.* Eſt enim mensis Bethanim mẽsis septimus apud hebræos, qui apud nos September vocatur, & aliquando coincidit cũ Octobri secundum diuersas lunationes Hebræorum, & in isto mense dedicatum eſt templum. Dicitur in die solenni, ideſt in die propitiationis secundum quòd communiter exponitur.

Sed dicendum, quòd hoc non conſtat, quia mensis septimus apud hebræos habebat tria feſta. s. feſtũ Clangoris prima die mẽsis, feſtum propitiationis decimo die, feſtum tabernaculorum die 15. & iſtud durabat per octo dies vsque ad diem vicesimum secundum mensis. poterat ergo in quolibet iſtorum trium feſtorum, cum non determinetur, de quo illorũ intelligatur.

Sed adhuc magis videtur dicendum, quòd fuerit feſtiuitas ipsa tabernaculorum, quod satis apparet ex litera. Nam infra dicitur, quod rex celebrauit diebus septem feſtum, cum Israelitis & die 8. dimisit eos, & tamen non erat aliquod feſtum, quod duraret septem diebus in mense septimo, nisi feſtum tabernaculorũ, iſtud enim celebrabatur septem diebus, & dies octauus erat cętus, & collectæ, & cum fuisset die ipsa collecta pecunia de populo, poterat quilibet ire in domũ suam. De hoc Leuit. 23. & Deuter. 16.

Sed aliquis dicet, quod non erat iſtud feſtum tabernaculorum, nec nunc rex celebrauit septem diebus propter tabernaculorum feſtum, sed quia voluit honorare dedicationem templi.

Sed dicendum necessario, quòd fuerit feſtum tabernaculorum, quia iſtud incipiebat die 15. mensis, & finiebatur die. 23. Leui. 23. Et tamen iſtud feſtum, quod nunc factum eſt fuit a 15. die vsque ad 23. mensis 7. vt patet 2. Paralipom. 7. s. Fecit Salomon solennitatem in tempore illo septem diebus, & omnis Israel cum eo. Et poſtea sequitur: Igitur in die. 23. mensis 7. dimisit populos lætãtes ad tabernacula sua. Item in iſta solennitate factus eſt cętus, & collecta, vt patet 2. Paralipom. 7. scilicet fecit die 8. collectam, eo quòd dedicasset altare septem diebus, & tamen in nulla feſtiuitate fiebat cętus & collecta, nisi in feſto tabernaculorum, vt patet Leui. 23. ergo erat nunc feſtum tabernaculorum, quando altare dedicatum eſt.

Ipse mensis septimus. Scilicet Bethanim erat mensis septimus, in quo fuit dedicatio templi.

Quomodo dedicatio potuerit fieri mense septimo, cum templum mense octauo consummatum fuerit. Quæstio. II.

QVAERETVR quomodo potuerit fieri dedicatio templi in mense septimo, quia dedicatio fuit poſt completionem, & tamen completum eſt sanctuarium, cum omnibus supellectilibus suis in mense Bul, qui eſt octauus præcedenti cap. ergo non fuit dedicatio in septimo.

Ad hoc respondent aliqui, quod finitum fuit templũ mense septimo, & in illo dedicatum eſt: cum autem dicitur præcedenti cap. quod fuit consummatum mense octauo dicunt, quod ibi computantur menses per annos regis Salomonis, cum dicatur anno. 4. fundata eſt domus domini, & tamẽ ille erat quartus a principio regni Salomonis, ita ergo mensis vocaretur octauus faciendo primum mẽsem illum, in quo cœpit regnare Salomon, & fortè ipse cœpit regnare mense vltimo anni, & ille vocabitur primus mẽsis in anno suo, & sic mensis septimus anni erat mensis 8. secundum annos regni Salomonis.

Iſta responsio erat nimis colorata, sed nõ ſtat, quia tunc idem mensis esset secundum subſtantiam, qui esset octauus secundum annos regni Salomonis, & septimus secũdum computationem cõmunem, ideo hrẽt idem nomen, & tamen iſte mensis dedicationis vocatur Bathanim, & mẽsis quo finitum eſt templum vocatur Bul, ergo non erat idem mensis secundum veritatem, sed ille erat 8. & iſte 7.

Dicendum ergo aliter, quod forte Salomon fecit dedicari templum mense septimo, & tamen nondum consummatum erat, quia manebant aliqua vasa eius facienda, quæ consummata sunt in mense sequenti, & sic dicitur, quod cõsummatum eſt mense octauo.

Sed tunc dicetur quomodo Salomon dedicauit tẽplum antequam consummaretur, quia iſte eſt ordo præpoſterus.

Respondendum quod Salomon vidit modicum superesse ad complendum omnia vasa sanctuarij, quę complerentur in mense octauo, & quia volebat Salomon mox dedicare sanctuarium vocauit in mẽse septimo ad dedicationem eius. hoc autẽ fuit ad excusandum populum a laboribus, quia populus venturus erat mẽse septimo ex necessitate legis in domũ domini Exodi 23. & 34. ideo voluit, quod tunc dedicaretur. Nam si tunc nõ dedicasset oporteret, quod sequeretur vnum de tribus inconuenientibus. s. quod non dedicaretur templum mox, vt compleretur, vel non dedicaretur honorabiliter, vel populus grauaretur laboribus & expẽsis.

fis. Quodlibet autem istorum trium erat incōueniēs. Patet ꝙ sequantur hæc, quia si Salomon finiuisset tēplum mense octauo, aut dedicaret illud immediate, aut expectaret vsq; ad aliquod festum, in quo cōgregarentur Israelitæ. Si primo modo esset inconueniēs, quia esset magnum tempus post ædificationem templi, scilicet fere. 5. mensium, aut 6. in quo non fieret ministratio aliqua in sanctuario, & sic esset inutile. Si autem Salomon vellet mox post consummationem illud dedicare, aut vocaret populum ad dedicationē, aut non: si vocaret grauaret populum magnis laboribus & expensis, quod erat inconueniens: Si autē non vocaret eos, esset dedicatio sine honore. Vocando autem populum mense septimo ad dedicationem non sequebatur aliquod istorum triū inconuenientium, eo ꝙ populus aliàs venturus erat ex necessitate legis mense septimo, ideo tunc vocauit eos, quod autem ante consummationem fieret dedicatio, non erat inconueniens, quia iam templum cōsummatum erat, cum toto ornatu suo, sed solum restabant aliqua vasa complenda, poterat autem templum sine illis dedicari. ista solutio est conueniens, & tenet eam historia scholastica.

Aliter potest responderi, scilicet ꝙ templum finitum est vndecimo anno regni Salomonis mensę octauo supra 6. cap. & tamen in illo anno non fuit consecratum templum, sed in sequenti anno mense septimo.

Sed istud non stat, quia sequuntur duo inconuenientia. Primum quia maneret templum vno anno fere integro post consummationem, in quo nihil ministraretur in eo, quod est irrationabile. Secundum inconueniens est, quia dato quod templum cōsummaretur mense 8. anni 11. & non dedicaretur immediate, saltem tamen in primo festo, in quo congregaretur totus Israel ex necessitate legis dedicaretur: istud autem erat festum azymorum. 15. die mensis primi, in quo totus Israel conueniebat in locum sanctuarij: Leuiti. 23. & Deuteronom. 16. Saltem tunc dedicaretur. Non ergo potest stare ista respōsio, sed dicendum vt supra, scilicet quòd vno mense dedicatum est, antequam complerentur vasa eius.

Veneruntque cuncti senes ex Israel. Non solum venerūt senes, sed etiam cæteri principes, & non principes. fit tamen mentio de senibus propter honorem. Sciendum autem quòd non vocantur hic senes omnes illi, qui erant in magna ætate: nam propter esse magnæ ætatis non est aliquis honorabilis, quia potius cū quis venit ad nimiam senectutem deficit iudicio propter, quod erat honor, sed vocantur senes viri maturæ ętatis, qui magna prudentia vigent quorum dictis circa moralia attendendum est, & insistēdum, sicut demōstrationibus apud mathematica, vt patet 6. Ethicor. Et isti quamquam non sint in valde magna ætate habent gloriam senectutis. Sapient. 4. s. senectus enim venerabilis est non diuturna, nec numero annorum computata: cani sunt autem sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata.

Et tulerunt arcam sacerdotes. Scilicet acceperunt illam de domo Dauid. *Et portauerunt arcam domini.* Repetitio est eiusdem sententiæ. *Et tabernaculum fœderis.* Vocatur tabernaculum ipsæ cortinæ, & omnia velamēta, quæ fecit Moyses in deserto cum tabulis, & vectibus & columnis. Ista autem erant nunc in Gabaon quia ibi erat altare holocaustorum: nam illuc iuit Salomon ad offerendum mille hostias. supra tertio. omnia autem hæc, cum velis & columnis atrij portata fuerunt in templum Salomonis: non vt essent ibi iā ad aliquam ministrationem, sed solum vt conseruarentur in thesauris templi.

F *Et omnia vasa sanctuarij, quæ erant in tabernaculo.* Idest etiam portauerunt vasa tabernaculi. Accipitur large tabernaculum pro toto aggregato ex tabernaculo, & atrio: erant enim vasa in atrio: scilicet altare holocaustorum cum vasculis suis, scilicet lebetibus forcipibus fuscinulis, & ignium receptaculis Exodi 27. erat etiam ibi labrum æneum, in quo lauabantur sacerdotes: Exodi 30. in tabernaculo erant alia vasa, scilicet mensa propositionis cum vasculis suis, scilicet acetabulis, phialis, thuribulis, & cyathis. Erat etiam ibi candelabrum aureum. Exodi 25. erat etiam ibi altare thymiamatis: Exodi 30. erat etiam arca intra Sancta sanctorum: Exodi 26. & hæc omnia portata fuerunt in sanctuarium Salomonis, vt ponerentur in thesauris templi, & quædam pauca istorum proficerent ad
G ministrationem, vt declaratum est supra 6.

Et ferebant ea sacerdotes, & Leuitæ. Idest tam sacerdotes quam Leuitæ portauerunt arcam ad templum Salomonis.

An sacerdotes portauerint arcam. *Quæst. III.*

QVAERETVR an sacerdotes portauerunt arcam, vel Leuitæ. Aliquis dicet, ꝙ portauerunt eam sacerdotes, qa dicitur hic: Et tulerunt sacerdotes arcam domini. In cōtrariū videtur, quia 2. Paralipo. 5. vbi ponitur ista materia dicitur, quod Leuitæ portauerunt arcam.

Respondendum ꝙ satis videtur. ꝙ portauerint sa-
H cerdotes arcam, quia hic dicitur, ꝙ sacerdotes tulerunt eam. De Leuitis autem & sacerdotibus simul dicitur, quod portauerunt alia vasa tabernaculi. Item patet, quia infra dicitur, & intulerunt sacerdotes arcā fęderis domini in locum suum intra oraculum templi in Sancta sanctorum.

Sed obijcietur, ꝙ sacerdotibus non liceret portare arcam, quia istud erat officium Leuitarum, vt patet Nume. 4. & 7.

Respondendum ꝙ illa officia, quæ pertinebant ad Leuitas poterant fieri simul per sacerdotes, eo ꝙ sacerdotum officium erat maius, & ordo superior potest facere ea, quę pertinent ad ordinem inferiorem,
I sicut sacerdos potest facere, quæ pertinent ad diaconum, vel subdiaconum, ideo sacerdotes aliquando leguntur portasse arcam. Sic patet in transitu Iordanis, quia ibi ex mandato Dei sacerdotes tulerunt eam: Iosue 3. iterum etiam quando circuibant Israelitæ vrbē Iericho sacerdotes portabāt arcam Iosue 6. ita igitur cum nunc fieret magna solennitas arcæ, quia transferebatur in locum suum sempiternum, sacerdotes tulerunt eam, quia ipsi erant digniores ministri quàm Leuitæ.

Ad rationem in contrarium. 2. Paralipom. 5. dicendum, quòd ibi accipiuntur Leuitæ pro sacerdotibus. Pro quo sciendum, quòd Leuitæ accipiuntur dupli-
K citer: vno modo, vt dicunt genus: alio modo, vt Leuita signat officium. Primo modo omnes de stirpe Leui vocantur Leuitæ, & quia sacerdotes erant de stirpe Leui vocantur Leuitæ: nam Aaron, qui erat princeps omnium sacerdotum, & caput progeniei ipsorum fuit de stirpe Leui. Secundo modo Leuita dicit officium, & tunc Leuitæ vocantur quædam pars ipsorum filiorum Leui, cui assignata erat inferior ministratio. Alia autem pars filiorum Leui, cui competebat ministratio superior, vocabatur pars sacerdotalis, nunc autem accipiuntur Leuitæ primo modo, & sic æqualiter possunt intelligi sacerdotes, vel Leuitæ. De illo primo modo patet Exodi 4. vbi Aaron vocatur Leuites, & tamen ipse fuit summus sacerdos.

Rex autem Salomon, & omnis multitudo Israel, quæ conuenerat

-nerat ad eum. Scilicet totus Israel, qui cōuenerat ad solennitatem festi Tabernaculorum, quando templū dedicandum fuit.

Gradiebantur cum illo ante arcam. Scilicet non accedebant ipsi ad arcam, quia laici erant: nam morerentur si præsumerent accedere, sicut alij qui immiscebant se ministerijs sacerdotum, vel Leuitarum moriebantur. Patet de 250. viris, qui mortui sunt offerentes incensum: Nume. 15. & de rege Azaria, qui percussus est lepra volens offerre incensum sequenti lib. capit. 15. sed præcedebant arcam canendo, & offerendo sacrificia.

Et immolabant oues, & boues absque æstimatione & numero. Scilicet tam rex quàm populares offerebant sacrificia multa nimis, & dicebantur absque ęstimatione, & numero, non quòd numero carerent, quia numero limitata sunt omnia, sed quia vulgus dicit omnia illa, quæ multa sunt, vel quorum numerum nescimus esse infinita: fuerunt tamen ista determinata, scilicet boues vigintiduo millia, & oues centum & viginti millia, vt patet infra in litera. & 2. Paralipomenon. 7. illa enim fuerunt animalia, quæ oblata sunt in tota dedicatione sanctuarij. Forte enim voluit tenere Salomon hic modum, quem tenuit Dauid quando transtulit arcam de domo Obededom in domum suam. Nam postquam transissent Leuitæ, qui portabant arcam sex passus immolabant septem tauros, & septem arietes, & sic fiebat in singulis. 6. passibus, vt patet præcedenti lib. capit. 6. & melius Paralipomenon. 15.

Et intulerunt sacerdotes arcam fœderis domini in locum suum. Scilicet postquam portauerunt eam in templum, introduxerunt illam in locum suum, scilicet in Sancta sanctorum. In hoc autem sciendum, quòd dato, quòd Leuitæ portauissent arcam de domo Dauid vsque ad templum, tamen ipsis non licebat introducere eam in templum, & potissimè in Sancta sanctorum, sed sacerdotes debebant eam introducere. De hoc patet simile Nume. 4.

Quomodo fuit portata arca in templum, scilicet velata, vel nuda. *Quæst.* IIII.

Quaeritur quomodo fuit portata arca. Respondendum quòd cum arca esset in domo Dauid erat velata pallijs suis, de quibus dicitur Nume. 4. & quando portata fuit ad templum etiam fuit velata pallijs, alioquin totus populus, qui videbat eam, moreretur. Sic fuit in Bethsamitis, de quibus mortui sunt quinquaginta millia eo quòd viderunt arcam supra primo lib. cap. sexto. etiam Leuitæ non pòterant videre arcam nudam, vel tangere eam, alioquin morerentur, ideo quando per desertum castra mouenda erant, licet arca portanda esset a Leuitis, non tollebant eam ipsi de tabernaculo, sed sacerdotes ingrediebantur, & velabant eam, & velatam tradebant Leuitis, & sic fine periculo eam accipiebant, alioquin nudam eam videntes, vel accipientes, morerentur, vt patet Numeri 4. Nunc autem arca in Sancta sanctorum discooperiēda erat, quia nunquam debebat esse velata, nisi propter periculum quando portabatur, ne videretur ab aliquibus, & morerentur, vt satis colligitur allegato cap. ideo oportebat, quòd sacerdotes intrarēt ad tollendum velamenta eius, quia Leuitis non licebat hoc.

A

An sacerdotes intrauerunt in Sancta sanctorum cum arca. *Quæstio.* V.

Quaeritur vlterius, quomodo sacerdotes potuerunt nunc intrare in Sancta sanctorum, quia soli summo sacerdoti licebat illuc ingredi, & hoc semel tantum in anno Leui. 16. & ad Hebrę. 9.

Respondendum ꝙ ad ministrandum aliquid intra Sancta sanctorum, dum arca mãsura esset in loco suo non licebat ingredi alicui, nisi summo sacerdoti, & huic semel tantum in anno, quando tamen arca mouenda erat de loco suo, vel reponenda ibi, licebat sacerdotibus minoribus illuc introire cum summo sacerdote ad velandum eam, vel tollendum velamenta. Hoc patet Nume. 4. vbi iubetur, ꝙ quando mouenda essent castra, introiret Aaron & filij eius. s. sacerdotes minores, & velarent arcam, traderentque Leuitis portandam, & rursum cum castra figenda essent sacerdotes introibant in Sancta sanctorum, & nudabant arcam velamentis suis, manebatque ibi. Et tunc stantibus castris non licebat sacerdotibus minoribus introire in Sancta sanctorum, sed soli pontifici semel in anno. Tunc ergo dicendum, ꝙ hac vice solum licuit sacerdotibus minoribus introire in Sancta sanctorum ad ponendum arcam, postea autem nunquā licuit, nisi summo sacerdoti, eo ꝙ postea nunquam fuit arca inde mota quousque totaliter ablata est. Ratio differentiæ erat, quia quādo arca manebat in Sancta sanctorum, apparebat Deus super illam, & nolebat ꝙ aliquis introiret illuc, vt patet Leuit. 16. s. loquere ad Aaron fratrem tuum ne omni tempore ingrediatur sanctuarium, quod est intra velum coram propitiatorio, quo tegitur arca, vt non moriatur, quia in nube apparebo super oraculum. Cum autem semel in anno ingrediebatur summus sacerdos ferebat secum thymiama, vt vapor grossus consurgens ex thymiamate superposito prunis faceret, ꝙ sacerdos nihil videret de eo, quod erat super oraculum, vt patet. e. c. cum autem castra mouebantur, vel locabantur, gloria domini recesserat de super arcam, ideo poterant securi introire sacerdotes ad velandum eam, vel discooperiendum.

In oraculum templi in Sanctum sanctorum. Idest introduxerunt eam in oraculum, idem est enim oraculum, & sanctum sanctorum, vt declaratum est supra sexto.

Subter alas Cherubim. Scilicet posuerunt arcam sub alis cherubim, vt videretur obumbrata ab eis: nō sunt illi cherubim duo parui, qui erant super arcam, quia sub istis non poterat poni arca, cum ipsi essent pars arcæ, & quocunque moueretur arca ipsi simul ibant, sed intelligitur de duobꝰ cherubim magnis de lignis oliuarum, quos fecit Salomon supra sexto.

Si quidem cherubim expandebant alas super locum arcæ. s. Cherubim erant positi in medio domus, vnus ab Aquilone, & alius a Meridie; arca verò erat in medio cherubim, quia ipsa non magis declinabat ad meridiem, quam ad septentrionem, & velabāt illis cherubim extensis contra se inuicem, vt magis declaratū est supra sexto.

Et protegebant arcam, & vectes eius desuper. Idest operiebant arcam: protegere enim licèt accipiatur a q̄busdam pro defendere, tamen proprium significatū eius est pro operire, sic patet Exo. 33. cum dixit Deus cumque transibit gloria mea ponam te in foramine petræ, & protegam dextera mea, donec transeam. i. operiam vultum tuum manu mea dextra, & patet ex sequēti. s. tollamque manum meam, & videbis posteriora mea, faciem aūt meam videre non poteris, & sic qn̄ protegebat eum manu sua, operiebat oculos eius.

Dicitur

Dicitur autem ꝙ protegebant arcam,& vectes.ſ.quia alæ eorum pendebant ſuper arcam de plano, & non de acuto,& quia erant amplæ alæ poterant obumbrare arcam,& vectes. Dicuntur aũt vectes duo ligna lõga infixa lateribus duobus arcæ per anulos, & portabatur arca ſuper humeros hominum per illa ligna. De his patet Exo.25.

Cumque eminerent vectes,& apparerent ſummitates earum foris ſanctuarium non apparebant vltra extrinſecus. Iſta litera videtur difficilis.ſ.vt aſſignetur, ꝙ ſummitates vectium apparerent extra ſanctuarium.

Dicendum aũt, ꝙ accipitur hic ſanctuariũ pro Sancto ſanctorum,& non pro domo exteriori, quia tũc eſſet ſenſus, ꝙ apparebant vectes arcæ extra totũ templum, & ſic apparerent a longe.ſ.pluſquam a 40.cubitis.nam longitudo domus exterioris erat 40. cubitorum,vt patet ſ. 6. ſed accipitur ſanctuarium pro Sancto ſanctorũ, & extra illud apparebant vectes quamq̃ intus eſſent,& apparebant ſolum in ſanctuario exteriori, in quod ſoli ſacerdotes introibant: vnde ſiquis introiret interius accedens circa parietem Sancti ſanctorum,videbat quaſdam partes illorum vectium: ſi aũt recederet aliqualiter a pariete Sancti ſanctorum verſus portam templi,licet eſſet in templo non videbat vectes,& hoc ſignificat litera, cùm dicit,non apparebant vltra extrinſecus.ſ. recedendo modicum a pariete Sancti ſanctorum.

Sed adhuc manet dubium, quomodo accedens apud Sancta ſanctorum videbat ſummitates vectium, & cum modicum receſſiſſet non videbat vectes.

Rabbi Sal.dicit,ꝙ fiebat hoc modo.ſ. quia ante Sãcta ſanctorum in parte interiori erat poſitum quoddam velum pendens a ſupra vſque ad terram,de quo dicitur.Mat.27. velu m templi ſciſſum eſt. Vectes aũt accedebant vſque ad iſtud velum in porta Sancti ſanctorum,& impellebant velum aliqualiter ad partem exteriorem, & videbantur extremitates vectium latentes ſub velo, ſicut duæ mamillæ mulieris latentes ſub veſte ſua,& d e hoc exponit id,ꝙ habetur Cant.1. ſcilicet Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur.i. ꝙ Deus morabatur ſuꝑ arcam inter duo vbera, quæ faciebant vectes in velo, & ſic extremitates vectium in ſeipſis non poterant videri,ſed ſub velo, ſicut videntur manus hominis ſub chirotecis. Sed iſte modus non tenetur a doctoribus noſtris.

Dicunt autem, ꝙ alio modo erant taliter diſpoſiti vectes,ꝙ exiſtentibus prope Sanctum ſanctorum poterant videri: longe autem poſitis non videbantur.

Et dicendum,ꝙ iſta poſitio non ſtat, quia tunc ſequeretur,ꝙ Sanctum ſanctorum non eſſet clauſum, quia ſi clauſum eſſet, nõ poſſent extremitates vectiũ impellere velum ad partem exteriorem,eo ꝙ ianua lignea reſiſteret, habebat tñ Sãctum ſanctorum oſtiola de lignis oliuarum operta auro,vt patet ſ.6.ergo videtur,ꝙ clauderetur,& non poſſent ſic videri vectes. Item ad hoc, ꝙ vectes impellerent velum ad partem exteriorem, quod pendebat in pariete Sancti ſanctorum,oportebat ꝙ ipſi prominerent vltra portam, & ſic nunq̃ poſſet eſſe clauſa porta Sancti ſanctorum,ꝙ eſt inconueniens. Item ſi iſto modo vectes impellerent velum ad partem exteriorem in directo portæ, & propinqui viderent mamillas vectium, etiam ipſi qui eſſent procul videre poſſent eas, quia directè eis obijciebantur.

Dicendum igitur aliter, ꝙ vectes iſti apparebãt nõ directe per ianuam, ſed inter clauſuram ianuę, & parietum,quia vectes erant longi, & accedebant iuxta parietem orientalem Sancti ſanctorum, ideo ſiquis accederet propè ipſum parietem ex tranſuerſio per

F rimulam,quæ erat inter parietẽ, & ianuam poterant videri extremitates vectium,& tamen ſiquis modicũ recederet a pariete non poterat videre per rimulam inter parietem,& oſtium Sancti ſanctorum. Et hoc eſt,ꝙ dicit litera.ſ.ꝙ non apparebãt vltra extrinſecus: ipſum autem corpus arcæ non poterat videri ab exiſtentibus extra ſancta ſanctorũ,ſiue eſſent propè,ſiue longè,& hoc quia arca erat magis intra Sãcta ſanctorum,& non poterat patere per rimulam paruam trãſuerſalem,quæ erat inter parietem, & oſtium Sancti ſanctorum.iſtud colligitur magis.2. Paralip.6. vbi eſt litera clarior,& dicitur: Vectes autem arcæ,quia paulo longiores erant,apparebant ante oraculum. Si verò quis paulum fuiſſet extrinſecus, eos videre non poterat.

G *Qui & fuerunt ibi vſque in præſentem diem*.ſ. vectes cũ ipſa arca manſerunt ibi.ſ.in ſancto ſanctorum vſq; ad præſentem diem.i.vſque ad diem,quo ſcriptus fuit liber iſte, ex quo apparet, ꝙ liber iſte fuit magno tempore ſcriptus poſtq̃ facta ſunt hæc, alioquin non diceretur vſque ad pręſentem diem,quia non ſignificaret aliquid: fuit tñ ſcriptus liber iſte per Ieremiam, q̃ fuit magno tempore poſt fabricationem templi.ſ.tempore captiuitatis Babylonicæ, ideo poterat dicere iſtud. Et eſt ſenſus, ꝙ nunq̃ fuit mota arca de loco ſanctuarij vſquequo Ieremias ſcripſit librum iſtum,& tñ mutata fuit viuente Ieremia, quia vel ipſe duxit eam in ſepulchrum Moyſi,ſicut habetur 2.Mach.2.c.vel ſaltem combuſto templo per Chaldæos perijt: quia totum templum exuſtum eſt, & dirutum fuit vſque ad

H ſolum,& tunc viuebat Ieremias, quia ipſe fuit in Ieruſalem quando capta eſt, & deſcendit poſtea in Aegyptum cum illis Iudæis,qui manſerunt in terra Iudeæ, vt patet Iere.39.& vſque ad 43.

In arca autem non eſt aliud, niſi duæ tabulæ lapideæ. Hic dicitur quid continebat illa arca, quæ erat in ſancto ſanctorum: Iſtæ tabulæ erant,in quibus erant ſcripta decem præcepta:in vna præcepta pertinentia ad Deũ, & in alia præcepta pertinentia ad proximum.

Quas poſuerat in ea Moyſes in Horeb.ſ. in monte Sinai fuerunt poſitæ tabulæ iſtę in arca, vt patet Exo.25. vocatur autem Horeb mons Sinai,quia idem ſunt.

I *Quando pepigit fœdus dominus cum filijs Iſrael*. Fędus.n. eſt quædam pactio mutua, qua quis obligat ſe alteri, & ille obligat ſe ei,ſic enim fuit in Deo, & Iſraelitis, quia Iſraelitæ promiſerunt Deo, ꝙ ſeruarent legem eius,& Deus promiſit,ꝙ benefaceret eis,& acciperet eos ſpecialiter in populum Exo. 19.ſ. ſi audieritis vocem meam,& cuſtodieritis pactum meum,eritis mĩhi in peculium de cunctis populis, mea eſt enim omnis terra,& vos eritis mihi in regnum ſacerdotale,& gens ſancta. Iniebatur autem fœdus occidendo quædam animalia, & ipſi qui faciebant pactum tranſibãt inter illa, vt patet in pacto, q̃d Deus fecit cum Abraham: Gen.15. Aliter etiam fiebat interdum.ſ. ꝙ aſpgeretur ſanguis animalium occiſorum ſuper ipſos

K inientes pactum, ſic factum fuit hic:nam ad cõfirmationẽ legis occiſa ſunt aĩalia multa, & ſanguis aſpſus eſt ſuper populũ, & q̃a Deus erat vnus de inientibus pactũ,& nõ poterat ſuper ipſum fundi ſanguis, fuſus eſt ſuꝑ altare,& ſuꝑ librũ legis loco Dei,vt patet Exodi 24.& magis ad Heb.9. De iſto mõ iniendi fędus inter Deũ & Iſraelitas declaratũ fuit ſatis Ioſue vltimo.

Cum egrederentur de terra Aegypti.ſ. iſtud fędus fuit factum qñ Iſraelitę exierunt de Aegypto.ſ.diebus ferè 50.poſt exitum de Aegypto. Nam exierũt de Aegypto die 15.menſis primi,vt patet Exo.12.& Num.33. venerunt aũt in montem Sinai prima die menſis tertij: Exo.19.& poſt tres dies data eſt lex, vt patet ibidẽ & ſic fuerunt quaſi.50.dies.

Quomodo

Quomodo dicitur hic, quòd in arca nihil erat, nisi duæ tabulæ lapideæ, cum etiam Apostolus ponat vrnam auream, & manna, & virgam Aaron. Quæst. VI.

A

QVAERETVR quomodo dicitur hic, ꝙ in arca nihil aliud erat, nisi duæ tabulæ lapideæ: nam ad Hebr.9. Dicit Apostolus, ꝙ erant ibi tabulæ, & vrna aurea continens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat. De his etiam satis apparet; nam de tabulis habetur Exo.25. Cum dicitur, quòd testimoniũ poneretur in arca, idest, duæ tabulæ, quæ erant in testimonium legis datæ: de vrna mannæ patet Exo.16. De virga Aaron patet Nume.17. Erat etiam ibi Deuteronomium, quod scripserat Moyses. Nam videntibus Israelitis positũ est in arca. De hoc Deut.31. Scilicet, Tollite librum istum, & ponite illum in latere arcæ. B Respondendum secundum quosdam, ꝙ in arca erant omnia ista, quæ dicta sunt, & tamen principaliter erãt ibi tabulæ legis, eo ꝙ arca fuit facta principaliter, vt ponerentur ibi tabulæ, vt patet Exo.25. Quia cum iussit Deus Moysi fabricare arcam dixit ei, Ponite in arca testimonium, quod dabo tibi, idest, tabulas. Et ad hoc fuit mentio facta solum de tabulis. Aliter potest dici, & melius, quòd in arca solum erant tabulæ: habebat tamen ipsa quandam diuisionem, quæ vocabatur latus arcæ: & in ista erat virga Aaron, & vrna aurea cum manna, & Deuteronomium: & hoc satis patet Deuter.31. Scilicet, Tollite librum istum, & ponite illum in latere arcæ. illud autem latus non vocabatur C arca. Apostolus autem accepit arcam largius, ideo dixit, quòd erant in ea tabulæ, & vrna, & virga Aaron. *Factum est autem.* Hic ponitur secundum, s. diuinæ præsentiæ insignis apparitio: nam venit nebula, quę ostendebat Deum præsentem esse completis cæremoniis introductionis arcæ. *Factum est autem cum exissent sacerdotes de Sanctuario.* Introiuerant enim sacerdotes in tẽplum, vt ponerent arcam in Sancta sanctorum, & tũc non erat aliqua nebula in templo: cum vero exierunt impletum est nube. *Nebula impleuit domum Domini.* Idest, Impleuit totum tẽplum, & etiam partes coniunctas in porticu, & atrio sacerdotum. Fuit autem ista nebula ad ostendẽdum diuinam præsentiã: quia cum D ante hoc nulla nebula esset in templo, & subito repletum esset nubibus, apparuit quòd Dei opere factum esset, quia non erat locus generationis nubium, aut nebulæ intra templum. Sic etiam factum est, quando consummatum fuit tabernaculum Moysi: nam nubes impleuit illud intus, & extra; ita vt nõ posset Moyses ingredi tectum fœderis. Exo.40. Sic etiam erat super arcam: nam ad ostendendum gloriam Dei super arcam in Sancta sanctorum, apparebat ibi nubes. Leuit.16. Scilicet, In nube apparebo super oraculum.

Appàritio insignis præsentiæ Dei.

Quare impletum est templum nebula. Quæst. VII.

QVAERETVR quare Deus impleuit templum E nunc nebula. Respondendum, quòd Salomon fecerat templum, in quo semper maneret arca Dei, & exhiberentur Deo cæremoniæ cultus, & quia Israelitæ nesciebãt, an placeret Deo istud templum, & ipsi erant nimis Infideles, nisi viderẽt aliqua miracula: iuxta illud 1. ad Corinth.1. Scilicet, Iudæi signa petunt, & Græci sapientiã quærunt: voluit Deus, vt satisfaceret eis ostendere, ꝙ sibi placebat templum istud: & ad hoc ostendit signum acceptationis suæ per præsentiam suam in ostẽsione nebulæ istius supernaturaliter. Istum modũ tenebat Deus semper cũ Israelitis, quia quando aliquid nouũ faciebant, quod ad ipsum pertineret, ostendebat illud sibi placere. Sic patet de sacerdotibus, quos consecrari fecit, s. de Aaron, & filijs eius: nam die primo, quo ministrauerunt venit ignis de cœlo, & consumpsit sacrificia eorũ in signũ, ꝙ Deus acceptabat illa. Leuit.9. Etiam qñ consummatum est tabernaculum Moysi, in quo cultus Deo exhibendus erat, ostendit se acceptare illud implendo nube intus, & extra, pendebatque semper per diem nubes super tabernaculũ, & per noctem pendebat ignis. Exo.40. Decuit igitur, quòd nunc ostenderet se acceptare templum istud, ædificatum ad honorem suum in aliquo signo sensibili.

Quare Deus apparuit in nube, & ostendit ibi gloriam suam, potius quàm in aliquo alio signo. Et quòd diuersimode apparuit Deus in Veteri, & Nouo Testamento. Quæst. VIII.

QVAERETVR vlterius quare Deus potius ostẽdit gloriam suã in nube, quàm in aliquo alio. Respondendum, ꝙ istud fuit ad declarandum conditionem Veteris Testamenti, cuius erant cæremoniæ illæ, quæ fieri debebant in templo Salomonis. Nam Deus taliter se solet habere ad homines, quales ipsi sunt. Fuit autem habitudo diuinæ præsentiæ, & manifestationis in Veteri Testamento duplex, scilicet, obscura, & terribilis. In Nouo autem Testamento fuit manifesta, & benigna, siue tractabilis. Ideo fuerunt necessariȩ diuersæ manifestationes, quantum ad modum in Nouo, & in Veteri Testamento: nam in Veteri apparebat Deus in nube, vel in igne. In nube quidem, vt esset apparitio occulta, quia nubes velat id, quod intus est. In igne autem, vt esset apparitio terribilis. Sciendum tamen, ꝙ quando Deus apparebat in igne in Veteri Testamento, non apparebat in igne claro, sed in igne fumoso, & operto caligine nubium, vt ex parte ignis esset apparitio terribilis, & ex conditione nubium esset obscura, vt per hoc nihil cognoscerent, & magis timerent. De primo patet: nam Deus apparuit in nebula facto tabernaculo Moysi: & etiam consummato templo Salomonis. Etiam apparebat in nebula super arcam, de quibus dictum fuit supra. Aliquando autem apparebat gloria Domini in aliquibus nubibus pulchris, grossis tamen, vt non posset videri quid latebat. sic fuit Exo.24. Scilicet, Viderunt Dominum, & sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cœlum cum serenum est. De secundo patet, nam in datione legis apparuit mons Sinai totus ardens, & opertus caligine, ita vt totus populus timeret, & etiam ipse Moyses. Exo.19. & Deuteron.4. & 5. Et vt nihil cognoscerent Hebræi de eo, quod erat intra nubem, fuit ibi fumus grossus, & caligo nimia. In Nouo autem Testamento præsentia Dei fuit tractabilis, & benigna, siue manifesta. Et patet hoc de legislatione, nam fuit data lex Iudæis cum tonitruis, & fulguribus, atque lapidibus. Exo.19. Lex autem Euangelica fuit data in magna benignitate: nam Christus ascendit cum discipulis suis in monte, & aperiens os suũ docebat eos de Regno Dei. Matt.5. Et ibi fuit principium dationis legis Euangelicæ. Etiã fuit ista manifesta, quia Apostoli viderunt Christum, qui eis legem ferebat, ipsi autem Iudæi solam vocem loquentis audiebant, & nullam figuram viderunt. Deuteron.4. Scilicet, Custodite solicitè animas vestras, non vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est Dñs in Horeb de medio ignis. Fuit ẽt manifesta apparitio diuinæ præsentiæ in confirmatione legis Euãgelicæ: nam Spiritus Sanctus apparuit in linguis igneis, seditq; super Apostolos, & oẽs alios, q presentes erant. Actu.2. Et non erat ille ignis terribilis, sed placidus, gaudebantque Apostoli videndo illum. Sic ẽt fuit in trãsfiguratione Christi, vbi apparuit gloria maiestatis Christi: nã ibi clarè visus est Christus, &

Differentia ꝓmulgationis legis nouę, & veteris.

& Moyses, & Elias loquentes cum Christo. Matth. 17. & Mar. 9. Et non conturbabantur discipuli videntes Christum transfiguratum, sicut timuit totus Israel, quando dabatur lex audita voce tubæ. Exodi 20. Et Deuteron. 5. Sed tantum gauisi sunt, vt Petrus diceret ad Christum: Domine bonum est nos hic esse, si vis faciamus hic tria tabernacula. Matth. 17. Istam differentiam timoris, & benignitatis inter legem Moysi, & Euangelij ostendit Apostolus ad Hebræ. 12. dicens: Non enim accessistis ad tractabilem, & accessibilem ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum: & vocem verborum quam qui audiuerunt excusauerunt se, ne eis fieret verbum: & ita terribile erat, quòd videbatur quòd Moyses dixit exterritus sum, & tremebundus. Hæc de lege veteri: & sequitur immediatè de lege Christi, scilicet, sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuẽtis Ierusalem cœlestem. Differentiam etiam occultationis, & manifestationis inter veterem, & nouam legem, quantũ ad manifestationem, in noua, & occultationem in veteri demonstrat Apostolus. 2. ad Corinth. 3. cum dicit: Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, vt non intenderent filij Israel in faciem eius, sed obtusi sunt sensus eorum: vsque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet non reuelatum, quod in Christo euacuatur: sed vsque in hodiernum diem, cum legitur Moyses velamen est positum super cor eorum: cùm autem conuersus fuerit ad Dominum, auferetur velamen: nos verò reuelata facie gloriam Domini speculantes in eandem imaginem transformamur. Ad significandum ergo statum veteris testamenti, quem isti nunc habebãt, debuit Deus potius apparere in nube, quàm in aliqua clara visione. Non debuit autem apparere in igne, quia ignis erat, vt fieret visio terribilis, & decuit ista apparitio in datione legis, vt Israelitæ timentes Deum terribiliter apparentem, non auderent facere cõtra legem. Quòd autem fieret ad hunc finem, patet Exo. 20. scilicet, Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur, & ait Moyses ad populum: Nolite timere, vt enim probaret vos Deus venit, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis. Nunc autem non dabantur aliqua præcepta, ad quorum obseruationẽ necessarius esset timor, sed solum ostendebat Deus se acceptare templum illud ad cultum suum; ideo debebat ostendere hoc in aliqua specie, quæ nullius timoris eẽt: sic enim fuit nubes. Ideo tam hic quàm in tabernaculo Moysi completo apparuit diuina acceptatio in nube, vt dictum est. Considerandum vlterius, quòd apparitio in nube aliquando fiebat ad occultandum aliquid specialiter, quod intra nubem latebat, aliquando autem solum ad significandum statum illorum, quibus fiebat apparitio. De primo patet in datione legis. nam apparuit Deus in nube densissima, & fumo, & igne obscuro: & hoc, quia Angeli loquebãtur ad populum dando legem, & non ipse Deus cùm non posset loqui, & quia illi assumebant corpora ad loquendum, quæ viderentur ab Israelitis, nisi velarẽtur nube oportuit, quòd esset ibi caligo magna, vt non viderentur, quia si viderentur Israelitæ coluissent eos, vt Deos. Quòd autem propter hoc non visi fuerint: patet Deuteron. 4. s. Cauete solicitè, & custodite animas vestras: non enim vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est Dominus in Horeb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem. Sic etiam erat intra Sancta sanctorum super arcam: nam ibi apparebat Angelus loquens in assumpto corpore de aere, vt declaratum est Exo. 25. & Leuit. 16. Et ne sacerdos magnus, videret illam effigiem intrans in

F Sancta sanctorum apparebat nubes super propitiatorium; & etiam sacerdos ferebat secum thymiama ardens, vt exhalante grosso vapore nihil videre posset super propitiatorium. Leuit. 16. Aliquando autem fiebat apparitio in nube non ad occultandum aliquid, quod intra lateret, sed solum ad signandum statum illorum, quibus fiebat apparitio esse obscurum: & sic fuit in apparitione ista, & etiam in completione Sanctuarij Moysi, vt supra dictum est. *Et non poterant sacerdotes stare, & ministrare propter nebulam.* Istud potest intelligi dupliciter. Vno modo, quòd non poterant sacerdotes stare intra templum, & ministrare ibi propter nebulam, quæ impleuerat totum templum: & tunc ministratio sacerdotum erit illa, quæ fit in templo: ista autem erat duplex solum, scilicet, incendere

G thymiama in aurora, & vespere super altare thymiamatum: & disponere lucernas in candelabris, vt patet Exo. 30. Cæteræ autem ministrationes fiebant extra templum in atrio sacerdotum. Alio modo potest intelligi, quòd sacerdotes non possent stare in atrio suo ministrando, eo quòd nebula non solum impleuerat domum templi, sed etiam porticum eius, & atrium sacerdotum, & omnia, quæ in circuitu erant pertinentia ad ministrationem sacram, & tunc intelligetur quòd sacerdotes offerebant sacrificia in atrio, nec poterant illa complere propter nebulam. Iste sensus est verior, quàm primus. Quod patet, quia supra dicitur, quòd cum sacerdotes egrederẽtur de Sanctuario, ne-

H bula impleuit domũ Dñi: ergo nunc qñ ministrabant non erant intra templum. Secundo patet, quia dr̃, ꝙ non poterant sacerdotes stare, & ministrare propter nebulam: & tñ intra templum vnicus sacerdos ministrabat, quia ibi solum cremabatur thymiama, & parabantur lucernæ, quæ vnicus sacerdos faciebat, vt patet Exo. 30. s. Adolebit incẽsum super eo Aaron, quãdo componet lucernas incendet illud: & quando collocat eas ad vesperum. Etiam patet, quia Zacharias pater Beati Ioãnis introiuit solus in templum ad cremandum thymiama, quando apparuit ei Angelus, & factus est mutus, vt colligitur Luc. 1. Erant ergo sacerdotes isti in atrio facientes sacrificia, vbi omnes sacerdotes simul erant, & multi ministrabant. *Impleuerat*

I *enim gloria Domini domum Domini.* Vocatur gloria Domini ipsa nubes, vel nebula, quæ ostendebat præsentiam Dei: nam non poterat aliter apparere illa nebula subito in templo, cum in nullo alio loco esset, nisi ex operatione Dei: & vocatur gloria, idest, maiestas, vel apparatus: quia in omni loco Deus est: tamen non vbique ostendit similem imaginem præsentiæ suæ. Aliqui dicunt, quòd ista nebula apparens erat nimis lucida, sicut fuit illa nubes, quæ apparuit, quando Christus transfiguratus est. Matth. 17. Et ob hoc volunt, quòd tanta erat magnitudo lucis huius, ꝙ non poterant sacerdotes aliquid videre, eo ꝙ magna lux retundit intuitum. Sed hoc non stat, quia ista nubes vocatur caligo, vt patet 2. Paralip. 5. s. Nec possent sa-

Gloria Domini vocatur nubes.

K cerdotes stare, & ministrare propter caliginem. Item patet ex dictione Hebraica, quæ ponitur hic, quæ significat caliginem. Sed aliqui dicunt, quòd erat ista nubes ex vna parte lucida, & ex alia tenebrosa, sicut fuit illa nubes, quæ fuit inter Israelitas, & Aegyptios: nam erat obscura, & illuminans noctem, scilicet, ex parte Israelitarum illuminabat, & ex parte Aegyptiorum offuscabat. Exo. 14. Sed hoc non oportet poni, cum tam litera nostra, quàm Hebræa vocet istam nebulam caliginem, & non est aliqua necessitas ponendi eam fuisse lucidam. *Tunc ait Salomon: Dominus dixit, vt habitaret in nebula.* Idest, Dominus promisit, quòd habitaret in obscuritate: vbi autem Deus hoc dixerit, non apparet; ideo quidam

dicunt,

dicunt, quòd Deus non dixit hoc verbo, sed opere: & A erit sensus: Deus dixit, vt habitaret in caligine, idest, Deus disposuit ostendere præsentiam suam per caliginem. Alij autem dicunt, quòd hoc dictum est Leuit.6. Cùm dictum fuit ad Moysen: in nube apparebo super oraculum. Sed non stat, quia ibi solum intelligitur de nubecula quadam, quæ apparebat intra Sancta sanctorum super propitiatorium, vt colligitur ibidem ex litera. Dicendum igitur, quòd licet Deus hoc dixerit, tamen non apparet, vbi dixerit, sicut multa alia referuntur in scriptura fuisse dicta, & tamen non apparet locus, vbi originarie dicta fuerint. *Aedificans ædificaui domum in habitaculum tuum firmissimum, & solium tuum in sempiternum.* Ista omnia sunt verba Dei ad Salomonem: & fortè dicta fuerũt ista Salomoni a Deo, B quando apparuit ei cum ædificaretur templum, supra 6. Vbi dixit, quòd si ambularet in vijs eius, habitaret Deus in medio Israelitarum, & tunc fortè dixit de habitatione in nebula, quamquàm scriptura ibi non expressit, & dicit: Aedificaui tibi domum in habitaculum firmissimum, idest, dedi tibi progeniem firmissimam, scilicet, vt filij tui firmiter regnent post te, nec amoueatur posteritas tua de regno, sicut amota fuit posteritas Saulis. Hoc promisit Deus præcedenti libro, cap.7. Et dicitur solium tuum in sempiternum, scilicet, si tu, & filij tui non peccaueritis, supra 6. Vel sit promissio absoluta: quia dato, quòd peccarent Salomon, & posteri sui, non erat auferẽdum regnum omnino de posteritate Salomonis, vt declaratum est C eodem cap. *Conuertitque Rex faciem suam, & benedixit omni Ecclesiæ Israel.* Scilicet, Ante hoc erat conuersus Rex ad templum orando, & nunc conuertit vultum suum ad populum, qui erat post ipsum, & benedixit toti Ecclesiæ, idest, toti multitudini. Benedicere enim est bona imprecari, vtpote si Salomon diceret: Deus det vobis talia, & talia bona. *Omnis enim ecclesia Israel stabat.* Idest, Totus populus stabat ante templum attendens, quid loqueretur Salomon. *Et ait Salomon benedictus Dominus Deus Israel.* Scilicet, Laudetur nomen eius, quia fecit bona quæ sequuntur. *Qui locutus est ore suo ad Dauid patrem meum.* Ista locutio est de promissione, quam Deus fecit Dauid, quòd D regnarent posteri eius post eum, & quòd filius eius ædificaret templum, præcedenti libro, cap.7. & 1. Paralipomenon 22. Et dicitur ore suo locutus est ad Dauid, idest, per Prophetas suos: nam per Nathan Prophetam reuelata fuit Dauid ista promissio, vt patet præcedenti libro, cap.7. Sed dicitur ore suo, quia ita est verum, quòd Deus per Prophetas loquitur, sicut si per seipsum loqueretur: ipse tamen per se loqui non potest. *Et in manibus eius perfecit.* Idest, Deus perfecit per manus Dauid id, quòd promisit ei. Et in hoc laudat Deum, tanquàm sit verax in promissis, quia sicut promisit ita compleuit: & intelligitur de ista ædificatione templi, quia Deus promisit, quòd E filius nasciturus de Dauid ædificaret templum: & nũc completum erat. *Dicens, a die qua eduxi populum meum Israel de Aegypto.* Ponitur ista dies, quia ista fuit principium populi Israel. Nam ante hoc non erat populus, sed serui Aegyptiorum, serui tamen nec per se faciunt populum, nec sunt pars populi, vt declaratum est supra 6. *Non elegi ciuitatem de vniuersis tribubus Israel, vt ædificaretur domus, & esset nomen meum ibi.* Scilicet, Nullam aliam vrbem elegi, nisi nunc Ierusalem: istud subticetur hic, & exprimitur. 2. Paralipomenon 6. Scilicet, Elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea. Sed obijcietur, quòd elegerit Deus alias vrbes: quia Moyses dixerat Deutero. 12. Quòd Israelitæ non offerrent sacrificium in omni loco, quem viderent, sed in eo, quẽ elegerit Dominus in vna tribuum tuarũ: Israelitæ tamen locauerant tabernaculum in multis locis, s. in Silo, Nobe, Gabaon, & non peccauerant in hoc: cùm totus Israel faceret istud, & Prophetæ consentirent, ergo Deus elegerat ante hoc aliquas vrbes. Respõdendum, quòd Deus elegerat aliqua loca, in qbus celebraretur cultus suus, & esset ibi tabernaculũ, sed nõ elegerat aliquam vrbem ad hoc, vt ædificaretur ei ibi templum, sicut fuit nunc ædificatum in Ierusalem, & hoc signat litera, dicens: Non elegi ciuitatem, vt ædificaretur ibi mihi domus. *Sed elegi Dauid, vt esset super populum meum Israel.* Dupliciter potest intelligi. Vno modo elegi Dauid, idest, non solum ipsum elegi in Regem, sed etiam elegerat prius Saulem: sed intelligitur quòd elegit eum in Regem, & vt esset pater eius, qui ædificaturus erat templum. Secundo modo intelligitur, quòd Deus elegit Dauid in Regem, scilicet, quòd ante eum nullum elegerat: nam licet fuerit Saul Rex, tamen Deus non elegit eũ, vt esset Rex: quia non elegit eum, vt maneret posteritas eius: ipsum autem Dauid elegit, vt maneret posteritas eius semper in Regno. Hoc significauit Dauid loquens ad Michol, præcedenti lib. cap. 6. Scilicet, Viuit Dominus, quia ludam ante Dominum, qui elegit me potius, quàm patrem tuum, & oẽm domum eius. & tamen Deus acceperat Saulem in Regem, sed non permanenter: ideo dicebatur non electus. *Voluitque Dauid pater meus ædificare domum nomini Domini Dei Israel.* Istud voluit Dauid in principio Regni sui, super Israel: & consuluit super hoc Nathan Prophetam, sed Deus dicit, quòd non ædificaret. præcedenti libro, cap.7. *Et ait Dominus ad Dauid patrem meum.* Scilicet, Per Nathan Prophetam, vbi supra. *Quod cogitasti in corde tuo ædificare domum nomini meo, benè fecisti ipsum mente pertractans.* Ista fuerunt verba Dei ad Dauid per Nathan, & non exprimuntur præcedenti libro, cap.7.

Non elegit Deus aliquã vrbem, nisi Ierusalẽ, in qua ędificaret templũ.

Quomodo Dauid poterat mereri volendo contrarium eius, quod Deus volebat. Et in quot sit meritum. *Quæst. IX.*

QVAERETVR quomodo poterat Dauid benè facere volendo contra id, quod Deus volebat: Deus tamen dicit, quòd meruit. Respondendum, quòd mereri consistit in volendo facere aliquod bonum propter Deum, & ex charitate: ista tria sunt semper necessaria in ratione meriti. Dauid autem voluit facere bonum, scilicet, ędificare templum, quod bonum erat, etiam ad bonum finem, scilicet, ad augmentandum cultum Dei: etiam ex charitate hoc voluit, quia erat tunc vir valde deicola, ideo meruit. Quòd autem Deus vellet illud, vel non, per accidens est, & ignotum nobis, ideo nihil minus meretur qui bonum vult, quod est contra voluntatem Dei, quam qui vult bonum, quod Deus vult. Item non solum volens bonum contra voluntatem Dei, quam ignorat meretur: sed etiam qui vult bonum contra voluntatem Dei, quam scit: nam non tenemur velle omnia, quæ Deus vult, quia Deus vult quædam, quæ si nos vellemus, contra charitatem ageremus, ideo non tenemur conformari ei in volito, sed in modo volendi, vt sunt exempla vulgaria. De Dauid autem dicendum, quòd non solum meruit volẽdo ædificare templum, antequàm sciret voluntatem Dei esse contrariam, sed etiam postquàm reuelatum est, merebatur desiderando ipsum, & dolendo aliqualiter, quòd Deus prohiberet eum ædificare: licet non debebat Dauid iam aggredi ædificationem templi, quia licet desideranda esset, quia bona erat; tamen non erat iam agenda, quia vetita erat. Dicitur quòd Dauid benè egit cogitans ædificare templum, idest, deliberans, quia in

in sola cogitatione non est meritum, cum adhuc sit inuestigatio incerta. Hoc significatur clarius. 2. Paralipomenon 6. Scilicet, Quia hæc fuit voluntas tua, vt ædificares domum nomini meo, bene quidem fecisti, habens huiuscemodi voluntatem. *Veruntamen tu non ædificabis mihi domum*. Non repulit Deus Dauid ab ædificatione, tanquàm indignum: quia valde dignior erat Salomone, sed quia erat occupatus bellis, & non poterat vacare ædificationi. Causa autem verissima declarata est supra 5. Salomon autem iussus est ædificare, eo quòd in tempore suo erat futura pax continua. *Sed filius tuus, qui egredietur de renibus tuis*. Dicitur filius egredi de renibus, idest, de lumbis, quia vasa seminaria sunt alligata lumbis, ex quibus defluit materiale omnis generationis. Ex hoc patet, quòd Absalom, Adonias, Ammon, & alij filij Dauid non poterant ædificare domum Domino, quia hic dicitur: Qui egredietur de renibus tuis: & tamen illi iam egressi fuerant, quando dicta sunt ista verba. Quod patet, quia de generatione eorum habetur præcedenti libro, capitu. 3. Et geniti sunt dum Dauid regnaret super Iudam: verba autem hæc dicta sunt ad eum, dum regnaret super totum Israel, eodem lib. cap. 7. *Ipse ædificabit domum nomini meo*. Scilicet, Faciet templum.

An siquis post Salomonem tentasset ædificare templum, peccasset. Quæst. X.

QVAERETVR si aliquis alius conatus fuisset ędificare templum Domino, an peccaret. Respondendum, quòd aut vellet ædificare: postquàm Salomon ædificasset, aut prius. Si postea, dicendum, quòd peccaret dupliciter. Primò, quia constituebat diuersa loca cultus Domini, & tamen Deus iusserat in vnico altari offerri sacrificia. Leuit. 17. Et patet magis Iosue 22. Vbi dicitur, quòd nefas erat facere aliud altare ad immolandum, quàm illud, quod erat in Sanctuario Domini: si tamen essent duo templa, essent duo altaria: esset igitur pugnandum modo hostili contra istum, qui conaretur ædificare aliud templũ, sicut nouem tribus, & dimidia voluerunt pugnare cõtra duas, & dimidiam, cum fecissent altare: putantes, quòd fecissent ad immolandum. Iosue 22. Secundò peccaret, quia agebat contra voluntatem Dei determinatam. Nam Deus dixerat, quòd Salomon ædificaret templum, & postquàm ędificatum est, approbauit illud præsentia sua in nebula, vt patet supra. Ideo faciens contra hoc esset manifestus hostis Dei. Si autem facere conaretur ante ædificationem templi Salomonis: aut hoc esset, antequàm reuelaretur, quòd Salomon ædificaturus erat templum mandato Dei, vel postquàm reuelatum est: si primo modo, non peccaret, licet in hoc distinguendum est, quia aut iste, qui conaretur ædificare esset persona priuata, aut publica, sicut Rex, vel Princeps totius Israel. Primo modo peccatum erat, quia non erant in Israel futura multa templa, sicut inter nos sunt multæ Ecclesiæ, sed vnicum: & istud debebat fieri auctoritate totius populi; ideo si persona priuata vellet ædificare templum modo priuato, peccaret. Secus autem si forte ipse, tanquàm diues vellet ministrare loco totius populi expensas pro ædificatione Sanctuarij. Si autem esset persona publica, vt Rex; quia ille videbatur gerere vicem totius populi, non peccaret volendo ædificare, sed potius mereretur: & sic fuit de Dauid, qui antequàm Deus aliquid determinaret de ædificatione eius, deliberauerat ædificare, & Deus dixit, quòd merebatur. Si autem conaretur aliquis ædificare templum, postquàm erat promulgatum, quòd Deus iussisset hoc fieri per

F Salomonem, peccaret: quia ageret expresse contra mandatum Dei: & ob hoc Dauid non ædificauit, quamquàm proposuisset: quia Deus reseruauerat hoc pro Salomone.

Salomon si non ædificasset templum peccasset. Quæstio. XI.

QVAERETVR vlterius, an Salomon peccaret, si non ædificaret templum. Respondendum, quòd verba dicta ad Dauid de ædificatione futura per Salomonem, non solum erant prophetia, sed etiam præceptum; ideo tenebatur Salomon ad illa: & quia erat istud præceptum affirmatiuum tenebatur pro loco, & tempore, scilicet, quàm citius
G haberet opportunitatem inciperet ędificare. Item patet, quia tenebatur Salomon obedire pręceptis honestis patris sui: pater tamen iussit ei, & hortatus est valde, quòd ædificaret templum, & parauit ei ad hoc omnes expẽsas, vt patet 1. Paralipomenon 22. & 28. Ideo tenebatur ædificare. Sed dicetur quomodo tanto tempore, quo Israelitę steterant in terra promissionis nullus conatus fuerat ædificare templum Domini: cum tamen essent multi viri boni temporibus his. Respondendum, quòd nullus hoc fecit, eo quòd Deus nulli dixerat, quòd ædificaret ei templum, vt patet præcedenti libro, cap. 7. Scilicet, Nunquid loquens locutus sum ad vnam de tribubus Israel, cui præcepi, vt pasce-
H ret populum meum, dicens: quare non ædificasti mihi domum cedrinam? Israelitæ autem expectabant diuinam iussionẽ ad hoc: ideo nullus conabatur ædificare templum. Deus autem mouit Dauid ad volendum hoc; non quidem, vt ipse ædificaret, sed quòd cum prohiberetur ei ædificatio, prædiceretur de filio suo, quòd ædificaturus esset, & sic incitaretur Dauid ad parandum expensas pro ædificatione, vt facilius ædificaret Salomon, & sic fecit: nam omnes impensas parauit, vt patet 1. Paralipomenon 22. *Et confirmauit Dominus sermonem suum quem locutus est*. Istud intelligitur, quantum ad successionem in Regno, & ædificationem templi, quia vtrumque prædixerat Deus de Salomone, & vtrumque compleuerat, ideo erat
I verbum suum confirmatum. *Stetique pro Dauid patre meo*. Hic exprimitur particulariter confirmatio verbi Dei, scilicet, steti pro patre meo, idest, fui successor eius in Regno. *Et sedi super thronum Israel*. Idest, Factus sum Rex totius Israel. *Sicut locutus est Dominus*. Scilicet, Præcedenti libro, cap. 7. *Et ædificaui domum nomini Domini Dei Israel*. Scilicet, Aedificaui templum non pro Deo: quia ipse non potest morari in eo, sed pro nomine Dei, scilicet, vt inuocetur ibi nomen Domini, dicẽdo, ista est domus Dei. Etiam vt de ipso loco fundantur orationes ad Dominum. *Et constitui ibi locum arcæ*. Scilicet, Sanctum sanctorũ, quod erat quædam domus quadrata viginti cubitorum in longitudine, & totidem in latitudine, & totidem in
K altitudine: de cuius fabricatione patet supra 6. & vocatur locus arcæ: quia intra domum illam nihil erat, nisi arca, & duo magni cherubim de lignis oliuarũ obumbrantes eam alis suis. *In qua fœdus est Domini*. Idest, In arca sunt duæ tabulæ legis, quæ vocantur fœdus Domini, de quo supra in litera declaratum est. *Quod percussit cum patribus nostris*. Scilicet, Cum prædecessoribus, qui erant apud montem Sinai, quando data est lex. *Quando egressi sunt de terra Aegypti*. Scilicet, Fere 50. diebus factum est istud fœdus post exitũ de Aegypto, vt supra dictum fuit. *Stetit autem*. Hic ponitur tertiũ huius cap. scilicet, Salomonis oratio: & diuiditur in septẽ partes, sm ꝙ continet septem petitiones. Secunda ibi. *Si peccauerit*. Tertia ibi. *Si fugerit*. Quarta ibi. *Si clausum fuerit*.

fuerit. Quinta ibi. *Fames si oborta*. Sexta ibi. *Insuper, & alienigena*. Septima ibi. *Si ingressus fuerit*. Prima in tres, primò ponitur Salomonis deuota dispositio: secundò gratiarum actio ibi. *Domine Deus Israel*. Tertiò de futuris petitio ibi. *Nunc igitur Domine*. Circa primum dicitur. *Stetit autem Salomon ante altare Domini*. Intelligitur de altari holocaustorum, quod erat extra templum in atrio sacerdotum. Etiam non est intelligendum, quòd Salomon esset intra atrium circa altare, quia cum esset Salomon laicus non licebat ei introire in atrium sacerdotum, sed stabat in atrio laicorum, quod erat coniunctum atrio sacerdotum; & ex ipso loco respiciebat directè altare holocaustorum: & sic orabat cōtra Occidentem. Quòd autem esset Salomon in atrio laicorum, patet 2. Paralipomenon 6. Cum dicitur, siquidē fecerat Salomon basim æneam, & posuerat eam in medio basilicæ, stetitque super eam. basilica tamē erat atrium laicorum distinctum ab atrio sacerdotū, vt patet eod. lib. cap. 4. s. Fecit ēt atrium sacerdotum, & basilicā grandē, i. atriū laicorum. Sciendum autem, ꝙ Salomon volens loqui audiente toto populo fecit basim æneam ad modum cathedræ, vel lapidis alti habentem quinque cubitos longitudinis, & totidem latitudinis, & tres altitudinis, & flexis genibus stetit super eam. 2. Paralipomenon 6. *In conspectu ecclesiæ Israel*. Idest, Coram toto populo. *Et expandit manus suas in cœlum*. Iste modus orandi est valde approbatus: nam Salomon nunc orauit extendens manus in cœlum. Apostolus etiam 1. ad Timoth. 2. Introducit istum modum, dicens: Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira, & disceptatione. Conuenit autem iste modus valde orationi, quia oratio est assensio mentis in Deum in vocem prorumpens. Ideo sic ad exprimendum illam assensionem mentis conuenit esse vocem: ita etiam conuenit manus eleuari ad Deum, vt signetur totam spem nostram, & desiderium ad Deum esse. *Et ait: Domine Deus Israel*. Hic ponitur secundum, scilicet, gratiarum actio, & laudatur Deus in his. *Non est similis tui Deus in cœlo desuper, nec in terra deorsum*. Scilicet, Nullus Deus est præter te, ideo nullus est tibi similis. Vel aliter, quia gentes putabant esse plures Deos, dicit Salomon, quòd de illis, qui putabantur Dij a Gentilibus, nullus erat Deo æqualis. Nam quidam putabant Solem esse Deum, aut gyrum stellarum, alij ignem, alij aerem, & similia. Sapien. 13. Et tamen nullus istorum Deo similis erat in potentia, Et dicitur in cœlo sursum, aut in terra deorsum, quia Gentiles partim ponebant Deos in cœlo, & partim in terra vocantes Deos cœlestes selectos, idest, valde electos, de quibus constituebant plurima astra. Alij autem erant Dij in terra, qui vocantur a Poetis Satyri, & Fauni, & rustica numina, & nymphæ, vt ponit Ouidius primo Metamorph. De quibus erant Dij montium, & Dij vallium, & segetum, & camporum, vt dicitur infra vigesimo. Cum dixerunt Syri de Deo Israel: Dij montium sunt Dij eorum; & ibi declarabitur de istis. Ad excludendum ergo omnes istos dixit tam in cœlo, quàm in terra. *Qui custodis pactum, & misericordiam seruis tuis*. Pactum quod Deus fecit cum Israelitis erat, quòd acciperet eos in populum peculiarem de cunctis gentibus, & benefaceret eis, plusquàm alijs hominibus, si ipsi custodirent præcepta eius. Exodi 19. Et hoc custodiebat semper Deus, quia quando Israelitæ erant boni, conferebat eis Deus bona multa, & non permittebat noceri eis ab aliqua gente. Dicitur Deus custodire misericordiam, quia vltra bona, quæ promittit, confert multa diligentibus se, & ista sunt ex misericordia, & non ex pacto. *Qui ambulant*

Salomonis oratio.

A *coram te in toto corde*. Scilicet, Siquis sequatur Deum ex toto corde suo, seruat Deus pactum benefaciendo illi, alioquin infligit mala multa, de quibus Leuitici vigesimosexto, & Deuteronomij vigesimooctauo, dicitur ambulare aliquis in toto corde, quando non sequitur Deum ex parte, & idola ex parte: sicut faciebant Samaritani, sequenti libro, capit. decimoseptimo, Scilicet, Fuerunt gentes iste timentes quidem Dominum, sed nihilominus idolis suis seruientes. hoc euitare volebat Elias, dicens: Quousque claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum. Non potest autem aliquis digne Deum colere, si partim idola colit: sic dixit Samuel ad Israel, B supra primo libro, capitu. septimo. Scilicet, Si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum, auferte Deos alienos de medio vestri Baalim, & Astaroth, & præparate corda vestra Domino, & seruite illi soli. Vel dicitur ex toto corde, idest, ex totis viribus, & desiderio: ita vt nihil ex negligentia amittatur de cultu Dei, & sic dicitur Psalmo primo: De viro beato: In lege Domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die, ac nocte. *Qui custodisti seruo tuo Dauid patri meo, quæ locutus es ei*. Scilicet, Promisit quòd de filijs suis futurus esset rex: & quòd ille ædificaret templum, & istud completum erat. *Ore locutus es*. Scilicet, Per Prophetas tuos. Nam per Nathan dicta sunt hæc, præceden-C ti libro, capitu. septimo. *Et manibus perfecisti*. Scilicet, Compleuisti dictum tuum. Et dicitur manibus perfecisti, non quòd Deus manus habeat, sed ad similitudinem nostram, cum sit manus organum, maxime operatiuum, dicitur omne quod fit manibus fieri. *Vt & hæc dies probat*. Idest, Hodie apparet veritas promissi tui, quia iam ego factus sum Rex, & templum ædificatum est. *Nunc igitur Domine*. Hic ponitur tertium, scilicet, de futuris petitio. *Conserua famulo tuo Dauid patri meo, quæ locutus es ei*. Deus enim promiserat Dauid tria. Primum, quòd de filijs suis esset Rex. Secundum, quòd ille, qui succederet ei, ædificaret templum. Tertium, quòd D nunquàm deficerent Reges de domo Dauid, vt patet præcedenti libro, capitu. septimo. Duo istorum compleuerat Deus. Et de his dicitur supra: Qui custodisti seruo tuo Dauid patri meo, quæ locutus es ei. Tertium supererat complendum, scilicet, quòd nunquam deficeret regnum de domo Dauid: & pro ista orauit nunc Salomon, & dixit: Conserua famulo tuo Dauid patri meo: & non dixit, conserua mihi propter duo. Primum, quia promissio facta fuerat Dauid, & non Salomoni: Ideo non poterat Salomon petere, quòd Deus conseruaret ei, quæ promiserat sibi. Secundum est, quia Dauid erat sanctior Salomone: ideo credidit, quòd propter eum compleret Deus promissa, potius quàm propter Sa-E lomonem. Sic enim orabant antiqui viri sancti, per merita aliorum Sanctorum, qui præcesserant, sicut orauit Moyses per merita Abrahæ, Isaac, & Iacob. Exodi trigesimosecundo. Licet ipse Moyses esset vir sanctus.

Dicens non auferetur vir de te. Idest, De stirpe tua. *Coram me, qui sedeat super thronum Israel*. Idest, Semper erit aliquis de stirpe tua, qui sedeat in throno regali. *Ita tamen si custodierint filij tui viam suam, vt ambulent coram me*. Idest, Ista promissio fuit cum conditione, scilicet, quòd filij Dauid sequerentur legem Dei, & ita nunc orabat Salomon cum ista conditione impleri promissionem Dei.

Sed obijcietur, quòd non fuerit aliqua conditio, quia præcedenti libro, capitulo septimo, dicitur,

K 3 quòd

quòd etiam si filij Dauid derelinquerent legem Dei, non auferret ab eis misericordiam suam, idest, regnū, sicut abstulit a Saule. Respondendum, quòd circa firmitatem regni posterorum Dauid erant duo. Primum erat, quòd nunquàm auferretur regnum filijs Dauid vsque ad magnum tempus, sed semper essent reges de eis, siue magni, siue parui. Secundum erat, quòd filij Dauid semper regnarent super totum Israel, & non susciperent aliquam aduersitatem. Primum istorum erat sine conditione: ideo etiam si peccarent filij Dauid, non auferretur eis regnum in totū: & de hoc intelligitur, quod habetur præcedēti lib. c. 7. Secundum erat cum cōditione, & quia filij Dauid nō tenuerunt conditionem, non mansit regnum super totum Israel in posteris Dauid: sed fuit diuisum mortuo Salomone, infra 12. De isto autem secūdo loquitur hic Salomon: quod patet, quia dicitur, Non auferetur vir de te, qui sedeat super thronum Israel, idest, sit rex super totum Israel. Et dicitur, Si custodierint filij tui viam suā, idest, si custodierint operationes suas a peccato: quia operatio hominis vocatur via eius. *Sicut tu ambulasti in conspectu meo*. In hoc Deus laudabat ipsum Dauid. Sed dicetur quomodo dictum fuit hoc Dauid, quia ipse peccauit grauiter in morte Vriæ, & adulterio Bethsabe? præcedenti lib. cap. 11. Peccauit etiam numerando populum, eodem lib. cap. vltimo. Respondendum, quòd quando Deus ista dixit de Dauid nondum peccauerat, quia ista dicta sunt, præcedē. lib. cap. 7. Peccata autem Dauid fuerūt postea, eod. lib. cap. 11. & vlti. *Et nunc Domine Deus firmentur verba tua*. Scilicet, Quòd filij sui sedeant super thronum totius Israel in æternum. Et orabat hoc Salomon sub conditione illa: quia fortè poterat esse, ꝙ ēt si filij Dauid nō peccarent, Deus non daret eis tanta bona. Vel fortè orat Salomon, vt Deus det spiritum omnibus filijs Dauid custodiendi præceptum Domini, *Ergo ne putandum est, quòd vere Deus habitet super terram?* Hic Salomon tollit falsam opinionem quorundam, qui putabant, factum fuisse templum, vt Deus habitaret in eo: ipse autem dicit, quòd non fecit ad hoc, quia non est credibile, quòd Deus habitet super terram. ideo stultum esset facere ei mansionem. Sed obijcietur, quia Deus vbique est, ideo in terra habitat, & etiam in templo Salomonis cum esset quædam pars terræ. Respondendum dupliciter: primò, quòd Deus nō potest habitare in terra, nec in aliquo loco, quia habitare est in aliquo loco manere ad conseruationem manentis ab incommodis, & sic habitatio introducta est propter necessitatem, iuxta illud: Initium vitæ hominis, panis & aqua, & domus. Ecclesiast. 29. Deus autem est aliquid incorporeum non potens locari. Etiam non potest pati aliquod nociuū, sicut res corporales: ideo non potest propriè habitare in domo, sed largissimè. Ideo dicitur hic: ergo ne putandum est, quòd Deus vere habitet super terram? q. d. largè sumendo super terram habitat. Secundo dicendum, quòd aliquid dicitur habitare in loco illo, in quo clauditur: & ob hoc domus vndique clausa est. Isto modo non poterat fieri Deo habitatio, quia Deus non capi potest in tota terra, ergo a fortiori non poterit capi in vna domo. Istam solutionem secundam tenet Salomon in litera, dicens; si cœlum, & cœli cœlorum te capere non possunt, quanto minus domus hæc, quam ædificaui? non tamen ex hoc negandum est Deum habitare super terram, quia in tota terra est cum nullus sit locus, cui desit diuina præsentia. *Si enim cœlum, & cœli cœlorum te capere non possunt, quanto minus domus hæc, quam ædificaui?* Satis concludit ratio, quia terra respectu cœli obtinet vicem puncti, vt satis demonstratum est ab omnibus Astrologis: & probat illud Ptolomæus in 1. parte Al-

Deus nō habitat i terra.

F magesti. ideo si cœlum quod est quasi immensæ quātitatis non potest capere Deum, a fortiori terra nō capiet eum. Et proprie dr̄ te capere nō pn̄t: qa licet nihil est quod Deū capiat quātūcunq; sit magnū, nihil erit in quo Deus nō sit quantūcunq; sit paruum. Ratio diuersitatis est, quia Deus nō est ens corporeum, occupans aliquam magnitudinem: ideo in quātumcunq; re parua poterit capi: immo in puncto, qui indiuisibilis est capitur. Nam Deus magis proprie indiuisibilis, quàm punctus: quia res est diuisibilis, secundum ꝙ est magnitudo: est autem indiuisibilis, inquantum recedit a natura magnitudinis; quod ergo magis recedit a conditionibus magnitudinis, est magis proprie indiuisibile. Sic est de Deo, & puncto: nam punctus licet

Nihil ē, qd Deū capiat, quātūcūq; magnum, & nihil est in quo Deus nō sit, quantūcūq; paruum.

G ſm substantiam nō sit magnitudo, tamen habet quandam conditionem magnitudinis, inquātum punctus nunq̄ est sine magnitudine, & habet positionem in illa: Deus autem nec ſm substātiam est magnitudo: nec etiam habet aliquam colligationē ad magnitudinē, sed oīno est absolutus: ideo in quocunque puncto assignato Deus totus est; immo, si possibile eēt, fore mille Deos vel infinitos, omnes caperentur in puncto, s. ꝙ substantia eorum tota ibi esset. Secunda pars est, ꝙ omnia simul sumpta non capiunt Deum: nam si omnia simul Deum caperēt, si adderetur aliqua pars vniuerso, iam Deus non posset esse in illa, eo ꝙ non poterat se extendere extra suam naturalem magnitudinē. Quòd autem Deus in omnibus sit, nō est accipiendū

H ex sua extensione, sicut magnitudines extenduntur, sed ex sua illuminatione, quia esse hic, & non esse ibi prouenit ex aliqua limitatione essendi: Deus autem omnino est illimitatus propter infinitatem essentiæ; ergo vel in nulla re est, vel erit in omnibus simul, & etiam extra omnia. Declaratur hoc, quia in magnitudinibus limitatur locus rei per terminos quantitatis suæ, scilicet, per terminos exteriores: & quantum ad hoc necesse est corpus quodcunque esse hic, & nō alibi: nisi fortè sit infinitum in quantitate, cuius nullus sit terminus claudens. Isto modo Deus, vel quæcunque res spirituales non possunt locari in vno loco, vel in multis, eo ꝙ non habent terminos magnitudinis, per quos sint hic, & non ibi, nec habent infinitam ma-

I gnitudinem, per quam omnia occupent. In rebus autem spiritualibus nō potest accipi esse hic, vel ibi modo prædicto: sed accipitur secundum limitationem essentiæ, & virtutis. Nam sicut magnitudo per suos terminos coaptatur huic loco, & non maiori, nec minori; ita substantia spiritualis per diffusionem virtutis suæ coaptatur toti illi spatio, in quo operatur: & sic dicimus animā esse in toto corpore, quia in toto operatur, licet non sit coextensa corpori. Dicimus etiam esse Angelum in toto illo spatio, in quo operatur, vel operari potest: & quia anima sic operatur in corpore, & non extra, dicimus animam esse solum in corpore: & quia Angelus propter limitationē virtutis suæ potest extendere eam ad istam magnitudinem spatij, &

K non ad maiorem, dicetur aliquis Angelus esse hic, & nō alibi. Deus autem non est limitatus, quantum ad virtutem, quia est infinita potestas eius: ideo sicut est hic, ita ēt est alibi: ex hoc aūt sequitur, ꝙ Deus nō possit comprehendi in omnibus rebus simul sumptis, iō quòd sit in omnibus, & extra oīa; quia oīa, quę sunt, finita sunt: virtus aūt Dei infinita est; ideo non solū pōt applicari his rebus, sed etiam quibuscunq; alijs, si crearentur vsq; ad infinitā magnitudinē. Ex hac autem illimitatione Dei in essendo, sequitur illimitatio eius in tempore. Nam quælibet alia res est limitata in essendo, eo quòd non est totum esse, sed quædam portio ipsius eē, ideo ponitur in genere, & specie, quæ dicūt limitatas portiones essēdi: Deus aūt est totū eē eo

quòd

quòd est purum esse, ideo impossibile est eum esse in aliquo genere, vel specie, quia tunc Deus nō esset totum esse, eo q quodlibet genus, vel species limitat sibi certā portionē essendi. In tēpore quoque non poterit esse Deus: quia cum ipse habeat totum esse, & partes temporis dicant diuersa esse, necesse est q Deus simul habeat id, quod partes tēporis important per successionē, alióquin nō erit totum esse. Ideo sicut Deus non limitat sibi mensuram aliquam durationis, sed simul habet totam durationem, ita non limitabit sibi aliquam partem rerum, vel aliqua loca, in quibus sit, sed simul erit in omnibus. *Sed respice ad orationem serui tui.* Ista sententia est incompleta, quia dixerat Salomon, quòd Deus non habitabat super terram, ideo quòd non faciebat domum ad hoc, quòd habitaret in ea, & debebat subiungere, quòd faciebat eam solū ad hoc q inuocaretur ibi nomē Domini. Sic patet 2. Paralip. 6. Scilicet, Si cœlū, & cœli cęlorū te nō capiunt, quāto minus domus ista, quā ædificaui? sed ad hoc tm̄ facta est, vt respicias orationem serui tui. Hoc autē debet hic suppleri, & dr̄: sed respice ad orationem serui tui, i. nolo, q ista domus sit ad habitationem tuam, cū sit impossibile, sed respice orationem, i. solum sit, vt respicias orationem, quam ego facio in ea, & quam facient omnes post me. *Et ad preces eius, Domine Deus meus.* Replicatio sententiæ est; quia idem est oratio, & preces: licet oratio potest accipi pro toto ipso coniuncto ex pluribus petitionibus: preces autem vocantur ipsę petitiones contentæ in oratione. *Audi hymnum, & orationem, quam seruus tuus orat coram te hodie.* Idem est hymnus, & oratio, sed propriè hymnus significat canticum: ista autem oratio aliquo modo potest dici canticum. *Vt sint oculi tui aperti super domum hanc die, ac nocte.* Dicitur hoc secundum modum loquēdi humanum, quia Deus non habet oculos, & ideo non potest eos habere apertos, nec clausos; sed sicut homo, qui sollicitè aliquid attendit, habet oculos apertos, ne perdat illud: ita Deus debebat habere attentionem magnam circa domum istam. Et intelligitur hoc quantum ad custodiam, scilicet, quòd non traderet eam in manus hostium: vel intelligitur quantum ad exauditionem orationum, scilicet, quòd omnes orationes ibi factæ, siue a Iudæis, siue a Gentilibus exaudirentur a Deo: sicut patet ex petitionibus, quæ infra habentur. *Super domum, de qua dixisti: erit nomen meum ibi.* Scilicet, Deus dixit, quòd nomen suum inuocaretur super domum illam, ideo debebat exaudire omnes inuocantes nomē Domini in ea, alioquin non prodesset inuocari nomē Dei in illa. *Vt exaudias orationem, quam seruus tuus orat ad te in loco isto.* Idest, Exaudi orationem, quam ego oro nunc, & orabo quandocunque fuero hic. *Vt exaudias deprecationem serui tui, & populi tui Israel.* Idest, Non solum audi orationem meam, sed etiam audi orationē totius populi tui Israel, quandocunque orauerit hic. *Quodcunque orauerit in isto loco.* Intelligitur de orationibus iustis, quia nefas eēt, quòd aliquis iniustum a Deo oret sciens: aut velit q oratio sua, etiam si sit iniusta, exaudiatur. Est autem peccatum istud duplex. Primū, quia qui vult orationem suam iniustam a Deo audiri, vult iniustum: cum ipse iniustum petat: petere tamen scienter iniusta, peccatum est. Secūdò peccat, q̄a vult, q Deus iniquitati assentiat: istud verò est grauissimū, quia Deus iniquitatē nō vult, sed potius odit oēs operantes iniqtatē, Psal. 5. *Et exaudies in loco habitaculi tui in cœlo.* Dixerat supra, q Deū nō capiebat cęlum, nec cęli cęlorū: hic aūt dr̄ q habitaculum Dei est in cęlo. Dicēdum, q Deus nō propriè habitat in cœlo, nec in terra, quia non potest capi in omnibus his; habitator tamē clauditur in habitaculo suo; sed dicitur Deus habitare in cęlo, i. esse ibi, & hoc modo etiam habitat in terra,

A quia nihil est, vbi Deus non sit. Dicitur tamen potius Deus habitare in cœlo, q̄ in terra: eo q cœlum locus nobilior est, q̄ terra. Etiam quia Deus in cęlis dat gloriam animabus Beatis, in terra autem non. *Et cum exaudieris propitius eris.* Hic accipitur exaudire largè: nam exaudire est consentire petitioni eorum, qui orant: & tūc cum Deus exaudierit, non oportet q propitietur, quia iam propitiatus est, cum propitiari sit condescendere precibus orantium: & sic est differentia inter audire, & exaudire: quia audire significat solam auditionem sine condescensione, exaudire autem est audire, & condescendere: sed hic solum accipitur pro audire. *Si peccauerit homo in proximum suum.* Ista est secunda petitio, quæ concernit statum hominis ad proximum

Cur De' esse in cęlo dicat.

Inter audire, & exaudire quid intersit. Secunda petitio Salomonis.

B suum; & est sensus, quòd Israelitæ in communicationibus habebant interdum litigia, quæ iuramento dirimenda erant, & quia aliqui iurabant falsè, petiuit Salomon, q quicunque iuraret in templo, si falsè iuraret puniretur a Deo. Et dicitur si peccauerit homo in proximum suū, idest, si præsumitur peccasse, vel litigatur super peccato, quia non præsupponitur hic, quòd certè peccauerit: nā tunc non oportebat esse iuramētum aliquod, si constaret de peccato: cū iuramētum sit introductum ad dirimendū litigia, vt patet ad Hebr. 6. s. Hoīes p maiorē suū iurant, & oīs controuersię eorum finis est iuramentū. Idē extra de iureiur. cap. & si Christus. *Et habuerit aliquod iuramentum, quo teneatur astrictus.* Non est intelligendū, q iste iam iurasset, & postea iret

C in templum, sicut vr̄ litera significare, quia tunc non apparet, ad quid illuc iret, sed q erat litigiū sup aliqua re, & aliqua pars cogebatur iurare, siue ex delatione iudicis, vel partis, & veniebatur ad templum, vt ibi fieret iuramentum cum maiori solennitate: siquis tale iuramentum non curans falsum diceret, orat Salomon, vt Deus puniret illum. Patet istud 2. Paralipo. 6. Scilicet, Si peccauerit quispiam in proximum suum, & iurare contra eum paratus venerit, seque maledicto constrinxerit coram altari in domo ista. Et dicitur: Et habuerit aliquod iuramentum, quo teneatur astrictus, idest, obligetur ad faciendum aliquod iuramentum. *Et venerit propter iuramentum coram altari tuo.*

Vbi iuramentum fiebat.

D Idest, Venerit ad iurandum coram altari, scilicet, quia iudex iubet, aut pars petit, q iuramentum fiat coram altari. Non est intelligendum, q isti iurantes introirēt ad altare, quia illud erat intra atrium sacerdotum, in quod nullus laicus intrabat, sed fiebat iuramētum in atrio magno laicorum in directo altaris: ita vt iurans videret altare Domini, sicut dictum fuit supra in litera de Salomone, quòd stetit ante altare, & tamen ipse erat in atrio laicorum, vt declaratum est. *In domum tuam.* Vocatur domus Dei large templum, & omnia atria coniuncta templo, quæ erant ad orationem, vel ministrationes sacras. *Tu exaudies in cœlo.* Idest, Tu audies quid isti iurant. Dicit hoc Salomon, vt Deus attendat ad iuramenta, quæ ibi fiunt, scilicet, in alijs lo-

E cis, cum homines iurant falsum, Deus non punit illos tanq̄ si non audiret, vel non aduerteret. In templo aūt non debebat esse sic, sed quòd quicunque falsum iuraret illico a Deo puniretur, vt pateret reuerentia magna templi, & virtus Dei specialis in illo. *Et facies.* Scilicet, Quod iustum est retribuēdo bene iuranti bonū, & deieranti inferendo pœnam. *Et iudicabis seruos tuos.* Iudicare est ius reddere, & istud erat inter partes, quia per iuramenta, quæ ibi fiebant Deus retribuebat cuique partium ius suum, s. siquis verū iuraret, Deus absoluebat eum ab impetitione partis: & si alia pars malitiosè induceret aliquem ad iurandum, cum aliàs verum sciret, Deus puniebat ipsum compellentem aliū ad iurandū. *Condemnans impium.* Idest, Iudicans eū dignū cōdēnatione, vel ferens sn̄iam cōtra eū. *Et reddens viam*

suam super caput eius. Intelligitur tam de falsum iurante, quàm de compellente alium malitiosè ad iurandum, quòd Deus redderet viam suã super caput eius, idest, puniret eum, sicut merebatur malitia eius. *Iustificansque iustum*. Idest, Ferens sententiam absolutoriam pro iusto. *Et retribuens ei secundum iustitiam suam*. Scilicet, Dans bonum pro bono opere. Et intelligitur tam de iurante, quàm de compellente ad iurandum, quia siquis compulsus iurare hic verum iuraret, non solum Deus non puniebat eum, sed etiam cõferebat ei aliquod speciale beneficium, sicut si ageret aliquod opus meritorium. Simile patet Numeri 5. Vbi dicitur de muliere, contra quam erat suspitio, & biberet aquas amarissimas, si non erat polluta cum alio viro, Deus dabat ei liberos. Vnde dato, ꝙ prius non haberet filios tunc Deus ei dabat: si autem esset rea rumpebatur femur eius; sed hic est talis probatio, sicut ibi per aquas amarissimas; quia iste qui iurat si deieraret Deus inflicturus erat ei pœnam. Eodem modo intelligitur de illo, qui compellebat alium ad iurandum; dum tamen non ageret malitiosè, cognoscens innocentiam iurantis, si moreretur iurans, non peccabat qui compulerat eum iurare, quia bono animo egerat, eo quòd nesciebat innocentiam illius, & prosequebatur ius suum. hoc patet Numeri 5. Vbi dicitur de viro, qui cogebat vxorem suam subire probationem aquarum amarissimarum, quia si illa moreretur, vir non erat reus criminis: cum dicitur maritus absque culpa erit, & illa recipiet iniquitatem suam.

Ad quid introductum est, quòd fierent talia iuramenta, qualia dicit hic Salomon in Veteri Testamento. Quæstio. XII.

QVAERETVR ad quid introductum est, quòd fierent talia iuramenta; quia sine his poterant diffiniri dubia, scilicet, ex ꝓbatione actoris, alioquin absolueretur reus. Respõdendum, quòd conueniens erat fieri istam probationem per iuramẽtum coram altari: quia aliqui casus erant, in quibus non poterat aliter fieri probatio, nisi per iuramentum partis. Sic patet Exo. 22. de depositario, & depositore: quia siquis deponeret pecuniã, vel simile apud aliũ, & furto subtraheretur, ita tamen quòd non posset probari furtum commissum fuisse, tenebatur depositarius iurare, quòd non extenderat manum suam ad illud, & tunc absoluebatur. Idem etiam si daretur ad custodiam asinus, vel bos, aut alia animalia, eodẽ cap. Præter hæc etiam in alijs casibus dubijs, in quibus de iure põt & contingit iuramentum deferri litigatori à iudice, vel a parte: & tenetur subire illud, quia sic etiã fit in iuribus humanis, vt patet extra de iureiurando, cap. iuramentum. Hoc dato conueniens fuit, quòd iuramenta, quæ fierent coram altari essent nimis solennia, & timenda: ita quòd ille, qui iuraret falsum, puniretur a Deo in aliquo signo sensibili, ita vt omnes scirent, quòd Deus inflixerat illam pœnã propter periurium. Istud autem erat valde conueniens ad honorem templi, quia Deus voluit ostendere istud templum venerabile nimis: & ob hoc in dedicatione sua impleuit illud nebula in signum præsentiæ suæ. Ita nunc cum illi, qui falsum iurarent in Sanctuario, punirentur illico a Deo, omnes pauerent a Sanctuario Dei, & hoc est quòd Deus volebat. Ob hoc enim Deus fecerat arcam esse terribilem, scilicet, quòd quicunque videret illam nudam, moreretur. Numeri 4. Et sic honorabant Bethsamitæ eam dicentes; Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti huius? supra 1. lib. cap. 6. Et hoc dicebant, quia mortui fuerant de ipsis quinquaginta millia cùm vidissent arcã,

Conueniẽs fuit, ꝙ iurans falsũ coraã altari, puniret.

F sic etiam volebat Deus, quòd templum suum esset terribile Israelitis. Leuit. 26. Scilicet, Custodite sabbata mea, & pauete ad Sanctuarium meum. Fuit ergo conueniens istud esse in Sanctuario. Motiuum huius fuit, quia Israelitę ducebant aduersarios suos ad Sanctuarium, vt iurarent ibi quasi timore Dei, & loci sacri non auderent falsum dicere. Si autem viderent quòd aliqui falsum iurabant, & tamen non puniebantur potius iurantes in Sãctuario, quàm extra Sanctuarium putarent illud esse contemptibile. Deus autem maxime attendebat, vt cæremoniæ legis veteris tenerentur in magno honore: ideo conueniens fuit istud fieri de iurantibus in Sanctuario.

G *An inducens alium ad iurandum in Sanctuario, vbi poterat mori, si iuraret falsum, peccabat. Quæst. XIII.*

QVAERETVR vlterius an erat licitum, quòd quis induceret alium ad iurandum in Sanctuario, vbi poterat mori si falsum iuraret. Respondendum, quòd non erat peccatũ: nam Salomon orauit hic istud, & Deus concessit ei: si tamen esset illicitum, nec Salomon petiuisset, nec Deus concessisset: ideo licitum erat. Item simile est Numeri 5. De probatione, quæ fiebat per aquas amarissimas. Nam ibi si mulier peccasset, rumpebantur femora eius, & inflabatur venter, & moriebatur. Dicitur tamen de viro, quòd absque culpa esset, & illa reciperet iniqui-
H tatem suam: ergo etiam dato, quòd moreretur qui deierabat, non peccabat, qui eum iurare compulerat. Sed objiciet aliquis, quòd ista est purgatio vulgaris, sicut in ferro candenti, aut aqua nimis calida, aut nimis frigida, & omnes huiusmodi sunt prohibitæ, vt patet in Decretis. 2. quæst. 5. cap. consuluit, & cap. Mennam, & cap. monomachiam. Respondendum, quòd licita erat ista probatio in Veteri Testamento, quia licet secundum se aliqualiter esset inconueniens, tamen permittebatur, sicut multa alia in Veteri Testamento, vt patet de vsuris, & de libello repudij, & similibus: propter conditionem enim Iudæorum permittebantur. Item conueniens erat ista permitti ad honorem templi, quia si iurantes falsum ibi non magis punirentur,
I quam alibi, nullius honoris esset templum apud Hebræos, vt supra dictum fuit. Item conueniebat ad honorem Dei, & sedationem litigiorum: quia Iudei erãt valde increduli, & in omnibus volebant miracula: ideo cum non crederent proximis suis per simplicia iuramenta, decuit tale iuramentum induci, in quo pateret verum dicere ipsum iurantem, scilicet, quòd si falsum diceret Deus ostenderet vindictam, & si nõ puniretur, appareret eum verum dixisse, aliàs autem essent litigia inter Hebræos immortalia, cum vnus non crederet alteri, & haberent semper occasionem discordandi inter se.

K *An liceat nobis exigere iuramenta ab aliquibus in locis sepulchrorum Sanctorum, & super reliquias eorum, & in alijs locis, vbi falsum iurans creditur a Deo percutiendus, vel moriturus illico. Quæst. XIIII.*

QVAERETVR vlterius, an liceat nobis similia iuramenta exigere, vel præstare. Pro quo sciendum, quòd sicut inter Hebræos iurantes falsum in templo, puniebantur à Deo, ita inter nos repertum est quasdam Ecclesias esse, vbi sunt corpora Sanctorum, super quorum sepulchra siquis falsum iurauerit, manifestam punitionem in breui sentit. Aliquis dicet de istis, quòd illicitum sit compellere ad iurandum in talibus locis, eo quòd illi, qui falsum iurant moriuntur, & ista est probatio vulgaris. In contrarium

trarium dicetur, quòd licita sit, quia Salomon obtinuit similem modum probationis à Deo. Respondēdum est, quòd quando aliquis se purgat de aliquo crimine per iuramentum suum, licitum est, quòd compellatur iurare super aliquo altari, vel super sepulchra Sanctorum, ad hoc quòd maior reuerentia habeatur in iuramento. Idem etiam, quando iuramenta præstantur alio modo ad satisfaciendum parti: nam sicut iurantes compelluntur iurare super Euangelijs, vt propter reuerentiam eorum verum dicant, ita etiam licet adhiberi omnes alias cæremonias, per quas credantur cum maiori reuerentia iurare: sic enim est, ꝙ iurent in Ecclesia super altare, vel quòd iurent super sepulchra Sanctorum. Vnde Papa compulit quosdam iurare, purgando se super sepulchra Beati Petri. 2.q.5. cap. Mennam. Quendam etiam alium compulit iurare super sepulchrum Beati Apollinaris, vt patet ibidem, cap. quanto, & cap. qui de causa. Quòd tamen aliquis iuret coram altari illo, vel sepulchro alicuius Sancti, in quo falsum iurās, certissime creditur a Deo manifestè puniendus, illicitum est, & pertinet ad purgationem vulgarem. Sed aliquis dicet, quòd satis licet iuramentum præstari in talibus super talia corpora Sanctorum, sicut Papa compulit quosdam iurare super corpora Beati Petri, & Beati Apollinaris. Dicendum, quòd non est simile, quia ibi compulsi sunt ad iurandum super corpora illorum Sanctorum, ad solam reuerentiam, & non credebantur morituri, dato quòd falsum iurarent. Et hoc modo compelluntur homines communiter iurare super Euangelia, ad reuerentiam ipsorum; non tamen creditur, quòd falsum iurantes, punientur certissimè cum contrarium expertum sit, secus ergo erit vbi scitur falsa iurantes, certissimè puniendos, quia ibi est purgatio vulgaris. Sed aliquis dicet, quòd non sit purgatio vulgaris, quia illa vocatur vulgaris, in qua non potest aliquis illam subiens euadere, nisi miraculum fiat, sicut apparet in ferro candenti, & aqua frigidissima, vel calidissima: & sic tam nocentes, quàm innocentes lædentur necessariò per has purgationes, nisi miraculosè liberentur. Hic autem non est sic, quia innocentes nunquàm lædentur, sed soli periuri. Dicendum, quòd ista est purgatio vulgaris, quod patet, quia simile est, quòd fiebat ad probationem adulterij in muliere suspecta, cùm biberet aquas amarissimas: quia si innocens esset, non nocebant ei aquæ, & erant tales, quæ de se nō poterant nocere, nisi Deus ex miraculo faceret, quòd nocerent. Si autem mulier peccasset, nocebant ei aquæ. Numeri 5. Ista tamen erat probatio vulgaris, vt patet 2. quæst. 5. cap. in libro Numerorum: Et habetur ibi pro palea. Nam in tota illa quęstione agitur de purgatione canonica, vel vulgari. Et ponitur iste §. ad declarandum, quòd ista sit purgatio vulgaris, quæ fit per aquas amarissimas, & tamen omnino est similis probatio, quæ fit super corpora Sanctorum in casu dato; ergo est vulgaris. Pro quo sciendum, quòd purgatio vulgaris habet tres gradus. Primus est, quando sumitur talis modus probandi, in quo necesse est periclitari tam nocentem, quàm innocentem, nisi a Deo miraculosè liberetur: & ista est purgatio, quæ fit in ferro candenti, & aqua calida, & frigida: & ista est nimis illicita. De hac 2. quæst. 5. cap. Mennam, & cap. consuluit, & extra de purga. vulga. cap. dilecti filij. Secundus gradus est, quando probatio est talis, per quam non potest cognosci quis reus aut innocens sit. & tamen est talis, a qua potest tam nocens, quàm innocens liberari sine miraculo: quia tamen non constat ex ea quis nocens, aut innocens sit: & insuper contingit innocentes mori, & nocentes superare, reprobata est. Et sic est purgatio per duellum, vel per similem mo-

Iurās super sepulchrū beati Petri, & Pauli Romæ, si falsum iurat intra annū moritur, vt cōiter tenetur, & colligit ex d. cap. Mēnā & quanto.

Purgatio vulgaris habet tres gradus.

A dum pugnandi. Sic patet 2. quæst. 5. cap. monomachiam. & extra de purga. vulga. cap. cum suscepti, & cap. significantibus. Et ista licet sit mala, non est tam grauis vt prima. Tertius gradus est in purgatione illa, per quam inuenitur delictum sufficienter: & tamen ad inueniendum tentatur Deus, vel saltem fit aliquid ad tentandum Deum, vt inueniatur delinquēs, & sic est purgatio per aquas amarissimas. Numeri 5. Nam ibi innocentes non poterant lædi. Etiam purgatio erat manifestè probans, in qua nunquàm erraretur cum esset a Deo introducta: aliquo modo tamen tentabatur Deus, quia volebant homines per huiusmodi purgationem cognoscere operationem Dei. Sic etiā erat in iurantibus in templo Salomonis, vt patet hic.
B Sic etiam in iurātibus super altaria, vel corpora Sanctorum, super quæ falsè iurantes creduntur puniendi, quia in his attenditur quid Deus faciet de illis. Ecclesia tamen vetuit omnem purgationem, in qua Deus tentatur, vt patet extra de purgatione vulga. cap. dilecti filij: ideo non sunt aliquæ istarum tolerandæ. Et non solum istę, sed etiā aliæ minores, in quibus Deus minus tentari videtur, non permittuntur: sicut antiquitus constitutum erat, quòd si in monasterijs furta fierent, omnes fratres illa die cōmunicarent; & quando Abbas daret eis eucharistiam diceret corpus Domini sit tibi ad probationem hodie, vt patet 2. quęst. 5. cap. sæpe contingit. Sed ipsa purgatio licet olim ab Ecclesia introducta esset, vt patet ibi, postea auctoritate Ecclesiæ ipsa reprobatur, vt dicit ibidem Glosa.
C Et patet, quia homini suspecto nunquam est danda Eucharistia, quanto minus dari debet ad inuestigandam veritatem suspitionis, vt patet de consecra. dist. 2. cap. tribus. Est igitur illicitum, quòd quis compellat alium ad iurandum coram talibus altaribus, vel corporibus Sanctorum: & etiam nullus debet subire spōte tale iuramentum: non quidem tanquàm sit illicitum ipsi reo, sed vt non consentiat malitiæ petentis. Istæ autem purgationes vulgares qualescunque sint intantum sunt reprobatæ, quòd sententia lata per eas non tenet, sed restituitur læsus. extra de purgat. vulg. cap. significantibus. Dicēdum ergo generaliter, quòd omnes illę probationes, quæ vel incertæ sunt, vel pe-
D riculosæ, vel expectant aliquid a Deo pertinent ad purgationem vulgarem, quia Deus tentatur in talibus: & licet Deus dederit Sanctis suis quibusdam ad singularem honorem, quòd iurantes in Ecclesia sua, vel in altaribus, aut super sepulchra false habeant aliquam punitionem, tamen homines non debent subire experimenta diuinæ virtutis. Cum autem obijcitur, quòd Salomon impetrauit istud a Deo, ergo non est illicitum. Dicendum, quòd impetratum fuit ad duritiem cordis Iudæorum, qui in omnibus volebant miracula, & tūc conueniens fuit, sicut multa alia concessa sunt nobis: tamen nihil illicitum permittitur in Nouo Testamento, nec in Ecclesiæ decretis. *Si fugerit.* Hic ponitur tertia petitio, quæ concernit statum
E populi, quantum ad bellum, scilicet, quòd Deus exaudiret Israelitas fugientes de bello, si orarent in ista domo: & dicitur. *Si fugerit populus tuus Israel inimicos suos.* Scilicet, Si fugerit de bello, vel antequàm bellum sit, fugiat a facie hostium timens eos. *Quia peccaturus est tibi.* q. d. non possent hostes præualere, & fugare Israelitas, nisi ipsi peccarent contra Deum, quia aliàs ipsi præualerent contra omnes hostes, & è contrario si peccarent, licet hostes sui pauci essent fugarent Israelitas. De vtroque patet Leuit. 26. Scilicet, Persequimini inimicos vestros, & corruent coram vobis: persequentur quinque de vestris centum alienos, & centū de vobis decem millia. Cum autem essent mali, dicitur ibidem: Ponam faciem meam contra vos, & corruetis

Illicitum est iurare super sepulchra Sanctorum.

Tertia petitio Salomonis.

ruetis

ruetis coram hostibus vestris, & subijciemini his, qui oderunt vos, fugietisque nemine persequente: Ideo dixit Salomon, quia peccaturus est. Hoc tamen non dixit prophetice, tanquàm prænuncians peccata eorum, sed loquens rationabiliter modo humano, cum non sit aliquis, qui non peccet, sic dixit ipse Salomon, infra quòd si peccauerint tibi: non est enim homo, qui non peccet. *Et agentes pœnitentiam*. Scilicet, Dolentes, quia peccauerunt: *Et confitentes nomini tuo.* Scilicet, Laudantes te: est sensus, quòd ipsi dicant se peccasse, & prouenisse eis pœnas iustè: Deum autem nihil iniustè agere in his; & hoc est se culpare, & Deum laudare. Istum modum orandi pro peccatis tenebant omnes Sancti antiqui, vt patet Daniel. 7. Cum orabat pro populo, dicẽs: Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio faciei. *Venerint, & orauerint, & deprecati fuerint in domo hac*. Scilicet, Postquàm fugerint de bello, venerint ad orandum in domo ista coram te. Ista fuit conditio Iudæorum a principio: nam cum fugiebant de bello veniebant ad tabernaculum Domini, & plorabant, atque ieiunabant coram Domino: sic enim fuit, quando vndecim tribus pugnauerunt contra tribum Beniamin pro scelere virorum Gabaa. Nam bis victi fuerunt a Beniamitis, & veniebant vtraque vice in Silo in Sanctuarium, & lugebant ibi coram Domino quousque Deus respondit, quòd in tertio bello vincerent. Iudicum 20. Et dicitur deprecati fuerint, & orauerint, quòd idem est: orare tamen potest accipi pro toto coniuncto ex verbis, quæ proferuntur. Deprecari autem pro ipsis petitionibus singulariter. *Exaudi in cœlo*. Istud dicitur quasi Deus solum esset in cœlo, ita tamen exaudit in terra, sicut in cœlo, cum vbique sit: dicitur tamen de cœlo, quia ibi est præcipua sedes eius. *Dimitte peccatum populi tui Israel*. Scilicet, Dimitte eis peccatum, propter quod ab hostibus fugati sunt, & sic iam non poterunt hostes præualere contra eos. *Et reduces eos in terram, quam dedisti patribus eorum*. Non est intelligendum, quòd ipsi essent extra terram suam, scilicet, ducti in captiuitatem, quia dicitur, quòd fugerint a facie hostium, & quòd venerint ad orandum in templum, sed est sensus, quòd hostes fugantes Israelitas, occupauerant aliquam terram eorum, & iam illam desinebant possidere Israelitæ; ideo oratur, vt Deus reducat Israelitas ad possidendum illam terram, quam hostes occupauerant, & possint excludere hostes suos de illa. *Si clausum*. Hic ponitur quarta petitio, in qua oratur pro bona habitudine terræ nascentium. Consistit autem abundantia terrę nascentium ex duobus, scilicet, ex humore pluuiali ingrossante, & fęcundante terram, & ex calore digerente. Pro calore autem nunquàm oratur, quia cum calor causetur principaliter ex motu Solis super terram, & quia Sol tenet cursum suum vniformem omni tempore, non deficit calor, nisi per accidens: ideo licet calor digerens sit causa præcipua terræ nascentium, nunquàm oratur pro illo: aqua autem pluuialis interdum est multa, ita vt omnia alluuione pereant: Interdum autem nulla, ita vt omnia marcescant; ideo pro hac principalis oratio fit, scilicet, vt veniat, vel cesset: & dicitur. *Si clausum fuerit cœlum.* Propriè cœlum, nec clauditur, nec aperitur, eo quòd est substantia indiuisibilis: sed dicitur aperiri, vel claudi, quia imaginantur vulgares, quòd omnes pluuiæ sint super cœlum, ideo quando pluit aperitur cœlũ, vt stillæ fluant; cum autem cœlum clausum est, nulla aqua ad nos pluuialis venire potest. Iste modus loquendi habetur Deuteronom. 28. Scilicet; Aperiet Dominus thesaurum suum optimum cœlum, vt tribuat pluuiam terræ tuæ tempore suo. *Et non pluerit propter peccata eorum*. Licet enim aliquando naturaliter eueniat defe-

Quarta petitio Salomonis.

Cœlum aperiri, vel claudi, quando dicat.

F ctus pluuiarum: ista tamen diuina dispositione fiunt propter peccata nostra: & ipsa cœlestia corpora sunt instrumenta diuinæ iustitię contra nos, iuxta illud Sapientiæ 5. Scilicet, Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos. Et impossibile est ordine naturali, vel per quemcunque alium nobis aliqua incommoda euenire, quin illa propter peccata nostra eueniant, & a Deo iudicata sint: alioquin aliquid esset, quod nõ caderet sub prouidentia Dei. Per ipsas tamen naturales causas dispensatur prouidentia, vt ait Boetius 4. de Conso. prosa 6. Ideo Deus in pœnam peccatorum tollit pluuias. Deutero. 11. Scilicet, Cauete ne recedatis a Domino, iratusque claudat cœlum, & pluuiæ non descendant: & Deuteron. 28. dicitur, sit cœlum, quod

G supra te est ęneum, & terra, quàm calcas ferrea: det Dominus imbrem terræ tuæ puluerem, & de cœlo descendat cinis, donec conteraris. *Et orantes in loco isto pœnitentiam egerint nomini tuo*. Idest, Doluerint de peccatis, & dolendo laudauerint nomen tuum, sicut dictum est in præcedenti petitione. *Et a peccatis suis conuersi fuerint*. Scilicet, Non solum corde dolentes, sed etiam in opere ab illis recedentes. *Propter afflictionem suam*. Dupliciter intelligitur. Vno modo referendo ad verbum sequens, scilicet, exaudi eos, & hoc propter afflictionem suam, idest, contritionem cordis: sic enim dicitur aliquis affligere animam suam aliter referendo ad illud verbum conuersi fuerint, scilicet, pro dato, quòd conuertantur ad Deum propter afflictio-

H nem, & non principaliter pro detestatione criminis Deus exaudiet illos. *Exaudi eos de cœlo*. Non magis de cœlo, quàm de terra exaudit, cum vbique æqualiter sit, sed in cœlo putatur a vulgaribus solum thronus Dei. *Et dimitte peccata seruorum tuorum, & populi tui Israel*. Scilicet, Illa peccata, propter quæ non veniebat pluuia, ita vt veniat pluuia. *Et ostende eis viam bonam, per quam ambulent*. Idest, Da eis post hoc cor deuotum ad te, vt ambulent in via præceptorum tuorum, quæ est via bona, & non incidant in aliqua peccata, per quæ rursus mereantur perdere abundantiam pluuiarum. Nam incipientibus peccatis, Deus tollit pluuiam. Si autem peccata increuerint reddit terram omnino inhabitabilem propter siccitatem. Sic patet

I Psal. 106. Scilicet, Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim: terram fructiferam in salsuginem a malitia inhabitantium in ea. *Et da pluuiam super terram tuam, quam dedisti populo tuo in possessionem*. Scilicet, Dimisso peccato da pluuiam saltem, quia tu dedisti eis terram istam in possessionem. *Fames si oborta*. Ista est quinta petitio, in qua oratur contra diuersa mala, tam famis, quàm ægritudinum: & maxime in terræ nascentibus, in quibus sunt multi modi ad pereundum: & dicitur. *Fames si oborta fuerit in terra*. Ex quacunque causa oriatur, nam multis modis fames venit: & erat fames propter peccata, quæ interdum tantum crescebat, vt comederẽt homines filios suos, & mulieres comederent illuuiem secundinarum fluẽ

K tium de ventre. Deuteron. 28. Et aliquando accidit hoc inter Israelitas, scilicet, in obsidione Samarię, sequenti lib. cap. 7. *Aut pestilentia*. Ista est ægritudo, qua faciliter omnes infecti moriuntur, & est morbus contagiosus. *Aut corruptus aer*. Iste est, qui inducit pestes: nam cum ipse corruptus fuerit ex aliqua putrefactione terræ, vel ex corpore cęlesti influente, & attractus fuerit per inspirationem, & respirationem inficiuntur præcordia, & faciliter homines pereunt. Est etiam interdum quidam modus corrupti aeris nocẽtis principaliter terrę nascentibus, sicut est ventus vrens, qui terræ nascentia tenera exurit. Et pro hoc accipitur hic, & non pro peste, vt patet 2. Paralipomenon 6. vbi ponitur aurugo, idest, aeris rubigo, vbi nos dicimus

Quinta petitio Salomonis.

hic

hic aer corruptus. Et dicitur aurugo quando aer nocens facit terræ nascentia marcere, vel putrefieri degenerando a naturali colore. *Aut ærugo*. Vocatur ærugo quidam vermis, qui nascitur in folijs arborum, & omnia desiccat, & exurit velut ignis. *Locusta*. Animal cognitum est, quod a principio alas non habet: & cum creuerit habet alas, & omnia terræ nascentia deuorat. *Rubigo*. Ista est quædam infectio causata in segetibus, ita vt declinent a colore naturali, & putrescant. Aliquando tamen rubigo accipitur pro animali: sic patet 2. Paralipomenon 6. Vbi ponitur bruchus, vbi dicitur hic ærugo. *Et afflixerit eum inimicus eius portas obsidens*. Istud est aliud malum, scilicet, quod ab hostibus infligitur: & in isto etiam Deus exaudiebat orantes de templo. *Omnis plaga*. Ista est percussio, quæ a Deo infligitur, sicut pestis, & similia. *Vniuersa infirmitas*. Istę sunt ægritudines, quæ naturaliter eueniunt. *Cuncta deuoratio*. Ista deuoratio est, quæ fit a locustis, vel alijs animalibus, aut illa, quæ fit ab hostibus deuastantibus terram. *Et increpatio, quæ acciderit omni homini de populo tuo Israel*. Aliquæ literæ habent hic increpatio: & vocatur increpatio pœna quæcunque, & est modus frequentatus in scriptura, vt patet Psalm. 104. Scilicet, Et non permisit quemquàm nocere eis, & increpuit pro eis reges, idest, puniuit: sic etiam dicitur increpuit mare rubrum, idest, puniuit, vel percussit: & est sensus, quòd a quacunque pœna inflicta liberarentur Israelitæ per orationem factam in templo. Alia litera habet imprecatio, & dicitur imprecatio quando quis orat aliqua mala euenire super se, vel super aliũ, & si illa mala venerint per orationem in templo liberabitur. *Siquis cognouerit plagam cordis sui*. Idest, Siquis cognouerit in corde suo istam plagam euenire a Deo propter peccata sua, sic patet 2. Paralipomenon 6. Scilicet, Siquis de populo tuo fuerit deprecatus cognoscens plagam, & infirmitatem suam. *Et expanderit manus suas in domo hac*. Scilicet, Orauerit extendendo manus ad te, quia iste est modus orandi, vt patet 1. ad Timoth. 2. *Tu exaudies in cœlo in loco habitationis tuæ*. Vbique Deus habitat, vel in nullo loco. Vocatur tamen cœlum habitatio Dei; quia est locus excellentior. *Et repropitiaberis*. Idest, Misereberis condescendendo precibus. *Et facies, vt des vnicuique secundum omnes vias suas*. Idest, Dabis bonis bona, & malis mala. Et non est sensus, quòd Salomon oret cuilibet peccatori malum reddi, sed quòd cõuersis ad Deum, licet peccauerint, misereatur: quia iam isti habent viam bonam, & manentibus in peccato contumaciter mala reddantur. Et hoc, vt cognoscatur Deus, & timeatur. *Sicut videris cor eius*. Idest, Sic da ei, sicut habet in corde. Ex hoc apparet, quòd via hominis ex corde eius consideratur: nam dixerat, & des vnicuique secundum omnes vias suas, & mox subiunxit, sicut videris cor eius, quasi in corde sit tota via hominis. Et ratio est, quia aliquorum exterior via bona videtur; & tamen corda eorum iniqua sunt, iuxta illud, est qui nequiter se humiliat, interiora autem eius plena sunt dolo: vnde Christus solum iudicauit immunditiam esse in corde, & ex corde prodire omne malum. Matt. 15. Deus quoque non iudicat secundum ea, quæ extra apparẽt, sed intuetur cor, supra 1. lib. cap. 16. *Quia tu nosti solus cor omnium filiorum*. Idest, Cognitio certissima de via hominis est per ea, quæ in corde sunt: ideo si homines possent cognoscere interiora, non egerent testibus, nec alijs probationibus: quia tamen illa incognita sunt iudicant per exteriora. Deus autem nouit corda, ideo per illa iudicat: nam non est recurrendum ad probationem minus sufficientem, nisi in defectu necessariæ probationis. Ista differentia patet supra 1. lib. cap. 16. Scilicet, Nec enim iuxta intuitum hominis

Modus orandi.

A ego iudico: homo enim videt ea, quæ apparent; Dominus autem intuetur cor. *Vt timeant te cunctis diebus, quibus viuunt super faciem terræ*. Scilicet, Videndo, quòd tu reddis vnicuique iuxta opera sua, quæ sunt in secreto cordis sui cognoscent, quòd tu es Deus magnus, videns interiora hominis, & pro peccato puniens, & sic timebunt te omni tempore. *Insuper, & alienigena*. Ista est petitio sexta, in qua oratur, vt non solum Israelitæ audiantur orantes in templo isto, sed etiam alienigenæ, & dicitur. *Insuper, & alienigena, qui non est de populo tuo Israel*. Idest, Non solum exaudias Israelitas, sed etiam alienigenas. Vocantur alienigenæ gentiles, quia non erant de stirpe Israelitarum. *Cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum*. Non intelligitur solum de venientibus de terra longinqua, sed etiam de

Sexta petitio Salomonis.

B propinqua: dum tamen deuotè venirent: erat enim rationabile, quòd omnes, qui ad Deum Israel confugerent credentes eum esse verum Deum, & ad honorem eius venirent in templum suum, reciperẽt ab eo remedium in aduersitatibus suis. *Audietur enim nomen tuum magnum*. Istud est redditiuum causæ superioris dicti, quia aliquis diceret; ad quid Salomon orabat, quòd exaudirentur Gentiles orantes in templo, quia non erat verisimile, quòd Gentiles venirent ad orandum, cum colerent idola? Respondet Salomon, quòd audiretur fama magna Dei apud omnes gentes, propter mirabilia eius, & venirent ad orandum in templo. *Et manus tua fortis, & brachium tuum extentum vbique*.

C Idest, Audietur vbique magna potentia tua. Dicitur autem manus fortis, & brachium extentum ad modum viri bellatoris; quia bellatores in fortitudine manus, & brachij operantur. Deus autem dicitur vir bellator. Exo. 15. *Cum venerit ergo, & orauerit in loco hoc*. Scilicet, Ductus deuotione, & fide de potentia tua. *Tu exaudies in cœlo in firmamento habitaculi tui*. Vocatur cœlum firmissimum habitaculum, eo quòd cœlum est substantia firma non potens dissolui, sicut dissoluuntur habitationes nostræ terrenæ. *Facies omnia, pro quibus inuocauerit te alienigena*. Intelligitur de petitionibus iustis, quia in iniustis non orabat Salomon, quòd exaudiretur aliquis, siue Iudæus, siue Gentilis. *Vt discant vniuersi populi terrarum nomen tuum timere, sicut populus*

D *tuus Israel*. Scilicet, Cum viderint Gentiles, quòd orantes in templo tuo exaudiuntur, cognoscent te esse Deum potentissimum inter omnes Deos, & timebũt te, atque adorabunt, sicut populus tuus timet te, & hoc proderit ad gloriam magnã nominis tui. *Et probent, quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc*. Idest, Probent per experientiam, quòd nomen tuum inuocatum sit super domum istam, idest, quòd tu volueris istam domum esse cõsecratam nomini tuo, ita quòd tu volueris domum istam esse pro te, & quòd hic operaris mirabilia magna.

Quomodo Gentiles venissent adorare Dominum in templo Salomonis, cum ipsi colerent idola.

E *Quæstio. XV.*

QVÆRETVR quomodo Gentiles venire volebant ad adorandum Dominum in templo Salomonis, cùm ipsi colerent idola. Respondendum, quòd Gentiles errabant circa inueniendam Deitatem: omnes enim extimabant Deum esse, & tamen errabant, quia putabant esse multos Deos, & nesciebãt quis illorum esset verus Deus: & ob hoc quælibet gens colebat varios Deos, secundum quòd diuersæ prouinciæ diuersa opinantur. Et quia omnes homines concipiunt Deum esse id, quo nihil melius est, oportebat, vt quando viderent, quòd vnus, qui putabatur Deus, operaretur fortiora, quàm alius extimatus

matus Deus, crederent istum magis accedere ad naturam veræ deitatis. Et quia Deus Hebræorum, cum esset verus Deus, faciebat mirabilia, quæ nullus de Dijs Gentium faciebat, credebant eum esse Deum potentiorem. Siue ergo eum solum crederēt Deum, sicut aliqui nimis vigentes in ratione, vel saltem crederent eum esse potentiorem omnibus Dijs, accedebant ad eum, vt orarent. Et hoc satis apparet, quia Gentiles timebant valde Deum Hebræorum, sicut patet de Philisthinis, quia quando venit arca in castra, pugnantibus Israelitis contra Philisthinos doluerunt nimis Philisthini timentes; & dixerunt: Væ nobis: non enim fuit tanta exultatio heri, & nudiustertius, væ nobis: quis nos seruabit de manu Deorum sublimium istorum? hi sunt Dij, qui percusserunt Aegyptum omni plaga supra 1. libro, cap. 4. Ob hoc ergo omnes gentes audientes magnalia Dei timebant Deum Israel. Vnde Nabuchodonosor dedit legem, ne quis malediceret Deo Israel sub pœna mortis. Daniel. 3. cap. Aliqui quoque reges de Gentilibus honorabant Deum Israel, & templum eius: sic fuit de Rege Cyro, vt patet 1. Esdræ, cap. 1. Rex quoque Artaxerses iussit dari pro templo Domini omnes expensas ferè ad sacrificia, vt patet 1. Esdræ, cap. 7. Rex quoque Seleuchus, qui regnabat in Asia de redditibus suis præstabat omnes expensas ad sacrificia Domini; & omnes Reges honorabant templum illud. 2. Machabæorum 3. Scilicet, Fiebat, vt ipsi Reges, & Principes locum summo honore dignum ducerent, & templum maximis muneribus illustrarent, ita vt Seleuchus Asiæ Rex de redditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministeria sacrificiorũ pertinentes. Ob hoc autem multi de Gentilibus ob honorem Dei veniebant ad templum. Sic patet de Eunucho Reginæ Candacis de Aethiopia. Act. 8. Sic etiam dicitur Ioan. 12. Scilicet, Erant autem Gentiles quidam ex his, qui ascenderant, vt adorarent in die festo, scilicet, in die azymorum. Salomon autem præuidit istam adorationem futuram Gentilium in templo: non quidem vt Propheta, sed rationabiliter iudicans, quòd Gentiles audientes famam Dei Israel, venirent ad templum eius.

An peccauit Salomon orando Gentiles exaudiri. Quæstio. XVI.

QVAERETVR vlterius quomodo Salomon orauit, vt exaudirentur Gentiles in templo Domini: & an peccaret orando ista. Respondendum, quòd non peccabat, quia Deus Israel, licet specialiter pertineret ad Israelitas, tamen etiam pertinebat ad omnes gentes, ideo sicut exaudire debebat Deus orationem Israelitarum, ita etiam orationem Gentilium.

Item Salomon licitè agebat, quia orabat hic ad gloriam nominis Dei: nam quòd venirent Gentiles, & exaudirentur in templo, erat motiuum ad hoc, vt gloria Dei dilataretur per omnes gentes. Hoc patet in litera cum dicitur, Vniuersi populi terrarum nomen tuum timeant, sicut populus tuus Israel, & probent, quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc.

Item Deus non est acceptator personarum, sed in omni gente, qui facit iustitiam, acceptus est illi. Actuum 10. Ergo si aliquis Gentilis veniret deuotè ad Deum Israel in templum, iustum erat, vt exaudiretur: non ergo peccauit Salomon petendo hæc.

F *Quomodo Deus volebat exaudire Gentiles, cum non colerent eum, sed idola, & peccatores non exaudiantur: & quando veniebant ad templum, quomodo se habebant ad Iudæos. Quæst. XVII.*

QVAERETVR vlterius, quomodo Deus exaudire volebat Gentiles, cum non colerent eum. Respondendum, quòd non erat inconueniens, quia apud Deum non est distinctio Iudæi, & Gentilis. Sed obijcietur, quia nunc non exaudirentur orationes Iudæorum, & Sarracenorum: ergo nec tunc exaudiebantur orationes Gentilium. Item orationes peccatorum non exaudit Deus. Ioan. 9. Gentiles erant peccatores, cum colerent idola, ergo non
G exaudirentur. Respondendum, quòd nunc Iudæi, Sarraceni, & quicunque Pagani non exaudiuntur orantes, eo quòd necesse est illos esse in peccato mortali: quia lex Euangelica obligat omnem hominem ad obseruationem suam, vt patet Mar. vlti. & Matth. vlti. Scilicet, Ite per vniuersum orbem, & prædicate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui autem non crediderit, condemnabitur: Sed orationes peccatorum, non exaudiuntur: ergo non possunt exaudiri, qui non sunt Christiani. De Gentilibus autem respectu Iudæorum secus erat, quia non obligabat lex Mosayca omnem hominem, sed solos Israelitas: nam cum eis solis pepigit Deus fœdus, & accepit illum in populum peculia-
H rem. Gentilibus autem non fuit lex illa data, nec prædicatum est, vt illam obseruarent, ideo non obligabantur: lex autem Euangelica, quia omnes homines obligatura erat, iussit Deus, vt omnibus prædicaretur. Mar. vlti. Ideo Israelitæ, & Gentiles apud Deum accepti erant: & solum differebāt, quia Israelitæ erant valde familiares Deo, & benefaciebat eis specialiter, plusquàm alijs Gentibus: cæteræ autem gentes ad Deum pertinebāt, sed quodam modo magis generali. Istud patet Exo. 19. Scilicet, Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi regnum sacerdotale, & gens sancta. Exaudiebat ergo Deus Gentiles rectè, &
I deuotè orantes; quia tamen Israelitæ magis colebant eum, quàm Gentiles, conferebat maiora beneficia Iudæis, quàm Gentilibus. Ad secundum cùm dicitur, quòd Gentiles erant peccatores: dicēdum, quòd istud fuit semper generale tam apud Iudæos, quàm apud nos, scilicet, quòd existens in peccato mortali non audiatur: cum tamen dicitur, quòd Gentiles erant tunc peccatores: dicendum, quòd non erant omnes Gentiles peccatores: nam ex hoc, quòd non obseruabant legem Moysi, non peccabant, vt dictum est, sed peccatum suum erat, si colerent idola, vel facerent alia, quæ secundum ius naturale, etiam sine aliqua lege data mala erant: sicut patet ad Roman. 2. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, fa-
K ciunt: sed inter Gentiles multi erant, qui non colebāt idola, quamquam non seruarent cæremonias legis Mosaycæ, ideo poterant isti exaudiri: qui autem idola colebant, non veniebant ad orandum in templo Salomonis, & si orarent non exaudirentur, quia claudicabant in duas partes, qui autem Deo adherere debet, oportet, vt toto corde ei adhæreat: alioquin non liberabit eum a periculis, supra 1. libro, cap. 7. Et sic dicendum est, quòd quando aliqui Gentiles veniebant ad orandum in templo, & consequebantur a Deo aliqua beneficia, non conuertebantur postea ad idola: sic patet sequenti libro, cap. 5. de Naaman Syro, qui sanatus est ab Eliseo de lepra sua, & orauit vt concederet ei ferre onus duorum mulorum terræ de terra Israel,

rael, vt poneret in templo Dei Syrorum, vt quando introiret cum Rege ex necessitate non adoraret idolum, nec sederet in terra templi eius, & petiuit ab Eliseo, vt oraret Dominum, ne imputaret ei ad peccatum: tales autem Gentiles non erant peccatores, ideo poterant exaudiri orationes eorum.

Quomodo Iudæi poterant se habere ad Gentiles, quando veniebant in templum ad orationem. Quæst. XVIII.

QVAERETVR vlterius, quando veniebant isti Gentiles ad orandum in templo, quomodo se habebant ad Iudæos. Respondendum, quòd Iudæi poterant communicare illis in verbo, & non peccabant, sed potius merebantur dulciter tractando eos, vt conuerterētur ad Deum Israel: in cibis autem poterant communicare, nisi fortè Gentiles aliquid comederent, quod Iudæis immundum esset: multa namque apud Iudæos reputabantur immunda ex lege, quæ non reputabantur immunda apud alias gentes, vt patet Leuit. 11. & Deuteron. 14. Et ob hoc generaliter se abstinebant Iudæi a manducando cum Gentilibus: sic patet ad Galat. 2. Nam Beatus Petrus manducabat cum Gentilibus, & cum venissent ad eū quidam Iudæi abstraxit se a manducatione cum Gentilibus, ne ipsi Iudæi scandalizarentur. Et sic videtur, quòd Iudæi generaliter non manducabant cum Gentilibus. Alia causa erat, quare vetita esset manducatio simultanea Iudæorum, & Gentilium, scilicet, ne Gentiles inuitantes Hebræos, apponerent eis aliquando cibos consecratos dęmonibus. Exo. 34. Ista tamen causa sublata erat in illis, qui veniebant ad orandum in templo, quia illi non colebant idola, vt supra dictum est: & dato, quòd colerent non poterant ipsi aliquos cibos consecrare dæmonibus in terra Israel, cum ibi non essent idola, nec templa eorum, nec altaria: sed propter primam causam saltem non manducabant Iudæi cum Gentilibus. Item isti Gentiles licet venirent ad orandum, non permittebantur intrare in templum, & in hoc nō erat speciale in eis, quia etiam alijs Israelitis non licebat introire in illud, nisi essent sacerdotes. Item non licebat istis Gentilibus introire in atrium Israelitarum, in quo orabant viri mundi, ideo Deus increpabat quosdam Israelitas, eo quòd introducebant quosdam Gentiles in templum, vt patet Ezechiel. 44. Scilicet, Sufficiant vobis omnia scelera vestra domus Israel, eo quòd inducitis filios alienos incircuncisos corde, & incircuncisos carne, vt sint in Sanctuario meo, & polluant domum meam. Item Paulus, quando purificatus est, introiuit in atrium virorum mundorum, sicut cæteri Israelitæ introibant: & quia ibant cum eo quidam, quos Israelitæ putauerunt esse Gentiles, voluerunt lapidare Paulum, dicendo quòd introduxisset Gentiles in templum. Act. 21. Item sciendum, quòd isti, quando orare debebant, erant separati ab Israelitis, in quodam atrio, quod vocabatur atrium immundorum, & Gentilium: & erat quartum inter atria, de quo dictum fuit supra 6. Item sciendum in oblationibus, quòd si isti Gentiles vellent offerre aliqua animalia in sacrificium, quæ ducerent de terra sua, vel panes, vinum, aut oleum, & similia, quæ in altari cremabantur, vel vellent emere illa in Ierusalem, & offerre, non suscipiebatur aliquid de manu eorum, etiam si valde deuotè darent, vt patet Leuit. 22. Scilicet, De manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro, & quidquid aliud dare voluerit, quia corrupta, & maculata sunt omnia, non suscipietis ea. Istud autem intelligendum erat, quantum ad illa, quæ offerebantur, & cremabantur in altari: secus autem de pecunijs; quia dare poterant pecunias sa-

A cerdotibus, vt inde emerentur animalia pro sacrificijs: sic enim Artaxerses Rex dabat de tributis suis partem pro sacrificijs, quæ fiebant in templo Domini. 1. Esdræ 7. Seleuchus quoque Rex Syriæ dabat de redditibus suis omnes expensas pro sacrificijs. 2. Machabæorum 3. *Si egressus fuerit.* Ista est septima petitio, in qua ponitur de prosperitate, & aduersitate belli: & dicitur. *Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra inimicos suos.* Hoc intelligitur, siue essent isti inimici de habitatoribus terræ Chanaan, siue de alijs gentibus, quamquam diuersas conditiones belli in occidēdo, & capiendo habebant Israelitæ cōtra Chananęos, & contra alias gentes, vt patet Deuteron. 20. *Per viam quocunque miseris eos.* Istud est differens a præcedentibus, quia in omnibus supradictis orabatur in templo: nunc autem orabatur per viam, quia euntes ad bellum non poterant venire ad templum ad orandum: & dicitur quocunque miseris eos, scilicet, quia per preceptum Dei ibant ad pugnam. Nam Israelitæ, quādo pugnaturi erant, consulebant Dominum per sacerdotem magnum in rationali, & ephod, vel per Prophetas, an pugnare deberent, & quomodo. *Orabunt te contra viam ciuitatis, quam elegisti.* Scilicet, Quòd conuerterent Israelitæ vultus suos contra illam plagam terræ, in qua esset Ierusalem, & orarent. Erat autem Ierusalem ciuitas electa: quia 2. Paralipomen. 6. dicitur: Elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea. *Et contra domum, quam ædificaui nomini tuo.* Idest, Contra templum quod ædificaui ad inuocandum nomen tuum ibi. Et idem est orare contra Ierusalem, & contra templum, cùm esset templum intra Ierusalem: sed ponitur Ierusalem propter templum, quia non orabatur contra Ierusalem, nisi quia erat ibi templum. *Exaudias in cælo orationem eorum, & preces eorum.* Idest, Exaudies quidquid orauerint. *Et facies iudicium eorum.* Idest, Vindicabis eos de hostibus, iudicans inter eos, & hostes suos, & reddens eis victoriam pro iusto bello, & hostibus confusionem pro iniquitate: sic patet 2. Paralipomenon 6. Scilicet, Exaudias de cœlo preces eorum, & vlciscaris. *Quòd si peccauerint tibi.* Hic agitur de aduersitate belli, scilicet, quando Israelitæ pro peccatis suis tradebantur in manus hostium. *Non est enim homo, qui non peccet.* Istud dicitur, vt redditiuum causæ superioris dicti, scilicet, quòd satis verisimile erat, quòd Israelitæ traderentur aliquando in manus hostium; quia si peccarent, traderentur illis: & tamen nullus homo est, qui non peccet: ideo facile est, quòd Israelitæ traderentur hostibus. Istud dictum moderatè sumendum est, quia alioquin concluderetur de Christo, & de Beata Virgine, quòd peccauissent, & non solum venialiter, vel originaliter, sed etiam mortaliter, & actualiter, quia ista litera intelligitur de peccato mortali actuali. Quod patet, quia dicitur, quòd traderentur Israelitæ in manus hostium propter peccata; & tamen manifestum est, quòd nemo punitur temporaliter a Deo, nisi pro peccato mortali: sed intelligendum est, quòd dicatur quasi communiter, scilicet, quòd rari homines sunt, qui non peccent aliquando mortaliter. *Et iratus tradideris eos inimicis suis.* Idest, Feceris, quòd capiantur ab hostibus suis faciendo hostes suos superiores eis: vel incutiendo timorem eis, vt fugiant: quia ista sæpe Deus facit. Leuit. 26. *Et captiui ducti fuerint in terram inimicorum longe, vel prope.* Salomon credebat, quòd aliquando Israelitæ ducerentur in captiuitatem, eo quòd Deus dixerat, quòd propter peccata ducerentur ad alias gentes, & maneret terra eorum deserta. Leuit. 26. & Deuteron. 28. *Et egerint pœnitentiam in corde suo.* Idest, Doluerint de peccatis, quia vexatione agēte redibant ad cor suum. Sic patet Leuit. 26. Quia cum essent in terra hostili erube-

Septima petitio Salomonis.

erubesceret incircuncisa mens eorum, & orarēt pro peccatis: & Deus recordaretur fœderis sui. *Et conuersi deprecati fuerint in captiuitate sua.* Idest, Conuersi ad te ex fide, & deuotione credentes, quòd tu misereberis animo humiliato. *Dicentes peccauimus, iniquè egimus, impiè gessimus.* Ista est multiplicatio verborum: quia omnia ista idem signant, scilicet, quòd peccauerunt. Conuenit autem ista exaggeratio sermonis hominibus passionatis ad exprimendum affectus suos: sic est in orantibus pro remissione peccati, qui ex contritione cordis verba multiplicant. Vel potest dici, quòd hic ponuntur ista tria ad designandum tres modos peccati: nam peccat aliquis in se, peccat in proximum, peccat etiam in Deum. Pro primo dicitur peccauimus, scilicet, in nobisipsis. De secundo dicitur iniquè egimus, scilicet, in proximos, quia iniquitas dicit inæqualitatem: inæqualitas autem est iniustitia, quæ attenditur in communicatione hominis ad hominem. De tertio dicitur impiè gessimus, scilicet, in Deum. Impietas enim est irreligiositas, vel indeuotio, qa pietas est id, quod cultus Dei, vel latria, ideo qui circa cultum Dei male se habent, vocantur propriè impij. *Et reuersi fuerint ad te in vniuerso corde suo, & in tota anima sua.* Istud ponitur ad designandum magnitudinem contritionis, quia si ex magna contritione cordis orarent, Deus exaudiret eos, & reduceret de terra hostili, vt patet Leuit. 26. *In terra inimicorum suorum, ad quam captiui ducti fuerint.* Idest, Dato, quòd non sint orantes in templo tuo, sed de terra inimicorum orent contra templum, exaudies eos, sicut si orarent in templo. *Et orauerint te contra viam terræ suæ, quam dedisti patribus eorum.* Idest, Orauerint contra terram Chanaan, quæ data fuit patribus eorum a te in possessionem. Sic enim Daniel existens in Babylone orabat contra Ierusalem tribus temporibus in die, flexis genibus. Danielis 6. *Et ciuitatis, quam elegisti, & templi, quod ædificaui nomini tuo.* Pro eodem ponuntur ista, quia orare contra templum erat orare contra Ierusalem, & orare contra Ierusalem erat orare contra terram Chanaan. Vel aliquis dicet, quòd ponuntur ista, vt si aliquis nesciret determinatè, cōtra quam partem erat templum, & Ierusalem, saltem oraret contra terram Chanaan; quia de illa non poterat sic ignorare. *Exaudies in cælo in firmamento habitaculi tui.* Idest, Ita exaudias in cœlo, quòd ipsi orant extra templum, sicut si orarent in templo. Dicitur cœlum firmum solium, vel habitaculum Dei: quia cœlum non est substantia dissolubilis. *Et facies iudicium eorum.* Idest, Iudicabis eis iustè condescendendo precibus eorum, quia iustum est, quòd illi, qui humiliantur, exaudiantur. *Et propitiaberis populo tuo, qui peccauit tibi.* Idest, Misereberis populo tuo, quamquàm peccauerit. *Et omnibus iniquitatibus eorum.* Idest, Remittes omnia peccata. *Quibus præuaricati sunt in te.* Scilicet, Per quamlibet iniquitatem, quam homo agit præuaricatur in Deum: quia ipse iustissimus est, & optimus. quodlibet autem malum repugnat optimo; ideo quælibet iniquitas a Deo prohibita est, sic dicitur Psal. 5. Scilicet, Odisti omnes, qui operantur iniquitatem. *Et dabis misericordiam coram eis, qui eos captiuos habuerint, vt misereantur eis.* Idest, Quando orauerint ad te, concede eis reditum in terram suam, & quandiu non concedis, sed oportet eos manere in terra hostium, saltem da illis inuenire misericordiam coram Dominis suis, vt non tractent eos, sicut seruos, sed sicut amicos, & ciues. *Populus enim tuus est, & hæreditas tua.* Ista est suasio ad hoc, quòd Deus Israelitis semper misereatur, scilicet, non sunt sicut hostes tui, sed sunt populus tuus; ideo licet peccent contra te, non debes delere eos, sed misereri tanquam filijs. Dicitur & hæreditas tua, idest, aliquid ti-

F bi proprium, quia sicut hæreditas manet immobiliter apud hæredem, quia Dominus est, ita & populus iste immobiliter est obligatus tibi propter beneficia ei collata. *Quos eduxisti de terra Aegypti.* Idest, Quia pro eis multa fecisti mirabilia educendo de Aegypto, non debes delere illos, quia tunc omnia tua præterita ad nihil proficerent. *De medio fornacis ferreæ.* Idest, In Aegypto erant Israelitæ in fornace ferrea. Istud ponitur ad signandum durissimam seruitutem Aegypti, quia erat sicut fornax, quantum ad ardorem, & sicut ferrum quantum ad duritiem. Vocatur etiam aliquādo ergastulum. Exodi 6. Qui eduxi vos de ergastulo Aegypti. Et aliquando vocatur catena ceruicum. Leuit. 26. Eduxi vos de terra Aegyptiorum, ne ser-
G uiretis eis, & confregi catenas ceruicum vestrarum, vt incederetis erecti. *Vt sint oculi tui aperti ad deprecationem serui tui.* Idest, Ad orationem meam, qui sum seruus tuus: & dicitur, quòd sint oculi aperti, non quòd Deus oculos habeat, sed ad signandum attentionem magnam: sicut homines circa ea, quæ custodiunt, oculos aperiunt. *Exaudies eos in vniuersis, pro quibus inuocauerint te.* Scilicet, Orando in templo isto, vel conuertendo se contra illud. *Tu enim separasti eos tibi in hæreditatem de vniuersis populis terræ.* Istud intelligitur a principio populi Israelitici, scilicet, quòd Deus elegit Abraham, & semen suum: & postea Israelitas in Aegypto existentes elegit faciens pro eis mirabilia, quousque eduxit illos de Aegypto, deditque illis legem,
H quam nullis alijs gentibus dedit, ideo de cæteris populis terræ istum sibi elegit solium. *Sicut locutus es per Moysen seruum tuum.* Istud fuit in datione legis, quando dixit Deus Israelitis: vosipsi vidistis, quæ fecerim Aegyptijs, & quomodo portauerim vos super alas aquilarum, & assumpserim mihi: si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra, & vos eritis in regnum sacerdotale, & gens sancta. Exo. 19. *Quando eduxisti patres nostros de Aegypto.* Ista verba, per quæ Deus accepit Israelitas in populum specialem, fuerūt verba fœderis Dei cum Israel, quæ dicta sunt, & fuerunt dicta quasi quadraginta quinque diebus ab exitu de Aegypto. Quod patet, qa Israelitæ exierunt die quintadecima mensis primi.
I Exo. 12. Ista autem verba dicta sunt prima die mensis tertij in die, qua venerunt Israelitæ in montem Sinai, Exodi 19. *Factum est.* Hic ponitur quartum huius cap. scilicet, populi benedictio, & licentiatio: & dicitur. *Factum est cum complesset Salomon, orans Deum omnem orationem, & deprecationem hanc.* Scilicet, Salomon orauit hucusque quamquàm aliqua alia ponuntur. 2. Paralipomenon 6. Quæ non ponuntur hic: & dicitur oratio deprecatio pro eodem, vel oratio inquantum continet relationem verborum: deprecatio autem inquantum continet petitionem verborum. *Et surrexit de conspectu altaris Domini.* Scilicet, Erat Salomon in atrio laicorum, & tamen erat conuersus ad altare holocau-
K storum, sed non erat in atrio sacerdotum, vbi erat altare, vt supra declaratum est. *Vtrumque enim genu in terram fixerat.* Scilicet, Quando orabat habebat genua fixa, sed non erat super terram, sed super quandam basem æneam, altitudinis cubitorum trium, & latitudinis cubitorum quinque, & totidem in longitudine, 2. Paralipomenon 6. *Et manus expanderat ad cælum.* Ista est conueniens habitudo orantis, scilicet, quòd manus eleuet in cœlum, & genua figat in terra, quia fixio genuum cordis humiliationem notat: manuum vero eleuatio indicat totum desiderium, & spem ad Deum dirigi: quæ si sic se habeant, necesse est orantem exaudiri. *Stetit ergo, & benedixit omni Ecclesiæ voce magna.* Idest, Finita oratione benedixit populo imprecando

Populi benedictio, & licentiatio.

cando

cando eis bona: & hæc dixit voce magna, vt totus populus audiret. *Dicens, benedictus Dominus, qui dedit requiem populo ſuo Iſrael.* Scilicet, Fecit eum quieſcere ab hoſtibus; nam in toto tempore præterito fuerant aliqui hoſtes; nunc autem tempore Salomonis nullus erat, ſicut ipſe dixit ſupra 5. Scilicet, Nunc autem requiem dedit mihi Dominus per circuitum, nec eſt ſatan, nec occurſus malus. *Iuxta omnia, quæ locutus eſt.* Ipſe enim promiſit per Nathan Prophetam ipſi Dauid, quòd tēpore Salomonis daret pacem, præcedenti libro, cap. 7. Scilicet, Et ponam locum populo meo Iſrael, & plantabo eum, & habitabo cum eo, & non turbabitur amplius: nec addent filij iniquitatis, vt affligant eum, ſicut prius ex die, qua conſtitui iudices ſuper Iſrael. *Non cecidit nec vnus quidem ſermo de omnibus bonis, quæ locutus eſt per Moyſen ſeruum ſuum.* Ideſt, Non fuit falſus aliquis ſermo in verbis Moyſi. Dicitur enim cadere ſermo, quando deficit a veritate: & iſte modus eſt vulgatus in ſcriptura; ſic patet ſupra 1. libro, cap. 3. Scilicet, Creuit autem Samuel, & Dominus erat cum eo, & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram. Sermones autem Moyſi, qui dicuntur hic ſunt illi, quos de benedictionibus obſeruantium legem, & de maledictionibus non obſeruantium dixit, de quibus Leuit. 26. & Deu. ron. 28. Hæc autem omnia completa fuerant ante tempus Salomonis: maximè quantum ad benedictiones, eo quòd tunc Iſraelitæ colebant Dominum. *Sit Dominus Deus noſter nobiſcum.* Scilicet, Benefaciendo nobis. *Sicut fuit cum patribus noſtris.* Scilicet, Benefaciendo illis. *Non derelinquens nos nec proijciens.* Iſta idem ſunt: dicitur tamen aliquis derelinquere alium, quando recedit ab eo ipſo manente, dicitur autem proijcere, quando non recedit, ſed alium deijcit: & ponuntur iſti tanquam duo modi inæquales. Primus eſt, quòd Deus deſereret Iſraelitas non curando de eis, ſicut de alijs gentibus non habebat curam ſpecialem: & tamen non faceret eis aliud malum. Secundus modus eſt, quòd non ſolum non faceret eis bonum, ſed etiam infligeret mala tradendo in manus hoſtium, vel infligēdo alias plagas. Primum eſt deſerere. ſecundum eſt deijcere, vel proijcere; & contra vtrumque orabat Salomon, ne fieret. *Sed inclinet corda noſtra ad ſe, vt ambulemus in vniuerſis vijs eius.* Ad hoc enim, quòd quis Deum diligat, vel bonum faciat, aut velit: oportet, quòd Deus eum moueat, alioquin eſt impoſſibile, quòd aliquid agat boni, ſic patet Ioan. 15. Scilicet, Sine me nihil poteſtis facere, ideſt, non poteſtis aliquid mereri, niſi ego vos mouero ad operandum. *Et cuſtodiamus mandata eius.* Scilicet, Moralia, ſicut ſunt ea, quæ habentur in decalogo. *Et cæremonias.* Iſta ſunt præcepta cæremonialia de ritu colendi Deum, de quibus maximè in Leuitico, & Deuteronom. *Et iudicia quæcunque mandauit patribus noſtris.* Iſta ſunt præcepta iudicialia pertinentia ad cauſas forales, de quibus Exo. 21. & vſque ad 24. & ſepe in Deuteronom. *Et ſint ſermones mei iſti, quibus deprecatus ſum coram Domino appropinquantes Domino Deo noſtro die, ac nocte.* Ideſt, Omnes ſermones iſti, quos ego nunc protuli in oratione mea, ſint appropinquantes ad Dominum, ideſt, teneat eos Deus memoriter, nec obliuiſcatur illorum, vt faciat eos. *Vt faciat iudicium ſeruo ſuo, & populo ſuo Iſrael per ſingulos dies.* Scilicet, Deus miſereatur mihi ſeruo ſuo, & populo ſuo faciens iudiciū, ideſt, ex iuſtitia miſeratus: intēdebat enim Salomon, quòd de cætero ipſe, & totus populus Iſrael colerent Deum: & tunc iuſtum erat, quòd benefaceret eis, ideo dicit, quòd per ſingulos dies faciat eis iudicium, ideſt, retribuat bona ſecundum iuſtitiam: nam ipſe promiſit colentibus eum benefacere, Leuit. 26. & Deut. 28. *Et ſciant omnes populi terræ, quòd Dominus ipſe eſt Deus, &*

A *non eſt vltra abſque eo.* Ideſt, ſi Deus benefecerit nobis ſpecialiter, ſicut promiſit, omnes gentes ſcient quòd ipſe eſt Deus: quia confert nobis talia bona, qualia cōferre non poſſunt alij Dij gentium cultoribus ſuis. Etiam ſcient, quòd nō eſt vltra abſque eo, ideſt, quòd nullus alius Deus eſt præter ipſum. Iſtud enim ſcirent gentes, quando Deus ita benefaceret Iſraelitis, quòd traderet alias gentes in manus eorum, cum eſſet pugna, vel faceret alia mirabilia contra Deos aliarū gentium: ſicut fecit contra Deos Philiſthinorum confringens illos, ſupra 1. lib. cap. 6. Et contra Deos Aegyptiorum, in quibus exercuit iudicia, ſcilicet, comminuendo eos in puluerem die, qua exierunt Iſraelitę de Aegypto, Nume. 33. *Sit quoque cor noſtrum perfectum cum*
B *Domino Deo noſtro.* Dicitur eſſe cor perfectum cum Deo, quando totaliter fertur in Deum, & non partim ad idola, ſicut dixit Samuel: ſi in toto corde veſtro reuertimini ad Dominum auferte Deos alienos de medio veſtri Baalim, & Aſtaroth, ſupra 1. libro, cap. 7. *Vt ambulemus in decretis eius, & cuſtodiamus mandata eius.* Mandata, & decreta idem ſunt, ſed accipiuntur hic pro diuerſis generibus præceptorum, cum eſſent tria genera, vt ſupra dictum eſt. *Sicut & hodie.* Ideſt, Sicut hodie obſeruamus. Ex hoc apparet, quòd tempore ædificationis templi omnes Iſraelitæ colebant Dominū, & ſic orabat Salomon, vt ſicut nunc colebant Dominum, ita ſemper colerent. *Igitur Rex, & omnis Iſrael cum eo immolabant victimas coram Domino.* Iſta immolatio non
C ſolum fuit prima die dedicationis templi, in qua Salomon fecit orationem præcedentem, ſed etiam in omnibus ſeptem diebus, quibus durauit dedicatio. Sciendum autem, quòd ſicut Deus ad oſtendendum ſe acceptare iſtud templum, impleuit illud nebula mox, vt ſacerdotes exierunt, locata ibi arca: ita ad oſtendendum ſe acceptare ſacrificia, quæ futura erant ſuper altare holocauſtorum, miſit ignem de cœlo prima die dedicationis ad cremādum ſacrificia. 2. Paralipom. 7. *Mactauitque Salomon hoſtias pacificas, quas immolauit Domino.* Hic ponitur numerus animalium, quæ obtulit Salomon in dedicatione templi præter animalia, quæ populus immolauit. *Boum vigintiduo millia: & ouium centum viginti millia.* Omnia iſta animalia oblata ſunt
D in hoſtias pacificas, & nullum eorum in holocauſtū, nec pro peccato. Cauſa huius videtur eſſe, quia de ſacrificio holocauſti nihil offerenti, aut ſacerdoti prouenit, ſed totum crematur. Leuit. 1. De hoſtia autem pro peccato prouenit aliquid ſacerdotibus, ſed nihil offerentibus, Leuit. 4. & 6. De hoſtia verè pacifica prouenit maxima pars offerenti, ſcilicet, omnes carnes præter pectuſculum, & armum dextrum, & adipes, qui cremātur coram Deo, Leuit. 3. & 7. Salomon autem volebat nunc totum populum paſcere, quia venerat ad dedicationem templi: ideo offerebat iſta ſacrificia pacifica, vt maxima pars carnium ei proueniret, de quibus populum paſceret. Præter hæc autem animalia obtulit aliqua Salomon in holocauſtum li-
E cet pauca, quia infra dicitur fecit quippe ibi holocauſtum, & ſacrificium. *Et dedicauerunt templum Domini Rex, & filij Iſrael.* Scilicet, Obtulerunt ibi ſacrificia, & per hoc dedicabatur ad faciēdum ibi ſimiles cæremonias de cætero. Dum autem fierent iſta ſacrificia Leuitæ canebant in organis, quæ fecerat Dauid ad laudādum Dominum. 2. Paralipomenon 7. *In die illa ſanctificauit Rex medium atrij, quod erat ante domum Domini.* Iſtud eſt atrium ſacerdotum, quod erat ante domum Domini, ideſt, ante templum: nam ad portam Orientalem templi erat porticus, & apud porticum ad Orientem erat atrium ſacerdotum: iſtud nunc ſanctificatum eſt, ideſt, dedicatum fuit, ad offerendum ibi ſacrificia. Et eſt ſenſus, quòd Rex obtulit ſacrificia valde multa, &

totus populus die prima dedicationis tēpli: ita quòd non poterant capi in altari holocaustorum, ideo Rex fecit, quòd in pauimento atrij cremarentur sacrificia, scilicet, quòd ponerentur ligna multa in pauimento atrij, & super illa ponerentur sacrificia, & cremarentur ibi, sicut in altari. Hoc autem licitum fuit, quià licet prohibitum esset offerri sacrificia alibi, quàm in altari holocaustorum, quod erat in atrio sacerdotum, tamen nunc ex necessitate licuit, cum non possent capi sacrificia super altare. Etiam non videbatur agi contra legem, quia nunc cremabantur sacrificia in atrio sacerdotum apud ipsum altare, & simul in altari: & sic videbatur totum atrium sacerdotum esse nunc tanquam vnum altare. Intentio autem legis erat, quòd non offerrentur sacrificia in diuersis locis ad euitandum idolatriam. Sciēdum etiam, quòd istud factum est, ex dispensatione summi sacerdotis, qui tunc erat, scilicet, Sadoc, vt patet supra 4. Nam ad eum pertinebat prouidere in omnibus, quæ pertinebant ad Dei cultum, & ipse debebat dubia determinare: quia tamen ex mandato Regis factum est, dicitur Rex sanctificasse atrium. Sciendum etiam, quòd istud non fuit pro semper, ita vt quocunque tempore liceret offerri sacrificia in medio atrij in pauimento, sed solum fuit dispensatio facta pro tempore dedicationis septem diebus, eo quòd tunc sacrificia non poterant capi super altare præ multitudine: alijs autem temporibus non erant tot sacrificia, sed poterant capi super altare; ideo stabatur iuri communi, scilicet, quòd offerretur solum super altare: *Fecit quippe ibi holocaustum, & sacrificium, & adipem pacificorum.* Idest, Obtulit, vel combussit ibi holocausta, & sacrificia pro peccato, & hostias pacificas. Hic ponuntur tria genera sacrificiorum, & præcipuum erat holocaustum: de istis tamen pauca facta sunt. Secundum erat sacrificium pro peccato, quod vocatur sacrificium absolutè: & etiam de istis fuerunt pauca. Tertium fuit sacrificium pacificum: & de isto dicitur, quòd obtulit adipem pacificorum: & dicitur adipem pacificorum, quia de sacrificijs pacificis nihil cremabatur in altari, nisi adeps, vt patet Leuit. 6. Nisi offerrentur oues, vel arietes in hostias pacificas: quia de eis offerebatur ad cremandum adipes, & renes. Leuit. 3. Aliter potest intelligi, quòd solum ponantur hic duo genera sacrificiorum, scilicet, holocaustum, & hostia pacifica, & cum dicitur sacrificium, quòd intelligantur libamenta, quæ offerebantur cum holocaustis, & hostijs pacificis, scilicet, farina, vinum, oleū, thus, & sal: ista enim vocantur sacrificia, vt patet Leuit. 2. Etiam si offeratur sola farina vocabitur sacrificium, sicut erat in sacrificio zelotipiæ, in quo sola farina ordeacea offerebatur. Nume. 5. Et iste sensus est melior, quia 2. Paralipomenon 7. Ponuntur solum holocausta, & adipes. Postea autem dicit de sacrificijs, tanquàm illa sint libamenta holocaustorum, & pacificorum. *Quia altare æneum, quod erat coram Domino minus erat, & capere non poterat sacrificium, & holocaustum, & adipem pacificorum.* Ista est causa, quare sacrificia facta sunt in pauimento atrij: nam si fuisset locus capax sacrificiorum in altari, illicitum esset extra fieri sacrificia. Dicitur autem, quòd erat minus, idest, sufficiens ad capiendum sacrificia. Aliqui intelligunt istud esse altare Moysi, quod erat minus, scilicet, quàm altare Salomonis; quia altare Salomonis habebat in lōgitudine cubitos viginti, & totidem in latitudine: in altitudine autem cubitos decem. 2. Paralipomenon 4. Altare autem Moysi habebat quinque cubitos in latitudine, & totidem in longitudine, & tribus in altitudine. Exo. 27. Sed istud non stat, quia 2. Paralipomenon 7. Dicitur, quòd sanctificauit Salomon medium atrij, quia altare æneum, quod fe-

Tria genera sacrificiorū, facta in dedicatione templi.

F cerat non poterat sustinere holocausta. Ergo non intelligitur de altare Moysi, sed Salomonis: illud tamen erat adhuc paruum ad capiendum sacrificia. *Fecit ergo Salomon in tempore illo festiuitatem celebrem.* Ista fuit festiuitas quatuordecim dierum, quæ fuit celebris in duratione, & etiam in solennitate cæremoniarum, scilicet, quia multa sacrificia tunc oblata sunt, & totus populus interfuit illi. *Et omnis Israel cum eo multitudo magna.* Scilicet, Omnes viri de Israel, quia non debebat manere aliquis masculus in toto Israel, qui non ascenderet ad solennitatem istam, quia dato quòd non ascenderēt propter dedicationem templi, tamen saltem ascendere debebant ad festum tabernaculorum, quod tunc erat, in quo tenebantur omnes Israelitæ

G venire ad locum Sanctuarij. Exo. 23. & 34. & Deuteronom. 16. *Ab introitu Emath vsque ad riuum Aegypti.* Isti sunt termini terræ Chanaan a Meridie, & Aquilone. Nam Emath est quædam ciuitas, quæ alio nomine vocatur Reblata, & ista est in latere Aquilonari terræ Israel. Nume. 34. Et ista vocata fuit postea Antiochia, in qua Beatus Petrus præfuit annis septem, & sic fuit prius sedes Apostolica, & Papatus in Antiochia, quàm in vrbe Roma: & propter honorem sedis Apostolicæ quæ ibi fuit, facta est sedes Patriarchalis. Vnde nunc vnus de Patriarchis vocatur Patriarcha Antiochenus. Riuus Aegypti est quidam dictus Rinocorula, qui exiens de desertis Arabicis transit per latus Meridianum terræ Chanaan: & sic multoties poni-

H tur iste riuus pro termino terrę Chanaan, vt patet Genes. 15. Scilicet, Semini tuo dabo terram hanc a fluuio Aegypti, vsque ad flumen magnum Euphratem. Sciendum autem, quòd termini terræ Chanaan diuersimode nominantur, maximè latus Meridianum, & Aquilonare. Nam latus Orientale interdum ponitur mare rubrum: sic patet Exo. 23. Scilicet, Ponam terminos vestros a mari rubro vsque ad mare Palæstinorum: aliquando dicitur terminus Orientalis Aroer, vel Arnon. quod patet, quia terra duarum tribuum, & dimidiæ est terra Orientalis, respectu reliquæ terræ Chanaan, & tamen ista dicitur habere pro Oriente Arnon, vel Aroer. Deuteron. 2. & Iosue 13. Est autem ista terra Orientalis reliquæ terræ Chanaan. Nu-

De hoc latius v... de Dō... Abulē... Iosue ... cap.

I me. 32. & Iosue 2. Latus tamen istud Orientale, siue dicatur mare rubrum, siue Arnon, siue Aroer, quia ista sunt coniuncta: latus autem Occidentale est mare magnum. Nume. 34. Et aliquando vocatur mare Palæstinorum. Exo. 13. Latus autem Meridianum vocatur aliquando Bersabee, sicut cùm dicitur a Dan vsque Bersabee, supra 4. & præcedenti libro, cap. 17. & vlti. Aliquando dicitur a fluuio Aegypti, vt patet hic, & Genes. 15. Aliquando dicitur a fluuio turbido, qui irrigat Aegyptum, Iosue 13. Aliquando dicitur Asior Aegypti. 1. Paralipomenon 13. Vbi dicitur Asior vsque Emath: & tamen ibi ponuntur terminus Meridianus, & Aquilonaris: aliquando dicitur desertum. Exo. 23. Scilicet, Ponam terminos tuos a mari rubro

K vsque ad mare Palæstinorum: & a deserto vsque ad fluuium. Et est ibi desertum pro desertis Arabicis, quę sunt in latere Meridiano terræ Chanaan. Idem patet Deuteron. 11. & Iosue 1. Latus istud etiam vocatur interdum Cadesbarne. Nume. 13. Cùm dicitur, quòd exploratores introierunt a Cadesbarne vsque Roob, quæ est in terra Emath. Latus autem Aquilonare etiā vocatur multis nominibus, quia aliquando vocatur Dan: sicut cum dicitur: a Dan vsque Bersabee: & tamen Bersabee est in Meridie, & Dan in Aquilone: aliquando ponitur Emath, vt patet hic, & 1. Paralipomenon 14. & Nume. 34. Aliquando ponitur fluuius Euphrates. Genes. 15. Aliquando autem fluuius absolutè. Exo. 23. & Psal. 72. Scilicet, A flumine vsque ad terminos

minos orbis terræ, aliquando ponitur Libanus, Deuteron. 11. & Iosue 1. Aliquando ponitur Roob, Nume. 13. Omnia tamē ista, quamquam varia sint, significant eosdem terminos, cum sint loca inter se coniuncta, & aliquando sunt plura nomina, & vna res signata. *Coram Domino Deo nostro*. Idest, In atrio laicorum, & sacerdotum, qui erant coram Domino, idest, coram altari holocaustorum, in quo Deus specialiter esse dicitur, quia ibi fiebāt ei sacrificia. Vel coram Domino, idest, coram templo, in quo erat arca fœderis, & gloria Domini inter Cherubim. *Septem diebus, & septem diebus, idest, quatuordecim diebus*. Durauit enim ista solennitas quatuordecim diebus, qui distincti erant per septem, & septem, eo quòd ista solennitas durabat per istos quatuordecim dies: tamen duæ festiuitates erant, quia prima erat ad dedicationem templi. Secundi autem septem dies erant ad festum tabernaculorum. *Et in die octaua dimisit populos*. Ista erat dies quintadecima solennitatis continuę: sed vocatur dies octauus, respectu secundę solennitatis, scilicet, tabernaculorum: & ista vocatur dies cœtus, & collectæ, scilicet, quia congregabatur populus, & colligebatur pecunia per singulos ad sacrificiorum expensas: & nunc Salomon in isto octauo die fecit collectam, vt patet 2. Paralipomenon 7. Scilicet, Fecitque die octauo collectam, eo quòd dedicasset altare septem diebus: in ista aūt octaua die recessit populus, licet Nicolaus dicat, ꝙ in ista die accepit populus licentiā recedendi, sed nō recessit vsq; ad sequentem diem. Sed dicendū, ꝙ nō stat, quia iste dies octauus cętus, & collectæ nō habuit aliquid specialius nunc, quàm in alijs festis tabernaculorum: sed in alijs non dabatur licentia in ista die, quia iam statutum erat a lege, quando recedere possent de loco Sanctuarij, ideo nō oportebat, ꝙ acciperent licentiam in isto die pro sequenti ad recedendum; quia iam cognitum erat, quando recedere deberēt: ergo nō acceperunt licentiam in isto die, sed recesserunt. Item dies octauus non erat de festiuitate tabernaculorum; quia solum ponuntur septē dies eius, Leuit. 23. & Deuteron. 16. Sed dies octauus dicebatur cętus, & collectæ, eo quòd finita festiuitate colligebantur pecuniæ: nihil ergo impediebat illa die recedere facta collecta. *Qui benedicentes Regi profecti sunt in tabernacula sua*. Scilicet, Imprecati sunt multa bona Salomoni, qui tale templum construxerat, & eos magnificè pauerat in illa solennitate. *Lætantes, & alacri corde*. Scilicet, Ibant valde gaudentes de Sanctuario. *Super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus Dauid seruo suo, & Israel populo suo*. Idest, Gaudebant, quia Deus fecerat multa bona Dauid, scilicet, dando ei filium tam sapientem, qui ædificaret domum Domino, & exaltaret gloriam Regni Israel. Et dicebatur istud bonum factum Dauid, quia meritis eius fiebant omnia hæc Salomoni. Etiam populo suo Deus benefecit dando eis Regem sapientem, & dādo templum gloriosum, in quo orarent, & pacem cum hostibus, & omnia prospera: nam tempore Salomonis cum ædificatum est templum fuit Israel in maiori gloria, quàm fuerit præteritis sæculis, & quàm postea vnquàm fuerit: sed 2. Paralipomenon 7. dicitur, Super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus Dauid, & Salomoni, & Israel. Hebræi autem exponunt aliter hoc, scilicet, ꝙ Israelitæ gaudebant de quodā miraculo speciali, quod fecerat Deus nunc pro Dauid. Dicunt enim, quòd quando sacerdotes portabant arcam fœderis, vt introducerent in templum portæ templi diuinitus clausæ sunt, quasi videretur Deus nolle recipere arcam interius: tunc Sacerdotes, & Leuitæ inceperunt orare, vt Deus aperiret templum, & cantauerunt Psalmum 131. Scilicet, Memento Domine Dauid. Et cum accesserunt ad illum versum, s. Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui, i. Nō auertas faciem Salomonis, qui est Christus tuus, i. vnctus a te in Regem, s. non confundas faciem eius non aperiendo templum, & tūc portæ templi diuinitus reseratæ sunt: & sic apparuit, ꝙ propter merita Dauid Deus faciebat ista mirabilia: in quo Deus valde benefaciebat ei ostēdendo mirabilia propter eum solum. Istud potest habere aliquem colorem, ex eo quod habetur 2. Paralipomenon 6. cum dixit Salomon: Nunc igitur consurge Domine Deus in requiem tuam, tu, & arca fortitudinis tuæ: sacerdotes tui Domine induātur salutem, & sancti tui lætentur in bonis: Domine Deus ne auertas faciem Christi tui: memēto misericordiarum Dauid serui tui. Dicendum tamen, ꝙ siue hoc acciderit, siue non, apparere non potest; satis tamen videtur dicendum, ꝙ non fuerit, quia si tale miraculum accidisset, tangeretur hic, vel saltem in Paralipomenon, vbi supplētur, quæ omissa fuerunt in libris istis. Sed adhuc dato, ꝙ accidisset istud miraculum litera non potest intelligi de hoc, sicut volunt Hebræi, quia dicitur super omnibus bonis, quæ fecit Dominus Dauid seruo suo, sed multa alia fecit, ideo non intelligitur de hoc. Item dicitur super omnibus bonis, quæ fecit populo suo, & tamen istud nō fuit factum propter populum, sed propter Dauid, vt ipsi dicunt: ergo non potest intelligi de hoc. Sed dicendum, quòd intelligitur de bonis, quæ fecit toti Israel, idest, de prosperitatibus, quæ nunc erant, vt supra declaratum est.

An portæ tēpli fuerint de se apertę.

C A P. IX.

FACTVM est autem cum perfecisset Salomon ædificium domus Domini, & ædificium Regis, & omne, quod optauerat, & voluerat facere, apparuit ei Dominus secundò, sicut apparuerat ei in Gabaon.

De pen. dist. 2 c. ß enim.

Descripta in præcedentibus templi ædificatione: hic agitur de ædificantium remuneratione: & diuiditur in tria, quia primò ponitur remuneratio Salomonis, qui fuit principalis in ædificando. Secundò remuneratio Hiram Regis Tyri, qui Salomonem adiuuit ei ligna cedrina, & abiegna ministrando ibi. *Expletis autem*. Tertio de remuneratione totius populi, qui cooperatus est Salomoni in laboribus, & expensis adiuuando, ibi. *Hæc est summa*.

An ordo rectus sit, & immediatus. Quæst. I.

QVAERETVR circa primum, an ista quæ habentur hic fuerint immediate facta post præcedentia, & an sit rectus ordo. Respondendum, quòd hic est rectus ordo, quia supra dicebatur de ædificatione, & dedicatione templi: hic autem dicitur de remuneratione ædificantium. Quòd autem istud fuerit pauco tempore post præcedentia, apparet; quia infra dicitur, quòd Salomon dedit viginti oppida in terra Galilææ ipsi Hiram completis viginti annis, scilicet, a principio ædificationis: & tamen viginti annis solum durauit ædificatio templi, & domus Salomonis: ideo illud, quod dr̄ infra de Hiram, fuit pauco tempore post ea, quæ habentur supra, scilicet, annis tredecim: nam templum immediate fuit dedicatū, vt cō summatū est: immo anteq̄ cōsummarentur oīa, q̄ erāt in templo, vt declaratū est supra in litera, sed templū

L finitum

finitum est in septem annis, vt patet supra 6. Ergo manebant tredecim anni vsque ad completionem anni vigesimi in quo Salomō dedit oppida Hiram. Alia tamen sunt hic, quæ fuerūt facta immediatius post precedentia, scilicet, quòd apparuerit Dominus Salomoni, & dixerit ista, quę habentur hic paruo tempore: tamen ante fuit, quia ista apparitio fuit completo ædificio domus Domini, & domus Regis, ideo potest dici, ꝙ ferè oīa, quæ habentur hic, fuerunt facta tredecim annis post præcedētia, vt patet hic in litera; quia tñ nō continetur hic vnica historia, sed multę res, aliquæ fuerunt prius, & aliquæ posterius. *Factum est autem, cum perfecisset Salomon ædificium domus Domini, & ædificium Regis.* Scilicet, Istud, quod dicitur hic de apparitione Dei facta Salomoni fuit, completo ædificio domus Dei, & domus Regis: & sic fuit annis tredecim post præcedētia, quia templo finito, incepta est domus Regis, & durauit tredecim annis, supra 7. Et tamen dedicatio, de qua habetur præcedēti cap. fuit immediatè post completionem. Sciendum tamē, ꝙ ista limitatio temporis solum refertur hic ad apparitionem Dei factam Salomoni, de qua immediatè dicitur, quia alia fuerūt alijs temporibus. *Et omne, quod optauerat, & voluerat facere.* Id est, Postquàm compleuit omne, quod desiderauit facere. Istud intelligitur de aliquibus ædificijs particularibus, quæ faciebat, dum ædificaret domum Domini, & domum Regis: & tamen ista non fuerunt extra viginti annos, in quibus ædificata est domus Dei, & domus Regis. *Apparuit ei Dominus secundò.* Scilicet, Cum iam nihil ædificaret Salomon, apparuit ei Deus.

Deus quomodo apparuit Salomoni; & quot modis Deus hominibus aliqua reuelat. *Quæst. II.*

QVAERETVR quomodo apparuit hic Deus Salomoni. Respondendum, quòd multi modi sunt, quibus Deus apparet hominibus. Vnus est, ꝙ veniat aliquis Angelus Dei, sumpta figura humana, & videatur, atque loquatur, sic apparuit Gedeoni. Iud. 6. Sic etiā apparuit Manue, & vxori eius. Iudi. 13. Secundò modo apparet in sola voce cum ad vigilantem hominem aliqua vox mittitur, & non videt aliquam effigiem: sic fuit de Israelitis, quibus Deus locutus est dando legem, s. Angelus Dei. Exo. 20. & Deuter. 5. Et tamen nullam effigiem viderunt Deuteron. 4. Sic etiam Moyses audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio. Nume. 7. Et nullam videbat effigiem: sic etiam apparuit Samueli cum ter vocauit eū Deus, & putabat se vocari ab Heli, supra 1. lib. cap. 3. Tertio modo apparet Deus hominibus per somnia. Sic patet Nume. 12. Scilicet, Siquis Propheta Dñi est inter vos, aut in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum. Et sic debet intelligi de omnibus, de quibus dicitur, ꝙ apparuit eis Deus per noctem: sic patet de Daniele, Dan. 7. Sic etiam de Abimelech Rege Geraræ. Genes. 20. Et de Iacob eunte in Aegyptum. Genes. 46. Et de Ioseph viro Mariæ. Matth. 2. Quartus modus est per immutationem intellectus, scilicet, ꝙ Deus eleuet intellectum alicuius ad intelligendum aliquid supernaturaliter, quod aliter intelligere non poterat. Et istud fit dupliciter aliquando cum ecstasi, vel raptu, sicut fuit in Beato Paulo. 2. ad Corinth. 12. Aliquando sine ecstasi: & sic fuit in Eliseo. sequenti libro, capitu. 3. Et sic de multis alijs Prophetis. Nunc autem dicendum, quòd Salomoni quilibet istorum modorum conuenire poterat, & tamen tertius modus fuit, per quē Deus ei apparuit, scilicet; in somnijs. Quod patet, quia dicitur hic, quòd apparuit ei secūdò, sicut apparuerat in Gabaon: manifestum est tamen, ꝙ in Gabaon apparuit Deus in somnis, scilicet, quando

F dedit ei sapientiam, vt patet supra 3. & 2. Paralipom. 1. Ideo etiam apparuit ei nunc in somnis.

Quare Deus apparuit Salomoni. Et quòd ter Dominus locutus est Salomoni. *Quæst. III.*

QVAERETVR vlterius, ad quid apparuit Deus nunc Salomoni. Respondendum, quòd Salomon laborauerat fideliter ędificando domum Domini, scilicet, quia toto desiderio insisterat circa eam, plusquàm circa domum suā, pro quo præmiandus erat, & Deus voluit eum remunerare: & sic apparuit ei ad promittendum bona. Pro quo sciendum, quòd Deus ter legitur locutus Salomoni, & om-
G nes istæ locutiones fuerunt ordinatæ ad templi ædificationem. Prima fuit, quando apparuit ei in Gabaon dando sapientiam, quia tunc disposuit eum ad ædificandum templum complendo omni sapientia, per quam poterat excogitare quidquid erat necessarium, vel conueniens ædificationi. De hoc supra 3. Secunda locutio fuit, quando ædificabatur templum, tunc enim conueniens erat, quòd Deus ei appareret ad confortandum eum in ædificatione, quia fortè præ magnitudine operis pigritaret, ideo decebat, vt Deus appareret ei ad confortandum ipsum promittendo aliqua bona, & sic fieret ardentior in opere. Tertiò autem apparuit ei post completionem operis, & tunc etiam decebat, quòd appareret; quia laborauerat fi-
H deliter Salomon ædificando templum, pro quo merebatur a Deo aliquid recipere, & ad hoc apparuit sibi Deus promittens bona. De apparitione, vel locutione secunda patet supra 3. De tertia patet hic.

An ista apparitio fuerit tertia, vel secunda. *Quæst. IIII.*

QVAERETVR vlterius, quomodo dicitur, quòd apparuit nunc Deus secundò Salomoni. Nam videtur, quòd ad minus ista sit tertia apparitio, quia apparuit ei semel in Gabaon, supra 3. Et iterum cum ædificaret templum, supra 6. Et iterum apparuit nunc ædificato templo. Aliquis dicet, quòd
I quamquam fuerint tres apparitiones, tamen ista non fuit tertia, licet ponatur tertio loco, eo ꝙ est aliqua anticipatio, vel recapitulatio, s. ꝙ deberet ista poni in secundo loco. Sed dicendum, quòd non stat; quia necesse est esse hic ordinem continuatum: nam si ista est secunda, oportet, quòd præcesserit ad aliquam de illis duabus, quæ supra habentur: sed non potest præcedere ad aliquam earum. De prima patet, quia illa fuit facta in Gabaon, vt patet supra 3. Et tunc nondum erat factum templū Salomonis: nam dicitur ibi, quòd ob hoc Israelitæ sacrificabant in excelsis, quia nondū ædificatum fuerat templum Domino vsque in diem illū: ista autem, de qua hic, fuit post ædificationem templi, & domus Regis, ergo fuit post illam. De alia patet,
K quia illa fuit, dum ædificaretur ipsum templum Salomonis, vt patet supra 6. cū dicitur: Domus hæc, quam ædificas: & ista fuit post ædificationem tēpli, & domus Regis, ergo fuit ista post illam plusquàm tredecim annis: & sic fuit ista tertia in ordine, nec est aliqua anticipatio, vel recapitulatio. Sed dicēdum, ꝙ ista apparitio potest vocari secunda dupliciter. Vno modo dicēdo, ꝙ quamquam fuerunt tres locutiones factæ Salomoni ex parte Dei; tamen non fuerunt tres apparitiones, sed duæ tantum, scilicet, ista, de qua habetur hic, & illa quæ habetur supra 3. Illa autem, de qua supra 6. non fuit apparitio, sed locutio solū, scilicet, quia fortè Deus misit per Prophetā ad dicendū Salomoni ea, q̄ habentur ibi: & nō apparuit ei: quod colligitur, q̄a in

prima,

prima, & in tertia dicitur, ꝙ apparuit Dominus Salomoni: in secunda autem non dicitur, ꝙ apparuit, sed ꝙ factus est sermo Dñi ad Salomonem, & iste sermo poterat fieri per Prophetam, vel per Angelum loquẽtem loco Dei. Aliter dici pōt, ꝙ istæ tres fuerunt apparitiones, & sic erat ista tertia: vocatur tñ secunda, quãtum ad modum, s. quia ista concordauit primę: secũda aũt non: vtpote quia ista facta est in somnijs, & prima etiã: secunda autem non fuit in somnijs, sed apparente Angelo, vel aliàs. Et ista solutio vr̃ colligi ex litera, quia dicitur, Apparuit Dñs Salomoni secundò, sicut apparuerat ei in Gabaon: & de illa, quæ habetur supra 6. Non dicitur, ꝙ fuit talis, sicut illa, quæ fuit in Gabaon. Ideo ista fuit secũda in modo: si autem fuissent omnes tres similes, diceretur ista tertia, sed adhuc præcedens solutio rationabilior est. *Sicut apparuerat ei in Gabaon.* Scilicet, Quando iuit illuc ad offerendum, & obtulit mille hostias. Nam tunc Deus apparuit sibi in somnis, & dedit ei sapientiam, supra 3. *Dixitque Dominus ad eum.* Idest, Angelus loco Dei: quia Deus non loquitur. *Exaudiui orationem tuam, & deprecationem tuam.* Intelligitur de oratione, quam fecit in dedicatione templi, præcedenti cap. Et sic Salomon orauerat ad Dominum: & tamen nondum sciebat, an Deus exaudisset orationem, & post annos tredecim cõsummata domo sua, & omnibus ædificijs eius apparuit ei Deus, & certificauit de exauditione. *Quam deprecatus es coram me.* Idest, Coram altari meo, quia in altari Deus specialiter esse dicitur. Vel coram me, idest, coram templo meo, in quo erat arca, & Deus ibi dicebatur esse specialiter. *Sanctificaui domum hanc, quam ædificasti.* Idest, Applicaui ad cultum meum, scilicet, acceptans, quòd hic fiant cęremonię cultus mei. Nam sanctificare nihil aliud est, nisi Deo aliquid applicare, & sic quando quis vouet aliquid Déo, dicitur sanctificare illud, vt patet Leuit. 27. Et sic Deus aliquid sanctificat, quando acceptat illud, quod sibi homines applicat: & sic fuit hic, quia Salomon applicuerat istam domum ad cultum Dei: nesciebat tamen an Deus acceptaret, & hic Deus certificauit, quòd acceptasset illud clarius, patet 2. Paralipomenon 7. Cum dicitur, Elegi enim, & sanctificaui locum istum. *Vt ponerem nomen meum ibi in sempiternum.* Idest, Vt inuocetur nomen meum in domo ista semper, & vocetur domus mea, & ego exaudiam orantes in illa. *Et erunt oculi mei, & cor meum ibi cunctis diebus.* Idest, Ego accedam semper ad istam domum. Dicit hoc, quia Salomon orauerat, præcedenti capitu. Quòd oculi Domini essent aperti die, ac nocte super domum istam: & istud erat, quòd semper attenderet, ne quis de hostibus posset ei nocere, quod patet, quia infra, cum ponitur contrarium, dicitur ꝙ domus ista erit in exemplum, & in opprobrium. Etiam intelligitur, quòd attenderet super domum istam ad exaudiendum omnes orationes, quæ ibi fierent.

Quomodo Deus dixit, quòd poneret nomen suum in æternum in templo Salomonis, cum omnia deberent cessare veniente lege noua, etiam si non peccarent Iudæi. Quæst. V.

QVAERETVR quomodo dixit Deus, quòd poneret nomen suum in sempiternum in domo ista, quia hoc non stat. Nam lex noua aliquando futura erat, & tunc cessarent omnes cæremoniæ Veteris Testamenti, & consequenter cæremoniæ, quæ fiebant in domo hac. Aliquis dicet, quòd Deus dixit istud conditionaliter, scilicet, si Israelitæ colerent semper Deum, quia tamen non coluerunt, cessauit esse nomen Domini in domo illa, & omnes cæremoniæ, quæ ibi fiebant: sic patet infra,

A quia dicitur, quòd si Israelitæ colerent idola, domus ista esset in fabulam, & exemplum omnibus populis. Respondendum, quòd etiam hoc non stat, quia dato, quòd Israelitæ nunquam coluissent idola, nec infringerent legem, adhuc daretur lex noua aliquando, quia lex vetus non fuit instituta, vt semper maneret, sed vt aliquo tempore esset, quousque homines, qui adhuc valde rudes erant, & tanquam paruuli erudirentur aliqualiter ad sustinendum legem, vt sic efficerentur dispositi ad seruandam legem perfectionis, quando daretur. Nam si immediatè fuisset data hominibus rudibus non præexistente aliqua dispositione, non possent obseruare illam, quia esset eis valde disconueniens: & sic dato, quòd semper colerent

B Deum, quando iam essent perfectè assueti ad suscipiendum legem perfectionis, tunc daretur. Istud manifestè declarat Apostolus ad Galatas 3. Scilicet, Lex itaque pedagogus noster fuit in Christo, idest, fuit lex Moysi, tanquam pedagogus respectu pueri; quia per timorem erudit eum ad suscipiendum conuenientem disciplinam, quousque venerit ætas perfecta, in qua ex seipso ratione ducente assequatur rectitudinem morum: & fuit pedagogus in Christo, idest, pedagogus quousq; veniret Christus. Patet etiam ad Galatas 4. Vbi dicitur, quòd in Veteri Testamento erant homines, sicut paruuli relicti a patribus in hæredes, qui tamen non videntur habere aliquod dominium rerum, sed videntur esse serui sub tutoribus, &

Lex vetus pedagogus noster.

C actoribus vsque ad tempus præfinitum a patre: & tunc incipiunt esse tanquam veri domini, & ita subditur ibi de Veteri Testamento: Itaque, & nos cum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus seruientes: at vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filiũ suum, & cæt. Necesse ergo erat, quòd aliquando homines acciperent aliam legem, cum lex vetus esset, sicut rudimentum quoddam, idest, doctrina rudium, vel puerorum. Item patet, quia Ieremiæ 31. dicitur: Ecce dies venient, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris die, qua apprehendi manum eorũ, vt educerem eos de Aegypto: ergo necesse erat

D illud pactum aliquando iniri, & tunc saltem cessarent cæremoniæ, quæ fiebant in hoc templo. Item manifestum est, quòd non introducta fuit lex noua ob hoc, ꝙ Israelitæ colerent idola, quia tempore, quo Christus venit, & data est lex Euangelica, erant Iudęi obseruantissimi legis suæ, s. ꝙ nullo modo colebant idola, nec fuit aliquod tẽpus, in quo tam exterminata esset idolatria de Israel, sicut cum Christus venit, & aliquanto tempore ante. Nam multi de Iudæis mortui sunt, vt colerent quandam aquilam æneam, quæ erat insigne Romanorum, & posita fuerat super portam templi. Multa quoque alia fecerũt contra Herodem propter imagines, quas inducebat in vrbe ad ludos, vt patet per Iosephum in libris de bello Iudaico, & in libris

Quando melius obseruabatur lex vetus fuit destructa.

E Antiquitatum. Ergo dato, quòd nunquàm peccauissent contra legem Iudæi introducta fuisset lex Euangelica. Et de hoc non est dubium, & consequenter cessarent omnes cæremoniæ, quæ fiebant in templo. Et tunc dicendum, quòd oculi Domini essent super domum istam in sempiternum, idest, vsque ad magnum tempus, quia duraret toto tempore, quo duraret lex vetus, & postea cessaret: & istud vocatur sempiternum, sicut multa alia vocantur sempiterna in lege, quæ tamen pauco tempore duratura erant, scilicet, non quinquaginta annis: sicut est de seruis, qui erant serui vsque ad iobelæum. Nam dicitur, quòd erant serui in æternum. Exodi 21. & Deuteronom. 15. Aliter etiam potest dici, quòd ista domus duraret pro semper, scilicet, tam existente lege veteri q̃ nō, quia si

Israelitæ nunquam offendissent Deum, non induxisset hostes super eos, qui cremarent templum, ideo data lege noua, adhuc maneret: sed non manerent cæremoniæ illæ, quæ fiebant in eo, cum euacuaretur lex vetus: sed fierent solum orationes in templo, & exaudiret Deus illas, sicut promiserat præcedenti cap. Vel etiam fieret templum illud ecclesia, & fortè esset caput ecclesiarum omnium: essetque ibi sedes Apostolica, sicut est Romæ: quia tamen peccauerunt, combusta est domus ista, & alia, quam postea fecerunt. *Tu quoque, si ambulaueris coram me, sicut ambulauit pater tuus.* Hic promittuntur bona Salomoni, quæ pertinebant specialiter ad ipsum, & ad progeniem suam: & ponuntur cum conditione, scilicet, si seruaret legem Dei, sicut Dauid. *In simplicitate cordis, & in æquitate.* Ista duo requiruntur ad hoc, quòd via alicuius acceptetur a Deo, scilicet, simplicitas cordis, ita quòd non inclinetur cor in diuersa, & opponitur simplicitas duplicitati: quia aliqui duplici corde ad Deum mouentur, scilicet, partim propter Deum, & partim propter idola, vt patet de Samaritanis, qui Deum timebant, & idola colebant, sequenti libro, cap. 17. Vel qui partim mouetur propter Deum, & partim ex affectione temporalium bonorum: & ista Deus non acceptat, sed debet homo moueri simplici corde, obseruãdo legem Dei, scilicet, quòd propter eum solum seruet: æquitas autẽ dr̃ esse rectitudo in opere, cum quis agit, quod secundum se iustum, & bonum est ad proximum: & sic est vna rectitudo in corde, s. simplicitas, & alia in opere, s. æquitas. *Et feceris omnia, quæ præcepi tibi.* Potest intelligi de aliquibus præceptis specialibus, quæ fortè Deus dedit Salomoni, vel potest dici, ꝙ intelligatur de lege tota, quia licet illa esset communis, tamen ad quemlibet hominẽ dirigebat, & sic illa imposita fuerat Salomoni, sicut cuilibet alteri. *Et iudicia mea, & legitima mea seruaueris.* Vocantur iudicia ipsa præcepta, quæ pertinent ad causas forales iudicandas, & ad communicandum cum proximis, & ista maxime pertinebãt ad Salomonem cum eẽt Rex, & deberet iudicare secundũ illa. legitima vocantur generaliter omnia, quæ secundum legem sunt: hic tamen vocantur legitima, i. pure legalia, s. cæremonialia, quę dicuntur legalia, quia magis pendent ex voluntate legislatoris, q̃ ex aliqua ratione. *Ponam thronum Regni tui super Israel in sempiternum.* Idest, Faciam, ꝙ de genere tuo semper sint Reges super totum Israel. Istud simpliciter est accipiendum, & sine aliqua limitatione, quia si posteri Salomonis nunquàm peccassent, nec etiam ipse Salomon, dato ꝙ veniret lex noua, non cessaret regnum de progenie Salomonis, & essent ipsi Iudæi conuersi ad Christum, & tenentes legem nouam sicut Gentiles, essetq; vnus populus: maneret tamẽ regnum posteritatis Salomonis super Israelitas solum iam conuersos ad Christũ: & esset ille populus adhuc specialiter dilectus a Deo, inter cæteros conuersos ad Christum, licet non esset tanta specialitas, sicut erat durante Veteri Testamento. Istum principatum ostẽdit Christus ex verbis suis, Matth. 15. dicens: Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Et etiam discipulis suis prædicaturis dixit: In viam Gentium ne abieritis, & in castella Samaritanorum ne introieritis: sed ite ad oues, quæ perierunt domus Israel. Ipsi tamen Iudæi peccauerunt nimis non recipientes Christum, & occidentes eum. Ideo post resurrectionem suam Christus nõ solum dixit prædicandũ esse Iudæis, sed ẽt Gẽtilibus, s. Ite per vniuersum orbẽ, & prędicate Euangeliũ omni creaturæ, Mar. vlti. Et iterũ: Docete oẽs Gentes baptizantes eas, Matth. vlti. Item post ipsam Christi resurrectionẽ Apostoli seruauerunt quandã pręeminentiã Iudęis super Gẽtiles. Nã prius prędicauerũt eis, & cũ nol-
F lent suscipere verbum Dei, dixerunt Apostoli: Vobis quidẽ primũ oportebat loqui de Regno Dei, sed quia repulistis illud, & indignos vos fecistis verbo vitæ: ecce cõuertimur ad gentes, vt patet Act. 13. De quo declaratum est supra 2. *Sicut locutus sum patri tuo.* Ista locutio fuit præcedenti libro, cap. 7. *Non auferetur de genere tuo vir de solio Israel.* Idest, Nunquam cessabunt esse Reges in Israel de stirpe tua: & hoc super totum Regnũ Israel: nã nisi peccasset Salomon, & filij sui nunq̃ fuisset diuisum regnũ Israel, vt patet infra 11.

An Deus dixit hæc Salomoni ad confirmationem eorum, quæ dicta fuerant Dauid. *Quæst. VI.*

G QVAERETVR, ad quid Deus nunc apparuit Salomoni ad dicendũ ista, quia iam dicta erant, vt patet hic. Respõdendũ, ꝙ dicta sunt Salomoni nũc ad cõfirmationẽ, qa ea, quæ dicuntur a Deo cõminatoriè, vel promissoriè sunt mutabilia ſm mutationẽ illorũ, ad quos fit sermo, & quia ista dicta fuerant Dauid poterat Salomon suspicari, ꝙ fortè ipse aliqd egisset, propter quod Deus nollet in eo compleri promissionẽ factã Dauid, ideo ad certificandum eum fuit conueniens ista apparitio, vel locutio. Aliter dici potest, ꝙ ista locutio fuerat facta Dauid, & non Salomoni: ideo vt Salomon intelligeret hoc etiam ad se pertinere, apparuit ei Deus, & dixit hoc. Aliter potest dici, ꝙ ista fuerunt dicta hic non principaliter propter
H se, sed vt adderentur alia, quæ Deus volebat addere, s. de templo; & ad exprimendum illa, oportebat ista exprimi, s. ꝙ si Salomon, & filij sui custodirent legẽ Dei, templum maneret in æternum: alioquin poneretur in fabulam, & exemplum. Et quia si Salomon seruaret legem Dei, & posteri sui, nõ solum templum maneret semper, sed ẽt regnum suũ super totum Israel, ideo apposuit istud. Ista tamen nõ erant necessaria per se exprimi. Dicendum tamẽ, ꝙ prima solutio melior est, s. ꝙ dicta sunt ista ad confirmationem, quia nesciebat Salomon, an confirmata essent in se, quamquam dicta fuissent patri suo, quod patet, quia præcedẽ. cap. Salomon petiuit, dicens: Nunc igitur Dñe Deus conserua famulo tuo Dauid patri meo, quæ locutus es ei,
I dicens: Non auferetur vir de te, qui sedeat super thronum Israel. Nunc autem Deus certificauit Salomonem istud esse confirmatum: ideo sicut Salomon dubitabat de omnibus alijs petitionibus suis, quæ habentur præceden. cap. An confirmatę essent, & Deus dixit hic exaudiui orationem tuam, & deprecationem tuã, ita etiã certificare debuit de illo, quòd pertinebat specialiter ad Salomonem, s. an de filijs suis futuri essent semper Reges in Israel. *Si autem auersione auersi fueritis vos, & filij vestri.* Istud non refertur ad immediata, s. ꝙ Deus conseruaret Regnum Israel in posteritate Salomonis; sed ad templum, scilicet, quòd illud periret, si Israelitæ non colerent Deum. Et dicitur: Vos, & filij vestri: quia si solum peccaret aliquis de Regibus
K Israel, & non peccarent filij sui, non traderetur propter hoc templum in manus hostium. Vel etiam si peccarent multi Reges Israel: dum tamen non peccarent populares, non traderetur templum hostibus, nec Israelitæ ducerentur captiui. Ideo non dicitur: Si peccaueris tu, & filij tui, ita quòd intelligatur de Salomone, & alijs Regibus; sed dicitur si peccaueritis vos, & filij vestri, scilicet, totus populus, qui nunc est, & filij vestri, idest, successores. Nam pro his templum hostibus traderetur, & sic factum est: quia cum totus Israel peccasset grauiter, & iam peccata sua essent intoleranda, Deus permisit illos duci captiuos in Babylonem, & comburi templum. De Regno autem Salomonis secus erat,

quia

quia ad hoc quòd filij sui non regnarent super totum Israel non oportebat, quòd peccarent omnes Reges successores Salomonis: sed satis erat quòd peccaret Salomon; & sic factum est: nam cū ipse peccauit prænunciatum est, quòd Regnum diuideretur, infra 11. Et mox in filio Salomonis, scilicet, in Roboam diuisum est, infra 12. *Non sequentes me, nec custodientes mandata mea, & cæremonias, quas proposui vobis.* Dicitur aliquis non sequi Dominum, quando cor eius deuiat ab illo: & si Israelitę non haberent cor ad Dominum, sed inclinarentur ad idola traderet eos Deus in manus hostium. Vocantur hic mandata ipsa præcepta tam moralia, quàm iudicialia: cæremoniæ autem vocantur ipsi ritus colendi Deum: & omnia ista erant necessaria ad sequendum Deum: quia qui offendit in vno præcepto legis, prouocat Deum ad iracundiam, sicut si offenderet in omnibus, licet Deus non inferat tam grauem pœnam pro vno delicto, sicut pro multis. *Sed abieritis, & colueritis Deos alienos, & adoraueritis eos.* Idest, Recesseritis a me elongando cor vestrum a mādatis meis. Et colueritis Deos alienos, scilicet, faciendo eis sacrificia, & alias cæremonias cultus. Et adoraueritis eos, scilicet, inclinando vos coram illis, exhibendo reuerentiam tanquàm Dijs. *Auferam Israel de superficie terræ, quam dedi eis.* Scilicet, Faciam eos duci captiuos in gentes extraneas: sic enim factum est. Nā decem tribus captiuatæ sunt per Assyrios, & duæ tribus per Babylonios. sequenti lib. cap. 17. & 25. *Et templum quod sanctificaui nomini meo.* Scilicet, Auferam de superficie terrę; quia faciam illud cremari, & quòd nō relinquetur ibi lapis super lapidem, sicut postea factū est: quia Nabuzardam cremauit templum, & diruit illud. sequenti lib. cap. 25. *Eritque Israel in prouerbium, & in fabulam cunctis populis.* Scilicet, Si peccaueritis tanta mala inferam super vos, quòd omnes gentes habeant vos in prouerbium, & in fabulam, scilicet, quòd omnes stupescerent, & enarrarent destructionem Israelitarum, & loquerentur communiter de illa dicentes faciat tibi Deus, sicut fecit Israelitis. Vocatur autem prouerbium locutio vniuersalis, quæ ab omnibus inducitur: & sic esset de Israelitis, quia omnes gentes loquerentur de eis. Vocatur autem fabula narratio non vera, sicut sunt narrationes poeticæ: & dicit Nicolaus, quòd essent in fabulam, idest, quia fierent de eis narrationes, & tanta apponerentur, quòd multa essent falsa, sicut in poeticis narrationibus. Sed dicendum, quòd vocatur hic fabula, idest, id de quo omnes fabulantur, quia Iudęi essent in fabulam communem omnibus gentibus. *Et domus hæc erit in exemplum.* Idest, Erit in exemplum maledictionis: ita quòd omnes maledicentes, dicant: faciat Deus loco isti, sicut fecit templo Iudæorum. *Omnis qui transierit per eam stupebit.* Scilicet, Quomodo potuit induci tanta desolatio in domo, quæ erat inclyta in omnibus regnis terræ. *Et sibilabit.* Scilicet, Irridendo, vel insultando, quòd sic ceciderit domus illa a gloria sua. *Et dicet: quare fecit Dominus sic terræ huic, & domui huic.* Istud dicent illi, qui transierint per terram, & nescierint causam desolationis templi, & terræ Israel. *Et respondebunt.* Scilicet, Illi qui sunt in locis vicinis, & nouerunt causam destructionis huius. *Quia dereliquerunt Dominum Deum suum, qui eduxit patres eorum de terra Aegypti.* Scilicet, Deus suus iratus propter istud tradidit eos hostibus. *Et secuti sunt Deos alienos.* Scilicet, Adhærendo eis in corde suo. *Et adorauerunt eos.* Scilicet, Inclinando se coram eis ad exhibendum reuerentiam, tanquam Dijs. *Et coluerunt.* Scilicet, Sacrificando eis, & impendendo alias cæremonias cultus. *Iccirco induxit Dominus super eos omne malum hoc.* Scilicet, Rationabile fuit, quòd cum Deus suus impēdisset eis

Non seq Dominū quando dicatur.

A tanta beneficia, & ipsi dereliquissent eum, quòd induceret super eos ista mala.

Quomodo Gentiles poterant dicere, quòd Deus Israel destruxerat templum propter peccatum Iudæorum: cum ipsi non crederent de Deo ea, quæ credenda erant. Et quòd multi Gentiles licet non conuerterentur ad ritum Iudaicum, credebant tamen in Deum Israel. Quæst. VII.

QVAERETVR quomodo Gētiles poterant istud dicere: nam cum ipsi colerent idola non credebant de Deo Israel ea, quæ credenda erant, scilicet, quòd esset solus verus Deus, potens facere hæc. Respondendum, quòd aliqui Gentiles erāt, B qui quamquam non conuerterentur ad ritum Iudaicum, tamen credebant Deum Israel esse verum Deum, ideo veniebant multi ad adorandum illum in Ierusalem in templo, vt declaratum est, præcedenti cap. Et isti poterant dicere, quòd Deus Israel eduxisset Israelitas de Aegypto: & quia non seruauerant legem eius, tradiderat eos hostibus. Item dicendum, quòd omnes Gentiles, qui erant in circuitu terræ Israel, quamquam non colerent Deum Israel, tamen credebant ipsum esse potentiorem omnibus Dijs, & quòd ipse eduxisset Israelitas de Aegypto, & percussisset Agyptios, ac Deos eorum, & quòd si vellet pugnare cōtra aliquam gentem, quòd posset delere eam, & Deos eius, & non possent libe- C rare gentem illam Dij sui: sic confessi sunt Philisthini, supra primo libro, capitulo quarto. Scilicet, Ingemuerunt Philisthini, dicentes: Væh nobis: non enim fuit tanta exultatio heri, & nudiustertius, væh nobis; quis nos seruabit de manu Deorum sublimium istorum? hi sunt Dij, qui percusserunt Aegyptum omni plaga in deserto. Patet hoc etiam ex confessione Achor, qui erat Dux filiorum Ammon: nam ipse veniebat cum Holopherne ad pugnandum contra Iudæos: & dixit Deum Israel esse Deum cœli, & quòd si Israelitæ non offenderant Deum, impossibile erat, quòd aliqua gens præualeret contra eos. Ideo dixit ad Holophernem, quòd perquireret an Is- D raelitæ peccauissent cōtra Deum suum: & sic pugnaret securus de victoria. Si autem nulla esset iniquitas in eis, non pugnaret contra eos, quia non posset præualere, & multa alia de laude Dei dixit: vt patet Iudith 5. Omnes ergo gentes, quæ erant in circuitu Israel, sic opinabantur de Deo Israel. Ideo putabant, ꝙ si ille vellet punire eos, posset: sic patet de sacerdotibus, & diuinis Philisthinorum, qui dixerunt: Quare grauatis corda vestra, sicut aggrauauit Aegyptus, & Pharao cor suum: nonne postquàm percussus est tūc dimisit eos, supra 1. lib. cap. 6. Et sic dixerūt, quòd Philisthini offerrent munera Deo, vt alleuiaret ab eis manum suam. Sciebant autem Gentiles potentiam Dei per experientiam, quia videbant mirabilia eius, sicut Philisthini viderūt, quòd Dagon Deus suus iacuit co- E ram arca cōfractis manibus, & capite: & cum arca duceretur de vna ciuitate in aliam in terra Philisthinorū fiebat plaga magna in qualibet, ad quam introibat. Vnde cum Acharonitæ vidissent arcam ad se ferri, dixerunt clamantes: Adduxerunt ad nos arcam Dei Israel, vt interficiat nos, & populum nostrū, supra 1. lib. cap. 5. In exitu quoque de Aegypto, & diuisione maris rubri omnes Gentiles, ad quos peruenit fama ista, extimuerunt putantes Deum Israel esse potentissimū Deorum: sic patet Exo. 15. Scilicet, Ascenderūt populi, & irati sunt, dolores obtinuerunt habitatores Philisthijm. Tunc turbati sunt Principes Edom, & robustos Moab obtinuit tremor, & obriguerūt omnes habitatores Chanaan. Oēs ergo Gētiles, potissimè, qui

erant in circuitu terræ Israel cognoscentes potentiam Dei Israel poterant dicere, quod Deus duxerat Israelitas de Aegypto: & quia dereliquerant eum tradidit eos hostibus. *Expletis autem.* Hic ponitur secundum huius cap. scilicet, remuneratio Hiram: & ista fuit, cum dedit ei Salomon viginti oppida, & dicitur. *Expletis autem annis viginti.* Isti anni computantur a principio fundationis templi, quia ex tunc cœperat communicare Hiram cum Salomone facto fœdere, vt patet supra 5. Et transierant viginti anni; quia septē annis durauit ædificatio templi, supra 6. & tredecim annis durauit ædificatio domus Regis, supra 7. Qui sunt viginti anni, quibus cōpletis, cum iam Salomon non egeret lignis cedrinis, & abiegnis, quæ ei præstabat Hiram, voluit mercedem suam retribuere illi dando viginti oppida. *Postquàm ædificauerat Salomon duas domos, idest, domum Domini, & domum Regis.* Scilicet, Isti anni viginti completi sunt post ædificationem istarū duarum domorum: non quidem intelligendo, ꝙ inceperint isti viginti anni post ædificationē, sed quòd cōpleti sunt post ædificationem, quia simul cum ædificatione istarum domorum completi sunt viginti anni, de quibus hic. *Hiram Rege Tyri præbente Regi Salomoni ligna cedrina, & abiegna.* Scilicet, Pro istis duabus domibus dedit Hiram ligna, quia in terra sua cædebantur, & poliebantur, & ducebātur per mare vsque Ioppē, supra 5. & 2. Paralipomenon 2. *Et aurum iuxta quod opus habuerat.* Idest, Tam in lignis quàm in auro dabat ei ad abundantiam. Nam licet Dauid reliquisset omnes expensas necessarias pro domo Domini. 1. Paral. 22. Tamen Salomon ædificauit etiā sibi tres domos, scilicet, domum saltus Libani, & domum suam, & domum filiæ Pharaonis, supra 7. Et pro his egebat maioribus expēsis: istas autem ministrauit sibi Hiram Rex Tyri: *Tunc dedit Salomon Hiram viginti oppida in terra Galilææ.* Ista oppida dedit ipsi Hiram in satisfactionem expensarum, quas sibi dederat in auro, & lignis cedrinis, & abiegnis, & sunt in Galilæa inferiori. Nam duplex est Galilæa. Vna est ad partem Orientalem apud mare Genezareth. Alia autem est ad partem Occidentalem iuxta Tyrum versus mare Mediterraneum: in ista Galilæa inferiori dedit Salomon oppida Hiram, quia erant iuxta Tyrum, vt videretur continuatum territorium illorum viginti oppidorum territorio Hiram Regis; & sic ampliaretur Regnum suū, & ob hoc vocata est terra Galilæa gentium, Esaiæ 9. & Marci 3. Non quidem quòd fuerit de terra Gētilium, sed quia fuit tradita Regi Gentili.

Remuneratio Hiram.

Galilæa duplex.

An licuit Salomoni dare Hiram Regi Tyri viginti oppida de Regno suo: & quomodo illa dedit. Quæst. VIII.

QVAERETVR, an Salomon licitè potuit dare terram istam Hiram Regi. Respōdendum est, quòd non poterat eam dare simpliciter, ita quod desineret esse de terra Israel, & inciperet esse de terra Gentilium. Quod patet, quia Israelitæ, qui possidebant ipsam terram per partes, non poterant eam vendere, nec aliquatenus alienare ad omne tempus, sed redibat quælibet possessio in anno iobelæi ad possessores pristinos. Leuit. 25. Si tamen daretur ista terra Regi Hiram simpliciter maneret apud eum, & posteros suos in æternum, nunquam reditura ad Israelitas: ergo non poterat sic alienari. Item maior alienatio erat, quòd terra Israelitarū transiret ad Gētiles, quàm si transiret de vna tribu, vel familia in aliam, & tamen prohibetur transitus possessionum de vna tribu, vel familia in aliam, Nume. 36. Ergo a fortiori prohiberetur transire ad Gentiles. si tamen simpliciter traderetur ista terra Regi Hiram maneret semper apud eum,

F & posteros suos; qa lex de reditu possessionum in iobeleo solum habebat locum inter Iudæos, quia eis solis data erat, & non poterant se iuuare Israelitæ ex ea contra Gentiles. Item nemo potest alienare simpliciter illud, quod non est totaliter suum, vel quantum ad dominium, vel quantum ad administrationem: terra verò Israel non erat totaliter Israelitarum. Leuit. 25. Ergo non poterat alienare illam ad omne tempus. Item colonus alicuius fundi nō potest alienare eum, quia solum habet quòd colat illum, & percipiat inde fructus, & reddat partem illorum domino fundi; Israelitæ autem erant coloni, ergo non poterant alienare terrā. Omnia hæc patent, Leuit. 25. Scilicet, Terra quoque non vendetur in perpetuum; quia mea est,
G & vos aduenæ, & coloni mei estis. Item Deus statuit terminos terræ Israel, Nume. 34. Si autem Salomon daret ista oppida simpliciter Regi Hiram mutaret terminos terræ Israel, ergo peccaret. Item Israelitæ obligabantur pugnare contra Chananæos ad excludendum eos de terra, vt illam sibi retinerent, & non poterant facere aliquod pactum cum eis ad hoc, ꝙ manerent in terra: sed tenebantur occidere eos, & possidere terram. Deuter. 20. Ergo a fortiori, postquàm possiderent terram, non poterant illam tradere licitè Gentilibus. Confirmatur hoc, quia Israelitæ peccabant, quando dimittebant aliquos Gentiles in terra, vt essent tributarij sui. Nume. 33. & magis Iudicum 2. Ergo a fortiori peccarent, qui terram de manu hostium
H obtentam traderent Gentilibus possidendam. Dicendum igitur, ꝙ Salomon non traderet isto modo loca terræ suæ Regi Hiram. Item, ꝙ Israelitæ non consentirent, dato ꝙ vellet Salomon, ꝙ ipsi efficerentur subditi viro Gentili. Item loca ista pertinebant ad coronam Regni, ideo non poterat Rex ea alienare. Item non est credendum, quòd Salomon ea alienaret simpliciter, quia ipse dabat ea in mercedem Regi Hiram pro lignis cedrinis, & abiegnis, quæ receperat ab eo, & pro auro, s. pro centum, & viginti talentis; quia ista loca tradita ad semper excedebant in immensum valorem lignorum, & auri. Item Rex Hiram videns illa loca, non approbauit ea: nam non placuerunt ei, quasi esset maius pretium, quod ipse dederat, si tamen loca
I darentur ei simpliciter esset valde maius pretium locorum, quàm auri, & lignorum, quæ dederat Hiram ipsi Salomoni: ergo videtur, ꝙ non data sunt sibi simpliciter, sed ad aliquod tempus tenenda, vel fortè ad totam vitam suam, & ꝙ postea redirent ad regnum Israel: & interim non esset dn̄s directus, sed vtilis, vel saltem vsusfructuarius recipiēs omnia iura in illis locis, quæ recipere cōsueuerat Salomon: & recipiendo redditus illius temporis poterat sibi satisfieri de expēsis, quas dederat Salomoni: & sic credendum est, ꝙ dederit. *Egressusque est Hiram de Tyro.* Idest, De Regno Tyri, quia caput Regni sui erat ciuitas Tyri: dominabatur tamen alijs ciuitatibus, scilicet, Sidoni, & quibusdam alijs: vnde serui Hiram vocabantur Sidonij, vt pa
K tet supra 5. *Vt videret oppida, quæ dederat ei Salomon.* Ista oppida erant coniuncta Regno suo. *Et non placuerunt ei.* Scilicet, Voluerat accipere loca maiora, & opulentiora: fortè autem Salomon assignauit ei loca parua, ideo non placuerunt ei; quia non essent sufficientia ad satisfaciendum pro expensis ab eo collatis Salomoni. *Et ait hæccine sunt ciuitates, quas dedisti mihi, frater?* Istud dixit Hiram Salomoni, quasi irridendo, & subsannando: quia dederat ei loca pauci valoris, scilicet, hæccine, idest, nunquid hæc. Est enim hic adiectio syllabica, scilicet, quando sunt duæ dictiones, & facimus vnam interponēdo aliquam literam, quæ syllabicet cum vtraque, vt cū dicimus hæccine, sicubi, nūcubi, cū deberemus dicere, hæc ne, si vbi,

Rex nō pót alienare loca, quę pertinebant ad coronam Regni.

num vbi: & sunt istæ dictiones interrogatiuæ, & ex modo loquendi antiquo Grammaticorum, sit syllabica adiectio in istis interrogationibus. *Et appellauit eas terram Chabul.* Scilicet, Hiram appellauit omnes illas ciuitates terram Chabul, idest, terram displicentiæ, quia non placuerant oculis eius. Nam Chabul in lingua Phœnica signat displicentiam: vel secundū Rabbi Sa. Chabul in Hebræo signat tenacitatem, eo quòd terra illa est nimis lutosa, & adhærens pedibus: sed primum est verum, quia istud nomen ponitur hic ad vituperandum terram, ideo vocatur terra Chabul, idest, displicentiæ. *Vsque in diem hanc.* Idest, Durauit nomen illud vsque ad diem hanc: istud interposuit scriptor libri, scilicet, Ieremias. Nam tempore suo vocabatur etiam ista terra Chabul: & ista fuit causa, quare poneretur, quòd non placuerunt ciuitates istæ Hiram, scilicet, vt sciretur, quòd propter hoc vocata est terra illa Chabul. *Misit quoque Hiram ad Regem centum viginti talenta auri.* Non est intelligendum, quòd miserit ista talenta postquam assignauit ei Salomon ciuitates viginti, quia tunc Salomon non indigebat auro isto, eo quòd iam cessauerat ab ædificationibus: sed misit talenta ista dum ædificabat Salomon domum suam: maximè quia dicitur infra, quòd ista fuit summa expensarum, quas obtulit Salomon, & istud fuit, quia Salomon indigebat multo auro pro domo sua, cum Dauid non reliquisset aurum, nisi pro domo Domini. *Hæc est summa.* Hic ponitur tertium huius cap. Scilicet, remuneratio populi, qui Salomonem laboribus, & expensis adiuuit, & diuiditur in duo, scilicet, in partem incidentalem, & principalem. pars incidentalis ponitur ibi. *Filia autem Pharaonis.* Erat autem remuneratio populi in tribus, scilicet, in bona munitione fortalitiorum: secundò in subiectione aduersariorum ibi. *Vniuersum populum.* Tertiò in libertate ciuium ibi. *De filijs autem Israel.* Circa primum dicitur: *Hæc est summa expensarum.* Est sensus, quòd ista, quæ dedit Hiram Regi Salomoni sunt summa expensarum, quas fecit Salomon in ædificando domum Dei, & domum suam, & vrbes, quæ hic ponuntur. Et potest referri ad talenta auri centum viginti, quæ dedit Hiram Salomoni: & non est sensus, quòd ista talenta suffecerint ad omnem ædificationem, quàm fecit Salomon. Etiam quia Dauid reliquerat omnes expensas pro templo Domini in auro, & argento, ære, & lignis. 1. Paralipomenon 22. Sed intelligitur, quòd supra illas expensas, quas Salomon paratas habebat a Dauid summa necessaria fuit centum viginti talentorum auri. Hebræi habent aliter istam literam, scilicet. *Hic est census, quem leuauit Salomon.* Et dicunt, quòd non refertur ad talenta suprapostia, sed ad ea, quæ infra sequuntur, scilicet, quòd fecerit Salomō omnes Chananæos tributarios, & ab illis accepit expensas ad ædificationem templi, & domus suæ, & ciuitatum harum. Sed non stat iste sensus, quia necesse est, quòd istud pronomen hæc demonstret aliquid immediatum, eo quòd demonstrat ad oculum: ideo necesse est referri ad aliquid immediatum præcedens, vel subsequens: sed non est aliquid subsequens, quòd demonstret, cùm agatur immediatè de ædificationibus vrbium, & de bello contra Gazer: ideo demonstrat immediatum præcedens, scilicet, centum viginti talenta auri. Item cùm dicitur hæc est summa expensarum designatur aliquid certum: & tamen si referatur ad subiectionem Gentilium in tributarios, non ponitur ibi aliqua certitudo pecuniæ: ideo non potest dici, hæc est summa: & sic necesse est referri ad talenta auri. *Quam obtulit Rex Salomon ad ædificandum domum Domini.* Istud ponitur ad signandum Salomonis deuotionem, quia non solum

A obtulit labores proprios, scilicet, deuotionem circa ædificationem domus Domini: sed etiam obtulit pecuniam, & dicitur: hæc est summa expensarum, idest, pecuniarum, quam obtulit Salomon, idest, istam ipse obtulit a seipso sine illa summa, quam dedit Dauid. Etiam intelligendum est vltra triticum, & oleum, ꝙ quolibet anno præstabat Hiram, & seruis suis, supra 5. & 2. Paralip. 2. Quia cum illud non esset in pecuniam non computatur hic in summa expēsarum. *Et domum suam.* Idest, Etiam fuit quædam quantitas istorum talentorum pro ędificatione domus suę, i. trium domorum, vt dictum est precedē. cap. *Et Mello.* Mello est nomen Hebræum, & aliquādo signat quandā vrbem sic vocatam, vt patet Iudicum 9. s. Egrediatur ignis ex eo, Mello, quid fuerit.

B & consumat habitatores Sichem, & oppidum Mello. Aliquando aūt signat voraginem, vt qdam volunt: & sic accipitur pręcedē. lib. cap. 5. s. Et ædificauit p gyrū a Mello, & intrinsecus, sed infra 11. Videtur, ꝙ non consonet, qa dr̄ Salomon edificauit Mello, & coęquauit voraginē ciuitatis Dauid: & sic Mello, & vorago distinguūtᷣ ibi: & sic pōt accipi cōuenientius pro aliquo alio spatio terræ: & erit Mello nomen proprium. Hebræi enim dicunt, ꝙ Mello erat quędam platea magna apud tēplū, quā dimisit Dauid apertā, & sine ędificijs, vt Hebræi venientes de longe in solennitate azymorū, & alijs festiuitatibus manerent ibi, cū nō haberent hospitia, & essent apud templū deuotionis causa. Salomon aūt clausit voraginē coæquādo eā, & plateā

C illam vallo circundedit, & fecit in ea tabernacula pro famulis filiæ Pharaonis; qa illa platea erat apud domū filiæ Pharaonis, & circa templum, & dicunt, ꝙ in hoc peccauit: nobis tamen non constat, Salomonē in hoc peccasse, qa peccata sua exprimuntur infra 11. scilicet, quòd amore ardentissimo copulatus est mulieribus alienigenis, & quòd propter illas idola coluit. De hoc tamen non exprimitur, an peccauerit. *Et murum Ierusalem.* De isto muro dicitur supra 3. Et sciendum, ꝙ Salomon vallauit Ierusalem triplici muro, ita vt in primo ambitu esset templum Dn̄i, & mansiones pro Sacerdotibus, & Leuitis, qui secundum sortes suas ministrabant in domo Dn̄i, erat quoque ibi domus regia

D cum mansionibus domesticorum suorum: erat ēt ibi domus filiæ Pharaonis, & domus saltus Libani: in secundo ambitu habitabant Prophetæ, & viri potētes: vnde in ista secunda clausura legitur, ꝙ habitaret Holda Prophetissa: vt patet sequenti lib. cap. 22. Scilicet, Ierunt ad Holdam propheten vxorem Sellum custodis vestium, qui habitabat in Ierusalē in secunda clausura. In tertio muro erant opifices, & alij viri plebei: ante Salomonem autem non erat facta ista distinctio. *Et Heser.* Quædam ciuitas erat in terra Israel, quæ tenebatur adhuc a Chananæis. *Et Mageddo.* Ista erat ciuitas in sorte Manasse, Iosue. 17. Contra cuius habitatores non præualuerunt Manassitæ a principio, & manebant illi in ciuitate: postea autem cōfortati Manassitæ subiecerunt sibi istos Chananæos, sed noluerunt

E occidere illos, facientes eos ibi tributarios: Iosue 17. & Iudicum 1. Ista est ciuitas apud quam mortuus est Rex Iosias pugnans cōtra Pharaonem Regem Aegypti. sequē. lib. cap. 23. *Et Gazer.* Ista est ciuitas in sorte Ephraim, & noluerunt Ephraitæ occidere habitatores Gazer, sed fecerunt sibi tributarios, Iosue 16. Ista ciuitas fuit data sacerdotibus in possessionē, Iosue 21. *Pharao Rex Aegypti ascendit, & cœpit Gazer.* Sciendum autem, ꝙ Gazer a principio potuerat capi ab Ephraitis, sed ipsi noluerunt, vt facerent eos ibi tributarios Iosue 16. Postea autem cum Israelitæ pugnarent contra istam vrbem fortè non potuerunt præualere, & mansit ciuitas semper in possessione Chananæorum.

Quomodo Pharao venit ad capiendam vrbem istam Gazer, cum esset in terra Israel, & quomodo in tanto tempore non capta fuerat a Iudæis. Quæst. IX.

QVAERETVR quomodo Pharao Rex Aegypti venit ad capiendam istam vrbem, cum esset in terra Israel, & quomodo in tanto tempore non capta fuerat ab Israelitis. Respōdendum, quòd a principio potuerant Ephraitę capere vrbem, sed nō ceperunt, vt haberent tributarios: postea autem non præualuerunt. De Dauid autem dicendum, quòd fortè non curauit pugnare contra Gazer, cum haberet Gazeritas in tributarios, sicut contra multas alias gentes non pugnabat de Chananæis: sed subiecit eos sibi in tributarios: nam omnes, qui tempore Salomonis tributarij erant subiecti fuerant tempore Dauid, cum Salomon nullam gentem sibi subiecisset, eo quòd nō egit bella, vel fortè aliqua pacta fuerant interposita aliquando inter Israelitas, & Gazeritas, propter quæ non licebat pugnari contra eos, sed solum exigere tributum. Cum autem dicitur, quomodo Pharao pugnauit contra istam vrbem. Dicendum, quòd non egit auctoritate sua, quia pugna pertinebat ad Israelitas, sed erat Pharao socer Salomonis cum haberet Salomon filiam eius in vxorē infra in litera. & supra 3. Ideo erat pax inter Salomonem, & Pharaonē. Ascendit autem Pharao pacificè in terram Israel ad videndum fortè filiam suam, vel ad gaudendum cum Salomone: & tunc ex licentia Salomonis pugnauit contra Gazer, & cepit eam. Vel fortè dici potest, quòd ideo Pharao pugnauit contra Gazer, quòd Israelitæ propter aliqua pacta inita cum Gazeritis non poterāt pugnare cōtra illos, & Pharaoni, quia erat Aegyptius, licebat pugnare, & sic indirecte cedebat Gazer Israelitis. *Et cepit Gazer succenditque eam igni.* Fortè succendit, quia aliqui Gazeritæ latebant intra domos defendentes se ibi: & quia serui Pharaonis non poterant semper per vrbem incedere, cremauerunt eam, & simul multos Gazeritas exusserunt. *Et Chananæum qui habitabat in ciuitate, interfecit.* Scilicet, Priusquàm exusserunt vrbem, occidit Chananæum, vel fortè cremando vrbem, cremauit simul habitatores eius. *Et dedit eam in dotem filiæ suæ vxori Salomonis.* Fortè erat indotata; & quia ipse acquirebat nunc istam ciuitatem de manu hostium, poterat eam dare filiæ suæ in dotem.

Gazer an fuerit verè data in dotem filiæ Pharaonis. Quæstio. X.

QVAERETVR, an propriè esset data in dotem ista ciuitas filiæ Pharaonis. Aliquis dicet, quòd sic, quia ista ciuitas erat Pharaonis, eo ꝙ abstulit eam de manu hostiū, quod autem suum erat poterat filiæ suæ dare in dotem. Respōdendum, quòd non erat propriè dos, quia dominium, & proprietas dotis pertinet ad mulierem, administratio autem, & vsusfructus eius pertinet ad virum ad supportanda onera matrimonij. Ideo si diuortium fiat, mulier redit cum dote sua; & sic si Salomon repudiaret filiam Pharaonis, quod poterat facere secundum legem. Deuteron. 24. Haberet ipsa dotem suam, si esset propriè dos: non tamen est credendum, quòd redeunte filia Pharaonis in terram suam, quòd maneret Gazer in potestate eius, quia tunc semper pertineret ad Aegyptios. Istud tamen erat magnum præiudicium viris de tribu Ephraim, scilicet, quòd ciuitas de tribu sua traderetur alteri genti. Item esset præiudicium omnibus Israelitis, scilicet, quòd ciuitas de terra Israel, quæ ex Dei mandato pertinebat ad possessionem suā traderetur alienigenis. Item Salomon non poterat

F hoc facere ex eisdem rationibus, quibus probauimus supra, quòd non poterat dare in perpetuum Regi Hiram viginti oppida in terra Galilææ. Sed credendum est, quòd Salomon permiserit Pharaoni, quòd acquireret Gazer de manu Chananæorum, & daret eam in dotem filiæ suæ, eo quòd fortè habebat iam filium ex ea, & sciebat, quòd illa dos pertinebat ad filium succedentem matri: & sic non poterat deuolui dominium vrbis Gazer ad Aegyptios: & si fuisset casus dubius, fortè Salomon non permisisset tradi in dotem ciuitatem istam filiæ Pharaonis. Aliter dicendum videtur, & melius, scilicet, quòd Pharao tenebatur dare filiam suam dando ei aliquid in pecunijs, & Salomon conuenit cum eo, quòd pugnaret contra Gazer, & acci-

G peret eam, maneretque dominium penes Salomonem: sed ipse labor acquirendi acciperetur a Salomone loco dotis: & tunc siue filia Pharaonis decederet sine liberis, siue facto diuortio recederet a Salomone, manebat semper Gazer in potestate Pharaonis. *Aedificauit ergo Salomon Gazer.* Scilicet, Postquàm Pharao acquisiuit eam, ædificauit illam Salomon, scilicet, reparando illam, quia Rex Aegypti combussit eam, & diruit aliquam partem eius ad capiendum eam, & ista omnia reparauit Salomon. *Et Bethoron inferiorem.* Duplex ciuitas erat, quæ vocabatur Bethoron: vna vocabatur Bethoron superior, & alia Bethoron inferior: & istæ duæ ciuitates fuerunt in sorte Ephraim, & Manasse. Iosue 16. & 17. Vtramque autem harum ædifi- *Reparauit Salomon [...]tas ciuitates.*

H cauit Salomon, idest, reparauit: vt patet 2. Paralipomenon 8. Licet hic solum dicatur de Bethoron inferiori. *Et Baalath.* Ista est alia ciuitas, quæ dissipata erat, & extruxit eam Salomon: est autem ista ciuitas in sorte Simeon, vt colligitur Iosue 15. & 19. *Et Palmiram in terra solitudinis.* Ista est quædam ciuitas, quæ erat in deserto ad Aquilonem terræ Chanaan, & pertinebat ad Syros de terra Emath: Salomon autem obtinuit eam, & ædificauit, vt patet 2. Paralipomenon 8. Scilicet, Abijt quoque in Emath Soba, & obtinuit eam, & ædificauit Palmiram in deserto. *Et omnes vicos, qui ad se pertinebant, & erant absque muro, muniuit.* Fuit Salomon valde magnus ædificator, quia fuit tempore pacis, eratque ditissimus: ideo ædificabat omnia quæcun-

I que ędificanda, vel reędificanda videbat: & quia erant multæ vrbes in terra sua non muratæ, muniuit eas. Non est autem intelligendum generaliter istud de omnibus vicis, qui in terra Israel erant; nam etiam post Salomonem fuerunt viculi non murati in terra Israel: sed intelligitur de illis vicis, qui magni erant, ita vt propriè possent vocari vrbes, si haberent muros. Vel intelligitur de ciuitatibus, quæ olim habuerant muros, & iam omnino corruerant, & non vocabantur vrbes, sed viculi pro defectu murorum. Vel potest intelligi de quibusdam ciuitatibus, quas Salomon ędificauit in deserto Syriæ apud Palmiram, quam cepit, de quibus dicitur 2. Paralipomenon 8. Scilicet, Abijt quoque in Emath Soba, & obtinuit eam, & ædifica-

K uit Palmiram in deserto, & alias ciuitates munitissimas ædificauit in Emath. De ædificijs autem Palmirę dicit Iosephus 8. Antiquitatum. Pergens Salomon in desertum superioris Syriæ ciuitatem constituit duorum dierum itinere a superiori Syria distantem, ab Euphrate verò vnius, & a maxima Babylone sex mansionibus, procul extantem. Hæc ciuitas a partibus habitabilibus Syriæ destitit. Causa est, quia in inferiori terra aqua nunquàm inueniatur, in illo autem loco fontes, & putei nimis abundant. Hanc muris eminentibus Salomon circumcingens Thamur appellauit, quam Græci Palmiram vocant. De Pharaone socero Salomonis ait Iosephus 8. Antiquitatum. Reges Aegypti a Mineo, qui Memphim ædificauit, cœperunt,

runt, qui fuit ante Abraham per multos annos: nã ab eo vsque ad Salomonem mille, & triginta anni fuerunt. Pharaonis nomen secundum Aegyptios signat Regem. Reor ab infantia eos quidem alijs nominibus appellari: venientes autem ad regnum hoc, quod lingua patria significaret imperium eos fuisse participatos. Puto siquidem, & Herodotum Alicarnasseum propterea post Mineum, qui Memphim ædificauit, dixisse trecentos & triginta fuisse Reges Aegyptiorum, & nequaquàm eorum nomina declarasse: quia Pharao omnes communiter vocabantur: nam post horum obitum regnãtis mulieris vocabulum posuit nomine Nichaulam eam vocitatam fuisse declarans. *Et ciuitates curruum, & ciuitates equitum.* Idest, Aedificauit ciuitates, vbi essent currus, & equi pro curribus: & ciuitates, vbi essent equites, & equi eorum: nam Salomon habuit equorum quadraginta millia præsepia, & duodecim millia equestrium. Diuiserat autem Salomon istos equos per diuersas ciuitates, vt essent ibi ad voluntatem Regis: alij autem multi erant in vrbe, in qua Salomon erat, vt posset ipse quotidie equitare, & viri sui in equis cum eo: nam consuetus erat ire quotidie ad quendam locum irriguum, & amęnum extra Ierusalem, qui vocabatur Eden, vt ait Iosephus 8. Antiquitatũ: de quo supra 7. diximus. *Et quodcunque ei placuit, vt ædificaret in Ierusalem, & in Libano.* Idest, Etiam fecit quæcunque alia ædificia voluit in Ierusalem: ibi enim multa egit, quia morabatur semper ibi, voluitque ob hoc exornare eam nimis: in Libano quoque aliqua ædificia fecit: & aliqui putant, quòd ista fuerit domus saltus Libani, de qua dicitur supra 7. Et quòd ideo vocetur domus saltus Libani, quia in Libano ædificata erat: sed istud non stat, sicut declaratum fuit supra 7. Erat enim domus saltus Libani in Ierusalem: sed fecit Salomon aliqua ædificia in Libano, quia fortè aliquando volebat illuc ire ad recreandum in venationibus, & ob hoc construxerat sibi aliqua ædificia ibi, in quibus maneret. *Et in omni terra potestatis suæ.* Idest, Aedificauit quidquid voluit in tota terra sibi subiecta. Sicut enim Dauid exaltauerat regnum Israel multiplicibus victorijs, & acquirendo ciuitates multas de manu hostium: ita Salomon exornauit illud multiplicibus ædificijs. Nullus quippe in Regibus Israel, & Iuda in ædificando tam clarus fuit. Vnde cum Iosephus 15. Antiquitatum: In laudẽ Herodis de ædificijs suis loqueretur, dixit, quòd post Salomonem nullus fuerat in ædificijs abundantior ipso Herode. *Vniuersum populum.* Hic ponitur secundum huius partis, scilicet, subiectio aduersariorum, ex qua populus prosperatus est. Et dicitur. *Vniuersum populum, qui remansit de Amorrhæis, & Hethæis, & Pherezæis, & Heuæis, & Iebusæis.* Scilicet, Subiecit sibi Salomon omnem populum alienigenarum existentium in terra Israel de istis gentibus, quæ ponuntur hic. Sciendum autem, quod septem erant gentes in terra Chanaan, quas Deus expulsurus erat ante faciẽ Israelitarum, scilicet, istæ quinque, quæ ponuntur hic, & duæ aliæ, scilicet, Chananæi, & Gergesæi. Deuter. 7. & Iosue 3. Hic autem ponuntur solum quinque, quia fortè de alijs duabus gentibus nulli erant residui in terra Israel, sed omnes deleti fuerant tempore præcedenti. De his autem quinque gentibus manserant aliqui superstites; vel potest dici, quòd de omnibus septem gentibus manserant aliqui alienigenæ tempore Salomonis: ponuntur tamen hic istæ quinque gentes solum, & subintelliguntur aliæ, sicut sæpe in libris Moysi Deus volens dicere, quòd excludet de terra Israel omnes gentes, ponit quinque, vel sex: rarissimè autem ponit septimam gentem, scilicet, Gergesæorũ, & ita potest esse hic; sed prima solutio videtur adhuc

A melior, eo quòd istæ solæ gentes, quæ ponuntur hic, ponuntur etiam 2. Paralipomenon 8. *Qui non sunt de filijs Israel.* Idest, Istę gentes non erant de stirpe Israelitarum, sed habitabant in terra antequàm introirent in eam Israelitæ. *Horum filios, qui remanserant in terra.* Scilicet, Ex principio introitus Israelitarum in terram Chanaan manserant multi de filijs istarum quinque gentium. *Quos scilicet non potuerant filij Israel exterminare.* Intelligendum est de temporibus ante Dauid, scilicet, tempore Iosue, Iudicum, & Saulis: nam tunc Israelitæ pugnabant contra Chananæos, & non præualebant contra illos: Dauid autem poterat delere omnes istos Chananæos, sed non deleuit. *Fecit Salomon tributarios vsque ad diem hanc.* Non est intelligendum,
B quòd Salomon subiecerit sibi nouiter Chananæos omnes in tributarios, quia Salomon non egit bella, per quæ subiecerit sibi gentes istas. Sed intelligendum, quòd Dauid subiecerit eas omnes sibi, quia fuit vir bellator, & subiecit sibi gentes multas in tributarias tam de habitantibus in terra Israel, scilicet, de Chananæis, quàm de habitãtibus extra terram Israel: nam subiecit sibi Moabitas, & Idumæos, & Syros, & Ammonitas, præcedenti lib. cap. 8. & 12. Omnes tamen isti habitabant extra terram Israel: subiecit etiam sibi Philisthinos, qui erant de stirpe Chananæorum: & isti erant potentissimi hostes Israelitarum, præcedenti libro, cap. 8. Ita igitur de omnibus alijs Hethæis, Amorrhæis, & cæteris gentibus intelligendum est,
C quòd ipse subiugauerit eas; & non Salomon: dicitur tamen, quòd Salomon subiecit eas sibi, idest, habuit subiectas, quia sic pater suus reliquerat illas. Aliter potest dici, quòd Salomon subiecit sibi istas gentes non quidem pugnando, sed fortè volebat facere bellum contra illas; & ipsę timẽtes potentiam magnam Salomonis tradiderunt se ei in tributarias. Primus tamen sensus melior est, quia non est satis verisimile, quòd illæ gentes vnanimiter se tradent Salomoni nul lo facto bello. Dicitur vsque in diem hanc, idest, vsque ad tempus, quo scriptus est liber iste a Ieremia propè rum ante captiuitatem Babylonicã. Postquàm enim istæ gentes subiectæ fuerunt Israelitis semper manserunt tributariæ eorum: vnde non leguntur ob hoc ali-
D qua bella post hoc facta cum Philisthinis, vel alijs Chananæis, sicut ante hoc tempore Iudicum, & Saulis, & Dauid legebantur: nam maxima, & frequentissima bella Israelitarum erant contra Philisthinos. *De filijs autem Israel.* Hic ponitur tertium huius partis, scilicet, libertas ciuium. Nam Israelitæ erant liberi ab omnibus seruitutibus, & dicitur. *De filijs autem Israel non constituit Salomon seruire quenquam.* Idest, Nullus de Israelitis seruiebat tempore Salomonis, sed soli isti alienigenæ, qui subiecti erant in tributarios.

Quomodo dicitur, quòd Salomon nullum de Israelitis seruire constituit cum infra dicatur, quòd premebat Iudæos magnis tributis. Quæst. XI.

E QVAERETVR quomodo est verum, quòd non constituit quenquam de Israelitis seruire, quia infra 12. dicitur, quòd Salomon imponebat grauia onera, & tributa Israelitis: vnde mortuo illo, venerunt Israelitæ ad Roboam filium eius, dicentes: pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu itaque nũc imminue paululum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, quod imposuit nobis, & seruiemus tibi. Aliquis respondebit, quòd Salomon, sicut a principio Regni fuit vir bene se habens ad Deum, & in senectute sua deprauatũ est cor eius, infra 11. Ita se habuit ad populum, quòd in principio Regni non exigebat aliqua tributa ab eis permittens omnes

omnes in libertate: sed deueniens ad senectutem effectus est auarus, & extorquebat a populo tributa grauissima: istud autem quod dicitur hic intelligetur de principio Regni Salomonis, & quod dicitur infra 12. intelligetur de fine Regni eius. Dicendum tamen, ꝙ licet istud aliqualiter sit verum, scilicet, quòd Salomō a principio Regni bene se haberet ad Deum, & ad populum, & in fine Regni male se haberet: tamen non est verum, quòd Salomon omnino liberaret Israelitas a tributo: nam Salomon etiam in principio Regni sui non fuit melior, quàm Dauid: ipse tamen Dauid recipiebat tributa ab Israelitis: nam constituerat Aduram super tributa, præcedēti libro, cap. 20. Ergo etiam Salomon imponeret tributa. Item tributa erant ordinaria a principio Regni Saulis; sic patet supra 1. libro, cap. 17. Cum quæsiuit Dauid, quid daretur viro, qui percuteret Goliath Philisthæum, responsum est ei, ꝙ Rex faceret domum patris sui liberam a tributo: non est ergo verisimile, quòd Salomon tolleret tributa Israelitarum, quæ consueta erant solui a tanto tempore. Sed dicendum, quòd intelligitur ista libertas non a tributis, sed a seruitijs, quæ fiebant in operibus Regis, scilicet, quòd in ædificatione tēpli, & domorum Regis, & aliorum ædificiorum non cogebat Salomon aliquem de Israelitis laborare manibus suis: & hoc maximè in ædificatione domorum suarum. Nam in ædificatione templi Israelitæ sponte volebant operari: ideo multi eorum manibus suis operabantur: in ædificatione tamen, quæ pertinebat ad Regem, non coegit quenquam Israelitarum seruire, sed fecit eos præfectos operum, ita vt ipsi præessent laborantibus, & hoc patet ex litera ista, quia non dicitur de filijs autem Israel non constituit Salomon quenquam tributarium, sed dicitur non constituit seruire quenquam, scilicet in laboribus manualibus. Hoc patet clarius 2. Paralipomenon 8. cum dicitur: Porro de filijs Israel non posuit, vt seruirent operibus Regis, ipsi enim erant viri bellatores: & tamen isti non seruientes in operibus soluebant tributa. Dicendum est tamen, sicut prius dicebatur, quòd Salomon a principio Regni non imposuerit tam grauia tributa, sicut postea in senectute: nam tunc deprauatum est cor eius contra Deum, & contra populum. *Sed erant viri bellatores.* Idest, Non seruiebant manualiter Israelitæ, sicut Chananæi; sed erant viri bellatores, idest, assignati in viros bellatores. *Et ministri eius.* Idest, Aliqui de Israelitis erant ministri Salomonis: istud intelligitur de ministris, qui seruiebant ei in domo sua ad famulatum Regium, qui famulatus erat honorabilis: non tamen ad aliquas ædificationes, vel culturam agrorum, aut alia opera manualia. *Et Principes, & Duces, & Præfecti curruum, & equorum.* Vocantur Principes illi, quibus commissa erat aliqua terra regenda a Salomone: vel erant Principes famulorum Salomonis, vel fortè erant Principes operantium: sicut dicitur infra, scilicet, erant autem Principes super omnia opera Salomonis: Duces vocantur illi, qui erant super exercitum: nam sicut erant assignati viri bellatores, ita erāt assignati Duces eorum: Præfecti curruum, & equorum possunt vocari illi duodecim Præfecti Salomonis, qui prouidebant domui eius de cibo, & omnibus necessarijs per duodecim menses anni. Isti enim habebant curam ferendi paleas, & ordeum, pro equis ad ciuitates illas, vbi erant, vel vbi Rex constituebat. Et isti duodecim erant distincti per duodecim Prouincias terræ Israel, de quibus supra 4. Aliter possunt vocari Præfecti curruum, & equorum, idest, Præfecti illorum, qui vtebantur equis, & qui vtebantur curribus: nam Salomon constituerat viros bellicos, & super eos posuerat Duces, vt patet in litera. Fecit au-

F tem diuersos modos bellatorum, quia quosdam fecit pedites alios equites, & alios in curribus pugnantes: ideo sicut statuit Principes super totum bellum, & super pedites specialiter: ita statuit super equites quosdam Duces, & alios super viros equitantes in curribus, & isti vocabantur Præfecti curruum, & equorum.

Quare Salomon si non faceret bella habebat tamen viros bellatores pro militia assignatos. *Quæst. XII.*

QVAERETVR quomodo dicitur, quòd Salomon habebat viros bellatores, & Duces: & quòd filij Israel non seruiebant in aliquo
G opere, eo quòd erant viri bellatores cum Salomon nō fecisset aliqua bella, sed fuit totum tempus suum pacificum. Respondendum, quòd non habebat Salomon viros bellatores, qui actualiter bellarent, sed habebat multos viros ascriptos militiæ: nam licet Salomon non haberet bella, quia tamen poterat illa aliquando habere habebat viros assignatos pro militia. Etiam ne gentes vicinæ vidētes Salomonem esse omnino rusticum Regem inuaderent eum, tanquàm nō potentem resistere ob defectum apparatus bellici: ideo quāquàm Salomon minus vacasset bellis, quàm omnes Reges predecessores, & successores sui: tamen nullus Rex fuit in Israel ante, vel post, qui tantum belli apparatum haberet, scilicet, in equis, curribus, &
H armis. Nam quadraginta millia præsepia equorum currilium habuit; & duodecim millia equestrium, quos nullus Rex in Israel legitur habuisse, supra 4. Et sicut habebat viros militiæ ascriptos, ita etiam habebat Duces eorum, ita vt esset bellum ordinatissimum in apparatu suo si pugnare opus esset. Et ob hoc isti Israelitæ ascripti militiæ non cogebantur ad aliqua opera seruilia manualia, sed alienigenæ tributarij faciebant illa. *Erant autem Principes super omnia opera Salomonis.* De Israelitis non erant aliqui operantes manualiter, sed erant Principes operantium, scilicet, vt viderent quid fieri deberet, & considerarent diligenter, ne opera fierent negligenter, & inordinatè. Et isti erant Principes operum Salomonis, scilicet, quan-
I do ædificabat domos suas, & faciebat omnia alia opera ædificationum, isti Principes præerant operibus: *Quingenti quinquaginta.* Scilicet, Erant isti Principes: sed dicetur quòd 2. Paralipomenon 8. ponuntur pauciores Principes, scilicet, ducenti quinquaginta. Aliquis dicet, quòd ibi positus est numerus minor, & omissa est maior pars, sicut sæpe fit in scriptura, quando idem numerus ponitur in diuersis locis, quia raro ponitur æqualis. Sed dicendum, quòd non stat, quia ibi dicitur: Omnes Principes erant ducenti quinquaginta, ergo non erant plures. Respondendum, quòd Salomon habebat duplices Principes, scilicet, quosdam, vt præessent exercitui tam equitibus, quàm curribus & peditibus, alios autē Principes, qui præerant
K operibus Regis in fabricationibus: illi, qui præerant exercitui, erant ducenti quinquaginta, & qui præerāt operibus erant trecenti, & omnes simul erant quingenti quinquaginta. Istud patet, quia 2. Paralipomenon 8. dicitur: Omnes autem Principes exercitus Regis Salomonis fuerūt ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum. De trecentis autem Principibus operum patet supra 5. Scilicet, Fuerunt itaque Salomoni septuaginta millia eorum, qui onera portabant absque præpositis, qui præerant singulis operibus numero trium millium trecentorum, & trecenti de illis erant præpositi maiores, qui propriè vocantur præpositi: hic autem vocātur quingenti quinquaginta, quia ponuntur Principes tam exercitus, quàm operum, quod

Tollitur contradictio inter hunc locū, & 2. Paral. 8.

quod patet ex litera: nam dicitur immediate. *Qui habebant subiectum populum, & statutis operibus imperabant.* Idest, Quædam pars istorum habebat populum subiectum, scilicet, imperabat ea, quæ facere deberent Israelitæ: alia autem pars præerat statutis operibus, & sic erant ducenti quinquaginta Principes super exercitum, & trecenti super opera Regis.

An Salomon peccauerit subijciendo Chananæos in tributarios, & non occidendo eos. *Quæst. XIII.*

QVAERETVR an Salomon peccauit subijciendo sibi Chananæos in tributarios, & non occidendo illos. Aliquis dicet, quòd sic, quia lex iubebat, quòd Israelitæ non facerent aliquod pactum cum Chananæis ad permittendum eos viuere, sed occiderent in ore gladij. Deuteron. 20. Et si Israelitæ vellent dimittere viuentes Chananæos in terra, Deus comminabatur mala eis. Nume. 33. Scilicet, Si autem nolueritis interficere habitatores terræ, qui remanserint, erunt vobis quasi claui in oculis, & lanceæ in lateribus, & aduersabuntur vobis in terra habitationis vestræ: & quidquid cogitaueram illis facere, vobis faciam. Simile Iudicum 2. Respondendum, quòd non potest constare manifestè, an peccauerit Salomon: dicit enim Nicolaus, & Hebræi, quòd si Salomon egit hoc ex cupiditate tributorum, peccauit dupliciter. Primò per auaritiam, quia desiderabat immensam pecuniam, & ob hoc inclinabatur ad agendum contra legem. Secundò per inobedientiam, quia lex iubebat Chananæos occidi, & ex nullo pacto eis parci. Si autem egit hoc Salomon ad liberandum Israelitas ab operibus manuum, & propter deuotionem, vt isti magis laborarent in operibus, quàm ipsi Israelitæ, non peccauit: & dicunt simile esse, quia Iosue, & alij Israelitæ subiecerunt Gabaonitas in cultum altaris Domini ad cędenda ligna, & comportandas aquas Iosue 9. Sed dicendum, quòd istud exemplum non applicatur, quia Israelitæ non subiecerunt sponte Gabaonitas ad seruiendum altari: quia nesciebant, an essent Chananæi, sed fefellerunt Gabaonitæ Israelitas dicentes se esse de terra longinqua, & non de terra Chanaan: & sic inierunt pactum simul præstito iuramento ab Israelitis, quòd non nocerent eis. Postea autem comperto, quòd essent Chananæi Israelitæ volebant occiderę eos, sed timentes periurium non occiderunt illos, & in pœnam subiecerunt eos seruituti altaris: si tamen sciuissent illos esse Chananæos, nunquàm dimisissent eos viuere, vt seruirent altari, vel toti populo. Hic autem Salomon sciens, & volens subijciebat sibi in tributarios ipsos Chananæos, ideo non erat similis casus. Hoc tamen non obstante dicendum videtur, quòd non peccauerit Salomon in hoc, quia non ponitur inter peccata sua: nam scriptura solum increpat eum de adoratione idolorum, & ꝙ ardenter amauit mulieres alienigenas infra 11. Ergo videtur, quòd in hoc non peccauit. Item Ecclesiastici 47. Ponuntur laudes Salomonis, & peccata sua: & tamen non ponitur, nisi de mulieribus, & de idolis per hoc, quod dicitur ibi dedisti maculam in gloria tua. Item Salomon erat adhuc nimis deuotus Deo, intantum quòd noluit, quòd maneret vxor sua in domo Dauid, eo quod aliquando fuerat ibi arca, vt patet in litera, & 2. Paralipomenon 8. Ideo si subijcere gentes istas in tributarias esset contra legem, nullo modo subiecisset eas sibi Salomon. Item ista quæstio non videtur militare contra Salomonem, sed contra Dauid: nam Dauid fuit, qui subiecit istas gentes in tributarias, & non Salomon cum nulla bella egerit, vt supra declaratum est, ideo Dauid peccaret; sed de Dauid non est credendum, quòd peccauerit in hoc, cum esset vir valde deicola, potissimè, quia scriptura ponit peccata eius, & non enumerat istud cum illis, ideo credendum est, quòd ex dispensatione aliqua factum fuerit, quòd Dauid posset sibi subijcere has gentes in tributarias. Item dato, quòd Salomon subiecerit sibi istas gentes post mortem Dauid; tamen non peccaret, quia Deus ageret hoc ex dispensatione, eo quòd ipse volebat quòd Salomon esset pacificus, vt posset ædificare templum, sicut ipse prædixerat, quòd daret ei pacem ab omnibus hostibus, præceden. lib. cap. 7. & 1. Paralipomenon 22. Ideo concederet, quòd illę gentes subijcerentur ei in tributarias: quia si deberet pugnare contra illas, efficeretur vir bellator, & effusor sanguinis, sicut pater suus, & non vacaret ei tempus ad ædificandum templum. Istud innuitur Ecclesiastici 47. Scilicet, Salomon imperauit in diebus pacis, cui subiecit Deus omnes hostes, vt conderet domum in nomine suo. sed subiectio, quæ a Deo fit, sine peccato est: & ista non fuit alia, nisi quòd subijceret ei gentes in tributum; ideo nō peccauit Salomon faciendo istas gentes tributarias, siue ipse subijceret eas, siue Dauid prius eas in tributum subiecerit. Motiuum autem huius est duplex. Primum est, quia siue Dauid, siue Salomon subiecerit sibi istas gentes in tributarias videtur fecisse ex quadam Dei dispensatione, vt supra declaratum est. Secundum motiuum est, quia lex illa, quæ prohibebat permitti viuere ipsos Chananæos non extendebatur ad hoc tempus: intelligebatur enim, quando pauci de Chananæis essent subiecti Israelitis, quòd reliqui non permitterentur viuere sub aliqua conditione pacis tributi, vel seruitutis: postquàm autem maior pars Chananeorum esset deleta, ita quòd reliqui non auderent, nec possent resistere Israelitis, poterant Israelitæ subijcere sibi illos Chananæos in tributarios. Sic autem erat nunc, quia de Chananæis fuerat maior pars deleta: ideo reliqui poterant subdi tributo. Aliter etiam dici potest, quòd prohibitio de permittendo Chananæos viuere intelligitur, quando Israelitæ non haberent locum sufficientem ad habitandum: nunc autem erant spatiosa loca habitationis pro toto Israel: & si occiderētur omnes Chananæi, scilicet, istę quinque gentes, quæ habentur hic, Israelitæ non possent occupare terram, & repleretur illa serpentibus, & bestijs, qui consumerent Israelitas: ideo ne sequeretur istud inconueniens, fuit licitum subijci Chananæos in tributarios, & relinqui eis terram habitandam. Quòd autem esset ista causa rationabilis ad dimittendum eos, patet, quia istam causam allegauit Deus excusando se, quòd non daret terrā Chanaan Israelitis immediatè, vt introirent in illam, Exo. 23. Scilicet, Non eijciam eos a facie tua anno vno, ne terra in solitudinem redigatur, & crescant contra te bestiæ: paulatim expellam eos de conspectu tuo, donec augearis, & possideas terram. Nunc autem Israelitæ venerant ad maximam multitudinem suam, & non videbantur posse habitare occupando maiorem terram, quàm nunc occupabant; ideo non decebat, quòd occiderent omnes Chananæos, quia tunc impleretur terra bestijs. Ad rationem autem in contrarium ex auctoritatibus probantibus non esse permittendos Chananæos viuere. Dicendum est, sicut fuit supra responsum tribus modis. *Filia autem.* Hic ponitur pars incidentalis: & ponūtur quatuor incidentia. Primum est filiæ Pharaonis in domum suam translatio. Secundum est Mello ædificatio ibi. *Tunc ædificauit.* Tertium sacrificiorum oblatio ibi. *Offerebat quoque.* Quartum seruorum Salomonis, & Hiram nauigatio ibi. *Classem quoque.* Circa primum dicitur. *Filia autem Pharaonis ascendit de ciuitate*

Dauid

Dauid in domum suam, quam ei ædificauerat Salomon. Salomon enim tres domos fecerat, scilicet, suam, & domum saltus Libani,& domum filiæ Pharaonis, supra 7. Cum autem nondum esset ædificata domus illa, manebat filia Pharaonis in domo, in qua prius morabatur Dauid,supra 3. Scilicet, Accepit namque filiam Pharaonis,& adduxit in ciuitatem Dauid,donec compleret ædificans domum suam, & domum Domini. Nunc verò completa illa domo transtulit Salomon filiam Pharaonis illuc, vt non esset in domo Dauid. Sciendum autem, quòd Salomon habuit multas tam vxores,quàm concubinas,vt patet infra 11. Et tamen nulli earum ædificauit domum, nisi filiæ Pharaonis, eo quòd ipsam diligebat super omnes, & erat ipsa, tanquàm domina; cæteræ autem licet essent vxores, tamen magis reputabantur vt concubinæ; ideo omnes prædicabant ipsam beatissimam: vnde Salomon dicebat de illa. Canti. 6. Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus: vna est columba mea, & perfecta mea, viderunt eam filiæ Sion, & beatissimam prædicauerunt Reginæ,& concubinæ laudauerunt. Et intelliguntur ista quantum ad literam de filia Pharaonis: ideo huic soli ædificauit Salomon domum. Cæteræ autem,vel manebant cum ipsa in domo illa, vt minores, vel erãt in domo Regis, vel erant in alijs domibus minus famosis,de quibus scriptura non facit mentionem.

Quomodo Salomon transtulit filiam Pharaonis de ciuitate Dauid. Quæstio. XIIII.

QVAERETVR quare Salomon transtulit filiam Pharaonis de ciuitate Dauid. Respõdendum, quòd non debet intelligi, quòd filia Pharaonis prius esset in ciuitate Dauid, & nunc de ea recederet, quia nunc iuit in domum suam:& tamen domus sua erat intra ciuitatem Dauid. Pro quo sciendum, quòd ciuitas Dauid vocatur arx montis Sion, vbi prius habitabant Iebusæi, & Dauid capiens illud castrum vocauit ipsum ciuitatem suam.præceden.lib. cap.5.Ibi autem ędificata fuit domus pro Dauid ab artificibus Hiram, eod.cap. & 1.Paralipomenon 14. Et illa dicebatur esse intra ciuitatem Dauid:nunc autem Salomon ædificauerat domum suam, & tẽplum Domini intra ciuitatem Dauid in cacumine montis, & ad radices atriorum templi erat domus filiæ Pharaonis, vt declaratum est supra 7. Et colligitur ibi ex litera:ideo erat intra ciuitatem Dauid: sed dicitur, quòd filia Pharaonis ascendit de ciuitate Dauid in domum suam, idest, ascendit de domo Dauid in domum suã. Et tunc stat quæstio, scilicet, quare ascendit de domo Dauid ad domum suam. Respondendum, quòd fecit hoc Salomon, quia arca Dei fuerat in domo Dauid: & nolebat,quòd ibi esset vxor sua,vt patet 2.Paralipomenon 8.Scilicet,Dixit enim Rex non habitabit vxor mea in domo Dauid, eo quòd sanctificata sit, quia ingressa est in eam arca Domini.

An propter ingressum arcæ in domum Dauid esset illicitum habitare ibi filiam Pharaonis, vel aliam fœminam. Quæst. XV.

QVAERETVR vlterius an propter ingressionem arcæ in domum Dauid esset illicitum habitare ibi vxorem Salomonis. Aliquis dicet, quòd sic, nam Salomon dixit,quòd erat sanctificata domus per ingressum arcæ, & ob hoc non deberet ibi habitare vxor sua, ergo videtur, quòd erat illicitum. Item ista domus erat sanctificata, sicut templum propter ingressum arcæ; sed in templo non liceret habitare

F alicui laico,ideo nec in illa domo liceret habitare vxori Salomonis. Respondendum, quòd non erat illicitum habitare ibi vxorem Salomonis: quia ante hoc habitabat ibi,vt patet supra 3. Scilicet, Accepit namquàm filiam Pharaonis, & adduxit eam in ciuitatem Dauid, donec compleret ædificans domum suam: si tamen esset illicitum morari ibi vxorem Salomonis non tenuisset eam ibi,nec per vnum diem: ideo videtur, quòd non erat illicitum manere ibi. Item Dauid erat vir sanctus, & cauebat nimis offendere Deum; si igitur esset illicitum morari ibi, ipse non mãsisset ibi, & tamen manebat ibi cum familia sua: nam intra domum suam parauit locum arcæ Domini. præcedenti libro,cap.6.& 1. Paralipomenon 15.& 16. Ergo non

G erat illicitum Salomoni manere ibi cum vxore sua. Item dato, quòd ista domus sancta esset, quando erat ibi arca, tamen postquàm recessit inde arca, non erat sancta; ideo poterat transire ad quoscunque vsus humanos.Sic patet de tabernaculo Moysi, quod figebatur per desertum: nam dum esset fixum non licebat alicui laico introire intra ambitum illius: & tamen postquàm tabernaculum motum erat,licebat cuique laico stare in loco, vbi fuerat prius tabernaculum, & etiam Sancta sanctorum: quia iam non manebat aliqua sanctificatio loci. Nunc autem erat arca in templo, ideo poterat manere vxor Salomonis in domo Dauid. Item Dauid manebat in domo illa,manente arca ibi, ergo a fortiori posset filia Pharaonis manere

H ibi, postquàm recesserat arca. Item ipsamet filia Pharaonis mansit ibi, dum esset arca ibidem, antequàm duceretur in templum, ergo a fortiori posset nũc manere ducta arca in templum. Patet antecedens, quia Salomon accipiens filiam Pharaonis in vxorem, duxit eam in domum Dauid,supra 3. Et tamen tunc erat arca ibi,eo quòd nondum translata fuerat ad templũ, eo quòd non erat factum templum, nec domus Regis, vt patet ibidem. Item Salomon putabat se licitè habitare in domo illa, quia non dixit non habitabo ego in domo Dauid, sed,non habitabit vxor mea: ergo etiam ipsa poterat licite habitare ibi, quia mulier nõ magis prohibebatur accedere ad res sacras, quàm vir laicus, sed Salomon erat laicus, cum esset de tribu

I Iuda, ergo si licebat ei manere in domo Dauid,liceret etiam vxori suæ. Dicendum igitur,quòd in domo Dauid erant duæ diuisiones, siue duo habitacula separata, & in vno illorum habitabat Dauid, & in alio erat arca Domini: & intantum differebant ista duo habitacula, quòd quamquam Dauid, vel aliqui de domo sua essent polluti immunditijs legalibus, non polluebant locum arcæ. Vnde licet aliquando morerentur aliqui in domo Dauid, & esset polluta ipsa domus, & omnes habitantes in ea. Nume.19. Non polluebatur locus arcæ. Quod patet,quia quando mortuus est paruulus in domo Dauid ipse lauit se, & introiuit in domum,vbi erat arca,præcedenti libro,cap.12. Si tamen pollueretur locus arcæ non ingressus fuisset illuc Da-

K uid: nec etiam vellet,quòd maneret ibi arca Dei, quia magna irreuerentia irrogaretur ei in hoc. In illa autem domo, in qua erat arca dum manebat ibi non morabatur Dauid, nec aliquis hominum, sed introibant illuc ad orandum: mortuo etiam Dauid cum Salomon haberet vxorem suam in domo Dauid, non introibat in locum arcæ ad habitandum, sed ad orandum interdum. Postquàm vero arca ducta fuit in templum, non solum licebat Salomoni, & vxori suæ habitare intra domum primam, in qua morabatur Dauid,sed etiam in domo illa,in qua erat arca prius,cum iam non esset locus ille sacer post recessum arcæ: & ob hoc Dauid putauit licitum sibi esse manere in domo illa, in qua non erat arca. Salomon etiam cum

In domo Dauid erãt duæ diuisiones.

vxore

vxore sua putauit licitè manere in eadem domo, & A mansit vsquequo facto templo ducta est illuc arca: & postea adhuc mansit filia Pharaonis in domo Dauid, quousque domus sua ædificata est. Licuisset ergo semper ibi habitare: Salomon tamen ex abundanti deuotione ad signandam magnam sanctitatem, quæ fuerat in domo illa manente ibi arca, tanquàm nunc manerent reliquiæ illius sanctitatis, voluit, quòd non maneret ibi vxor sua. Sciendum tamen, quòd istud non erat principaliter, nisi ad euitandum coitum cõiugalem fieri in domo illa, quia loca sacra iudicantur nimis polluta effusione sanguinis, vel seminis: & ob hoc voluit, quòd vxor sua esset in alia domo, vt ibi esset thorus coniugalis, & non in domo Dauid, quo facto ipse Salomon mansit in domo Dauid, quia rece- B dente inde vxore, nõ erat occasio polluendi domum seminis effusione. & tamen adhuc coitus coniugalis licitus erat in domo illa: nam ibi tenuit Salomon multo tempore vxorem suam: sed quia tunc nondum fecerat domum pro vxore sua, tenebat eam in domo Dauid, & nõ obseruabat istam reuerentiam, quæ erat supererogationis. Si autem esset reuerentia necessitatis, etiam si Salomon nondum ædificasset domum, non tenuisset ibi vxorem suam. Nunc autem facta domo voluit obseruare reuerentiam supererogationis. Ad primam rationem dicẽdum, quòd domus, in qua erat arca, erat sanctificata dum ibi manebat: & postquàm recessit, non erat sancta: alia autem pars domus nunquàm fuit sancta propriè loquendo, siue existen- C te arca in domo Dauid, siue non: sed Salomon vocauit eam sanctificatam largissimè, quantum ad quandam reuerentiam supererogationis. Sciendum tamẽ, quòd Salomon non loquitur de parte domus, in qua erat arca, quia in ista nunquàm habitauerat vxor sua, eo quòd ipse acceperat vxorem, dum maneret arca in domo Dauid, scilicet, nondum ædificato templo, supra 3. Et tamen hic dicitur, quòd ascendit filia Pharaonis de ciuitate Dauid, & 2. Paralipomenon 8. dicitur: Non habitabit vxor mea in domo Dauid: ergo necessario intelligitur de domo, in qua prius erat ista filia Pharaonis, & in illa non erat arca. Ad secundam rationem dicendum, quòd illa pars domus Dauid, in qua erat arca, erat sanctificata, sicut templum eo tem- D pore, quo erat ibi arca: post recessum autem eius non erat sancta, nisi largè, vt dictum est. Alia autem pars domus nunquàm fuit sancta, nec existente ibi arca, nec recedente; ideo semper licuit ibi quibuscunque habitare. *Tunc ædificauit Mello*. Istud est secundum de ædificatione Mello: quid autem sit Mello supra declaratum est. Dauid enim non ædificauerat Mello, nec coæquauerat voraginem, sed incœpit ædificare ex ipsa Mello, præcedenti libro, capitulo quinto. Scilicet, Et ædificauit per gyrum a Mello, & intrinsecus. Dicunt autem, quòd in ista Mello, siue platea magna fecit Salomon tabernacula, pro seruis filiæ Pharaonis. Motiuum autem est, quia postquàm dicitur de transitu filiæ Pharaonis in domum suam: mox dicitur de ædificatione Mello. *Offerebat quoque*. Istud est tertium, scilicet, Salomonis oblatio, E & ponitur de oblatione ista, quia erat valde famosa, scilicet, quia offerebat victimas multas, quod colligitur sequenti cap. cùm dicitur, Quòd Regina Saba mirata est videns holocausta, quæ offerebat Salomon in domo Domini. *Offerebat quoque Salomon tribus vicibus per annos singulos*. Idest, Iubebat pro se offerri, vel dabat animalia ad offerendum; nam ipse Salomon per se non immolabat, quia cum esset laicus non licebat ei hoc facere.

De ædificatione Melli.

Quibus vicibus Salomon offerebat ordinarie. Quæstio. XVI.

QVAERETVR, quæ erant istę tres vices, quibus Salomon offerebat per singulos annos. Respondendum, quòd hic ponuntur sacrificia ordinaria Salomonis: interdum tamen propter aliquas causas emergentes Salomon sacrificabat: sed illa non erant sacrificia ita famosa, sicut ista ordinaria, ideo cum magna essent, credendum est, quòd fierent in aliquibus magnis festiuitatibus. Inter Hebræos autem erant duplices festiuitates, scilicet, quædam, quæ replicabantur sæpe per annum, & aliæ, quæ semel in anno erant. Primæ erant duæ, scilicet, sabbatum, quod in qualibet hebdomada erat, & festum Kalendarum, quod erat prima die cuiuslibet mensis, Nume. 28. & 29. Solennitates autem, quæ non replicabantur per annum erant quinque, scilicet, festum azymorum, & Penthecostes, & clangoris, & propitiationis, & tabernaculorum, Leuit. 23. & Nume. 28. & 29. Inter istas autem solennitates illæ, quæ non replicabantur erant excellentiores, ideo in illis dicendum est, quòd Salomon immolaret: quia tamen erant quinque, dubium est, quæ erant tres illarum, in quibus Salomon immolabat: & dicendum rationabiliter, quòd erant tres solenniores istarum quinque, & istæ sunt festum Azymorum, & Penthecostes, & Tabernaculorum: istæ enim erant cæteris solenniores, quia in his iubebantur omnes Israelitæ venire in locum Sanctuarij. Exo. 23. & 34. & Deuter. 16. Et tunc, adueniente toto populo, Rex faciebat sacrificia mirabilia, scilicet, offerens animalia multa.

An tantum ter in anno Salomon offerret. Quæstio. XVII.

QVAERETVR vlterius, quomodo dicitur, quòd solum in tribus festiuitatibus Rex immolabat: nam videtur, quòd pluries deberet immolare, cum quotidie fierent sacrificia. Respondendum, quòd sacrificia fiebant quotidie in Sanctuario, & differenter, quia non fiebant talia in die festo, sicut in diebus profestis: sed erant maiora: & secundum differentiam festorum erat differentia oblationum. De quo patet Nume. 28. & 29. Ita, quòd nulla dies sine sacrificio maneret: ista tamen sacrificia erant ordinaria, & fiebant de expensis Sanctuarij: ipsi tamen laici non compellebantur ad faciendum aliqua sacrificia, sed quando gratis offerrent, acceptabantur. Istud autem erat verum, nisi semel in anno, scilicet, in die Phase: nam tunc omnes de Israel cogebantur offerre agnum anniculum immaculatum per singulas domos, vt in qualibet domo comederetur, si domus sufficiens erat ad comedendum vnum agnum. Exo. 12. Et iste agnus immolabatur in loco Sanctuarij, sicut cætera sacrificia, Deuteron. 16. Siquis verò nollet offerre istud sacrificium semel in anno occidẽdus erat, Nume. 9. Istud autem Salomon offerebat celebrans Phase in domo sua, sicut celebrabatur in omnibus alijs domibus Israelitarum: & istud non computatur quasi vnum de istis tribus sacrificijs, eo quòd large vocatur sacrificium: sed in festo Azymorum offerebat multa animalia tam in holocaustum, quàm in hostias pacificas. Idem in Penthecoste, & idem in festo Tabernaculorum: ad nullam tamẽ istarum oblationum obligabatur, sed sponte agebat: & nullus laicus, vel sacerdos obligabatur aliquando de sumptibus suis facere sacrificium, nisi incideret in aliqua peccata, propter quæ lex imponebat sacrificium pro peccato, vt patet Leuit. 4 & 5. & Nume. 5. De redditibus autem

Sanctuarij

Sanctuarij sacrificia quotidie facienda erant, vt dictũ est. *Holocausta, & pacificas victimas*. Scilicet, In qualibet vice istarum trium offerebat ista duo genera sacrificiorum, de quorum cæremonijs patet Leuit. 1. & 3. Aliud autem genus sacrificij erat pro peccato; & istud non erat tam spontaneum, sicut holocaustum, & hostia pacifica: quia regulariter imponebatur pro aliquibus panis, ideo Salomon non offerebat illud. *Super altare quod ædificauerat Domino.* Idest, Super altare, quod fecerat Salomon, quod erat in altitudine cubitorum decem, & viginti longitudine, & totidem latitudine. 2. Paralipomenon 4. Et istud erat coram Domino, idest, in atrio sacerdotum; & in illo offerebatur. Aliud autem fecerat Moyses, sed in illo iam non offerebatur. *Et adolebat thymiama coram Domino.* Idest, Dabat sacerdotibus thymiama ad hoc, quòd adolerent, idest, cremarent illud coram Domino, scilicet, in altari thymiamatum intra templum: ipse enim per se non adolebat illud, cum non esset sacerdos. *Perfectumque est templum.* Istud ponitur hic incidenter, quia dicebatur de operibus Salomonis, & de sacrificijs eius, quæ fiebant in templo: ideo dicitur, quòd templum iam perfectum erat. *Classem quoque.* Hic ponitur quartũ, scilicet, seruorum Salomonis cum seruis Hiram nauigatio, & dicitur. *Classem quoque fecit Rex Salomon in Asiongaber.* Est Asiongaber quidam portus maris rubri, & est in parte Orientali terræ Chanaan. Vnde Exodi 23, dicitur: Ponam terminos tuos a mari rubro vsque ad mare Palæstinorum: & tamen mare rubrum ponitur ibi pro Oriente: & est ista ciuitas Asiongaber in terra Idumææ, quia in mari illo in termino Orientali coniunguntur terra Chanaan, scilicet, duarum tribuum, & dimidiæ, & terra Idumæorum. Ista ciuitas Asiongaber fuit olim famosa valde, & portus accommodus valde nauibus, sed Alexander Magnus ædificia vrbis, & portus terræ coæquauit. Et dicitur, quòd fecit classem, idest, multitudinem nauium. Habebat autem Salomon mare magnum, scilicet, Mediterraneum ab Occidente, quod vocatur mare Palæstinorum, in quo poterat classem facere, sed non legitur, quòd ibi fecerit, sed solum in mari rubro in sinu Arabico: eo quòd ipse volebat mittere ad terram Indorum, scilicet, in Ophir, & in alias partes Indiæ, vbi erant res preciosæ, vt inde deferrentur: sed per mare Palæstinorum non poterat illuc nauigari, ideo fecerat classem in mari rubro. *Quæ est iuxta Ailath.* Ista est quædam ciuitas famosa in terra Idumæorum, quæ aliquando vocatur Elath, vt patet Deuteron. 2. Apud istas duas ciuitates transierunt Israelitæ venientes per deserta Arabica de Aegypto in terram Chanaan; nam coacti sunt circuire terram Idumæorum, & deinde in parte Orientali eius transire per ista duo loca: vnde Deuter. 2. dicitur, Circuiuimus montem Seir longo tempore, idest, terram Idumæorum, & postea sequitur: Cumque transissemus fratres nostros filios Esau, qui habitant in Seir per viam campestrem de Elath, & de Asiongaber venimus ad iter, quod ducit ad desertum Moab. Ista ciuitas vocatur nunc ciuitas Elana mutato nomine parum ab Hebræo. *In littore maris rubri.* Mare rubrum habet duos sinus, scilicet, Persicum, & Arabicum: nam incipiens a parte Indorum extenditur vna pars eius versus Persidem, & vocatur sinus Persicus: alia pars extenditur magis versus Meridiem, & tangit Aegyptum fluitq; per deserta Arabica: ideo vocatur sinus Arabicus: neuter tamen istorum sinuum fluit in mare magnum, vel mare Mediterraneum, sed sunt coarctati limitibus terrarum, sicut magni lacus. Ideo iste sinus Arabicus ex parte tangit Aegyptum, & tamen secat eam ab Oriente vsque in Occidentem, eo quòd in Aegypto desi-

Asiongaber vbi.

Mare rubrũ duos habet sinus.

F nit, & non procedit vsque ad mare Mediterraneum, quod est in parte Occidentali Aegypti: ideo sic soluitur difficultas illorum, qui dicunt quomodo poterant Israelitæ exire de Aegypto per viam terræ Philisthinorum non transeundo mare rubrum: & per viam deserti non poterant transire, quin intrarent in mare rubrum: scilicet, quia si Israelitæ iuissent per terram Philisthinorum descenderent a mari rubro deuiantes ab illo, quia non pertingit vsque ad partem Occidentalem Aegypti: si autem irent versus Orientem, appropinquarent mari rubro: sic autem factum est. De hoc patet Exo. 13. Quamquam ibi secundum aliorum positionem aliter fuit assignatus transitus maris rubri. Erat autem iste sinus maris rubri Arabicus, in
G quo Salomon classem fecit. *In terra Idumææ.* Scilicet, Asiongaber est portus terræ Idumææ: nam licet terra Israel peruenerit vsque ad mare rubrũ ex parte Orientali, tamen portus Asiongaber non est in parte terræ Israel, sed in parte Idumæorum vbi est etiam principium terræ Moabitarum, vt colligitur Deuteron. 2. Poterat autem Salomon facere classem in Asiongaber, quia Rex Idumææ erat sibi subiectus: cum Dauid subiecisset sibi Idumæos in tributarios, & posuisset præsidium in Idumæa. præcedenti libro, cap. 8. *Misitque Hiram in classe illa seruos suos.* Istud fuit, vt illi erudirent seruos Salomonis: nam serui Salomonis non erant viri nautici, serui autem Hiram erant periti in arte nautica, vt dicitur in litera. Sic etiam serui Salo-
H monis non erant periti in cędendo ligna, ideo Salomon petiuit, vt essent serui Hiram cum seruis Salomonis instruẽdo eos in arte cæsoria, & dixit: scis enim quoniam in populo meo non est vir, qui sciat ligna cædere, sicut Sidonij; ideo sint serui mei cum seruis tuis, supra 5. *Viros nauticos, & gnaros maris.* Scilicet, Viri Hiram erãt nautici, idest, scientes artem nauticam: etiam erant gnari maris, scilicet, scientes loca maris per diuersos tractus terrarum: & hoc opus erat ad eũdum in Ophir, quia per longos terræ circuitus ibatur illuc ex Asiongaber. Causa autem quare serui Hiram erant nautici, erat quia habitabant in littore maris, scilicet, in Tyro, & Sidone. Fuit autem ciuitas famosissima antiquitus in rebus nauticis: conueniebant
I enim ad eam mercatores de omnibus partibus orbis, de cuius gloria describit latè Ezechiel. cap. 27. Hebræi autem non erant tantum dediti occupationibus maris: ideo non nouerant artem nauticam. *Qui cum venissent in Ophir.* Ophir est quædam insula in terra Indiæ, qui vocata est Ophir a quodam de filijs Heber: in hac leones, & sæuissimæ bestiæ habitant: hæc enim terra habet montes aureos: nam supetficies eius videtur tota quasi aurum: non est tamen facultas hominibus introeundi, & manendi in montibus illis aureis propter sæuissimas bestias: sed cum sint illi montes in littore maris nautæ appellentes nauem ad portum, cum vident abesse bestias ex impetu introeunt in extremitates illorum montium, & laminas aureas vn-
K guibus, & pedibus bestiarum erutas accipiunt, & in nauem redeunt: postea autem decoquunt terram illam, vt depuretur aurum: sic enim acceperunt serui Salomonis, ita vt ducerent inde valde magnam massam auri. In terra ista sunt aues, & animalia diuersi generis, & varij lapides pretiosi: vnde simiæ, pauones, & psittaci aues inde feruntur, Chrysopassus quoque lapides, & magnetes multi ibi sunt, vt refert Plinius, & Rabanus. *Sumptum inde aurum quadringentorum viginti talentorum detulerunt ad Regem Salomonem.* Scilicet, Acceperunt inde terram auream, quæ non erat purum aurum: sed sicut ferrum est in terra, vel alia metalla in minerijs, quę postea debent depurari igne: est tamen in terra ista aurũ purius, & pretiosius, quàm in

Vide D. Abulen. Exo. 13. q. 7 & 9. & 14. c. q. 7. & 9.

Ophir insula Indiæ habẽs montes aureos.

in alijs terris, & sic quando ducebant terrā illam erat magnæ quantitatis, sed postea cum depurata est fuit talentorum quadringentorum, & viginti. Post Salomonem autem aliqui alij de Regibus Iuda, & Israel mittebant in Ophir pro auro. Sic patet de Iosaphat Rege Iuda, infra vlti. scilicet, Rex vero Iosaphat fecerat classes in mari, quæ nauigarent in Ophir propter aurum, & ire non potuerunt, quia confractæ sunt in Asiongaber. De ista missione in Ophir dicit Iosephus

Cap. 3. 8. Antiquitatum: Fecit Rex Salomon multas naues in sinu Aegyptiaco maris rubri in loco, qui appellatur Asiongaber non procul a ciuitate Elana, quæ nunc Beronica appellatur: misit autem in Ophir, vbi nunc terra aurea nuncupatur: est autem in India, vt aurum inde deferrent, & colligentes quadringenta viginti talenta reuersi sunt: non enim emebatur aurum, vel argentum, aut vendebatur, sed multæ fuere naues, quas Rex in mari Tharsico constituerat, vt interiora gentium penetrarent, & omnia compararent: comparatum autem aurum, & argentum Regi deferrent, nec non elephantos Aethiopas, & simias: nauigium vero euntes, & redeuntes tribus annis complebant.

Ophir in insula vbi sit. Sciēdum autem, quòd insula Ophir in India est apud fluuium terræ Heuilath, qui est Phison, & iste circuit terram Ophir; & tamē in fluuio isto sunt lapides pretiosi, & in terra, quam circuit, scilicet, in terra Ophir est aurum optimum. Sic patet Genes. 2. Scilicet, Nomen vni Phison, ipse est, qui circuit omnem terram Heuilath, vbi nascitur aurum: & aurum terræ illius optimum est; & intelligitur istud de Ophir, quia ibi nascitur aurum.

CAP. X.

2. Par. 9. Matt. 12. Luc. 11.

SED & Regina Saba audita fama Salomonis, in nomine Domini venit tentare eum in ænigmatibus. Et ingressa Ierusalem cum multo comitatu, & diuitijs, camelis portantibus aromata, & aurum infinitum nimis, & gemmas pretiosas, venit ad Regem Salomonem, & locuta est ei vniuersa, quæ habebat in corde suo.

8. q. 1. c. vereor.

Descripta in præcedentibus gloria Salomonis in ædificijs, & familia hic describitur eius gloria in magna opulentia, & diuiditur in tria: primò ponitur opulentia ex amplitudine sumptuum; secundò ex multitudine prouentuum ibi. *Erat autem pondus.* Tertiò ex magnitudine effectuum ibi. *Fecit quoque Rex.*

An iste ordo sit continuus. Quæst. I.

QVAERETVR circa primum an ea, quæ habentur hic fuerint facta post præcedentia, vel sit aliquis ordo mutatus, & an fuerint facta ista immediate post præcedentia. Ad primum dicendum, quòd non appatet, an ea, quæ habentur hic sint facta post præcedentia, quia ista non est aliqua historia continuata cum præcedentibus, vel subsequentibus, sed est quoddam accidēs per se descriptum, scilicet, quòd venerit ista Regina ad audiendam sapientiam Salomonis: nam supra 4. dicitur, quòd de omnibus populis veniebant ad audiendum sapientiam Salomonis: & sic potuit esse, quòd veniret ante istud vel post. Dicendum tamen, quòd venerit post ea, quæ habentur supra, quia nūquam recedēdum est ab ordine

A literæ, nisi appareat manifesta causa: hic autem nō apparet aliqua: ideo credendum est, quòd talis fuit ordo qualis ponitur hic in litera. Item patet quia præcedenti cap. dicitur de consummatione ædificiorum Salomonis, scilicet, quòd facta domo Domini, & domo sua dedit mercedem Hiram Regi Tyri, quando tamen venit Regina Saba ad Salomonem, erat factum templum Domini, & domus Regiæ erant completæ, & domus seruorum suorum: nam ipsa Regina videns domum, quam ædificauerat Salomon, & cibos mensæ eius, & habitacula seruorum suorum, & holocausta, quæ offerebat in domo Domini, non habuit vltra spiritum, infra in litera: erat igitur iste aduentus post omnia præcedentia. Ad secundum dicendum, quòd Quo tempore Regina Saba venit ad Salomonem.

B nō potest patere an modico tempore, vel multo post præcedentia facta fuerint quæ habentur hic: constat tamen, quòd de Regno Salomonis ad minus transierant anni plus quàm vigintiquatuor, quia Salomon regnauerat fere quatuor annis ante fundationem tēpli, supra 6. Deinde ædificatio templi, & domorum Salomonis durauit annis viginti, præcedēti cap. Quia templum ædificatum est annis septem, supra 7. Et domus Salomonis annis tredecim, supra 7. Et sic sunt anni vigintiquatuor a principio Regni Salomonis vsq; ad finem ædificationis domorum suarum: & tamen Regina Saba venit ad Salomonem ędificato iam templo, & domibus suis, vt patet hic in litera, & supra declaratum fuit. Post istos autem vigintiquatuor annos

C quanto tempore venerit Regina Saba non apparet.

Quæ erat ista Regina Saba, quæ venit ad Salomonem: & quomodo dicitur, quòd venit in nomine Domini. Et Saba quæ sit regio ne, an ciuitas, & vbi. Quæst. II.

QVAERETVR de ista Regina Saba, quæ erat. Respondendum, quòd ad hoc oportet sciri, quid sit Saba: & dicendum, quòd Saba aliquando accipitur pro ciuitate quadam Aethiopiæ: aliquando autem pro quadam prouincia, quæ vocatur Saba, vel Sabea: apud nos enim non differunt nomina ista: sed apud Hebræos differunt, quia aliquando scribitur per literam Sin, & aliquando per literam Samech. Saba

D autem, vt est regio, dicit quandam partem terræ Saba q.d. Arabicæ, quæ a Ierusalem longe distat versus Orientē, & denominata fuit a quodam de filijs Cham, qui vocatus est Saba. Genes. 10. Ista terra habet ab Oriente mare rubrum, scilicet, sinum Persicum; ab Aquilone autem habet terram Chaldęorum, & Babyloniorum; a Meridie verò habet terram Aethiopiæ, ab Occidente vero habet terram Aegypti. Ista terra abundat nimis in arboribus myrrhæ, & thuris, & in alijs aromaticis lignis. Ibi etiam nascitur auis phenix, quæ vnica semper est. De his habetur de proprietatibus rerum, lib. 15. Ista Regina, secundum quòd vult Herodotus, & alij historiographi erat Regina totius Aphricæ, & Aethiopiæ, & Aegypti: & cum esset potentissima ve-

E nit ad Salomonem. Iosephus autem 8. Antiquitatum Cap 3. putat, quòd ista Regina fuerit Regina Aegypti, quæ vocata est Nichaula, quæ etiam fuit Regina Aethiopiæ: nam secundum quòd refert Herodotus Alicarnasseus a Mineo, qui Memphim condidit, fuerunt Reges Aegypti semper dicti Pharaones, & fuerunt trecenti triginta, quibus successit Nichaula Regina Aegypti, & Aethiopiæ. Sed dicendum, quòd non est Regina Saba illa Nichaula Regina Aegypti, quia tēpore Salomonis, scilicet, paulo antequàm veniret Regina Saba ad Salomonem venerat ad eum Rex Aegypti, præcedenti cap. Et ille erat socer Salomonis, vt patet ibidem, & supra 3. Ergo Regina Saba nōn erat Nichaula Regina Aegypti, quia illa per se successit in Regnum,

Regnum, & cum ipsa erat Regina, nullus erat Rex Aegypti: alioquin non diceretur ipsa successisse omnibus Pharaonibus. Item non potest dici, quòd ipsa fuerit vxor Pharaonis Regis Aegypti, scilicet, soceri Salomonis: quia tunc non veniret ipsa cum tanta admiratione ad Salomonem, cum haberet filiam suam in vxorem: haberet enim maiorem familiaritatem cum illo: scriptura tamen significat illam tanquàm alienam. Si quis autē velit tenere cum Iosepho, quòd ista fuerit Nichaula Regina Aegypti debet dicere, ꝙ illa fuerit immediate post Pharaonem socerum Salomonis: & quòd non successerit in Regno aliquis vir socero Salomonis. Sed istud non satis conuenit, quia tunc ipsa venisset de Aegypto ad Salomonem; dicitur tamen hic, quòd venit de finibus terræ: sic etiā dicitur. Matth. 12. Quòd Regina Austri, idest, Saba venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis: Aegyptus tamen est satis prope terram Chanaan: nam de terra Chanaan ibant illuc filij Iacob pro cibarijs tēpore famis. Genes. 42. & 43. Ideo non venit de Aegypto, sed de alia terra. Dicendum ergo videtur, quòd ista fuerit Regina Aethiopiæ, & quòd accipiatur hic Saba pro ciuitate quadam Aethiopiæ, & non pro terra, quæ vocatur Saba: eo quòd ista terra est Orientalis ad terram Chanaan, & nō Meridiana cum sit apud Chaldæam, vt supra dictum est: Saba tamen, de qua hic dicitur, est ciuitas Meridiana respectu terræ Chanaan: ideo vocatur Regina Austri, idest, partis Australis, vel Meridianæ. Matt. 12. Et quia terra Aethiopiæ, vbi est Saba, est nimis distans a terra Israel, dicitur venisse ista Regina de finibus terræ. *Sed & Regina Saba.* Accipitur Saba pro ciuitate Aethiopiæ, & vocatur Regina Saba, non quòd illius loci solius esset Regina, sed quia ciuitas illa erat sedes Regni sui: sic enim Sehon dicitur regnare in Hesebon: & hic dicitur regnare in Astaroth, quia istæ ciuitates erant Metropoles Regnorum suorum. Deuteron. 2. & 3. & Iosue 12. & 13. *Audita fama Salomonis.* Scilicet, Audiuit eum sapientissimum esse super omnes homines, ideo voluit venire ad videndum eum, & ad interrogandum ipsum in multis dubijs. Nam multi Reges terræ veniebant ad Salomonem, vel mittebant ad eum viros, vt discerent ab eo solutiones dubiorum, & de omnibus populis veniebant ad eum, supra 4. *In nomine Domini.* Idest, Regina ista venit in nomine Domini, scilicet, non solum venit propter famam Salomonis, sed etiam propter nomen Domini.

Regina Saba quomodo venit ad Salomonem propter nomen Domini. Quæst. III.

QVAERETVR quomodo venit propter nomen Domini. Respondendum, quòd fortè Regina Saba audierat famam Dei Israel, quòd faceret mirabilia plusquàm omnes Dij gentium, ideo mota deuotione venit non solum ad audiendum sapientiam Salomonis, sed etiam ad adorandum Dominum. Deuotio autem istius Reginæ ad Deum Israel apparet ex verbis suis infra in litera, scilicet, Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuisti, & posuit te super thronum Israel, eo quòd dilexerit Dominus Israel in sempiternum: & constituit te, vt faceres iudicium, & iustitiam. Item apparet, quòd ista Regina aliqualiter meruerit, cum venit ad Salomonem, quia Matth. 12. dicitur Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam, quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis: & tamen ipsa non mereretur si solum veniret ad audiendum sapiētiam Salomonis; ideo videtur, quòd etiam venerit ad adorandum Dominum, & quantum ad

F hoc meruit. Istud autem est valde rationabile, nam non solum ista Regina Aethiopiæ venit nunc in Ierusalem, & adorauit Dominum, sed etiam aliæ Reginæ Aethiopiæ veniebant postea in Ierusalem, vel mittebant per nuncios suos pecunias offerri in templum: sic enim fuit. Nam post Christi mortem vir quidam Aethiops eunuchus potēs Candacis Reginæ Aethiopum, qui erat super omnes Gazas eius venit adorare in Ierusalem, & sic ille ferret pecuniam Reginæ ad offerendum in templo: & ob hoc dicitur, quòd erat super omnes Gazas eius. Act. 8. Vel potest dici, quòd venit in nomine Domini, idest, audita fama de Deo, quòd dedisset sapientiam Salomoni: & hoc potest colligi ex verbis eius, infra, scilicet, sit Dominus Deus

G tuus benedictus, cui complacuisti, scilicet, quia placuisti ei, dedit tibi sapientiam. *Venit a finibus terræ.* Dicitur a finibus terræ, idest, de terra longinqua, scilicet, de Aethiopia, quæ est nimis Meridiana versus lineam æquinoctialem: aliæ tamen terræ sunt distantiores a Ierusalem versus Meridiem, quàm terra huius Reginæ. Vocatur autem ob hoc Regina Austri. Matth. 12. Idest, Regina terræ nimis Australis. *Tentare eum in ænigmatibus.* Scilicet, Venit ad tentandum, an Salomon esset tam sapiens, vt dicebatur: & ad hoc proposuit ei ænigmata, idest, quæstiones valde obscuras, vt sic cognosceret profundum sapientiæ eius. *Et ingressa in Ierusalem cum multo comitatu.* Salomon morabatur semper in Ierusalem, quia ibi erat sedes Regni eius, ideo

H illuc venit Regina Saba; & cum esset potentissima, venit in magno apparatu Regali, scilicet, cum comitatu multo. *Et diuitijs.* Scilicet, ad magnitudinem expensarum, quia veniebat de terra longinqua, & cum magno apparatu. *Camelis portantibus aromata.* Scilicet, Ferebat camelos multos, in quibus aromata multa erant; & ista erant ad dandum Salomoni, quia cum Regina ab eo vellet audire solutiones dubiorum, volebat ei offerre munera magna. Et ista fuerunt pretiosissima aromata, qualia nunquàm allata sunt in terram Israel: vt infra dicitur. Abundant autē Aethiopes camelis, ideo in camelis ferebāt onera sua præsertim, quia ista animalia sunt ad ferendum magna onera, & sunt magni laboris ad iter agendum. In Aethiopia au-

I tem abundant aromata, & omnia aromatica propter caliditatem terræ. In terris autem frigidis nulla aromata sunt: in terris autem temperatis, qualis erat terra Chanaan, quæ est partim in quarto climate, & partim in tertio, etiam non sunt aromata, ideo Regina Saba sciens hoc, tulit aromata multa, quia illa pretiosa essent in terra Israel. *Et aurum infinitum nimis.* Modus loquendi hyperbolicus est, quia aurum non poterat esse infinitum, sed dicitur infinitum, idest, multum. Et maximè patet hoc, quia dicitur infinitum nimis: & tamen nimis augmentat, sed super infinitum non est augmentum, ideo accipitur infinitum nimis, idest, multum nimis, quod patet 2. Paralipomenon 9. Scilicet, Portabāt cameli aromata, & auri plurimum.

K *Et gemmas pretiosas.* De multis generibus lapidum ferebat: & omnia hæc erant partim ad ostentandas diuitias suas: & partim ad dandum munera Salomoni magna de illis: nam infra dicitur, quòd dedit Regina Salomoni centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosas. *Venit ad Salomonem, & locuta est ei vniuersa, quæ habebat in corde suo.* Idest, Proposuit omnia dubia, quæ habebat in corde, super quibus interrogatura venerat. *Et docuit eam Salomon omnia verba, quæ proposuerat.* Idest, Declarauit ei veritates occultas illarum quæstionum, de quibus dubitabat: quia non erat aliquid nimis difficile Salomoni. *Non fuit sermo, qui regem latere posset, & non responderet ei.* Idest, Non fuit aliqua quæstio, cuius solutio

posset

posset latere regem; quia ipse erat instructissimus in omnibus naturalibus, & omni alio genere sciendi, vt declaratum est, supra 3. *Videns autem Regina Saba omnem sapientiam Salomonis.* Scilicet, Quia respondit ei ad omnia, in quibus ipsa dubitabat, & perspicuè intellexit veritatem, declarauitque ei Salomon alia maiora, de quibus ipsa non quæsierat, ideo obstupuit in sapientia eius. *Et domum, quam ædificauerat.* Intelligitur istud de domo Salomonis, scilicet, de tribus domibus, quas fecerat, quæ vocantur quasi vna domus. Iosephus dicit 8. Antiquitatum, quòd Regina Saba admirata est de omnibus, quæ vidit apud Salomonem: sed principaliter de tribus, scilicet, de domo saltus Libani, & de fabrica templi cum ordine ministrantium, & de ordine, & distinctione seruientium Salomoni. *Et cibos mensæ eius.* Ipsa Regina Saba comedit cum Salomone, & vidit cibos, qui quotidie ferebantur ei, qui præ multitudine, & varietate, & pretiositate stupendi erant. Vidit etiam cibos familiæ eius, vnde, & isti tanquàm admirabiles expressi fuerunt in scriptura, supra 4. Erat etiam varietas in vasis mensæ Salomonis pro cibis, & potibus supra extimationem. *Et habitacula seruorum.* Ista erant etiam miro ordine composita, & magna pulchritudine præclara, secundum differentiam ministrorum: istę autem domus erant intra domum Regis, vel prope, & propter pulchritudinem considerauit illas Regina Saba. Aliqui autem putant, quòd fuerint ista habitacula facta in platea, quæ dicebatur Mello, quam Dauid patentem dimiserat sine ædificijs. De Salomone autem dicitur præcedenti cap. & sequenti, quòd ædificauit Mello. *Et ordinem ministrantium.* Scilicet, Vidit varietatem ministrorum Salomonis tam in mensa, quàm in alijs officijs, & ista varietas erat ordinatissima, quia nihil excedebat modum, & tempus, & conditionem ministerij. *Vestesque eorum.* Idest, Considerauit differentiam vestium, quia cum essent ministri multi, omnes tamen vtebātur vestibus pretiosissimis: & quod maius erat, colores, & figuræ vestium distinguebantur per officia ministrorum, ita vt facile cognosci posset quis esset, de quo genere ministerij. Iste autem ordo tam diligenter obseruatus ostendebat magnam sapientiam Salomonis: nam sapientis est ordinare. *Et pincernas.* Isti erant, qui seruiebant de vino, & varijs potibus in mensa Salomonis. Ordo istorum, & varietas fuit admiranda: ideo Salomon inter cætera magnalia, quæ se fecisse dicit, refert de istis ministerijs. Ecclesiastes 2. Scilicet, Feci mihi cantores, & cantatrices, & delitias filiorum hominum scyphos, & vrceolos in ministerio ad vina fundenda. *Et holocausta, quæ offerebat in domo Domini.* Idest, Etiam vidit, quæ holocausta offerret Salomon. Ista enim erant sacrificia, quæ faciebat Salomon ter in anno in tribus festiuitatibus, vt declaratum est præcedenti cap. Et erant valde multa, & ob hoc mirata est Regina Saba. Sic enim fuit in dedicatione templi: nam obtulit vigintiduo millia boum, & centum viginti millia ouium. supra 8. In Hebræo habetur. *Ascensum per quem ascendebat in domo Domini.* Idest, Fecerat Salomon de domo sua vsque ad templum quoddam deambulatorium, vel ascensum de lignis thyinis, quæ ducebantur de Ophir, & illa ligna, & artificiosum ascensum mirata est Regina. Sed litera nostra conuenientior est: nam æquiuocatione Hebraica potest accipi ascensus pro deambulatorio ad ascendendum. Vel ascensus, idest, sacrificium, quia sacrificia sunt quædam ascensiones, vel eleuationes factæ coram Domino. *Non habuit vltra spiritum.* Idest, Non potuit sufficienter admirari de magnitudine prudentiæ, & sapientiæ Salomonis, & rerum eius: & conuenit hoc ad

Cap. 3.

Alph. Tost. in Tertium Regum.

admirantes valde, quia quandiu aliquis habet intellectum sufficienter capacem ad intelligendum ea, quæ videt, vel audit, non admiratur nimis: cum vero spiritus suus non potest intelligere quæ videt, admiratur: & tunc dicitur non habere spiritum. Dixitque ad Regem. *Verus est sermo, quem audiui in terra mea.* Idest, Vera est fama, quam audiui de te, dum essem in terra mea: tanta enim erat sapientia Salomonis, quòd per totum orbem diuulgabatur nomen suum, & multi non credebant, quia referebantur de eo incredibilia: scilicet, quæ præteritis temporibus nunquàm fuerant de aliquo homine audita. *Super sermonibus tuis.* Idest, Super rebus de te narratis. Interdum enim accipitur sermo pro ipsa re, sicut patet præcedenti libro, cap. 1. Scilicet, Quod est verbum, quod factum est in castris, idest, quæ res accidit in castris. *Et sapientia tua.* Idest, Vera est fama de sapientia tua. *Et non credebam narrantibus mihi.* Scilicet, Referebantur de te aliqua, quæ erāt incredibilia apud omnes homines, eo quòd nunquam talia de aliquo homine in præteritis sæculis dicta, vel audita fuerant: sic etiam multi alij de Regibus terræ non credebant quousque experiebantur. *Donec ipsa veni, & vidi oculis meis.* Scilicet, Iam credere cogor, quia vidi. Et dicitur vidi oculis meis, scilicet, magnitudinem operum tuorum, & ordinem familiæ tuæ, & alia quæ videri poterant ostendentia magnitudinem sapientiæ tuæ: nam ipsa sapientia videri non poterat. *Et probaui, quòd media pars mihi nunciata non fuerit.* Idest, Per experientiam inueni, quòd non fuerit mihi nunciata medietas sapientiæ tuæ, vel operum tuorum. Istud dicebat Regina, quia Salomon docuit eam circa alia maiora, quàm essent illa, de quibus ipsa dubitabat. *Maior est sapientia tua, quàm rumor, quem audiui.* Idest, Maior est sapientia tua, quàm fama tua: istud enim accidit excellentibus viris, quia interdum tanta est eorum excellentia, quòd fama non potest pertingere ad enarrandum magnitudinem illius: potissimè quando ista fama est de magnitudine ingenij: quia illi, per quos dilatari debet fama alicuius, non solum non intelligunt id, quod ille intelligit, sed etiam intelligere nequeunt quanta est magnitudo ingenij illius: sic etiam est circa quasdam alias perfectiones magnas in quocunque genere, quia vulgus non sufficit ad intelligendum illas: ideo qui excellentissimi sunt, æqualem virtutibus suis laudem habere nequeunt. 2. Paralipomenon 9. dicitur, Vicisti famam virtutibus tuis. Vocatur virtus quælibet perfectio, scilicet, maiores sunt perfectiones tuæ tam in sapientia, quàm in alijs, quàm fama tua. *Beati viri tui.* Attonita Regina Saba præ magnitudine sapientię Salomonis putauit magnum gaudium esse manere coram eo ad audiēdum, ideo dixit, beati viri tui, idest, subditi tui, vel domestici. *Et beati serui tui.* Scilicet, Illi, qui ministrant tibi. *Hi qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam.* Scilicet, Illi, qui non veniunt ad præsentiam tuam, nec audiunt verba sapientiæ tuæ, nullam partē fęlicitatis assequuntur: qui aūt sunt corā te, & audiunt ea, quæ dicis, sunt beati, eo ꝙ in audiendo sapientiam tuam est summum gaudiū: rectè enim de humana fęlicitate iudicauit Regina Saba: nam summum bonū hominis est in intellectu, vt declarat Arist. 10. Ethico. Et quia sapiētia est maxima perfectio intellectus, erūt homines fęlices per hoc ꝙ sapientes sunt: hic tñ non contingit homini viuenti assequi fęlicitatem propter duo. Primo, quia sapientia illa, quam homines hic cōsequuntur, imperfecta nimis est cum paucis veritatibus, & obscurè cognitis multarum rerum, & magnarū nos ignorātia cōfundit. Secūdū est, qa, & si aliquod gaudium in speculādo sit, corporis corruptibilis con-

Admiratio Reginæ de sapientia Salomonis.

Homo viuens non potest assequi fęlicitatem.

ditio facit actum illum non esse delectabilē, vel non diu durare in sincera delectatione. Sic patet Sapientię 9. scilicet, Corpus, quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Soluta autem anima a corpore, cùm, aut vera felicitas, aut summa miseria est, in sapientia consistit ipsa summa beatitudo: sic patet Ioan. 17. scilicet, Hæc est vita æterna, vt cognoscāt te, idest, totum bonum vitæ æternæ est in cognoscendo te: & ista est cognitio speculatiua quamquam sit intuitiua per presentiam obiecti, & non abstractiua per formam abstractam repræsentantē. Dum autem viuitur perfectū nullum bonū homini contingit: inter ipsa tñ bona diminuta, quæ nobis eueniūt, sapientia imperfecta, quæ hic habetur maximum bonū, & maxime iocundū est. Vnde ipse Arist. qui de futura animarum conditione nihil disputat pro eo tēpore, quo hic viuitur, dicit hominem secundum sapiētiam fęlicitari, & ꝙ ipse mortalis existens per sapiētiam, & intellectum conetur ad immortalitatem. 10. Ethic. Nunc autem sic erat, quia maximè sapiētia, quæ erat in terra, & quæ in aliquo homine vnq̄ fuit erat in Salomone, beati erant illi, qui poterant participare aliqd de sapientia illa, & isti erāt, qui astabant semper Salomoni. Vnde isti scribebant plurima de eis, quæ loquebatur Salomon: & per hoc ipsi sapientes efficiebātur. Sic patet Prouerb. 25. Scilicet, Hæ quoq; Parabolæ Salomonis, quas transtulerūt viri Ezechiæ Regis Iuda. *Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuisti.* Laudat hic Regina Saba Deum Israel, quia credebat, ꝙ Salomon ab eo acceperat istam sapiētiam, quia inter homines nihil tale repertū est, s. ꝙ aliquis sine magisterio, & labore inuestigandi in tenera ætate subito sapientissimus effectus fuerit. Et dicitur cui cōplacuisti, s. vita tua, vel mores placuit Deo: ideo dedit tibi sapientiam, & regnum, quia si non dilexisset te specialiter non accepisses tale donum. *Et posuit te super thronum Israel.* Scilicet, Deus dilexit te, & ob hoc fecit te Regem Israel. In hoc enim concedebat Regina Saba prouidentiam Dei, s. ꝙ negocia humana per eum disponantur, & ipse exaltet quos voluerit in regnum: & quos voluerit humiliet: iuxta illud Dan. 4. Donec cognoscant viuētes, ꝙ dominatur excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit dabit illud. *Eo quòd dilexerit Dominus Israel in sempiternum.* Idest, Quia Deus diligebat Israel, & volebat, ꝙ maneret in æternū, fecit, vt tu esses Rex: sic patet 2. Paralipom. 9. Scilicet, Quia diligit Deus Israel, & vult seruare eum in æternum, iccirco posuit te in Regem super eum. q. d. quando Deus diligit aliquem populum, & vult conseruationem illius, dat ei Rectorem bonum: cum vero Deus odit populum propter peccata sua, cōstituit, vel permittit constitui Regem malum per cuius gubernationem populus pereat, vel sentiat magna mala, iuxta illud Iob 34. Scilicet, Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. *Constituit te Regem, vt faceres iudicium, & iustitiam.* Idest, Quia diligebat Israel dedit te in Regem sapientem, vt scires facere iudicium, & iustitiam. Aliter potest dici, quia dicitur hic, & constituit. Erunt istę diuersæ sententiæ, & referentur ad illud principium, scilicet, sit Dominus benedictus, quia posuit te super thronum Israel, & sit benedictus, quia dilexit Israel, & quia constituit te ad faciendum iudicium, & iustitiam: & tamen 2. Paral. 9. Est tota vna sententia, s. benedictus Dominus, qui cōstituit te in Regem, quia diligebat Israel. *Dedit ergo Regi centum viginti talenta auri.* Scilicet, Regina informata in dubijs suis a Rege obtulit ei ista talenta auri: & ad hoc dicitur supra, quòd ferebat infinitum aurum nimis. *Et aromata multa nimis.* Ista fuerunt specialia: nam Salomon habebat aurum, sicut Regina Saba; & tamē

F aromata non habebat, quia in terra Chanaan cum sit medio modo temperata, cum sit in quarto climate non sunt ibi res aromaticæ, quę causantur ex magnitudine caloris digerentis, & sic aromatica sunt in secundo, & tertio climate, & partim in primo. De his aromatibus dedit Regina multa Salomoni, vt patet infra. *Et gemmas pretiosas.* Etiam gemmæ, vt communiter causantur magis in terra calida, q̄ in temperata, vel frigida: ideo terra Indiæ versus Meridiem, cum sit nimis calida habet multos lapides pretiosos: sic etiā est de Aethiopia, in qua erat Regina Saba; quia illa est nimis calida, ideo communiter reperiūtur ibi plures lapides pretiosi, quàm apud nos, & in terra Chanaan.

G *Non sunt allata vltra aromata, tam multa, quàm ea, quæ dedit Regina Saba Regi Salomoni.* Scilicet, A tempore, quo fuerunt Reges Israel, vsquequo Ieremias scripsit librum istum circa captiuitatem Babylonis, non fuerunt allata tam multa aromata in terram Israel, sicut attulit Regina Saba Salomoni: nam dicitur supra, quòd tulit camelos onustos aromatibus. Etiam sicut ista aromata fuerunt multa, ita erant pretiosa valde. vt patet 2. Paralipomenon 9. Scilicet, Non fuerunt aromata talia, vt hæc, quæ dedit Regina Saba Regi Salomoni. *Sed & classis Hiram, quæ portabat aurum de Ophir.* Ista est classis Salomonis, in qua erant serui Salomonis cum seruis Regis Hiram, & vocatur classis Hiram, eo quòd serui sui erant principales nautæ in illa, & ista erat destinata ad hoc, quòd iret, & rediret semper in Ophir,

H & portaret inde aurum, & quidquid pretiosum reperiretur ibi. Sic etiam erat alia classis Salomonis in mare Tharsico, & ibat in Tharsis vna vice in tribus annis, & ducebat inde argentum, & aurum, dentes elephantorum, & simias, & pauos, vt patet infra. *Attulit ex Ophir ligna thyina multa nimis.* In insula illa sunt ista ligna pretiosissima, & sunt ligna alba ita solidissima, quòd postquàm sunt leuigata, & perfecte dolata apparent in eis imagines, sicut in speculis; ideo sunt ista ligna pretiosissima inter omnia ligna: ideo serui Salomonis duxerunt naues onustas illis. *Et gemmas pretiosas.* In insula Ophir sunt multæ gemmæ, scilicet, chrysopassi, & magnetes, & multæ aliorum generum, vt ait Plinius. *Fecitque Rex de lignis thyinis fulcra domus Domini, & domus Regiæ.* Ista ligna erant

I pulcherrima: ideo posita sunt in loco manifesto, quòd in eis imagines videbantur: ideo fecit fulcra, idest, sustentacula, vel gradus scalarum, sic patet 2. Paralipomenon 9. Cum dicitur, de quibus fecit Rex gradus in domo Domini, & in domo Regia.

Ligna thyina quid.

Aliqui autem intelligunt, quòd iste erat quidam ascensus de gradibus a domo Salomonis in templum Domini: & per hoc probant id, quod supra habetur in litera Hebraica, quæ dicebat ascensum, per quem ascendebat in domo Domini: vbi nos dicimus, & holocausta, quæ offerebat in domo Domini: Sed dicendum, quòd non erat vnus ascensus factus de domo Salomonis ad domum Dei, sed erant

K in domo Salomonis factæ scalæ diuersæ, in quibus erant gradus de lignis thyinis. In domo quoque Domini fecit Salomon in aliquibus locis gradus de istis lignis, quod colligitur 2. Paralipomenon 9. Scilicet, De quibus fecit Rex gradus in domo Domini, ergo diuersi erant isti gradus, & non vnus ascensus continuus. *Non sunt allata huiuscemodi ligna thyina, nec visa vsque in præsentem diem.* Scilicet, Nunquàm post tempus Salomonis, nec ante ipsum allata sunt talia ligna in terram Israel, scilicet, quòd nulla de illa specie vnquàm visa sunt ibi, nisi tunc: sic patet 2. Paralipomenon 9. Scilicet, Nunquàm visa sunt in terra Iuda ligna talia. *Rex autem Salomon dedit Reginæ Saba omnia, quæ voluit, & petiuit ab eo.* Regina Saba dederat Salomoni munera

nera

nera magna auri, & lapidum pretiosorum, & aromatum, vt patet supra, & post hæc ipsa petiuit aliqua a Salomone, quæ visa sunt ei grata, quæ fortè non erant in terra sua, & Salomon illa concessit. *Exceptis his, quæ vltro obtulerat ei munere regio.* Scilicet, Præter illa, quæ petiuit Regina Salomon dedit ei alia, quæ non petiuerat, & hæc ex munere regio, idest, ex largitione regali, quia ad reges pertinet esse liberales nimis in erogando: vnde Salomon multa recipiens a Regina Saba multo plura reddidit ei, quàm receperat; vt patet 2. Paralipomenon 9. Scilicet, Dedit Salomon Reginæ Saba cuncta, quæ voluit, & quæ postulauit multo plura, quàm attulerat ad eum. *Quæ reuersa est, & abijt in terram suam cum seruis suis.* Scilicet, Susceptis responsionibus ad omnia dubia, & acceptis muneribus a rege redijt in terram suam cum seruis suis: multum enim comitatum secum duxerat, vt patet supra. *Erat autem pondus.* Hic ponitur secundum huius cap. Scilicet, Gloria Salomonis in magnitudine redditũu, & dicitur. *Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per singulos annos sexcentorum sexaginta sex talentorum auri.* Ista erat summa reddituum Salomonis per singulos annos, & erat ordinaria præter alia, quæ extraordinariè ei offerebantur.

Vnde habebat Salomon ista talenta. Et quòd accipiendo talentum medio modo, redditus Salomonis erant annualiter quatuor millioni, quingenta, & quinquaginta quinque milliaria, & quadringenta quadraginta ducati, solum ex istis tributis absque vectigalibus, & negociationibus, quæ erant incerta.

Quæstio. IIII.

DE istis talentis est dubium, vnde habebat illa. Aliquis dicet, ꝙ habebat illa de insula Ophir, quia dicitur afferebatur Salomoni. Item non potest dici, quòd ista summa dabatur de tributis totius Israel, quia dicitur, quòd habebat Salomon ista talenta auri, excepto eo quod offerebant viri, qui super vectigalia erant. In contrarium videtur, quia de insula Ophir non ferebatur quolibet anno æqualis summa auri, quia ferebat classis Salomonis, quantum habere poterat: cõtingebat autem, quòd interdum multum haberent, & interdum paucum: hic tamen ponitur summa taxata pro quolibet anno, ergo non ducebatur illud aurum de Ophir. Sed erant aliqui certi redditus Salomonis; isti autem non videntur esse, nisi de tributis regni. Item non potest stare, quòd essent ista talenta de tributis, quæ præstabant, vel de muneribus, quæ dabant ipsi reges Arabiæ, vel alij vicini; quia in litera exprimitur, quòd præter illorum oblationes habebat Salomon ista talenta. Dicendum igitur, ꝙ Salomon habebat quolibet anno in redditibus suis de terra Israel istam pecuniam, & quolibet anno dabatur sibi ista summa non excedendo, nec minuendo. Cum autem dicitur, ꝙ ducebatur de Ophir, quia dicitur hic afferebatur. Dicendum, ꝙ non sequitur, quia intelligitur afferebatur, scilicet, Salomoni dabatur a viris suis, qui erant super tributa, & colligebãt istam summam. Cum autem dicitur, ꝙ ista summa erat præter tributa, quia in litera dicitur excepto eo, ꝙ offerebãt viri, qui super vectigalia erant. Dicendum, ꝙ isti non erant illi, qui colligebant tributa Salomonis, sed solum qui colligebant vectigalia, in quibus erat quædam pars reddituum: & ista vectigalia erãt incerta, quia aliquo anno erant maioris valoris, & alio anno minoris. Vel potest intelligi, ꝙ non dicantur hic vectigalia redditus habiti de impositionibus factis super transitu pontium, vel ciuitatum, aut aliorum locorum, sed vectigalia sint munera, quæ ferebant illi, qui veniebant ad Salomonem de diuersis terris: & hoc patet 2. Paral. 9

Vectigal est redditus de trãsitu pontiũ, & locorum.

A. Vbi sic habetur: Erat pondus auri, quod afferebatur Salomoni per singulos annos sexcenta sexaginta sex talenta excepta summa, quam legati diuersarum gentium, & negociatores afferre consueuerant. Si tamen aliquis vellet dicere, quòd Salomon habebat ista sexcenta sexaginta sex talenta ex insula Ophir, dicet, quòd Salomon fecerat naues, vt irent in Ophir, & dederat eas viris suis, & viris Hiram: & fortè dabat eis expensas, vt darent ei quolibet anno sexcenta sexaginta sex talenta de illo auro: & si aliquid superlucrarentur, quòd esset illorum: & sic habebat summam certam quolibet anno ex insula Ophir. *Excepto eo, quòd offerebant viri, qui super vectigalia erant.* Potest dupliciter intelligi: vno modo, quòd isti erant viri

B positi a Rege, vt reciperent redditus de impositione transeuntium, vel rerum, quæ transducebantur de loco ad locum, per aliquos pontes, vel vrbes. Et ista vocantur vectigalia, quia dantur de rebus, quæ vehuntur, idest, transportantur: & ista erat quædam pars reddituum Salomonis, præter tributa ordinaria. Aliter potest intelligi, quòd viri positi super vectigalia erant illi, qui recipiebant pecuniam, quam offerebant legati diuersarum prouinciarum, venientes ad Salomonem; & ista vocantur vectigalia, quia dabantur a venientibus ab extra. Et sic ponitur 2. Paralipomenon 9. Quòd legati diuersarum gentium afferre consueuerant munera: & ista erant præter illa talenta auri enumerata in litera. *Et negociatores.* Isti erant mer-

C catores magni, qui aliquid educebant de terra Salomonis, vel introducebant in illam ad vendendum, & lucrãdum, quia de istis habebat Salomon aliquam partem reddituum. *Vniuersique scuta vendentes.* Isti soluebant aliquam impositionem de venditione scutorum. Et dicitur de vendentibus scuta, quia non erat tunc, sicut nunc est ferè in omnibus regnis, quòd de quacunque re, quæ venditur habeatur certa pars reddituum pro domino, vel rege terræ: tempore autem Salomonis non erat facta impositio generalis super omnes res venales, sed solum super ipsos negociatores, quorum officium erat emere, & vendere, vt sic ditarentur. De alijs autem, qui non emebant, vel ven-

D debant ex officio, sed aliàs ex necessitate non recipiebatur aliqua pars pecuniæ, nisi essent vendentes scuta: quia istis imposuerat Salomon specialem solutionem partis rei venditæ. *Et omnes Reges Arabiæ ducesque terræ.* Idest, Etiam illa summa erat præter id, quod offerebant Reges Arabię gratis, & omnes Duces aliarum terrarum: nam de omnibus gentibus ferebantur aliqua munera ad Salomonem, & illa non erant in certa summa annuatim, ideo non exprimuntur determinatè.

An isti Reges Arabiæ, qui afferebant munera essent illi, qui erant tributarij Salomonis. Quæst. V.

E INTELLIGENDVM est, quòd isti Reges Arabiæ non erant illi, qui erant tributarij Salomonis, de quibus dicitur præcedenti cap. Quia ibi solum dicitur de gentibus Chananæorum: illi tamen habitabant extra terram Arabiæ: nam Arabia est quædam terra iacens inter Aegyptum, & terram Chanaan, & extenditur illa versus Orientem, plusquàm terra Chanaan: per hanc autem transierunt, & in ea manserunt ferè quadraginta annis Israelitæ, quando exierunt de Aegypto, & in ea est mare rubrum, quantum ad partem illam, quæ vocatur sinus Arabicus: in hac autem terra erant multi Reges, scilicet, Ismahelitarum, Amalecitarum, Madianitarum, & aliæ gentes: omnes autem hi ferebant munera, non quidem ex tributo, & ex necessitate, sed gratis,

tis,eo quòd veniebant ad videndum vultum Salomonis,& audiendum ſapientiam eius. Reges autem Chananæorum, qui manſerunt tributarij in terra Iſrael reddebant per ſingulos annos certa tributa, & tributum illorum cum tributo Iſraelitarum proueniebat quolibet anno ad ſexcenta ſexaginta ſex talenta auri, & ob hoc non fit hic mentio de Regibus Hethæorum, Iebuſæorum, Amorrhæorum, Heuæorum, & Pherezæorum: eo quòd tributa iſtorum erant ordinaria, & includebantur in ſexcentis ſexaginta ſex talentis. *Fecit quoque.* Hic ponitur tertium,ſcilicet, de gloria Salomonis in magnitudine effectuum, quia faciebat aliqua ædificia, & res ſumptuoſas, quæ non reperiebantur apud Reges aliarum gentium. Et dicitur. *Fecit quoque Rex Salomon ducenta ſcuta de auro puro.* Iſta ſcuta facta ſunt non ad bellum, ſed ad oſtentationem gloriæ, & diuitiarum Regis. Et dicuntur de auro puro: ideſt, quòd non erant operta folio auri, ſicut interdum deaurantur ligna, ſed erant operta laminis groſſis de auro puro, & interius erat lignum leue, & ſic ſcuta erant pretioſiſſima. *Sexcentos auri ſiclos dedit in laminas ſcuti vnius.* Omnia iſta ſcuta erant æqualia in magnitudine: & etiam laminę operientes ipſa ſcuta erant æqualis groſſitiei, & magnitudinis. Vnde in quolibet ſcuto expendebantur ſexcenti ſicli de auro. Siclus enim interdum dicit pondus, & interdum monetam: vtrumque autem erat ſimul, quia ſiclus erat moneta aurea, vel argentea, ſed iſtę monetæ ſunt ſemper in certis ponderibus propter hoc, quòd materia eſt pretioſa. *Et trecentas peltas ex auro probato.* Dicuntur peltæ a pellendo, quia ictus pellunt, & ſunt peltæ ſcuta rotunda, & parua laminis ferreis, vel æneis circundata. Aliqui autem volunt, quòd eſſent ſemicircularia ad modum corniculatæ Lunæ: etiam dicebantur iſtæ peltæ ex auro probato, eo quòd erant laminæ aureæ extenſæ ſuper lignum ipſarum peltarum, ita vt totaliter viderentur aureæ. Et illud aurum erat probatum, ideſt, purum. *Trecentæ minæ auri vnam peltam veſtiebant.* Ideſt, Quælibet pelta veſtiebatur trecentis minis auri: eſt enim mina nomen ponderis.

Quot ſcuta fecerit Salomon. Quæſt. VI.

QVAERETVR quomodo dicitur hic, quòd Salomon fecit ducenta ſcuta de auro puro, & peltas trecentas, quia 2. Paralipomenon 9. Dicitur, quòd fecit ducentas haſtas aureas, & trecenta ſcuta aurea. Reſponderi poteſt dupliciter; vno modo, quòd iſta litera omiſerit aliquid, & illa etiam: & tamen quod iſta omiſit ſuppleuit illa, & quod illa omiſit continet hæc: ideo quòd fuerint ducenta ſcuta de auro, & ducentæ lanceæ, & trecētæ peltæ: ſed hic ponuntur ſcuta,& peltæ, ibi autem lanceæ, & peltæ. Iſtud autem eſt ſatis rationabiliter dictum, quia cum faceret ducenta ſcuta de auro,& vſus ſcutorum ſit cum lanceis, faceret quoque lanceas opertas laminis aureis. Aliter poteſt dici, ꝙ ſolum fuerunt ducenta ſcuta,& trecentæ peltæ: tamen id quod vocatur hic ſcutum,vocatur haſta. 2.Paralip.9. Et iſtud colligitur,quia idem pōdus ponitur hic pro ſcutis, & ibi pro haſtis: nam hic dr̄, ꝙ quodlibet ſcutum habebat ſexcentos ſiclos auri: ibi autem dicitur, ꝙ quælibet haſta habebat ſexcentos aureos: ſi autem eſſent diuerſa pondera, diceremus conuenienter ꝙ haſtæ, quæ ponuntur ibi non eſſent ſcuta, quę ponuntur hic. Sed dicendum, ꝙ vtrumque tolerari poteſt. *Poſuitque eas Rex in domo ſaltus Libani.* Scilicet, Peltas,& ſcuta poſuit ibi. Iſta domus ſaltus Libani erat ad conſeruandum aromata in parte inferiori, quæ erat frigida, & ad conſeruandum

F arma in parte ſuperiori, quæ erat lignea, vt dictū fuit ſupra 7. Et tamen præter hæc Salomon morabatur ibi aliquando, ſicut patet 2. Paral. 9. Scilicet, Omnia quoque vaſa conuiuij Regis erāt aurea, & vaſa domus ſaltus Libani ex auro puriſſimo. Idem patet infra in litera. Si tamen non habitaret ibi Salomon, non haberet illa domus aliqua vaſa ad miniſterium, ſed ſolum conſeruarentur ibi arma. Vocatur autem iſta domus ſaltus Libani, quia erat in circuitu conſita arboribus, ſicut ſaltus Libani, in quo erant multæ arbores. Patet hoc, quia 2. Paralipomenon 9. dicitur, quòd poſuit Salomon peltas, & haſtas aureas in armamētario, quod erat conſitum arboribus; & tamen hic dicitur, quòd poſuit in domo ſaltus Libani, ergo illa domus erat
G conſita arboribus, vel nemore. Aliquis fortè dicet, quòd erat iſta domus in ſaltu Libani. Sed non ſtat, quia Salomon habebat ibi iſta arma, quæ dicta ſunt, & ipſe morabatur in Ieruſalem; ideo nō haberet iſta arma in Libano: potiſſimè, qa iſtis armis vtebatur quaſi quotidie, vt poſtea dicetur. Item non ſtat, quia 2. Paralip. 9. dicitur, ꝙ iſtud armamentarium erat conſitum nemore, ideſt, erant plantata ligna in circuitu: ſi tamē intelligeretur de ſaltu Libani falſum eſſet, quia ibi nō erant arbores cōſitæ, ideſt, plantatæ, ſed ipſę per ſe naſcebantur: ideo dicendum quòd erat in Ieruſalem iſta domus, vt declaratum eſt ſupra 7.

Ad quid fecit Salomon ſcuta, & peltas de auro. Et veſtis Salomonis qualis, & apparatus in equitando. Et quòd in
H *domo ſaltus Libani lignum Crucis a Regina Saba cognitum fuit. Quæſt. VII.*

QVAERETVR ad quid Salomon fecit iſta ſcuta, & peltas de auro. Reſpondendum, quòd non fecit ad pugnandum, quia ad bellum ferrum eſt aptius, quàm cętera metalla, quia ferrum omnia domat. Daniel. 2. Verum eſt tamen, quòd interdum Reges gentium ob inſignem gloriam ferebant ſcuta operta de auro. Sic patet 1. Machabeorū 6. Scilicet, Refulſit Sol in clypeos aureos, & ab eis ſplenduerunt montes. Fecit tamen Salomon iſta ſcuta, & peltas de auro ad oſtendendam gloriam diuitiarum ſua-
I rum: quia cum viderentur talia ſcuta, & peltæ, putabatur, ꝙ apud omnes gentes non eſſent tantæ diuitiæ: erat autem vſus iſtorum ſcutorum, & peltarū, vt portarentur coram Salomone, vt ait Ioſephus 8. Antiquitatum, ſ. Exornabantur aſcenſores equorum primum decora iuuentute florentes, habētesq; magnam proceritatem, & ſatis alios excedentes: longamq; diffundentes in equorum ſeſſione cęſariem; ex purpura Tyria veſte circumamicti, aurique tincturam quotidie ſuis comis adijcientes, vt eorum capita percuſſa Sole auro radiante fulgerent. His circa eum armatis exiſtentibus, arcuſque ferentibus, Rex vectus in curru, & alba veſte circumamictus, ſolitus erat exire ad quendam locum, q a Ieroſolymis duobus funiculis abeſt,
K vocaturq; Eden hortis, & aquarum rigationibus gratus, & locuples. Iſti autem armati circa Regem ferebant aurea ſcuta, peltas, & lanceas, vt dicit Hiſtoria ſcholaſtica. Manſerunt autem iſta ſcuta, & peltę aureę in domo ſaltus Libani ad iſtum vſum toto tempore Salomonis. Proficiebant etiam iſta ſcuta, & peltæ aureæ pro cuſtodibus Regis: nam ad portam Salomonis dormiebant per noctem cuſtodes multi, & habebant iſta ſcuta: vnde tempore filij ſui Roboam, cum Rex Aegypti tuliſſet omnia iſta ſcuta aurea, & peltas de armamentario Salomonis fecit Roboam ſcuta ęrea pro illis, & tradidit ea in manu ſcutariorum. Etiam coram Salomone ferebantur iſta ſcuta, & peltæ aureæ, qn̄ ibat ad tēplum, vel ad aliū locū, vt patet infra 14. & 2. Para-

A 2. Paralipomenon 12. Scilicet, Pro quibus fecit Roboā scuta ærea, & tradidit in manu ducum scutariorum, q excubabant ante ostium domus Regis: cumq; ingrederetur Rex in domum Dñi portabant ea, qui præeundi habebant officium, & postea reportabant ad armamentarium scutariorum. Istud fiebat in scutis æreis viuente Roboam, sed ista scuta successerunt loco scutorum aureorum, vt patet infra 14. Ideo videtur, ꝙ Salomon istam consuetudinē habuisset in scutis aureis, & ob hoc filius eius sic fecit in scutis æneis. Considerandum de ista domo saltus Libani, quòd sicut scholastica Historia ait, quidam tradunt, quòd dum Regina Saba esset in Ierusalem, & cōtemplaretur domum saltus Libani, & alia opera Salomonis, vidit in domo saltus Libani quoddam lignum, de quo tunc admirata

B subticuit, nihilque Salomoni tunc dixit. Cum autem reuersa esset in terram suam, rescripsit ei se vidisse in domo saltus Libani lignum quoddam, in quo suspendendus erat quidam, pro cuius morte regnum Iudæorum periret, & illud certis indicijs persuasit: Salomon autem timens illud in profundissimis terræ visceribus occultauit, quod postea tempore Dominicæ passionis in piscina probatica superenatauit, de quo crux Dominica facta est. Sed istud apocriphum satis est. ideo eadem facilitate contemnitur, qua recipitur.

Thronus Salomonis de ebore. *Fecit etiam Rex Salomon thronum de ebore*. Hic ponitur aliud opus magnificum Salomonis, scilicet, quòd fecit thronum, qualis non erat in tota terra, & ille erat de ebore, scilicet, de ossibus animalium, quæ vocan-

C tur ebur. sunt enim albissima, solida, & pretiosa. *Et vestiuit eum auro fuluo nimis*. Scilicet, Per totum erat vestitus ille thronus auro, ita vt non appareret ebur. Erat autem iste thronus in quadam porticu apud domum saltus Libani, vt patet supra 7. Vocatur aurum fuluum nimis, idest, valde habēs colorem naturalem auri. Est enim color fuluus color propinquus viridi, & pallido, & mediat inter vtrumque, & iste est color auri. Cum autem aurum est purissimum, est valde fuluum, cum vero non est tam purum, vel est sophisticatū declinat in quendam alborem: & quia istud aurum erat nimis purum, dr̄ nimis fuluum, sicut apparet nunc in differētia coloris monetarum aurearum antiquarum, & no-

D uarum: nam antiquę eo ꝙ erant de auro puriori, declināt magis ad colorem obscurum, qui vocatur fuluus: monetæ autem nouæ degenerant ad quendam alborem, vel claritatem, quæ fit ex impuritate auri. *Qui habebat sex gradus*. Iste thronus erat altus, quia dicitur supra, ꝙ fecit thronum grandem, ideo dicitur, ꝙ sex gradus fecit ad ascendendum illum. *Et summitas throni rotunda erat in parte posteriori*. Vocatur summitas throni pars illa vacua, in qua sedetur, & illa erat rotunda ad partem posteriorem, scilicet, vt quando Rex esset in throno posset acclinare se ad quamcumque partem, quod conueniēter fit in forma rotunda in alijs autem nō: erat enim thronus altus ex omni parte, sicut fit in cathedris ad legendū, in quibus se potest sedens recli-

E nare. *Et duæ manus hincinde tenentes sedile*. Ista erant duo brachia eburnea deaurata surgentia ex aliquo loco apud thronum, & videbantur tenere thronum, sicut fieri consueuit, quando depinguntur insignia aliquorum, quæ vulgariter vocantur arma: nam pinguntur duo Angeli altrinsecus manibus sustentantes illa. *Et duo leones stabant iuxta manus singulas*. Istud potest intelligi dupliciter: vno modo, ꝙ essent quatuor leones ad partem posteriorem throni, & quælibet manus haberet apud se duos leones: & hoc videtur signare ista litera, quia dicit: Et duo leones stabant iuxta manus singulas. Alio modo potest intelligi, quòd essent solum duo leones, & apud quamlibet manum esset vnus: & istud videtur innui. 2. Paralipomenon 9. s. Et duo brachiola altrinsecus, & duos leones stantes iuxta brachiola. Videtur tamen magis dicendum, quòd essent quatuor leones duo circa quamlibet manū: cum hic dicatur iuxta manus singulas. Sciēdum autem, quòd sicut thronus iste per circuitum erat opertus laminis aureis, ita & scabellum pedum, scilicet, pars interior, in qua erāt pedes sedentis, erat operta laminis aureis. 2. Paralipomenon 9. Scilicet, Fecit scabellum aureū, & brachiola duo altrinsecus. *Et duodecim leunculi stantes super sex gradus hinc, atque inde*. Isti duodecim leunculi erāt præter quatuor leones, qui erant apud brachiola, vt dictum est, & vocantur leunculi ad differentiam quatuor leonum existentium apud brachiola, quia illi erant magni. Isti autem erāt paruuli, cum essent super gradus throni: erāt enim sic dispositi isti leones, ꝙ erāt duo super quemlibet gradū. Erant enim sex gradus, q erant lati, & in duabus extremitatibus cuiuslibet gradus erant duo leunculi: & sic erant sex leunculi ad dextram partem ascensionis, & sex ad sinistram, & inter illos erat ascensus medius. Ponebantur autem isti leones ad pulchritudinem, sicut ponebantur boues sub mari æneo, & boues, & leones, & aquilæ erant in basibus luterum, supra 7. Potest autem dici, quòd ponebātur isti leones ad significationem, s. quòd sicut leo est dominus omnium animalium, & rex: ita regnum Iudæorum pro tunc inter omnia alia regna florebat. Vel ad signandum, quòd sicut leo est dominus, ita ille, qui sedebat in throno illo erat Dominus, & Rex omnium Iudæorum. Erant autem duodecim leunculi in gradibus ad signandum, quòd Salomon ascendebat, & dominabatur super duodecim tribus Israel, quia regnum nondum erat diuisum. *Non est factum tale opus in vniuersis Regnis*. Scilicet, Non erat tale solium in tota terra, nec fuerat ante hoc. Postea autem an fuerit non est admirandum, quia iunior ætas fecit alia magnificentiora, quàm fuerint in illo rudi sæculo, & veteri ætate: & fuerunt aliqui ditiores post Salomonem, licet ante eum nullus Rex ditior fuerit.

Quomodo sciuit scriptor, quòd non esset in vniuerso tale solium. Quæst. VIII.

QVAERETVR quomodo sciebat scriptor libri, quòd non factum fuit tale solium in vniuersa terra. Aliquis dicet, quòd sciebatur hoc per famam, quia non erat fama in toto orbe esse, aut fuisse aliquod solium simile solio Salomonis. Sed dicendum, quòd non stat. Primo, quia non poterat venire fama de omnibus Regnis terræ ad Regnum Israel: nam quædam gentes sunt, de quarum gestis, & moribus non solum ad nos fama non peruenit, sed etiam nescimus, an illę gentes sint. Sic enim erat de vrbe Roma, quæ quando erat florentissima adhuc quibusdam gentibus Orientalibus incognita erat, an esset: ideo a fortiori poterat de alijs vrbibus minoribus fama non haberi. De hoc Boetius de Consolatio. libro 2. prosa 7. Scilicet, Aetate denique Marci Tullij, sicut ipse in quodam loco significat, nondum Caucasum montem Romanæ Reipublicæ fama transcenderat, & erat tunc adulta, Parthis etiā cæterisq; id locorum gentibus formidolosa. Non ergo bene diceretur cognosci per famam non fuisse aliquod solium tale, sicut solium Salomonis, in vniuersa terra, cum non posset omnium gentium illuc fama peruagari. Item dato, quòd posset haberi fama de omnibus regionibus, istud poterat esse quantum ad solia Regum, quæ nunc erant, sed quantum ad ea, quæ fuerant ab antiquo, non erat fama nunc, ideo non bene diceretur, ꝙ non fuit

fuit tale solium in vniuersa terra. Item dato, ꝙ intelligeretur de thronis Regum, quæ nūc erant solum adhuc nō sufficit, quia licet fama de omnibus illis posset haberi, tñ fama est nūcius fallax, qui ergo soli famę innititur faciliter errare pōt. Scriptura aūt sacra cum sit maximę auctoritatis inter oēs scripturas, debet cōtinere veritatē infallibilem, ideo nūquam debet inniti famæ, sed alijs probationibus solidissimis. Dicendū igitur, ꝙ oēs, qui scripserunt aliquid de sacra scriptura habuerunt spiritum propheticum, & per illum sciebant oīa, quæ scribebant: & quamquam interdum scribant historias, quibus ipsi interfuerunt, non scribunt illas, tanquam habentes firmitatem, ex eo ꝙ ipsi viderunt, quia sic nō possent scribere aliquam historiam perfectè veram, quin in aliqua particula nō errent, sicut apparet in aspicientibus agonem: nam cū duo pugnant, & se percutiunt, multis circunstantibus, licet oēs viderint discordant, quibusdam dicentibus, iste percussit illum, alijs verò contraria asserentibus. Istud aūt innascitur ex cōditione nostra, quia impossibile est nos simul ad plura attentè aspicere. Item si historiographus credat testimonio dicentiū, eadem causa erroris erit, quæ in seipso, & facilior adhuc. Sacra tamen scriptura nullum omnino permittit mendacium, etiam si paruulum sit, vt ait August. & habetur in Decretis, dist. 9. c. si ad sacras. Sed quilibet modus istorum necessario admittit aliquod mendaciū. Ideo oportet, ꝙ dicamus omnes scriptores sacræ scripturæ propheticè scripsisse. Deus enim mouet Prophetam ad intelligendum supernaturaliter ea, quæ aliàs non intelligeret: ita in scribendo mouebat ipsos scriptores sacrę scripturę ad sciendum ea, quæ aliàs non poterant scire: & tunc solum illa scribebāt, quæ Deus eis dictabat, & sic impossibile erat, ꝙ errarent; ita fuit scriptus liber iste per Ieremiam Prophetam spiritu prophetico, per quem ipse scire potuit infallibiliter, an esset tunc, vel fuisset a principio in aliqua terra solium tale, sicut solium Salomonis. *Sed & omnia vasa de quibus potabat Rex Salomon, erant aurea.* Non solum est intelligendum de vasis, in quibus bibebat, sed etiam de illis, in quibus comedebat: sic patet 2. Paralipomenon 9. scilicet, Omnia quoque vasa conuiuij Regis erant aurea. *Et vniuersa supellex domus saltus Libani de auro purissimo.* In ista domo morabatur Salomon aliquibus tēporibus, & pro illa habebat omnem apparatum cōuiuij de auro purissimo. Pro alia autem domo, quam fecerat sibi, licet haberet solennem apparatum in vasis conuiuij: tamen nō erat tam solennis, sicut apparatus domus saltus Libani, quia sicut domus ista erat pretiosior alijs, ita apparatus vasorum ascriptorum illi domui erat solennior. Accipitur hic supellex strictè: nam sumendo secundū consuetudinem nostram loquendi, supellex vocatur quidquid ad domesticum vsum pertinet: & sic stramenta lectorum vocantur supellectilia, & quæcūque vasa domus. Sed manifestum est, ꝙ non erant omnia ista in domo saltus Libani de auro: potissimè quia interdū supellex accipitur pro veste, Leuit. 13. Scilicet, Ista est lex lepræ vestimenti lanei, & linei staminis, atque subtegminis omnisq; supellectilis pelliceæ, quomodo mundari debeat. Ideo 2. Paralip. 9. Non dicitur supellex, sed vasa, scilicet, & vasa domus saltus Libani ex auro purissimo. Intelligitur enim de vasis cōuiuij, quæ vocantur supellectilia. *Non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis.* Non est sensus, ꝙ non erat argētum in terra Israel tempore Salomonis: nam litera dicit immediate, ꝙ classis Salomonis, & Hiram portabat aurum, & argentum de Tharsis: sed intelligitur, ꝙ non erat, idest, non erat in vasis mensæ Salomonis, quia ibi omnia erant de auro. Vel nō erat, idest, non erat alicuius pretij præ multitudine auri, &

Sacrarū literarū scriptores spiritu ꝓphetico scripserunt.

Supellex quomodo accipitur.

F iste est sensus literæ. Et dicitur, nec reputabatur alicuius pretij, nō accipiendo absolutè; quia si non reputaretur alicuius pretij, non iuberet Salomon illud duci de Tharsis, & tñ ducebatur, vt patet in litera. Sed intelligitur, ꝙ non erat nunc alicuius pretij, s. comparando ad alia tempora ante Salomonem, in quibus erat magni pretij propter raritatem: tempore aūt Salomonis erat copia magna. Nam dr̄ infra in litera, & 1. Paral. 9. Quòd fecit Salomon, ꝙ tanta esset abundantia argēti in Ierusalē, quanta lapidū, & cedrorū præbuit multitudinem, quasi sycomoros. *Quia classis Regis per mare cum classe Hiram.* Ponitur hic rō superioris dicti, s. qūo esse poterat, ꝙ tanta eēt abūdantia argenti, vt nō reputaretur alicuius pretij, & dr̄, ꝙ hoc erat, quia classis Regis G Hiram cū classe Salomonis ibat semper per mare, & de diuersis gentibus ducebant aurum, & argentum, & alia pretiosa. *Semel per tres annos.* Scilicet, In quolibet triennio ibant semel tantū istæ classes in Tharsis.

Quo[...] do ar[...] tum [...] pore S[...] lom[...] erat [...] cuius [...] tij.

Quare semel per tres annos ibant classes Salomonis in Tharsis. & an hoc esset propter distantiam itineris. Et quòd ad extremitatem orbis posset quis nauigando ire in vno anno. Quæst. IX.

CAVSA autem vr̄ quibusdam esse, quia Tharsis, ad quam ibant serui Salomonis, & Hirā erat distantissima a Ierusalem: Ideo tres annos expendebant eundo illuc. Sed istud nō stat, quia Tharsis nō H nimis distabat a Ierusalem. Dato tamen, ꝙ esset in extremitate orbis posset illuc ire classis Salomonis, & redire minus, q̄ in vno anno. Dicendum igitur, ꝙ hoc erat, quia Salomon per singulos tres annos volebat solum semel illuc mittere: vel forte, quia Salomō ad mittēdum in Tharsis debebat onerare classem suam, & Hiram aliquibus rebus terræ suæ; & quia illę non poterant haberi faciliter, non poterat classis facere vnam nauigationem, nisi semel in tribus annis. Vel fortè qa illa, quæ ducebat classis Salomonis de Tharsis non poterant haberi faciliter: & quia si classis iret sæpius illuc fortè non reperiret hic onera pro qualibet vice, ibat solum in tribus annis semel. *Ibat in Tharsis.* Aliqui putant Tharsis esse ciuitatem quandam I distātissimam a Ierusalem in terra Indorum, & quòd illa sit apud insulam Ophir. Alij dicunt, quòd sit ciuitas quædam in Aethiopia. Alijs autem placet, quòd esset ciuitas in terra Ciliciæ, quæ vocatur Tharsum: de qua fuit Beatus Paulus oriundus Act. 21. Scilicet, Ego homo sum quidem Iudæus a Tharso Ciliciæ nō ignotę ciuitatis municeps. Videtur tamen dicendū, ꝙ ista ciuitas esset potius in terra Indiæ, eo ꝙ adducebatur inde aurum, & argentum, & dentes elephantorū: & tamen ista non gignuntur in magna quantitate in Tharso Ciliciæ, quia nunquam gignuntur, nisi in terra valde calida cuiusmodi est India, vel Aethiopia: Cilicia autē, in qua est Tharsum, est terra magis Aquilonaris, quàm Ierusalem, ideo non possunt ista ibi gi- K gni, saltem in magna quantitate. *Deferens inde aurum, & argentum.* In terra illa gignitur aurum, & argentum multum, sicut in terra Ophir: & tamen in Ophir non est locus emendi, vel vendendi, vel commutandi, sed rapiendi, eo quòd ibi leones, & sæuissimæ bestiæ tenent montes aureos, de quibus nihil accipi potest, nisi clam tollendo absentibus bestijs: sicut declaratum est, præcedenti cap. In Tharsis autem est locus commutationis, eo quòd erat terra habitata, & ducebant illuc serui Salomonis naues onustas aliquibus mercibus, & inde ferebant aurum, & argentū. Præter hæc tñ quæ vendendo, & emendo ducebant, ipsi Reges Tharsis mittebant munera ad Salomonem, vt patet Psal. 72. Scilicet, Reges Tharsis, & insulæ munera offerent,

offerent, reges Arabum, & Saba dona adducent. Et ex hoc patet, quòd Tharsis non sit ciuitas Ciliciæ, quę vocatur Tharsum, sed sit quædam prouincia magna, vel insula, in qua erant multi populi, & reges, cum dicatur reges Tharsis. *Dentes elephantorum, & simias, & pauos.* Dentes elephantorum, & maxillæ sunt magna ossa valde: intantum quòd de eis cathedræ fieri possunt. Vnde thronus Salomonis erat factus de ebore, idest, de dentibus elephantorum, quia ebur significat ossa alba, & solida nimis, atque pretiosa, quæ sunt de dentibus, & maxillis elephantorum. Vnde 2. Paralipomenon 9. dicitur, Quòd ferebat classis Salomonis aurum, & ebur, vbi dicitur hic, quòd ferebat aurum, & dentes elephantorum. Ferebat etiam simias, quæ sunt animalia valde humanam effigiem imitantia, & cautelas quasdam: & istę simiæ sunt potissime in Aethiopia. Paui vocantur animalia, quæ nos pauones appellamus. Ista enim ad pulchritudinem ostentandam ducebantur ad Salomonem. *Magnificatus est ergo Salomon super omnes reges terræ diuitijs, & sapientia.* Idest, Per modum istum fuit Salomon excellentior omnibus Regibus terræ in diuitijs, & sapientia. De sapientia apparet, quia Deus dedit ei subito per somnium tantam sapientiam, quantam nunquam fuerat in aliquo homine, nec futura erat aliquando supra 3. De diuitijs autem dicēdum, quòd fuit magnificatus ita quòd tempore suo nullus Regū esset tam diues, nec etiam ante eum fuerit, supra 3. Post Salomonem autem aliqui fortè fuerunt ditiores.

An Salomon sciuerit inuenire thesauros occultos in terra. Quæst. X.

ALIQVI enim putant, quòd Salomon cum esset sapientissimus sciebat inuenire thesauros absconditos in terra, & per illos ditissimus factus est. Sed non stat hoc: quia litera vult, quòd magnitudo diuitiarum Salomonis fuerit ex magnis redditibus ordinarijs Salomonis, scilicet, quia quolibet anno afferebantur ei sexcenta sexaginta sex talenta auri, vt patet supra, insuper classis sua ibat in Ophir, & ferebat inde aurum, & ligna. Etiam omnes Reges terræ offerebant ei vasa aurea, & argentea, vt patet infra. Etiam quia ipse mittebat in Tharsis semel in quibuslibet tribus annis, & quia in omnibus prosperabatur, cum Deus promisisset ei, ꝙ faceret sibi diuitias multas, subito effectus est ditissimus. *Et vniuersa terra desiderabat vultum videre Salomonis.* Scilicet, Tanta erat fama Salomonis, quòd omnes homines desiderabāt videre eum, tanquam aliquid in toto sæculo ad mirandum. 2. Paralip. 9. dicitur: Omnesque Reges terrarum desiderabant faciem videre Salomonis. *Vt audiret sapientiam eius.* Scilicet, Non desiderabant videre Salomonem, quia pulcher erat, quia fortè non erat pulcher: sed solum, vt audirent sapientiam eius: omnes enim homines, quos natura non fecit orbatos, vel rudes nimis, desiderant valde intelligere: & gaudent nimis cum audierint aliquid secretum, quòd pertineat ad magnam speculationem, vel secretas causas naturæ. Vnde Regina Saba dixit Salomoni: Beati serui tui hi, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuā. *Quam dederat Deus in corde eius.* Scilicet, Omnes gentes sciebant, quòd Deus dederat sapientiam Salomoni: & ob hoc magis desiderabant audire eum, quia sciebant, quòd verba sua essent certissima: eo quòd edoctus fuerat a Deo, qui erat causa, & veritas infallibilis. Sciebant autem hoc, quia Salomon subito factus est sapiens, scilicet, quia vna die erat iuuenis pauca sciens, sicut cæteri coætanei, & sequenti die apparuit sapientissimus super omnes homines. *Et singuli*

A *deferebant ei munera.* Scilicet, Omnes Reges terræ, qui veniebant ad audiendum sapientiam eius, ferebant ei munera, sicut detulit Regina Saba supra in litera. Et quando mittebant ad eum nuncios, vt quærerent de aliquibus dubijs mittebant munera per illos, quia videbatur inhonestum apparere coram illo sine munere. *Vasa argentea, & aurea, & vestes, & arma bellica, aromata quoque, & equos, & mulos.* Scilicet, Quælibet gens ferebat munera, secundum conditionem terræ suæ. Aliqui vasa aurea, alij argentea, alij enim vestes, scilicet, si in aliqua terra essent vestes pretiosissimæ, & artificiosè factæ ferebantur ad Salomonem. Etiam ferebantur arma bellica, quia cum esset Rex potens indigebat illis. Alij autem aromata, scilicet, omnes modos

B pigmentorum, & vnguētorum redolentium, s. illi, qui erat in India, & Aethiopia, vel ad partes nimis Australes: quia in illis generantur aromata. Alij verò ducebāt equos pulchros, quia Salomon desiderabat valde equos, & cōgregauit numerum magnum equorum. Nam fuerunt ei quadraginta millia præsepia equorū currilium, supra 4. Alij aūt ferebāt mulos, quia isti necessarij valde erant ad ferenda onera. *Per annos singulos.* Non est intelligendum, quòd isti essent redditus ordinarij, cum dicatur, ꝙ dabantur per annos singulos, quia ista erant dona gratuito data, & aliquando dabantur, & poterant dantes cessare, quando vellent a præstatione illorum. Sed dicitur per annos singulos, scilicet, quia continuè dabantur, & sic nō solum quolibet

C anno, sed sępius in anno. Quantitas tamen istorum munerum non erat taxata, sicut supra dicitur, quòd afferebatur Salomoni per singulos annos pōdus sexcentorum sexaginta sex talentorum: nam illa erant taxata, eo quòd erant de redditibus suis. *Congregauitque Salomon currus, & equites.* Scilicet, Habuit solicitudinem in congregando currus, & equites: & ideo habuit multos quosdam emendo, & quosdam ex munere. Et non est sensus, quòd Salomon cōgregauerit equites, idest, homines armorum, qui pugnant in equis, sed congregauit equos pro equitibus, & congregando equos, dicebatur congregare equites. *Et facti sunt ei mille quadringenti currus.* Quilibet currus habebat qua-

D tuor equos, & sic mille, & quadringenti currus continebant equos quinque millia, & sexcentos. *Et duodecim millia equitum.* Idest, Habuit duodecim millia virorum equitum.

Sed obijcietur, quia supra 4. dicitur, quòd Salomon habuit quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium, & 2. Paralipomenon 9. dicitur, quòd habuit quadraginta millia equorum in stabulis, & curruum equitumq; duodecim millia. Respondendum, quòd Salomon habuit quadraginta millia equorum currilium, idest, assignatorum curribus: & tñ solum habuit mille quadringentos currus, quibus sufficiebant quinque millia, & sexcēti equi. fuit tñ hoc, quia forte licet Salomon cōgregasset quadraginta millia equorū currilīū, vt haberet decē millia curruū: tñ solū habuit mille quadringētos currus, eo ꝙ nō potuit hēre plures currus: nam illi ducebant de Aegypto, & Coa. Aliter pōt dici, ꝙ Salomō habebat quadraginta millia equorū, & solū mille quadringentos currus: eo ꝙ volebat illos equos mutari, s. nunc quosdā trahere currum, & postea alios. De hoc magis dictum est supra 4. *Et disposuit eos per ciuitates munitas, & in Ierusalem.* Idest, Posuit istos equos in diuersis ciuitatibus, vt possent sine magno labore habere pabulum. Isti equi tenebantur a ministris Regis, & dabant eis pabula prefecti duodecim Regis: nam quilibet habebat sub dispositione sua certos equos, vt patet supra 4. Erant etiam multi istorum in Ierusalem, eo quòd erat ibi semper Rex, & erant necessarij multi

Quot currus habuit Salomō.

E

ti equi, vt equitarent cum eo viri sui. Nam quotidie egrediebatur Rex extra Ierusalem ad locum hortorum, qui vocatur Edem, vt declaratum est supra, secundum Iosephum 8. Antiquitatum, cap. 3.

An Salomon peccauit congregando sibi tot equos, & currus. Et an peccent etiam Reges nostri. Quæst. X I.

QVAERETVR an Salomon peccauerit, congregando sibi tot equos, & currus. Aliquis dicet, quòd sic: quia Deus vetuerat istud regibus. Deuteron. 17. Scilicet, Cumque fuerit constitutus Rex, non multiplicabit sibi equos. Respondendum, quòd Salomon non videbatur peccare in hoc, quia habere equos, vel quamcumque temporalem potentiam, aut prosperitatem secundum se non est malum, sed solum dependet ex voluntate, ideo interdum poterit esse meritorium, vt si Rex vellet habere equos multos ad resistendum hostibus Regni sui, qui volunt opprimere eum, & populum suum: potissimè si illi sint hostes fidei. Si autem equi, vel quæcunque alia potentia temporalis sit, & habeatur ad finem non conuenientem poterit esse iniusta. Sed differt, quia aut habentur ista ad ostentandum gloriam, & honorem magnum, aut ad opprimendum populum. Si primo modo est inanis gloria, quę interdum est leue peccatum: & potissimè in Regibus, quibus permittitur ostentatio potestatis propter statum Regum, quia Rex debet esse persona nimis reuerenda, ita vt ab omnibus timeatur, & metu eius mali refrenentur a peruersis actibus, & quia si nō esset magna potentia Regis nullus timeret eum, licitum est, immo meritoriū, vt Reges conentur habere magnam potētiam ad hoc solum, quòd timeantur a malis, & propter timorem cessent a malis actibus. Etiam si Rex non ostentaret in magnitudine familiæ, & pretiositate vestium, & in sumptibus magnis, & generaliter in omnibus apparatibus aliquam magnitudinem, non videretur valde reuerendus, vt decet Regem. Conueniens ergo est, vt Rex ad ostentationem potentiæ congreget equos, & alia pertinentia ad potentiam, dum tamen non acquirantur ista de illicito, vel etiam non superbiat aliquis intra cor suum: nam dato, quòd Rex non superbiat contra populum opprimendo illum, si intra se superbit præsumendo de seipso, & non dando gloriam Deo, peccabit nimis: sic patet de Nabuchodonosor, Daniel 4. Qui ductus superbia dixit: Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificaui in domum Regni in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei. Et sequitur, quòd cum ista diceret sermo ad eum de cœlo ruit, scilicet, Tibi dicitur Nabuchodonosor Rex regnum transibit a te, & ab hominibus eijcient te, & cum bestijs ferisque erit habitatio tua: fœnum quasi bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te, donec scias, quòd dominetur excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit, dabit illud. Et sic factum est, quia eiectus fuit ab hominibus, eodem cap. Si autem multiplicaret equos ad opprimendum populum, peccabat: quia quicquid ad malum finem fit, malum est. Salomon autem licet in fine deprauatus fuerit, a principio tamen erat nimis benignus erga populum: ideo non agebat ad opprimendum populum, etiā non agebat ad superbiendum, scilicet, vt gloriaretur in seipso contra Deum, sicut Nabuchodonosor, sed solum ad ostendendum gloriam regni Israel, ideo non peccabat multiplicando equos. Ad rationem autem in contrarium cum prohibetur, quòd Rex multiplicaret equos. Dicendum, quòd nō prohibetur simpliciter, vel ad omnem modum multiplicare equos, sed solum ne multipli-

F cet equos ad subijciendum sibi populum per potestatem. Sic patet Deuteron. 17. cum dicitur: Cum constitutus fuerit Rex, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum equitatus numero subleuatus. Salomon autem nō multiplicabat equos ad reducendum populum in Aegyptum, idest, in seruitutem, sicut erat in Aegypto, ideo non peccabat multiplicando equos.

An Salomon peccauit congregando sibi diuitias in tanta quantitate, vt nullus tam diues esset. Et quòd habere diuitias ex se non est peccatum, licet per accidens potest. Et quibus etiam quæstibus diuitias accumulauit. Quæst. X I I.

G QVAERETVR vlterius, an Salomon peccauit multiplicādo diuitias ad tantam quantitatem. Aliquis dicet, quòd sic, quia Deuter. 17. dicitur, quòd Rex non habebit auri, & argenti immēsa pondera diuitiæ, tamen Salomonis erant immensæ eo modo quo accipimus immensum in rebus istis habentibus quantitatem determinatam, ergo peccabat. Respondendum, quòd pecuniæ secundum seipsas, nec bonæ, nec malæ sunt, sed sunt vtiles, ideo materia vitij, vel virtutis, secundum quòd nobis placuerit vti illis. Sicut ergo habere aliquas diuitias non est peccatum, ita habere illas in quacunque quantitate secundum se non est peccatum. Potest autem esse peccatum per accidens, scilicet, si diuitiæ illæ acquirantur H iniusto modo: vel etiam si postquàm possidentur homo faciat aliquid illicitum, ne perdat illas: & ob hoc quamquam diuitiæ secundum se non sint malæ: tamē difficile est hominem acquirere diuitias sine peccato, sic patet 1. ad Timoth. 6. Scilicet, Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, & inutilia, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. In administratione quoque diuitiarum difficultas est, quia rari possunt administrare illas sine peccato; ideo Gregorius, & alij Sancti ponunt aliqua, quæ sine peccato vix, aut nunquam possunt fieri, & vnum illorum est administratio rei familiaris: & habetur in Decretis. 25. distin. cap. qualisquisque. Ob hoc aūt Christus dixit Mat. 19. I Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cœlorum: facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Alia etiam difficultas est, scilicet, quia qui diuites sunt, dato quòd non acquirant illicitè, nec illicitè defendant pecuniam, tamen saltem inhærent ei ardentissimo amore, per quem per accidens distrahuntur ab amore Dei, & incipiunt magis diligere pecuniam, quàm Deum: & istud est peccatum mortale. Difficile igitur est aliquem diuitem effici, & non peccare in acquirendo, vel possidendo: non tamen est impossibile, ideo quamquam aliquem videamus diuitem, vel ditari volentem: non ideo concludendum est eum peccare mortaliter, nisi aliunde probetur, scilicet, quia iniustè acquirit, vel iniustè defendit. De Sa- K lomone autem dicendum, quòd ipse non peccauit acquirendo diuitias, quia Deus dixit, quòd faceret eū diuitem super omnes Reges terræ, qui fuerant ante ipsum, supra 3. Et tamen illa, quæ a Deo veniunt, bona sunt: maximè, quia ipse promisit hoc Salomoni, tanquàm benefacturus ei: & tamen non erat beneficium Dei, quòd ipse promitteret aliquid Salomoni, ad cuius acquisitionē oporteret ipsum peccare. Etiā Salomon nō acquisiuit pecuniam modo illicito, quia habebat illam de redditibus suis. Etiam habebat ex donationibus regum, & prouinciarum, & ex negociatione, quam exercebat per mare; sed omnes isti modi sunt liciti. In senectute autem dicendum est, quòd

Administratio pecuniarū, & familiaris vix ne peccato fieri potest.

quòd Salomon peccauit circa diuitiarum acqsitionẽ, & possessionem. De acquisitione patet, quia præ cupiditate magna pecuniarum grauauit subditos tributis irrationabilibus intantum, quòd eo mortuo populus conquestus est filio suo Roboam, dicens: Minue nobis paululum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, quod imposuit nobis, & seruiemus tibi. Peccauit etiam Salomon in possessione diuitiarũ, quia ardenti auaritia pecuniam anhelabat, & retinebat. Nam sicut in senectute deprauatum est cor eius per mulieres, & recessit a Deo, sequenti cap. Ita deprauatum est per pecuniam, quia ardẽtissimo amore pecuniam tenuit, sicut mulieres ardentissimè amauit. In principio autem regni cum Deum diligebat, non cupiebat nimis pecuniam, nec ardenter retinebat eam, sed liberaliter eam erogabat. De hoc dicitur supra 4. Quòd dedit Deus Salomoni latitudinem cordis, sicut arenam, quæ est in littore maris, scilicet, dedit ei magnam latitudinem cordis ad expendendum pecuniã, ita vt non anxiaretur in corde suo, quamquàm expenderet illam: qui tamen auari sunt, quia non habent latitudinem cordis; sed angustiam, anxiantur, si expendunt: in senectute autem Salomon habuit cordis angustiam propter magnum desiderium pecuniæ. *Fecitque vt tanta esset abundantia argenti in Ierusalem, quanta & lapidum.* Idest, Tantæ erant diuitiæ Salomonis, quòd fecit abundare argentum in Ierusalem, sicut lapides. Non est autem intelligendum, quòd sit similitudo omnimoda, quia lapides nullius valoris sunt; sed est locutio Hyperbolica ad signandam multitudinem diuitiarum Salomonis. Abundabat enim argentum in diebus illis plusquàm in omnibus temporibus prædecessorum suorum, intantum quòd comparando multitudinem argenti, quæ erat tempore Salomonis ad paucitatem, & inopiam, quæ fuit tempore prædecessorum suorum, & etiam subsequentium Regum, videbatur se habere multitudo argenti, quæ erat tempore Salomonis ad inopiam, quæ erat tempore aliorum regum sicut se habet multitudo lapidum ad multitudinem argenti. Et ob hoc erat argentum tempore Salomonis in paruo pretio. Nam dicitur supra, quòd non erat argentum, nec reputabatur alicuius pretij tempore Salomonis. Istud autem est, quia in omnibus rebus sola abundantia, vel raritas causat principaliter differentiam pretiorum. Vnde apud nos piper, quia rarum est æstimatur magno pretio: pulegiũ verò, qa in maxima copia est, nullius valoris est. Apud Indos autẽ, quia pulegium rarum est, piper vero abundat, pulegium pipere pretiosius est, vt ait Hierony. Et habetur in Decretis. 93. dist. cap. legimus. Et non solũ intelligendum est istud de argẽto, sed etiam de auro. Nam in temporibus Salomonis abũdabat aurum super tempora aliorum Regum, ideo etiam ipsum aurũ erat parui valoris in comparatione ad tempora aliorũ Regum. Sic patet 2. Paralip. 1. Scilicet, Præbuitq; Rex argentum, & aurum in Ierusalem, quasi lapides. *Et cedrorum præbuit multitudinem quasi sicomoros, qui nascuntur in campestribus.* Cedrus est arbor pretiosa valde, & ob hoc temporibus præteritis, nunquam fuerat in ędificijs Israelitarum; tempore autem Salomonis erat tanta copia cedrorum in Ierusalem, quanta est sycomorum, quæ sunt arbores nimis abundantes in quolibet loco, ideo dicitur: Quæ nascuntur in campestribus, idest, in quocunque loco nasci possunt.

Abũdãtia argenti in Ierusalem, sicut lapidum.

Ad Euandrũ Episcopum.

De natura, & præstantia cedri. *Quæst. XIII.*

Sciendum quòd cedrus est arbor excellentissima inter omnes arbores, vnde non immerito vocatur regina arborum, sicut aquila auium, & leo quadrupedum: hoc significatur, supra 4. Cum dicitur, quòd Salomon disseruit de omnibus arboribus a cedro, quæ est in Libano vsque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete. Et sic ponitur cedrus in summo gradu plantarum, & hyssopus in infimo. Est autem cedrus pretiosissima arbor, quia lignum suum est solidum nimis, fortè, & imputribile, nec a tinea, aut teredine, vel quacunque putredine vastatur; ideo propter imputribilitatem ponitur in laquearibus domorum regiarum. Est autem arbor ista in raris locis, scilicet, in Aphrica, & in Syria, & maximè in monte Libano, qui est in terra Israelitarum: ideo potuit Salomon habere tantam copiam cedrorum. Est enim ista arbor aspectu pulchra, & odore suauis, cuius odor omnia venenosa procul pellit. Habet autem ista arbor gumi quoddam, siue resinam, quæ vocatur cedria, cuius vsus valde necessarius est libris, quia libri vncti cedria, nunquàm a muribus, aut tinea corroduntur, nec veterascunt semper nouitatis effigiem demonstrantes. Habet quoque ista arbor poma grata, quæ in colore citrina sunt in figura vero oblonga: sapor verò illorum triplex est, scilicet, in superiori parte apud corticem est sapor dulcis, in medio autem carnositatis est sapor mixtus inter dulcem, & citrinum: interius verò apud grana, & in centro est sapor totaliter quasi acidus. Vtilitates vero huius arboris, & fructus in medicinalibus multæ sunt. De his Rabanus super locum istum, & super 2. Paralipomenon, & de proprieta. rerum, lib. 17. Sycomorus vero est arbor satis communis, cum dicatur hic, quòd nascitur in campestribus ad signandam vulgaritatem suam. Ista apud Latinos celsa vocatur: apud Græcos autem sycomorus, & dicitur celsa, quia alijs ficulneis excelsios est. Vocatur etiã interdum caprificus apud vulgares, & est arbor producens ficus, quæ raro ad maturitatem proueniunt: vocatur autem sycomorus, quia est sicut morus, scilicet, quia habet folia similia arbori moro: in cæteris autem ficulneæ naturam habet. Vel vocatur sycomorus a silen, quod est ficut, & moros in Græco, quod est ficus, quasi sicut ficus, scilicet, quòd non habet omnimode naturam ficus, sed quantum ad aliquid. Posuit autem scriptura exemplum de sycomoro, eo quòd ista arbor abiectissima est, cum nullo cultu humano foueatur, sed ipsa per se nascitur in campestribus: cæteræ autem ficulneæ humano cultu egent. Etiam posuit exemplum de sycomoro, quia ista arbor est nimis communis in terra Israel: nam vbicunque sunt multæ ficulneæ, sunt etiã multæ caprificus, vel sycomori: & quia terra Israel abundabat nimis in ficulneis, habebat etiã multas sycomoros. Vnde quando Christus prædicabat apud Iericho, Zachæus qui erat statura pusillus, & non poterat præ turba videre Christum prædicantem ascendit in arborem sycomorum. Lucæ 19. *Et ducebantur equi Salomoni de Aegypto, & de Coa.* Dictum fuerat supra, quomodo Salomon congregauit equos multos, & currus, hic dicitur de modo congregandi, scilicet, emendo, quia licet aliquos haberet ex dono, nam venientes ad eum offerebant equos, & mulos, vt patet supra: plurimos tamen habebat per negociationem: nam ducebantur de terra Aegypti, & de Coa: sunt namq; in Aegypto equi multi: sunt etiam in insula Coa. Est namque insula Coa apud Græciam, de qua fuit Hippocras Medicorum princeps: ibi enim artificium vestis laneæ exordium habuit. Habet autem insula illa equos notabiles, ideo negociatores Salomonis, qui discurrebant per mare ad multas partes orbis, ibant in insulam Coa, & ducebant inde equos. De hac insula agitur de proprietatibus rerum, libro 15. *Negociatores enim Regis emebant de Coa, & statuto pretio perducebant.* Scilicet, Salomon habebat negociatores, qui

Virtus cedri pro libris.

Sycomorus arbor, quæ lingua Hispanica dr̃ caprahigo.

Coa insula de qua fuit Hipocras.

qui irent in Coa ad ducendum equos, & emebant ibi: deinde pro portatione cuiuslibet equi in Ierusalem dabat sibi Rex certam pecuniam, & id quod constiterat equus in Coa, & sic habebat Rex equos pro minori valore, quàm alius habiturus esset. In Hebræo ponitur Coa, sicut apud nos, & tamen est nomen æquiuocum, quia potest accipi, vt proprium pro illa insula, vel vt commune, & tunc significat multitudinem. Hebræi autem accipiunt Coa pro multitudine, & dicitur sic. *Multitudo mercatorum congregauit multitudinem*. Scilicet, Equorum. Punctuant enim ipsi literam aliter quàm nos: quia nos dicimus ducebantur equi Salomoni de Aegypto, & de Coa: Hebræi autem dicunt ducebantur equi Salomoni de Aegypto, & tunc incipiunt aliam sententiam in Coa: & quia bis ponitur hic Coa, dicunt ipsi sic: multitudo negociatorum Regis emebat multitudinem. vbi nos dicimus negociatores Regis emebant de Coa: & sic ipsi incipiunt sententiam ibi de Coa. Sed iste est error Iudæorum, qui nescientes nomina locorum, & insularum putauerũt Coa esse nomen commune pro multitudine cum sit proprium insulæ: etiam quia dicitur immediatè, & statuto pretio perducebant. Ideo oportet, quòd referatur ad locum aliquem, de quo ducebantur equi, & istud erit ad insulam Coa. Hebræi autem debent hoc referre ad Aegyptum, eo quòd nolunt Coa esse nomen proprium. Sed non dicitur satis rationabiliter, quia Aegyptus est valde propinqua terræ Chanaan, cum fluuius Aegypti sit terminus terræ Chanaan a Meridie. Genes. 15. & Iosue 13. Et non ibatur illuc per mare, sed per terram Philisthinorum. Ideo pauca esset differentia valoris equorum in Aegypto, & in terra Chanaan, & sic non fieret specialis conuentio pro ductione equorum. Dicitur tamen, quòd portabantur statuto pretio: ideo videtur, quòd referatur ad insulam Coa, quæ cum sit propinqua Græciæ erat nimis distans a Ierusalem, & ducebantur per mare, ideo ad hoc oportebat fieri expensas magnas: & propter hoc Salomon statuerat certum pretium pro ductione cuiuslibet equi de Coa. *Egrediebatur autem quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti*. Idest, Quando emebantur equi in Aegypto constabat vna quadriga, idest, quatuor equi sexcẽtis siclis. Potest autem accipi hic quadriga pro ipso curru falcato, qui habebat enses in lateribus rotarum, & fiebant isti currus in Aegypto, constabatque quilibet sexcentis siclis. Vel potest accipi quadriga pro quatuor equis, qui quadrigam faciunt: nam ipse currus secundum se non vocatur quadriga, sed ista nomina imponuntur ex numero equorum, & ideo quando sunt duo equi vocatur biga; & quando tres, vocatur triga; & quando quatuor vocatur quadriga. Sic enim Gentiles Poetæ, Soli dabant quadrigam, quia habebat quatuor equos, Scilicet, Eoum, Aethonem, Pyroum, Phlegonem: Luna autem habebat bigã, quia habebat duos equos, Sic patet in Tragœdia 4. Senecæ, cuius nomen est Hyppolytus, carmine 3. quod incipit,

Diua non miti generata Ponto.

Et istud videtur conuenientius. Nam non videtur omnino verisimile, quòd vnus currus valeret sexcentos siclos, scilicet, tantum quantum quatuor equi boni. Item apparet hoc magis ex litera, quia dicitur immediatè. *Et equus centum quinquaginta*. Idest, Quilibet equus constabat centum quinquaginta siclis, ideo quatuor equi, qui dicuntur quadriga constarent sexcentis siclis. *Atque in hunc modum cuncti Reges Hethæorum, & Syriæ venundabant*. Idest, Sicut Salomon habebat ex Aegypto vnam quadrigã, idest, quatuor equos pro sexcentis siclis, ita & omnes Reges Hethæorum, & Syriæ, qui volebant vendere equos, dabant Salo-
F moni quatuor equos pro sexcentis siclis. Vocantur Reges Hethæorum generaliter omnes Reges Chananæorum: nam relicti fuerant tributarij Salomonis Hethæi, Heuæi, Iebusæi, Pherezæi, Amorrhæi, præcedenti cap. Et omnes isti erant in terra Chanaan, & vendebant Salomoni equos.

Expositio Heb.

Hethæus, & Amorrhæi quot modis capiantur. Quæstio. XIIII.

ACCIPIVNTVR autem Hethæi pro omnibus istis Chananæis, licet sit nomen speciale vnius de septem gentibus: sic enim Chananæus aliquando accipitur pro vno de septem populis illius ter-
G ræ, & aliquando pro omnibus septem populis Chanaan. Sic etiam Amorrhæus, vt communiter accipitur pro vno de istis septem populis: sic accipitur præcedenti cap. Aliquando accipitur Amorrhæus pro omnibus septem populis: sic accipitur Genes. 15. scilicet, Nondum enim cõpleta sunt peccata Amorrhæorum vsque ad præsens tempus. Et intelligitur de omnibus septem gentibus, quarum terram Deus daturus erat Israelitis. Sic etiam patet Amos 2. scilicet, Ego autem exterminaui a facie eorum Amorrhæum, cuius altitudo cedrorum altitudo eius. Deus tamen non solum exterminauit Amorrhæum a facie Israelitarũ, sed etiam omnes septem gẽtes: ideo accipitur ibi pro omnibus illis septem gentibus. Idem patet præceden-
H ti lib. cap. 21. Vbi Gabaonitæ vocantur Amorrhæi, & tamen erant Heuæi, Iosue 11. Sic etiam est de Hetheis, quia aliquando accipitur Hethæus pro vno populo de septem, vt patet præcedenti cap. Aliquando autem pro omnibus septem, vt patet Iosue 1. Scilicet, Omnis terra Hethæorum vsque ad mare magnũ contra Solis occasum erit terminus vester. Et tamen ibi necessario intelligitur de omnibus septem populis, cum ponantur termini terræ Chanaan ex omni parte ibi: sic etiam accipitur hic. Reges Syriæ vocantur, qui habitabant apud terram Chanaan in latere Aquilonari eius. Vnde Mesopotamia in Syria est, & vadit Syria a parte Orientali versus Chaldæam, & Babylonem; a parte autem Occidentali habet mare Medi-
I terraneum, sicut terra Chanaan: a parte verò Meridiana habet terram Chanaan, vbi est mons Libanus. In ista Syria est ciuitas Damascus, quæ caput est Syriæ, vt patet Isaiæ 7. Contra Reges Syriæ pugnauit quondam Dauid, & accepit prædam magnam, & occidit multos, præcedenti libro, cap. 8. & 10. Isti autem Reges habebant nunc pacem cum Salomone, & vendebant ei quadrigam equorum sexcentis siclis. Est autem siclus moneta aurea, licet alij sicli sint argentei: & non est magni valoris. Nam duo sicli dabantur pro vno ariete mediocri. Leuit. 5. Et tamen terra illa est satis abundans in gregibus, potissimè tempore illo, quo istud dictum est: quia tunc erat magna abundantia gregum: tamen pro maiori parte Israelitę vacarent
K custodiæ gregum, sicut dixerunt filij Iacob ad Pharaonem. Viri pastores sumus serui tui ab infantia nostra vsque in præsens nos, & patres nostri. Genes. 46. Ex hoc ergo colligi potest aliqualiter quanti pretij esset siclus respectu monetæ terræ huius. In Hebræo dicitur. *In hunc modum cuncti Reges Hethæorum, & Syriæ per manus eorum equos venundabant*. Et volunt dicere Hebræi, quòd Salomon emebat equos a mercatoribus suis dando eis pretium statutum, quando ducebant illos de Coa: & si equi essent boni retinebat eos sibi Salomon: si autem non essent ita valentes, faciebat eos vendi Salomon Regibus Syriæ, & Hethæorum per manus negociatorum suorum: & sic Salomon percipiebat duplex lucrum. Vnum, scilicet, quia accipiebat

Siclus, moneta fit.

equos

equos ductos de Coa pro paruo pretio. Secundum, quia equos non ita valentes faciebat rursus vendi per negociatores suos Regibus Hethæorum, & Syriæ, & suscipiebat maius pretium inde, q̄ ipse dederat negociatoribus pro equis ductis de Coa. Istud potest euenire in litera Hebraica ex diuersa habitudine terminorum, quia ibi non est distinctio casuum, sicut in Latino, & Græco; ideo potest aliquid intelligi, quòd sit in nominatiuo, vel quòd sit in datiuo, & sic causabuntur diuersæ sententiæ: ita est hic, nam secundum sententiam nostram ponitur in nominatiuo, scilicet, quòd Reges Hethæorum, & Syriæ venundabant, & secundum sententiam Hebræorum debet poni in datiuo, vt dicatur in hūc modum: Cunctis Regibus Hethæorum, & Syriæ per manus eorum, idest, mercatorum suorum venundabat Salomon. Sed iste sensus nō stat, quia dicitur in hunc modum, idest, ad istud pretium: & tamen ipsi dicunt contrarium, scilicet, quòd pro maiori pretio vendebat Salomon, quàm emeret. Si autem dicere velis secundum literam, quòd Salomon vendebat pro æquali pretio pro quo accipiebat, non stat; quia non est verisimile: nam vendere pro æquali perdere est, & stulta occupatio. Ideo dicendum, quòd necessario stet sensus literæ nostræ, scilicet, quòd Salomon vendebat Regibus Hethæorum, & Syriæ in hunc modum, idest, pro ęquali pretio, scilicet, pro sexcentis siclis, sicut emebat de Aegypto, & de Coa ducendo per mare.

CAP. XI.

Ecclesiastici 47.

REX autem Salomon adamauit mulieres alienigenas multas. Filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Cethæas, de gentibus super quibus dixit Dominus filijs Israel; Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras; certissime enim auertent corda vestra, vt sequamini Deos earum.

Descripto in precedentibus tempore quo regnum Israel sub Salomone floruit. Hic describitur tempus, quo sub eodem declinare cœpit: & diuiditur in quatuor. Primò ponitur Salomonis transgressio. Secundò pœnæ comminatio ibi. *Iratus est igitur Dominus.* Tertiò aduersariorum suscitatio ibi. *Suscitauit quoque.* Quartò Salomonis mors, & tumulatio ibi. *Reliquum autem verborum.*

An ordo sit continuus. *Quæst. I.*

QVAERETVR circa primum, an ea, quæ habentur hic, fuerint post præcedentia, vel fuerit aliqua mutatio ordinis: & an fuerint immediate post præcedentia, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quòd ista fuerunt post præcedētia, quia in omnibus superioribus dictum est de prosperitate Salomonis, hic autem de aduersitate, & infœlicitate eius. Item supra dicitur de omnibus tēporibus, quibus a principio Regni Salomon Deum coluit. Hic autem agitur de tempore, quo circa senectutem suam Deum dereliquit; ideo necesse est ista esse post illa. Ad secundum dicendum, quòd non constat quanto tempore Salomon declinauerit a Deo post ea, quæ habentur supra. Nam dicitur infra in litera, quòd circa senectutem suam declinauit ad idola, &

A in concupiscentiam mulierum: non tamen constat quanto tempore fuerit istud ante mortem suam. Aliqui dicunt, quòd fuit ad minus per sex annos, quia Salomon ædificauit templa idolis vxorum suarum, & immolabat illis: in hoc tamen transirent sex anni. Dicendum autē quòd necesse est ad minus vigintiquinque annos, aut plus Salomon egisse, quod rectū erat, postquàm regnauit. Nā Salomon regnauit fere quatuor annis antequàm ędificaret templum, supra 6. Postea verò fluxerunt septem anni in ædificatione templi, eodem cap. Et tredecim anni in ædificatione domus Regiæ, supra 7. Et sic consummatis omnibus ædificijs fluxerant viginti anni a principio eorū, quando dedit viginti oppida Regi Hiram, supra 9. Ergo
B erant iam elapsi vigintiquatuor anni a principio Regni. Post omnia hæc tamen apparuit Deus Salomoni, & dixit ei: Exaudiui orationem tuam, & deprecationem tuam, eodem cap. Ergo vsq; tunc Salomon semper fuerat bonus. Et dixit ei Deus tu quoque si ambulaueris coram me, sicut ambulauit pater tuus, ponam thronum Regni tui super Israel in sempiternū. Ideo videtur, quòd adhuc aliquanto tempore post hoc Salomon secutus fuerit mādata Dei; & sic ad minus per vigintiquinque annos Regni sui Salomon coluit Dominum. Manerent autem quindecim anni vsque ad finem Regni Salomonis; nam regnauit annis quadraginta infra in litera. De istis autem quindecim non apparet quo tempore illorum declinauerit ad idola,
C & ad amorem mulierum. Satis autē potest dici, quòd per 7. vel 8. annos istud esset ad hoc, quòd possent fieri omnia, quæ habentur infra in litera, & dicitur. *Rex autem Salomon amauit mulieres alienigenas.* Scilicet, Accepit illas in vxores, & concubinas, & postquàm accepit, copulatus est illis ardentissimo amore.

An peccauit Salomon accipiendo mulieres alienigenas. *Quæstio.* II.

QVAERETVR an peccauerit Salomon, accipiendo vxores alienigenas. Respondendum, quòd sic, quia litera culpat eum: & dicitur infra: Super quibus dixit Dominus filijs Israel, non in-
D grediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras: certissimè enim auertent corda vestra, vt sequamini Deos earum. Item patet, quia Iudicum 2. Deus increpuit nimis Israelitas, quia acceperunt vxores de Chananæis, & ob hoc in pœnam dixit, quòd non deleret gentes illas de medio eorum, sed haberent hostes, & Dij eorum essent in ruinam Israelitis. Item patet Iudicum 3. Quia cum litera describat ibi peccata Israelitarum, propter quæ traditi sunt in manus hostium, dicitur: Itaque filij Israel habitauerunt in medio Chananæi, & Hethæi, & duxerunt vxores filias eorum. ergo peccatum erat, quia alioquin non poneretur ibi, quòd acceperant vxores de illis, vt causa destructionis eorum. Item patet hoc Iosue 23. Scilicet, Si Is-
E raelitæ miscerent connubia cum Chananæis, Deus auferret eos de terra bona, quam sibi dederat. Considerandum tamen, quod differentia erat inter alienigenas: quia quidam erant alienigenæ, vel gentiles extra terram Chanaan. Alij autem erant in terra Chanaan. De primis licebat Israelitis accipere vxores, dum tamen conuerterent eas prius ad Iudaismum, vt per eas non conuerterentur ad idola, vt declaratum est supra 3. De Chananæis autem, idest, de septem gentibus quarum terram Israelitæ accepturi erāt in possessionem, non licebat eis accipere aliquam vxorem: quia de illis dixerat Deus, quòd certissimè peruerterent corda Israelitarum: Salomon autem accepit vxores tam de alienigenis primo modo, quàm secundo,

cum

cum dicatur hic, quòd accepit Sidonias, & Hætheas, quæ sunt de terra Chanaan: ideo quantum ad hoc peccauit. Sed obijcietur, quòd poterat Salomon accipere vxores de Chananæis: quia Salmon princeps tribus Iuda accepit in vxorem Raab Ierichontinam, quæ erat Chananæa. Matth. 1. Et tamen non peccauit, quia consensu Iosue factum est hoc, cum dicatur Iosue 6. quòd Iosue fecit Raab esse in medio Israel. Respondendum, quòd ille fuit casus specialis, scilicet, quia cogebantur Israelitæ permittere Raab viuentem, eo quòd iurauerant ei Iosue 2. Etiam ipsa benefecerat Israelitis, liberando exploratores eorum a morte. Item ipsa effecta est cultrix Dei. Nam antequam conuerteretur ad Iudaismum, laudabat Deũ Israel, dicens non esse alium Deum, & ipsum esse potentem in cœlo, & in terra, Iosue 2. Ideo rationabile erat, quòd ista permitteretur viuere inter Iudæos, & posset accipere virum de Israel cum non esset alius, quem acciperet: quia de Chananæis non licebat ei accipere, cùm iam esset conuersa ad Iudaismum: ergo debebat ei dari aliquis, quem posset accipere in virum, & non erant aliqui huiusmodi, nisi Iudæi, cum ipsa non posset ire ad terras longinquas ad accipiendum virum. In vxoribus autem, quas accipiebat Salomon de Chananæis non erat sic, quia non obligabatur Salomon conseruare eis vitam, sicut obligabantur Israelitæ conseruare vitam ipsi Raab. Item non conuertebantur istę vxores Salomonis ad Iudaismum, vt colerent Deum Israel, sicut conuersa fuit Raab: sed potius ipsę in terra Israel fecerunt sibi fabricari templa pro idolis suis, & induxerunt Salomonem ad colendum idola. Item non stabat in istis necessitas, quæ erat in Raab, quia si illa non acciperet virum de Israelitis, cogeretur omnino manere sine viro. *Filiam quoque Pharaonis.* Ista litera non est differens a præcedenti, ita quòd intelligatur copulatiuè, scilicet, accepit Salomon vxores alienigenas multas, & accepit filiam Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, & reliquas: quia tunc illę mulieres alienigenæ non essent de istis, quæ exprimuntur hic. Sed dicendum, quòd ponitur istud tanquam expositiuum præcedentis, & accipitur, quoque, pro idest: & est sensus, quòd accepit Salomon vxores multas alienigenas, scilicet, filiam Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, & reliquas. Ponitur autem prius de filia Pharaonis, quia ipsa fuit prima vxor, quam accepit Salomon, supra 3. Nam ante illud non fit mentio, quòd haberet aliquam vxorem. Etiam quia ista erat excellentior cæteris, & ipsa erat tanquàm vxor, reliquæ verò vt concubinæ respectu eius. Vnde ei soli Salomon fabricauit domum, supra 7. De cæteris autem vxoribus, & concubinis non dicitur, quòd eis domos fabricauerit, sed erant sub ipsa in domo sua, vel erant in alijs domibus non famosis, de quibus scriptura non meminit. *Et Moabitidas.* Idest, Mulieres de terra Moab. Erat enim Moab apud terram Israel ad latus Orientale eius: nam extremitas terræ Moab, scilicet, mons Phasga extenditur vsque ad Iordanem, vt colligitur Numeri 33. & Deuteronom. 3. Iordanis tamen est terminus Orientalis terræ Chanaan. Nume. 34. Vnde, & vada Iordanis transmittunt in terram Moab, Iudic. 3. Moabitæ erant tributarij Dauid, præcedenti lib. cap. 8. Et sic erant sub Salomone, ideo accipiebat de illis vxores. *Et Ammonitidas.* Idest, Vxores de terra Ammon: est enim terra Ammon coniuncta terræ Moab; sed est terra Ammon ad Septentrionẽ, & terra Moab ad Meridiem. Olim autem inter terram Moab, & Ammon nihil erat medium; Reges tamen Amorrhæorum, scilicet, Sehon, & Og pugnantes contra Moabitas, & Ammonitas acceperunt de extremitati-

F bus vtriusque Regni vrbes multas, vt patet Nume. 21. & Iosue 13. Et sic terra Sehon, & Og Regum Amorrhæorum erat inter terram Moab, & Ammon, quia fuerat quondam pars illarum: & istam terram possederunt postea duæ tribus, & dimidia. Numeri 32. & Deuteronom. 3. & Iosue 13. Ammonitæ autem erant subiecti Dauid sub tributo, quia fecit contra illos bella fortia, & ad vltimum subiecit eos tributo, præcedenti lib. cap. 10. & 12. Sic enim erant subiecti tempore Salomonis, & accipiebat vxores de terra eorum. *Et Idumæas.* Idest, De terra Idumææ, quæ vocatur terra Edom, vel Seir, vel mons Esau, aut Idumæa, vt declaratum est Numeri 20. Est enim terra Edom coniuncta terrę Israel partim ex Meridie, & partim ex Occidente. G Numeri 34. Scilicet, Pars Meridiana incipit solitudine Sin, quæ est iuxta Edom. Erant autem Idumæi fratres Israelitarum, quia erant filij Esau fratris Iacob, cuius erant filij Israelitæ. Isti noluerunt concedere transitum Israelitis per terram suam apud Cadesbarne. Numeri 20. Ideo coacti sunt Israelitæ circuire montem Seir magno tempore, Nume. 21. & Deuteronom. 2. Isti Idumæi erant tributarij Dauid, quia ipse subiecit eos, & posuit præsidium in Idumæa. præcedenti lib. cap. 8. Et sic manserunt isti Reges, scilicet, Moabitarum, Ammonitarum, & Idumæorum subiecti Salomoni, & postea Regibus Israel. Nam tempore Iosaphat Regis Iudæ, & Ioram Regis Israel cœpit recedere Rex Moab ab ista subiectione, sic patet se-H quenti libro, in principio, scilicet, Præuaricatus est autem Moab in Israel, postquàm mortuus est Acab. Vnde postea Rex Iuda, & Rex Israel, & Rex Edom, qui erat subiectus Israel iuerunt ad pugnandum contra Regem Moab. sequenti libro, cap. 3. *Et Sidonias.* Idest, Mulieres de terra Sidonis. Istæ erant de terra Regis Hiram: nam ipse dominabatur in Tyro, & Sidone, vt declaratum est supra 5. Terra autem Sidoniorum est in terra Chananæorum: ideo extendebatur prohibitio contractus matrimonij ad eas. *Et Hethæas.* Hethæus est vnus de septem populis terræ Chanaan, vt patet supra 9. Hic tamen accipitur generaliter pro omnibus septem populis Chananæorum, sicut declaratum est præcedenti cap.

I

An peccauit Salomon accipiendo vxores multas. Quæstio. III.

QVAERETVR an peccauit Salomon accipiendo multas vxores, sicut accepit. Pro quo sciendum, quòd Salomon accepit vxores alienigenas, & peccauit. Nam dato, quòd esset vnica vxor de Chananæis, peccabat accipiendo illam in vxorem. Sed ponatur, quòd Salomon non accepisset aliquam mulierem alienigenam, accepisset tamẽ de Israelitis tot vxores, quot accepit de alienigenis, scilicet, vt haberet trecentas concubinas, & septingentas vxores, quasi Reginas infra in litera, an peccaret. Re-K spõdendum, quòd peccaret, quia Deus vetuerat multitudinem vxorum in Regibus, potius quàm in alijs hominibus. Deuteron. 17. Scilicet, Non habebit vxores plurimas, & loquitur ibi de rege, sed ista erat multitudo inordinata: quia non legitur de aliquo homine etiam in historijs gentium, quòd tot concubinas, vel vxores haberet; ideo peccauit Salomon habendo tot. Item peccauit, quia copulatus est eis ardentissimo amore, qui erat super amorem legitimum, qui debet esse ad vxorem: vnde scriptura eum reprehendit de isto amore. Sed obijcietur, quòd non peccauerit Salomon habendo multas vxores, quia viri Sancti antiquitus habebant multas vxores, sicut Iacob habuit quatuor, vt colligitur Genes. 29. & 30. Abraham habuit

buit duas. Genes. 16. Dauid autem habuit sex, antequam esset Rex Israel, cum erat Rex super Iudam, A præcedenti libro, cap. 3. Et postea cum regnauit super Israel accepit multas vxores de Ierusalem, præcedenti libro, cap. 5. & 1. Paralipomenon 3. Et tamen non peccauit in hoc, vt declaratum est, eodem cap. Ergo nec Salomon. Respondendum, quòd Hebræi dicunt Dauid habuisse vxores decem & octo, vt declaratum est præcedenti libro, cap. 12. Et dicunt, quòd poterat Rex habere vsque ad decem & octo vxores, & illæ non vocabantur multæ: si autem plures haberet, vocarentur multæ, & illæ essent prohibitæ. Salomon autem habuit multo plures: ideo peccauit. Sed dicendum, quòd ista est insania Iudæorum, nam Dauid nõ habuit decem & octo vxores, & dato quòd B habuisset non erat verum, quòd decem, & octo non vocantur multæ, & quæcunque plures vocarentur multæ, vt declaratum est præcedenti libro, cap. 12. Sciendum autem pro hoc, quòd ante Christi aduentum nunquam fuit limitatum matrimonium ad habendum vnicam vxorem: sed poterat quis habere plures. Post Christi aduentum fuit limitatum, quòd esset vnica vxor; ideo si plures accipiantur, non sunt vxores, sed concubinæ. Tempore ergo illo non erat iudicandum de aliquo, quòd peccabat accipiẽdo plures in vxores, nisi ex alio capite probaretur peccare: in quo intelligendum, quòd vxor principaliter est ad prolem procurandam, vt patet 1. Politicorum, cap. 1. Licet sint aliæ vtilitates multæ, propter quas secunda- C rio accipitur vxor. Ideo dicendum, quòd quando tempore illo aliquis accipiebat plures vxores ad solum ipsum finem matrimonij: & erant solum tot, in quibus conuenienter poterat haberi finis matrimonij, scilicet, generatio prolis, non erat peccatum: & quia interdum habendo vnicam vxorem illa erat sterilis, & sic impediebatur conceptus: & quia habendo vnicam non sterilem non poterat fieri magna procreatio prolis, licebat habere tot vxores, per quot posset fieri sufciens procreatio prolis, vt quòd haberet quinque, vel sex. De primo patet in Abraham, qui habebat vxorem sterilem, & ad petitionem illius Abraham accepit aliam. Genes. 16. De secundo patet in Dauid, qui quamquam haberet vxorem primam fœcundam, scilicet, Achinoam Iezrahelitem, supra 1. libro, cap. 25. D Accepit multas alias, scilicet, Abigail, vt patet ibidem, & postea alias quatuor, præcedenti lib. cap. 3. Deinde alias, eodem libro, cap. 5. Istud autem erat, quia cum esset Rex volebat habere multam prolem ad confirmationem Regni. In Salomone autem non erat sic, quia non accepit vxores principaliter ad generationem: quia ad hoc sufficiebant sibi ad plus decem, vel duodecim, accepit tamen plusquàm mille computatis vxoribus, & concubinis, vt colligitur hic, & Cantic. 6. Istæ autem erant non conuenientes ad generationem: quia habendo tot vxores non proficiebant ad generationem. Nam aut ad plurimas earum nunquàm accederet, & essent inutiles, aut essent contrariæ generationi, quia accedendo ad omnes in nulla E earum gigneret: & sic factum est, quia cum Salomon plurimas habuisset vxores, non habuit nisi vnum filium, scilicet, Roboam, qui successit ei: & duas filias, scilicet, Taphet, & Basemath, quæ datæ fuerunt in vxores duobus præpositis Salomonis, supra 4. Habuit igitur Salomon istam multitudinem vxorum non ad desiderium generandi, sed ad solam libidinem. Nam omnes, quæ pulchræ ei videbantur, habere volebat, & desiderabat semper nouos concubitus. Et ob hoc cum ad multas tenderet gignere non poterat. Istud autem desiderium est bestiale, & præter legem matrimonij. Peccabat ergo Salomon habendo tot vxores. Dauid tamen non peccauit habendo multas vxores, quia non habuit illas ad libidinem explendam, sed ad solam procreationem liberorum; & iste finis licitus erat tempore illo, quo licebat plures vxores haberi. Cum autem arguitur, quòd Rex non debet habere multas vxores. Deuteronom. 17. Dicendum, quòd istud non solum extenditur ad res, sed etiam ad quoslibet alios: expressit tamen scriptura potius de Regibus, quàm de alijs, eo quòd alij propter defectum diuitiarum nollent habere multas vxores: Reges autem quia essent potentissimi vellent vacare libidini, & omni generi delitiarum, ex quo sequerentur multa inconuenientia, scilicet, quòd Rex efficeretur nimis fœmineus, & quòd, deserta cura populi, solis delitijs vacaret. Etiam, quòd omnes pulchras mulieres populi sui pro se vellet, & multa alia: ideò lex dixit, quòd non haberet multas vxores, vt indirecte tolleret ei occasionem præuaricandi propter mulieres. Quòd autem iste esset finis legis, patet Deuteron. 17. Cum dicitur: Non habebit Rex vxores plurimas, quæ alliciant animum eius. Dauid autem non habuit vxores, quæ allicerent eum ad peccandum, quia non fuit per eas inductus ad idola, vel ad alia mala: Salomon autem habebat vxores, quæ allicerent eum, quia illę non erant conuersæ ad Iudaismum, sed manentes in gentilitate, & actualiter illexerunt eum, vt coleret idola, vt patet in litera: ideo ipse egit contra illam legem.

Cur in ueteri testaméto uxorum pluralitas fuerit permissa

Salomõ accepit plusquã mille uxores, cõputando uxores, & concubinas.

Salomõ non habuit nisi vnum filium, & duas filias, dato ꝙ tot habuisset uxores.

C *An peccauit Salomon accipiendo vxores Moabitidas.*
Quæstio. IIII.

QVÆRETVR, an peccauit Salomon accipiendo vxores Moabitidas. Aliquis respondebit, quòd sic, quia hic ponitur peccatum Salomonis per mulieres, & dicitur, quòd accepit Moabitidas: ergo accipiendo illas peccauit, quia alioquin frustra ponerentur hic. Item Deuteron. 23. dicitur: Ammonites, & Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt Ecclesiam Domini in æternum: & istud intelligitur de contrahendo matrimonium, ergo non poterant Israelitæ accipere vxores de terra Moab, Salomon tamen accepit illas: ergo pec- D cauit. Sed obijcietur, quòd non peccauerit, quia duo filij Elimelech, & Noemi acceperunt duas vxores de terra Moab. Ruth 1. cap. Et illi non dicuntur peccasse. Item Booz erat vir bonus, qui laudatur in scriptura, & tamen ipse accepit Ruth Moabitidem in vxorem. Ruth 4. Et quando accepit eam omnes Israelitæ laudabant, & benedicebant illud coniugium, ergo non peccabat. Item quòd maius est videbatur, ꝙ teneretur accipere illam in vxorem, quia Ruth 4. dicitur, quòd alius, qui erat propinquior in iure consanguinitatis viro priori ipsius Ruth, renunciauit iuri cognationis, ad hoc, quòd Booz posset accipere agrum, & vxorem defuncti, scilicet, Ruth. Ergo licitum erat immo necessarium accipere illas cum aliàs priuaretur E iure suo: & quia ille cognatus Booz noluit accipere Ruth in vxorem, renunciauit iuri propinquitatis, & accepit Booz vxorem, & possessionem, ergo etiam Salomon non peccaret accipiendo mulierem Moabitidem. Respondendum est, quòd Salomon peccauit accipiendo vxores Moabitidas, nam scriptura ponit hic istud ad redargutionem Salomonis. Sed fortè aliquis dicet, quòd Salomon non peccauit: quia non ponuntur hic Moabitidæ, tanquàm accipiendo illas peccauerit, sed ponuntur simul cum alijs vxoribus, quas peccauit accipiendo, scilicet, cum Hethæis, & Sidonijs. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia manifestum est Salomon accepisse aliquas vxores de filiabus Israel: & tamen non ponitur hic, quòd accepit

aliquam

aliquàm de Iſrael, eo quòd non peccauit accipiendo mulieres de Iſrael: ergo eodem modo nõ ponerentur hic mulieres Moabitidæ, & tamen ponuntur: ergo peccauit accipiendo illas. Cum autem obijcitur de duobus filijs Noemi, quòd acceperunt vxores Moabitides. Dicendum, quod illi excuſantur, eo quòd erant in terra Moab, & fuerunt ibi decem annis, cum fames durauerit decem annis. Ruth 1. Et non audebant redire in Iſrael, nec poterant accipere vxores, niſi de alienigenis, vel manerent ſine vxoribus: ideo cum tranſiret tempus generandi eorum, ne efficerentur impotentes ad generandum, priuſquam acciperent vxores, acceperunt eas de terra Moab. Item dicendum, quòd non erat abſolutè illicitum Iſraelitis accipere vxores de Moabitis, quia Moabitæ non erant Chananæi: & ſic Salomon peccauit accipiendo vxores Moabitidas, non quidem, quia erant illicitæ ſimpliciter, ſed quia accepit eas non conuertendo illas prius ad Iudaiſmum, & ſic colebant idola manentes apud eum, vt patet infra in litera, & ipſum ad colendum idola induxerunt. Ad ſecundam rationem dicendum, quòd cùm dicitur, quòd Moabitæ non intrarent in Eccleſiam Dei, intelligitur de ipſis viris, ſcilicet, quòd illi non acciperent vxores de Iſraelitis, & tamen non tollebatur, quin Iſraelitæ poſſent accipere vxores de Moabitis. Ad aliud, quod dicebatur, quòd Booz accepit Ruth Moabitidem, dicendum, ꝙ licebat ei, tum quia conuerſa erat ad Iudaiſmum, tum quia Moabitides mulieres non erant ſimpliciter prohibitæ a Iudæis. Ad aliud, quando dicitur, quòd ex debito tenebatur accipere illam Booz propter conſanguinitatem. Dicendum, quòd licet non teneretur ſimpliciter accipere illam: tamen ſi volebat gaudere iure conſanguinitatis ad accipiendum hæreditatem, oportebat, quòd acciperet ipſam vxorem defuncti: & ſic non fecerunt iſti aliquid illicitum ſuſcipientes mulieres Moabitides in vxores: Salomon autem ſic.

An Salomon peccauerit, accipiendo in vxorem filiam Pharaonis. Et iſta quæſtio differt a quæſt. 14. d. cap. 3. Quia aliter hic deciditur, & principaliter reſpondetur ad iſtum textum contrarium: ideo nihil ſuperuacuum. Quæſt. V.

QVAERETVR vlterius, an peccauerit Salomon accipiendo in vxorem filiam Pharaonis. Aliquis dicet, quòd ſic ex iſta litera, quia ipſa erat alienigena, ſcilicet, Aegyptia. Item litera ponit hic, quòd acceperit Salomon iſtas vxores ad oſtendendum, quòd peccauerit: & tamen ponitur hic filia Pharaonis, ergo peccauit accipiendo ipſam. Reſpondendum, quòd non peccauit, ſicut ſupra 3. cap. q. 14. dictum eſt, quia Salomon accepit illam in vxorem, antequàm ędificaret templum: & poſtquàm illam accepit, iuit in Gabaon, & dedit Deus ei ſapientiam, placuitque ei oratio eius, ſupra 3. Ideo non peccauerat accipiendo illam. Item patet, quia ſupra 3. dicitur, ꝙ Salomon diligebat Dominum, & ſequebatur præcepta Dauid patris ſui, excepto, quòd in excelſis immolabat: & tamē iam acceperat vxorem, vt patet ibidem, ergo non peccauerat accipiendo eam, quod ſatis declaratum fuit ibidem. Ad rationem primam dicendum, quòd non ponitur hic vxor Salomonis filia Pharaonis, quaſi peccauerit Salomon accipiendo illam: ſed quia fuit ſibi occaſio ad peccatum, & iſtud potuit eſſe duplex. Primum fuit, quia fortè propter eam coluit idola, & fabricauit idolo eius templum, ſicut idolis aliarum vxorum, vt patet in litera, licet non appareat, an fabricauerit pro ipſa templum, ſicut pro alijs: ſatis tamen poſſet dici, quòd ſic. Secundum eſt, quia dilexit eam ardentiſſimo amore, & iſte amor illicitus

F eſt. Quantum ad hoc tamen magis peccauit Salomon in filia Pharaonis, quàm in alijs, quia dilexit eam ſuper omnes alias, ſic patet Canti. 6. Scilicet, Sexaginta ſunt Reginæ, & octuaginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus, vna eſt columba mea, & perfecta mea. Et loquitur ibi de filia Pharaonis, quæ erat ſuper omnes alias vxores, & concubinas; ideo in hac peccauit potius quàm in cæteris, diligendo eam ardentiori amore. Ad aliam cum dicitur, quòd erat filia Pharaonis alienigena, dicendum, quòd alienigenæ, qui erant Chananæi erant prohibiti quantum ad hoc, quòd Iſraelitæ miſcerent connubia cum eis: cum alijs tamen Gentilibus non erant Iſraelitæ prohibiti miſcere connubia: filia autem Pharaonis

G erat Aegyptia, & non Chananæa: ideo licebat illam accipere in vxorem. Sed obijcietur, quia Aegyptij, & Idumæi non poterant intrare in Eccleſiam Dei vſque ad quartam generationem. Deuteron. 23. Sed filia Pharaonis erat in prima generatione, cum ipſamet eſſet gentilis Aegyptia, ergo non licebat in ipſa contrahi. Reſpondendum, quòd illud intelligitur de viris, ſcilicet, quòd Aegyptij, & Idumei, quando conuerterentur ad Iudaiſmum, non poſſent illico accipere vxores de Iſraelitis: ſed pronepotes eorum in quarta generatione poterant iam miſcere connubia cum Iſraelitis: ideo quandocunque conuerterentur mulieres Aegyptiæ ad Iudaiſmum poterant accipi in vxores a Iudæis.

H *Salomon an peccauerit, accipiendo in vxores Ammonitidas & Idumæas. Quæſt. VI.*

QVAERETVR vlterius an peccauit Salomon accipiendo in vxores Ammonitidas, & Idumæas. Aliquis dicet, quòd non, quia non erant prohibitæ iſtę mulieres Iſraelitis. Nam prohibitio extendebatur ad Chananæas, Idumææ autem, & Ammonitidæ non erant Chananæ; ideo non erant illicitæ ad matrimonium. Reſpondendum, quòd hic ponuntur mulieres quædam Chananææ, ſcilicet, Hethææ, & Sidoniæ, & aliæ non Chananææ, ſcilicet, filia Pharaonis, & Moabitides, & Ammonitides, & Idumææ. De primis dicendum, quòd ſimpliciter erat il-

I licitum Iudæis contrahere cum illis, ſiue conuerterent eas ad Iudaiſmum, ſiue non, vt ſupra declaratum eſt. De alijs autem dicendum, quòd non erat illicitum contrahere cum eis, quia ſolum ponuntur Ammonitides, Moabitides, & Aegyptiæ, & tamen viris Aegyptijs Moabitis, & Idumæis licebat conuerti ad Iudaiſmum, quod patet Deuteron. 23. Dicitur, quòd iſti nõ intrarent in Eccleſiam Dei, ſcilicet, Moabitæ, & Ammonitæ vſque ad decimam generationem, & Aegyptij, & Idumæi vſque ad quartam. Et iſte generationes computantur, poſtquàm conuerſi eſſent ad Iudaiſmum, quia aliàs impoſſibile erat computari quartam, vel quintam, tamen non haberetur principium a

K quo computaretur. Mulieres igitur Ammonitarum, Moabitarum, Aegyptiorum, & Idumæorum, reciperentur ad Iudaiſmum, & tamen ipſe non erant prohibitæ accipere viros Iudæos, vel vt melius dicatur Iudęi non erant prohibiti accipere ipſas, ergo poterant accipi in matrimonium ab eis: & ſic Salomon non peccabat, inquantum accipiebat mulieres Moabitidas, Ammonitidas, & Aegyptias, ſed peccabat ex alia cauſa. Primò, quia accepit multas: de iſtis Regibus tamē erat prohibitum accipere plures vxores. Deuter. 17. Secundò peccauit, quia accepit iſtas vxores non conuertendo illas ad Iudaiſmum, quin potius ipſæ colebant idola, & Salomon fabricauit eis templum, & etiā ipſe inductus ab illis idola coluit. Tertiò peccauit,

quia

quia copulatus est mulieribus istis ardentissimo amore, qui excedit amorem cõiugalem, ideo reprehensibilis. est. Sed obijcietur, quòd non peccauerit Salomon, dato quòd acceperit istas mulieres nondum conuersas ad Iudaismum: quia sic acceperunt vxores Moabitidas duo filij Noemi, & illę adhuc manebant in cultu idolorum, vt patet Ruth 1. Cum Noemi dixit ad Ruth: En reuersa est cognata tua ad populum suum, & ad Deos suos, vade cum ea. Et illa erat Orpha, quæ erat nurus Noemi: & sic adhuc manebat in cultu Deorum suorum, quia aliàs non diceret Noemi reuersa est cognata tua ad Deos suos. Idem etiam videtur de Ruth, quia dixit ad Noemi populus tuus populus meus, & Deus tuus Deus meus, idest, volo, quòd populus tuus sit populus meus, & Deus tuus sit Deus meus: ergo ante hoc Deus Noemi non erat Deus Ruth. Item, quia Booz dixit ad Noemi, quòd Deus Israel redderet ei gratiam, quia sub alas eius cõfugit. Ruth 2. Ergo videtur, quòd quando erat in terra Moab, nondum confugerat ad alas Dei Israel. Respondendum, quòd duo filij Noemi acceperunt vxores duas in terra Moab, & quia ipsi manebant in terra illa, non poterant conuertere vxores ad ritum Iudaicum, quia parentes earum non permitterent: si tamẽ ipsi venissent in terram suam conuertissent illas ad ritum Iudaicum: non poterant tamen aliud facere isti filij Noemi, quia cum essent in terra Moab, & non auderent redire ad terram Israel, non poterant accipere vxores, nisi de Gentilibus non conuersis ad Deum, vel manerent sine vxoribus. Salomon autem erat in terra sua, & poterat omnes vxores suas conuertere ad Iudaismum, ideo peccabat accipiendo illas nondum conuersas. Item, quia Salomon poterat accipere alias vxores licitè non accipiendo istas, sed filij Noemi non poterant accipere vxores, nisi de gentilitate, vt dictum est, ideo non peccauerunt ipsi accipiendo illas, & Salomon peccauit accipiendo. Sed dicetur, quę differẽtia fuit in hoc, quòd Salomon acciperet filiam Pharaonis in vxorem, & accipere alias vxores Moabitidas, & Ammonitidas. Respondendum, quòd non peccauit accipiendo filiam Pharaonis: sed peccauit postea tenendo eam, scilicet, quia per illam inclinatus est ad idola, & quia dilexit eam ardentissimo amore: in alijs autem vxoribus non solum peccauit tenendo eas ex istis duabus causis, sed etiam peccauit accipiendo illas, quia nondum conuersæ erant ad Iudaismum.

An magis peccauit Salomon accipiendo vxores alienigenas, quàm multas. *Quæst. VII.*

QVAERETVR vlterius, cum Salomon peccauerit, quia accepit multas vxores: & peccauit, quia accepit alienigenas, in quo istorum magis peccauerit. Respondendum, quòd magis peccauit accipiendo alienigenas, quia accipiendo multas, dum tamen non essent alienigenæ, solum peccabat contra vnam legem. Deuteron. 17. Vbi dicitur, quòd Rex non habeat plurimas vxores: accipiendo autem alienigenas, peccabat multiplicius. Primo, quia agebat contra legem prohibentem. Exo. 34. & Deuteron. 7. Secundo peccabat, quia ponebat se in periculo, scilicet, quòd posset moueri ad idolatriam ab vxoribus, & sic fuit quando conuerterunt eum ad idola, & ipse fuit in hoc in magna culpa, quia accepit illas nondum conuersas ad Iudaismum. Vnde scriptura propter hoc posuit hic peccatum de accipiendo multas vxores alienigenas, scilicet, quia illę peruerterunt Salomonem, vt coleret idola. Si autem Salomon per vxores non fuisset ad idola ductus, scriptura non multum curasset describere peccatum suum

A in accipiendo vxores multas, vel alienigenas. *De gentibus super quibus dixit Dominus filijs Israel, non ingrediemini ad eas, nec de illis ingredientur ad vestras.* Idest, Accepit vxores de illis gentibus, de quibus Deus prohibuit Israelitis accipere vxores: & hoc est, non ingrediemini ad eas, idest, non accipietis eas matrimonialiter. Etiam dixit de illis, non ingredientur ad vestras, idest, non permittetis, quòd aliqui viri de gentibus istis accipiant aliquas filias vestras in vxores.

An Deus prohibuerit accipere vxores de omnibus gentibus. *Quæst. VIII.*

B QVAERETVR, an Deus dixit de omnibus istis gentibus, quòd non acciperent Israelitæ vxores de filiabus eorum. Aliquis dicet, quòd sic, quia litera ista exprimit hic Moabitidas, Ammonitidas, Hethæas, Sidonias, & Idumæas: & subiunxit postea, de quibus Dominus dixit filijs Israel, non ingrediemini ad eas: ergo ad omnes refertur. Item patet, quia Salomon peccauit accipiendo mulieres de regionibus istis: & tamen manifestum est, quòd non peccaret, nisi esset prohibitum. Quòd autem peccauerit supra concessum, & declaratum est. Respondendum, quòd ista prohibitio solum extẽdebatur ad omnes septem populos Chananæorum, qui signantur hic per Hethæos, & Sidonios. Ad alios autem non, vt declaratum fuit supra in quæstionibus istis. Item C dicitur hic, quòd Deus iussit quòd Israelitæ non ingrederentur ad istas mulieres, nec aliqui de gentibus istis ingrederentur ad filias Israel: & tamen istud non potest intelligi de omnibus istis gentibus, quia Ammonitæ, & Moabitæ post decimam generationem poterant accipere vxores Hebræas, vt aliqui volunt. Saltem tamen ipsi Aegyptij, & Idumæi poterant accipere vxores de Israelitis post quartam generationem, quamquàm viris Ammonitis, & Moabitis non liceret accipere vxores Hebræas etiam post decimam generationem, vel in æternum. Deuteron. 23. Sed solum intelligitur de Chananæis, qui vocantur hic Hethæi, & Sidonij: quia de istis non poterant Israelitæ accipere vxores, nec ipsi de filiabus Israelitarũ. Exo. 34. D Ad primam rationem, scilicet, quòd exprimuntur hic Moabitidæ, Ammonitidæ, &c. Dicendum, quòd non refertur propter hoc clausula ad omnes illas, sed solum ad Chananæas, siue Hethæas, & Sidonias: fuerunt tamen hic positæ aliæ fœminæ, quia etiam Salomon peccauit accipiendo illas, scilicet, quia non conuertit eas ad Iudaismũ: vel quia propter eas peccauit, non tamen, quòd illicitum esset ei accipere illas. Ad secundum dicendum, quòd Salomon peccauit accipiendo istas mulieres, tamen non sequitur ex hoc, quòd erat illicitum ex mandato, sed solum erat illicitum, quia accepit eas nondum cõuersas ad Iudaismum, & istud erat generaliter prohibitum in accipiendo quascunque mulieres de Gentilibus.

E *Certissimè enim auertent corda vestra, vt sequamini Deos earum.* Scilicet, Ista fuit causa prohibitionis, quia mulieres Chananææ allicerent Israelitas viros suos, vt colerent Deos earum, & etiam filios ex se natos ad idolatriam erudirent. Exo. 34. Et ponitur istud, quia causa, propter quam culpatus est Salomon, quòd accepisset vxores alienas, fuit, quia ipsæ peruerterunt eum ad colendum idola: si autem accipiẽs multas de illis non fuisset cõuersus ad idola, quamquam peccaret, istud reputaretur leue peccatum, & scriptura non curaret referre illud. *His itaque copulatus est Salomon ardentissimo amore.* Scilicet, Dilexit eas nimis plusquàm vir diligere debeat vxorem, ita quòd efficeretur totus fœmineus.

An

An Salomon peccauerit diligendo vxores ardentissimo amore, & quæ sit regula diligendi Deum, & quamlibet rem. Quæst. IX.

QVAERETVR an Salomon peccauerit diligendo vxores ardentissimo amore. Aliquis dicet, quòd non, quia præceptum est de diligendo eas valde: vnde Apostolus ad Ephes. 5. dicit: Viri diligite vxores vestras, sicut corpora vestra. Et iterum: Diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam. Et tamen dilectio Christi ad Ecclesiam fuit ardentissima, quia pro ea morti se tradidit. Etiam quilibet diligit carnem suam nimis, ideo nimis debet quilibet diligere vxorem suam, nam propter hanc dimittit homo patrem, & matrem, & adhæret vxori, & efficiuntur duo in carne vna. Genes. 2. & ad Ephes. 5. Item patet hoc, quia si Salomon peccaret; eo, quòd copularetur mulieribus istis ardentissimo amore, aut peccaret in eo, quòd diligebat eas nimis, aut ex eo, quod cognoscebat eas indebitè. Non primo modo, quia probatum est viros nimis debere diligere vxores. Nō secundo modo, quia vir nō peccat mortaliter cognoscendo vxorem suam, dato, quòd cognoscat eam non ex desiderio liberorum, sed ad explendam libidinem, vel refrenandam incontinentiam, quia id, quod erat mortale, propter honestas nuptias efficitur veniale. Respondendum, quòd Salomon peccauit, quia copulatus est ardentissimo amore mulieribus: & hoc patet, quia scriptura reprehendit ipsum in isto: si autem non peccasset, frustra scriptura dixisset: his copulatus est ardentissimo amore. Et dicendum, quòd Salomon peccauit vtroque modo, scilicet, quia dilexit vxores, plusquam debebat. Secundò, quia inordinatè cognoscebat illas. De primo patet, quia quælibet res diligibilis habet suum terminum dilectionis, vltra quem si excedatur, peccatum est: solus autem Deus est in cuius dilectione non est terminus ponendus. Ratio huius est, quia quilibet debet diligere rem, secundum quòd in ea reperitur ratio bonitatis cum ipsa bonitas sit ratio motiua desiderij: quia bonum est, quod omnia appetunt primo Ethicorum. Ideo necesse est, quòd secundum differentiam bonorum ita sit inæqualitas dilectionis. Nam si aliquid debet diligi propter esse bonum, diligetur magis propter esse magis bonum, & diligetur maximè propter esse maximè bonum, iuxta regulam Aristotelis 2. Topicorum, scilicet, Si simpliciter ad simpliciter, & magis & maximè. Si igitur aliquis rem minus bonam magis diligit errat in natura rei, quia mouetur contra conditionem obiecti, & in hoc est præuaricatio moralis. Ex hoc autem patet, quomodo quælibet res sit diligenda solum in certo termino, quia quælibet res habet bonitatem limitatam. Ideo cum dilectio nostra ad rem fuerit, iuxta mensuram bonitatis rei, erit conueniens: si autem plus diligatur, erratur: ergo dandus est certus modus, vel quantitas dilectionis pro qualibet re. Solus autem Deus est bonum infinitum, ideo solus est diligibilis sine termino: nam secundum exigentiam bonitatis suæ ipse esset diligendus a nobis in infinitum: nullus tamen potest diligere in infinitum, quia quilibet actus creaturæ est limitatus, ideo tenetur quilibet diligere, quantum potest, & nunquam errabit quantumcunque diligat, quia si multum dilexerit adhuc Deus magis diligibilis est, cum nunquàm perueniat ad infinitam dilectionem: ideo Beatus Bernardus dixit in libro de Diligendo Deum, quod modus diligendi Deum est diligere sine modo. Et hoc est, quod scriptura iubet, scilicet, quòd diligamus Deū ex toto corde, & tota anima, & totis viribus. Deuteronom. 6. & Matth. 22. q.d. Quòd quamquàm diliga-

Deus solus est diligibilis, sine termino, & modo.

F mus, quantum possumus nunquam errabimus. De nulla autem alia re dictum est, quòd diligeremus eam ex tota anima, & ex toto corde, eo quòd diligendo eā, sic poteramus errare, scilicet, diligēdo eam plusquam deberet diligi: ideo dicendum, quòd in quacunque re, præter Deum, quantumcunque sit diligibilis, potest homo errare diligendo eam plusquam debet. Sic enim patet de dilectione hominis ad seipsum. Nam nullum hominē tenetur aliquis plus diligere, quam seipsum: & tamen diligendo seipsum interdum errat, scilicet, diligendo se plusquàm debet, sicut dixit Apostolus, scilicet, In nouissimis diebus instabūt tempora periculosa: erunt homines amantes seipsos. Et sic ponit ibi tanquàm vitium amare seipsum, quia in-
G telligit de amore superabundanti: sic etiam Aristoteles 9. Ethic. dicit, quòd in vitium dicitur alicui, quòd est amator suipsius. Item patet hoc in amore illorū, ad quos maxime tenemur, scilicet, in amore parentum, & filiorum. Nam quamquàm iste amor sit de bonis laudabilibus secundum naturam, tamen aliqui peccant superabundando in hoc: sicut Niobe, quæ diligebat filios suos magis, quàm deberet. 7. Ethic. Cum dicitur: Sed tamen est quædam superabundantia in his, siquis quemadmodum Niobe rebellet ad Deos, vel quemadmodum Satyrus Philopator, cognominatus circa patrem: valde enim videbatur desipere. Ita igitur de amore vxoris erit, quòd quamquam teneantur viri diligere vxores: tamen ista dilectio habet
H terminum: potest igitur errari, si etiam vltra terminum diligat. Et sic est, siquis tantum diligat vxorem, quòd propter eam agat contra Deum: sic enim dicit Aristot. vbi supra, quòd superabundantia erat in amore filiorum, cum quis propter illos rebellabat Dijs, sicut Niobe. Sic enim Salomon fecit, quia vt non contristaret vxores quas tenerrime diligebat agebat quidquid illæ iuberent. Nam pessimum, quod agere poterat, erat, quòd coleret idola, & istud egit propter illas. Cum autem Apostolus dicit, quòd vxores diligendæ sunt, sicut corpora nostra; & sicut Christus dilexit Ecclesiam. Dicendum, quòd istud dicit ad conciliandum corda virorum erga vxores: quia quidam virorum valde molestè se habent erga eas. Dato tamen,
I quòd diligant eas, sicut debent diligere corpora sua, vel sicut Christus dilexit Ecclesiam, habebit ista dilectio terminum: quia Christus non dilexit Ecclesiam in infinitum. Seipsum enim solum diligit infinitè, eo quòd Deus est: vir tamen qui diligit vxorem suam, ita vt propter eam agat contra Deum, magis diligit eam, quam Christus dilexit Ecclesiam, ideo peccat. Ad secundum dicendum, quòd etiam Salomon peccauit inordinatè cognoscendo vxores suas: nam licet ex priuilegio honestarum nuptiarum, non peccet mortaliter vir, dato quòd cognoscat vxorem non ex desiderio liberorum, sed ad explendam libidinem, cum Apostolus dixerit 1. ad Corint. 7. Quilibet habeat vxorem suam propter fornicationem, scilicet, vitandam,
K quia melius est nubere, quàm vri: potest tamen vir interdum peccare mortaliter, cognoscendo vxorem suam, scilicet, si non solum vir expleat libidinem, sed etiam inquirat aliqua, per quæ suscitetur libido explenda in vxore, siue illud sit in cibis, siue in potibus, siue aliàs. Nam in his peccabit mortaliter. Et de hoc dicitur, quòd nimius amator in propria vxore adulter est. De Salomone enim multi sic opinantur, & non iniustè, quia ipse erat totus fœmineus, cum haberet plures quàm mille mulieres inter vxore concubinas, & adolescentulas; Et ipse erat in naturalibus secretis sapientissimus. Creditur ergo, quòd omnem naturalem sapientiam ad vsum libidinis conuertebat, scilicet, vt potentior esset, & vt magno tempore conseruaretur

uaretur tantam exercendo libidinem. in vtroque autem horum dicitur Salomon copulatus amore ardētissimo mulieribus. De primo patet, quia tam ardenter eas dilexit, quòd amorem earum amori diuino præposuit, & idola propter illas coluit. De secundo patet, quia erat totus fœmineus, & ardentissimè ad libidinem inhiabat. *Fueruntque ei vxores quasi Reginæ septingentæ.* Idest, Habuit vxores septingentas, quarum quælibet erat, sicut Regina in magno statu, & honore: & istę erant ductæ legitimè, celebrato ritu nuptiali. *Et concubinæ trecentæ.* Istę erant ductæ sine fœdere matrimoniali. *Et auerterunt mulieres cor eius.* Scilicet, Dilexit eas nimis, & cum essent plurimæ earum gentiles persuadebant ei ad cultum idolorum.

Quomodo poterat Salomon habere septingentas vxores, quasi Reginas, cum fortè non essent tot reges in orbe. Et quomodo sic appellatæ sunt. Quæst. X.

QVAERETVR quomodo poterat Salomon habere septingentas vxores Reginas, quia oportebat ad hoc, quòd ipse haberet omnes filias Regum totius orbis: solum tamen habebat vxores de gentibus propinquis, quæ nominantur hic, scilicet, de Moabitis, Ammonitis, Aegyptijs, Idumæis, Hethæis, & Sidonijs: ergo non poterat tot Reginas habere in vxores. Respondendum, quòd vxores Salomonis non erant Reginæ, sed vnica earum erat Regina, scilicet, filia Pharaonis; reliquæ tamen vocantur Reginæ, vel quasi Reginæ, non quòd essent filiæ Regum, sed quia Salomon tenebat eas in magno statu, sicut si essent Reginæ: & ob hoc litera dixit quasi Reginæ, & non dicit, quòd fuerunt septingentæ vxores Reginæ. In hoc autem differebant vxores a concubinis, quia vxores, eo quòd erant legitimè ductæ habebantur in magno statu: concubinæ autem, cum non ducerentur legitimè non habebantur in tanto honore: ideo non dicitur de concubinis, quòd erant quasi Reginæ, sicut dicitur de vxoribus. Quòd autem vnica esset Regina apparet, quia Canti. 6. dicitur de filia Pharaonis vnica est dilecta mea, columba mea. Et sic illam exaltauit ad maiorem statum, faciendo ei domum sumptuosam valde. Reliquis autem non fecit domos, vt declaratū est supra 7. Sed obijcietur, quòd essent multæ Reginæ, quia Canti. 6. dicitur: Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ. Respondendum, quòd ibi vocantur Reginæ, idest, quasi Reginę, sicut hic dicitur, quòd erant septingentæ vxores Salomonis quasi Reginæ. Aliter potest dici, quòd erant inter istas septingentas vxores sexaginta, quæ erant filiæ Regum: & illę vocabantur Reginæ, & tamen non erant Reginæ Israel eo modo, quo vxor Regis vocatur Regina, & hoc modo filia Pharaonis erat Regina Israel, sicut Salomon erat Rex: & ob hoc cæteræ vxores, & concubinæ honorabant, & laudabant illam tāquam dominam, Canti. 6. Scilicet, Viderunt eam filiæ Sion, & beatissimam prædicauerunt Reginæ, & concubinæ laudauerunt eam.

An Salomon accepit tot in vxores. Quæst. XI.

QVAERETVR vlterius, quare Salomon accipiebat tot mulieres in vxores: nam cum vellet tot accipere satis erat sibi, quòd acciperet vnā in vxorem, & reliquas in concubinas. Respondendum, ꝙ Salomon fecit hoc propter duo. Primo, quia Salomon volebat accipere omnem fœminam, quę ei pulchra videretur: & quia quasdam nō poterat habere in concubinas, eo ꝙ erant filiæ magnorum virorum, s. Regum, & aliorum potētum, qui erant extra terram

A Salomonis, s. Moabitarum, Ammonitarū, & Idumæorum, Aegyptiorū, ac Sidoniorū: ideo vt posset habere illas, accipiebat illas in vxores. Et ista est causa, quare Salomon habebat septingētas vxores, quasi Reginas, s. quia accipiebat eas de filiabus magnorum virorū, q nolebant eas dare, nisi Salomon teneret ipsas in habitu, & honore Reginarum. Si autē potuisset eas habere aliàs, accepisset eas in cōcubinas. Cōcubinę autē Salomonis erant illæ, quæ erāt filiæ minorum virorum, & libenter acceptabant, ꝙ efficerentur concubinæ Regis, & etiam in minori gradu: & ob hoc de istis non dicitur, ꝙ erant quasi Reginę, quia non tenebantur in tanto honore. Secunda causa erat, quia Salomon volebat habere legitimos filios: & quia si omnes essent
B concubinæ præter vnam, contingeret plurimos filios Salomonis esse illegitimos: ideo accepit multas in vxores. Sed prima causa efficacior est.

An tot Reginas, & concubinas habuerit Salomon, quia videtur quòd Canti. 6. dicitur oppositum. Quæst. XII.

QVAERETVR vlterius quomodo dicitur hic, ꝙ Salomon habuit septingētas vxores, quasi Reginas, & trecentas cōcubinas: nam Canti. 6. dr: Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ. Respondendū, ꝙ Salomon habuit tot vxores, & concubinas, sicut hic dicitur: quia quandocunque in scriptura ponitur idem numerus bis, vel pluries, tenen-
C dus est numerus maior, ne dicamus scripturam in aliquo mentitam fuisse: quod fieret, si diceremus, tenendum esse numerum minorem: tenendo autem numerum maiorem, non repugnatur numero minori: ideo dicendum, ꝙ fuerunt hic expressæ vxores, & concubinæ in maximo numero: in Canticis autē plurimæ earum tacentur. Iosephus autem mediauit inter istos numeros: nam dixit 8. Antiquitatum, Quòd accepit Salomon principum insignium virorum filias numero septuaginta, & trecentas concubinas; super has autem filiam Pharaonis Regis Aegyptiorū: non enim posuit septingentas Reginas; quia visus est sibi magnus numerus, & putauit, ꝙ aliter significare-
D tur in illo numero. Dicendum tñ, ꝙ nō possumus aliquid tollere de numero posito in scriptura: sicut non licet nobis negare aliqd, quod scriptura sacra asserit. Cōcordatur tñ iste numerus cum illo, qui est in Canticis: qa de vxoribus Salomonis scriptura expressit ibi excellentiores: hic aūt oēs expressit. Fuerunt aūt inter vxores Salomonis 60. quæ fuerūt filiæ regum, reliquæ aūt sexcentæ, & quadraginta, nō fuerūt filiæ regū, sed magnorū virorū: iō q̄q̄ oēs tenerētur a Salomone tan q̄ reginę: tñ illę, q̄ erant filię Regū, tenebātur adhuc in maiori honore. Ista differētia patet, qa hic dr, ꝙ oēs septingētæ vxores Salomonis erant, quasi reginæ: & tñ Canti. 6. dicitur, ꝙ erant sexaginta reginæ, & nō ponit quasi ad significandū, ꝙ illæ sexaginta erant veræ filiæ
E regum, & ob hoc vocantur reginæ absolutè. De cōcubinis aūt dicendum, ꝙ etiam inter eas erant quædam principaliores, & cum essent trecentæ. 80. illarū erant principaliores, & istæ expressæ fuerūt in Canticis. Sed tunc dicetur; quæ ergo erant illæ adolescentulæ, de quibus dicitur in Canticis: Et adolescentularum non est numerus. Dicendum, quòd istæ erant præter vxores, & cōcubinas, s. quia Salomon elegerat sibi omnes adolescentulas, quæcunque ei pulchræ viderentur, & ingrediebatur ad eas, quando vellet. Istæ autem non erant in certo numero; eo quòd Salomon superaddebat semper, & etiam multas illarum dimittebat, postquàm cognouisset illas. Sicut Rex Assuerus fecit congregari oēs puellas, quæcūque viderentur pulchræ in regno suo, posuitq; eas in manu Eunuchorū:

N &

& quælibet illarum ingrediebatur ad regem vespere, & egrediebatur mane, & hoc per dies sibi assignatos: & postquàm quæcunque illarum semel introisset, nõ habebat licentiam vltra redeundi ad Regem, nisi rex eam specialiter vocasset ex nomine, vt patet Esther 2. Et hoc modo procederetur in infinitum in adolescẽtulis: & propter hoc dicit scriptura: Et adolescentularum non erat numerus. Concubinæ verò, & vxores erant in certo numero; & illæ, postquàm assumptæ fuissent, nunquàm dimittebantur, sicut ipsę adolescẽtulæ: ideo ponitur numerus vxorum, & concubinarũ, & non adolescentularum. Nicolaus autem dicit s̃m Iosephum, quòd fuerunt septuaginta vxores, scilicet, principales. Vel aliter dicit, quòd scriptura numerat hic septingẽtas vxores Salomonis, scilicet, ꝙ haberet solas septuaginta vxores, & reliquæ erant domicellæ, & famulæ istarum septuaginta vxorum. Sed hoc non stat, quia sic essent solum septuaginta vxores, & quælibet earum haberet decem domicellas in famulas: & tñ falsum est. Primò, quia scriptura ponit, ꝙ oẽs istæ septingentæ erant vxores, ipse aũt solum septuaginta. Secundò, quia dicit, ꝙ erant aliæ ancillæ istarum: & tñ nõ stat, quia litera dicit, ꝙ erant oẽs istæ septingentæ, quasi Reginæ: & tñ famulę nõ sunt quasi Reginę. Aliter dicit, ꝙ istæ septingentæ erant, sicut illæ, quas habuit Assuerus, de quibus supra diximus. Sed non stat, quia Nicolaus vult, ꝙ Salomon ductus magna carnalitate, ingrederetur solum vna nocte ad quamlibet istarum: & sic fere in duobus annis percurrisset eas. Sed hoc non stat, quia illæ puellæ, ad quas ingrediebatur Assuerus, non erant vxores suæ: sed ideo ingrediebatur ad eas, vt eligeret sibi vnam earum in vxorem, scilicet, quę placeret oculis eius: & postquàm eligeret illam, cessaret iste ordo puellarum introeuntium ad Regem, Esther 2. Salomon autem habebat istas septingentas in vxores: ideo non fiebat sic. Item posito hoc, non fieret differentia inter vxores, concubinas, & adolescentulas: & tamen isti tres ordines ponuntur Canti. 6. Ergo oportebat, omnes istas septingentas esse vxores: & sic dicetur, sicut supra dictum fuit.

An istæ mulieres, quas Salomon habebat in vxores, & concubinas peccabant, volendo ei copulari. Quæst. XIII.

QVAERETVR, an istæ mulieres, quas Salomon accipiebat in vxores, & concubinas, peccabant volendo copulari ei. Respondendum de concubinis, quòd peccabant: quia concubinatus illicitus est, cum omnis carnalis cõmixtio, præter fędus matrimoniale, illicita sit: fuit tamen aliquando dispẽsatũ cũ viris Sãctis in veteri Testamẽto, ꝙ haberẽt cõcubinas, sicut declaratũ fuit de Dauid, præced. lib. c. 5. Aliàs aũt illicitũ erat. Et quia Salomon nõ erat de Patriarchis, cũ qbus dispensatũ est, peccabat: & nõ est dubiũ, quin peccaret accipiendo cõcubinas: qa cũ peccaret accipiendo vxores, a fortiori peccaret accipiendo cõcubinas: & qa ipse peccabat accipiendo eas, ẽt ipsæ peccarent, cũ vellent ab eo accipi: qa idẽ crimen erat vtrobiq;. De illis aũt, quæ accipiebantur in vxores, dicendũ est, ꝙ aut erant de Gentilitate, aut de Israelitis. Si primo modo, nõ peccabant, cũ acciperẽtur in vxores a Salomone, licet Salomon peccaret accipiẽdo illas: quia Salomon peccabat agens cõtra legẽ, prohibẽtem accipere alienigenas: ipsæ tñ mulieres Gentiles, cũ nõ essent obligatæ ad istã legẽ, quæ solũ obligabat Israelitas, nõ peccabãt. Item Salomon peccabat, quia accipiebat multas vxores, vetante lege hoc, Deut. 17. Sed mulieres Gentiles nõ obligabãtur huic legi: ideo poterant multę, vni viro nubere. De Israelitis aũt mu-

F lieribus dicendum, ꝙ peccabant, quia istę erant subditæ legi: ideo sicut lex vetabat Regem accipere multas vxores: ita vetitum erat mulieribus, velle duci ab illo in vxores, postquàm multas haberet: qa tamen si Rex volebat, necesse erat eas hoc pati, culpa earum leuis erat. *Cumque iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres.* Omnia superiora ponuntur propter hoc, scilicet, ꝙ mulieres multæ deprauauerũt cor Salomonis, inclinantes eum ad idola. Nam si multæ mulieres nõ inclinassent eum ad malum, q̃q̃ peccaret accipiendo illas, non multum curaret scriptura enarrare, quòd Salomon peccasset accipiendo vxores alienigenas: quia omnia alia peccata faciliter remittebantur in veteri Testamento: dum tamen nõ declinaret homo ad idolatriam. G Dicitur autem, ꝙ Salomon in senectute deprauatus est: qa in iuuentute, licet habuit multas vxores, non declinauit ad idolatriã, sicut in senectute.

Quomodo dicitur, quòd Salomon fuit deprauatus in senectute per mulieres, cum non accesserit ad senectutem: & quantæ ætatis est mortuus. Quæst. XIIII.

QVAERETVR quomodo Salomon potuit in senectute deprauari: quia videtur, quòd ipse nunquam fuit senex; & consequenter non peccauit in senectute: & hoc, quia Salomon vixit pauco tempore. Nam Rabbi Sa. & Hebræi dicunt, ꝙ Salomon erat annorum duodecim, quando cœpit H regnare, & regnauit quadraginta annis, vt patet infra in litera: & sic solum vixit 52. annis. Dicunt autem, ꝙ ad minus oportebat Salomonem deprauari sex annis ante mortem, vt posset in illo tpe ædificare tẽpla idolorum pro vxoribus, & facere alia, quæ habentur hic: & sic manerent anni 45. quando Salomon inciperet deprauari: & tamen in 46. annis non vocatur aliquis senex: sed tunc propriè est vir. Respondet Historia scholastica ponens istud dubium, s. quare dicatur Salomon senex fuisse, cum modicum vltra 50. annos vixisse legatur. Nam mortuo Salomone, Roboam filius eius 41. annorum erat, infra 14. & Salomon dicitur genuisse illum, cum esset 11. annorum. Respõdet secundum Iosephum dicẽs, ꝙ mortuus est Salomon I valde longæuus, qui regnauit 80. annis: vixit autem annis 94. sed diuina scriptura illos solum exprimit, q̃bus regnauit, anteq̃ præuaricaretur: & sic vixit Salomon 40. annis, antequàm esset malus: & alijs 40. postquàm factus fuit malus, & isti fuerunt in regno. Dicit Nicolaus simile esse de Saule, cuius anni tacentur, scilicet, dicitur, ꝙ regnauit annis duobus supra 1. libro, cap. 13. Eo quòd tunc regnauit innocenter: subticentur autem 18. quibus regnauit peruersè. Dicit tamen Nicol. Non esse multum curandum de dicto Historię scholasticæ, quia contradicit sibijpsi, & scripturæ: dicit enim, quòd Salomon 11. annorum genuit Roboam, qui fuit 41. annorum, quando mortuus est Salomon, & cępit ipse regnare: & sic stat, ꝙ Salomon vixerit 51. K anno, vel duobus. Si autẽ dicatur, ꝙ Roboam regnauit viuente patre 40. annis: ita ꝙ principium regnandi Roboam fuerit, quando Salomon incepit deprauari: sequitur, ꝙ regnauit 40. annis viuente Salomone. Dicitur tamen infra 14. ꝙ quando Roboam cępit regnare, erat 41. anni: ergo quando mortuus est Salomon, erat octuaginta vnius annorum, eo ꝙ tempore Salomonis regnauerat 40. annis: & hoc est contra Historiã scholasticam, & contra sacram scripturam, quæ dicit, fuisse Roboam 41. annorũ post mortem Salomonis, quando cępit regnare. Item sequen. cap. dicitur, ꝙ Ieroboam, audita morte Salomonis, redijt de Aegypto, & venit cum cæteris Israelitis in Sichem, ad eligendũ Roboam in regem: ergo vr̃, ꝙ ante hoc, non regnauerat.

Opini[o] Nicola[i]

uerat. Item si ante hoc regnauisset viuente Salomo-
ne, sicut regnauit Salomon viuente Dauid: non con-
uenisset populus in Sichem post mortem Salomonis
ad eligendum regem, vel ad accipiendum ipsum Ro
boam, quia iam acceptus esset: & tamen venerunt, &
posuerunt ei conditiones, dicentes, ꝙ minueret pau-
lulum de iugo patris sui, & seruirent ei, sequenti cap.
Ergo nondum erat assumptus in Regem. Sed aliquis
dicet, ꝙ ista non fuit noua assumptio in regem, quia
regnauit viuente Salomone: sed fuit renouatio Re-
gni, sicut fuit in Saule, qui factus est Rex in Maspha,
supra 1.lib.cap.10. Et postea renouatus est in Galgala,
eodem lib.cap.11.& hic, ꝙ dicitur sequenti cap. intel
ligatur de renouatione regni. Sed dicendum, ꝙ non
stat, quia cap. sequenti dicitur, ꝙ quando venerunt Is-
raelitæ ad accipiẽdum Roboam in regem, habuit cõ-
silium cum iuuenibus, cũ quibus ipse nutritus fuerat:
ergo videtur, ꝙ ipse etiam erat iuuenis; quia alioquin
illi, cum quibus ipse nutritus fuerat, non essent tunc
iuuenes, sed senes: in anno tñ octuagesimo vocantur
hoĩes senes. Sic patet de Berzelai, qui erat octuaginta
annorũ, & vocabatur senex valde, præcedẽti lib.c.19.
Itẽ Psal.89.dr̄: Anni nostri, sicut aranea meditabuntur,
dies annorũ nostrorũ in ipsis septuaginta annis. Si aũt
in potentatibus 80.anni, & amplius labor, & dolor: er-
go nõ vocaretur iuuenis 81.anni. Itẽ dictum Historiæ
scholasticæ, s. ꝙ Salomon in decimo anno genuit Ro-
boã nõ stat, qa est contra virtutẽ naturæ, ꝙ puer in tali
tpe gignat. Itẽ seqtur ex dicto suo, ꝙ decẽ annorũ, &
triũ mensiũ erat, qñ genuit eũ: quia si Roboã erat 41.
annorum, qñ Salomon mortuus est, & Salomon erat
vndecim annorũ, qñ natus est Roboã, detractis nouẽ
mensibus, quibus puer manet in vtero, manebũt an-
ni decem, & tres menses, qñ Salomon gigneret: & ta-
men hoc nõ vr̄ possibile, ſm naturã. Dicendũ igitur, ꝙ
Salomon erat annorum viginti, vel quasi, quando cę-
pit regnare, & regnauit solũ quadraginta annis, erat-
que annorũ sexaginta, qñ mortuus est, & tũc poterat
vocari aliqualiter senex: qa vt dr̄, Psal.89. Dies annorũ
nostrorũ in ipsis septuaginta annis. Et poterat esse Sa-
lomon satis senex in anno sexagesimo, & paulo ante,
sic enim dr̄ de Dauid, supra 1.cap. Quòd senuerat Da-
uid, habebatq; ętatis dies plurimos: & tñ solũ habebat
septuaginta annos; quia qñ factus est rex, erat triginta
annorũ, & regnauit annis quadraginta, præceden.lib.
cap.5. Poterat aũt Salomon vocari senex in quinqua-
gintaquinq; annis, qa aliqui citius senescunt, q̃ alij, ex
multis causis. In Salomone autẽ erat causa potissima
repentinæ senectutis, s. qa erat nimis venereus, & ho-
mines valde venerei ante senectutẽ sunt senes: immo
in ipsa iuuentute desiccantur, & decolorantur, & cito
moriuntur: ideo nõ solum Salomon nõ vixit modico
tpe: immo mirandũ est, quomodo tãto tpe viuere po-
tuerit, cum tantæ libidini vacaret: hoc tñ accidit sibi,
qa cũ esset sapientissimus in naturalibus, inqrebat om
nia, quæ poterant adiuuare ad retardandum senectu-
tem, & ad manẽdum vires, & assumebat ista Salomõ.
Vnde dato, ꝙ esset libido sua importuna: tñ cõserua-
batur propter adiutoria multa: alioqn fortè ante tri-
ginta annos mortuus fuisset: & tunc satis stat, ꝙ Salo-
mon in senectute sua, i. in anno 55. vel quasi, peruerte-
retur ad idola, & vocaretur tunc senex. Maximè, quia
in scriptura hoĩes quinquaginta annorũ vocantur se-
nes. Nam Leuitę in anno quinquagesimo licentiabã-
tur a ministerio tabernaculi, s. ꝙ nõ ferrent onera cũ
alijs, tanq̃ essent senes, Nume.8. Cum aũt obijcitur de
dicto Rabbi Sa. & Historiæ scholasticæ, & Iosephi, s. ꝙ
Salomon in anno vndecimo, vel decimo, genuerit, &
cęperit regnare in duodecimo: nõ est multũ curandũ,
cũ repugnet scripturæ. Nã viuẽte Dauid erat Salomõ

Causa senectutis luxuria.

A vir discretus, quia supra 2. dr̄: Vir sapiens es, & scies qd
facies ei. Istud tñ nõ poterat dici puero nouẽ, vel decẽ
annorũ: ergo erat ad minus quatuordecim, vel quin-
decim, & postea coronatus est mortuo Dauid in secũ-
da vice. Sed obijcietur, ꝙ Salomon, postq̃ coronatus
est mortuo Dauid, erat valde puer: quia ipse dixit su-
pra 3. Ego sum puer paruulus, & ignorãs egressum, &
introitũ meũ: & ex hoc volũt plurimi, ꝙ tunc eẽt duo-
decim annorũ. Sed dicendũ, ꝙ erat tũc viginti anno-
rũ, aut quasi. Dixit tñ se puerum, respectu populi ma-
gni, quem regere debebat; quia sicut puer paruulus
nõ põt seipsum regere: ita Salomon nõ poterat rege-
re illũ populũ, præ defectu discretionis. Similiter etiã
quicunq; vocatur puer, qui paucæ discretionis est, vel
B hẽt desideria puerilia, ẽt si magno tpe vixerit: & sic dr̄
Isa.65. Maledictus puer centũ annorũ: sic autẽ erat Sa-
lomon puer. Ponit simile Nicol. de Iosue; qui erat
quadragintatrium annorum, & vocabatur puer, Exo.
33. Sed nõ est ad propositum, quia ibi accipitur puer,
idest, seruiens: vnde vocatur puer Moysi, vel minister
eius: Salomon aũt vocatur puer, prę defectu discretio
nis. Sed obijcietur cõtra id, quod diximus, s. ꝙ nõ pos-
sit quis naturaliter gignere in decimo anno; quia Hie
rony. in epist. ad Vitalẽ presbyterũ asserit, ꝙ Salomon
vndecimo anno genuerit Roboã, & duodecimo an-
no regnare inceperit. Ad hoc aũt inducit exẽplum de
muliere nutriente paruulũ, quẽ secũ in lecto semp ha-
bebat; cũq; esset puer decẽ annorũ, & nutrix fuisset vi
C no calefacta, induxit puerũ ad carnalẽ copulã cũ illa,
& alijs noctibus sequentibus simile fecit: & sic de eo
cõcepit: vnde post duos mẽses, apparuit vterus tumẽs.
Sed dicendum, ꝙ hoc nõ obstat. Nicol. enim soluit, ꝙ
Hierony. non vult istũ puerũ potuisse gignere natura-
liter: sed Deus fecit supernaturaliter, ꝙ possit gigne-
re, ad hoc, ꝙ occultũ facinus, in signo sensibili demõ-
straret: & sic non est ad propositũ, quia de Salomone
dr̄, ꝙ naturaliter non potuit gignere in vndecimo an-
no. Cum aũt Hieron. dicit, ꝙ genuit anno vndecimo,
& cępit regnare anno duodecimo. Dicitur, quòd hoc
non ponitur assertiuè. sed istud nõ multum cõsonat:
satis enim patet positio, ꝙ ipse velit in vndecimo an-
D no genuisse Salomonem, & in duodecimo regnasse.
Dicendum tñ, ꝙ non contendimus, an puer in vnde-
cimo anno possit generare, quia licet regulariter hoc
nõ accidat: tñ non est inconueniens, ꝙ fiat. Nec vide-
tur oĩno negandum, ꝙ aliqñ taliter possit calefieri ca-
ro pueri, ꝙ in vndecimo anno spermaticet. Sed dicen
dum, ꝙ siue potuerit, siue non; cõstat tñ, ꝙ non genuit
Roboã in anno 11. sed iã haberet Salomon 17. vel 18.
annos: cùm probatum sit, ꝙ Salomon, antequam mo
reretur Dauid, esset annorum fere 20. & tñ Salomon
genuit Roboã vno anno, anteq̃ regnaret. Quòd patet,
quia Salomon regnauit annis quadraginta infra in li-
tera; Roboam tamen successit Salomoni, & qñ cępit
regnare, erat annorũ. 41. infra 14. Ergo solùm vno an-
E no natus est prius: & ob hoc dicunt, eũ regnasse anno
duodecimo, & genuisse anno vndecimo, & tamen
non regnauit anno 12. sed erat fere 20. annorum, vel
plus: ergo non genuit Roboam anno vndecimo. Ad
dictum autem Hieronymi dicendum, ꝙ loquitur ſm
opinionem Hebræorum, & non est standum ei. *Vt se-
queretur deos alienos.* Scilicet, Salomon intantum de-
prauatus est, ꝙ iam coleret idola. *Nec erat cor eius per-
fectum cum Domino Deo suo, sicut cor Dauid patris sui.* Di-
citur cor alicuius perfectum cum Domino, quando
sequitur Deũ toto corde, & nõ inclinatur aliqualiter
ad idola, vel ad aliquid Deo contrarium: & sic erat
cor Dauid, quia nunquam ad idola inclinatus est: sed
toto desiderio colebat Deũ, licet in quibusdã alijs in-
terdũ peccaret. *Sed colebat Salomon Astarthem Deam Sido-*

Salomõ quãdo coronatus est, erat 20. annorum.

Puerũ in 11. anno posse generare.

niorum. Scilicet, Faciebat sacrificia istis idolis, & inclinabatur coram eis, sicut Gentiles. Coluit autem Deam Sidoniorum, quia habebat vxores aliquas de Sidonijs, & illæ induxerunt eum ad colendum Deam suam, quæ vocatur Astarthem lingua Phenica, & Hebraica. Apud Poetas autem vocatur Iuno, quæ est vxor, & soror Iouis, quæ inter omnes Deos Gentiles maximè celebratur: & fuit oriunda de insula Samo, quæ est vna de Cicladibus, & ibi celebratæ sunt nuptiæ Iouis, & Iunonis. *Et Chamos Deum Moabitarum.* Iste erat Deus, qui in maxima veneratione habebatur apud Moabitas; & sic vocantur Moabitæ populus Chamos, Nume. 21. Etiam dicitur Chamos pugnare pro Moabitis, & obtinere regiones pro illis, sicut dixit Iepte Galadites; Nonne ea, quæ possedit Chamos Deus tuus, tibi iure debentur? Colebat autem Salomon istud idolum, quia habebat aliquas vxores Moabitidas. *Et Moloch idolum Ammonitarum.* Istud idolum est, cui immolabantur pueri viuentes, de quo Leuit. 20. Siquis dederit de semine suo idolo Moloch, morte moriatur. Dare autem de semine idolo illi, est dare aliquem filium ad occidendum secundum cæremonias Moloch, de quibus declaratum est, eodem cap. Sic enim Rex Manasses transduxit filium suum per ignem, sequenti libro, cap. 21. Et hoc fuit, quia crematus est coram idolo Moloch. Istud idolum aliquando vocatur Melchon, vt patet sequenti libro, cap. 23. & 1. Paralipomenon 20. Nam dicitur, quòd Melchon erat idolum Ammon: coluit autem Salomon istud idolum propter mulieres Ammonitidas, quas habebat.

An Salomon coluit idola, adorando illa vt Deos. Quæstio. XV.

QVAERETVR an Salomon coluit idola, adorando illa, vt Deos. Respondendum, quòd Salomon verè exhibuit reuerentiam idolis, & fecit sacrificia illis: tamen non existimauit, quòd illa idola haberent aliquid Deitatis: erat enim Salomon sapientissimus: ideo impossibile erat, quòd ipse arbitraretur, aliquam Deitatem esse in rebus manufactis, potissimè, quia naturali ratione conuincitur, vnicum esse principem vniuersi, qui est Deus, vt concludit Aristot. 12. Metaphysic. Et ille necessario probatur esse incorporeus, vt probat Aristotel. de primo motore orbis, in fine 8. Physicorum. Si igitur Salomoni non auferretur omnis sapientia, quam habebat, non poterat credere, aliquid Deitatis esse in istis idolis, quæ colebat. Et in hoc differebat Salomon ab vxoribus suis, & concubinis; quia illæ colebant idola, & credebant ea esse verè deos: Salomon autem colebat idola, faciendo sacrificia, & alias cæremonias: tamen non existimabat, aliquid Deitatis esse in illis idolis. Hoc autem faciebat Salomon, non tanquàm desideraret colere illa idola, cum sciret ea nihil esse, sed propter amorem mulierum, quia affligerentur nimis, si Salomon nollet condescendere desiderio illarum: & quia Salomon tenerrimè amabat illas, non poterat sustinere, quòd ipsæ angustiarentur: ideo propter eas colebat idola, & fecisset quidquid aliud iuberent. Sic enim fuit de Adam, & Eua. Nam dicente serpente ad Euam, quòd quacunque die comederent de arbore, aperirentur oculi eorum, & essent sicut Dij; credidit Eua, quòd poterant esse sicut Dij: ideo solicitauit virum, vt comederet: quia ipsa sine viro, non audebat comedere, timens ne vir percuteret eam. Vir autem non credidit verbis serpentis, scilicet, quòd comedendo de fructu illo, efficerentur sicut dij, sed, vt non contristaret eam, quam nimis dili-

F gebat, comedit de fructu: ideo dicit Apostolus, Quòd mulier seducta est, s. credendo serpenti; vir aũt nõ fuit seductus, s. nõ credidit, vt patet 1. ad Timot. 2. Mulieri aũt docere nõ permitto, nec dominari in virũ. Adam enim nõ est seductus: Mulier autẽ seducta in præuaricatione fuit. Sic enim sæpe accidit gloriosis viris, qualis erat Salomon, ꝙ ad fœminas tenerrimos gerentes affectus, ad ministeria ancillaria, & vilia sæpe deuenerint. Sic ait Seneca Tragędia quarta, cuius nomen est Hippolytus, de Hercule, qui propter amorem Ioles filię Regis Aetholię, ad ancillaria ministeria ductus est: ita vt veste fœminea indueretur, vt complaceret illi. Ita & Salomon ad quemcunq; actum, quantumcunque turpissimum deuenisset, vt non contristaret delitias illarum mulierum. Sed ad condemnationem Sa-
G lomonis sufficiebat exhibere cultum illis idolis, dato ꝙ non putaret esse Deos: immo grauius ipse peccabat, quàm vxores, & cõcubinæ suæ, quæ colebant idola, quia putabant illa esse Deos. *Fecitque Salomon, quod non placuerat coram Domino*. Scilicet, Coluit idola, quod maximè Deo displicebat. Nam nullum peccatum est, quod ita directè repugnet Deo, nec pro quo tñ Deus irascatur, sicut pro cultu idolorum. *Et non adimpleuit, vt sequeretur Dominum.* Idest, Non compleuit cultũ Dei; & notanter dr̃, non adimpleuit; quia Salomon a principio cęperat colere Deum, supra 3. Et in oĩbus operibus suis apparebat deuotio, hoc tñ nõ adimpleuit: qa in senectute sua conuersus est ad idola. *Sicut Dauid pa-*
H *ter eius.* Scilicet, Dauid cępit colere Deum a iuuẽtute sua, & semper coluit, vsq; ad mortẽ: nam in idolis nũq̃ Dauid peccauit: secus aũt de Salomone. *Tunc ædificauit Salomon phanum Chamos idolo Moab.* Multum enim excessit Salomon: nam non solum coluit idola in secreto, propter vxores, & cõcubinas, sed etiam fabricauit tẽpla magna idolis illarum, tanq̃ cultus idolorum esset licitus. Vocantur phana, ipsa templa dæmonum, & dicuntur a phanos, quod est apparere; quia ibi dæmones sæpe apparebant, & loquebãtur in statuis idolorum: & sic fallebant populum. *In monte, qui est contra Ierusalem* Idest, In monte Oliueti: est enim mons Oliueti apud Ierusalẽ, per mille passus distans, Actu. 1. Et ibi erat Christus cum discipulis suis, qñ ascendit in cę-
I lũ, eod. cap. In illo mõte Salomon fecit tẽpla pro idolis vxorum suarum: & erãt omnia ista tẽpla in monte Oliueti ad dexterã partẽ eius, sequẽ. lib. cap. 23. Vocatus est, ex hoc tẽpore, mons Oliueti Mons offensionis, eo ꝙ propter idola, quæ erant in tẽplis illius montis, offendebantur Iudæi, scilicet, quia inclinabantur ad colendũ dæmones. Dicunt enim, ꝙ Iudæi existẽtes in tẽplo Salomonis ad sacrificia, videbant eos, qui erãt in monte Oliueti sacrificantes idolis: & ex hoc nimis incitabant ad colendũ idola. Vel dr̃ Mons offensionis, quia Salomon offendit Deum, vel Deus offensus est propter templa ibi ædificata. Manserunt autem tẽpla ista, toto tpe Salomonis, & Roboã filij sui, & omnium regũ Iuda, vsque ad Iosiã: ipse enim destruxit illa, seq;
K lib. cap. 23. s. Excelsa quoque, quæ erant in Ierusalẽ ad dextram partem Mõtis offensionis, quæ ædificauerat Salomon rex Israel, & Astaroth idolo Sidoniorum, & Chamos offensioni Moab, & Melchon abominationi filiorum Ammon, polluit Rex. Et cõtriuit statuas, & succidit lucus. *Et Moloch idolo filiorum Ammon.* Etiam factũ est templũ Moloch, qui vocatur Melchon. *Atque in hunc modum fecit vniuersis vxoribus suis alienigenis.* Sicut fecit templa pro Chamos, & pro Moloch, Dijs Moabitarum, & Ammonitarum: ita fecit ꝓ omnibus alijs vxoribus suis alienigenis: nam pro idolis earũ tẽpla faciebat. Et dicitur, vxoribus alienigenis: quia Salomon habebat aliquas vxores Israelitas, & pro illis non faciebat templa, cum illæ non colerent idola.

Am... mulier... cog... minist... vilia.

Mons O... ueti... offensi... nis.

Quomodo

Quomodo Salomon potuit facere templa pro tot vxoribus. Quæst. XVI.

QVAERETVR, quomodo Salomon potuit facere pro vniuersis vxoribus suis templa; quia, cum ipse haberet septingentas vxores, & ferè omnes essent alienigenæ, deberet facere septingenta templa; & sic impleret totam terram Ierusalem in circuitu templis. Aliqui respondent, quòd ista templa solum fuerunt facta pro vxoribus principalibus, quæ paucæ erant; pro alijs autem nullum templũ factum est. Sed istud nõ stat, cum dicat litera in hunc modum; Fecit vniuersis vxoribus suis alienigenis. Sed dicendum, quòd Salomon fecit templa pro omnibus vxoribus suis, idest, pro omnibus Dijs vxorum suarum, & pro quolibet Deo fecit vnum templũ: non tamen erant tot idola, quot vxores; quia omnes vxores Salomonis de terra Moab habebant vnum idolũ, scilicet, Chamos: & omnes de terra Ammon habebant aliud, scilicet, Moloch, & sic de cæteris. Quod patet, quia dicitur, quòd colebat Salomon Astarthem Deam Sidoniorum, & Chamos Deum Moabitarũ: & sic de Sidonijs solũ colebat Astarthem, & de Moabitis solum colebat Chamos, sic erat de alijs Gẽtibus: tot igitur templa solum faceret Salomon, quot erant Gentes, de quibus habebat vxores. Erant autem istæ Aegyptiæ, Moabitidæ, Ammonitidæ, Idumææ, Sidoniæ, & Hethææ, vt patet supra. Ideo sex templa ad plus faceret Salomon. Aliter potest dici, quòd Salomon faceret vnum, vel duo templa, & in illis, vel illo ponerentur Dij omnium vxorum suarum, in diuersis altaribus: & sic dato, quòd tot essent idola, quot vxores, possent capi in vno templo. Prima tamen respõsio est melior; quia si hoc modo faceret Salomon, vt poneret duo, vel tria idola in eodem templo: ita poneret omnia in eodem, ex eadem ratione, & tamen falsum est; quia multa templa fecit; cum dicitur sequenti lib. cap. 23. Quòd Iosias destruxit excelsa, quæ ædificauerat Salomon: ergo erãt multa excelsa, vel templa. Etiã colligitur hic aliqualiter ex litera, cum dicitur, quòd ædificauit Salomon phanum Chamos idolo Moab: & quòd sic fecit vniuersis vxoribus suis alienigenis: ergo pro dijs quarumlibet templa ædificauit, sed non erant vltra sex. *Quæ adolebant thura.* Scilicet, Istæ vxores Salomonis cremabant thura coram dijs suis, scilicet, dabant thura sacerdotibus suis ad cremandum, quia ipsæ per se non cremabant. *Et immolabant dijs suis.* Scilicet, Faciendo sacrificia: dabant enim ipsæ animalia sacerdotibus suis, quæ offerrent idolis pro eis. Ista enim duo cęremonialia fuerũt communia apud omnes Gẽtes, scilicet, facere sacrificium, & adolere thus dijs. Cæteræ autem cæremoniæ erant diuersæ, pro diuersitate gentium, & Deorum. Vniuersalitas autem istarum duarum cęremoniarum prouenit ex cõmuni conceptione omnium Gentium; quia omnes existimauerunt istas duas cæremonias, præ excellentia sua soli Deo competere.

Pęnę cõminatio pro malis, quæ fecerat Salomõ.

Iratus est. Hic ponitur secundum huius cap. scilicet, pœnæ comminatio pro malis, quæ Salomon fecerat; & dicitur. *Iratus est igitur Dominus Salomoni.* Accipiendo irasci largè, eo modo, quo dicimus hominem irasci, quando fit aliquid contra voluntatem eius. Vel dr̃ Deus irasci, idest, disponi ad puniendum. *Quòd auersa esset mens eius a Domino Deo Israel.* Scilicet, Causa iræ Dei fuit, quia Salomon a principio cęperat Deum colere: nunc autem omnino deprauata erat mens sua, ad colendum idola. *Qui apparuerat ei secundò, & præceperat de verbo hoc, ne sequeretur Deos alienos.* In hoc significatur grauitas peccati Salomonis, scilicet, quia Deus præmonuerat eum, ne coleret idola, alioquin quòd daret eum, & populum Israel in opprobrium cunctis

A Gentibus: sed hoc non obstante, coluit idola. Ista pręmonitio facta est, quando Deus apparuit ei secundò, scilicet, post ædificationem templi, & domus suæ, quod fuit anno vigesimoquarto regni sui, vt declaratum est supra 9. Tunc enim Deus apparuit ei secundò, vt dicitur eodem cap. Scilicet, Quia apparuerat prius in Gabaon, & tunc apparuit secunda vice: de illa tamen declaratum est, quòd non erat secunda, sed tertia, supra 9. *Et non custodiuit, quæ mandauit ei Dominus.* Scilicet, Non custodiuit legem Dei, in qua iusserat Deus, quòd ambularet corde perfecto, sicut ambularet pater eius, supra 8. & 9. *Dixit itaque Dominus Salomoni.* Ista fuit comminatio pro delictis Salomonis.

B *Quomodo Deus locutus est Salomoni. Quæst. XVII.*

QVAERETVR quomodo Deus dixit ista Salomoni. Respondendum, quòd poterat ei dicere, apparendo sibi in somnijs, sicut apparuit in Gabaon, & sicut iterum apparuit consummato templo, & domo sua; sed non sic dixit: quia Salomon erat iam indignus, vt Deus sibi appareret. Nam dum ipse fuit deuotus in timore Dei, Deus apparebat sibi, & loquebatur supra 3. & 6. & 9. Nunc autem mens sua erat omnino auersa a Deo: ideo Deus non dignatus est ei apparere: sed per Prophetam aliquem locutus est ei: & fortè fuit iste Propheta Ahias Silonites, qui postea prædixit Ieroboam, quòd futurus esset rex super decem tribus Israel, infra in litera. C Sciendum autem, quòd ista locutio Dei non fuit immediatè, vt Salomon cępit colere idola: quia fuit ista prænunciatio secundum firmam Dei sententiam: & tamen si Salomon solum peccauisset semel, vel raro in idolis: & postea conuerteretur ad Dominum, non immisisset Deus istam diuisionem Regni in pœnam. Ideo dicendum, quòd iam aliquanto tempore peccauerat Salomon in cultu idolorum, & erat obstinatus in illo: ideo tunc Deus fulminauit contra eum istam sententiam. *Quia habuisti hoc apud te.* Scilicet, Habuisti idola in Regno tuo, & fabricasti illa, atque coluisti, & habuisti vxores, quæ colerent ea. *Et non custodisti pactum meum.* Scilicet, Legem meam. Vocatur D enim lex Moysi pactum, eo quòd data est per modum pacti, scilicet, quia Israelitæ obligauerunt se, ad seruandum illam, & Deus promisit, quòd benefaceret eis specialiter, & acciperet eos in populum peculiarem, dum illam seruarent, Exo. 19. Etiam sicut pacta, quę vocantur fędera iniuntur inter homines, mediante sanguine: ita lex Mosaica cõfirmata est in sanguine, Exo. 24. de quo declaratum est supra 8. *Et præcepta mea, quæ mandaui tibi.* Istud potest intelligi de aliquibus præceptis, quæ Deus specialiter mandauit Salomoni, quando apparuit, vel locutus est ei. Nam ter locutus fuit Deus Salomoni, cum adhuc esset bonus, supra 3. & 6. & 9. Vel intelligitur de ipsis præceptis legis Moysi: & tunc est superabundans senten- E tia. *Disrumpens scindam regnum tuum.* Non dixit auferam, quia non totaliter ablatum est regnum stirpi Salomonis, sed quædam pars relicta est: Nam fuit diuisum in duas partes, scilicet, duæ tribus ad vnam partem, & decem tribus ad aliam. *Et dabo illud seruo tuo.* Scilicet, Partem vnam; quia non debebat totum regnum dari illi, cum diuideretur in duas partes. Iste seruus erat Ieroboam: nam Salomon constituit eum in quibusdã operibus domus suæ, scilicet, super tributa domus Ephraim, & Manasses. *Veruntamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuum.* Idest, Quamquam tu merearis diuisionem regni: tamen non fiet in diebus tuis, sed in diebus filij tui: & hoc propter Dauid patrem tuum, scilicet, ne inferatur ei tãtum dedecus.

Quomodo propter Dauid non fuit regnum diuisum tempore Salomonis. Quæst. XVIII.

QVAERETVR quomodo dicitur, quòd propter Dauid non fuit regnum diuisum tempore Salomonis: quia si propter Dauid fuisset, cũ ẽt Roboam esset de stirpe Dauid, sicut Salomon, non fuisset regnum diuisum in diebus eius, nec ẽt in diebus alicuius de posteris Dauid. Aliqui rñdent, ꝙ Salomon fuerat vnctus in regem, viuente Dauid, & mandato eius, supra 1. cap. Si autẽ scinderetur regnum tpe Salomonis, putaretur ꝙ hoc euenisset ex culpa Dauid: ideo vt non attribueretur sibi aliquid sceleris, nõ fuit in diebus Salomonis. Aliter potest dici, & rationabilius, ꝙ Dauid fecerat Salomonem vngi in regẽ: & erãt tunc alij maiores filij Dauid, s. Adonias, & alij, quibus ex iure primogenituræ pertinebat regnum, & non Salomoni; Dauid tamen iussit Salomonem regnare, priuando illos iure regni, supra 1. Ideo si in diebus Salomonis scinderetur regnum, putarent aliqui Israelitæ, ꝙ ex hoc Deus priuabat Salomonẽ regno, quãtum ad maiorem partem, quia Dauid instituerat eum in regẽ iniustè, priuando alios filios, quibus competebat ex iure primogenituræ: ideo fuit in diebus Roboam. Aliter autem, & adhuc melius dicendum, ꝙ istud fuit ad honorem Dauid: nam Dauid regnauerat immediatè ante Salomonem, & videbatur adhuc viuere per famã. Vnde prosperitas, vel aduersitas, quæ eueniret Salomoni, videret euenire Dauid. De prosperitate patet, qa supra 8. dr̃, ꝙ totus populus ibat gaudens super bonis, quæ Deus fecerat Dauid, & populo suo Israel: & tñ ista erant bona, q̃ collata fuerunt Salomoni, s. ꝙ ad tantam gloriam, & excellẽtiam veniret, ꝙ ædificaret templum, tam celebre, vt colligitur ibidem: & ista bona dicebãtur esse facta Dauid, q̃q̃ essent facta Salomoni: ita ergo esset de aduersitate, s. ꝙ quæcunque aduersitas Salomoni adueniret, diceretur aduenire Dauid: & ex hoc macularetur aliqualiter fama fęlicitatis Dauid: ideo nõ debuit esse diuisio tempore Salomonis. Cum autem arguitur, ꝙ eodem modo nunquam debuisset esse diuisio tempore posteritatis Dauid. Dicendum, ꝙ non est simile: quia secundum ꝙ Arist. declarat 1. Ethicorũ, cap. Pronepotum autem fortunas. Prosperitates pronepotum, & amicorum, vel infortunia eorum conferunt defuncto ad augmentum felicitatis, vel diminutionem. Est tamẽ multiplex differentia in hoc ſm magnitudinẽ, & paruitatem, & ſm paruum tps, & multum. Nam ea, q̃ accidunt amicis, vel cognatis defuncti, modico tpe post mortem eius, videntur accidere ipsi defuncto viuẽti; ideo multum cõferunt in opinione humana ad eius felicitatem, vel infelicitatem: sed ea, quæ longo tẽpore accidunt post mortẽ, vidẽtur nihil conferre defuncto; eo ꝙ memoria eius iã antiquata est: ita igitur tpe Salomonis memoria prosperitatis Dauid erat valde recens: & si nunc scinderetur regnum, videretur redundare in magnam denigrationẽ fęlicitatis Dauid: cum autem fieret hoc tempore Roboam, non tantũ pertineret infelicitas huius diuisionis ad Dauid. Aliter põt dici, & satis conuenienter, ꝙ cum pater ſm iura censeatur eadem persona cum filio successore, & ſm naturã sit aliquo modo idem ei: quia filius est pars patris, q̃ aliqñ fuit substãtia patris. 8. Ethicorũ: Infelicitas, vel prosperitas filij est ipsius patris: iõ si Salomoni accidisset ista calamitas, videret accidisse ipsi Dauid. Si autem accideret Roboam, cum Salomon esset pater eius, videretur accidisse Salomoni, & non Dauid: & hoc fuit cõueniens: quia tam Salomon, quàm Roboam peccauerunt; Dauid autẽ non peccauit in hoc; ideo ad illos duos debuit pertinere ista aduersitas.

F *Quomodo Deus reliquit quandam partem Regni Roboam propter Dauid. Quæst. XIX.*

QVAERETVR vlterius, quomodo Deus voluit, ꝙ tẽpore Salomonis nõ fieret diuisio ista propter Dauid; & voluit, ꝙ fieret tpe Roboã, tanq̃ malũ illius nõ pertineret ad Dauid; & tñ dr̃ infra in litera, & infra 15. ꝙ Deus reliq̃t quandã partẽ regni Roboã, & posteris eius ꝑpter Dauid. Rñdendũ, sicut supra dictũ fuit, ꝙ infortunia, & eufortunia amicorũ, & ꝑnepotũ pertinẽt ad ipsos moriẽtes: sed multiplex differẽtia est in hoc: qa quædã sunt ita magna, ꝙ multũ de statu eorũ vidẽtur alterare: alia autẽ sunt ita parua, ꝙ nihil ad defunctos vidẽtur pertinere. Ita etiã ſm
G differentiã tpis fit, ꝙ aliqua pertinent ad defunctos, si pauco tpe post mortẽ fiant: alia aũt tanto tẽpore post mortẽ defuncti fieri poterũt, ꝙ nullo modo videbuntur pertinere ad eos: tũc aũt si aliqua sint parua infortunia, & accidãt magno tpe post mortẽ alicuius, non videntur pertinere ad eum: si tñ sint magna infortunia pronepotũ, vel amicorũ, dato ꝙ accidant magno tempore post mortem, multum conferunt ad denigrandum statũ ipsorũ morientiũ in opinione nostra. Sic aũt erat de istis duabus mutationibus. Nam ꝙ posteritas Dauid careret quadã parte dominij, dũ tamen maneret in statu regio, erat quidẽ aduersitas, sed non valde magna, cõparãdo ad alias. Quòd tamẽ omnino careret posteritas Dauid regno, deueniens ad vitam
H priuatam, erat extrema calamitas: ideo dato, ꝙ accideret ista multo tpe post mortem Dauid, pertineret nimis ad denigrandum fœlicitatem suam in opinione hominũ. Quòd autẽ regnũ diuideretur, si magno tpe post mortem Dauid fieret, videretur nihil immutare de statu Dauid: ideo propter Dauid debuit Deus facere, vt nunq̃ cessaret regnũ oĩno de posteritate suã: & tamen non oportuit, ꝙ faceret, ꝙ nunq̃ diuideretur: sed satis erat, ꝙ non diuideretur pauco tempore post mortem Dauid, s. tempore Salomonis. *De manu filij tui scindam illud.* Scilicet, Diuidam illud tempore filij tui, scilicet, quando ipse debuerit assumi in regem. Nam conuenientibus Israelitis ad assumendum Roboam in regem, diuisum est regnum, vt patet sequenti cap.

I *Propter quem facta est diuisio Regni. Quæst. XX.*

QVAERETVR, propter quẽ facta est diuisio regni, an propter Salomonẽ, vel propter Roboã. Aliquis dicet, ꝙ propter Salomonem: quia hic dicitur, ꝙ ex eo ꝙ coluit idola, scindetur regnũ. In cõtrarium vr̃, ꝙ fuerit propter Roboam: qa oẽs Israelitæ volebant sumere Roboam in regem, dixeruntque ei: Minue paululũ de iugo, quod imposuit nobis pater tuus, & seruiemus tibi. Ipse autẽ respondit, ꝙ grauaret eos plusq̃ pater suus: & ob hoc Israelitæ concitati animo, recesserunt ab eo. Si aũt Roboam voluisset respondere blandè Israelitis, mansissent cum eo, dato ꝙ peccasset Salomon: ergo regnum fuit diuisum propter
K Roboam, & nõ propter Salomonem. Respondendũ, ꝙ diuisio regni fuit pœna data a Deo posteritati Salomonis, & fuit propter peccatũ: nõ quidẽ propter peccatũ Roboã, vel aliorũ posterorũ Salomonis: sed propter peccatũ ipsius Salomonis, quod patet hic, s. Quia nõ custodisti pactũ meũ, dirũpẽs scindã regnũ tuum. Nõ dr̃ aliqd simile de Roboã. Itẽ dr̃: Verũtñ in diebus tuis nõ faciã propter Dauid patrẽ tuũ: ergo vr̃, ꝙ si nõ fuissent merita Dauid, ꝙ in diebus Salomonis fuisset diuisum regnum: pœna tamen nunq̃ datur ante peccatum: ergo nõ erat peccatũ Roboam, propter quod diuisum est regnũ, sed peccatũ Salomonis. De Roboã aũt dicẽdũ, ꝙ ipse nõ ꝑmeruit diuisionẽ regni: qa post mortem

Diuisio est regni propter peccatum Salomonis.

mortem Salomonis non legitur, ꝙ Roboam fecerit aliqua magna mala; vt colere idola, vel similia, anteꝗ̃ eligeretur in Regem: ideo dato quòd verba illa stulta, quæ locutus est, essēt aliqualiter promeritoria ad hoc, ꝙ ipse priuaretur regno, vel parte eius: non erant tamen promeritoria, quòd sua tota progenies priuaretur regno: quia ista verba non erant valde magnæ culpæ coram Deo, pro quibus Deus vellet diuidi regnū Israel: ista tamē diuisio a Deo facta est: nam ipse iussit, quòd non pugnarent viri Iuda, & Beniamin pro diuisione regni contra decem tribus, quia voluntate eius facta fuerat ista diuisio, sequenti cap. Cum autem obijcitur, ꝙ si Roboam non respondisset verba tam dura populo, dato ꝙ peccauisset grauiter Salomon, non diuisum fuisset regnum. Respondendum, ꝙ peccata Salomonis promeruerant sententiam Dei de diuisione regni: ideo necesse erat regnum iam diuidi: ad hoc autem debebat quæri aliquis modus, vel occasio: & sic verba Roboam non fuerunt promeritoria diuisionis, sed solum fuerunt occasio eius. Item dicēdum, quòd dato, ꝙ Roboam non respondisset durè populo, facta fuisset diuisio regni: quia saltem sequeretur ex hoc, ꝙ non fuisset facta diuisio pro tunc, quando venerunt Israelitæ ad eligendum Roboam: & tamen aliam occasionem inuenisset Deus postea, per quam priuaretur Roboam regni parte. Itē dato, ꝙ Roboam nunꝗ̃ egisset aliquid, propter quod tempore suo diuideretur regnum, & non diuideretur: tñ saltem tpe successorum suorum diuideretur: iam tñ necesse erat diuisionē fieri tpe Roboam: eo ꝙ Deus dixerat, ꝙ tpe eius scinderetur regnum. Et dicendum, ꝙ licet immediatè verba stulta Roboam præbuerint causam diuisioni regni: tñ permissus est Roboam ista verba stulta dicere a Deo, propter peccatū Salomonis: nam si Salomon nō peccasset, Deus cōseruasset Roboam, ne talia loqueretur, & nō diuideretur regnum: quia tñ peccata Salomonis promeruerant diuisionē, & Deus volebat illā tpe Roboam facere, excęcauit eū, permittēs cadere in talem insipientiā, vt loqueretur populo durè. Sic enim dicimus, ꝙ interdū merito vnius peccati, permittitur homo cadere in aliud, quasi destitutus auxilio diuino: & sic vnum peccatū est interdū alterius pœna. *Nec totum regnum auferam.* Scilicet, Non auferam oēs duodecim tribus: quia tunc posteritas Salomonis careret regno. *Sed tribum vnam dabo filio tuo.* Scilicet, Dabo ei tribum Beniamin. *Propter Dauid seruum meum.* q.d. Peccata tua promerentur, ꝙ totum regnū auferretur a stirpe tua: & tñ quia progenies tua est progenies Dauid, propter eum nō auferam totaliter regnum filijs tuis. Quomodo autem decebat, ꝙ propter Dauid nō priuaretur re-
Quęst.18 gno omnino posteritas Salomonis, declaratum est supra in quadam quæstione. *Et Ierusalem quam elegi.* Idest, Etiā propter Ierusalem nō transferā regnū totaliter a stirpe tua, vt maneat honor in ciuitate Ierusalem.

Quomodo dicitur tribum vnam dabo filio tuo. Quæst. XXI.

QVAERETVR, quomodo dicitur hic: Sed tribū vnā dabo filio tuo: quia vr̃, ꝙ dederit ei duas tribus, s. tribū Iuda, & Beniamin. Quod apparet ex Prophetia Ahię Silonitę, q diuisit palliū in duodecim scissuras, & dedit decē ipsi Ieroboā, & mãserūt duę ꝑ Roboā, infra in lra. Itē dedit Deus Roboā tribū Leui. Nā oēs Leuitę vidētes, ꝙ Israelitæ cōuersi essent ad idola, recesserūt de tribubus decē Israel, & venerūt ad regnū Iudę, in quo colebat̄ adhuc Deus, vt colligit̄ seq.cap. Rñdendū, ꝙ Roboā, & posteri sui habuerunt semꝑ duas tribus Israelis post diuisionē regni, s. Iuda, & Beniamin. Leuitę aūt oēs, licet fuerint in regno Iu-

A dę: tñ habēdo eos, nō dicebat̄ hēre Roboā aliquam tribū, eo ꝙ Leuitę nō cōputabant, vt vna tribus Israel; eo ꝙ nō hēbāt possessionē inter Israelitas, Deut.18. Tribus tñ denoīat̄ a possessione, quā hēt. De alijs autē duabus tribubus Iudæ, & Beniamin dicēdū, ꝙ semꝑ mãserunt posteris Dauid: tñ dr̃ Deus dedisse vnicā tribū, s. tribū Beniamin; eo ꝙ tribus Iuda nō data est filijs Dauid; eo ꝙ ipsi hēbant eā de se, cū essent de tribu illa, & nunꝗ̃ ipsa relictura eēt reges suos: sicut tēpore Dauid sola tribus Iuda hēbat Dauid in Regē, pręcedē. lib. cap. 2. & 3. Tribus aūt Beniamin nō pertinebat ex propinquitate cognationis ad filios Dauid: & tñ mansit cum eis: ideo ista sola dr̃ eis data. Hoc satis patet, quia Ahias diuisit pallium in duodecim partes, & dedit decē Ieroboā: &
B dr̃, ꝙ dedit vnā ipsi Roboam: & tñ manifestum est, ꝙ si nō dedisset ei, nisi vnam, mansisset alia tribus, quæ sub nullo Rege esset, s. nec sub Roboam, nec sub Ieroboā. Sed falsum est: ideo dicendum, ꝙ duæ tribus manserunt cum Roboam, cum solum decem habuerit Ieroboam: & tamen vna istarum duarū dr̃ data, & alia nō.

Quare dixit Deus, quòd propter Ierusalem, quam elegit, reliquit vnam tribum domui Dauid. Quæst. XXII.

QVAERETVR vlterius, quomodo dicitur, ꝙ ꝑpter Ierusalem, quam elegit Dñs, reliquit vnā tribum domui Dauid. Sciendum, ꝙ Deus dr̃ elegisse Ierusalem, s. vt esset in ea templū, vt patet 2.
C Paralip.6. s. A die qua eduxi populum meum de terra Aegypti, non elegi ciuitatē de cunctis tribubus Israel, vt ædificaretur in ea domus nomini meo: sed elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea. Aliqui dicunt, ꝙ propter Ierusalē relicta est vna tribus, i. propter bonū opus, quod fecit Salomon ædificando templum in Ierusalem. Sed istud non conuenit: quia dr̃ propter Ierusalē, quā elegi: & nō dr̃ propter te, vel ꝑꝑ opus, quod fecisti in ea. Aliqs dicet, ꝙ fuit hoc ꝑpter Ierusalē, i. propter tēplum Dñi, quod ibi erat, vt coleret̄ ibi Deus; qa oēs decē tribus, q̃ fuerunt sub Ieroboā, coluerunt idola, s. vaccas Bethel, & Dan, seq.cap. Si autē totus Israel fuisset traditus Ieroboā, oēs conuersi fuissent ad idolatriā, sicut decē tribus, & non colerent Deū in templo,
D quod fecerat Salomon: ideo vt maneret aliquis cultus Deo in Ierusalē, voluit ꝙ manerent istæ duæ tribus in regno Iudæ. Sed dicendū, quod nō stat, qa si oēs tribus fuissent datæ Ieroboā, & nō maneret aliqua in potestate Roboā, nō conuerterent̄ oēs ad idolatriā: sed potius illæ decem, quæ conuersæ fuerunt ad idola hoc fecerunt, ex timore duarum tribuum regni Iudæ. Nā Ieroboam timens, ꝙ si decem tribus, quæ acceperant eū in regē, irent ter in anno, iuxta mandatū legis ad templū Dñi in Ierusalem, ibi recōciliarent̄ regi Roboam, quia Ierusalem erat in terra Roboam; & tunc desererēt eū, redeuntes ad dominium progeniei Dauid, sicut prius erant: ideo, vt ipse non priuaretur regno, fecit duos vitulos aureos in Bethel, & in Dan, vt colerent Israelitæ
E illos, & non irent in Ierusalem, & sic perpetuaretur ei regnū, seq.cap. Si autem totus Israel datus fuisset Roboam, cum nullū haberet competitorē in regno, permitteret Israelitas colere Deum in Ierusalē: & sic non esset occasio ad hoc, ꝙ conuerterēt̄ur aliqui Israelitæ ad idola. Dicendū igitur, ꝙ ꝑpter Ierusalē Deus voluit manere vnam tribū posteritati Dauid, s. quia Deus elegerat illā ciuitatē, & volebat eam nobilitare super oēs vrbes Israel: erat autem nobilitas eius; quia erat ibi sedes regni tempore Dauid, & etiā filiorū suorū. Si autē daretur Regnū ipsi Ieroboā totaliter, non maneret sedes regni in Ierusalem: quia cum ipse Ieroboam esset Ephrathæus, faceret sibi sedē regni in tribu Ephraim, in aliqua de ciuitatibus eius, & non in Ierusalem,

quæ tenebatur à filijs Iuda, & sic maneret Ierusalem, priuata honore Regni. *Suscitauit*. Hic ponitur tertium huius cap. scilicet, Aduersariorum suscitatio. Fuerunt autem tres aduersarij suscitati contra Salomonem, scilicet, Adad Idumæus, & Razon filius Eliada, & Ieroboam Ephrathæus. De secundo ibi. *Suscitauit quoque*. Tertium ibi. *Ieroboam quoque*. Circa primum considerandum, quòd Adad Idumęus fuit hostis Salomonis, hoc modo. Nam Dauid pugnauit cōtra Idumęos, & occidit multos illorum: reliquos autem subiecit tributo, posuitque præsidium in Idumæa, præcedenti libro, cap. 8. Tunc Adad, qui erat de semine Regum Idumæorum fugit deinter cęteros, qui occidebantur, & venit in Aegyptum, mansitque cum Rege Aegypti, accepitq; sororem vxoris illius in vxorem: postea autē audito, quòd mortuus esset Dauid, & Ioab Princeps militiæ, redijt, vt aduersaretur Regno Israel, & coniunctus est Razon filio Eliada, & ambo impugnabant Israelitas. *Suscitauit quoque Dominus aduersarium Salomoni*. Erat enim Salomon nequissimus: ideo licet noluerit Deus, viuēte illo, diuidere Regnum propter Dauid; tamen ne omnino videretur sibi impunitus, & gauderet in malitia sua, dedit ei hostes, qui inuaderent Regnum eius, & ipse non posset sufficienter tollere mala, quæ illi infligebant Israelitis.

Aduersariorū Salomonis suscitatio.

Quomodo Deus suscitauit hostes Salomoni.
Quæst. XXIII.

QVAERETVR, quomodo Deus suscitaret hostem Salomoni. Respondendum, quòd cum omnia, quæ geruntur apud nos, ex prouidentia Dei fiant, necesse est, quòd siue bona, siue mala sint, sub prouidentia cadant: & hoc modo de quolibet malo nostro dici potest, quòd Deus illud agit, dū tamen non sit malum culpæ: sic dicitur Amos 3. Non est malum in ciuitate, quòd Dominus non fecerit. Quædam tamen sunt, quæ specialius Deus agere dicitur, quàm alia. Sic autem fuit hic in suscitando hostes Salomoni: quia iste Adad Idumæus, qui fuit primus hostis, erat in terra Aegypti in magna gloria, & nihil causæ erat ad hoc, quòd veniret de terra Aegypti: nisi quia Deus commouit cor eius, vt veniret, & inuaderet terram Israel: & ob hoc litera describit prosperitatem eius in Aegyptum, vt ostēdatur, quòd non recesserit inde propter defectum alicuius rei, quam alibi habere posset: sed quia Deus commouit eum, vt aduersaretur Salomoni. Sic enim fuit de alijs hostibus, quos Deus suscitauit Salomoni. Isto modo sæpe dicitur Deus suscitasse hostes Israelitis, sic patet Iudicum 3. Scilicet, Confortauit Dominus aduersus eos, Eglon Regem Moab: quia fecerunt malum, & copulauit ei filios Ammon. De isto motu Dei, quo mouet aliquem ad aduersandum alteri, declaratum est satis ibi. *Adad Idumæum de semine Regio*. Iste Adad erat de stirpe Regali Regum Idumæorum, & fugit in Aegyptum, vt patet infra. *Qui erat in Edom*. Potest intelligi de tempore quo Dauid iuit ad persequendum Idumæos: nam iste erat ibi, & fugit in Aegyptum. Vel potest intelligi, & melius de tempore, quo persequebatur iste Adad Salomonem, scilicet, quia tunc erat in Edom. Nam audita morte Dauid, reuersus est in terram suam, petita licentia a Rege Aegypti, cui dixit, Dimitte me, vt vadam in terram meam. *Cum enim esset Dauid in Idumæa*. Hic enarratur modus, quo iste Adad persecutus est Salomonem, & habuit ortum ex tempore, quo erat Dauid in Idumæa, scilicet, quia iuerat ad subijciendum eam sibi. *Et ascendisset Ioab Princeps militiæ ad sepeliendum eos, qui fuerant interfecti*. Scilicet, Dauid occidit multos in terra Edom, & Ioab iuit ad

F sepeliendum eos. Istam humanitatem exhibuit Dauid Idumeis, quam alijs gentibus non exhibebat: nam cum occideret Philisthinos, & alios Chananæos, non sepeliebat eos. Idem etiam cum occideret Moabitas, vel Ammonitas, licet non essent de Chananæis: Idumæos autem occisos sepeliebat. Et ratio erat, quia Israelitæ non tenebantur exhibere aliquam humanitatem Chananæis: sed potius tenebantur eis aduersari per omnem modum, cum accepturi essent terram eorum. De Moabitis autem, & Ammonitis dicendum, quòd etiam istis non tenebantur exhibere humanitatem: sed potius debebant persequi illos; quia Deus iusserat, quòd nunquàm quæreret eis bona, nec haberent pacem cum illis, Deuteron. 23. De Idumæis

G autem dictum erat: Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est, nec Aegyptium, quia aduena fuisti in terra eius. Ob hoc igitur, cum Dauid pugnasset sæpe contra Philisthinos, supra 1. libro, cap. 18. & 19. & 23. & præcedenti libro, cap. 5. & 8. & contra Moabitas, eodem cap. & contra Ammonitas, eodem libro, cap. 10. & 12. Non legitur, quòd aliquos istorum sepelierit: De Idumæis autem dicitur, quòd sepeliuit eos. *Et occidisset omne masculinum in Idumæa*. Idest, Occidit omnes masculos, qui erant in ciuitatibus, quæ repugnauerunt Dauid.

Quomodo Ioab occidit masculos Idumææ.
Quæst. XXIIII.

H

QVAERETVR quomodo Ioab occidit omnes masculos Idumææ, & an licuit sibi. Aliquis dicet, quòd non occidit omnes; quia præcedenti libro, cap. 8. dicitur, Quòd facta est omnis Idumæa seruiens Dauid sub tributo: si tamen Ioab occidisset omnes Idumæos, non esset aliquis tributarius. Respondendum, quòd Ioab non occidit omnes masculos Idumæos, sed solum occidit multos eorum: quia interdum ponuntur omnes pro multis. Sciendum tamen, quòd non accipitur hic omnis, sicut in alijs locis scripturæ: sed omnis distribuit vniuersaliter, non pro omnibus Idumæis, sed pro omnibus, qui erant in ciuitatibus resistentibus Dauid. In quo sciendum, quòd

I Dauid habuit causam iustam pugnandi contra Idumæos, vt declaratum est præcedenti libro, cap. 8. Ibat autem ad ciuitates Idumæorum, offerens cuilibet earum per se pacem, ita vt aperirentur ei portæ, & seruiret ciuitas sub tributo sibi. Aliquę autem vrbes nolebant eum accipere, & contra illos pugnauit Dauid: cumque cepisset eas, occidit omnes masculos gladio, præter paruulos. Aliæ autem ciuitates Idumæorum videntes vastationem, quam faciebat Dauid, sine bello susceperunt pacem, quam ipse offerebat, & seruierunt ei sub tributo. Et sic intelligitur, quod dicitur præcedenti libro, cap. 8. Scilicet, Quòd Dauid occidit plurimos in Idumæa, & postea facta est omnis Idumæa seruiens ei sub tributo. Cum autem obijcitur,

K an Ioab licitè potuit hoc facere. Dicendum, quòd sic, quia Deuteronom. 20. Ponuntur duæ regulæ de modo pugnandi Israelitarum contra Gentes. Prima est, quòd quando pugnarent contra Chananæorum septem populos, non permitterent aliquem eorum viuere sub tributo, aut aliqua alia conditione, sed omnes occiderent in ore gladij. Secunda est, quòd quando pugnarent contra alias gentes accedendo ad ciuitates earum, offerrent eis pacem: & si aperirent portas, nullum poterant Israelitæ occidere, nec capere prædam, sed solum subijciebant sibi populum in tributarium. Si autem non aperirent portas pugnabatur contra illos, & occidebantur omnes, qui erant in ciuitate, præter paruulos, & fœminas. Sic autem fuit in

Regulæ de modo pugnandi Israelitarum.

in Idumæa: quia Dauid habuit iustam causam pugnandi, & multi Idumæorum non susceperunt pacem oblatam: ideo occidit omnes masculos illarum ciuitatum. *Sex enim mensibus ibi moratus est Ioab, & omnis Israel, donec interimerent omne masculinum in Idumæa.* Erat enim Ioab Princeps militiæ Dauid, & cum eo erat totus Israel, idest, omnis exercitus Israelitarum. Fuit etiam ibi Abisai frater Ioab, qui etiam fecit magna bella in Idumæa, vt patet 1. Paralipomenon 18. Nam dicitur, quòd occidit decem & octo millia: quia tamen Ioab erat Princeps, de ipso fit mentio principaliter. *Fugit Adad ipse, & viri Idumæi de seruis patris eius cum eo.* Erat enim Adad de semine Regio, vt dictum est, & mortuo patre eius, qui erat vir magnus, serui eius, qui erant multi, acceperunt Adad puerum paruulum, & fugerunt cum eo. *Vt ingrederentur Aegyptum.* Illuc fugerunt, quia Aegyptus est propinqua Regno Idumæorum: nam nihil mediat inter Aegyptum, & Idumæam, nisi deserta Arabiæ: vnde Israelitæ, quando veniebant de Aegypto per Arabicas solitudines, vt ingrederentur in terram Chanaan, accesserunt ad terram Edom, vt permitteretur illis transitus per Cadesbarne, & non fuit permissus, vt patet Nume. 20. *Erat autem Adad puer paruulus.* Istud ponitur ad significandum, quomodo poterat Adad nūc persequi Salomonem circa finem vitæ suæ: quia esset iam Adad valde senex. Quod patet, quia bellum Dauid contra Idumæos factum est, non multis annis, postquàm fuit Rex Israel, præcedenti libro, cap. 8. Et sic transirent ad minus viginti anni de regno Dauid post istud, vsque ad mortem Dauid. Nam Dauid quadraginta annis regnauit: Salomon etiam regnauit alijs quadraginta annis, infra in litera: Et hostilitas ista Adad contra Salomonem fuit circa finem Regni Salomonis, cum dicatur supra in litera, quòd in senectute sua deprauatus est: ideo transirent quasi sexaginta anni, a tempore quo Dauid fecit illud bellum cōtra Idumæos, & fugit Adad in Aegyptum, vsque ad tempus quo nunc persequeretur Salomonem: & sic si Adad erat vir, quando fugit in Aegyptū, scilicet, vigintiquinque annorum, aut plurium, esset nunc quasi nonaginta annorum: & sic non posset pugnare, vel iam esset mortuus: ideo dicitur hic, quòd erat paruulus, quia fortè erat quinque, vel sex annorum, quando ductus est in Aegyptum: mansitque ibi, quamdiu vixit Dauid, & interim factus est vir, accepitque vxorem. Postquàm verò mortuus est Dauid, & Ioab, reuersus est Adad in terram suam: & tunc fortè esset triginta annorum. Deinde semper persecutus fuit Israelitas, tempore Salomonis: & tamen persecutio sua modicum lædebat Israelitas a principio, quando erat Salomon bonus: postquàm vero cœpit esse malus, præualuit Adad ad nocendum Israelitis. Et ob hoc, quamquam ferè toto tempore Regni Salomonis, Adad fuerit hostis eius, non fit mentio de illo, nisi nunc in senectute Salomonis, postquàm peccauit: quia tunc suscitauit Deus Adad, & dedit ei vires ad præualendum, & inquietandum Israelitas: & nunc iam in senectute Salomonis, esset etiam ipse Adad annorum fere sexaginta, quasi coætaneus Salomoni: & sic potuit aduersari ei. *Cumque surrexissent de Madian, venerunt in Pharan.* Iste est processus illorum, qui portabant paruulum Adad. Nam fugerunt primo de terra Edom, in qua natus erat Adad, & in qua erat tunc Ioab occidens Idumæos: & venerunt in terram Madian. Est enim terra Madian apud terram Idumæam, & vtraque est coniuncta solitudini Arabicæ, & circa Aegyptum. De Madian patet, quia Moyses custodiebat oues Iethro soceri sui in terra Madian, Exo. 3. Et cum quadam die custodiret illas, introiuit in desertum, & venit in montem Sinai: & ibi vidit rubum ardentem,

Adad quō latus fuit in Aegyptum.

A eodem cap. Ergo erat mons Sinai prope Madian: & tamen mons Sinai erat in via, per quam Israelitæ venerunt de Aegypto, per ipsas solitudines Arabicas. De terra autem Madian fuerunt viri isti in montem Pharan. Est enim Pharan quidam mons in latere Meridiano terræ Israel: sic dicitur Abacuc 3. Scilicet, Dominus ab Austro veniet, & sanctus de monte Pharan: & ponuntur pro eodem pars Australis, & mons Pharan. Est autem istud desertum Pharan magnum: nam extenditur a latere Meridiano terræ Israel, quasi vsque ad Aegyptum, & montem Sinai. Vnde Nume. 10. dicitur, Quòd nubes eleuata est de monte Sinai, & recubuit in solitudine Pharan: & sic inter montem Sinai, & desertum Pharan, non fuit aliqua mansio.

B *Tuleruntque secum viros de Pharan.* Scilicet, Serui patris Adad, qui ibant cum eo in Aegyptum, acceperunt alios viros de habitatoribus deserti Pharan; & hoc, vt puer iret honorabilior in Aegyptum, quia erat de semine Regio: & fortè pater eius habebat potestatem aliquam in deserto Pharan: ideo viri isti voluerunt ire cum Adad. *Et introierunt Aegyptum.* Expectantes, quòd Pharao benefaceret illi puero, cum esset de semine Regio, vel fortè, quia erat cognatus eius. *Ad Pharaonem Regem Aegypti.* Non est istud nomen proprium, sed commune: quia omnes Reges Aegypti vocabantur Pharaones, vt declaratum est supra 9. *Qui dedit ei domum, & cibos constituit.* Idest, Dedit ei palatia magna pro se, & familia sua, & constituit ei cibos, scilicet, quia fortè dabantur ei, & famulis suis quotidie

C cibi de domo Regis. Vel fortè dedit ei Rex certos redditus pro mensa sua. *Et terram delegauit.* Idest, Assignauit ei terram, in qua exerceret iurisdictionem: vt sic adhuc videretur retinere formam Regalis status. Et dicitur ista terra delegata, quia non erat simpliciter data, ita vt esset pro eo, & pro omnibus hæredibus suis: sed solum concessa est ei ad vitam: vel data est ei vsque ad beneplacitum Pharaonis. *Et inuenit gratiam coram Pharaone valde.* Scilicet, Pharao dilexit valde puerum Adad, & benefaciebat ei nimis, velut si esset nimis coniunctus sanguine ei. *Intantum vt daret ei vxorem, sororem vxoris suæ germanam Taphnes Reginæ.* Scilicet, Ad tantum processit iste amor, quòd quodammodo æquauit sibi Pharao ipsum Adad, quia dedit ei

D in vxorem, sororem vxoris suæ. Vocabatur autem Regina vxor Pharaonis Taphnes, & soror sua erat vxor Adad. *Genuitque ei soror Taphnes Genubath filium.* Scilicet, Iste Adad genuit filium in Aegypto, dum maneret apud Pharaonem, & vocabatur Genubath. Vel potest esse nomen vxoris ipsius Adad, & istud est verum secundum quosdam. Litera tamen significat contrarium, cum dicit immediatè: Et nutriuit eum Taphnes, & refertur ad puerum. Etiam dicitur: Eratque Genubath habitans apud Pharaonem, cum filijs eius: quod necessariò intelligitur de filio Adad. *Et nutriuit eum Taphnes in domo Pharaonis.* Ista Taphnes erat Regina, & Genubath erat filius sororis suæ: ideo nu-

E triebat eum in palatio Regis, inter filios suos, quasi esset filius Regis. *Eratque Genubath habitans apud Pharaonem.* Scilicet, In domo Pharaonis, quia ibi nutriebatur, & non in domo patris sui Adad: nam Pharao dederat domum distinctam a domo sua ipsi Adad, & cibos, vt patet supra. *Cum filijs eius.* Scilicet, Cum filijs Pharaonis: æquali enim cura alebatur, custodiebatur, & instruebatur, sicut filii Regis; eo quòd Rex diligeret illum, & patrem suum Adad. *Cumque audisset Adad in Aegypto dormisse Dauid cum patribus suis, & mortuum esse Ioab Principem militiæ.* Pauco tempore vixit Ioab post Dauid: nam Salomon fecit illum occidi, supra 2. Stetit autem Adad in Aegypto, quandiu isti vixerunt; eo quòd ipse fugerat de Idumæa propter tribulationem

magnam,

magnam, quam Dauid faciebat in terra illa: ideo illo viuente, propter timorem mansit in Aegypto. Expectauit etiam mortem Ioab, quia Ioab erat vir potens in armis, & princeps militiæ tempore Dauid: ideo si mortuo Dauid, maneret Ioab in principatu militiæ, credebat quòd ipse premeret semper Idumæos, sicut quondam occiderant omne masculinum in terra Edom: ideo licet mortuus esset Dauid, nunquam voluit venire Adad in terram suam, vsquequo moreretur Ioab. *Dixit Pharaoni, Dimitte me, vt vadam in terram meam.* Iam enim putauit Adad sibi securum esse ire in terram suam: eo quòd non erat aliquis, qui posset premere Idumæos, cum iam mortuus esset Dauid, & Ioab: credebat enim, quòd quicunque alij succederent, non essent illi ita potentes.

Quare Adad motus a Deo, voluerit redire in terram suam, mortuo Dauid, & Ioab. *Quæst. XXV.*

QVAERETVR propter quid volebat Adad redire in terram suam. Respondendum, quòd Adad mouebatur hic a Deo, & mouebatur a seipso. A Deo autem mouebatur, quia Deus imposuit cordi eius desiderium redeũdi in terram suam de terra Aegypti: & hoc, vt infestaret Salomonem, qui declinabat iam a Deo: & ad hoc imposuit Deus desiderium cordi Adad redeundi in terrã suam, quasi ex desiderio natalis terræ: & tamen non erat fundamentum mouendi eum ex hoc. Ipse autem Adad mouebatur, quasi ex desiderio natalis soli; vel potius ex quodam desiderio indeterminato. Vnde quando Pharao quæsiuit ab eo. Qua enim re indiges apud me, vt quæras ire ad terram tuam. Ille respondit, Nulla: sed obsecro, vt dimittas me. Et sic nesciuit dare Adad causam desiderij sui. Et istud erat signum, quòd non mouebatur a seipso, sed ab alio; quia si a seipso moueretur, sciret dare causam motus sui. Simile ponit Aristot. in lib. De bona fortuna. Dicens, quòd illi, qui sunt bene fortunati, mouentur ad agendum aliquid, & nesciunt causam illius. Et simile patiuntur eis, qui mouentur a Deo, scilicet, quòd nesciunt causam motus sui, sicut illi, qui a Deo mouentur. Quòd autem moueretur a Deo patet; quia litera dicit, quòd Deus suscitauit eum in hostem Salomonis: ergo ipse mouit eum ad veniendum de terra Aegypti in terram suam, vt ibi aduersaretur Salomoni. Etiam, quia ad hoc posuit litera hic illa bona, quæ conferebat Pharao ipsi Adad, vt intelligatur, quòd non mouebatur a seipso, quasi ex desiderio alicuius boni, quod non habebat, sed mouebatur a Deo. *Dixitque ei Pharao.* Pharao diligebat ipsum Adad, vt patet ex superioribus: & ob hoc volebat, vt maneret cum eo. Putabat autem nunc, quòd vellet recedere Adad propter defectum alicuius boni, quod non habebat ibi, vt posset illud habere in terra sua: ideo dixit. *Qua enim re apud me indiges, vt quæras ire ad terram tuam.* q. d. Non indiges aliqua re apud me: & tamen non deberes moueri ad recedendum de terra mea, nisi propter aliquam inopiam. *At ille respondit, Nulla: sed obsecro, vt dimittas me.* q. d. Non desidero ire in terram meam propter desiderium alicuius rei, qua hic egeam, quia in omnibus abundo: & tamen valde desidero ire illuc: ideo instanter oro, vt permittas me ire in terram meam. *Suscitauit quoque.* Hic ponitur secundus aduersarius Salomonis, scilicet, Razon filius Eliada, & ponuntur isti duo simul, quia vnus adiuuabat alium ad persequẽdum Israelitas. Pro quo sciendum, quòd iste Razon erat vir potens in terram Syriæ in regno Soba, vbi regnabat Adarezer: & cum ipse offendisset regem, eo tempore quo Dauid pugnabat contra Syros, fugit a facie eius, & aggregauit sibi latrones multos, factusque est ipse princeps latronum, & infestabat ipse terram Israel. Postquàm vero redijt Adad in terram suam, putabat, quòd posset obtinere regnum Idumeæ, cum esset de semine regio Salomon, tamen habebat custodiam magnam in Idumæa, & non potuit obtinere ibi regnum: ideo recessit ad Razon, qui erat profugus de terra Syriæ, & coniunctus est ei, amboque infestabant terram Israel simul, postea autem factus est Razon rex in Damasco: & ipse Adad persequebatur semper terram Israel: & quia Adad coniunctus fuit Razon, & ambo persequebantur terram Israel, agitur de Adad, & Razon simul: & dicitur. *Suscitauit quoque ei Deus aduersarium.* Intelligendum est de ista suscitatione aduersarij, sicut supra dicebatur de Adad, scilicet, quòd Deus posuit in corde Razon, quòd pugnaret contra Israel, & quantum ad hoc suscitabat eum: quia alias non curasset Razon, pugnare contra Israel. *Razon filium Eliada.* Iste erat generosus, & potens in Syria, & fortè erat competitor Regni, cum Adarezer Rege Soba: & cum præualuisset Adarezer, fugit Razon. Postea tamen Razon, coniunctis sibi latronibus, præualuit, & factus est rex in Syria in ciuitate Damasci, quæ est caput Syriæ, Isaiæ 7. *Qui fugerat Adarezer Regem Soba Dominum suum.* Idest, Fugerat a facie Adarezer: quia fortè erat contentio inter eos super Regno, vt supra dictum est. Vel fortè erat Razon aliàs subditus ipsius Adarezer: & quia offenderat ipsum, fugit de Syria: & cùm terra Syriæ sit in latere Aquilonari terræ Israel, non audens Razon ambulare per terram Syriæ, vastabat latus Aquilonare terræ Israel. *Et congregauit contra eum viros.* Scilicet, Razon congregauit viros contra Adarezer, scilicet, ad defendendum se ab eo. Vel fortè ad pugnandum contra ipsum: vt si dicamus, quòd competebat ei regnum, & volebat illud vendicare. *Et factus est princeps latronum.* Scilicet, Isti qui erant cum Razon erant latrones propter duo: primò, quia ipsi erant profugi de terra Syriæ: & cùm non auderent manere in aliquo loco securè, non poterant iustis artibus victum quærere: sed necesse erat, quòd de præda sibi prouiderent. Secundò, quia viri existentes cum Razon congregati fuerant ab eo contra Adarezer: ideo conabantur, quantum poterant offendere ipsum, inuadendo terram eius: & cùm isti latrones ambularent per latus Syriæ; ambulabant etiam per latus terræ Israel; quia ista duo latera sunt coniuncta: Et licet principaliter intenderent pugnare contra Adarezer: tamen interdum pugnabant contra terram Israel, vt prædarentur in ea. Et ad istud maximè incitabat Adad Idumæus ipsum Razon: quia Adad habebat odium contra Israel, & non Razon: cum Israelitę tenerent terram Idumæorum, quæ competebat ipsi Adad. Et ob hoc, licet Razon multum noceret Israelitis: tamen totum istud malum imponitur ipsi Adad, vt patet infra in litera, cum dicitur: Et hoc est malum Adad, & odium contra Israel. *Cum interficeret eos Dauid.* Idest, Ista fuga Razon a rege suo Adarezer fuit, quando Dauid occidebat Syros. De hoc bello patet præcedenti libro, cap. 8. & 10. scilicet, quòd tunc fugit Razon; & ex eo tempore cœpit esse hostis regis Adarezer. *Abieruntque Damascum, & habitauerunt ibi.* Scilicet, Latrones, qui erant cum Razon, iuerunt cum eo in Damascum, & manserunt ibi præ timore regis Adarezer. Est autem Damascus ciuitas præcipua terræ Syriæ: ideo dicitur Isaiæ 7. Quòd caput Syriæ est Damascus. *Et constituerunt eum regem in Damasco.* Intelligitur de Razon, qui factus est rex in Damasco. Aliqui tamen referunt hoc ad ipsum Adad, scilicet, quòd postquàm coniunctus est ipsi Razon, factus est rex in Damasco. Vtrunque autem horum potest satis colligi ex litera. Ratio tamen magis

De bene fortunatis.

Secũdus aduersarius Salomonis Razon.

G H I K

magis conuincit, quòd Razon factus fuerit rex, quàm Adad. *Eratque aduersarius Israeli, cunctis diebus Salomonis*. Scilicet, Razon erat aduersarius Israelitarum omni tempore, quo regnabat Salomon. Vel potest referri ad Adad, scilicet, quòd fuit aduersarius Israel cunctis diebus Salomonis: quia cum audisset mortuum esse Dauid, & Ioab principem militiæ, venit de Aegypto in terram suam, vt patet supra in litera.

Quomodo intelligitur, quòd Razon fuit hostis Israel omnibus diebus Salomonis. Quæst. XXVI.

QVAERETVR, quomodo poterat iste Razon, vel Adad esse hostis Israel omnibus diebus Salomonis: quia supra 4. cap. dicitur: Et habebat Salomon pacem ex omni parte in circuitu. Habitabatque Iuda, & Israel absque vllo timore, vnusquisque sub vite sua, & sub ficu cunctis diebus Salomonis. Respondendum, quòd si ista litera accipiatur propriè, non potest stare: quia ista dicit, omnibus diebus Salomonis fuisse hostilitatem: & supra 4. dicitur, omnibus diebus Salomonis fuisse pacem. Veritas autem fuit: quia pro maiori parte regni Salomonis fuit pax: circa finem autem vitæ eius fuerunt bella. Et istud satis apparet ex ratione: quia Deus suscitauit istos duos in hostes Salomonis, vt patet hic in litera. Et istud erat in pœnam: sed pœna non est ante peccatum: ergo isti fuerunt suscitati in hostes, circa finem vitæ Salomonis, postquàm iam peccauerat. Dicendum igitur, quòd accipitur omnis, vel cūctus, pro multis. Et sic dicitur, quòd fuit pax omnibus diebus Salomonis, idest, multis diebus. Et dicitur, quòd fuit iste Razon hostis omnibus diebus, idest, multis, scilicet, postquàm Salomon declinauit ad idola. Nicolaus autem dicit, quòd fuit hostis Israel omnibus diebus, quantum ad desiderium: & tamen modicum nocebat Israelitis: postea autem circa finem vitæ Salomonis multum nocuit. Sed dicendum, quòd si teneatur iste modus soluendi, non poterit dari, quomodo stet, quòd dicitur supra 4. scilicet, quòd erat pax omnibus diebus Salomonis: quia circa finem vitæ Salomonis iam erat potens iste Razon, & Adad contra Israelitas: ideo solui debet, sicut supra. & tunc non sequitur inconueniens. *Et hoc est malum Adad, & odium contra Israel*. Idest, Istud est malum, quod fecit Adad cōtra Israel, & odium quod contra Israelitas gerebat, & potest intelligi dupliciter: vno modo, quòd Razon aduersaretur Israelitis: & istud non erat a seipso: sed erat propter Adad, qui erat coniunctus ei, & incitabat ipsum ad persequēdum Israelitas propter odium, quòd gerebat contra ipsos: Et est sensus, hoc malum, quod faciebat Razon, erat malum Adad, & odium eius, idest, procedebat ex odio Adad, suscitantis Razon contra Israel. Aliter intelligitur, quòd Adad, postquàm coniunctus fuit ipsi Razon, factus est rex Damasci: & tunc aduersabatur semper Israelitis. Et ista aduersitas erat odium, quod habebat Adad, & malum, quòd faciebat contra Israel. *Regnauitque in Syria*. Refertur ad Razon, qui factus est rex in Syria, idest, in Damasco. Pro quo sciendum, quòd Syria est quædam terra in latere terræ Chanaan, quæ est nimis longa ab Oriente in Occidentem. Et diuiditur ista terra in multa regna, & habet diuersa nomina. Vnde quædam vocatur Syria Soba, & alia vocatur Syria Damasci. Ista differentia patet præceden. lib. cap. 8. & 10. Vbi dicitur, quòd Syria Damasci venit, vt auxilium præberet regi Soba: & tamen rex Soba erat rex Syriæ, vt patet in eodem loco. Razon autem fugerat a facie Adarezer, qui erat rex Syriæ Soba, & iuit in aliam partem Syriæ, scilicet, ad Syriam Damasci: & ibi factus

Syria q d. Syria duplex.

Tertius hostis Salomonis Ieroboā.

A est rex. *Ieroboam quoque*. Hic ponitur tertius hostis Salomonis, scilicet, Ieroboam, qui erat de terra sua, & insurrexit contra eum: & dicitur. *Ieroboam quoque filius Nabat Ephrathæus*. Vocatur Ieroboam Ephrathæus: quia erat de tribu Ephraim: ideo postea diuiso regno, semper fuerunt super decem tribus reges de tribu Ephraim, vt colligitur ex processu istius libri, & sequentis.

Quis erat iste Nabat pater Ieroboam, & an esset Semei, quem occidit Salomon. Quæst. XXVII.

QVAERETVR quis erat pater istius Ieroboam. Respondent Hebræi, & Nicolaus post ipsos, B quòd iste Nabat, qui vocatur hic pater Ieroboam, erat ille, qui vocabatur Semei, quem occidit Salomon. Et volunt, quòd cum esset mortuus Nabat, mater Ieroboam, cum nutriret ipsum, sæpe dicebat ei, quomodo Salomon occiderat Semei patrem suum, vt excitaret eum ad capiēdum vindictam de Salomone pro morte patris: & ob hoc Ieroboam surrexit contra Salomonem. Mouentur autem ad hoc, quia dicitur hic, quòd Ieroboam erat filius mulieris viduæ. Et sic volunt, quòd ista mulier viduata fuisset, quando occisus est Semei: & quòd ipsa suscitauit Ieroboam contra Salomonem. Sed dicendum, quòd non stat: quia Ieroboam vocatur hic Ephrathæus, idest, de tribu Ephraim: Semei tamen erat de C tribu Beniamin: quia vocabatur filius Iemini: & erat de Bahurim, quæ erat ciuitas tribus Beniamin. De hoc patet præcedenti lib. cap. 16. & supra 2. Si ergo esset Ieroboam filius Semei, esset de tribu Beniamin, & non Ephrathæus. Dicendum ergo, quòd non erat filius Semei, sed alterius viri Ephrathæi, qui vocabatur Nabat, & ille erat vir famosus: ideo facta fuit mentio hic specialis de illo. *De Sareda*. Istud est nomen cuiusdam vrbis in terra Ephraim. Aliqui autem putant, quòd ista esset ciuitas, quæ vocatur Sarepta Sidoniorum, vbi erat mulier vidua, ad quam iuit Elias, vt pasceret eum, infra 17. Sed falsum est, quia illa Sarepta non erat de Israelitis, idest, non habitabatur ab Israelitis, sed a Sidonijs, ideo vocatur Sarepta Sido- D niorum. Vndè Christus dixit, quòd tempore Eliæ multæ viduæ erant in Israel: & tamen ad nullam earum missus est Elias, nisi ad mulierem Sareptanam. Ex quo apparet, quòd illa non erat in terra Israel. Patet etiam per exemplū, quòd subdidit, scilicet, quòd tempore Elisæi multi leprosi erant in Israel: & tamen nullum eorum curauit Elisæus, sed solum Naaman Syrum. Ita ergo erat vidua illa Sareptana, sicut Naaman Syrus. Ieroboam tamen erat Israelita: ergo non erat de Sarepta Sydoniorum. *Seruus Salomonis*. Vocatur seruus, idest, seruitor, vel vasallus, quia non erat seruus emptitius. *Cuius mater erat nomine Serua, mulier vidua*. Ex hoc mouetur Rabbi Sa. ad dicen- E dum, quòd ista esset vxor Semei, quæ viduata fuerat, quando occisus fuit Semei a Salomone: & fit mentio de ea, quia ipsa concitauit Ieroboam ad repugnandum Salomoni. Sed falsum est, vt dictum fuit. Ideo dicendum, quod dicitur de matre Ieroboam, quòd erat vidua: quia tempore, quo Ieroboam repugnauit Salomoni, mortuus erat Nabat, & manebat mater eius vidua. *Leuauit manum contra Regem*. Idest, Insurrexit contra Salomonem, solicitans animos virorum tribus Ephraim, vt eum in regem acciperent.

De Sareda, quæ ciuitas esset.

Ieroboam

Ieroboam an peccauerit inſurgendo contra Salomonem.
Quæſt. XXVIII.

QVAERETVR an Ieroboam peccauit inſurgendo contra Salomonem. Aliquis dicet, quòd non: quia Salomon peccabat adorando idola, & præuaricando totam legem, & peruertendo totum Iſrael a cultu Dei: ideo erat indignus Regno: & ſic poterat ſibi repugnari. Sicut ſi Papa efficiatur hæreticus, non eſt ſibi obediendum, ſed magis eſt deponendus, in Decretis diſtinct. 40. cap. Si Papa. Sed dicendum, quòd non ſtat iſtud: quia dato, quòd Salomon eſſet indignus Regno: tamen non poterat puniri per Ieroboam, quia ipſe non erat iudex ad corrigendum, & corripiendum eum. An vero totus populus poſſet Salomonem deponere pro peccatis ſuis, infra dicetur. Saltem tamen Ieroboam non poterat hoc facere, quia non erat iudex. Item Ieroboam non procedebat contra Salomonem modo iudiciario, ſed modo hoſtili, ſcilicet, conſpirando contra ipſum, cum alijs de tribu ſua: ideo committebat læſæ maieſtatis crimen. Sed aliquis dicet, quòd Ieroboam non peccabat: quia non inuadebat regnum Salomonis, ſed id, quod ſuum erat: quia Deus promiſerat ei dare decem tribus, & quòd manerent poſteritati Salomonis duæ tribus, infra in litera: ſed Ieroboam non poterat modo iudiciali habere a Salomone illas decem tribus, quas Deus ei promittebat: ideo licebat ei, quocunque modo habere tribus illas. Ob hoc enim inter hoſtes, qui non habent aliquem iudicem ſuperiorem communem, licita ſunt bella ad repetendum damna, vel iniurias: eo quòd aliter repeti non poſſunt: eo quòd non eſt aliquis iudex ſuperior communis. Sic autem erat inter Salomonem, & Ieroboam: quia non habebat Ieroboam aliquem iudicem ſuperiorem ad ſe, & Salomonem, qui faceret ei iuſtitiam de Salomone. Sed dicendum, quòd adhuc non ſtat: quia Ieroboam nullum ius petendi habebat regnum Salomonis, eo quòd Deus nondum dederat ei aliquod ius, ſed promiſerat, quòd daret ei decem tribus, cum dixit: Scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi tribus decem. Non ergo habebat ius aliquod Ieroboam, ad petendum decem tribus: & a fortiori ad repetendum per arma, & ad conſpirandum contra Salomonem, ad recuperandum iſtas decem tribus: peccauit ergo Ieroboam leuãdo manum contra Salomonem. *Et hæc eſt cauſa rebellionis aduerſus eum.* Scilicet, Iſta, quæ ſequitur, fuit cauſa rebellionis Ieroboam contra Salomonem. *Quia Salomon ædificauit Mello, & coæquauit voraginem ciuitatis Dauid patris ſui.* Mellò vocatur quædam platea, quæ erat intra montem Sion, quam Dauid reliquit patentem, ſcilicet, non faciendo in ea aliquod ædificium, vt patet præcedenti libro, cap. 5. Scilicet, Aedificauit Dauid per gyrum a Mello, & intrinſecus, ſcilicet, incepit ædificare a loco Mello, & non fecit ædificia in ipſa platea, quæ vocabatur Mello: Salomon autem ædificauit Mello, ſcilicet, impleuit plateam illam domibus. Et vt dicunt Hebræi, habitabant in illis ſerui filiæ Pharaonis. Vorago etiam profunda erat intra ciuitatem Dauid, idest, in caſtro montis Sion: & illa erat ad aliquem vſum vtilem Iſraelitis: ideo Dauid non coæquauit illam: Salomon autem ductus cupiditate ædificandi domos pro ſeruis ſuis, & ſeruis filiæ Pharaonis, coæquauit voraginem illam, & ædificauit ibi domos.

F *Quomodo Ieroboam habuit occaſionem inſurgendi contra Salomonem, propter ædificationem Mello.*
Quæſt. XXIX.

QVAERETVR quomodo Ieroboam habuit occaſionem inſurgendi cõtra Salomonem, propter ædificationem Mello. Reſpondent quidam, quòd Ieroboam erat vir nobilis, & induſtrius valde: & ob hoc Salomon præpoſuit eum ſuper tributa duarum tribuum, ſcilicet, Manaſſe, & Ephraim, vt patet infra in litera. Poſtea autem, cum ædificaret Mello, videns, quòd eſſet vir induſtrius, præpoſuit eum ædificatoribus Mello, & ſemouit eum a præpoſitura tributorum: & quia Salomon mouerat eum a
G maiori officio in minus iratus eſt, & conatus fuit rebellare Salomoni, & inuadere regnum. Sed iſtud non ſtat; quia non eſt ſatis veriſimile, quòd Salomon deieciſſet ipſum Ieroboam a maiori officio in minus, niſi fortè daretur ei in pœnam; quod non apparet, ſed potius contrarium, ſcilicet, quòd Salomon diligeret ipſum Ieroboam, quia erat vir induſtrius: & ob hoc, licet nullius dignitatis eſſet prius Salomon promouit eũ, vt eſſet præfectus ſup duas tribus Ephraim, & Manaſſe ad colligendum tributa. Item litera repugnat huic ſenſui: quia prius ponitur ædificatio Mello: deinde ponitur quomodo Ieroboam factus fuerit præfectus ſuper tribum Ephraim, & Manaſſe. Ideo dicendum, quòd iſte fuit ordo, ſcilicet, quòd Iero-
H boam fuit a principio vir priuatus: rex autem cognoſcens induſtriam eius, præpoſuit eum artificibus, qui ædificabant Mello, & coæquabant voraginem. Deinde cũ ſucceſſiuè appareret magis induſtria Ieroboã, conſtituit eum Salomon præpoſitum, ſuper tributa Ephraim, & Manaſſe. Aliter dicit Rabbi Salomon, ſcilicet, quòd cauſa indignationis, & conſpirationis Ieroboam contra Salomonem fuit, quia ædificauit Mello. Vult enim, quòd Dauid reliquerat plateam illam patentem apud locum templi pro peregrinis, qui venirent ad feſtiuitates, Salomon autem nunc implebat plateam illam ædificijs: ideo agebat contra religionem: & ob hoc Ieroboam increpuit eum; & quia non conſenſit, inſurrexit contra eum ad auferendum Regnum. Sed iſtud non eſt veriſimile: quia Ieroboam non erat tam religioſus, vt moueretur ad increpandum Salomonem, propter ædificationem Mello. Etiam non erat iſta cauſa rationabilis ad inſurgendum contra Salomonem: ideo ſi Ieroboam moueretur bono zelo ad increpãdum Salomonem, etiam ſi non aſſentiret ei, non moueretur ad conſpirandum contra ipſum. Dicendum igitur, quòd aut ponimus Ieroboam ſurrexiſſe contra Salomonem, poſtquàm Ahias Silonites dixit ei, quòd habiturus eſſet regnum ſuper decem tribus Iſrael, aut ſurrexit prius. Si dicamus primum, ſcilicet, quòd ſurrexit poſt verba Ahiæ, facilis eſt cauſa rebellionis, ſcilicet, quòd Ieroboam, cum audiſſet, quòd Deus vellet eum face-
K re regem, impatiens moræ, non expectabat tempus, quo compleret Deus promiſſionem ſuam: ſed ipſe voluit per ſe obtinere regnum: & ad hoc congregauit ſibi ſocios de tribu ſua. Si autem dicatur, quòd inſurrexit ante verba Ahiæ, dicetur, quòd Ieroboam, quia erat vir induſtrius, conſtitutus eſt a Salomone ſuper duas tribus ad colligendum tributa: & cum videret Ieroboam ſe ſublimatum ad honorem magnũ, cepit deſiderare regnum, & ſic fecit coniurationem cum aliquibus de tribu ſua. Sed dicetur, quæ poſitio iſtarum eſt rationabilior? Dicendum, quòd rationabilior eſt ſecunda, ſcilicet, quòd ſurrexerit ante verba Ahiæ, & hoc propter duo: primò, quia ordo literæ eſt iſte, ſcilicet, quia primò ponitur inſurrectio Ieroboam

Rabbi Salomon.

Surrexit Ieroboam ante verba Ahiæ propter duo.

boam in Salomonem: deinde multo post ponuntur verba Ahiæ. Secundum est, quia dicitur hic, quòd causa rebellionis fuit; quia Salomon ædificauit Mello: & postea dicitur, quòd constituit ipsum Ieroboam super tributa domus Ioseph: ideo necesse est, quòd ista duo aliquo modo pertineant ad causam insurrectionis, alioquin ponerentur superflue. Et sic dicetur, quòd causa insurrectionis fuit; quia Salomon præposuit Ieroboam ædificatoribus Mello: deinde apparente magis industria, præposuit eum tributis domus Ephraim, & Manasse: & ob hoc elatus fuit in corde suo præ magnitudine honoris, & cœpit desiderare regnum, & conspirare cum fautoribus suis. *Erat autem Ieroboam vir fortis, & potens.* Scilicet, Robustus corpore, & potens in armis: & ista incitauerunt Salomonem, vt poneret eum in magno honore. Et etiam incitauerunt ipsum Ieroboam, vt desideraret regnare, cum videret se ad hoc dispositum. *Vidensque Salomon adolescentem bonæ indolis, & industrium.* Scilicet, Vidit eum bonæ dispositionis in corpore: quia pulcher erat, & robustus: & vidit bonam dispositionem animæ, scilicet, quia erat vir industrius ad tractandum negocia. *Constituerat eum præfectum super tributa vniuersæ domus Ioseph.* Idest, Fecit, quòd esset collector tributorum in tribu Ephraim, & Manasse. Vocantur autem istæ duæ tribus, tota domus Ioseph: quia istæ duæ tribus erant de filijs Ioseph. Nam Ioseph erat vnus de filijs Iacob, & habiturus erat vnicam sortem in terra Israel, sicut cæteri filij Iacob: fecit tamen Iacob, quod duo filij Ioseph, scilicet, Manasse, & Ephraim haberent duas sortes, & essent duæ tribus, sicut duo de filijs Iacob, Genes. 48. Et istæ duæ tribus vocabantur domus Ioseph: & ob hoc dicitur tota domus Ioseph, vt intelligatur pro vtraque tribu: quia alioquin poterat accipi pro vna illarum. Et fuit præpositus istis tribubus, quia ipse fuit de domo Ioseph, scilicet, de tribu Ephraim. *Factum est igitur in tempore illo, vt Ieroboam egrederetur de Ierusalem.* Scilicet, Postquàm factus erat Ieroboam præpositus duarum tribuum, accidit, quòd egrederetur semel de Ierusalem, & tunc factum est hoc. *Et inueniret eum Ahias Silonites Propheta in via.* Iste Ahias vocatur Silonites, idest, de vrbe Silo, in qua fuerat tabernaculum Domini a principio introitus Israelitarum in terram Chanaan, Iosue 18. Et iste denunciauit de Regno ipsi Ieroboam, vt patet hic: & ob hoc, postquàm regnauit Ieroboam, & ægrotabat filius suus, misit Ieroboam vxorem suam ad Ahiam Silonitem, qui iam cæcus erat, mutato habitu, vt consuleret pro salute pueri, infra 14.

Ahias Silonites quare locutus est ad Ieroboam, extra Ierusalem. *Quæst.* XXX.

QVÆRETVR quare dicitur, quòd accidit istud extra Ierusalem. Aliquis dicet, quòd sic factũ est a casu, quòd Ahias inueniret Ieroboã extra vrbem, & ibi locutus est ei. Dicendum, quòd hoc non stat; quia non fuit a casu. Nam Propheta mittebatur a Deo ad dicendum ista Ieroboam: ideo non dixit a casu, sed obseruauit locum illum, quasi ibi esset maior opportunitas. Nam timebat Ahias ista dicere Ieroboam in ciuitate: eo quòd sequebatur inde periculum sui, & Ieroboam. Patet hoc, quòd ista erant cõtra Salomonem: ideo si ipse sciret, quòd Ahias talia dixisset contra eum, voluisset eum occidere, vel saltem conaretur occidere ipsum Ieroboã. Quod patet, quia postea audiuit ista Salomon, & voluit tenere Ieroboam ad occidendum eum; ipse autem fugit in Aegyptum, infra in litera. Et quia si in vrbe diceret ista Ahias ad Ieroboam, putaret, quod

A peruenirent ad aures Salomonis, noluit dicere in vrbe, sed in agro. Quòd autem ob hoc fecerit, patet, quia dicitur infra. Erant autem duo tantum in agro, idest, non erat ibi alius, qui posset videre hæc: & ob hoc ibi facta sunt. Simile est de alijs Prophetis. Nam quando mittebantur ad nunciandum aliqua similia, in secreto nunciabant, vt euitarent periculum. Sic fuit de Samuele, quando iuit ad vngendum Dauid in regem, viuente Saule: nam dixit ad Dominum: Audiet Saul, & interficiet me: Deus autem iussit ei, quòd acciperet vitulum, & iret in Bethlehem, dicens, quòd ibat ad immolandum: & sic occultata est res, supra 1. libro, cap. 16. Sic etiam, quando misit Elisæus Propheta, vnum de filijs Prophetarum ad vngendum Iehu in regem Israel, viuente Ieroboam rege, iussit ei,
B quòd introiret in cubiculum interius, & ibi funderet oleum super caput eius, nullo vidente, sequenti lib. cap. 9. *Opertus pallio nouo.* Scilicet, Tunc quando locutus est ad Ieroboam, opertus erat pallio nouo, & illud scidit. *Erant autem duo tantum in agro.* Scilicet, Quando ista facta sunt, soli duo erant in agro. Istud dicitur ad signandum, quòd Propheta obseruauit tẽpus, vt nullus præsens esset, qui rem posset notificare Salomoni: quod verteretur in periculum Ieroboam, & Ahiæ. *Apprehendensque Ahias pallium suum nouum, quo opertus erat, scidit illud in duodecim partes.* Istud fecit vidente Ieroboam, ad significandum duodecim tribus Israel, quæ nunc diuidendæ erant, scilicet, decem
C in partem vnam, & duæ in partem alteram. *Et ait ad Ieroboam, Tolle tibi decem scissuras.* Scilicet, Ahias diuisit pallium in duodecim partes, quasi æquales, & de illis iussit sumere Ieroboam decem, quia regnaturus erat super decem tribus.

Quare Ahias diuisit pallium ad prophetandum diuisionem regni. *Quæst.* XXXI.

QVÆRETVR quare Ahias diuisit pallium suũ ad prophetandum de diuisione regni, quia ista scissio pallij nihil proficiebat. Respondendum, quòd factum est propter duo. Primum fuit, quia in Veteri Testamẽto modus fuit Prophetarum,
D sæpe prophetare in rebus potius, quàm in verbis. Sic enim Isaias prophetauit captiuitatem Aegyptiorum, & Aethiopum. Nam ambulauit Isaias tribus diebus nudus, & discalciatus per Ierusalem, ad signandum, quòd tribus annis essent captiui Aegyptij, & Aethiopes, & nudi ducerentur in captiuitatem, Isa. 20. Sic etiam Ieremias fecit catenas ligneas, & posuit in collo suo in Ierusalem: misitque eas ad regem Edom, & regem Moab, & regem Ammon, & regem Tyri, & regem Sidonis, vt significaretur per hoc, quòd ducerentur captiui a Nabuchodonosor, vt patet Ierem. 27. Sic etiam prophetabat sæpissime Ezechiel, scilicet, quando ordinauit murum ferreum cõtra Ierusalem: & quando dormiuit super latus dextrum, & deinde
E super sinistrum; & fecit panem in stercore bouis. Ezechiel. 4. Deinde rasit omnes pilos totius corporis sui, Ezechiel. 5. Et multa alia: nam fere totus Ezechiel in hoc modo prophetandi est. Voluit ergo Deus, quòd etiam Ahias sic prophetaret de diuisione regni. Fuit autem conuenienter facta designatio diuisionis regni per scissionem pallij: quia sic regnum diuidendum erat. Sic etiam prophetauit Samuel coram Saule ablationem Regni. Nam Saul volens tenere Samuelem, ne recederet, rupit parum de chlamide eius, & illico dixit Samuel: Scidit Deus a te Regnum Israel hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te, supra 1. libro, cap. 15. Causa secunda fuit ad magis certificandum, & imprimendum. Nam Prophetiæ,

phetiæ, quæ fiebant in rebus, & verbis, magis certificabant ipsos audientes, quàm Prophetiæ factæ in solis verbis: & quia Deus volebat certificare Ieroboam de regno, iussit fieri prophetiam ad eum in rebus, scilicet, scindendo pallium.

Quare dicitur de pallio nouo Ahiæ. Quæst. XXXII.

QVAERETVR vlterius, quare dicitur de pallio nouo Ahiæ. Respondebit aliquis, quòd istud fuit per accidens: Nam accidit ipsum Ahiam tunc indutum esse pallio nouo, & scidit illud: Si autem indutus fuisset pallio veteri, scidisset pallium vetus. Respondendum, quòd non stat: quia si per accidens esset, pallium esse nouum, vel vetus, nō curaret scriptura exprimere, tanquam nihil ageret ad sententiam: exprimit tamē illud studiosè bis: nam primo dicitur, Inuenit eum Ahias Propheta indutus pallio nouo. & iterum dicitur, quòd Ahias scidit pallium nouum, quo erat indutus: & tamen non fieret sæpe de hoc mentio, nisi ad aliquid induceretur. Dicendum autem, quòd inducitur ad significandum certitudinem prophetiæ. Nam sicut, quòd Ahias scinderet pallium, significabat aliquam certitudinem: quia non erat verisimile, quòd Ahias scinderet pallium inutiliter: ita a fortiori, cum pallium esset nouū, & fortè magni valoris, non esset verisimile, quòd ipse sponte scinderet illud, sed Deo iubente: & sic certa essent verba sua. Si autem pallium esset vetus, & fere inutile, non esset tanta certitudo prophetiæ, quia pro leuiori causa moueretur Ahias ad scindendum illud. *Hæc enim dicit Dominus Deus Israel, Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis.* Idest, De posteritate eius: nam non scidit Deus regnum de manu Salomonis, vt patet supra, scilicet, Veruntamen in diebus tuis non faciam, sed de manu filij tui scindam illud. *Et dabo tibi decem tribus.* Scilicet, Omnes tribus præter Iudam, & Beniamin, quæ manserunt cum Roboam. Ex hoc patet, quòd Ieroboam non habebat ius aliquod ad insurgendum contra Salomonem, petendo regnum: quia non habebat aliquod ius in re, sed solum promissio erat facta de dando.

Si Deus actualiter nunc dedisset Ieroboam ius regnandi, an liceret ei insurgere contra Salomonem. Etiam si Ieroboam vnctus fuisset in Regem, non debuisset insurgere contra Salomonem, quia promissio erat pro futuro.
Quæstio. XXXIII.

QVAERETVR si Deus actualiter dedisset nunc ius regnandi Ieroboam, an licuisset ei insurgere contra Salomonem ad capiendum regnum. Respondendum, quòd tradere ei ius actualiter, erat vngere eum in regem: sicut cum Samuel vnxit Saulem, & dixit ei: Ecce vnxit te Deus in principem super hæræditatem suam, supra 1. libro, cap. 10. Dicendum tamen, quòd si solum nunc fuisset vnctus in Regem Ieroboam per Ahiam Prophetam, non competebat ei ius petendi regnum, eo quòd tempore Salomonis regnum manere debebat vnitum, & tempore filij sui debebat diuidi, vt patet supra: Ideo istud ius quod competebat ex collatione, & vnctione, non erat pro præsenti, sed pro futuro. Sed aliquis dicet, quòd forrè Ieroboam nesciebat illud, quia dictum fuerat secretè Salomoni. Dicendum, quòd non stat, quia etiam Ahias dixit ad Ieroboam: Auferam autem regnum de manu filij eius, & dabo tibi decem tribus: filio autem eius dabo vnam tribum; ideo peccabat Ieroboam, cum ante tempus vellet vsurpare regnum contra decretum Dei. Sed dicetur,

F ponatur quòd Deus non dixisset Ieroboam, nec Salomoni, quòd de manu filij Salomonis auferendum esset regnum, & non de manu Salomonis, nunquid poterat Ieroboam viuente Salomone, conari ad regnum? Respondendum, quòd si Ahias solum vngeret Ieroboam in regem, & non diceret ei aliud, non licebat Ieroboam conspirare contra Salomonem ad auferendum regnum: sed debebat expectare, quòd Deus sibi daret illud, siue viuente Salomone, siue mortuo illo. Nam Deus dixerat: Ego scindam regnū de manu Salomonis, & dabo tibi tribus decem: ergo Deus ipse facturus erat, & non debebat Salomoni Ieroboam auferre regnum per insidias, aut vi armata. Sic patet de Dauid, quia Deus fecit illum vngi in Re-
G gem per Samuelem supra 1. lib. cap. 16. Et tamen non illico conatus est aspirare ad regnum, quamuis sæpe ad hoc haberet opportunitatem: immo quamquam Saul iniustè persequeretur eum, & Dauid potuisset eum bis occidere, scilicet, in spelunca, & postea quando accepit lanceam, & vas, supra 1. libro, cap. 24. & 26. Noluit, sed expectauit, quòd ipse per se moreretur. Mortuo autem illo, adhuc non conatus est regnare super Israel; sed ipso non petente, viri Iuda vnxerunt eum in regem, præceden. lib. cap. 2. Hoc autem faciebat, quia putabat peccatum esse mittere manum in Saulem, aut velle auferre ei regnum; eo quòd erat vnctus a Deo, supra 1. libro, cap. 24. & 26. Et tamen tunc iam reprobatus erat a Deo publicè Saul, supra
H 1. lib. cap. 15. Ita ergo esset nunc in Salomone: nam ipse erat Christus Domini, idest, vnctus in regem per mandatum Dei, vt patet præcedenti libro, cap. 7. & 1. Paralipomenon 22. Ergo peccatum erat ipsi Ieroboā quòd vellet mittere manum in eum, aut conaretur auferre ei regnum clam, vel palam. Sed debebat permittere, quòd ipse per se moreretur: Sic dixit Dauid de Saule, supra 1. libro, cap. 24. Scilicet, Viuit Dominus, quia nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit, vt moriatur, aut descendens in prelium perierit, propitius sit mihi Dominus, vt non mittam manum meam in Christum Domini. *Porro vna tribus remanebit ei.* Idest, Remanebit posteritati suæ; quia ipse semper habuit duodecim tribus, cum non fuerit di-
I uisum regnum eo viuente. Et dicitur vna tribus, scilicet, tribus Beniamin: nam duæ tribus manserunt ei, scilicet, Iuda, & Beniamin; quia tamen Iuda erat sua tribus, non censebatur ei manere, sed illa, quæ nō erat sua, scilicet, tribus Beniamin, vt supra dictum est. *Propter seruum meum Dauid.* q. d. Ipse Salomon merebatur, quòd posteritas sua totaliter priuaretur Regno; quia tamen posteritas sua est posteritas Dauid, noluit Deus, quòd totaliter Regno careret propter merita Dauid. *Et Ierusalem ciuitatem, quam elegi ex omnibus tribubus Israel.* Idest, Propter Ierusalem faciam, vt non priuetur Regno; quia etiam priuaretur Ierusalem honore sedis Regni, vt supra declaratum est. Elegit autem Deus Ierusalem ex omnibus tribubus Israel, sci-
K licet, non elegit aliquam ciuitatem in toto Israel, vt ibi ædificaretur sibi templum, nisi in Ierusalem, vt patet 2. Paralipomenon 6. Scilicet, Elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea. *Eo quòd dereliquerit me.* Scilicet, Non secutus est legem meam, nec desiderauit me colere. *Et adorauerit Astarthem Deam Sidoniorum.* Ista erat Iuno vxor Iouis, & adorabat eam Salomon, & fecit ei templum propter vxores Sidonias, quas habebat, vt supra dictum est. *Et Chamos Deum Moab.* Iste est principalis Deus Moabitarum. *Et Moloch Deum filiorum Ammon.* Iste est præcipuus Deus Ammonitarū, de quibus supra. Alios etiam Deos coluit Salomon, quia Deos omnium vxorum suarum colebat, vt patet supra. *Et non ambulauerit in vijs meis.* Scilicet, In

præceptis

præceptis meis; quæ sunt viæ ad me ducentes: vel quæ sunt viæ a me impositæ. Quomodo autem præcepta sint viæ Domini, declaratum est magis supra 2. *Vt faceret iustitiam coram me.* Scilicet, Vt obseruaret id, quod iustum erat. Et accipitur hic iustitia, pro ipsa iustitia legali, de qua Aristot. 5. Ethicorum. Quæ continet omnem virtutem, & secundum eam iustè se habet homo ad Deum, & ad proximum. Vel accipitur facere iustitiam, idest, rectè iudicare in causis foralibus; quia fortè Salomon circa senectutem, cum deprauaretur circa Deum, deprauabatur etiã circa proximum: & interdum ex affectione, vel alias iudicabat iniquè, sed primum verius est. *Et præcepta mea, & iudicia mea.* Idest, Non fecit præcepta mea, quæ vocantur cæremonialia, moralia, & iudicialia. Nomine autem præceptorum intelliguntur cæremonialia, & moralia. *Sicut Dauid pater eius.* Scilicet, Dauid fuit valde deicola, & quamquam interdum peccaret ex passione: in his tamen, quæ concernebant statum cultus Dei, nunquam peccauit, sed potius augmentauit nimis cultum diuinum. *Nec auferam omne regnum de manu eius.* Idest, De manu posteritatis eius, quia duæ tribus mansuræ erant posteris Salomonis. *Sed ducem ponam eum cunctis diebus vitæ suæ.* Intelligitur de posteritate sua, scilicet, ponam eum, idest, posteritatem suam, ducem, idest, regnantem cunctis diebus vitæ suæ, idest, omnibus diebus, quibus durauit posteritas filiorum Salomonis: Et intelligitur quandiu durauerunt in terra sua, vsque ad captiuitatem Babylonis; quia semper ante illam manserunt reges de tribu Iuda: post reditum verò de captiuitate, fuerunt regentes sacerdotes Machabæi, qui mixtim erant de tribu Iuda, & de tribu Leui. Et dicitur, ponam eum Ducem, idest, Regem. Aliqui putant, quòd vocatus est hic Dux, & non Rex; quia iam aliquo modo descendebat ab honore Regali, cum prius dominaretur super duodecim tribus, & non super duas solum: Duces autem minores sunt Regibus. Sed dicendum, quòd hic non accipitur Dux, prout signat minorem statum, sed accipitur pro Rege, sic patet supra 1. lib. cap. 9. Scilicet, Mittam ad te virum de Beniamin, & vnges eum in Ducem super populum meum Israel: & dicitur illud de Saule, qui vnctus fuit in regem super omnes duodecim tribus Israel. *Propter Dauid seruum meum, quem elegi.* Scilicet, Propter merita illius: Deus enim elegerat a principio Saulem, quia tamen ille non permansit in cultu Dei, Deus abiecit illum, & dicitur non electus. De Dauid autem dicitur, quòd Deus elegit eum, vnde supra 1. lib. cap. 13. dicitur: Inueni virum secundum cor meum, quod de nullo alio rege dicitur. Et intãtum dicitur Dauid electus, quòd nullus alius dicitur electus, nisi ipse ante eum. 2. Paralipomenon 6. Scilicet, A die, qua eduxi populum meum de terra Aegypti, non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Israel, vt ædificaretur in ea domus nomini meo: nec elegi alium virum quemquam, vt esset dux in populo meo; sed elegi Dauid, vt constituerem eum super populum meum Israel. *Qui custodiuit mandata mea, & præcepta mea.* Per ista intelliguntur omnia genera præceptorum, scilicet, moralium, cæremonialium, iudicialium: nam in omnibus fuit diligens obseruator Dauid; ideo ipse non solum meruit regnum pro se ipso, sed etiam pro posteris suis: quia Deus dixit, quòd ipse conseruabat misericordiam suam omnibus diligentibus eum, vsque ad mille generationes, Exodi 34. & Numeri 14. Ideo quamquam peccauit Salomon, & posteritas sua: quia tamen Dauid fuit vir bonus, meruit, vt regnum maneret in tota posteritate sua. *Auferam autem regnum de manu filij eius.* Scilicet, De manu Roboam. Nam viuente Salomone

A Deus noluit diuidere regnum propter honorem Dauid, vt supra declaratum est. Et dicitur, Auferam regnum, idest, diuidam: quia non fuit regnum Salomonis ablatum de manu posteritatis suæ, sed fuit diuisum. *Et dabo tibi decem tribus.* Scilicet, Quando Israelitæ elegerunt regem, mortuo Salomone, decem tribus recesserunt a Roboam, & accesserunt a Ieroboam, sequenti cap. *Filio autem eius dabo tribum vnam.* Scilicet, Dabo ei tribum Beniamin: nam tribum Iuda ipsi posteri Dauid per se habebant, cum essent de illa, & non dicebatur eis dari. *Vt remaneat lucerna Dauid seruo meo.* Idest, Vt maneat aliquis successor de stirpe Dauid. Iste modus loquendi est in veteri testa-

B mento, scilicet, quòd aliquis relinquit lucernam, quãdo relinquit aliquos filios succedentes sibi. Sic dixit mulier Thecuitis ad Dauid. Et quærunt extinguere scintillam meam, quæ relicta est, vt non supersit viro meo nomen, & reliquiæ super terram, præceden. lib. cap. 14. Et accipitur ibi scintilla pro filio. Vocatur autem scintilla, vel lucerna, quia vtrumque est aliquid viuens: Ita qui relinquit hæredem, relinquit aliquid viuens. Hic tamen non solum accipitur lucerna pro hærede, vel successore: sed pro herede manente in dignitate, in qua erat prædecessor. Nam dato, quòd non haberet posteritas Dauid, cui regnum relinqueretur: viuens tamen, non dicebatur manere lucerna Dauid, si filij sui non tenerent semper regnum; ideo accipitur lucerna pro successore in dignitate paterna.

C *Cunctis diebus coram me.* Dr̃ cunctis diebus, i. multo tp̃e. Nam non mansit regnum posterorũ Dauid omni tẽpore, cum nunc non maneat: sed vocantur cuncti dies, vsque ad aduentum Christi: quia tunc ceperunt esse super Israelitas reges, qui non erant de stirpe Dauid. Dicitur autem coram me, idest, me volente, & approbante. Vel quia omnia, quæ fiunt dicuntur fieri coram Deo. *In Ierusalem.* Scilicet, Quia ibi debebat esse semper sedes regni posteritatis Dauid. *Ciuitate quam elegi, vt sit nomen meum ibi.* Idest, Ego elegi Ierusalem, vt sit ibi nomen meum, idest, vt ædificetur ciuitas nomini meo. *Te autem assumam.* Scilicet, Vt sis rex. Ex hoc patet, quòd non poterat Ieroboam propria auctoritate insurgere contra Salomonem ad

D auferendum ei regnum: sed Deus debebat ei dare illud, cum dicat, quòd assumeret eum. *Et regnabis super omnia, quæ desiderat anima tua.* Scilicet, Regnabis super decem tribus Israel, & habebis omnia, quæ desideras: quia cum Ieroboam nunquam fuisset in magno principatu, satis, & super satis sibi erat, regnare super decem tribus. *Erisque Rex super Israel.* Idest, Super decem tribus, quæ vocabuntur Israel: regnum autem posterorum Salomonis vocabitur regnum Iudæ. Pro hoc sciendum, quòd a principio omnes duodecim tribus Israel, comprehendebantur sub hoc nomine Israel: & cum dicebatur Israel aliquid agere, intelligebatur de omnibus tribubus, nulla habita differentia, & istud durauit vsque ad mortem Saulis.

E Postea verò tribus Iuda vnxit super se in Regem Dauid, & reliquę vndecim tribus vnxerunt Isboseth filium Saulis, præcedenti libro, cap. 2. Et durauit ista distinctio per septem annos, & dimidium, quibus regnauit in Ebron, præcedenti lib. cap. 5. Deinde redierunt omnes duodecim tribus ad Dauid: & tamen ex ipso tempore tribus Iuda cępit per se nominari; & reliquæ vndecim vocabantur Israel. Si autem aliquis obijciat, quòd tempore Saulis ante Dauid, tribus Iuda nominabatur distincta ab Israel; supra 1. libro, c. 15. & 11. Dicendum, quòd non nominabantur tunc tribus distinctæ: sed quia scriptor illius libri, fuit post mortem Dauid, quando iam distinguebantur Iuda, & Israel: ideo posuit distinctionem ibi, tamen non

erat

erat tempore Dauid. Vel potest dici, quòd non nominabatur tribus Iuda tunc distincta ab Israel, sicut postquàm cœpit regnare Dauid: quia tamen illa tribus erat magna, ponuntur ibi distincti pugnatores, qui erant de hac tribu. Mansit autem nomen Iuda distinctum ab Israel toto tempore Dauid, & Salomonis: ideo postea cum diuisum est regnũ, quamquam tribus Beniamin, quæ erat de Israel, manserit cum tribu Iuda, vocatum est Regnum Iuda; reliquæ autem decem tribus vocatæ sunt Israel: vnde dato, quòd cũ tribu Iuda mansissent duæ, vel tres tribus solum, vocaretur regnum Iuda: reliquæ autem tribus vocarentur semper Israel, siue multæ, siue paucæ essent.

Diuisio Regni ex qua causa facta fuit.
Quæst. XXXIIII.

QVAERETVR circa id, quod supra dictum est, scilicet, quòd regnum Salomonis diuideretur, quia coluit idola: nam videtur, quòd non fuerit propter hoc diuisum: sed vt Nicolaus, & Hebræi asserunt, diuisio facta est, quia Dauid iussit, quòd Miphiboseth diuideret possessiones cum Siba seruo suo, præcedenti libro, cap. 19. Vnde dicit Rabbi Sa. quòd quando Dauid dixit ad Miphiboseth, Tu, & Siba diuidite inter vos, audita est quædam vox de cœlo, dicens, Roboam, & Ieroboam diuident regnum inter se. Nicolaus respondet ad hoc, quòd ex illo actu Dauid promeruit fieri diuisionem in regno posteritatis suæ. Et tamen non est inconueniens, quòd peccatum Salomonis esset promeritorium huius; quia satis stat esse multas causas partiales eiusdẽ effectus, licet non contingat esse multas causas totales, potissimè si non sunt subordinatæ. Sed istud non stat; quia dicere, quòd Dauid ex aliquo actu suo promeruit diuisionem regni, vel quòd saltem propter aliquem actum illius Deus regnum diuiserit, videtur esse valde irrationabile: nam supra 8. & 9. dicitur, Quòd si Salomon custodiret mandata Domini, sicut custodiuit Dauid, semper esset thronus regni Israel in posteritate sua; si tamẽ Dauid promeruisset diuisionem istam, dato quòd Salomon peccaret, vel bene ageret, nihil mutaretur; quia etiam si esset sanctissimus, necesse erat fieri diuisionem regni, si Dauid illam promeruisset, & propter peccata illius Deus futuram diuisionem sententiasset: & tamen est contra literam; ergo ex solo actu Salomonis fuit diuisio. Item Deus dixit, quòd regnum diuideretur; eo quòd non custodierat Salomon præcepta Dei, sicut Dauid, supra in litera: ergo videtur, quòd Dauid non promeruerat diuisionem: quia alioquin Salomon custodiens præcepta Dei, non magis, quàm Dauid poterat mereri diuisionem. Item supra in litera dicitur, quòd Deus non abstulit totum regnum posteritati Salomonis propter Dauid, sed reliquit vnam tribum: nimis ergo repugnant, quòd Dauid promeruerit diuisionem, & quod ipse meruerit, vt non totaliter diuideretur regnum, sed manerent duæ tribus cum posteritate Salomonis: quòd mereri, & demereri ab oppositis causis sunt. Sed litera manifestè vult, quòd Salomon demeruerit ablationem totalem regni; merita tamen Dauid fuerunt in oppositum, ne totum regnum auferretur, sed diuideretur. Item Dauid admonuit Salomonem, supra 2. Vt legem Dei sequeretur, vt confirmaret Deus promissionem, quam fecerat de regno; ergo videtur, quòd si Salomon nihil demeruisset, confirmatum fuisset regnum in eo, & in posteris suis. Si tamen Dauid promeruisset diuisionem, dato quòd Salomon fuisset sanctissimus, non confirmaret Deus primam promissionem, quam fecerat de

Opinio Nicol. & Hebræ.

F regno super totum Israel: ergo videtur, quòd Salomon demeruit solus istam diuisionem, & non Dauid. Cum autem obijcitur, quòd cum Dauid dixit, quòd Siba, & Miphiboseth diuiderent inter se, promeruit diuisionem regni. Dicendum, falsum esse, quia licet peccauit Dauid tunc, peccatum suum non fuit graue, potissimè ad diuisionem promerendum, vt declaratum fuit præcedenti libro, cap. 19. Cum autem dicitur, quòd venit vox de cęlo dicens Roboam, & Ieroboam diuident inter se regnum. Dicendum istud falsum esse, quia sunt figmenta Iudæorum, multa enim alia insana confingunt.

G *An Israelitæ poterant deponere Salomonem de Regno pro criminibus suis: & an peccarent non deponendo, cum esset publicus idolatra.* *Quæst.* XXXV.

QVAERETVR vlterius, an Israelitę poterant deponere Salomonem de regno pro criminibus suis. Respondendum, quòd crimina Salomonis erant duplicia: quædam erant de cultu idolorum: alia autem de præuaricatione aliorum præceptorum legis. Si de secundis loquamur, dicendum, quòd non licebat Israelitis deponere Salomonem. Pro quo sciendum, quòd non erat simile de Regibus illis, qui fuerunt in principio Regni Iudæorum, & de Regibus nostris. Nam Reges nostri in multis casibus possunt deponi, siue per Papam, siue ab ipsis re-
H gnicolis. Ad hoc autem non est idem modus: sed secundum diuersitatem terrarum sunt diuersæ leges municipales, tangentes de statu Regum, & depositione eorum. In principio tamen Regni Iudæorum erat ista præsuppositio, quòd pro nullis criminibus, quæ essent citra idolatriam, poterant Israelitæ priuare Regem suum. Et ratio huius erat: quia Israelitæ non instituebant Regem: ideo nec ipsi poterant destituere, vel deponere eum; quia instituere, & destituere ad eundem pertinere debent, sicut absoluere, & condemnare. Et quòd maius est, abundantioris potestatis est priuare, quàm instituere; quia inter corporalia, & spiritualia istud differt, scilicet, quòd corporalia facilius destruuntur, quàm construantur: in-
I corporalia autem facilius construuntur, quàm destruantur: ideo ad deponendum aliquem, vel degradandũ maior potestas, & solennitas requiritur, quàm ad ordinandum eum, & sic de omnibus alijs iuribus incorporalibus. De hoc extra de translatio. Episc. vel electi. cap. Inter corporalia: Sed Israelitæ a principio non habebant potestatem sibi eligendi Regem, sed Deus eligebat eum, & vngebat per Prophetas suos, vt patet de Saule, supra 1. libro, cap. 9. & 10. De Dauid, eodem libro, cap. 16. De Salomone autem, præcedenti libro, cap. 7. & 1. Paralipomenon 22. Ideo Israelitæ non audebant repugnare Regibus suis, licet mali essent; nec deponebant eos, expectantes quòd Deus deponeret illos, vel iudicaret de illis, vt vellet. Istud ap-
K paret ex verbis Dauid, supra 1. libro, cap. 26. Scilicet, Quis poterit manum mittere in Christum Domini, & innocens erit? Quasi dicat, Nullus poterit quicquam agere contra eum, quin peccet. Et hoc non solum occidendo eum, vel mutilando, sed etiam deponendo illos, vel saltem insurgendo cõtra eos: quia si liceret eos deponi, liceret etiam illos occidi, in casu, in quo nullo modo poterant deponi, nisi commisso bello; & bellum non poterat separari, nisi occiso Rege: Dauid tñ dixit, Viuit Dominus, quia nisi Dñs percusserit eum, aut dies eius venerit, vt moriatur, aut descendens in prelium perierit; propitius sit mihi Dominus, vt non mittam manum meam in Christũ Domini: ideo pro nullis peccatis licebat eos deponi.
Si

Pro sola idolatria rex poterat deponi inter Iudęos.

Si autem dicamus de idolatria, dicēdum, ꝙ istud erat crimen exceptū, quia pro hoc crimine iusserat Deus, ꝙ vir occideret vxorem suam, & filios, & filias, Deut. 13. ideo a fortiori regem deponi liceret pro hoc crimine potissimè, quia rege idolatrante, facilius totus populus declinaret ad idolatriam, sicut peccante summo sacerdote, totus populus peccabat, Leu. 4. Ideo satis videtur, ꝙ Israelitę possent deponere Salomonem de regno propter publicam idolatriam. Sed fortè ideo non deponebant, quia Deus dixerat, ꝙ semper maneret regnum in posteritate Dauid, si tñ ipsi priuarent Salomonem, non maneret regnum in hac posteritate, ideo non audebant priuare Salomonem, putantes se agere contra ordinationem Dei, sed expectabant, ꝙ Deus ipse aliter prouideret. Hoc videtur quibusdā, sed veritas declarabitur seq. quæst.

Israelitæ, an peccauerunt non deponendo Salomonem.
Quæst. XXXVI.

QVAERETVR, an Israelitę peccarent, quia non deponebant Salomonem, cum esset publicus idolatra, & tñ lex iubebat idolatras occidi. Rñdendum, ꝙ si Salomon totaliter subesset potestati populi, poterāt Israelitę priuare eum, & lapidare, quia comperto crimine idolatrię, lex iubebat non parci peccantibus, Deut. 13. & 17. Respondendum, ꝙ aut quæritur de tēpore illo, quo Salomon peccabat, & nihil fuerat sibi denunciatum de diuisione regni per Prophetam, aut de tempore illo, quod fuit post reuelationem per Prophetam. Si dicatur de secundo tempore, dicendum, ꝙ non licebat Israelitis priuare Salomonem regno, quāquam esset idolatra, quia Deus intromittebat se de punitione illius, ideo cessabat potestas populi. Et si forte populus vellet priuare Salomonem post illam prophetiam, peccaret, quia sententia populi esset contra sententiam Dei, cum Deus vellet, ꝙ Salomon etiam si peccaret, maneret in regno, & non diuideretur tempore eius, sed filij sui. Populus autem, priuando Salomonem regno, faceret ꝙ ipse non maneret in regno, nec filij sui, ideo peccarent istud faciendo. Si autem loquamur de tempore priusquam denunciaretur Salomoni diuisio regni futura, videbitur alicui, ꝙ Israelitę licitè possent, & deberent deponere eum propter idolatriam, cum lex imponeret mortem irremissibilem pro hoc crimine, Deut. 13. & 17. & tunc non prępudicarent sententię Dei, quia Deus non se intromittebat tunc de punitione Salomonis. Sed dicendum, ꝙ adhuc Israelitę non poterant deponere ipsum Salomonem, quia Deus dixerat ad Dauid, ꝙ quamquam filij sui peccarent, non auferret ab eis misericordiam suā, sed corriperet Deus in virga virorum: ergo non erat auferendum regnum ab eis, quamquam peccarent, quod satis patet pręced. lib. cap. 7. Si tñ Israelitę deponerent Salomonem, auferrēt misericordiā Dei ab eo, ideo ipsi peccarēt. Et sic per hoc pręcluserat eis Deus viam ad hoc, ꝙ non possent punire Salomonem, nec aliquem de posteris eius priuando eum regno. Ideo dicendum, ꝙ etiam si Salomon faceret peccata grauissima contra Deum, non poterant Israelitæ priuare eum, si tamen peccaret contra eos grauiter, scilicet opprimendo eos valde iniustè, vel deducendo eos in seruitutem, poterant resistere ei; non tanquam iudiciariè deponentes eum, sed recedendo ab eo, vel repugnando ei, tanquam hosti; quia nulla lex diuina priuat hominem legitima defensione, nec aliqua lex tam grauis est, quæ totaliter subijciat hominem voluntati alterius, sed solum subijcitur, inquantum manet homini legitima defensio. Cum autem nullus locus defensionis iustę manet, nulla obedientia est, nec ad regem, nec ad Papam, nec ad quemuis hominem,

Lex iusta quę.

A eo quòd potestas hominis a Deo est, & quęcunque a Deo sunt ordinata sunt, ad Rom. 13. Vnde potestas Ecclesiæ, quę maxima est, non est in destructionem, sed in constructionem. Si tamen esset aliqua lex, quæ totaliter subijceret hominem vnum alteri, non relicto aliquo loco iustæ defensionis, illa traderet potestatem in destructionē, ideo cuicunque potestati, vel Principi quando omnino exit limites rationis, repugnandum est. Sic enim esset si Salomon omnino grauaret subditos. Nec ad hoc obstabat diuina prænunciatio, scilicet quòd nunquam auferretur regnum de manu eius, & filiorum suorum, quia istud non erat mandatum, sed prænunciatio, quæ nullum obligat; cum non proferatur per modum obligandi, sed per

B modum iudicandi eorum euentum. *Si igitur audieris omnia, quæ præcepero tibi.* Hic denunciat Deus ipsi Ieroboam quomodo poterat regnum eius perpetuari, scilicet si ipse, & filij sui obseruarent mandata Dei. Et dicitur: Quæcunque præcepero tibi, idest quæcunque præcepi in lege, quæ generaliter ad omnes pertinet. Vel quæcunque præcepero, idest præcipiam per Prophetas: nam Deus sæpe mittebat Prophetas ad reges iubendo aliquid. *Et ambulaueris in vijs meis.* Scilicet in lege mea, quæ est via per quam ego iussi hominibus ambulare. *Et feceris quod rectum est coram me.* Idest feceris id, quod ego iudico esse rectum, & non quod tibi placet: nam quando homo peccat, agit id,

C quòd sibi rectum videtur, quia omnis malus est ignorans tertio Ethicorum, & tamen non agit quod est rectum coram Deo; ideo peccat. *Et custodieris mandata mea, & præcepta mea.* Per ista intelliguntur omnia tria genera præceptorum, scilicet moralium, iudicialium, ceremonialium, & nulla alia sunt in lege.

Sicut fecit Dauid seruus meus. Nolebat Deus obligare reges ad nunquam peccandum, ad hoc, quòd conseruaret eis statum suum. Nam dato, quòd aliquando peccarent modo humano, dum tamen ista peccata non essent directè contra cultum Dei, scilicet declinando ad idola, Deus faciliter remittebat, & conseruabat eis statum suum. Sic patet de Dauid, qui

D peccauit aliquando satis grauiter contra Deum, quia tamen nunquam declinauit ad idola, conseruauit ei statum suum; & dixit, se non petere aliquem virum perfectiorem Dauid, sed quòd custodirent reges pręcepta Dei, sicut custodierat Dauid. *Ero tecum.* Scilicet adiuuando te in omnibus, quæ incęperis. Sic dicitur Deut. 12. & 16. Et lętaberis in omni opere manuū tuarum, i. lętum finē habebis de omni opere manuū tuarū. Sic ēt dr̄ pręced. lib. c. 8. ꝙ Dn̄s fuit cum Dauid, atque protexit, & conseruauit eum ab oībus hostibus. *Et ædificabo tibi domum fidelem.* Vocat̄ domus fidelis, i. domus firma, vel immutabilis, s. ꝙ si Ieroboam seruaret legem Dei, Deus faceret, quòd posteri sui post eum semper regnarent, & non esset aliqua mutatio regni

E de posteritate sua in aliam progeniē. Sic dicitur de Sadoc sup. 1. lib. capitulo 2. Suscitabo mihi sacerdotem fidelem, & ædificabo ei domum fidelem, idest firmam de qua nunquam moueatur sacerdotium. *Quomodo ædificaui domum Dauid.* Idest ego ædificaui Dauid domum fidelem, quia ipse secutus est præcepta mea, quamquam posteri eius mali sunt: ita ego suscitabo omnibus posteris tuis domum fidelem, si tu secutus fueris mandata mea: Quòd autem Deus ædificauerit Dauid domum fidelem, patet præcedenti libri cap. septimo. *Tradam tibi Israel.* Idest tradam tibi decem tribus, quæ vocantur Israel: alię autem duę tribus vocabantur Iuda, ex causa supra assignata. *Et affligam semē Dauid super hoc.* Idest si tu fueris bonus, affligam filios Dauid propter te. quasi dicat si tu fueris bonus, prosperabitur regnum tuum: & quia tu, & filij Dauid estis

competitores, quando tu proſperaberis, illi deprimentur: & ſi tu male ages deprimeris, & conſequenter ipſi proſperabunt. Et ſic fuit multis diebus; qa q̃n reges de tribu Iuda nõ peccabant, Deus faciebat eos victores ꝯ Iſrael, cum verò peccarent, ſubijciebant Iſraelitis, vt patet ex ꝓceſſu iſtius libri, & ſequentis. *Veruntamen non cunctis diebus*. i. non durabit iſtud oĩ tpe. Iſtud põt intelligi dupl'r. Vno mõ, ꝙ in hoc ꝓnunciet euẽtus progeniei Ieroboam, & regni decem tribuũ, & eſt ſenſus, ꝙ quamquam aliquo tpe Deus afflixerit filios Dauid ꝑ Iſraelitas: tñ non durauit hoc ſp; qa decem tribus ductæ fuerunt in captiuitatẽ a rege Aſſyriorũ, ſeq. lib. c. 17. & ex tunc nõ afflixit Deus filios Iuda ꝑ Iſraelitas. Alr põt intelligi, ꝙ hic, ꝓnunciet ſub condõne ſtatus, qui ſecuturus erat in ꝓgenie Ieroboã, ſi ipſe nõ offenderet Deũ, ſ. ꝙ affligeret viros de tribu Iuda ꝑ Iſrael, & tñ non ſp, qa tpe Meſſiæ, q venturus erat de tribu Iuda mutaretur iſte ſtatus regnorũ, & non affligerent viri de regno Iſrael viros de regno Iuda, ſed reducerẽtur oĩa ad vnũ, ſ. qa ꝑ legẽ nouã Meſſię, quam ſuſciperent ceſſaret inter eos priſtina diſcordia. Ra. Sa. dicit, ꝙ intelligitur hoc de aduentu Meſſię: Nam ipſe ſubiecturus erat ſibi oĩa regna terrę, vt ipſe vult, & tũc decẽ tribus reſtituerent ad regnũ Iuda. Iſta fuit opinio Iudęorũ ab antiquo: vñ ẽt tpe Chriſti ſic opinabant Iudęi, & quia diſcipuli ſui credebant eũ eſſe Meſſiã, dixerunt ad eũ, q̃n aſcendebat in cęlũ: Dñe ſi in tpe hoc reſtitues regnũ Iſrael? i. reſtitues ad hoc, ꝙ ſit ſub ptãte regni Iude, Meſſias tñ non erat temporaliter dñaturus, ſed ſi viri de regno Iuda, & de regno Iſrael non offendiſſent Deũ, manentes ſine crimine vſq; ad aduentũ Meſſię, ipſe concordaſſet eos, ne inuicẽ ſibi nocerent. Quia cũ peccauerunt viri Iſrael, & tranſlati ſunt ad terrã Medorũ, & Perſarũ, non facta eſt aliqua concordia, cũ iſta verba Dei intelligant ſi Ieroboã ambulaiſſet in mandatis Dei. *Voluit ergo Salomon interficere Ieroboam*. ſ. audiuit Salomon quomodo Ahyas pronunciauerat Ieroboam regnaturum: ideo Salomon voluit occidere eum, ne regnaret.

Salomon an peccabat cum vellet occidere Ieroboam.
Quæſt. XXXVII.

QVAERETVR, an Salomon peccabat volendo occidere Ieroboam. Aliquis dicet, ꝙ ſic, quia volebat occidere eũ ꝑ prophetiam regni ſui, ſed iſtud a Deo erat, & ſine voluntate Ieroboam; qa non voluntate humana allata eſt aliq̃n prophetia, ſed ſpiritu ſancto dictante 2. Petri c. 2. Rñdendum, ꝙ in Ieroboã apparuerunt duo. Primum erat, ꝙ ipſe inſurrexit ꝯ Salomonem deſiderio regnandi, antequam Ahias aliquid diceret. Secundum erat, ꝙ Ahias locutus eſt ei de regno futuro. Pro primo iſtorum poterat Salomon licitè occidere Ieroboam; eo ꝙ comittebat ꝯ eum crimẽ leſę maieſtatis, non habens aliquod motiuum rõnabile. De ſecundo aũt dicendum, ꝙ aut Ieroboam audiẽs illa verba Ahiæ manere volebat in ſtatu ſuo priori, quouſq; Deus de illo aliter diſponeret, complendo in eo promiſſionem ſuam: aut volebat prætextu huius prophetiæ inſurgere ꝯ Salomonem clam, vel palam ad inuadendum totum regnum, vel partem. Si primò iſtorum modorum, Dicendum, ꝙ Salomon peccaret volẽdo eum occidere, quia Ieroboam nihil mali meruerat per hoc, ꝙ promiſſio de regno futuro ad eum fiebat; quia iſtud non pendebat ex voluntate ſua, aut poteſtate, ſed ex diſpoſitione Dei, pro qua nihil mali meremur. Si ſecundo modo, Salomon poterat iuſtè occidere Ieroboam; quia licet Deus promiſiſſet ei regnum, tñ non dicebat, ꝙ ipſe per ſe illud acciperet, ſed ꝙ Deus ſibi daret, & ꝙ non daret tempore Salo-

F monis, ſed tempore filij ſui. Quòd igitur vellet Ieroboam conſpirare ꝯ Salomonem, erat hoc propria auctoritate, & non ex Dei mandato, vel promiſſione, iõ licitè poterat occidi. Iſtud autem verum erat, niſi fortè Deus promitteret regnum ipſi Ieroboam, vt perſequeretur, vel deleret filios Salomonis, & ipſum Salomonẽ, quia ad idolatriam declinauerat, quia tũc immediatè poterat Ieroboam, habita opportunitate, pugnare contra Salomonem, & contra poſteritatẽ ſuã. Sic fuit de Iehu, quem Deus iuſſit in regem vngi, vt deleret ſtirpem Achab, & immediatè ipſe cępit occidere dominum ſuum, & filios eius, ſeq. lib. c. 9. & 10. & hoc fuit Deo valde gratum, vt patet ibidem. Non tamen fuit datum tale pręceptum Ieroboam; & ſic ni-
G hil agere debebat viuente Salomone. Sed reſpondendum eſt vt ſupra reſponſum fuit. *Qui ſurrexit, & aufugit in Aegyptũ*. ſ. Ieroboam videns, quòd Salomon perſequeretur eum ad mortem, fugit de Iſrael in Aegyptũ. *Ad Seſac regem Aegypti*. Iſte Seſac erat tunc rex Aegypti, & non erat iſte Pharao cuius filiam acceperat Salomon in vxorem, quia tunc non auſus fuiſſet Ieroboam fugere in Aegyptum, quia ſocer Salomonis occideret eum. Item patet, quia iſte Seſac rex Aegypti, poſtea venit ad pugnandum contra Roboam, in quinto anno regni ſui, & rapuit ea, quæ Salomon fecerat ſcuta aurea inf. 14. Si tamen fuiſſet ſocer Salomonis, non veniſſet ad pugnandum contra filium eius: ſed erat rex alius, & non de ſucceſſione illius Pharaonis
H ſoceri Salomonis, quia in Aegypto mutabantur proſapię ad regnandum, ſ. quodam tempore regnabãt viri de vna progenie, & alio tempore viri de alia progenie, & ſic iſte Pharao non pertinebat aliqua conſanguinitate, vel affinitate ad Salomonẽ, vel Roboã filiũ eius. *Et fuit in Aegypto vſque ad mortem Salomonis*. Toto tempore illius non auſus eſt venire in terram Iſrael, nec etiam mortuo illo venit timens Roboam, quouſque Iſraelitę miſerunt ad vocandum eum in Aegyptum. *Reliquum autem*. Hic ponitur quartum, ſcilicet Salomonis mors, & tumulatio, & dicitur. *Reliquum autem verborum Salomonis*. Ideſt omnia alia, quæ locutus eſt, vel omnia alia quæ egit. Nam verbum ponitur ſæpe pro ipſa re, quæ fit. Sic patet ſup. 1. lib. c. 3. ſ. Faciam ver-
I bũ, quòd qui audierit tinnient ambę aures eius, ideſt faciam rem mirabilem. *Et omnia quæ fecit*. Scilicet omnia ædificia ſua, & multa alia, in quibus apparuit magnificus. *Et ſapientia eius*. Scilicet de ſapientia eius pauca ſcripta ſunt hic: ſed cętera, quæ omiſſa ſunt enarrantur in libris de quibus hic dicitur. *Ecce vniuerſa ſcripta ſunt in libro verborum dierum Salomonis*. Iſte liber verborum dierum Salomonis fuit ſcriptus tempore Salomonis, ſicut ſcribuntur annalia quorumcunque gentium volentium habere hiſtorias. Et erat iſte liber autenticus, & fuit ſcriptus ante hunc librum, quia iſta compilatio librorum regum facta eſt per Ieremiam, vt dictum eſt in prologo huius libri: non ta-
K men fuit ille liber ſcriptus poſtea.

Liber Dierum Salomonis quis fuerit.
Quæſt. XXXVIII.

QVAERETVR, quis fuerit liber Dierum Salomonis. Aliqui reſpondent, quòd iſte eſt liber Paralip. in quo ſupplentur hiſtoriæ, quæ in libris Regum omiſſæ ſunt. Sed dicendum, quòd non ſtat; quia ibi non ponuntur plura geſta Salomonis, quam hic, ſed potius ponuntur hic plura, quam ibi. Item ibi fit remiſſio ſuper factis Salomonis ad quoſdam alios libros, ſicut hic. Dicendum, quòd iſte liber Dierum Salomonis poterat eſſe aliquis liber annalium. Nam reges magni cõſueuerunt

uerunt apud se habere Historiographos, qui annalia conscribunt, s. quę in quolibet anno accidũt in regno, & pro quolibet rege scribuntur sic diuersi libri annalium. Isti libri erant valde vulgati inter Hebræos tempore Ieremię, qui scripsit hanc compilationem, & quia in illis annalibus Salomonis erant gesta eius latissimè descripta, remittit Ieremias ad libros illos, vt ibi videatur, quæ hic minus habentur. Aliter potest dici, ꝙ ista non sint annalia, sed ꝙ aliqui Prophetæ scripserunt gesta Salomonis, quia erant contemporanei sui, & illi vocantur libri dierum Salomonis, quia ibi scripta erãt omnia gesta temporis sui. Sic patet 2. Par. 9. f. Reliqua vero operum Salomonis priorum, & nouissimorum scripta sunt in verbis Nathan Prophetę, & in libris Ahyę Silonitis, in visione quoque Addo videntis cõtra Ieroboam. Et istud secundum videtur verius. Isti autem libri non fuerunt translati ab Esdra, qñ reparata est tota lex ab eo, quę combusta fuerat a Chaldęis. Cã autem quare non translati sunt, fuit illa, quàm assignauimus sup. 4. de quibusdam libris historicis Gad Prophetę, quare non translati fuerint. *Dies autem quos regnauit Salomon in Ierusalem super omnem Israel.* Regnum Salomonis semper fuit in Ierusalem. Ibi.n. tenuerunt sedẽ omnes reges de tribu Iuda. Regnauit autem super totum Israel. Et istud ponitur ad differẽtiam Dauid, qui primò regnauit in Hebron, deinde in Ierusalem, s. 7. annis, & dimidio in Hebron super tribum Iuda, & 33. annis in Ierusalem super totum Israel, præced. lib. c. 5. & sup. 2. *Quadraginta anni sunt.* Iosephus dicit, ꝙ regnauit 80. annis, vt patet 8. antiquitatum, sed non est recipiendum dictum suum, cum sit manifestè contra scripturam. Potissimè, quia hic, & 2. Paralip. 9. ponuntur solum 40. anni. Aliqui volunt saluare Iosephum dicentes, ꝙ Salomon regnauerit 80. annis. Et 40. annis illorum regnauit ambulans in præceptis Dei, alijs autem 40. declinauit ad idolatriam, ideo scriptura sacra non posuit nisi 40. annos, quibus vixit in lege Domini. Sed istud improbatum fuit supra. Item non stat; quia scriptura ponit annos regum singulorum ad certificandum de temporibus, siue ergo vixerint benè, siue malè, oportet ꝙ omnes anni eorum exprimantur, alioquin nulla certificatio fiet temporis. Item si ponerentur anni, quibus vixit bene aliquis rex, & subticerentur alij, cum multi fuerint reges tam Iuda, quã Israel, qui semper malè vixerunt, non deberet poni aliquod tempus illorum, & tamen nullus est rex cuius non ponantur tempora, vel in libris istis, vel in Paralip. ergo non attenditur, ꝙ benè, vel malè vixerit quãtum ad discretionem annorum. Ideo dicẽdum, ꝙ nũquam subticentur anni alicuius regis propter peccata, sed siue benè, siue malè vixerit, non differt, ideo Salomon solum 40. annis regnauit, & illorum quædam pars in bono, & quædam in malo fuit. *Dormiuitq; Salomon cum patribus suis* .i. mortuus est sicut omnes patres sui. Vocatur autem dormitio mors, eo ꝙ mortui nihil operantur, sicut dormientes. Vel aliter vocatur dormitio mors naturalis, quæ fit sine aliqua violentia; eo quòd homines sic quietè moriũtur, sicut qui quietè dormiunt. *Et sepultus est in ciuitate Dauid patris sui.* Vocatur ciuitas Dauid castrum montis Sion, quia postquam expugnauit locum illũ, & cepit de manu Chananęorum, siue Iebusæorum, ædificauit muros in circuitu, & vocauit locum illum ciuitatem Dauid, præcedenti lib. cap. 5. In isto castro erat separatus quidam locus sepulchrorum regalium. Ibi enim sepultus est Dauid, & nunc Salomon, & alij reges, qui merebantur honorem regalem. Quidam autem ita erant viles, ꝙ populus nolebat eis exhibere honorem regalẽ in sepulchris, & sepeliebat eos in hortis, & in alijs locis extra vrbem, vel in vrbe. Sic enim fuit de rege Ma-

Quadragi ta annis regnauit Salomon. Cõtra Iosephum.

A nasse, qui fuit turpissimus, & sepultus est in horto Oza. Amon quoque rex malus erat, & in eodem horto sepultus est, sequenti lib. cap. 21. Ioram etiam, quia malus fuit, licet sepultus fuerit in ciuitate Dauid, tamẽ non in sepulchris regum 2. Paralip. 21. Idem fuit de rege Ioas pessimo 2. Paralip. 24. Salomon autem turpissimus fuit, ideo non merebatur honorem regalem in sepulchro; quia tamen ædificauerat templum, & nobilitauerat populum, sepultus est in sepulchro regum apud Dauid. *Regnauitq; Roboam filius eius pro eo.* Istud ponitur per anticipationem. nam de regno Roboam sequenti capit. agitur.

B

CAP. XII.

VENIT autem Roboam in Sichẽ. Illuc enim congregatus erat omnis populus Israel, ad constituendum eum regem. At uerò Ieroboam filius Nabat, cum adhuc esset in Aegypto profugus a facie regis Salomonis, audita morte eius, reuersus est de Aegypto.

C DESCRIPTO in præcedentibus regno Dauid, & Salomonis vnico: hic agitur de regno posteritatis diuiso, quod diuisum est in regnum Iuda, & Israel. Et quia regnum Iuda erat principalius, regnum aũt Israel erat, quasi per accidens; ideo primò agit̃ de regno Iuda, & ꝯsequenter de regibus Israel contemporaneis regibus Iuda, & quantũ ad istũ modũ, est ꝓcessus istius libri, & sequentis. Et diuidit in tria; qa primò agit de Roboã, & Ieroboã sibi ꝯtẽporaneo. Scđo de Abia, & Asa regibus Iuda, & de regibus Israel sibi contẽporaneis ĩ. 15. Tertio de Iosaphat rege Iudę, & de Achab rege Israel sibi cõtẽporaneo ĩ. 17. Contigit aũt ista diuisio regni tpe Roboã, & Ieroboã, ideo primò ponit̃ regni diuisio: scđò vtriusq; regis cõditio ibi. *Aedificauit aũt.* Prima diuidit̃ D in tres partes, quia primò ponit diuisionis occasio: secundò ipsa diuisio ibi. *Videns itaque populus.* Tertio diuisionis confirmatio ibi. *Venit autem Roboam.*

An ordo sit continuus. *Quæst.* I.

QVAERETVR circa primũ, an inter hęc & p̃cedẽtia sit ordo ꝯtinuus, & an ista fuerint immediatè facta post p̃cedẽtia, vł magno tpe post. Ad primũ dđm, ꝙ est ꝯtinuus ordo; qa s. dicebat̃ de regno, & morte Salomonis: hic aũt agit de regno Roboã filij sui; iõ istud necessariò fuit post illud. Ad scđm dđm, ꝙ istud factũ est immediatè post p̃cedentia, qa mortuo Salomone E nõ est credendũ, ꝙ ppł's vellet manere multo tpe sine rege, sed mox ad eligendũ filiũ suũ Roboã ꝯuenerũt. *Venit aũt Roboã in Sichẽ.* est Sichẽ qdã ciuitas in sorte Ephraim, in qua sepulta erãt ossa Ioseph, Ios. vlt. Et ista fuit vna de ciuitatibus refugij, Ios. 20. Fuit et data sacerdotibus ad habitandũ, Ios. 21. *Illuc. n. congregatus erat omnis Israel.* s. oẽs 12. tribus Israel ꝯuenerãt in Sichẽ: nã ibi erãt maiores populi, de oĩbus tribubus missi a ciuitatibus, & locis, vt noĩe cęterorũ ꝯsentirent in ꝯstitutione regis. *Ad constituendũ eum in regem.* s. ad vngẽdũ eũ, qa in regibus fiebat cęremonię vnctionis, sicut factę sunt ĩ Salomone, vt declaratũ ẽ s. 1. Et nõ veniebat ppł's ad eligẽdũ regẽ, quasi ĩcertũ eẽt, qs futur⁹ eẽt rex, sed ad vngẽdũ ipsũ Roboã, cui soli ꝯpetebat ius successiõis. Nã nõ legit̃ Salomõ alios filios habuisse, licet habuit duas filias, quas dedit ĩ vxores duob⁹ p̃positis suis s. 4.

Alph. Tost. in Tertium Regum.

Quare omnis Israel conuenit ad constituendum regem Roboam in Sichem, potius quam in Ierusalem. *Quæst. II.*

QVAERETVR, quare populus conuenerat ad constituendum regem ipsum Roboam in Sichem, quia vr̃, ꝙ potius debuissent conuenire in Ierusalem, quia ibi erat sedes regni, etiã ibi erat templum Dñi. Nicolaus rñdet, ꝙ hoc fuit, quia locus ille erat quasi in medio regni, & poterat illuc populus conuenienter congregari ex omnibus partibus regni. Aliã rõnem dat, s. quia in Sichem vnctus fuerat in regem primus rex Israel. s. Abimelech filius Gedeonis, Iud. 9. Sed ista non multum stant; quia Sichem non stabat in medio regni, sed magis declinabat ad meridiem, q̃ ad septentrionem. Secunda cã minus stat, eo ꝙ Abimelech vsurpauit sibi regalem honorem per intrusionem quandam, & fraudes, & impietatem, & post eum non successerunt immediatè reges sicut prius, sed solum fuerunt iudices, vnde scriptura non facit mentionem de illo, tanq̃ de rege, & sic non mouerentur Israelitæ ad eundum illuc, quia ibi fuerat prima coronatio regis. Item si aliquis honor exhiberetur illi loco ꝑꝑ primam coronationem regis, fuisset ibi coronatus q-libet alius de regibus præcedentibus ad Roboam, & tñ non coronatus est ibi Saul, sed in Masphat sup. 1. lib. c. 10. Et iterum coronatus est in Galgala eod. lib. c. 11. Dauid aũt coronatus est bis in Hebron, præcedẽti lib. c. 2. & 5. Salomon aũt coronatus est in Ierusalem sup. 1. cap. non ergo iret populus, ad coronandum Roboam in Sichem, ꝑꝑ coronationem primi regis factã ibi. Aliquis dicet, ꝙ iuit illuc populus ꝑꝑ honorem Ioseph, quia ibi sunt sepulta eius ossa, quæ ducta sunt de Aegypto, Iosue vlt. Sed obijcietur, ꝙ tunc potius debuisset ire populus in Hebrõ ad constituendum regẽ, quia ibi erant sepulti Abraham Isaac, & Iacob, Sara, Rebecca, & Lia, Gen. 49. Dicendum igitur, ꝙ non apparet determinatè cã, quare illuc iuerint, sed factum est, quia sic conuentum erat inter populum, & Roboam, & de his non est multum curandum. *At vero Ieroboam filius Nabat, cum adhuc esset in Aegypto profugus a facie regis Salomonis.* Fugerat. n. ex eo tempore, quo Salomon cognouit dicta fuisse verba Dei ad Ieroboam per Ahiam, & ipse cępit repugnare Salomoni occultè. *Audita morte eius, reuersus est de Aegypto.* s. ipse illico, vt audiuit mortem Salomonis, rediјt de Aegypto, iã non timens aliquem, cum mortuus esset Salomon. Vel põt intelligi, ꝙ aliqui de Israelitis miserunt ad vocandum eum. *Miseruntque, & vocauerunt eum.* s. vocatus est ad constitutionem regis, eo quòd ipse erat vnus de principibus Israel. Fit aũt mentio, ꝙ vocatus est Ieroboam, eo ꝙ in constitutione ista, facta discordia, sumptus est ipse in regem. Iosephus tamẽ 8. antiq. dicit, ꝙ Principes populi miserunt repente in Aegyptum, & vocauerunt Ieroboam, & tunc ipse venit cum eis ad Roboam. *Venit ergo Ieroboam, & omnis multitudo Israel, & locuti sunt ad Roboam.* Iste Ieroboam ponĩt hic tanquã Princeps Israelitarum, petentium a Roboam diminutionem tributorum, eo ꝙ erat Princeps magnus in Israel. Vel forte dato, ꝙ alij essent maiores eo, nominatur ipse expresse, quia paulò post hoc factus est rex. *Dicentes: Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis.* Dicetur, quõ Salomon imposuit graue iugum? Quia s̃. 9. & 2. Paralip. 8. dr̃, ꝙ non ꝯstituit de filijs Israel seruire quẽq̃. Rñdendum, ꝙ non iussit eis seruire manualiter in operibus domus suæ, & in alijs ædificijs, q̃ egit. Nã in istis ædificijs cogebat Salomon solũ seruire ipsos alienigenas, qui erant subiecti ei sub tributo s̃. 9. & tñ in tributis pecunialibus Israelitæ seruiebant Salomoni. Historia aũt Scholastica dicit, ꝙ non erant subiecti tributo, sed soluebant vectigalia ad expensas regis. Sed

F istud non refert quo noĩe tributa censeanĩ, quia non est nobis ꝯtentio de noĩe, cum ipsi Israelitæ tm̃ dicãt, se coactos ad seruiendum Salomoni, ꝙ quasi videbantur serui, sic patet 2. Par. 10. s. Pater tuus durissimo iugo nos pressit; tu leuiorã impera pr̃e tuo, q nobis graue imposuit seruitutem. *Tu itaque nũc imminue paululum de imperio patris tui durissimo.* s. non imperes nobis tã dura, sicut imperabat pr̃ tuus. Ista duricies erat in impositione magnorũ tributorũ. *Et de iugo grauissimo, quod imposuit nobis.* Idẽ est iugũ grauissimum, & imperiũ durũ, sed vocaĩ imperiũ durũ, q̃tum ad ipsum regem, q̃ dura imperat. Vocaĩ aũt iugũ grauissimũ, q̃tũ ad ipsos subditos, q graues impositiones tolerare cogunĩ. *Et seruiemus tibi.* idest seruiemus tibi grato animo.

G *Salomon in principio regni bene se habuit quoad Deum, & populum, in fine malè.* *Quæst. III.*

QVAERETVR, qũo Salomon tanta onera imponebat, vt videreĩ populus redactus in seruitutẽ. Nã Salomõ erat rex bñ se hẽns ad Deum, & ad subditos; & populus gaudebat hẽns ipsum in principẽ, si tñ tm̃ opprimeret populũ peccaret, & nunq̃ eẽt bonus rex. Rñdendũ, ꝙ Salomon a principio regni in oĩbus bñ se habuit, in fine aũt regni in oĩbus male egit, iõ a principio colebat Deũ, non recedẽs de mãdatis eius, & populũ bñ tractabat, in fine aũt vitę, sicut deprauatũ est cor eius per mulieres, vt coleret idola, ita & deprauatus est erga populum, s. quia ex magna auaritia exigebat tributa immensa, & sic grauabat populum nimis,
H nunc autem voluerunt liberari de hac seruitute.

An Israelitæ iustè potuerunt petere aliquas conditiones a Roboam. *Quæst. IIII.*

QVAERETVR vlterius, an Israelitæ poterant ponere hanc conditionem Roboã, s. ꝙ alleuiaret eis de tributo, & seruirẽt ei. Rñdendũ, ꝙ in coronationibus, vel ꝯstitutionibus oĩum regũ cõsueuerũt populi cõponere legẽ cũ rege suo, ita ꝙ ipsi ꝓmittant ei obedientiã, & famulatũ, & rex iuret obseruare ea, q̃ ipsi petierint ab illo, & tunc si rex noluerit assentire petitionibus eorũ, recedunt ab eo iustè. Nã ipsi, q hẽnt regẽ, non habent eũ in dñm ꝓpriè loquẽdo, sed in rectorẽ,
I q positus est ad ꝓcurandas vtilitates subditorũ, & non suã, vt patet Eth. 8. & si secus agat nõ est rex, sed tyrannus, & deponi mereĩ. Nõ est tñ iustũ, regẽ iniustè agẽtẽ, ꝑ quocũq; grauamine subditorũ deponi, nisi sit valde magnũ, vel nisi efficiaĩ incorrigibilis. Quia si pro quolibet crimine deberet deponi, grauius dãnũ sequeretur populo, & scandala multa, q̃ in tolerando aliq̃tum iniustum principatũ: populus ergo, vt ꝓuideat vtilitati suę, nõ dẽt deponere regẽ ꝑ quocũq; crimine. Simile ponit Arist. 2. Polit. c. De politia Hippodamij, dicẽs de legibus, ꝙ nõ dẽt lex mutari qñcũq; reperiaĩ iniusta, & inueniaĩ alia melior, nisi sit magnũ grauamẽ, qa maius erit dãnũ, qđ incurreĩ ꝑꝑ mutationẽ freq̃ẽtẽ legũ, q̃
K id qđ patienĩ tolerãdo legẽ aliqualiter iniustã. Nam si mutarenĩ leges freq̃ẽter, periret oĩs auctoritas legũ, qa efficereĩ populus assuetus ad nõ obediẽdũ legibus, iõ dato, ꝙ aliqs institutus sit in regẽ, & ꝓgenitores sui ꝯp regnauerint, si grauauerit nimis subditos suos, licitè recedit ab obediẽtia ei⁹, qa reges nõ sunt verè dñi, sed rectores, iõ inter eos, & subditos suos est aliqđ iustũ politicũ, & qñ cessauerit illud iustũ, cessabit oĩs cõicatio subditi, & principantis. Si aũt reges essent verè dñi, dato ꝙ grauarent subditos suos, nõ poterunt recedere ab eis iustè; nec possent conqueri de illis, quia inter dñm, & seruum, non est aliqđ iustũ politicũ, vt patet 5. Eth. qa seruus est possessio dñi sui, vt patet ibidẽ, & seruus est homo simpliciter alterius 1. Polit. cap. 2. Quia tñ facilius est, aliquem non recipere, quã eijcere,

re, cum turpius eijciatur, quam non admittatur hospes, consueuerunt omnes populi antequã aliquẽ super se in regem cõstituant, firmare cũ eo pacta regni, quæ rex iurat obseruare, & si non vult iurare habet iustissimam causam populus, non recipiendi eum in regem. Sic autem fuit nunc de Hebręis, quia grauiter oppressi fuerant tempore Salomonis, & non potuerunt liberari eo viuente ab hac seruitute. Nunc autẽ, quia instituebatur rex nouus, & verisimile erat, quòd ipse vellet omnia iura petere, quę pater suus exigebat, cum sit consuetudo regnantium nouas inuenire exactiones, & veteres nunquam minuere, habebant opportunitatem Isralitæ nunc ad hoc, ꝙ liberarẽtur ab hac seruitute, componendo cum rege suo, ꝙ non grauaret eos, sicut Salomõ grauabat. Et si nollet assẽtire, poterant ab eo licitè recedere, ideo cõuenienter posuerunt Israelitæ conditionem istam ipsi Roboã. *Qui ait eis, Ite vsq; ad tertium diem, & reuertimini ad me.* Petiuit enim Roboam inducias trium dierũ, & in hoc prudens fuit, quia erat causa ista nimis præiudicialis. s. quia agebatur de magna parte status sui. s. an relaxaret magnam partẽ tributorum populo, id aũt, quod nunc responderet super hoc facto, debebat manere pro sẽper, ideo cum magna deliberatione respondẽdum erat. *Cumque abijsset populus, iniuit consilium rex Roboam cum senioribus.* Istud totum factum est in Sichem, vbi Roboã coronandus erat, & dabatur dilatio trium dierum, post quos si rex bene responderet, coronaretur. Et dicitur, ꝙ iniuit cõsilium cum senioribus, quia in illis est prudentia propter magnitudinem temporis, in quo possunt esse multæ experientiæ, & per experientias causatur prudentia, ideo difficile est, iuuenes esse prudentes, quamquam facile sit eos esse mathematicos. 6. Ethi. *Qui assistebant coram Salomone patre eius, dum adhuc viueret.* Scilicet Roboam voluit habere eosdem consiliaros, quos hũit Salomon. Habuit aũt Salomon multos assistentes sibi, qui erant consiliarij eius, de hoc supra 4. Historia scholastica dicit, ꝙ isti erãt Sadoc, & Banaias, & cęteri principes, qui assistebant Salomoni, isti sunt, qui nominantur supra 4. Sed satis videtur dicendum, ꝙ assistẽtes Salomoni essent alij, quia ibi ponuntur expresè fere oẽs principes Salomonis. Deinde sequitur, Azarias filius Nathan super eos, qui assistebant regi, & sic isti assistentes erant distincti a reliquis principibus, qui nominantur ibi. *Et ait, Quod mihi datis consilium, vt respondeam populo.* Scilicet super quęstione hac de diminutione tributorum. *Qui dixerunt ei, Si hodie obedieris populo huic.* Isti senes loquebantur conuenienter. Videbant enim populum esse concitatum animo, & ad rebellãdum paratum, ideo nisi leniretur verbis pacificis, faciliter repugnaret. Voluerũt ergo senes, ꝙ nunc Roboã cõdescenderet oĩbus verbis populi, & inciperent seruire ei placato aĩo, & post hoc poterat, si vellet, grauare eos tributis, & tunc non repugnarent, quia nõ hẽrent opportunitatẽ repugnandi, & sic falleret eos saltem verbis. *Et petitioni eorum cesseris.* Idest condescenderis nihil mutando de eo, quod ipsi petunt. *Locutusq; fueris ad eos verba lenia.* Quãquã non essent verba vera, dum tamen essent lenia, sufficiebat ad placandũ tunc animã populi concitatum, quia rñsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorẽ, Prouer. 15. *Erunt tibi serui cunctis diebus.* Scilicet dato, ꝙ postea graues eos, nõ hẽbunt opportunitatẽ ad repugnandũ tibi, sicut nunc, qa tunc eris rex eorum, & nunc non es. Etiam tunc non poterunt congregari ad repugnandũ, sicut nunc sunt cõgregati, & ex multitudine acquirunt vires, cum autẽ cessauerit iste impetus animi, quem nunc hñt, seruiẽt tibi sẽper. *Qui dereliquit consilium senum, quod dederant ei.* Roboã fuit in hoc superbus, nã visum est sibi, ꝙ minue-

A baẽ honor suus, si ipse cõdescẽderet populo, quasi ex timore, & quia in hac rñsione humiliabaẽ dereliquit illã. Istud aũt maxime prouenit a Deo, qui excęcabat intellectũ Roboã, vt traderet in contẽptum, & diminueret regnũ suũ, vt patet 2. Paral. 10. *Et adhibuit adolescentes, qui nutriti fuerant cum eo, & assistebant illi.* In hoc fuit Roboam fatuus, quia requisiuit consilium iuuenũ, neglecto consilio seniorũ, quia in iuuenibus rara prudentia est. Vocantur hic iuuenes, non ꝙ essent tenerę ætatis, sed iuuenes ĩ sensu, qa dr̃ de istis, ꝙ nutriti fuerãt cũ eo, nutritio aũt ptinet ad paruã ætatẽ, & sic qñ Roboã erat paruę ętatis, isti erãt cũ illo, & tñ Roboã erat nũc 41. annorũ infra 14. ergo nõ erãt isti mul

B tũ iuuenes ætate, sed prudẽtia, qa aliquis vocaẽ puer cẽtum annorũ, quia solũ habet prudentiã puerilẽ, vel desideria puerilia, sic patet. Isa. 65. s. Maledictus erit puer centũ annorũ. Vel vocãtur isti iuuenes respectu illorũ, qui prius dederunt cõsilium Salomoni, quia illi erant valde senes, & istud intendit littera. *Dixitque ad eos, Quod mihi datis consilium, vt respondeã populo huic?* Motiuum Roboã veniendi ad consilium iuuenum fuit, quia Roboã nutritus fuerat cũ istis, & solebat eis exponere desideria sua, & tractare cũ illis oĩa, quæ agere debebat, ideo nũc ex quadã familiaritate ĩclinat⁹ est ad consulendũ illos. *Qui dixerunt mihi. Leuius fac iugum, quod imposuit pater tuus super nos.* Scilicet, Alleuia nos,

C tollendo aliquid de magnitudine tributorũ, quæ pater tuus solitus erat imponere. Sciendum aũt, ꝙ ista tributa, quæ Salomon imposuerat, erant annua, & iã videbantur transisse in genus iurium regalium. Nam si fuissent aliqua tributa ab accidẽti posita vno anno, vel rarò, non putaret populus illa transiuisse in iura regalia, & consequenter non curaret petere a Roboã, ꝙ alleuiaret iugum, quia nullum adhuc esset iugum causatũ, sed erant ista tributa annua, & erant æqualia omni anno, sicut supra 10. dicitur, ꝙ pondus auri, ꝙ afferebatur Salomoni per singulos annos, erat sexcẽtorum sexaginta sex talentorũ. Et ibi expositum est, ꝙ intelligatur de tributis, quæ dabantur annuatim Salomoni. Istam autem taxã, volebant Israelitæ sibi mi-

D nui, & ꝙ singulis annis soluerent ordinariam taxam minorem. *Et dixerunt ei iuuenes, qui nutriti fuerant cum eo.* Isti responderunt peruerse in magna superbia. Istud aũtem fuit propter duo. Primo quia, isti iuuenes erãt semper familiariter communicantes cum Roboã, & volebant ei cõplacere in omnibus, & qa videbãt, ꝙ Roboam non assentiebat responsioni senũ, in qua humiliabatur, dederunt ei responsionẽ superbię, qualẽ ipse desiderabat. Secundũ fuit, quia isti erant iuuenes, & propter paucam experientiam nesciebant, qd expediret fieri. Etiam isti nutriti erant semper in delitijs, & nunquam cognouerant aliquas aduersitates, sed in omnibus sequebantur cor suum, ideo etiam nunc sequi illud voluerant. Et quia videretur Roboã

E ex timore condescendere petitioni populi, & etiam videretur, ꝙ ipse erat minoris dignitatis, quam pater suus, scilicet, ꝙ ipse perciperet minora iura regni, quã pater, ideo noluerunt, ꝙ responderet humiliter iuxta consilium seniorum. Ista colliguntur 2. Paral. 10. scilicet. At illi responderunt, vt iuuenes enutriti cum eo in delitijs. *Sic loqueris populo huic, qui locuti sunt ad te dicentes, Pater tuus aggrauauit iugum nostrum.* Scilicet populus, qui talia petit, talem responsionem meretur, qualis est, quæ sequitur. Et dicitur, aggrauauit iugum nostrum, idest imposuit super nos graue iugum. *Tu releua nos.* Idest tu tolle modicum de iugo, imponendo minorẽ taxã tributorum. *Sic loqueris ad eos, Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei.* Scilicet vos putatis me eẽ virũ parui aĩ, & parui honoris, & ob hoc vultis diminuerẽ statũ meũ a statu pr̃is mei,

quia ad ipsum nunquã talia locuti estis, mihi aũt loq̃mini. Iõ dico vobis, ꝙ nõ arbitremini hoc, qa ego nõ sum minoris cordis, nec honoris prĩ meo, sed valde maior illo, nã minimus digitus meus est grossior dorso prĩs mei. i. minima res mea ẽ maior, maxima re patris mei. Et est conueniens Metaphora. Nam in toto corpe humano nullũ mẽbrũ ẽ gracili⁹ digito, & nullũ grossius est tergo, & sic cõparant̃ maxĩa, & minima ptinẽtia ad Salomonẽ, & Roboã. *Et nũc pater meus posuit super vos iugũ graue, ego aũt addã super iugum vestrum.* i. verũ est, ꝙ prĩ meus grauauit vos magnis tributis, & tñ ego nõ sum minoris honoris, q̃ prĩ meus. Iõ ego non alleuiabo vos plusquã ipse alleuiauit, sed addã maiorẽ grauitatẽ in tributis, quã ipse posuit, eo ꝙ maioris honoris ego sũ, quã ille. *Pater meus cecidit vos flagellis.* i. pcussit vos pcussione dura, qualis est pcusio flagelli. *Ego aũt cędã vos scorpionibus.* i. pcutiã vos maiori cruciatu. Vocatur aũt scorpio flagellũ quoddã, qđ in funiculis hẽt sphærulas plũbi, & sunt istæ spherulæ in fine adhoc, ꝙ grauior pcusio sit. Et vocantur scorpiones, qa sicut scorpio mordet cũ cauda, ita ista flagella in extremitate habẽt pcusionẽ durã. Vel vocat̃ scorpio genus flagelli, qđ in extremitate recuruatũ est, iõ ex illa parte mordet, sicut scorpio.

An peccauit Roboam respondendo dure populo. *Quæst. V.*

QVæret̃, an peccauit Roboã r̃ndendo ista populo. Aliquis dicet, ꝙ nõ, qa Deus induxit eũ ad dicẽdũ hæc, iõ nõ peccauit. Istud patet infra, in littera. Respõdendũ, ꝙ peccauit Roboã sic r̃ndendo, & fuit valde stultus. Vñ vocat̃ stultus Eccl. 47. s. Finẽ habuit Salomon cũ patribus suis, & dereliq̃t post se de semine suo stultitiã gẽtis, & imminutũ prudẽtia Roboã, qui auertit gentẽ cõsilio suo. Itẽ peccauit Roboã, qa mẽtitus est, nã dixit, Minimus digitus meus est grosior tergo patris mei, in quo significabat se maioris honoris, & dignitatis esse, quã prĩ suus. Sed istud est falsum, qa prĩ suus fuit excellentissimus in gloria, & honore, & diuitijs, & sapientia super oẽs reges, q fuerant ante eũ, & ẽt supra oẽs fere, q fuerũt post eũ supra 3. c. Roboã aũt erat, qdã vir inutilis, stult⁹, & carẽs oĩ pfectione, sic patet 2. Para. 13. s. porro Roboã erat vir rudis, & corde pauido, nec potuit resistere. Itẽ peccauit, qa abstulit honorẽ debitũ patri. Nã dato, ꝙ filius sit melior patre, tñ nõ dẽt dicere se esse meliorẽ illo, qa sic nõ solũ nullũ honorẽ ei dat, sed etiã dehonorat eũ, dixit tñ Roboã, Minim⁹ digit⁹ me⁹ grosior ẽ dorso patris mei, in quo patrẽ minorẽ se valde faciebat, iõ peccabat. Itẽ Roboã locutus fuit verba iniusta, & grauatoria populi, dicẽs, Pater meus cecidit vos flagellis, ego aũt cędã vos scorpionibus, & pater meus posuit sup vos iugũ graue, ego aũt addã super iugũ vestrũ, ergo peccauit. Itẽ Roboã locutus est ex supbia, ostentãs se excellẽtẽ valde, ergo peccauit. Itẽ Roboã p verba sua causauit diuisionẽ populi, & pstitit occasionẽ ad idolatriã, quã postea exercuerũt tribus Israel, vt colligit̃ Eccl. 47. ergo peccauit. Et quãtũ ad hoc ipse meruit pro seipso priuari regno, nõ solũ quãtũ ad partẽ quãdã, sed ẽt totaliter, Deus tñ nõ abstulit ei totũ regnũ pp Dauid, vt patet pcedẽti. c. *Venit ergo Ieroboam, & oĩs populus ad Roboam die tertia.* Petiuerat inducias Roboã triũ dierũ, & populus manebat tunc in Sichem expectans tunc responsionem regis, vt viderent ex hoc, an coronandus esset, vel non, & 3. die redierunt ad eum. Et ponitur Ieroboam tanquam princeps populi venientis ad Roboam, ex causa supra assignata. *Sicut locutus fuerat rex dicens.* Vocatur rex, quanquam nondum esset rex institutus, fuit tamen postea rex super Iudam. *Reuertimini ad me die tertia.* Istud dixerat a principio, quando petiuit deliberationem. *Respondit que rex*

F *populo dura.* s. ꝙ ipse grauaret eos plusquam prĩ suus. *Derelicto consilio seniorum, quod ei dederant.* i. quia illi volebãt, ꝙ loqueret̃ populo blandè, quãq̃ non intelligeret sic facere, & placaret eos sic. *Et locutus est eis secundùm consilium iuuenum.* s. iuuenũ, q familiariter assistebãt ei, & ꝯsuluerũt ipsi, vt loqueret̃ ad pplm superbe, oñdens se hẽre aĩum regalem. *Dicens, Pater meus aggrauauit iugum vestrum.* i. aggrauauit vos plusquã a principio. Nã tpe Dauid, & Saulis oẽs Israelitæ erant tributarij ipsorum regum, vt colligit̃. s. 1. lib. c. 17. & tñ erat tũc tributũ leue. Post aũt Salomon imposuit maiora tributa, & sic aggrauauit iugũ. *Ego autem addam iugo vestro.* i. adhuc ego imponã maiora tributa, q̃ prĩ meus imposuit. *Pater meus cecidit vos flagellis.* s. subijciendo vos aliq̃bus labori-

G bus, q erãt duri sicut flagella. *Ego autem cædam vos scorpionibus.* i. imponã vobis maiores labores, qui erũt sicut flagella scorpionũ, respectu aliorũ flagellorum simpliciũ. *Et non acquieuit rex populo.* s. nõ ꝯsensit pcibus eorũ ad minuẽdũ iugũ. *Quoniam aduersatus fuerat eum Deus.* i. Roboã r̃ndit malè, qa Deus incitauit eũ ad r̃ndendũ malè, s. excęcando eũ, ne assentiret sano ꝯsilio. *Vt suscitaret verbum suum, quod locutus fuerat in manu Ahyæ Silonitæ ad Ieroboam filium Nabat.* i. Deus excęcauit Roboam, vt cõpleret̃ verbũ suũ, qđ ipse dixerat de Ieroboã, ꝙ futurus eẽt rex sup decẽ tribus Israel, & hoc dixerat in manu Ahyæ Silonitæ, i. p eũ. Nã nihil p manũ dr̃, cum nõ sit manus organũ interpretatiuũ, sed qa manus est organũ gñale, qcq̃d a nobis fit, dr̃ p manũ fieri. Sic dr̃

H sæpe, Nu. 9. ꝙ Deus loquebat̃ Israelitis p manũ Moysi. Et est sensus huius literę, s. si Deus non excęcasset Roboam ad accipiendũ consilium stultũ iuuenum, non fuisset occasio aliqua Israelitis, ad deserendum Roboam, Deus tamen volebat, quòd diuideret̃ regnum tempore suo. Ideo excęcauit eum, vt non responderet bene, & sic diuideretur regnum.

An Deus rectè egerit mouendo Roboam ad respondendum durè, & quomodo consistit libertas in intellectu, & voluntate, & an Deus possit illam tollere. *Quæst. VI.*

I QVAERETVR, an potuerit peccare Roboã respondendo ad populum dura, quæ locutus est, & an Deus rectè egerit inducendo Roboam ad malè respondendum. Aliquis dicet, ꝙ non peccauerit Roboã, quia non est in ptãte hominis agere contra Dei voluntatem, sed Deus volebat, ꝙ Roboam r̃nderet sic populo, ergo non poterat aliter r̃ndere, patet 2. Paralip. 10. s. Erat .n. voluntas Dei, vt compleretur sermo eius, quem locutus fuerat per manum Ahyæ. Item aduersari alicui, qui poterat agere bonum, vt malum agat, peccatum est, sed Deus aduersatus est Roboam: ergo malum fecit. Patet supra in litera, cum dicitur. Et non acquieuit rex populo, quoniam aduersatus fuerat eum Deus, vt suscitaret verbum suum, quod locutus fuerat per manum

K Ahyæ Silonitæ. Item homo non potest agere bonum, sine Deo, scilicet nisi Deus adiuuerit Io. 15. scilicet. Sine me nihil potestis facere, idest nihil bonum, vel meritorium, a fortiori ergo non poterit homo agere bonum, si Deus resistit ei in agendo bonum, & tamen Deus restitit Roboam, cum dicatur hic, quòd aduersatus est eum: ergo non erat in potestate eius bonum agere, & consequenter non peccabat. Respondendum, quòd Roboam peccauit, & quòd Deus non malè egit aduersando ei. Et quando dicitur, quòd non erat in potestate Roboam benè agere. Respondendum, quòd Deus nulli homini abstulit vnquam libertatem, quia nõ potest tolli libertas, dũ hõ habet potẽtiã volitiuã, & tñ necesse est hominem,

minē, dū hō ē, semp hr̄e volūtatē, cū illa sit pars aīę rō nalis p quā hō subſtātiat, iō ĩpossibile ē hoīem nō eē liberū. Sciēdū tñ, ꝙ libertas opationis humanæ est in duob⁹. s. ĩ volūtate formaliter, & realiter, atq; cōplet, ĩ itellectu aūt radicaliter, & principiatiuè. Istud patet, qa voluntas hēt actū volēdi, & nolēdi, & pōt hr̄e act⁹ cōtrarios circa eādē rē, ꝙ cōcludit necessario libertatē. Intellect⁹ tñ hēt radicē libertatis, qa volūtas nō hēt actū volēdi, vel nolēdi, eligēdi, vel respuendi, nisi iudicet bonū, vel malū eē id, circa qđ volūtas dēt elicere actū, qa volūtas nō pōt moueri circa aliqđ nisi bonū sit, vel appareat, cū bonū sit obiectū voluntatis, iō nō poterit moueri in aliud: sicut potentia visiua nō pōt opari, nisi circa colorē, vel lucē, qa nulla potētia excedit obiectū suū formale, iō volūtas nunquā mouebit ad aliqđ eligēdū, nisi appareat sibi bonū, nec mouebitur ad aliqđ respuēdū, nisi appareat malū. Istud autē apparere, ē p iudiciū. s. qa iudicat̄ res eē bona, vel mala, iudicare tñ, nō ē act⁹ volūtatis, sed ĩtellectus, iō impossibile est, volūtatē velle, aut fugere, nisi intellectus prius iudicauerit eē bonū, vel malū id, qđ obijcit, ergo quāquā libertas ĩ volūtate sit, nō pōt ipsa opari libere, nisi opus intellectus p̄cedat, iō dr̄ radix, vel principiū libertatis esse ĩ itellectu, qa ab eo p̄supponit̄ act⁹ p quē libertas est ĩ opatione volūtatis. Itē qđ amplius est, volūtas naturaliter fert̄ in bonū, & istud dēt iudicari p intellectū. Tanta aūt est ptās intellectus in hoc ꝙ si iudicat aliqđ malū eē bonū, volūtas eliget illud, tanquā bonū; si aūt iudicat intellectus aliqđ esse malū, & illud bonū est, volūtas necessario respuet illud, tanquā malū, iō libertas volūtatis ex intellectu principiat, intantū ꝙ si intellectus nō habuerit aliquē actū intelligēdi, impossibile est, voluntatē habere aliquem actū volēdi, iō rectè dr̄, ꝙ libertas formaliter, & realiter est in volūtate, radicaliter aūt, & principiatiuè est in intellectu. Et quia ipsa volūtas hēt formaliter libertatē, & realiter, dr̄ ipsa potētia libera, & actus eius vocat̄ liber. Intellectus aūt, qa hēt libertatē solū radicaliter, & principiatiuè, nō vocat̄ potētia libera, sed cęca, iuxta Aristo. & actus suus nō est liber, hoc aūt p̄supposito, cōstat ꝙ Deus nō pōt tollere hoī actū nolēdi, vel volēdi, q. est formaliter liber, & iō Deus nō cogit nos velle hoc, vel illud. Sed dicet̄, ꝙ quāquā Deus nō pōt tollere libertatē nr̄am. s. tollēdo actū intellect⁹, in quo est principiū. & radix libertatis, vt declaratū est. Respectu nr̄i tñ, nihil differt, ꝙ Deus tollat nobis libertatē volēdi p se, vel p accidēs. Rn̄dendū, ꝙ verū ē, ꝙ Deus pōt aliqđ agere cōtra libertatē nr̄am ĩ nobis p accidēs. Et hoc pōt eē dupliciter. s. priuatiuè, & positiuè. De prīo patet, quia volūtas nr̄a nō pōt hr̄e actū volēdi, vel nolēdi, nisi intellectus iudicauerit prius, aliqđ eē bonū, vel malū, sed Deus pōt impedire intellectū nr̄m, ita ꝙ nō habeat aliquē actū intelligēdi: ergo sequit̄, vt tūc nō poterimus habere aliquē actū volēdi, vel nolēdi. Istud ēt pōt fieri naturaliter, qa anima dū est cōiūcta corpori, nūquā intelligit, nisi p species, quæ sunt in phātasia. Vñ qñ illæ species perturbant̄, sicut fit in dormientibus, qa replet̄ cerebrū fumositatibus surgētibus a stomacho, nihil pōt intellectus intelligere. Sic ēt accidit in aliqbus ęgritudinibus, iō p accidēs tūc tollit̄ oīs actus libertatis. De scđo mō patet, s. ꝙ Deus pōt positiuè tollere alicui actū libertatis, utpote, aliqs s'm se erat indeterminatus ad volēdū hoc, vel illud, Deus aūt pōt facere, ꝙ velit quodcunq; ipse Deus vult, vtpotè si causat in intellectu eius, quòd intelligat bonum esse id, qđ sibi obijcitur; tunc voluntas feret̄ in illud, & fortè si Deus nihil ageret in intellectū nostrum, voluntas nostra nō mota fuerat ad id, ad qđ mota est, eo ꝙ intellectus non iudicasset, sicut

Libertas operationis humanæ in duobus.

Licet Deus nō cogat voluntatem per se, & directe, p accidēs tñ pōt dupliciter licet nunquā faciat.

A iudicauit, & qu'a Deus pōt facere, ꝙ appareat intellectui nostro bonū, quodcunque ipse vult, potest facere, ꝙ velimus, quodcunque ipse vult. Item potest facere, ꝙ omnia, quæ nunc volumus fugiamus: vtpote si intellectui nostro facit omnia ista mala videri: nam tunc necesse est voluntatem nostram fugere illa. Sic .n. aliquando fecit Deus homini, ꝙ appareat sibi malum, id quod prius bonum apparebat. Per istos modos Deus potest tollere libertatem nostram, & facere, ꝙ malum agamus, & tamen tūc non peccaremus, quia non esset in potestate nostra agere contrarium, cum Deus possit mouere intellectum nostrum, aut voluntatem suam. Dicendum tamen, ꝙ Deus non tollit nobis libertatem prædictis modis. Pro quo sciendum, ꝙ

B primo modo istorum non tollit Deus nobis libertatem, s. priuatiuè, faciendo ꝙ nihil intelligamus, quia nunquam homo experitur in se, ꝙ aliquo tempore sit impeditus omnino intelligere, nisi impedimentū illud sit naturale, s. propter ægritudinem, propter soporem, propter paruam, aut magnam ætatem. Dicendū tamen, ꝙ quamquam Deus isto modo priuaret hominem omni actu intelligendi pro aliquo tempore, non induceret eum ad peccandum, sed potius faceret eum pro tūc impeccabilem, quia peccatum est actus voluntari⁹, sed non potest existere actus voluntatis, sine actu intellectus. ergo tunc non poterit peccare, & sic per accidens faceret Deus homini gratiam, tollendo omnem actum intelligendi. Secundus modus est,

C auferre libertatem positiuè, s. determinando intellectum nostrum ad iudicandum aliquid esse bonum, quod alias non iudicaret. Et istud potest esse tam ad bonum, q̄ ad malum, quia potest facere, ꝙ intelligamus bonum esse id, quod malum est, vel ꝙ intelligamus malum esse id, quod bonum est. Vel si nos intelligebamus esse aliquid bonum, & erat malum, poterit facere, ꝙ intelligamus, illud iam esse malum. Nunc aūt dicendum, ꝙ Deus non facit alicui homini bono, vel malo, intelligere bonum esse id, quod malum est. Vel si homo ille prius aliquid bonum iudicabat, ꝙ bonum erat, & operabatur illud, nunquam faciet, ꝙ intelligat malum esse id, quod bonum intelligebat esse:

D nā si Deus hoc faceret, nō esset in ptāte hoīs bene agere, immo ꝙ peius ē, cogeretur recedere ab illo bono, qđ prius agebat, & istud est oīno nefarium, & iā impossibile esset, hoīem peccare, & De⁹ faceret iniustū. Interdū tñ Deus agit ecōtrario, s. cū intellectus noster determinatus est ad iudicandū aliqđ esse bonū, ꝙ malū est, voluntas nostra sequeret̄ intellectum, & faceremus malū, Deus aūt sæpe mutat intellectū nr̄m, faciēdo ꝙ intelligamus illud bonū esse, qđ bonū est, & isto mō Deus hoīes valde peccatores interdū subito mouet ad diligendū ipsum nimis, & per hunc modum mouet omnes hoīes, quos vult venire de peccato ad grām, qđ patet, quia postq̄ hō est in peccato, ex seipso nō hēt aliquas vires resurgēdi. Sed Deus mouet intellectum suū, faciēdo ꝙ appareat ei illud opus, qđ prius

E egit, esse detestabile, & tunc incipit dolere de illo. Et illud, qa Deus pulsat corda nr̄a, de hoc Apoc. 3. c. Ecce sto ad ostiū, & pulso, siqs audierit vocē meā, & aperuerit mihi ianuā, ĩtroibo ad illū, & cęnabo cū eo. Et intelligit̄ de pulsatione cordis, cui nos possumus assentire, vel dissentire, si tñ Deus nō pulsaret cor nr̄m, impossibile erat, nos surgere de peccato. Et sic intelligit̄ Io. 15. Sine me nihil potestis facere, i. si ego ñ pulsauero mouēdo vos. Et qa De⁹ sp pulsat, ĩterdū tñ pulsat efficaciter, ita vt quasi necesse sit apire ei, & ĩterdū pulsat leuiter, & nō mouemur ad illū, orare debemus Deū, vt sp efficaciter pulset, & moueamur in ipsum: iō Salomo qñ erat deuotus nimis, orauit ad Dn̄m dicens; Inclinet Deus corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis

Deus mutat intellectū nostrum sæpe ad bonum.

vijs eius, & cuſtodiamus mandata eius, ſit quoque cor noſtrum perfectum cum domino Deo noſtro ſup. 8. Sic etiam Deus dixit, Deut. 5. quòd Iſraelitæ ſuſceperunt legem, & erant deuoti. ſ. Bene omnia ſunt locuti. Quis det eos talem habere mentem, vt cuſtodiant omnia mandata mea? q. d. ꝙ habere talem mentem ab aliquo prouenit, ſ. a Deo. Iſta autem, quæ dicta ſunt frequentiſſimè apparent in hominibus manẽtibus in peccato, qui tñ non ponunt obſtaculum ad exeundũ de peccato. Aliqui tñ ſunt interdum, qui nolunt recedere de peccato, & volunt, ꝙ Deus nunquam eos moueat ad exeundum de peccato, ſed potius, ꝙ maneant in eo, vt ſemper delectentur in ipſo, ſicut illi de quibus Iob 21. Qui dixerunt Deo recede a nobis, ſcientiã viarum tuarum nolumus. Et tñ Deus iſtos interdum mouet quaſi violenter ad volendum contrarium, ſ. faciendo, ꝙ intelligant, valde malum eſſe id, quod prius putabant valde bonum. Sic patet de Balaam, qui conabatur maledicere Iſraelitis, & orabat Deum, vt permitteret maledicere, vt ſic lucraretur magnam pecuniã. Et tñ cum iret ad maledicendum, illico Deus mouebat intellectum eius, faciendo, ꝙ appareret ei malum, maledicere illis, & incipiebat benedicere, vt patet Num. 23. & 24. Per iſtos modos ergo Deus indirectè tollens libertatem noſtram, mouet nos ad bene agendum, & nunq̃ ad male agendum, quamq̃ æque faciliter poterat nos mouere ad malum, ſicut ad bonum. Et ſic nullus põt conqueri de Deo, ꝙ ipſe inclinet eũ ad malum. Sed obijcietur, quia ſæpe in ſcriptura dr̃, ꝙ Deus moueat nos ad malũ. Sic patet Iſa. 63. ſ. Tu Domine pater noſter, & redemptor noſter. Quare errare nos feciſti de vijs tuis, & induraſti cor noſtrum ne timeremus te? Rñdendum, ꝙ iſta auctoritas eſt nimis grauis in litera contra libertatem noſtram, & tñ iſta, & aliæ ſimiles expoſitæ ſunt Ioſue 11. vbi latiſſime actum eſt de prædeſtinatione, & præſcientia Dei, an inducat neceſſitatem rebus. Sed breuiter dicendum, ꝙ Deus dr̃ interdum indurare cor noſtrum, & interdũ excęcare, & aduerſari nobis. Iſtud aũt non eſt tollẽdo directè libertatem, quę eſt in voluntate, quia iſtud impoſſibile eſt, vt declaratum fuit. Etiam nõ fit hoc, mouendo intellectum noſtrum ad hoc, ꝙ intelligat bonum eſſe id, quod malũ eſt, & ſic erremus, quia iſtud nunq̃ Deus facit, & ſi faceret, non peccaremus. Sed ſciendum, ꝙ vltra voluntatem noſtram, & intellectũ, qui ſunt duo principia ad cauſandum actũ liberum, Deus operatur aliquid in nobis per modũ intellectus, & ꝑ modũ voluntatis. Nã ſicut in moralibus volũtas, & intellect⁹ ſunt principia operationis, vt patet 6. Eth. & tñ iſta nõ perfectè, & ꝯuenienter mouent ad actus bonos moraliter, quouſq; intellectus ꝑficiatur habitu prudentię, ꝑ quẽ determinatè ſciat, qd bonũ & qd malũ eſt, & volũtas ꝑficiat̃ habitib⁹ virtutũ, ꝑ quos facil'r, & delectabil'r inclinet̃ ad eligẽdũ bonũ moral'r, quãq̃ durũ ſit, & ad fugiendũ malũ moraliter, q̃q̃ delectabile ſit, q̃ determinatè faciliter, & delectabiliter fieri nõ poterant, ſine habitu 2. Eth. ſ. Signũ gñati habitus eſt, delectationẽ aduenire opibus. Ita in opibus reſpectu Dei, facit ipſe in intellectu nr̃o aliqd, mouendo illũ, & determinãdo ad iudicandũ bonũ eſſe, qđ bonũ eſt, & iſtud eſt illuminare. Ad voluntatem aũt Deus agit aliqd, qđ mouet eam per modũ habitus moralis, ad agẽdũ, qđ bonum eſt, & iſta eſt gratia pulſatiua, quæ alio modo vocat̃ gratia preueniens, & iſta mollificat aĩam faciendo eã ad hoc, ꝙ velit aliqd, qđ bonum eſt, ẽt ſi ſit durũ. Iſta duo Deus facit nobis ex gratia, & liberalitate ſua, ideo ſi interdũ ſubtrahat illa nobis, potiſſimè ex culpa nr̃a, dicitur Deus nos excęcare, inquãtũ ſubtrahit illud lumen, per qđ intellectus determinabat̃ ad iudicandum bonũ. Dicit ẽt indurare cor nr̃m, inquã-

Deus indurare, & excęcare cor noſtrum & aduerſari nobis quō dicitur.

F tum nõ apponit gr̃am mollificãtem, quę faciliter moueret voluntatem noſtrã ad bonũ. Et ſic hõ excęcat̃, & induratur a Deo interdum. Et iſtud tetigit Iſa. dicẽs in pręallegata auctoritate. ſ. Quare errare nos feciſti de vijs tuis. ſ. excęcando intellectum noſtrũ, quia errare ad intellectũ pertinet, & non ad voluntatẽ, & induraſti cor nr̃m? Iſtud pertinet ad indurationẽ voluntatis. Dicendum ergo, ꝙ qñ Deus nos excęcat, vel indurat, non facit iniuriam nobis, quia non tollit aliqd nr̃m, nec ꝑturbat intellectum nr̃m aut voluntatem, ſed manent in ſua libertate naturali, ſed ſolũ ceſſat a conferẽdo gratis id, qđ prius conferebat. Item qđ maius eſt, Deus nunq̃ ſubtrahit iſtam illuminationẽ, & gratiam pulſatiuam, niſi ꝑꝑ magna peccata hominis. Et tunc
G ſicut Deus poterat infligere aliam pęnã poſitiuam, ita infligit iſtam priuatiua, ſ. ꝙ ceſſat ab illuminando, & pulſando per gratiam. Et ſic dicimus, ꝙ aliqñ vnum peccatũ eſt pęna alterius, ſ. quia ꝑꝑ aliquod peccatum graue, vel ꝑꝑ multa Deus ceſſat illuminare aliquẽ, & pulſare eum per gr̃am, & ꝑꝑ priuationẽ iſtam incidit iſte priuatus in aliud peccatum, & illud eſt pęna peccatorum priorum. Ex hoc ẽt ſequitur, ꝙ mala, q̃ aliquis agit poſtq̃ excęcatus a Deo, & induratus eſt, imputantur ei iuſtè ad pęnam; eo ꝙ manet ei plena libertas agẽdi, vel non agendi, cũ Deus non priuet eum actu intellectus, & volũtatis, nec perturbet iſtos actus in illo, ſed ſolum ceſſet ab illuminãdo, & mollificando, qđ prius faciebat ex mera liberalitate. Sic aũt fuit in Roboam,
H quia Deus non perturbauit intellectum ſuum, ita vt intelligeret malum eſſe conſilium ſeniorum, & bonũ eſſe ꝯſilium iuuenum, nec ẽt coegit, vel induxit volũtatem ſuam ad hoc, qđ eligeret ꝯſilium iuuenum, & non ſeniorum, ſed ſolum ſubtraxit lumen ſuum, qđ prius pręſtabat ipſi Roboam, & per hoc dr̃ excęcatus Roboam, & inclinatus fuit potius ad conſilium iuuenum quam ſeniorum. Dicendum tñ, ꝙ dato, ꝙ Deus excęcaret Roboam, ſubtrahendo lumen ſuum, non cogebatur Roboam ſequi conſilium iuuenũ, ſed erat in libertate ſua quid vellet ſequi, homo tñ deſertus diuino adiutorio, facilius in malum, q̃ in bonum inclinatur, ideo Roboam inclinatus fuit ad ſequendum cõſilium iuuenum. Ad rationes in contrarium reſpon-
I dendum. Ad primam cum dr̃, ꝙ hõ non poteſt agere ꝯ Dei voluntatem. Dicendum, ꝙ voluntas Dei, quæ eſt permiſſionis, eſt contra, quam hõ nũquam poteſt agere, ſed bene agit contra voluntatem ſigni. In quo ſciendum, ꝙ ſi nos poſſemus agere contra voluntatẽ Dei, eſſet Deus impotens, & ob hoc, ſiue malum, ſiue bonum faciamus, non eſt contra volũtatem Dei, quia vtrunq; eſt a Deo volitum, ſed bonum, quod agimus, eſt volitum voluntate operationis, malũ aũt eſt volitũ voluntate permiſſionis, nõ tñ aliquis meretur, vel excuſatur a culpa, quia vult ſicut Deus vult, immo ſemper peccat, qñ vult ſicut Deus vult voluntate permiſſionis. Cum autem dicitur, ꝙ hõ non poteſt agere cõtra voluntatem Dei. Dicendum, ꝙ non eſt intelligen-
K dum, ꝙ homo cogatur velle aliquo modo determinato, quod Deus vult, quia tunc bene tolleret libertatẽ. Sed eſt ſenſus, ꝙ qualitercunque homo velit, non poterit velle contra volũtatem Dei, quia ſi vult bonum, vult cum voluntate Dei operationis. Si autem, vult malum, conformatur voluntati Dei permiſſionis. Et ſic fuit voluntas permiſſionis Dei, ꝙ Roboam malè rñderet nunc. Et per iſtam rñſionem habuit locum prophetia Ahyæ Sylonitę de regno Ieroboam. Ad ſecundum, cum dicitur, ꝙ aduerſari alicui, qui bonum poterat agere, vt malum agat, peccatum eſt. Reſpondendum, ꝙ aduerſari directè ad malum, ſ. conſulendo malum, vel inducendo ad malum peccatum eſt. Quòd tamẽ per accidens interdum ſequatur malum ex actu

ex actu nostro, non est inconueniens, vtpote si quis ali quem indignum priuat cibo in pęnam alicuius delicti, & ille priuatus furatur, & alias non furaturus esset, prębetur ei occasio ad malum ex pęna inflicta, & tñ illa iustè inflicta est. Sic.n. ex quacunque pęna, quãtumcunque iustè inflicta, potest sequi malum in ipso punito, s. saltem impatientia, & tamẽ nõ sequitur ex hoc, quin pęna iustè fuerit inflicta, & tamen iste iustè infligens potest dici, aduersari punito ad malum, quia pręstat ei quandam occasionem ad malum. Ita Deus, cũ priuat aliquem lumine, & gratia pulsatiua, excęcando & indurando eum, dicitur aduersari sibi, quia est in eo quædam pronitas ad peccandum, quę non erat prius, & tamen ista excęcatio, & induratio iustè infligitur pro peccatis pręcedentibus, & sic fuit in Roboam. Vnde non fuit Deus iniustus aduersando ei. Ad tertium cum dicitur, ꝙ non potest homo bonum agere, nisi Deus moueat eum, concedendum, & tñ non cogitur agere malum, quamquam Deus eum non moueat. Cum aũt dicitur, ꝙ si Deus resistit homini, nõ potest bonum agere. Dicendum, ꝙ resistere accipitur dupliciter. Vno modo pro perturbare, ita ꝙ Deus turbaret intellectum, vel voluntatem hominis, faciendo quòd non inclinaretur ad bonum, & tunc impossibile erat, ꝙ moueretur homo ad bonum, sed ageret malum, & non peccaret. Alio modo dicitur Deus repugnare homini, s. quia nõ adiuuat ipsum, quamquam nõ perturbet eum, & sic dixit Christus, Qui non est mecum, contra me est, & qui non colligit mecum, dispergit. Et hoc modo resistit Deus homini interdum, s. quando excęcat, & indurat eum, quia tunc non adiuuat ipsum, & tamen tunc non cogitur homo male agere. Apparet ergo ex pdictis, ꝙ quamq̃ Deus aduersatus est Roboã, tñ ipse peccauit loquendo ista ad populũ.

Resistere dupliciter.

An excæcatio seu induratio causata in Roboam fuerit propter peccata sua, vel propter peccata Salomonis. Quæst. VII.

Q Vaeretvr vlterius, cum ista excęcatio, & induratio, quæ vocatur aduersitas Dei nunquam fit, nisi pro peccato, quare fuit in Roboam, & an potuit esse ex peccato Salomonis. Respondẽdum, quòd sicut præcedenti quæst. declaratum est, semper Deus mouet hominem illuminando, & mollificando, nisi propter peccata subtrahat interdum istam illuminationem, quia tamen homo non demeretur per actum alterius, sed per actum suum, non potest directè causari in homine excęcatio, vel induratio, nisi propter peccata sua. Sciendum tamen, quòd excęcatio, & induratio, sunt causa alicuius actus, inordinati, sed iste actus potest esse dupliciter. Quia interdum est ad hoc, quòd homo perdat aliquod bonum temporale, vel incidat in aliquas aduersitates, & tamen peccet mortaliter, sicut homo interdum ex defectu consilij cadit in manus hostiũ, & poterat esse aliquis homo, qui communiter bene iudicabat, & tamen aliquando propter peccatum suũ Deus subtrahat ei lumen, quod præstat ei, & tunc iudicabit insipienter, & incidet in manus hostium, vel in alias calamitates; & tamen non est hic aliquod peccatum, sed pęna. Secundo modo excęcatio, & induratio sunt causa peccati mortalis, vt si quis a Deo adiutus prius bene iudicabat, & rectè operabatur: postea autem destitutus a Deo malum eligit, & malum operatur. De primo modo dicẽdum, ꝙ potest aliquis excęcari, & indurari propter peccata alterius, sicut potest temporaliter puniri filius pro patre, quantum ad Dei iudicium, Exod. 34. & nu. 14. De secundo modo dicendum, ꝙ non causatur excęcatio, & induratio in aliquo propter peccata alterius, sicut non punitur vnus pro

Excęcatio semp est, ppter peccata, & aliqñ propria, aliquãdo pria, vel alterius.

A alio ęternaľr. Nunc aũt in Roboã excęcato, & indurato fuit vtrunq; istorum, s. pęna tpalis, quia caruit maiori parte regni: fuit ẽt peccatũ mortale, qa ipse peccauit rñdendo ista populo, vt probatũ fuit s. in quadã quæst. De primo dicendũ, ꝙ Roboã excęcatus est, non pp se, sed pp Salomonem, quia Salomon meruerat diuidi regnũ, vt patet pręcedenti. c. & ibi dixit Deus, ꝙ quãquã ipse meruisset, tñ non diuideret regnum tpe eius, sed tpe filij sui: ergo filius pp patrẽ punitus, excęcatus & induratus fuit. De secundo dicendũ, ꝙ Roboã peccauit per hanc indurationẽ, & quantũ ad hoc non fuit causa Salomon; sed ipsemet Roboam fecerat aliqua peccata, q̃ merebantur huiusmodi excęcationem. *Videns itaq;* Hic ponitur secundum huius. c. s. ipsa regni

Roboam excęcat est pp se, & propter Salomonem.*

B diuisio, & dr. *Videns itaq; populus, ꝙ noluisset eos audire rex.* i. viderunt, ꝙ nolebat exaudire. Et ponitur audire, pro exaudire. *Respondit ei dicens, Quæ nobis pars in Dauid? vel quæ hæreditas in filio Isai?* i. si haberemus aliquam partẽ in Dauid, ita ꝙ essemus de progenie eius, dato ꝙ Roboã nos grauaret, deberemus sustinere ppter cognationẽ, quia tñ sumus extranei, nec habemus aliquam partem in eo aut in posteritate eius, non debemus sustinere istã aggrauationẽ, sed recedere a Roboã. Et dr quæ pars est nobis in Dauid, & quæ hęreditas in filio Isai, pro eodem; quia Dauid, & filius Isai idẽ sunt, cum Dauid esset filius Isai. s. 1. lib. c. 16. Ista verba erant ꝯuenientia ad causandam discessionem, ideo Seba filius Bochri, cum voluit rebellare Dauid dixit ad totũ

Regni diuisio.

C Israel, q̃ nobis pars in Dauid, &c. pręcedenti lib. c. 20. & tunc totus Israel recessit a Dauid pręter tribũ Iuda, eod. c. *Vade in tabernacula tua Israel.* i. non cures iã de Roboam, nec de posteritate Dauid, ad hoc, ꝙ obedias illi, vt regi, sed vade in tabernacula tua, & curam age de rebus tuis. Ista sunt verba populi admonẽtis seipsum, ad recedẽdum a Roboam. *Nunc vide domum tuã Dauid.* Possunt esse verba increpatoria, vel insultantium, i. tu Roboã rñdisti malè populo, ideo nunc vide domum tuã, i. vide in quo consistit domus tua, quasi dicat non manebit tibi honor, quẽ prius habebas principando omnibus tribubus. Aliter põt intelligi, sine insultatione, s. recede Israel in tabernacula tua, & tu Dauid vide

D domũ tuam, i. quilibet sit iã habens curam de seipso, s. Israel de seipso, & Dauid de domo sua, i. de tribu Iuda, q̃ est domus sua, & cognatio. *Et abijt Israel in tabernacula sua.* s. oẽs viri, qui erant ꝯgregati in Sichem de decem tribubus expectando rñsum Roboã, audito hoc, recesserunt in ciuitates suas, nolendo coronare Roboã in regem. *Super filios aũt Israel, quicunq; habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam.* i. recesserunt oẽs decẽ tribus nolentes constituere Roboã in regẽ, sed factus est Roboã rex super omnes Israelitas, qui habitabant in ciuitatibus Iuda, s. quia illi antequã recederent de Sichem ꝯstituerunt eum in regem. Et dr de habitantibus in ciuitatibus Iuda, s. tam Iuda quàm Beniamin, quia etiã fuit rex Roboam super tribũ Beniamin, vt patet j. in

E litera. Et tamen omnes ciuitates Iuda, & Beniamin vocantur ciuitates Iuda, eo quòd accipitur Iuda pro regno Iuda, & non pro tribu, vel sorte.

An decem tribus peccauerint recedendo a Roboã, & an si nõ respondisset durè, potuissent licitè recedere. Quæst. VIII.

Q Vaeretvr an peccauerunt decẽ tribus Israel recedendo nũc a Roboã. Aliqs dicet, ꝙ nõ, quia De⁹ approbauit istã discessionẽ, & eo volẽte facta est. ergo bona fuit. Sed tñ debit, ꝙ nõ ꝯcludit, quia oĩa mala pęnalia, q̃ aliquibus eueniunt, Deo volente eueniunt, eo ꝙ nõ est malũ in ciuitate, qđ Dñs nõ fecerit, Amos 3. & tñ manifestũ est, ꝙ multi infligũt alijs pęnas iniustè, & peccant. Sed adhuc dicet, ꝙ qñ aliqs pdicat alteri, licet Deus voluerit,

fuerit, ꝙ prejudicaret illi in ꝑnā, ſi tñ ꝓiudicās volue-
rit ſatiſfacere, diſſoluendo grauamē, recipit̄ diſſolutio
grauaminis, immo iura humana cōpellūt ad diſſoluē-
dū talia grauamina, Deus tñ noluit, ꝙ iſtud grauamen
diſſolueret̄, qa cū filij Iuda vellent pugnare ꝯ decē tri-
bus Iſrael, vt reducerent eas ad ſe, Deus dixit, ꝙ nō pu
gnarēt, vt patet. ỹ. in lr̄a, qa ipſe fecerat iſtā diuiſionē:
ergo nō peccauerūt Iſraelitæ, recedēdo a Roboā. Rñ-
dendū vno mō, ꝙ Deus non prohibuit hic fieri ſatiſ-
factionē, ſed petere illā. Stat aūt bene, ꝙ aliqs mereа-
tur grauamē, qđ ſuſcipit, & tñ ille, q infligit, non poſ-
ſit iuſtè infligere, iō tunc qui grauat, nō poterit petere
diſſolutionē grauaminis, qui tñ grauauit illū, licitè po-
terit diſſoluere grauamē, immo tenebit̄ diſſoluere. Sic
patet in propoſito, qa Roboā merebat̄ qñtū ad Dei iu
diciū priuari maiori parte regni pp peccata Salomo-
nis, vt patet ꝑcedenti. c. iō, ꝙ populus recederet ab eo,
iuſtū erat quātū ad ipſum, & ſic ipe nō poterat petere
diſſolutionē grauaminis, qa verè nō erat grauamē. Si
tñ cōparet̄ ad populū, qui receſſit ab eo, fortè non ha-
buit iuſtā cām recedendi, iō populus tenebat̄ ad ipsū
redire, quāquā ipſe nō poſſet petere, ꝙ populus redi-
ret ad eū. Nunc aūt Deus nō dixit Iſraelitis, ꝙ nō redi
rent ad Roboā, quia fortè ſi ipſi voluiſſent redire, De⁹
acceptaſſet reditū, ſed ſolū ꝓhibuit hic viros Iuda, vo-
lentes pugnare ꝯ decē tribus Iſrael, ad reducendū eas,
ad vnitatem regni ſicut prius, ſed Roboā non hēbat
ius petendi hoc, vt dictum eſt, iō non patet ex hoc, ꝙ
non peccauerint decē tribus, recedendo a Roboā. q̄-
quam ipſe nō habuerit ius petendi vnitatē regni. Ali-
ter dici pōt, ꝙ adhuc dato, ꝙ Iſraelitæ vellent redire
ad Roboā, & Deus diceret, ꝙ non redirent, nō ſeque-
bat̄, ꝙ non peccaſſent recedendo ab illo, quia ipſi ege
runt ſine cā, Deus aūt vellet, non reintegrari vnionē
ex aliqua cā in ꝑnā ipſius Roboam, ſed id, qđ ipſi ne-
ſciebant, non poterat excuſare eos, iō non excuſant̄,
quin peccarent. Rñdendū tñ, ꝙ his nō obſtantibus, re
ceſſerunt Iſraelitæ ſine peccato a Roboā, & cā eſt, qa
cuilibet eſt permiſſa defenſio a Deo legitimè habita,
qui ergo non eſt ſeruus, nō cogit a Deo ſeruire alicui,
ſed Iſraelitæ erant liberi, & habebant reges ſup ſe, non
vt dños, ſed vt rectores. Si igit̄ reges eorū vellent ſubij-
cere eos in ſeruitutē, vel grauare ſ̄. modū, licitè pote-
rant recedere ab eis, ſicut q̄libet gens pōt recedere a
rege ſuo, qñ fuerit valde iniuſtus, vt declaratū eſt. ſ̄. in
quadā qō. Roboā tñ volebat nimis opprimere Iſraeli-
tas: nā dixit, Pater me⁹ cecidit vos flagellis: ego aūt cę
dā vos ſcorpionibus, pr̄ meus poſuit ſuper vos iugum
graue: ego aūt addam ſuper iugum veſtrum, ideo po-
pulus poterat licitè recedere ab eo, vt non reduceret̄
in ſeruitutē, cū nō obligaret̄ ſeruire ei, nec alicui alteri.

An licuiſſet decem tribubus decedere a Roboam ſi humane re-ſpondiſſet. *Quæſt. IX.*

QVAERETVR vlterius, ſi non rñdiſſet grauiter
Roboā, an poſſet populus ab eo recedere licitè
Aliqs dicet, ꝙ ſic, qa Deus ꝑdixerat, ꝙ recederēt decē
tribus a Roboā, ꝑced. c. ergo poterāt recedere, ēt ſi Ro
boā nō rñderet grauiter. Rñdendū, ꝙ non licebat iſtis
decē tribubus, recedere a Roboā, niſi ipſe aliqđ egiſ-
ſet dignū diſceſſione regni; Iſtud aūt poterat eē, qñcū
que nimis grauaret ſubditos ſuos. Vnde ſi a principio
rñdiſſet malè Roboā, ſicut rñdit, poterāt licitè recede
re ab eo, ſicut fecerunt. Si aūt nō rñdiſſet malè, nō ha
bebant tūc iuſtā cām recedēdi. Si tñ poſtea grauaret
ſubditos, q̄q̄ a principio bñ rñdiſſet, poterāt recedere
ab eo, quocūq; tpe grauaret illos. Iſtud aūt nō erat ſpe
ciale in Roboā, ſed ēt ſi Salomon, vel Dauid grauaſſet
nimis populū tributis, vl̄ ſeruitute alia, poterāt recede
re ab eo, licet iſti eēnt reges vncti a Deo, qa populus

F nō erat ſeruus eorū, ſed ſubditus. Cū aūt obijcit̄ de ꝓ-
phetia diuiſionis regni. Dđm, ꝙ iſta nō dabat aliquod
ius recedēdi Iſraelitis a Roboā, quia ꝓphetia nunq̄ eſt
mādatū de agendo, vel nō agēdo, ſed eſt ꝓnunciatio
de euentu rerū, iō nullū obligat, qa ſolū ꝓceptum eſt
qđ obligat. Vñ Iſraelitis nō debebat eſſe cura de veri-
ficāda ꝓphetia Dei, qa cū ipſe ꝓnunciaſſet hoc, ipſe ve
rificaret illud, & nō egebat adiutorio Iſraelitarū. Item
Iſraelitæ debebant intelligere, ꝙ iſta ꝓphetia dicta erat
cū cōditione, vel ſubintelligebat̄ cōditio, ſ. ſi Roboā
grauaret populū, iō ſi nō reperirēt aliqđ grauamē, de
bebāt intelligere, ꝓphetiā nō eſſe complendam, & ſic
quouſq; viderēt cām rōnabilē, nō debebāt recederet a
Roboā. Itē cū ſæpe ꝓphetię intelligunt̄ ſm cōmina-
G tionem, & nō ſm firmā Dei ſnīam, vt patet Ier. 18. &
Ezech. 33. debebāt interpretari Iudæi, iſtā ꝓphetiā di-
ctā eſſe ſm cōminationē, & iō ſi nō impleret̄, nō erat
inconueniēs, ſed Deus, q illam ſm ſnīam firmā ꝓtule-
rat, verificaret eā. Si aūt eſſet ſm cōminationē, nō cō-
pleret̄, iō ſi Iſraelitæ prætextu ꝓphetiæ huius recede-
rent a Roboam, nulla alia exiſtente cā, cū alias de iure
cōi. ſ. ex promiſſione Dei facta ad Dauid, præced. lib.
c. 8. peccarent, & tenerentur redire ad vnitatē regni.

An duæ tribus potuiſſent etiam recedere a Roboam. *Quæſt. X.*

QVAERETVR vlterius, an illæ duæ tribus, ſ. Iuda, &
Beniamin, q̄ manebāt cum Roboā, potuiſſent
recedere ab illo pp iſta verba dura, q̄ dixit. Aliqs dicet,
H ꝙ non, qa ſi recederēt ab eo, maneret poſteritas Da-
uid ſine regno, & tñ Deus dixerat, ꝙ non auferret re-
gnū totaliter, ſed diuideret̄, iō cogebantur iſtæ tribus
manere cū Roboā. Itē Deus dixit, ꝙ decē tribus ſolū
daret ipſi Ieroboā: ergo neceſſe erat, ꝙ duæ tribus ma
nerēt cū Roboā. Rñdendū, ꝙ duæ tribus poterāt re-
cedere a Roboā ſicut oēs aliæ, qa iſta verba Roboam
grauabant oēs de regno ſuo, cùm diceret, ꝙ impone-
ret eis graue iugum, iō qlibet poterat recedere ab illo.
Nec obſtat ꝓphetia, qa ſicut declaratū eſt ſ̄. ꝙ decē tri
bus nō excuſabant̄, ſi pp ſolam ꝓphetiā recederent a
Roboā, ita nec duæ tribus obligarent̄, ad manēdū cū
Roboā ex ſola ꝓphetia, ſi alias haberēt iuſtā cām rece
dendi, conſtat tñ, ꝙ habebant iuſtā cām recedēdi, qa
I Roboā dixerat, ꝙ grauaret eos nimis, iō nō obſtāte ꝓ-
phetia, poterāt licitè recedere ab eo. Immo dđm, ꝙ ſi
ꝓphetia obligaret duas tribus ad manendū, nō magis
obligarent̄ manere tribus Iuda, & Beniamin, q̄ māſe-
runt, q̄ oēs alię, eo ꝙ ꝓphetia nō determinauit, q̄ trib⁹
manere dēbāt cū Roboā, & q̄ recedere, ſed q̄libet de-
bebat putare, ſe obligatā eſſe ad manendū cū Roboā.
Ad primā rōnē in ꝯtrū dicendū, ꝙ illud erat ꝓphetia,
& nō mādatū, iō non obligabat Iſraelitas, pluſq̄ ſi nū-
q̄ dicta fuiſſet, ſed ſi nunq̄ dicta fuiſſet illa ꝓphetia, lice
ret oībus Iſraelitis ex cā iuſta recedere a Roboā: ergo
ēt nūc licebat, nō obſtāte ꝓphetia, ad Deū aūt pertine
bat verificare illā. Et ſic fuit, qa ipſe mouit cor decē tri
buū, vt recederēt pro grauamine, qđ Roboā ꝓmitte-
K bat ſe facturū. Duas aūt tribus Deus mouit ad ꝑmanē-
dū, ſ. ꝙ q̄q̄ Roboā iſta diceret, tñ vellent manere cum
illo; Ipſę tñ libertatē habebāt ad recedēdū. Ad ſcđam
rōnē eod. mō dđm, ꝙ ꝓphetia erat, & nō ꝓceptū, ideo
nō obligabat. Si tñ obligaret, nō magis iſtas duas trib⁹,
q̄ alias obligaſſet. vt ſ̄. dictū eſt. *Miſit igitur rex Roboā A-
durā, qui erat ſuper tributa.* ſ. miſit eū ad decē tribus, q̄ re-
ceſſerant ab eo, vt redirēt ad priſtinā vnitatē regni. Iſte
Aduram erat conſtitutus ſuper tributa tempore Salo
monis, & nunc volebat Roboam, ꝙ eſſet ſuper tribu
ta tempore ſuo. Iſte vocatur Adoniram ſup. 4. cap. *Et
lapidauit eum omnis Iſrael, & mortuus eſt.* ſ. decem tribus,
ad quas iuit Aduram, lapidauerunt eum, & mortuus
eſt lapidibus.

Aduram

Aduram ad quid missus est ad decem tribus. *Quæst.* XI.

QVAERETVR, ad qd missus est Aduram ad decẽ tribus. Aliq dicunt, ꝙ missus est ad petẽdũ tributa. Quod colligũt ex duobus. Primò, qa recesserant istæ decẽ tribus a Roboã, & volebat ipse expire, an verè recessissent, & ad hoc iussit peti tributa regalia ab eis, vt si negarẽt tributa, pateret eas oĩno recessisse a Roboã, & tũc sciret ipse, qd expediebat ei agere ꝯ illas. Si aũt tributa soluerẽt, manifestũ erat, eas nõ recessisse ab eo. Scd̃m est, qa dr̃ hic, ꝙ misit Roboã ipsũ Adurã, q erat super tributa: ergo vr̃, ꝙ mittebat eũ ad petendũ tributa, qa alias frustra fieret mẽtio, ꝙ erat Adurã sup tributa. Sed vr̃ dd̃m, ꝙ nõ missus est Adurã ad petendũ tributa, sed ad aliquid alterũ: nã adhuc Israelitæ erant in Sichẽ cũ ipso Roboã, ad quẽ locũ venerãt ad coronandũ ipsũ. Quod patet, qa qñ Israelitæ lapidauerũt Adurã, Roboã timuit, & ascẽdens super currũ, fugit in Ierusalẽ, vt patet in lr̃a, nõ ergo peteret tributa tam cito, sed expectaret aliquot dies, s. postq̃ Israelitæ irent in ciuitates suas. Itẽ non est verisimile, ꝙ Roboã peteret tributa, qa nondũ ꝯstitutus fuerat in regẽ, iõ nõ debebant̃ ei tributa, & dato, ꝙ Israelitæ denegarẽt illa, nõ ob hoc oñdebant se rebellare, sed agerẽt de iure suo, dicẽtes, se nõ esse obligatos ad soluẽdũ, nisi regi: Roboã aũt nondũ erat rex. Dd̃m igit̃, ꝙ nõ missus fuit Adurã ad petendũ tributa, sed solũ ad recõciliandũ populũ: nã cum Roboã vidit totũ populũ ꝯ se motum pp stultã rñsionẽ suã, agnoscens culpã, voluit recõciliari populo, & ad hoc misit Adurã, qui erat vir honorabilis, vt ipse loqueret̃ populo ex parte regis, ꝙ rex ex inaduertentia, vel leuitate dixerat verba illa; & tñ nõ intendebat sic facere, sed ꝙ ipse assentiret petitionibus eorũ. Sic ait Ioseph. 8. Antiq. s. Adurã sup tributa nõ fuit missus ad petẽdũ tributa, sed ad ꝯcordandũ aĩos Israelitarũ, vt parcerent leuitati regis iuuenili. Ad motiuũ in ꝯriũ dicendũ, ꝙ nõ erat ꝯueniens motiuũ, qa cũ nondũ Roboã esset rex, nõ poterat licitè petere tributa, iõ dato, ꝙ non darẽt ei tributa illę decẽ tribus, non oñderent se rebellare ei, sed vterent̃ iure suo. Ad scd̃m dd̃m, ꝙ non fuit missus Adurã ad colligendũ tributa, sed cũ esset vir senex, & honorabilis, cuius auctoritati populus cederet, faciliter reuocaret illos. Dicitur autem, quòd erat super tributa, non ad significandũ, ꝙ ibat ad petendũ tributa, sed ad denotandũ, quis erat iste Aduram, s. ꝙ erat ille, qui colligebat tributa, quia s̃. 4. dicitur de isto Adurã, ꝙ erat sup tributa.

Quare lapidauerunt decem tribus Aduram, & an peccauerint. *Quæst.* XII.

QVAERETVR vlterius, quare populus occidit Adurã, & an peccauit occidẽdo eũ. Aliq dicunt, ꝙ Adurã ibat ad petendũ tributa, & qa in hoc ꝑiudicabat illis, cum non esset rex, q petebat tributa, cõmoti sunt ira, & lapidauerunt eum. Alr̃ põt dici, qa ꝑsupponit, ꝙ nõ iuerit ad petendũ tributa, vt dictũ est s. s. ꝙ Israelitę tñ fuerant ꝯcitati in irã ꝯ Roboã, ꝙ cum viderent Adurã venisse ex parte eius, putantes, ꝙ veniret ad fallẽdum eos, nõ potuerunt sustinere, qn lapidarẽt eum; Vel põt dici, ꝙ Adurã cępat ꝑsuadere Israelitis, vt redirẽt ad Roboã; & quia ipsi valde exosum hẽbant Roboã, nec poterãt æquo aĩo subijci ei, aliq de principib⁹ huius seditionis irruerũt illico in Adurã, opprimentes eũ lapidibus, quia timebãt, ꝙ si ꝑmitteret̃ Adurã finire orõnẽ suam, multi de Israelitis ꝯuerterent̃ ad Roboã, & sic cessaret seditio: Principes tñ seditionis hui⁹ nolebãt, ꝙ cessaret, iõ lapidauerũt Adurã. Cũ aũt q̃ritur, an peccauerunt lapidãdo, nõ põt reddi determinata rõ, cum nõ appareat cã motiua istorũ ad occidẽdũ Adurã: nã fm̃ illã poterat iudicari, an iustè egissent, vł

Peccauerint occidendo Aduram.

A non. Vr̃ tñ dd̃m, ꝙ si occiderunt eũ, qa ꝑsuadebat eis redire ad regẽ, peccarent, qa nõ hẽbãt iustã cãm lapidandi eũ, & ille hẽbat iustã cãm exorãdi eos. Si aũt lapidauerũt eũ, qa petebat tributa, vñr hr̃e motiuũ ꝯuenientius, s. qa ipsi nõdũ erant obligati ad aliq̃ tributa, cũ nõdũ hẽrent regem, iõ ostendebat eos Adurã petẽdo tributa, & ꝯñter poterant vindicare iniuriã suã, lãpidãdo eum. Sed magis vr̃ secundùm conscientiã, ꝙ tenebantur Israelitæ admonere Adurã, ne peteret tributa, & si monitus nõ desisteret, poterant eũ iustè lapidare.

Vtrum si Aduram admonuisset Israelitas redire ad Roboam petendo veniam de verbis duris, an tenerentur redire ad eum. *Quæst.* XIII.

B QVAERETVR vlterius, an Adurã admonẽte Israelitas ex parte Roboã, ꝙ redirẽt ad eum, petendo veniã de verbo stulte dicto, tenerent̃ redire ad eũ. Aliqs dicet, ꝙ sic, qa Israelitæ nõ habuerũt aliqđ ius recedendi a Roboã, nisi qa ipse stultè locutus est dicẽs, ꝙ grauaret eos nimis, iõ si reuocaret dictũ suum, & promitteret se nõ grauaturũ Israelitas: vr̃, ꝙ tenebant̃ redire ad eum, quasi si nunq̃ locutus fuisset aliqd stultè ꝯ Israelitas. Rñdendum est fm̃ quosdam, ꝙ non tenebant̃ Israelitæ redire ad Roboã, eo ꝙ Deus dixit. j. in lr̃a, ꝙ duæ tribus non conarent̃ pugnare ꝯ decẽ tribus Israel, ad reducẽdum eas in vnitatẽ regni, qa ipse fecerat hãc diuisionẽ. Sed dicendum, ꝙ ista rõ non stat, qa istud fuit dictũ duabus tribubus, s. ꝙ ipsę nõ haberent
C ius repetẽdi vnionẽ, & pugnandi ꝯ decem tribus pro vnione, eo ꝙ Roboã merebat̃ perdere illas decẽ tribus, & tñ non dictũ fuit decẽ tribubus, ꝙ nõ redirent ad Roboam, qa fortè illę iniustè recesserant ab eo, & tunc nõ hẽbat ius Roboã petẽdi, illas redire in regnũ suum. Dicendum igit̃, ꝙ non obligabant̃ decẽ tribus, exorãte Adurã, redire ad vnionẽ regni. Primò, qa istę decẽ tribus iustè recesserãt a Roboã, vt declaratũ fuit s̃. Postq̃ aũt recesserunt semel ab eo, iam non pertinebant ad ipsum vllo mõ, iõ dato, ꝙ postea Roboã esset bonus, in ptãte earum erat accipere eũ in regẽ, vel nõ. Sicut gentes illæ, quæ nullũ regẽ hẽnt, q̃q̃ inter eas sit aliquis vir valde bonus, nõ obligant̃ eũ accipere in regẽ, ita istæ decẽ tribus, semel iustè solutæ a iugo regni,
D non obligabant̃ accipere in regẽ Roboã, plusq̃ aliquẽ aliũ. Et sic q̃ q̃ nunciaret̃ eis, ꝙ erat iã valde bonus, non obligabant̃ redire ad ipsum. Scd̃m est, quia dato, ꝙ Roboã exñte bono, tenerent̃ Israelitæ ad eũ redire, tñ nũc nõ poterat ꝯstare eis, nec dari sibi firma cautio, ꝙ Roboã bñ se hẽret ad eos, cũ a principio oñdisset malã voluntatẽ suã. Nunc aũt verisĩle erat, ꝙ non dicebat ex corde, ꝙ bñ se hẽret ad pp̃lm, sed solum, vt reduceret illos, semel ad se, & postea posset illos grauare, q̃tũ vellet: nõ ergo tenebant̃ credere sibi decẽ tribus, nec redire ad ipsum. Itẽ ꝯfirmat̃ hoc, qa apparet, ꝙ voluntas Dei erat hęc, s. ꝙ maneret regnũ Israel diuisum, cum ꝓmisisset dare decẽ tribus ipsi Ieroboã, ꝓced. c. iõ non oportebat, nisi vt Israelitæ ex iusta cã trãsirẽt ad Ieroboã, quia postea ꝯstabat, ꝙ ipsi complebant voluntatẽ
E Dei, & sic ageret Roboã, & bñ, qđ requiritur ad perfectam rõnẽ ipsius operis boni. Ad rõnẽ in ꝯrium dicẽdum, ꝙ nõ obligabant̃ redire decẽ tribus ad Roboã. Et qñ dr̃, ꝙ nõ recesserunt ab eo, nisi quia erat malus: ergo si postea esset bonus, tenerent̃ redire ad eũ. Dicẽdum, ꝙ falsum est, quia postq̃ semel recedebãt ab ipso, erant oĩno liberati a iure regni, tanq̃ si nunq̃ habuissent regẽ: ergo non tenebant̃ redire, quamq̃ esset bonus Roboã, quia si nunq̃ accepissent aliquẽ in regẽ, dato ꝙ ꝯstaret Roboã esse bonũ, non tenerent̃ accipere eũ in regẽ. Sed obijciet, ꝙ tenebantur redire, quia de iure cõi erant subiecti oẽs Israelitæ Dauid, & posteritati suæ, cũ Dñs promisisset Dauid regnũ in æternum,

Non tenebãtur decẽ tribus exorãte Aduram redire ad vnionẽ regni.

Ad rõnẽ in princi pio.

præ-

præced. lib. c. 7. ergo quamq̃ liceret aliq̃n ꝑꝑ culpam recedere a posteritate Dauid, tñ postea, illa existente bona, obligarentur Israelitæ ad ipsam redire. Rñdendum, ꝙ iam Israelitæ liberati erant ab hac lege, eo ꝙ Deus promiserat dare Ieroboam decem tribus, & ꝙ manerent cum Roboam duæ tm̃, iō dum haberent iustam cām Israelitæ recedēdi, poterant manere apud Ieroboam, quamq̃ Roboam vellet ei reconciliari. *Porrò rex Roboam festinus ascendit currum, & fugit in Ierusalem.* .s. postquam audiuit Roboam, ꝙ Aduram lapidatus erat, timēs ꝙ ēt populus vellet eum lapidare, cum esset nimis concitatus, ascendit currum festinus, & fugit in Ierusalem. Ex hoc patet, ꝙ adhuc Roboā erat in Sichem, cum omnibus tribubus Israel, quia aliàs non fugisset, si iam redijsset in terram suam, vel si populus non esset congregatus in Sichem, quia nullus posset eum lapidare. *Factum est autem, cum audisset omnis Israel, ꝙ reuersus esset Ieroboam* .s. ꝙ reuersus esset de Aegypto: nam ibi fuerat tota vita Salomonis, ex quo fugerat de terra eius. Sed dicetur, q̃uo dr̃ hic, ꝙ audiente populo venisse Ieroboam, miserunt & vocauerunt eum, & constituerunt in regem, quia iam supra dictũ fuerat, ꝙ ipse Ieroboam venerat in Sichem, & fuerat ipse cum cęteris Israelitis ad petendum a Roboam, ꝙ alleuiaret iugum eorum, iō non poterant nunc nouiter audire, ꝙ venisset. Rñdendum, ꝙ istud non refertur ad missionem, qua vocauerunt eum, vt esset rex, sed ad aliam missionem, qua vocauerunt eum, vt veniret cum eis, ad petendum alleuiationem iugi impositi a Salomone. Et postea cum discordarēt a Roboā, fecerunt eum regem. *Miserunt, & vocauerunt eum* .s. vt cum eis veniret coram Roboam, ad petendum alleuiari iugum, quia ipse erat Princeps, & famosus in populo. *Congregato cœtu, & constituerunt eum regem super omnem Israel.* i. totus populus cōgregatus erat in Sichem, q̃n discordauit ab eis Roboam, & tunc decem tribus congregatæ constituerunt Ieroboam in regem. Et istæ decem tribus vocantur totus Israel, quia aliæ duæ tribus vocantur Iuda. *Nec secutus est quisquā domum Dauid* .i. Roboam. Vocatur aũt domus Dauid ipsa familia, & posteritas eius. Nunc aũt, quia Roboā erat Princeps totius posteritatis Dauid, quia ad eum pertinebat regnum Dauid, dicebantur sequi domum Dauid illi, qui secuti fuerunt Roboam. *Præter tribum Iuda solam.* .s. ista tribus secuta fuit Roboam, eo ꝙ erat Dauid de progenie sua, & indignum habebant, ꝙ subijcerentur viro alterius tribus, ideo ad omnem euentum subijci voluerunt ipsi Roboam.

An sola tribus Iuda secuta fuerit Roboam, vel etiam tribus Beniamin. *Quæst.* XIIII.

QVAERETVR, quomodo dr̃ hic, ꝙ sola tribus Iuda secuta fuit ipsum Roboam, quia ēt tribus Beniamin secuta est eum. Hic non pōt rñderi, sicut rñdebatur præced. c. cum dicebatur, ꝙ vnica tribus mansit cum Roboam, quia ibi dicebatur, ꝙ intelligeretur de tribu Beniamin, quę erat extranea a progenie Roboā, ipsa aũt tribus Iuda non dicebatur dari Roboam, eo ꝙ sua erat. Hoc aũt non potest stare, quia dr̃, ꝙ sola tribus Iuda sequebatur Roboam. Aliqui dicũt, ꝙ a principio in constitutione regis Roboam, fuerunt oēs vndecim tribus Israel, & mansit sola tribus Iuda, quæ cũ Roboam recessit in Ierusalem, & tñ postea tribus Iuda persuasit tribui Beniamin, ꝙ rediret ad Roboam, & redijt, & tunc fuerunt duæ tribus cum Roboam. Sed dicendum, ꝙ istud non est verisimile, quia tunc vndecim tribus fuissent in vnctione Ieroboam, Deus tñ dixit, ꝙ daret ei solum decem tribus: ergo nunquā pertinuit ad eum tribus Beniamin. Item si tribus Be-
F niamin vnxisset cum cęteris Ieroboam in regē, noluisset postea redire ad Roboam, & tñ vr̃, ꝙ facillimè eā habuit Roboam. Nam immediatè, vt venit de Sichē incępit facere bellum ꝯ Ieroboam, & fuit cum eo tribus Beniamin: ergo vr̃, ꝙ non fuerit aliquod tp̃s, in quo tribus Beniamin non fuerit cum Roboam. Item si tribus Beniamin vnxisset cum cęteris Ieroboam in regem, postea facta pace inter Roboam, & Ieroboā, hēret iustum bellum Ieroboam ꝯ tribum Beniamin, ꝑꝑ hoc, ꝙ vnxerat eum in regem, & postea recesserat ab ipso sine cā, & tñ nunquam pugnauit, nec ēt petiuit illam tribum, iō vr̃, ꝙ nunquam ad eum pertinuerit. Dicendum igĩ, ꝙ a principio tribus Beniamin, & Iuda fuerunt cum Roboam, & solę decem tribus vn-
G xerunt Ieroboam in regem. Dr̃ tñ hæc sola tribus Iuda, ꝓ ipsa tribu Iuda, & Beniamin, q̃a eo, ꝙ Beniamin venit ad regnũ Iuda, & nō declinauit ad tribus Israel, vocata est iam tribus Beniamin interdum tribꝰ Iuda, tanq̃ ambæ essent vna tribus. *Venit autem.* Hic ponitur tertium, s. diuisionis regni ꝯfirmatio, q̃a iussu Dei firmatum est, ne laboraret ad vniendum regnum Iuda, & Israel. Et dr̃. *Venit aũt Roboam in Ierusalem* .s. q̃n fugit de Sichem timens lapidari. *Et congregauit vniuersam domum Iuda, & tribum Beniamin.* s. congregauit illos ad pugnandum ꝯ decem tribus Israel. Istæ. n. duæ tribus solum relictæ fuerant ipsi Roboam. *Centum octoginta millia electorum virorum, & bellatorũ.* i. de Iuda, & Beniamin collecta fuit ista summa pugnatorum. Non est intelli-
H gendũ, ꝙ isti soli pugnatores essent in duabus tribubꝰ, quia tp̃e Dauid cum numeratus est populus fuerũt de sola tribu Iudæ quingenta millia virorum, ꝑced. lib. c. vlt. Sed intelligendum est, ꝙ multi alij erant, q̃ poterāt arma capere, isti tñ centum octoginta millia erant electi bellatores, vt dr̃ in lr̃a. *Vt pugnarent contra domũ Israel.* .i. ꝯ decem tribus, q̃ vocant̃ domus Israel; nam iā aliæ duæ tribus non pertinebant ad domum Israel, sed ad domũ Iuda. *Et reducerent regnum Roboam filio Salomonis.* .i. pugnabant ad restituendum regnũ Roboā, q. d. illæ decē tribus priuauerant Roboā regno, subtrahētes ei obediētiā, iō Roboā volebat, ꝙ sibi reducerēt regnũ.

I *An Roboam poterat iustè pugnare contra Israel.* *Quæst.* XV.

QVAERETVR, an Roboam iustè pugnare vellet ꝯ decem tribus Israel. Rñdendum, ꝙ non, quia Roboam non poterat repetere illas decem tribus: ergo non iustè pugnaret ad repetendum illas. Antecedens patet, quia s̃. declaratum est, ꝙ Roboam iustè perdidit illas, & illæ iustè recesserunt ab eo, ideo non competebat reditus ad ipsas. Item patet, quia Deus prohibuit Roboam pugnare ꝯ Israel, si tñ habuisset iustā causam pugnandi, Deus non priuasset eum iure suo, sed refauendo illis, qui habebant causam iniustam, sed vetuit Roboam pugnare: ergo non fouebat iustum bellum. Sed aliquis dicet, ꝙ quamquam Deus vetuerit pugnare Roboam, non sequitur ex hoc, ꝙ non habe-
K ret iustam causam pugnandi, quia latebat eum diuina snĩa, quæ postquam manifestata est, fuit simpliciter illicitum pugnare velle ꝯ Israel, cum tñ prius non esset illicitum. Dicendum, ꝙ ēt ante reuelationem illam erat illicitum ipsi Roboā, pugnare ad repetendũ decē tribus, q̃a ipse ꝑdiderat eas iustè: ergo iā non competebat ei actio ad repetendũ illas, istud aũt ꝯstabat sibi, licèt si Roboam iustè pugnare posset ad reducendum tribus decem in regnum suum, illæ cōpellebant̃ redire ad eũ, & tñ istud est falsum, q̃a s̃. declaratũ est, ꝙ licitè recesserunt ab eo, & non cogebant̃ redire: ergo nō iustè pugnabat ꝯ eas Roboam, q̃a tñ poterat esse aliquale dubiũ, s. ꝙ Roboam putaret se fouere iustũ bellum, Deus per Prophetam denũciauit, ꝙ non pugnarent.

An tribus Iuda, & Beniamin putabant se posse præualere, pugnando contra decem. *Quæst. XVI.*

QVAERETVR vlterius, quō tribus Iuda, & Beniamin audebāt pugnare ꝯ decē tribus, cum essent paucæ multitudinis respectu illarū. Rñdendū, ꝙ trib⁹ Iuda, & Beniamin non solū audebāt pugnare ꝯ decē tribus, immo ēt putabāt, se posse præualere ꝯ illas, & reducere eas ad ptātē Roboā. Istud aūt fortè erat, qa putabāt Iuda, & Beniamin se fouere cām iustā ꝯ decē tribus, q̄ recesserant a regno Dauid, ideo putabant, ꝙ Deus adiuuaret eas ꝯ totū Israel, ēt si eēt maioris multitudinis. Sic pugnauit semel Abia filius Roboam ꝯ Ieroboā, & fugauit totum Israel, occiditq; quingenta millia virorū, q̄q̄ multo plures essent de Israel, q̄ de Iuda, & Beniamin 2. Par. 13. Item tribus Iuda, & Beniamin erant bellicosæ nimis, s. oībus alijs tribubus bellicosiores, iō ēt si non hērent spālē auxiliū a Deo, putabant se posse congredi cū toto Israel: nā sæpe sic pugnauerūt, vt patet ex pcessu huius libri, & sequētis, & 2. Par. Itē non erat hoc admirandū inter Hebræos, qa non solū istę duæ tribus possent pugnare ꝯ decē, & pualere, immo semel sola tribus Beniamin, in qua erāt vigintiquinq; millia pugnatorū solū, pugnauit ꝯ vndecim tribus Israel, & pualuit bis, occiditq; in die vna vigintiduo millia de Israel, & alia die 18. millia, vt patet Iud. 20. a fortiori ergo tribus Iuda, cū tribu Beniamin possent pugnare ꝯ decē tribus Israel. *Factus est sermo Domini ad Semeiam virum Dei.* Iste Semeias erat Propheta, & Deus locutus fuit ad ipsum ad hoc, ꝙ impediret istud bellū. *Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda.* s. denūciādo ei ne pugnet ꝯ Israel. *Et ad omnem domum Iuda, & Beniamin.* Scilicet ad omnes viros nobiles de tribu Iuda, & Beniamin, quorum consilio, & viribus fieri dēbat bellum istud. *Et ad reliquos de populo.* s. ad omnes alios, qui sunt sub potestate Roboam.

Trib⁹ Iuda, & Beniamin erant cæteris bellicosiores.

An reliqui præter Iuda, & Beniamin dicuntur sacerdotes, & Leuitæ, vel illi, qui erant parui status. *Quæst. XVII.*

QVAERETVR, qui erāt isti reliqui pter Iuda, & Beniamin, qa non hēbat Roboā alias tribus præter has. Aliquis dicet, ꝙ intelligit̄ hoc de Leuitis, q erant, cū Roboā. Sed dicēdū, ꝙ nō stat, qa Leuitę nōdū fugerāt de terra Israel, sed fugerūt postea, qñ Ieroboam ædificauit duos vitulos aureos 2. Par. 11. Istud aūt fuit ante ædificationē vitulorū, vt patet ex ordine lrę: nam immediatè post ꝯstitutionē Ieroboā in regē, factū est. Iō nōdū hēbat Roboā tribū Leui secū. Dicēdū, ꝙ pōt intelligi dupl̄r ista lr̄a. Vno mō, ꝙ isti, q vocant̄ hic reliq. sint Leuitę & sacerdotes, q erant in tribu Iuda, & Beniamin. Nā post ꝯflatos vitulos aureos a Ieroboā, oēs Leuitę & sacerdotes de toto Israel, venerūt in terrā Iuda, & tñ anteq̄ isti venirent, erant in terra Iuda, & Beniamin multi sacerdotes, & Leuitę: nā de tribu Iuda, & Beniamin datę fuerāt eis multę vrbes ad habitādū tpe Iosue, vt patet Ios. 21. & 1. Par. 6. & de istis ciuitatibus nūq̄ recesserāt, & sic erāt in regno Roboā isti, pter Iudā, & Beniamin, & poterāt vocari reliq de populo. Al̄r pōt dici, ꝙ vocant̄ reliq de populo hoīes parui status, s. ꝙ dom⁹ Iuda, & Beniamin accipiant̄ p ipsis maiorib⁹, & principibus, reliq de populo vocent̄ illi, q erāt minores in tribu Iuda, & Beniamin, & istud est verius. *Hæc dicit Dominus, Non ascendetis, nec bellabitis contra fratres vestros filios Israel.* Iā erāt parati Israelitę ad bellādū, Deus aūt voluit euitare istud, qa nolebat, ꝙ reuniret̄ regnū, & sic laborarent incasū Iuda, & Beniamin, & funderet̄ mult⁹ sanguis innoxius. Post hęc aūt si pugnassēt Iuda, & Beniamin ꝯ Israel, peccarēt. *Reuertatur vir in domum suam.* i. reuertat̄ qlibet in domū suā. Oēs. n. erāt iā accincti ad bellū, & desiderabāt toto corde reducere decē tribus ad regnū Roboā. *A me. n. factum est*

Sacerdotes, & Leuitę semper fuerunt, cū rege Iuda.

A *verbum hoc.* i. nō expedit, ꝙ pugnetis ꝯ decē tribus, tanq̄ reducturi illas ad vos, qa ego feci istā diuisionē, iō frustra laborabitis, & nūq̄ poteritis reducere illas ad vos. Al̄r pōt intelligi, ꝙ Deus diceret, nō pugnetis ꝯ decē tribus Israel, tanq̄ illę malè egerint recedendo a Roboā, qa volūtate mea factū est hoc, & non ex malitia ipsarū. Et dr̄ a me factū est verbū hoc, i. res ista: nā ponit̄ sępe verbū pro ipsa re. *Audierunt sermonem Domini.* i. obedierūt sermoni Prophetę. *Et reuersi sunt de itinere, sicut eis præceperat.* s. accincti ibāt Israelitę ad pugnādū, & reuersi sunt, qa timuerūt, q si irent ad pugnādū ꝯ volūtatē Dei, ipse traderet eos in man⁹ hostiū, ēt qa cū facerēt ꝯ volūtatem Dei, nō possent explere, qd desiderabant, iō destiterunt ab inceptis. *Aedificauit autem.* Hic

B ponit̄ scd̄m principale huius c. s. vtriusq; regis ꝯditio. Et primo ponit̄ ꝯditio Ieroboā, scdō cōditio Roboā ꝯ. 14. circa mediū, ibi. *Porrò Roboam.* Prima in tres, qa primò ponit̄ Ieroboā pūaricatio, scdò pūaricationis reprehensio, seq. c. 3. ipsius punitio ꝯ. 14. Circa primū dr̄. *Aedificauit autem Ieroboam Sichem in monte Ephraim.* Postq̄ Ieroboam cępit pacificè possidere regnū decē tribuū, voluit ædificare vrbes in regno suo, qa putabat, ꝙ ipse, & Roboā sp habituri eēnt bellū, & ēt posteritates eorū sup diuisione regni, iō volebat oīa loca sua eē munita, & cępit ædificare Sichē. Rō huius fuit, qa ipse vnctus est in regē in Sichē, vt patet s̄. Diligebat ergo locū illū Ieroboā, & ædificauit eū, nō qdē nouiter, qa anteq̄ Israelitæ venirēt in terrā Chanaan, erat ædificata

Ieroboā regis cōditio.

C ciuitas Sichē, qa Iacob, qñ venit de Mesopotamia, habitauit circa Sichē, Gen. 33. & 34. Sed dr̄ ædificauit, i. refecit, qa erat aliqua pars murorū dirupta. Etiā, qa Sichē erat in confinio terrę Beniamin, quę ptinebat ad Roboā, iō oportebat, nūc eā eē magis munitā, q̄ pri⁹: sic. n. est de oībus vrbibus, q̄ sunt in ꝯfinibus regnorū. Fuit ēt alia cā, qa Ieroboā fecit Sichē eē sedē regni, qa dr̄ hic, ꝙ habitauit ibi. Dr̄ aūt, ꝙ erat ī mōte Ephraim, i. in sorte Ephraim, q̄ vocat̄ Mons, Ios. 20. & 21. Erat aūt ista ciuitas sacerdotū, & vna de ciuitatibus refugij, vt s̄. dictū est, & patet eisdem cap. *Et habitauit ibi.* s. in Sichē: ibi. n. ꝯstituit sedē regni a principio, postea tñ habitauit in alijs vrbibus, s. in Thersa: nā ibi habitabat, qñ misit vxorē suā ad ꝯsulēdū p salute filij ꝯ. 14. habitauit

D aūt Ieroboā in Sichē pp duo: primò, qa ibi vnctus fuerat in regē, & voluit honorare illū locū. scdò, qa iste loc⁹ erat de tribu Ephraim, & ipse Ieroboā erat Ephratheus, pced. c. iō voluit potius sedē regni tenere in tribu sua, q̄ in alia. Quòd aūt Sichē esset de tribu Ephraim patet, Ios. 20. & 21. *Et egressus inde ædificauit Phanuel.* Iste est qdā locus ab oriētali parte Iordanis, circa ipsū Iordanem, qui vocatus est Phanuel, i. facies Dei ab ipso Iacob, qa ibi luctatus est cum Angelo, & dixit, Vidi Dominum facie ad faciem, Genes. 32.

Cum decem tribus recesserunt a Roboam, an poterant accipere in regem alium quam Ieroboam. *Quæst. XVIII.*

E QVAERETVR, cum Israelitę de decem tribubus recederent a Roboam, an potuissent accipere alium in regem, q̄ Ieroboam. Aliquis dicet, ꝙ non, quia Deus dixerat, ꝙ daret decem tribus Israel ipsi Ieroboam, pręced. c. si ergo istę decem tribus recederēt a Roboam, & vellent accipere in regem alium, quam Ieroboam, viderentur manifestè agere contra Dei voluntatem iam expressam, ideo peccarent. Respondendum, quòd poterant decem tribus accipere in regem quęcunque vellent, quia postquam ipsę recesserunt a Roboam pp stultitiam eius, liberę erant a iugo regni, ideo cū nulli essent obligatę, nō magis tenebantur accipere in regem istum, q̄ illum. Cum aūt obijcitur, ꝙ agerēt ꝯ voluntatem Dei expressam, si aliū acciperēt

in

in regē. Dcdm, ꝙ nō ageret, qa Deus nihil iussit Israelitis super hoc, iō dato, ꝙ agerēt quodcunq; vellent, nō peccarent. Illud aūt, quod obijcit, nō est præceptū, sed prophetia denuncians euentū futurum, prophetia aūt nullum pōt obligare, cū ipsa non sit præceptū de agendo, vel non agendo, sed sit quedam denunciatio futurorū, ad Deum aūt pertinet verificare prophetiā suā, & non ad Israelitas: iō si ipsi putabant aliū meliorem regē esse pro eis quā Ieroboā, poterant ipsum licite accipere, Deus aūt hēret curā de verificādo prophētiā suam. Vnde dicendū, ꝙ decē tribus non elegerunt Ieroboā in regē, tanquā uolentes complere prophetiam Dei, sed Deus mouit illas ad desiderandum valde eligere Ieroboam in regem, & sic ipse completurus erat prophetiam suam.

An poterant 10. tribus licitè manere sine rege. Quæst. XIX.

QVAERETVR vlterius, cum decē tribus recessissēt a Roboā, an tenerentur accipere aliquē in regē, vel possent manere sine rege. Respondendum, ꝙ poterāt licitè manere sine rege. Quod patet, quia lex nō obligabat Israelitas ad habendū regē, sed ex permissione concedebat, Deut. 17. Vnde cum primo petiuerunt regē Israelitę, offenderunt Deū, vt patet supra 1. lib. c. 8. & 12. Deus tñ ex magna importunitate Israelitarū petentiū, concessit regē, vt patet ibidē. Cum ergo nunc Israelitę liberi essent a rege, nō obligabant a lege accipe regē: Nec ēt obligabant ex debito alicuius ꝑsonæ, qa istud esset ex promissione Dei facta ad illā ꝑsonā, vel progeniē suā, ꝑ quā cōpeteret ei ius regnandi, sed istud nō erat, nisi ad Roboā, vel Ieroboā, quia Dauid, & progeniei suæ facta fuerat promissio de regnādo, præceden. li. c. 7. Ieroboā autē fuit ēt facta promissio precedē. c. & tñ neutrū istorū obligabant Israelitę accipere in regē, ergo nullum regē obligabant accipere. Quòd aūt nullū istorum obligarent accipere, supra declaratū est in qōnibus, si igit non accepissent Israelitæ nūc aliquē regē, nō peccassent. Imo valde placeret Deo, si nullū vellēt hr̄e in regē, sed ꝙ subessent ipsi Deo immediate, & quantū ad quędā tēporalia regerent ꝑ iudices, quos cōstituerēt, sicut fuit tēpore iudicū. Israelitæ tñ noluerūt hoc, qa si mansissent sine rege, putabāt se non posse resistere Roboā, q confestim pugnaret contra eos, ad reducēdum eos in regnū suum, iō putauerunt regē sibi necessarium, & immediate acceperunt illum. Deus autem inclinauit eos ad hoc, vt impleret prophetiā suā de Ieroboā, si tñ ipsi Israelitæ voluissent manere sine rege, acceptabilius fuisset hoc Deo simpliciter. Sed dicetur, si Israelitę voluissent manere sine rege, quō poterat cōpleri prophetia de Ieroboam, ꝙ haberet decē tribus? Respondendū, ꝙ si decē tribus manerēt sine rege, non cōpleretur prophetia de Ieroboā, & tñ Deus, qui oīa præsentialiter videt vnico, & æterno intuitu, videbat tribus decē nullo modo velle manere sine rege, sed accipere Ieroboā in regē, ideo prophetia de Ieroboam necessario compleretur. Si tamē dicas oīno, ꝙ Israelitę vellent manere sine rege, Deus q videt oīa, ad quæ voluntas nostra se vertit, aut vertere pōt, cognoscit certissimū motum aīę nostræ, & cognouisset, ꝙ Israelitæ volituri erāt manere sine rege, & consequenter nō prædixisset de Ieroboā, ꝙ habiturus esset decē tribus in regno suo. Quomodo autē possit stare prophetiæ denunciatio de futuro, cū ipsa libertate arbitrij, declaratum fuit Iosue. 11. *Dixitque in corde suo.* Scilicet habuit intra se consilium, quid agere deberet, & egit istud, quod sequitur. *Nunc reuertetur regnum ad domum Dauid si ascenderit populus iste, vt faciat sacrificia in domo Domini in Ierusalem.* Scilicet Ieroboam solicitus pro conseruatione regni, qd̄ nouiter acquisierat, cogitauit intra se, ꝙ si permitteret populus decē tribuū ascēdere in Ierusalem ad faciendum sacrificia tēporibus debitis, reconciliaret ipsi Roboā, & rediret totū regnū ad domū Dauid, sicut prius erat. *Et conuertetur cor populi huius ad dominum suum Roboam regem Iuda.* s. reconciliabit ei, qn̄ ascenderit in terrā suā, qa tēplum erat in terra Roboā. Et dixit ad dn̄m suū, s. ad dn̄m suū naturalē, vel antiquū, q erat Roboam, cui ex ꝓgenie cōpetebat regnare. Ipse aūt Ieroboā nō erat dn̄s antiquus, cui cōpeteret ex ꝓgenie, sed nouiter perturbato populo, factus fuerat rex, ideo credebat, ꝙ cessante perturbatione, rediret populus ad pristinū dn̄m. *Interficientque me, & reuertentur ad eum.* s. postquam reconciliati fuerint ipsi Roboam, interficient me, quasi ego deceperim eos, vt repugnarent ipsi Roboam, vel ēt, quia Roboam reconciliatus eis, persuadebit ipsis, vt occidant me, quia ego offendi ipsum, vel quia me viuente, non erit ipse securus de Israelitis, ꝙ velint ei verè subijci. *Et excogitato cōsilio fecit duos vitulos aureos.* i. cogitauit, ꝙ ipse posset euadere inconueniens supra positum, s. faciendo duos vitulos aureos, quos decem tribus colerent, & sic nō oporteret, quòd Israelitę ascenderent in Ierusalem ad faciendum sacrificia, nec reconciliarentur ipsi Roboam.

F

G

Quare Ieroboam motus est ad faciendum vitulos aureos. Quæst. XX.

H QVAERETVR, quod fuit fundamentū Ieroboā ad faciendū vitulos aureos. Rn̄dendum, ꝙ Israelitæ habebant legem, ꝙ ter in anno, s. in festo azymorum, & Pentecostes, & tabernaculorū ascenderent Israelitæ in locū Sanctuarij, & ꝙ non esset aliquis masculus in toto Israel, qui non ascenderet, Exod. 23. & 34. & Deut. 16. erat aūt locus Sanctuarij nunc in Ierusalem, postq̄ Salomon ædificauerat tēplū, iō in Ierusalē oēs Israelitę ascendere debebant. Erat aūt Ierusalem in regno Roboam, s. in confinio Iudę & Beniamin: si ergo decē tribus ascenderēt illuc ter in anno, reconciliarentur Roboā. Istud aūt erat ꝑꝑ multa. Primò, qa sacerdotes, q erant in Ierusalem, & erant magnę auctoritatis in populo, ꝑsuaderent decem tribubus, ꝙ redirent ad Roboā, quia ille erat verus dn̄s, quia Deus promiserat manere regnū Dauid in sempiternū, ꝑced. lib. c. 7. populus aūt faciliter assentiret sacerdotibus. Scdò, qa populus reliquerat Roboā ex perturbatione quadā subitanea, cū aūt multoties ascenderent in terrā Roboā, & ille loqueret eis pacificè, & ōnderet se velle eis cōplacere, recōciliarent ei. Tertiò, quia Roboā erat dn̄s antiquus, cū ipse & pater suus, & auus suus eēnt reges Israel, & Deus ꝓmiserat eis regnū in sempiternū. Ieroboam aūt non erat dn̄s naturalis, ideo faciliter redirēt ad dn̄m priorē, & hoc tetigit Ieroboā, cū dixit, Cōuertet cor populi huius ad dn̄m suū Roboā regem Iuda. Quartò, quia qn̄ Israelitæ de decē tribubus ascēderēt oēs in Ierusalē peregrinando, poterat hēre Roboā viros armatos de tribu Iuda, & Beniamin, qui opprimerēt, & interficerēt eos, nisi recōciliarent Roboā. Quintò, qa non dimitteret eos exire de regno suo, vel taltē nō ꝑmitteret introire in Ierusalē, si nō reconciliarent ei, ipse tñ populus erat cupidus religionis, s. ad obseruandū legē de eūdo ter in anno in Ierusalē, iō reconciliarent Roboā, vt ꝑmitteret eos introire pacificè, & non infligeret multa alia dāna, quę inferre poterat. Si aūt decē tribus reconciliarent Roboā, ad mandatum eius occiderēt Ieroboā, ideo ipse nesciebat aliquē modū, ꝑ quē cōseruaret regnū, nisi vt iuberet decē tribubus nō ascēdere in Ierusalē ad sacrificia, & quia populus assuetus erat ter in anno sacrificare, ascēdendo in locū Sanctuarij, ꝑter alia sacrificia necessaria, q̄ erant in

I

K

Quæst. præced.

in lege de qbus, Nu.28. & 29. & p totum Leuit. & in Deut. iō statuit eis duos vitulos aureos, in duobus locis Israel, in quibus facerent omnes cęremonias legales, quas facturi erant in Sanctuario Domini.

An peccaret Ieroboam faciendo vitulos. Quæst. XXI.

QVAERETVR vlterius, an peccauit Ieroboā faciēdo istos vitulos aureos, vt non ascēderet ppl's in Sanctuariū Dñi. Aliqs dicet, ꝙ nō, qa Deus ꝑmiserat ipsi Ieroboā facere domū fidelē, i. regnū sp durās, pced.c. ergo licebat ei facere oīa illa, sine qbus nō poterat regnū esse ppetuū. Si tñ Ieroboā ꝑmitteret decē tribus ascēdere in Ierusalē, nō posset regnū suū ꝑmanere, qa conuerterent subditi sui ad Roboā: ergo ꝑmittebatur ei facere vitulos aureos, quos nō faciēdo ꝑderet regnū: sic.n. est in iure humano, qa si cui delegat cā examinanda, cōmittunt oīa, sine qbus cā nō pōt examinari, ēt si ista nō exprimant. Extra de offi. dele. c. Pręterea Rñdendū, ꝙ grauiter peccauit Ieroboā. Qđ patet, qa a Deo increpatus fuit valde, seq. c. & ꝗ.14. & in toto isto lib. & seq. & 2. Par. sępissime dr̄ de Ieroboam, ꝙ peccauit, & peccare fecit Israel. Fuit aūt peccatū Ieroboā in duobus. Primò, qa fabricauit vitulos aureos: nihil tñ erat magis ꝓhibitū in lege, q̄ fabricare idola, Exo.20. & Deut.4. & 13. & 17. nec erat aliqd, ꝙ tm̄ Deus abominaret, aut tā grauiter puniret, sicut ipm peccatum idolatrię, vt patet p totā legē. Scđo peccauit, qa vetuit pp̄lo ire in locū Sanctuarij. Deus tñ iusserat, ꝙ oēs masculi de Israel ascenderēt ter in anno ad locū Sanctuarij, Exo.23. & 34. & Deut.16. primū tñ erat grauiꝰ, qa est ꝯ primū pceptū morale, scđm aūt erat cęremoniale, sed cęremonialia nō tm̄ obligabant, sicut moralia, cū ipsa moralia obligēt ſm nām, ēt si nō imponant a legislatore, vt patet ad Ro.2. s. Gentes, q̄ legē nō hn̄t, nāliter ea, q̄ legis sunt faciunt, dictante eis cōscientia. Ad rōnē in ꝯriū, s. ꝙ cùm ꝑmitteret Ieroboam regnū decem tribuū, ꝑmittebant ei agere oīa illa, sine qbus nō posset ꝯseruare illud, & sic erant vituli aurei. Dici pōt vno mō, ꝙ nō iubebatur Ieroboā, ꝙ hēret regnū decē tribuū, sed solū ꝑmittebat ei quasi in gratiā, vñ nō erat obligatus ad suscipiēdū illud, sed poterat licitè viuere vita priuata, si vellet, iō a fortiori, si ipse videret aliqd, p qđ non poterat regnum tenere, quin offenderet Deum, vt sibi videbat, tenebat dimittere illud. Ał̄r dici pōt, ꝙ Ieroboā non cogebat pdere regnū, aut facere vitulos aureos, quos coleret ppl's, qa ēt si solū cōsilio humano ageret, nullā spē habendo in Deo, poterat facere melius, s. ꝙ ędificasset vnū tēplū, sicut erat in Ierusalē, licet nō esset ita sumptuosū, & ibi faceret fieri p sacerdotes oēs cęremonias, q̄ fiebāt in tēplo Salomonis, & cogeret pp̄lm, nō ascēdere ī Ierusalē: tūc .n. tolleret incōueniēs, ꝙ ipse volebat, s. ꝙ nō reconciliaret ppl's Roboā, & ipse leuius peccaret, s. solum ī pcepto cęremoniali, faciēdo ꝙ extra tēplū fierent sacrificia, & tñ nō faceret vitulos, sed coleret Deus, sicut in Ierusalē, & tūc Deꝰ faciliter remitteret istud peccatū, qa ante tpa Salomonis ppl's sacrificabat in excelsis, & tñ Deus nō puniebat istud peccatū, licet dicat, ꝙ eēt peccatū s̄.3. Ał̄r ēt pōt dici, ꝙ si videret Ieroboā, ꝙ necesse erat ipm pdere regnū, & mori, si nō faceret ꝯ legē, tenebat nō facere ꝯ legē, s. non fabricādo vitulos, nec ēt vetādo pp̄lo ire in Sanctuariū Dñi. Vñ licet eēt parua pūaricatio, nō ꝑmittere pp̄lm ire in Sanctuariū, faciēdo aliud Sanctuariū, & nō colēdo idola, tñ ēt potius dūisset mortē subire Ieroboā, q̄ vetare pp̄lo ire in Sāctuariū. Ał̄r ēt dici pōt, ꝙ peccauit Ieroboā faciens idola, qa nō credidit Deo: nā Deꝰ dixit ei, ꝙ si ipse ambularet ī mādatis eius, sicut ambulauit Dauid, faceret ei domū fidelē: credere debebat ergo certissimè Ieroboā, ꝙ ꝑmittēdo pp̄lm ire ī tēplū ad adorādū Deū, nō poterat pdere regnū, qa Deꝰ ꝑmiserat ei regnū ęternū, si coleret ipm, iō nō solū peccauit Ieroboā ī idolatria,

Grauiter peccasse Ieroboā faciendo vitulos.

A & faciendo, quòd populus non iret in Sanctuarium, sed etiam peccauit tertiò, diffidendo de Deo, qui promiserat ei conseruare regnum, si coleret ipsum.

Quomodo potuisset regnum Ieroboam conseruari, etiam si ascendissent in Sanctuarium. Quæst. XXII.

QVAERETVR vlteriꝰ, qūo poterat ꝯseruari regnum Ieroboā, ꝑmittendo ascēdere decē tribus in Sanctuariū, qa sequerent tunc oīa motiua, q̄ s̄. assignata sunt, ad reducēdū ipm pp̄lm ad Roboā. Rñdēdum, ꝙ ex hoc Ieroboā deliberauit facere vitulos aureos, quia videbat ei difficile, ꝙ ppl's iret in Ierl'em, & nō ꝯuerteret ad Roboā. Fuit tñ ꝯsiliū Ieroboā, tanq̄ hoīs diffidētis de ꝑmissione Dei, qa Deus ꝑmiserat ei ꝯseruare sibi regnū si coleret eū, pced.c. iō credere dēbat, ꝙ ipse
B daret modū, ꝙ licet ppl's ascēderet in Scūariū, nō cōuerteret ad Roboā. Itē dato, ꝙ Deꝰ nō ꝑmisisset ei, ꝙ ꝯseruaret sibi regnū, si coleret eū, credere dēbat, quòd Deꝰ, q dederat ei regnū, cū non eēt de ꝓgenie regū, ꝯseruaret ei illud, dū coleret ipm. Modus aūt erat ex parte Dei, ꝙ ipse incuteret tm̄ timorē Roboā, vt nō auderet repugnare Israelitis venientibus in Scūariū, nocēdo eis in aliquo: nec auderet ꝑsuadere eis, ꝙ redirēt ad ipm. Vel potius moueret cor Roboā ad diligendū Ieroboā, ita vt nullo mō desideraret subtrahere ei subditos suos, & ꝯtētus eēt hr̄e duas tribꝰ, quas hēbat. Istud āt facile erat Deo, qa ī manu eiꝰ sunt corda nr̄a, & pōt mouere illa quocūq; voluerit, Prou.21. s. Cor regis in manu Dñi, & quocūq; voluerit vertet illud. Vñ aliqñ
C inclinat nos Deus in amorē, vel timorē, aut in alias passiōes, sicut ei placet, vt patet Leu.26. & Deut.28. Istud aūt maximè appet, qa quolibet anno Deꝰ faciebat maiora ī Israel, s. qa ter in anno quolibet ascēdebant oēs masculi de Israel in locū Scūarij, & manebāt vrbes eorū vacuę, vel saltē manebant ibi solę fęminæ, & tñ hostes, q erant ī circuitu Israel, sciētes vrbes esse vacuas, nūq̄ ascēdebāt ad capiēdū illas, qa vel ñ audebāt, Deo incutiēte eis timorē, aut nō desiderabāt p tunc capere illas, qa Deus mouebat illos ad non desiderādū, vt patet Exo.34. s. Cū tulero Gentes a facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus insidiabit terrę tuę, ascendente te, & apparente in ꝯspectu Dñi Dei tui ter in anno. Multis alijs modis Deus facere poterat, ꝙ q̄q̄ ascēde-
D rent decē tribꝰ in Ierusalē, nō pderet Ieroboā regnū. *Et dixit eis*. s. ad decē tribꝰ. *Nolite vltra ascendere in Ierusalem*. s. hucusq; ꝯsueueratis ire in Ierl'em ad sacrificādū Dño, nūc aūt nō eatis. *Ecce dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti*. i. hactenus ibatis in Ierusalem ad adorādū Dñm, sed nūc habetis hic Deos vestros, q eduxerūt vos de terra Aegypti ꝓpinquos, iō nō oportet, vt eatis in Ierusalē, & frustra laboretis. Dixit aūt, q eduxerūt te de terra Aegypti, quia istud est maximū bñficiū, quod Deus fecerat Israelitis, & pro hoc colebant eū, ideo si isti erant dij, qui eduxerant Israel de Aegypto, frustra erat ire ad aliū locū ad colendū Deum. *Posuitq; vnum in Bethel, & alterum in Dan*. i. posuit vnum de istis vitulis in vrbe Bethel, & alterum in vrbe Dan.

E *Bethel, & Dan in quibus posuit Ieroboam vitulos aureos, quæ loca erant. Quæst. XXIII.*

QVAERETVR de istis locis, q̄ loca erāt. Quidam dicūt, ꝙ erant duo capita montiū sibi ꝓpinquorum, & in vno erat vnus vitulus aureus, & in alio alius. Sed istud non stat, qa Dan erat quędā ciuitas maximè aqlonaris in terra Israel, vt patet Iosu.19. & Iud.18. ideo qñ scriptura sępe vult ponere terminū aqlonarem, & meridianū terrę Israel, ponit Dan & Bersabee, pced.li. c.17. & 24. & s̄.4. s. Bersabee erat in parte meridiana, & Dan in parte aqlonari. Bethel tñ est versus meridiem terrę Chanaā, iō nō erāt ista duo loca simul. Sed dicēdū, ꝙ erāt duę vrbes maximè distātes in terra decē tribuū Israel. s. Dan ad aqlonē, & Bethel ad meridiē. Sed tūc dicet, qūo poterat esse vnus vitulus aureus in Bethel,

thel, qa Bethel erat ciuitas in tribu Beniamin, vt patet Iosu. 18. sed tribus Beniamin non erat subdita Ieroboã, sed ipsi Roboã, iõ nõ poterat ibi poni vitulus. Aliq dicunt, ꝙ Bethel nõ accipit hic, ꝓ noĩe ꝓprio ciuitatis, sed ꝓ cõi, s. ꝙ vocaret Bethel, qđ ĩterpretat̃ dom⁹ Dei, eo ꝙ positũ fuerat ibi idolũ, qđ vocabat̃ Deus decẽ tribuũ. Patet ẽt hoc, ꝙ ista ciuitas interdũ vocat̃ Bethauen, vt patet sępe in ꝓphetis minoribus, & dr̃ Bethauẽ, i. domus idoli, eo ꝙ erat ibi idolũ. Sed dicendũ ẜm quosdã, ꝙ nullũ istorũ erat nomẽ ꝓpriũ illius ciuitatis, sed erat quoddã aliud nomẽ. Sed dicẽdũ, ꝙ nõ stat, qa tũc nõ solũ vocaret̃ vna ciuitas istarũ Bethel, sed ẽt ambę, qa ambę erãt dom⁹ idoli. Itẽ lr̃a ponit hic illas, tãq̃ duas ciuitates sub noĩb⁹ suis ꝓprijs, cũ dicit, ꝙ posuit vnũ vitulum in Dan, & aliud in Bethel. Alr̃ igitur dicendũ, vt qdã volũt, s. ꝙ istud idolũ eẽt in Bethel, i. apud vrbẽ Bethel: nã Bethel erat in fine terrę Beniamin in latere aquilonari eius, & latus meridianũ terrę Ephraim coniungit̃ lateri aquilonari Beniamin, iõ poterat eẽ idolũ istud ĩ aliquo tẽplo in fine terrę Ephraim, & eẽt apud Bethel, & sic interdũ dr̃ aliqd eẽ in aliquo loco, quia est apud illud. Sed istud nõ multũ stat, qa Bethel vr̃ eẽ ciuitas, vt patet seq. c. cũ dicat̃ de falso Propheta, ꝙ habitabat in Bethel. Etiã rex habitabat in Bethel, iõ vr̃ ꝙ ista erat ciuitas: sic. n. patet seq. lib. c. 23. s. Altare, qđ erat in Bethel, destruxit Iosias. Dicẽdũ tñ, ꝙ Bethel ista erat q̃dã ciuitas, sed dr̃t ab illa Bethel, q̃ erat in sorte Beniamin, sicut Bethleẽ est in tribu Iuda Matth. 2. & Mich. 5. & ẽt est in tribu Zabulon, Iosu. 19. Sic ẽt Assor est ciuitas ĩ sorte Iudę, Iosu. 15. & ẽt est alia Assor in tribu Nephthali, Iosu. 19. Alr̃ aũt potest dici, ꝙ ista Bethel erat illa met, q̃ est in tribu Beniamin, & ista est in qua erat idolũ, habuerũt tñ eã viri Ephraim; qa fortè ipsi tradiderũt aliq̃ vrbẽ suã viris Beniamin, & viri Beniamin tradiderũt ei Bethel. Sic. n. Ierl̃em erat de sorte Beniamin, Iosu. 18. & tñ habitauerũt eã filij Iuda, & ipsi pugnauerunt contra Gentiles habitatores istorum locorum, Iosue 15. & Iud. 1. Et istud tenetur communiter, & de hoc declaratum est Iosue 7.

Ieroboam quare fecit duos vitulos, & non vnum tantum. Quæst. XXIIII.

QVAERETVR vlterius, quare voluit Ieroboã facere duos vitulos, qa sufficiebat, ꝙ faceret vnũ quem colerẽt Israelitę. Itẽ vr̃, ꝙ ipse potius debuisset facere vnicũ vitulũ, & ponere illũ in vnico tẽplo, ad qđ ꝯuenirẽt oẽs Israelitę, & patet hoc, qa Ieroboã trãsferebat Israelitas a cultu Dei ad cultũ idolorũ, & hoc solũ, vt nõ hẽrent occasionẽ ascẽdendi in Ierusalẽ, & reconciliarẽt Roboã. dẽbat ergo ab hoc trãsferre eos, q̃to minus posset tenẽdo aliq̃ similitudinẽ cũ cultu Dei, ne Israelitæ abhorrerẽt, oĩmodã mutationẽ subito fieri. Cũ ergo inter Israelitas eẽt vnicus locus, vbi fierẽt sacrificia, Leu. 17. & Deut. 12. ita debuisset Ieroboã ꝯstituere vnicũ locũ, & ibi ponere vnicũ vitulũ. Rñdẽdũ, ꝙ Ieroboã voluit plures facere vitulos ꝑꝑ duo, eo ꝙ duo motiua erant, ꝑꝑ q̃ simulabat ipse, se facere hoc. Pro quo sciendũ, ꝙ Ieroboã ẜm veritatẽ nõ mouebatur ad faciendũ ista idola, nisi, vt populus nõ ascẽderet in Ierusalem, & ꝯuerteret̃ ad Roboam, vt patet in lr̃a: istud motiuũ tñ nõ dixit ipse rex ppl̃o, sed intra se cogitauit, vt patet s̃. Finxit aũt, ꝙ nolebat populũ ire in Ierusalem ꝑꝑ duo. Primũ, qa superuacuũ erat, innuẽs ꝙ determinatio legis, s. ꝙ eẽt vnicus locus Scũarij, nõ esset necessaria, qa Deus vbiq; est, iõ nõ magis in vno loco q̃ in alio coli põt. Ad hoc aũt ꝯueniebat potius, ꝙ ipse faceret multa tẽpla q̃ vnicũ, vt sic innueret, in multis locis & vbiq; posse Deũ æqualiter coli. Si aũt vnicũ tẽplũ fecisset, videret̃ coincidere, cũ positione legis, s. ꝙ Deus ꝯueniẽter colebat̃ solũ in vno loco: fuit ergo cõueniẽs, ꝙ ad minus faceret duo tẽpla, & poneret duos vitulos. Scđũ motiuũ erat, qa significabat Ieroboã, ꝙ faciebat hoc ad tollẽdũ laborẽ ppl̃i. s. qa difficile erat, & laboriosũ, ꝙ de toto Israel cõgregarent in Ierl̃em ad festiuitates, iõ posuit duo loca, vt quędã pars regni iret ad vnũ locũ, & alia ad aliũ, & sic eẽt facile cuilibet ire ĩ sanctuariũ: fuit ergo cõueniẽs poni ad min⁹ duo loca, & fuerũt ista Bethel, & Dan, eo ꝙ vnũ erat in extremitate meridiana decẽ tribuũ. s. Bethel, & aliud erat ĩ parte aqlonari. s. Dan. Et ꝯueniẽter ĩ vrbe Dan positũ fuit idolũ, qa ibi ꝯsueuerat a principio hr̃i idolũ. s. idolũ Michę. Nã ex eo die quo filij Dã acceperũt ciuitatẽ illã de manu Laisenorũ posuerũt ibi idolũ, qđ rapuerãt de domo Michę, & mansit ibi vsq; ad diẽ captiuitatis ciuitatis illi⁹ Iud. 18. s. mãsit vsque ad tpa Samuelis, vt ibi declaratũ est: nũc ergo ꝯueniẽter ibi idolũ poneret̃, qa nõ hr̃ent illud molestũ viri Dan. Ad rõnẽ in ꝯ̃riũ. s. ꝙ deberet eẽ vnicũ tẽplũ, & vnic⁹ vitulus factus a Ieroboã. Dicẽdũ, ꝙ Ieroboã nõ intẽdebat cõcordare legi. s. ꝙ Deus in vnico loco coleret̃, sed potius volebat innuere, ꝙ sicut De⁹ vbiq; est, ita vbique potest coli, & ad istud conuenientius erat fieri multa templa, quam vnicum.

Quare Ieroboam potius fabricauit vitulos, quam alias imagines deorum Gentilium. Quæst. XXV.

QVAERETVR vlterius, cũ Ieroboã vellet deducere ppl̃m ad colẽdũ imagines, cur potius fabricauit eis vitulos, q̃ aliq̃ aliã imaginẽ, cũ eẽnt tũc apud Gẽtiles dij multarũ figurarũ. Rñdendũ, ꝙ magis propinquũ fuit hoc rõni, q̃ facere Deos alterius figurę. Voluit. n. Ieroboã tales Deos Israelitis fabricare, de qbus verisimiliter possẽt cogitare, ꝙ erãt dij. est aũt Deus, ẜm oẽs æstimãtes aliqd viuẽs, & operãs, iõ id, qđ magis accedit ad nãm viuẽtis, facilius credi põt eẽ De⁹. Israelitę aũt in Aegypto, q viderãt Deũ Apim, q apud Aegyptios singulis annis appet, & ante eos currit, & de manu eorũ cibũ sumit, & aliqua futurorũ signa oñdit, & cũ una die apparuerit ĩ anno, nõ apparet postea in toto illo ãno: Est aũt dies cert⁹, ĩ quo appet, & tũc Aegyptij ꝑsto sũt celebrare magnã festiuitatẽ, & occurrere ei cũ oĩ gñe vasorũ musicorũ de quo latẽ dictũ est, Exo. 2. & 32. iter Aegyptios ergo null⁹ Deus ĩ cõparatione huius hr̃ ĩ aliqua veneratione, iõ Israelitę, q ĩ Aegypto fuerũt multo tpe, sępe uiderũt istum Deũ Apim ĩ forã bouis ꝑcedẽtẽ Aegyptios, & ipsi cũ coluerũt cũ cæteris Aegyptijs. Et ista fuit cã, quare in exitu de Aegypto nõdũ plenis quatuor mensibus ab exitu cũ Moyses eẽt cũ Deo in mõte, accipiẽdo legẽ, Israelitæ fabricauerũt sibi Deũ, & nullã aliã formã fecerũt nisi uitulũ, Exo. 32. Ita ergo nũc memoriã hñtes illius Dei Aegyptiorũ, quẽ uerisimilius Deũ putabãt, fabricauerũt mãdato Ieroboã uitulos. Itẽ istud factũ ẽ, ĩtroducẽdo auctoritatẽ Aarõ, q erat sũm⁹ sacerdos, & Deo acceptabilis, & tñ ipse fabricauit uitulum Exo. 32. Itẽ plurimi Israelitarum putauerunt, ꝙ cũ iste esset Deus uiuens; potẽs moueri ante eos, iste erat, q eduxisset eos de Aegypto, & ob hoc fabricato uitulo per Aaron cantauerunt: Ecce dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti, Exo. 32. Nunc igitur tenentes eandem opinionem, fabricauerunt uitulos, & dixerunt, Ecce dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti, ut patet in litera: Nulla ergo alia imago conuenientior uisa est.

Ieroboam quomodo persuasit Israelitis, adorare Deum in duobus locis. Quæstio. XXVI.

QVAERETVR ulterius, quomodo potuit Ieroboã persuadere Israelitis, quod colerent Deum in duobus templis, nam secundum legem Leuit. 17. & Deut. 12. statutum erat unicum esse locũ sanctuarij.

Respon-

Respondendum secundum Iosephum 8. Antiquitatum, quòd persuasit hoc quadam ratione quasi naturali: dixit enim quòd Deus vbique est: ideo non magis in vno loco, quàm in alio coli potest; si enim Deus esset vt homo, qui vnicum locum habet, conueniens erat in eodem loco eum solum coli: quia tamē Deus vbique est, non magis potest impendi ei cultus in vno loco, quàm in alio. Et si fortè aliquis de populo diceret, cur Deus iussit in vnico loco fieri templum. Responderet Ieroboam, istud factum fuisse ad maiorem solennitatem, vt omnis populus appareret ibi: & tamen nihil prohibet Deum vbique coli: & quia sine maiori labore erat, in multis templis eum coli, quàm in vnico, voluit constituere multa templa. Fortè etiā Ieroboam dixit Israelitis, quòd tribus Iuda, & Beniamin erant hostes ipsorum: & si ascēderent in terram eorum ad Sanctuarium, possent eis nocere: ideo licitum erat ipsis colere Deum in terra sua. Ista autem satis sunt colorata. Sed potius videtur, quòd Ieroboam manifestè transferret Israelitas ad idolatriam: nam non solum fecit esse multa templa, sed etiam constituit sacerdotes quoscunque de populo, qui non erant de filijs Leui, vt patet in litera: sed istud contra legem erat, Numeri 3. & 16. & 18.

Quomodo persuasit adorare vitulos. Quæst. XXVII.

QVAERETVR vlterius, quomodo Israelitæ potuerunt perduci ad hoc, quòd colerent vitulos. Respondet Iosephus, quòd inducti sunt ad hoc sub nomine religionis, scilicet, tanquàm colerent Deum in effigie illorum vitulorum, sicut nos Sanctorum habemus imagines. Sed obijcitur, quia dicitur hic, Ecce Dij tui Israel: & sic vocauit plures Deos, & tamen contra cultum Dei est plures nominari Deos, Exodi 20. & Deuteronom. 4. & 5. Sed dicunt quidam, quòd accipitur plurale pro singulari ex conditione idiomatis Hebraici, sic patet Exo. 32. Scilicet, Ecce Dij tui Israel, & tamen ibi vnicus vitulus erat. Sed istud non stat: quia si intendisset Ieroboam Deum colere in vitulo, vel innuere populo, quòd in vitulo Deum colerent, non deberet facere duos vitulos, sed vnicum, vt significaretur vnitas Dei: fecit tamen duos vitulos, & dixit, Ecce Dij tui Israel: ergo videtur, quòd voluit innuere plures Deos. Item Ieroboam sciebat, quòd Deus puniuisset valde Israelitas, quando fabricauerunt vitulum in deserto: ideo si ipse vellet colere Deum, non debuisset fabricare imaginem vituli. Sed videtur, ꝙ Ieroboam rationabiliter debuisset facere vnicum templum in terra sua, & ibi nullam ponere imaginem, sed facere omnes ceremonias legales, quæ fiebant in Ierusalem, & tunc non erraret a lege, nisi quia extra vnicum locum Sanctuarij faciebat sacrificia. Ad istud autem ipse poterat ostendere causam rationabilem, aut verisimilem, scilicet, ꝙ propter hostilitatem, quā habebant decem tribus cum Iuda, & Beniamin, non deberent ire in Ierusalem, & ob hoc, ꝙ liceret eis in terra sua facere tēplum ad colendum Deum. Ieroboam tamen omnino deuiauit a lege, s. quia constituit imagines, tanquā Deos, quod erat potissimè contra legem. Etiam fabricauit templa in diuersis locis: Etiam constituit sacerdotes nō de Leuitis, sed quilibet de populo efficiebatur sacerdos. Vnde nihil de lege videbatur custodiri. Dicendum igitur rationabiliter, quòd Ieroboam voluit totaliter detrahere intentionem Israelitarū a templo Ierusalem, ne illuc euntes reconciliarentur Roboam. Istud autem visum est sibi, non posse facere, nisi deducendo populum ad opinionem totaliter cōtrariam. Erat autem positio legis, quòd Deus in vno loco coleretur, & sine imagine: si autem Israelitæ habuissent vnicum locum, & sine imagine in terra Ieroboam, putarent aliquid sibi deesse ad obseruationem legis, s. quia non colebant in illo loco, in quo Deus statuerat, s. in Ierusalem: ideo desiderarent ire in Ierusalem: voluit ergo totaliter Ieroboam agere contra legem, s. introducendo imagines, & multa templa: Et tunc, cum Israelitæ viderent se nihil seruare de lege, quam olim seruabant: sed totaliter esse in opinione contraria, non inclinarentur ire in Ierusalē, tanquam illud sibi deesset ad complementum legis: Sed voluit Ieroboam, ꝙ sicut populus Israel, & Iuda erant nunc hostes: ita modi colendi Deum inter ipsos essent nimis diuersi. Ideo putandum est, ꝙ Ieroboam voluerit ostendere, illos vitulos esse Deos, qui eduxerunt Israelitas de Aegypto: & quia in lege Moysi non fuerat introductus talis modus deitatis; cōsequenter nō oportebat fieri aliquem modum cæremoniarū istis Dijs, de cæremonijs illis, quæ iubebantur in lege Moysi. *Et factum est verbum hoc in peccatum.* Idest, Ista fabricatio vitulorum reputata est Ieroboam ad magnum peccatum. *Ibat enim populus ad adorandum vitulum vsque in Dan.* Idest, Ibat vsque ad ciuitatem Dan: quia ibi erat vnus de vitulis, vt patet in litera. Et non est intelligendum, quòd omnis populus decem tribuum iret in Dan, sed quædam pars eius. Nam propter hoc posuerat duos vitulos, vnum in Dan, & alterum in Bethel, vt sic pars populi iret ad vnum templum: & pars populi ad alterum. *Et fecit phana in excelsis.* Idest, Fecit templa, & altaria in montibus, & collibus. Possunt vocari excelsa ista duo templa, scilicet, in Dan, & in Bethel, intelligendo, ꝙ nulla alia templa, vel altaria in tota terra essent Ieroboam. Et vocantur excelsa, secundum consuetudinem legis, omnia loca, in quibus fiebant sacrificia, præter ipsum templum Dei. Sic patet supra tertio, cum dicitur, quòd populus immolabat in excelsis, & ꝙ in Gabaon erat maximum excelsorum: & tamen Gabaon ciuitas erat, in qua erat altare Domini, vt patet ibidem. Aliter potest intelligi, quòd præter ista duo templa magna Dan, & Bethel, in quibus erant vituli, essent multa alia altaria in montibus, & collibus, vt haberet populus opportunitatem, faciendi sacrificia in multis locis. Istud etiam fuit in tribu Iuda, & Beniamin, vt patet ex processu libri istius, & sequentis. *Et sacerdotes de extremis populi, qui non erant de filijs Leui.* Idest, Fecit sacerdotes, qui non erant de stirpe Leui, sicut lex iusserat, sub pœna mortis imponens, ne quis accederet ad altare, præter filios Leui, Numeri 3. & 18. Ipse autem constituit sacerdotes de extremis populi, idest, de minoribus viris totius populi. Extremum enim est duplex, scilicet, superabundans, & deficiens: extremum superabundans vocantur viri multum honorati, & quasi principes populi: extremum deficiens sunt infimi de toto populo: ideo possunt hic accipi extremi de populo, idest, principes, & optimi: & est sensus, quòd noluit, Leuitas esse sacerdotes, sed principes populi fecit sacerdotes. Et huic consonat, quòd ipsemet Rex factus est sacerdos. Nam ipse offerebat sacrificia super altare, tanquam sacerdos, vt patet sequenti cap. Vel potest intelligi, quòd minores de populo facti sunt sacerdotes: & istud videtur esse, vt posset haberi copia sacerdotum, quod non fieret, si soli principes magni efficerentur sacerdotes: & huic consonat, quod habetur secundo Paralipomenon decimotertio. Scilicet, Quicunque venerit, & initiauerit manum suam in tauro, in bobus, & arietibus septem, fit sacerdos eorum, qui non sunt Dij.

Quomodo Ieroboam persuasit populo, quòd essent sacerdotes de populo, & non de Leuitis. Quæst. XXVIII.

F

QVAERETVR quomodo potuit Ieroboam persuadere Israelitis, quòd essent sacerdotes de populo, & non de Leuitis, sicut erant in Ierusalem. Respondendum est, quòd Ieroboam faciliter hoc persuasit: nam cultus vitulorum differebat nimis a cultu Dei, secundum legem Moysi: ideo non solum in ritu colendi, sed etiam in ministris poterat esse differentia: nam variato principali, s. Deo, qui colebatur, poterant reliqua variari. Etiam quia populo hoc placeret, ꝙ essent sacerdotes de omnibus tribubus. Item, quia sic fuerat a principio, & fiebat inter omnes gentes, ꝙ ipsi primogeniti haberent præcipuū honorem in sacrificando; cæteris tamen licebat facere sacrificia. Item argueret quadam ratione quasi naturali, s. Deus non est acceptor personarum, Deut. 1. & 10. Ideo quicunque voluerit recto animo colere ipsum, acceptabitur ab eo, sed sacerdotes colebant Deū specialiter, ideo ad quemcunq; poterat pertinere fungi sacerdotio. Ista ratione vtebatur Chore, & socij sui contra Moysen, & Aaron, pro summo sacerdotio Aaron: & pro sacerdotio minori stirpis suæ: quia volebāt isti, ꝙ ad totum populum pertineret, eo ꝙ omnes erāt viri Sancti. Vnde dixerunt ad Moysem, & Aaron: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo Sanctorum est, & in ipsis est Dominus: cur eleuamini super populum Domini, s. accipientes vobis sacerdotium, Num. 16.

G

Quo motiuo Ieroboam fecit sacerdotes de populo. Quæst. XXIX.

QVAERETVR vlterius, quod fuit motiuum Ieroboam ad faciendum sacerdotes de populo, & non de filijs Leui. Respondendum, ꝙ istud poterat esse, ad faciendam diuersitatem inter cultum, quem ipse nunc introducebat, & cultum Dei, qui preexistebat: nam cultus prior erat per sacerdotes de stirpe Leui: nunc autem voluit Ieroboam, de omni populo esse sacerdotes. Secundo hoc esse potuit, quia fortè interdum deficerent sacerdotes de Leuitis: & tūc populus, vt haberet ministros, iret in Ierusalem ad sacrificia, q̃ ibi fiebant: iō vt nunquam deessent sacerdotes, constituit eos de populo. Tertio hoc potuit esse: quia oēs Leuitæ recesserunt de terra decem tribuū propter vitulos factos: si tñ sacerdotes essent solū de Leuitis, oporteret populum ire in terram Iuda ad sacrificia: iō constituit de populo in defectum eorū. Istæ causæ ſm quosdam sunt verisimiles, & ista vltima vr̄ potissima, & tñ nō est: qa non cōstituit Ieroboam sacerdotes de populo, quia recesserunt Leuitę: nā anteq̃ recederent, constituit sacerdotes de populo: immo ista fuit causa, quare recesserunt Leuitę de decem tribubus, s. quia iā ipsi non ministrabant in officijs suis, & cōsequēter nō habebāt redditus aliquos, sed populares vsurpauerant hæc, sic patet 2. Paral. 11. s. Sacerdotes, & Leuitę, q erāt in vniuerso Israel venerunt in Ierusalē, eo ꝙ abiecisset eos Ieroboā, & posteri eius, ne Sacerdotio Dñi fungerentur. Dicendū igitur, ꝙ motiuū Ieroboā fuit, vt placeret populo. Erat enim sacerdotium magni honoris inter Israelitas, & magnorum redditũum: ideo Israelitæ pugnauerūt cōtra Moysen, & Aaron, ꝙ ipsi vsurparent sibi sacerdotiū, & p hoc dominarētur sup populum, Nume. 16. Deus autem abstulit ibi istam contētionem. Erat igitur populus cupidus sacerdotij, sed non audebat vsurpare illud propter legem, & principes vetantes. Nunc autem Ieroboam, vt posset populum inducere ad alia, quę ipse volebat, voluit complacere ei in hoc, s. ꝙ essent sacerdotes de popularibus,

Quare Deus non puniuit Israelitas, vsurpantes locum sacerdotum. Quæst. XXX.

QVAERETVR vlterius, quomodo Deus non puniuit Israelitas de decem tribubus, vsurpantes locum sacerdotum: nam Deus dixerat, ꝙ quicunque accederet ad ministrandum, si non esset de stirpe Aaron, moreretur, Nume. 3. & 18. Item patet hoc in exemplo: quia Chore, & ducenti quinquaginta socij sui voluerunt vsurpare sacerdotium, offerendo thus coram altari, & omnes simul cremati fuerūt, Nume. 16. Rex quoque Ozias, qui alio nomine vocatur Azarias, voluit offerre thymiama, & percussus est lepra in fronte, fuitque leprosus vsque ad mortem, sequenti lib. cap. 16. & 2. Paralip. 26. Responderi potest vno modo secundum quosdam, ꝙ istud factum est ex misericordia Dei, qui expectabat cōuersionem Israelitarum: vnde misit Prophetam ad eos, sequenti cap. & si voluissent reuerti ad eum, libenter remisisset eis præterita mala. Sic etiam tolerauit multo tempore, ꝙ idola colerent, mittendo ad eos Prophetas, quos non exaudierunt, quousque facta est insanabilis plaga eorum, & fecit illos duci de terra sua in terram Medorum, & Persarum, sequenti libro, capitulo decimoseptimo. Sed dicendum, quòd ista responsio potest esse conueniens, si quæratur, quare Deus non puniuit illos cum colerent idola: nam ex sola misericordia tandiu expectauit. Et tamen de sacerdotibus non est eadem responsio.

H

Vnde dicendum, quòd dato, quòd Deus vellet se rigorosè habere cum Israelitis, non debebat eos occidere propter hoc, quòd efficiebantur sacerdotes: quia lex data, Numeri 3. & 18. Non se extendebat ad istos: sed solum ad illos, qui vellent in templo Domini coram altari suo ministrare, si non essent de stirpe Aaron: isti tamen non ministrabant Deo, sed idolis: etiam non ministrabant in templo Domini, sed in templis prophanis: ideo non obligabat eos lex illa, & sic non magis peccarent Israelitæ, quòd populares facerent sacrificia illis vitulis, quàm quòd sacerdotes facerent: sed peccabant in hoc, quòd colebant idola.

I

Constituitque diem solennem. Scilicet, Magnæ festiuitatis, in quo conueniret populus ad sacrificia. *In mense octauo, quintadecima die mensis.* Iste est mensis October, qui secundum Hebræos est octauus, eo quòd incipiunt menses suos in Martio.

In similitudinem solennitatis, quæ celebrabatur in Iuda. Idest, Quæ celebrabatur in Ierusalem, vbi erat templum, & seruabantur cæremoniæ legis. Dicitur festiuitas ista similis festiuitati terræ Iuda, scilicet, festiuitati tabernaculorum: quia sicut illa celebrabatur die quintadecima mensis: ita ista cœpit die quintadecima. Et tamen differebat: quia illa erat in mense septimo. Leuitici vigesimotertio, & Numeri vigesimonono. Ieroboam autem celebrauit nunc in octauo mense solennitatem.

K

Quare mutauit Ieroboam Deum colendi ritum. Quæst. XXXI.

QVAERETVR, quomodo potuit celebrare octauo mense solennitatem, quæ erat in mense septimo: & cum vellet eam celebrare, cur non celebrauit tempore suo. Ad primum dicēdum, ꝙ Ieroboam mutata deitate vera in vitulos aureos, mutauerat etiā ritum colendi. Sicut igitur fecit esse multa templa, & sacerdotes de popularibus, quod erat cōtra legē: ita ēt fere mutauit oēs alias cęremonias. Inter istas erat constitutio certi tēporis ad celebrandū festiuitates,

uitates, de quibus Leuit. 23. & Nu. 28. & 29. Ieroboam
autem iam non seruauit istas solennitates: nam non
celebrauit festum azymorum, pentecostes, clangoris,
propitiationis, tabernaculorum, & neomeniarum, si-
cut a lege constitutum erat: sed constituit solennita-
tes, quot voluit, & quando voluit: ideo extra tempora
determinata a lege celebrauit solennitates. Patet hoc,
quia dicitur: Constituitque diem solennem. scilicet,
non celebrauit diem solennem q ex lege constitutus
erat, sed ipse ex corde suo constituit festiuitatẽ, quãdo
voluit. Ad secundum dicendum, ꝙ Ieroboam fortè
voluit istã solennitatem facere, eo modo, quo fiebat
in templo Domini in terra Iuda: & tamen non occur-
rit sibi tũc celebrare. Causa huius fuit: quia vt dicit Io-
sephus 8. Antiquitatũ, fuit cõstitutus Ieroboã in regẽ
paulo ante festum scenophegiæ, siue tabernaculorũ,
quod idẽ est: & tũc populus ascensurus erat in templũ
Domini in Ierusalem: ipse aũt timuit, ꝙ cõuerterent
ad Roboam, vt dictũ fuit supra: ideo excogitauit face-
re vitulos, quos colerent Israelitæ; & quia non potuit
istos facere ante festum tabernaculorũ, quod erat die
quintadecima mensis septimi, transtulit ad aliũ men-
sem, scilicet, octauum, & celebratum est festum die
quintadecima mensis eius, sicut celebrabatur in mẽ-
se præced. Simile enim fiebat interdum secundum le-
gem, scilicet, ꝙ illi, qui non poterant celebrare phase
tempore suo, s. die quartadecima mensis primi, pro-
pter immũditiã, vel peregrinationem, celebrarent die
quartadecima mensis secundi, vt patet Nu. 9. Non ta-
men multum curabat Ieroboam de hoc: nam ſm le-
gem solum festum phase poterat transmutari de tpe
suo: licet Ieroboam, qui non seruabat legem, celebra-
bat quando volebat. *Et ascendens, altare similiter fecit in
Bethel.* Idest, Ascendit Ieroboam in vrbem Bethel, &
fecit ibi altare. *Vt immolaret vitulis, quos fabricatus fuerat.*
Illos enim vitulos Israelitæ vere colebant, & non
Deum: licet Iosephus velit, quòd colebatur Deus in
vitulis. Vnde sacerdotes Ieroboam vocantur sacer-
dotes dæmoniorum, & vitulorum. 2. Paralipomenon
11. Si tamen coleretur Deus in vitulis, non vocaren-
tur sacerdotes isti dæmoniorum, sed Dei. Sed dice-
tur, quomodo immolaret Ieroboam vitulis in Be-
thel: quia solum erat ibi vnus vitulus, & alius in Dan,
vt patet supra in litera. Dicendum, quòd intelligitur,
quòd fecit altare similiter in Bethel, idest, non solum
in Bethel, sed etiam in alijs locis: & ista altaria fue-
rũt ad immolandum vitulis. Nam vbicunque essent
aliqua altaria in terra Israel, illa erant ad colendum
vitulos, quos fecerat Ieroboam. Aliter potest dici,
quòd quamquam vnus vitulus fuit in Bethel, & alius
in Dan, & tamen in ista prima solennitate, quam ce-
lebrauit Ieroboam mox, vt facti sunt vituli, ambo erãt
in Bethel: quia nondum fuerat vnus eorum portatus
in Dan: & sic immolauit ambobus vitulis nunc in al-
tari Bethel. *Constituitque in Bethel sacerdotes excelsorum,* Excelsa, quæ sint.
quæ fecerat. Excelsa vocantur quæcunque altaria ad
immolandum præter illud, quod erat in templo Do-
mini, vt patet supra 3. Fecerat autem Ieroboam mul-
ta altaria in Bethel, & pro illis constituit sacerdotes,
qui illis ordinariè ministrarent. Sciendum tamen,
quòd præter istos erant alij sacerdotes non ordinarij,
qui poterant immolare in quocunque loco. Nam
quicunque volebat effici sacerdos, initiabat manum
suam in vitulis, & arietibus, & efficiebatur sacerdos.
2. Paralipomenon 13. *Et ascendit super altare, quod extru-
xerat in Bethel.* Istud erat altare precipuum: nam mul-
ta alia altaria fecerat. Et ascendit ipsemet rex ad im-
molandum factus pontifex, & hoc ad honorandum
sacerdotium. *Quintadecima die mensis octaui.* In illa die
celebrauit solennitatem ad similitudinem solennita-

A tis Iuda. *Quæ finxerat de corde suo.* Idest, Istam solenni-
tatem, & cæremonias eius finxit Ieroboam de corde
suo: quia lex non imposuerat, aliquam solennitatem
fieri mẽse octauo. *Et fecit solennitatem filijs Israel.* i. Tunc
congregauit decem tribus, & fecit solennitatem ad
dedicationem vitulorum. *Et ascendit super altare, vt ado-
leret incensum.* Scilicet, Ipsemet rex ascendit super al-
tare ad cremandum in eo thimiama. Sic etiam cre-
dendum est, quòd ipse fecerit alia sacrificia de carni-
bus animalium occisorum cum libamentis suis.

CAP. XIII.

B ET ecce vir Dei venit de Iuda in
sermone Domini in Bethel, Iero-
boam stante super altare, & thus
iaciente. Et exclamauit contra
altare in sermone Domini, & ait. Altare, 4. Re. 23
altare, hæc dicit Dominus, Ecce filius na-
scetur domui Dauid, Iosias nomine, & im-
molabit super te sacerdotes excelsorum.

Descripta in præcedentibus Ieroboam trãsgressio-
ne: hic agitur de transgressionis reprehensione. Et
diuiditur in quatuor: quia primo pœna futura prædi-
C citur. secundo rex, rebellans diuinæ monitioni, per-
cutitur ibi. *Cum audisset rex.* Tertio Propheta Domi-
ni ab iniquo Propheta seducitur, ibi. *Prophetes au-
tem quidam.* Quarto rex Ieroboam obstinatur ibi. *Post
hæc verba.*

An ordo continuus, & immediatus sit. Quæst. I.

QVAERETVR, an ista, quæ habentur hic, ha-
beant continuatum ordinem ad præcedentia,
& an fuerint facta immediatè. Ad primum di-
cendum, quòd est rectus ordo: quia præcedenti cap.
dicebatur, quomodo Ieroboam fecerat idola, & alta-
D ria: hic autẽ agitur de reprehensione illa, q̃ secuta est
propter istã preuaricationem: iõ necessariò fuit posita.
Ad secundũ dicendũ, ꝙ istud fuit immediatè post p̃ce
dentia: immo in eadẽ die, quia præced. cap. dr̃, Qũo fe-
cit Ieroboã solennitatẽ, & ascendit sup altare ad cre-
mandũ incensum: hic aũt dr̃, ꝙ ille ꝓpheta, q venit ad
increpandũ eũ, inuenit ipsum in altari ponentẽ incen-
sum; iõ inter ista, & p̃cedentia nullũ tp̃s intercidit: sed
est historia cõtinuata, & solũ fit distinctio propter di-
uersas particulas historiæ, & nõ propter diuersa tpa, in
q̃bus acciderint. *Et ecce vir Dei.* Idest, Propheta. Vocã-
tur ꝓphetę viri Dei, q̃a Deus loq̃tur ad illos. *Venit de Iu-
da.* Idest, De regno Iuda: nã ibi colebatur nũc Deus, &
erãt ibi ꝓphetæ, & sacerdotes, q̃a oẽs fugerant de terra
decẽ tribuũ. *In Bethel.* Quia in loco isto erat nũc rex fa-
E ciẽs solẽnitatẽ cũ toto Israel. *In sermone Domini.* Idest, Ex
parte Dei, s. Deus dixit ei, ꝙ veniret in Bethel, & est
iste modus loquẽdi in scriptura: sic dr̃, ꝙ ꝓpheta q̃dam
Micheas dixit ad quendã virũ in sermone Dei, ꝙ p̃cu-
teret eum, idest, dixit ei ex parte Dei, infra 20. *Ieroboam
stante super altare, & thus iaciente.* Idest, Tunc quando
venit Propheta erat Ieroboam super altare, ponendo
thus in sacrificijs: & etiã ponendo adipes, & libamẽta.
Et exclamauit contra altare. Scilicet, Verba sua direxit ad
altare, & non ad aliquem hominem. *In sermone Domi-
ni.* Idest, Locutus fuit ista verba, quæ sequuntur ex
parte Dei, & non confinxit illa de corde suo. *Et ait, Al-
tare, altare hæc dicit Dominus.* Scilicet, Deus locutus est
cõtra te, & apparebunt in te ista signa, quæ sequuntur.

Quare Propheta locutus est contra altare, cum non esset res altare percipiens verba. Quæst. II.

QVAERETVR quare Propheta locutus est hic, contra altare, cum non esset altare res percipiens verba. Respondendum, ꝙ locutus est sic: quia interdum sacra scriptura dirigit verba ad res inanimatas, vocando eas in testes eorum, quæ fiūt. Sic patet Deut. 32. Cū dixit Moyses in cantico contra Israel: Audite celi, quæ loquor, audiat terra verba oris mei. Sic etiam quidam tempore Machabæorū, inuocauerunt celum, & terram in testes, dicentes, Testes sunt super nos celum, & terra, ꝙ iniuste perditis nos. Hic aūt Propheta nō loquebatur ad altare, vt esset testis: nec etiam loquebatur ad illum, tanq̃ perciperet verba, quæ dicebantur: sed quia loquendo cōtra altare, loquebatur contra regem, & populum. Fuit autem conueniens propter duo fieri locutionem ad altare. Primo, quia appariturum erat signum in altari, scilicet, ꝙ diuideretur, & effunderetur cinis. Secundum erat, quia ista mala, quę prædicebat Propheta, euentura erant propter altare, s. ideo sacerdotes occidendi erant, & cremāda ossa: quia in altari illo fiebant sacrificia. *Ecce filius nascetur domui Dauid, Iosias nomine.* Iste fuit rex valde Catholicus, & zelator circa cultum Dei, persecutusq; est valde idolatras, vt late patet sequenti lib. cap. 23. Iste Iosias fuit de domo Dauid: quia fuit rex Iuda filius Ammon, qui erat rex valde malus, sequen. lib. cap. 21. Et filius suus Iosias fuit valde bonus, eod. lib. cap. 22. & 23. *Et immolabit super te sacerdotes excelsorum.* Scilicet, Iste Iosias zelo legis occidet sacerdotes idolorum super altare istud, vt in eo in quo peccauerant, punirentur. Istud autem ipse fecit, ꝙ exquisiuit omnes idolatras, qui erant in terra sua, & idola, & cremauit idola, & sacerdotes occidit super istud altare, sequen. lib. cap. 23. Vocantur autem sacerdotes excelsorum, i. altarium, quæ erant præter altare, quod erat in sanctuario Domini. *Qui nunc in te thura succendunt.* Non est intelligēdum, ꝙ aliqui de sacerdotibus, qui nunc erant quando Propheta locutus fuit ista, occisi fuerint a Iosia: quia ab isto tempore vsque ad Iosiam fuerunt multi anni: nam fuerunt quasi octo, vel nouem reges de Iuda, & plures de Israel, vt patet computando ex successione libri istius, & sequentis: sed intelligitur, ꝙ occideret sacerdotes, qui tempore suo offerrent thus super altare. De sacerdotibus autem istius temporis non dicitur, ꝙ immolaret eos, idest, occideret: sed ꝙ immolaret ossa eorum cremando. Vtrumque enim fecit Iosias: nā sacerdotes illos, quos viuentes reperit, occidit super istud altare: alios vero mortuos exhumauit, & cremauit ossa eorū sup altare, seq. lib. cap. 23. *Et ossa hominum incendet super te.* Iosias exhumauit mortuos, quos reperit de idolatris, & cremauit ossa eorum super istud altare. Et istud erat propter duo. Primo in pœnam, & detestationem istorum idolatrarum. Secundo ad contaminationem altaris: quia illud altare fuerat dedicatū ad offerendū in eo sacrificia: quicquid tamen cōtingebatur ossibus mortuorū, pollutū erat. Vnde siqs tetigisset cadauer, aut ossa humana iacentia in agro, vel alibi, immundus erat, Nume. 19. A fortiori ergo cū cremarentur ossa mortuorū in aliquo loco, efficiebat locus ille valde immūdus. *Deditque in die illa signum, dicens.* Idest, Immediate, vt locutus fuit ista, dedit signū ad probandum, ꝙ euentura erant, q̃ prędixit. Nā Propheta iste loquebat de tpe valde longinquo, s. de tpe Iosiæ: & quia adhuc futuri erāt multi reges ante Iosiā, non crederet huic; subdidit signū. Sic enim Deus iusserat Prophetis, ꝙ ad ꝓbationē eorū, q̃ dicebant ꝓmitterent signa: & sic populus teneret eis credere, Deuter. 13. & 18. Sic igit fuit in isto

F Propheta, qui dedit signū illico. *Hoc erit signum, quod locutus Dominus.* Idest, Per istud signū, quod nunc videbitis, cognoscetis, ꝙ Deus locutus fuit ista, quæ ꝓdixi. *Ecce altare scindetur, & effundetur cinis, qui in eo est.* Sup altare cremata fuerant multa ligna, & sacrificia, ideo erat plenum cinere in superficie, & quando scissum est altare cinis diffusus fuit.

Scissio altaris, an fuerit sufficiens signum Prophetam vera dicere. Quæst. III.

QVAERETVR, an fuerit istud signum sufficiens ad probationem eorum, quæ dicebat Propheta, & quis diuiserit altare. Respondendum, ꝙ si G Israelitæ vellent malignari, non crederent istud signū esse sufficiens: eo ꝙ poterat fieri sine operatione Dei: nullū tn̄ est sufficiens signū, nisi quod a Deo manifestè est. Patet hoc, quia altare illud poterat scindi subito opere dæmonum: quia ista erat operatio circa corpus: dæmonibus autē subest operari, quicquid velint circa corpora: dum tamen Deus non prophibeat eos: eo ꝙ vires suæ sunt maiores viribus rerum naturaliū: & tamen ipsi dæmones sunt mendaces: quamquam ergo nunc altare scinderetur, non sequebatur verum esse, quod Propheta dicebat: quia poterat esse, ꝙ dæmones scinderent istud altare, ad probationem mendaciorum, quę confingerent. Dicendū, ꝙ quamquam istud signum non importabat probationē simpliciter H necessariā; quia poterat esse a dæmonibus, tamen contra ipsos Israelitas erat probatio sufficiēs. Sicut assumptis principijs falsis in bono syllogismo, nō fit aliqua probatio necessaria: & tamen cōtra ipsum concedentē principia falsa, probatio est necessaria, sicut si principia essent vera: sed Ieroboā, & Israelitę pręsupponebant se colere Deū verū: & tn̄ contra Deū verum, dæmones non habent aliquā potestatē agēdi etiā res minimas: quod patet in magis Pharaonis, qui nō potuerunt facere ciniphes, sicut faciebat Moyses, & dixerūt, Digitus Dei est hic, i. ꝑtās Dei impedit nos ista facere: ergo si altare diuideretur, necesse erat vnum de duobus, s. ꝙ aut Israelitæ nō colebant Deum verum, & sic poterant dæmones contra illos facere signa ista: aut I si colebāt Deum, ꝙ istud signum a Deo veniret, cum dæmones non possent agere contra Deum. Poterat etiam sequi, ꝙ ipsi non colebant Deum, & ꝙ Deus faciebat cōtra eos istud signū: sed istud ipsi minus cōcedent, necesse est ergo, vt quocunque modo dicant, confiteant signū istud esse a Deo, nisi dicāt, ꝙ colebāt dæmonē, & dæmones faciebant ista signa. Si aūt istud concedant, confitentur turpitudinē suā: & satis erat, ꝙ ipsi concederent istud ad hoc, ꝙ deberent recedere a cultu idolorum. Sed adhuc dato, quòd vellent istud confiteri, non stat. Primo, quia ista Prophetia admonebat Israelitas ad bonum: dæmon tamen nunquàm incitat ad bonum; ideo non erat a dæmone. Secundo patet, quia dæmones non sunt inter se diuisi, ita K quòd aliqui sunt contrarij alijs: sed omnes concordant ad malum: non stat ergo, quòd cum quidam dæmones conentur fallere homines, vt colant Deos, ꝙ alij conarentur reducere homines a cultu idolorum, faciendo signa contra illos. Ista ratione vtitur Christus contra Pharisæos, cum ipsi dicerent, ꝙ Christus eijciebat dæmonia in potestate Beelzebub, Matth. 12. Scilicet, Omne regnum diuisum contra se desolabitur: & si Satanas Satanam eijcit, aduersus se diuisus est: quomodo ergo stabit regnum eius? q. d. Non potest stare si diuisus est: & tamen Satanas, & regnum suum stat: ergo non est diuisus. Necesse est igitur, ꝙ istud signum non fieret a dæmone, sed a Deo: & consequenter prophetia erat vera.

An

An istud signum potuit esse a Deo, vel ab Angelo. Quæstio. IIII.

QVAERETVR vlterius, quis fecit istud signum. Hic non quæritur, an Deus, vel dæmon egerit: quia iam probatum est, quòd nō fuit a dæmonibus. Sed stat dubiū, cūm fuerit ex parte Dei, an fuerit a Deo, vel ab Angelis. Ratio dubij est: quia quædā interdum fiunt ex parte Dei, quæ necesse est a Deum solo fieri, sicut si aliqs a morte suscitetur. Alia autem sunt, quæ a Deo fieri non possunt; eo, quòd includunt imperfectionem motus, & successionis, quæ in Deo non cadunt. Dicendum est, quòd istud signum potuit vtroque modo euenire, scilicet, a Deo, vel ab Angelis: nam poterat istud altare subito diuidi: operationes autem subitaneæ satis Deo competunt: eo quòd non dicunt in eo aliquam imperfectionem: potuit etiam fieri per Angelos: quia ista operatio erat in materia corporali, & non erat infiniti vigoris, ideo per Angelos expleri poterat, quocunque ergo modo dicatur, non est inconueniens.

Cum decem tribus colerent idola, an tribus Iuda, & Beniamin tenebantur ex lege pugnare contra illas. Quæst. V.

QVAERETVR vlterius, cum Israelitæ colerent idola, an possent tribus Iuda, & Beniamin pugnare contra illos, & an tenerentur ad hoc. Aliquis dicet, quòd non poterant pugnare: eo quòd Deus vetuerat, præcedenti capit. Israelitis pugnare contra Israel. In contrarium videtur, quòd possent, quia Deuteron. 17. dicitur, quòd cum aliquis coleret idola, lapidaretur: & nō solum si esset vnica persona; sed etiam si esset ciuitas, pugnādum erat contra eā, & delendi erant, qui manebant ibi, Deuter. 13. Item non solum si esset vna ciuitas, sed etiam si essent duæ tribus, vel tres, vel maior pars Israel pugnandum erat contra eam. Sic patet, quando duæ tribus, & dimidia fecerunt altare magnum apud Iordanem: nam reliquæ tribus voluerunt pugnare contra eas, Iosue 22. Et pugnassent, nisi illæ duæ tribus, & dimidia, legitimè se purgauissent de crimine eis obiecto, vt patet ibidem. Aliquis dicet, ꝙ tribus Iuda, & Beniamin poterant pugnare contra decem tribus, & mererentur valde, tamen non obligabantur pugnare, eo quòd Israelitæ erant multi, & ipsi pauci: Dicendum, quòd ista excusatio non stat: quia tribus Iuda, & Beniamin audebant pugnare contra decem tribus pro reintegratione Regni, & pugnauissent, nisi Deus vetuisset, præcedenti cap. Ergo non excusarentur pugnare pro causa idolatriæ. Respondendum est, ꝙ Israelitæ a principio erant vnus populus, & tunc rectores totius Israel debebant solicitè agere, ne in aliqua parte terræ suæ colerentur idola, & sic Deus loquitur, Deuteron. 13. & 17. Tanquam Israel esset vnus populus, cum dicitur: Si audieris in vna vrbium tuarum, tunc Israelitæ obligabantur contra quantamcunque partem populi pugnare, reducendo eam ad cultum Dei, vel occidendo omnes delinquentes. Nunc autem Israel non erat vnus populus; sed regnum Iuda erat per se, & regnum Israel per se; & fuerat cōfirmata ista diuisio ex sententia Dei, præcedēti cap. Ideo iam nulla cura erat viris de regno Iuda de Israelitis, ꝙ colerent Deū, vel non, & sic non obligabantur pugnare cōtra illos pro idolatria. Item patet, quia si obligarentur pugnare cōtra eos, peccauissent, si non pugnassent, & tñ aliqui reges fuerunt boni inter Israelitas, de quibus dicitur, ꝙ in omnibus bene se habuerunt, præterquàm ꝙ nō abstulerunt excelsa, vt dicitur de rege Asa, infra 15. Sic etiam fuit de Ezechia, sequenti lib. cap. 18. Et tamen

A isti non pugnauerunt contra decem tribus Israel pro idolatria: ergo vr̄, ꝙ non obligabantur. Alioquin diceretur de eis, ꝙ non pugnauerunt cōtra Israel, sicut dr̄, ꝙ nō abstulerunt excelsa. Dicendum tñ, ꝙ licebat eis pugnare contra Israel pro hac causa, & facerent aliquod opus supererogationis, in quo valde mererentur. Ad rationem pro prima parte, Dicendū, ꝙ Deus vetuit ibi pugnare contra decem tribus, eo ꝙ non pugnabatur pro idolatria, sed pro reintegratione regni. Etiam quia nondum Israelitę fecerant vitulos, in quibus idolatrauerunt; post idolatriam autem non vetuit pugnare contra illos: Vnde si Beniamin, & Iuda voluissent pro hac causa pugnare contra Israel, non solum non fuissent prohibiti, sed etiam fuissent a
B Deo valde adiuti, si tamen vellent istæ duæ tribus pugnare contra Gentiles, quia colebant idola, licet Gentiles peccarent colendo idola, tamen Israelitis non liceret pugnare contra eos ex hac causa, eo quòd Deus ista peccata non puniebat nunc, nisi in Iudæis: quia dederat illis legem. In alijs autem Gentibus, quibus non erat data lex, puniebantur ista peccata in alio sæculo. Istud colligitur Amos 3. Scilicet, Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ: iccirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Quasi dicat, Vos cognoui, dando vobis specialiter legem, & non alijs Gentibus: ideo puniam omnes iniquitates vestras hic, & iniquitates aliarum Gentium non puniam hic. Item patet, quia Israelitæ non habe-
C bant ius pugnandi contra aliquam gentem, pro peccatis eius, nisi inquantum lex iubebat, & tamen lex nō concedebat Israelitis pugnare contra Gentes pro idolatria, quia tunc contra omnes Gentes, & omni tpe licuisset eis bellū, quod falsum est, iō solū erat istud inter Israelitas. Ad rōnem pro alia parte dicendū, ꝙ Israelitę obligabant̄ pugnare cōtra quoscunq; idolatrantes, q essent pars populi ipsorum, & tñ decem tribus erāt nunc, vt populus distinctus, iō non tenebant̄ pugnare contra illas viri de regno Iuda. *Cumque audisset.* Hic ponitur secundū huius cap. In quo rex, rebellans diuinæ monitioni, percutitur: voluit enim rex tenere Prophetam illum, tanq̄ offendentem se, & percussus est. Et dr̄.
D *Cumque audisset rex sermonem hominis Dei.* Scilicet, Postq̄ audiuit, iratus est, quia ista verba dicebātur in præiudicium, & contemptum eius. *Quem inclamauerat contra altare in Bethel.* Scilicet, Sermo Prophetæ non dirigebat̄ ad regem, nec ad aliquem de populo, sed ꝯ solum altare, & tñ redundabant in præiudicium regis, & oīum Israelitarum. *Extendit manum suam de altari.* Erat enim rex in altari tunc, ponendo thura, & sacrificia, qñ loquebatur Propheta, & audito sermone, iussit eum teneri. *Dicens apprehendite eum.* Dixit hoc, q̄a fortè volebat occidere eum. Nā multi reges ponebant Prophetas in carceribus, vel occidebant eos, quia prophetabant cōtra ipsos. Sic fuit de Isaia, q per medium serratus est a rege Manasse. Sic etiā fuit de Ieremia, qui positus fuit in

Multi ꝓphetę occisi, quia dicebant veritatē.

E lacu, & in carcere, vt sæpe patet in libro suo. Sic etiam fuit de Amos Propheta, qui propter hoc, ꝙ prophetabat contra Israel, percussus vecte in capite, occisus est. De his Hieronymus in prologis sup singulos Prophetas, & in libro suo de Illustribus viris. Et Isidorus in libro de Ortu, & obitu patrū. *Et exaruit manus eius, quam extenderat contra eum.* Scilicet, Illico, vt extendit manū exaruit, & nō potuit retrahere eam ad se. Istud factum est, vt cognosceret Ieroboam, ꝙ Propheta ille a Deo veniebat. *Nec valuit retrahere eam ad se.* Istud fuit signum perfectæ ariditatis, scilicet, quia mansit manus ita immobilis, ac si fuisset lapidea. Sed adhuc dicendum, quòd istud poterat fieri a dæmonibus. Nam poterat dæmon reddere brachiū ita stupidū, ꝙ nō posset illud mouere Ieroboā: istud aūt esset, quia dæmon te-

neret brachium inuiſibiliter, & videretur ipſi Ieroboam, ꝙ non tenebatur ab aliquo, ſed ꝙ ipſe non poterat mouere illud, & putabat, ꝙ deficerēt vires in brachio, & tñ ſm veritatē ſanum eſſet. Sic enim legitur in vita Beati Bartholomæi, & alibi, ꝙ dæmones ſanarent aliquos ab ægritudinibus, non quidem, ꝙ verè ſanarent, ſed quia ipſi dæmones vexabant eos, & poſtea ceſſabant vexare, & per hoc dicebantur ſanare. *Altare quoque ſciſſum eſt, & effuſus eſt cinis de altari.* Scilicet, Rege manēte ſuper altare, ſciſſum eſt ipſum altare, & tamē non cecidit Rex, eo ꝙ non fuit ruptum per partem illam, in qua erat Rex. *Iuxta ſignum, quòd prædixerat vir Dei in ſermone Domini.* Ideſt, Iſtud factum eſt illico, vt cōpleretur ſignū, quod prædixerat Propheta in ſermone Dñi, i. ex parte Dei. *Et ait Rex ad virum Dei.* Cognouit Rex manifeſtè, ꝙ iſte Propheta loquebatur ex parte Dei, cum oſtenderet tot ſigna, & pugnaret Deus pro ipſo, ideo petijt, ꝙ oraret pro ſe ad Dominum. *Deprecare faciem Domini Dei tui.* Ideſt, Deprecare coram illo, vt me ſanet. Dixit aūt Dñi Dei tui, nō ꝙ ſignificaret Ieroboam, alium eſſe Deum ſuum, & aliū Deū illius Prophetę, ſed dixit Deū tuum, ſ. qui tibi ſpecialiter gratus eſt, vel qui ſpecialiter pro te pugnat. Sic enim dixit Saul ad Samuelē, ſupra 1. lib. cap. 15 ſcilicet, Pepercit populus melioribus ouibus, & armētis, vt immolarētur Dño Deo tuo, i. Dño, quem tu ſpecialiter diligis, vel qui tibi ſpecialiter loquitur. Nam etiā ille erat Deus Saulis, cum Saul non eſſet idolatra. *Et ora pro me, vt reſtituatur manus mea mihi.* Ideſt, Ora, vt reſtituatur manus mea in officium ſuum, quia non poterat eam retrahere ad ſe, & erat quaſi non habēs manum. *Orauit vir Dei faciem Domini.* Ideſt, Orauit coram Deo. Iſte modus loquēdi venit ex conſuetudine, quia conſueuimus dicere, ꝙ aliquis exorauit alium, quādo conuertit eum ad miſericordiam, & quia iſta apparet in vultu, ſ. ꝙ quando aliquis habet vultum placidum, aſſentit, & quando habet vultum triſtem, non condeſcendit: ideo nihil aliud eſt, ꝙ aliquis impetret, niſi ꝙ inclinet faciem alterius ad miſericordiam. Et iſtud eſt orare faciē Dñi, in quo iſta non ſunt, tñ nos loquimur de Deo, vt de homine. *Et reuerſa eſt manus eius ad eum.* Scilicet, Potuit eam ad ſe retrahere, quia prius erat extenta, & immobilis. *Et facta eſt, ſicut prius.* Ideſt, Potuit eam mouere ad omnem partem, ſicut prius mouebat, & facere quicquid prius faciebat.

Quomodo exaruit manus Ieroboam, & ſanata etiam eſt, & quæ ſunt illa, quæ poteſt facere Deus, & non poſſunt facere Angeli, & cur hoc. Quæſt. VI.

QVAERETVR, quomodo cauſata fuit iſta ægritudo a Deo, & quomodo fuit inducta ſanitas. Reſpondendum, ꝙ iſtud poterat fieri dupliciter. Primo modo, non cauſando verā ægritudinē, nec veram ſanitatē, ſed apponendo impedimentum, & tollendo illud. Secundo modo, cauſando verā ęgritudinē, & veram ſanitatem. De primo patet, vt ſi dicamus, ꝙ Deus non ſubtraxit aliquas vires brachij Ieroboam, nec diſſoluit compages eius, ſed ſolum ligauit illud, ne poſſet moueri, quia tñ Ieroboam nō videret, qūo erat ligatus, putaret ſe verè carere viribus brachij, & eē ablatā oēm harmoniā neruorū, & muſculorum ad motum, & poſtea orante Propheta, Deus nō adderet aliquas vires brachio Ieroboam, nec reduceret aliquam harmoniam, quæ ibi non eſſet, ſed ſolum ceſſaret impedire motum brachij. Vtpote ſi brachiū alicuius ligaretur funibus, non poſſet illud mouere, ac ſi eſſet carens viribus, & ablatis vinculis moueret illud. Nam ibi non erat aliqua ægritudo, aut ſanitas; hic aūt ſic eſſet. Sed ſolum differret, quia vincula iſta,

F & ſolutio videntur: vinculum aūt inductum a Deo, vel ſolutio non vr̄, ideo putatur ibi cauſata ægritudo, vel ſanitas. Secundo modo pōt hoc intelligi, ꝙ Deus verè abſtuliſſet vires brachij Ieroboam, & oēm harmoniā motus, & reliquiſſet brachium deſiccatum, velut ſi eſſet mortuum, & tunc ſi maneret brachium in illa diſpoſitione, nō poſſet aliquo opere naturali curari. Cū verò Deus reſtituit brachium ipſi Ieroboam fuit, ꝙ ſupernaturaliter cauſaret ſanitatem, dādo vim motiuā, & harmoniā ipſi brachio, & carnoſitatem, quā prius. Primus modus iſtorum ſanitatis, vel ęgritudinis poterat per dęmones, & ꝑ Angelos fieri: nam ibi non erat aliqua ſanitas, nec ęgritudo, ſed ſolum tenere brachiū violenter, ne moueatur, & ceſſare ab illa detentione.

G Secundus aūt modus nō poterat fieri ꝑ dæmones, vel per Angelos, quia iſti nō poſſunt cauſare immediatè, & per ſe aliquā ſanitatē, immo nec pñt aliquā ægritudinē cauſare. Quòd patet, qa iſti ſunt ſpiritus, & nō habent aliquas vires, niſi pertinentes ad intellectū, & voluntatem, & ad motū, iō ſi cauſant aliquam naturalē qualitatē, vt calorem, frigus, albedinē, nigredinē, ægritudinem, ſanitatem; neceſſe eſt, ꝙ aut iſtud ſit ꝑ creationem, ſ. creando illā qualitatem, ſine aliqua diſpoſitione materię, aut ſit ꝑ aliquod principiū operatiuū, ſicut quod limitātur ad ꝓductionem illius qualitatis, ſicut ignis ꝑ calorem determinat ad calefaciendū, & deſiccandū, & homo ꝑ virtutem generatiuā determinatur ad producendū hoīem, & nihil aliud: ſed Angeli H nullo modo iſtorū pñt producere, ergo impoſſibile eſt, ꝙ cauſent al'quam qualitatem naturalem. De primo patet, qa nullus cōcedit Angelos poſſe creare, cū creare ſit infinitæ potentiæ, iō nec rem magnā, nec paruā creabūt: qa nō eſt maioris poteſtatis creare mūdum, q̄ creare muſcā, cū vtrūq; ſit infinitū, & vnū infinitū nō eſt maius alio, nec minus. De ſecundo modo patet, qa Angeli nō hn̄t aliquod principiū productiuū, ꝑ ꝙ determinent ad producendum aliquas qualitates, qa iſta principia ſolū ſunt in corporibus, & rebus corporeis: Angeli aūt ſunt puri intellectus, iō ſolū hn̄t vim intellectiuā, & volitiuā, & vires impulſiuas ad mouendum aliquid localiter, vel reſiſtendū motui; iſtæ tñ vires nō ſunt principiū productiuū alicuius qualitatis, niſi intellectionis, & volitionis, & motus, q̄ nō ſunt I qualitates naturales, ſed actiones, & paſſiones, vel ſaltem nō ꝑtinent ad ſpecies naturaliū qualitatū. Item patet, qa hoc, qa Angelus ſimilat̄ homini, quantū ad intellectū, & volūtatem, & potentiā motiuā, ſ. ꝙ ſicut aīa noſtra mouet corpus, ita Angelus poſſet mouere, licet nō ſit vnitus corpori formaliter. Differunt aūt, quantum ad magis, & minus in actibus iſtis, ſ. qa Angelus plura, & perſpicacius pōt intelligere, & rectius pōt velle, & maiores magnitudines pōt mouere, & portare; & tñ Angelus non poterit per intellectum, niſi intelligere, & per volūtatem ſolum poterit velle, & per potentiam motiuam mouere. Sicut homo non poteſt per intellectum ſuum, aut vires corporales cauſare aliquā K qualitatem naturalem, nec diſpoſitionem ad illam, ideo Angelus nō poterit cauſari, cum ſolū habeat eadem principia tria. Dicendū igitur, ꝙ impoſſibile eſt, Angelos quantūcunq; potentes cauſare aliquam naturalem qualitatem, vel diſpoſitionem ad illam, ſed ſolum cauſabunt applicando actiua naturalia paſſiuis, ſicut Medicus agit, & in hoc non excedunt homines, niſi ſicut excedit Medicus ſapientiſſimus Medicum imperitum, quia Angeli cognoſcunt omnia ſecreta naturæ, nos autem rara cognoſcimus, ideo illi poſſunt facere opera naturalia mirabilia, quæ nos putaremus eſſe potius miraculosè facta, quàm naturaliter, etiam curarent ægritudines faciliter, quas nos putamus incurabiles. De Deo autem dicendum,

cendum, ꝙ ipse non causat aliquam naturalem qualitatem, tanquàm habens principium determinatum in se ad qualitatem illam: quia istud impossibile est esse, nisi virtutem corpoream. Deus tamen causat virtutem naturalem creando: vnde per idem principium causat frigiditatem, & calorem, scilicet, per solam infinitam potentiam. His visis, patet, quòd dæmones non poterant, aut angeli, secundo modo causare sanitatem istam, aut ægritudinem in brachio Ieroboam: quia tũc causarent ibi veram ægritudinem, & veram sanitatem, & causarent eam naturaliter, scilicet, applicando aliquas res naturales causatiuas ægritudinis, vel sanitatis: & tamen natura nunquàm operatur in instanti, vel subito, sed in successione: ista tamen ægritudo, & sanitas brachij Ieroboam fuerunt subito causatæ: ideo non potuerunt per dæmones, aut Angelos, isto secundo modo causari: sed solum primo modo. A Deo autem poterant causari vtroque modo. *Locutus est autem rex ad virum Dei.* Vidit enim, quòd per eum subito sanatus est, & subito etiam ægrotauerat: ideo voluit eum honorare nimis. *Veni mecum domum, vt prandeas.* Erat enim ciuitas Bethel, in qua erat nũc Propheta, & ibi habebat Ieroboam domum: & inuitauit Prophetam, vt iret illuc. *Et dabo tibi munera.* Voluit rex satisfacere sibi in aliquo: quia non solum, inquantum erat vir Dei, honorandus erat: sed etiam, quia curauerat ipsum, debebat ei specialiter retribuere gratiarum actiones.

Ieroboam an sit propter hæc signa conuersus ad Deum. Quæstio. VII.

QVAERETVR, an Ieroboam per hæc conuersus est ad Deum, vel quare non conuersus fuit. Respondendum, quòd Ieroboam, vel fuit pro tunc conuersus, proponens renunciare idolatriæ, vel saltem fuit facilis ad conuersionem: quia patet, quòd ipse honorabat nimis virum Dei, volendo dare munera, & inuitando ipsum: si tamen non esset facilis ad conuersionem, non fecisset hæc: quia conditio est ipsorum, nolentium assentire doctrinę, quòd non solum doctrinam fugiant, sed etiam ipsos Doctores oderint: cum verò quis diligit ipsum, qui bona prædicat, facile est, vt etiam verba sua diligat, & conuertatur. Cum autem dicitur, quomodo non conuersus est Ieroboam. Dicendum, quòd Propheta malus peruertit ipsum, innuendo, quòd Propheta primus non venerat a Deo. Etiam, quia ipse vidit, quòd ille Propheta occisus est à leone: si tamen verum esset, quod dixit, & Deus misisset eum, non potuisset leo eum occidere. Quis autem fuerit modus, quo Propheta malus Regem peruertere potuit, infra declarabitur. *Responditque vir Dei ad Regem, si dederis mihi mediam partem domus tuæ, non veniam tecum.* Non assensit vir Dei conuiuio, quia per Deum fuerat prohibitus: ideo dixit, ꝙ si daret ei mediam partem domus suæ, non faceret: immo si daret totam domum, & quicquid in orbe erat: quia non debemus transgredi præceptum Dei pro omnibus, quæ in orbe sunt. Etiam si voluisset Ieroboam occidere Prophetam, nisi veniret ad conuiuium cum ipso, tenebatur mortem subire, ne iret ad conuiuium, quod Deus vetuerat. Simile dixit Balaam ariolus ad nuncios Balac Regis. Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti, & auri, non potero præterire sermonem Domini Dei mei, Numeri 24. *Non veniam tecum, nec comedam panem, nec bibam in loco isto.* Omnia ista vetita fuerant: ideo nihil licebat ei facere istorum.

Quare vetuerat Deus Prophetæ, ne comederet, vel biberet in Bethel. Quæst. VIII.

QVAERETVR, quare Deus vetuerat Prophetæ comedere, vel bibeere in loco illo. Respondendum, quòd hoc fuit ad magnam detestationem idolatriæ virorum, qui erant in loco illo, vt signaretur, ꝙ Deus habebat illos exosos: & ipsi erant iam deteriores Gentilibus: quia cum Gentilibus licebat aliquando comedere, & bibere: cum ipsis autem non licebat. Item fiebat hoc, vt verecundarentur, & conuerterentur, respicientes abiectionem suam. Sic enim fit in excommunicatis, quia vt facilius redeant ad cor, nullus eis communicat: & sic ipsi erubescunt, ꝙ sint indigniores cęteris hominibus: & rubore confusi, tædio affecti, conuertantur, & obediant Ecclesiæ. Aliter potest dici, quòd fiebat ad detestationem loci illius, in quo erat idolum. Et istud adhuc apparet verius: quia non vetuit Deus isti Prophetæ, comedere, aut bibere in tota terra decem tribuum: sed solum in loco illo, vnde in alijs locis comedere poterat. Causa huius est: quia ciuitates in quibus colebantur idola, debebant esse sub anathemate, ita ꝙ cremarentur, & delerentur: & tamen nihil acciperent inde Israelitæ ad cibos, vel ad alios vsus suos; alioquin efficerentur ipsi anathema, sicut ipsæ ciuitates, vt patet Deuteron. 13. Nunc autem ciuitas, ad quam iuit Propheta, erat idolatrarum: ideo erat tanquam anathema: & non licebat ei aliquid accipere de illa ad cibum, vel alias. Et quia nulla alia ciuitas erat nunc in toto Israel habẽs idola, nisi ista, non erat aliqua subiecta anathemati, nisi hæc. Patet hoc: quia ista fuit prima dies, in qua Israelitæ coluerũt idola sub Ieroboam: ideo illa die fecit Ieroboam solennitatem magnam ad dedicationem idolorum. Et sic nondum erant facta altaria per terram Israel, nec erat portatus vnus de vitulis in vrbẽ Dan: sed erant tũe ambo in Bethel: sola ergo ista ciuitas erat supposita interdicto: in alijs vero locis terræ illius non erant idola: iõ nec anathema, & poterat ibi Propheta comedere, & bibere. Sciendum tñ, ꝙ ista fuit ratio diuini mandati: si enim Deus non prohibuisset Prophetę comedere ibi, dato ꝙ essent ibi idola, liceret comedere, & bibere ibi. Nam tẽpore quo Israelitæ seruabant legẽ, & ponebãt ciuitates idolatrarum in anathema, licebat viris Israel communicare cum habitatoribus illarum ciuitatum, in omnibus cõtractibus, & in cibo, & potu, quousque per sententiam iudicum subijcerent ciuitates anathemati, & denunciaretur pugnandum contra illas; ideo mandatum Dei solum obligauit hic Prophetam.

An liceret Prophetæ accipere munera a Ieroboam. Quæstio. IX.

QVAERETVR vlterius, an liceret isti Prophetæ recipere munera a Ieroboam. Respondendum, ꝙ aut dubitatur hic, an posset recipere ex eo, ꝙ erat Propheta, & non est pro pretio diuinandum; & de hoc declarabitur sequen. cap. Aut quæritur si liceret ei accipere, eo ꝙ Deus vetuerat ei comedere, vel bibere in loco illo. Et dicendum, ꝙ non erat illicitum Prophetæ accipere munera a Ieroboam, eo ꝙ Propheta non obligabatur, nisi ad ea, q̃ Deus iusserat: Deus tñ solũ dixit, ꝙ nõ comederet, nec biberet in loco illo: iõ ad hoc solũ obligaretur. Si tñ crederet, ꝙ illa vrbs erat verè subiecta anathemati, non liceret ei accipere munera de rebus, quæ in loco illo erant: quia postquàm ciuitas subijciebatur anathemati, omnia, q̃ in ea erãt, illicita reputabantur, & nulli licebat aliqd accipere de illis, alioqn efficeretur ipse anathema, Deuteron. 7. & 13. Et deberet

deberet occidi, sicut Acham lapidatus est, quia accepit aliquid de anathemate Iericho, Iosue 7. Non erat tamen hic verè anathema: sed Deus reputabat locum illum, tanquam anathema, quantum ad aliqua, ideo solum erant illicita ad accipiendum, ea, quæ ipse vetuerat expressè, sed non vetuit accipere munera, ideo poterat Propheta accipere illa. Quia tamen accipiendo illa, aliquo modo approbaret ipsum dantem, & hoc reputaretur in peccatum, noluit accipere.

An in casu famis liceret Prophetæ comedere, & quomodo mandata Dei interdum non recipiunt expositionem, bene tamen mandata hominum. Quæst. X.

QVAERETVR vlterius, si accidisset illi Prophetæ in Bethel subita fames, vel sitis, ita vt videretur moriturus, nisi comederet, vel biberet, an liceret ei comedere, vel bibere in Bethel. Aliquis dicet, quòd sic; quia omnes leges humanæ, & mandata quorumcunque dominorum sic intelliguntur obseruanda, inquantum ex eis non sequitur mors, vel magnum damnum ipsius obseruantis. Vtpote de ieiunio, non obligabitur ille, qui incidit in tale periculum, quòd moriturus sit, nisi comedat. Intelligi ergo debebat istud præceptum, si non accideret Prophetę aliquis casus, in quo moriturus esset, nisi comederet. Respondendum, quòd etiam si talis casus euenisset, vt appareret Prophetam manifestè moriturū, nisi comederet, non debebat comedere, nec bibere, sed exponere se morti, expectando, quicquid de illo Deus agere vellet. Cum autem arguitur, quòd leges humanæ, & mandata sic intelliguntur, vt non seruentur, quādo obseruatio vertitur in magnum damnum ipsius obseruantis. Dicendum, quòd in legibus, & mandatis humanis istud obseruandum est: eo quòd recipiunt interpretationem, leges autem diuinæ non recipiunt interpretationem in omnibus casibus. Pro quo sciendum, quòd leges humanæ, & mandata; aut dantur vniuersaliter, ita quòd non exprimantur in eis omnes circunstantiæ obseruationum suarum, aut dantur particulariter, quantum ad omnes cæremonias, vel circunstantias obseruationis. Si primo modo, recipiunt interpretationem; ita quòd in quocunque casu ex obseruatione legis malum eueniat, non obseruetur; quia interpretari debemus, quòd legislator in casu illo noluerit obseruari; & tunc vtimur epijkeya, quæ est directiua iusti positiui, vt patet 5. Ethicorum. Si autem secundo modo, lex non suscipit interpretationem; cum constet de omnibus circunstantijs, quas legislator voluit obseruari, & tamen si ex obseruatione legis sequatur magnum malum, non obligabitur aliquis ad illam legem in tali casu, eo ꝙ simpliciter est iniusta, & illa desinit esse lex, nec legislator potuit obligare subditos ad seruandum aliquid, in quo sequebatur magnum malum ipsorū. Et ideo in casu isto, non vtimur epijkeya, interpretando tale mandatum, vel legem; quia non potest suscipere interpretationem, sed omnino contemnitur, tanquàm non habens vires ad obligandum. Si autem loquamur de lege, aut mandatis diuinis; aut illa dantur generaliter, ita quòd non exprimantur omnes circunstantiæ obseruationis in eis, & tunc permittitur nobis interpretari legem Dei, scilicet, quòd in quocunque casu reperiamus malum sequi ex obseruatione, non obseruemus; qa rationabile est intelligere, quod in tali casu Deus non intellexerit. Si autem mandatum Dei est particulariter datum, & exprimit omnes circunstantias obseruationis, est obseruandum ad omnem euentum, siue bonum, siue malum sequatur nobis inde. Vtpote si Deus dixerit alicui, iubeo, quòd ho-

Lex humana, & diuina diuersimodè obligant.

F die eas vsque ad talem locum: dato, quòd iste incipiēs ire reperiat hostes in via; & si vult transire verisimiliter præsumit, quòd morietur, nisi Deus eum miraculosè custodiat: dico, quòd debet se exponere morti, & transire. Si tamen aliquis dominus temporalis, etiam si esset Papa iuberet alicui, quòd iret hodie vsque ad talem locum, & reperiret hostes, non tenebitur transire. Quod patet, quia interpretandum est mandatum istud, scilicet, quòd intellexit Dominus ille in casu, in quo iste commodè poterat ire; & si fortè constet, quòd intellexerit, quòd iret ad omnem euentum, etiam si se exponeret morti certissimę, nō tenebatur ire; quia nullus homo potest obligare aliū hominem ad talem casum. De Deo autem dissimi-

G litudo est in duobus. Primò, quia non possumus dicere, quòd fortè Deus non præcogitauit, an essent ibi hostes in via: & ob hoc iussit ire, sicut si esset mandatum alicuius hominis, qui posset nō aduertere istum casum: non ergo poterit recipere interpretationem istud præceptum Dei, scilicet, quòd ego tenerer ire hodie ad illum locum, nisi sequeretur aliquod malum mihi eundo: quia Deus bene nouerat, quòd hostes futuri essent in via, vel quæ alia pericula mihi accidere poterant; & tamen iussit, quòd irem. Ergo ita intelligēdum est istud præceptum, ac si diceret Deus, in via sunt hostes, & tamen iubeo, quòd vadas. Secundò differt pręceptum Dei a pręcepto hominum: quia si quis hominum quantæcunque potestatis iussit alteri facere id, ex quo manifestè sequitur mors sua, vel

Differ- tia le- diuin ab h- na.

H valde magnum damnum, non tenetur ad illud, eo ꝙ nullus potest obligare alium ad tale, etiam si sit seruus suus. Deus autem potest obligare eum ad quodcunque vult: nam etiam sine aliquo demerito potest ipsum occidere iustè: ideo potest nos obligare ad faciendum illa, in quibus moriamur, & præceptum est iustum. Nunc autem in proposito de isto Propheta. Dicendum est, quòd cum Deus dedisset ei præceptum limitatum, quantum ad omnes circunstantias, dicens, Non comedes, nec bibes in loco isto, non licebat ei comedere, aut bibere, etiam si accidisset ei fames, vel sitis ad mortem: sed tolerare debebat, quicquid eueniret, quia Deus, quando imposuit istud pręceptum ei, bene nouerat, an sitis, vel fames ei inciderent, & tamen hoc non obstante iussit, quòd non comederet, nec biberet ibi: ergo tenebatur non comedere, nec bibere ad omnem euentum. Item Propheta iste debebat sic arguere intra se. Deus quando imposuit mihi istud præceptum, sciebat an fames, vel sitis mihi inciderent, & hoc non obstante posuit præceptum: ideo ipse liberabit me de hac fame, vel siti, non comedendo, nec bibendo. Si autem Deus nollet liberare, scire debebat Propheta, quòd Deus volebat ipsum fame, vel siti perire; quia ipse sciebat, quid ei accidere debebat, tamen iussu hoc etiam liberare poterat, & non liberabat, ideo intelligere debebat, ꝙ Deus volebat eum sic perire. Sed quicquid Deus de

I ceptum ei, bene nouerat

K nobis disponat, nos debemus patienter tolerare; ergo Propheta debebat pati famem, vel sitim ad mortem, si illam incideret. Sic enim responderunt Sidrac, Misac, & Abdenago Regi Nabuchodonosor, dicentes, quòd Deus, quem colebant, poterat eos liberare de camino ignis, & tamen adhuc si nollet liberare illos, non colerent ob hoc Deos Nabuchodonosor, sed potius vellent mori in igne, Daniel. 3. ***Sic enim mandatum est mihi in sermone Domini præcipientis.*** Scilicet, Deus iussit hoc mihi, quando declarauit ea, quæ dicere debebat ibi, ideo nullo modo præuaricabor. ***Non comedes panem, nec bibes aquam.*** Scilicet, In loco ipso. Sic enim dixit supra Propheta, Non comedam panem, nec bibam in loco isto. Per panem, & aquam intelliguntur

ligũtur omnia genera ciborum, & potuum: ideo quicquid comederet, vel biberet Propheta ille in Bethel, peccaret. Patet, quia ſupra 1. libro, cap. 14. dixit Saul: Maledictus qui comederit panem vſque ad veſperam: Ionathas autem comedit modicum de melle, & incidit in maledictionem illam, vt patet ibidem: ergo nomine panis intelligitur mel, & quicquid guſtabile eſt. *Nec reuerteris per viam, qua veniſti.* Sed eliges aliam viam de nouo. *Abijt ergo per alteram viam, & non eſt reuerſus per iter, quo venerat in Bethel.* Voluit quantum ad omnia ſeruare præceptum Dei: ideo elegit aliam viam, quæ nullo modo coincideret cum priori.

Quare Deus iuſſit Prophetam reuerti per aliam viam. Quæſtio. XI.

QVAERETVR quare Deus iuſſit, quòd iret per aliam viam, & per aliam veniret: quia iſtud nihil videbatur agere ad cognitionem peccati Iſraelitarum, vel reprehenſionem eius. Aliqui dicunt, quòd Deus fecit hoc, ad hoc, quòd viri, qui erãt in Bethel, neſcirent per quam viam redibat iſte Propheta, & non poſſent inſidiari ei ad mortem. Sed iſtud non ſtat: quia viri Bethel non potuerant nocere iſti Prophetæ, quando erat in Bethel: nam cum Rex iuſſiſſet eum teneri, exaruit manus eius, & ad preces eius ſanata eſt, ſupra in litera: non igitur erat veriſimile, ꝙ aliqui viri de Bethel auderent ei ponere inſidias in via. Item dato, quòd ponerent inſidias, non præualerent contra eum, quia Deus percuteret illos, ſicut percuſſit Ieroboam. Item dato, quòd ad iſtum finem daretur iſta cautela, nō ſufficeret: quia licet per aliam viam reuerſus eſt, tamen filij Prophetę mali viderunt eum recedere, & poſtea pater illorum ſecutus eſt eũ per eandem viam: ideo non erat ad hunc finem. Item ſi eſſet ad occultandum iter, non propalaſſet Propheta iter ſuum: tamen ipſe dixit, quòd Deus iuſſerat ei, quòd non rediret per eandem viam: & ex hoc manifeſtabat magis iter ſuum, quia dabat incentiuum viris Bethel conſiderandi, per quam viam ibat: ergo non fuit ad hunc finem. Alij dicunt, quòd hoc fuit, ad hoc, ꝙ Propheta denunciaret multis, ꝙ Deus iuſſerat admoneri Iſraelitas, recedere ab idolatria: ideo eundo p̃ vnam viã denunciaret eis, qui erant in via, & redeundo per aliam denunciaret eis, qui erant in alia via: quod non faceret, ſi per eandem iret, & rediret. Sic enim dicunt Hebræi de Elcana patre Samuelis, de quo dicitur ſupra 1. libro, cap. 1. Quòd ſingulis annis aſcendebat ad templum Domini in Silo: & dicunt, quòd non aſcẽdebat in vno anno per viam, per quam aſcendebat in alio: ad hoc, quòd eundo per diuerſas vias, prædicaret multis de Iſrael, quòd aſcendere deberent ad templum Domini. Sed iſtud ſatis videtur carens pondere: quia non poterat iſto modo multis prædicari aduentus Prophetæ in Bethel, ſed magis prædicaretur poſtea ex euentu: ideo dato, quòd per eandem viam iuiſſet, & rediſſet Propheta, ſciretur poſtea in toto Iſrael, & Iuda propter miraculum manus aridæ, & ſanatæ, & altaris ſciſſi, & effuſorum cinerum. Alij dicunt aliter, ſcilicet, quòd Deus dixit hoc ipſi Prophetæ ad cautelam, ne falleretur a falſo Propheta, qui erat in Bethel, ſcilicet, ne ille veniret poſt eum, & falleret ipſum cognita via eius: quod non faceret redeundo per aliam viam. Sed dicendum, quòd iſtud non ſtat: quia tunc Propheta occultaſſet iter ſuum in redeundo, & tamen ipſe publicauit cum dixit, quòd per aliam viam reuerſurus erat, & per hoc dedit incentiuum viris Bethel, vt cognoſcerent per quam viam redibat, ideo non erat ad hũc finem. Item non proficiebat iſta cautela: quia quam A quam eam ſeruauit Propheta Dei, ſciuit Propheta malus viam eius, & ſecutus eſt eum. Item non eſt rationabiliter dictum: quia ſi ad hunc finem daretur, debuerat Deus dicere Prophetæ, quòd caueret a Propheta malo, qui erat in Bethel, alioquin per iſtam cautelam ſolam nihil proficiebat ei: quia poterat decipi, ſicut deceptus eſt: ideo non fuit ad hunc finem. Sed dicendum, quòd Deus iuſſit hoc in deteſtationem idolatriæ virorum Bethel, ſicut iuſſit, quòd non comederet in eodem loco, nec biberet, ſcilicet, quòd tanta erat abominatio virorũ Bethel, quòd etiam Deus nolebat, quòd Propheta, qui fuerat in Bethel, rediret per eandem viam, per quam venerat. Sed dicet aliquis, iſta cæremonia nõ pertinebat ad aliquam B deteſtationem ſecundum ſe. Dicendum, quòd honor, & dehonoratio conſiſtunt in opinione ſola, ideo quando aliquid ab omnibus reputatur pertinere ad honorem, eſt homo per illud honoratus, & ſi illud idem, alio tempore, vel in alio loco, putetur pertinere ad dehonorationem, erit homo per illud inglorius: quod ergo volunt homines fieri ad honorem, cauſat honorem: & quod volunt fieri ad dedecus, cauſat dedecus. Sed iſta cæremonia redeundi per aliam viam, & non per quam venerat, iubebatur a Deo fieri in deteſtationẽ ipſorum virorum Bethel: ideo quamquam ipſa ſecundum ſe non pertineret ad honorem, nec dehonorationem, tamen hic pertinebat ad dehonorationem: quia Deus faciebat illam propter dehonorationem: C Et patet hoc, quia poſita fuit iſta cæremonia, cum alijs pertinentibus ad dehonorationem, ſcilicet, ꝙ non comederet Propheta in eodem loco, nec biberet: ergo etiam iſta pertineret ad dehonorationem. Item patet, quia Propheta denunciauit Iſraelitis, quòd Deus iuſſerat ei, vt rediret per aliam viam, ſi tamen non pertineret hoc ad dehonorationem virorum Bethel, non reuelaſſet eis. Sic enim quando Eccleſia anathematizat aliquos, facit multas cæremonias, quæ ſecundum ſe non ſignificant aliquam honorationem, vel dehonorationem: & tamen, quia Eccleſia facit illas ad deteſtationem eorum, qui anathematizantur, videntur illi per has cæremonias eſſe dehonorati, vel valde deteſtabiles.

Prophetæ Dei ſeductio.

D *Prophetes autem.* Hic ponitur tertium huius capituli, in quo Propheta Dei a falſo Propheta ſeducitur. Et diuiditur in tria: primo viri Dei ſeductio: ſecundo pœnæ prophetizatio, ibi. *Cumque ſederent.* Tertio eiuſdem mors, & tumulatio, ibi. *Et ecce viri.* Et dicitur. *Prophetes autem quidam ſenex habitabat in Bethel.* Iſte Propheta erat malus, quia fauebat regi in cultu idolorum. *Ad quem venerunt filij ſui.* Admirati fuerant de ijs, quæ fecit vir Dei: ideo venerunt ad patrem ſuum, narrantes ei quid egiſſet. *Et narrauerunt ei omnia opera, quæ fecerat vir Dei die illa in Bethel.* Scilicet, Quomodo fecit ſcindi altare, & effundi cineres, & arefacta eſt manus regis propter eum, & ipſo orante ſanata eſt. *Et verba, quæ locutus fuerat ad regem, narrauerunt patri ſuo.* E Scilicet, Quomodo locutus fuit prius contra altare, in quo erat rex: deinde rege inuitante eum, & promittente munera, reſpondit, ꝙ etiam ſi daret ei medietatem domus ſuæ, non comederet, nec biberet in loco illo: ſed recederet per aliam viam, ſicut Deus ei dixerat. *Et dixit eis pater eorum, Per quam viam abijt?* Iſte Propheta erat ſenex, & non iuerat ad ſacrificia ſolennia, quæ fecerat rex, ideo non vidit ea, quæ fecit vir Dei. Nunc autem auditis ijs, deſiderauit videre ipſum: ideo quæſiuit per quam viam iuerat. *Oſtenderunt ei filij ſui viam, per quam abierat vir Dei.* Scilicet, Filij illius Prophetæ conſiderauerunt, per quam viam recederet vir Dei: nam ipſe dixerat, ꝙ non reuerteretur per viam, per quam venerat, ideo reſpexerunt per quam

quam viam iret. Nam mox, vt locutus fuit ista ad regem recessit de Bethel. *Qui venerat de Iuda.* Scilicet, De regno Iuda. Nam ibi erant tunc Prophetæ, & sacerdotes,& omnes viri boni. *Et ait filijs suis, Sternite mihi asinum.* Ascendit super asinum iste Propheta,quia erat senex,vt patet supra,& non poterat pedester ambulare. Vel fortè, quia erat mos Prophetarum equitare super asinos. Sic enim patet de Balaam Propheta, qui super asinum venit de terra sua ad Regem Moab, Numeri 22. Sic etiam iste vir Dei venit super asinum. Nam quando occidit eum leo in via,non tetigit asinum, vt patet infra in litera. *Qui cum strauissent, ascendit, & abijt post virum Dei.* Non iuerunt cum isto Propheta filij sui, sed ipse solus iuit, vt magis auferret suspicionem ab eo, ad quem fallendum ibat. Si enim iuisset cum filijs suis, fortè putasset vir Dei,ꝙ illi instigauerant eum ad veniendum,& ostenderant ei viam. Nunc autem ipse solus veniebat, vt crederetur, ꝙ Deus mittebat eum, & ipse per se sciebat viam,per quam veniebat homo Dei. *Et inuenit eum sedentem subtus terebinthum.* Vir Dei, cum recessisset de Bethel, & aliqualiter fuisset elongatus a loco,sedit in nemore sub quadam terebintho. Significat enim terebinthus quercum, vel ilicem. Vnde eadem dictio ponitur in Hebræo, scilicet, Elom, vbi nos ponimus ilicem,vel quercum, aut terebinthum. Sic patet Genes.18.Vbi nos dicimus ilicem Mambre. Et vbi nos ponimus terebinthum, sicut apparet hic: Et etiam vbi ponimus quercum, vt patet supra 1. libro,cap.10. Et satis apparet,ꝙ accipiatur pro ilice,vel quercu;quia Isa.6. dicitur. Et erit in ostensione, sicut terebinthus, & sicut quercus, q̃ extendit ramos suos.

Ad quid iuit Propheta senex ad fallendum Prophetam Dei, & an fuerit Propheta malus, vel bonus. Quæstio. XII.

QVAERETVR, ad quid volebat iste Propheta senex ire ad virum Dei. Respondendum, ꝙ ibat ad fallendum eum. Quod apparet, quia mẽtitus est ei, vt induceret eum ad peccandum, & comederet contra Dei prohibitionem. Sed dicetur, ad quid desiderabat iste Propheta senex fallere virum Dei? Respondendum, ꝙ iste putauit, per hoc magnum honorem sibi euenturum. Nam Ieroboam timens ne reconciliarentur decem tribus Domino suo Roboam, vetuit illis ire in Ierusalem in templũ: & ad hoc fecit duos vitulos,quos adorarent,per quos putabat posse regnum tenere. Si autem induceretur populus ad eundum in Ierusalem, perderet regnum: & quia nunc ad verba istius viri Dei, Rex erat iam quasi conuersus ab idolatria,vt supra declaratum est, timeret perdere regnum. Credidit igitur iste Propheta senex, ꝙ si ostenderet, vel saltem persuaderet verba viri Dei fuisse falsa, ita,vt rex maneret securè in sua idolatria, mereretur magnum honorem apud regem: quia per hoc putaret rex, sibi regnum mansurum securè, si posset in sua idolatria manere,non permittendo populo ire in Ierusalem ad templum. Hoc autem credidit sufficienter persuadere iste Propheta senex, si faceret, quòd vir Dei moreretur: quia per hæc ostenderet eum fuisse mentitum, & quòd propter istud Deus fecerat eum occidi, scilicet, quia in nomine suo mentitus fuerat; & tunc rex nihil timeret,credẽs,ꝙ verba viri Dei fuerant falsa. Credidit aũt Propheta senex, ꝙ deduceret ad mortẽ virum Dei, si induceret eum ad agendũ cõtra mandatũ Dei, s.si comederet, vel biberet in Bethel, iõ finxit se fuisse missum a Deo,ad denunciandum ei,ꝙ comederet in Bethel:& sic reduxit eum,& comedit, atque peccauit.

F *An iste esset verus Propheta. Quæst. XIII.*

QVAERETVR vlterius de isto Propheta, an esset verus Propheta. Aliqui dicunt,quòd non erat verus Propheta, scilicet, Propheta Dei, sed idolorum: nam erant aliqui arioli, & augures,qui necromanticè, & per artes superstitiosas prædicebant interdum aliqua futura, & denunciabant aliqua abscondita: & propter occulta, quæ reuelabãt, vocabantur Prophetæ,sicut Prophetæ Dei. Istud autem apparet: quia iste morabatur cum idolatris, quos Deus valde detestabatur: si tamen fuisset Propheta Dei,fugeret de medio illorum: cum viro Dei iussum esset, quòd non comederet, nec biberet in loco illo.
G Item patet, quia iste conatus est decipere virum Dei ad occidendum ipsum, & decepit eum, atque fecit mori. Respondendum est, quòd iste erat verus Propheta suscipiens reuelationes a Deo,sicut vir Dei,qui venerat ad Ieroboam: vnde non magis poterat vocari vnus Propheta, quàm alius. Patet hoc, quia iste accepit a Deo reuelationem: nam dicitur infra, quòd cum sederent ad mensam isti duo, factus est sermo Domini ad Prophetam, qui reduxerat eum, & dixit ad virum Dei: Quia inobediens fuisti ori Domini, non inferetur cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorum. Et istud sic euenit. Item iste Propheta senex dixit filijs suis, quòd quando moreretur, sepelirent eum, iuxta sepulchrum, in quo erat vir Dei: &
H quòd omnia,quæ prædixerat vir Dei euenirent, & tamen sic factum est, sequenti libro, cap. 23. Ideo erat iste verus Propheta. Cum autem arguitur, quòd aliqui sunt Prophetæ dæmonum. Respondendum, ꝙ nullus potest esse Propheta dæmonum:quia Propheta est,qui recipit a Deo reuelationem abscõditorum: si autem per alias artes inquirat occulta, non vocatur Propheta Dei,nec dæmonum: sed vocabitur ariolus, vel magus, aut pythonicus, vel alijs nominibus superstitionis. Cum autem dicitur, quòd iste erat sic, eo quòd habitabat in loco idolatrarum: Dicendum, ꝙ ex hoc solum concluditur, quòd erat malus vir, & tamen non concluditur,quòd non erat Propheta Dei: quia satis stat esse Prophetam, & esse virum malum:
I immo poterat colere idola;& vacare artibus superstitiosis, & esse Propheta Dei. Quod patet de Balaam: quia ipse erat Propheta Dei, cum fierent a Deo multæ reuelationes ei, & prædixerit multa de futuris,Numeri 23. & 24. Et tamen iste colebat idola, faciendo eis sacrificium,obseruabatque superstitiosas artes,vnde vocatur ariolus Deuteron.23. Ad secundum cum dicitur, quòd iste insidiatus est viro Dei, vt induceret eum ad peccandum,& ad mortem. Respondendum, quòd ex hoc solum probatur,quòd erat vir malus,volens fauere regi idolatranti, & volens ostendere verba Dei esse falsa, & inuidens viro Dei ad mortem; & tamen cum omnibus his malis stat Prophetia; quia non repugnat spiritus propheticus alicui peccato, sicut repugnat habitus charitatis cuicunque vitio; erat
K ergo verus Propheta. *Et ait illi, Tu ne es vir Dei, qui venisti de Iuda?* Propheta senex non cognoscebat virum Dei,quia non viderat illum in Bethel; ideo cum vidit eum sub terebintho, quæsiuit an esset ipse. *Respondit ille, Ego sum.* Putauit enim fortè,quòd esset aliquis de viris Bethel,qui veniret ad quærendum de aliquo dubio. *Et dixit ad eum.* Scilicet,Propheta senex ad virum Dei. *Veni mecum domum,vt comedas panem.* Ostendebat iste Propheta senex, quòd veniret ad exhibendum humanitatem viro Dei, & veniebat ad fallendum ipsum. *Qui ait, Non possum reuerti, nec venire tecum.* Non est sensus,quod vir Dei peccaret redeundo in Bethel: quia poterat redire, dum tamen non comederet, nec biberet

Iste senex erat verus Propheta, licet malus vir.

biberet ibi, quia solum Deus vetuerat hoc. Dixit tamen non possum reuerti, scilicet, ad comedendum, vel bibendum: nam ad hoc solum vocabat eum Propheta senex. *Nec comedam panem, nec bibam aquam in loco isto.* Idest, Nihil comedam aut, bibam in loco isto. Cætera autem comestibilia, vel potabilia intelliguntur per hæc. *Quia locutus est Dominus ad me in sermone Domini.* Scilicet, Deus locutus est ad me in spiritu prophetico, qui vocatur sermo Domini.

An licuisset viro Dei comedere extra Bethel de cibis ex ea ablatis. *Quæst.* XIIII.

QVAERETVR si Propheta senex duxisset cibos de Bethel pro ipso viro Dei, an posset comedere illos sub terebintho: & an potuisset iste vir Dei emere cibos in Bethel, vt comederet eos in via. Respondendum est, quòd verba ista solum videbantur obligare virum Dei ad non comedendum in Bethel: quia ipse dixit, Non comedam panem, nec bibam in loco isto: sic enim mandatum est mihi: ergo poterat cibos sumptos de Bethel comedere. Pro hoc tamen considerandum est, quòd Deus dicendo ista illi viro, aut subijciebat vrbem anathemati, aut non. Si subijciebat. Dicendum, quòd non licebat viro Dei sumere inde cibos, quia quæ erant in vrbe anathematizata, erant anathema, & non licebat alicui quicquam tollere de illa, Deuteronom. 13. Si autem non esset per verba ista ciuitas subiecta anathemati, liceret viro Dei comedere de quibuscunque cibis, qui essent in Bethel, dum tamen non comederet in Bethel, quia Deus hoc vetuerat. Et hoc videtur intellexisse Propheta senex, qui noluit ducere cibos viro Dei de Bethel, vt comederet in itinere, sed instigauit, vt veniret ad comedendum cum ipso in Bethel, quasi alias non incideret in pœnam, vel non ageret contra mandatum Dei. Satis tamen videtur dicendum, quòd non liceret viro Dei emere cibos in Bethel, vt comederet illos extra Bethel: nec etiam liceret cibos ab alio ei oblatos, & ductos de Bethel comedere, quia sic fieret fraus mandato Dei: nam ipse iusserat istud, ad ostendendam detestationem magnam contra viros Bethel: si tamen sumeret cibos inde, approbaret res eorum: ideo videtur, quòd non licebat emere cibos, vel accipere gratis oblatos, ad comedendum extra Bethel. *Non comedes panem, & non bibes ibi aquam.* Scilicet, Nihil comedes, aut bibes. *Nec reuerteris per viam, qua ieris.* Istud nunc obseruabat vir Dei: quia per aliam viam reuertebatur, vt patet supra. *Qui ait illi, Et ego sum Propheta similis tui.* Idest, Ego Propheta sum, & reuelatur mihi voluntas Dei, sicut tibi: ideo non debes dubitare ire mecum, quia ego scio, quod Deus vult. In hoc enim non mentiebatur iste senex, quia ipse verus Propheta erat, sicut vir Dei. *Et Angelus locutus est mihi in sermone Domini.* Id est, Apparuit mihi Angelus, & locutus est mihi ex parte Dei. Sic enim solet fieri, quando Deus reuelat aliquid, quia Angeli loquuntur illud Prophetis, & non ipse Deus: cum Deus nõ possit loqui, vt declaratum est sæpe: mentiebatur tamen ipse senex: quia Angelus Domini non fuerat ei locutus, sed ipse dicebat hoc, ad fallendum virum Dei.

Dicens reduc eum tecum in domum tuam, & comedat panem, & bibat aquam. Idest, Comedat, & bibat de quibuscunque appositis. Istud autem videbatur esse verisimile, scilicet, quòd Deus compateretur illi Prophetæ, vt non cruciaretur fame: sed liceret ei redire in Bethel ad comedendum. *Fefellit eum, & reduxit secum.* Scilicet, Deus non iusserat hoc, & reduxit eum, tanquam Deus mandasset. *Comedit ergo pa-*

A *nem in domo eius, & bibit aquam.* Scilicet, Comedit, & bibit de omnibus sibi appositis.

An peccauerit iste vir Dei, redeundo cum Propheta sene ad comedendum. *Quæst.* XV.

QVAERETVR an peccauerit iste vir Dei, redeundo cum Propheta sene ad comedendum. Aliquis dicet, quòd non, quia iste vir Dei noluit comedere, aut bibere in Bethel, nec recipere munera, rege inuitante eum: nunc autem non redijt ad comedendum, & bibendum, quasi ex desiderio cibi, & potus, sed solum, quia putauit ex parte Dei sibi iussum, sicut dixerat ille Propheta senex: ideo
B non peccaret, bona fide agens. In contrarium videtur, quòd peccauerit, quia leo occidit eum pro hac causa, vt patet infra in litera. Item iste Propheta senex dixit viro Dei ex parte Dei, quòd non inferretur cadauer suum in sepulchrum patrum suorum, quia inobediens fuerat ori Domini: ergo peccauit. Respondendum, quòd iste vir Dei peccauit comedendo in Bethel: quia egit contra mandatum Dei, contra quod agere non debebat, sicut ipse supra dixerat, Etiam si Rex daret ei dimidium domus suæ. Dicunt tamen quidam, quòd peccauit ex desiderio cibi, scilicet, quia faciliter inclinatus est ad veniendum cum Propheta sene propter cibum. Sic tenet Nicolaus. Istud autem satis rationabile est: quia tamen vir iste
C apparuit valde continens, abstinendo a conuiuio Regis, & a muneribus suis, dicendo, quòd etiam medietatem domus suæ accipere nollet, non videtur omnino imponendum esse huic viro, quòd ex desiderio cibi venerit. Sed dicendum, quòd fuit motus persuasione senis dicentis, quòd Deus iusserat, quòd rediret cum eo. Potest autem dici, quod huic persuasioni fortè non tam faciliter assensisset, nisi desiderium cibi tenuisset eum. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd ipse non tenebatur credere huic Prophetæ seni: quia in illis in quibus periculum est, si aliquis agat, non debet faciliter credere, esse bona ad agendum, sed debet diligenter se certificare, an bonum sit quod dicitur. Sic enim dicitur prima Ioan. Qui cito credit est leuis.
D cap. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint, quoniam multi pseudo prophetæ exierunt in mundum. Sed iste vir Dei poterat incidere in periculum mortis, & violationis præcepti diuini, si consentiret comedere in Bethel, ideo debebat nimis circa hoc cogitare, & non faciliter condescendere. Item patet hoc potissimè: quia Deus locutus fuerat ipsi viro Dei, quòd non comederet in Bethel, ideo non debebat credere contrarium, quousque tam clarè constaret sibi, quòd Deus dixisset istud, sicut constabat sibi, quòd Deus dixerat, quòd non comederet in Bethel, sed illud constabat sibi per reuelationem manifestam: ergo quousque constaret istud per similem reuelationem, non te-
E nebatur credere. Item populares, qui audiebant verba prophetarũ nõ obligabantur credere illis, nisi Prophetę ostenderẽt signa: ergo a fortiori, cũ iste Propheta audisset a Deo, ꝙ nõ deberet comedere in Bethel, nõ debebat credere, nisi ostẽderet manifestũ signum Propheta senex, q̃ loquebatur ei, sed ille nullũ signũ ostendit, nec iste petiuit, sed immediatè credidit, ideo peccauit credendo, & propter hoc occidit eum leo.

Quomodo iste bonus Propheta potuit persuaderi a falso. *Quæst.* XVI.

QVAERETVR vlterius, quomodo poterat vllo modo credere iste vir Dei, quòd Deus dixisset alteri

alteri Prophetę, quòd reduceret eum in Bethel ad comedendum panem, quia ipse sciebat certissimè, quòd Deus dixerat sibi contrarium. Respondendum, quòd satis potuit hoc sibi persuaderi, quia Deus mutat ea, quæ dicit: nam subito dicit vnum, & confestim dicet contrarium, vt patet Ierem. 18. & Ezechiel. 33. In quo sciendum, quòd quædam dicuntur a Deo, secundum firmam sententiam eius, & alia dicuntur secundum dispositionem, quæ est ex parte creaturæ. Quæ dicuntur primo modo a Deo, nunquam variantur, quæ autem secundo modo, variantur secundum variationem status nostri, & quia subito mutantur merita, & demerita nostra, subito Deus mutat prophetiam, sic dicitur Ieremiæ 18. Subito loquar de Regno, & de Gente, &c. Et quia nos nescimus, quando prophetia dicitur secundum firmam Dei sententiam, & quãdo secundum dispositionem nostram, nisi Deus reuelet, possumus semper dubitare, & aliqualiter credere, prophetiam dictam secundum dispositionem nostram, ideo esse mutabilem, quousque constet esse dictam, secundum firmam Dei sententiam. Et sic, cum Deus dixisset isti viro, quòd non comederet in Bethel, poterat credere dictum esse secundum dispositionem ex parte sua, ideo cum alius Propheta denunciaret ei, Deum dixisse, quòd comederet in Bethel, poterat credere illud esse verum. Item istud erat satis verisimile, scilicet, quòd Deus compateretur isti viro patienti famem: ideo, quòd relaxaret ei mandatum, de non comedendo in Bethel.

Quis fuit iste Propheta Dei, qui venit ad Ieroboam. Quæst. XVII.

QVAERETVR vlterius, quis fuerit iste vir Dei, qui venit ad Ieroboam. Aliqui respondent, quòd iste fuit Abdo Propheta: eo quòd iste fuit contemporaneus Roboam, vt colligitur ex secundo libro Paralipomenon. Istud tenet Nicolaus. Sed non stat, quia Abdo Propheta vixit toto tempore Roboam regis Iuda, & tempore Abiæ filij eius: nam ipse scripsit omnia gesta Abiæ, vt patet 2. Paralipomenon 13. scilicet, Reliqua autem sermonum Abiæ viarumque, & operum eius scripta sunt diligentissimè in lib. I Abdo, & tamen istud accidit in principio regni Roboam, & Ieroboam, scilicet, in primo anno, quando Ieroboam fabricauit vitulos: ergo multo tempore post mortuus est Abdo. Aliqui volunt istum fuisse Semeiam Prophetam, quia iste fuit contemporaneus Roboam: nam ipse venit ad Roboam, & viros Iuda in principio regni Roboam, quando volebãt pugnare contra Ieroboam, & dixit, quòd non pugnarent, præcedenti cap. Sed dicendum, quòd non fuit iste Semeias: quia iste vir Dei mortuus est in principio regni Roboam, & Ieroboam: Semeias tamen viuebat post mortem Roboam, vt patet 2. Paralipomenon 12. Quia ipse scripsit omnia gesta regni Roboam: cum dicitur: Opera vero Roboam prima, & nouissima, scripta sunt in libris Semeiæ Prophetæ, & Abdo videntis: non fuit ergo Semeias. Sed dicendum, quòd fuit iste vir Dei aliquis Propheta temporis illius, cuius nomen incognitum est: sic enim interdum alij Prophetæ missi sunt, quorum fuerunt nomina incognita, sicut supra 1. libro, cap. 2. Dicitur, quòd venit vir Dei ad Heli, & denunciauit ei de ruina domus suæ, & tamen non habetur nomen Prophetæ illius: Iosephus tamen 9. Antiquitatum dicit, quòd vocabatur Ladau. *Cumque sederent*. Hic ponitur secundum huius partis, scilicet, pœnæ denunciatio. Nam vir Dei peccauerat, quia contra mandatum Dei comederat in Bethel: ideo ille Propheta malus, qui fefellerat eum, denun-

F ciauit ei nunc mortem. Et dicitur. *Cumque sederent ad mensam, factus est sermo Domini ad Prophetam, qui reduxerat eum*. Iam enim peccauerat vir Dei, sedendo ad mensam in Bethel, & comedendo; ideo priusquàm de mensa surgeret, denunciata fuit ei pœna: quia Deus reuelauit illam Prophetæ malo, & ille clamauit illico ad virum Dei.

Quomodo facta fuit ista reuelatio Prophetæ seni, sedenti ad mensam, & quot modis Deus reuelat aliquid Prophetis. Quæst. XVIII.

QVAERETVR quomodo facta fuit ista reuelatio illi Prophetæ. Respondendum, quòd poterat fieri multipliciter. Primo per apG paritionem in effigie assumpta, & realem locutionem, scilicet, quòd Angelus Domini assumeret figuram humanam, & apparens loqueretur isti Prophetæ. Sic enim locutus est Angelus Gedeoni, Iudicum 6. Sic etiam locutus est patri, & matri Samsonis, Iudicum 13. Secundo modo poterat hoc fieri, scilicet, quòd loqueretur Angelus Domini ad Prophetam istum, non assumpta aliqua effigie humana, in qua appareret, sed audiretur sola vox, sicut factum est in datione legis, Exodi 20. Nam tunc audiebatur vox, & non videbatur aliqua figura, Deuteronom. 10. Tertio modo poterat esse per immutationem phantasiæ, scilicet, quòd Deus immutaret phantasiam istius H Prophetæ in somnis: sic enim consueuerat Deus loqui, vt communiter Prophetis veteris Testamenti, Numeri 12. Scilicet, Siquis Propheta Domini est inter vos, aut in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum. Quarto modo poterat fieri per immutationem intellectus, sine apparitione aliqua exteriori, & sine voce, & sine somnio, & tamen in ecstasi, scilicet, quòd homo suscipiens reuelationem, sit omnino priuatus operatione sensuum. Quinto modo poterat fieri per immutationem intellectus, sine ecstasi. De precedenti modo patet exemplum in Beato Paulo, cui reuelata sunt arcana verba, quæ non licet homini loqui. 2. ad Corinth. 12. Et tamen ipse fuit in ecstasi, ita quòd nesciebat, an esset in corpore, vel extra corpus, vt patet ibidem: & ista est ecstasis. De isto modo vltimo patet in Elisæo, cui coram duobus Regibus factum est verbum Domini, canente citharista, sequenti libro, cap. 3. Et ibi non fuit, nisi immutatio intellectus, quia alij modi prophetiæ non conueniebant ei pro tunc, vt ibidem declarabitur. Dicendum autem, quòd primus modus istorum non conueniebat isti Prophetæ: quia tunc non solum ipse vidisset Angelum, sed etiam vir Dei, qui erat cum eo ad mensam, vt patet hic: & tamen ipse solus cognouit prophetiam, & clamauit ad virum Dei, vt patet hic: ergo non fuit apparitio Angeli in corporali effigie. Secundus modus non fuit: quia tunc fieret vox alta, quam audiret Propheta, & non solum audiK ret eam Propheta, ad quem fiebat, sed etiam vir Dei. Sed istud est inconueniens; quia pro tunc non magis vnus, quàm alius prophetaret, cum vterque immediatè à Deo audiret illam vocem. Etiam non oporteret, quòd vnus Propheta reuelaret alteri: & tamen clamauit Propheta senex ad virum Dei, illico, vt facta est ad Deum prophetia, vt patet hic: ergo non fuit facta in voce. Tertius modus non stat, quia iste solum est in dormientibus, & tamen Propheta ille tunc non dormiebat, quia erat ad mensam cum viro Dei. Item quartus modus non stat, quia quando aliquis fit in ecstasim concurrunt duo. Primum est, quòd reuelatur aliquid valde superexcellens, sicut diuina essentia. Et illud non potest cognosci ab anima vacante

In ecstasi duo concurrunt.

alijs,

alijs operationibus: quia cum diuiditur in multas A
operationes, minoris efficaciæ est ad quamlibet illarum, ideo vt perfectè cognoscat rem illam magnam, quæ præsentatur, oportet vt totaliter desistat ab operationibus corporalibus, & tunc efficitur homo quasi mortuus, cessante omni operatione sensitiua, & naturali, & cadit in terram, & quasi nullum signum vitæ apparet in eo. Sic enim fuit in Beato Paulo, qui eleuatus est ad cognoscendum altissima, scilicet, arcana verba, quæ non licet homini loqui, ideo oportuit, vt raperetur extra se, ita, vt nesciret, an esset in corpore, vel extra corpus. 2. ad Corinth. 12. Et durauit istud tribus diebus, quibus non comedit, nec bibit, sed fuit quasi mortuus, Act. 9. Hic autem non reuelabatur isti Prophetæ aliquod magnum, ideo sine ecstasi fieri poterat. B Secundum, quod est in ecstasi, est ipsa immutatio corporis, scilicet, quod cessent omnes actus corporis, & homo cadat in terram, sed non fuit sic nunc, quia iste Propheta sedebat cum alio ad mensam, & subito locutus est ei, non facta alia immutatione, ideo non fuit ecstasi. Sed dicendum, quòd fuit quintus modus, scilicet, per solam immutationem intellectus, illustrando illum ad cognoscendum aliquid supernaturaliter. Et iste modus fit sine aliqua exteriori mutatione, & sic homo, loquens cum alio, poterit immutari prophetice: sic enim fuit hic; quia isti duo Prophetæ sedebant comedentes, & colloquentes ad mensam, & subito Propheta senex cœpit loqui ad virum Dei prophetice. *Et exclamauit ad virum Dei, qui venerat de Iuda.* C Cum vir Dei peccasset permittendo se decipi per Prophetam senem, voluit Deus, vt per eundem denunciaretur ei pœna peccati sui. *Hæc dicit Dominus, quia inobediens fuisti ori Domini.* Scilicet, Deus præcepit tibi specialiter, ne comederes in loco isto, & comedisti; ideo fuisti inobediens. Et tanto ista inobediẽtia erat maior, quanto præceptum Dei erat certius, scilicet, quia non audierat iste vir Dei istud præceptum ab alio Propheta, sed Deus per se, vel per Angelum suum reuelauerat ei, & tamen contemnebat; ideo inobedientia fuit magna. *Et non custodisti mandatum, quod præcepit tibi Dominus Deus tuus.* Istud est solum de non comedendo, nec bibendo in Bethel: Nam aliud mandatum de non redeundo per viam, D qua venerat, seruauerat vir Dei, vt patet supra, & dicitur, Dominus Deus tuus, non quidem, quòd non esset Deus istius Prophetæ, qui loquebatur: sed dicitur, Dominus Deus tuus, idest, qui specialiter destinauerat te, vt venires ad Ieroboam. *Et reuersus es.* Non peccauit vir Dei ex hoc solo, quòd reuersus est, sed quia reuersus fuit, & comedit: nam reuerti solum nõ erat ei prohibitum. *Et comedisti panem, & bibisti aquam in loco, in quo præcepi tibi, ne comederes panem, neque biberes aquam.* Scilicet, Iussi tibi, quod nihil comederes, nec biberes in Bethel, & tamen comedisti ibi, & bibisti ibi. *Non inferetur cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorum.* Scilicet, Sepelieris extra terram tuam. Istud enim erat pœna; quia omnes Iudæi consueuerant sepeliri ab antiquo in sepulchris patrum suorum, & E cum non contingebat alicui sepeliri cum patribus suis, videbatur esse quoddam infortunium. Sic enim fuit in isto viro Dei, quia occisus fuit in via a leone, & sepultus fuit in Bethel, nec reductus fuit in terram suam. Nam postea tempore Iosiæ Regis, cum ipse cremaret ossa mortuorum, super altare Bethel, & exhumaret sacerdotes idolorum, venit ad sepulchrum istius viri, & comperto titulo non exhumauit eum, nec cremauit ossa eius.

Quomodo intelligebat iste vir Dei prophetiam ad se dictam. *Quæst.* XIX.

QVAERETVR, quomodo intelligebat iste vir Dei prophetiam ad se dictam. Respondendum, quòd aliter Deus intellexit, quàm Propheta ille, qui locutus est, & quàm vir Dei, ad quem factus est sermo: nam Deus intellexit, quòd iste vir Dei non inferretur in sepulchrum patrum suorum, idest, quòd occideretur in via a leone apud Bethel, & sepeliretur ibi, & non duceretur in terram suam. Ipse autem non intellexit, quòd occidendus erat a leone, vel alio modo violenter, sed quòd moreretur naturaliter aliquando, sicut alias moriturus erat, & tunc in pœnam huius delicti, non sepeliretur in sepulchro patrum suorum. Motiuum autem istius viri Dei fuit, quia apud Hebræos reputabatur magnũ infortunium, quòd aliquis sepeliretur extra terram suam, & extra sepulchra patrum suorum. Quod patet, quia omnes Iudæi cum magno desiderio petebant sepeliri in sepulchris patrum suorum. Sic patet de Berzelai Galadite, cui cum diceret Dauid, quòd veniret cum eo in Ierusalem, & gauderet ibi in bonis regni: dixit Berzelai, Obsecro, vt reuertar, & moriar in ciuitate mea, & sepeliar iuxta sepulchrum patris mei, & matris meæ, præcedenti libro, cap. 19. Sic etiam Achitophel Gilonites, cum intenderet se occidere, quia non susceptum fuerat consilium eius, noluit se occidere in curia Absalonis, sed venit in ciuitatem suam, & ibi se occidit, vt posset sepeliri in sepulchro patrum suorum, vt patet præcedenti libro, cap. 17. Ista etiam erat opinio apud Gentiles, quòd infortunium erat aliquem mori extra terram suam. Vnde Ouidius in libro de Ponto dixit:

Mollius ossa cubant, manibus tumulata suorum.

Et quia peccatum istius viri Dei videbatur esse paruum, eo quòd seductus ab alio Propheta peccauerat, putauit, quòd Deus daret sibi in pœnam sufficientem, quòd non sepeliretur in sepulchris patrum suorum. Quòd autem sic intelligeret patet, quia si putauisset, quod leo occidere debebat eum in via die illa, non exiuisset de Bethel, vel habuisset secum comites, & tamen quasi securus, mox vt finiuit cœnam recessit de Bethel, & illico leo occidit eum in via: ideo videtur, quòd ipse non intelligebat, quòd leo occisurus esset eum. Item Propheta ille, qui locutus fuit ista non intellexit, quòd vir Dei occidendus esset, vel saltem, quòd non esset illico occidendus: nam alias persuasisset ei, quòd non exiret de Bethel, vel quòd cautè se haberet, ducendo secum comites, ne in via occideretur, sicut prænunciatum fuerat, & tamen ipse nesciebat hoc, sed erat quasi inopinatus. Et quando dictum est ei, quòd mortuus esset, & iaceret in via vir Dei; dixit, quòd hoc fuerat, quia inobediens fuit ori Domini; & sic nesciebat, quid euenturum esset de morte illius.

An iste senex potuit vocari Propheta, prænunciando mortem viri Dei, & quæ requiruntur ad hoc, quòd aliquis sit Propheta. *Quæst.* XX.

QVAERETVR, an iste potuit vocari Propheta, prænunciando ista viro Dei. Aliquis dicet, quòd non: quia ad hoc, quòd aliquis sit Propheta, necesse est, quòd intelligat ea, quæ dicit: nam intelligentia opus est in visione, Daniel. 10. Ideo quidam, ad quos facta est reuelatio Dei, non vocantur Prophetæ: quia non intellexerunt ea, quæ sibi reuelata sunt, sicut Pharaoni reuelatum est a Deo somnium de septem annis vbertatis, & totidem sterilitatis,

tis, Genes. 41. Nabuchodonosor quoque reuelatus est status futurorum temporum in statua, quam vidit, sicut dixit Daniel, scilicet, Tu rex cœpisti cogitare in strato tuo, quid futurum esset post hoc, & qui reuelat mysteria, ostendit tibi, quæ futura sunt, Daniel. 2. Et tamen isti duo non vocantur Prophetæ: quia indiguerunt expositoribus: nam Pharao accepit expositionem per Ioseph, & Nabuchodonosor per Danielem, vt patet eisdem capitulis. Respondendum, quòd iste Propheta senex fuit nunc Propheta in actu isto: nam scriptura vocat eum semper Prophetam, & etiam nunc vocauit Prophetam dicens, Factus est sermo Domini ad Prophetam, qui reduxerat eum. Etiam dicendum, quòd iste intellexit visionem sibi dictam, quia intellexit, quòd nō erat vir Dei sepeliendus in sepulchro patrum suorum, & sic fuit. Sciendum tamen, quòd aliquem intelligere reuelationem, quæ a Deo fit stat tripliciter. Primo modo, quòd intelligat reuelationem in sensu parabolico, & non in literali, vel historico. Secundo, quòd intelligat reuelationem in sensu historico, non tamen totum, quod Deus intendit significare, sed solum id, quod potest colligi ex verbis in vero sensu intellectis. Tertio, quia intelligat reuelationem in sensu historico, non solum quantum ad ea, quæ possunt colligi ex litera in vero sensu, sed etiam intelligat omnia, quę Deus voluit intelligi per verba illa. Primus modus intelligendi non constituit Prophetam: secundus autem facit Prophetam: tertius facit Prophetam. Abundantissimum exemplum, patet in somnio, quod sæpe vidit Daniel: nam aliquando videbat ventos pugnantes, & aliquando bestias, & multa alia, de quibus Daniel. 7. vsque ad 11. Tunc intelligebat illa, quæ a Deo ostendebantur, quantum ad parabolam: quia parabola est dicere aliquid occultum, quod aliter intelligendum est, quàm dicatur, sicut Christus sæpe dicebat, vt de seminatore, & de fermento, & de grano sinapis, & de multis alijs, de quibus Matth. 13. Et in alijs locis Euangeliorum. Illi enim, qui audiebant, intelligebant illas parabolas, sic vt dicebantur, & tamen sic intelligentes, nihil intelligebant, quousque declararetur sibi parabola, ideo dicitur eodem cap. Quòd Christus loquebatur sic, vt audientes non intelligerent. Ita Daniel videns ventos, & bestias, intelligebat esse ventos, & bestias, & ista a Deo sibi reuelabantur, & tamen intelligendo sic, nihil adhuc intelligere dicebatur, nec erat Propheta; ideo Deus mittebat Angelum ad declarandum sibi, vt intelligeret in eo sensu, quem facere intendebat per istas parabolas. Sic patet Daniel. 8. Factum est, cum ego Daniel viderem visionem, & quærerem intelligentiam, stetit in conspectu meo, quasi species viri: & clamauit, & ait, Gabriel fac intelligere istam visionem. idem patet Daniel. 9. & 10. Et postquam Angelus iste reuelabat Danieli intelligentiam somniorum, dicebatur ipse Propheta, sic patet Daniel. 10. Scilicet, Anno tertio Cyri Regis Persarum verbum reuelatum est Danieli, intellexitque sermonem: & subditur; Intelligentia enim opus est in visione, idest, ad hoc, quòd Daniel vocaretur videns, vel Propheta, oportebat, quòd intelligeret in sensu, quem Deus intelligebat; & iste est secundus sensus, qui vocatur literalis, & constituit Prophetam. Tertius sensus est, si diceretur aliqua parabola, & Propheta intelligeret id, quod Deus volebat intelligi per illam parabolam, & tamen si vltra id, quod ipsa parabola secundum se poterat significare, Deus vellet intelligi aliquid aliud, quamquam Propheta non intelligeret illud, vocaretur Propheta. Idem enim erit, si interdum fiat Prophetia in verbis claris, sine parabola: & Propheta intelligat, sicut illa

Intelligere reuelatione͂ diuinā tripliciter.

F verba sonant, & nihil amplius erit Propheta; potest tamen aliquid significari vltra id, quod verba expressè signant. Sic fuit hic, quia Deus dixit, quòd vir Dei non sepeliretur in sepulchro patrum suorum. Ista verba sunt sine parabola: ideo intelligendo ea, vt iacent, erat iste Propheta, quia illud Deus intendebat significare: & tamen per ista verba poterat aliquid vltra intelligi, quòd verba non significant, scilicet, quòd vir Dei occideretur eadem die a leone in via, & sepeliretur in Bethel. Intelligere autem istud, non est de necessitate Prophetiæ, sed pertinet ad superabundantem Prophetam. Cum autem arguitur de Nabuchodonosor, & Pharaone, quòd non fuerunt Prophetæ, quamquam facta est reuelatio eis, quia non intelle-
G xerunt. Dicendum, quòd isti intellexerunt in primo modo, scilicet, parabolicè, & non in secundo modo, scilicet, in literali: & quia Deus non intendit significare, sicut sonat parabola, isti dicuntur nihil intelligere, & consequenter non sunt Prophetæ. De isto autem Propheta sene apparet, quòd ipse intellexerit secundo modo, scilicet, in sensu literali, sicut Deus intelligebat: erat ergo Propheta in isto actu, quamquam non intelligeret quicquid Deus signari volebat per verba illa.

Quare Deus noluit reuelare distinctè mortem Prophetæ. Et Oracula Apollinis, quare dabantur ambiguè.

Quæstio. XXI.

H

QVAERETVR vlterius, cum Deus intelligeret, quòd vir Dei occidēdus esset eadem die a leone in via, & quòd sepeliretur in Bethel: quare non dixit istud sic, sed solum dixit, quòd non inferretur cadauer suum in sepulchrum patrum suorum. Respondendum, quòd Deus volebat ista immediatè compleri: & quia impediretur completio, si reuelaretur eo modo, quo Deus intelligebat inferre pœnam, non debuit declarari, nisi sub quodam ambiguo: erat enim quodam modo istud oraculum tale, sicut oracula Apollinis, qui respondebat ita ambiguè, vt in quemcunque euentum res laberetur, putaretur vera dixisse. Sed illud erat propter igno-
I rantiam ipsius Apollinis, qui dæmon erat: & nesciebat aliquid futurum, nisi ex coniectura: ideo vt non videretur mentitus, cum esset perspicacissimi ingenij, quia dæmon erat, excogitabat tales modos respondendi, vt ad quemcunque euentum res deduceretur, videretur responsio coaptari illi euētui. Deus autem nunc respōdit ambiguè, non tanq̄ futurorum inscius, sed vt ambiguitate oraculi falleret virū Dei: nam poterat interpretari istud oraculū, ꝙ iste vir Dei viueret magno tempore, sicut aliàs victurus esset, si nō peccasset, & tamen in pœnam, mortuo ipso, cadauer suum non ferretur in sepulchrum patrum suorū. Vel poterat interpretari, ꝙ occidendus esset extra terram suam, & sepeliendus. Vir aūt Dei accepit in sen-
K su fauorabiliori, licet contrario res diffinita esset. Hoc autem fuit, quia si sciuisset, se illa die occidendum in via, fortè noluisset exire de Bethel, vel fortè semper maneret ibi. Et etiam Propheta senex, qui ista prædicebat, consuleret ei, non exire de Bethel. Deus autem voluit eadem die, qua peccauit, punire virum Dei; ideo expediens fuit, quòd obscurè loqueretur.

Quare Deus reuelauit Prophetæ seni mortem viri Dei.

Quæst. XXII.

QVAERETVR vlterius, cum Deus vellet occultare isti viro Dei mortem suam, quare reuelabat aliquid contra ipsum Prophetæ seni: quia

quia per istud poterat ipse habere suspicionem de morte sua, quòd cito ventura esset: cum dictum illud posset interpretari pro vtraque parte, vt supra dictum est; illi tamen qui timent, semper consueuerunt interpretari in deteriorem partem: nam prudentia iubet hoc iudicandum, vel suspicandum in rebus dubijs, & sic nollet exire de Bethel; & non compleretur Prophetia Dei, quando ipse volebat. Respondendum, quòd decens fuit prænunciari cõtra istum virum Dei, quòd non inferretur cadauer suum in sepulchrum patrum suorum: nam si nihil prænunciatum fuisset contra eum, & postea reperiretur in via occisus, non putaretur, quòd Deus intulisset ei pœnam illam pro peccato suo, sed a casu venisset, vel saltem propter aliud peccatum, & non propter illud; cum posset interpretari, quòd non peccasset in illo, cum seductus fuisset a Propheta sene. Istud autem erat contra intentionem Dei propter duo. Primo, quia ipse volebat ostendere vindictam, quam inferebat pro peccatis, & sic magis timeretur, & nullus putaret, quòd posset peccare impunè, cum istud peccatum tam leue, quod commisit iste vir Dei, seductus a Propheta malo, tam atrociter vindicatum sit, vt illico a leone laceraretur; quanto maior vindicta Dei erit in alijs peccatis grauissimis, quæ ex nequissima intentione fiunt, nullo suadente, vel impellente? Secunda causa fuit, vt non posset confirmari mala opinio Ieroboam, scilicet, quia dictum est ei, quòd iste Propheta falsum locutus fuerat, & Deus non miserat eum; & quòd ob hoc a leone laceratus sit. Si autem Deus non prænunciasset contra eum aliquid, ex quo posset comprehendi mors eius, posset haberi color ad intelligendum, quòd ille Propheta non venerat a Deo, & mentitus fuerat. Nunc autem cum Deus prædixisset, ꝙ non inferretur cadauer suum in sepulchrum patrum suorum, colligebatur ex hoc, quòd Deus tacitè intellexisset de morte eius. Et sic probabantur duo ex ista prænunciatione. Primum erat, quòd non occisus fuerat iste vir Dei a casu, vel propter aliud peccatum, sed quia egerat contra mandatum Dei, cõmedendo in Bethel. Secundum erat, quòd Deus locutus fuerat isti viro, & miserat eum in Bethel ad loquendum contra Ieroboam. Nam in prænunciatione ista dictum est, quòd iste vir fuerat inobediens ori Domini, & comederat in loco, quem Deus vetuerat: ergo videtur, quòd miserat eum illuc, & iusserat, quòd non comederet ibi. Et sic consequenter ea, quæ prænunciata fuerant per virum Dei contra Ieroboam, confirmabantur per alium Prophetam senem; decuit ergo fieri istam prænunciationem. Cum autem arguitur, quòd per hoc daretur occasio ipsi viro Dei ad suspicandum de morte sua. Dicendum, quòd verum est, quòd satis ipse poterat suspicari, tamen Deus inclinauit eum ad iudicandum in meliorem partem, contra conditionem timentium, vt expleretur in illo voluntas sua.

Quare Deus non prænunciauit mortem viri Dei illo absente. Et quòd decuit, quòd ista prænunciatio fieret viro Dei. Quæst. XXIII.

QVAERETVR vlterius, cum Deus vellet prænunciare aliquid contra virum Dei ex causa supra assignata, quare saltem non prænunciauit illo absente. Nam postquàm recederet vir Dei de Bethel, poterat prænunciare mortem suam per Prophetam senem, qui eam diceret viris Bethel: & sic existerent illa duo, quæ Deus volebat, & posita sunt præceden. quæstio. Et non daretur ipsi viro Dei occasio, ad suspicandum de morte sua. Respondendum, quòd non fuit conueniens, sed decuit, quòd ista prænunciatio pœnæ fieret ipsi viro Dei propter duo. Primum est, vt intelligeret se peccasse: nam prius non credebat se peccasse: quia Propheta senex dixerat ei, quòd Deus iusserat, quòd reduceret eum ad comedendum in Bethel; ideo credebat se licitè egisse, ideo vt crederet se reum, decuit sibi denunciari peccatum, & prænunciari pœnam. Secundum erat, quia cum vir Dei videret leonem ad se venientem, & non esset conscius sibi alicuius peccati, putans diligenter compleuisse mandatum Domini, exasperaretur nimis contra Deum, scilicet, cur Deus ista ageret: nunc vero videns leonem ad se venientem, cognoscens peccatum suum, & pœnam sibi prænunciatam, sciret a Deo mitti illum, & humiliaretur, atque veniam peteret, & patienter mortem toleraret, essetque illa sibi sufficiens pœna pro peccato: aliàs autem exasperaretur, & impatiens esset, nullius peccati sibi conscius, & istud reputaretur ei in peccatum, ideo debuit ei principaliter reuelari pœna futura sibi. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd præsupponit falsum, quia reuelando pœnam istius viri Dei alijs, & non ipsi, complerentur illa duo, quæ Deus volebat, & habentur præceden. quæstio. tamen non tollerentur ista duo inconuenientia, quæ assignata fuerunt hic, ideo ad tollendum illa, fuit decens reuelari pœnam viro Dei. Item dato, quòd reuelaretur ei, non ex hic præsumeret aliquod malum de morte sua, quia Deus inclinabat eum ad iudicandum in meliorem partem.

Si senex sciret mortem viri Dei, an liceret ei consulere viro Dei, vt non egrederetur. Quæst. XXIIII.

QVAERETVR vlterius, si Deus reuelasset mortem istius viri Dei Prophetæ seni, an liceret ei consulere viro Dei, quòd non egrederetur de Bethel, ne occideretur a leone in via: vel an peccaret in hoc. Aliquis dicet, quòd peccaret, quia agere contra voluntatem Dei notissimam, expressam per verba, videtur esse peccatum, & tamen iste Propheta sciebat voluntatem Dei, quæ sibi reuelata erat, ideo consulendo contra illam, peccaret. Respondendum, quòd non peccaret, quia multoties Prophetæ prænunciabant aliqua mala aliquibus ventura, ex parte Dei, tamen postea dabant consilium ad euadendum illa mala. Sic patet de Ioele, qui prænunciauit contra Iudam, & Beniamin locustas, & erucam, brucum, & auruginem, & multa alia mala, Ioel. 1. Prænunciauit etiam bellum, vt quidam volunt Ioel. 2. Postea tamen dedit consilium eis, quomodo conarentur euitare ista mala, sibi euentura, scilicet, faciendo sacrificia, oblationes, ieiunia, orationes, & afflictiones animæ suæ, Ioelis 2. Sic etiam Daniel prænunciauit contra Nabuchodonosor, quòd conuerteretur in bestiam septem temporibus, postea tamen ex corde suo dedit consilium ipsi Nabuchodonosor ad euadendum hoc, dicens, Quamobrem consilium meum rex placeat tibi, & peccata tua eleemosinis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum, Daniel. 4. Et tamen isti Prophetæ non peccabant, sed potius laudantur tanquàm viri sancti. Sic dicendum est, quòd si iste Propheta prænunciasset viro Dei mortem a leone in via, poterat licitè consulere ipsi, vt non exiret de Bethel die illa, & vsque ad aliquot dies: & interim fortè placaret Deum orationibus, & afflictione cordis sui. Sciendum autem vlterius, quòd sicut supra declaratum est in quadam quæstione, quædam Prophetia est secundum certam sententiam Dei; alia autem est secundum merita nostra. (Prophetia dupliciter dicitur. Quæst. 16)

Prima

Prima non est variabilis: secunda autem sic. Et quia nos nescimus, quando sit secundum certam sententiam, & quando secundum merita nostra, debemus semper putare dictum esse secundum merita nostra: & sic debemus conari, quantum possumus prudentia humana, & omni conatu nostro, vt non compleatur contra nos prophetia Dei, quæ fortè compleretur, nobis negligentibus aliquid agere de eo, quod possumus, & non compleretur, nobis agentibus secundum totum conatum, ad auertendum illam, sic autem Propheta senex, per quem Deus ista reuelauerat, nesciebat, an dicta essent secundum certam sententiam, vel secundum merita viri Dei: ideo licitè consuleret ei, ad euitandum iram Dei. Sed ponatur, quòd iste Propheta senex cognoscebat istud dictum esse, secundum firmam Dei sententiam, vtpote, quia Deus sibi reuelauerat, intelligi sic prophetiam. Dicendum, quòd tunc peccaret, si consuleret viro Dei manere in Bethel, quia tunc peccaret per infidelitatem, vel contumaciam. Patet, quia aut intelligeret, sententiam Dei firmam esse transmutabilem consilio humano, vel precibus, aut sciret esse intransmutabilem, & tamen vellet dare consilium contra illam. Si primo modo, erat nefas, & infidelitas magna credere, quòd id, quod apud Deum firmiter diffinitum est, & determinatè volitum, possit euitari, vel Deus possit contrarium velle, ita quòd aliquando illud velit. Si secundo modo, erat magna contumacia, & repugnantia contra Deum: cum sciret voluntatem Dei esse impervertibilem, & daret consilium, ad peruertendum ab ea volitum, & euitandum illud. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd quando Propheta vult, & consulit aliquid contra id, quod Deus dicit, si nescit, an sit voluntas Dei determinata, vel sit secundum merita nostra, non dicitur agere contra voluntatem Dei: & sic esset de isto Propheta. Si autem sciat esse voluntatem Dei determinatam in eo, quod significatur per prophetiam, dicitur agere contra voluntatem Dei, si contrarium consulat, & sic non faceret iste Propheta.

Si reuelaretur viro Dei, quòd occidendus erat in via, an liceret sibi, non egredi de Bethel, ne occideretur, vel peccaret, sic manendo, vel exeundo. *Quæst.* XXV.

QVAERETVR vlterius, si reuelaretur isti viro Dei, quòd occidendus erat in via a leone, an liceret sibi manere in Bethel, ne occideretur, vel peccaret. Aliquis dicet, quòd peccaret, quia conabatur agere contra voluntatem Dei, sicut fuit de Iona, cui Deus iussit ire ad prædicandum in Niniue, & ipse fugiebat, ne iret in Niniuem, eundo in Tharsis, Ionæ 1. Respondendum, quòd licebat ei manere in Bethel, & non recedere inde etiam per multos dies: dum tamen non comederet ibi, nec biberet: quia hoc Deus vetuerat. Hoc patet, quia multotiens Deus prædixit aliqua contra viros sanctos, & ipsi conabantur auertere illa, vt non euenirent contra eos. Sic fuit de Moyse, contra quem prædixit Deus, quòd non introiret in terram Chanaan, Numeri 20. Et tamen ipse sæpe orauit Dominum, vt ingrederetur illuc, Deuteronom. 3. Et in hoc volebat auertere a se sententiam Dei, & tamen non peccabat. Sic etiam fuit de Rege Ezechia, cui prædictum est, quòd disponeret domui suæ, quia moriturus erat in breui: ipse autem orauit Dominum contra hoc, vt non moreretur, sequenti libro, cap. 20. Sic etiam fecerunt Niniuitæ, nolentes, quòd impleretur in eis subuersio ciuitatis, Ionæ 3. Et tamen nulli istorum peccauerunt: ergo nec peccaret vir Dei, quantum

F posset, auertendo diuinam sententiam. Item licet alicui pro alio facere, quantum potuerit, vt auertat ab illo prophetiam dictam contra ipsum: ergo a fortiori licebit homini pro seipso: quia plura licent homini pro seipso, quæ non licerent pro alio. Quòd autem liceat vni pro altero: patet, quia Samuel prædixerat contra Saulem, quòd Deus auferret regnum ab eo, supra 1. libro, cap. 15. Et tamen ipsemet Samuel orauit nimis cum lachrymis, & magno tempore, quòd Deus non auferret regnum Sauli, eodem cap. Ergo a fortiori liceret Sauli pro se, vel isti viro Dei pro se. Sciendum autem vlterius, sicut diximus præcedenti quæstione, quòd ista prophetia poterat esse dupliciter dicta, scilicet, secundum Dei certam sententiam,

G vel secundum exigentiam meritorum viri Dei. Si primo modo, non esset mutabilis. Si secundo modo poterat mutari. Et quia vir Dei non esset certus, secundum quem modum intelligebatur, licebat ei semper agere, quantum posset, vt non compleretur in eo diuina sententia. Ad argumentum in contrarium respondebitur sequenti quæstio.

An teneretur exire vir Dei de Bethel, si sciret prophetiam de morte eius esse, secundum firmam sententiam. *Quæst.* XXVI.

QVAERETVR vlterius, si iste vir Dei sciret, quòd prophetia illa de morte sua in itinere, dicta esset secundum firmam Dei sententiam,

H an liceret ei manere in Bethel, non recedendo, vt nõ occideretur in via. Aliquis dicet, quòd tenebatur recedere de Bethel, vel saltem non poterat ex hoc manere in Bethel: quia constabat sibi de voluntate Dei, quòd immutabilis esset, ideo si ipse maneret in Bethel, quia conabatur ex hoc mutare voluntatem Dei, videretur peccare. Item ista est sñia cõis, quã in multis locis confirmauimus, s. quòd quãdiu dubiũ est de prophetia, an sit s̃m firmã Dei sententiam, vel s̃m merita nostrã; licitũ est Prophetæ orare in contrariũ: cũ vero cognitũ est, sententiã Dei firmã esse, nõ licet in cõtrarium orare. Sic patet de Moyse, q sæpe orauit, vt Deus permitteret eũ intrare in terram Chanaan, quousque

I Deus ostendit ei firmã sententiã suã in hac re, dicens, Sufficit tibi, nequaquã loquaris vltra ad me de hac re, Deuter. 3. & post hoc si Moyses conatus fuisset orare, peccasset mortaliter. Sic ẽt patet de Samuele, qui sæpe orauit Deũ, vt non priuaret Saulem regno, sicut prædixerat, & nõ peccabat, de quo supra 1. lib. cap. 16. Postea autem cum sæpe oraret, dixit ei Deus, firmam sententiam suam esse, Saulẽ carere regno, inquiens, Cur tu luges Saul, cum ego abiecerim eum, ne regnet super Israel? Et tunc non licuit Samueli orare pro Saule, nec vltra orauit. Ita ergo postquàm iste cognosceret firmam Dei sententiam, nõ debebat repugnare, alioquin peccaret. Itẽ supra declaratũ est in qõne præcedẽti, quòd si Propheta senex nesciret prophetiã istã dictã

K s̃m Dei sentẽtiã firmã, vel s̃m merita viri Dei, poterat cõsulere ei, ne exiret de Bethel: si tñ sciret dictum esse s̃m sententiã Dei certam, non licebat consulere ei: ita ergo nõ liceret isti viro repugnare prophetiæ, nõ exeũdo de exeundo de Bethel, postq̃ sciret illam dictã esse s̃m firmam Dei sententiam. Respõdendum est, quòd etiam si iste vir sciret sententiam Dei firmam contra se, non tenebatur exire de Bethel, & consequenter nõ peccabat, nõ exeundo. Patet hoc, qa qlibet homo scit esse firmam Dei sententiã, quòd ipse moriatur, iuxta illud Apostoli ad Heb. 9. Statutũ est hominibus semel mori, & tñ licet homo desideret semp viuere, vel esse immortalem, non peccat: & nõ solum si desideret nunq̃ mori, sed etiam si laboret semper viuere, vtendo rebus

bus conseruatiuis, non peccat. Item non tenetur homo cõformare voluntatẽ suã voluntati diuinæ in volito, sed in modo volendi. Et intelligitur istud de voluntate beneplaciti, quam nos vocamus firmam sententiam, eo ꝙ voluntas beneplaciti semper impletur, ideo licet vellet Deus istum mori, non tenebatur ipse velle mori.

Item conformare voluntatem nostram voluntati Dei in volito, interdum est peccatum mortale, sicut si Deus vult, ꝙ pater meus moriatur, vel ꝙ iste homo pereat æternaliter, non teneor velle illud, immo si volo illud, pecco mortaliter, quia volo contra charitatẽ, non igitur obligatur aliquis velle mortem suam, cũ Deus non iubeat istud, sed si iste vir Dei sciens, ꝙ occidendus erat in via, vellet egredi de Bethel, desideraret aliquo modo mortem suam, quia festinabat ad illam, ideo non tenebatur exire. Ad rationem in contrarium, quæ fuit facta præced. q. Dicendum, ꝙ non erat simile de Iona, & de isto viro Dei, quia Deus iusserat expresse Ionæ, ꝙ iret in Niniuem, ipse autem fugit: ideo peccauit, non tanquam repugnans voluntati Dei, sed tanquam transgressor præcepti illius. Isti autem viro Dei non fuit datum aliquod præceptum, ꝙ egrederetur de Bethel, sed solum in casu posito diceretur ei, ꝙ certissimè leo occisurus erat in via eum, & ꝙ hoc Deus volebat. Nihil autem obligat hominem ad agendum, vel non agendum, nisi mandatum, sed istud nõ erat mandatum, sed prænunciatio de euentu futuro, ideo non tenebatur ad illam vir Dei, nam verificare eam, non pertinebat ad ipsum, sed ad Deum, qui prænunciauerat. Si tamen Deus iussisset ei, ꝙ egrederetur die illa de Bethel, dato ꝙ prænunciaretur ei, quòd in via occidendus erat a leone, tenebatur exire, vt probatum fuit supra in quadam quæstione.

Ad rationẽ in principio præcedent. q.

Quæst. 25.

Ad primam rationem factam in quæstione ista, scilicet, quòd si nollet exire de Bethel, conaretur facere contra voluntatem Dei, & peccaret. Dicendum, ꝙ non peccat homo in hoc, ꝙ agit contra voluntatem Dei, nisi agat contra præceptum illius, ideo dato, ꝙ ego sciam Deum velle aliquid, non tenebor velle illud, nisi ipse iusserit mihi illud velle, immo aliquando peccabo volendo illud, vt declaratum fuit supra in exemplis.

Sed dicetur, ad quid deberet velle iste vir manere in Bethel, quia si constaret volũtatem Dei esse, quòd ipse moreretur illa die in via, necesse erat eum mori, quia dato, quòd nollet exire de Bethel, Deus pararet ei aliquem tam magnum timorem ex aliqua re subito accidenti, ꝙ cogeretur fugere de vrbe, & ipse fugere vellet ad euitãdum illud malum, & tunc egressio eo de vrbe, obuiaret ei leo, & occideret ipsum.

Istud simpliciter concedendum est, quia si Deus vult aliquem occidere, dato ꝙ homo conetur nimis effugere mortem, non poterit, quia cum voluerit effugere de vno periculo, incidet in aliud. Sic patet Amos 5. Væ desiderantibus diem Domini, idest diem in qua Deus vult facere vltionem de peccatis, & sequitur: Dies Domini ista, tenebræ, & non lux. Quomodo si fugiat vir a facie leonis, & occurrat ei vrsus, & ingrediatur domum, & innitatur super parietem manu sua, & mordeat eum coluber? quasi dicat, talis est dies Domini, in qua vult punire aliquem, quia cũ velit fugere de vno periculo, incidet in aliud. Dicendum igitur, ꝙ iste vir Dei in casu dato, si vellet manere in Bethel, non ideo maneret, tanquam manendo, posset effugere mortem, quia credere debebat, quòd cum Deus vellet, secundum firmam sententiam, ꝙ moreretur illa die in via, ꝙ necesse erat eum mori in via ipsa die, sed solũ maneret propter hoc in Bethel,

A quia multum differt, ꝙ aliquis expectet mortem, vel ꝙ eat ad eam, nam eundo ad eam, videtur adiuuare ipsum occisorem, expectando autem non adiuuat, & in quibusdam peccatum est ire ad mortem, & nõ est peccatum expectare mortem, quia vnum est voluntarium, alterum necessariũ. Ad secundam rationem, cum dicebatur de Moyse. Dicendum, ꝙ Moyses peccasset si orasset Deum postquam cognouit firmã sententiam suam, ꝙ ipse non introiret in terram Chanaam, non quia agebat contra firmam Dei sententiã, sed quia agebat contra mandatum eius, nam dixit, caue ne vltra loquaris ad me de hac re, Deut. 3. trangressor autẽ præcepti semper peccat mortaliter. Sed ponatur, ꝙ Deus non dixisset Moysi, ꝙ non oraret

B vltra, sed declararet ei, voluntatem suam esse determinatam, ꝙ non introiret in terram Chanaam. Tunc dicendum, ꝙ non erat peccatum absolutè orare, vt introiret in terram Chanaam, erat tamẽ superfluum, & inordinatum, quia aut oraret, tanquam putans, voluntatem Dei firmam posse moueri, & ista erat infidelitas, aut oraret, putans illam non posse moueri, & tunc esset insania, ideo dicendum, ꝙ in tali casu Moyses nõ debebat orare, dato ꝙ Deus non vetaret eum orare, tamen poterat Moyses licitè desiderare ire in terram Chanaan, licet sciret nunquam se illuc iturũ, & dolere, quia non poterat illuc ire, & sic fecit. Nam cum Deus dixit ei hoc, Deut. 3. ostendit illico dolorem suum, Deut. 4. dicens ad populum, Ecce morior

C in hac humo, non transibo Iordanem, vos transibitis, & possidebitis terram egregiã. De viro Dei non erat sic, quia nõ datum fuit ei præceptum, ꝙ exiret de Bethel, ideo poterat ibi manere, licet sciret, ꝙ Deus volebat eum mori illa die in via. Ad exemplum autem de Samuele. Respondendum est omnino sicut diximus de Moyse, quia ẽt Deus vetuit ei orare pro Saule, supra 1. li. ca. 16. dicens, vsque quo tu luges Saul, cũ ego proiecerim eum, ne regnet super Israel? Ad tertiam rationem dicendum, ꝙ peccasset propheta senex consulendo viro Dei manere in Bethel, cognita voluntate Dei immutabili, & tamen non peccaret vir Dei manendo in Bethel, cognita eadem voluntate. Ratio est, quia consilium datur ad aliquid agendũ, vel fugiendum in ijs, quæ possibilia sunt, & accidẽtia,

D nam de impossibilibus, aut de necessariis non est consilium, vt patet 3. Ethico. vir autem Dei manendo in Bethel, nõ ageret ad euitandũ diuinam sententiam, sed vt ipse non iret spontaneus ad illam, & hoc licitum erat.

Cognito, quòd vir Dei moriturus erat in via, si exiret de Bethel, an peccaret exeundo de vrbe. Quæstio. XXVII.

QVAERETVR vlterius, cognito ꝙ vir Dei necessario moriturus erat illa die in via, an peccaret spõte exeundo de Bethel. Aliquis dicet, ꝙ peccaret, quia dato ꝙ aliquis sciat mortem sibi necessario futuram, non debet ad illam festinare. Vt si aliquis est in tali di

E spositione, ꝙ necesse sit eum occidi ab alio, si ipse eat ad mittendum se per gladium, impatiens moræ, antequã alius velit eum occidere, peccat. Item patet hoc, quia quilibet homo scit se aliquando moriturum necessario, & tñ quantũcunq; homo sit senex, & in quãtũcunq; graui ægritudine, tenẽt semp conari viuere. s. adhibendo ea, quæ põt, quæ sunt cõseruatiua vitæ. Et si aliqñ quis putãs se necessario moriturũ aliquo tpe, non curet adhibere circa se necessariam solicitudinem, quantũ honestas vitæ, & professionis suæ patitur, peccat mortaliter, ita ergo iste vir Dei, licet sciret se necessario moriturum, debebat adhibere circa se curam, quantam posset, ut non moreretur.

Respondendum, ꝙ licet non teneretur iste vir Dei exire de Bethel in casu dato, tamen si exiret non peccabat, sed potius merebatur, quia volebat spõte subijci pęnæ, quam Deus ei volebat inferre. Sic enim est de omnibus angustijs, quas Deus homini immittit, quia non tenet eas desiderare, sed tamen si sponte suscipiat illas, eo ꝙ ipse meretur eas, & quia Deus vult illas inferre, meretur in hoc. Non est tamen sic respectu aliarum personarum, quia licet Deus velit occidere patrem meū, quia meretur, nō teneor velle illud, immo nō debeo, quia quãquã iustū sit illū mori, ego debeo dolere, quia morit̄, alioquin pecco, si gaudeo. Ratio diuersitatis est, quia per mala, quæ Deus mihi infligit pro peccatis meis, possum mereri, patient̄ tolerando, iō bonū est, ꝙ aliquis gaudeat in pęnis, quæ sibi a Deo inferuntur, & tñ in pęnis, quæ inferuntur alteri, siue patienter, siue impatiēter illas toleret, ego nō possum mereri, nec demereri, ideo nō debeo gaudere, ꝙ alius puniatur, sed potius tristari, qa pęna absolutè mala est. Dicendū tamen, ꝙ nō erat sic de isto viro Dei, quia ipse circa seipsum poterat libenter tolerare pęnas, ideo magis mereretur exeundo in viã, vt occideretur a leone, quã manendo in Bethel, expectando, ꝙ Deus aliter expleret sententiã suã in ipso. Itē patet hoc potissimè: quia vir Dei manens in Bethel, etiam si non occideretur a leone, vel ab alio malo extrinseco, necesse erat, ꝙ moreret̄ breuiter per se ipsum, eo ꝙ nō licebat ei comedere, aut bibere in Bethel, cū Deus vetuisset, & sic si non exiret de Bethel, moreretur fame, & siti, si aūt exiret, occideret eū leo, iō melius erat, ꝙ ipse libenter exiret, vt occideretur a leone. Ad primã rationē in contrariū dicendū, ꝙ nō est simile, quia ille, qui impatiens morę, misit se ꝑ gladiū, directè agit ad mortē suã, cū alius nō ita cito vellet occidere eū. Immo quod maius est, iste nō dr̄ occidi ab alio, sed occidere seipsum. Nō erat aūt sic de viro Dei exeunte de Bethel, qa ipse nō irritaret leonē, ad hoc, ꝙ occideret eū citiꝰ, sed leo irrueret in ipsum, ad occidendū eum. Sed dicetur, ꝙ adhuc iste egit aliquid ad mortē suam, quia exibat de Bethel ad viam, in qua occidendus erat. Dicendū, ꝙ si ipse manēs in Bethel posset euadere mortē, peccaret exeūdo in viã, sed necesse erat eū occidi, siue maneret in Bethel, siue exiret, & fortè citius moreret̄ manēs, quã exiens. Ad secundū dicendū, ꝙ nō est simile, quia tandiu hō debet agere curã de salute sua, quãdiu viuere pōt, sed quantumcunq; aliquis sit senex, adhuc potest viuere, magis, quam vixit, quousque compleat periodum suam. Et dato, quòd compleuerit illam, nescit an cōpleuerit, ideo quandiu homo viuēs est, curã debet hēre de salute, quia nescit an maiori tempore viuere possit. Sed in casu dato est contrarium, quia cū determinatum esset, ꝙ necesse erat mori virum Dei die illo, ideo non oportebat, ꝙ ageret curam de salute sua.

Quando aliquis est perplexus scilicet, quod scit necessario se moriturum fame, si non egrediatur de domo vallata ab hostibus, & si egrediatur scit se occidendum certissime, an egrediatur, vel manebit. *Quæstio.* XXVIII.

QVæretur vlterius, cum supra dictum sit, ꝙ potius deberet iste vir Dei exire, & mori in uia, quàm manere in Bethel, & perire fame, si accidat alicui, ꝙ sit perplexus, scilicet, ꝙ sit obsessus in aliqua domo, in qua nullū alium habeat, & si exit occidetur ab hostibus, & si non exit morietur fame, quid istorū potius agere debet? Aliquis dicet, ꝙ debet agere sicut supra diximus de viro Dei, scilicet, ꝙ exeat, & moriatur, & non pereat fame. Respondendum, ꝙ aut iste,

F qui obsidetur, si exit, scit se in omni casu occidendum, ita quòd non credit vllatenus posse esse locum euasionis, aut credit, quòd aliquo modo possit euadere, licet de hoc multum dubitet. Si primo modo dicendum videtur, quòd potius iste vir debet pati, ꝙ moriatur fame, quam quòd egrediatur, & moriatur, & occidatur, quia in primo casu ipse agit aliquid ad mortem suam, in secundo autem non agit aliquid, sed solum mortem patitur. In patiendo, autem id, quod necessarium est, nullum peccatum est, in agendo autem potest peccatum interuenire; ideo potius debet fame mori, quam egredi. Si autem suspicatur, ꝙ exiens poterit aliquo modo euadere, dato quòd certiorem putet sibi mortem, quam vitam, debet
G egredi, quia manendo est certissima mors, exeundo autem est vita dubia, ideo potius eligenda est vita dubia, quam mors certa, quia minus malum est. Si tamen manens nolit egredi, sed potius mori, non multum videtur diffiniendum contra ipsum, quòd sit homicida sui ipsius, quòd vtrinque angustiæ sunt ad euadendum. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd non est simile, quia vir Dei, qui erat in Bethel, siue maneret ibi, siue egrederetur moriturus erat, & non erat magis certa mors in Bethel, quam in via, hic autem aliquando est certior mors manendo, quam exeundo.

Quomodo falsus propheta senex non verecundatus est dicere ista viro Dei. *Questio.* XXIX.
H

QVæretur vlterius, quomodo iste propheta senex voluit dicere viro Dei, quòd peccauisset agendo contra mandatum Dei, quia debuisset in hoc verecundari, quia ipse dixerat viro Dei, quòd Deus iusserat, quod reduceret eum secum in Bethel, & nunc dicendo, quòd fuerat inobediens ori Domini, ostendebat se mentitum fuisse, ideo videtur, ꝙ debuerat subticere.

Respondendum, quòd si Deus illustrasset istum prophetam ad hoc, quòd diceret viro Dei pęnam, quam passurus erat, peccaret mortaliter, quia re-
I pugnaret mandato Dei, nam illustrando cor eius ad dicendum aliquid, mouebat etiam voluntatem, & erat istud loco præcepti, sed tenetur homo ad pręceptum Dei, ideo tenetur propheta quilibet reuelare ea, quæ Deus ei ostendit si ad reuelandum ostendit, sed adhuc istud nō sufficiebat pro propheta sene, quia ille erat malus, ideo non curaret, ꝙ peccaret mortaliter. Sed dicendum, ꝙ dato, ꝙ nollet, Deus compellere eum ad dicendum, sic patet de Balaam, qui conabatur maledicere Israelitis, & orabat Deum, vt permitteret ei maledicere, & cum aperiret os ad maledicendum Deus cogebat eum benedicere, vt patet Numer. 23. & 24. Ita ergo quemlibet alium prophetam Deus compelleret ad loquēdum, si nollet dicere ea, quæ Deus volebat, sic fortè fuit in
K isto propheta, qui cum malus esset, & mentitus fuisset præ rubore nollet dicere ea, quæ Deus ostendebat ei: tamen Deus compelleret ipsum. *Cumque comedisset, & bibisset strauit asinum suum propheta, quem reduxerat.* Scilicet vir Dei scito, ꝙ peccasset, non credens ꝙ occidendus esset, strauit asinū suum, quem secum duxerat ad recedendum se parans. *Qui cum abijsset inuenit eum leo in via, & occidit.* Scilicet paulopostquam exiuit de Bethel occurrit ei leo de saltu, & occidit eum, Deus enim parauerat illum leonem, vt egrederetur ad occidendum prophetam, qui peccauerat. *Et erat cadauer eius proiectum in itinere.* Vir Dei occisꝰ fuit a leone in medio itineris egresso leone de sylua, qa in terra illa sūt multi leones, & vrsi. *Asinus autē stabat iuxta illū.*

Asinus

Asinus erat apud cadauer viri Dei non recedens propter leonem. *Et leo stabat iuxta cadauer.* Leo erat ibi obseruando cadauer ne quis tangeret illud.

Quare voluit Deus virum istum occidi a leone. Quæst. XXX.

QVAERETVR quare facta sunt ista. Respondendũ, ꝙ Deus voluit ostendere, ꝙ iste vir Dei occisus fuerat propter trãsgressionẽ præcepti sui, & ex hoc cõsequenter volebat probare verũ fuisse, quod dixerat ille vir ad Ieroboã, fuit enim occisus a leone, & non ab hoĩe, quia si hõ occidisset eũ, putaretur, ꝙ egisset, quia fortè propheta offenderat eum aliqñ, & nõ quia Deus mouebat eum ad puniendum peccatũ viri Dei. Itẽ leo occidens eũ nõ comedit cadauer, nec lacerauit, sed solũ tetigit virũ ad occidendũ eũ. Nã si comedisset sequerentᷣ duo inconueniẽtia. Primũ erat, quia tũc putaretᷣ, ꝙ leo nõ egisset istud motus à Deo in vindictã peccati, sed propter desideriũ cibi. Secundũ erat, qa si comedisset cadauer forte nõ mansisset ibi aliqd, ꝑ quod cognosceretᷣ an fuisset vir Dei a leone occisus, vel aliquis alius. Nunc aũt cũ maneret cadauer integrũ existente ibi leone, mirabile erat, ꝙ nõ comederet de illo, quia animal vorax est, & comedit de præda, quã occidit. Item non solum leo occidit, & non comedit, sed ẽt mansit apud cadauer in via, & istud fuit ad demostrandũ idẽ. Nã si leo occidẽs recessisset nesciretur an à leone, vel ab hoĩe fuisset vir Dei occisus, & tunc putaretᷣ, ꝙ aliqs vir occidisset eũ, & nõ attribueretᷣ diuino iudicio. Itẽ mansit ibi leo ad seruandũ cadauer, ne bestiæ venientes lacerarẽt ipsum cadauer, & sequeretᷣ incõueniẽs, ꝙ supra. s. quod totũ cadauer laceraretᷣ, & nesciretur cuius erat, & tñ Deus volebat, ꝙ sciretur illud esse viri Dei ad ostendendũ iustitiã eius. Itẽ si laceraretur a bestijs dato, ꝙ maneret aliqua pars, per quã cognosceretur cũ putaretur factũ esse à bestijs nõ Deo impellẽte illas ad vindictã peccati, sed ipsis cõcitatis ex fame. Itẽ fuit hoc ad ostensionẽ diuini miraculi. s. ꝙ videretur leo diu manere apud cadauer, & nõ lacerare nec gustare aliquid de illo, qa manifeste appareret, ꝙ Deᵘˢ ponebat ibi leonẽ ad custodiã. Itẽ mãsit ibi asinus, & non fuit læsus à leone, vt in hoc manifestè ostenderetur Dei vindicta, qa si leo moueretᷣ ad occidẽdũ virũ Dei desiderio cibi nõ solũ occidisset eũ, sed ẽt asinũ, nõ tñ tetigit asinum, in quo erat vir Dei: ergo manifestè mouebatur a Deo leo ad occidendũ solũ virũ. Itẽ mirabile erat, ꝙ asinus vellet manere apud cadauer. Nã dato, ꝙ leo nollet tãgere asinũ, tñ asinus est aĩal timidũ valde, & viso leone illico fugeret, nunc autem manebant leo, & asinus apud cadauer tãquam essent duo asini nihil habentes feritatis. Itẽ mirabile erat, dato, ꝙ asinus nõ læderetur a leone, nec timeret eũ, qũo vellet cõsistere apud cadauer, quia aĩalia ista cũ a nullo tenentur discurrũt hinc, & inde, nũc aũt, ꝙ maneret semper apud cadauer, quousq; aliquis veniret ad capiendũ illud à Deo, videbatur esse in testimonium rei gestæ. Itẽ si asinus recessisset putaretᷣ, ꝙ forte leo incitatus fame occidisset asinũ, & virũ Dei, comedisset tñ asinũ in alio loco, & occidisset ibi virũ, & nõ comederet, quia fortè saturatus esset, ideo vt appareret plenũ testimonium de morte viri Dei, debuerũt manere tam asinus, quam leo apud cadauer, quousque aliquis veniret ad accipiendum cadauer.

Quid iudicandum sit de viro Dei occiso à leone, an perierit æternaliter, vel saluus sit. Quæstio. XXXI.

QVAERETVR vlterius, quid iudicandum sit de isto uiro occiso. s. an perierit æternaliter, uel saluatus sit. Respondendũ, ꝙ de hoc nullũ iudicium certũ dari põt, eo ꝙ multa, & varia accidere possunt. Nã

A aliquis, qui in multis peccauit etiã subito moriẽs põt cõsequi vitã æternã, quia leue est sibi dolere, & quasi in instãti est sufficiens cõtritio ad delẽdũ oẽm culpã, & aliquis in vnica culpa moriens põt perire æternaliter, si fortè nõ dolet de illa. Ideo de isto viro Dei iudicare nõ possumus, quia nescimus an ipse ante hoc in multis peccasset, vel solũ in isto. Etiã dato, ꝙ in vno vel in multis peccasset, nescimus an doluerit, vel non vt hẽret remissionẽ solũ: ergo possumus loqui ꝑ coniecturas. Et vr̃ dicendum, ꝙ iste vir saluus fuerit, & nõ solũ saluus, imo mox, vt occisus est volauerit ad Lymbũ sanctorũ patrũ nõ tolerata aliqua pena in igne purgatorio, & si fuisset aperta ianua vitæ æternæ sicut nũc mox euolasset ad vitã æternã. De primo patet. s. ꝙ nõ

B dãnatus fuerit in peccato mortali moriẽs. Quia sicut orationes iniustorũ a Deo nõ exaudiuntur Ioan. 9. ita & pro iniustis Deus non facit miracula, & potissimè pro condẽnatis, qa q iniusti sunt nõdũ cõdẽnati pñt pertinere aliqñ ad ciuitatẽ Dei, qui aũt cõdẽnati sunt nunquã pertinebũt ad Deũ: ideo nõ faciet pro eis miracula, nisi quæ sint ad dãnum ipsorum, sicut in inferno Deus facit miraculũ pro malis. s. ꝙ semper cremẽtur igne acerrimo, & tñ carnes eorũ nunquã consumantur, & istud est, vt semꝑ grauius puniantur. Deus tñ ostendit miraculũ pro isto viro occiso a leone. s. ꝙ non laceraret eũ, nec comederet quidquã de illo, nec ẽt recederet inde, sed custodiret cadauer, ne laceraretᷣ à bestijs, & ista ostẽdebant quãdã eminẽtiã illius, qui

C mortuus fuerat. s. ꝙ Deus hẽret curã de eo, quia alioquin relinqueret eũ lacerãdũ, & cõminuendũ, & deuorandũ vsq; ad ossa, sic patet de viris illis, qui accusauerunt Danielẽ, vt poneretur in lacu leonũ. Nã cũ ipse fuisset ibi illæsus, accusatores sui proiecti sunt in lacũ leonũ, & dr̃, ꝙ non peruenerunt vsque ad pauimẽtũ laci, donec arriperẽt eos leones, & oĩa ossa eorũ cõminuerent Dan. 6. Iterum ẽt Daniel positus est in lacu leonũ, & quia non fuit læsus manens ibi per 7. dies proiecti fuerunt in lacũ accusatores sui, & in momẽto deuorati sunt, Dan. 14. non ergo põt dici rõnabiliter, ꝙ iste vir perijsset æternaliter, pro quo post mortẽ talia miracula ostendebantur. Itẽ ad probandũ aliquẽ esse sanctum, ita vt canonizetur per Ecclesiã sufficit, ꝙ probentur vera miracula de illo, dico aũt vera,

D s. ꝙ non fiant opere dæmonũ, nec ẽt fiãt ꝑꝑ solã fidẽ credẽtiũ, qa ista duo faciunt interdũ apparere miracula, & tñ ista nõ cõcludũt sanctitatẽ alicuiᵘˢ, sed hic fuerũt miracula vera. s. non facta ope dæmonis, sed Dei, nec Deᵘˢ immisit leonẽ ad occidẽdũ istũ virũ sicut dixit alius propheta, vt patet infra ĩ litera. Ipse ergo Deᵘˢ q fecit illũ occidi, fecit eũ custodiri a leone. Itẽ non erãt ista miracula ex fide alicuiᵘˢ, sicut interdũ qdã sanãtur ab ægritudinibus, vel liberantᷣ à periculis ex fide, & debita deuotione, q̃ ad Deũ hñt, & cũ fecerint aliquas cæremonias ad cõsequẽdũ istã salutẽ putãt esse in cæremonijs illis virtutẽ aliquã sanandi, & tñ nulla est, sed in sola fide, hæc tñ nõ fuit fides alicuius ad hoc, ꝙ Deus faceret cadauer illæsum eẽ, & leonẽ esse

E custodẽ eius, qa ista nemine sciẽte, & vidẽte facta sũt, & postea publicata sunt, iõ ista miracula sufficiẽter ꝓbabãt istũ eẽ saluũ, & hr̃e gradũ magnũ in gl̃ia. Secũda pars dicti patet. s. ꝙ iste vir mox euolauerit ad Lymbũ scõrũ, vel ad sinũ Abrahæ, qđ idẽ est, non tolerãdo aliq̃ pænã in purgatorio. Qđ patet, qa tũc aliqs tolerat ignẽ purgatoriũ aliquo tꝑe, cũ aliqua pars pænæ debitæ pro pc̃o nõ est hic sufficiẽter sublata, qa tũc necesse est expleri in purgatorio, iste vir tñ sufficiẽter punitus est pro pc̃o suo, qa pc̃m fuit satis leue, cũ nõ egerit cõtra Deũ ex praua volũtate, vel ex desiderio passionali, scilicet motus cõcupiscentia cibi, sed solo errore, scilicet, quia deceptus fuit a propheta sene, vt patet

Pro iniustis & cõdẽnatis Deᵘˢ nõ facit miracula post mortem.

Quid requirit ad hoc ꝙ qs canonizetur.

Quòd euolauerit ad Lymbum sanctorũ.

patet supra. sufficiēs ergo fuit pena mors ista pro peccato suo, ita vt nihil tolerandū relinqueretur in purgatorio. Et intantū fuit sufficiens, ꝙ non solum non manebat aliquid tolerandū post mortē, sed ēt mors, & ea, quæ circa mortē erant superabundabant ad pęnā debitā pro peccato ipsi viro Dei. Vnde solū mors inflicta est. Laceratio aūt, & alia, quæ atrocitatē mortis augere poterant, nō secuta fuerunt, quia nūquam Deus aliquem vltra debitum punit, licet vltra merita remuneret.

An possit persuaderi, quòd iste vir non fuit missus à Deo, quia leo ipsum occidit. Quæst. XXXII.

QVAERETVR vlterius, an ex hoc, ꝙ iste vir Dei occisus est à leone persuadeatur aliqualiter falsē coloratè, ꝙ ipse non fuerit missus a Deo, & verba eius nō fuerint vera. Respondendū, ꝙ sicut Iosephus dicit 8. Antiquitatum propheta senex habitās in Bethel persuasit Ieroboam regi istum virum Dei mentitū fuisse, & ꝙ verba eius non fuissent a Deo, & hoc probauit, quia occisus fuerat à leone tanquam in vindictam mendacij occisus fuisset, vel ꝙ si Deus misisset eū non permisisset eū occidi à leone. Dicendū, ꝙ ista persuasio nullū habet colorē, quia sufficienter probatur, ꝙ iste vir missus fuerit à Deo, & ad hoc nō obstat mors. Patet istud, quia iste vir cū venit ad Ieroboā posuit signū ad probationē verborū suorū. s. ꝙ scinderet altare, & effunderet ciuis, & sic illico factū est. Non requirebatur aūt aliquid vlterius ad probandum se missum a Deo. Istā probationē dat Deus ad cognoscendū verū, & falsum prophetam Deut. 18. Nec obstat si aliqs velit dicere, ꝙ istud non erat signū sufficiens, cū posset fieri à dęmone, quia supra probatum est, ꝙ non potuerit fieri à dęmone. Itē erat probatio ad hoc, quia nihil dicēte ipso viro Dei cū Ieroboam iuberet eum teneri, illico exaruit manus, quam cōtra eū extēderat, nec valuit eā ad se retrahere, si tñ iste non fuisset à Deo, & mētiretur, Deus non pugnaret pro eo arefaciendo manū regis. Itē rex cognouit manifeste istū virū missum fuisse à Deo, ideo petijt, ꝙ ipse oraret Deū pro eo, & restitueret manus sua sibi. Itē satis hoc patuit, quia mox, vt orauit iste vir manus regis reddita est in priorem statū, Deus tñ non exaudit orationes peccatorū. Ioā. 9. ergo iste acceptus erat Deo, si tñ mētiretur se missum esse a Deo, & nō esset, peccaret, & non audiretur oratio eius à Deo, ideo vr̄ ꝙ Deus miserat eum. Itē satis apparet, ꝙ mors inflicta à leone nō impediat istū à Deo fuisse missum, quia poterat iste peccare postquā missus esset a Deo, & ꝓ illis peccatis inferret ei mors à leone. Itē ipse propheta senex ostendit, ꝙ vir Dei nō fuerat occisus tanquā mentitus fuisset, sed quia fuit inobediēs ori Domini. Nā ipse dixit, ꝙ nō inferret cadauer suū in sepulchrū patrū suorū, quia comederat, & biberat in loco vetito à Deo. Ex quo apparebat ꝑ prophetiā senis, ꝙ iste missus fuerat a Deo cū dicat, ꝙ fuerat inobediens ori Domini, & ꝙ Deus iusserat ei non comedere in loco illo. Etiā patet, ꝙ solū occisus fuerit, quia comedit in Bethel. ergo non peccauerat in aliquo alio, ꝓ quo occideret, nisi quia comedit in Bethel. Itē patet hoc, qa qñ mortuus est Deus fecit miracula circa ipsum in leone, qui custodiuit eū, vt supra declaratum est, si tñ non fuisset missus a Deo, & mētiretur se missum, nō fecisset Deus miracula pro eo, sed potius exercuisset in ipso durā vltionē: ergo vr̄, ꝙ missus fuit a Deo. Itē ille propheta senex, qui erat in Bethel confessus fuit postea hoc, dicēs, ꝙ ille vir Dei fuit inobediēs ori Domini, & tradidit eū Deus leoni. Vnde nō poterat iste senex persuadere conuenienter regi illū virū nō fuisse missum a Deo, nisi negaret ea, quæ prius confessus fuerat. *Et ecce viri.* Hic ponitur tertiū huius partis. s. viri Dei tumulatio, & dicitur. *Et ecce viri transeuntes.* Scilicet per locū, in quo occisus fuerat vir Dei. *Viderunt cadauer proiectum in via.* In medio vię occisus fuerat vir Dei, quia in illo loco occurrit ei leo: illi aūt, qui viderunt cadauer aspexerunt à longe, quia non ausi sunt accedere ꝑꝑ leonē, ideo nō cognouerunt, cuius erat cadauer, sed solum, ꝙ erat ibi quidā occisus, vt patet immediate. *Et leonem stantem iuxta cadauer.* Manebat ibi ex rationibus supra assignatis, & nō solū viderunt leonem, sed ēt asinū iuxta cadauer, sed non fit mētio de illo. Postea tñ dr̄, ꝙ qñ iuit iste propheta senex pro cadauere, erat ibi leo, & asinus. *Et venerunt, & diuulgauerunt in ciuitate, in qua propheta senex ille habitabat.* Scilicet in Bethel, nam ibi morabatur iste propheta, vt patet supra in litera. Isti viri erant extranei. s. non de ciuitate Bethel, quia tñ illud cadauer erat propinquius ciuitati Bethel, quam alteri loco, iuerunt ad denunciandū in Bethel, ipsi tñ nesciebant quis erat ille occisus, sed propheta senex cognouit, vt patet ex verbis suis. *Quod cū audisset propheta ille, qui reduxerat eum de via.* Audiuit quia diuulgabatur in ciuitate esse occisum quēdā in via. *Ait, vir Dei est.* Nullus alius sciebat, quis posset esse ille occisus, solus aūt propheta senex cognouit, & ratio fuit, quia ipse sciebat, ꝙ peccauerat ille vir Dei, comedendo in Bethel. Etiam per eū Deus pręnunciauerat, ꝙ non inferret cadauer suū in sepulchrū patrū suorū. Nunc ergo intellexit, ꝙ prophetia intelligēda erat de morte illius viri Dei. s. ꝙ occideretur extra terrā suā, & nō sepeliretur in sepulchro patrū suorū. *Qui inobediens fuit ori Domini.* Scilicet comedendo, & bibēdo in Bethel cōtra præceptū Dei. *Et tradidit eum Dominus leoni.* Scilicet ꝑꝑ peccatū suū Deus tradidit eum in manu leonis. Et sic cognouit iste propheta senex, ꝙ nō occisus fuisset ab aliquo hoīe ex causis quibus homines occidi solēt, sed ꝙ Deus fecerit eū occidi a leone. *Et confregit eum, & occidit.* Confregit corpus eius, & occidit. Non accipitur hic cōfractio pro laceratione, quia non fuit laceratū cadauer, sed māsit integrū, sed vocatur cōfractio vulneratio ad occidendū, quia nō poterat occidi, quin vulneraret. *Iuxta verbum, quod locutus est ei.* Idest Dn̄s prędixit ei mortem, & intulit. Ex hoc patet, ꝙ ꝑ illa verba. s. nō inferretur cadauer tuū in sepulchrū patrū tuorū, non solū intelligebatur, ꝙ ille vir nō esset sepeliendus in terra sua, sed ꝙ occidēdus erat extra terrā suā, istud tñ nō significabāt verba illa expresse, sed Deus voluit illud intelligi per ista verba, ideo dato, ꝙ propheta ille qui dicebat, non intelligeret istud, nō tollitur quin esset ꝓpheta in isto actu; vt declaratum fuit supra in quadam qōne. *Dixitque ad filios suos, sternite mihi asinum.* Cum nullus esset, qui officium funeris isti viro Dei impēdere, vellet, eo ꝙ erat de terra aliena, & quasi hostili. s. de terra Iuda, voluit iste propheta senex tumulare eum, & strauit asinum ad portandum cadauer viri Dei, vel ad eundum illuc, quia cum senex esset, non poterat pedibus incedere. *Qui cum strauissent, & ille abijsset inuenit cadauer eius proiectum in via.* In eodem loco manebat, ī quo occisus fuerat, quia nullus ausus fuerat illuc accedere ꝓpter leonem. *Et asinum, & leonem stantes iuxta cadauer.* Ambo simul stabant quasi duo asini essent nullam feritatem habentes ad ostendendum miraculum ex causis supra assignatis. *Et non comedit leo de cadauere, nec lęsit asinum.* Vt ostenderetur, ꝙ Deus incitauerat leonem ad occidendum virum Dei solum, & non motus fuerat desiderio cibi, ideo non agebat contra id, quod Deus iusserat seruans præceptum ad vnguem.

Quomo-

Quomodo ausus est propheta senex ire pro cadauere, cum sciret leonem esse apud illud. Quæstio. XXXIII.

QVæret̃ q̃uo ausus est ꝓpheta senex ire pro cadauere cũ denũciatũ fuisset ei, ꝙ leo staret apud cadauer, & alij nõ audebant accedere. Aliqs dicet, ꝙ cũ esset ꝓpheta Dei auderet ire ꝯ leones, & oẽs feras fult⁹ Dei adiutorio. Sed dicendũ, ꝙ hoc nõ stat, qa iste propheta erat vir pessimus. Nã ipse seduxit virũ Dei, vt occideret̃, vt patet supra: ẽt ipse fauebat regi in idolatria, vt declaratũ est. Nõ ergo cõfideret meritis suis, ꝙ corã leone cõsistere posset illęsus. Aliquis forte dicet aliter. s. ꝙ ꝓpheta senex audiuit leonẽ esse apud cadauer, & tñ intellexit forte, ꝙ dũ ipse iret illuc recederet leo, & nõ inueniret ibi leonẽ. Sed dicẽdũ, ꝙ ẽt hoc nõ stat, qa hic dr̃, ꝙ iste senex ĩuenit leonẽ, & asinũ apud cadauer, & tñ nõ obstãte hoc, accessit, & tulit cadauer. Dicẽdũ igit̃, ꝙ iste propheta mox, vt audiuit cadauer esse ĩ via, & leonẽ apud illud, cognouit, ꝙ erat cadauer viri Dei, vt patet supra, & intellexit, ꝙ De⁹ voluerat, ꝙ occideret̃ solũ, & nõ laceraret̃: ẽt putauit, ꝙ leo, q ibi manebat non erat, vt comederet aliq̃n de cadauere illo, cũ nondũ lęsisset asinũ nec cadauer, sꝫ ꝙ ibi manebat iussu Dei, vt custos cadaueris, ne laceraret̃ a bestijs, aut volucrib⁹, iõ credidit, ꝙ cũ aliqs iret ad accipiẽdũ illud vt sepeliret leo, nõ noceret ei, sed ꝑmitteret accipere cadauer Deo inclinãte illũ ad hoc, & sic ausus est ire illuc propheta iste, q̃q̃ ipse nõ esset bonus vir, & cũ accessit circa cadauer reperit ibi leonẽ, & asinum, vt patet in litera, & tñ non ꝑꝑ hoc timuit, nec recessit, sed accessit, & tulit cadauer. Credẽdũ aũt, ꝙ anteq̃ accederet iste propheta ad locũ cadaueris ꝑ aliquantũ spaciũ, leo quasi sentiens istũ venire ad tollẽdũ cadauer recesserit, locũ dans, vt non timeret ꝓpheta accedere. Istud aũt satis verisimile est, qa sicut oĩa alia egit leo instinctu Dei, vt supra probatũ est, ita & nũc instinctu Dei moueret̃ ad recedẽdũ, qa iã officiũ suũ nõ erat necessariũ, nec opportunũ circa cadauer. Si tñ expediuisset leonẽ ad aliquid manere ibi, veniẽte propheta, mansisset, & humiliatus fuisset in terrã iussu Dei, ne propheta timeret, & tñ nõ erat necessariũ officium suũ. Sic patet de leone illo, qui venit ad adiuuandũ abbatẽ Zosimã ad sepeliendũ corp⁹ Mariæ Egyptiacæ sanctissimæ fęminę in deserto, vbi senex Zosimas solus erat, & non poterat sepulchri locũ parare, tũ quia grauante senectute ad laborẽ illum impotẽs erat, tũ qa nulli⁹ instrumẽti ad hoc apti erat sibi copia. Parauit ergo Deus sibi leonẽ in cõsortẽ, q humiliter deposita oĩ feritate apud Zosimã veniens sãctissimo cadaueri sepulchri locũ vngularũ officio fodit, & sic Zosimas, & leo tanq̃ duo cõsortes illi religiosissimę fęminæ piũ officiũ funeris impenderũt, quo expleto recessit leo. Sic ẽt sępe leones Deo iubẽte feritatẽ deposuerunt, vt patet bis in Daniele posito eis ad vorandum Dan. 7. & 14. Sic etiam patet in vita beati Hieronymi.

An lex Deut. fuerit hic obseruata in isto cadauere. Quæstio. XXXIIII.

QVaeretvr vlterius, an circa istud cadauer obseruata fuerit illa lex, quæ habetur Deut. 21. Pro quo sciendũ, ꝙ q̃n reperiebat̃ aliqđ cadauer hoĩs occisi, & non reperiebat̃ occisor, egrediebant̃ iudices Israel, & manente cadauere in loco suo cõsiderabant cui ciuitati cadauer illud esset propinquius loco, & tunc egrediebant̃ seniores ciuitatis huius tollẽtes vitulã de armento, quæ non traxisset iugũ, nec arasset vnquã, & ducebant eã ad vallem asperã, & saxosam, quæ nunquã arata fuisset, nec suscepisset semina, ab-

A scindebant caput vitulæ illius, & accedentes sacerdotes cũ maioribus ciuitatis illius, quę propinquior erat veniebant ad interfectũ, lauabãtq; manus suas super vitulã occisam, dicentes, manus nostrę non effuderũt sanguinẽ hunc, nec viderunt oculi nostri, propitius esto Domine populo tuo Israel, quẽ redemisti, & nõ reputes sanguinem ĩnocẽtem populo tuo. Hoc facto erãt liberi oẽs de Israel a noxa occisionis illius. Alioquin Deus exigebat ab eis pęnã illius sanguinis effusi, quamquã ipsi non effudissent eũ Deut. 21. Dicendum, ꝙ hic nõ fuit obseruata ista ceremonia: quia ad hoc, ꝙ obseruaretur, oportebat, ꝙ maneret cadauer in loco occisionis quousq; egrederentur seniores ciuitatis, & lauarent manus super vitulã occisam apud cadauer, vt patet allegato. c. hic tñ propheta iste senex

B mox, vt audiuit iacere cadauer in via, iuit, & asportauit illud, ideo non factæ sunt cæremoniæ circa illud. Sed aliquis forte dicet, ꝙ antequam iste propheta duceret cadauer, factæ sunt ceremoniæ, licet hic nõ exprimantur. Dicẽdũ, ꝙ non stat, quia q̃n iuit iste propheta pro cadauere inuenit leonẽ, & asinũ apud cadauer: ergo vr̃, ꝙ nullus adhuc accesserat ad cadauer, quia leo non permisisset eũ accedere, & tñ ad explendũ istas ceremonias necesse erat, ꝙ accederent seniores ad cadauer, & lauarẽt manus suas iuxta illud Deu. 21. ergo nondum iuerant illuc. Dicendum ẽt, ꝙ non obligabãtur Isralitę facere has ceremonias circa istud cadauer, quia istæ ceremoniæ fiebant, q̃n ignorabatur occisor Deut. 21. sed hic cognitũ erat, ꝙ leo occiderat

C illum virum Dei, ideo non oportebat nec debebant, fieri ceremoniæ circa eum. Item ratio istarum ceremoniarum erat, quia quando aliquis erat occisus, & nesciebatur occisor, videbatur hoc accidisse ex negligentia iudicũ terræ illius, qui non purgabant prouinciã malis hominibus, & quia illa ciuitas, quę propinquior erat, videbatur habere maiorem culpã seniores eius egrediebantur & faciebant ceremonias istas, quasi facerent sacrificium pro peccato, vt remitteretur eis peccatum negligentiæ suę circa occisionẽ illius, & quia hic non accideret ista mors propter negligentiam Israelitarum, cum constaret occisum fuisse virum istũ pręcepto Dei a leone, nõ oportuit fieri istas cæremonias. *Tulit ergo propheta cadauer viri Dei.* Scilicet accepit illud de via. *Et posuit illum super*

D *asinum*. Non ibat iste propheta solus, sed ipse, & filij sui, quia cũ ipse esset senex non posset conuenienter imponere cadauer super asinũ, & ducere illud in ciuitatẽ, sed iuerunt filij sui, q erant iuuenes cũ eo. *Et reuersus intulit in ciuitatem prophetæ senis.* Scilicet ipsemet propheta duxit cadauer in ciuitatem suam. *Vt plangerent eum.* Ad sepeliendum non oportebat, ꝙ duceretur ad ciuitatem, quia sepulchra non erant intra ciuitatem, sed extra, vt tamen fieret solennitas funeris in plangendo, ductum est cadauer in ciuitatem, quia ibi fiebant istę solemnitates, & postea expletis eis, duxit cadauer extra vrbem ad sepeliendum in sepulchro suo.

E *An licuerit ducere cadauer ad sepeliendum in sepulchro suo in Bethel.* Quæstio. XXXV.

QVæretur, an licuit isti prophetæ seni ducere cadauer viri Dei ad sepeliendum in sepulchro suo in Bethel. Aliquis dicet, ꝙ nõ, qa apud Iudæos quasi lex erat sepeliri quẽlibet in sepulchris maiorũ suorũ, sic. n. consuetũ fuerat ex tempore Abrahæ, qui sepultus fuit cũ filijs, & nepotibus suis, & vxore sua, & filiorum suorum in eodẽ sepulchro Gen. 49. ideo debebat sepeliri iste in terra sua, & nõ in sepulchro senis in Bethel. Respondendũ

ꝙ non peccauit iste propheta senex sepeliendo cadauer viri Dei in Bethel, sed potius exhibuit ei humanitatem, quia ille vir mortuus est in terra aliena, & quasi hostili, & nullus vellet sepelire eum, sed maneret ibi lacerandus bestijs, & auibus, etiam nullus vellet ducere illum in terrā suam, ideo iste nō peccauit exhibendo pietatē, quā potuit. Item Deus dixerat de isto viro, ꝙ non inferretur cadauer suum in sepulchrum patrum suorū, supra in litera, ideo intellexit, ꝙ voluntas Dei erat sepeliri ipsum in terra illa. Ad rationem in contrariū dicendū, ꝙ cōsuetudo erat apud Iudęos antiquata, & quasi pro lege, ꝙ sepeliretur quilibet in sepulchris maiorū suorum, si tñ moriebatur aliquis extra terram suā, non oportebat, ꝙ duceretur in illā ad sepeliendum, sed poterat sepeliri vbicunq; moreretur, potissimè, qñ nullus erat in loco illo, ad quem defunctus attineret, & qui teneretur pro eo aliquid facere, quia tunc extranei satis pietatis impendebant sibi si facerent ei officium funeris vbicunq; hoc esset, & ita erat in isto viro Dei, qui alienigena erat, & nullus erat cum eo de terra sua.

An propheta senex peccasset ducendo cadauer in terram suam. Quæstio. XXXVI.

QVAERETVR vlterius si iste propheta senex vellet ducere cadauer viri Dei in terram suā exhibendo ei hāc humanitatē, an peccaret. Aliqs dicet, ꝙ nō, quia faciēdo bonū opus nemo demeretur, sed ducere cadauer istud in sepulchra maiorum suorum erat pietatis quoddam opus, ideo non demerebatur propheta faciendo illud. In contrarium dicet aliquis, ꝙ demerebatur, quia agebat cōtra voluntatē Dei, nā Deus dixerat, ꝙ nō inferretur cadauer suum in sepulchrum patrū suorū. Respondendum videtur, quibusdam ꝙ non peccaret propheta, quia illud verbū Dei nō fuit mandatum, sed prophetia de futuro, prophetia aūt neminem obligat, cum non pronuncietur per modum obligandi. s. imperando, sed indicando, sed si ista prophetia non fuisset contra virum Dei, licuisset cadauer eius duci in terrā suā. ergo ē nunc liceret. talem modum arguēdi sępe posuimus, supra 11. & pręceden. c. & etiam hic. Dicendum, ꝙ hoc non obstante non licebat huic prophetæ ducere cadauer in terram suā, quia agebat contra voluntatē Dei. Cum autem dicebatur sæpe supra, ꝙ licebat facere contra voluntatē Dei, dum tamen non faceremus contra mandatum eius. Dicendum, ꝙ hoc intelligitur, quando id quod Deus vult est nobis, vel alicui alteri valde pęnale, quia cum teneamur cōpati cuilibet, possumus conari agere contra voluntatem Dei, vbi tamen agendo secundum voluntatem Dei non præiudicatur alicui, etiam si non sit mandatum Dei super hoc, peccatum est agere contra voluntatē Dei, siue illa sit volūtas certæ sententiæ, vel solum secundum merita nostra. Ita igitur, ꝙ si Deus velit, ꝙ ego moriar, vel aliquis alius, si hoc non iubet non teneor velle illud, sed licet mihi facere quantum potuero ad euitandum id quod Deus contra me, vel contra aliū prædixit. Hic tamen, ꝙ sepeliretur vir Dei extra terram suā nō præiudicabat ei, nec alicui alteri, ideo cognita voluntate Dei de non sepeliendo illū in terra sua, si iste propheta vellet illuc cadauer eius ducere, peccaret. Itē sciendum, ꝙ quandocunq; aliquid prænunciatū est à Deo contra aliquē, & non apparet an dictum sit secundū firmam Dei sentētiā, vel secundū merita illius, cōtra quē prænunciatur, licitū est conari in contrarium, & ēt vtile, quia per actus nostros orando Deū, & adhibēdo alias cautelas pōt euitari malū, quod prænunciatū est, & verè euitabit, si ad hoc conemur, Si aūt negli-

F gamus, incidemus in malū, quod prenunciatū est. Si vero sciamus prenunciatum esse contra nos secundū firmā Dei sñiam, non pōt euitari pena illa per quoscunque actus nostros, & tunc quāuis sit licitum contrariū velle, tñ oīo superuacuū, & stolidum est conari ad euitandū, ꝙ prenunciatū est. Istud aūt quod prænūciatū fuerat contra virū Dei nō apparebat a principio an esset secundū firmā Dei sententiā, vel secundū dispositionē viri Dei, iō licebat ei adhibere circa se diligentiā, ne impleretᷣ in eo prophetia Dei. Nunc aūt cū occisus fuisset illico post prænunciationē propheticam, apparebat manifeste dictā fuisse prophetiā illā secundū firmā Dei sententiā, ideo superuacuū, & stultū erat conari in contrariū. Dicendum igitur, ꝙ si iste

Non tenemur semper idē uelle, qđ Deus vult.

G ꝓpheta conatus fuisset ducere cadauer viri Dei ī terram suā non potuisset, quia Deus percussisset eū, vel impediuisset taliter, ꝙ illuc nō posset ire, quia cū esset contra voluntatē Dei, impossibile erat fieri. Etiā peccaret, quia sine cā aliqua conaretᷣ agere contra voluntatē Dei manifestā, si aūt aliquis alius conaretur ducere cadauer viri Dei in terrā suam, non peccaret, eo ꝙ nesciret voluntatē Dei sicut sciebat ille propheta, & tñ nunquā posset ducere cadauer in terrā suā, quia impediretᷣ a Deo, sic oporteret illud alibi sepeliri. Ad rōnē in cōtrariū dicendū, ꝙ portare cadauer illud in terrā suā absolutè bonum erat, quia tñ erat voluntas Dei cognita ab isto propheta, ꝙ non duceretur in terram suam, non erat opus bonum ducere illud illuc.

H

An propheta senex meruerit sepeliendo prophetam mortuum. Quæstio. XXXVII.

QVAERETVR vlterius, an propheta iste meruit ducēdo cadauer, & sepeliēdo in sepulchro suo. Rñdendū, ꝙ iste propheta exhibuit opera bona circa cadauer illius viri Dei, ducendo illud de itinere, deinde plangēdo solēniter in vrbe sua, postea aūt sepeliēdo illud honorabiliter in sepulchro suo. Et nō est dubiū, quin in istis aliquis satis mereri possit, quia de se sunt opera bona, sic etiā Tobias de hoc ope pręcipue laudatur, quia solicitā agebat curā circa sepulturam

I eorū, qui inhumati erāt, sic patet in principio libri sui s. c. 1. & 2. De isto tñ propheta dubium satis est, an meruerit, quia erat vir malus cōtinue manēs in peccato, ipse quippe fecit occidi virū Dei fallendo eū, vt trāsgrederetur præceptū Dei, & moreretᷣ, vt patet supra, etiam ipse fauebat regi in idolatria. Item quod magis attinet ad cām, ipse nō exhibuit istud opus humanitatis cadaueri, quasi cōpateretur naturæ, & ageret propter proximū, sed egit propter vtilitatē suam, vt infra declarabitᷣ in qōne proxima. Cum tñ aliquis agit ꝓpiā sola vtilitate sua inspecta, quantumcunq; opus sit bonū nō meretᷣ, qa deficit potissima cā merēdi. s. bonus finis mouēs, & habitus charitatis impellens, quæ duo faciunt actū meritoriū. *Et posuit cadauer eius in sepulchro suo*. Idest in sepulchro, quod fabricauerat pro

K se. *Et planxerunt eum heu, heu mi frater*. Ista est mutatio ordinis, quia prius plāxerunt eū, quā sepelirent, & plangētes dicebāt Heu, Heu mi frater. Istud principaliter pertinebat ad prophetiam, quia ipse vocabat virum Dei fratrem, quia erant ambo prophetæ.

Quare voluerit sepelire virum Dei in suo sepulchro. Quæstio. XXXVIII.

QVAERETVR, quare iste propheta sepeliuit virū Dei in sepulchro suo. Aliqs dicet, ꝙ fecit hoc ad honorandū eum, eo ꝙ erat propheta Dñi, sicut fecit, ꝙ plangeretur solēniter. Sed dicendum, ꝙ non stat, quia solum fecit iste propheta propter utilitatē suam. s. quia ille uir Dei prænunciauerat, ꝙ Iosias rex

rex Iuda cremaret super altare Bethel ossa sacerdotũ idolorum,& oĩa, quæ essent in Bethel. Iste autẽ propheta senex cognouit verũ esse, ꝙ prędixerat vir Dei, iõ timuit, ꝙ ossa sua cremarentur cum ossibus aliorũ super altare, & ad hoc fecit, ꝙ sepeliretur vir Dei in sepulchro suo, vt ossa amborum essent mixta, & propter ossa illius reseruaret Iosias ossa sua. Quòd autem istud intẽderet apparet in litera. Nam dixit filijs suis cum mortuus fuero, sepelite me in sepulchro, in quo vir Dei sepultus est, profectò.n. veniet sermo, quem prædixit contra altare, quod est in Bethel, & cõtra oĩa phana excelsorum. s. ꝙ cremabuntur super illa ossa mortuorum, sicut prędixit iste vir Dei. Sciendum autem, ꝙ licet in eodem sepulchro sepulti fuerint isti duo. s. propheta senex, & uir Dei, tñ titulus sepulchri non fuit positus pro propheta sene, sed pro viro Dei, & hoc fecit ipse ex industria, quia si titulus sepulchri nomini eius ascriberetur, cremarentur ossa sua, & ossa viri Dei, iõ fecit, vt esset titulus sepulchri ex nomine viri Dei, vt sic propter alium ossa sua manerẽt incombusta. Istud patet sequenti lib. c. 23. vbi cum combureret Iosias ossa sepulcrorum, ait ad viros Bethel, quis est titulus iste, quẽ video? Responderunt ei ciues vrbis illius sepulchrũ est hoĩs Dei, qui venit de Iuda, & prędixit ista, quæ fecisti, & ait Iosias dimittite eũ, nemo moueat ossa eius, & intacta mãserũt ossa eius cũ ossibus prophetæ, qui venerat de Samaria. Vocat aũt iste propheta senex propheta veniens de Samaria eo, ꝙ forte inde venerat ad habitandum in Bethel, & sic iste propheta cautè sepeliuit virum Dei in sepulchro suo, & tñ consecutus est vtilitatem, quam intendebat. s. ꝙ non cremarentur ossa sua a Iosia. *Cum mortuus fuero sepelite me in sepulchro, in quo vir Dei sepultus est.* Postquam sepultus est vir Dei dedit propheta senex istam doctrinam filijs suis, vt sepelirent eum in eodem sepulchro, forte.n. licet propheta iste fecisset sepulchrum illud pro se, quia tñ sepeliuerat ibi virum Dei, putarent filij sui, ꝙ nollet ipse ibi sepeliri, & conderent ei sepulchrum nouũ, & quia si hoc facerent timebat cremari ossa sua à Iosia iussit sepeliri se in eodem sepulchro. *Iuxta ossa eius ponite ossa mea.* Scilicet cũ ossibus suis, quia in eodem sepulchro vtrumq; cadauer futurum erat, & ossa mixta post resolutionem, vt non cognosceretur quæ ossa erant vnius, vel alterius, & sic vtraq; intacta manerent. *Profectò enim veniet sermo, quem prædixit.* Idest certissime cõplebitur prophetia, quam prædixit iste vir Dei. Ista fuit causa propter quã motus fuit iste propheta senex ad sepeliendũ virum Dei in sepulchro suo. s. quia sciuit ossa cremãda esse super altare, sicut prædixerat vir Dei, si aũt putasset illum falsum locutum fuisse, non curaret sepelire illum in sepulchro suo, immo forte nõ sepelisset eũ in aliquo sepulchro. *In sermone Domini.* Idest ex parte Dei prædixit ista, iõ ventura sunt. *Contra altare, quod est in Bethel.* Istud erat quoddam altare magnum excellẽtius cæteris altaribus, in quo erat Ieroboam ponẽdo thura, qñ uenit ad eum vir Dei, & illud scissum fuit, & effusi fuerunt cineres eius. De hoc patet sequen. lib. c. 23. & altare illud, excelsum destruxit atq; cõbussit. *Et contra omnia phana excelsorum.* Idest etiam prædixit vir Dei contra oĩa templa idolorum, quæ erant in tota terra decẽ tribuum, quia in oĩbus illis fuerunt cremata ossa mortuorum, & fuerũt altaria destructa sequen. lib. cap. 23. Vocãtur autem phana excelsorum, idest tẽpla in montibus, nã Israelitæ secundũ consuetudinẽ Gentiliũ in omnibus locis vmbrosis, & multarum arborũ constituebant altaria, & faciebant ibi sacrificia, & propter vmbras arborum, & opacitatem erant loca conuenientia ad vacandum libidini post sacrificia, & si aliquando non habebant loca arborũ

A cõstituebant altaria in locis subterraneis, vbi propter tenebras libidini accommode vacaretur, vt patet infra 15. & ob hoc habebant lucos, idest montes multarum arborum, qui obscuri erant propter multitudinẽ arborũ, & ibi erant oĩa sacrificia. *Quæ sunt in vrbibus Samariæ.* Idest contra omnia phana, quæ sunt in tota terra decem tribuum Israel, nam tota illa vocatur Samaria tanquam à capite suo.

Quomodo iste senex sciebat certissime euenturum, quod prædixerat vir Dei. Quæstio. XXXIX.

QVAERETVR quomodo iste propheta senex sciebat, ꝙ certissime euẽturum erat id, quod dixerat vir Dei. Aliquis dicet, ꝙ sciebat hoc per reuelationẽ. s. quia Deus reuelauerat ei, ꝙ vẽturum esset, quod dixerat vir Dei. Istud
B non est inconueniens, quia cum iste senex esset propheta, vt patet ĩ litera, satis poterat ei reuelari id, quod reuelabatur viro Dei, quia sępe eadẽ res, & secundũ eadem reuelabatur duobus prophetis. Sic patet Nume. 14. nam Balaam prædixit multa futura, quæ habẽtur eodẽ c. & Moyses oĩa illa descripsit sicut locutus est Balaam, vt patet ibidem, & tamen nunquã Moyses locutus est cum Balaam postquam prædixit illa Balaam, quia erant hostes, & satis patet Num. 12. vsq; ad 25. ꝙ nunquam Moyses viderit Balaam, sed vt declaratum est num. 24. Balaam illa dixit spiritu prophetico principaliter, quia ei cõmittebatur, vt reuelaret.
C Moyses autem sciebat spiritu prophetico ad scribendum illa in memoriam posterorum. Et tñ, quia istud nõ constat, videt alius modus cõuenientior. s. ꝙ non acceperit ista spiritu prophetico, ita ꝙ ista sibi reuelarent ſpãliter, sicut reuelata fuerãt viro Dei, sed cognouit illa indirectè ꝑ prophetiam. s. quia Deus reuelauit isti prophetæ seni, ꝙ vir Dei nõ inferret in sepulchrũ patrũ suorũ, eo ꝙ inobediens fuerat ori Dñi, vt patet supra, & sic apparet ꝙ Deus miserat eũ ad denunciãdũ aliquid in Bethel, & tñ vir Dei nihil denunciauit, nisi cõtra altare de crematione ossium mortuorũ super illud: ergo illud a Deo dictum fuerat, & necesse erat euenire, & per istum modum certificabatur propheta iste, per quem non certificabantur alij homines.

D *Quomodo dictum fuit, quòd euenirent omnia contra vrbes Samariæ cum adhuc Samaria non esset. Quæstio. XL.*

QVAERETVR vlterius, qũo dictum fuit hic, ꝙ euenirent oĩa, quę locutus est iste vir contra vrbes Samariæ; nã tp̃e quo vir Dei locutus est nõdum erat condita ciuitas Samariæ, quod patet, quia aliquã to tẽpore post condita fuit. s. à rege Amri infra 26. & ille fuit sextus rex incipiendo a Ieroboã, vt colligitur cõputando oẽs reges à Ieroboã vsq; ad Amri ab isto loco vsq; infra 17. c. Aliqs dicet, ꝙ nondũ erat cõdita ciuitas Samariæ, & tñ qñ scriptus fuit iste liber ꝑ Ieremiã erat iã condita, iõ potuit ille ponere. Sed dicendũ, ꝙ non stat, quia hic dr̃, ꝙ vir Dei locutus fuerit cõ
E tra phana Samariæ: ergo non superaddidit istud Ieremias. Aliquis dicet, ꝙ tp̃e viri Dei nondum erat ciuitas Samariæ, & tñ vir Dei prophetauit de illa. Nam ipsa futura erat caput regni decẽ tribuum, & oẽs ciuitates Israel vocarent ciuitates Samariæ, & de altaribus illarũ prædixit vir Dei, quamquã ipsa nondum esset. Sed dicendum, ꝙ hoc nõ stat, quia si vir Dei prænunciaret aliqd cõtra ciuitatẽ, quę nõdũ erat, & nõ nominaret illã futurã esse nõ intelligerẽt Israelitæ, qd propheraret, prophetia tñ semper dr̃ taliter, vt intelligat ab eis pro quibus, vel contra quos dicitur, quia aliàs esset inutilis, iõ non prędiceret vir Dei aliquid contra

ciuitatem, quæ nondũ erat, cũ non nominet illã futuram. Item patet efficacius, ꝙ iam esset ciuitas, quia sequen. lib. cap. 23. vbi dicitur, ꝙ ossa istius prophetæ senis nõ cremata fuerunt propter ossa viri Dei, dicitur ꝙ intacta manserunt ossa viri Dei cũ ossibus prophetæ, qui venerat de Samaria & vocatur propheta veniens de Samaria iste, qui sepeliuit virum Dei in sepulchro suo, vt patet ibidem, ergo tempore istius prophetæ senis, & viri Dei erat ciuitas Samariæ. Aliquis dicet, ꝙ Samaria accipitur dupliciter. Vno modo pro ciuitate Samariæ. Alio modo pro tota terra decẽ tribuum, primo modo, ꝙ non esset tempore viri Dei Samaria, sed postea fuerit ędificata per regem Amri, qui fuit sextus à Ieroboam. Secundo modo, ꝙ esset Samaria tempore viri Dei, quia tunc erat terra decẽ tribuum. Sed dicendum, ꝙ non stat ista distinctio. Primo, quia Samaria est propriũ nomen vrbis, & quãdo accipitur Samaria pro tota terra decem tribuũ, non vocantur ibi vrbes Samariæ, nisi quia ciuitas Samariæ erat caput omniũ ciuitatũ decem tribuũ, & sic nõ posset accipi Samaria. Secundo modo quousque esset ciuitas Samariæ constructa, & sic quocunq; modo accipiatur Samaria, necesse est constructã esse iam ciuitatẽ Samariæ. Itẽ patet hoc efficacius, quia sequen. lib. c. 23. dr̃ ꝙ iste propheta, qui sepeliuit virum Dei, venit de Samaria, ibi tamẽ non põt accipi Samaria pro tota terra decẽ tribuum, quia ille propheta venit ad habitandũ in Bethel, & Bethel erat in terra decem tribuum cum ibi construeret altaria Ieroboam, ergo necesse est accipi Samariam pro aliqua ciuitate, quæ vocaretur Samaria, quę existeret tempore viri Dei. Dicendum igitur, ꝙ Samaria ciuitas erat tẽpore viri Dei, & de illa venit propheta senex ad habitandum in Bethel, & contra illam, & oẽs ciuitates quarũ tunc ipsa caput erat, aut futura erat, prophetauit vir Dei. Cum autem dicitur, ꝙ Samaria postea fuit ædificata a rege Amri. Dicendum, ꝙ non fuit nouiter ædificata, licet ampliata, vel restaurata, de quo declarabitur infra 16.

Ieroboam obstinatio. *Post hæc verba.* Hic ponitur quartum huius c. s. Ieroboam obstinatio, scilicet, quia licet fuerit admonitus à viro Dei, non recessit ab idolatria. Et dicitur. *Post hæc verba.* Idest postquam occisus fuit vir Dei non est reuersus Ieroboam de via sua pessima, scilicet nõ recessit ab idolatria pessima, quam incęperat, quia mortuus est vir Dei. *Sed è contrario.* Idest potius deterioratus est, quia cùm maiori confidentia colebat post hęc idola quam prius antequam vir Dei admoneret eũ. *Fecit de nouissimis populi sacerdotes.* Idest non constituit sacerdotes de tribu Leui, sed de nouissimis populi, idest de infimis dignitate, hos enim constituit sacerdotes dans licentiam cuicunque, vt fieret sacerdos, & isti vocantur extremi de populo præcedenti capitu. *Quicunque volebat implebat manum suam, & fiebat sacerdos excelsorum.* Idest non erat assignata aliqua progenies, de qua essent sacerdotes sicut Deus assignauerat per Moysen solos filios Aaron Numer. 3. & etiam 18. patet etiam istud, quia quando positę sunt virgæ pro omnibus tribubus, vt videretur cui proueniret sacerdotium, floruit virga Aaron, & filijs suis datum est sacerdotium inconcusse. Num. 17. hic autem Ieroboam dederat licentiam quibuscunque, vt fierent sacerdotes. Istud autem fuit, vt placeret populo suo, sicut declaratum est præcedenti c. solum autem iubebat, ꝙ implerent manũ suã, & sic fiebant sacerdotes.

Implere manum ad accipiendum sacerdotium, quomodo intelligitur. Quæstio. XLI.

QVAERETVR quid erat implere manum ad accipiẽdum sacerdotium. Aliqui dicunt, ꝙ imple-

F re manũ erat dare pecuniam in munere, per quã implebatur manus Ieroboã, & sic est sensus, ꝙ iste vendebat sacerdotia, & erat publice statutum preciũ pro sacerdotio, sic multi Sancti exposuerunt. Sed ista expositio nõ multum conuenit literę, quia manus sua nõ intelligitur hic de manu Ieroboam, sed de manu eius, qui volebat effici sacerdos. Item patet, quia in libro 2. Paralipo. ponitur de ista impletione manus, & tñ nõ accipitur ibi pro dare pecuniã, sed pro quibusdam cęremonijs, quas faciebant isti, qui volebant effici sacerdotes, sic patet de consecratione Aaron, & filiorũ suorum, quia Exo. 29. & Leu. 8. dicitur, ꝙ Moyses initiauit manus Aaron, & filiorum suorũ, & ibi dicitur in Hebręo, ꝙ compleuit manus eorum, & ponitur ibi eadem dictio, quæ hic. Ibi tñ vocatur completio manuum. i. sanctificatio illarũ ꝑ quasdã cęremonias, quas faciebat Moyses. s. qa tingebat pollices manuũ ipsorũ sanguine effuso de sacrificio, vt patet ibidẽ. Etiã vocat̃ initiatio, vel cõpletio manuũ, ꝙ Aarõ, & filij sui acciperent aĩalia offerenda, & panes, & ducerent corã Moyse, & istud erat initiare eos, ita isti, q volebant effici sacerdotes tempore Ieroboam portabãt in manibus suis aliquid ad offerẽdũ, & ipsi offerebant illud, & faciebant cęremonias sacrificiorũ in illis aĩalibus, quæ ipsi offerebant, & per hoc manus eorũ erant cõpletę, i. cõsecratæ ad faciendũ postea quęcũque sacrificia. Erat aũt determinata summa aĩalium, quę aliquis offerre deberet ad hoc, ꝙ efficeret̃ sacerdos. s. vnus taurus, & duo boues ad minus, & septem arietes, vt patet 2. Paralipo. 13. qñ rex Abias exprobrauit Ieroboã, & populo suo, ꝙ haberẽt idola, & sacerdotes sacrilegos, dicẽs, & fecistis vobis sacerdotes, sicut oẽs populi terrarũ quicunq; venerit, & initiauerit manum suam in tauro, & in bobus, & in arietibus septem fit sacerdos eorum, qui non sunt dij.

G

H

Quare Ieroboam accepit istum modum constituendi sacerdotes. Quæst. XLII.

I QVAERETVR vlterius, quare Ieroboã accepit istũ modũ cõstituendi sacerdotes. s. ꝙ offerrent aĩalia supradicta, & efficerent̃ sacerdotes. Respondendũ, ꝙ motiuũ principale ipsius Ieroboã fuit, qa voluit cõplacere populo dando ei sacerdotiũ, & ad hoc conatus fuit inuenire modũ conuenientẽ, & istud fuit, ꝙ quilibet, qui vellet effici sacerdos, offerret aĩalia supradicta. Motiuum fuit, qa primus sacerdos inter Hebræos fuit Aaron, & ante ipsum non erat facta distinctio tribuũ, vel familiarũ ad accipiendum sacerdotiũ, consecratiq; sunt in sacerdotes ipse, & filij sui offerẽdo corã Moyse aĩalia immolanda cũ libamentis suis, iõ ẽt apud ipsum poterat fieri sacerdos quicunq; vellet seruata hac cæremonia. Istud motiuum dicit fuisse eius Iosephus 8. Antiqui. *Et propter hanc causam peccauit domus Ieroboam.* Scilicet, quia fecit altare ad colẽdũ idola, & fecit sacerdotes de popularibus, & dr̃, ꝙ peccauit domus Ieroboam, quia non solũ ipse, sed ẽt filij sui, & oẽs de familia sua peccauerunt fauendo ei nimis in hoc. *Et euersa est, & deleta de superficie terræ.* Scilicet, quia peccata sua multiplicata sunt nimis, factaq; est domus eius incorrigibilis Deus subuertit illam, & accipitur domus pro cognatione, & posteritate. Nã tota posteritas domus Ieroboam deleta est, quia solũ regnauit vnus de filijs eius, scilicet Nadab, & iste cũ regnasset duobus annis occisus est per insidias à quodam nomine Baasa de tribu Issachar, qui regnauit pro eo infra 15. & sic cessauit regnum de domo Ieroboam regnantibus solum patre, & filio, & post hoc omnes de domo eius occisi sunt.

K

Quomodo

Quomodo Ieroboam conuersus est ad idola post admonitionem viri Dei, & quid induxit eum. *Quæst.* XLIII.

QVAERETVR quomodo Ieroboam conuersus est ad idola post admonitionem viri Dei, quia per illam videbatur reductus ad cessandum, quia aliqualiter placuerat ei vir Dei.

Dicendum quòd Ieroboam videns signa, quæ fecit vir Dei territus est, ideo erat iam facilis ad recedendum ab idolatria: postquam tamen mortuus est vir Dei rediit ad colendum idola, sicut prius, s. mansit in sua intentione confirmata. Dicit autem Iosephus 8. Antiquita. ꝙ ille propheta senex, qui erat in Bethel peruertit regem confirmãdo eum in idolatria ostendens, quòd illa, quæ fecerat vir Dei, non erant signa sufficientia, & ipse non missus fuerat a Deo. Hoc autem probabat quia in eadem die occisus fuerat a leone vir Dei: & dicebat iste propheta senex, quòd ideo occisus fuerat, quia mentitus fuit regi, dicens se venisse à Deo, cum non missus fuisset ab eo. Etiam dicebat, quòd si ille missus fuisset à Deo, Deus seruasset eũ a leone, quia tamen non fuerat ab eo missus, traditus est leoni. Cum aũt obijciebatur, ꝙ iste fecisset signũ rumpendo altare, & effundendo cinerem: dicebat propheta senex, quòd istud factum fuerat pondere sacrificiorum multorum, quæ erant super illud. Cum autem dicitur de manu regis subito arefacta & precibus viri Dei restituta. Dicebat propheta senex, quòd istud naturaliter euenerat, quia rex acceperat in manu multa sacrificia, & põdere illorum brachium obstupuit ad modicum tempus: deinde ipsum per se restitutum est, & non precibus viri Dei, & sic rex ista friuola persuasione admonitus mãsit in errore suo primo confidenter colens idola. Ista motiua aliqualiter colliguntur ex litera saltem quantum ad primum, s. ꝙ propter mortẽ viri Dei Ieroboam obstinatus fuerit in malitia sua, quia dicitur supra in litera. Post hæc verba nõ est reuersus Ieroboam de via sua mala, idest postquam sciuit mortem viri Dei non est reuersus a peccato, s. quia propter mortem suam factam eodem die, quo contra Ieroboam locutus fuerat, occisus est. Etiam quia dicitur ibidem, sed è contrario, idest non solum non cessauit ab idolatria, sed etiam confidentius postea coluit idola quam prius constituendo eis cæremonias cultus.

Probationes & responsiones senis ad confirmandum Ieroboam in idolatria an efficaciam habebant. *Quæst.* XLIIII.

QVAERETVR vlterius, an istę probationes, & responsiones prophetæ senis ad confirmandum Ieroboam in idolatria essent aliqualiter efficaces, vel saltem apparentes.

Respondendum quòd nihil habebant efficaciæ, quia falsæ erant: falsum autem licet aliquando possit habere apparentiam, habere tamen existentiam est impossibile.

Dicendum etiam, quòd non habebant aliquam apparentiam. de prima probatione patet, s. ꝙ ex eo ꝙ vir Dei occisus fuit a leone, nõ fuisset missus a Deo. Nam ipse probauerat per sufficientia signa se missum fuisse a Deo, vt supra declaratum est. Quòd autem postea occideretur a leone poterat esse propter aliquid peccatum, quod postea egisset: potissime quia iste propheta senex prenunciauit illi viro Dei prophetice de morte sua, quia non obedierat ori Domini. Ergo non poterat negare iste propheta senex missum fuisse a Deo virum illum. De secundo patet quòd esset friuolum, s. ꝙ altare diuideretur pondere sacrificiorũ, quia altare erat valde magnum, vt patet sequen. lib.

A cap. 23. quomodo ergo erat verisimile, quòd quædã basis ampla de lapidibus, vel terra scinderetur impositis supra carnibus, & lignis ad cremandum, cum vna basis lapidea teneat vnam magnam domũ supra se, & non diuidatur. Item quod maius est iam sacrificia imposita erant super altare: & rex erat super illud, & non apparebat aliquod signum diuisionis futuræ, & illico vt vir Dei prędixit diuisionem, subsecuta est. De tertio friuolum est, quòd dicitur: nam rex ponebat thura super altare quando introiuit vir Dei, & mouebat tunc bene manum, & illico vt extendit eam contra virum Dei arefacta est, ideo non est verisimile, quòd ex aliquo pondere præterito obstupesceret. Item rex non poterat ad se manum retrahere vllatenus: & dixit viro Dei, quòd oraret pro illo, & illico vt orauit restituta est: ergo non fuit modo naturali, quia tunc tam obstupefactio quam restitutio essent secundum quandam successionem, ideo istę causæ sunt nimis ridiculæ, sed Ieroboam, quia desiderabat nimis colere idola, vt populus non iret in Ierusalem, & reconciliaretur regi Roboam assensit eis, quia faciliter assentit quis illi sententiæ, quæ ei fauorabilis est, quanquam iniusta sit.

CAP. XIIII.

IN tempore illo ægrotauit Abia C filius Ieroboam. Dixitque Ieroboam vxori suæ; Surge, & commuta habitũ, ne cognoscaris, quòd sis vxor Ieroboam, & vade in Silo, vbi est Ahias propheta, qui locutus est mihi, quòd regnaturus essem super populum hunc.

DICTO in præcedentibus de Ieroboam increpatione: hic agitur de eius punitione. Fuit autem punitio Roboam dupliciter, s. in præsenti & in futuro, in præsenti quidẽ, quia filius eius mortuus est: in futuro autem, quia de- D nunciatur hic euersio totius domus Ieroboam. continet autem istud capitulum duo principaliter. primo ea quæ pertinent ad Ieroboam. secundo ea quæ pertinent ad Roboam, ibi. *Porro Roboam.* Prima diuiditur in tres partes, quia primo prædicitur prophetia de statu filij, in quo de eius statu inquiritur: secundo dure de eo respondetur ibi. *Cùm ergo illa.* Tertio filius moritur ibi. *Surrexit itaque.*

tione Ie- De puni- roboam.

An ordo sit continuus. *Quæst.* I.

QVAERETVR circa primũ an ea, quæ habentur hic habeant continuatũ ordinem ad præcedentia, vel sit aliqua mutatio ordinis, & an E immediate fuerint ista facta post pręcedẽtia, vel interciderit aliquantum tempus.

Ad primum dicendum, quòd hic est ordo continuus: nam supra positum fuit de principijs malorum, pro quibus Ieroboam increpari meruit: hic autem ponitur quomodo post cõtinuationem magnam in malis punitus fuerit, & necesse est ea, quæ habentur supra præcedere ad ista secundum tempus, quia præcedenti cap. dicitur de prima die, qua Ieroboam cępit colere idola: nam illud fuit postquam vnctus est in regem, & mox fabricauit duos vitulos aureos, cõuocauitque totum pópulum ad solennitatem dedicationis illorum, & istam solennitatem celebrauit 15.

die mẽsis octaui, vt patet supra 12. ipsa autem die prima solennitatis cum rex faceret sacrificia, & esset super altare ponendo thus, accessit vir Dei ad loquendum contra eum, vt patet præced. cap. ista autem, quæ habentur hic fuerunt postq̃ Ieroboam nimis præuaricans in cultu idolorum, fecit etiam nimis peccare populũ, vt patet in litera, ideo oportet ꝙ ista fuerint post illa. Ad secundum dicendũ, ꝙ non cõstat quanto tempore fuerit istud post præcedentia. Et satis videtur dicendum, ꝙ fuerint aliquot anni, s. circa finẽ regni Ieroboam: nam cũ factũ fuit istud erat Ahias propheta valde senex, ita ꝙ præ senectute videre non poterat infra in litera: ipse tamẽ ambulabat in agro, & erat satis potens, quando reuelauit ipsi Ieroboam de regno futuro, & diuisit pallium suum in 12. partes supra 11. & tamen non multo tẽpore post illud mortuus est Salomon, & assecutus fuit regnum decem tribuum Ieroboam. Nunc autem erat ita senex ꝙ præ senectute videre non poterat, & iacebat in lecto: ergo videtur ꝙ aliquot anni de regno Ieroboã trãsiuissent quando istud factum est: id tamen quod habetur præced. cap. fuit in principio primi anni regni Ieroboam, ideo videtur, ꝙ aliquantum tempus fuerit inter hæc, & illa: & tamen nõ fecit Ieroboam in medio tempore aliquid quod notabile esset vacans semper idolis, nisi solum bellũ quod habuit contra Abiã regem Iudæ, in quo perierunt multi de Israel, & non constat an illud bellum fuerit factum ante mortem istius pueri, de quo hic dicitur, vel postea. De hoc bello habetur 2. Paral. 13. cap. Potest tamen aliquis dicere, ꝙ ista fuerunt immediate post præcedẽtia, quia dr̃ hic in principio literę: In tẽpore isto ęgrotauit Abia, & refertur ad præcedentia. Dicendum ꝙ præced. cap. ponuntur duo: primum est id, quod factum fuit de viro Dei. secũdum fuit cõicatio praua, quam habuit Ieroboam postea toto tp̃e, quo vixit, s. ꝙ immolabat semper idolis, & cõstituebat in sacerdotes quoscunq; de populo, & in hac cõicatione peruersa finiuit vitã suam. Cũ autem dr̃ hic in principio literæ: In tempore illo, nõ refertur ad primum, s. ad ea, quæ acciderunt de viro Dei, quia illa fuerunt in principio primi anni regni Ieroboam, vt supra dictũ est, sed refertur ad secundum, s. ad prauam communicationem, quã habuit tota vita sua Ieroboam, & ista ponitur in fine præceden. c. cui continuatur principium istius, & dicitur: In tempore illo, s. dum sic Ieroboam male viueret immolando idolis, & constituendo sacerdotes de populo: accidit, vt ægrotaret filius eius, & tunc verũ est, quia dato ꝙ in vltimo anno regni Ieroboã mortuus fuisset filius eius: erat verum, ꝙ in illo tempore accidebat, scilicet, tempore quo Ieroboam erga idola male se habebat. Et dicitur. *In tempore illo.* Scilicet in tempore, quo vacabat Ieroboam cultui idolorum, non curans de admonitione viri Dei.

Aegrotauit Abia filius Ieroboam. Ex hac ægritudine mortuus est, vt patet in litera. Alius etiam filius erat regis Roboam, qui vocatur Abia, & successit ei in regno, vt patet sequen. cap. *Dixitque Ieroboam vxori suæ.* locutus est ad eam, nolens, quòd alius iret præter ipsam.

Surge, & commuta habitum ne cognoscaris, quòd sis vxor Ieroboam. Mutatio habitus erat in duobus: primò in vestibus, scilicet, ne ferret vestes regias: secundò in familia, ne ferret secum multos viros, & fœminas iuxta consuetudinem reginarum, sed sola iret, & hoc vt non cognosceretur.

F *An volebat Ieroboam vxorem suam non cognosci a propheta, vel à populo. Quæst. II.*

QVAERETVR à quo volebat Ieroboã vxorem suam non cognosci, & cur volebat eam non agnosci. Respondendum quòd volebat Ieroboam non agnosci vxorem suam tam ab ipso propheta Ahia ad quem consulendum ibat, q̃ à quolibet de populo. Patet hoc, nam volebat non cognosci a propheta, inquãtum ipsa non erat itura cum familia magna, sicut regina, nam cum Ahias audiret eam solam venientem, non poterat imaginari quòd esset regina. Etiam voluit eam non agnosci a populo, & quantũ ad hoc iussit mutare vestes: nam quantum ad ipsum prophetam Ahiam, non oportebat ꝙ
G mutaret vestes, quia ipse erat cęcus, ut patet infra in litera, & non posset videre vestes, sed solum posset iudicare de illa per auditum: si audiret multos venientes cum illa posset concipere, quòd erat regina: mutatio ergo vestium solum fuit, vt non cognosceretur à popularibus, & sic vtrisque maneret incognita. Volebat autem Ieroboam non cognosci vxorem suam, quia volebat, quòd nullus sciret, quòd ibat ad consulendum Dominum pro filio suo.

Quare noluit Ieroboam, quòd vxor sua cognosceretur a propheta Abia. Quæst. III.

H QVAERETVR quare voluit non agnosci, ꝙ iret ad consulendum Dominum, & quid noceret si agnosceretur.

Respondendum, quòd noluit quòd agnosceretur a propheta Ahia propter duo. Primò quia nollet ei respõdere, quia cum declinasset a Domino colens idola nõ merebatur habere responsum à Deo, sed recurreret ad idola sua, vt responderent ei, & adiuuarent eam, et virum suum in ægritudine filij sui. Sic enim respõdit Eliseus propheta Ioram regi Israel, quando quæsiuit ab eo de euentu belli, scilicet, Quid mihi, et tibi? vade ad prophetas patris tui, et matris tuæ sequenti lib. cap. 3. istud autem dixit, quia Ioram et prædecessores sui colebant idola, et habebant prophetas idolorum. sed si Ahias nollet respondere, ne
I scirent respondere prophetæ idolorum ipsi Ieroboã, ideo voluit quòd non cognosceretur vxor sua ab ipso, et sic responderet. Secundum erat, quia si Ahias cognouisset illam esse vxorem Ieroboã, dato quòd respondere vellet, increparet eam nimis. Et responderet dure propter hoc quòd Ieroboam conuersus erat ad idola, ideo voluit eam esse incognitam, vt sic blande responderet. Sic enim prophetæ consueuerãt dure respondere regibus idolatris, vt patet de rege Achab infra 22. nã dixit rex Iuda, an esset aliquis propheta Domini, per quem interrogaret, et respondit Achab rex Israel, remansit vir vnus, per quem possumus interrogare Dominũ, sed ego odi eum, quia nõ prophetat mihi bonum, sed malum, et sic fecit
K postea cum interrogaretur, ut patet ibidem.

De populo autem noluit, quòd aliquis agnosceret uxorem suam ire ad consulendum Dominum propter tria. Primum fuit, quia aliqui scientes hoc prçcederent eam, et denunciarent Ahiæ, quòd regina ueniebat ad consulendum Dominum per eum, et sic perturbaretur, quod uolebat Ieroboam, s. quia Ahias cognosceret eam esse uxorem suam, et sequerentur inconuenientia supra posita. Secundum erat, quia si agnosceretur, ut regina a popularibus non posset excusare se, quin aliqui comitarentur eam euntem ad Ahiam, et tunc præ multitudine familiæ cognosceretur, quòd esset regina. Tertiũ erat, et principale, quia Iero-

Ieroboam cauebat concitare populum ad eundum in Ierusalem, ne reconciliarentur regi Roboam, vt dictum est supra 12. & quia Ieroboam instituerat cultũ vitulorũ relicto cultu Dei, & habebat prophetas idolorum fauentes ei in idolatria sua, sicut rex Achab habebat quadringentos prophetas Baal infra 22. si autẽ populus videret, quòd ipse pro statu filij sui mittebat ad consulendum prophetas Domini scandalizaretur vidẽs quòd melior erat cultus Dei, quàm idolorum, & quòd prophetæ Dei sciebant veritates, prophetæ autem idolorum mendacium loquebantur, ideo summa diligentia cauit, ne cognosceretur quòd vxor sua ibat ad consulendum Dominum per Ahiam prophetam. Nam ille erat de prophetis Dei, & populus si sciret, desideraret redire ad cultum Dei relictis vitulis, videns quòd ipse rex, qui instituerat eos, videbat eos nihil esse, & sic vellent ire in Ierusalem ad colendum Dominum obseruando cæremonias legis, & tunc sequeretur inconueniens, quod intendebat euitare Ieroboam, s. quòd decem tribus conuerterentur ad Roboam regem Iuda, ideo non fuit sibi securum quòd agnosceretur vxor sua a populo.

Quomodo vxor regis poterat esse ignota prophetæ. Quæst. IIII.

Quaeretur vlterius qũo poterat ignotum esse prophetę Domini, quòd illa erat vxor Ieroboam, quia illa volebat consulere ei super statu filij sui, ideo necesse erat, quòd Ahias cognosceret quis erat ille, de quo quærebatur, & sic oporteret, quòd cognosceret eum esse filiũ Ieroboã, & ipsam esse matrem suam?

Respondendum, quòd si ista mulier se occultauerat nimis, poterat ignota esse ipsi Ahię, & responderet ei, atque nesciret, cui respondebat, aut super qua persona. Patet hoc quia Deus instruxit Ahiam antequam veniret vxor Ieroboam, dicens, quòd ventura erat ad eũ vxor Ieroboam mutato habitu, & responderet ei, sicut habetur infra, si tamen necesse esset, ꝙ ex modo interrogationis, & responsionis Ahias cognosceret vxorem Ieroboam, quando quæreret ab eo de statu filij non oporteret, quòd Deus præmoneret eum de aduẽtu vxoris Ieroboam, quia ipse postea cognosceret hoc, dato quòd Deus nunc non diceret: ergo videtur, quòd aliter non posset cognoscere. Itẽ patet hoc per consultationem, quam fecit Achimelech sacerdos pro Dauid: nam consuluit Dominum pro eo, vt patet supra 1. lib. cap. 22. & respondit ei, & tamen nesciuit, quid erat illud super quo Dauid consulebat Dominum, & mentitus est sæpe Dauid ipsi Achimelech, dicẽs, quòd mittebatur à Saule, & quod pueri præcedebant eum, & multa alia mendacia, de quibus supra 1. lib. cap. 21. & tamen Achimelech nõ putauit aliquod istorum esse mendacium, & etiam Dauid satis putabat quòd poterat mentiri impunè, s. quòd quamquam mentiretur, & consuleret Achimelech Dominum, pro eo, nõ posset cognoscere ex responsione Dei, an mentiebatur, alioquin erubuisset Dauid mentiri coram Achimelech. Dicendum autem quòd sacerdotes, vel prophetæ, per quos consulebatur Deus a popularibus, non poterant scire statum ipsorum interrogantium, nec determinate res ipsas, de quibus interrogabatur: dato quòd acciperẽt a Deo responsum super interrogatione. Causa huius erat, quia responsio Dei formabatur iuxta tenorẽ interrogationis, & si esset interrogatio in generali fiebat responsio in generali, & sic non intelligebat ipse propheta, vel sacerdos, per quem fiebat responsio statum rei, de qua quærebatur: vtpote si duo colloquan-

A tur sibi per verba nimis vniuersalia indicando suos affectus, & illa verba dicantur per nũcios intermedios, vel per interpretes nihil intelligent ipsi nuncij, vel interpretes de re, de qua agitur: licet intelligant significatum verborum. Exemplum patet de modo interrogandi: nam vxor Ieroboam accederet ad Ahiam mutato habitu, & diceret, quære a Domino an filius meus sanabitur de hac ægritudine, & tũc Ahias quæreret: & Deus respõderet ei, sanabitur, vel morietur, & sic non cognosceret Ahias, quæ mulier erat illa, q̃ inquirebat, vel quis erat ille puer super cuius statu querebatur: ideo, vt cognosceretur, ꝙ illa erat vxor Ieroboam, & responderetur ei dure, sicut merebatur Ieroboam, Deus reuelauit Ahiæ venturam esse vxorem Ieroboam, vt quando veniret agnosceret eam.

B Sic etiam fuit de Dauid, pro quo consuluit Dominũ Achimelech. Nam Dauid diceret ei consule Dominum an prosperabor in via mea, in qua vado, & Dominus responderet ei: prosperaberis vel non, & sic non intellexit Achimelech, ad quid ibat Dauid, vel vnde veniebat. & quando quæsiuit ab eo in particulari, mentitus est ei Dauid, dicens se missum fuisse à Saule, ad quædã negocia nimis secreta, & quòd pueri præcedebant eum, & erat vtrunque falsum. Istud autem dixit Dauid ad Achimelech antequam consuleret Dominum pro illo, & postquam consuluit non intellexit, an mentitus fuisset sibi prius Dauid. ꝙ autem proponerentur sic interrogationes in vniuersali ad consulendum Dominum, patet de viris tribus

C Dan, qui ibant ad inquirendum vrbem, in qua habitarent, & orauerunt Leuitam, vt consuleret pro eis. Iudic. 18. et dicitur: Rogaueruntque eum, vt consuleret Dominum, et scire possent si prospero itinere pergerent, et res haberet effectum, et sic non expresserunt ibi particulariter ad quid ibant, vel super quo consulebant Dominum. Quòd etiam responsio Dei fieret in vniuersali, sicut quęstio patet, quia immediate respõdetur ibi, scilicet, ite in pace Dominus respicit viam vestram, et iter quo pergitis. et sic poterat occultare se vxor Ieroboam, et recipere ab Ahia responsum Domini, ideo voluit Ieroboam, quòd mutaret habitum, vt non agnosceretur.

D *Quare Ieroboam noluit mittere alium quam vxorem. Quæst. V.*

Quaeretur vlterius, quare Ieroboam non misit aliquem alium ad cõsulendum Dominum per Ahiam, et posset ita occultari negocium sicut eũte vxore sua, et ille cognosceret ueritatem, et honestius iret quam vxor sua.

Respondendum, quòd Ieroboã noluit, quòd alius iret, nisi vxor sua propter tria. Primo quia non confisus est alicui tantum, sicut vxori suæ: putans quòd forte alij reuelarent Ahiæ se ire ex parte Ieroboam, et tunc sequebantur inconuenientia duo, quæ supra assignata sunt in secunda quæstione huius cap. Secun-

E dum erat, quia quemcunque alium mittendo poterat esse scandalum, scilicet, quòd ille videret Ieroboã intelligere cultum uitulorum nihil esse, et prophetas idolorum falsa respondere: ideo mittebat ad prophetam Domini, et ex hoc scandalizaretur ille, qui iret, et forte reuelaret alijs, quòd mittebatur a Ieroboam ad consulendum Ahiam, et scandalizaretur populus, desideraretque redire ad cultum Dei, et ire in Ierusalem ad templum secundum præcepta legis, & sequeretur incõueniens de recõciliatione populi ad Roboam Regem Iudæ. Tertiũ erat, quia si mitteretur aliquis præter ipsam uxorem Ieroboam non posset formare conuenienter quæstionem, quin cogno-

gnosceretur ab Ahia quis erat ille, pro quo quærebatur. Nam si iret vxor Ieroboam potetat quærere, an sanabitur filius meus? si autem iret alius quæreret, an sanabitur filius regis, vel filius Ieroboã, vel filius Domini mei, & quocunque modo palliaret non poterat fieri quæstio ita occulte, sicut si quæreret vxor Ieroboam, vel ipse Ieroboam, ideo nõ debuit mitti alius, sed solum vxor sua.

Quare Ieroboam non iuit ipse ad consulendum Ahiam. Quæst. VI.

QVAERETVR vlterius, quare non iuit ipse Ieroboam ad consulendum Ahiam. nam ipse poterat quærere, & non cognosceretur si solus iret, & diceret an sanabitur, vel morietur filius meus.

Respondendũ quòd non iuit Ieroboam, quia forte recessus eius ad Ahiam magis manifestaretur quã recessus vxoris suæ, eo quòd reges consueuerunt semper præsentiam suam militibus exhibere, & si iret in Silo ad Ahiam cognosceretur recessus. Reginæ autem non tantum apparent populo, ideo satis poterat celari recessus suus. Secundò forte fecit hoc, & principaliter, quia si ipse iret, cognosceretur ab Ahia licet mutaret habitum: nam in voce cognosceretur eo ꝙ Ahias solitus fuerat loqui sæpe cum Ieroboam, antequam caligarent oculi eius: & nunc retineret speciẽ vocis eius, & cognosceret eũ etiam post multa tempora: sicut apparet in cęcis a natura, qui per vocem distinguunt homines, cum quibus aliquando assuefacti sunt loqui, licet per multa tempora eis non collocuti fuerint. Idem etiam fit in eis, qui orbantur lumine postquam aliquando viderunt, & sic non esset securum Ieroboam ire. Tertium erat, quia ita commode poterat responderi quærente vxore sua, sicut quærẽte ipso: ideo potius voluit iubere vxori, quam quòd ipse iret.

Et vade in Silo, vbi est Ahias propheta. Ista est quædã ciuitas, in qua fuerat templum Domini antequam ædificaretur templum Salomonis: & ibi fuit positũ tabernaculum Moysi per Iosue & omnes Israelitas, cum cessauerunt a bellis, nec in aliquo loco prius fixum fuerat ad manendum, vt patet Iosue 18. Est autẽ Silo in tribu Ephraim, in qua tribu habebat ciuitatẽ habitationis suæ Ieroboam. Nam habitabat tunc in Thersa, vt patet infra in litera. Est autem Silo coniuncta vrbi Sichem, & apud vrbem Bethel, vt patet Iudicum vltimo. ibi autem habitabat Ahias propheta.

Quare misit Ieroboam potius ad Ahiam, quàm ad alium prophetam. Quæst. VII.

QVAERETVR quare misit potius Ieroboam ad consulendum Ahiam, quam aliquem aliũ prophetam.

Respõdendum, quòd hoc potuit esse propter duo. Primum fuit, quia voluit Ieroboam consulere Dominum per prophetam Dei. Nam prophetæ idolorum falsa loquebantur, & quia forte de prophetis Domini nullus manserat in terra Israel pręter Ahiam, quia cæteri fugerant ad regnum Iuda cum sacerdotibus, & Leuitis, postquam cępit Ieroboam colere idola faciens vitulos.

Secundum fuit, quia Ahias prænunciauerat bonũ ipsi Ieroboam. Nam prædixit ei, quòd regnaturus esset super decem tribus, ideo putabat, quòd etiam nunc ei bona prænunciaret.

F Tertium potest addi, scilicet, quòd Ieroboam volebat quærere ab illo propheta, de quo certior esset, quòd verum ei diceret, sed Ieroboam non credebat aliquem prophetam esse tam veracem, sicut Ahias Silonites erat: ideo misit ad eum. Veritatem autem eius expertus fuerat Ieroboã, quia ipse prędixerat ei, quòd regnaturus esset super decem tribus, & sic factum est, & ista fuit causa principalis mittendi ad eũ, sic patet ex litera sequenti, scilicet. *Qui locutus est mihi, quòd regnaturus essem super populum hunc.* Scilicet ipse mihi prænunciauit regnum, & sic factum est: ita nũc eueniet quidquid ipse dixerit. *Tolle quoque in manu tua decem panes.* Isti erant ad dandum ipsi Ahiæ postquam prænunciaret quid euenturum esset de puero. *Et vas mellis.* Vtebantur Iudæi melle ad multos cibos,

G ideo tanquam liquorem communiter necessarium tulit vxor Ieroboam mel ad prophetam. *Et crustulam.* Aliqui dicunt, quòd ista crustula erat quædam lamina auri, quam ferebat vxor Ieroboam ad prophetam quasi in munus responsionis. Sed istud ridiculum est, quia crustula est panis quidã tenuis valde, & amplius, qui oleo frigitur, & est ad delitias saporis. sic patet Exo. 29. cùm dicitur: tolle vitulum de armento, panesque azymos, & crustulam absque fermento, quæ conspersa sit oleo. Ista vocatur aliquando collyrida, vt patet Leuit. 8. vbi cum ponantur eędẽ cæremoniæ, & sacrificia in consecratione sacerdotũ, quæ positæ fuerant Exo. 29. ponitur collyrida, vbi in Exodo ponitur crustula, Idem etiam patet Leuit. 7. Crustula quid.

H vbi ponuntur in libamentis sacrificiorum pacificorũ collyridæ, & idem nomen est apud Hebræos pro collyrida, & crustula. *Et vade ad illum.* Scilicet, vade secrete. *Ipse indicabit tibi, quid euenturum sit huic puero.* Idest sine aliquo errore prænunciabit tibi quid de puero futurum sit, quia sicut prænunciauit mihi regnum, & nihil defuit de verbis eius, ita hic verum loquetur.

An vxor Ieroboam peccaret ferendo munera Ahiæ pro consultatione. Quæst. VIII.

QVAERETVR, quare vxor Ieroboam ferebat ista, quæ dicta sunt ad Ahiam prophetam, &

I an peccabat ferendo.

Respondendum ꝙ consuetudo erat apud Israelitas, quòd quandocunque aliquis iret ad consulẽdum Dominum per sacerdotes, vel prophetas, ferret aliquid ad dandum illis, quia aliàs rubor erat corã eis apparere, sic patet de Saule, quando iuit ad consulẽdum Samuelem super asinabus patris sui, quæ perditæ erant. Nam erubescebat ire ad eum cum nihil haberet quid daret ei, vt patet supra 1. lib. c. 9. Scilicet, dixitque Saul ad puerum suum: ecce ibimus, quid feremus ad virũ Dei? panis defecit in cistarcijs nostris, et sportulã non habemus, vt demus homini Dei, nec quidquam aliud: et tunc dixit puer ad Saulem, ecce inuenta est in manu mea quarta pars stateris argenti,

K demus homini Dei, et tũc dixit Saul optimus est sermo tuus, quasi dicat, nũc ẹst bonum, quia poterimus ire sine verecundia offerendo ei aliquid, alioquin esset rubor. Item patet de Naaman Syro, qui postquã sanatus est per Eliseum prophetam obtulit ei munera sequen. lib. cap. 5.

Ad secundum dicet aliquis, quòd Israelitæ peccarẽt dando munera prophetis, et sacerdotibus, vt consulerent Dominum pro illis: quia hic erat simonia cum daretur temporale pro spirituali.

Respondendum, quòd non erat peccatum, nec erat simonia aliqua, quia Israelitæ non dabant hoc in commutationem quasi tãtum valeret munus, quod dabant

dabant sicut responsio, quam accipiebant. Etiam nō dabant pro labore cōsulendi sicut mercenario datur pro labore precium, siue id quod ipse agit plus valeat quàm precium vel minus, quia solum attenditur ad laborem. Etiam non accipiebant prophetæ aliquid ex conuentione, quasi non prophetarent, nisi tātum eis precium daretur, quia hoc modo simonia esset, cum nunquam in spiritualibus debeat interuenire aliqua pactio, etiam non petebāt sacerdotes, aut prophetę precium pro illa consultatione Domini, siue multum, siue paucum: sed populus sponte dabat qđ volebat in donū, & si nihil daret nihil petebant prophetæ: hoc modo cuicūque recipere licet tpalia cum confert spiritualia, siue recipiat illa antequam conferat spirituale, siue postquam contulerit: verum est tamen quòd suscipere ante collationem spiritualium periculosius est, quia potest moueri voluntas ipsius qui conferre debet ad conferendum ei cui alias non collaturus erat propter munera, quæ dantur, quia munera habent magnam vim immutandi cor: ideo statutum est, quòd cum aliquis conferre debet spiritualia, vt beneficium, vel ordines ante collationem non suscipiat aliqua munera nisi valde parua, de quibus verisimiliter præsumitur, quòd non poterunt mouere animum cōferentis, vt patet extra de simonia. c. & si quæstiones. Post collationem autem magis licitum est recipere, dum tamen non interueniat fraus, vel collator habuerit animum, quòd post collationē daretur ei aliquid, quia tunc ita est simonia dare post collationem, sicut antea tam ex parte dantis quam accipientis, aliàs autem non est iniustum, quòd aliquid conferatur. Sic Israelitæ dabant aliqua munera non in commutationem, non pro mercede, non ex conuentione non petentibus prophetis, aut sacerdotibus, sed mera liberalitate, & insuper ista munera erant parua, ita vt non possent mouere animos prophetarum, ideo non erat simonia. Patet hoc, quia Saul solum ferebat quartam partem stateris argenti, quæ computata secundum tempus illud comparatū ad pecuniam nostram nō accedebat ad precium octo morabitinorum. istud autem nullum hominem moueret. Istud probatum est supra 1. lib. cap. 9. sic etiam vxor Ieroboam, quanquam regina esset, paruum munus ferebat prophetæ, s. decem panes, & vnam crustulam, idest panem frixum, & vnum vasculum mellis.

Quo liceat temporalia recipere cōferendo spiritualia.

An prophetæ & sacerdotes peccarent accipiendo munera, quando prophetabant: & de modis committendi simoniam. Quæst. IX.

QVAERETVR vlterius an peccarent prophetæ, & sacerdotes suscipiendo ista munera, quando prophetabant. Aliquis dicet, quòd non, quia populus non peccabat dando eis: ergo ipsi non peccabant suscipiendo.

Sed dicendum, quòd quidquid sit ista ratio non probat, quia aliquando licet alicui dare, & alteri non licet accipere, sicut licet alicui dare pecuniam ad redimendum vexationem suam, siue vexetur à iudice, siue a parte: dū tñ ipse nō dubitet se fouere iustā cām, quia alioquin iniustū esset, quia non daretur pecunia tunc ad excusandam vexationem, vel redimendo ius suum, sed ad emendum ius de nouo: & istud esset simonia in spiritualibus: & tamen ipsi aduersario, vel iudici, a quo aliquis vexatur, non licet accipere munera, vt cesset a vexatione, quia tunc est peccatum cum isti accipiant munera super innocentem, & hoc non licet, vt patet Psalm. 14. Scilicet, & munera super innocentem non accepit. Sic etiam a quocunque homine quis grauetur siue in iudicio, siue extra

A iudicium, licet ei dare pecuniam, & quidquid habuerit, vt non vexetur iniustè, quia pellem pro pelle dabit homo, & vniuersa, quæ possidet pro anima sua, scilicet ad conseruandum vitam, quæ vocatur anima, & tamen omnes isti accipientes iniuste accipiunt.

In contrarium autem videtur, quòd nō liceat prophetis accipere aliqua munera, vt consulant Dominum, vel vt faciant opera sanitatis per virtutem Dei, & apparet hoc de Eliseo, qui munera sibi gratis oblata suscipere noluit à Naaman Syro sequenti libro capitulo quinto. Item patet, quia Deus increpat prophetas per Micheam, cap. 3. dicens principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant, & prophetæ eius in precio diuinabant. *Quæst. 15.*

B Respondendum quòd non peccabant communiter prophetæ suscipientes munera, quando prophetabant, nec committebatur ibi simonia, quia simonia committitur cum intercidit aliquis modus commutationis temporalium pro spiritualibus directe, vel indirecte, sed isti non accipiebant illa dona in cōmutationem directe, nec indirecte, ideo non erat simonia. Patet hoc quòd simonia est, cum quis dat spirituale pro temporali, quasi tantum valeat temporale, sicut spirituale, & cadat spirituale sub appreciatione, & tunc non solum simonia est peccatum, sed etiam est hæresis, quia male sentit de fide ille, qui iudicat spirituale posse appreciari, & venire in commutationem: sic enim peccauit Simon Magus offerens pecuniam, vt daretur ei gratia Spiritus Sancti. vnde

Non peccabāt cōiter pphetæ accipiēdo munera.

Simonia dupliciter committitī & quādo.

C Petrus dixit ei: pecunia tua tecum sit in perditionē, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri Actuum octauo.

Alio modo committitur simonia, & non est hæresis, sed solum simonia, vt cum quis putat gratiam Dei non posse appreciari pecunia, & tamen ipse dat pecuniam, vt sibi detur, & etiam conferens vult accipere pecuniam, vt conferat illam gratiam, quia tunc poterit ipse conferens velle pecuniam, quasi pro labore suo, & tamen istud est inconueniens, quia potestas conferendi gratiā Dei sine labore accipitur, ideo sine precio danda est, & hoc siue fit in docendo id, quod aliquis consecutus est a solo Deo, sicut in prophetis est, siue in sanando ægritudines per virtutem

D a Deo susceptam, & sic de omnibus similibus. Nam omnia ista, cum sine labore nostro accepta sint, peccatum esset pecuniam pro illis accipere, siue pro eorum valore, siue pro labore conferentium. Sic patet Matth. 10. Scilicet, Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dęmones eijcite, gratis accepistis, gratis date, idest, sine aliqua pecunia, & labore, vel studio vestro suscepistis potestatem curandi infirmitates, & suscitandi mortuos, & faciendi omnia similia, ideo sine pecunia dabitis. Item simonia est, siquis non pro valore rerum spiritualium, nec pro labore in conferēdo illas pecuniam petit, sed quia ipse cupidus est, & non vult dare rem spiritualem, nisi conueniatur cum eo de dando certam pecuniam,

E quia tunc venditio est, licet non attendatur ad æqualitatem valoris rei datæ, & susceptæ.

Item simonia est, siquis non conueniens super certa summa pro re spirituali, petit tamen aliquid sibi dari relinquendo in arbitrio dantis, quantum velit dare, & tunc siue det spirituale, etiam non data pecunia, siue nolit dare sine aliquanta pecunia cum petierit, si sibi detur, simonia est, & in his omnibus casibus est simonia realis, & tenetur ipse suscipiens restituere id, quod suscepit, licet non teneatur restituere danti, eo quòd turpiter dedit, & perdidit dominium. Est autem simonia mentalis siquis desideret accipere pecuniam pro spirituali quod conferet, et tamen

non

non peccat: si postea sibi detur pecunia, vel aliquod munus, & suscipit simonia est. In hoc tamen differt, quia quidam volunt istam simoniam esse realem, eo quòd aliquid receptum est, & ideo quòd teneantur illi ad restitutionem. Alij autem volunt istam solũ esse mentalem, eo quòd licet aliquid recipiatur, non fuit expressa conuentio, vel petitio. Ad simoniam tamen realem requiritur realis, & expressa pactio, vel petitio, & non sufficit suscipere cum voluntate recipiendi, si nihil horum interuenerit, & istud videtur sentire extra de simonia. cap. mandato. & videtur esse ęquius: si tamen aliquis vult omnino satisfacere conscientię pecuniam sic receptam restituat. Alio modo dicitur esse simonia mẽtalis siquis desideret accipere aliquid pro re spirituali, quam confert, & det cũ hac intentione, vt aliquid accipiat nõ conueniendo, nec petendo expresse, nec per signa: ita vt alius intelligat, & tamen nihil sibi detur: ex illo enim desiderio solo constituitur simoniacus mentaliter.

Simonia duplex.

Aliqui tamen tenent, ꝙ ista nec sit simonia mentalis, nec realis, sed sit peccatum aliquod, scilicet, iniusta volitio, & istud tenet Bernardus extra de simonia. cap. consuluit. & cap. mandato. Nullo autem istorum modorum prophetæ, qui boni erãt, suscipiebant munera. Nam non credebant tanti valoris esse munus, quod accipiebant sicut responsionem Dei, quam dabant: etiam non recipiebant munera illa tanquam pro labore, quia nihil laborabant, aut studebant ad habendum a Deo responsum. Etiam non accipiebant munera ex conuentione: nam non conueniebant super certa summa cum ipsis petentibus ab eis responsum. Etiam nihil petebant indeterminate, ita vt dicerent date nobis aliquid quantum volueritis, alioqn non prophetabimus, sed nihil petebãt, ideo non erat ibi simonia aliqua realis. Etiam non erat ibi simonia mentalis, quia non prophetabant cum intentione suscipiendi aliquid, & postea ꝙ susciperent illud, sed simpliciter, & absolute exercebãt officium suum nihil petentes, nec sperantes. Deinde siquis daret eis aliquid gratis suscipiebant illud, sicut si dedissent munera prophetis nihil quærẽdo ab eis. Nam tunc manifestum esset, quòd non erat aliqua simonia. ita ergo si prophetæ reciperent aliquid postquam prophetabant non habentes intentionem suscipiendi à principio, nec propter munera prophetantes, non peccabant.

Alij autem erant prophetæ mali, qui nolebãt prophetare nisi precium sibi realiter traderetur, aut conueniretur super summa, & de hoc intelligitur Micheæ tertio, scilicet, Prophetæ eius in pecunia diuinabant: & si interdum populus nollet dare istis pecuniam, prænunciabant bella, & fames, & multa mala ventura contra populum, vt sic populus timens daret eis aliquid, vt orarent ad Dominum, & auerteretur ira sua, & si darent aliquid rursus prophetæ illi prænunciabant bona futura populo, sic patet Micheæ tertio, scilicet, Hæc dicit Dominus super prophetas, qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, & prædicant pacem, & siquis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificant super eum prælium, idest denunciant prælium futurum super illum. Alij autem prophetæ erant, qui videntes quosdam homines promptos ad dandum eis aliquid, laudabant illos ex parte Dei dicentes, quòd erant viri boni quanquam essent mali. Et si aliqui nollent eis dare quidquam, quanquam essent boni dicebant, ꝙ Deus habebat illos exosos, & facturus erat mala super eos, & contristabant illos, sic patet Ezechiæ decimotertio, scilicet, Vę qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vni-

F uersæ ætatis ad capiendas animas, et cũ caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum: et violabant me ad populum meũ propter pugillum hordei, & fragmentum panis, vt interficerent animas, quæ non moriuntur, et viuificarent animas, quæ non viuunt: mentientes populo meo credenti mendacijs.

Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd licebat Elisæo suscipere munera à Naaman Syro præstita sanitate: ita tamen, vt non reciperet illa ex cupiditate, vel quòd non habuisset à principio intentionem recipiendi: voluit tamen facere opus supererogationis nihil recipiendo, et istud erat magis meritorium, vt omnino videretur dari donum Dei sine precio: alias autem licebat recipere: maxime

G autem cũ ille, qui laborat circa spiritualia nihil aliud agere potest vnde viuat, quia tunc licet ipse non debeat petere tanquam sibi debitum, tamen ipsi quibus ministrat tenentur ei prouidere de temporalibus alioquin peccant, vt satis probat Apostolus prima ad Corinth. 9. istud autẽ verum est, nisi quis solum prædicet propter ventrem satiandum, et ad quæstum pecuniarum, quia isti non prædicant legem, et crucem Christi, sed potius dehonorant eam, et sunt inimici eius, vt patet ad Philip. 3. scilicet, Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis: nunc autem, et flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est. Ideo istis subtrahenda est occasio prædicandi non ministrando eis temporalia, vt cogantur aliunde iuste acquirere.

H Elisæus autem licet videret sibi esse licitum suscipere munera Naaman, tamen vt non daret occasionem prophetis malis petẽdi munera, quod illicitum est: voluit etiam ab eo, quod sibi licitum erat, abstinere. Sic enim fecit Apostolus, qui probat sibi licitum esse immo debitum ministrari tẽporalia ab eis, quibus ministrabat spiritualia, et tamẽ dicit ibi, quòd vt non faceret iniuriam Euangelio, scilicet, dãdo occasionem alijs prædicandi propter quæstum, nihil accipiebat, aut petebat, sed manibus suis se sustentabat, cum esset peritus in arte scenofactoria. Sic enim dicit ipse Actuum 20. quòd non fuit molestus Ephesijs accipiendo aurum, vel argentum alicuius, sed ad

I ea, quæ sibi necessaria erant, et illis, qui secum erant manus suæ ministrauerunt, et ista fuit secunda causa, quare non accepit Eliseus munera à Naaman.

Tertia causa potuit esse, quia Naamã erat gentilis, et nesciebat mores prophetarum: si autem suscępisset Elisæus munera gratis oblata, putasset quòd vendebãtur pro precio miracula facta a Deo, ideo vt auferretur ei locus cogitandi sic, noluit suscipere pecuniam. Si autem Naaman fuisset Iudæus, forte suscepisset ab illo Elisæus munera, quia Iudæi iam sciebant conditionem prophetarum.

Ad secundam rationem videtur dicendum, quòd illud dictum Michææ intelligitur de illis prophetis, qui nolebant prophetare, nisi facta conuentione su-

K per precio dando, vel expresse petebant certam summam sibi dari. Et hoc sonat litera dicens, et prophetæ eius in pecunia diuinabant, et sacerdotes in mercede docebant. Merces autem non vocatur nisi quando fit ex conuentione, et secundum appreciationem. Etiam quia dr̃ pro pecunia, vel in pecunia diuinabãt: et ibi in, vel pro dicit habitudinem causæ finalis, et sic ad minus erat ibi simonia mentalis: prophetæ tamen boni non suscipiebant aliquid ex pacto, nec petentes, nec habentes intentionem suscipiendi, ideo non peccabant.

Sed obijcietur, quòd non liceret prophetæ suscipere munera, etiam si gratis offerrentur. Nam Naaman

sponte

sponte obtulit munera Elisæo, & postea suscepit illa Giezi, tamen peccauit accipiendo: nam Elisæus maledixit ei, & venit lepra super eum, & posteros suos sequenti lib. cap. 5.

Dicendum quòd Giezi non suscepit sponte munera, sed petiuit: nam Naaman voluit dare munera Elisæo, & ipse non acceptauit: deinde cum recessisset Naaman secutus est eum Giezi, & petiuit vestes, & talenta argenti, & suscepit, eo. cap. & sic peccauit Giezi quia petiuit, & etiam quia mentitus est imponens Eliseo, quod ipse petiuisset. *Fecit vt dixerat vxor Ieroboam.* Scilicet parauit se ad eundum in Silo sicut dixerat Ieroboam. *Et consurgens abijt in Silo.* Ibi enim habitabat Ahias, & ob hoc vocatur Ahias Silonites, idest de vrbe Silo supra 11. & 12. *Et venit in domum Ahiæ.* Scilicet mutato habitu, vt non cognosceretur. *At ille videre non poterat.* Scilicet quanquam introiret vxor Ieroboam in qualicunque habitu ad Ahiam nō agnosceret eam, quia videre nō poterat, ideo ad hoc, quòd cognosceret eam oportebat, quòd à Deo sibi reuelaretur, & sic factum est. *Quia oculi eius caligabant præ senectute.* Scilicet non euenerat ista cæcitas Ahię à natiuitate, nec etiam a casu fuisset excecatus, sed prę senectute defecerat in eo virtus videndi, quia ingrossantur humores, & debilitatur virtus in pupilla. Sic enim dicitur de Isaac, quòd senuit Isaac, & caligauerunt oculi eius. Gen. 27. *Dixit autem Dominus ad Ahiam: ecce vxor Ieroboam ingreditur.* Præmonuit enim Deus Ahiam, vt cognosceret esse vxorem Ieroboam eam, quæ veniebat.

Quare Deus voluit reuelare Ahiæ, quòd illa esset vxor Ieroboam, quæ venerat ad consulendum eum.

Quęst. X.

QVAERETVR ad quid oportuit, quòd Deus præmoneret Ahiam de aduentu vxoris Ieroboam, quia siue sciret eam esse, quę veniebat, siue putaret esse aliam eodem modo responsurus erat: quod patet quia propheta non erat locuturus de corde suo, sed id quod Deus sibi iuberet secunda Petri cap. 2. scilicet, non enim volūtate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto dictante locuti sunt sancti Dei homines. Sed ipsa dispositio Dei, & sententia de salute, vel morte filij Ieroboā nō mutaretur propter hoc, quòd Ahias sciret, vel ignoraret illam esse vxorem Ieroboam: ergo nihil differebat in respōsione agnoscere, vel non agnoscere eam.

Respondendum, quòd multum differebat, quia si Deus nō reuelasset Ahiæ illam esse vxorem Ieroboā ipse nesciret, & illa peteret an filius suus viueret, vel moreretur, & Deus responderet quòd moreretur, & nesciret Ahias aliquid aliud. Nunc autem Deus volebat responsionem duriorem esse: nam si responderet Ahias, quòd moriturus erat puer, & nihil aliud diceret: nō putaretur, quòd istud eueniebat propter speciale peccatum Ieroboam, sed quòd moriebatur naturaliter, sicut alias moriturus erat, etiam si non peccasset Ieroboam, & tunc haberet occasionem Ieroboam manendi in peccatis suis, quasi non inferretur ei aliquod malum pro peccato. Deus ergo ostendit Ahiæ, quòd illa erat vxor Ieroboam, vt antequam illa aliquid diceret, loqueretur Ahias ex parte Dei, & tūc prædiceret nō solum puerum moriturum, sed etiam totam domum Ieroboā subuertendam, & quòd nullus de domo Ieroboam sepeliretur, prēter istum puerum, sed omnes lacerarentur a canibus, aut comederentur a volucribus, & quòd non solum Ieroboam, & domus sua punirentur, sed etiam totus Israel puni-

A retur propter Ieroboam, vt patet infra in litera. Audiens autem ista Ieroboam contristaretur nimis, & sic puniretur, quod non fieret, si vxor sua non agnita fuisset a propheta, ideo Deus voluit reuelare Ahiæ, quòd veniebat vxor Ieroboam ad cōsulendum eum, & tūc ipse cognouit eam venientem, quam aliter nō potuisset agnoscere, eo quòd cęcus erat. *Vt consulat super filio suo qui ægrotat.* Scilicet, vt consulat te, an sanabitur, vel morietur. *Hæc, & hæc loqueris ei.* Loqueris ista, quæ sequuntur. Deus enim dedit sibi verba, quæ deberet respondere tam ad quæstionem vxoris Ieroboam, quàm ad ipsa, quæ non querebat. *Cum ergo.* Hic ponitur secundum, s. dure super filio respōdetur, & dicitur. *Cùm ergo illa intraret, & dissimularet se esse quæ*

B *erat.* Idest dissimulauit se esse vxorem Ieroboam, qa si venisset, vt vxor illius, venisset cum magna familia, vel saltem dixisset se esse vxorē Ieroboam: nunc autē mutauerat habitum, & dissimulauerat se esse reginā habens intentionem non dicendi se esse vxorem Ieroboam. *Audiuit Ahias sonitum pedum eius introeuntis per ostium.* Non enim vidit illam, quia caligauerant oculi eius præ senectute, vt patet supra, sed solum audiebat sonitum pedum. *Et ait ingredere vxor Ieroboam.* Hoc dixit, vt videret ipsa quòd Ahias sciebat, quòd veniebat, & ad qd veniebat. *Quare aliam esse te simulas?* Quasi dicat, dato quòd simules te esse aliam, non eris ignota mihi, quia Deo nihil ignotum esse potest.

Quare sic confidenter locutus est Ahias. Quæst. XI.

C

QVAERETVR quomodo Ahias confidenter dixit ei: Ingredere vxor Ieroboā, quia quanquā Deus dixerat ei, quòd veniebat vxor Ieroboam poterat esse quòd alia introiret antequam veniret illa, & sic erraret Ahias. Respondendum quòd nō solum cognouit Ahias, quòd veniret ad eum vxor Ieroboam, sed etiā cognouit quòd erat illa, quæ tunc introibat. hoc poterat esse dupliciter. Vno modo quòd Deus non solum dixisset Ahiæ, ꝙ vxor Ieroboam ad eum vētura esset, sed etiam quòd prima, quæ ad eū veniret esset vxor Ieroboam, & tūc audiens sonitum pedum eius cognouit, ꝙ esset vxor Ieroboam. Secundo modo fieret, ꝙ Deus denunciasset

D set Ahiæ, ꝙ ventura esset vxor Ieroboam ad eum, & tamen tunc non diceret quando ventura erat. postea autem cū veniret apud portam Deus reuelauit Ahiæ, quòd illa erat. De isto patet exemplum in Samuele ad quem cum venturus esset Saul quæsiturus pro asinabus Deus dixerat hac ipsa hora, quæ nunc est cras mittam ad te virum de terra Beniamin, & vnges eum in ducem super populum meum. Deinde sequenti die eadem hora cum veniret Saul, dixit Dominus ad Samuelem: ecce vir quem dixeram tibi supra 1. lib. cap. 9. Hic autem melius potest accipi modus primus, scilicet, ꝙ Deus diceret ista Ahiæ quādo ingrediebatur vxor Ieroboā, & ꝙ diceret, quòd illa, quæ tunc ingrediebatur erat vxor eius. Nam dicitur supra, quòd dixit Dominus ad Ahiam: ecce uxor Ieroboā ingre-

E ditur, vt consulat te, quasi dicat, ista quæ nunc ingreditur est vxor Ieroboam, et sic quando Ahias diceret ingredere vxor Ieroboam, non poterat errare.

Ego autem missus sum ad te durus nuncius. Idest Deus misit me ad nunciandum tibi dura de morte filij tui, et de euersione totius domus tuæ propter peccatum viri tui.

Vade & dic Ieroboam hæc dicit Dominus Deus Israel. Idest nuncia tu ei loco mei ista, quæ sequuntur.

Quare

Quare respondit Ahias vxori Ieroboam antequam quidquam quæreret. Quæst. XII.

QVAERETVR quare Ahias respondit vxori Ieroboam antequam ipsa quidquam quæreret, nec permisit eam quidquam ante, vel postea querere.

Respondendum, quòd istud fuit propter multa. Primum est ad ostendendum ipsi vxori Ieroboam quod Ahias sciebat id, quod ipsa petere volebat, antequam peteret.

Secundum erat ad probandum certitudinem eorum, quæ dicebat, quia nunc Ahias respondit ad id quod mulier illa gerebat in corde suo, & nõdum expresserat: sicut ergo de isto occulto iudicabat sine errore, ita concludebatur, quòd nõ erraret in eo, quod prænunciabat venturum domui Ieroboam. Si tamen non prædixisset responsionem, antequam quæreretur ab eo de dubio: adhuc nesciret vxor Ieroboam an Ahias à Deo habebat responsionem illam, vel fingebat eam de corde suo. Isto modo probare volebat Nabuchodonosor veritatem responsionis, & interpretationis somniorum suorum, quæ fieret ab ariolis, & magis, & Chaldæis, scilicet, quòd ipsi dicerent somnium quod rex oblitus fuerat, vt patet Daniel 2. scilicet, si ergo somnium non indicaueritis mihi vna est de vobis sententia, quòd interpretationem quoque fallacem composueritis, vt loquamini mihi donec tempus pertranseat. Somnium itaque dicite mihi, vt sciam quòd interpretationem quoque eius veram loquamini. Et istud erat signum præmissum ad probandum veritatem prophetiæ, sicut Deus dicebat de alijs prophetis, quòd præmitteret signa ad probandum veritatem prophetiarum suarum. Deutero. 18. reuelare autem alicui id, quod in corde habet sine aliquo errorẽ solius Dei est. Qui ergo sic reuelauerit, satis patet quòd ad reuelata bene possit respondere.

Tertium erat ad ostendendum iram Dei cõtra Ieroboam, & domum suam, scilicet, quòd Deus non dignaretur per prophetam suum audire eius consultationem propter peccata sua, sed antequã quidquã proponeret, responderetur ei dure tanquam istud nõ esset per modum responsionis, sed per modum prænunciationis, & sic dixit ipse Ahias, sicut ego missus sum ad te durus nuncius, quasi dicat, non respondeo ad quæstionem tuam, sed mittebar à Deo ad denunciandum tibi ista dura, quæ nunc dico.

Quartum erat, vt agnoscatur sic maior ira, & magis determinata Dei, quàm aliàs: nam si cum incepisset vxor Ieroboam consultare Ahiam, ipse responderet durè ex parte Dei, non appareret tanta ira eius, sicut si loqueretur antequam quidquam vxor Ieroboam diceret. Et hoc propter duo, primò quia illi, qui sunt valde irati non possunt sustinere saltem ad modicum tempus iram intra se, sed effundunt eam per verba durissima, vel per punitionẽ. Quanto autem ira maior est, tanto minus occultari potest: nam acrocholi qui sunt in prima specie iracundorum notissimi sunt, idest apparẽtes illico in verbis atrocibus, vt patet 4. Ethic. cap. de mansuetudine. Qui autem sustinere potest loquentem eum, quem odit non nimis iratus est ei, sed qui nimis est iracundus illico, vt hostem viderit acerrima verba effundit in eũ ad vindictam. Secundum est, quia si Ahias audiuisset verba vxoris Ieroboam, & postea responderet ei dure ex parte Dei, videretur, quòd tunc Deus inceperat irasci per accidens, sicut aliqui homines prius non erãt irati, & cum audiunt loquentes eos, quos oderunt, irascuntur per accidens. Ista autem ira non est tanta, sicut illa, quæ præmeditata est non insurgens propter

F verba, sed prius existens ex abundantia cordis. Ita igitur vt videret vxor Ieroboam, quòd Deus non irascebatur nũc nouiter, auditis verbis vxoris eius, sed prius incanduerat furor eius in eũ: non expectauit responsionem, sed præoccupauit respondere.

Quintum & vltimum fuit, quia responsio debetur quæstioni: est autem proprie responsio quòd quis loquitur ad interrogantem aliàs non locuturus, nisi interrogans quereret, & quia Ahias locuturus erat mala ex parte Dei contra domũ Ieroboam, etiam si vxor sua nihil peteret, non erat proprie responsio id, quod nunc Ahias locuturus erat, & cõsequenter non oportebat, quòd expectaret aliquid quæri ab eo, sed anteq̃ quæreretur debebat loqui, vt appareret, quòd non erat responsio.

G *Quia exaltaui te de medio populi*. Scilicet prius eras persona priuata, & vnus de popularibus: ego autem exaltaui te, vt esses dominus omnium illorum, quorum prius æqualis non eras. Solent autem vocari homines de media plebe homines non habentes aliquã nobilitatẽ generis, sed nati ab hominibus nullius momenti aut status.

Et dedi te ducem super populum meum Israel. Idest feci te regem super decem tribus Israel. Accipitur enim multoties dux pro rege. Sic patet de Saule supra primo lib. cap. 9. scilicet, Vnges eum in ducem super populum meum Israel, & tamen Saul rex fuit. Sic etiam supra 11. dicitur, quòd Deus relinqueret Roboam ducem, & tamẽ intelligebatur pro rege, quia Roboam

H rex fuit.

Et scidit Dominus regnum domus Dauid, & dedit illud tibi. Quasi dicat, multum fuisti ingratus, quia Deus diligebat nimis Dauid, & tamen scidit regnum posteritatis eius, & dedit tibi maximã partẽ illius, & tu debueras esse valde gratus Deo propter hoc, cum tanta tibi collata essent, sed recessisti ab eo.

Et non fuisti sicut seruus meus Dauid. Istud potest intelligi dupliciter. Vno modo referendo ad meritum, scilicet, ego abstuli domui Dauid fere totum regnũ, & dedi tibi, ideo tu debebas esse sicut seruus meus Dauid, quia sicut ille promeruit regnum probitate sua, ita & tu debueras esse æqualiter bonus, cũ auferrem illi, & darẽ tibi. Aliter potest induci, vt ponatur

I tanquam causa auferẽdi regnum Ieroboam, scilicet, quia Deus dixerat Ieroboam per Ahiam ante collationem regni, quòd sequeretur eum, sicut Dauid & fieret regnum suum perpetuum supra 11. Nunc autẽ ipse non secutus fuerat Deum, vt Dauid, ideo dignũ erat auferri sibi regnum.

Qui custodiuit mandata mea in toto corde suo. Idest ex totis viribus suis, & cogitatione custodiuit mandata mea, scilicet, quòd nihil propter negligentiam suam transgressus fuit vnquam de mandatis meis, sed tota cogitatio sua erat, qualiter placeret mihi.

Faciens quod beneplacitum erat in conspectu meo. Idest Dauid non respiciebat, quid placeret ei ad hoc quòd faceret, sed quid placeret mihi, et illud faciebat. Qui

K autem attendit vt faciat id, quod desiderat, vir incontinens est et vilissimus: ideò enim Salomon reputatus est vilissimus, qa non prohibuit aliquid cordi suo, vt patet Ecclesiastes 2. et omnia, quæ desiderauerunt oculi mei non negaui eis, nec prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur: sic autem Ieroboam secutus est voluntatem suam et non Dei, fabricando idola.

Sed operatus es male super omnes, qui fuerunt ante te. Idest non solum fuisti malus, sed etiam fuisti peior omnibus, qui fuerunt ante te. Istud potest intelligi de omnibus tam de regibus, quàm de cæteris hominibus, sed magis intelligitur de regibus.

An

An Ieroboam fuit peior omnibus Regibus, qui fuerunt ante ipsum, & eius peccatum maius. Quæst. XIII. A

QVAERETVR quomodo est verum, quòd fuit Ieroboam peior omnibus regibus, qui fuerũt ante ipsum, intelligendo de regibus Israel. Dicendum, quòd tres solum præcesserant eum, scilicet, Saul, Dauid, & Salomon. De Saule dicendum, quòd malus fuit intantum, quòd Deus priuauit posteritatem suam regno in sempiternum, quia fecit multa delicta: signanter fuerunt quinque, vel sex, quæ satis declarata sunt in quadam quæstione, supra 1. lib. cap. 28. Sed adhuc malitia Saulis non peruenit ad malitiam Ieroboam, q̃a maximum peccatum Saulis fuit, quòd non obediuit Deo, quando missus est contra B Amalecitas, scilicet, quia non occidit homines Amalecitas, nec omnia pecora: & istud fuit peccatum, propter quod principaliter fuit ablatum ei regnum, supra 1. libro, cap. 15. Et tamē istud, aut alia peccata eius nō peruenerunt ad malitiā Ieroboam, qui coluit idola. Inobedientia autem Saulis non fuit tantę culpæ, sicut cultus idolorum: sic patet supra 1. lib. cap. 15. scilicet, quoniam quasi peccatū ariolādi est repugnare, & quasi scelus idolatriæ nolle acquiescere: ergo nō sunt æqualia non obedire Deo, & colere idola, sed habent aliquam similitudinem. De Dauid autem manifestū est, ꝙ non fuerit tam malus, vt Ieroboam; quia Dauid quasi nō peccauit vnquàm, nisi in homicidio Vriæ, & in adulterio Bethsabe, & in numeratione populi: vnde sequenti cap. dicitur, ꝙ Dauid nunq̃ recessit a mandatis Domini cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Vriæ Hethæi. Ista autem peccata, licet in se grauia essent, tñ respectu idolatriæ nihil erāt. In omnibus aũt alijs Dauid erat vir valde deicola, ita vt in omnibus cogitaret, quomodo placeret Deo, sicut dicitur hic in litera: qui custodiuit mandata mea in toto corde suo. Nulla igitur quasi comparatio est de peccato Dauid ad peccata Ieroboam, cum sint peccata Ieroboam maiora in immensum.

An peccata Ieroboam fuerunt maiora, quàm peccata Salomonis. Quæst. XIIII.

D QVAERETVR vlterius, an peccata Ieroboā fuerunt maiora, quàm peccata Salomonis, & non immerito est maior ratio dubitandi de isto, q̃ de alijs duobus regibus præcedentibus in Israel, eo ꝙ Salomon fuit vir valde peccator, vt patet supra 11. & Ecclesiast. 47. Sciendum tamē, ꝙ peccata Salomonis fuerunt duplicia: quædam, quæ pertinebant ad idolatriam, alia autem, quæ erāt alterius generis. De primis postea dicetur. De secundis dicendum, ꝙ peccata Salomonis fuerunt valde grauia. Primo, quia ipse subiecit populum durę seruituti: nam dr̃ supra 12. ꝙ imposuit iugum grauissimū super eos: & ob hoc populus petiuit a Roboam, ꝙ minueret aliquid de iugo patris sui durissimo. Secundum fuit, quia Salomon suscepit E vxores alienigenas multas, & in hoc agebat contra legem, quæ dixerat non accipiendas illas esse. Exo. 34. & supra 11. Tertio peccauit, quia copulatus est illis ardētissimo amore, ita vt faceret q̃dquid illæ iuberent, supra 11. Quartū potuit esse quoddā generale peccatū, quod multa simul peccata cōprehendebat, s. ꝙ fruebatur omni desiderio cordis sui, vt patet Ecclesiastes 2. scilicet, Nec prohibui cor meū, quin omni voluptate frueretur: & omnia, quæ desiderauerunt oculi mei, non negaui eis. Qui tamen istud facit nullum genus peccati intactum relinq̃t: ideo erat Salomon vniuersaliter peccator. Dicendū autem, ꝙ his omnibus non æquiparabat malitia Salomonis malitiam Ieroboam:

quia peccata Salomonis plurimum pertinebant ad carnis lasciuiam, vel ad auaritiā. Carnis autem lasciuia est peccatum p̃sonale, i. in quo vnus solus sibi nocet, ideo non pōt esse tam magnum peccatum, sicut id, in quo multi offenduntur, ideo auaritia Salomonis, per quam populum subijciebat durissimo iugo, exigendo tributa immensa, erat peccatum grauius: quia ipse peccabat, & lædebat grauiter totum populum, sed istud peccatum valde minus erat peccato Ieroboam: quia Ieroboam offendit totum populum, perdendo animas eorum. Salomon autem solum grauabat eos, tollendo aliquid de facultatibus, neminem autem ad colendum idola cogebat, aut inducebat: ideo præcessit in grauitate peccatum Ieroboam peccata Salomonis.

An peccauit adhuc magis Ieroboam peccato idolatriæ, quàm Salomon. Quæst. XV.

QVAERETVR vlterius, comparando peccatum idolatriæ Salomonis ad peccatū idolatriæ Ieroboam, q̃s magis peccauerit. Dicendū adhuc, ꝙ peccauit magis Ieroboam: nam Salomō victus amore mulierū, aliq̃ñ coluit idola. Ieroboam aũt non fecit hoc ductus amore alicuius, sed ad cōseruandū regnū: libido aũt est principium magis motiuum, cum difficilius sit conterere hanc passionem, quàm aliquā aliā, vt ait Aristot. 2. Ethic. Etiā, q̃a ista passio faciliter fallit C viros quoscunque, ēt sapientissimos, vt ait Homerus in Iliade: & recitat Aristot. 7. Ethic. Sed quāto aliquis a fortiori motiuo impellitur, tanto peccatum minus est, vt probat Aristot. 7. Ethic. comparando mollitiem ad incōtinentiam. Secundo patet hoc, quia Salomon non semper colebat idola, sed aliq̃ñ, vt placeret vxoribus suis, offerebat thura Dijs earum, & tamen non dimittebat colere Dñm, quantum ad cæremonias exteriores saltem, & offerebat sacrificia Dño, atque ibat in templum. Nam licet malus esset semper offerebat ter in anno sacrificia Deo, vt patet supra 9. Scilicet, Offerebat quoque Salomon tribus vicibus per annos singulos holocausta, & pacificas victimas super altare, quod ædificauerat Domino, & adolebat thymiama coram Domino. Ieroboam autem solum colebat idola, nunquàm seruans aliquam cęremoniam legis, nec permittens eam seruari in terra sua. Tertio fuit peccatum Ieroboam maius, quàm peccatum Salomonis; quia non solum coluit idola, sed etiam ex magno desiderio volens ostendere cultū illorum esse valde bonū: intantū ꝙ ad dandū auctoritatem magnā, & reuerentiam ipsi cultui idolorum, ipse factus est sacerdos faciens per se cæremonias: nam ipse ascendit super altare, & cremabat thura, supra 12. & p̃cedē. cap. Salomon autem nūquàm egit tales enormitates: immo quasi ex quadam verecundia coluit idola: victus tamen amore fœminarum faciebat istud. Quarto fuit peccatum Ieroboam maius: quia conatus est inducere totum populum ad colendum idola: & ob hoc cōstituit templa in terra sua, in quibus totus populus coleret vitulos aureos, & fecit solennitatem 15. die mēsis 8. in qua conueniret totus populus ad colendum, & dedicandum vitulos, supra 12. Salomon autem solus peccauit: neminem autem de populo inducere voluit ad colēdum idola, nec etiam fecit templa pro toto populo, sed solū pro vxoribus suis, supra 11. Etiā non constituit aliquem diem festum ad cultum idolorum, vt populus cōueniret, sed ipse solus cum vxoribus suis colebat illa idola, ideo minus peccauit. Quinto fuit peccatum Ieroboam maius peccato Salomonis, q̃a magnitudo peccati, vel boni operis attēditur per hoc, ꝙ aliquis adhæret illi ex corde suo mul-

tum, vel parum: ideo maximus cultus quem homo Deo exhibere potest est, quòd ex toto corde suo diligat eum: vel ex toto corde vigilet ad custodiendum mandata eius. Sic patet in litera cũ dixit Deus de Dauid: Custodiuit mandata mea, & secutus est me in toto corde suo. Ita ergo quando quis toto desiderio suo adhæret alicui operi nefario, est peccatũ grauissimũ, & secundum differentiã maioris, & minoris adhæsionis est differentia magnitudinis, & paruitatis peccati, sed Ieroboam coluit idola valde maiori desiderio, quàm Salomon: ergo magis peccauit. Patet hoc, quia Ieroboam impendit idolis totum cultum, & honorem, quem impendere potuit: nam non poterat honorare magis idola, quàm quòd ipse Rex efficeretur sacerdos idolorum, & faceret quòd in toto regno suo celebraretur eis festum. Salomon autem licet coluerit idola, paruum honorem eis exhibuit, cum potuisset valde magnum honorem eis exhibere. Nam si ipse ex desiderio coluisset idola, fecisset quòd illa colerentur in templo magno, quod ipse fecerat intra Ierusalem Deo vero: & poneret ibi altaria idolorum, & statuas eorum. Sic namque fecerunt alij Reges, scilicet, Achaz, qui posuit altare idolorum Damasci in templo, & vetuit offerri sacrificium super altare Domini, sequenti libro, cap. 16. Posuit etiam imagines in templo, & ad portam templi, eod. lib. cap. 23. Manasses quoque rex, & Ammon filius eius posuerũt currum solis, & equos, & statuas totius militię cœli in templo, & altaria idolorum, sequenti libro, cap. 21. & 23. Salomon autem nihil istorũ posuit in templo, sed permisit populum pacificè colere Deum verum in templo, & non solum non honorauit idola, ponendo illa in templo, sed etiã propter honorem templi Domini noluit constituere templa illis intra Ierusalem, sed extra in mõte Olíueti ad dextram illius fecit templa: & illuc exibant vxores suæ ad colendum idola, supra 11. & sequenti libro, cap. 23. Minus ergo valde peccauit Salomon, quia ex valde minori desiderio. Sextò, & principaliter fuit peccatũ Ieroboam valde maius, quàm peccatum Salomonis; quia Ieroboam non solum coluit idola, sed etiam coegit totum populum ad colendum. Erat enim totus populus ante hoc Deo deuotus, sequens cæremonias legis: Ieroboam autem iussit, ne quis iret in Ierusalem ad colendum Dominum in templo, sed quòd omnes venirent ad colendum vitulos aureos, vt patet supra 12. Et quòd maius est siquis vellet ire ad colendum Deum in Ierusalem, capite puniebatur, tanquàm trãsgressor mandati Regis. Etiam Ieroboam constituerat insidias in terminis regni sui in locis, per quæ egressuri erant Israelitæ ad eundum in Ierusalem: & siquis reperiretur vadens in Ierusalem, occidebatur. Et de hoc exponitur secundum quosdam quod habetur Oseæ 6. Scilicet, Participes sacerdotum in via interficientium, pergentes de Sichem, idest, quòd occidebant illos, qui ibant de locis idolorum ad colendum Dominum in Ierusalem.
Oseæ 5. Etiam dicitur, quòd Ieroboam erat quasi rete expansum super montem Tabor, scilicet, erant ibi insidiæ positæ, ne aliquis transiret ad colendum Deum. Salomon autem neminem de populo coegit, aut induxit ad colendũ idola, ideo in immensum fuit maius peccatum Ieroboam, quàm Salomonis. Septimò, quia Ieroboam fecit idola ex hac intentione solum, vt populum totum induceret ad idolatrandum, ideo peccatum erat magnum, quia fiebat ex intentione nocendi. Salomon autem fecit idola, non cum intentione inducendi aliquem de populo ad colendum illa, sed cum intentione placendi vxoribus suis. Vnde non solum nõ intendebat inducere populum ad idolatriam; sed conabatur non offendere aliquem per

F idolatriam suam, & ob hoc vt populus minus scandalizaretur, constituit templa idolorum extra Ierusalem in monte, ad quæ non iret populus, cum non essent in ciuitate: & sic minorem occasionem peccandi haberent. Dicendum igitur, quòd valde magis, & quasi sine comparatione peccauit Ieroboam, quàm Salomon in idolatria.

An omnibus computatis ex coniecturis, iudicare possimus peccata Ieroboam fuisse grauiora, quàm peccata Salomonis. Quæst. XVI.

QVAERETVR vlterius, coniungendo omnia peccata Salomonis, scilicet, tàm idolatriæ, quàm alia quatuor genera peccatorum
G eius, quæ supra posita sunt in quadam quæstione, an fuerint maiora, quàm peccata Ieroboam.

De idolatria respondendum est, quòd in hoc non potest dari omnino certa diffinitio: quia Ieroboam peccauit multoties in idolatria. Salomon etiam multoties: & insuper multa alia peccata fecit Salomon, quorum numerus, & grauitas nobis ignota sunt: ideo non potest benè fieri comparatio inter illa. Dicendum tamen videtur ex quibusdam signis generalibus, quantum colligi potest ex scriptura, quòd valdè maius fuerit peccatum Ieroboam, quàm omnia peccata Salomonis. Quod patet, quia Deus pœnam dedit Ieroboam, pro omnibus delictis suis, &
H pœnam dedit Salomoni, & posteritati suæ pro delictis eius: maior tamen fuit valde pœna data Ieroboam, & posteritati suæ, quàm Salomoni, & posteritati suæ. Nam pro peccato Salomonis, non priuata fuit posteritas eius Regno, sed solum ablata est quædam pars Regni; ipsi autem Ieroboam ablatum est Regnum totaliter, quãtum ad posteritatem suam; nam solum regnauit post eum Nadab filius eius duobus annis: deinde perijt tota posteritas sua, & transiuit regnum ad Regem Baasa de tribu Issachar.

Sed aliquis dicet, quòd ex hoc non probatur maioritas peccati ex parte Ieroboam. Nam tunc diceretur, quòd Saul magis peccauit, quàm Salomon: eo quòd propter peccata Saulis ablatum est Regnum
I toti posteritati suæ, supra primo libro, cap. 15. & præcedenti libro, cap. 7. Magis tamen peccauit valde Salomon, quàm Saul: cum Saul nunquàm coluerit idola, & Salomon multoties coluerit.

Item Salomon merebatur maiorem pœnam, scilicet, quòd tota posteritas sua priuaretur Regno: & tamen propter Dauid Deus voluit, quòd maneret semper Regnum in posteritate Salomonis, supra 11.

Dicendum est istud esse verum: nam maiorem pœnam merebatur Salomon: & nisi merita Dauid, & promissio ei facta a Domino de regno semper duraturo in domo eius impediuissent, fuisset priuata posteritas Salomonis, totaliter regno. Sed adhuc non obstante isto, maior pœna dabatur Ieroboam, quàm
K Salomoni. Quod patet, quia dato, quòd non intercidissent merita Dauid, solum priuaretur posteritas Salomonis regno, & tamen non occideretur aliquis de posteris Salomonis, vt colligitur supra 11. & infra sequenti cap. cum dicitur, Quòd Deus dimisit duas tribus ipsi Roboam propter Dauid: ergo vr̃, ꝙ nullã aliã pœnam ei relaxauit, nisi ꝙ non auferrentur illæ duæ tribus posteritati Salomonis: & tamen vltra hec punitus est Ieroboam, s. ꝙ filius suus moreretur nunc: & ꝙ postea delerentur omnes posteri eius morte vilissima, & ꝙ carerent sepulchro lacerati a canibus, & deuorati a volatilibus, infra in litera. Item non dicitur de Salomone, ꝙ Deus percuteret Israelitas propter peccata sua, & tamen de Ieroboam dr̃, & tradet Dñs

Israel

Israel propter peccata Ieroboam, qui peccauit, & peccare fecit Israel. Etiam dixit, quòd transferretur Israel vltra flumen, scilicet, vltra Euphratem, & duceretur in Assyrios: maius ergo erat peccatum Ieroboam, quàm peccatum Salomonis. Item de Ieroboam dicitur multotiens in hoc libro sequenti, & in 2. Paralipomenon. Quòd peccauit, & peccare fecit Israel. De Salomone autem non dicitur, quòd peccare fecerit Israel, vel Iudam: ergo tanquàm magis peccans nominatur ipse Ieroboam, & Salomon non: tanquàm ipse minus peccauerit. Dicendum igitur omnia peccata Salomonis simul sumpta, minora fuisse peccatis Ieroboam.

An Ieroboam peccauerit plusquàm omnes Reges Iuda, & Israel, qui fuerunt post ipsum: & plusquam Adam, & Eua, & omnes homines, qui fuerunt ante ipsum. Quæst. XVII.

B

QVAERETVR vlterius an peccauerit Ieroboam plusquàm omnes reges Iuda, & Israel, qui fuerunt post ipsum. Dicendum, quòd litera solum comparat hic Ieroboam ad præcedentes, & non ad aliquem sequentem: eo quòd dicitur, quòd operatus est malum Ieroboam super omnes, qui fuerunt ante ipsum. Satis tamen dicẽdum videtur, quòd ipse peccauerit plusquàm omnes reges Iuda, & Israel, qui fuerunt post ipsum. De regibus Israel patet, quia omnes coluerunt idola: fuit tamen culpa ipsorum minor, quia ipsi non ceperunt nouiter colere idola, sed a prædecessoribus suis habuerant illum cultum. Ieroboam autem nouiter cepit colere idola, dans formam, & incentiuum colendi: ergo valde magis ipse peccauit. Secundò patet, quia alij reges non coegerunt populum colere idola, sed iam populus erat instructus in cultu illo: & dato, quòd rex non iuberet colere idola: immo quod maius est fortè si rex aliquis Israel vetaret cultum idolorum, populus non obediuisset, eo quòd iam assuetus erat a multo tempore illi cultui. Magis ergo peccauit Ieroboam, quàm omnes reges Israel, qui post eum fuerunt. Item dicendum, quòd magis peccauit, quàm omnes reges Iuda, quia reges multi Iuda coluerũt idola, sequentes vsum prædecessorum suorum. Alij autem nouiter ceperũt colere illa, & tamen nulli peruenerunt ad tantam iniquitatem, ad quantam peruenit Ieroboam, quamquam fecerunt multa enormia, eo quòd nullus fuit, qui cogeret populum ad colendum idola, sicut coluit, & coegit Ieroboam. Sed obijcietur, quòd aliqui reges Iudæ polluerunt templum Domini, ponentes ibi idola, & altaria idolorum, vt patet sequenti libro, c.16. & 21. & 23. Hæc enim fecerũt Achaz, Manasses, & Ammon. Dicendum, quòd isti nimis peccauerunt in idolatria, scilicet, plusquàm Salomon, quia ille quamquam coluit idola, tamen nõ posuit illa in templo, nec etiam in tota vrbe Ierusalem, sed extra in monte Oliueti, supra 11. Isti autem reges posuerunt idola, & altaria idolorum in templo. Sed adhuc non tantum peccauerunt, sicut Ieroboam, quia Ieroboam coegit totum populum colere idola: isti autem reges neminem coegerunt ad colendum illa, sed ipsi pro se mali erant: maius ergo fuit peccatum Ieroboam, quàm omnium Regum Iuda, & Israel subsequentium. Item patet istud, quia de quocunque Rege malo colente idola, siue esset de regibus Iuda, siue Israel: dicitur, quòd ambulauit in vijs Ieroboam, qui peccauit, & peccare fecit Israel: ergo videtur, quòd ille ponitur, tanquàm maior inter omnes peccatores in idolatria.

C

D

E

A

An Ieroboam peccauit plusquam Adam, & Eua. Et an peccatum Adæ fuit maius peccatis omnium hominum, quia fuit causa illorum. Quæst. XVIII.

QVAERETVR vlterius cũ dicatur, ꝙ Ieroboam operatus est malũ super omnes, qui fuerũt ante ipsum, an peccauit plusꝙ̃ Adã, vel Eua. Aliquis dicet, ꝙ sic, qa Adam non coluit idola. Ieroboam aũt coluit illa nimis. Sed in cõtrarium dicet aliquis, ꝙ magis peccauit Adam, ꝙ̃ Ieroboam, & ꝙ̃ quilibet homo posterior, eo ꝙ peccatum Ieroboam fuit magnũ, quia fecit multos peccare, s. totum Israel inducẽdo ad peccandũ, & tñ Adam fecit peccare oẽs hoĩes. Nã oẽs in Adam peccauerunt. Ad Rom. 5. Ergo peccatũ suũ fuit maius sine cõparatione, ꝙ̃ peccatum Ieroboam. Respondendũ, ꝙ peccatũ Adæ fuit valde magnũ, qa nõ fuit obediens Deo in primo mandato, quod ei dedit; tñ maius fuit peccatũ Ieroboam. Causa huius est, qa aggrauatur peccatũ Ieroboam ex hoc, ꝙ fecit peccare totũ Israel: & sic peccatũ omniũ fuit peccatũ suũ. In Adam aũt solũ attenditur peccatum personale, s. ꝙ ipse non fuit obediens Deo. Quòd autẽ postea cæteri peccauerint, nõ fuit peccatũ Adæ, sed est sensus, ꝙ ex eo ꝙ Adam peccauit mortaliter, oẽs descendentes ab eo peccauerũt originaliter, quia nati sunt de massa infecta. Istud tñ peccatũ, nõ causatũ fuit ab Adã, sed a lege Dei, ſm quã aĩa in ipsa vnione sui ad massam infectã incurrit maculã originalem. Si aũt nõ esset illa lex, dato ꝙ peccasset Adã, nullus de nascentibus ab eo incurreret originalẽ maculã: nõ ergo fuit Adã causa originalis peccati directè: iõ nõ magis peccauit Adam, ꝙ ex peccato suo sequeretur peccatũ originale in posteris, ꝙ̃ ꝙ non sequeretur, sicut si aliqs peccaret cõtra regẽ, & iuberet eũ occidi, & oẽs de semine suo in æternũ esse seruos, mox vt qlibet nasceretur de stirpe eius, incurreret seruitutẽ, nõ tñ peccatũ istius effecit seruitutem, sed lex imposita a rege. Item qdquid sit, Adam non peccauit, vt posteri sui peccarẽt originaliter, sed solũ vt delectaretur in cibo, vel vt cõdescenderet vxori suę: Ieroboam aũt fecit idola, intentione inducendi populũ ad colendũ illa, & realiter coegit illos ad colendum vitulos, iubens ꝙ nemo iret in Ierusalem, sed omnes venirent ad colendũ vitulos, ideo peccatũ omnium Israelitarũ imputari debet ipsi Ieroboam, tanꝙ̃ ipse personaliter fecisset omnia illa peccata. Adæ autem non debet imputari aliquod peccatum posterorum, quia ipse non contulit causam ad peccata posterorum directè, sed per accidens: etiam quia non fuit intentio sua, vt peccarent posteri; ideo nullo modo debuit peccatum Adæ dici maius, vel minus incurrentibus nobis peccatum originale, quàm non incurrentibus, & sic peccatum Adæ solum est graue, inquãtum inobedientia illa ad Deum fuit grauis: peior tamen fuit iniquitas Ieroboam, quia colere idola peius est, ꝙ̃ non obedire Deo, vt patet supra 1. lib. cap. 15.

An Ieroboam peccauerit grauius, quàm omnes homines mundi. Quæst. XIX.

QVAERETVR vlterius an peccauerit Ieroboam, plusquàm omnes alij homines ante ipsum. Respondendum, quòd verba Dei solum intelligebantur de Regibus Iudæorum, scilicet, quòd plus ipse peccauit, quàm omnes Reges, qui fuerunt ante ipsum. Dicendum, quòd aut intelligitur, quòd plus peccauerit, ꝙ̃ omnes homines, s. simul sumpti, aut peccauerit plusquàm quilibet de hominibus per se. Primo modo dicendum, ꝙ nõ peccauit Ieroboam plusꝙ̃ oẽs hoĩes præcedentes: quia tunc diceret, ꝙ peccatum Ieroboam fuit maius, ꝙ̃ peccata omnia, quæ fa-

cta fuerunt a principio sæculi vsque ad tempus Ieroboam sumendo illa simul. Etiam sequeretur, quòd pœna debita Ieroboam in inferno esset maior multo, quàm pœna omnium hominum, qui ibi erant conferendo illam in vnum hominem: sed vtrumque istorum erat inconueniens, nec aliquis cõcedet hoc, ideo maiora erant peccata omnium hominũ simul, quàm ipsius Ieroboam. Si autem intelligatur de peccatis vnius hominis, ita quòd illa referrentur ad peccata Ieroboam, satis dubium videtur, sed poterit dici, ꝙ fuerit maius peccatum Ieroboam, quàm aliorum hominum, eo quòd non legitur sic fuisse aliquem regem, qui cogeret omnes subditos suos ad colendum idola, sicut coegit Ieroboam. Et dato, quòd ante eum fuerint aliqui reges, qui cogerent subditos ad colendum idola, sicut legitur de Nino rege, qui fecit statuam Beli patris sui, & coegit subditos ad colendum illam, postquàm quidam sponte illam coluerunt, vt refert Fulgentius in Mithologijs. Sed adhuc non videntur tantum isti peccasse, sicut Ieroboam: quia illi non erant subiecti legi Dei, quia nemo eos instruxerat. Iudæi autem erant instructi in lege a Deo data, in qua vetabatur valde cultus idolorum, intantum quòd solus Deus puniebat Israelitas hic pro cultu idolorum: Gentiles autem non puniebat in hoc sæculo pro his, vt patet Amos 3. Scilicet, Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ: iccirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras, quasi dicat, Super alios, quos non cognoui, dando eis legem, non visitabo iniquitates eorum. *Et fecisti tibi Deos alienos*. Vocantur Dij alieni, qui non sunt Dij, quia alienus est determinatio distrahens, sicut cum dicitur homo mortuus, vel dicuntur Dij alieni illi, qui non erant Dij, sed putabantur Dij a Gentilibus, & colebantur tanquàm Dij. *Et conflatiles*. Vocantur conflatiles, qui per conflationem, idest, resolutionem metalli in igne facti sunt, & isti erant vituli aurei, qui facti fuerant opere fusorio, sicut factus est vitulus, quem fecit Aaron. Exodi 32. *Vt me ad iracundiam prouocares*. Non accipitur ibi *Vt*, sicut causa finalis, quia non faciebat ad hunc finem vitulos Ieroboam, vt Deus prouocaretur ad iram, sed solum, vt non irent viri de regno suo in templum Domini in Ierusalem, & reconciliarentur ibi regi Roboam, vt patet supra 12. Sed, *Vt*, dicit hic causam consecutiuam, & ponitur sicut, *Et*, scilicet, quòd fecit Ieroboam vitulos, & per hoc prouocauit Deum ad iracundiam. *Me autem proiecisti post corpus tuum*. Scilicet, Non curasti de me, quasi dicat, Non habuisti me ante oculos tuos, vt attenderes quid ego vellem, & operareris illud, sed proiecisti me post corpus tuum, scilicet, nunquàm aspexisti ad me, vt scires quid deberes agere, tanquàm si essem post tergum tuum, & secutus es desideria tua laxis habenis. *Iccirco ego inducam mala super domum Ieroboam*. Scilicet, Inducam pœnas magnas super totam progeniem eius, & familiam suam. *Et percutiam de Ieroboam mingentem ad parietem*. Idest, Ego percutiam de stirpe Ieroboam omnes mingentes ad parietem, scilicet, omnes natos de familia sua. Iste modus loquendi est frequentatus in scriptura, quia erat modus vulgaris antiquus. Sic patet supra 1. libro, cap. 25. Cum iurauit Dauid, quòd non maneret de domo Nabal, mingens ad parietem vsque ad lucem matutinam, scilicet, nullus homo: nam istis competit mingere ad parietem. *Et clausum, & nouissimum in Israel*. Idest, Occidam omnes de stirpe sua vsque ad clausum, & nouissimum. Vocatur clausus ille, qui propter vilitatem, & ineptitudinem suam clausus tenetur, ne compareat in dedecus totius progeniei: vel ille, qui præ verecundia

F miseriæ suæ se occultat. Nouissimus vocatur minimus in dignitate, & valore in aliqua cognatione. Et sic est sensus, quòd non solum occiderentur omnes, qui erant viri nobiles, & in magna reputatione de domo Ieroboam, sed etiam illi, qui nullius valoris erant, ita vt nemo superstes esset. Iste modus est vulgatus in scriptura: ideo quandocunque Deus dicit de aliquo, quòd destruet eum totaliter, dicit, quòd occidet omnes vsque ad clausum, & nouissimum. Sic patet in prophetia dicta ad Iehu, contra Achab, sequenti libro, cap. 9. *Et mundabo reliquias domus Ieroboam*. Scilicet, Tollam omnes natos de illo, ita vt nullus maneat. *Sicut mundari solet fimus, vsque ad purum*. Quando enim fimus mundatur, nihil de

G eo manet; vt locus mundus sit: ita stirps Ieroboam mundanda erat, scilicet, vt nullus maneret de illa. Dicitur autem mundari fimus impropriè. Nam non potest mundari fimus, quia totus est impurus, sed mundatur locus fimi, expellendo eum inde. Ita stirps Ieroboam non erat emundanda; quia tota erat impura, sed erat emundanda terra, auferendo stirpem Ieroboam de illa. *Qui mortui fuerint de Ieroboam in ciuitate, comedent eos canes*. Ista erat magna pœna: quia non solum occidendi erant, sed etiam mansuri erant insepulti: & illi, qui in ciuitate morerentur, in ciuitate a nullo sepelirentur: ideo comederentur a canibus: quia nulla alia animalia sunt in ciuitate, quæ magis possent comedere quoscunque, quàm canes.

H *Qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aues cœli*. Scilicet, Nullus curaret sepelire illos, ideo comederentur ab auibus, & a bestijs. *Quia Dominus locutus est*. Idest, Necesse est hoc euenire, quia Dominus dixit illud: Nam non potest falsum esse verbum suum.

An ista pœna ligauerit Ieroboam, scilicet, quòd fuerit occisus, & non sepultus. Quæst. XX.

QVAERETVR, an ista pœna comprehenderit Ieroboam, scilicet, quòd occisus fuerit, & non fuerit sepultus.

Aliquis dicet, quòd comprehendit eum; quia propter ipsum data est ista pœna posteris suis; ergo

I a fortiori deberet ipsum comprehendere.

Respondendum, quòd ista pœna non comprehendit eum: quia ipse non occisus fuit, sed mortuus fuit morte naturali, & sepultus est. Istud patet, quia infra dicitur: Dormiuit Ieroboam cum patribus suis: dormitio autem significat mortem quietam, & naturalem: ideo non occisus fuit. Item patet, quòd sepultus fuerit, quia moriente eo, successit filius suus in regnum pacificè, vt patet infra: ergo verisimile est, quòd non relinqueret corpus patris sui insepultum. Item patet, quia ista plaga super domum Ieroboam, non venit eo viuente, sed viuente filio suo, ideo non occisus fuit ipse, nec intumulatus mansit, patet hoc sequenti cap. Item patet ex verbis sententiæ Dei, quæ

K diriguntur ad solam stirpem Ieroboam, & non ad ipsum: cum dicitur: Percutiam de Ieroboam mingentem ad parietem, & qui mortui fuerint de Ieroboam in ciuitate, comedent eos canes: qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aues cœli: & hic non fit mentio de Ieroboam, & sic non extenditur ad ipsum ista sententia.

Ad rationem in contrarium dicendum, ꝙ quamquam Ieroboam merebatur pœnas istas, sicut progenies sua, & adhuc plus, tamen Deus voluit, quòd progenies sua pateretur, & non ipse, reseruans ei pœnam pro alio sæculo.

An

An necesse fuit istas pœnas nunciari Ieroboam. Quæst. XXI.

QVAERETVR vlterius, an oportuit istas pœnas denunciari Ieroboam. Aliquis dicet, quòd non, quia siue denunciarentur, siue non, venturæ erant necessario, cum Deus vellet, quòd venirent: ideo nihil magis punirentur sic, quàm sic. Respondendum, quòd fuit necesse istas pœnas denunciari Ieroboam propter duo, primò propter ipsum, secundò propter stirpem suam. De primo patet, nam Deus volebat punire Ieroboam, qui valde peccauerat non solum in futuro sæculo, sed etiam hic: & quia disposuerat Deus, quòd moreretur Ieroboam, antequàm euenirēt ista mala; si nihil diceretur ei, haberet vitam hilarem, putās fęliciter successurum esse posteris suis; voluit ergo Deus punire Ieroboam. Primo, quia cum pugnaret contra Abiam regem Iudæ, perierunt quingenta millia virorum fortium de viris Ieroboam. 2. Paralipomenon 13. Puniuit ēt Deus Ieroboam in filijs suis; quia licet viuens non conspexit eorum calamitates, tamen prænūciatum est, quòd filij sui omnes occidendi erant, & non erant sepeliendi, sed comedendi a canibus, & a volucribus. Hæc autem recogitans Ieroboam pro calamitatibus stirpis suę affligeretur nimis, & haberet vitam infęlicem, quamquam viuens non respiceret calamitates stirpis suæ; si tamen ista non reuelarentur ei, nō affligeretur pro stirpe sua nullam calamitatem futuram existimans; ideo quantum ad eum, vt puniretur oportuit, quòd Deus reuelaret ei pęnas istas. Secundum fuit propter filios suos; quia ipsi occidendi erant gladio, & ad istos dupliciter oportebat, quòd reuelarentur istæ pœnæ. Primo, quia siue reuelarentur, siue non, illi occidendi erant; essent tamen toto tempore hoc securi, hilarem ducentes vitam, quousque irrueret in eos repentina calamitas, & sic minor esset pœna illorum, quia hilarem haberent vitam, licet mortem haberent miseram; cum autem nunc reuelaretur pœna ista Ieroboam, & filijs suis, affligerentur dum viuerent; & sic esset pęna illorum maior. Secūdum erat, quia in ista prophetia prænunciabatur, quòd filij Ieroboam non erant sepeliendi, sed lacerandi ab auibus, & comedendi a canibus. Si autem non prænunciaretur istis, cum nunquàm essent sensuri istam pœnam, quia post mortem euenit; nihil magis punirentur, quòd non sepelirentur, quàm quòd sepelirentur, ideo ad hoc, quòd non sepeliri esset eis pœna, oportebat, quòd prænunciaretur sibi, & tunc ipsi cogitantes, quòd non erant sepeliendi, sed ignominiosè, tanquàm asinorum cadauera ab auibus, & canibus lacerandi, affligerentur nimis, & istud esset eis in pœnam, sed non poterat fieri, nisi prænunciaretur eis per Prophetam, ideo debuit prænunciari.

Quando completa sunt mala prænunciata contra domum, & stirpem Ieroboam, & per quem. Quæst. XXII.

QVAERETVR vlterius, quando completa sunt ista, quæ prænunciauit Deus contra stirpem Ieroboam. Dicendum, quòd non fuerunt completa eo viuente, sed post mortem eius duobus annis. Nam Ieroboam mortuus est in pace, cum dicatur infra, quòd dormiuit cum patribus suis; successit autem filius eius Nadab in regno, regnauitque duobus annis, & fuit malus vir; ideo surrexit contra eum quidam vir nomine Baasa de tribu Issachar; & cum illo ferè totus Israel coniurauit contra Nadab: obsederuntque eum in Gebbethon vrbe Philisthinorum, & occisus est. Tunc populus cum indignatus esset contra Ieroboam, & stirpem suam, occiderūt omnes ma-

A sculos de stirpe eius, & quia erant odiosi eis, noluerunt sepelire illos, sed mortuos relinquebant quosdam in agros, & alios in ciuitate; ibique a canibus, & volucribus lacerabantur. De hoc patet infra 15. cum dicitur: Cumq́; regnasset percussit omnem domum Ieroboam, non dimisit, nec vnam quidem animam de semine eius, donec deleret eum, iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Ahiæ Silonitis. *Tu igitur surge, & vade in domum tuam.* Scilicet, Non cures super hoc quærere amplius, quia ista est voluntas Dei de statu viri tui, & domus suæ. Ex hoc patet, quòd vxor Ieroboam nihil locuta est Ahiæ, quærendo ab eo: quia antequàm ipsa inciperet quærere respondit ei Ahias: & postquàm respondit ei non opus

B fuit, quòd ipsa aliquid vltra quæreret, nec quæsiuit, sed recessit in domum suam.

Et in ipso introitu pedum tuorum in vrbem morietur puer. Idest, Cum posueris pedes in porta vrbis, expirabit puer. Et sic quando veneris in domum erit iam mortuus. Hoc autem prædixit Ahias ad magis certificandum de futuris: quia cum istud reperiret verum vxor Ieroboam, crederet omnia vera esse futura, quæ prædixerat Ahias.

Et planget eum omnis Israel, & sepeliet. Iste erat filius regis, & mortuus est viuente patre suo Ieroboam in pace: ideo sicut filius regis solenniter deploratus est a toto Israel, & sepultus fuit honorabiliter. Dicitur autem hoc de isto puero, quia nullus alius de stirpe

C Ieroboam deploratus est, nec sepultus. *Iste enim solus de Ieroboam inferetur in sepulchrum.* Idest, De stirpe Ieroboam solus iste sepelietur, & plangetur: cæteri vero occidentur, & canibus, auibusq́; tradentur in escam. *Quia inuentus est super eum sermo bonus a Domino Deo Israel in domo Ieroboam.* Idest, Nullus alius sepelietur, quia contra eos processit sermo malus diuina sententia dura, quam nunciauit Ahias, dicens: Ego missus sum ad te durus nuncius, supra in litera, sed erga istum inuentus est bonus sermo Domini, idest, bona sententia clemens, ne puniretur cum reliquis posteris Ieroboam.

D *Quomodo nullus post istum filium Ieroboam de domo eius sepultus est. Quæst. XXIII.*

QVAERETVR quomodo potuit esse, quòd nullus post istum de domo Ieroboam sepeliretur. Respondendum, quòd hoc fuit, quia iste puer mortuus est paruo tempore ante mortem Ieroboam: & ob id exhibita sunt ei funeralia honorifica. Mortuo autem Ieroboam regnauit per duos annos filius eius Nadab: in fine quorum occisus est, tam ipse Rex, quàm cæteri fratres sui, filij Ieroboam, & etiam nepotes: ita vt nullus maneret de stirpe illa, & omnes occisi sunt simul: & quoniam per odium populi occidebantur, nulli concessum est

E sepulchrum, sed relinquebantur lacerandi auibus, & canibus: & quia inter mortem istius pueri, & mortem Regis Nadab, quando ista facta sunt, modicum tempus intercidit, nullus interim mortuus est de stirpe Ieroboam, quia alioquin ille sepeliretur honorifice, sicut decebat creatos regali semine, sed quia omnes viuebant, consumpti sunt infelici morte, simul cum ipso Nadab: & sic nullus præter istum puerum de posteris Ieroboam, sepultus est. Hoc autem intelligendum est de viris, siue magnis, siue paruulis: quia omnes gladio ceciderunt, ne residuus esset aliquis de stirpe illa, qui posset postea petere Regnum: ideo nullus de viris sepultus est. Secus autem de fœminis, si aliquæ erant de stirpe Ieroboam: quia illę non occiderentur, cum nulli

vnquam hostes soleant occidere fœminas: & consequenter viuerent, & non carerent sepulchris. Nam eas viuere non præiudicabat Regi nouo: quia fœminæ non competit ius regnandi. Etiam quia fœmina non posset congregato exercitu suscitare tumultum contra nouum Regem.

Quomodo intelligitur, quòd inuentus est bonus sermo a Domino, super puerum. Quæst. XXIIII.

QVAERETVR vlterius, quomodo dicitur, quòd fuit inuentus bonus sermo super istum puerũ a Domino. Respõdent Hebræi, quòd iste puer fuit bonus, quia quando Ieroboam fecit vitulos timẽs quòd aliqui de populo latenter irent ad colendũ Dominum in Ierusalem, posuit milites insidiantes in locis, per quę transituri erant in Ierusalem, vt occiderentur transeuntes. Iste autem puer, qui nõ erat multum puer, impediuit istud fieri, quantum potuit, permittẽs quoscunque volentes ire in Ierusalem, quòd irent, & ob hoc Deus placatus est illi. Hoc autem colligunt Hebræi, quia vbi nos dicimus, inuentus est bonus sermo a Domino, dicitur in Hebræo inuenta est bona res super istum puerum, scilicet, inuentus est bonus actus, & propter hoc non fuit condemnatus cum cæteris. Vel dicendum, quòd inuentus est bonus sermo Domini super eum, idest, sententia mollis; cõtra alios autem inuenta est sententia dura, quæ vocatur sermo malus. Et sic dato, quòd nõ præcessissent aliqua opera, Deus voluit misereri huic, & non alijs ex liberalitate sola, iuxta illud: Miserebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. Exodi 33. & ad Roman. 9. Quòd autem Deus vellet misereri huic, erat, quòd inueniretur super eum bonus sermo Domini: quia propter clementiam, bene sententiabat de eo. *Constituet autem sibi Dominus Regem super Israel, qui percutiat domum Ieroboam.* Scilicet, Constituam Regem Baasa, qui occidet omnes de domo Ieroboam. *In hac die, & in hoc tempore.* Idest, Nunc constituam Regem, qui deleat domum Ieroboam.

An Baasa compleuit sententiam Dei contra stirpem Ieroboam. Et Baasa quomodo constitutus fuit Rex. Quæst. XXV.

QVAERETVR quis Rex fuit iste, & quomodo fuit constitutus a Deo. Respondendum, quòd iste fuit Baasa de tribu Issachar, qui coniurauit contra Nadab Regem Israel, filium Ieroboam, & occidit eum. Iste autem fuit, qui compleuit sententiam Dei super domum Ieroboam, scilicet, occidendo omnes tam magnos, quàm paruulos, nec relinquendo quemquam de stirpe illa, tradendoque omnes canibus, & volatilibus, sequenti cap. Cum autem dicitur, quomodo fuit a Deo constitutus in Regem: poterat dici, quòd fuit constitutus eo modo, quo omnes qui regnum, vel aliquam potentiã accipiunt, accipere dicuntur. Nã oĩs potentia a Deo est. ad Rom. 13. De hoc declaratũ est satis supra 2. in quadã quæstione, vbi ponuntur modi, qbus qlibet rex a Deo constitutus dr̃, siue bonus, siue malus sit: & quantũ ad hoc generaliter poterat dici Baasa constitutus in regem a Deo, sed iste est modus generalis. Secũdus modus est specialis, s. qa Deus disposuerat occidere gladio oẽm posteritatẽ Ieroboam, & priuare illã regno: ideo oportebat, ꝙ institueret aliquem executorem. Istũ autẽ voluit esse Baasa; & ad hoc voluit, ꝙ esset rex, vt deleret omnẽ domũ Ieroboã, qa aliàs non posset. Tertio modo dr̃ cõstitutus specialiter a Deo, inquantũ ipse specialiter adiuuit eum, ad hoc ꝙ esset rex, qa non erat Baasa de semine

F regio. Quòd ergo posset contra Nadab regem Israel, qui pacificè rex erat, & deleret eum, atq; stirpem suã, non erat sine Dei dispositione, & adiutorio speciali, vt cuncta prospera euenirent, & præualeret contra potentissimum virum: & de paruo statu subito ascenderet ad solium regni. Quarto modo specialiter constituit Deus Baasa in regem, inquantum dedit ei totum populum fauentem sibi fideliter contra Nadab, quod raro euenit; quia fides populi incerta est, ideo non potuit talis fauor, & fides populi conciliari, sine Dei speciali voluntate, in cuius manu sunt corda omnium hominum, & conuertit illa ad omnia, quæ vult, iuxta illud Prouerbiorum 21. Sicut diuisiones aquarum, sic cor regis in manu Domini; & quocunque
G voluerit, vertet illud. Ita enim est de cordibus aliorum virorum; quia æqualiter Deus potest super reges, & super alios. Sic autem Deus dicitur constituisse in regem ipsum Iehu, vt deleret totam stirpem Achab, sequenti libro, cap. 9.

Quomodo dicitur, Constituam Regem in hoc die, cum Baasa non fuerit illa die constitutus. Quæst. XXVI.

QVAERETVR vlterius, quomodo dicitur hic in hac die, & in hoc tempore constituam regem, qui percutiat domum Ieroboam. Nam Baasa non fuit constitutus illa die in regem. Nam post hoc aliquanto tempore vixit Ieroboam, cui successit
H in regno filius eius Nadab, regnauitque duobus annis, & postea occisus est a Baasa, & tunc Baasa factus est rex, sequenti cap. Respondendum est, quòd Baasa non fuit constitutus in regem vsque ad aliquot annos, & tamen quia constitutio eius certa erat, sicut si iam esset, loquitur scriptura de illa in præsenti, quia quod præsens est, certum est; sic enim dicitur supra 1. libro, cap. 13. Quandò peccauit Saul offerendo sacrificium in Galgala, antequàm veniret Samuel. Nam ibi dixit Samuel ad Saulem: nequaquam regnum tuum vltra consurget; quæsiuit enim Dominus virum, iuxta cor suum, & præcepit ei, vt esset dux super populum suum, eo quòd non seruaueris, quæ præceperit Dominus. Et tamen manifestum
I est, quòd nondum Deus dixerat Dauid, quòd esset dux super populum suum, sed post aliquot annos illud dixit, quando iuit Samuel ad vngendum eum, eodem libro, cap. 16. Quot anni autem interciderint inter hæc, patet ex eis, quæ declarata sunt, eodem libro, cap. 13. & 16. in principijs eorum. Dicitur tamen, quòd iam Deus præceperat eo, quòd certum erat, quòd prę cepturus esset, ac si iam præcepisset. Aliter potest dici, quòd Deus dixit hoc propter breuitatem temporis, quia post paucos annos istud futurum erat; ideo iam videbatur in esse. Vel aliter dictum est ad affligendum Ieroboam, & stirpem suam, vt non putarent istam pœnam euenturam eis, post multos annos, sed breuissimè. Huic autem concordat satis, quod iam dixerat Ahias, scilicet, quòd nullus de
K stirpe Ieroboam, sepeliretur præter istum puerum, qui nunc moriebatur: & tamen necesse erat, quòd si magno tempore dilataretur ista sententia, moreretur aliquis de stirpe Ieroboam interim, & ille sepeliretur, quia nondum aduenerat completio sẽtẽtiæ, ideo vt nullus naturaliter moreretur ante tempus cõpletionis sententiæ, oportebat, quòd in breui illa compleretur. Aliter potest dici, & fortè verum est, quòd illa die, qua locutus est ista Ahias ad vxorem Ieroboam, incepit conspirare Baasa contra Ieroboam ad tollendum Regnum, & non præualuit toto tempore Ieroboam, & in morte eius etiam populus non consensit Baasæ, sed institutus est Nadab filius Ieroboam

boam per regem: qui cum regnasset pauco tempore, scilicet, minus quàm duobus annis, habuit populum exosum, eo quòd malus erat ambulans in vijs patris sui: & tunc concitauit Deus contra eum populum ad odium, habuitque opportunum tempus ipse Baasa ad conspirationem suam: & cum totus populus consentiret ei, occiderunt Nadab Regem, & totam posteritatem Ieroboam; & quia die illa, qua Ahias locutus est ad vxorem Ieroboam cœpit ista conspiratio, per quam factus est postea Baasa Rex, dicitur constitutus Rex in die illo, quo locutus est Ahias ad vxorem Ieroboam eo modo, quo dicimus rem existere, quandocunque existit sua causa: quia omnis effectus existit in causa. Et dato, quòd nondum habuerit realem subsistentiam, acquirit existentiam quandam, dum causa proxima incipit esse. *Et percutiet Dominus Deus Israel, sicut moueri solet arundo in aqua.* Scilicet, Non solũ punietur posteritas Ieroboam pro peccato eius, sed etiam totus Israel, quia ipse peccare fecit eum, & populus consensit ei peccanti. Et dicitur: sicut solet moueri arundo in aqua, scilicet, quia arundines faciliter mouentur in aqua, quocunque vento impellente, aut leui aquarum decursu: ita Israel incideret in magnas calamitates, & Deus faceret eum tam passibilem, vt a quocunque insurgente contra eum posset percuti. *Et euellet Israel de terra hac bona, quam dedit patribus eorum.* Scilicet, Non solum punietur Israel ab insurgentibus in eum manendo in terra hac, sed etiam quod infelicius est, euelletur de hac terra bona, & ducetur in captiuitatem. Et istud erit extremum malorum, quia postquàm iuerit in captiuitatem nunquàm redibit, & dicitur de hac terra bona, quasi dicat, pœna erit eis, quòd expellantur de terra bona, & ducantur in terram miseram. *Et ventilabit eos trans flumen.* Idest, Ducet eos in captiuitatem vltra Euphratem. Ventilare est ad ventum proijcere: & propriè pertinet ad paleas mixtas granis in area, quæ tolluntur in altum, simul cum granis, vt paleæ præ leuitate a vento ferantur: & grana præ grauitate cadant in locum suum, & hoc artificio grana a paleis segregentur. Sic enim Israelitæ, tanquàm paleæ inutiles mouerentur a vento, & non manerent in loco suo cum granis, scilicet, in terra illa bona, quam a principio habuerant, sed impetu venti furoris Domini longe ferrentur in terram Assyriorum. Nam positi sunt apud flumina terræ Medorum, scilicet, apud Hailam, & Goza, vt patet sequenti lib. cap. 17. Istud autem fuit factum multo tempore postea, scilicet, tempore Regis Achaz, vt patet sequenti libro, cap. 17. Dicitur autem vltra flumen, idest, vltra Euphratem ad ciuitates Medorum. Vocatur autem Euphrates flumen absolutè non expresso proprio nomine, eo quòd istud erat maximum flumen terræ Israel. Nam transit Euphrates per latus Septentrionale terræ Israel, vt patet Genes. 15. Scilicet, A flumine Aegypti vsque ad flumen magnum Euphratem. Idem patet Deuteronom. 11. & Iosue 1. Et aliquando vocatur fluuius absolute, sicut hic, vt patet Exodi 23. Scilicet, Ponam terminos vestros a mari rubro vsque ad mare Palæstinorum; & a deserto vsque ad fluuium, & vocatur ibi fluuius Euphrates.

Quando Israel motus est, sicut arundo in aqua.
Quæstio. XXVII.

QVAERETVR cum supra dicatur, quòd dabit Dominus Israel, vt percutiatur, sicut arundo mouetur in aqua, quando fuit hoc completum. Responderi potest, quod potest assignari duplex tempus huius completionis. Vnum est in bello,

A quod habuit Ieroboam cum Abia Rege Israel. Nam postquàm regnauit decem & octo annis Ieroboam mortuus est Roboam Rex Iuda, cui successit filius eius Abia: iste pugnauit contra Ieroboam, & fuit bellum atrocissimum. Nam perierunt de viris Israel quingenta millia, quanta multitudo non legitur vnquàm deleta in vnico conflictu. Hoc patet 2. Paralipomenon 13. Et ex die illo humiliatus est Israel: nec ausus fuit Ieroboam vltra pugnare contra regnum Iuda: & tunc percussus est Israel nimis cum perirent quingenta millia virorum, quæ erant magna pars populi. Et fuit motus Israel, sicut arundo: quia licet viri de regno Iuda pauci essent, occiderunt facillime quingenta millia de Israel. & tunc erunt hic duæ sen-

B tentiæ Dei contra Israel. Vna erit, quòd Israel percuteretur a regno Iuda. Alia quòd ducerentur Israelitæ captiui in terram alienam. Alio modo potest dici, quòd completio ista fuerit tempore Regis Salmanasar Regis Assyriorum, qui transtulit Israelitas de terra sua in terram Medorum. sequenti libro, cap. 17. Et tunc erit eadem sententia, scilicet, quòd Israelitæ mouerentur, sicut arundo, & quòd expellerentur de terra sua. Et istud satis conuenit literæ, quia moueri sicut arũdo pertinet ad mobilitatem Israelitarum tempore Salmanasar, scilicet, quia faciliter ab eo expugnati sunt. Etiam, quia tunc de terra sua translati sunt, in quo moti sunt, sicut arundo quando eam venti flatus impellit.

C

Terra Medorum, an esset ita bona sicut terra Chanaan.
Quæstio. XXVIII.

QVAERETVR vlterius, quomodo ponitur hic in pœnam, quòd Israelitæ euellerentur de hac terra bona, quia terra illa, ad quam portati fuerunt, erat sicut terra ipsorum. Nam dixit eis Salmanasar, quòd duceret eos in terram, quæ similis erat terræ suę, & erat terra vinearum, & terra omnium fructuum. Patet hoc de rege Sennacherib, qui successit Regi Salmanasar in regno Assyriorum, & volebat transferre tribum Iuda, & Beniamin ad ciuitates Me-

D dorum, ad quas translatæ fuerant decem tribus, & tamen dixit, Facite mecum quod vobis est vtile: egredimini ad me, & comedet vnusquisque de vinea sua, & de ficu sua, donec veniam, & transferam vos in terram, quæ similis terræ vestræ est, in terram fructiferam, & fertilem vini terram panis, & vinearum terram oliuarum, & olei, ac mellis, & viuetis, & non moriemini. sequenti libro, cap. 18.

Respondendum, quòd fortè terra illa Medorum, ad quam Sennacherib volebat transferre Iudam, & Beniamin, non erat terra bona, sicut terra Israel. Nam frigidior erat, & fortè non ita fructifera: dixit tamen illa Sennacherib ad inducendum Israelitas, scilicet, Iudam, & Beniamin, vt egrederentur ad eum

E sine bello; & satis verisimile est, quòd mentiretur in fauorem suijpsius. Aliter potest dici, quòd dato, quòd terra Medorum esset ita fructifera, sicut terra Israel: & adhuc plus lamentabile erat Israelitis transferri de terra sua, in qua nati fuerant ipsi, & patres eorum a principio. Nam magna pietate afficitur homo ad patriam natalem, eo quòd inde contrahit quãdam partem esse sui: cum locus sit principium generationis per hoc, quòd conseruat virtutes defluxas a corporibus cœlestibus in se, & illę sunt principium effectiuum in generatione. Quamquam ergo natalis patria miserabilis sit, magis afficitur homo ad eam, quàm ad quamcunque aliam. Et ita non magis afficitur aliquis ad terram suam, quamq̃ vberrima sit, q̃ alius ad suam, licet sterilis sit: sic ait Seneca in Epistolis,

lis, scilicet, Vadit Vlisses ad Itacæ suæ saxa, sicut Agamemnon ad Micenarũ nobiles muros. Nemo enim patriam, quia fertilis est, sed quia sua est dilexit. Dolerent igitur nimis Israelitæ, quòd transferrentur de terra sua, & potissimè cum terra sua valde bona esset, ideo expressum est in pœnam, quia euellerentur de terra bona.

An propter peccata Ieroboam Israelitæ translati fuerint in Assyrios. Et quòd Ieroboam fuit principium perditionis Israelitarum. Quæst. XXIX.

QVAERETVR vlterius, an propter peccata Ieroboam translati fuerint Israelitæ in Assyrios. Aliquis dicet, quòd sic, quia litera dicit hic, quòd euellet Dominus Israel de terra bona, & ventilabit trans flumen, & sequitur quòd tradet Dominus Israel propter peccata Ieroboam, qui peccauit, & peccare fecit Israel. Respondendum, quòd Ieroboam fuit principiũ perditionis Israelitarũ, quia illi translati sunt de terra sua propter idola, quæ coluerunt, vt patet hic, & sequẽti libro, cap. 17. Sed ante Ieroboam Israelitæ non colebant idola, quia tempore Dauid omnes colebant Dominum. Deinde Salomon propter vxores suas coluit idola, & tamen non declinauit cum eo Isräel ad idola: postea autem Ieroboam coluit idola, & coegit populum colere ex causa assignata, supra 12. Et sic habuerunt occasionem perditionis Israelitæ. Dicendum tamen, quòd propriè loquendo, Israelitæ non translati sunt ad Assyrios propter peccata Ieroboam, quia peccatũ Ieroboam fuit, quòd ipse coleret idola, & quòd induceret, atque cogeret idolum ad colendũ, & pro hoc solus Ieroboam cum stirpe sua punitus est pœna, quæ supra exprimitur. Peccata autem populi fuerunt, quòd populus assentiret Ieroboam in introducẽti idola, & quòd illa postea sponte coleret. Et tunc dicendum, quòd peccatum populi, aut consideratur pro malo, quod fecit viuente Ieroboam, aut pro malo, quod egit postea sub alijs Regibus vsquequo ductus est ad Assyrios. De primo dicendum, quòd Israelitæ satis iustè merebantur transferri de terra sua ad Assyrios, pro idolatria, quam exercuerunt viuente Ieroboam, Deus tamen, qui clementissimus est, disposuerat non euellere eos de terra propter ista sola peccata, ideo si recessissent de cultu idolorum post mortem Ieroboam, nunquam redeuntes ad illum, non fuissent translati in terram Medorum. Si autem accipiantur peccata populi pro omnibus peccatis, quæ egit post mortem Ieroboam, vsquequo translatus est ad Assyrios, verum est, quòd propter illa de terra euulsus fuerit. Alioquin etiam si multo tempore post mortem Ieroboam coluissent idola, & non continuassent vsque ad tempus Regis Oseę, quando pugnauit Salmanasar cõtra Samariam, non fuissent translati de terra sua. Fuit igitur translatus populus propter peccata sua, & non Ieroboam: quia tamen Ieroboam fuit auctor istorum peccatorum populi, immo violentus introductor, & fortè si ipse non coegisset a principio Israelitas ad colendum idola, nunquàm coluissent ea, & consequenter non translati fuissent de terra sua: ideo bene dicitur, quòd translati sunt propter peccata Ieroboam, & sic dicitur hic in litera, sic etiam sequenti libro, cap. 17. Cum ponitur causa translationis Israel ad Assyrios dicitur: Separauit enim Ieroboam Israel a Domino, & peccare eos fecit peccatum magnum, & ambulauerunt in vniuersis peccatis Ieroboam, non recesserunt ab eis vsquequo auferret Dominus Israel a facie sua, sicut locutus fuerat in manu Prophetarum. *Quia fecerunt sibi lucos, vt irritarent Dominum.* Idest, Fecerunt sibi al-

F taria, & apud illa plantauerunt arbores condensas, vt esset locus vmbrosus, & talia loca vocantur luci, quasi luce carentes, vel lucus de luceo luces per antiphrasin, quia non lucet cum sit opacus, vel vmbrosus. Et ista erat consuetudo altarium apud Gentiles ad vacandum libidini, vt sequenti cap. declarabitur. Israelitæ autem constituerunt altaria multa in locis vmbrosis ad colendum ibi idola, secundum ritum Gentilium, & istud Deus maxime abominabatur. Et dicitur vt irritarent Dominum, idest, prouocarẽt eum ad iram, scilicet, quia sequebatur necessario Deum prouocari ad iram Israelitis facientibus lucos. *Et tradet Dominus Israel.* Scilicet, In potestatem Assyriorum, vt transferatur in terram ipsorum. *Propter peccata Ieroboam.* Non

G propter peccata, quæ ipse fecit, sed propter illa, quæ Israelitas agere docuit, vel induxit, aut compulit, vt supra declaratum est, & istud sonat litera sequens, scilicet, *Qui peccauit, & peccare fecit Israel.* Scilicet, Ieroboam peccauit, quia ipse vitulos fecit aureos, & eos primo coluit: fecit autem peccare Israel, inquantum ad peccandum compulit, & hãc consuetudinem postea secuti Israelitæ meruerunt transferri de terra sua.

Prophetia de translatione Israel, an potuerit esse falsa. Et præcognitio Dei, an auferat libertatem nostram. Quæst. XXX.

H QVAERETVR quomodo Deus dixit, quòd Israelitæ euellerentur de terra sua trans flumen. Nam videtur, quòd ista prophetia poterat esse falsa, quia Deus non disposuerat Israelitas trãsferre de terra sua pro solis peccatis, quæ facerent tempore Ieroboam, sed pro illis, quæ facturi erant postea vsque ad tempus Oseæ, qui fuit vltimus Rex Israel, vt supra declaratum est. Poterat ergo esse, quòd Israelitæ conuerterentur ab idolatria sua ad cultum Dei, & non trãsferrentur ad Assyrios, essetque Prophetia falsa. Respondendum, quòd ista prophetia poterat intelligi secundum merita, & dispositionem eorũ, contra quos dicebatur, & quia dicebatur contra Israelitas, qui tunc merebantur secundum peccata sua transferri de terra, dictum est, quòd transferrentur: si tamen

I ipsi conuerterentur, mutaretur dispositio eorum, & non mererentur transferri, & consequenter non eijcerentur de terra: & quamquam non eijcerentur non esset prophetia falsa, quia illa non significabat absolute, quòd Israelitæ transferendi essent in terram Assyriorum, sed quòd transferrentur si manerent in illa dispositione. Aliter potest dici, quòd diceretur ista prophetia secundum firmam Dei sententiam, & tamen non ob hoc esset falsa, quia licet Israelitæ poterant conuerti, & Deus hortabatur eos per Prophetas, vt cõuerterentur, vt patet sequenti libro, cap. 17. Sciebat, quòd non conuerterentur, & sic verum esset infallibiliter, quòd transferrentur de terra. hoc autem Deus certissimè sciebat, ac si iam esset. Sed obijcie-

K tur, quòd adhuc non stet, quia dato, quòd Israelitæ non conuertendi essent ad Dominum, & ob hoc futura esset vera prophetia, tamen poterant conuerti, & sic poterat esse falsa prophetia. Nam sicut data conuersione eorũ, actualiter dabatur falsitas actualis prophetiæ: ita data possibilitate cõuersionis, dabatur possibilitas falsitatis propositionis. Et tamẽ ea, quæ Deus dicit, & asserit non solum nõ debent esse falsa, sed etiã debent esse talia, quæ non possunt esse falsa. Si autem dicas, quòd ista prophetia dicta secũdum firmam Dei sententiam, nec futura erat falsa, nec etiam poterat esse falsa, dabitur necessariò, quòd Israelitæ non possent conuerti ad Dominum; & sic tolleretur libertas arbitrij propter prophetiam Dei. Et hoc est, ꝙ multi conque-

conqueruntur, scilicet, ꝙ præcognitio Dei auferat libertatem nostram. Dicendum, ꝙ ista prophetia dicebatur ſm diſpoſitionem, & merita Iſraelitarum: ideo poterat mutari, & tñ non eſt incōueniens aliquod cōcedi illam dictam fuiſſe ſm firmam Dei ſentētiam, ſicut multæ aliæ dicuntur. Et dicendū tunc, ꝙ impoſſibile erat iſtam eſſe falſam, & tñ nō cogebantur Iſraelitæ manere in cultu idolorū, ſed poterant libere conuerti. Quomodo autē ſtet omnimoda libertas cū prophetia Dei, ſignificante peccata aliquorum permanſura eſſe vſque ad finem, declaratum fuit ſatis in quadam qōne magna de præſciētia Dei, circa finem eius, quam poſuimus, Ioſue 11. *Surrexit itaque.* Hic ponitur tertium huius partis, in quo puer moritur, & dicitur. *Surrexit itaque vxor Ieroboam.* Scilicet, De domo Ahiæ Prophetæ, quia iam prænunciata fuerant omnia, de quibus quærere voluerat, & multo plura. *Et abijt, & venit in Terſa.* Terſa, eſt ciuitas, in qua tunc morabatur Ieroboam, & ibi erat ſedes regni, omneſque reges Iſrael habebant ſedem regni in Terſa, vt patet de rege Baaſa, ſequenti cap. De quo dicitur, quòd regnauit vigintiquatuor annis in Terſa, infra 16. Dicitur, quòd regnauit Ela filius Baaſa in Terſa ſuper Iſrael. Hoc autem fuit quouſque ciuitas Samariæ nobilitata fuit, quando dicitur, ꝙ ædificata fuit in monte Somer, infra 16. Nam ex eo tempore fuit ſedes omnium regum Iſrael in Samaria. Nunc autem erat in Terſa, & ibi mortuus eſt filius Ieroboam. *Cumque ingrederetur limen domus puer mortuus eſt.* Intelligitur iſtud de ingreſſu vxoris Ieroboam in portam vrbis, & non in portam domus ſuæ: quia Ahias dixerat. In ipſo introitu pedum tuorum in vrbem morietur puer. Ideo quando acceſſit ad vrbem mortuus eſt. Si autem velimus intelligere hic de limine palatij regalis, dicetur, ꝙ puer mortuus eſt, ideſt, mortuus iam erat. *Et ſepelierunt eum.* Scilicet, In honore regio, quia erat filius regis, & fit mentio, quòd ſepultus eſt ad differentiam aliorum deſcendentium de Ieroboam, quia nullus illorum ſepultus eſt, vt patet ſupra. *Et planxit illum omnis Iſrael.* Faciendo planctum ſolennem, ſicut ſolet fieri pro filijs Regum. *Iuxta ſermonem Domini, quem locutus eſt in manu Ahiæ Prophetæ.* Scilicet, Deus dixerat per Ahiam, ꝙ iſte moreretur illico, vt accederet vxor Ieroboam ad ciuitatem, & quòd ſepeliretur, & plangeretur a toto Iſrael, vt patet ſupra, & ſic factum eſt. *Reliqua autem verborum Ieroboam.* Scripta fuerat hiſtoria Ieroboam incompletè: ideo remittitur hic ad alios libros, in quibus plenè habetur iſta hiſtoria. *Quomodo regnauit.* Scilicet, De modo regni ſui, qualiter ſe habebat ad ſubditos, & ſi ſtatuebat inter eos aliquas leges bonas, vel malas pro communicatione politica. *Et quomodo pugnauit.* Iſtud eſt bellum, quod habuit cum Abia rege Iuda filio Roboam, in quo perierūt de Iſraelitis quingenta millia virorum: de quo 2. Paralipomenon 13. *Ecce ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Iſrael.* Scilicet, Hic non ſunt completè ſcripta, ſed ibi habentur pleniſſimè.

Quis eſt liber verborum dierum regum Iſrael, & quare non habetur in canone. Quæſt. XXXI.

QVAERETVR quis eſt liber iſte verborum dierum regum Iſrael. Aliqui dicunt, quòd iſte ſit liber Paralipomenon, & inducunt ad hoc, quia iſta hiſtoria habetur in 2. Paralipom. cap. 13. Item patet ex nomine libri: quia in Hebræo vocatur liber ille Dibrehaiamim, quod interpretatur verba dierum. Sed dicendum, ꝙ non ſit liber iſte Paralipomenon. Primo patet, quia iſte liber allegat librū verborū dierum regum Iſrael: ergo oporte, tquòd prius

A ſcriptus eſſet, quàm iſte, & tamen liber Paralipomenon ſcriptus fuit poſt iſtum, eo ꝙ ille fuit ſolū ad ſupplendum ea, quę minus habebātur in libris alijs hiſtoricis ſacræ ſcripturæ, & principaliter ad ſupplendū ea, quæ deficiebant in Geneſi, & in libris Regum: quod apparet, quia ſiqs diligenter inſpiciat librū Paralipomenon, reperiet, vt cōmuniter, ꝙ ea, quæ non habentur hic ſcribuntur ibi: & ea, quę habentur hic, ſubticentur ibi, ſi tñ ille liber fuiſſet factus ante iſtū contineret hiſtoriam abſolutam, nō reſpiciendo principaliter ad ſupplendum ea, quæ deficiunt hic, ergo non eſt liber Paralipomenon liber dierū Regum Iſrael. Item patet hoc ex nomine, quia Paralipomenon eſt nomen Grę cum, & eſt genitiui caſus pluralis numeri, & interpre-
B tatur omiſſorū, vel relictorum, ſcilicet, quia ibi agitur de omiſſis, vel relictis in iſtis libris Regum, & in alijs prioribus: ergo fuit liber Paralipomenon poſt libros Regum, & ſic non poteſt in illis allegari. Item patet hoc, quia infra 15. dicitur de Rege Nadab, ꝙ reliqua ſermonū eius ſcripta ſunt in libro dierū Regū Iſrael. Idem etiam dicitur infra 16. de Rege Ela, & de Zambri, & de Amri, ꝙ reliqua verborū ſuorū ſcripta ſunt ibi, & tñ in toto libro Paralipomenon nulla fit mentio de Nadab, & Ela, & Zambri, & Amri. Nam cum dicatur de Ieroboam trāſitur ad Baaſa omiſſo Nadab, & de Baaſa tranſitur ad Achab omiſſis Ela, Zambri, & Amri, vt colligitur 2. Paralipomenon, a cap. 13. vſque ad 18. Ergo non eſt ille liber verborum dierum Regū
C Iſrael. Item patet efficaciſſimè: qa in libro Paralipomenon allegatur liber verborum dierum Regum Iſrael, vt patet 2. Paralipomenon 33. cum dicitur: Reliqua geſtorum Manaſſe, & obſecratio eius ad Deū cōtinentur in ſermonibus Regum Iſrael. Idem patet de Rege Ioſia. 2. Paralipomenon 35. ſ. Reliqua ſermonū Ioſiæ, & miſericordiarū eius ſcripta ſunt in libro Regum Iuda, & Iſrael. Non eſt igitur iſte liber Paralipomenon, ſed aliquis alius. Et dicendum, ꝙ ab aliquo Propheta hiſtorico diligenter enarrata ſunt omnia opera Regum Iſrael, non omittendo aliquid de hiſtoria, & ibi pleniſſimè continebantur geſta cuiuslibet Regis Iſrael; & quia liber ille erat authenticus inter Hebræos, & fuerat ſcriptus ante iſtum librum, Iere-
D mias, quando ſcripſit iſtum librum Regum, ſummatim tangens geſta illorum, & paſſiones, quantum ad illa, quæ cuſtoditam, vel non cuſtoditam legem Domini concernebant, ne putaretur plenam omnium geſtorum ſcripſiſſe hiſtoriam remittit pro his, quæ non habentur hic ad librum illum. Sic enim patet de Gad Propheta, qui fuit tempore Dauid, & deſcripſit ſigillatim, & diſtinctè omnia opera eius, & etiam hiſtorias omnium Regum terrę, qui fuerunt contemporanei Dauid: & quia ille liber erat authenticus, allegauit eum Ieremias. 1. Paralipomenon vltimo. Aliter poteſt dici, quòd temporibus Regum Iſrael ſcribebantur geſta cuiuslibet anni in libris, qui vocantur annales apud nos: & apud Hebræos vocantur chroni-
E ci, & tunc colligebantur omnia annalia ſub omnibus Regibus: & inde fiebat liber vnus: & iſto modo liber collectus ex omnibus annalibus Regum Iſrael vocabatur liber dierum Regum Iſrael: & iſte erat copilatus tempore Ieremiæ, ideo allegauit eum. Erat autem liber authenticus, quia fortè erat ſcriptus ab aliquo Propheta, ideo allegatur hic; quia in ſacra ſcriptura non licet allegari aliquid, cuius veritas non ſit firma. Item patet, quia ſicut liber verborum dierum Regum Iuda non eſt in ſacra ſcriptura, & allegatur hic: ita liber verborum Regum Iſrael allegabitur, hic licet, non ſit in ſacra ſcriptura. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd quamquam bellum, quod hic omiſſum eſt de geſtis Ieroboā, habeatur in libro

libro Paralipomenon non sequitur, quòd ille sit liber verborum dierum Regum Israel, ex causis supra assignatis, maxime, quia licet ibi habeatur istud bellum, tamen non habetur quomodo regnauerit. Hic autem remittitur ad librum illum, in quo continetur bellum Ieroboam, & quomodo regnauit: ergo nō est liber Paralipomenon. Ad secundum dicendum, ꝙ vocatur liber Paralipomenon apud Hebræos Dibrehaiamim, quod interpretatur verba dierum: nō ꝙ ille sit liber verborū dierum Regū Iuda, vel Israel, sed vocatur sic, quia est liber historicus: in omni enim libro historico continētur verba dierum, s. gesta temporum, ideo historiæ vocantur chronicæ, quod interpretatur temporum gesta, & sic etiā iste liber Regum poterat vocari verba dierum. *Dies autem quibus regnauit Ieroboam vigintiduo anni sunt.* Scilicet, Ieroboam regnauit solum vigintiduo anni, & sic regnauit quinque annis plusq̃ Roboam, qui regnauit solum decem, & septem annis. *Et dormiuit cum patribus suis.* Scilicet, Mortuus est morte naturali, quam significat dormitio: non enim fuit occisus, sicut filij sui, nec etiam māsit insepultus, sicut illi, sed sepultus est in honore Regio: cum filius eius succederet ei in regnum pacifice, & potestas resideret, tunc penes domū Ieroboam. *Regnauitque Nadab filius eius pro eo.* Scilicet, Susceptus est in Regem a populo: quia tunc non habebat populus exosos filios Ieroboam. *Porro Roboam.* Hic ponitur secundum principale huius capituli, s. Roboam conditio, in quo reuertitur scriptura ad narrandum de Regno Iudæ. Et diuiditur in duo, quia primo ponitur Roboam præuaricatio: secundo eius punitio ibi. *In quinto anno.* Circa primum dicitur. *Porro Roboam, filius Salomonis regnauit in Iuda.* Iám istud dictum fuerat supra 12. Quia tamen enarrauerat in duobus capitulis istis semper de Ieroboam Rege Israel, & nunc vult enarrare de Roboam Rege Iudæ, incipit quasi de nouo, dicens, quòd Roboam filius Salomonis regnauit in Iuda. *Quadraginta, & vnius anni erat cum regnare cœpisset.* Erat enim iam iste vir magnæ ætatis, quando cępit regnare, eo quòd pater suus regnauit multo tempore, scilicet, quadraginta annis, supra 11.

Roboam Regis cō ditio.

Quomodo potuit Salomon, quando mortuus est, habere filium quadraginta, & vnius annorum. Quæst. XXXII.

QVAERETVR, quomodo potuit Salomon habere filium tantæ ætatis, quando mortuus est, quia Salomon regnauit solum quadraginta annis, supra 11. Et filius suus erat quadraginta vnus annorum, quando cepit regnum mortuo Salomone: ergo oportuit gigni, & nasci Roboam, anteq̃ Salomon regnaret saltem anno vno: & tamen Salomon accepit vxorem, postquàm factus est Rex, supra 3. Scilicet, Confirmatum est Regnum in manu Salomonis, & affinitate coniunctus est Pharaoni Regi Aegypti. Dicendum, quòd ibi dicitur de filia Pharaonis, quam accepit Salomon in vxorem, postquàm cœpit regnare: Roboam tamen non erat filius filiæ Pharaonis, sed filius Naama Ammanitide, vt patet infra in litera: ideò potuit accipere istam in vxorem, antequàm regnaret. Sed obijcietur, quòd Salomon acceperit prius in vxorem filiam Pharaonis, quàm aliquam aliam, quia non fit mentio, quòd habuerit aliquam vxorem ante istam, ideo licet Roboam natus sit de alia muliere, illa accepta fuit in vxorem a Salomone post filiam Pharaonis. Responderi potest dupliciter. Vno modo, quòd Salomon acceperit filiam Pharaonis in principio Regni sui, scilicet, post mortem Dauid. Nam licet aliquanto tempore fuerit Salomon Rex viuente Dauid, non cōputatur illud tem-

F pus in Regno suo, sed in Regno Dauid: deinde mortuo Dauid, acceperit in vxorem filiam Pharaonis in primo anno Regni sui, & simul quasi acceperit Naama Ammanitidem matrem Roboam, & illa peperit ante finem eiusdem anni Roboam, & tunc Salomon regnauerit quasi quadraginta vnis annis: & tamen scriptura computauerit quadraginta solum, eo quòd isti erant completi. In annis autem Roboam computauerit annos incompletos, scilicet, quòd a natiuitate Roboam vsque ad mortem Salomonis fuerint quadraginta anni, & duo, vel tres menses: & scriptura voluerit computare hic annum incompletum pro completo, & sic fuerint anni quadraginta, & vnus, maximè, quia cū in coronatione Roboam fuerit im-

G pedimentum, vt patet supra 12. Forte non fuit constitutus in Regem, nisi post aliquot menses a morte Salomonis, & tunc esset quasi quadraginta, & vnius anni. Istud autem est, vt saluetur positio quasi communis, s. ꝙ filia Pharaonis fuerit prima vxor Salomonis, & quòd Salomon non accepit aliquam vxorem ante regnum. Aliter potest dici non ponendo tot præsupposita, scilicet, quòd Salomon accepit filiam Pharaonis in vxorem, postquàm cępit regnare, & quòd non fuit illa prima vxor sua, sed quòd acceperit aliam vxorem, vel alias, antequàm regnare inciperet, scilicet, viuente Dauid, & vna istarum fuerit Naama Ammanitis, de qua suscepit Roboam, antequàm esset Rex: & sic in morte Salomonis potuit esse Roboam quadra-

H ginta, & vnius anni, & istud aliqui volunt. Sed obijcietur, quomodo fit mentio primo de filia Pharaonis, ꝙ illam acceperit in vxorem, supra 3. Et nóndum facta erat mentio de aliqua. Sic etiam supra 11. ponitur prius filia Pharaonis. Item, quia Canticorum 6. Vbi ponuntur vxores, & concubinæ Salomonis, ponitur vnica electa, & illa est filia Pharaonis, quasi illa sit sola vxor. Respondendum est, quòd non fuit illa prima vxor, tamen fit mentio de ea, priusquàm de alijs, quia Salomon habuit eam semper in maiori statu, quàm omnes alias vxores simul. Nam ei fecit domum magnificam, supra 7. Et nulli aliarum, nec omnibus simul legitur fecisse domum. Sed tunc dicetur cur hoc fuit? nam non vr̄ causa, nisi quia ista prius accepta fue-

I rit in vxorem, quàm cæteræ: & ex hoc quasi ipsa sola fuerit vxor. Dicendum, quòd non fuit propter hoc, sed quia ista fuit vxor maioris status, quàm acceperit Salomon: quia aliæ, vel non erant filiæ Regum: vel si erant, aliquæ illarum filię Regum, erant patres earum reguli, comparando ad Pharaonem Regem Aegypti, qui erat Rex potentissimus propter latitudinem regni sui, quod non erat in alijs Regibus. *Et decem, & septem annis regnauit in Ierusalem.* Paruum fuit regnandi tempus, & breuis vita, scilicet, quinquaginta octo annorum. *Ciuitate quam elegit Dominus, vt poneret nomen suum ibi.* Sedes Regni Roboam fuit in Ierusalem, quam Dominus elegerat ad ponendum ibi nomen suum, idest, ad hoc, quòd fabricaretur ei ibi templum,

K in quo coleretur nomen suum. Sic patet 2. Paralipomenon 6. Scilicet, Elegi Ierusalem, vt sit nomen meū in ea. *Et omnibus tribubus Israel.* Idest, Elegi Ierusalem inter omnes ciuitates tribuum Israel, quia non fuit in omnibus tribubus Israel aliqua ciuitas, quæ placeret mihi ad ponendum nomen meum in ea, nisi Ierusalem. *Nomen autem matris eius Naama Ammanites.* Idest, nomen matris Roboam fuit Naama, quæ vocatur Ammanites, idest, de terra Ammon: aliquando enim vocantur Ammonitides, & aliquando Ammanitides: sed idem signatur. Ob hoc autem Salomon coluit Moloch idolum Ammonitarum, quia diligebat Naama vxorem suam, de qua susceperat Roboam cum nullum alium filium haberet, sed solum duas filias,

filias, quas dedit duobus præpositis, vt patet supra 4. *Et fecit Iudas malum coram Domino.* Idest, Totum regnum Iuda, quod comprehendebat tribum Iuda, & Beniamin fecit malum declinando ad idola, sicut declinauerant decem tribus. *Et irritauerunt eum.* Scilicet, Prouocauerunt ad iram in idolatria sua.

An sit contradictio hic, & in Paralipomenon. *Quæst.* XXXIII.

QVAERETVR quomodo dicitur hic, quòd peccauerunt viri de regno Iuda, quia 2. Paralipomenon 11. dicitur, quòd Sacerdotes, & Leuitæ, & omnes, qui habebant desiderium cultus diuini, venerunt ad Roboam, & confortauerunt regnum eius, & ambulauerunt in vijs Dauid. Respondendum, quòd regnum Iuda cum rege suo Roboam a principio fuit in cultu Dei, scilicet, quia mox, vt decem tribus conuersæ sunt ad colendum vitulos aureos inductæ, & quasi coactæ a Ieroboam, ipsi viri Iuda, qui erant hostes Ieroboam detestantes illum, cum esset hostis eorum conati sunt facere contrarium, nõ recedendo a Domino, sed insistendo cultui eius. Istud etiam fuit ad reconciliandum sibi viros de regno Ieroboam. Nam in principio regni Ieroboam fabricatis vitulis multi de populo, qui habebãt intentionem ad Deum, venerũt ad regnum Iuda, quia erat ibi templum, & Roboam cum viris suis, vt attraherent ad se multitudinem regni Ieroboam, colebãt tunc Dominum: postea autem declinauerunt ad idola. Durauit autem iste cultus Dei tribus annis in regno Iuda, vsquequo esset regnum confirmatum, & recõciliarentur multi de regno Ieroboam: postea vero Roboam declinauit, quia solum erant boni Israelitæ in necessitate. De hoc 2. Paralipomenon 11. Scilicet, De cunctis tribubus Israel quicunque dederant cor suum, vt quærerent Dominum, venerunt in Ierusalem ad immolãdas victimas, & roborauerũt regnum Roboam per tres annos. Deinde cap. 12. dicitur, Cum corroboratum fuisset regnum Roboam, dereliquit legem Domini, & omnis Israel cum eo. Hic autem fit mentio de tempore illo, quo cœperunt viri de regno Roboam declinare ad idola: & istud fuit in quarto anno regni Roboam, & non fit hic mentio de tempore, quo bene se habuit regnum Iuda, quia hic scriptura vult ponere pœnam inflictam in regno Roboam: & quia ad pœnam debet præcedere culpa, satis fuit describi culpam Roboam, & regni sui, non describendo bona, quæ egerunt a principio regni per tres annos. *Super omnibus, quæ fecerant patres eorum.* Potest accipi super pro in, scilicet, quòd offenderunt isti Dominum in omnibus, in quibus offenderũt patres sui. Vel potest accipi pro super, comparando, scilicet, offenderunt isti Deum plusquàm patres sui. Et iste est sensus literæ. *In peccatis suis, quæ peccauerant.* Idest, Irritauerunt Deum per peccata sua, quia Deus nimis iratus est, cum isti peccarent in idolatria.

Quomodo regnum Iuda declinauit ad idola.

Quomodo viri Iuda peccauerunt plusquàm patres eorum. *Quæst.* XXXIIII.

QVAERETVR quomodo isti peccauerunt plusquàm patres sui, & an peccauerunt plusquàm viri de regno Israel. Respõdendum, quòd patres istorum vocantur prædecessores sui: ideo illi, qui erant in regno Iuda non dicebantur patres virorum regni Israel, nec è contrario: sed vocabantur patres illi, qui fuerunt ante tempora illa, qui aliquando coluerunt idola, scilicet, illi, qui fuerunt temporibus Iudicum, vt colligitur ex processu totius libri Iu-

A dicum. Isti autem, qui erant in regno Roboam peccauerunt plusquàm antecessores, eo quòd repererunt plures cæremonias idolatriæ, quàm priores. Et istud erat, quia Israelitæ addiscebant cultum idolatriæ a gentibus; & tamen gentes quotidie augebant cæremonias idolorum in sacrificijs, & alijs ritibus; ideo etiam Iudæi suscipiebant quotidie nouas cæremonias. Quanto autem plures cæremoniæ adhiberentur in cultu idolorum, & quanto cum maiori honore colerentur, tanto Deus magis offendebatur. Item offenderunt isti Deum, plusquàm prædecessores sui, quia isti posuerunt effeminatos in terra, vt patet infra; tempore autem prædecessorum suorum non leguntur fuisse effeminati: istud tamen erat grauissimum peccatum.

B Cum autem dicitur an peccauerunt grauius isti, quàm viri de regno Israel. Dicendum, quòd grauius peccauit Ieroboam, quàm Roboam, & quàm quilibet de regno Iudæ, eo quòd nullus coegit aliquos ad idolatriam, nisi Ieroboam. De viris autem Iudæ comparando ad viros Israel, dicendum, quòd a principio plus peccabant viri Iudæ, quàm viri Israel: eo quòd viri de regno Iudæ, nullo iubente, aut cogente idola coluerunt, viri autem de regno Israel coacti fuerunt, vel quasi coacti ad colendum vitulos; supra 12. Postea tamen cum Israelitæ cœperunt sponte colere idola, plus peccabant Israelitæ, quàm viri Iudæ, eo quòd viri Iudæ quamquam colerent aliquando idola, tamen non omnino relinquebant Dominum: viri autem Israel deseruerunt Deum toto corde, & nunquam faciebant cæremonias cultus diuini, sed ad idola ferebantur.

Grauius peccauit Ieroboã q̃ Roboã

C *Aedificauerunt enim, & ipsi sibi aras, & statuas.* Non solum viri Israel ædificauerunt aras, idest, altaria, sed etiam viri Iuda; faciebant etiam statuas ad colendum illas sicut gentes. *Et lucos.* Idest, Fecerunt sibi loca vmbrosa præ multitudine arborum, declinantes ad faciendum altaria, vbi luci erant: vel de nouo plantabant arbores in circuitu altarium: & illæ arbores vocabantur lucus, quia luce carebant. De hoc patet Deuteronom. 16. Scilicet, Non plantabis lucum, & omnem arborem, iuxta altare Domini Dei tui. *Super omnem collem excelsum.* Idest, In cacumine montium constituebant altaria. Istud erat ad maiorem venerationem, quia loca illa alta videntur esse maioris religionis, quàm loca infima, vel plana: vel fortè constituebantur ibi aræ, vt a longe viderentur, & ex quocunque loco posset homo venerari illas, sicut consueuerunt homines a longe videntes Ecclesias, cum primum eas viderint inclinare se coram illis. Sic enim Dauid faciebat, quia quando veniebat ad verticem montis Oliueti, quia ex loco illo apparebat domus, in qua erat arca, consuetus erat inclinare se, & orare ex eodem loco præcedenti lib. cap. 15. *Et subter omnem arborem frondosam.* Idest, Constituebant aras sub quacunque arbore, habente multos ramos, & extendente illos in latum ad faciendum vmbram; nam ibi erat locus religionis, quia Gentiles arbores consecrabant Dijs. Vnde quercus Ioui summo Deorum consecrata erat, eo q̃ de illa testimonio Gentilium homines primo cibum acceperint, sicut ait Isidorus in Etymologijs. Et sic erat de alijs arboribus, quæ consecrabantur varijs Dijs, & sub illis in religionem constituebant altaria, quasi grata Dijs. Etiam fiebat hoc propter vmbras arborum: quia sub illis aptus locus erat libidini pro sacrificijs Priapi, de quibus sequenti cap. dicetur. *Sed & effœminati fuerunt in terra.* Idest, Non solum coluerunt idola, sed etiam addiderunt aliud malum grauissimum, quia posuerunt effeminatos in terra.

Quid

Quid erant isti effœminati, qui erant tempore Roboam. Et quòd terræ qualitas inclinat ad Sodomiam. Quæst. XXXV.

Effœminatus, qs dicitur.

QVæretur quid essent isti effœminati. Respondendum, quòd effœminatus dicitur vir factus, vt fœmina: hoc autem contingit multipliciter. Nam si quis castretur, effœminatus dicitur, eo quòd impotens sit gignere, sicut vir, sed habet impotentiam fœmininam. Dicitur etiam quis turpiter effœminatus, si vt fœmina cognoscatur. Primo modo aliqui putant, quòd erant effœminati, idest, castrati, positi in cæremonijs cultus cuiusdam Deæ; & hoc dicit Nicolaus. Pro quo sciendum, ꝙ apud Gentiles erat quædam Dea, quæ vocabatur Cybeles, vel Berecyntia, & multis alijs nominibus; ista enim vocabatur mater Deorum, & habebat sacerdotes castratos, & in reuerentiam illius multi se castrabãt: de quo Ouidius in lib. Fastorum. De istis sacerdotibus putatur, ꝙ fuerint aliqui tempore Iudæorum, scilicet, quia illi in reuerentiam istius Deæ castrauerunt filios suos, sicut in reuerentiam idoli Moloch cremabant illos. Sic enim Manasses lustrauit filium suum per ignem, sequenti lib. cap. 21. Et de hoc prohibebat Deus, ꝙ nullus daret de semine suo idolo Moloch. Leuit. 20. Aliter tamen dicendum, ꝙ effœminati vocantur viri, qui cognoscuntur, vt fœminæ, s. Sodomiticè. In tantam aũt vilitatem Iudæi venerant, ꝙ constituerant publica lupanaria virorum: & in hoc offendebãt nimis Deum: sic enim fuit pauloante tempus Machabæorum, vt patet 2. Machabæorum 4. cum dicitur, ꝙ constituit Ephebiam in Ierusalem Simon summus sacerdos, & ausus est sub arce Sanctuarij gymnasium constituere, & optimos quosque Epheborum in lupanaribus ponere. Vocantur autẽ Ephebi pueri nondum barbati, & pulchri quos fœdissimus Simon, vt obtineret summum sacerdotium a rege gentili, constituit in publicis lupanaribus, & quod deterius fuit, fecit ista lupanaria esse apud templum, & ista est sententia literæ: quia nomẽ hic positum apud Hebræos signat actum Sodomiticum, & sic super omnia peccata sua addiderunt Israelitæ hoc malum, sequentes ritum gẽtium. Etiam terræ qualitas ad hoc inclinat: nam in terra Israel sunt ciuitates Sodomorum, s. mare mortuum, vbi olim fuerunt illę ciuitates, antequàm subuerterentur a Deo: & sunt in sorte tribus Iudæ in capite in terra Moab, & Israel, & per eas transit Iordanis, ideo etiam inclinabantur ex conditione terræ. Sed maximum in his fuit praua assuetudo. Nam etiam ipsi viri ciuitatum Sodomæ nõ fuerunt principaliter inclinati ad istud vitium ex conditione terræ, sed magis ex abundantia delitiarum, & otio, vt patet Ezech. 16. s. Hæc fuit iniquitas sororis tuæ Sodomæ. superbia saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiorum eius. *Feceruntque omnes abominationes gentium, quas attriuit Dominus ante faciem filiorum Israel.* Scilicet, Non solum mala, quæ dicta sunt fecerunt, sed etiam oĩa alia, quæ fecerunt gentes, quæ habitauerunt in terra illa ante ipsos, s. gentes Chananæorũ: illę enim erant gentes ad omnia scelera promptissimæ, & maxime in vitio carnis, non seruantes aliquem gradum, nec honorem cognationis: ideo Deus posuit, quæ erant vitia carnis, a quibus deberent abstinere Israelitæ, Leuit. 18. Et concluditur ibi, ꝙ illa omnia vitia fecerunt gentes, quæ fuerũt in terra illa, ideo terra euomuit eas, & Deus attriuit ipsas. Item Deus vetuerat Israelitis imitari cæremonias gentium, Deuter. 12. dicens, Quando disperdiderit Dominus Deus tuus ante faciem tuam gentes, ad quas tu ingrederis possidendas, & possederis eas, atque habitaueris in terra earum: caue ne imiteris eas, nec requiras cæremonias earum, dicens: Sicut coluerunt gentes istæ Deos

F suos, ita, & ego colam. *In quinto anno.* Hic ponitur secundum huius partis, s. peccati punitio: quia pro istis peccatis, quæ fecerat regnum Iuda, Deus misit hostes super illud, & dicitur. *In quinto anno regni Roboam.* Ex hoc patet, ꝙ vno anno solum peccauerant viri Iuda, quãdo Deus misit super eos regem Aegypti: quia tribus annis secutus fuit Iuda Dominum. 2. Paral. 11. Et istud fuit incipiendo a principio regni Roboam. Con summatis aũt his annis, Roboam dereliquit Dñm. 2. Paral. 12. Et istud fuit in quarto anno regni sui: & in quinto anno venit rex Aegypti, vt patet hic, & tamen tanta fuerunt peccata facta in isto anno, ꝙ merebãtur totalem destructionẽ regni, nisi Deus misertus fuisset. *Ascendit Sesac Rex Aegypti in Ierusalem.* Iste Sesac

G ascendit contra regnum Iuda ad destruendum illud, & prædandum: & postea sublatis thesauris domus Domini, & domus regis, recessit in terram suam.

Quomodo Rex Aegypti ascendit contra Roboam, cum videretur cognatus, vel affinis eius. Quæst. XXXVI.

QVæretur quomodo iste Rex Aegypti ascendit contra regnum Roboam: quia videtur, ꝙ ipse erat cognatus Roboam, vel saltem attinebat ei aliquo modo, quia acceperat Salomon filiam Regis Aegypti in vxorem. Dicendum, ꝙ iste rex Aegypti non poterat esse cognatus Roboam, quia Roboam non erat filius filiæ Pharaonis, sed cuiusdam mulieris

H Ammonitidis, vt patet in litera. Item dicendũ, ꝙ iste rex non solum non attinebat ad Roboam aliqua cognatione, sed etiam nõ attinebãt Salomoni aliqua affinitate, quia non erat iste rex Aegypti de genere illius regis, qui fuerat socer Salomonis, eo ꝙ in Aegypto variantur reges per cognationes: & quodam tempore sunt reges de quadam cognatione, & alio tempore de alia: ideo iste rex non erat de cognatione regis, Aegypti soceri Salomonis, ideo ascendit contra regnum Roboam. Sciendum de isto rege Aegypti, ꝙ ipse ascendit contra Ierusalem cum mille, & ducentis curribus, & sexaginta millibus equitum, & cum populo multo peditum: & pugnabat cõtra ciuitates terræ Iudæ, cepitque faciliter multas illarum, nec poterant viri Iuda resistere sibi, quia peccauerant Domi-

I nõ: ideo cognoscentes peccatum suum, doluerũt nimis, & tunc Deus misit Prophetam Semeia dicẽtem, ad Roboam, ꝙ quia humiliauerant se misereretur eis, & tunc Sesac non resistentibus Hebræis cepit thesauros domus Domini, & domus regis: recessitq; in terram suam, nõ curans de ciuitatibus, quas acquisiuerat. De isto rege Sesac ponit Iosephus 8. Antiquitatum; dicta Herodoti Alicarnassei historiographi, dicentis Sesac quinto anno regni Roboam, cum multis millibus exercituum castrametatus est: sequebantur eum currus mille ducentorum: equitum vero sexaginta millia, & quadringenta millia peditum, quorum plurimos habebat Aethiopes, & Libyas: inuadens itaque

K regionem Hebræorum munitissimas Roboam ciuitates, sine dimicatione detinuit: & nouissimum armatus ad Ierosolymam venit, vbi Roboam, & eius exercitus propter militiam Sesac, tenebatur inclusus Deumque rogabant, vt eis salutem, victoriamque conferret, sed non exaudiuit: sed Sesac, nec pharetras aureas dimisit, quas Dauid sumptas a rege Sephone Deo dicauerat. Dicit etiam Herodotus, quòd Iudæi subiecti fuerunt postea Gentilibus Aegyptijs, & vult, quòd Sesac irridens Hebræos, reliquerit quasdam statuas Iudæorum in terra Israel, & fecit in eis genitalia fœminina cum reliqua effigies esset virilis: & hoc ad irridendum Hebræos, tanquàm fœminas, qui se sine bello tradiderant. Cepit autem Sesac ciuitatem Ierusalem,

rusalem sine bello tradentibus eam Israelitis. Hæc autem Herodotus. *Et tulit thesauros domus Domini, & thesauros Regios*. Scilicet, Tulit aurum, & argentum, & reliquas diuitias, quæ erant in templo, in quibus non ministrabatur: ipsa autem vasa ministrationis reliquit: & hoc quia Deus inclinauit eum ad non prædandum omnia, eo quòd Israelitæ humiliati fuerant coram Deo, sic enim Pompeius superato templo Ierusalem, introiuit in illud; & tamen nihil de vasis eius inde abstulit, vt ait Iosephus 14. Antiquitatum. Etiam hoc patet, quia dicitur hic solum, quòd tulit thesauros domus Domini. Et non dicit, quòd tulit vasa: thesauri tamen dicuntur diuitiæ relictæ, quæ non proficiunt ad ministerium, sed sunt ibi ad aliquid emendum, vel faciendum de eis, quando oportuerit. Vasa autem dicuntur illa, quæ ad ministrationem pertinent. Item patet hoc efficacius, quia sequen. lib. cap. 24. dicitur, quòd Nabuchodonosor tulit tempore regis Ioacim de templo Domini omnia vasa aurea, quæ fecerat Salomon: ergo nulla vasa aurea, vel argentea tulit Sesac de templo, sed solum aurum, & argentum, quod erat in Massa, & alias diuitias, quæ non pertinebant ad ministerium templi Domini.

Sed aliquis dicet, quòd rex Sesac tulit omnia vasa argentea, quæ pertinebant ad ministrationem templi, & non tulit aliquod de vasis aureis. Sed istud ridiculum est, quia si ipse abstinuit a vasis ministerij, istud fuit propter reuerentiam Dei, & quia Deus inclinabat illum ad non tantum nocendum Israelitis, sicut dixit Propheta Semeias ad Roboam. Quia humiliati sunt non disperdã eos, daboq; eis pauxillum auxilij, & non stillabit furor meus super Ierusalem, per manum Sesac. 2. Paralipomenon 12. Non ergo abstineret solum Sesac a vasis aureis, sed etiam ab argenteis: quia vtraque æqualiter necessaria erant ad ministrationem templi: si verò cupiditate motus acciperet vasa argentea, neglecta religione, & timore Dei, cui dubium erat, quin potius acciperet aurea, quàm argentea, cum maioris essent valoris? immo vtraque simul acciperet, sed non accepit vasa aurea, vt probatum est, ergo nec etiam argentea. Item patet hoc, quia licet sequenti libro, cap. 24. fiat mentio solum, quòd Nabuchodonosor tulerit vasa aurea, quæ fecit Salomon: tamen primo Esdræ, cap. 1. dicitur, Quòd Cyrus Rex Persarum remisit vasa aurea, & argentea in Ierusalem, quæ inde tulerat Nabuchodonosor. Et nominantur ibi, quæ erant vasa argentea, & quæ aurea. Item patet distinctio supra data de thesauris, & vasis: & etiam quòd Nabuchodonosor tulerit vasa tam aurea, quàm argentea de templo. 2. Paralipomenon vlti. Scilicet, Vniuersaque vasa domus Domini tam maiora, quàm minora, & omnes thesauros templi, & regis, & principum transtulit in Babylonem. Non accepit ergo nunc Sesac aliquid de vasis domus Domini, sed solum thesauros, qui non erant ad ministrandum in templo. Vocantur autem thesauri domus regis omne aurum, & argentum, & lapides pretiosi, quos congregauerat Salomon: quia nullus tempore suo tam diues erat inter reges, vt patet supra 3. & 10. Et istum finem habuerunt thesauri Salomonis: nam portati fuerunt in Aegyptum, & mansit Roboam pauper, & postea omnes reges Iuda. Hoc enim est, quod conquerebatur Salomon de miseria conditionis humanæ, scilicet, quòd ipse laborabat congregando diuitias, & nesciebat an relicturus esset post se sapientem hæredem, vel stultum, qui eas destrueret, Ecclesiastes 2. Accidit autem ei, quòd cùm esset sapientissimus propter suam nequitiam, dedit ei Deus hæredem insipiẽtem, qui prius stultitia sua perdidit fere totum regnum respõdendo insipienter po-

Nota de miseria hois, cõgregãtis diuitias.

A pulo, supra 12. Postea vero iniquitate sua, quia malè se ad Deum habuit, perdidit nimios thesauros patris sui, qui translati sunt in Aegyptum ad hostes suos: vere ergo frustra laborabat Salomon, congregando diuitias nimia solicitudine: & licet ipse hoc dixerit, tamen peruertente passione, non bene illud considerauit. *Et vniuersa diripuit*. Scilicet, Vniuersos thesauros domus Domini, & vniuersus thesauros regis. *Scuta quoque aurea, quæ fecerat Salomon*. Nominantur ista scuta specialiter inter thesauros, quia ista scuta ostentabant maxime gloriam Salomonis, & Roboam: erant enim ducenta scuta de auro purissimo, & trecente peltæ. supra 10. cap. Habebat enim quodlibet scutum operimentum de laminis aureis purissimis: erantque B in quolibet scuto sexcenti sicli de auro, & in qualibet pelta trecentæ minæ de auro. Ista autem scuta dabantur scutarijs, qui excubabant ad ostium domus regis: & quando rex ibat ad templum, vel ad alium locum, præcedebant eum ducenti viri, ferentes ista scuta aurea, in quo ostendebatur magna gloria diuitiarum Salomonis: & ob hoc de istis fit mentio specialius, cum etiam certum sit, quòd peltæ aureæ ductæ fuerint a rege Sesac, quia nihil reliquit in thesauris regis. *Pro quibus fecit rex Roboam scuta ærea*. Potest intelligi, quòd essent ærea, idest, ænea, scilicet, de metallo fulgenti ad colorẽ auri: maxime si essent de ære Corintho, quod mixtionem habet cum auro, & argento, de quo declaratum est supra 7. Vel erant ærea, idest, de calibe, C & cum nimis essent polita, fulgebant obiectis sibi radijs alicuius luminis. Fecit autem scuta ista Roboam, ne videretur omnino cadere a gloria priori, qa prius cõsueuerat coram se ducere viros ducentos, cum scutis illis aureis: ideo nunc voluit, vt præirent eum cum scutis æreis, cum non possent habere aureos, nec argenteos. *In manu ducum scutariorum*. Idest, Dedit ista scuta ducibus scutariorum. Vocabantur autem scutarij ducenti viri, qui ferebant scuta coram rege, & isti habebãt super se principes, quibus commissa erat cura scutorum, & illi tradebant ea scutarijs. Vel vocantur scutarij omnes custodes domus regis, qui sic vocantur, quia scutis, & alijs armis protecti erant propter timores nocturnos, & vt melius custodirent. Sic D dicitur Canti. 3. En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel: omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi: vniuscuiusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos. Isti autem custodes Roboam erant multi, & habebant super se duces, quibus commissa erãt scuta, & ipsi dabant illa, quibus volebant de custodibus ad ferendum coram rege. *Eorum qui excubabant ante ostium domus regis*. Idest, Isti scutarij erant, qui per noctem vigilabant armati ante portas domus regis. *Cumque ingrederetur rex in domum Domini, portabant ea, qui præeundi habebant officiũ*. Idest, Quando egrediebatur rex de domo sua ad eundum in templum, portabantur ista scuta ab illis, qui habebant officium portandi, vel quibus commissum E erat a ducibus scutariorum. *Et postea reportabant ad armamentarium scutariorum*. Scilicet, Quando ibat rex ad templum, & redibat, præcedebant eum isti scutarij: quo expleto reducebantur ad armamentarium scutariorum, i. ad locum, in quo reponebantur arma vigilũ, & custodum Salomonis, & Roboam. Erat autẽ istud armamẽtarium in domo saltus Libani, vt patet supra 10. & 2. Paralip. 9. s. Quòd posuit ibi Salomon scuta aurea, & peltas aureas. *Reliqua autem sermonum Roboam, & omnia, quæ fecit*. Hic remittitur pro residuo historiæ Roboam: nam hic non plenè descripta est. Et sic ponuntur in alio libro omnia facta eius omissa hic, & omnia dicta. *Ecce scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda*. Scilicet, Ibi plene scripta sunt.

Quis

Quis liber fuit iste verborum dierum Regum. Quæst. XXXVII.

QVAERETVR quis liber fuerit iste. Aliquis poterat dicere, quòd iste esset liber Paralipomenon ex eodem motiuo, ex quo dicebatur, quòd ille esset liber dierum Regum Israel, nam in Hebræo liber iste vocatur Dibrehaiamim, i. verba dierum: quod non magis intelligitur de verbis dierum Regum Israel, quàm de verbis dierum Regum Iuda. Sed dicendum, quòd non fuit liber Paralipomenon, liber verborum dierum Regum Iuda: quia hic remittitur pro residuis gestis Roboam ad librum verborum dierum Regum Iuda: & tamen ista gesta non habentur in Paralipomenon, quia ibi non ponitur plusquam hic de gestis eius, vt patet 2. Paralipomenon 11. & 12. Ergo nō est ille liber verborum dierum regum Iuda. Item patet hoc de rege Asa, sequenti cap. Vbi dicitur, quòd reliqua verborum Asa habentur in libro verborum regum Iuda: & tamen in Paralipomenon non habentur, nisi ea, quæ habentur sequenti cap. Præter hoc, quòd ibi quodlibet istorum scribitur latius, vt patet 2. Paralipomenon 14. & 15. & 16. Item patet efficacius, quia in Paralipomenon allegatur liber Verborum dierum regum Iuda: ergo non est idem cum Paralipomenon. Patet hoc, quia 2. Paralipomenon 16. dicitur: Opera autem Asa prima, & nouissima scripta sunt in libro regum Iuda. Item patet de rege Iosia. 2. Paralipomenon 35. Scilicet, Reliqua sermonum Iosiæ, & opera illius prima, & nouissima scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iuda, & Israel. Dicendum igitur, quòd iste liber non est in Sacra scriptura, nec vnquam fuit inter libros Sacræ scripturæ, sed est quidam liber historicus. Poterat autem dupliciter scribi: vno modo, quòd aliquis Propheta scriberet istum librum, diligenter enarrando omnia gesta Regum præcedentia in Iuda: & iste liber fuerit ante Ieremiam: ideo ipse potuit allegare eum. Aliter poterat esse, quòd scriberentur gesta annalia in particulari, sub quolibet Rege: & tunc quot annis quilibet rex vixisset, tot libri annales essent: & ex his colligebatur vnus liber magnus, continens omnia gesta illius Regis, & quæ in tempore suo facta sunt. Deinde compilando, vel potius coniungendo annales omnium temporum regum Iuda, efficeretur vnus liber magnus, qui vocaretur liber verborum dierum regum Iudæ. Quomodocunque autem se haberet iste liber erat authenticus valde: ita quòd nullam omnino falsitatem contineret. Alioquin non induceretur conuenienter in testimonium eorum, quæ sunt in sacra scriptura, nec allegaretur, quia sacra scriptura cōtinet solidissimam veritatem. Firmitas autem veritatis in libro illo erat, quia quomodocunque ponatur scriptus, fuit scriptus a Prophetis, quod patet, quia ipsi scribebant gesta Regum, vt patet de Dauid, quorum gesta scripsit Nathan Propheta, & etiam scripsit Gad Propheta, vt patet 1. Paralipomenon vltimo. Etiam patet de Salomone, & de Roboam. Nam gesta istorum scripta sunt a Prophetis. Nam propheta Nathan, & Ahias, & Addo scripserunt gesta Salomonis. 2. Paralipomenon 9. Gesta autem Roboam scripserunt Semeias, & Addo Prophetæ, eodem libro, capitulo duodecimo. Gesta vero Abiæ scripsit Addo Propheta, eodem libro, capitulo decimotertio. Et sic erat de alijs regibus, ideo erant scripta satis authentica, & poterant allegari in sacra scriptura.

F *Quare Ieremias non scripsit omnia gesta Regum, completè non remittendo ad alios libros. Quæst. XXXVIII.*

QVAERETVR vlterius, quare cum Ieremias scribens istum librum, sciret omnia gesta Regum in particulari tum spiritu prophetico: tum legendo per libros aliorum Prophetarum, ad quos hic remittit, cur non scripsit illa completè. Respondendum, quòd Ieremias motus fuit spiritu prophetico ad scribendum istos libros Regum, vt essent quædam pars sacræ scripturæ, & quia non expediebat sacræ scripturæ habere enarrationes gestorum Regum in particulari, quantum ad omnia facta non scripsit Ieremias, nisi illa, quæ vtilia erant sacræ scripturæ. Est
G autem scriptura sacra ad instruendum nos, vt perueniamus in vitam æternam. Ire autem ad vitam æternam cōtingit per obseruationem præceptorum Dei, sicut patet de illo, qui dixit Christo: Quid faciendo vitam æternam possidebo? Et Christus dixit: Si vis ingredi ad vitam, serua mandata. Matthæi 19. & Lucæ 18. Ideo directè in scriptura proficiunt libri legales, continentes præcepta, per quorum obseruationem habemus vitam æternam. Libri autem historici non continēt præcepta: sunt tamen conuenientes sacræ scripturæ, inquantum in eis continentur exempla bonorum virorum, quæ mouēt nos ad agendum, sicut præcepta. Continentur etiam prosperitates illorum, qui Deo adhæserunt, & calamitates illorum,
H qui recesserunt a lege Dei. Ista mouent hominem ad amorem, & timorem Dei, & incutiūt desiderium obseruandi legem, ideo talia scribi debent in sacra scriptura, iuxta illud 2. ad Timoth. 3. Omnis enim scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus instructus. Sic autem est de omnibus, quæ scribuntur in istis libris Regum, quia principaliter continentur in eis prosperitates a Deo datæ, quibusdam in præmium legis obseruatæ: & calamitates, in quas alij Deo agente, incurrerunt in pœnam deserti cultus. Continentur etiam multa alia, quæ pertinent ad instructionem hominum in particularibus actibus virtutum. Erant autem quædam in gestis Regum Iu-
I da, & Israel, quæ non pertinebant directe ad aliquam instructionem humanam in moribus, sed ad solam curiositatem, & delectationem volentium scire gesta temporum: ideo illa non debuerunt contineri in sacra scriptura, quia in opere tam castigato, & tantæ auctoritatis non debuit contineri aliquid, quod esset præter intentionem, & finem sacræ scripturæ: ideo ista solum scripsit Ieremias omittendo alia: remisit tamen ad loca, in quibus illa habebantur: & hoc propter duo. Primo ad tollendum dubium, scilicet, ne aliquis putaret plenam historiam hic descriptam esse, & nihil deesse: cum autem remittit innuit multa deesse. Secundum est ad satisfaciendum curiosis, sci-
K licet, si vellent partes reliquas historiæ agnoscere scirent, in quibus libris illas inquisituri essent. Tertium poterat esse ad ostendendum se illa non ignorasse: sic enim sæpe auctores scribunt aliqua, quæ aliàs nō scripturi essent, nisi vt ostendant se non ignorasse illa: sed istud nō fuit motiuum Prophetæ, quia Propheta gloriam non curat: maximè, quia cum Propheta spiritu prophetico loquatur, nō est verisimile, quòd ignorauerit aliquid circa ea, quæ loquitur. Sciendum autē, quòd licet hic vellet tradere Propheta ea, quæ pertinebant ad instructionem nostram de gestis regum; tamen ea perfectè non tradidit; ideo quædam, quæ adhuc vtilia videbantur partim ad tollendum dubia, quæ nascebantur ex varietate historiarum, & partim ad ponendum

dum quædam vtilia, quæ hic non habebantur factus est liber Paralipomenon per modū suppletionis istorum librorum Regum, & ille etiā per Ieremiam scriptus est; qui ideo vocatus est Paralipomenon apud Græcos, quod interpretatur omissorum: quia supplentur ibi ea, quæ omissa sunt in libris istis.

Fuitque bellum inter Roboam, & Ieroboam cunctis diebus. Scilicet, Omnibus diebus, quibus vixit Roboam, scilicet decem & septem annis habuit bellum cum Ieroboam. *Dormiuitque Roboam cum patribus suis.* Scilicet, Mortuus est sicut omnes patres sui, & prædecessores mortui fuerunt. Et dicitur, ꝙ dormiuit, scilicet, morte naturali mortuus est sine aliqua violentia. *Et sepultus est in ciuitate Dauid.* Scilicet, In castro montis Sion, quod vocatur ciuitas Dauid, vt patet præcedenti lib. cap. 5. Ibi enim fecerat Dauid locum sepulchrorum pro se, & tota posteritate sua. *Nomen autem matris eius Naama Ammanitis.* Iam dictum fuerat supra, sed repetitur hic, eo quòd finitur hic historia Roboam. *Et regnauit Abia filius eius pro eo.* Scilicet, Iste suscepit regnum mortuo patre. Habebat enim Roboam vxores multas, scilicet, decem, & octo. Ex quibus suscepit vigintiocto filios, & sexaginta filias: Abias autem non erat primogenitus inter filios eius, quia tamen erat sapientior cæteris, & quia Roboam diligebat magis matrem eius, quàm cæteras vxores voluit eum facere caput omnium filiorum suorum. Hæc omnia patent 2. Paralipomenon 11.

Roboam an peccauerit pugnando contra Ieroboam.
Quæst. XXXIX.

QVAERETVR an peccauerit Roboam pugnando cum Ieroboam. Aliquis dicet, quòd sic, quia Deus vetuerat Israelitis pugnare inter se, scilicet, quòd regnum Iuda non pugnaret contra regnum Israel, supra 12. Dicendum, quòd ad hoc non potest simpliciter responderi, quia nescitur quis mouebat ista bella, scilicet, Roboam, an Ieroboam. De resistente autem certum est, quòd non peccaret, quia defensio licita erat: de aggrediente autem, vel indicente bella esset dubium, an peccaret; & quia nescitur quis illorum pugnaret aggrediendo, non potest planè responderi. Dicendum tamen videtur, quòd ista bella indiceret Roboam, quia Ieroboam non receperat aliquam offensam, sed potius ipse tenebat regnū, quod pertinebat ad Roboam, ideo videtur, quòd Roboam moueret bella, & non Ieroboam: & tunc stat ratio assignata, scilicet, quòd non liceret ei pugnare, quia Deus vetuerat. Dicendum, quòd non peccabat Roboam pugnando contra Ieroboam, nec agebat contra Dei præceptum, quia Deus solum vetuit viris Iuda pugnare contra Israel ad reducendum vnitatem regni, sicut a principio ipsi conabantur: pro alijs tamen causis non erat illicitum pugnare. Ideo dicendum, quòd Roboam nunquam pugnauit, aut pugnare acceptauit cōtra Ieroboā, pro vnitate regni, sed pugnauit pro alijs causis, scilicet, quia regnū Roboam, & Ieroboam nouiter diuisa fuerant, & non habuerant aliquos limites distinctos ab antiquo, sed debebant nouiter distingui: & pro his erant discordiæ immortales inter Roboam, & Ieroboam: & potissimè, quia cum isti duo essent inter se nimis odiosi ex facili causa poterat eis nasci bellum: ista tamen bella non fuerunt famosa, sed erant magis discordiæ, quàm bella, & insultus subitanei, quales solent facere hostes vtrinque in confinijs Regnorum: hoc autem Deus non vetuerat, ideo licuit Roboam pugnare contra Ieroboam.

A *Quomodo dicitur semper fuisse bellum inter Roboam, & Ieroboam.* *Quæst.* XL.

QVAERETVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd omnibus diebus Roboam fuit bellum inter eum, & Ieroboam. Nam a principio regni volebant pugnare viri Iuda contra Israel, & Deo vetante cessauerunt redeuntes in domos suas, supra 12. Ergo non pugnauerunt semper. Respōdendum, quòd non fuerunt bella inter Roboam, & Ieroboam omnibus diebus, idest, quòd omni die pugnarent, vel in quolibet anno in magna parte eius: sed dicebantur semper pugnare, vel habere bellum, quia illi, inter quos semel incipit bellum, quousque reducantur ad B concordiam, dicuntur habere inter se bellum: Ieroboam autem, & Roboam ceperunt a principio diuisionis regni pugnare pro limitibus regnorum, & alijs similibus causis, vt dictum est præcedenti quæstione, & quia nunquam cessauit inter eos discordia, dicitur semper fuisse bellum. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd bellum quod Israelitæ incipere volebant pro vnione regni diuisi, cessauit, scilicet, quia mox vt Propheta vetuit, cessauerunt; & nondum adhuc ceperant pugnare, & tamen cessante illa aggressione ad bellandum ceperunt nasci discordię de limitibus regnorum: & istæ durauerunt semper viuente Roboam; ideo dicitur, quòd fuit bellum omnibus diebus eius cum Ieroboam.

C

CAP. XV.

IGITVR in octauodecimo anno Regni Ieroboam filij Nabat, regnauit Abia super Iudam. Tribus annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Maacha filia Abessalom. 2.Par.13

Descripto in præcedentibus tempore Regis Roboā, & Ieroboam: hic agitur de Abia, & Asa: & quia tempore Abia non fuit facta aliqua renouatio regni D in Israel, breuiter tangit scriptura de illo: & diuiditur in duo; quia primò agitur de regno Abia: secundō de regno Asa ibi. *In anno ergo vigesimo.*

An ordo continuus, & immediatus sit.
Quæstio. I.

QVAERETVR circa primum an ista, quę dicuntur hic fuerint facta post præcedētia, vel sit ordo mutatus, & an sint facta immediatè, vel aliquo tempore interposito. Ad primum dicendum, ꝙ hic est ordo cōtinuus, quia supra actum est de regno Roboā, & ei successit Abias filius eius, ideo istud fuit post illud. Ad secundum dicendum, ꝙ istud fuit imE mediatè post præcedentia, quia inter regē Roboā, & Abiam nō fuit aliquis rex medius, ergo necesse est, ꝙ immediate fuerit institutio Abiæ in regē post mortē Roboā. Sed adhuc posset dicere aliquis, ꝙ non sequitur, quia interdū inter vnū regē, & aliū erant aliqua tēpora media sine rege, sicut inter vnū iudicem, & aliū erat interdum magnum tempus, s. decem, vel viginti annorū, vt patet Iud. 3. & 4. & quasi p totū. Sed dicendum, ꝙ hoc nō potest stare, nam immediatè post Roboam regnauit Abia. Quod patet, qa Roboā, & Ieroboā ceperūt regnare eodē anno, supra 12. Et regnauit Roboā decem, & septē annis, vt patet hic, & 2. Paralip. 12. Abia aūt institutus est in regno in decimooctauo anno regni Ieroboam, vt patet hic in litera: ergo non

non intercidit aliquod tempus inter regnum Roboã, & Abiæ: nam quando erat annus 18. Ieroboam esset annus 18. Roboam: & dicitur. *Igitur in octauodecimo anno regni Ieroboam filij Nabat regnauit Abia super Iudam.* Istud ponitur ad cõmensurandum tempora regni Israel cum regno Iudæ: ceperũt enim ista duo regna simul, quia cum deberet Roboam esse rex vniuersalis propter stultitiam suã facta est discordia, & diuisum est regnum, factusq; est rex Roboam super Iudam, & Ieroboã super Israel, & sic erat idẽ 7. annus vtriusq; regni, & in illo mortuus est Roboam, precedenti cap. & in sequenti anno, qui erat 18. regni Ieroboam fuit institutus in regem Abia, vt patet hic. *Nomen matris eius Maacha filia Abisalom.* Istam Maacha acceperat in vxorem Roboam cum alijs 17. vxoribus, & quia istam magis dilexit, fecit filium suum caput omnium aliorum filiorum. 2. Paralip. 11. Ex hoc patet, q̃ acceperat Roboam patruelem suam in vxorem, s. q̃ Roboam, & Maacha erant filij duorum fratrũ, quia Roboam erat filius Salomonis, & Maacha erat filia Absalom, & isti duo erant fratres. Iste tamen gradus licitus erat secundum legem Moysi. Sed videretur dicendum, quòd non fuerit ista Maacha filia Absalom filij Dauid. Nam in Hebræo non ponitur Absalom, sed Auisalom, & litera nostra secundum modum scribendi Latinum debebat dicere Abisalom, sed vitio scriptorũ ablata fuit vna litera, & dicitur Absalom. Causa autem potissima erroris fuit similitudo nominis, & quia ipsi scriptores, qui à principio transtulerunt reperientes Abisalom, putauerũt literam corruptam esse, & volentes corrigere, corruperunt eam. & sic non accepit Roboam patruelem suam in vxorem, sed filiam alterius viri, qui vocabatur Abisalom, & erat vir potens in populo. *Ambulauitque in omnibus peccatis patris sui, quæ fecerat ante eum.* Scilicet, Abia coluit idola, sicut pater suus: nam tempore Roboam fuerunt altaria idolorum, & statuæ in regno Iuda, & effœminati in terra. præcedenti cap. Ita etiam fuerunt tempore Abiæ. Vnde non fuit melior patre suo.

Quomodo Abia ambulauit in peccatis patris sui. Quæst. II.

QVAERETVR quomodo dicitur hic, q̃ Abia ambulauit in peccatis patris sui Roboam. Nã videtur, q̃ fuerit cultor Dei valde Abia: quia 2. Paralipomenon 13. Abia pugnauit contra Ieroboam, & laudat ibi cultum Dei in terra Iuda, & q̃ haberent sacerdotes Dei: Ieroboam autem habebat idola, & sacerdotes vitulorum. Respondendum, q̃ Abia ambulauit in peccatis patris sui colendo idola, sicut hic dicitur: & tamen non colebat semper idola, sed aliquando colebat Deum, & aliquando idola. Vnde videtur, quòd tempore illo, quo pugnauit contra Ieroboam coleret Deum, & ob hoc laudabat eũ: & etiam ob hoc data est ei victoria mirabilis, quæ non data fuisset, si coleret idola: deinde elatus victoria a Deo data, declinauit ad idola. Istud patet ex litera; quia dicitur, nec erat cor eius perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor Dauid patris sui: ergo non plene colebat Deum, sed aliquando colebat Deum, & aliquando idola. Item patet hoc, quia litera dicit, quòd ambulauit in vijs patris sui, sed pater suus istum modum tenuit, quia aliquando coluit Deum, scilicet, tribus annis a principio regni, quando conueniebant ad eum multi de viris Israel, vt confirmarent regnum suum. 2. Paralipomenon 11. Cum autem post tres annos confirmatum fuit regnum eius, dereliquit legem Domini, vt patet eodem lib. cap. 12. Sed obijcietur, quòd Abias non coleret aliquando

F Deum, & aliquando idola, sed semper Deum, quia 2. Paralipomenon 13. Increpabat Ieroboam, & decem tribus de regno eius, quòd declinassent ad idola. & subdidit, noster autem Deus est, quem non reliquimus, ergo nunquam ad idola declinauit. Respondendum, quòd istud intelligitur de cultu Dei, & cæremonijs legis, quæ erant in regno Iuda: vbi quamquam colerentur idola, non tamen colebantur lege vniuersali, sicut in terra decem tribuum, vbi omnes colebant idola. Etiam quia quamquam declinauerint viri de regno Iuda ad idolatriam, nunquam propter hoc fuerunt omissæ cæremoniæ cultus diuini in templo, sed ita fiebant illæ cæremoniæ, ac si nunquam colerentur idola: & quia istæ semper seruatæ

G sunt in terra Iuda, poterat dicere Abias, quòd nunquam dereliquerant Dominum, etiam si colerent idola: viri autem Israel omnino dereliquerant Dominum, fabricantes vitulos, & non obseruantes aliquas cæremonias cultus Dei: quia ipsi nunquam veniebant ad templum, vbi seruabantur cæremoniæ legis, quia vetuerat hoc Ieroboam, supra 12. Etiam non habebant aliquem sacerdotem, qui faceret cæremonias Dei in terra sua, ideo ipsi recesserant a Deo, & viri Iuda non: licet vtrique colerent idola. *Nec erat cor eius perfectum, cum Domino Deo suo.* Scilicet, Cor regis Abiæ non erat perfectum, & intelligitur dupliciter. Vno modo, quòd non laborabat totis viribus suis ad colendum Deum, ita vt nihil ipse faceret, vel viri

H de regno suo contra cultum Dei, sed remisse colebat: ille autem habet cor perfectum cum Domino, de quo dicitur, quod habetur Psal. 1. Sed in lege Domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die, ac nocte. Alio modo dicitur cor perfectum hominis cum Deo, quando totaliter Deum colit, & nunquam idola. Sic patet supra 1. libro, cap. 7. Scilicet, Si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum, abijcite de medio vestri Deos alienos Baalim, & Astharot. Et isto modo non erat cor Abiæ perfectum, quia aliquando colebat idola, sicut pater suus Roboam, vt patet supra. *Sicut cor Dauid patris eius.* Vocatur Dauid pater, idest, proauus, quia erat pater Salomonis, & ille pater Roboam, & Roboam pater Abiæ. sic etiam

I omnes maiores vocantur patres: sicut Balthasar vocatur filius Nabuchodonosor, & iam interciderant plures generationes in medio. Sic etiam est secundum iura humana, vt patet extra de verborum significatio. cap. Nam, & Nabuchodonosor. Fuit autem cor Dauid perfectum cum Domino, quia desiderauit colere eum, quantum potuit.

Cor perfectum, quod dicitur.

Quomodo dicitur, quòd cor Dauid erat perfectum cum Deo, cum ipse grauiter peccauerit in multis. Quæst. III.

QVAERETVR quomodo dicitur cor Dauid perfectum cum Deo, quia Dauid peccauit grauiter contra Deum in homicidio, & adul-

K terio, & numeratione populi, & similibus, sed ad perfectionem omnimodam requiritur innocentia, saltem a mortalibus: quia de venialibus peccatis non est cura. Respondendum, quòd esse cor perfectum alicuius cum Deo, intelligitur dupliciter: vno modo, quòd solicitus sit circa cultum Dei, vt agat quantum poterit, quòd Deus semper colatur. Secundo, quòd nunquam recedat ad idola. In Dauid fuerunt ista duo, nam erat nimis diligens, & affectuosus ad ampliandum cultum Dei. Quod patet, quia nullus de principibus Israel dixit vnquam, quòd volebat ædificare domum Domino, & ipse disposuit. Et de hoc laudat eum Deus, quia dixit præcedenti libro, cap. 7. Quòd nunquam iusserat alicui principi Israel, q̃ ædificaret

ficaret ei domum cedrinam: & Dauid dicebat, quòd volebat eam ędificare, ideo securę fuerunt ibi multæ promissiones ad eum. Patet etiam quia humiliabat se nimis coram domino abijciendo seipsum, vt exaltaret dominum. Nam saltabat totis viribus, & ludebat coram arca, quando transtulit eam de domo Obededom, pręced. libr. cap. 6. & cum increparet eũ Michol propter hoc, dixit: ludam, & vilior fiam quam factus sum coram domino, qui elegit me. Item patet 1. Paralipo. 13. cum ipse admonuit totum Israel, vt irent pro arca in Cariathiarim, dicens, quòd in temporibus pręcessorum suorum non requisierant dominum. Ipse igitur fuit magis sollicitus circa cultum Dei, quam omnes præcedentes. Secundũ patet, quia Dauid nunquam declinauit ad idola, immo in tempore suo nullus in Israel ausus est tenere idolum, ergo cor eius perfectum erat cum Domino. Cum autem obijcitur, ꝙ peccauit in homicidio, adulterio, & similibus.

Dicendum, ꝙ ista non tollunt cor Dauid esse perfectum, quia ista erant quædam peccata facta ex passione, & tñ propter hæc nõ cessabat desiderium magnũ colendi Deum, & rigor contra illos, qui vellent colere idola. Et dicendum, ꝙ verum est Dauid non seruasse innocentiam, vel munditiam cordis semper, & tamen seruauit semper perfectionem cordis, eo quòd ista differunt, quia perfectio cordis stat cũ aliquo peccato cum solum requirat duo suprapositа. Munditia autem cordis omnimoda, vel innocẽtia excludit omne peccatum.

Sed propter Dauid dedit ei dominus Deus suus lucernam in Ierusalem. Scilicet Deus dedit lucernam ipsi Roboam propter Dauid. Vocatur lucerna ipse successor in honore paterno, quia sicut lucerna est aliquid viuens, ita successor est viuens, & est aliquid ipsius defuncti, quia est pars eius cum sit filius. Et ista lucerna dicitur hic data Roboam, & non Dauid, nec Salomoni, quia iam Dauid habuerat Salomonem in successorem, & Salomon habuerat Roboam. si autẽ Abia non fuisset rex non habuisset Roboam successorem, nec lucernam, ideo Deus dedit ei lucernam propter Dauid, s. quia Dauid fuerat vir bonus in toto corde suo, & Deus seruat misericordiam diligentibus se in mille generationes, ideo licet filij Dauid essent mali, Deꝰ debebat benefacere eis in aliquo propter Dauid. De hoc patet Exod. 34. & Numeri 14. Qui custodis misericordiam in millia, idest in mille generationes, vel plusquã mille. *Vt suscitaret filium eius post eum.* Scilicet in hoc Deus dedit lucernam Roboam propter Dauid, quia suscitauit post eum filium eius in regem.

Et staret in Ierusalem. Scilicet maneret, vt rex in Ierusalem, nam ibi fuit sedes regni omnium regum Iuda, in hoc etiam significatur, quòd non solũ propter Dauid, sed etiam propter Ierusalẽ Deus fecit, quòd Roboam haberet successorem, & hoc, vt sedes regni staret in Ierusalem, & hoc significat ista particula, scilicet, & staret in Ierusalem. Item patet hoc supra 11. c. cum dicitur, quòd Deus voluit dare progeniei Salomonis partem regni, scilicet, porro vna tribus remanebit ei propter seruum meum Dauid, & Ierusalem ciuitatem, quam elegi. Quomodo autem propter Ierusalem dabatur regnum posteris Dauid ibi declaratum est.

Eo quòd fecisset Dauid rectum in oculis Domini. Idest propter merita Dauid, qui bonũ operatus est, posteri eius quamquam mali essent cõsecuti sunt misericordiam a Deo. Sic enim dixerat Deus ad Dauid pręcedenti libro c. 7. ꝙ si filij Dauid peccarẽt Deus corriperet eos in virga virorum, & in plagis filiorum hominum, misericordiam autem suam non auferret ab eis, sicut abstulit a Saule, quem amouit a facie sua.

A *Et non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ.* Scilicet in tota vita sua secutus est Dauid dominum, & in hoc differt a Salomone, qui a principio regni bonus fuit, sed postea in senectute deprauatum est cor eius per mulieres supra 11. *Excepto sermone Vriæ Hethæi.* Scilicet in hoc solo declinauit a lege Dei.

Dauid, an peccauerit tantum in morte Vriæ. Quæst. IIII.

QVAERETVR, quomodo sit verũ, quòd in hoc solo declinauerit, quia etiam adulteratus est cũ Bethsabee, & istud fuit pręter mortem Vriæ, etiã numerauit populum, in quo peccauit præcedenti lib. ca. 24. Dedit quoque medietatem possessionum Miphiboseth filij Ionathę Sibę seruo eius, pręceden. libro c. 19. & tamen erat innocens Miphiboseth, interdum etiam commisit alia similia. Respondendum, ꝙ Dauid peccauit in morte Vrię, & istud fuit maximũ peccatum eius. nam propter istud dedit ei dominus in pęnam, ꝙ moreretur filius suus primus, quem suscepit de Bethsabee: etiam ꝙ nũquam recederet gladius de domo sua, & ex hoc habuit causam defloratio Thamar filiæ Dauid, & mors Ammon primogeniti Dauid. pręced. lib. c. 12. & 13. Fecit tamen pręter hoc alia peccata, quę parua fuerunt in comparatione ad istud, ideo scriptura non nominauit illa hic, quasi nõ essent peccata.

C Sed obijcietur, quia adulterium cũ Bethsabeę magnum peccatum fuit: nam Deꝰ improperauit Dauid maxime hoc, vt patet ex verbis Nathan pręced. libr. cap. 12.

Dicendum, quòd magnum peccatũ fuit, & tamen intelligitur hic per sermonem Vrię, i. peccatum factũ contra Vriam. Nam peccauit Dauid cõtra Vriam dupliciter. Primo peccauit cognoscendo vxorem eius in quo offendebat eum grauissime. Secundo peccauit contra eum iniuste illum morti tradendo: vtrunque ergo comprehenditur sub nomine peccati Vriæ. Et dicitur excepto sermone Vriæ, idest, excepto malo, quod fecit Dauid cõtra Vriam, & ponitur sermo pro re, sicut est modus communis loquendi in veteri testamento. Et sic dicitur hic sępe liber Verborum dierum regum Iuda, vel liber Verborum dierum regũ Israel, idest libri gestorum, quia non scribũtur libri de verbis eorum, sed de gestis.

Sed adhuc obijcietur, ꝙ fuerit peccatum valde magnum in Dauid numeratio populi, cum propter illud fuerit tanta pestilentia a Deo missa super populũ præced. libr. cap. 24.

Dicendum, ꝙ istud peccatum graue fuit, & tamen istud peccatum magis fuit ex parte populi quã ex parte Dauid, quia merito populi Dauid incidit ĩ istud malum, quod satis declaratum est ibi. Et apparet hoc ex pęna data, quia propter istud peccatum mortui sunt de populo plurimi, s. septuaginta millia virorum, eo. c. & 1. Paral. 21. & tamen non legitur, ꝙ aliquis de progenie Dauid mortuus fuerit ibi. Quod etiam satis colligitur, quia Dauid vidẽs, ꝙ magna pestis fuisset in populo, dixit ad Angelum habentem gladium euaginatum: Ego sum, qui peccaui, ego inique egi, isti oues sunt, quid fecerunt? vertatur obsecro manus tua contra me, & cõtra domum patris mei. Et sic patet, quòd nondum Angelus occidisset aliquem de domo Dauid. Si tamen istud peccatum fuisset principaliter Dauid, Deus puniuisset eum, & nõ populum, vel saltem eum magis quam populum, sicut quando occidit Vriam, & adulteratus est cum Bethsabee pœna venit in domum Dauid solum, vt patet pręcedenti libro, cap. duodecimo. Quia mortuus est primus filꝰ Dauid ex Bethsabee, & nõ recessit gladius de domo Dauid, sed

principalius punitus est populus, ergo ad populum pertinebat magis istud delictum, s. causa eius.

Sed obijcietur adhuc, qa quòd Dauid auferret Miphiboseth innocenti medietatem possessionum, & traderet eam seruo suo Sibæ falso criminatori iniustissimum erat.

Respondendum, quòd a principio Dauid credidit falsæ accusationi, quam concepit Siba contra Miphiboseth, eo quòd poterat esse aliqua cõiectura ad istud & ex quadam perturbatione mẽtis parte inaudita sententiauit contra Miphiboseth pręcedenti libro c. 16. deinde cognita veritate, quando comparuit Miphiboseth coram Dauid, erubuit Dauid reuocare sentẽtiam suam, quam stulte, & indeliberate tulerat, & dedit medietatem possessionum Miphiboseth, & aliam medietatem Sibæ, cum prius omnia donasset Sibę de hoc præcedenti libro, cap. 19. postea tamen Dauid satisfecit ipsi Miphiboseth de omnibus istis, vt declaratum est, eodem cap. ideo peccatum illud paruum reputatum est. Alia autem fuerunt peccata parua, sicut quædam mendacia, & desiderium nocendi sine opere secuto, qui fuerũt in Dauid, de quibus in multis locis primi libri huius, & in præcedenti libro declaratũ est. fecit igitur Dauid alia peccata præterquam cõtra Vriam Hethęum, & tamen non vocantur hic peccata, quia minora erant in comparatione huius. Quare autem Vrias vocetur Hethęus, vel Cethęus declaratũ est præcedenti lib. cap. 11.

Attamen bellum fuit inter Abiam, & Ieroboam omni tempore vitæ eius. Scilicet omni tempore, quo vixit Abia. Nam post mortem Abiæ adhuc regnauit Ieroboam annis duobus: eo quòd Abias solum regnauit tribus annis, vt patet supra in litera, & cępit regnare in principio anni 18. regni Ieroboam supra in litera, sed Ieroboam regnauit annis viginti duo, præcedenti ca. ergo supererant duo anni de regno Ieroboam, quãdo mortuus est Abia.

Quomodo omnibus diebus Abiæ fuit bellum inter eum, & Ieroboam. Quæst. V.

QVAERETVR quomodo dicitur, quòd omnibus diebus Abiæ fuit bellum inter eum, & Ieroboam, quia 2. Paralipom. 13. ponitur vnicum bellum, in quo Abia pręualuit cõtra Ieroboam, & occidit quingẽta millia virorum de Israel, & cepit ciuitates multas de regno Ieroboam, & dicitur ibi: Nec valuit vltra resistere Ieroboam in diebus Abiæ, ergo nunquam fuit, nisi vnum bellum Ieroboam, & Abiæ.

Respondendum, quòd Abia in principio regni sui instruxit bellum potentissimum contra Ieroboam ad repetendum regnum Israel, tãquam sibi debitum 2. Parali. 13. & in illo bello corruerũt plurimi de Israel, & cepit ciuitates multas Abia de terra Ieroboam, & quia coniectus est ibi in fugam Ieroboam, non ausus fuit postea viuente Abia instruere Ieroboam bellum campale contra eum, & tamen ad recuperandum ciuitates, quas perdiderat, & ad nocendum regno Abię faciebat Ieroboam insultus quosdã subitaneos in terram Roboam, sicut fieri solent in confinijs hostium, & isti insultus durauerunt semper quãdiu vixit Abia, ideo dicitur fuisse semper bellum inter Abiam, & Ieroboam. Vel potest dici, ꝙ post illud bellum maximũ & primum ꝙ gessit Abia cum Ieroboam fuerũt multa alia bella inter eos super repetitione ciuitatum captarum de regno Ieroboam in primo bello, & tamẽ in nullo eorum poterat Ieroboã resistere Abię, quia iam conceperant Israelitæ timorem, & viri Iuda conceperant audaciam.

F

Abias, an peccauerit pugnando contra Ieroboam. Quæst. VI.

QVAERETVR vlterius, an peccauit Abia gerendo semper bellum cõtra Ieroboam. Aliquis dicet ꝙ sic, quia Deus vetuerat tempore Roboam patris Abię viris Iuda pugnare contra viros Israel supra 12. ideo obligaretur etiam Abia ad illud pręceptum, quia eadẽ ratio subsistebat, s. quia Deus dixerat de voluntate sua factam fuisse diuisionem regni. Rñdendũ ꝙ Abia habuit cum Ieroboam in principio regni sui vnum bellum potentissimum, in quo conatus est restituere vnitatem regni, quod fuerat diuisum tempore patris sui, & quia de isto bello non tangitur hic specialiter, & tangitur 2. Paralip. 13. ibi dicitur, an peccauerit in hoc Abia. Alia autem fuerunt bella eius cum Ieroboam postea, quæ mouebat Ieroboã super limitibus regnorum, & super aliis causis emergentibus, & in his fuerunt vsque ad mortem Abię. De quibus dicendum, ꝙ licitum erat Abiæ pugnare, quia Deus nõ vetuerat hoc, sed solum pugnam ad reintegrandam vnitatem regni, & nunc non pugnabatur ad hoc: sic enim declaratum fuit pręced. ca. de Roboam, ꝙ non peccauit gerendo bellum omnibus diebus suis cum Ieroboam. Ad rationem in contrarium dicendum, ꝙ solum prohibetur ibi pugna ad restituendum vnitatẽ regni, & ista militat contra primum bellum, quod habuit Abia cum Ieroboam, de quo dicetur 2. Paralipo. 13. *Reliqua autem sermonum Abia & omnia, quæ fecit.* Non sunt hic scripta omnia facta, & dicta Abiæ, ideo propheta remittit ad alium librum in quo plene scripta sunt. *Nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda?* Quasi dicat, scripta sunt ad plenum in libro verborum dierum regum Iuda. Nam in libro illo compilato ex annalibus historijs, vel ex scriptis prophetarũ particularibus continebantur specialiter omnia gesta regum Iudæ, & ibi erant plene gesta Abię. Scripsit autem gesta istius per extẽsum Abdo propheta, vt patet 2. Paralipo. 13. s. reliqua autem sermonum Abię viarumq;, & operum eius scripta sunt diligentissime in libro prophetę Abdo. *Fuitque bellum inter Abiam, & Ieroboam.* Potest intelligi de illo bello magno, quod fuit in principio regni Abię, in quo corruerunt ex parte Ieroboam quingenta millia virorum 2. Paralipo. 13. vel potest intelligi de bello continuato per totam vitam Abiæ inter istos duos reges. *Et dormiuit Abia cum patribus suis.* Idest mortuus est Abia, sicut omnes patres sui, & fuit mortuus morte naturali, s. non violenta. Sed obijcietur, quia 2. Paralipom. 13. dicitur, quòd percussit eum dominus, & mortuus est. Mors Abiæ.

Dicẽdum, quòd forte peste assumptus est, vel propter peccata sua Deus immisit ei aliam ęgritudinẽ, q̃ subito eum rapuit, & sic regnauit modico tempore, s. tribus annis solum, & erat tunc iuuenis cũ mortuus est, ista tamen mors vocatur dormitio, quia coincidit cum morte naturali, quę fit per ęgritudinem, ideo posuit Dauid mortem, quæ a Deo infligitur distinctam a morte violenta, quę fit in bello, vel in similibus sup. 1. lib. ca. 24. s. viuit dominus, quia nisi dominus percusserit eum, aut dies eius venerit, vt moriatur, aut descẽdens in pręlium perierit, propitius sit mihi dominus, quòd non mittam manum meam in Christum Domini. *Et sepelierunt eum in ciuitate Dauid.* Scilicet in locum vbi erant sepulchra regum in castro montis Siõ.

Regnauitque Asa filius eius pro eo. Scilicet successit ei in regnum, quia forte iste erat primogenitus Abię, vel quia erat pręcipuus in prudentia, & robore, & elegit eum Abia, vt esset rex, sicut elegit Roboã ipsum Abiam quamquã non esset primogenitus. 2. Paral. 11. habuit autem Abia filios multos, & filias, nã accepit

vxores

vxores quatuordecim, & procreauit 22. filios, & decẽ, & sex filias 2. Paralipom. 13.

In anno ergo. Hic ponitur secundum, in quo agitur de regno Asa, cum quo regnauerant simul plures reges Israel, quia ipse regnauit magno tempore. Et primo agitur de Asa: secundo de ipsis qui regnauerunt cum eo simul in Israel ibi. *Nadab vero*. Prima in duas, quia primo ponitur tempus, in quo Asa bene se habuit: secundo tempus, in quo a bonitate declinare cępit ibi. *Ascendit quoque Baasa*. Circa primum dicitur. *In anno ergo vigesimo Ieroboam regis Israel regnauit Asa rex Iuda*. Computatur hic regnum Iuda per regnum Ieroboam. Nam Ieroboam, & Roboam cęperunt simul regnare, & dum regnaret Ieroboam in Israel regnauit Roboam in Iuda, & post eũ regnauit Abia, & ambo mortui sunt viuẽte Ieroboam. Tertius autem fuit rex Iuda institutus viuente Ieroboam, s. Asa, & de isto dicitur hic, quòd regnare cępit anno vigesimo regni Ieroboam.

De modo concordandi diuersas durationes regum, & an aliquando subticeantur tempora, quibus aliqui reges male regnauerunt. Quæst. VII.

Quaeretur, quomodo potest stare, quòd cęperit regnare Asa anno 20. Ieroboam, nã Abia cœpit regnare anno decimo octauo regni Ieroboam supra in litera, & regnauit tribus annis, vt patet ibidem, ergo cũ successerit Asa ipsi Abiæ, necesse est, quòd cęperit regnare anno 21. regni Ieroboam.

Quinque modis saluantur dissonantię temporum in scriptura.

Ad euidentiam huius dicit Nicolaus, quòd quinq; modis saluantur dissonantiæ temporum in sacra scriptura computando tempora regum, vel principium.

Primus modus est per Synecdochen, quia aliquando accipitur pars pro toto, sicut dicimus de Christo, quòd tribus diebus iacuit corpus eius in sepulchro, idest partibus trium dierum, & sic dicitur aliquando, quòd regnauit aliquis rex decem annis, & non fuerũt illi anni completi, sed erãt nouem, & dimidius, vel aliquid minus, aut plus: & in alio loco scriptura facit mẽtionem de illis annis, & quia non erant decem completi, ponit nouem cõpletos: & dicit quòd regnauit nouem annis, & sic erit dissonãtia, sed saluatur per Synecdochen.

Secundus modus est, quando filius regnauit cum patre, sicut Salomon fuit rex aliquanto tẽpore viuente patre supra primo, & illud tempus regulariter non computatur, nisi sub annis regis prioris, ideo cum dicitur, quòd Salomon regnauit quadraginta annis intelligitur de illis quadraginta, quos egit in regno mortuo Dauid, ideo si interdum diceret scriptura, quòd regnauit quadragĩta, & vno anno, vel quadraginta duo, intelligendum erat, quòd ille vnus, vel duo anni transierant de regno eius, viuente Dauid.

Tertius modus est, quia aliquando vacauit regnũ, & tempus vacationis interdum computatur sub pręcedenti rege, & interdum sub sequẽte. Istud maxime apparet in iudicibus, inter quos, vt communiter erat tempus vacationis, quia vnus non assumebatur in regem illico, vt alius moriebatur, sed erat tẽpus mediũ, in quo populus colebat idola, & subijciebatur seruituti Gentilium, ideo si inter duos iudices fuissent viginti anni vacationis, & sequẽs iudex pręesset populo decem annis, diceretur, quòd ille iudicauerat Israel triginta annis addendo tempori suo tempus vacationis. Interdum autem anni vacationis per se ponuntur, & non coniunguntur temporibus alicuius iudicis, sicut 18. anni, qui habentur. Iud. 10. de quibus ibi declaratũ est, & ideo in casu dato poterat dici de illo iudice, ꝙ pręfuerat annis 30. & in alio loco poterat dici, quòd pręfuisset annis decem, & sic tolleretur dissonantia ꝑ istum modum, s. accipiendo annos suos solum, vel annos vacationis cum annis suis.

Quartus modus est, quia interdum contingit, ꝙ aliquis rex a principio regni bene regeret: & postea male se haberet, & scriptura interdum computat annos illos, quibus se bene habuit reliquos omittẽdo, sic dicit de Saule, quia ille regnauit annis 20. quia tamen duobus annis solum bene regnauit ponuntur solum duo anni regni eius supra 1. lib. c. 13.

Quintus modus est per vitium scriptorum, qui interdum non aspiciunt ad numeros, & facilius in hac errant quam in alijs partibus scripturę. Vult igitur saluare Nicolaus istam diuersitatem per primum modum, s. per Synecdochen.

Hęc omnia bene assignata sunt pręter modũ quartum, nam nunquam est verum, quòd scriptura omittat annos alicuius regis, in quibus male se habuit, quia scriptura ponit annos regum, & principium ad certificanda tempora, & quia si omittãtur anni, in quibus reges male vixerunt, tempora nõ certificabuntur, necesse est ponere omnes annos, quia æqualiter necessarij sunt ad certificationem temporum anni, quibus reges male vixerunt, sicut quibus bene vixerũt. Item si hoc obseruaret scriptura, cum sint quidam reges, ꝗ nunquam bene vixerunt in regibus Iuda, s. Achaz, & Ammon, & Ioram nihil poneretur de annis illorum, & tamen ponuntur anni illorum complete. De Ioram patet 2. Paralipom. 21. de Achaz sequen. libr. cap. 16. de Ammon. eod. lib. ca. 21. Item omnes reges Israel incipiendo a Ieroboam mali fuerũt semper: ergo nihil deberet poni de temporibus regni Israel, & tamen describuntur diligenter omnes anni regum Israel in isto libro, & sequenti, sicut anni regum Iuda: non ergo est verum, quòd pars annorum, in quibus aliquis rex male se habuit, subticeatur interdum. Cũ autem exemplificatur de Saule.

Dicendum quòd nõ stat, quia illi duo anni, qui ponuntur de regno Saulis supra primo libro, ca. 13. non ponuntur tãquam summa omnium annorum regni sui, sed intelligitur, quòd regnauit duobus annis, idest vsque ad tempus, quo cœpit bellum illud cum Philisthinis, quod habetur, eod. cap. regnauerat Saul annis duobus. Simile patet de Isboseth filio Saulis, qui regnauit post Saulem, & dicitur pręced. lib. c. 2. ꝙ regnauit duobus annis super Israel, & tamen ibi probatum est necessario, ꝙ regnauerit Isboseth quasi septem annis ad minus, & tamen dicitur, ꝙ regnauit annis duobus, s. vsque ad tempus, quo cœpit bellum illud inter domum Dauid, & domum Isboseth, quod habetur eod. c. Regnauerat Isboseth duobus annis, & illi duo fuerant sine bello: deinde reliquum tempus Isboseth fuit cum bello, nam fuit longa concertatio inter domum Dauid, & domum Saulis, siue Isboseth, præcedenti lib. c. 3.

Nunc autem dicẽdum ad propositum, quòd Abia mortuus est in fine anni 20. regni Ieroboam, & tunc fuit institutus in regem Asa, & sic fuit in anno vigesimo, idest in fine 20. anni. Vnde poterat dici, quòd institutus fuit in regem anno 20. regni Ieroboam, vel anno vigesimo primo, quia idem est finis 20. anni, & principium 21.

Asa quo anno regni Ieroboam cœpit regnare.

Nicolaus autem aliter soluit istam dissonantiam ꝑ Synecdochen, ita quòd Abia non regnauerit tribus annis completis, sed duobus, & dimidio, vel parum vltra duos, & cum ipse cœperit regnare in principio decimioctaui anni regni Ieroboã, necesse erat, quòd Asa inciperet regnare in anno vigesimo regni Ieroboam.

Sed dicendum, quòd non stat hoc, sed Abias regnauit tribus annis integris, & desijt regnare in fine anni vigesimi regni Ieroboam, & in fine eiusdem anni cępit regnare Asa. Et patet hoc, quia infra dicitur, quòd vigesimo anno regni Asa cępit regnare Nadab filius Ieroboam, si tamen Asa cępisset regnare anno 20. regni Ieroboam, cum Ieroboā regnauerit viginti duobus annis præcedenti ca. manerent tres anni de regno Ieroboam, s. ipse vicesimus annus, & duo sequentes, & consequenter Nadab, qui successit regi Ieroboam inciperet regnare anno tertio regis Asa: necesse est igitur, quòd in fine vigesimi anni, quod est principiū 21. cęperit regnare Asa, & sic regnauit Abia tribus annis, & non potest poni solutio per Synecdochen.

Ex hoc autem sequitur alius modus ad concordādum dissonātias numerorum in scriptura pręter modos assignatos a Nicolao, s. quòd aliquando scriptura nominat annum a fine, & aliquādo a principio, vnde idem est aliquid fieri in anno vigesimo, idest, in fine 20. anni, & in anno 21. idest in principio 21. anni, quia in continuis principiū, & finis idem sunt, & secūdum istum modum nunquam potest esse dissonantia, nisi in vno anno, vt patet ex pręcedenti assignatione.

Et quadraginta vno anno regnauit in Ierusalem. Tempus regni istius fuit multum, ideo viuente eo multi reges de Israel fuerūt, vt patet hic, s. Ieroboam Nadab Baasa Ela, Zambri, Amri, Achab. Et dicitur regnasse in Ierusalem, quia ibi erat sedes omnium regum Iuda.

Nomen matris eius Maacha filia Absalom. De quolibet rege ponitur nomen patris, & matris. De patre autē patet, quia rex pręcedens erat pater sequentis, ideó nomen matris exprimitur. Sciendum, quòd hic ponitur Absalom, & tamen nō est iste Absalom filius Dauid, quia in Hebręo ponitur hic Auisalon, & in litera nostra debet poni Abisalom secundum consuetudinem Latinam, & tamē errore librariorum vitiatum est ex causa supra assignata, cum dicebatur de matre regis Abiæ.

Maacha, an fuerit mater Asa. Quæst. VIII.

QVAERETVR, quomō poterat esse Maacha mater Asa, & vxor Abię, quia supra dicitur, ꝙ Maacha filia Abisalom erat mater Abiæ, & vxor Roboam, & sic eadem esset mater Abiæ, & vxor eius quod est absurdum.

Aliqui respondent, quòd Abisalom habuit duas filias, quarum quælibet vocabatur Maacha, & vnam illarum habuit in vxorem Roboam, ex qua genuit Abiam, reliquam autem suscepit Abias in vxorē, & sic habuit in vxorem sororem matris suę.

Sed istud non stat, quia sororem patris, aut matris nullus poterat in vxorem accipere. Leuitic. 18. & 20. Sed aliquis dicet, quòd Abia suscepit illam contra legem, quia sicut faciebat aliqua peccata, ita istud facere potuit. Sed dicendum videtur, quòd non stat, quia nunquam aliquis debet concedere id quod est inconueniens secundum quid, vel simpliciter, nisi cogatur ad illud, & tamen hic possumus aliter respondere, & bene, ideo non debemus concedere, quòd sumpserit vxorem contra legem.

Sed dicendum, quòd erant multi viri vocati Abisalom, sicut nunc multi sunt eiusdem nominis, & inter illos erant saltem duo habentes filias, quæ vocabantur Maacha, & vnam illarum accepit in vxorem ipse Roboam, & aliam accepit filius eius Abia.

Et fecit Asa rectum ante conspectum Domini, sicut Dauid pater eius. Scilicet fecit id quod placebat Deo seruādo legem, sicut seruabat Dauid pater suus, & vocatur pater suus, idest, abauus, vel tritauus, nam non erat pater

F eius immediatus, quia inter ipsum & Dauid erāt quatuor generationes, s. Dauid genuit Salomonem: Salomō genuit Roboam, Roboam genuit Abiam, Abias genuit Asa. *Et abstulit effœminatos de terra.* Vocantur effœminati viri, qui cognoscuntur, vt fœminæ sodomiticè, & vt dictum fuit pręced. cap. in tempore Roboā, & Abię erant in terra Iudę publica lupanaria virorū, qui vocantur ephebi, idest pueri, nō barbati: istos omnes abstulit Asa de terra occidendo illos, & sub pęna mortis interdicendo talia fieri, vnde tempore eius nō fuerunt. *Purgauitque vniuersas sordes idolorum, quæ fecerāt patres eius.* Scilicet abstulit omnia idola, quæ erant in terra Iuda, quæ facta fuerāt tempore patrum suorum regum Iuda. Vocātur enim idola sordes ad magnam

G detestationem, vt homines fugiant illa, sicut sordes, & res fœtidas, sic patet Deutero. 7. scilicet, nec inferes quippiam ex idolo in domum tuā, ne fias anathema, sicut & illud est, quasi spurcitiam detestaberis, & velut inquinamētum, ac sordes abominationi habebis, quia anathema est.

Qui fuerunt patres Asa, qui fecerunt idola. Quæst. IX.

QVAERETVR qui fuerunt isti patres Asa, qui fecerunt idola.

H Respondendum, quòd vocantur patres omnes maiores, vt aui, proaui, ataui, tritaui, & sic de cęteris ascendendo: isti enim fecerant idola, & intelligitur istud de regibus, quibus ipse successit, in qbus primus fuit Saul, sed ipse non fuit pater in progenie Asa, etiā non fecit aliqua idola, quia toto tempore suo fuit propheta Samuel, quem populus timebat, & ipse Saul, & non ausus fuisset facere idola, fuit autē postea Dauid, qui fuit pater ꝓgeniei Asa, & tamen iste non fecit idola, sed fuit vir maxime deicola augmentās cultū Dei. Post istum fuit Salomō, qui fecit idola, & templa pro vxoribus suis, & constituit illa ad dexteram partem montis Oliueti supra 11. Post istum fuit Roboam in cuius temporibus terra Iuda repleta est idolis, & altaribus in omni colle, & luco, & sub omni arbore frondosa pręcedenti capit. Post istum fuit Abia, qui etiam

I idola coluit, & fecit multiplicando ea, quę facta erant tempore patris sui, de quo supra dicitur, quòd ambulauit in vijs patris sui, & fuit valde malus, intantum ꝙ Deus percussit eum, & mortuus est 2. Paralipom. 13. idola autem, quæ isti fecerant, & altaria, & templa succidit, & destruxit Asa, lucos, in quibus erant succidit, & cremauit, & ipsa altaria, & templa ad solum diruit, & cōtaminauit, & forte sparsit ossa mortuorum in locis illis, vt essent immunda, sicut fecit Iosias super altaria idolorum, seq. lib. cap. 23.

Quæ sordes idolorum sunt, quas abstulit Asa. Quæst. X.

K QVAERETVR vlterius, quæ sordes idolorū fuerunt, quas abstulit Asa.

Dicendum quòd idola, & omnia, quę directe, vel indirecte pertinent ad idola vocantur sordes, ideo altaria, quæ facta sunt ad colendū idola, & luci, & arbores frondosę sub quibus colebantur, & templa, in quibus erant, & omnia vasa ministrationis eorum vocantur sordes, & omnia ista destruxit Asa. sic patet secundo Paralip. 14. Subuertit altaria peregrini cultus, & excelsa, & cōfregit statuas lucosque succidit, & abstulit ex cunctis tribubus Iuda Aras, & Phana.

Sed obijcietur, quòd non abstulerit Asa omnes sordes idolorum. Nam Iosias rex, qui fuit post ipsum abstu-

abstulit omnes sordes, seq. libro, cap. 23. ergo non abstulit eas Asa.

Dicendum, quòd Asa abstulit omnes sordes idolorum, quę fuerant a patribus suis factę, & in diebus suis non mansit aliquid pertinens ad idolatriam in terra: post ipsum autem fuerunt multi reges Iuda mali, qui repleuerunt terram idolis, & idola ista abstulit Ezechias rex, qui fuit deicola nimis sequen. libr. c. 18. post illum etiam fuerunt reges nimis idolatræ, s. Manasses, & Amon, & repleuerunt terram idolis, & ipsum templum Domini sequen. lib. cap. 21. idola autem ab istis facta, & quicquid aliud supererat destruxit Iosias, eo. libro cap. 23.

Quousque serpens æneus Moysi durauit.

Sed adhuc obijcietur, ꝙ Asa non destruxerit omnē idolatriam, quæ erat in tempore suo, nam in tempore suo erat serpens ęneus, quem fecerat Moyses, & colebant illum filij Israel offerentes incensum sequent. lib. c. 18. & illum serpentem contriuit Ezechias, cum dicitur ibidem. confregitque serpentem ęneum, quē fecerat Moyses, siquidem vsque ad illud tempus filij Israel adolebant ei incensum.

Respondendum, quòd serpēs ęneus erat tempore Asa, cum factus fuisset a Moyse, & durauit vsque ad Ezechiam. Iste autem serpens non erat factus ad idolatriam, sed ad sanitatem Israelitarum, & Deus iusserat illum fieri. Numeri 21. ideo non debebat deleri sine causa, sed potius manere debebat ad memoriam sanitatis pręstitæ Israelitis, vt sic ipsi Deo gratias referrent.

Tempore autem Ezechię iste serpens erat valde scandalosus, quia populus colebat illum, tanquam Deum offerens ei incensum. sequenti lib. 18. Ideo debuit destrui, vt subtraheretur populo occasio peccandi. Tempore autem Asa populus non colebat serpentem, & sic non erat scandalosus, ideo nō debebat deleri, quia non pertinebat ad idolatriam, & sic quamquam non confregit serpentem, abstulit omnes sordes idolorum de terra.

Sed obijcietur, quòd iste serpens coleretur ab Israelitis tempore Asa, quia sequenti libro, cap. 18. dicitur, quòd vsque ad illud tempus filij Israel adolebant incēsum illi serpenti, scilicet vsque ad tempus, quo confregit illum Ezechias.

Respondendum, quòd licet vsque ad tempus Ezechiæ coleretur serpens non sequitur, quòd tempore Asa coleretur, quia non constat quo tempore cœpit cultura illius serpentis, nisi forte dicatur, quòd litera illa intelligit, quòd ex tempore, quo factus est vsque ad tempus Ezechię semp coleretur. Et istud falsum est, quia manifestum est, quòd tempore Moysi Israelitæ, nunquam coluerunt idola, nisi cum eo absente in petitione legis fecerunt vitulum aureum: Exodi 32. Et iterum cum mulieres Moabitarum, & Madianitarū induxerunt Israelitas ad sacrificandum idolis, vt potirentur eorum amplexibus consilio Balaam. Numeri 25. & pro his duabus vicibus, quamquam fuerit peccatum momentaneum, idest durans paucis diebus, tamē Deus magnas pęnas intulit, vt patet ibidem, ergo a fortiori si ex tempore, quo fabricatus est serpens coluissent ipsum Israelitę, maior pęna īfligeretur eis, sed nulla inflicta est ergo non coluerunt eum tunc. Item patet, quòd tempore Dauid adhuc non colebatur, qa tempore suo nulla fuit idolatria in Israel, cum esset vir valde deicola, & si vidisset, quòd aliqui colebant serpentem, confregisset illum. Ita videtur dicendum, ꝙ tempore Asa non colebatur adhuc, ideo non habuit aliquod motiuum ad confringendum illum, sed postea aliquanto tempore ante Ezechiam cum vigeret atque increbresceret quotidie idolatria deuētum est ad hoc, vt Israelitæ offerrent incensum serpenti, & qa

A tempore Ezechię istud nimis inualuerat, confregit serpentem.

Sed obijcietur, quòd nō purgauerit omnes sordes idolorum Asa, quia Salomon ędificauerat templa dijs vxorum suarum in monte Oliueti ad dextrā partem eius, illa tamen non destruxit Asa, sed postea Iosias destruxit seq. lib. cap. 23.

Respondendum, quòd de omnibus sordibus idolorum nihil reliquit Asa in terra, nisi templa ędificata a Salomone pro vxoribus, ideo scriptura expresse ponit de illis templis infra, cum dicit: excelsa autē non abstulit. Et vocantur illa templa excelsa, eo quòd facta

B erant in loco excelso, s. in monte Olıueti sequen. lib. c. 23. & supra 11. *Insuper & Maacham matrem suam amouit, ne esset princeps in sacris Priapi.* Idest fecit Asa, quòd mater sua Maacha non esset princeps in sacris Priapi, sicut consueuerat esse.

Quis erat iste Priapus, de quo hic dicitur, & quæ sacrificia fiebant ei. Quæst. XI.

Quæretur quis erat iste Priapus, & quæ sacrificia ei fiebant.

Respondendum, quòd Priapus erat quidam Deus Gentilium turpissimus quidem omnium Deorum. Fuit autē iste iuuenis in insula, quę vocatur Hellespontus circa Troiam in cōfinibus Europę, & Asię

C qui magnitudine membri virilis omnes homines in tantum excessit, vt admirandum esset: propter quod de insula Hellesponto exilio traditus (vt ferunt) venit in Gręciam, ibique post mortem inter cęteros Deos insanæ Gentilitatis propter hanc insolitam magnitudinem honore magno cultus est, & altaria atque sacerdotes, & templa ei tradita sunt. Huic enim imago turpissima fiebat, scilicet habens genitale virile insolitę magnitudinis patens populo, sacerdotes autem faciebant huic sacrificia turpissima, nam immolabant ei asinos, cuius causam ponit Ouidius primo Fastorum, dicens, quòd Priapus iussit sibi immolari asinos in vindictam offensę, quam ab asinis suscepit, scilicet,

D quòd cum Priapus in nympharum amorem exardesceret, easque quasi opportunitate captata semel sopore grauatas inuenisset, propinquumque esset, vt iā Priapus suo potiretur amore, asinus magno clamore intonuit, nimphasque expergefaciens fugere compulit, & sic ipsę, quę iam manibus Priapi tenebātur, euaserunt. Nullam autem vnquam maiorem iniuriam Priapus sibi factam credidit, eamque indelebilem animo tenens destinauit de asinis continuam, & nunquam explendam capere vltionem, & ob hoc iussit asinos sibi immolari. Expletis autem sacrificijs, turpissimus sacerdos genitalia nuda toti populo ostendebat, & hoc quasi salubri pręcepto commoniti ad vacandum libidini tendebant. Eratque ista lex sacrorum Priapi, quòd cum multi viri, & fœminę astarent nullus sibi certam vendicaret, sed ei quam prius

E quisque caperet misceretur. Soluebatur autem hic omnis honestas omnis legis, seueritas omnis coniugalis, fides tota, certitudo prolis, nouissimeque efficiebantur homines degeneres, & aborigenes. Nulla igitur maior insania inter Gentiles fuit, quia tamen ista sacra Priapi libidini laxabant habenas, cui rude illud sęculum omnino inhiabat, tanquam veri boni ignarum, sacra ista libentissime susceperunt, ita vt vix aliquis Deus esset inter Gentiles, cui tantus honor, & tam vniuersaliter præstaretur. Et non solum ista labes Gentilium nationes infecit, sed etiam turbauit populos Hebręorum, quia etiam ipsi omni libidini proni erāt. Et sic colebatur inter Hebręos Priapus eratque in sacris eius princeps mater regis Maacha.

Erat autem iste principatus, quia forte ipsa principalis erat inter fęminas illas, quę turpissimę libidini post sacra Priapi vacabant, & ipsa quoque eãdem patiebatur libidinem. Rex autem istud erubescẽs amouit eã a tali turpitudine, vel forte, quod honestius est ipsa sedebat tanquam princeps, & iudex in sacris Priapi, s. quod si orirentur aliqua scandala propter incertam libidinem, quę erat post sacra Priapi, ipsa iudicabat componens inter partes iuxta sceleratissimas leges sacrorum Priapi. Vel forte ipsa prębebat ea, quæ necessaria erãt ad immolandum Priapo, & ob hoc princeps dicebat. Rex autem omnem hanc turpitudinem, & superstitionem abstulit, ideo confracto Priapo, & templis, & altaribus eius non poterat manere Maacha princeps sacrorum Priapi, quia iam nulla sacra ei impendebantur. *In luco eius, quem consecrauerat.* Maacha mater regis habebat quendam lucum, s. quendam locum multarum arborum condensarum, qui præ ramositate obscurus erat, scilicet, non patens radijs solis. Hunc locũ consecrauerat Maacha Priapo, & posuerat ibi altare, quia iste erat locus conuenientissimus sacrificijs Priapi, cum in locis illis vmbrosis libidini vacaretur accõmodè.

Subuertitque specum eius. Specus erat quędam domus subterranea obscura, & ista erat apud lucum, in quam ingrediebantur plurimi de cultoribus Priapi ad explẽdam libidinem sine rubore. Nam licet omnem aliã humanam verecundiam, & legum honestatem, & rationis ordinem isti fędissimi cultores Priapi peruertissent: verecundiam tamen naturalem, scilicet ne vnus alio vidente fęminæ misceretur, superare non potuerunt: fuit enim hęc maxima pœna, & prima, quam experti sunt prothoplasti. Nam illico, vt peccauerunt exarserunt in membris illis, & ob hoc erubuerunt, & fecerunt sibi perizomata, & solum contexerunt partes illas, vt colligitur Gene. 3. Ex quo apparet, quòd in illis solis partibus erubuerunt, nam nihil aliud in corpore nostro pudendum est.

Opi. Philosophorum coitum nõ esse verecundabile. Fuerunt tamen quidam philosophi, immo potius insani sequentes Diogenem auctorem, qui hãc verecundiam superare conati sunt arguentes, quasi quadã ratione naturali, scilicet omne, quod honestum est sine verecundia fieri potest cum verecundia, secũdum Aristotelem quarto Ethicor. solum fit de turpi commisso: coitus tamen coniugalis honestus est, ideo nõ est turpe, nec verecundabile illum publice fieri. Ideo isti Philosophi, licet extraneas fęminas nõ cognoscerent, quia inhonestum erat, coniuges tamẽ suas in publico cognoscebant, immo vt persuaderent hanc opinionem cęteris quasi ostendẽtes se licite agere in magnis congregationibus virorum, & mulierum subito cum vxoribus suis miscebantur. Alij autem detestantes eos plusquam beluas lapides, & lutum iaciebãt in eos tanquam in hostes humanę verecundię, ipsi vero hæc fugientes clauas ferreas secum ferre soliti erant, vt insurgerent in eos, qui illis publicum concubitum coniugalem interdicerent. Isti autem Philosophi Cynici, idest canini dicti sunt, scilicet quia in eis nulla maior quàm in canibus verecundia foret, cum etiam canes publicè misceantur: de his August. decimoquarto. de ciuitate Dei. Hæc autem positio immo insania breui tempore, tanquam humanę naturę contraria abolita est. Nec etiam erat conueniens argumentatio istorum, quia id quod honestum est publicè fieri potest, eo quòd verecundię nullius est, scilicet, quia nos non debemus de illo erubescere cum sit in potestate nostra erubescere, vel non erubescere: istud tamen tale est, de quo non est in potestate nostra, quòd non erubescamus, quia tota naturalis inclinatio in cõtrarium est, ideo licet honestum sit, erubescendum

F de illo est, nam contra naturam agi infandum semper est. Ideo dicit Tullius, & refert illud Augustin. decimoquarto ca. de ciuitate Dei, quòd omne honestum in luce collocari vult: solus autem concubitus coniugalis est, qui cum honestus sit, sciri quidem vult, videri autem minime. Fecerant igitur sibi omnes gentes pro sacris Priapi loca tenebrosa, scilicet, domos subterraneas, vel lucos nimis opacos. Vtrunque autem habebant Hebręi cultores Priapi quorum princeps erat Maacha.

Et confregit simulachrum turpissimum. Scilicet simulachrum Priapi. *Et combussit in torrente Cedron.* Non est intelligendum, quòd combureretur in torrente, quia in aqua nihil potest comburi, cum potius ipsa repugnet combustioni: sed combustum est apud torren-
G tem, & postea pulueres illius idoli proiecti sunt in torrentem Cędron, vt non maneret aliquid saltem de pulueribus illis, quod conseruaretur ab idolatris, vel forte combustum fuit ibi idolum apud torrentem Cedron, quia locus ille reputabatur immundus, & cum idolum esset immundum, cremari debebat in loco immundo, & postea forte spargeretur puluis super loca immunda, vt super sepulchra mortuorum. Sic fecit Iosias, de idolis, quæ erant in templo sequenti libro, capitulo vigesimotertio. scilicet, efferri fecit lucum de domo Domini foras Ierusalem in conual-
H lem Cędron, & combussit eum ibi, & redegit in puluerem, & proiecit super sepulchra vulgi. Est autem iste torrens Cedron circa portam Ierusalem, iuxta hortos in circuitu verbis. Istum torrentem transiuit Christus, quando introiuit in hortum cum discipulis suis. Ioann. decimo octauo. Apud hunc etiam stetit Dauid expectando omnes viros suos, quando exibat profugus de Ierusalem a facie Absaloni. pręcedenti libro, cap. 15.

Simulachrum Priapi, quare vocetur turpissimum. Quæst. XII.

QVAERETVR quare vocatur simulachrum Priapi turpissimum.

Respondendum, quòd potest vocari turpissi-
I mum, quia turpia sacrificia ei fiebant, scilicet, immolando asinos, vt ait Ouidius primo Fastorum. Vel quia sacerdos turpem cęremoniam in sacrificijs faciebat, scilicet, quòd toti populo verenda nuda ostendebat, vel quia expletis sacrificijs turpissima opera sequebantur, scilicet, quòd esset libido effrenata contra legem matrimonij, & cuiuscunque cognationis iura. Vel verius vocatur simulachrum turpissimum, quia in turpi effigie pingebatur, & fiebat statua eius. Nam fiebat ei genitale membrum insolitę magnitudinis extentum, vt populo pateret, nihilque turpitudinibus deesset. Nulla autem alicuius Gentilis Dei turpior effigies fuit. Erat etiam tota effigies Priapi rubra, vt ait Horatius, nec immerito, qa is color libidini magis
K quàm cęteri conuenit, eo quòd rubor attestatur sanguinem: sanguinis autem abundantia libidini connata est.

Sciendum autem, quòd multi inter Gentiles irridentes sacra Priapi formabant Priapum rubentem cum turpi effigie sua, ponebantque illum super ficeta, vel super alias arbores ad terrẽdum volucres, sicut fieri solet in hortis. De hoc Horatius in Sermonibus.

Excelsa autem non abstulit. Idest, quamquam abstulerit omnem idolatriam, tamen non abstulit templa, vel altaria excelsorum.

Asa

Asa quæ excelsa destruxerit, & quæ non.
Quæst. XIII.

QVAERETVR, quomodo dicitur hic, quòd non abstulit Asa excelsa, quia secũdo Paralipom. 14. dicitur, quòd subuertit Asa altaria peregrini cultus, & excelsa, & cõfregit statuas.

Respondendum, quòd excelsa vocãtur altaria, quę fiebant in collibus, & subter arbores frondosas, & in locis opacis: vocantur autem excelsa propter locorũ celsitudinem, in quibus fiebant. ista autem erant duplicia, quia quædam facta fuerunt a Salomone, scilicet templa, quędam pro idolis vxorum suarum, vt patet supra 11. c. & illa facta sunt in dextra parte montis Olueti. eodem c. & sequenti libro, ca. 23. Alia autem erant excelsa, quæ facta fuerant a popularibus. Nam quilibet faciebat altare, vbi vellet, & Deo cui vellet derelicta semel lege Dei. Faciebant etiam reges altaria & lucos, scilicet Roboam, & Abia, in quibus ipsi, & populus colebant idola. Prima excelsa istarum, scilicet, quæ fecerat Salomon non destruxit Asa, sed mãserũt vsque ad tempus Iosię, ipse autem destruxit illa, vt patet sequenti libro, c. 23. scilicet excelsa quoque, quę erant in Ierusalem ad dextram partem montis offensionis, quę ędificauerat Salomon &c. Alia erant excelsa, quę fecerat populus, & reges, scilicet Roboã, & Abia: & hęc destruxit Asa. Ista distinctio patet 2. Paralipomen. 14. iuncto 15. nam in 14. dicitur, quòd Asa subuertit altaria peregrini cultus, & excelsa, & in 15. dicitur, quòd destruxit idola, & sequitur: Excelsa autem derelicta sunt in Israel. Et sic oportet distingui de excelsis, non autem manserunt alia excelsa, nisi templa fabricata a Salomone, ideo illa destruxit postea Iosias.

Quare Asa non destruxit templa, quæ Salomon fecerat dijs vxorum suarum, & an peccauit in hoc. *Quæst.* XIIII.

QVęretur vlterius, quare Asa non destruxit templa, quæ fecerat Salomon idolis vxorum suarũ.

Aliquis dicet, quòd istud fuit propter honorẽ Salomonis, quia fuit rex maxime honoratus in toto Israel.

Sed istud non stat, quia si Asa attendisset ad honorem Salomonis, etiam attendisset ad honorem Roboam, & Abię regum Iuda prędecessorum suorum, & tamen dicitur supra, quòd purgauit vniuersas sordes idolorum, quæ fecerant patres sui.

Item si ad honorem alicuius attendisset Asa, maxime attendisset ad honorem patris sui Abię, quia magis ei tenebatur quàm auo, & proauo: scilicet, Roboam, & Salomoni, & tamen etiam idola facta per Abiam patrem suum destruxit. Ergo etiam destrueret idola facta per Salomonem.

Item Asa purgabat idolatriam de terra, vt placeret Deo, ideo non attenderet ad honorem alicuius, per quem derogaretur honori diuino, sicut dicit Apostolus ad Gala. si hominibus placerem, seruus Christi nõ essem, quia Deus destruit ossa eorum, qui hominibus placere desiderant.

Sed dicendum est, quòd non destruxit Asa ista tẽpla, eo quòd videbatur quædam ratio diuersitatis inter ista, & alia templa: nam cętera templa, & altaria facta ab alijs regibus, & popularibus erant facta ad colendum idola, & ibi Israelitę colebant illa, vt ergo nõ colerent vltra idola debebant omnia hęc destrui. Tẽpla autem Salomonis non fuerãt facta, vt Israelitę colerent ibi idola, sed pro vxoribus Salomonis, & erant pro dijs Gentium, de quibus erant istæ fœminæ, scili- *Templa Salom. ad quid fuerunt facta.*

A cet pro Astharthẽ dea Sidoniorum, & pro Chamos idolo Moab, & pro Moloch, siue Melchon Deo Ammonitarum supra vndecimo cap. & sequenti libro, capit. vigesimo tertio. Israelitę autem non colebant ista idola, sed alia: ideo non introibant in illa templa ad idolatrandum. Vnde illa modicam occasionem pręstabant Israelitis ad idolatrandum, nisi inquantum videntes illa sciebant idola esse in terra sua, & quantum ad hoc offendebantur, & quia tẽpla ista erant in monte Olueti, vocatur mons ille mons offensionis. sequẽti libro, capitu. vigesimotertio. Et ob hoc Asa videns modicam offensionem, vel quasi nullam pręstari po-
B pulo cum subuertisset omnia alia altaria, & tẽpla idolorum non subuertit. Ista eadem fuit causa in rege Ezechia, quia quamquam esset rex valde bonus, & destruxerit omnem idolatriam diligenter, tamen non subuertit ista templa sequenti libro, capitulo decimo octauo. sed Iosias postea illa destruxi. eodem libro capitulo 23.

An Asa peccauerit non destruens templa idolorum Salomonis. *Quæst.* XV.

QVæretur vlterius, an peccauerit Asa non destruẽdo ista templa, quę fecerat Salomon.

Aliquis dicet, quòd sic, quia Deus iusserat, ꝙ quandocũque notum esset in aliqua ciuitate esse ido-
C latras, siue multi essent, siue vnus debebãt occidi, sed nunc notum erat esse altaria pertinẽtia ad idola in terra Iuda, ergo Asa tenebatur illa destruere ex officio suo, quia rex erat.

Item patet hoc, quia si non esset peccatum permittere idolatriam in terra, non curasset Iosias destruere templa ista, & tamen destruxit illa, & Deus valde placatus est: ergo peccatum erat dimittere illa.

Item quandocũque aliquis rex bonus erat in Iuda, & narrantur bona eius opera, dicitur in fine: veruntñ excelsa nõ abstulit, & dicit hoc, quasi in improperiũ: ergo peccatum quoddam erat non auferre illa.

D In contrarium videtur, quòd non peccauerit, quia dicitur infra, quòd cor Asa perfectum erat cum dño: & tamen non poterat esse perfectum, si peccaret non delendo idolatriam, ergo non peccabat. Item de rege Ezechia patet, qui fuit optimus, intãtum quòd de eo dicitur sequenti libro, capitu. decimo octauo. itaque in posterum non fuit similis ei de cunctis regibus Iuda, nec in his, qui ante eum fuerunt, & tamẽ Ezechias cum destruxisset reliquam idolatriam non destruxit excelsa, quę ędificauerat Salomon, ergo non erat peccatum non destruere illa. *Nõ peccauit Asa nõ destruẽdo templa Salomon.*

Respondẽdum, quòd pręceptum erat destrui omnem idolatriam, & occidi omnes idolatras. Deuteronomij decimotertio, & decimoseptimo. & si præceptum erat, quòd Arę idolorum, quas fecerant Chananęi, qui fuerant in terra ante introitum Israelitarum
E destruerentur Deuterono. 7. & Iosue 23. & Iudicum secundo. a fortiori ipsa altaria, & idola, quæ facerent Israelitę destruenda erant, quia magis abominabilia erãt quam altaria, quæ fecerant Gentiles, quia magis illicitum erat Israelitis facere idola quam gentilibus. Hoc apparet, quia si in aliqua ciuitate Israel colerentur idola a Gentilibus, postquam caperetur ciuitas ab Israelitis, solum debebant destrui altaria, & occidi habitatores, & tamen non debebat destrui ciuitas.

Si vero Israelitæ publice colerent idola in aliqua ciuitate non solum ipsi occidendi erant, sed etiam tota ciuitas cremanda, & pecora, & iumenta, & paruuli, & quidquid in vrbe erat, & muri diruendi erant ad solum, vt iam non maneret ibi locus habitandi, sed tumulus ęternus. Deuteronom. 13. capitu.

Idola ergo, & templa facta a quibuscunque Israelitis destruenda erant, & peccabant quicunque habentes potestatem, si ea non destruerent. In idolis tamen, & templis Salomonis erat specialis ratio, vt supra declaratum est, s. quia non videbantur causare aliquod scādalum: ideo Asa, & Ezechias, tanquam non habētes conscientiam mali de templis istis reliquerunt ea intacta. Postea autem Iosias videns, quòd aliquale scandalum sequebatur Israelitis ex templis illis diruit illa, vt nihil omnino de idolatria maneret in terra. Quòd tamen isti duo reges boni, s. Asa, & Ezechias non peccauerint, non destruendo illa, patet: nam de Asa dicitur hic, quòd excelsa non abstulit, & vt aliquis non intelligeret, quòd ex hoc peccabat subditur in litera: Veruntamen cor Asa perfectum erat cum Domino Deo suo omnibus diebus, quasi dicat, dato quòd non deleuerit excelsa cor suum perfectum erat; non tamē dicitur cor perfectum illius, qui aliquo modo sequit idolatriam, vel fauet illi; sed toto corde debet eam expugnare: nam vt dictum fuit supra, licet non requirat innocentia omnimoda ad hoc, quòd dicatur cor alicuius perfectum cum Deo: tamen requiritur, quòd nullo modo peccaret in idolatria directè, vel indirectè. De Ezechia patet sequen. lib. cap. 18. vbi dicitur, quòd in omnibus diebus suis, nunquam recessit a domino: si tamen teneretur destruere illa idola Salomonis, & non destruxisset recessisset a domino, ergo nō tenebatur, & consequenter non peccabat nō destruēdo. Item patet hoc magis Ecclesiast. 49. cum dicitur præter Dauid, & Ezechiam, & Iosiam omnes reges peccatum commiserūt: ergo videtur, quòd Ezechias saltem nullo modo peccauit, & tamē ipse dereliquit templa facta a Salomone idolis: ergo etiam Asa non destruendo illa, non peccauit.

Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd præceptum illud traditum erat de omni, quòd proprie pertinebat ad idolatriā, per quod cultus Dei perturbabatur, templa autem facta a Salomone non erant huiusmodi; ergo non apparebat directè, an caderent sub isto præcepto, & propter dubium non peccabant Asa, & Ezechias.

Ad secundum dici potest dupliciter vno modo, ꝙ licet tempore Ezechię, & Asa non apparerent illa tēpla Salomonis scandalosa populo, tamen apparuerūt postea tēpore Iosiæ, s. quia forte populus colebat idola in illis: vnde vocatur mons offensionis mons Oliueti, in quo erant ista templa tempore Iosiæ. sequent. lib. cap. 23. & non vocatur mons offensionis tempore aliorum regum.

Aliter potest dici, quòd Iosias destruxit templa illa non ex necessitate, sed ex supererogatione, sicut boni viri interdum faciūt quædam opera bona, quæ etiam si omitterent non peccarent, & tamen faciunt illa ad magis merendum. Sed primum verius est.

Ad tertium dicendum, quòd excelsa sunt duplicia, s. quædam facta a Salomone, & alia facta ab alijs regibus, & a populo. De primis non ponitur, tanquam vituperium regum, quòd non abstulerint illa: De secūdis autem sic. Ratio aūt diuersitatis s. posita est. Quòd autem nōn sit vituperium non abstulisse excelsa Salomonis patet hic, quia cum dicatur excelsa non abstulit, sequitur, veruntamē cor eius perfectum erat cum domino Deo suo; ergo nihil de laude Asa detrahit, non destruxisse excelsa Salomonis.

An poterat Asa, & an tenebatur occidere matrem suam, quia erat princeps in sacrificijs Priapi. Quæst. XVI.

QVAERETVR vlterius, an poterat, & an tenebatur Asa occidere matrem suam Maacham,
F quia princeps erat in sacris Priapi.

Aliquis dicet, quòd sic, quia Deus dederat regulā generalem de omnibus idolatris, quòd occiderētur, & pertinebat executio ad Asa tempore suo, quia rex erat, ergo indifferenter tenebatur quoscunque occidere.

Item non debebat dici, quòd ex hoc, quòd mater erat, non debebat occidi, quia quęcunque persona esset quantumcunque coniuncta cognatione, non debemus parcere ei. sic patet Deuterono. 13. Si tibi voluerit persuadere frater tuus filius matris tuæ, aut fili⁹ tuus, vel filia tua, vel vxor, quæ in sinu tuo est &c. ibi sequitur, ꝙ quēlibet istorum deberemus occidere, si
G nos ad idolatriam solicitaret. ergo Asa poterat, & debebat matrem suam occidere.

Respondendum, quòd non tenebatur Asa occidere matrem suam propter cultum idolorum, quia si teneretur non posset ipse remittere pęnam, & remittēdo peccaret. & tamen nō peccauit fauendo alicui idolatrę, cum dicatur, quòd cor eius erat perfectum cum domino: ergo non tenebatur occidere matrem, sed egit Asa ad quod tenebatur, s. tollere omnem idolatriam, & prohibere matri suę, ne esset princeps in sacris Priapi, & si forte ipsa repugnaret, tenebatur eam vinculare, vel aliàs ponere in custodia, ita vt non posset vacare cultui idolorum scandalizando alios: occidere tamen ipsam non tenebatur, quia contra naturā
H est auctorem vitę nostrę occidere, s. vt id nos ei subtrahamus, quod ipse nobis pręstitit, s. vitam: ideo pro nullo crimine quantumcunque graui, licet filio occidere patrem, vel matrem: nam nō licet filio desistere a benefaciendo patri, & matri in necessarijs: etiam si sceleratissimi sint: dum tamen communicatio eorum nō sit nobis ad mortem, vel ad grauissimum malū, vt patet per Aristotelem 8. Ethicorum. §. vltimo. a fortiori ergo pro nullo crimine licebit filio occidere patrem, vel matrem. Et etiam iura non possunt eum obligare ad hoc rationabiliter, quia ius rationabile est: ideo nunquam obligabit cōtra naturalem pietatem. Et sic dato quòd filius sit iudex, & pater deliquerit in legē capitaliter, non tenebitur eum occidere, nec tradere
I alicui occidēdum, sed per alium iudicem causa illius ventilari, & diffiniri deberet, vel potius iste deberet renunciare iudicaturæ, vt non offenderet legem publicam, & non occideret patrem.

Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd licet generaliter iubeatur, ꝙ occiderentur omnes idolatrę, intelligebatur per iudices illos, qui legitime, & non agendo contra naturale debitum, & ordinem poterant istud exequi, sed filius contra patrem ad causam capitalem non est conueniens iudex, ideo non teneretur occidere patrem, sed prouidere aliter, sicut prouidit Asa, s. quia abstulit crimē idolatriæ matris suæ faciendo ne vltra esset princeps in sacris Priapi, & remittendo pœnam cum non posset licite inferre illam.

K Ad secundam dicendum dupliciter: vno modo, ꝙ illud non intelligitur de omnibus idolatris, sed solum de illis, qui solicitant alios, vt perducāt eos ad cultum idolatriæ: nam, sic dicitur ibi, si tibi voluerit persuadere frater tuus &c. est autem longe maius peccatum, quod aliquis conetur subuertere alios ad idolatriam, quàm quòd ipse idola colat neminem solicitando, iō rationabile fuit, quòd daretur pęna grauior in primo quam in secundo modo. Et istud est, quòd etiam cognati in gradibus propinquissimis tenerentur capitaliter agere contra cognatos suos, in secundo autē casu non iubetur hoc: sed solum dicitur, quòd occidantur idolatrę, & non dicitur a quibus, mater tamē Asa non solicitabat ipsum ad colendum idola, sed solum ipsa

De hoc vi de latissi me aucto rem Deut. 13.c.q.3.

Ex hoc o ritur quæ. an Papa possit pci pere, aut statuere, ꝙ filius sciens hæ resim oc cultam pa tris, tenea tur eu ac cusare de hoc, vel saltē denū ciare. Solutio colligitur dictis au ctoris hic, & Mat. 18. c. q. 97. ad 12. & q. 98. & 99. & 19. c. q. 209. in & 210 & lati⁹ Deu 13. c. q. & etiam ctis Ap in ca. in dei fauo de hęre 6. & ex Tho. quo libet 1. 15. & 1. & 2. 3. q. 70. art. ad secu dū. Et Ae gid. R. defens. per quo bet. a. P.

ipsa erat princeps in sacris Priapi, ergo non tenebatur ipse occidere eam.

Nunq̃ licet filio occidere matrē, aut Patrem.

Aliter etiam dicendum est, quòd dato, quòd mater Asa solicitaret eum ad colendum idola non tenebatur occidere ipsam, nam Deuteron. 13. vbi ponitur hoc solum exprimitur de filio, & filia, fratre, sorore, vxore, amico, de patre tamen, & matre non exprimitur, ergo videtur, quòd lex non se extendat ad illos, maximè quia leges pęnales restringendæ sunt.

Sed aliquis obiiciet, quòd pater, & mater possent occidi per legem illam, quia ponuntur illi gradus ibi ad signandũ, quòd dato, quòd aliquis maximo amore teneatur ad alium, debet ipsum occidere, vel accusare ad mortem si persuaserit ei ad idolatriam, sed maiori amore feruntur patres, & matres ad filios naturaliter, quam filii ad patres, & matres, vt probat Arist. 8. Ethicorum, ergo si pater tenetur occidere filium, vel filiam in casu isto, a fortiori tenebitur filius occidere patrem, vel matrem.

Item ꝙ aliquis occidat alium videtur esse tanto magis contra naturalem inclinationem, quanto maiori, & propinquiori consanguinitate ei coniunctus est, sed pater est magis cognatus filii quam filius pātris, quia vt dicit Aristotel. 8. Ethic. magis approximatur quo ad quod, quam genitum facienti, idest magis approximatur pater filio, quam filius patri, & satis apparet ibi causa naturalis huius, ergo quando pater occiderit filium, magis agit contra iura consanguinitatis, quam quando filius occiderit patrem, sed licet patri occidere filium in casu dato, ergo licebit a fortiori filio occidere patrem.

Respondendum, quòd non licet filio occidere patrem, vel matrem, quia filius magis tenetur patri, vel matri in immensum, quam pater filio: nam filius tenetur honorare patrem 9. Ethicorum, sed pater non tenetur honorare filium. Idem de reuerentia, & obedientia, & omni subiectione. Item pater potest abnegare filium, dicendo se ei nihil debere, filius autem nō potest abnegare patrem, quia qui semper debet nunquam potest abnegare, qui autem non debet, sed ei debetur abnegare potest, sic probant Arist. 8. Ethic. §. vlt. est autem iniuria maior secundum, ꝙ aliquis agit contra maius debitum, sed nullus potest magis teneri alteri quam filius patri, cum teneatur ei ad totũ quicquid est, ergo non poterit esse maior iniuria quam si filius patrem occiderit, vel matrem. cum autem obiicitur de amore maiori, & consanguinitate patris ad filium, quam è contrario. Dicendum istud verum esse, & tamen ista non causant obligationem aliquam, quia conditio naturæ constituit amorem, & approximationem. Ratio autem constituit differentiam debiti ſm id, quod datum, & acceptum est, sed filius omnia suscepit a patre, pater autem nihil a filio, ergo filius tenetur patri in immensum, pater autem non tenetur filio ad aliquid intantum, ꝙ Arist. 8. Ethic. constituit debitum hominis ad Deum, & ad patrem suũ, quasi ęquale, dicens: diis, & parentibus non possumus retribuere ęqualia, quamquam ergo liceat patri aliquando occidere filium, quia ei ad nihil tenetur nunquam licebit filio occidere patrem, quia tenetur ei in immensum, & propter peccata patris non cessat debitum filii.

An Asa tenebatur occidere omnes idolatras terræ Iuda.
Quæst. XVII.

QVAERETVR vlterius, an Asa teneretur occidere omnes idolatras, qui erant in terra Iuda.

Aliquis dicet, ꝙ sic, quia sic iussit Deus

A Deuteronom. 17. Item non solum si essent pauci, sed etiam si esset vna ciuitas, tenebātur eam delere Israelitę Deuteronom. 13. Item quod maius est etiam si essent duæ, vel tres tribus, aut plures tenebantur delere illas, sicut pugnare volebant nouem tribus, & dimidia contra duas tribus, & dimidiam pro altari ædificato apud Iordanem ab eis, Iosue 22.

Aliquis dicet, quòd non tenebatur occidere omnes, quia totus populus fere erat in idolatria, ideo omnes occidere teneretur, quod videtur absurdum.

Respondendũ, quòd hic poterant considerari duo s. aut peccatum illorum, qui permanere volebant in idolatria, aut pœna peccati illorum, qui peccauerant, & tamen iam sponte redibant ad cultum Dei.

B De primo dicendum, quòd siue multi, siue pauci essent tenebatur Asa occidere illos, & si non posset, vt iudex, quia multi essent, deberet committere bellũ cōtra illos, & occidere eos, & in isto casu intelligitur Iosue 22. s. quia duæ tribus, & dimidia videbātur permanere adhuc in idolatria, eo quòd habebāt magnũ altare fabricatum apud Iordanem, ideo reliquę nouē tribus, & dimidia parauerunt se ad bellum contra illas, & pugnauissent, nisi duę tribus, & dimidia se legitime excusassent. sic facere dēret Asa, nisi forte multitudo volentium manere in idolatria tanta esset, contra quam nullo modo posset pugnare, quia tunc non debebat aggredi pugnam, sed prius consulere Deum quid agere deberet, cum Deus faciliter poterat consuli per prophetas super quocunque negocio, & tunc

C sciret, an pugnandum sibi esset, vel quiescendum. Sic enim quando totus populus peccauit in fabricatione vituli præter tribum Leui, quamquam illa esset parua multitudo respectu totius populi, cum Moyses sciret ꝙ Deus volebat puniri Israelitas, aggressus est eos cum sola tribu Leui, & occidit vigintitria millia Exo. trigesimosecundo.

Si autem quæratur de peccato illorum, qui olim peccauerant, & tamen iam sponte conuertebantur ad Deum, dicendum quòd secundum leges humanas, tam canonicas quàm ciuiles parcēdum esset eis. extra de cleric. excom. vel depo. minis. c. latores. & in Decretis. 50. dist. cap. vt constitueretur, & 54. dist. cap.

D commessationes. In lege tamen Dei secus videtur, qa ipse iussit in hoc crimine occidi omnes peccantes, ēt si vna ciuitas esset, vel multę totaliter, debebat exuri, & dirui, vt nunquam habitaretur, & occidebatur omne viuens ibi repertum vsque ad pecora Deuteronomij 13. cap.

Dicendum tamen, quòd Asa non tenebatur occidere omnes idolatras sponte redeuntes, quia si deberet seruare tenorem legis, oportebat, quòd non relinqueret in tota terra Iuda, & Beniamin aliquem locũ, sed omnes combureret ciuitates, eo quòd in omnib' locis fuerant altaria in collibus, & lucis, & subter arbores frondosas præcedenti c. & sic perirent duæ tribus, & quod adhuc deterius videbatur, periret terra, quia locus, qui semel subijciebat anathemate propter idolatriam fiebat tumulus ęternus, & non licebat ibi ali-

E cui habitare, ideo non liceret Asa destruere terram, sic propter idolatras. Nam dato quòd vellet, non posset, quia fere totus populus peccauerat ĩ idolatria: sed adhuc dato, quòd posset destruere totum populum habendo auxiliatores aliunde, non licebat ei hoc facere inconsulto Deo, quia iste erat casus grauissimus, qui videbatur esse contra voluntatē Dei propter duo. Primo, quia Deus volebat, quòd manerēt omnes tribus Israel semper. Secundum erat, quia dederat terrā illam Israelitis in possessionem in æternum. quòd ergo ipse destrueret omnes ciuitates faciēdo, quòd nullus iam posset in eis habitare propter anathema positum,

tum, videbatur contra voluntatem Dei, ideo non debebat ista facere Asa Deo inconsulto, potissime cum posset faciliter habere responsum per prophetas, vel sacerdotes. Vnde dicendum, quòd Asa non occidit Israelitas, qui fuerant idolatrę tempore regum priorũ, sed hortatus est omnes, vt quærerent Deum in toto corde suo, & illi sic promiserunt, & fecerunt tempore Asa, vt patet 2. Paralip. 15. ideo neminem occidit, quia nemo repugnauit, sed omnes vnanimiter redierunt ad Deum. Pro peccato autem pręterito nullum occidit, quia si vnum occideret pariter omnes occidere deberet, cum esset eadem ratio, ideo nullum occidit. Credendum est autem, quòd hoc fecerit de consilio prophetarum, qui tunc erant, cum scriptura dicat in omnibus his eum bene egisse, vt patet hic, & 2. Paral. 14. & 15.

Veruntamen cor Asa perfectum erat cum domino Deo suo. Idest, licet Asa non destruxit excelsa, quę fecit Salomon cor eius perfectum erat cum domino, s. quia in toto corde suo sequebatur legem Dei declinãdo ab idolis.

Cunctis diebus suis. Scilicet, quia nunquam declinauit ad idola. Istud dicitur ad differentiam Salomonis, qui a principio regni fuit cultor Dei, & postea declinauit ad idola in senectute supra 11. Roboam quoq; tribus annis primis regni sui non coluit idola sequendo legem Dei, deinde declinauit ad idola. 2. Paralip. 11. & 12. Abia quoq; pater Asa in principio regni fuit bonus, & postea malus: nam sperauit in domino quãdo pugnauit contra Ieroboam 2. Paralip. 13. postea autem declinauit ad idola sequendo viam patris sui supra in litera, Asa autem omnibus diebus coluit Deum.

Et intulit ea quæ sanctificauerat pater eius, & vouerat in domum Domini argentum, & aurum, & vasa. Idest etiam fecit aliud bonum, quia compleuit votum patris sui. nã Abia pater eius forte, quando pugnauit contra Ieroboam in bello primo magno, de quo habetur 2. Paralip. 13. vouit domino vasa aurea, & argentea, vt daret ei victoriam, postea autem deprauatus fuit sequẽdo idola, & non curauit reddere domino quæ vouerat, ideo nunc Asa filius eius voluit complere votum paternum: nam tenebatur ad illud, & intulit in domũ Domini, idest posuit in templo Dei aurum, & argentum in massa, quod vouerat pater suus, & vasa facta, & etiam ipse vouit alia, & simul dedit illa cum vasis, quę vouerat pater suus, vt patet 2. Paralip. 15. s. ea, quæ vouerat pater suus, & ipse intulit in domum Domini argentum, & aurum, vasorumque diuersam supellectilem. Et dicitur, quæ sanctificauerat pater eius, idest quæ vouerat, & sic ponũtur hic sanctificare, & vouere pro eodem, sed dicitur sanctificare, idest sanctum efficere, vel ad cultũ Dei applicare, & quia quælibet res, quæ vouetur domino per votum desinit esse eius, qui vouet, & incipit pertinere ad Deum dicitur sanctificare rem ille, qui vouet eam.

Asa quomodo habuit cor perfectum cum multipliciter peccauerit. Quæst. XVIII.

QVæretur quomodo dicitur supra, quòd cor Asa perfectum erat cum domino, quia Asa peccauit multipliciter. Primo quia cum Deus liberasset eum de maximo periculo, quando pugnauit contra regem Aethiopum, postea quando ascendit contra eum Baasa rex Israel non sperauit in domino, sed petiuit auxilium a rege Syrię.

Item dedit regi Syriæ vasa domus domini, vt adiuuaret eum, & tamen illa non poterat dare, quia non erant sua, sed templo Dei. Item quando Anani pro-

F pheta increpuit Asa ex parte Dei super his iussit eum poni in carcere, super quo dominus iratus nimis percussit de populo plurimos.

Item in senectute sua cũ ęgrotaret in pedibus non sperauit in domino, sed confisus est arte medicorum de his quatuor peccatis redarguit eum scriptura 2. Paralip. 16.

Aliquis dicet, quòd Asa habuit cor perfectum cũ domino antequam inciperet peccare, quòd fuit in anno 36. regni eius 2. Paralip. 16. & sic 36. annis habuit cor perfectum cum domino, postea autem peccauit, & non fuit cor suum perfectum.

Sed dicendum, quòd non stat, quia litera dicit hic, quòd cor Asa erat perfectum cũ Deo suo cunctis die-

G bus suis.

Dicendum ergo, quòd quamquam Asa peccauit non desiit habere cor perfectum cum Deo, quia non vocatur cor perfectum, idest innocens, sed quòd non declinet ad idolatriam, & quòd solicite curet ea, quæ ad cultum Dei pertinent, ista duo erant in Asa. De primo patet, quia dato, quòd ipse aliquando peccauerit tamen ad idolatriam nunquam declinauit in vita sua. Quod patet, quia inter omnia peccata sua 2. Paralip. 16. nihil tale ponitur. De secundo patet, quia fuit Asa nimis diligens in extirpando de terra omnem idolatriam, quam introduxerant prædecessores sui, vt patet in litera, s. Purgauitq; vniuersas sordes idolorum, quæ fecerãt patres sui, erat ergo cor suum perfectum

H cum domino, quamquam peccauisset aliquando, sic etiam dicitur supra de Dauid, quòd fuit cor eius perfectum cum domino, & tamen Dauid grauiter peccauit, sed nunquam in idolatria.

Cor perfectum quid appelletur in proposito.

An Asa teneretur complere votum patris sui, & generaliter, an quilibet successor teneatur complere votum sui prædecessoris, vel eius, cui succedit in hæreditate. Quæst. XIX.

QVæretur vlterius, an teneretur iste Asa complere votum patris sui, & generaliter, an quilibet

I hęres, vel successor teneatur complere vota prędecessoris, vel instituentis eum.

Respondendum, quòd secus est de successore, quã de hærede, voco autem successorem eum, qui succedit alteri in dignitate, vel officio, aut beneficio.

Et dicendum, quòd isti generaliter non tenentur ad aliqua vota, vel promissa prędecessorum suorum inquantum sunt successores, secus autem inquantũ perueniunt ad eos aliqua bona prædecessorum, quia tunc magis sunt, vt hæredes, quam solum, vt successores. Idem iudicium erit hic de successoribus, & hæredibus.

Si autem loquamur de hæredibus proprie dictis, considerandum, quòd aut votum prædecessorum, siue testatorum fuit personale, aut reale, voco autem

K votum personale, quod directe respicit personam, & non res eius, sicut orare, ieiunare, peregrinari, affligere animam suam, abstinendo ab aliquibus delectabilibus, quæ licita sunt. Voco votum reale, quod principaliter respicit rem, sicut si vouerit dare certam eleemosynam, vel fabricare Ecclesiam, aut facere aliud opus pium, quod principalius respicit pecuniam, quã personam.

Quid votũ personale.

Votũ reale quid.

De primis dicendum, quòd hęredes, vel successores non tenentur aliquando ad vota prędecessorum, vel instituentiam eos in hęredes. Patet quia intantum tenetur aliquis pro prędecessore suo quantum peruenit ad eum si obseruerit solennitates iuris, s. faciendo inuentarium de bonis relictis a prędecessore, vt non teneatur vltra vires testamenti, sed ista vota per-

sonalia

sonalia non concernunt aliquas res, in quibus succedit successor prędecessori, ergo non tenebitur ad illa. Quod patet, quia iste non tenetur, nisi inquãtum succedit alteri: nam filius, si non succedit patri, non tenetur ad aliquid de debitis eius, & etiam si pater iniungat ei, quòd ieiunet pro ipso, vel oret non tenebitur, si autem succedit, tenetur: sed vota personalia non inducunt aliquam obligationem, quæ cõsistat in rebus directe, sed in persona, successor autem solum succedit in rebus, ideo non tenebitur ad ista vota, siue sit hęres extraneus, siue legitimus, s. alias succedẽs ab intestato. Istud autem verum est, nisi forte testator expresserit in testamento, quòd hęres suus teneretur ad complendum votum ieiunii, vel peregrinationis a se emissum, quia tunc tenebitur votum complere, vel renunciare iuri successionis, etiam si testator non expresserit, quòd hęres non complens votum, careat iure successionis, quia ad ordinarium cuius est habere curam de completione testamentorum, pertinebit compellere eum per censuras ad tenendum votum testatoris, vel ad renunciandum iuri hęreditatis. Istud autem solũ tenet locum in hęredibus proprie dictis, s. qui institui possunt a testatore. Secus autem in illis, qui succedunt sine voluntate defuncti, sicut est in successione ecclesiastica pręlatorum, vel beneficiatorũ, quia non succedunt ex voluntate defunctorum, sed secundũ statuta iuris, ideo non potest episcopus moriens in testamento suo obligare futurum episcopũ ad complendum votum suum de ieiunio, vel de oratione, dato quòd multa bona eius alteri maneant.

Quid in votis realib⁹. Si autem loquamur de votis realibus, dicendum ꝙ ille, qui est proprie hęres alterius tenetur ad omnia vota eius, siue expresserit in testamento ipse testator, quòd soluantur, siue non expresserit, dum tamen cõstet, quòd vouerit, & non soluerit, patet hoc, quia de hęreditatis corpore semper subtrahendum est ęs alienum, ita quòd ad hoc, quòd dicatur aliquis succedere alteri vniuersaliter necesse est, quòd subtrahatur inde ęs alienum, idest omnia debita, quæ vocantur ęs alienum cum non pertineant ad bona debitoris, sed ad bona eius, cui debetur. Et quia quandocunque aliquis vouet Deo quicquam transfert dominium rei, sicut si donaret alicui, & solum manet apud eum possessio nomine alieno, si rem determinatam vouit, iõ quandiu non reddit rem illam debitor est, & consequenter debet detrahi de bonis defuncti id, quod cadit sub voto tanquam ęs alienum, sed quilibet hæres tenetur ad ęs alienum soluendum, ergo etiam tenebitur ad vota realia complenda, quatenus sufficiunt vires hęreditatis, quia vltra illas non tenebitur. Istud autem verum est generaliter in hæredibus proprie dictis, quia illi possunt vouere de rebus suis, dum viuunt quicquid voluerint, ideo etiam si tota hæreditas esset necessaria ad soluendum vota teneretur hęres totam impendere, quia testator, dum viuebat poterat obligare totam, & maxime si est hęres extraneus, quia in filio succedente patri forte videretur dubium propter hoc, quòd pater nõ debet omnes facultates suas Deo dare exhęredando filios. In successoribus autem, qui non sunt proprie hęredes prędecessorum suorum, s. in episcopis, & clericis. Dicendum, quòd aliquando tenentur ad vota prędecessorum, & aliquando non.

Q. eps teneatur implere votũ prędecessoris. Et est regula, quòd quandocunque votum prędecessoris tenuit, & vires successionis sufficiũt, tenetur successor ad complendum votum. Dico autem hoc, qa in rebus prophanis habet quilibet liberã administrationem, si suæ sunt, & potest vouere de illis quantum voluerit, & semper tenebit votum cum etiam posset illas libere donare, & alienare. In rebus autem ecclesiasticis secus est, quia episcopi, & clerici licet habeãt

A administrationem earum non sunt domini, sed procuratores, ideo non possunt alienare, vel donare in omni casu, sed in certo modo, ideo cum per votum fiat alienatio rei, interdum voueret, sed episcopus, vel clericus aliquid, quod non teneret, quia esset in pręiudicium dignitatis, vel ecclesiæ cuius bona dispensat; & tunc, sicut ipse viuens nõ potuit complere votum suum, quia non tenuit, ita nec successor suus tenebitur, immo nec poterit complere votum eius: nam nõ solum est hoc in votis realibus, sed etiã personalibus, quia quædam vota personalia sunt, in quibus grauaretur nimis Ecclesia, & illa nõ possunt emittere episcopi sine licentia Papæ, sicut votum transmarinum, vt patet extra de vo. & vo. re. capitu. magnæ. sic etiam est

B de voto clericorum respectu episcoporum in peregrinando, quia si Ecclesia lędatur, vt quia peregrinatio longa est, non poterit clericus sine licentia episcopi. Ratio diuersitatis in omnibus his est, quia viri Ecclesiastici non sunt simpliciter liberi in rebus, vel in personis, seculares autem liberi sunt omnino. Si tamẽ episcopus, vel clericus emiserit votum reale, quod teneat, scilicet, quia non donat Deo vltra id, quod de iure donare potest, quia per votum illud semel bona obligata sunt, dato quòd moriens non habeat potestatem disponendi de illis bonis, sicut in vita, tamen ille, ad quem perueniunt bona tenebitur complere votum.

Sciendum vlterius, quòd omnia prędicta de voto

C reali intelliguntur, siue testator expresserit in testamẽto, quod soluatur votum, siue non, dum tamen constet, quòd non completum est, patet hoc per similitudinem de debitis, quia dato, quòd testator non iubeat in testamento solui debita, tamen hęres tenebitur soluere illa, quando constiterit debita esse. Sic igitur Asa successit patri suo Abiæ in regno, & thesauris, & sciebat eum nõ expleuisse votum factum Deo, ideo ipse videns se obligatum soluit illud.

Testator, an possit liberare hæredem a voto reali. Quæst. XX.

D Quęretur quid si testator iubeat in testamẽto, vel alias priuatim ipsi hęredi, quòd non expleat votum reale, ad quod ipse tenebatur.

Respondendum, quod ipse testator peccat iubendo hoc, quia est iniustum, & tamen semper tenetur hęres soluere votum. Ratio huius est, quia voluntas testatoris tenenda est in eo in quo ipse potest disponere, sed non est in potestate sua, quòd non sit obligatus ad votum, ideo etiam non poterit liberare hæredem ab hac obligatione: nam si ipse viueret poterat ab eo peti id, quod vouerat, & ipse non poterat tollere hãc obligationem, nisi soluendo, ergo etiam tenebitur hęres, quia transit res cum onere suo. Simile patet de debitis contractis in mutuo commodato, vel alias, quia dato, quòd testator diceret hęredi, quòd non solueret debita teneretur hęres soluere illa: nam viuẽ

E te testatore competebat creditoribus actio contra bona eius vsque ad illam summam, ita mortuo eo ad quemcunque transierint illa bona competet creditoribus agere ad consequendum illa. Votum tamen computatur in ære alieno, sicut debitum, eo quòd vere, & determinate debetur, ergo tenebitur hęres inuito testatore explere votum, & dato quòd apponeret testator in testamento, quòd hęres si expleret votum careret iure hęreditatis, teneretur semper soluere, & ista clausula adiecta, quia iniusta erat non erat tenenda, nec obligabat ad non soluendum.

Dicendum tamen, quòd votum, quod sic hęres expleret non proficeret testatori, cum eo renuẽte soluatur,

uatur, & tamen hęres tenetur soluere non quidem, vt prosit animæ defuncti, vel vt soluatur ab obligatione, quia non potest solui ab illa, cum non habuerit animum soluendi, sed tenetur soluere ad tollēdam obligationē sui ipsius, quia in illo voto reali res erat obligata, & transiuit cum onere suo ad hęredem, ideo si non vult soluere, detinet rem alienam inuito eo, ad quem pertinet, ideo committit violentiam quandā, & semper erit actualiter in peccato quousque habuerit propositum explendi votum.

Bellum autem erat inter Asa, & Baasa regem Israel. Iste Baasa fuit institutus in regem Israel anno secundo regni Asa, s. post mortem Nadab filii Ieroboam: nam ipse occidit Nadab, vt patet infra. & pugnauit iste cũ Asa, quia erant confines, & hostilitas erat antiqua inter reges Iuda, & Israel.

Cunctis diebus eorum. Scilicet durauit istud bellũ cunctis diebus eorum, idest quibus ambo erant reges simul, non tamen durauit simpliciter omnibus diebus vtriusque, eo quòd Baasa mortuus est, antequam moreretur Asa multo tempore, cum ipse Baasa regnauerit annis vigintiquatuor solum, vt patet infra, Asa autem regnauit 41. annis supra in litera, & cęperũt ambo regnare quasi in eodem tēpore, sed omnibus diebus, quibus ambo vixerunt simul durauit bellum inter eos.

Asa an peccauerit pugnando contra Baasa, & an inter se pugnauerint cunctis diebus vitæ suæ.

Quæst. XXI.

QVæretur, an peccauerit Asa pugnando contra Baasa, & quomodo est verum, quòd pugnauit Asa cum Baasa omnibus diebus.

De primo dicendum, quòd bella ista non videtur fecisse Asa, sed magis Baasa aggressus fuerit eum, q̃a dicitur infra. ꝙ Baasa ascendit contra Asa. Et dato, ꝙ Asa aliqua bella commiserit contra Baasa non videtur, quòd peccaret in illis, quia non agebat contra ꝓhibitionem Dei, quæ habetur supra 12. quia non pugnabat ad reducēdam vnitatem regni, sed ex alia causa, s. propter limites regnorum, vel propter alias causas emergentes, vel incidentes, & in his licitum erat pugnare, sicut declaratum fuit præcedenti capitu. & supra in litera de Roboam, & de Abia, qui pugnauerunt contra Ieroboam regem Israel, & licite egerunt.

Ad secundum dicet aliquis, ꝙ non fuit bellum inter Baasa, & Asa omnibus diebus eorum, quia fuit in pace Asa in regno suo decem annis 2. Paralip. 14. & tamen tunc regnabat in Israel ipse Baasa, qui cępit regnare anno 3. Asa, vt patet infra in litera.

Aliquis dicet, ꝙ intelligitur, quòd habuit pacē per decem annos agentibus extraneis, sicut ab Aethiopibus, qui pugnauerunt contra ipsum post annum decimum regni sui, & tamen cum regno Israel vicino sibi nunquam habuit pacem.

Sed dicendum, ꝙ non stat, quia 2. Paralip. 14. dicitur, ꝙ Asa fuit in pace per decem annos, & propter nimiam pacem ędificauit ciuitates munitas, si tamen habuisset bellum cum rege Baasa non potuisset vacare ędificationi ciuitatum, ergo in illis decē annis non habebat bellum cum Baasa, neque cum aliquo alio. maxime, quia litera dicit ędificauit quoque vrbes munitas in Iuda, quia quietus erat, & nulla temporibus eius bella surrexerant, ergo non solum non pugnauit illo tempore cum aliquibus extraneis, sed etiam, nec cum Baasa.

Dicendum igitur, ꝙ fuit pugna inter Asa, & Baasa

F omnibus diebus, s. omnibus diebus postquam incęperũt pugnare: nam licet a principio regni vtriusque non fuit bellum inter eos, tamen postquam semel cęperunt pugnare nunquam desierunt vsque ad mortē Baasa, qui prius mortuus est. Et sic decem anni primi regni Asa fuerunt sine bello, quia nec pugnauit contra ipsum rex Aethiopum, nec etiā Baasa, aut aliquis alius. De temporibus autem in quibus Asa singula eorũ, quæ dicta sunt egerit infra declarabitur in quadam quæstione. *Ascendit quoque.* Hic ponitur tempus, in quo Asa a bonitate declinare cępit, & diuiditur in duo, quia primo agitur de regno Asa, secundo de regno regum Israel, qui eo viuente regnauerunt, ibi. *Nadab vero.* Circa primum dicitur. *Ascendit quoque Baasa*
G *rex Israel in Iudam.* Idest ascēdit ad terram Iuda, s. ad terram Beniamin, quæ vocabatur terra Iuda, idest regni Iuda.

Et ædificauit Rama. Scilicet fecit quoddam castrum apud Rama. Sciendum autem, ꝙ Rama est quædam ciuitas in sorte Beniamin, vt patet Iosue 18. & ista distat a Ierusalem per 40. stadia, vt dicit historia scholastica, & sunt quasi duę leucæ, & parum plus, & ista est illa Rama, de qua habetur Iudi. 19. s. Leuita ille, cuius vxor occisa est in Gabaa transiuit apud Ierusalem qñ occidebat sol, & dixit, ꝙ nolebat intrare in Ierusalē, quia erat oppidum Iebusęorum, sed quòd declinaret in Gabaa, vel in Rama, ergo Rama circa Ierusalem erat, quia si multum inde distaret, non poterat illuc ire ad declinandum illa nocte, cum sol occideret ei
H apud Ierusalem. Ista est, de qua dixit Ierem. c. 31. Vox in Rama audita est. Nō est ista Ramatha, de qua erat oriundus Samuel supra 1. lib. c. 1. & 2. & 7. nam illa vocatur Ramatha, & ista vocatur Rama, etiam Rama distat a Ierusalem quatuor milliariis, Ramatha autem distat 16. milliariis, vt patet in lib. de Situ terræ sanctę. Ista Rama erat in confinio regni Iudæ, & regni Israel, & erat introitus ad terram Israel, ita vt nullus conuenienter posset transire de vno regno in aliud, nisi per locum illum, ideo voluit Baasa ibi ędificare arcem ad impediendum transitum.

Rama quæ ciuitas sit & vbi.

I *Vt non posset quispiam ingredi, vel egredi de parte Asa regis Iudæ.* Erat locus ille strictus, & forte loca in circuitu erant magnarum alpium, vel alias incommoda ad transeundum, ita vt non posset transitus esse conueniens, nisi per locum illum, ideo cum ædificatum esset ibi fortalicium, manerent in eo multi de viris regis Baasa, & non posset aliquis de parte regis Asa intrare in terram Israel, quin videretur ab illis, & etiam poterant illi prohibere introitum ex fortalicio, quod erat apud viam. Et si aliquando permitterent aliquos de regno Asa introire in terram Israel non permitterent eos postea exire. Etiam erat magnum damnum pro terra regis Asa, quia ibi poterant esse multi viri parati ad bellum de parte Baasa, & repentinis incursionibus vastarēt loca vicina terrę Asa, & ēt loca longin
K qua subito discurrentes inopinatis existentibus viris viris de terra Asa, ideo Asa magno conatu vetuit hoc fieri.

Tollens itaque Asa omne aurum, & argentum, quod remanserat in thesauris domus Domini, & in thesauris domus regis. Accepit istos thesauros ad dandum illos regi Syriæ, vt adiuuaret eum contra Baasa, vel potius pugnaret contra eum, & dicitur: Qui remanserant in thesauris domus Domini, quia Sesac rex Aegypti tempore Roboam ascendit in terram Iuda, & tulit omnes thesauros domus Domini, & domus regis, præced. capitu. Remansit autem aliquid, quia sicut ibi dictum est, non accepit vasa aurea, & argentea, quæ erant ad ministerium, sed solum accepit aurum, & argentum, & alias diuitias. De thesauris autem manentibus, & de

de alijs, quæ ipse consecrauerat, postea domino ex voto suo, & ex voto patris sui, accepit nunc ad mittendũ regi Syriæ munera.

Dedit illud in manu seruorum suorum. Idest dedit seruis suis, quos fecit nuncios ad regem Syriæ.

Et misit ad Benadad filium Tabremon filij Hezion. Iste Benadad erat rex Syriæ, & erat potens, ideo misit ei aurum multum, & argentum, vt faceret recedere ab eo Baasa regem Israel.

Syria duplex. *Regem Syriæ, qui habitabat in Damasco.* Damascus est ciuitas metropolitana in Syria. Isaię 7. Caput Syriæ Damascus. Et est duplex Syria, ideo vocatur quædam Syria Damasci specialiter, vt patet præceden. lib. cap. 8. s. venit autem Syria Damasci, vt præsidium ferret Adarezer regi Soba, & tamen ille Adarezer erat rex Syriæ, vt patet ibidem, & eodem libro cap. 10. Iste Benadad videtur esse ille, de quo habetur infra 20. qui pugnauit cõtra Samariam tempore Achab, & satis stat, quia ille fuit contemporaneus his regibus, nam a fine regni Asa vsque ad regnum Achab, contra quem pugnauit Benadad, vt patet colligendo annos Ela, & Amri, & Zambri regum Israel, qui fuerunt inter Baasa, & Achab, vt patet hic, & sequen. cap.

Fœdus est inter me, & te, & inter patrem meum, & patrem tuum. Regnum Iuda, & Israel propinqua erant regno Syrię, quia coniungebantur ei in latere Septentrionali ipsorum, & ob hoc isti reges, vt vicini instituerant fœdera inter se. Vnde pater Asa, s. Abia habuerat fœdus cum Tabremon rege Syrię patre Benadad, & ipse Asa habebat fędus cum Benadad. Habebat etiam Benadad fœdus cum Baasa rege Israel, vt patet in litera: ideo non poterant pugnare isti reges in alterutrum, & ob hoc, vt amore pecuniarum Benadad rumperet fœdus, quod habebat cum Baasa, & pugnaret contra eum pro Asa, misit ei Asa aurum multum, & argentum ostendens inter eos fœdus esse, & non nunc nouiter, sed fuisse a prędecessoribus suis.

Ideo misi tibi munera argentum, & aurum. Idest quia fœdus est inter me, & te, & credo, quod facies, quod rogauero, misi tibi confidenter munera orãs, vt pugnes contra regem Israel.

Et peto, vt venias, & irritum facias fœdus, quod habes cum Baasa rege Israel. Idest peto, vt venias ad pugnandum contra eum, & sic facies contra fędus, quod habes cũ ipso: nam habebat fœdus cum eo, & istud erat de pace seruanda, ideo pugnando contra eum sine causa iusta, sicut nunc, erat rumpere fœdus.

Et recedat a me. Idest cesset ędificare fortalicium in terra mea, & pugnare contra me.

Quare Asa vocauit regem Syriæ ad pugnandum contra Baasa. Quæst. XXII.

QVæretur ad quid mittebat Asa munera magna regi Syrię, vt veniret ad pugnandum contra Baasa.

Respondendum, quòd forte hoc fecit, quia non cõfisus est se posse resistere toti multitudini quam ducebat Baasa, & ob hoc voluit, quòd rex Syriæ potentissimus pugnaret contra eum, & hoc videtur ex verbis Anani prophetę redarguentis Asa ex parte Dei, scilicet. Nonne Aethiopes, & Libyes multo plures erant, quos cum Domino credidisses tradidit in manus tuas?

Aliter potest dici, quòd Asa non formidabat solũ regem Israel, sed magis regem Syrię, quia sciebat, quòd habebat fœdus cum illo, & si Asa inciperet pugnare contra Baasa, forte Benadad rex Syriæ adiuuaret Baasa contra Asa, & non posset Asa vtrunque sustinere, ideo prçoccupauit Asa attrahere regem Syriæ muneribus.

Aliter dici potest, quòd Benadad habebat fœdus cum rege Iuda, & cum rege Israel, & cum esset bellũ inter vtrunque, non debebat aliquem eorum de iure adiuuare Benadad, quia quemcunque eorum adiuuando faceret contra fœdus initum cum alio, sed poterat concordare eos amicabiliter, ne pugnarēt: Asa tamen timens, quòd Benadad poterat corrumpi pecunia, & quicũque prius ei pecuniam offerret, posset illum habere in partem suam violato fœdere, & putans, quòd forte Baasa videns insurgere bellum contra se corrumperet Benadad pecunia, vt esset pro parte sua, prçoccupauit facere, quod facturus erat Baasa, ideo ante tempus præoccupauit mittere pecuniam ipsi Benadad, vt haberet eum pro parte sua in adiutorem.

Asa quomodo putauit, quòd Baasa recederet ab eo Benadad frangente fœdus. Quæst. XXIII.

QVæretur quomodo Asa volebat, & putabat, quod si Benadad frangeret fœdus, quod habebat cum Baasa, recederet ab eo.

Respondendum est, quòd Asa volebat, quòd veniret Benadad ad pugnandum cum Baasa, & tunc vidēs sibi bella insurgere desineret ędificare Rama in prę iudicium Asa, vt occurreret Syris venientibus contra eum, & sic factum est. Nam videns Baasa principes Benadad, reliquit ędificationē Rama, & iuit in Thersa, & tunc Asa, & omnes de regno suo euntes in Rama tulerunt inde lapides, & ligna, quę portauerat Baasa ad construendam arcem, & de illis ędificauit Asa vrbes, vt patet infra in litera, & secundo Paralipomen. 16.

Aliter potest dici, quòd Asa voluit, quòd Benadad iuberet Baasa, vt nõ ędificaret arcem, & ad hoc, quòd pugnaret contra eum primo, & ille non potens sustinere bellum, faceret quod iubebat Benadad. Vel aliter, scilicet, quod Asa videns, quòd viri Benadad venirent contra eum sciret, quòd veniebant propter regem Asa, ideo illico desineret infestare regem Asa, cessando ab ędificatione.

An peccauerit Asa vocando in adiutorem regem Gentilem Benadad. Quæst. XXIIII.

QVęretur, an peccauerit Asa vocando in auxiliũ regem Benadad contra Baasa.

Respondendum, quòd Deus nolebat, quòd cultores sui peterent adiutoria a Gentilibus, vel a quibuscunque idolatris, sed sperarent in ipso, & ipse daret eis fortitudinem sine adiutorio extraneorum, sic patet de rege Amasia, qui accepit de viris Israel centum millia robustorum, vt adiuuarent eum contra Idumæos, & quia erant isti Israelitę idolatrę, venit homo Dei ad Amasiam, dicens: ò rex ne egrediatur tecum exercitus Israel, non est enim dominus cum Israel, & cunctis filiis Ephraim, quòd si putas in robore exercitus bella consistere superari te faciet Dominus ab hostibus. Et tunc Amasias dimisit centum millia virorum Israel, sed dixit ad prophetam, quid ergo fiet de centum talentis, quæ dedi militibus Israel? Respondit propheta, habet Dominus vnde tibi possit dare multo plura his. De his secundo Paralipomen. vigesimoquinto. Peccaret ergo a fortiori Asa ducendo exercitum de Gentilibus.

Item peccauit Asa, quia fuit valde ingratus Deo,

& diffidens bonitati eius: nam ipse pugnauerat ante hoc contra Aethiopes, qui erant decies centena millia, & inuocato Deo vertit illos in fugam secundo Paralipomen. decimoquarto. Nunc autem multo pauciores erant viri Israel, qui erant cum Baasa, ideo debuerat confidere in auxilio Dei, & pugnare contra Baasa, non vocato Benadad rege Syrię. Quod autem peccauerit in hoc, patet quia propheta Hanani ex parte Dei increpuit Asa, dicens: nonne Aethiopes, & Lybies multoplures erant quadrigis, & equitibus, & multitudine nimia, quos cum Domino credidisses tradidit in manus tuas: oculi enim Domini contemplantur vniuersam terram, & prębent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum.

Item patet, quòd peccauerit, quia Deus inflixit ei pœnam propter hoc, & fuerunt duæ pœnæ. Prima quòd Deus traditurus erat Assyrios in manus Asa, nunc autem, quia ipse inuocauit eos in auxilium, meruit, quòd non posset superare illos. Secunda fuit, quia Deus daturus erat vitam quietam regi Asa, & quia nunc confidentiam habuit in auxilio humano Deus fecit insurgere bella contra ipsum. De prima pęna patet secundo Paralipomen. decimosexto capitu. cum dixit propheta ad Asa, quia habuisti fiduciam in rege Syrię, & non in domino Deo tuo, iccirco euasit exercitus regis Syriæ de manu tua. De secunda pœna patet ibidem cum dicitur stulte egisti, & propter hoc etiam præsenti tempore aduersum te bella consurgent.

An Asa peccauit in dando thesauros domus domini.
Quæst. XXV.

QVAERETVR vlterius, an peccauerit Asa accipiendo thesauros domus Domini ad mittendũ regi Syriæ.

Aliquis dicet, quòd peccauit, quia illa, quę erant in domo Domini erant sacra, & quæ sacra sunt non debent conuerti ad vsus prophanos, maxime dando illa viro gentili.

Respondendum, quòd in dando thesauros domus Domini peccauit multipliciter ipse Asa. Primo peccauit, quia accepit rem alienam domino non concedente, & non cum voluntate soluendi illa.

Secundo peccauit, quia accepit ad malum finem, scilicet ad dandum regi Syriæ, vt adiuuaret eum contra regem Baasa, istud autem erat malum, vt pręced. quęst. probatum est.

Item peccauit, quia forte isti thesauri, quos accepit de domo Domini erant consecrati, & non licebat vllo modo trãsferri illos ad vsus humanos: nam ipse Balthasar, qui erat rex Chaldæorum peccauit bibendo in vasis, quæ transtulerat Nabuchodonosor de domo Domini, vt patet Dan. quinto capitu. & ob hoc vidit contra se tres digitos scribentes in pariete, & regnum suum ablatum est, vt ibi dixit Daniel, a fortiori, ergo peccaret vir Iudæus dans vasa domus Domini alicui Gentili, vt posset in illis facere quicquid vellet.

Considerandum tamen, quòd licet Asa peccauerit dando thesauros domus Domini, tamen poterat in aliquo casu non peccare.

In quo sciendum, quòd aut illi thesauri erant aliqua vasa consecrata, quibus ministrabatur in altari thymiamatum, vel holocaustorum, aut alias, vel non erant vasa alicuius ministrationis, sed solum aurum, & argentum rude, vel pecuniæ magnæ.

De primo dicendum, quòd non licebat aliquatenus transferri ad vsus humanos, quia omnia talia vasa erant consecrata, sicut nunc sunt consecrati calices nostri, eo quòd illa vasa vngebantur oleo sancto, quo vngebantur summi sacerdotes, & reges: nec erat in toto Sanctuario aliquod vas ad quamcunque ministrationem pertinens, quod non vngeretur, sic vt patet Exodi trigesimoprimo. & quadragesimo, & Numeri septem. Sed nullo modo, licet calices nostros consecratos alicui seculari dari, vel transferri ad alias ministrationes non sacras, ergo etiam, nec vasa domus Domini,

Si autem intelligatur de secundo, scilicet de auro, & argento, & aliis thesauris, quę non erant vasa.

Dicendum, quòd ista poterant in aliquo casu trãsferri ad vsus secularium, eo quòd ista, licet essent sacra non erant consecrata, scilicet vncta oleo sancto, erant autem sacra inquantum erant Dei.

Ad hoc autem, quòd possent licite accipi ad vsum sęcularium, oportebat quòd esset magna necessitas, quia non debebant ex causa facili ea quæ semel Deo data erant, redire ad vsum sęcularium. Etiam requirebatur, quòd acciperentur de Sanctuario ad bonum finem, scilicet ad aliquem actum honestum, quia alioquin peccatum esset vti re sacra in negocio turpi, vel illicito. Etiam requirebatur, quòd ille, qui acciperet, haberet intẽtionem soluendi ea, quæ accipiebat, quia alioquin quantumcunque esset causa honesta non erat licita ista acceptio, eo quòd res illę sacrę erãt alienæ, scilicet, quia Dei erant, ideo sicut si acciperetur ab alio homine esset necessaria solutio, & voluntas soluendi, ita accipiendo a Deo, & a fortiori, quia grauius est tollere res Dei, quam res hominum. Quòd autem cum his conditionibus liceret rem sacram transferri ad vsum sęcularium: apparet, quia Dauid dederat gladium Goliath Philisthęi templo Domini, & conseruabatur cum vestibus sacris, & tamen cũ Dauid fuit in necessitate non habens alium gladium, & habens causam iustam, scilicet, quia ibat in via, accepit illum gladium supra primo libro cap. vigesimoprimo. sic autem Asa si accepisset pecunias templi Domini existens in necessitate magna, & non ad dandũ viro Gentili pro illicito adiutorio, & cum voluntate restituendi non peccasset.

Acquiescens Benadad regi Asa. Scilicet videns pecuniam magnam, quam offerebat Asa consensit rumpere fędus, quod habebat cum Baasa.

Misit principes exercitus sui. Noluit ipse ire in terram Israel quamquam hoc petiuisset Asa, quia satis erat, quòd irent illuc principes exercitus sui: nam ipsi cogerent Baasa desistere a bello.

In ciuitates Israel. Idest contra ciuitates regni Baasa. *Et percusserunt Ahion, & Dan, & Abel.* Istę ciuitates erant in terra Israel coniunctæ terræ Syriæ: nam non fecerunt principes exercitus Benadad aliud, nisi mox, vt ingressi sunt in terram Israel cęperunt vastare eam non euntes in Rama, vbi erat Baasa ædificando contra Asa, quia crediderunt, quòd mox, vt Baasa audiret illos ingressos in terram recederet de Rama ad obuiandum illis, & sic factum est. Sunt autem istę ciuitates extremæ in terra Israel, scilicet in latere Aquilonari. Quod patet: nam ciuitas Dan, quę ponitur hic est terminus Aquilonaris terræ Israel, & ista est de qua dicitur sępe: A Dan vsque ad Bersabee. pręcedenti libro capitu. decimoseptimo, & vigesimoquarto. Et istam ciuitatem habebant filii Dan, quæ olim vocabatur Lais, in qua fuit idolum Micheę. Iudicum decimooctauo, & istæ duæ ciuitates, scilicet Ahion, & Abel erant de sorte Dan, licet dicatur hic, omnem terram Nephtali, quia illud refertur solum ad terram Ceneroth, quæ erat in terra Nephtali.

Domum Maacha. Ista est quædam regio satis propinqua terrę Assyriorum in terra Israel, & hanc etiam vasta-

vastauerunt Syri. *Et vniuersam Ceneroth*. Idest totam terram Ceneroth. Ista est terra maritima, quæ est in circuitu maris. quod vocatur mare Cenereth, & est ad partem orientalem terrę Israel. De hoc Numeri decimoquarto, & Iosue 11. & vocatur interdum in Euangelio mare Genesareth, & interdum mare, vel lacus Tyberiadis, vel mare Galilææ: De quibus omnibus dictum est Numeri trigesimoquarto. Apud istud mare Christus nutritus est in pueritia sua, & etiã ibi cœpit prędicare, quia apud illud mare est Nazareth, in qua Christus nutritus est. Ibi etiam est Capharnaum, & Bethsaida, & aliæ villæ, per quas ipse consueuerat prędicare, & sic dicitur semel, quòd ascendit Christus in nauiculam, & venit in ciuitatem suam, scilicet in Nazareth. Vnde sępe fit mentio de hoc mari in Euangelio, & apud illud cępit prędicationem suam. Vnde beatus Matthæus probans principium prędicationis Christi in terra Nephtali, & Zabulon apud mare induxit auctoritatem Isa.9. dicens, quòd Christus relicta ciuitate Nazareth venit, & habitauit in Capharnaum in maritima in finibus Zabulon, & Nephtali, vt impleretur, quod dictum est per Isaiam: Terra Zabulon, & terra Nephtali via maris trans Iordanem Galilęę Gentium. Populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam. Matth.4. cap. *Omnem, scilicet terram Nephtali*. Idest vastauerunt principes Benadad totam terram Nephtali: nam ista maritima Ceneroth est in finibus Nephtali, & Zabulon Matth.4. Venerunt autem ad terram illam, quia est multum Septentrionalis, & propinqua Syriæ.

Vbi Christus fuit nutritus, & cępit prædicare.

Quod cum audisset Baasa. Scilicet, quòd venerant principes Benadad, & destruebant terram eius.

Intermisit ædificare Rama, & reuersus est in Thersa. Idest cessauit pro tunc ab opere: nam habebat lapides, & ligna, & omnia necessaria in Rama ad ędificationem arcis, & videns sibi imminere bella cessauit, & reuersus est in Thersa. Est enim Thersa ciuitas Metropolis regni Israel, & erat pro tunc Metropolis, quia postquam Samaria ampliata est, illa fuit caput, & Metropolis; de quo sequenti capitu. poterat autem cessare ab ædificatione Baasa propter vnum de duobus, primo quia videns, quod venissent cõtra eum principes Benadad sciuit, quòd Asa corrupisset Benadad muneribus ad irritandum fœdus, quod habebat cum eo, & hoc, vt recederet de Rama, sciens ergo, quòd destruerent terram eius principes Benadad, nisi desisteret ab ędificatione, recessit illico, vt nõ vastaretur terra eius. Secundum potuit esse, scilicet, quia forte Baasa intendebat resistere principibus Benadad parando se in bellum cõtra illos, ideo cessauit ędificare, & iuit in Thersa, quæ erat Metropolis regni, vt ibi se pararet ab bellum.

Rex autem Asa nuncium misit in omnem Iudam. Scilicet misit nuncios per totum regnum suum, quod vocatur regnum Iuda, & comprehendebat tribum Iuda, & Beniamin.

Dicens nemo sit excusatus. Idest nemo se excuset venire huc ad ferendum lapides, & ligna, quæ reliquit Baasa in Rama.

An Asa potuerit iuste tollere priuilegium omnibus priuilegiatis de regno suo, ad hoc quòd irent in Rama pro lignis, & lapidibus. Quæst. XXVI.

QVAERETVR, an istud mandatum esset iustum.

Respondẽdum, quòd Asa voluit hic tollere priuilegium omnibus, qui immunes erant ab his laboribus. Nam secundum legem quidã excusabantur, sicut erat de accipientibus nouiter vxores, vt patet Deuteronom. vigesimoquarto capitu. scilicet cum acceperit homo nuper vxorem, non procedet ad bellum, nec ei quippiam necessitatis publicæ iniungetur, sed vacabit absque culpa domui suæ, vt vno anno lętetur cum vxore sua, sed ista erat necessitas publica, licet non esset bellum, scilicet, quòd lapides, & ligna ducerentur de Rama ad ędificandum ciuitates Israel, ideo videtur, quòd non poterat imponi nouiter accipientibus vxores.

A

Quidam Hebręi dixerunt, quòd illa lex intelligitur de bellis voluntariis, secus autem de necessariis, ad quæ ibat totus Israel, quia ad illa etiam ipsi nouiter coniugati tenebantur.

Sed istud improbatum fuit supra primo libro capi. decimonono. Et patet manifestè falsum, quia in litera dicitur, quòd non imponetur quippiam necessitatis publicę, ergo quamquam necessarium esset bellũ, non debebant cogi accipientes nouiter vxores. Item Deuteronomii vigesimo capitu. datur regula de modo pugnandi Israelitis, & dicitur, quòd quando congregarentur Israelitæ ad bellum, & essent prope locum belli, debebant clamare principes exercitus per turmas suas, quòd recederent de bello quatuor genera personarum, & ibi ponitur de nouiter coniugatis, siue de accipientibus sponsas, quas nondum acceperant in vxores. Item hoc fecit Iudas Machabæus, quãdo pugnauit contra hostes primo Machabæ. tertio, & tamen ibi erat bellum maxime necessarium cum tota terra destrueretur ab hostibus, ergo quantumcunque esset bellum necessarium non tenebantur illuc ire, qui nouiter acceperant vxores. De isto tamen opere, quod iubebat nunc fieri Asa videbatur secus, quia erat opus repentinum, scilicet, vt ducerentur omnes lapides, & ligna, quæ reliquerat Baasa, antequam rursus ipse ad ędificandum rediret, & ad hoc erat necessarius totus populus, quia si excusarentur illi, qui de iure excusati erant tardè fieret opus. In bellis autem, & aliis necessitatibus publicis secus erat, quia ibi quantumcunque esset bellum necessarium non ibant illuc omnes de populo, ideo tunc poterat seruari priuilegium nouiter coniugatorum, accipiendo de aliis viris, nunc autem non poterat conuenienter expediri istud opus repentinum, nisi irent illuc omnes de populo, ideo iustum erat neminem excusari.

B

C

D

Et tulerunt lapides de Rama, & ligna eius, quibus ædificauerat Baasa. Non est intelligendum, quòd iam ędificauerat Baasa castrum, & destruxerit illud Asa ad ducendum lapides, & ligna, quia tunc magnus labor esset in destruendo, & mora aliquanti temporis, sed est sensus, quòd ędificauerat, idest ędificationi pręparauerat: nam omnes materias necessarias duxerat priusquam inciperet ædificare, sic patet 2. Paralipomen. 16. scilicet porro Asa rex assumpsit vniuersum Iuda, & tulerunt lapides de Rama, & ligna, quæ ędificationi pręparauerat Baasa, ergo nondum erant posita in ędificio.

E

Et extruxit de eisdem rex Asa Gabaa Beniamin, & Maspha. Idest de illis lapidibus, & lignis ędificauit Gabaa, & Maspha. Non est sensus, quòd de nouo ædificauerit, quia istę ciuitates ab antiquo erant, sed restaurauit, quod destructum erat, vel murauit eas si forte non erant muratæ. Et vocatur Gabaa Beniamin, quia erat in terra Beniamin. Iosue decimo octauo, & ista erat ciuitas, de qua fuit Saul, vt patet pręcedenti libro capitu. vigesimoprimo. Erat autem Gabaa iuxta Rama, & circa Ierusalem, ideo laborauerunt modicum viri Iuda portantes lapides, & ligna de Rama in Gabaa. Patet hoc Iudicum decimonono. vbi dicitur de Leuita, qui transiuit apud Ierusalem cum iam occide-

occideret ſol, & dixit, quòd nolebat ibi manere per noctem, quia erat ciuitas Iebuſęorum, ſed iret ad manendum in Gabaa, vel in Rama, ergo apparet, quòd ambę ciuitates erant prope Ieruſalem, quia alioquin occidente ſibi ſole apud Ieruſalem non conuenienter iret ad manendum illa nocte in Gabaa, vel Rama. Itē apparet, quòd iſtę vrbes inter ſe propinquę eſſent, qa non fecit differentiam aliquam de illis Leuita, dicēs, quòd iret in Rama, vel in Gabaa ad declinandum per noctem, ſi tamen diſtaret vnus locus eorum ab alio, licet poſſet ire ad vnum, non poſſet ire ad alterum.

De Maſpha dicendum, quòd erat præter iſtū alius locus, qui vocabatur Maſpha. Iudicum 11. & in illo morabatur Iephte Galaadites, & eſt locus ille de terra Galaad de dimidia tribu Manaſſe, vel de tribu Gad, vt ibidem declaratum eſt. Ille autem locus Maſpha erat in terra Baaſa, iſte autem, de quo nunc erat in terra Aſa.

Reliqua autem omnium ſermonum Aſa. Ideſt omnium geſtorum eius, quia accipitur ſermo pro re geſta.

Et vniuerſæ fortitudines eius. Ideſt opera fortiſſima, quæ egit. Iſtud dicitur propter bellum, quod egit cōtra Aethiopes, in quo erant decies centena millia 2. Paral. 14. fecit etiam alia opera ſimilia fortia, & vocātur fortitudines eius.

Et cuncta quæ fecit. Iſtud intelligitur quantum ad alia opera minora, quæ non erant tam laudabilia.

Et ciuitates, quas extruxit. Ideſt etiam ędificauit multas ciuitates. De hoc 2. Paralipomen. 14. ſcilicet. Aedificauit quoq; vrbes munitas in Iuda, quia quietus erat & nulla temporibus eius bella ſurrexerant, dixit autē Iudæ, ędificemus ciuitates iſtas, & vallemus muris, & roboremus turribus, & portis, donec a bellis quieta ſunt omnia.

Nonne hæc ſcripta ſunt in libro Verborum dierum regum Iuda? Quaſi dicat ibi plene ſcripta ſunt omnia, quia cuiuſlibet regis geſta ſcripta erant plene in libro ipſo. Quis autem eſſet liber iſte declaratum eſt pręced. c.

Veruntamen in tempore ſenectutis ſuæ doluit pedes. Ideſt quamquam fuerit iſte rex valde bonus tamen doluit pedes, ideſt paſſus eſt podagram, de qua mortuus eſt. Iſtud autem datum eſt ei in pœnam, quia prophetam Domini increpantem eum in carcere poſuit 2. Paralipomen. 16.

Et dormiuit cum patribus ſuis. Scilicet mortuus eſt, ſicut patres ſui, & hoc morte naturali.

Et ſepultus eſt cum eis in ciuitate Dauid patris ſui. Scilicet in caſtro montis Sion fecerat Dauid locum pro ſepulchris regum, & ibi Aſa ſepultus eſt, quia ipſe fecit ibi ſepulchrum 2. Paral. 16. ſcilicet. Sepelierunt eū in ſepulchro ſuo, quod foderat ſibi in ciuitate Dauid. *Regnauitque Ioſaphat filius eius pro eo*. Scilicet ſucceſſit ei Ioſaphat. Iſte enim fuit rex magnificus valde, & glorioſus, de cuius geſtis magis habetur in Paralipome. quam hic, ſ. 2. Paralip. 18. vſque ad 21.

Geſta Aſa, quæ fuerint, & ordo eorum, & quo tempore.
Quæſt. XXVII.

QVAERETVR de iſtis quæ fecit Aſa, ſcilicet de bellis, & deſtructione idolorum, quo tēpore iſta egerit, vel quis ordo fuerit in faciendo.

Reſpondendum, quòd Aſa in principio regni ſui fuit bonus vir, & cępit excludere idolatriam de terra, quam introduxerant patres ſui, fuitque in pace decē annis 2. Paralip. 14. Et in iſtis decem annis ędificauit ciuitates multas in terra Iuda, ſcilicet reędificando id, quod perierat, & vallando muris ciuitates, quæ nun-
F quam vallatæ fuerans, & ponendo portas, & ſeras, vt patet ibidem. Poſt decimum autem annum regni ſui cœpit bellum eſſe cōtra illum, & dicit Hiſtoria ſcholaſtica, quòd ī iſto anno decimo venit rex Aethiopū contra Aſa, & tamen iſtud non videtur verum, quia 2. Paralipomen. 15. dicitur, quòd cum veniſſent in Ieruſalem menſe tertio, anno decimoquinto regni Aſa immolauerunt Domino in die illo de manubiis, & pręda, quam adduxerāt boues ſeptingentos, & arietes ſeptem millia, ergo pręda Aethiopum, de qua ibi dicitur fuit anno decimoquinto regni Aſa, vel ſaltem in fine 14. & non in decimo. Niſi forte dicas, quòd durauit iſtud bellum 5. annis. Sed falſum eſt, quia mox, vt exiuit ad pugnandum Aſa contra Aethiopes inuocato Deo, conuerſi ſunt Aethiopes in fugam 2. Paral.
G 14. Dicendum igitur, quòd bellum cōtra Aethiopes fuit in principio anni 15. regni Aſa, ſed poſt decimum annum regni ſui cępit habere aliqua bella, iſta tamen non fuerunt contra Aethiopes, ſed contra Baaſa regē Iſrael, vel contra alios finitimos. Nam dicitur ſupra in litera, quòd inter Aſa, & Baaſa fuit bellum omnibus diebus. Deinde cum in anno 15. regni ſui pugnaſſet cōtra Aethiopes, & pręualuiſſet, inuocato Domino, immolauit hoſtias magnificas de pręda hoſtium, & tunc fecit, quòd omnes viri de regno ſuo facerent fędus cum Domino de obſeruando legem. Conuenerant etiam multi viri de regno Iſrael, ſ. de Ephraim, & Manaſſe, & Simeon videntes, quòd Deus adiuuaret Aſa, & etiam iſti inierunt fędus cum Domino, fe-
H ceruntque diem ſolennem, in qua fędus celebratum eſt ponentes pęnam, quòd ſiquis non quæreret Deū Iſrael moreretur a maximo vſque ad minimum a viro vſque ad mulierem, de hoc 2. Paralip. 15. Tunc autem Aſa cōpleuit, quod inceperat, ſ. quia excluſit omnia idola de terra, & amouit matrem ſuam Maacha, ne eſſet princeps in ſacrificiis Priapi, & fecit omnia, quæ habentur ſupra in litera de confractione ſimulachri, & ſpecus, & luci conſecrati a matre ſua. Tunc etiā reſtaurauit altare, quod erat ante portam domus Domini, quia temporibus prędeceſſorum ſuorum videbatur prophanatum. Hęc omnia fecit Aſa anno 15.
I regni ſui deuictis Aethiopibus, & confortatus ad hoc verbis Azariæ prophetæ 2. Paral. 15. Deinde fuit ſemper inclytus, quia colebat Dominū. Et dicitur, quòd non fuit bellum poſt hęc in regno ſuo, vſque ad trigeſimum annum regni, vt patet ibidem, & eod. lib. cap. 16. dicitur, quòd anno 36. regni eius aſcendit Baaſa ad ædificandum Rama, & facta ſunt omnia, quæ habentur ſupra de bello Syrorum contra Baaſa, in eodem trigeſimoſexto anno miſit Deus prophetam Hanani ad Aſa ad increpandum eum cur habuiſſet fiduciā in rege Syrię, & nō in Deo, iratus autem Aſa prophetam poſuit in carcere, propter quod Deus valde concitatus percuſſit peſte multos de populo, ipſum vero Aſa percuſſit podagra, vixitque poſt hęc quinque annis podagram patiens, ſcilicet, vſque ad quadrageſi-
K mum primum annū regni ſui, & mortuus eſt ex iſta ęgritudine 2. Paralip. 16.

Dubium tamen graue manet quomodo potuerit Baaſa anno trigeſimoſexto regni Aſa pugnare contra eum, quia videtur, quòd non potuerit viuere Baaſa, niſi vſque ad annum vigeſimumſextum regni Aſa, quod patet, quia Baaſa regnauit ſolū vigintiquatuor annis infra in litera. Et quando ipſe cępit regnare, tranſierunt ſolum anni duo de regno Aſa cū in tertio anno regni eius cęperit regnare, vt patet infra in litera, & ſic ſaltem decem anni videntur ſuperfluere. Sed iſta difficultas ſoluetur ſecundo Paralipomen. decimoquinto, vel decimoſexto.

Nadab vero. Hic ponitur de regibus Iſrael, qui regnaue-

gnauerunt tempore Asa: fuerunt aũt multi reges. s. Ieroboam, Nadab, Baasa, Ela, Zambri, Amri, & Achab, Ieroboam autem cœpit regnare priusquam Asa: nam solum superant duo anni de regno eius, quãdo cœpit regnare Asa, vt patet supra in litera: cæteri autem cęperunt regnare in Israel regnante Asa in Iuda. Et primo agitur de Nadab. Secũdo de Baasa ibi. *Insidiatus est autem.* Tertio de Ela ibi. *Et regnauit Ela.* Infra in 16. Quarto de regno Zambri ibi. *Anno vicesimo sexto.* Quinto de regno Amri, ibi. *Cumque audisset.* Sexto de regno Achab. ibi. *Achab vero.* Circa primum dicitur. *Nadab vero filius Ieroboam regnauit super Israel.* Iste successit patri suo Ieroboam, nec habuit aliquem alium successorem in regno, quia iste Nadab cum omnibus alijs filijs, & nepotibus Ieroboam occisus est a Baasa infra in litera. *Anno. 2. Asa regis Iuda.* Idest tunc cępit regnare Nadab.

B

Nadab in quo anno Asa regnare cœpit.

Quæst. XXVIII.

QVAERETVR quomodo possit stare hoc. Nam dicitur supra, ꝙ Asa cępit regnare anno 20. Ieroboam, & sic supererant 3. anni vsque ad mortẽ Ieroboã, cũ ipse regnauerit annis 22. pręcedenti. c. ergo in 3. anno regni Asa inciperet regnare Nadab, & non in 2.

Ad hoc respondet historia scholastica, dicens, ꝙ Ieroboam mortuus est in principio 22. anni regni sui, & iste annus fuit secundus regni Asa, & in hoc anno cępit regnare Nadab: pars anni vocatur annus. Possemus autem dicere, sicut supra dicebamus, & conuenienter. s. ꝙ Asa cęperit regnare anno 20. regni Ieroboam. i. in fine 20. anni, & tunc erat principium 21. & tũc dato, ꝙ Ieroboã regnaret 22. annis integris regnaret Asa alijs duobus annis integris viuente Ieroboã, & quia moriente Ieroboã institutus fuit in regẽ Nadab, & istud fuit in fine 2. anni regni Asa dicebat incipere regnare Nadab in 2. anno regni Asa, idest in fine 2. anni, & idem est, ac si diceretur in 3. anno regni Asa. i. in principio 3. anni, quia finis 2. & principium 3. idẽ sunt. Aliter etiam poterat dici, sicut declarabitur infra, vbi dicitur, ꝙ anno 3. Asa regnauit Baasa. *Regnauitque super Israel duobus annis.* Nõ regnauit maiori tempore, quia occisus fuit a Baasa ipse, & tota progenies Ieroboam, & adhuc isti duo anni non fuerunt completi, vt quidam dicunt. *Et fecit malum in conspectu Domini.* Scilicet coluit idola: istud enim erat malum, quod faciebant omnes reges Israel, & vocat malũ non determinãdo speciem mali, quasi per excellentiam, quia istud erat maximũ malũ, quod poterant facere Israelitę. *Et ambulauit in vijs patris sui.* Scilicet peccauit in idolatria, sicut pater suus: nam nimis fuit iste Nadab deditus idolis.

Et in peccatis eius, quibus peccare fecit Israel. Nadab nõ solum peccauit per se idolatrando, sed etiam faciebat peccare Israel, sicut pater suus, quia fortè multi de Israel nolebant colere idola, sed ire in Ierusalem ad seruandum cęremonias legis, & ipse non permittebat eos, timens id, quod timebat pater suus, scilicet quòd reconciliarentur Asa regi Iuda, & recederent ab eo. Et ob hoc quidam de viris Israel boni animi clandestinè fugiebant ad regnũ Iuda viuente Asa, vt possent ibi colere Deum secure, sic patet 2. Paralipomenon 15. Congregauitque vniuersum Iudam, & Beniamin, & aduenas cum eis de Ephraim, & de Manasse, & de Simeon, plures enim ad eum cõfugerant de Israel. Et sic maius peccatum fuit Nadab, ꝙ cogeret Israelitas ad colendum idola, vel ad nõ eundũ in templum si-

A cut fecerat Ieroboã quam ꝙ ipse coleret idola, ideo Deus cito voluit eum auferre de terra. *Insidiatus est.* Hic ponitur secũdum huius partis. s. de regno Baasa: iste autẽ nõ fuit de stirpe Ieroboã, sed potius delendo stirpem illius factus est ipse rex, ideo ponitur quomodo deleuerit illã, & dicitur. *Insidiatus est autem ei Baasa.* Cum Nadab esset valde malus Deus permisit parari insidias ei per Baasa, & incidere in illas. *Filius Abia de domo Issachar.* Ecce qualiter transiuit regnum Israel non solum de domo Ieroboam, sed etiam de tribu Ephraim ad tribum Issachar, cum iste Baasa esset de tribu Issachar.

In Gebbethon, quæ est vrbs Philisthinorũ. Ista ciuitas erat in terra Israel, nã dr̃ fuisse in sorte Dã, vel forte fuit in sorte Nephthalim: vocabatur autẽ ciuitas Philisthinorum, quia Philisthini occupauerant eam, vt ait Nicolaus, & iuit illuc Nadab ad tollendum eã de manibus Philisthinorum, & ibi occisus est a Baasa. Vel magis dicendũ, ꝙ ista ciuitas fuerat semper possessa a Philisthinis, quanquam esset in vrbibus terrę Israel, & cum iret Nadab ad acquirendum eam occisus est a Baasa, & istud videtur signare litera sequens. *Siquidẽ Nadab, & omnis Israel obsidebant Gebbethon.* Idest totus Israel conuenerat in bellum contra Gebbethon, & sic videtur, ꝙ erat in manibus Philisthinorum, & fuerat ab eis possessa semper. nunc autẽ Israelitę obsidebant eam ad acquirendum illam. *Interfecit igitur.* Istud quod pertinet ad regnum Baasa potest diuidi in quatuor partes. primo ponitur qualiter regnum acquisiuit. Secundo qd̃ post regnũ acquisitum contra stirpẽ Ieroboam egerit ibi. *Cumque regnasset.* Tertio qualiter postea regnans ad Deum se habuerit ibi. *Anno tertio.* Quarto quid Deus contra ipsum comminatus fuerit infra 16. Circa primum dicitur. *Interfecit igitur Baasa Nadab.* Scilicet parauit ei insidias in Gebbethon, cum esset in bello, & ibi occidit ipsum. *In anno tertio Asa regis Iuda.* Quomodo potuerit occidi anno tertio regis Asa cũ cęperit regnare in fine anni secundi Asa, & in principio tertij, & regnauerit duobus annis, declarabitur infra vbi dicitur anno tertio Asa regis Iuda regnauit Baasa. *Et regnauit pro eo.* Scilicet regnauit loco eius. Nam habuit populum fauorabilẽ sibi, & forte maior pars populi conspirauerat cum eo contra Nadab, quia erat vir malus, & sic postea libenter susceperunt eum in regem. Ad hoc autem potissime faciebat determinatio Dei, quia disposuerat, ꝙ omnes de cognatione Ieroboam morerentur, & transferretur regnũ ad alios.

C

D

An peccauit Baasa occidendo Nadab regem Israel.

Quæst. XXIX.

QVAERETVR an peccauerit Baasa occidendo Nadab regẽ Israel. Aliquis dicet, ꝙ non, quia Deus prænunciauerat istud vxori Ieroboam per Ahiam prophetam, dicens. constituet autem sibi Dñs regem super Israel, qui percutiat domum Ieroboam in hac die, & in hoc tẽpore. præcedenti cap. Item infra in litera dicitur, ꝙ Baasa fecit omnia ista sicut Deus prędixerat per Ahiam.

E

Respondendum ꝙ Baasa peccauit valde. Primò, quia occidit regem & istud est crimen læsæ maiestatis: immo maius est q̃ ea, quæ cõmuniter assignãtur, vt crimina lęsę maiestatis, quia vix potest esse aliquod peccatum maius. Secundò peccauit, quia egit hoc per insidias & istud aggrauat nimis peccatum: nam occidentes aliquos per insidias, carebant omni priuilegio immunitatis sanctuarij, quia etiã de ipso altari educebantur, vt occiderentur: Exo. 21.

Tertio peccauit, quia egit mala intētione, quia nō agebat propter hoc, quòd malus erat Nadab, & vt regnum Israel restitueretur in bonum statum, sed vt ipse principaretur, & istud desiderium erat illicitum, cū regnū non conueniret ei ex progenie, nec ex electione Dei, omnia autem opera, quæ ad malum finē fiūt, mala sunt, dato quòd etiam alias ipsa bona essent, nā Deus dixit: Iuste ꝙ iustum est persequeris. Deute. 16.

Quarto peccauit, quia nō habebat iurisdictionem ad occidendum regem, & tamen quādo quis agit id, quod ei non competit, iniuste agit, & consequenter peccat.

Quinto peccauit, quia iste Baasa erat vir malus, sicut Nadab; immo peior eo: ergo non competebat ei occidere virum meliorem se: sic enim dicit Iosephus 8. Antiquita. quòd Baasa addidit super malitiam omnium etiam super malitiam Ieroboam.

Sexto peccauit, quia obtinuit rem illicitè, scilicet, per quandam conspirationem, & intrusionem cōgregando sibi quosdam iniquos adiutores, cum nō competeret ei regnum ex Dei mandato, nec ex progenie vel aliàs.

Septimo peccauit, quia dedit malum exemplum posteris: nam ante ipsum nemo fuit in Israel, qui obtineret regnum occidendo regem, ipse autem fuit primus, & post eum Zambri occidit Ela regem, seq. cap. & regnauit pro eo, & postea fuerūt in Israel multi alij occidentes reges.

Ad argumentum in contrarium dicendum, quòd nihil concludit: nam ex hoc ꝙ Deus prędixit stirpem totam Ieroboam delendam esse per quēdam regem non sequebatur, ꝙ liceret illi regi delere eā, quia tunc etiam sequeretur, ꝙ cum prænunciatum fuerit de Sennacherib, & de Nabuchodonosor, quòd pugnaturi essent contra Israelitas, quòd illi nō peccarent faciendo istud; & tamen falsum est, quia de Sennacherib patet, ꝙ peccauerit, Isa. 10. De Nabuchodonosor autem patet Abacuc 1. Sic etiam diceretur, quòd Saul non peccasset occidendo sacerdotes Domini eo, quòd iam ꝑnunciatum erat, supra 1. lib. c. 2. Sed istud est nimis absurdum, nam sic diceremus de omnibus, quæ pręnunciata sunt per propheras, quòd non peccarent illi, qui fecerunt. Sed falsum est, quia interdum ipsi prophetę qui pręnunciauerunt aliqua mala faciēda esse ꝑ quosdam, pręnunciauerunt etiam pęnas, quas passuri erāt illi, qui ista facerent, quia male faciebant illa, vt patet ex discursu librorum prophetarum. Sed dicēdum, ꝙ ad hoc, quòd non peccaret Baasa faciēdo istud, oportebat, quòd Deus iussisset ei specialiter hoc facere, & ipse tunc faceret desiderio obediendi Deo, & non desiderio regnandi: Deus tamen non iussit hoc ei ꝑ aliquem prophetam, sed ipse egit ex desiderio regnandi, ergo peccauit, nec pręnunciatio Dei aliquo modo excusat eum, sicut pręscientia Dei de omnibus malis non excusat ipsos facientes. *Cumque regnasset.* Hic ponitur qualiter Baasa in delēdo stirpem Ieroboam se habuit, & dicitur. *Cumque regnasset percussit omnem domum Ieroboam.* Scilicet, antequam regnaret occidit Nadab regem, qui erat filius Ieroboam, & non poterat ipse regnare, nisi occiso illo: postea autem cum regnaret occidit reliquos, qui erant de stirpe Ieroboam, i. filios, & nepotes non relinquens aliquem de illis.

Deletio stirpis Ieroboam;

Non dimisit, nec vnam quidem animam de semine eius. Idest diligēter perquisiuit omnes de progenie Ieroboā, & nullus potuit euadere, qui non occideretur. Istud autem intelligendum est de masculis, nam nō est credendum, ꝙ aliqua fęmina de stirpe Ieroboam occideretur tunc. Nam etiam hostes non consueuerunt occidere fœminas. Et ratio huius erat, quia Baasa occidebat omnes de progenie Ieroboā, eo ꝙ ad illos pertiF nebat regnum, & ad ipsum non, cum non esset de stirpe regia, & quia timebat, quòd si aliquis de stirpe Ieroboam maneret, postea ille posset auferre ei regnū, noluit aliquem dimittere: ad fęminas autem non pertinebat ius regnandi, ideo dato ꝙ manerent fęminæ de stirpe Ieroboam, non prędicabat ipsi Baasa.

Donec deleret eum. Idest quousque deleret ipsum Ieroboam. Dicitur autem aliquis deleri non quādo moritur, sed quando nullus successor ei relinquitur: eo ꝙ tunc non manet nomen eius, & sic fuit cū nunc Baasa occidit omnes de stirpe Ieroboam.

Iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu serui sui Abiæ Silonitis. Idest Baasa compleuit omnia, quę dixit Ahias Silonites, nam dixerat pręced. ca. quòd non
G maneret aliquis de stirpe Ieroboam, & sic factum est. Etiam dictum est, quòd non sepeliretur aliquis de posteris eius, sed quòd qui occiderentur in vrbe comederentur a canibus, & qui occiderentur in agro lacerarentur ab auibus, & sic fuit, licet hic nō expressum fuit specialiter, sed dicitur generaliter, quòd omnia, q̄ prędixit Ahias Silonites completa sunt. *Propter peccata Ieroboam.* Scilicet omnia mala hęc venerunt super progenie Ieroboam propter peccata eius. *Qui peccauerat, & quibus peccare fecerat Israel.* Scilicet ipse Ieroboam peccauerat colendo idola, & fecit peccare Israel inducendo, & cogendo Israelitas ad cultum idolorum.

H *Et propter delictum quo irritauerat dominum Deum Israel.* Scilicet venerunt ista propter delictum idolatriæ, quo Ieroboam irritauit Deum Israel, idest prouocauit eū ad iram, nam nullum peccatum est, quo magis Deus prouocetur, quam idolatria, cum sit maximum omnium peccatorum.

Reliqua autem sermonum Nadab, & omnia quæ operatus est. Hic non ponitur aliquid de Nadab, nisi ꝙ malus fuerit, & ꝙ per insidias occisus sit, de reliquis autē remittitur ad alium locum. *Nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Israel.* Ibi erant diligenter narrata omnia gesta eorum vsque ad minutum. De isto libro quis sit declaratum est pręced. c. *Fuitque bellum inter Asa, & Baasa regem Israel cunctis diebus eorum.* Scilicet Asa regnabat in Iuda, dum regnaret Baasa in Israel, &
I erat bellum inter eos. Quomodo autē durauerit omnibus diebus eorum declaratum est pręced. cap. *Anno tertio Asa.* Hic ponitur qualiter Baasa regnās ad Deū se habuerit, & dicitur. *Anno tertio Asa regis Iuda regnauit Baasa.* Scilicet Asa erat rex, quando cępit regnare Baasa, & erat iam annus tertius regni eius in Iuda.

Baasa quo anno Asa regnare cœpit. *Quæst.* XXX.

QVAERETVR, quomodo poterat esse, ꝙ regnare īciperet Baasa anno tertio Asa, quia supra in litera dicitur, quòd Nadab filius Ieroboam cępit regnare anno secundo regis Asa, & tamen ipse regnauit annis duobus, vt patet supra. ergo cœpit regnare Baasa anno quarto regni Asa.

K Responderi potest, quòd Nadab nō regnauit duobus annis integris, sed vno, & parum plus, & vocantur duo anni, & sic cum cęperit regnare in fine secūdi anni regis Asa, oportebat quòd regnum suum extenderetur vsque ad aliquantam partē anni quarti Asa, quia tamen ille annus quartus non erat finitus, & scriptura interdum non facit mentionem de annis inceptis, si non sunt completi dixit, quòd regnauit anno tertio, idest in fine anni tertij, quia 4. erat inchoatus, sed non consummatus.

Aliter potest dici, quòd Asa cœpit regnare in fine anni secundi Ieroboam, & erat tunc principium 21. & Ieroboam non compleuit viginti duos annos

in

in regno, sed in principio 22. anni mortuus est: scriptura tamen computat illum annum tãquam completũ, & sic in fine regni Ieroboã regnauerat Asa solũ vno anno cũ paruula parte sequẽtis, & quia cępit Nadab regnare mox post Ieroboam cępit quasi in principio 2. anni regni Asa, & regnauit duobus annis quasi completis, & sic durante 3. anno regis Asa mortuus est, & in eodem anno regnare cępit Baasa, ideo anno tertio, Asa regnare cępit. *Filius Abia.* Iste Abia non fuerat rex, sed Baasa incipiebat nouiter esse rex de hac cognatione.

Super omnem Israel. s. super decẽ tribus, q̃ vocantũ totus Israel, quia alię duę tribus pertinebant ad regnum Iuda. *In Thersa* Quia ibi erat metropolis regni, & fuit semper quousque Samaria floruit. *Viginti quatuor annis.* Solum regnauit viginti quatuor annis, & tamẽ 2. Para. 16. colligitur, ꝙ regnauerit 34. annis ad minus, quia dicitur ibi, ꝙ anno 36. regis Asa ascendit Baasa ad ędificandum Rama. Dato ergo, quòd in ipso anno moreretur Baasa iam regnasset 34. annis, quia Asa solũ cępit regnare ante Baasa annis duobus, vel tribus, quia dicitur hic, quòd anno 3. Asa cæpit regnare Baasa. Dicendum quòd hic est. manifesta contrarietas, & tamen soluetur 2. Parali. 15. vel 16. *Et fecit malum coram Domino.* s. colendo idola, quia istud est malũ, quod faciebant reges Israel. *Ambulauitque in via Ieroboam.* Scilicet, quamquam Baasa non diligeret Ieroboam, nec cognationem eius, sed potius deleuisset illam, vt patet supra, tamen imitatus est eum in malis declinando ad idola, sicut ipse. *Et in peccatis eius, quibus peccare fecit Israel.* Idest imitatus est eum faciendo peccare Israel, sicut fecit Ieroboã, scilicet quia cogebat populum ad idolatriam, faciendo ꝙ nullus iret in templum Domini ad obseruandas cęremonias legis, & ꝑ hoc cogebat eos idolatrare, ideo multi viri boni de Israel fugerũt de terra Israel, scilicet de tribu Ephraim, & Manasse, & Simeon: veneruntque ad Asa anno 15. regni eius, qui erat annus 12. regni Baasa 2. Para. 15. & in hoc peccauit valde Baasa.

An Baasa peccauerit occidendo omnes de cognatione Ieroboam. Quæst. XXXI.

QVAERETVR an peccauerit Baasa occidendo omnes de cognatione Ieroboam.

Aliquis dicet, ꝙ non. Primo qa Deus ꝓdixerat, ꝙ rex ꝯstituẽdus ab ipso occideret oẽs de tribu, vel cognatione Ieroboã pręce. c. Secũdo patet, qa poterat Baasa occidere iuste ſm legẽ omnes de cognatione Ieroboam eo, quòd omnes erant idolatrę.

Respondendum quòd peccauit occidendo illos. Primo quia occidit eos sine causa: nam non habebat aliquam causam iustam Baasa, pro qua occideret illos, quia non deliquerant in eum, nec etiam in viros Israel, sed solum in Deum, pro peccato tamen quod fecerant in Deum non occidebat Baasa aliquem. Secundo peccabat, quia occidebat aliquos simpliciter innocentes: nam cum Baasa occideret omnes de progenie Ieroboam, ita vt nec vnum quidem dimitteret, vt patet in litera: manifestum est, quòd inter eos occideret aliquos paruulos, qui nondum peccassent in Deum, nec in hoĩes, & istud est impiũ valde. Item 3. peccauit, qa exercuit nimiã crudelitatẽ circa eos: nã etiam circa hostes nõ est habenda magna crudelitas, quia homines sunt: satis est. n. ꝙ occidanẽ eo, ꝙ hostes sunt. Baasa tñ non solum occidit illos, sed et̃ tradidit canibus, & auibus lacerandos non passus impendi illis officium funeris ab extraneis saltem, quod interdum etiã hostibus exhibetur, sicut fecit Dauid sepeliri Idu-

A meos, quos occidit, & tamen illi erant hostes supra 11. c. Quarto peccauit, quia pro malo fine egit hoc. s. vt posteri de cognatione Ieroboam non insurgerent contra eum petẽdo regnum, & tamen nõ licet alicui occidere hostem suum, dum nihil nocet ei, vt sit securus de ipso, potissime quia iste gerebat iniustam hostilitatem contra progeniem Ieroboam, quia ipse occiderat omnes de progenie illa, & nemo de ipsis nocuerat ei. Ad primam rationem in cõtrarium dicendum, ꝙ quanquam pręnunciatum esset progeniẽ Ieroboam delendam, tamen non tollitur, quin ille, qui deleret eam peccaret, sic enim pręnunciatũ erat de Christo, ꝙ occidendus esset, & tamen Iudęi, qui eũ occiderunt peccauerũt nimis. Etiã pręnũciauerat

B Christus ꝙ vnus de discipulis traditurus erat eum, & tamen traditor eius peccauit grauissime. Nã Christus dixit, ꝙ melius essẽt ei, si natus nõ fuisset. ita ergo hic. Ad hoc igitur ꝙ excusaretur Baasa, oportebat, ꝙ suscepisset a Deo in mandatis de deletione ista facienda, & tamen non habuit mandatum a Deo, nec saltẽ egit ad finem illum, ad quem Deus voluit deleri progeniem hanc, s. in pœnam delictorum pręteritorum: Baasa tamen solum egit ad securitatem suam, ne postea insurgerent contra eũ aliqui de posteris Ieroboã. Ad secundum dicendum ꝙ non stat, quia licet essẽt iustum occidi idolatras, tamen non occidebat Baasa filios Ieroboã propter idolatriã, quia tũc occidisset plurimos de Israel, vel omnes, quia omnes erant idolatrę, nullos tamen occidit, nisi filios Ieroboam, ergo

C nõ fecit propter hoc. Etiã quia ipse erat idolatra, non ergo occiderat alios propter idolatriam, sed occidit illos propter causam supra assignatam. s. vt non insurgerent contra eum, petendo regnum quod fuerat patris eorum.

CAP. XVI.

FACTVS est autem sermo Domini ad Iehu filium Hanani contra Baasa, dicens. Pro eo ꝙ exaltaui te de puluere, & posui te ducem super po-

D pulum meum Israel; tu autem ambulasti in via Ieroboam, & peccare fecisti populũ meũ Israel, ut me irritares in peccatis eorum, ecce ego demetã posteriora Baasa, & posteriora domus eius.

DESCRIPTO in pręcedẽtibus qualiter Baasa se habuerit ad Deum, hic ponitur quid comminatus fuerit Deus contra eum, & diuiditur in duo; quia primo ponuntur ea, quæ pertinent ad Baasa. Secundo ea, quæ pertinent ad filium eius Ela, ibi. *Et regnauit Ela.*

E *An ordo sit continuus. Quæst. I.*

QVAERETVR circa primum, an ea, quæ habẽtur hic fuerint post pręcedentia, & an fuerint immediate, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, ꝙ hic est cõtinuus ordo, quia supra dictum est qualiter Baasa malè vixerit, hic aũt dr̃, qũo propter malam vitam Deus ei cõminatus fuerit, ideo necesse est, ꝙ fuerit istud post illud. Ad secundũ dicẽdũ, ꝙ ista fuerũt facta post pręcedẽtia, sed nõ põt assignari an magno tp̃e vel paruo, quia supra non ponitur aliquid de gestis Baasa, sed dr̃ ꝙ malè vixit, & illud fuit in tota vita sua: vnde non constat

constat in qua parte vitæ ista dicta fuerint. Et dicitur, *Factus est autem sermo domini ad Iehu filium Hanani contra Baasam.* Scilicet cum Baasa esset vir valde malus, & Deus dederat ei regnum, misit contra eum prophetam ad denunciãdum mala futura. Vt sicut Deus denunciauerat mala ꝯ Ieroboam, quia male vixerat, ita denunciauit mala ꝯtra Baasa, qui secutus est vias eius, & sicut posteritas Ieroboam destructa est propter eũ, ita posteritas Baasa destructa est.

Iehu propheta quis esset. *Quæst.* II.

QVAERETVR de isto Iehu quis erat. Dicendũ, quod non erat ille, qui postea factus est rex super Israel, & destruxit domum Achab, seq. lib. c. 9. sed fuit quidã vir propheta, & fuit filius prophetæ, s. Hanani pater eius propheta fuit, qđ patet dupliciter. Primo ex assertione cõi Iudeorum, qui volunt, ꝙ qñcunque nomen patris alicuius prophetę ponitur in scriptura, ille quoq; propheta fuerit, sic ait Hiero. in prologo super Sophoniam, qui incipit, tradunt Hebræi, inquiens: Quotiescunq; prophetæ pater, aut auus ponatur in titulo, ipsos quoq; prophetas fuisse. Secundo patet hoc efficacius, quia Hanani missus est ad increpandum regẽ Asa 2. Paral. 16. & satis apparet, ꝙ sit Hanani pater istius: nam contemporanei fuerunt, eo ꝙ Asa, & Baasa fuerũt eodẽ tp̃e reges, & Hanani missus est ꝯ Asa, & Iehu filius eius ꝯ Baasa, & sic erant ambo prophetæ, & sic licet prophetia non deriuaretur ex progenie, sicut aliqua conditio naturalis, tñ sępissime filii prophetarum erãt prophetę. Et ob hoc dixit Amos, Non sum propheta, nec filius prophetę, sed armentarius ego sum, vellicãs sicomoros. Amos 7. quasi dicat, ꝙ sicut prophetę sciũt, quę Deus loquitur, ita & filii prophetarum, quia ipsi communiter sunt prophetæ, & quia ipse neutrum illorum erat, nõ debebat quęri ab eo aliquid, etiam si filii prophetarũ, vt communiter, vel saltem sępe non essent prophetę, frustra dixisset Amos, non sum propheta, nec filius prophetæ, sed sufficeret dici, non sum propheta, ergo oportet, quòd vt sępe filii prophetarum essent prophetę.

Dicens pro eo, quòd exaltaui te de puluere. Ostendit Deus fuisse ingratum Baasa, quia beneficiis collatis a Deo nullam gratiam, vel obsequium reddidit. Et vt ostendatur magnitudo ingratitudinis, ostenditur magnitudo beneficiorum, quia tanto est maior ingratitudo, quanto beneficia sunt maiora. istud autem erat in Baasa, quia collatum est ei maximum beneficium, scilicet, quòd exaltatus fuit de puluere, idest cũ esset plebeius, & quasi sedens in puluere, eleuauit eũ Deus ad regnum. *Et posui ducem super populum meum Israël.* Scilicet posui te in regem: nam rex, & dux pro eodẽ accipiuntur, vt patet supra 14. similia enim verba dixit Deus contra Ieroboam per Ahian, scilicet. Exaltaui te de medio populi, & dedi te ducem super populum meum eod. cap.

Tu autem ambulasti in via Ieroboam. Scilicet colendo idola, sicut coluit Ieroboam. Et vocatur ista via Ieroboam, potius quam aliorum, quia ipse inchoauit eã inter reges Israel. *Et peccare fecisti populum meum Israel.* Scilicet induxisti eos, & coegisti ad idolatriam. Intelligendum est enim, quod iste Baasa cogebat aliquos Israelitas ire volentes in Ierusalem ad templũ, non ire illuc, vt non reconciliarentur Asa regi Iuda, ideo faciebat, quod colerent idola in terra sua.

Vt me irritares in peccatis eorum. Idest fecisti hoc ad prouocandum me ad iram in peccatis populi, s. quia populus peccabat consentiendo tibi, vt committeret idolatriã propter te, quia tñ tu cogebas eos ad hoc, tu

F peccabas potius quàm illi, & sic non solum prouocabas me ad iram in peccatis tuis, sed etiam in peccatis eorum, quia peccata eorum erãt peccata tua. *Ecce ego demetam posteriora Baasa.* s. propter mala ista, q̃ fecit Baasa, ego demetam, idest truncabo posteriora eius, s. faciendo, ꝙ non extendatur posteritas sua in longum, sed abscindam illam. *Et posteriora domus eius.* Idest abscindam posteriora domus Baasa, s. familiam suam, qa illa non dilatabitur. Et idem est posteritas Baasa, vel posteritas domus eius, sed repetitur sententia, nã Baasa nullam posteritatem habebat, nisi progeniem succedentẽ sibi, & illa erat posteritas eius, & domus eius. Vel possunt vocari posteriora Baasa ipsi filij eius, qui

G succedebant ei immediate. Vocantur autem posteriora domus Baasa filij filiorum eius, qui nõ succedebãt ei immediate, sed filijs suis, & vtrunque ablatum est simul, quia filij, & nepotes Baasa vna die occisi sunt ꝑ Zambri, vt patet infra.

An iuste posteritas Baasa pro peccato eius occisa est, & quomodo quidam reges delebant posteritatem aliorum.

Quæst. III.

QVAERETVR, an ista pœna iuste infligeretur, quòd posteritas istius regis occideretur.

H Respondendum, quòd valde iusta pęna fuit. Nam custodientes legem Dei longo viuunt tempore, Exodi 23. s. Numerum dierum tuorum implebo, & Deuteron. 11. ideo peruertentes eam vita priuari debent. Et quia nulla maior peruersitas est, quàm ĩ idolatria: merentur idolatrę valde, in vitę diminutione puniri, & quia quidam non solum sunt idolatræ, sed alios ad idolatriam mouent, dignum est, vt nõ solum ipsi, sed etiam posteri eorum occidantur. Obseruauit autem Deus magnas pęnas in rebus idolatris. Primus enim fuit Salomon, & quia iste solum peccauit, & non induxit populum ad peccandum, nec coegit, puniuit eum Deus grauiter, scilicet, priuando posteritatem suam maiori parte regni, scilicet solum relinquendo duas tribus, cum haberet duodecim: posteritatem autem suam non occidit. Reges autem Israel grauius

I peccauerunt, quia non solum peccauerunt ipsi, sed ẽt populum ad idolatriam cõcitauerunt, ideo ipsi & ꝓgenies suæ perierũt, scilicet, quòd nullus maneret de eis, & quia primus istorum fuit Ieroboam, tota progenies sua vna die perijt per manum Baasa. Deinde Baasa cum regnasset, populum mouit ad idolatriã, ideo filius suus, & posteri sui eadem die occisi sunt a Zambri, sicut ipse Baasa occiderat posteritatem Ieroboã. Et fuit quasi idem modus per omnia in pęna domus Ieroboam, & domus Baasa, nam Ieroboam regnauit annis viginti duobus, & post eũ filius suus Nadab, qui cum regnasset nondum duobus annis completis, occisus fuit ipse, & tota posteritas Ieroboam a Baasa. Simile passus est Baasa, nam ipse, cum deleuisset totam

K posteritatem Ieroboam, secutus est idola, & regnauit vigintiquatuor annis, precedenti capitu. Cui successit filius suus Ela, qui nondum completis duobus annis in regno, occisus est cum tota posteritate Baasa in vna die a Zambri infra in litera. Zambri autem malus fuit sicut cęteri reges, & septem diebus solum regnauit, vt patet in litera: Combussit enim seipsum cum tota domo sua, ne occideretur ab Ambri. Ipse quoque Amri malus fuit, cuius posteritas non dilatata fuit, nã filius eius fuit Achab, qui occisus est in bello, infr. vlt. cap. Et quia iste Achab malus fuit valde, vt patet hic, non solum ipse occisus fuit, sed etiam iussit dominus ipsi Iehu, vt deleret posteritatem eius. Qui occidit sexaginta filios eius, & reliquam posteritatem, sequenti

Grauissimas pœnas inflixit Deus idolatris.

quenti lib. c. 9. & 10. Et sic omnes isti reges, qui preuaricari fecerunt populum in idolis, sustinuerunt detrūcationem posteritatis, quia nullius eorum posteritas extendebatur, nisi ad vnum successorem, cum quo tota posteritas simul peribat gladio. Et admirandus ordo diuinæ iustitię, hoc statuerat, vt ipsi mali, ministri essent Dei contra malos. s. vt vnus rex deleret posteritatem præcedentis regis, & alius sequens posteritatē istius, & sic quilibet delebat posteritatem alterius, & ab alio suam posteritatem deleri patiebatur, sicut exēplificatum est.

Admirandus ordo diuinæ iustitiæ.

Deleta autem posteritate Achab per Iehu, ipse regnauit, & diligentissimè compleuit mandatum dñi, occidēdo oēs posteros Achab, ipse tñ secutus fuit peccata illorum, quos occiderat, ideo dēbat posteritas sua immediatè deleri, sicut posteritas Achab, quam ipse deleuerat, quia tamen diligentissime se habuit implēdo mandatum Domini in progenie Achab, fecit ei Deus gratiā, vt non deleretur posteritas sua in filio, sed duraret regnū filiorū suorū, vsque ad quatuor generationes, sequenti lib. c. 10. Post illas autem generationes paucum tempus fuit in regno Israel, quin trāsferrentur decem tribus ad Assyrios. Et sic fuit iste modus communis punitionis omnibus regibus Israel, qa peccata eorum communia erant. *Et faciam domum tuam, sicut domum Ieroboam filij Nabat.* Scilicet destruam illā, sicut destructa fuit domus Ieroboam: nam sicut illi non manserunt aliqui successores post primū, sed tota progenies gladio perijt, ita fuit in progenie Baasa, quia nullus mansit de ea, vt supra dictum est.

Qui mortuus fuerit de Baasa in ciuitate, comedent eum volucres cæli. Scilicet tota posteritas deleta fuit per Zambri. Et quia ille hostiliter se habebat ad filios Baasa, occidebat illos, & relinquebat insepultos, ideo lacerabantur ab auibus, & canibus. Quod intelligendum est tam de occisis in agro, quam in ciuitate, sicut dictum fuit de progenie Ieroboam supra 14. *Reliqua autem sermonum Baasa, & quæcunque fecit.* Idest omnia, quę fecit, & dixit non habentur hic, sed alibi. *Et prælia eius.* Scilicet prelia, quę habuit cum Asa: nam fuit bellum inter eum, & Asa omnibus diebus eorum, pręcedenti cap. *Nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum Regum Israel?* In isto libro scripta erant particulatim omnia gesta Regum Israel, & iste liber etiam erat authenticus, quia erat scriptus per aliquos prophetas, vt dictū est supra 14. *Dormiuit ergo Baasa cum patribus suis.* Scilicet mortuꝰ est, sicut patres sui, & fuit ista mors naturalis.

Sepultusque est in Thersa. Illa ciuitas erat metropolis regni pro tunc, quousque Samaria amplificata fuit, & ibi reges regnabant, & sepeliebantur, sicut reges Iuda regnabant in Ierusalem, & sepeliebantur ibi, pręcedenti capi. & supra decimoquarto. *Et regnauit.* Hic ponitur secundum huius c. s. ea, quæ pertinent ad Ela filium Baasa. Et diuiditur in quatuor secūdum, quòd agitur hic de quatuor regibus Israel. Primo de Ela: secundo de Zambri ibi. *Anno 26.* Tertio de Amri, ibi. *Cumque audisset.* Quarto de Achab ibi.

Achab vero. Circa primum dicitur. *Et regnauit Ela filius eius pro eo.* Istum solū successorem habuit Baasa, quia iste cum tota alia posteritate Baasa occisus est a Zambri. *Cum autem in manu Iehu filij Hanani prophetæ verbum Domini factum esset contra Baasa.* Ponitur hic deletio posteritatis Baasa, sicut pronunciata fuerat per Iehu prophetā filiū Hanani prophetę. De isto patet supra in litera vbi ponunt verba prophetię eius ad Baasa.

Deletio posteritatis Baasa.

Et contra domum eius. Scilicet contra totam posteritatē suā. *Propter omne malum, quod fecerat coram Domino.* s. idola colendo, & inducendo populū ad colēdū idola. *Ad irritandum eum in operibus manuum suarum.* Idest ꝓuocabat Deū ad irā per opera sua, scilicet per idolatriā,

A quam manibus suis exercebat. s. offerendo thura vitulis aureis, sicut ipsemet Ieroboam, quando fecit solēnitatem primam vitulorum aureorum, ascendit super altare, & ipse offerebat thura supra 13. cap. *Vt fieret sicut domus Ieroboam.* Dupliciter potest intelligi. Vno modo quantum ad culpam. s. Baasa coluit idola, & prouocauit Deū intantum, vt fieret sicut domus Ieroboam. i. vt tantum ipse peccaret, sicut peccauit Ieroboā & domus sua. Aliter potest intelligi quātū ad pęnam. s. ꝙ Baasa prouocauit Dñm ad iram, ideo meruit, vt fieret domus eius sicut domus Ieroboā. s. ꝙ tota destrueretur, & istud magis sonat litera, nam sic completū est. *Ob hanc causam occidit eum.* Idest quia Deus prędixerat mala contra Baasa, & contra domū

B suam, propter mala Baasa occidit eū. i. deleuit ipsum cum posteritate sua. *Hoc est Iehu filium Hanani prophetā.* Ista est expositio literę ꝑcedentis, & nō est in Hebręo nec in libris correctis, sed fuit glosa interlinearis expositiua, & imperitia librariorum textui mixta est, ideo nō debet credi esse de textu, & ſm eā debemus dicere, ꝙ Iehu propheta occisus fuerit a Baasa. Vnde totus iste versus ab illo loco. Cum autem in manu Iehu, potest dupliciter intelligi propter istud relatiuum eum, quia si intelligatur per illud Baasa, erit sensus, ꝙ in isto versu significatur cōpletio ꝓphetię contra Baasa. Si autem per illud intelligatur Iehu, erit totus iste versus ad significandam causam mortis Iehu prophetæ.

C *Iehu an fuerit occisus a Baasa.* *Quest.* IIII.

QVAERETVR quid istorum verius sit, & an fuerit Iehu occisus a Baasa. Respondendum, ꝙ Hebręi volunt istud intelligi de Baasa. s. ꝙ Dominus occidit eum, idest Baasa & posteritatem suam, quia peccauerat, & nolunt intelligere, ꝙ Iehu fuerit occisus a Baasa. Dicendum autem est, ꝙ litera ad vtrunque potest retorqueri, & tamen non potest proprie exponi nisi de morte Iehu. Primo quia dicitur ob hanc causam occidit eum, & tamen manifestum est, ꝙ Baasa nō fuit occisus, sed mortuus est morte naturali, cum dicatur supra, Dormiuit cū patribus suis, ergo refertur ad Iehu. s. ꝙ Baasa occiderit eum. Secundo patet, quia dr̄ hic, ob hanc causam

D occidit eū: si aūt referatur ad Baasa, oportet ꝙ intelligatur, ꝙ Deus occidit eū ob hāc causam, idest quia prenūciauit contra ipsum mortē. Sed istud non stat, quia Deus non complet prophetiam propter hoc, ꝙ prenunciat illam contra aliquem, sed quia ille demeretur, vt in eo compleatur, ideo peccata sunt causa pęnę, & pręnunciatio Dei, ideo debet referri ad Iehu. s. ꝙ ob hanc causam occidit eum. i. quia sermo Domini factus est per Iehu contra Baasa, ipse Baasa iratus occidit Iehu. Tertio patet hoc, quia si intelligeretur de Baasa, esset istud superfluum, & quasi non faciens sensum, quia immediate ponitur de completione prophetię contra domum Baasa, ideo oportet,

E quòd referatur ad Iehu, vt ista litera non sit superflua, & vt videatur facere aliquem bonum sensum.

Dicendum igitur, quòd iste Iehu propheta occisus est a Baasa propter verba, quæ locutus est contra eum. Sic enim alij reges mali occiderunt quosdam prophetas, nam Manasse occidit Isaiam, quia increpabat eum valde. Etiam Amos occisus est in terra Israel mandato regis, percussus vecte ferreo in temporibus, sic & alij prophetæ multi occisi sunt, tam a regibus Iudæ quàm Israel. Ieremias autem afflictus nimis temporibus regis Sedechiæ, quia prophetabat cōtra vrbem Ierusalem, ad vltimum in Aegypto ab ipsis Israelitis lapidibꝰ oppressus occubuit, quę Aegy-

ptij mirifico honorauerunt sepulchro, quia cognati sui iniusta morte mulctauerant. De patre istius Iehu, s. de Anani similiter dicitur, quòd occisus fuerit a rege Asa rege Iuda. Hoc autē non constat, sed constat, ꝙ posuit eum in carcere, quia loquebatur ꝯ ipsum, & dominus indignatus pp hoc valde, percussit multos de populo, & ipsum Baasa podagra percussit, quā sustinēs per aliquot annos, mortuus est 2. Paral. 16. Sed tñ dicendum, ꝙ non occisus fuit Iehu propheta a Baasa, quia ipse venit ad Iosaphat regem Iudę. 2. Paral. 19. etiam ipse scripsit historiam Iosaphat eod. lib. c. 20. & tñ hic fuit multo tempore post Baasa. Ad argumenta respōdebitur ibidem. *Anno 26.* Hic ponitur de regno Zambri, qui successit ipsi Ela filio Baasa, & ponuntur mixtim aliqua, quæ pertinent ad Zambri, & aliqua q̄ pertinent ad Ela. Et dr̄. *Anno 26. Asa regis Iuda regnauit Ela.* Iā supra dixerat hoc, sed quia vult ponere hic de morte Ela, repetit regnum eius, s. ꝙ regnauerit anno 26. regni Asa regis Iuda, & debet intelligi, ꝙ regnauit finito anno 26. & non in principio.

Ela quo anno Asa regnare cœperit. *Quæst. V.*

QVAERETVR, quō potuit Ela incipere regnare anno 26. regni Asa, quia Baasa pater ei⁹ cępit regnare anno 3. regis Asa, pręced. c. & intelligitur, ꝙ cęperit in fine tertii anni, & nō in principio, vt ibi declaratum est, sed regnauit annis 24. vt patet ibidem, ergo oportet, ꝙ durauerit regnum Baasa vsq; ad annum 27. completum regis Asa, & cęperit Ela regnare anno 28. regni Asa. Rñdendum est, ꝙ in ista assignatione annorum est magna perturbatio pp duo. Primo quia aliquando ponūtur anni alicuius regis completi, & aliqñ completi, & incepti. Secundum est, quia interdum cōputantur anni a principio suo, & interdum a fine. Vt cum dr̄, ꝙ aliquis regnauit anno 26. regis Asa, possit intelligi, ꝙ inceperit regnare in principio 26. anni, vel in fine eius. Ad assignandum tñ, ꝙ Ela cęperit regnare anno 26. regis Asa, oportet poni duo, s. ꝙ 24. anni regni Baasa non fuerint completi, & ꝙ nominetur iste 26. annus a fine, vtpote, ꝙ regnauerit Baasa annis 23. & quadā parte paruula anni 24. pp quam dicatur regnasse 24. annis, cum sępe anni incepti computentur pro completis, & tunc apponendo 23. annos completos regni Baasa super 3. annos, quibus regnauerat Asa, qñ cępit regnare Baasa, præced. ca. erit 26. annus regni Asa cōpletus cum 23. anno regni Baasa. Illud autem modicum, ꝙ regnauit Baasa de 24. anno, debet poni in 3. anno regis Asa, s. quia nondum erat omnino completus 3. annus regni Asa, quando cępit regnare Baasa, & sic in 26. anno regis Asa erit completum totum regnum regis Baasa, & quia illico, vt mortuus est Baasa, regnauit Ela, dicitur cępisse regnare anno 26. regni Asa. Si autem aliter ponatur, impossibile erit saluare literam, accedendo ad pręcedentia, s. ꝙ Baasa cęperit regnare circa finem tertii anni regni Asa, quod necessario probatum est pręcedenti cap.

Regnauit Ela filius Baasa super Israel in Thersa. De communi cōsensu populi successit in regno, quia filius regis erat, & nullū adhuc habebat hostem. Et dicitur, ꝙ regnauit in Thersa, eo ꝙ ibi erat Metropolis regni. *Duobus annis.* Debent accipi isti duo anni incompleti, quia infra dicitur, ꝙ Zambri cępit regnare anno 27. regis Asa, & hic dicitur, ꝙ Ela cępit regnare anno 26. ergo oportet, ꝙ essent duo anni incepti, & non completi.

Et rebellauit contra eum seruus suus Zambri. Non rebellauit aperte, ita ꝙ moueret contra eum bellum, sed irruit super eum quasi per insidias, dum esset in ꝯ-

F uiuio, & occidit ipsum, vt patet infra. *Dux mediæ partis equitum.* Iste Zambri erat dux mediæ partis equitum Israel, & prę magnitudine potentiæ putauit, se posse habere fautores in regno, & aggressus est occidere regem. Erat autē exercitus totus Israel diuisus in duas partes, & vnius partis equitum princeps erat Zambri, & alterius princeps erat Amri. Nunc autem erat bellum Israelitis contra Gebbethon vrbem Philisthinorum, & non erat ibi rex, sed exercitus, eratq; ibi vnus princeps mediæ partis equitum, s. Amri, alius autem princeps equitum, s. Zambri manserat in vrbe Thersa cum rege, & occidit eum. *Erat autem Ela in Thersa bibens, & temulentus.* Ista fuit occasio, vel opportunitas

G Zambri ad occidendum Ela, s. quia erat Ela temulētus, idest valde ebrius, & non poterat considerare insidias sibi positas, ideo poterat faciliter occidi. *In domo Arsa præfecti Thersa.* Iste Arsa erat præfectus Thersa, s. princeps vrbis, & forte rex illa die conuiuium habebat cum Arsa. *Irruens ergo Zambri percussit, & occidit eum.* Scilicet irruit super eum, cum esset securus in ꝯuiuio, & temulentus, nihil mali suspicans. Iosephus 8. Antiquitatum dicit: Zambri equorum ordinis dimidius princeps occidit Elā regem. Nam dum epularetur apud dispensatorem suum nomine Arsa, suasit quibusdam equitibus, vt subito discurrentes cum armigeris, & principibus, desolatū relinquerent occisum. *Anno 27. regis Asa.* Scilicet tunc factum est hoc. Et in-

Mors Ela

H telligendum est de fine anni, quia ad finem illius anni, vel quasi, occisus est Ela. *Et regnauit pro eo.* Idest regnauit loco illius. Nam ad hoc occidit eum, vt regnaret pro ipso, & non successit illi aliquis de filiis suis, quia omnes illos occidit Zambri. *Cumque regnasset, & sedisset super solium eius.* Mox vt Zambri occidit Ela, imposuit sibi diadema regni, & sedit super solium regū in Thersa. Factus est autem Zambri rex solū a quibusdam equitibus, qui cum eo erant, & a populo Thersa, qui erat in vrbe, reliquus autem Israel, tam exercitus quam populus, non constituit eum in regem, sed erat tunc in obsidione Gebbethon, & cum audiuisset regnare Zambri, venit ad vrbem Samarię, & obsedit eam, vt patet infra. *Percussit omnem domum Baasa.* Scili-

I cet totam progeniem suam, quia non solum occidit ipsum Ela, sed etiam omnes fratres, & filios suos, & nepotes, si quos habebat, ita vt nullus maneret de tota posteritate Baasa. *Et non reliquit ex eo mingentem ad parietem.* Idest de tota familia sua non reliquit aliquem viuere. Et dr̄ non reliquit mingentem ad parietem, ad signandum, oēs siue magnos, siue paruulos fuisse deletos. Intelligendum est autē hoc de masculis, quia fęminam nullam occideret de stirpe Baasa, eo ꝙ neque in bellis hostilibus occiduntur fęminæ, etiam quia illę non poterant sibi pręiudicare. Fecit autem hoc Zambri, vt nullus maneret de stirpe Baasa, qui peteret regnum, vel qui posset infestare eum in vindictam domus Baasa deletę.

Et propinquos, & amicos eius. Scilicet non solum oc-

K cidit Zambri omnes descendentes de stirpe Baasa, sicut ipse Baasa occiderat omnes descendentes de stirpe Ieroboam, sed etiam occidit omnes propinquos idest cognatos, scilicet fratres, & alios qui erant in cognatione propinqua Baasa, scilicet in secundo, vel tertio gradu. Etiam occidit amicos, qui fauebant nimis progeniei Baasa. Hoc autem totum fecit ad habendam securitatem plenariam, quia non solum posteri Baasa poterant insurgere contra eum, sed etiam cognati eius, qui non erant de posteritate sua, & amici eius, qui fouebant partem suam. *Deleuitque Zambri omnem domum Baasa.* Scilicet nullum relinquendo in illa, ex quo iam posset extendi successio Baasa.

Iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat ad Baasa. Scili-

Scilicet sicut Deus prædixit contra Baasa, ita completum est. Nam dixit, ꝙ posteriora eius, & domus eius detruncarentur, sicut domus Ieroboam.

In manu Iehu prophetæ. Idest ista dicta fuerant per prophetam Iehu, vt patet supra, & ob hoc occisus est ab ipso.

Quare posteritas Baasa magis punita est, quam posteritas Ieroboam. Quæst. VI.

QVAERETVR quomodo punita est magis posteritas, & cognatio Baasa, quam posteritas Ieroboam. Nam de Ieroboam solũ perierunt posteri sui, qui occisi fuerunt a Baasa præcedenti cap. & tamen de Baasa non solum posteri perierunt, sed etiam cognati sui, & amici qui nulla cognatione ei attinebant.

Aliquis dicet, ꝙ hoc fuit pp maiora peccata Baasa. Sed istud non videbitur, quia Ieroboam magis peccauit, quam omnes reges, eo ꝙ ipse fuit, qui introduxit idolatriam in decem tribubus Israel. s̃. 12.

Respondendum, ꝙ maioritas pęnę Baasa fuit propter pluralitatem peccatorum, quia in pluribus peccauit Baasa, quam Ieroboam, nam Ieroboam peccauit solum quantum ad ea, quæ apparent, ꝙ idolatriam cõmisit, & ad idolatriam compulit Israel: Baasa autem peccauit in his duobus, vt patet supra in litera, cum dicitur, ꝙ ambulauit in viis Ieroboam, & etiam ꝙ peccauit, & peccare fecit Israel. Peccauit insuper, quia occidit Iehu prophetam domini sine causa. s. quia pręnunciabat ei ea, quæ Deus iusserat, vt patet supra in litera. Istud autem erat peccatum grauissimum, nam Asa solum posuit Hanani prophetam in vinculis, quia increpuit eum ex parte Dei, & ob hoc Deus iratus est nimis, & occidit plurimos de populo, ipsumque regem grauissimo morbo podagrico percussit vsq; ad mortem. 2. Paralipomenon 16. Quanto magis ergo Deus puniret regem Baasa pro occisione prophetæ? & ob hoc meruit, vt non solũ posteritas sua, sed amici sui, & cognati perirent, & hoc fuit, quia isti consenserunt, vel forte consuluerunt regi Baasa, vt occideret prophetam Domini, qui pręnunciabat ei mala ista.

Baasa i pluribus peccasse, quã Ieroboã.

Ad rationem in contrarium dicendum, ꝙ Baasa in pluribus peccauit, quam Ieroboam. Et qñ dicitur, ꝙ Ieroboã peccauit plusquã oẽs reges, quia ipse introduxit idolatriam. Dicendũ, quòd in idolatria plus peccauit Ieroboam, quam Baasa, vel saltẽ non peccauit plus Baasa, q̃ Ieroboam, & tñ peccauit Baasa occidẽdo prophetam Domini, qui locutus fuerat contra eum, & tamen non peccauit in hoc Ieroboam. Nam licet multa mala pręnunciasset Ahias contra Ieroboam, & domum suam, nullam molestiam ei intulit Ieroboã, nec saltem in verbo supra 14. magis ergo debuit puniri Baasa, quã Ieroboam. *Propter vniuersa peccata Baasa* In multis peccauit Baasa, sed principaliter in tribus, scilicet quia idolatriam commisit, & quia populum ad idolatriam compulit, & quia prophetam Domini occidit: ista tria patent supra. *Et propter peccata Ela filij eius.* Peccauit Ela, sicut pater suus Baasa, ideo non solum posteritas Baasa deleta est propter peccata Baasa, sed etiam propter peccata Ela. *Qui peccauerunt, & peccare fecerunt Israel.* s. pater, & filius secuti sunt eãdẽ viã, & ambo peccauerunt idolatrando p se, & ẽt peccare fecerunt regnum Israel. s. quia induxerunt ad colendum idola, non permittentes, ꝙ aliquis iret in Ierusalem ad colendum Dominum. *Prouocantes Dominũ Deum Israel.* s. prouocantes illum ad irã eo modo, quo homo potest prouocare Deum ad irã, quia proprie non potest aliquis Deum prouocare. istum modum loquendi obseruauit Malachias. capitu. 3. dicens. Si af-

A fligit homo Deum, quia vos configitis me? quasi dicat, si aliquomodo potest affligere Deum, ita vos me afflixistis. *In vanitatibus suis.* s. in idolatria. Vocatur autẽ idolatria vanitas, quia nõ prodest ei, qui sequitur illam. s. quia idola non possint adiuuare cultores suos, nam non possunt pluere, aut dare abundantiã rerũ, vel dare victoriam cultoribus suis in bello, sic patet Baruch 4. ideo idola tãquã inutilia dimittenda sũt. Sic dixit Samuel ad totũ Israel: Seruite Domino in omni corde vestro, & nolite declinare post vana, quę non proderunt vobis, nec eruent vos, quia vana sunt, supra. 1. li. c. 12. *Reliqua autem sermonum Ela & omnia quæ fecit.* s. omnia gesta sua tam parua quam magna. *Nõne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum israel?*

B Scilicet ibi scripta sunt omnia, quia ibi scribebãt omnia gesta regum Israel qualiacunque essent.

Zambri an peccauerit occidendo Ela. Quæst. VII.

QVAERETVR, an peccauerit Zambri occidendo Ela regem Israel. Aliquis dicet, quod non, quia ipse peccauerat nimis: vnde dicitur hic, quod occisus fuit propter peccata Baasa & propter peccata sua. Item Zambri egit, quod Deus dixerat, nam hic dicitur, quod factum est per Zambri ꝯ domũ Baasa, sicut prędixerat Dominus p manum Iehu. ergo nõ peccabat, faciẽdo quod Deus dixerat. Itẽ videtur, quod nõ solũ nõ peccauerit, sed

C etiã, quod meruerit exercendo vindictam Dei contra peccatores. Simile patet de Iehu, qui fuit rex Israel. Iste enim deleuit totam domum Achab, & ipse postea fuit malus colens idola, quia tamen diligenter se habuit delẽdo domũ Achab, Deus promisit ei, quod filij sui regnarent vsque ad 4. generationem, vt patet sequenti lib. c. 10. Respondendũ, quod Zambri peccauit valde occidendo Ela. Primo quia occidit regẽ, & tamen grauissimum crimen est, regem occidere. Secundo quia occidit eum per insidias, dum esset in conuiuio. Tertio peccauit, quia Ela non offenderat ipsum Zambri, sed potius benefecerat ei, quia constituerat eum ducem medię partis equitum, vt patet supra, magna autẽ ingratitudo est offendere beneficiatorem, nam istud inhumanum est, vt patet. 8.

D Ethi. Quarto peccauit, quia fecit ad malum finem. s. vt ipse regnaret, & tamen desiderium regnãdi erat in eo illicitum. Quinto peccauit, regnando illicite, & per tyrannidem, cum non pertineret ad eum ex diuina electione, vel ex progenie, ideo propter istam tyrannidem, quam exercuit, vsurpando regnum, & delendo domum Baasa, Deus percussit eum, & ob hoc mortuus est, vt patet infra.

Ad primam rationem in contrarium dicendum, ꝙ quanquam Baasa & Ela propter peccata sua mererentur occidi, tamen Zambri non habebat potestatẽ occidendi aliquem eorum, quia nemo constituerat eum iudicem super eos, ideo peccabat, occidendo aliquem, sicut priuata persona.

E Ad secundum dicendum, ꝙ q̃q̃ Deus prænunciauit delendam totam posteritatem Baasa, & Zambri deleuit eã, sicut Deus prænunciauerat: tamen Deus non commisit hoc agendum ipsi Zambri, sed ex desiderio suo ipse egit, vt regnaret, & sic peccauit, quia licet egerit, qđ Deus voluit, nõ egit quod Deus iussit, quia Deus non iussit hoc. Ad tertium dicẽdũ, ꝙ Iehu meruit, delẽdo posteritatẽ domus Achab, eo ꝙ Deus sibi iusserat hoc per prophetã, qui eũ vnxit in regem solum ad hunc finem, sequenti lib. cap. 9. ipse autem diligẽter executus est, occidẽdo oẽs posteros Achab, & insuper occidit oẽs sacerdotes Baal in fauorẽ cultus Domini. e. lib. c. 9. & 10. ideo meruit, obe-

diendo mandatis Dei. Non tamē iussum est Zambri, quòd faceret aliquid de his, quæ egit, nec vnctus fuit a Deo in regem ad explendum hęc, sed ipse per tyrannidem assumpsit sibi regnum, vt patet in litera, ergo non meruit faciendo hoc, sed potius peccauit.

An peccauit Zambri occidendo posteritatem Baasa, & amicos, & cognatos. *Quæst.* *VIII.*

QVAERETVR vlterius, an peccauit Zambri occidendo totam posteritatem Baasa, & cognatos, & amicos eius. Aliquis dicet, quòd non peccauit, quia isti meruerant mortem, cum dedissent cōsilium, vel fauorem, ad occidendum Iehu prophetā, vt supra dictum est. Sed aliquis dicet, ꝙ licet isti mortem meruerint, peccauerit Zambri, occidendo eos, quia ad hoc, quòd aliquis iuste occidatur, non solum requiritur, quòd ipse mereatur mortem, sed etiam, ꝙ ille, qui occidit eum, habeat potestatem occidendi ipsum, & iustam causam occidendi, & tamen Zambri non habuit potestatem occidendi posteritatem Baasa, quia non erat ipse iudex ad occidendum, ideo peccauit. Sic enim declaratum est, pręcedenti quęstione, quòd peccauerit Zambri, occidendo Ela, quamquam Ela mereretur mortem, quia non erat Zambri iudex. Sed adhuc dicendum, ꝙ istud non stat, quia Zambri erat iudex ad occidendos istos, eo quòd Zābri occidit posteritatem Baasa, postquā factus est rex, vt dr̄ in litera, s. Cumque regnasset, & sedisset super solium eius, percussit omnem domum Baasa, & tñ rex erat iudex in populo Israel omniū delictorum, quia ad eum pertinebat tota iurisdictio, cum non esset distinctio fori ciuilis, vel secularis, & ecclesiastici in veteri testamento. De occisione aūt Ela secus erat, quia occidit illum Zambri antequam esset rex, & tunc nō habebat potestatem occidendi quemquam. Dicendum, ꝙ his non obstantibus, peccauit Zambri occidendo omnes de cognatione Baasa, & amicos eius. Cum autem dr̄, ꝙ Zambri erat rex, & poterat occidere quoscunq; delinquentes. Dicendum, ꝙ Zambri non fuit vere rex, sed per tyrannidem, & non consensit populus, sed potius repugnauit ei, pugnando ꝯ ipsum, mox vt sciuit ipsum vsurpasse regnum, ideo nūquam habuit Zambri iurisdictionem aliquam, sed qcquid fecit, fuit vt factum a persona priuata, & consequenter peccabat. Item dicendum, ꝙ etiam si fuisset vere rex, peccabat in hoc, quia ad hoc, ꝙ iuste aliquis occidat alium, non oportet solū, ꝙ ille mereatur mortem, & ꝙ potestatem habeat occidens, sed etiam, ꝙ propter bonum finem illum occidat, & quia Zambri non egit pro bono fine, sed vt nullus esset, qui impediret eius iniustam tyrannidē, peccauit. Item peccauit, quia aliquos occidit sine causa. Nam erant quidā inter cognatos, & posteros Baasa paruuli, qui nondū peccauerant contra Deum, vel homines, & tñ istos etiam occidit Zambri, cum dicatur supra, ꝙ non reliquit mingentē ad parietem. ꝙ aūt ibi occiderentur aliqui paruuli, satis manifestū est, qa cum tota posteritas Baasa, & cognatio eius deleretur, & ēt amici, ita vt nullus maneret, manifestum est, ꝙ inter istos aliqui essent paruuli, peccauit ego Zābri ex multis causis. *Anno 27. Asa regis Iuda regnauit Zambri.* Scilicet tunc occidit Ela, & regnauit ipse pro eo.

Zambri quo anno Asa regnare cœpit. *Quæst.* *IX.*

QVAERETVR, quomodo potuit esse, quòd Zambri inciperet regnare anno vigesimoseptimo, regis Asa, quia videtur potius, ꝙ debebat incipere regnare anno 29. Asa. Qđ

F patet, quia anno 26. regni Asa cępit regnare Ela, vt patet supra. & cępit regnare, in fi. 26. anni, vt ibi declaratum est, & finis 26. & principium 27. idem sunt, regnauit autem duobus annis Ela, ergo cępit regnare anno 29. Asa ipse Zambri.

Respondendū, sicut supra dicebatur de annis Baasa, & Ela, quòd isti duo anni, quibus regnauit Ela, fuerunt imperfecti, s. vnus inceptus, & alius perfectus, & de incepto modica pars fuit, s. forte non vnus mensis, & tamen quia inceptus erat, vocatur annus: cępit aūt regnare Ela anno 26. regni Asa, s. circa finem anni 26. forte vno mense ante finem: deinde regnauit toto sequenti 27. anno Asa, & in fine illius cępit regnare Zābri, & istę partes duorum annorum vocantur duo an-

G ni, & tñ non sunt completi, immo parū plus habent q̄ vnus annus. *Septem diebus in Thersa.* Iste rex fuit, q paucióri tempore durauit in Israel, & etiam in Iuda, cum solum regnauerit septem diebus. In illis tamē fuit valde diligens, circa habendam securitatem regni, nam deleuit totam posteritatem Baasa, & cognationē suā, & amicos. Et dicitur quòd regnauit in Thersa, quia ibi erat Metropolis regni. Vel quia regnum suū non se extēdit ad plura loca, eo quòd durauit solum septē diebus in regno, & cum fuisset cōstitutus rex in Thersa, ibi regnauit solum, non habens tp̄s dilatādi se per alia loca regni: potissime, quia mox, vt popul⁹ cognouit Zambri surrexisse in regem, venit, & obsedit eum

H in Thersa. *Torro exercitus obsidebat Gebbethon vrbem Philisthinorum.* Ostenditur hic, quomodo non regnauerit, nisi 7. diebus, s. quia totus exercitus Israel erat tunc cōgregatus in Gebbethon, & audiens Zambri surrexisse in regem, venit illico contra Thersa, ad occidendū eum, & ipse obsessus intra Thersa, iniecit se flammis, populus autem mox, vt audiuit occisum Ela constituit Amri in regem, & sic a tempore quo Zambri surrexit in regem, vsque ad tempus quo factus est Amri rex, solum fluxerunt septem dies. Sciēdum autem, ꝙ non fuit tempus 7. dierum totum, quo vixit Zambri in regno, vsquequo flammis se iniecit, quia forte transierunt vsque ad hoc duo, vel tres menses, aut plures, dum ciuitas obsideretur, vsquequo Zābri videret eā

I iam capiendam. Sed computātur solum septem dies de regno suo, quia ī illis septem diebus ipse solus fuit rex, cum nullus alius esset īstitutus a populo, vel alias in regem, postquam autem Amri cōstitutus est a populo in regem, cessauit regnum Zambri, & istud fuit post septem dies, postquam Zambri cęperat esse rex.

Septē diebus regnauit Zābri

Cumque audisset. Hic ponitur de regno Amri, qui successit post Zambri. Et ponitur primo, quomodo expulerit Zambri, cogendo eum ad mortē. Secundo, quomodo fuerit diuisio propter eum, & Thebni, qui in regem institutus fuit, ibi. *Tunc diuisus est.* Tertio ponitur, qualiter ipse Amri, & excluso vtroque aduersario, solius regnauerit, ibi. *Anno 31.*

Circa primum dicitur. *Cumque audisset rebellasse Zambri.* Scilicet exercitus, qui erat obsidens vrbem Geb-

K bethon audiuit, quòd Zambri rebellasset regi Ela.

Sciendum, quòd iam Israelitæ multo tempore pugnauerant contra Philisthęos manentes in hac vrbe, & erant quasi 27. anni, quibus durabat bellum, erat tamen bellum Israelitarum ꝯ Gebbethon, qñ occisus fuit Nadab filius Ieroboam, quādo occidit ipsum Baasa pręceden. ca. & tamen istud fuit circa principium regni Asa, s. anno tertio regni eius, eodem cap. ergo erant quasi vigintiquinque anni, ex quo cęperat esse bellum cōtra Gebbethon. *Et occidisse regem.* Scilicet auditum est, ꝙ Zambri occidisset regem Ela. *Fecit sibi in regem omnis Israel Amri.* Sciebāt enim quòd occidisset Zambri omnes de posteritate Baasa, & nullus maneret de stirpe regia, ad quem regnum peruenire posset,

ideo

ideo elegerunt nouũ regem: & quia tunc Amri erat princeps totius exercitus super vrbẽ Gebbethon, habebat fauorem magnum, & populus elegit eum in principem. Dicitur autem, ꝙ elegit cũ omnis Israel, idest totus exercitus Israel, qui cõgregatus erat super Gebbethon, cuius princeps erat Amri; & non totus populus Israel simpliciter. nam infra dicitur, ꝙ populus diuisus erat, & quędam pars sequebatur Thebni, alia autem sequebatur Amri. *Qui erat princeps militiæ super Israel in illa die in castris.* Scilicet Amri erat princeps totius populi pugnantis contra Gebbethon, qa Ela constituerat eum in ducem, & illa die, qua nũciata est mors Ela, erat populus in castris super Gebbethon, & retinebat sibi potestatem Amri: ideo fuit facilè, ꝙ reduceret totum populum, vt eligeret eum in regem, quod non fuisset, si iam fuissent castra dissoluta. *Ascendit ergo Amri, & omnis Israel cum eo de Gebbethon.* Cum electus fuisset a populo in regem, reliquit mox obsidionem Gebbethon, vadens ad obsidẽdum Zambri, ne si daretur ei aliquantum tempus, posset interim occupare loca munita, & conciliare sibi animos populi, & tunc esset difficultas maxima Amri, superare eum. *Et obsidebat Thersa.* Scilicet, Amri cępit obsidere vrbem Thersa, quia in illa manebat nũc Zambri. *Videns autem Zambri, quòd expugnanda esset ciuitas.* Intelligendum est, ꝙ Zambri per aliquot dies restiterit ipsi Amri obsidenti vrbem: postea autem vidit, ꝙ præualebat Amri, & opportunitas sua ad resistẽdum minuebatur, & sic vidit, ꝙ vrbs capienda erat, idest nõ poterat resistere, quin caperetur. *Ingressus est palatium, & succendit secum domum regiam.* Vidit Zambri, quòd necesse erat vrbem capi, & si caperetur ipse viuẽs occideret crudelibus tormentis, & illuderetur ab Amri, & reliquo populo, & istud est sibi ad maiorem pœnam: ideo voluit se potius occidere, vt subtraheret hostibus locum vindictæ de ipso. *Et mortuus est in peccatis suis.* Idest mortuus est propter peccata sua, i. Deus induxit illum ad istam necessitatem moriẽdi, & istud fuit pœnale. *Qui peccauerat faciens malum coram Domino.* Scilicet occidendo totam posteritatem, & cognationem Baasa: nam malo animo hoc egit, & non habuit iustam causam faciendi: ideo Deus reputauit sibi ad peccatum, quamquam ipse prędixisset, quòd istum finem habitura erat posteritas, & cognatio Baasa. *Et ambulans in via Ieroboam, & in peccato eius, quo peccare fecit Israel.* Scilicet fuit idolatra in illo pauco tempore, quo regnauit, & induxit populum ad idolatriam, sicut Ieroboam induxerat. *Reliqua autem sermonum Zambri.* Scilicet omnia alia opera, quę fecit, resistẽdo Amri obsidenti ciuitatem, & qualiter in illo modico tempore dispòsuerit regnum. *Et insidiarum eius.* Idest qualiter dispòsuit insidias contra Ela, quando occidit ipsum in conuiuio. *Et tyrannidis.* Scilicet, qualiter exercuit tyrannidem in illo paruo tempore. Hoc autem fuit occidendo crudeliter omnes de posteritate Baasa, & de cognatione eius, & amicos ipsius, in quo crudelius se habuit contra Baasa, quàm Baasa contra Ieroboam. *Nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel?* Scilicet, de omnibus his plenè scriptum est ibi, eo quòd in libro illo recensentur omnia gesta annalia sub regibus Israel.

Mors Zambri.

Quomodo Zambri mortuus est in peccatis suis. *Quæst.* X.

QVAERETVR quomodo dicitur; ꝙ Zãbri mortuus est in peccatis suis, idest propter peccata sua, quia non videtur, quòd mortuus sit propter peccata sua, cum illud sit occidi, vel mori ex ægritudine inuoluntariè propter peccata, s. in pœnam illorum, & tamen Zambri spõtè

A se occidit. Dicendum, quòd Zambri mortuus est in pœnam peccatorum suorum, licet voluntariè se occiderit. Pro quo dicendum, quòd non simpliciter voluntariè se occidit Zambri, sed fuit istud opus mixtum, & voluntariè, & inuoluntariè: nam absolutè ipse viuere voluisset, & si nullus dedisset ei impedimentum, vel obsedisset eum, non se occidisset, vt tamen euitaret aliam mortem atrociorem, iudicauit melius esse, quòd se occideret, & occidit se. Simile autẽ est de illo, qui proijcit merces in mare; quia absolutè non est ibi voluntarium, sed mixtum, vt dicit Aristo. 3. Ethicorum. Quòd autem deduceretur ad istã perplexitatẽ Zambri, quòd oporteret, quòd se occideret, vel occideretur ab alio, erat pęnale, & non voluntarium:

B istud autem inductum fuit a Deo: ideo mortuus est Zambri propter peccata sua.

An peccauit Zambri occidendo se, & qualiter sunt vituperabiles nimis occidentes seipsos. *Quæst.* X I.

QVAERETVR an peccauerit Zambri se occidendo. Aliquis dicet, quòd nõ: quia videbat Zambri necessarium esse, quòd occideretur a se, vel ab alio: ideo non videbatur differre, an sic, vel sic occideretur, quia magis videbatur pati, quàm agere propter necessitatem. Item sic Saul se occidit, quia vidit, quòd Philisthini appropinquabant ei, & non poterat effugere mortem: ideo vt non illuderent ei Philisthini, si caperent eum viuentem, occidit seipsum. Item Cato magnus Vticensis

C seipsum occidit, ne de ipso gloriaretur Cęsar. 1. De ciuitate Dei. capit. 18. & ille erat virtuosissimus, quem Roma patrem, & maritum appellabat: ergo iste Zãbri sequens vestigia magni viri, non peccauit. Item positio excellentissimorum stoicorum fuit, quòd illa erat mors fęlicior, quam aliquis sibi inferebat. Secunda autem huic erat, quam quis ab alio ęquanimiter tolerabat: sed tolerare mortem, non est peccatum, sed pœna: ergo etiam inferre sibijpsi mortem, nõ est peccatum.

Respondendum, quòd peccauit Zambri occidendo seipsum, quia cum cuilibet homini sit illicitum occidere alium, eo quòd tenetur diligere illum, a fortio-

D ri peccabit homo, seipsum occidendo, quia magis tenetur seipsum diligere, quàm quemlibet alium.

Item nullus potest alium licitè occidere, nisi sit iudex eius, exercens iurisdictionem super ipsum, sed nemo est iudex sui ipsius, cum par in parem, non habeat imperium: ergo a fortiori, nec idem super seipsum.

Item pręceptum est, quòd nemo occidat alium, in quo vetatur absolutè occisio: sed cum aliquis occidit seipsum, est occisio: ergo illicitum est.

Item siquis abscindat sibi manum, vel aliquam partem corporis, punitur secundum legem humanam, eo quòd nemo est dominus membrorum suorum, & non potest aliquis abscindere membrum, cuius non habet potestatem.

E Item occidentes seipsos puniunt a republica, quia inferuntur eis quædam dehonorationes, quæ non inferuntur alijs morientibus, scilicet, quòd corpora eorum relinquuntur insepulta, vel trahuntur per terrã in pœnam, vt patet 5. Ethico. circa finem, si tamẽ nõ peccarent, non fierent eis istę dehonorationes.

Item Arist. probat Ethi. 5. quòd occidens seipsum iniustum facit, non quidem sibijpsi, sed ciuitati.

Item patet hoc ex legibus municipalibus quarundam gentium, in quibus iubetur, quod quicũque inueniatur volens se occidere, vtpote se suspendens, vel se transuerberans gladio, quòd si inde non moritur, vel nõdum est mortuus, publicè occidatur: etiã si ex

pœna,

pœna,quam sibi inferebat,nō esset moriturus; dumtamen constaret ex ipso genere pœnæ,quòd volebat se occidere. De his magis declaratum est præcedenti lib.cap.17.

Item qui sic se occidunt,sunt pusillanimes,vt probat Aristo.3.Ethico.cap.de fortitudine: opus tamen pusillanimitatis iniustum est: ergo se occidens turpiter agit.

De Zambri autem patet,ꝙ ageret ex pusillanimitate: quia ipse vidit, ꝙ necesse erat eum occidi,cum capienda esset vrbs,& infligerentur ei atrocia tormenta: voluit ergo potius leui morte omnia euitare.

Item quia (quòd sibi durius erat) putabat, ꝙ cum caperetur ab Amri,& populo,illuderetur ei nimis,& hoc esset grauius,quā cęteri cruciatus;& sic deficiens animo,ad tolerandum istam magnitudinem malorū, voluit se occidere. Pertinet tamen ad magnitudinē cordis,non solum contemnere mortem, sed etiā contemnere omnes illusiones, & dehonorationes, quia omnia ista sunt quædam pœnalia mala:ad fortitudinē tamen pertinet tolerare vltimum terribilium; qui igitur potest tolerare mortem, & nō dehonorationem, adhuc non est fortis, quia non potest tolerare vltimū terribilium.

Ad rationem primam in contrarium. Dicendum, ꝙ quamquam videret sibi necessario moriendū esse, nō poterat se occidere,quia multum differt mortem pati, vel infligere. Nam pati illam,non est actus, sed pœna: ideo non est peccatum:facere autem infligendo sibi mortem, est malum facere: ideo est peccatū.

Ad secundam rationem in contrarium.Dicēdum, ꝙ non tenet argumentum ab exemplis:potissimè,qa Saul peccauit grauiter se occidendo, vt declaratū est supra 1.lib.cap.vltimo.

Cato peccauit se occidendo.

Ad tertiam rationē, cum dicitur de Catone, quòd se occidit. Dicendum, quòd peccauit. Vnde Augu.1. De ciui.cap.18. vbi mortem eius inducit,culpat eum, ꝙ se occiderit. Sic etiam alij se occiderunt inter Gentiles,qui culpantur ibi.

Virtutes antiquorū non fuisse perfectas.

Cum vero obijcitur, ꝙ erat vir virtuosissimus. Dicendum, ꝙ inter Gentiles fuerunt viri valde virtuosi moraliter, & tn̄ non habebant virtutes ordinatas in Deum per charitatem: ideo virtutes eorum erāt valde inflatę. Nam maximum bonum,vt communiter, ponebant honorem, & famam: ista enim fuit positio omnium ciuilistarum, vt patet 1. Ethic. & ob hoc interdum agebant multa contra virtutem, vt non perderent honorem, & famam. Sic fuit de Catone, qui, vt non se subijceret Iulio Cęsari, quamquam arbitraretur,se ab eo non esse occidendum,occidit se,pręeligens mori, quàm subijci, quòd ad quendam fastum pertinebat. Istud autem abhorret Christiana humilitas, quæ non dedignatur subijci omni homini ꝓpter Deum, vt patet infra pen.cap.2. Sic etiam fuit de Lucretia,quæ fuit flos matronarum Romanarū, castissima quidem, & virtutem omnem diligens, quæ cum minis,& terroribus superari non posset, nec ipsa morte,videns perituram famam, si non consentiret adultero,consensit quidem, vt famam non perderet, & tamen ne postea voluisse videretur adulterium, cum confessa fuisset peccatum, ipsa a se pœnam petijt, se gladio quem occultè tenebat,trāsuerberans. De quo August.1.de ciuitate Dei. cap.19. Isti tamen ibi increpātur, ꝙ se occiderint: Tales quidē antiquorum Gētilium virtutes fuere.

Lucretia flos pudicitiæ peccauit se occidendo.

An sit mors fęlicior, quā quis sibi ipsi infert.

Ad quartam rationem, cum dicitur, fuisse sententiam excellentissimorum fęlicem mortem esse, quā quisque sibi inferebat. Dicendum,ꝙ quamquā fuerit magnorum virorum sententia, tamen erronea nimis est. Nec mirandum, quòd antiqui illi in quibusdam F moralibus nimis errauerint, quia finis in moralibus est,sicut principium in speculatiuis,vt patet 7. Ethico. sed in speculatiuis, siquis erret in principijs, impossibile est deuenire in aliquam veram conclusionē, nisi per accidens, eo quòd semper faciet falsigraphum syllogismum,vt patet 1.posteriorum.Ita ergo in moralibus,siquis erret in fine, necesse est errare in multis cō clusionibus agibilium. Et quia plurimi antiquorum etiam excellentissimorum virorum ignorauerūt verum bonum, defecerunt in actione. Sic enim fuit,qa putabant honorem, & famam esse maximum bonū: ideo necesse erat, quòd quicquid repugnaret famę,& honori,putaretur ab eis malum,& sic interdum oportebat,ꝙ agerent contra virtutem, vt non perderēt ho- G norem: & quia interdum maioris famę, & honoris videbatur eis, ꝙ quis se occideret, q̄ ꝙ ab alio mortē expectaret: iudicauerūt fęlicē esse mortē, quā quisq; sibi inferret. Sed manifestū est, istud repugnare Deo, qui est finis operationum nostrarum, cum vetet vniuersaliter homicidium. Etiam sententia ista licet fuerit quorundam antiquorum excellentium: alij tamē antiqui fuerunt excellentiores eis, hanc sententiam impugnantes: nam Aristo. Ethi.3.valde vituperat eū, qui se occidit: quia, vt patet ex principijs eius, ibi pusillanimitas quædam est. Etiam in 5.Ethic.cap.vltim. probat,quòd occidens seipsum,iniustum faciat:ideo non est tenenda sententia illorum Stoicorum.

H *Zambri quare non occidit se alio genere mortis leuiori, sicut multi alij,quàm comburendo se. Quæst. XII.*

QVAERETVR vlterius, cum Zambri vellet se occidere,ne viuens caperetur, quare nō se transuerberauit gladio,vel suspendit,aut alio genere mortis leuiori se occidit, cum comburi esset mors atrocissima.Sic enim Saul,qui se occidere volebat ꝓpter Philisthinos gladio incubuit. Sic etiam Achitophel se volens occidere, quia non fuerat susceptum consilium suum, suspendit se. De Saule supra primo lib.cap.vlti. De Achitophel pręceden.lib.cap.17. Erat etiam modus alius leuior,s.quòd bibito veneno,quasi insēsibiliter moreretur.Sic enim Mitridates rex ponti, cū obsideretur a filio suo Phar- I nace, ne caperetur, aut illuderetur, veneno bibito se occidit.

Respondendum, ꝙ Zambri timebat si viuens caperetur; ꝙ illuderetur ei nimis,& ad extremum durè occideret: ideo oportebat, quòd aliquo genere mortis se occideret. Putabat insuper, quòd Amri, & populus non satiati morte sua, exercerēt ludibria magna in cadauere; & hoc maximè si non inuenirent Zābri viuentem, quia quod non potuissent expetere pęnarum in viuente,supplerent in cadauere, faciendo ludibria. Sic enim fuerat in Saule: nam cum Philisthini inuenissent eum mortuum, pręciderūt caput eius,& duxerunt per totam terrā Philisthinorum ad gloriandum de victoria habita contra Saulem.Etiam corpus K eius suspenderunt in muro Bethsan, supra 1.lib.capit. vlti.& manebat ibi ad magnum dedecus, nisi viri Iabes per noctem furati fuissent illud, vt patet ibidem. Hæc igitur timens Zambri,voluit sibi inferre mortē, in qua nō haberetur copia corporis eius: & istud erat cremando se cum palatio regis: quia tunc nihil de cadauere inueniretur,in quo exercerentur ludibria.

Sed dicet aliquis, quid proderat ipsi Zambri, ꝙ cadauer eius inuentum ab Israelitis cremeretur,vel illuderetur? quia ipse tunc nihil sentiret, nec intelligeret de illo:ideo non esset sibi pęna corporalis,nec spūalis. Respondendum,ꝙ homo sepeliatur,aut maneat insepultus,ei nulla pęna est, quia non est ibi aliquis sensus nocumen-

nocumenti: & sic de omnibus alijs ludibrijs, & quibuscunque accidentibus circa cadauer, quia nullum istorum pœna est, & tamen dum homo viuens imaginatur ista sibi euētura post mortem, affligit̄ nimis, & dolet, velut si viuenti infligerentur: ideo conatur euitare ista, quantum potest tanquam pęnalia. Sic etiā est de fama dilatanda post mortem: dum enim homines viuunt, delectantur aliquando in dilatatione nominis sui, quamquam sit bonum paruū. Post mortem tamen fama non est aliquid delectabile, eo quòd siue homo sit famosus in bono, siue infamis, nihil sentit: quia tamen dum homo viuit, delectatur, cogitando, ꝙ habebit nomen gloriosum post mortem, agit multa interdum propter solam famam, quæ est post mortem. Idem est de illis, qui faciunt sibi gloriosa sepulchra: quia illud est, vt ipsi viuentes delectentur, se post mortem pulchra habituros habitacula: ita igitur egit Zambri.

Cum autem dicitur de Saule, ꝙ gladio incubuit. Dicendū, ꝙ fortè non considerauit, quòd Philisthini post mortem ei inferrent ludibria, & tamen postea intulerunt: ideo Zambri hoc pręuidens, noluit hoc genere mortis mori: sed per ignē, vt corporis sui præsentiam totaliter auferret Israelitis. Vel dicendum de Saule, ꝙ ipse cogitabat, quòd post mortem Philisthini vellent illudere ei, & sponte ipse se iniecisset in flāmas, vt istud inconueniens euaderet: & tamen non habuit locū, quia erat in bello, & nō fuit copia ignis, potissimè quia currus, & equites Philisthinorum iam prope erant, & non habebat locum faciendi hoc, supra 1. lib. cap. vlt. & pręceden. lib. cap. 1. & istud fuit verius. Cum autem obijcitur de Achitophel. Dicendū, quòd ipse non timuit, ꝙ post mortem cadaueri suo infligenda essent aliqua ludibria: ideo satis fuit sibi, se occidere quocunque genere mortis, vt sic euaderet opprobrium, s. ꝙ cōsilium suum non fuisset receptū. Etiā vt euaderet pęnas, quas Dauid ei inflicturus erat, postquam superaret Absalonem: & quia interim ipse sepeliretur a suis, & post sepultum cadauer, & putrefactum, non expeterentur pęnæ ab eo, satis fuit sibi, ꝙ se suspenderet. Cum autem obijcitur de Mitridate. Dicendum, quòd ille solum voluit euitare per mortē mala, quæ viuens pateretur, & de malis post mortem non fuit sibi cura, & quia per mortem bibiti veneni sufficienter euadebat pęnas, quas viuens pateretur, nō elegit aliam mortem.

Quare Zambri succendit regale palatium secum.
Quæst. XIII.

QVAERETVR vlterius, quare Zambri succendit palatium regale secum. Respondendum, quòd hoc fecit fortè, vt esset magnus ignis, & sufficiēter cremaretur ipse ibi, nec maneret aliqua pars cadaueris incombusta, in quam postea Israelitę exercerent ludibria: contingeret autē hoc, si se poneret in paruo igne: ideo cremauit regalia palatia, in quibus nec pars cadaueris superstes, nec saltem cineres reperirentur. Vel fortè fecit hoc ex inuidia hostili, nocens quantum poterat, licet hoc sibi non prodesset. Sciebat enim Zambri, quòd Amri factus erat rex, & ob hoc pugnabat contra eum, & quia eo mortuo potiret̄ oībus bonis, voluit saltem subtrahere ei partem bonorum, quā potuit, s. cremando palatia regalia, in quibus erant multę diuitię, & ornamēta regum: ideo vt de combustione illorum saltē doleret ipse Amri, voluit Zambri cremare illa. Et istud videtur fortè verisimilius. *Tunc diuisus.* Hic ponitur secūdum, s. de pugna, & ꝯtentione Amri, & Thebni, quorum vterque cōstitutus est rex ab Israelitis. Et dicitur,

A *Tunc diuisus est populus Israel in duas partes.* Dupliciter potest intelligi. Vno modo, ꝙ exercitus totus a principio elegerat Amri in regem, qñ Zambri viuebat, vt obsideret eum: & tñ postquā occisus est Zambri, diuisus fuit exercitus in duas partes, & vna sequebatur Amri, & alia Thebni. Aliter intelligitur, ꝙ totus exercitus, qui semel elegit Amri super vrbem Gebbethō in regem Israel ante mortē Zambri, tenuerit firmiter electionem suam, & tñ reliquus populus, qui nō erat in exercitu, videns ꝙ ipso non vocato, electus fuisset rex, q fuerat eligendus a toto Israel, elegerunt aliū, s. Thebni, & sic erat populus diuisus ī duas partes, licet inæquales. *Media pars populi sequebatur Thebni filium Gineth.* Idest vna pars populi sequebatur istum tanquam

B regem, obediendo ei: Et dicitur media, non p̄ ęqualitatem, sed quia totus populus diuisus erat in duas partes, quarum quęlibet vocat̄ largè medietas. *Vt constituerent eum regem.* Iam enim elegerant eum in regē, qa alias non sequerent̄ eum. Sed dr̄, vt constituerēt eū, i. vt inthronizarēt, quia fortè nondū potuerant ponere eum in solio regni sui in Thersa, vbi erat sedes regni. Vel dr̄, vt constituerent eum in regem, i. vt facerēt, ꝙ esset rex super totū Israel, quasi dicat, iā eū super se regem constituerant: quia tñ pars illa, q̄ sequebat̄ Amri, non consentiebat; nondum Thebni erat rex super totū Israel; sed contendebant isti de parte sua, vt superarent eos, qui erant de parte Amri, & sic constituerēt Thebni regē super totū Israel. Et istud intēdit litera *Et media pars Amri.* Scilicet vna pars populi obediebat

C isti, vt regi, & volebat facere, ꝙ regnaret super totum Israel, pugnando contra partem, q̄ sequebat̄ Thebni. *Præualuit autem populus, qui erat cum Amri populo, qui sequebatur Thebni filium Gineth.* Scilicet, istæ duę partes pugnauerunt inter se, & illa pars, quę erat cū Amri præualuit ꝯ partē, quę sequebatur Thebni. Durauit autē ista contentio tribus, vel quatuor annis, s. ab anno 27. regis Asa, vsque ad 31. & tunc pręualuit pars Amri ꝯ partē Thebni; & mortuo Thebni cępit regnare Amri super totum Israel. Causa aūt quare pręualuit Amri fuit, quia pars sua erat bellicosior, s. cum esset nimis exercitata bello: pars aūt Thebni nō erat exercitata. Rabbi Sa. dicit, ꝙ causa victorię fuit, quia Amri acce-

D pit in vxorem filiam Iosaphat regis Iuda, & ille adiuuit eum contra Thebni. Sed istud non apparet. *Mortuusque est Thebni, & regnauit Amri.* Potest intelligi, ꝙ mortuus est Thebni morte naturali, & illo defuncto, pars sua cessauit, & tunc Amri non habuit aliquē hostē. Sed magis dicendū, ꝙ Thebni occisus est in bello, & tunc pręualuit pars Amri contra partē Thebni, quia alioquin non diceretur, pręualuisse pars Amri contra partē Thebni: nam mortuo Thebni, pars sua non pugnaret. *Anno tricesimoprimo.* Hic ponit̄ tertiū, s. qūo Amri, excluso vtroque hoste, pacificè regnauit. Et dr̄. *Anno tricesimoprimo regis Asa regnauit Amri super Israel.* Mortuus est. n. Zambri in fine 27. anni, vel principio 28. regni Asa, vt patet supra. & deinde in tēpore sequenti, vsque ad 31. annum fuit bellum inter Amri

E & Thebni, & in 31. anno mortuus est Thebni, & tūc cępit regnare Amri pacificè super totum Israel. *Duodecim annis.* Scilicet, duodecim annis regnauit.

Pugna Amri, & Thebni.

Mors Thebni.

Amri quomodo dicitur, quòd regnauerit duodecim annis. *Quæst.* XIIII.

QVAERETVR quomodo potuit regnare Amri duodecim annis, quia hic dr̄, ꝙ regnauit anno 31. regis Asa, & quòd in anno 38. Asa cępit regnare Achab, & sic solum vr̄ regnasse sex, vel septem annis.

Respondendum, ꝙ Amri fuit constitutus in regē bis. Primo cum occisus fuit Ela a Zambri: nā audito

hoc, cum esset totus exercitus Israel obsidens vrbem Gebbethon, & ipse Amri esset princeps, constitutus est in regem a toto exercitu: & post hoc occisus est Zambri, & fuit bellum magni temporis inter Amri, & Thebni: nũc autem in 31. anno regis Asa mortuus est Thebni, & Amri constitutus est in regem pacificè super totum Israel: ideo dicitur regnasse anno 31. regis Asa, & tamen ante hoc regnabat, & anni illi cõputantur de regno suo.

Sed obijcietur, ꝙ non regnauerit Amri 12. annis, sed solum decem, quia Ela, cui successit Zambri per septem dies, mortuus est anno 27. regis Asa supra in litera, & intelligitur de fine anni, vt ibi probatum est, & sic cępit regnum Amri, quasi in principio 28. anni Asa, sed in 38. anno Asa cępit regnare Achab filius Amri infra in litera: ergo non regnauit, nisi decẽ annis Amri.

Respondendum, ꝙ regnauit 12. annis, & tamẽ non fuerunt completi, sed fuerunt 11. completi, & principium 12. de quo forte nõ vixit Amri vno mense, quia tamen inceptus erat computatur pro anno. Dicendũ etiam, ꝙ regnum Amri cępit anno 27. Asa, parũ ante finem eius: deinde potuit regnare 11. annis completis, scilicet computando 28. & 38. inclusiue, & illud modicum, quo regnauit de 27. anno, cõputatur pro vno anno, & sic sunt duodecim anni regni Amri incompleti. Achab autem filius Amri cępit regnare in eodẽ 38. anno ad finem. *In Thersa regnauit sex annis*. Scilicet primis sex annis regnauit Amri in Thersa, & alijs sex regnauit in Samaria: iste fuit, qui transtulit sedẽ regni Israel de Thersa in Samariam: & ideo iam omnes reges Israel dicuntur regnasse in Samaria. *Emitque montem Samariæ a Somer duobus talentis argenti*. Idest iste Amri emit montem, in quo erat Samaria duobus talentis argenti a domino suo Somer. *Et ædificauit eam*. Scilicet ædificauit ciuitatem Samarię magnam, & pulchram, & in toto regno potentissimam. *Et vocauit nomen ciuitatis, quam extruxerat, nomine Somer domini montis Samariæ*. Scilicet, cum ædificata esset ciuitas, vocauit eã Amri Somer; & hoc quia dominus montis vocabatur Somer: nos autem secũdum formam latinam dicimus Samariam, vbi Hebræi dicunt Somer.

An Samaria fuerit de nouo ædificata ab Amri, vel ante hoc fuerit. Quæst. XV.

QVAERETVR de vrbe Samariæ, an nouiter fuerit ædificata, vel pręerat ab antiquo.

Aliquis dicet, quòd nouiter ædificata est: qa dicitur hic, quòd Amri emit montem ad ædificandũ ciuitatem istam: ergo non solum non erat ędificata, sed etiam territorium, in quo fundata est, pertinebat ad priuatas personas.

Item dicitur hic, quòd ędificauit Amri ciuitatem istam: ergo non erat ædificata, sed nouiter facta est. Item Amri posuit ei nomen ex nomine eius, qui vendidit montẽ: ergo videtur, quòd nõdum habebat nomen, & cõsequenter non erat ędificata, quia nulla ciuitas est, quæ nomen non habeat.

In contrarium videtur, quòd ista ciuitas ædificata fuisset ab antiquo, eo quòd tempore Ieroboam erat: nam propheta ille malus, qui decepit virum Dei, dixit ad filios suos: Profecto veniet sermo, quem prędixit contra altare Bethel, & contra omnia phana excelsorum, quæ sunt in vrbibus Samarię, supra 13. ergo erat tũc Samaria, & tñ illud fuit ĩ principio regni Ieroboã. Item sequenti lib. cap. 23. dicitur, quòd manserunt intacta ossa viri Dei cum ossibus prophetæ, qui venerat de Samaria: & dicitur ibi de illo propheta sene, qui iussit filijs suis, quòd sepelirent eum in Sepulchro viri

F Dei: ergo tẽpore illius prophetę senis erat Samaria.

Respondendum, quòd necesse est dici fuisse Samariam ante tempora Amri, vt non negemus scripturã, sed modus ponendi videtur difficilis. Vno modo potest dici, quòd ciuitas Samariæ erat facta ante tempus Amri: ideo ipse non ædificauit eam de nouo, sed ampliauit, & ampliatio illa vocatur ædificatio. Alio modo dici potest, quòd erat aliqua ciuitas Samariæ in Israel, & tamẽ non erat illa, quam ædificauit Amri, nec ipse ampliauit priorem Samariam, sed ædificauit aliã nouam in alio loco, fortè parum distante a loco priori. Sic enim in multis regionibus fuerunt ab antiquo aliquæ vrbes, quæ in locis inconuenientibus, & non salubribus sitæ erant propter aeris intemperiem, vel
G defectum aquarum, aut alia incommoda, & coloni earum mutauerunt sedes, ad aliquem locum propinquum; & ibi conditis ciuitatibus, vocauerunt eas de nomine priorum ciuitatum: ita vt viderentur manere priores ciuitates. Secundum quamlibet istarũ positionum potest responderi ad argumenta.

De primo patet: nam cum dicitur, ꝙ emit mõtem ad ædificãdum ciuitatem. Dicetur, quòd emit ad ampliandum, quia erant parui termini murorum ciuitatis, & quia loca vicina erant personarum priuatarum, emit ab eis territoria ad ampliandam vrbem.

Ad secundum cum dicitur, ꝙ ędificauit eam, dicetur, ꝙ ædificatio est nomen generale ad nouiter fabricare, & ad ampliare, & restaurare ea, quæ perierãt. Sic patet 2. Paralipo. 14. vbi Asa dicitur ædificasse vr-
H bes, quia fecit eis turres, & portas: & sic Amri ampliãdo Samariam, diceretur ædificare eam.

Ad tertium de positione nominis respondebitur, ꝙ nomen habebat prius, quia tamen Amri eam nobilitauit nunc, voluit imponere nouiter nomen. Sed ista ĩñsio non stat: quia si Amri voluisset ponere nomen vrbi, quia ampliabat eam, non posuisset nomẽ, quod prius habebat, sed aliud: quia imponere nomẽ, quod prius erat, non erat imponere nomen. Itẽ dato quòd vellemus dicere, ꝙ licet ipsa vocaretur Samaria prius, ꝙ cum nouiter ędificaretur, volebat istud nomen imponere Amri, & videbatur esse nomẽ nouũ, quia imponebat ciuitati ampliatę, quę prius non erat ampliata. Non stat: quia tunc diceretur, quòd impo-
I suit Amri nomen ciuitati ex nomine, quod prius habebat: dicitur tamẽ, quòd imposuit ei nomen de nomine domini montis, qui vocabatur Somer: ergo videtur, quòd non ampliabat nunc ciuitatem aliquã Amri, quæ prius vocaretur Samaria: sed nouiter ędificauit, cum posuerit nomen vrbis de nomine domini montis.

Dicendum ergo videtur secundum aliam positionem, s. ꝙ fuisset aliqua ciuitas ab antiquo, quę vocaretur Samaria, de qua erat propheta senex tẽpore Ieroboam: & illa ciuitas non erat, quã ampliauit Amri, sed ipse nouiter ędificauit ciuitatem in monte illo: qa fortè vidit montem illum esse difficilem ad expugnãdum: ideo voluit ibi cõstruere vrbem, & illam nominauit Samariã a voluntate; quia nullus locus ibi prius
K fuerat, cuius nomen nunc reseruaretur. Et secũdum hoc patet solutio ad argumenta.

Ad primum dicendum, ꝙ emit Amri montem ad ędificandum ciuitatem, eo ꝙ ille mons pertinebat ad personas priuatas, cum non esset ibi ciuitas, vel aliqđ ędificium publicum: ideo ad hoc, ꝙ noua ciuitas ibi ædificaretur, oportuit emi montem; & nouiter ciuitas constructa est.

Ad secundum concedendũ, ꝙ ista ciuitas fuit constructa nouiter, & non ampliata: tamen non sequitur ex hoc, ꝙ nõ esset ante hoc aliqua ciuitas Samaria: qa alia poterat esse ędificata ab antiquo, & ista videt̃ esse,

de

de qua habetur Iosue 19. & vocatur ibi Semeron, & eadem ponitur Iosue 11. & erat ciuitas regalis: nam de ea venit rex ad pugnandum contra Iosue: fuit autem ista ciuitas in sorte Issachar, Iosue 19.

Ad tertium dicendum, quòd Amri posuit nomen nouum huic vrbi, eo ꝙ non præfuerat ibi aliqua vrbs, cuius nomen reseruaretur in ista: & ob hoc voluit imponere nomen vrbi de nomine eius, qui vendidit mõtẽ ad ædificãdam vrbem ibi: & ista positio videtur esse verior, & nimis concordans literæ. *Fecit autem Amri malum in conspectu domini*. Idest fecit malũ, quod Deus iudicabat esse malum, s. ꝙ coluit idola, & hoc Deus detestatur. Vel dicitur in conspectu domini, quia vbicunque homo stet, vel bonum agat, aut malum, dicitur stare, aut facere illud coram Deo. Sic dixit Elias infra 18. Viuit dominus exercituum ante cuius vultũ sto, scilicet, quia vbicunque erat, coram Deo erat. *Et operatus est nequiter super omnes, qui fuerant antè eum.* Iste fuit rex pessimus, & filius suus Achab etiam valde malus.

An Amri peior fuit omnibus regibus præcedentibus.
Quæst. XVI.

QVAERETVR quomodo dicitur, ꝙ Amri fuit peior omnibus regibus præcedẽtibus: nam Ieroboã peior fuit omnibus, qui idolatriam nouiter instituit in Israel, & fecit Israelitas recedere a cultu Dei.

Respondendum, quòd Amri fuit peior omnibus regibus pręcedentibus, & hoc in idolatria: non quidem intensiuè, sed extẽsiuè, s. cæteris paribus, grauius erat peccatum in Ieroboam colere idola, quã in Amri; eo quòd ille fuit princeps idolatrię. Etiam quia ille primus inter omnes reges Israel coegit Israelitas ad colendum idola: & tamẽ peccauit Amri in pluribus, quia fortè inuenit plura genera cęremoniarum, & dedit maiores honores idolis, & multiplicauit altaria, & tẽpla. Sic enim dicitur s̃. de Baasa, quòd ipse fuit peior pręcedentibus, & istud non fuit in idolatria, sed in tyrannide: quia pręter idolatriam, in qua similabatur alijs regibus, occidit Iehu prophetam, vt patet supra. *Ambulauitque in omni via Ieroboam filij Nabat*. Scilicet, coluit idola per omnes modos, quibus coluerat Ieroboam. *Et in peccatis eius, quibus peccare fecerat Israel*. Scilicet, induxit, vel coegit populum ad colendum idola, sicut coegerat Ieroboam: & hoc quia fortè non permittebat populum ire in Ierusalem ad templum. *Vt irritaret Dominum Deum Israel in vanitatibus suis*. Scilicet, Amri irritauit, vel prouocauit Deum ad iram per vanitates suas, idest per cęremonias idolorum, quæ vocantur vanitates, quia nihil prosunt colentibus. *Reliqua autem sermonum Amri*. Scilicet, omnia alia opera eius in particulari. *Et prælia eius, quæ gessit.* Ista sunt pręlia, quę egit contra Zambri, obsidendo eum in Thersa, quousque compulit eum se in flammas dare. Etiã erant ista bella, quę gessit cum Thebni, qui ẽt fuerat electus in regem a quadam parte populi, & durauit pugna inter eos per tres, vel quatuor annos, vt patet supra. Ista omnia scripta fuerant in gestis Amri. *Nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel?* Quasi dicat, ibi scripta sunt, quia omnia gesta particularia regum Israel ibi scribebantur. *Et dormiuit Amri cum patribus suis*. Scilicet, mortuus est morte naturali, sicut patres sui.

Amri mortu' est morte naturali.

Et sepultus est in Samaria. Iste fuit primus regum sepultorũ in Samaria, quia ipse cõdidit eam; & sepultus fuit ibi, qa ibi erat iam sedes regni. Et quia ante hoc sedes regni erat in Thersa, omnes reges debebant ibi sepeliri, & sepulti sunt illi, q morte naturali obierunt,

A scilicet, Ieroboam, & Baasa: Nadab autem, & Ela, & Zambri fuerunt reges, tamen caruerunt sepulchris, quia duo primi a canibus, & auibus lacerati sunt: Zãbri autem in flammas se iniecit. Ex hoc autem tẽpore reges Israel regnauerunt in Samaria, & ibi sepeliebantur. *Regnauitque Achab filius eius pro eo*. Iste communi consensu regni factus est rex: quia nullus erat hostis, vel competitor regni. *Achab verò*. Hic ponitur de regno Achab: & diuiditur in duo, s. in partẽ principalem, & incidentalem: secunda ibi. *In diebus eius*. Circa primum dicitur.

Achab vero filius Amri regnauit super Israel. Scilicet, mortuo patre suo Amri. *Anno trigesimooctauo Asa regis Iuda*. Debet intelligi, ꝙ cępit regnare in fine istius

B anni 38. sicut supra declaratum est: quia aliàs nõ posset assignari, qũo regnauisset Amri duodecim annis, vt supra declaratum est. Iste fuit vltimus rex Israel, q regnauit tẽpore Asa. & sic fuerunt septẽ reges Israel, dum regnauit Asa, s. Ieroboam, Nadab, Baasa, Ela, Zãbri, Amri, Achab. *Et regnauit Achab filius Amri super Israel in Samaria viginti duobus annis.* Iã iste non regnauit in Thersa, sicut p̃decessores sui, eo ꝙ pater suus Amri transtulerat sedem regni de Thersa in Samariam, vt dictum est supra. Regnauit autem Achab tribus annis, dum viueret Asa rex Iudę, s. a principio 39. anni eius, vel fine 38. vsque ad finem 41. cum mortuus est Asa: reliquis autem decem, & nouem annis regnauit, regnante Iosaphat in Iuda. *Et fecit Achab filius Amri malum in conspectu Domini*. Scilicet, fecit multũ de ido-

De regno Achab.

C latria, quia multiplicauit templa idolorum, & hoc displicuit in conspectu Dei. *Super omnes, qui fuerunt ante eum*. Scilicet, fuit peior omnibus regibus pręcedentibus: quia hic solum comparatur rex ad reges, sed ad personas priuatas non comparatur.

Achab an fuerit peior omnibus præcedentibus.
Quæst. XVII.

QVAERETVR, quomodo dicitur, ꝙ fuit Achab peior omnibus: quia si accipiatur malitia quãtum ad idolatriam, peior fuit Ieroboam omnibus, eo ꝙ ipse fuit princeps, & primus introductor idolatrię

D in Israel: si autẽ accipiatur quantum ad tyrannidem, videtur, ꝙ Baasa fuerit peior: quia ipse fuit idolatra, & etiam occidit Iehu prophetam increpantem se, vt patet supra in litera.

Respondendum, ꝙ fuit Achab peior omnibus regibus pręcedentibus, & hoc tam in idolatria, quã in tyrannide. De idolatria dicendum, ꝙ fuit peior oĩbus regibus, non quidem intensiuè: nam Ieroboam peccauit in hoc plusquam oẽs: quia ipse fuit princeps in idolatria: sed fuit Achab magis peccans extensiuè, eo ꝙ peccauit in pluribus, s. quia auxit cultum idolorũ, inducendo plures cęremonias, & faciendo maiorem honorem idolis, & faciẽdo tẽpla multa per terrã suã. Nam ipse fecit prius tẽplum Baal in Samaria, vt patet in litera. Etiam super hoc accepit in vxorem Iezabel

E filiam regis Sidoniorũ, quæ induxit eum ad maximã idolatriam, vt patet in litera. Peccauit ẽt in tyrannide plusquã præcedentes reges: quia ipse fecit occidi Naboth, quia noluit ei dare vineam suam. j. 21. Etiã ipse fecit suasione vxoris suę, ꝙ occiderentur oẽs prophetę dñi, intantum ꝙ non videretur manere aliquis de prophetis dñi, nisi Elias. Vnde ipse dixit ad Deum, altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & relictus sum ego solus, & quęrunt animam meã. j. 19. Peccauit igitur Achab magis in idolatria, q̃ Ieroboam propter multitudinem cultus idolorũ. Et peccauit plusquam Baasa in tyrannide, quia ille vnicũ prophetam occidit, vt quidam volũt, sed etiam istud est

est falsum: iste autem multos, & sic peior fuit oĩbus regibus precedẽtibus eum, quantum ad oẽm modũ. Apparet etiam hoc: quia alij reges pręcedentes peccauerunt, & Deus p̃nunciauit mala futura illis, & progeniei suę, vt patet de Ieroboam supra 14. & de Baasa supra in litera: & tñ numquam iussum est alicui, ꝙ deleret progeniem illorum regum: de Achab autẽ iussum est, quia Deus iussit specialiter Iehu, ꝙ deleret totam progeniem Achab; & ad hoc solum fecit eum regẽ, sequen. lib. cap. 9. Et quia bene se habuit in hoc, dixit ei, ꝙ quamquam malus esset, filij sui regnarent, vsque ad quartam generationem, sequenti lib. cap. 10. ergo iste rex magis peccauit, quàm cęteri. Ad significandam autem magnitudinem peccatorum suorum dicitur hic, ꝙ non sufficit ei, vt ambularet in peccatis Ieroboam: sed insuper duxit in vxorem Iezabel filiã regis Sidoniorum: & non dicitur hoc ad aggrauandũ peccata alicuius regis: ergo fuit peior omnibus. *Nec suffecit ei, vt ambularet in peccatis Ieroboam filij Nabat.* Quasi dicat, licet colendo idola, vt coluit Ieroboam, peccaret: tamen non excedebat mensuram aliorum regum Israel, quia omnes coluerant idola, sed addidit alia peccata. *Insuper duxit vxorem Iezabel filiam Ethbaal regis Sidoniorum.* Scilicet, super omnia peccata, quæ fecerant reges priores in Israel, iste addidit, ꝙ acceperit filiam regis Sidoniorum in vxorem.

An peccauerit Achab ducendo Iezabel in vxorem, & quare hoc tantum aggrauatur. Quæst. XVIII.

QVAERETVR, an peccauerit Achab, ducendo in vxorem Iezabel. Aliquis dicet, ꝙ non: quia Achab erat idolatra, & per hoc recesserat a lege Dei omnino: ideo faciendo contra alia præcepta, non videbatur peccare. Sic fuit declaratum supra 12. de Ieroboam, ꝙ cum ipse coleret vitulos aureos, & fecisset sacerdotes de popularibus, & non de stirpe Aaron: etiam si lex hoc prohiberet, non magis peccabat, faciendo sacerdotes de populo, quàm de stirpe Aaron: ergo ita hic, quamquam acciperet Achab vxorem de alienigenis, quod erat contra legem, non magis peccaret, q̃ accipiendo vxorem de filiabus Israel. Respondendum, ꝙ peccauit Achab, accipendo Iezabel in vxorem. Primo patet: quia litera dicit hic, quòd non suffecit Achab ambulare in peccatis Ieroboam: sed insuper duxit Iezabel in vxorem: ergo istud erat peccatum nouum. Secundo patet, quia cõtra legem erat, ꝙ filij Israel acciperent vxores de alienigenis, qui erant de terra Chananęorum, Exo. 34. Deut. 7. Sidonij tamen erant de terra ista: ideo non licebat Israelitis accipere vxores de filiabus eorum. Tertio patet, quia supra 11. ponitur inter peccata Salomonis, ꝙ ipse acceperit vxorem de terra Sidoniorum: ergo peccatũ erat accipere de illis.

Peccauit Achab accipiẽdo Iezabel in vxorem.

Ad rationem in contrarium dicendum, quòd omnes Israelitę obligabantur ad legem Moysi obseruandam complete: ideo dato, quòd peccarent contra vnum pręceptum, manerent obligati ad seruandum omnia alia: alioquin daretur absurdum, s. ꝙ per vnicum peccatum liberaretur homo a potestate legis, & postea quodcunque faceret, siue bonum, siue malũ, non esset peccatum: & sic sequeretur, ꝙ homo non posset peccare, nisi semel si de peccato non pęniteret: etiam sequeretur, ꝙ melior esset conditio peccatorũ, quam obseruantium legem, cum obseruantes essent obligati, & peccatores soluti ab obligatione. Sed hæc omnia sunt absurdissima. Si autem dicas, ꝙ peccator manet obligatus ad legem, sequetur quòd dato, ꝙ peccauerit contra vnum pręceptum, peccabit contra alia, quandocunque egerit contra ipsa, quia agere cõtra obligationem peccatũ est: sed Achab peccauerat contra legem verantem idola: ergo si duceret vxorẽ alienigenam, cum istud esset contra aliud præceptũ legis, peccaret. Simile patet de Salomone, qui peccauit in idolatria, & accepit vxores de Idumęis Ammonitis, & Sidonijs, & increpatur ibi de vtroque: ergo propter vnum peccatum non tollebatur aliud; & sic esset de Achab.

Ad rationem in cõtrarium dicendum, ꝙ Ieroboã colendo vitulos aureos, non magis peccabat accipiẽdo sacerdotes de populo, quàm de filijs Aaron, eo ꝙ illa lex data erat de cultu Dei, ꝙ nullus sacerdos esset in altari domini, nisi filij Aaron: Ieroboam autem nõ colebat Deum, sed vitulos: ideo non agebat contra legem Dei, accipiendo sacerdotes de populo, si tamẽ Ieroboam coleret idola, & etiam coleret Deum, obseruando ceremonias legis, & pro sacrificijs Dei poneret sacerdotes de populo, peccaret: ita hic peccabat Achab accipiendo vxorem de alienigenis, licet coleret idola, quia per illud non absoluebatur ab obligatione legis.

Quare aggrauatur hoc peccatum Achab tantum, quòd duxerit in vxorem Iezabel. Quæst. XIX.

QVAERETVR vlterius, quare tantũ aggrauatur hic peccatum Achab, in eo quòd duxit Iezabel in vxorem: nam licet accipere vxorẽ de alienigenis peccatum esset, tamen alia valde maiora peccata fecit Achab, in comparatione quorum istud quasi nullum erat: ideo videtur, quòd non debebat fieri mentio de illo.

Respondendum, ꝙ Achab peccauit ducendo Iezabel in vxorẽ, vt supra declaratum est: sed non ponitur hic propter hoc, ꝙ peccauit ducendo illam, sed propter mala, quę inde secuta sunt. Nam Iezabel fuit impijssima mulier, quæ induxit Achab ad faciendũ omnia peccata, quæ fecit, & si illa non fuisset, non esset Achab famosus peccator inter omnes reges Israel: nã ipsa impulit eum ad idolatriam, quia ipsa colebat Baal Deum Sidoniorum, & fecit quòd Achab ędificaret ei templum, & faceret lucum in Samaria, quod non fecerant alij reges. Etiam ipsa multiplicauit cęremonias idolorum, intantum quòd habebat quadringentos prophetas Baal, ad extollendum valde cultum eius: hos occidit postea Elias manu sua in torrente Cison infra decimo octauo: Induxit quoque Achab ad tyrannidem maximam: nam ipsa fecit, quòd lapidaretur vir innocens Naboth, dispositis contra eum falsis testibus, & iudicibus corruptis infra vigesimoprimo. Etiam ipsa fecit, quòd occiderentur omnes prophetę Domini, qui reperiebantur in terra, & cum occidisset multos, Abdias dispensator regis accepit cẽtum prophetas de ore gladij, & clam tenuit illos in speluncis duabus, & ibi dabat eis cibos, infra 18. Putauit autem Iezabel, quòd nullum prophetam Domini reliquerat in terra præter Eliam, qui fugerat. Sic etiã putabat Elias: vnde dixit ad Deum, Altaria tua suffoderunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & relictus sum solus, & quęrunt animam meam, vt auferãt eam. Item Iezabel fecit, quòd omnes de terra Israel compellerentur adorare Baal, & quicunque non adorabat, occidebatur. Vnde putauit Elias, quòd omnes cultores Dei occisi erant: Deus autem dixit ad eum, Dereliqui mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt curuata ante Baal. Nullus igitur rex Israel tam atrocia tormenta exercuit in cultores Dei, sicut Iezabel vxor Achab: ideo quia ipsa induxit eum ad omnia peccata, aggrauatur hic nimis peccatum Achab, quòd acceperit Iezabel in vxorem.

Mala mulier est causa omnium malorum.

Et

Et abijt, & seruiuit Baal. Scilicet, Achab seruiuit idolo Baal: nam præter vitulos aureos, quos solum coluerat Ieroboam, & communiter reges præcedentes; de nouo introductus est cultus Baal ad suasionẽ Iezabel. *Et adorauit eum.* Scilicet, inclinando genua, & humiliando caput.

Et posuit Aram Baal in templo Baal. Istud templum fecit Achab suadente Iezabel, & fecit ibi aram, idest altare Baal, in quo offerrentur sacrificia illi idolo.

Quod ædificauerat in Samaria. Idest istud templum ędificatum fuerat in Samaria per regem Achab, postquã suscepit Iezabel in vxorem.

Et plantauit lucum. Scilicet, apud templum Baal plãtauit Achab lucum, idest multitudinem arborum cõdensatum, vt esset ibi parum luminis: & istud erat ad vacandum libidini, secundum ritum sacrificiorũ gentilium, & maximè in sacrificijs Priapi, de quibus præcedenti cap. declaratum est.

Et addidit Achab in opere suo. Idest addidit cęremonias multas, & magnitudinem honoris plusquam alij reges. Et istud totum fuit ad obseruandum consuetudinem Sidoniorum in cultu deorum suorum, de quibus Iezabel originem trahebat.

Irritans Dominum Deum Israel. Idest prouocans ad irã per opera sua mala.

Super omnes reges Israel, qui fuerant ante eum. Idest plusquam omnes reges Israel. Istud intelligendum est in addendo nouas cęremonias, vt dicitur hic, scilicet, addidit Achab in opere suo. Peccauit etiam Achab, quia cõpulit Israelitas flectere genua coram Baal, & quòd oscularentur singuli manum illius idoli. Quicunque autem nolebat flectere genua, & osculari manum, occidebatur: ideo omnes zelatores legis Dei, occidebantur, alij autem fugiebant, & abscondebantur: ideo putauit Elias, quòd nullus mansisset in terra de cultoribus Dei, & Deus dixit, Dereliqui mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt incuruata Baal, & omne os, quod non adorauit eum osculans manum infra 19. idest isti septem millia virorum nec inclinauerũt genua coram Baal, nec osculati sunt manum eius.

Aedificatio Iericho.

In diebus eius. Hic ponitur pars incidentalis, scilicet de ędificatione vrbis Iericho, quę fuit tempore huius. Et dicitur.

In diebus eius. Scilicet, in diebus Achab facta est ista ædificatio: non tamen constat, an fuerit ante cætera, quæ sequuntur de temporibus Achab, vel fuerit inter illa. Satis tamen dicendum est, quòd quamquam fuerit inter alia gesta Achab, quę narrantur infra, tamen debuit poni ante cætera: quia omnia, quæ sequuntur, sunt gesta ipsius Achab: Istud autem non est de historia eius, sed aliquid quod factum est in diebus suis.

Aedificauit Hiel de Bethel Iericho. Iste Hiel erat vir quidam habitator vrbis Bethel, & ipse ædificauit Iericho: nam Iericho fuerat destructa per Iosue, & Israelitas, & posita est maledictio, siquis ædificaret eam, Iosue sexto. Nunc autem Hiel, qui erat de Bethel ædificauit illam: erat autem Bethel circa Iericho: nam vtraque ponitur in sorte Beniamin, & vna apud aliam, Iosue decimo octauo, & ille videns territorium Iericho esse conueniens ad habitationem, cùm esset terra valde fructifera, desiderauit ædificare locum illum, & ædificauit. Quòd autem esset conuenientis habitationis, patet sequenti lib. capitulo secundo, vbi dicitur, quòd Iericho erat locus valde fertilis, & tamen habebat aquam malam: ideo filij prophetarum venerunt ad Eliseum, vt sanaret aquam illam, & ipse sanauit eã, mittendo sal in aquam.

In Abiram primitiuo suo fundauit eam. idest, quando fundamenta vrbis posuit, mortuus est primogenitus

A suus Abiram. *Et in Segub nouissimo suo posuit portas eius.* Idest quando posuit portas ciuitatis, iam completo toto ædificio, mortuus est Segub vltimus filiorum eius. *Iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Iosue filij Nun.* Idest factum est hoc, vt compleretur verbum Domini, quod locutus fuerat per Iosue: nam Iosue posuit maledictionem super ædificantem vrbem Iericho, dicens, Maledictus vir coram Domino, qui suscitauerit, & ædificauerit ciuitatem Iericho: in primogenito suo fundamenta illius iaciat, & in nouissimo liberorum ponat portas eius, Iosue 6. & sic mortui sunt omnes filij Hiel, primogenitus quidem quando cępit ædificare, omnes autem alij dum continuaretur ædificium: vltimus vero mortuus est, completa ciuitate, quando ponebantur portę.
B

An filij Hiel moriebantur violenter in pœnam peccati patris, vel naturaliter morituri essent, etiam si pater non ædificasset Iericho. Quæst. XX.

QVAERETVR de istis filijs Hiel, an moriebãtur naturaliter, s. quia aliàs sic morerentur, etiam si pater eorũ non ędificaret Iericho, aut moriebantur violenter.

Respondendum, ꝙ moriebantur violenter. Quod patet, quia isti moriebantur in pœnam peccati patris sui: ergo violenter: quia aliàs si morituri essent, etiam patre non peccante, non magis puniretur Hiel, quòd peccaret, quam ꝙ non peccaret. Sed istud falsum est.
C Item patet, quia mors naturalis non datur homini in pęnam, nisi peccati originalis: ideo oportet, ꝙ omnes descendentes de Adam moriantur: immo vt propriè dicamus, non est mors pęna pro peccato originali, sed pro deriuatione ab Adam, siue contrahamus, per deriuationem illam, peccatum originale, siue non, quia tunc, qui non contraxerunt peccatum originale, non obligarentur ad mortem, & tamen obligati sunt, vt de beata Virgine (simile in Paradoxis, Para. 1. c. 21.) quæ non contraxit originale, & tamen subiacuit legi moriendi. Et siquis dicat, ꝙ contraxit originale, & tamen purgata est postea, non curo contendere: saltẽ tamen de Christo, qui cõceptus est de Spiritusãcto patet, ꝙ
D non contraxerit originale: & tamẽ ipse ex conditione humanitatis subiacuit necessitati moriendi, ad Hebrę. 9. s. Chistus oblatus est semel ad destructionem peccati per hostiam, quemadmodum statutum est hominibus semel mori, idest ipse mortuus est, sicut statutum est de quolibet homine, ꝙ moriatur semel: ergo ipse fuit similis alijs hominibus in hac necessitate moriendi. Et sic dicendum, ꝙ mors naturalis, nulli datur in pœnam alicuius peccati commissi ab eo, sed data est Hiel in pœnam peccati sui, ꝙ morerentur filij eius: ergo non fuerunt mortui morte naturali. Quòd autem mortui fuerint in maledictionem patet, quia dicit in litera, ꝙ mortui sunt primus, & nouissimus de filijs eius, & omnes alij intermedij, iuxta verbum Iosue: & istud fuit verbum maledictionis, vt patet Iosue 6. ergo
E in pęnã peccati mortui sunt. Item patet, quia primogenitus suus mortuus est in fundatione operis, & vltimus in ponendo portas, & alij in medio, vt patet hic. Et isto modo imprecatus fuerat Iosue, allegato ca. ergo apparet, ꝙ ex maledictione proueniebat illa mors: quia aliàs difficile videbatur, ꝙ omnia sic euenirent, sicut prędixerat Iosue. Hoc autem dato necesse erat, ꝙ mors istorum filiorum Hiel esset violenta; quam nõ erant aliàs habituri, sed habuerũt propter peccatũ patris: & forte modus mortis erat, quia Deus immittebat pestem super filios Hiel, & subito moriebãt ille, qui moriturus erat secũdum ordinem natiuitatis; ita vt primus moreretur incepto opere, & oẽs alij succes-

Mors naturalis nõ est pœna peccati.

siuè

siuè continuando opus,& vltimus in positione portarum. Vel fortè faciebat Deus, ꝙ morerētur in aliquibus periculis, vt in aqua, vel in igne, aut per manum bestiarum,aut per alia genera mortis violentę, quę sine Dei dispositione non accidunt.

Quomodo poterant isti mori pro peccato patris. Et qui filij occidantur pro peccato patris. Quæst. XXI.

QVAERETVR vlterius,quō isti filij Hiel moriebantur pro peccato patris. Aliquis dicet,quòd istud non est nouum: quia peccata patrum puniuntur in filios,vsque ad tertiam,& quartam generationem, Exo.34.& Num.14. Sed dicēdum, ꝙ istud est in filijs paruulis, qui sunt tanquam pars patris,& punitis eis,nō videtur eis fieri iniuria, vel damnum,sed patri:quia tunc Deus punit filios pro patribus,Quādo tñ sunt magni,ita vt per se operentur, & eis per se sine patre possit iniuria,vel damnum infligi,non occiduntur ipsi a Deo loco patris, sic patet Ezech.18. vbi dicitur, ꝙ si pater fuerit malus, & filius fecerit cōtraria patris, non occidetur filius pro patre:sed pater solus moriet̄, & si filius imitatus fuerit peccata patris, moriet̄ sicut pater. Recedere tñ a peccato patris, vel peccare sicut pater,non pertinet nisi ad adultū, qui per se agit: ideo isti non occiduntur a Deo pro peccatis patrū: Paruuli autem non possunt recedere a peccatis patrum, nec imitari ea:ideo non intelligitur de illis,ꝙ non occidet̄ filius pro patre:sed stabit regula generalis quantum ad istos,s.ꝙ Deus punit peccata patrum in filios,vsque in tertiam,& quartam generationem.

Dicendū igitur de filijs Hiel,ꝙ si omnes erāt parui, ita ꝙ non possent peccare,poterant occidi pro pcecato patris: & tunc non erat aliquod dubium, quòd fieret eis iniuria,sicut non fit iniuria manui,vel capiti hominis, ꝙ abscindatur pro peccato hominis,quia pars eius est: sic enim filius paruulus est pars patris,vt patet 5.Ethico.ideo ei non fit iniuria, sed patri.si autē essent magni Dicendum,ꝙ Deus non occideret eos,nisi ipsi mererentur mortem propter peccata sua, & tūc iuste inferretur eis mors,& tamen dicebantur mori ꝓ peccato paterno: quia quamquam mererentur mortem forte Deus nō intulisset eam illis, nisi pro peccato patris,sicut multi merentur mortem, quibus Deus non infligit illā, & dato quòd mererētur mortem, & pro peccatis suis occiderentur a Deo: tamen pro peccato patris erat,ꝙ ipse videret mortem filiorum,de quibus nimis doleret.

Sed obijcietur,quòd Deus iussit filios Saulis,& nepotes occidi pro peccato Saulis: & isti erant iam magni, & non consenserant, nec adiuuerant Saulem in eo,in quo ipse peccauerat pręceden.lib.cap.21.Dicendum,quòd ibi ad hoc responsum est.

Quomodo Hiel ausus est ædificare Iericho. Quæst. XXII.

QVAERETVR quomodo Hiel ausus est ædificare Iericho, cum posita esset maledictio mortis filiorum contra ædificatorem.

Respondendum, quòd poterat esse pp duo. Primum, quia non veniebat ei in mētem ista maledictio posita a Iosue: nam multi anni erant, quibus posita erat,s.plures, quàm quingenti anni: nā fuit in introitu Israelitarum in terram Chanaan. Secundum fuit, quia fortè Hiel non credidit euenturum esse, id quod imprecabatur Iosue, eo quòd non fuerat dictū modo prophetico,s.denunciando certissimè esse futurū,sed solum imprecando,scilicet,orando,ꝙ Deus maledicere,& poneret pœnā,quę continetur Ios.6.super quęcūque ędificantem Iericho: dubitabat autem Hiel,an

F Deus exaudiuisset super hoc orationem Iosue, & sic non credebat,ꝙ euenturum esset sibi hoc,licet ædificaret Iericho: Vel forte Hiel non credidit, ꝙ quamquam Iosue prędixisset modo prophetico,ꝙ ideo sic euenturum esset, quia multi inter Hebræos non credebant prophetis, sicut multi inter nos non bene assentiunt euangelio, sicut dicitur ad Rom.10. & non bene credunt de promissionibus futurę fęlicitatis. Quòd autem essent inter Hebręos aliqui sic infideles patet 2.Paralip.20. cum hortatur Iosaphat omnes viros Iuda,dicens Credite in domino Deo vestro,& securi eritis,credite prophetis eius, & cuncta euenient prospera, & sic videtur, ꝙ aliqui non credebant prophetis,& ad hoc hortabātur,& sic esset iste Hiel,ideo G non curauit de dicto Iosue.

Quare non cessauit ædificare Iericho propter mortem primogeniti. Quæst. XXIII.

QVAERETVR vlterius, cum Hiel videret in experientia compleri maledictionem positam a Iosue in eo, cur continuabat ędificium, s. cum videret mori primogenitum suum in fundatione vrbis, cur continuabat ędificationem eius,quia arguere debebat necessario, ꝙ sicut incipiebat compleri pars ꝓphetię,ita tota compleretur.

Respondendum, ꝙ Hiel forte non recordatus est maledictionis positæ, sicut supra dicebatur,ideo quāquam videret filios moriētes,dum ędificaretur vrbs, H putabat esse propter aliam causam, nihil suspicans de maledictione Iosue.Vel verius dicēdum, ꝙ Hiel sciebat maledictionem positam a Iosue, tamen non credebat ei,ideo quando incępit compleri,moriente primogenito,non putauit, ꝙ ideo moreretur,quia ędificabatur vrbs,sed ꝙ accidebat a casu,sicut alias moriturus erat aliquando filius suus,dato ꝙ non ędificaretur Iericho,sic etiam cum moriebantur alii credebat, ꝙ non veniebat propter maledictionem. Ista est enim conditio infidelium hominum,ꝙ licet videant se percuti a Deo,non credant a Deo fieri,sed aliàs euenire. Sic enim fuit de Philisthinis, quando arca Dei ducta est in terram ipsorum: nam cum poneretur in tēplo Dagon, fecit illum cadere ante se, & cum sacerdotes I denuo restituissent eum in locum suum, cecidit seq. nocte coram arca,& confractus est totus. Deinde secuta est pestis magna in vrbibus Philisthinorum, s.ꝙ in quacunque vrbe esset arca, percutiebantur homines in posterioribus,& prominebant extales eorum, & multitudo murium surgēs de terra, mordebat eos in extalibus, & moriebantur. Cum vero educeretur arca de aliqua vrbe,cessabat ibi plaga, & introeunte illa in aliam vrbem,incipiebat ibi plaga, quousque exiret de ea,vt patet supra 1.lib.cap.5. & tamen his oībus factis, quæ manifeste a Deo veniebāt propter arcam, adhuc Philisthini dubitabant, an istud euenisset a casu,vel fuissent percussi a Deo: ideo ad sciendum hoc, posuerunt signum, s.ꝙ poneretur arca Dei sup plaustrum nouum, & iungerentur illi duæ vaccę fœtę K habentes vitulos reclusos in domo, & ꝙ illæ ponerent cum plaustro ī via terrę Israel, & nemo dirigeret eas, & si ipsę directè procederēt in terram Israel,tunc crederent se a Deo percussos: si autem non directè procederent,non crederent plagam fuisse a Deo, sed euenisse a casu, supra 1.lib.cap.6. Sic etiam multi alij infideles sunt, non credentes manifestis signis Dei, & sic forte fuit Hiel. Aliter potest dici, ꝙ Hiel forte credebat se percuti a Deo propter ędificationem vrbis, tanto tamen desiderio ferebatur circa ędificationē eius, ꝙ quamquam percussus esset a Deo, & tunc doleret quando percuteretur, tñ postea indurabat cor suum,

&

&c procedebat ad opus. Sic enim est de hominibus incontinentibus, qui ferūtur in libidinem, & alias passiones tactus & gustus, & propter illas increpātur ab alijs, & tunc quando increpantur dolent, & proponunt non redire ad iniustas libidines, ne iterum increpentur, & tamen cessante increpatione, & redeunte passione, mox feruntur in priora delectabilia, potissimè si delectabilia illa sint magna, vel iudicentur ab eis magna. Motiuum autem Hiel erat magnum, scilicet larga vbertas & amęnitas territorij Ierichontini. Nam dicit Iosephus libro De bello Iudaico, quòd sicut cęterae terrae vicinae viles sunt, & quasi steriles in comparatione terrae Chanaan, ita tota terra Chanaan videtur vilis respectu terrae Ierichontinae. Quamquam igitur occiderentur filij sui, & tunc doleret, tamen postea cupiditate terrae motus, redibat ad opus. Simile fuit de Pharaone, & Aegyptijs, quibus sępe Deus dixit per Moysen, quòd dimitterent Israelitas recedere de terra sua, & cùm nollent, percutiebantur a Deo plagis grauissimis, & tunc quando percutiebantur, veniebant ad Moysen, quòd oraret Deum plagam auferri, & dimitterentur recedere: sed cum ablata esset plaga, illico non permittebant eos recedere. Istud autem erat propter cupiditatem magnae vtilitatis, quam afferebant Israelitae Aegyptijs seruiendo eis: ideo sustinuerunt sic decem plagas vsque ad mortem omnium primogenitorum, quę erat plaga grauissima, & tunc dimiserunt eos abire: sed cum cessauisset plaga, & recessissent Israelitae de terra, dolētes Aegyptij, quòd dimisissent eos recedere increpuerunt seipsos dicentes, quid voluimus facere, vt dimitteremus Israel ne seruiret nobis? Exod. decimoquarto, & persecuti sunt eos vsque ad mare rubrum, tantaque eos tenebat cupiditas seruitutis Israel, vt quamquam nubes obscurissima operuisset castra ipsorum, non timuerint media nocte introire per medium maris rubri, quòd nunquam solitum fuerat aperiri, vt persequerentur Israelitas, & sic omnes ibi mari conclusi sunt, & submersi in profundis aquarum, Exod. decimoquarto. Vel potest dici, quòd Hiel a principio ędificationis non credidit complendam esse maledictionem Iosue, postea tamen videns mori primogenitum, credidit complendam esse, tanto tamen ardore afficiebatur, ad aedificandum terram illam, vt ipse esset dominus eius, quòd pręponebat illam filijs, sicut multis auarissimis accidit, qui sponte filios traderent pro magna copia auri.

Incontinētes qũo ferantur in delectabilia tactus.

Aedificatio Iericho quare hic posita est.
Quaest. XXIIII.

QVAERETVR vlterius, ad quid fuit positum hic de aedificatione Iericho, quia istud non pertinet ad historiam Achab, sed est incidens temporale?

Respondendum, quòd sacra scriptura facta est spiritu prophetico, & est ad directionem hominum in Deum, dirigitur autem homo interdum in Deū per amorem, & interdum per timorem: ideo scriptura sacra enarrat beneficia, quę Deus confert hominibus generaliter, vel specialiter ex magna liberalitate sua, vt per hoc inducamur ad amandum eum, quoniam bonus est, & quoniam in sęculum misericordia eius, enarrat etiam pęnas, quas Deus hominibus infligit pro transgressione praeceptorum, vt sic nos timeamus legem transgredi, & adhereamus mandatis Dei, & quoniam in veteri testamento fuit lex magis timoris, quam amoris, vt declarat Apostolus ad Hebr. 13.

A debuerunt potius in veteri testamento describi poenae a Deo inflictae pro peccatis, quam beneficia collata pro legis obseruatione. Et quia iste Hiel ausus fuerat contra imprecationem Iosue, qui loquebatur spiritu prophetico, aedificare Iericho, scriptura descripsit poenam ei a Deo inflictam, quia istud valde pertinet ad moralem instructionem.

Secundum fuit motiuum huius, ad ostendendum veritatem prophetarum, & quòd Deus valde curet de verbis prophetarum suorum: nam plures quam quingenti anni erant, quibus per Iosue posita fuerat maledictio ista, & nunc cum Hiel aedificaret Iericho, completa est in eo: Etiam hoc proficit contra multos, qui non credebant verbis prophetarum; nunc
B autem Deus ostendit verba Iosue vera esse, vt alij crederent prophetis, & timerent agere contra eorum praecepta, vel exhortationes. In alijs autem historijs regum non ponuntur incidēria temporum, eo quòd illa non proficiunt ad instructionem morum sicut istud. Sunt autem multa alia dubia circa istam aedificationem Iericho, scilicet si aliquis destructa Iericho aedificaret ibi domum ad manendum, non fabricando aliquam partem murorum, an incurreret in istam maledictionem. Secundum est, si in loco vbi erat ciuitas Iericho conueniret magnus populus ad habitandum, & non fabricaret aliquos muros, an super omnes habitatores illos veniret ista maledi-
C ctio. Tertium est, an Hiel aedificando vrbem Iericho peccauerit mortaliter. Quartum est, si fuissent plures aedificatores principales Iericho sicut fuit vnus, scilicet Hiel, an filij omnium ipsorum morerentur. Quintum est, an maledictio ista venire debebat super ędificatores minus principales, scilicet super conducticios. Sextum est, si aedificator principalis Iericho non haberet filium nec filiam, quomodo compleretur super eum maledictio Iosue. De his omnibus declaratum est singillatim, Ios. 6.

CAP. XVII.

D ET dixit Elias Thesbites de habitatoribus Galaad ad Achab, Viuit Dominus Deus Israel in cuius cōspectu sto, si erit annis his, ros & pluuia nisi iuxta oris mei verba. Et factum est verbum Domini ad eum dicens, Recede hinc, & vade contra Orientem, & abscondere in torrente Carith, qui est contra Iordanem, & ibi de torrente bibes, coruisque praecepi, vt pascant te ibi.

Infra 18. 4. Reg. 5. Iacob. 5.

E DESCRIPTIS in praecedentibus his, quae acciderunt sub regibus Israel tempore Asa regis Iuda, hic ponitur de his, quae acciderunt tempore Iosaphat, qui fuit filius Asa, & tempore huius fuit quasi totum regnum Achab super Israel, & omnia, quae sequuntur ab hoc loco vsque ad finem libri, pertinent ad historiam regis Achab, cuius historia extensius scribitur, quàm omnium regum Israel praecedentium, vel subsequentium, quia Achab malus fuit super omnes reges, qui praecesserunt eum, praecedenti capit. ideo diligenter scriptura prosequitur circa ipsum diuinam prouidentiam, eum a malis reuocando, vt sic iustitia Dei manifestior appareat eum condem-

demnando. Et diuiditur in tria, quia primò reuocatur a malis in signis cęlestibus: secundò in victorijs mirabilibus inf. 20. cap. tertiò in diuinis comminationibus infra 20. vltra medium ibi. *Tunc vir quidam.* Prima in duas, quia primò ponitur circa ipsum vnum signũ datum cęlitus in terræ exsiccatione & pluuiarum diminutione: secundo in sacrificiorum Eliæ acceptatione, sequenti capit. Prima in tres, quia primò sterilitas terræ a Deo inducitur: secundò Elias a coruis pascitur, ibi. *Et factum est.* Tertiò à vidua deuotè suscipitur, ibi. *Surge & vade.*

Ordo hic an sit mutatus. Quæst. I.

QVAERETVR, an ista, quæ habentur hic, sint continuata ad præcedentia, vel sit ordo mutatus, & an fuerint facta immediatè vel interposito aliquanto tempore.

Ad primum dicendum, ꝙ si quæratur an fuerint facta post ea, quæ habentur præcedenti capit. non referendo ad quamlibet particulam per se, sed ad illud totum simul. Dicendum, quòd istud fuit post illa, quia ista sterilitas, quæ hic ponitur, fuit in diebus Achab, vt patet in litera, & tamen præcedenti capit. describuuntur gesta, & tempora multorum regum Israel, qui fuerunt ante Achab, describitur etiam principum regni Achab. Si autem referatur ad quamlibet particulam pręced. capit. determinatè, tunc est dubium, quia ponitur in fine præced. ca. de ædificatione Iericho, quæ fuit in diebus Achab, vt ibi patet, & tñ non potest patere, an fuerit post ista, vel ante. Nã dato, ꝙ fuerit post ista, debuit poni a principio, eo quòd omnia, quę habentur a loco isto vsque ad finem libri, pertinent ad ipsum Achab, ædificatio autem Iericho nullo modo pertinet ad eum directè, vel indirectè, sed solum fuit facta temporibus eius: ideo nõ debuit misceri gestis eius tenendo ordinem artificialem, sed per se poni debuit.

Ad secundum dicendum, ꝙ de gestis Achab non positum fuit præced. c. aliquod, sed solum conuersatio sua, quam habuit per totam vitam, s. ꝙ coluit idola nimis suasione Iezabel vxoris suæ, & quia non constat quoto anno regni sui euenerit ista sterilitas, non potest dici, an fuerit immediatè post pręcedentia, vel quanto tempore postea fuerit. *Et dixit Elias Thesbites de habitatoribus Galaad ad Achab.* s. Elias Propheta fuit tempore Achab, & ipse locutus est nunc ad Achab, prænuncians famem futuram in terra. Fuit aũt de habitatoribus Galaad, i. habitauit ĩ terra Galaad. Per hoc aũt colligitur, ꝙ Elias non fuerit sacerdos, nec leuita, sed laicus, quia dr̃ ꝙ erat de habitatoribus Galaad, sed per istud nomen importantur laici, quia si esset leuita, vel sacerdos, nominaretur aliquo nomine speciali a progenie sua, vel a loco per quem significaretur, ꝙ erat sacerdos, vel leuita, sicut patet de Ieremia, dẽ quo Ier. 1. dicitur: Verba Ieremię filij Helchię de sacerdotibus, qui fuerunt in Anathoth. Sic etiam dicitur de Ezechiele cap. 1. Factum est verbum Domini ad Ezechielem filium Buzi sacerdotem, sed de Elia dicitur, ꝙ erat de habitatoribus Galaad, per hoc autem nomen importatur communitas vulgi, cùm nõ signet aliquam progeniem, vel dignitatem: ideo ipse fuit laicus. Nam indifferenter erant Prophetę de laicis, vel de sacerdotibus, immo plures & excellentiores fuerunt Prophetę de laicis, quam de sacerdotibus: rari enim reperiũtur de sacerdotibus inter eos, quorum scripta & memoriam continet sacra scriptura.

F *Quomodo vocatur Elias Thesbites, & de differentia trium Thebarum. Quæst. II.*

QVAERETVR, quomodo vocatur Elias Thesbites. Dicẽdum, ꝙ nominatur sic a loco originis, quia locus suus vocatur Thebes, & inde venit nomẽ patrium, s. Thesbites, quod est denominatiuum. Pro quo sciẽdum, ꝙ licet in Hebręo vocetur Thebes, vel Theues, & tñ ſm modum latinum debet vocari The be Thebarum. Pro quo attendendum, ꝙ triplices sunt Thebę, quædam sunt Thebę apud Aegyptios, quæ est ciuitas antiquissima, & est circa Arabiam, & vocatur vulgariter Thebaria. Aliæ sunt Thebę gręcorum, & est ciuitas quędam florentissima in gręcia in
G prouincia Bęociæ, quas Cadmus filius Agenoris cõdidit, qñ inquirebat sororem suam Europam raptã a Ioue, & in pręceptis a patre susceperat, ne rediret in patriam, nisi sororem asportaret, quam desperans se posse inuenire, ab inquirendo destitit, & ciuitatẽ Thebarum construxit. Alię sunt Thebę Hebręorum, & vocantur Thebes, & quia erant tres vrbes distinctæ, ne esset ambiguitas de eis, facta sunt tria denominatiua earum, s. Thebęus, Thebanus, Thesbites. A Thebis Aegyptiorum vocantur Thebęi, & sic vocatur legio Thebęa, quę cũ Mauritio Principe venit de Thebis Aegyptiorũ in adiutoriũ Maximiani Imperatoris, & occisi sunt ab eo apud flumẽ Rhodanũ, quia nolue
H runt colere idola, vt patet ex vita Beati Mauritij. De Thebis gręcorũ vocantur Thebani. De Thebis Hebręorũ vocãt Thesbites, & sic Elias, qui erat de Thebis Hebręorũ vocatus est Thesbites. Est aũt oppidũ Thebes in terra Galaad: ideo vocatur de habitatoribus Galaad. Est aũt terra Galaad in sortibus duarum tribuum, & dimidię, quæ erant vltra iordanem ad orientem, Num. 32. & medietas terre Galaad data est tribui Gad, & alia medietas dimidiæ tribui Manasse, Deut. 3. Erat aũt oppidum Thebes in sorte Manasse, vel Gad, sed non patet in qua istarum. Istud oppidum fuit in quo mortuus est Abimelech primus rex Israelitarum. Nam postquam combussit, & destruxit vrbẽ Sichem, perrexit ad pugnandum contra oppidũ Thebes, & cum accessisset ad expugnandum quandã tur-
I rim magnam, in qua totus populus cõgregatus erat, quædam mulier, iacto desuper lapide molari, occidit eum, Iud. 9. *Viuit Dominus Deus Israel.* Modus iurandi est, ac si diceret, iuro per vitam Dei Israel. *In cuius conspectu sto.* Istud verbũ erat frequentatũ ab Elia, sic patet seq. c. cũ dixit, viuit Dñs exercituũ ante cuius vultũ sto, & est modus spãlis loquendi, quẽ sibi assũpserat, sicut diuersi hoĩes varios modos loqñdi accipiũt. Et est sensus, ꝙ Deus videt oĩa, vel ꝙ oĩa sunt astantia Deo, ita ꝙ nihil effugit ꝯspectũ eius, vbicunq; sit. *Si erit annis his ros & pluuia.* Ponit si pro nõ ex mõ loquendi, i. ꝙ nõ erit ros nec pluuia, s. neutrum istorum erit, ad hoc, ꝙ sit terra omnino sterilis: nã si deficeret pluuia & esset ros esset abundans, poterãt aliquo modo
K sustentari, & germinare terræ nascẽtia. Sic patet Psal. 94. s. Si introibunt in requiem meam, idest nõ introibunt. *Nisi iuxta oris mei verba.* Dupliciter potest intelligi: Vno modo non erit ros, & pluuia nisi iuxta verba oris mei, idest sed cõplebuntur verba oris mei, scilicet ꝙ nõ eueniet ros nec pluuia. Aliter potest intelligi, nisi iuxta verba oris mei, idest non veniet ros nec pluuia, quousq; ego dicam, quòd veniat. Et iste est sensus verus; nam propter hoc inquirebat Achab ipsum Eliam veniente sterilitate, vt loqueretur, & veniret fertilitas. Sic etiam exponit Iosephus 8. Antiquitatum dicens, quòd Elias dixerit, quòd non veniret imber, quousque iterum appareret,

Elias

Elias an dixerit ad Achab quot annis cessaret pluuia. Quæst. III.

QVAERETVR, quando dixit Elias ad Achab, ꝙ non veniret his annis ros nec pluuia, an nominauit ei, quot annis cessaret pluuia & ros. Sciendum ad euidentiam huius, ꝙ ista siccitas durauit tribus annis & 6. mensibus, vt patet 1. Iac. 5. Dicendum autem, ꝙ non dixerit Elias ipsi Achab quanto tempore duratura esset siccitas, quia dixit, ꝙ non veniet ros nec pluuia, nisi iuxta verba oris mei, i. quousque ego dicam, ꝙ pluat, si tamen determinasset tempus, non dixisset nisi iuxta verba oris mei, quia istud significabat incertitudinem. Item patet, quia Achab faciebat inquiri eũ per oẽs terras, vt veniret ad dicendum, ꝙ plueret, si tamen ipse certificasset tempus, in quo non veniret pluuia, non curaret Achab inquirere illum, sed sicut videbat, ꝙ illo dicente venisset sterilitas, ita crederet, ꝙ duraret toto tempore, quo ipse prædixerat eam duraturam, & tamen inquisiuit illum: ergo non determinauit tempus. De inquisitione patet seq. cap.

Quare siccitas ista venerit, & propter quorum peccata. Quæst. IIII.

QVAERETVR, quare venerit ista siccitas prænunciata per Eliam. Dicit Ra. Sal. continuando ad præcedentia, & quasi ꝙ incidentaliter venerit, s. ꝙ supra dictum erat de morte filiorum Hiel propter ædificationem Iericho, & istud fuit ſm prophetiam Iosue, tunc Achab admiratus de completione prophetiæ illius dixit ad Eliam, ꝙ aliquando poterat esse verum dictum Discipuli & non magistri, vel compleri oratio Discipuli & non magistri, & probauit, quia Iosue fuit Discipulus Moysi, & ipse prænunciauit contra ędificatorem Iericho, quòd morerentur fil. j eius, & sic factum est, & tamen Moyses sępe dixit, ꝙ si Israelitę declinarent ad idolatriam, Deus daret eis famem & sterilitatem terrę, & non descenderent pluuię de cęlo, Leu. 26. & Deut. 11. & 28. & tamen nunc colebat Israel idola, & annuatis temporibus coluerat, & tamen non veniebat fames, nec cessabant pluuię, & sic videbatur falsum dictũ Moysi. Tunc Elias indignatus, vt non videretur falsum dictum Moysi, dixit ad Achab, Viuit Dñs, ꝙ non erit ros nec pluuia annis his nisi iuxta verba oris mei, & tunc secuta est sterilitas ad verificationem dicti Moysi. Sed dicendum, ꝙ istud non est verisimile. Primò, quia non est verisimile, ꝙ Achab loqueretur contra seipsum, dicens se agere contra legem Moysi colendo idola, quia illi, qui peccant, occultant peccata sua, vel dissimulant ea, si non possunt occultare, nisi sint insani: rex ergo Achab non loqueretur talia ad Eliã. Secundò patet, quia motiuum. Ra. Sa. est valde leue. Nam ipse dicit ista ad continuandum ista, quæ dicuntur hic præcedentibus, s. ꝙ ista fames fuerit immediatè post ædificationem Iericho & mortem filiorum Hiel, & sic ꝙ sumpserit inde originem, sed istud non est firmiter dictum, quia multa dicuntur per anticipationem & recapitulationem: assumere ergo semper causam sequentium ex præcedentibus, non est conueniens, & tñ Ra. Sa. vtitur isto modo continuandi frequenter. Sic. n. s̃. 2. in fine dicitur de occisione Semei & s̃. 3. in principio dr̃. ꝙ Salomon accepit in vxorem filiam Pharaonis. Continuat autem Ra. Sa. illa duo capitula dicẽs, ꝙ Semei erat doctor Salomonis, & prohibebat Salomoni accipere vxorem de Aegyptijs: ideo mox, vt mortuus est Semei, accepit Salomon filiam Pharaonis. sed ista continuatio est ridicu-

A la, vt sup. 2. declaratum est: ita ergo ista, quæ solum accepit causam ex continuatione literę Tertiò non est verisimile, ꝙ Elias rñderet ad verba Achab, dicendo, ꝙ non esset ros nec pluuia, quia non moueretur faciliter Elias ad imprecandum siccitatem super terram propter verba stulta Achab, potissimè quia nesciret Elias an voluntatis Dei esset inducere siccitatem sup terram: ideo non oraret Elias pęnam super peccatores, cum Deus videns peccata eorũ, misereretur eis. Quartò & efficacius patet, quia dato, ꝙ Elias oraret, vt veniret sterilitas super terrã ꝓp ista verba Achab, Deus non exaudiret, quia in istis verbis solum peccabat Achab, ideo Deus non puniret totum populum siccitate ꝓp verba eius, sed puniuit, ideo non fuit ista

B causa. Dicendum igitur, ꝙ Elias locutus est ista ad Achab, cum nihil adhuc locutus fuisset Achab; sed missus fuit Elias a Dño ad Achab, ad pręnunciandum ei siccitatem istam. Causa aũt quare venit, fuit cultus idolorum. Nam tpe Achab inualuerat cultus idolorum: Deus tñ sępe dixerat, ꝙ propter idola induceret famem super terram, & gladium & pestem & omne malum, Leu. 26. & Deut. 28. Quòd aũt fuerit propter idolatriam patet, qa quãdo apparuit Elias ipsi Achab post tres annos sterilitatis, dixit ad eum Achab, Tu ne es ille, qui conturbas Israel? s. inducendo famem sup Israel per verba tua, seq. c. & rñdit Elias, Non ego turbaui Israel, sed tu, & domus patris tui, qui dereliquistis mandata Dñi, & secuti estis Baalim, s. propter hoc

C ꝙ tu & domus patris tui dereliquistis Dñm, & secuti estis idola, turbastis Israel, s. quia Deus iratus percussit Israel siccitate: ergo videtur, ꝙ venerit ista siccitas in pęnam idolatrię, & non sicut dixit Ra. Sa.

Quare siccitas magis inflicta est tempore Achab, quam alterius. Quæst. V.

QVAERETVR vlterius, cum tempore aliorum pręcedẽtium regum fuisset idolatria multa, quare potius tempore Achab, q̃ tempore illorũ inflicta est siccitas. Rñdendum, ꝙ fuit propter duo. Primum est, quia licet quilibet illorum regum meruisset tempore suo induci siccitatem magnã, & perire totum populum fame: Deus tñ longanimis & misericors nimis est, nolens infligere pęnã illico, vt peccamus, expectans conuersionem nostram Isa. 30. s. Iccirco expectat nos Deus, vt miseratur nostri. cum aũt iam Deus magno tempore expectasset, & non conuerterentur Israelitæ, sed augerent iniquitates suas de die in diem, percussit eos Deus tempore regis huius. Secundum fuit, quia iste rex meruit potius tempore suo venire istam siccitatem, quam meruerint alij reges, eo ꝙ peccata Achab fuerunt maiora peccatis aliorum regum, vt patet præced. c. Nam ipse ampliauit cultum idolorum in templis altaribus & cęremonijs, & insuper occidit Prophetas Dñi suasione vxoris suæ Iezabel, intãtum ꝙ non relinquebatur aliquis

D (margin)

E de Prophetis Domini manifestè nisi Elias, vt patet sequenti. c. cum dixit Elias, Ego remansi Propheta Domini solus. idem inf. 19. & propter hoc credendum est, quòd ira Dei maximè incanduerit cõtra Achab, & miserit tempore eius siccitatem, & non tempore aliorum regum, quia nullus de regibus præcedentibus Israel occidit aliquem Prophetam Domini, nisi Baasa, qui occidit vnicum, scilicet Iehu, vt patet præcedenti c. Achab autem occidit omnes quotquot in terra inuenti sunt prętcr Eliam, qui fugit, & pręter centum, quos abscondit Abdias dispensator Achab in duabus speluncis, seq. cap.

An Elias orauerit, vt veniret ista siccitas, vel Deus voluit illam inducere, & an liceat orare, quòd malum veniat super malos. Quæst. VI.

QVAERETVR vlterius, an ista siccitas venerit super terram orante Elia, vt veniret, vel Deo denunciate illam per Eliam. Aliquis dicet, ꝙ non orauit Elias, vt veniret, quia orare, ꝙ malum veniat super malos a Deo, peccatum est, quia pro omnibus bonum orandum est, cùm omnes tam bonos, quam malos teneamur diligere ex charitate, & Dominus iubet, ꝙ misereamur bonis, & malis, sicut ipse pluit super bonos & malos, & facit solē suū oriri super iustos, & peccatores. Matth. 5. Item ad eundem non pertinent duo opposita, sed ad viros sanctos pertinet orare tam pro bonis, quā pro malis, ne Deus percutiat eos: ergo nō pertinebit ad eos orare, quòd Deus infligat mala malis.

In contrarium videtur, ꝙ per orationem Eliæ venerit ista siccitas, quia Iacobi cap. vlt. dicit, ꝙ Elias homo erat, & orationem orauit, vt non plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex: ergo propter orationem suam factum est.

Respondendum, ꝙ nisi obstaret auctoritas Iacobi diceremus, quòd Elias non orasset famem venire super terram, sed Deus induxit illam propter peccata Israelitarum, sed quòd postea orauerit, quòd tolleretur illa, & tunc Deus abstulerit precibus Elię, & istud satis patet sequenti cap. scilicet quia postquam occidit Prophetas Baal, pronus in terra posuit faciem suā inter genua, & orabat pro pluuia, & ista respōsio erat plana, & multum conueniens rationi: sed vrget auctoritas Iacobi, per quam compellimur dicere, quòd orauerit Elias, vt veniret fames.

Dicet ergo aliquis, quòd Elias orauit hoc non a principio, scilicet antequam Deus denunciaret ei voluntatem suam de siccitate futura, sed postea orabat, vt id quod Deus per eum prædixerat, compleretur.

Sed istud non stat. Primò quia ista oratio videbatur inutilis, quia orare id quod Deus certissimè futurum prædicit, stultum est, cùm necesse sit illud euenire. Sicut si aliquis oraret, quòd cras orietur Sol, vel quòd moueretur cęlum, quia ista insania est; cum nobis etiam non orantibus, necessario eueniant. Elias ergo qui erat vir rationabilis, & Propheta, non oraret insanè. Secundò patet hoc, quia Elias orans, vt veniret siccitas, postquam prænunciata erat; aut putaret necessariò euenturam, aut esse mutabilem prophetiam, vtpote si dicebatur secundùm dispositionem meritorum Israelitarum. Si primo modo, stultum erat orare pro eo, quòd necessarium erat, vt dictum est. Si secundo modo, poterat Elias orare, vt certissimè eueniret id, quod dubium erat, & tamen tunc videretur iniustè agere, quia potius deberet orare contrarium, scilicet, vt non eueniret. Sicut Samuel prædixit regnum auferendum esse de domo Saulis, & tamen orabat, vt non auferretur sup. primo lib. cap. 15. Sic etiam Ioel prædixit brucum, & locustam vastaturos terram Iudæ, & tamen postea dedit consilium ad hoc, quòd ista non euenirent, vt patet Ioel secundo, & sic incidēt isti in id, quod volebant euitare, scilicet, quòd Elias non oraret iniustum. Tertiò patet hoc efficacius, quia si Elias orasset istud euenire, postquam Deus prædixerat, dato quòd eueniret, non eueniret propter orationem Eliæ, sed quia Deus prædixerat, & sic oratio Eliæ paruę efficacię esset, & tamē falsum est, quia Iacobi vltimo signatur, quòd propter orationem Eliæ istud venit, quia probat ibi Iacobus, quòd orandum est semper, eo quòd oratio virorum iustorum est magnæ efficacię, & probat dicens, Multum

F enim valet deprecatio iusti assidua, Elias hō erat similis nobis passibilis, & orōnē orauit, vt nō plueret sup terrā, & non pluit annos 3. & menses 6. ergo vr̄ ꝙ tota efficacia huius siccitatis fuit ex orōne Eliæ. Dicendū igitur, ꝙ Elias orauit Dn̄m, vt non plueret, antequā Deus denunciaret ei aliquid. Fuit autem motiuum suum, s. quia Israelitę erant magni peccatores, & non corrigebant̄ Deo dante eis ꝓspera: ideo cōdolens cęcitati eorum, petiuit vt non plueret super terrā aliquāto tp̄e, & sic cognoscentes a Deo pęnam inflictā pp̄ iniquitates suas, emendarentur, & sic orauit. Non tn̄ oratione sua petiuit determinatè quanto tēpore non plueret, sed solum, ꝙ pluuiæ cessarent aliquanto tp̄e:

G Deus autem acceptans orationem eius, quia ad bonū finem erat, & mouebatur ex desiderio charitatis, reuelauit ei, ꝙ pluuia & ros cessarent aliquanto tempore. fortè tn̄ non dixit ei quantum esset istud tempus, sed solum iussit, ꝙ loqueretur ad Achab, ꝙ non esset ros nec pluuia, quousque illud denunciaret Elias. Ad rationem primam in contrarium, cum dicitur, quòd non est petendum malum ꝯ malos, sed bonum pro bonis, & malis. Dicendum, ꝙ regulariter non licebat alicui, nec licet malum orare contra malos, quia oēs, siue boni, siue mali proximi nostri sunt, & tenemur eos diligere ex charitate, ē tn̄ malū duplex, s. quoddā malum culpę, & aliud malum pęnæ. Primum est malum simpliciter, ita ꝙ non potest esse bonum faciendi in vllo casu, & de isto dicendum, ꝙ non licet alicui

H orare, vt alius incidat in peccatum, quia istud est peccatum in spiritūsanctum, & vocatur inuidentia charitatis fraternę, vel reducitur ad illam. Aliud est malū pęnæ, & istud interdum est malum, inquātum est diminutiuum alicuius boni temporalis, vel qualiscunque, interdum autem & per accidens est malum pęnæ bonum, quia ex eo sequitur bonum spirituale, vel cautela dirigens circa tēporalia, quæ magis nobis ꝓdest, q̄ malum pęnæ inflictę nocuit: ideo ex hoc sequitur, ꝙ quandocunque malum pęnæ est determinatū ad malum totaliter, ita ꝙ non possit ex eo prouenire aliquod bonum temporale, vel spirituale, nunquam aliquis licitè pōt velle, aut orare malum pęnæ pro alio, cum istud malum non possit reduci in bonū: ideo

Nulli licet orare, aut optare malum culpę alicui, bñ tn̄ malum pœnæ tpalis, sed nō æternæ.

I sequitur, ꝙ non pōt aliquis licitè desiderare, vel orare ꝙ aliquis sit in inferno, quia licet illud sit solum malū pęnæ, quia tn̄ ista pęna non ordinatur ad aliquod bonum spirituale, vel tēporale ipsius puniti, sed ad solā vindictā, quę in eo exercetur. Peccat ergo mortaliter, qui orat, ꝙ aliquis sit in inferno. De pęna aūt purgatoria non est oīno simile: ideo Dicendum, ꝙ dum aliquis homo viuit, licitum est nobis orare, ꝙ aliqn̄ ille puniatur in purgatorio, non quidem inquantum pęna illa hēt aliquam grauitatē, sed inquantum ille, qui sustinet eā, hēt certitudinem vitæ æternę, & ista certitudo est magnum bonū, & quia quamdiu aliquis viuit incertus est de vita æterna, vel de morte ęterna, licitū est orare pro illo, ꝙ aliqn̄ sit in purgatorio. Post-

K quam tn̄ mortuus est, non licet orare de illo, vt sit in purgatorio. Ratio huius est, quia pęna purgatorij, fm se quoddam malum, & dolorosum est, nec pōt esse bona, nisi inquantū dat certitudinē de vita ęterna, & tn̄ postq̄ aliquis decessit, iam hēt certitudinē vitę ęternæ, vel mortis ęternæ: ideo iā non licet orare pro illo, ꝙ sit in purgatorio, quia cā propter quam licitū erat istud desiderium, vel oratio, iā ablata est, ideo postq̄ aliquis mortuus est, nō licet orare pro illo, nisi quòd quiescat in vita ęterna, vel ꝙ educat de pęnis purgatorijs ad vitam æternam. Alia autem sunt mala pęnæ, quæ accidunt nobis viuentibus, siue in rebus nostris, siue in corpore aut quomodocunque, & ista sunt talia, quæ in seipsis mala sunt, inquantum diminuunt

minuunt perfectionē hominis, & tñ possunt esse bona per accidens, quia per illa pōt homo conuerti ad dñm. Ideo dicendum, quodcunq; malum potens accidere homini in vita, pōt peti ab aliquo viro bono pro alio. Attendendū tñ ad hoc, quod requiritur in tali petitione, vel desiderio, ꝙ hoc fiat pro viris malis, s. vt illis eueniant mala pęnalia, ꝑ quę cōuertantur ad Deū. Pro bonis autem nunquam licet desiderare mala, nisi ipsi per mala pęnalia interdum efficerentur virtuosiores, sicut patet in Abraham, & in Iob. Ratio drīę est, quia viris malis non solū malum pęnæ est vtile ad cōuersionē, sed ēt est debitum, s. quia ipsi merentur puniri, ideo ex his duob⁹ pōt peti malum pro malis. In bonis aūt licet malum pęnæ esset vtile ad augmentū virtutum, tñ malum pęnæ nō est eis debitum, sed potius pręmium. Secunda causa, & principalior est, quia in malis conuersio ad dñm est necessaria, ad habendum vitam æternam: in bonis aūt augmentum virtutum non est necessarium ad vitam æternam, sed solum vtile, ideo licet desiderare conuersionem malorum, siue per pęnas, siue alias, pro bonis aūt non licet desiderare pęnam, cum sine illa possint habere vitam æternam. Secundum est, ꝙ illi, qui petunt, vel desiderāt malum pęnæ pro malis, non desiderent istam pęnam inquantum est vindicta peccatorum, vel quia mali sunt, sed inquantum est occasio ad cōuersionem eorum, quia puniri malos, inquantum mali sunt, vel in vindictam peccatorum, licet ſm se iustum sit, tamen non est bonum ipsis malis, qui puniuntur, ideo non licet nobis desiderare sub ista ratione, cum solū nobis liceat desiderare id, quod bonum est proximo, inquantum bonum est. Sic autem fuit de Elia, quia Elias sciebat Israelitas esse peccatores, & quia per pęnam a Deo inflictā poterant conuerti, desiderauit siccitatem super eos venire. Sciēdum tamen, quòd quamquam mali possint conuerti ad dominum per pęnas inflictas, quia tamē non semper per eas conuertuntur, sed interdum efficiuntur peiores: melius est non orare, ꝙ mala pœnæ veniant eis, quam orare, ꝙ veniant. Postquam tamen a Deo inflicta fuerint, nobis non petentibus, non expedit, quòd oremus illas pœnas eis auferri, vel relaxari, nisi videamus eos cōuerti, vel credamus, quòd per relaxationem pœnarum conuertentur.

Quod est maius peccatum an optare alicui, quòd incidat in peccatum, vel in infernum. Quæst. VII.

QVAERETVR, quia dictum fuit hic, quòd non licebat alicui desiderare, quòd alius incideret in peccatum, nec ꝙ puniretur æternaliter, in quo istorum magis peccatur. Rñdēdum, quòd peccatum aggrauatur ex multis, sed ad pręsens solum dico duo, scilicet quòd aliquis peccat magis, quanto maiora mala vult. Secundò quòd peccat magis, quanto ex peiori voluntate aliquid vult. Et secundùm hoc potest de vtroque istorum dici, quòd est peius alio. Nam desiderare, quòd aliquis incidat in peccatum mortale, ſm se peius est, quam desiderare, quòd puniatur in inferno. Causa est, quòd incidere in peccatum est culpa, puniri in inferno est pęna, quęlibet autem culpa quantuncunq; parua peior est, quam quęcunque pęna quantuncunq; magna, quia per quālibet culpam quantuncunque paruam Deus offenditur, per nullam autem pęnam quantuncunque magnam, offenditur: ideo maius malum desiderat pro altero, qui desiderat, vt incidat in peccatum, quam qui desiderat, vt puniatur in inferno. Si tamen consideretur voluntas desiderantis, vel orantis, peius est desiderare alteri, quòd sit in inferno, quam quōd incidat in peccatum, eo quòd ex maiori odio desiderat aliquis alteri mortem ęternam, quam quòd incidat in pecca-

A tum. Item ille, qui desiderat alteri mortem æternam putat se maiora mala desiderare ei, quam si desideret, quòd incidat in peccatum, & pro maiori vindicta desiderat. Item licet absolutè, vel secundùm se peius sit peccatum mortale, quam mors ęterna, & tamen per accidens peior est mors æterna, quam peccatum mortale, quia qui incidit in peccatum mortale, potest liberari ab eo, & habere vitam æternam, qui tamen semel habet pęnam inferni, nunquam potest ab illa liberari, & sic ista peior est. Vnde potest dici absolutè, quòd magis peccat, qui desiderat pro altero, vt sit in inferno, quam qui desiderat, vt in peccatum mortale alius incidat.

B *An siccitas, quæ venit tempore Achab, fuerit naturalis, vel supernaturalis, & an generalis, vel particularis. Et an potuisset Astrologus etiam cognoscere. Quæst. VIII.*

QVAERETVR vlterius de ista siccitate, vel cessatione pluuiarum, quæ venit tempore Achab, an fuerit supernaturaliter, vel naturaliter. Aliquis dicet, ꝙ fuit necessariò supernaturaliter, eo ꝙ ipsa fuit propter peccata Achab, & Israelitarum. Rñdendum, ꝙ istam siccitatem venire supernaturaliter pōt intelligi dupliciter. Vno modo, ꝙ in corporibus cęlestibus non erat dispositio aliqua ad causandam siccitatem, C sed potius essent venturæ pluuiæ temporibus suis, & ꝙ Deus perturbauerit corpora cęlestia, faciendo cessare ab operatione sua, sicut dicimus, ꝙ supernaturaliter factum est, ꝙ sol staret tempore Iosue, vt patet Iosue 10. Alio modo potest intelligi, ꝙ euenerit supernaturaliter, i. ꝙ ordinata fuerit illa siccitas, quam corpora cœlestia influxura erant in terram, ad vindictam peccatorū, & ista ordinatio fuerit facta a causa supernaturali. Dicendum, ꝙ non debet dubitari, quin ista siccitas ordinata fuerit a Deo ad punitionem peccatorum Israelitarum. Et tamen per quem modum istorum non constat: nam vtroque modo fieri poterat, quia aliquando Deus fecit aliqua supernaturaliter ad vindictam malorum, quod erat contra dispositionē D corporum cœlestium, sicut ꝙ sol staret quasi spacio vnius diei tempore Iosue, ad hoc, ꝙ ipse posset occidere Chananęos, Iosue 10. & tamen istud erat contra conditionem naturæ, i. contra cursum communem: ita ergo poterat fieri, ꝙ licet corpora cęlestia ſm se disposita essent ad causandam abundantiam pluuiarum in terra, ꝙ causarent siccitatem, immo facilius erat perturbari corpora cęlestia in hoc, quam circa motū suum, eo ꝙ motus est aliqua proprietas magis adhęrens corpori cęlesti, quam efficacia super terram; cū influentia corporum cęlestium causetur ex motibus, & non econtrario. Sic etiam cuilibet rei propinquior est sua proprietas, quam sua operatio, si igitur potest tolli proprietas, potest tolli operatio. Et sic dicēdum, E quòd quocunque modo istorum poterat induci ista siccitas, & esset ad punitionem peccatorum; quia manifestum est, quòd multa naturaliter eueniunt, quæ sunt ad punitionem peccatorum. Quod patet, quia manifestum est, quòd nullus homo potest pati aliquid, nisi pro peccato suo, vel alieno, vel quia ipse sponte se subijcit illi pœnæ. Et tamen certum est, interdum naturaliter venire pestem, & fluminum inundationes, & pluuias magnas, & siccitates nimias, quæ tamen naturaliter faciunt ipsa corpora cęlestia, cum habeant virtutem ad hoc. Si autem dicas, quòd ista mala eueniunt hominibus sine aliquo peccato, auferetur tota Dei prouidentia, s. quia non dabitur pęna pro vitijs, & pręmiū pro virtutibus, & istud repugnat perfectioni Dei, & statui vniuersi. Si aūt dicas, ꝙ ista mala naturaliter causata, nunꝗ eueniunt nisi pctóribus,

bus, tũc aut dices, ꝙ Deus ordinauit illa, ad hoc, quòd essent pœnæ peccatorum, aut veniunt sine ordinatione Dei. Si secundum dicas, tolletur prouidentia Dei, quia ad prouidentiam pertinet disponere de singulis rebus, ordinãdo illas in fines suos: oportet ergo, quòd concedantur duo, scilicet, quòd omnia ista mala naturaliter inflicta quibuscunque eueniunt, propter peccatum eueniunt. Et etiam, quòd Deus ordinauit illa ad hoc, quòd euenirent illis, quibus eueniunt, ideo poterat ista siccitas naturaliter euenire, & ordinari a Deo ad punitionem peccatorum Israelitarum, & sic prænunciauit illam, quamquam naturaliter esset ventura.

Et tunc dicendum, quòd illa siccitas, quæ denunciabatur ab Elia, poterat denunciari ab aliquo Astrologo. Sed ista nimis differrent, quia Elias per prophetiam cognosceret determinatam durationem siccitatis: Astrologus autem non poterat tantum limitare tempus illud. Etiam poterat cognoscere Elias alias circunstantias particulares circa siccitatem, scilicet in quibus rebus, & in quibus locis, & in quibus magis, & in quibus minus: Astrologus autem non potest tam particulariter ista dicere, quia vt ait Ptolomeus in Centiloquio, propositione prima: Astrologus non debet denunciare rem particulariter, sed vniuersaliter, sicut qui cognoscit rem per materiam, & non per formam. Etiam Elias prędixit vnum, quod non poterat prędicere aliquis Astrologus, scilicet non erit ros, nec pluuia his annis nisi iuxta verba oris mei, idest nisi quãdo ego dixero. Vnde si Elias per decem annos non veniret ad denunciandum futuram pluuiam, non accideret pluuia in illis, & tamen de Astrologo nihil differebat, quòd diceret, vel nõ diceret pluuiam futurã, quia propter suum affirmare, vel negare, loqui aut subticere, nihil mutaretur in re. Ratio est, quia verba Prophetę habent potestatem, cùm sint verba Dei: verba autẽ Astrologi non habent potestatem aliquam.

Sed obijciet aliquis, quòd si ista siccitas venit naturaliter, sequeretur quòd etiam si non pręnunciaret illam Elias, veniret, quod videtur esse contra modum prophetię. Respondendum, quòd si ista siccitas naturaliter eueniebat, eueniret etiam si non pręnunciaret illam Elias, & tamen non sequeretur ex hoc aliquod inconueniens. Nam si ipse non pręnunciasset, Israelitę non minus peccarent, pęna tamen dabatur pro peccato, ideo non sequebatur aliquod iniustum eueniente illa siccitate. Sed aliquis dicet, ponamus, quòd postquam Elias pręnunciaret Israelitis malum siccitatis, conuerterentur ipsi a peccatis suis, nunquid eueniret siccitas? si dicatur, quòd eueniret, esset inconueniens, quia tunc ęqualiter punirentur bene agentes, & male agentes. Si autem dicas, quòd non eueniret siccitas, videtur inconueniens, quia naturaliter ventura erat, naturalia autem non mutantur propter actus nostros. Dicendum, quòd si conuerterentur Israelitę non eueniret illa siccitas, quamquam naturaliter vẽtura esset. Et quãdo dicitur, quòd naturalia non mutantur propter actum nostrum. Dicendum, quòd verum est, & tamen Deus mutat illa aliquando propter actus nostros. Sic patet de Ezechia, qui ægrotabat ad mortem morbo pestifero, & naturaliter moriturus erat, & Deus prædixit ei, quòd moreretur, tamen quia plorauit ad dominum, Deus mutauit conditionem naturę, & dedit ei 15. annos vitę, sequen. lib. cap. 20. Sic etiam Deus suscitat aliquos mortuos precibus viuorum, & tunc agit ibi super naturam, vel contra illam: ita ergo quamquam corpora cœlestia naturaliter disposita essent ad causandam siccitatem, Deus auerteret illã faciendo pluuias multas, quod non poterant facere cęli. Ad rationem in contrarium patet solutio ex dictis.

Deus mutat naturalia propter act⁹ nostros.

F *An ista siccitas fuerit super omnes terras, & an pestis aliqua, siue fames, aut aliquod aliud infortunium possit esse generale in toto orbe. Quæst. IX.*

QVAERETVR vlterius, an ista siccitas fuit super omnes terras. Aliquis dicet, quòd sic, quia Iacobi vltimo innuitur hoc, cum dicitur: Elias homo erat similis nobis, & oratione orauit, vt non plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex, & hic dicitur, quòd orauit, vt non plueret super terram, per quod intelligitur tota terra. Respondendum, quòd non fuit ista siccitas per totam terram, quia aut fuit ista siccitas inducta supernaturaliter, & contra conditionem corporum cęlestium, G aut fuit inducta naturaliter. Si primo modo, manifestum est, ꝙ non esset super totam terram, quia Deus inducebat eam ꝓpter peccata Achab, & Israelitarũ: ergo non induceret eã super totũ orbem. Sed aliquis dicet, ꝙ poterat esse, ꝙ induceretur super totum orbem, quia fortè totus orbis peccauerat, cum oẽs essent idolatrę, ideo poterat ista siccitas rationabiliter induci in omnibus: Respondendum, quòd satis erat possibile, quòd totus orbis declinasset tunc ad peccatum, & tñ non est concedendum, ꝙ puniretur totus orbis eadem pœna, & æquali, quia non contingeret, ꝙ omnes gentes æqualiter peccassent, vt æqualiter puniri mererentur. Item patet hoc, quia dato ꝙ peccassent Gentes in idolatria, sicut Israelitę, Deus non pu- H niret sic Gentes, vt Israelitas, eo quòd Israelitis dederat legem, & non Gentilibus, ideo peccata Gẽtilium magis reseruabantur punienda in alio sęculo, q̃ punirentur hic. Sic patet Amos 3. cum loquitur Deus ad Hebręos dicens, Tm̃modo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, iccirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Et sic vr̃ innuere, ꝙ super Gentiles non visitaret illas. Si autem dicatur, ꝙ venit ista siccitas naturaliter, s. quòd corpora cęlestia ex conditione sua inducebant eam. Dicendum, ꝙ non poterat esse generalis in omni terra, quia non põt causari eodem tpe idem accidens ex corporibus s̃. cęlestibus influxũ in toto orbe. Cuius causa est, quia, siue sit fames, siue pestis, siue vbertas aut quodcunque aliud, illud I causatur ex certa habitudine aspectus stellarũ fixarum principaliter, & stellarum erraticarũ minus principaliter, & tñ impossibile est, ad totam terram in eodem tpe eundem esse aspectum stellarum, tã fixarũ, q̃ erraticarũ: ergo impossibile est, eundem effectum eodem tpe causari a corporibus s̃. cęlestibus in tota terra, maximè in terris illis, quę differunt ſm latitudinem, scilicet ad meridiem, & ad aquilonem, quia nunquam causantur effectus similes in eodem tpe, nec in diuersis, sub polo arctico, & sub torrida zona. In terris autẽ, quæ differunt per longitudinem, scilicet per differentiam meridianorum, scilicet ab oriente in occidentẽ, possunt causari similes effectus in diuersis temporib⁹, & tñ in eodem tpe, eundem effectum in eis, si multũ K vna distat ad orientem, & alia ad occidentẽ, est impossibile. Si igitur siccitas ista naturaliter euenit, non potuit esse eadem ĩ tota terra, & eisdem tpibus. Sed obijciet aliquis, ꝙ diluuium fuit vniuersale, & tñ diluuiũ causatur naturaliter, sicut siccitas, & alia accidentia. Respondẽdum, ꝙ diluuium illud non fuit causatum naturaliter, sed Deus induxit ipsum. Quod satis significatur Gen. 7. cum dr̃, ꝙ Deus aperuit cataractas cœli, & rupit fontes abyssi magnæ. Aliter potest dici, ꝙ dato ꝙ concederemus diluuium illud venisse naturaliter, non sequebatur ꝯ dicta, quia impossibile est, ꝙ stellę fixæ, vel erraticæ causantes diluuium per directionem suam, & aspectum, habeant aspectum ad omnem terram, sed ad aliquam solum, & super illam solum

Nota Astrologi qui prophetizant de futuris.

ſolum cauſandum erat diluuiū, quia tamen aqua non eſt terminabilis termino proprio, ſi corpora cœleſtia cauſent diluuium aquarum ſuper quandam terram, illæ aquæ fluent ad omnes terras, cùm terra ſit ex omni parte rotunda: & ſic cauſato diluuio in vna terra, erit per accidens diluuium in omnibus terris, ſi magnitudo aquarum fuerit, quæ poſſit refluere ad omnem terram. Sic patet de alluuionibus fluminū, quia interdum fiunt alluuiones magnę in terra, in quą non pluit propter flumina tranſeuntia per terras illas, in quibus multum pluit. Quòd autem non fuerit nunc ſiccitas in tota terra, ſed ſolum in terra Iſrael, declarant Hiſtoriographi Gentilium, qui ſcripſerunt geſta quorundam regum contemporaneorū ipſi Achab. Sic fuit Menander, qui in geſtis regis Vnalitorum meminit huius ſiccitatis, faciens mentionem de Iudæis, in his verbis, ſcilicet, Et ſiccitas ſuper eos facta eſt a menſe hyperiberiton vſque ad aliū hyperitri, qui dum Deo ſupplicarent, multa flumina ſunt emiſſa. Hoc etiam refert Ioſeph. 8. Antiq.

Ad rationem in contrarium. Dicendum, quòd accipitur ibi terra, non pro tota terra indiſtinctè, ſed ſolū pro tota terra Iſrael. Dixit tamen Iacobus in terra, nō determinando aliquam, quia ipſe quādo loquebatur, erat in iſta terra Iſrael, in qua fuerat fames. Sed adhuc obijcietur, quia Luc. 4. dixit Chriſtus, In veritate dico vobis, quòd multę viduæ erant in Iſrael in diebus Elię, quando clauſum eſt cœlum annis tribus, & menſibus ſex, & facta eſt fames magna in omni terra. Dicendum, quòd accipitur omnis terra pro tota terra illa, in quibus erat Chriſtus, ſcilicet in omnibus partibus terrę Iſrael, & in aliquibus locis coniunctis. Sed adhuc obijcietur, quia in Sarepta Sidoniorum erat fames, vt patet hic, & tamen non erat de terra Iſrael. Reſpondere poterat, quòd Sarepta erat in terra Iſrael, licet non poſſideretur ab Iſraelitis, ſed a Sidonijs. Aliter & melius, quòd iſta ſiccitas venit naturaliter ex habitudine corporum cęleſtium, ideo nō ſolum euenit ſuper terram Iſrael, ſed etiam aliqua loca coniuncta tetigit, ſed pauca erant, & principalius fuit in terra Iſrael.

Achab quare non poſuit Eliam prophetantem in vinculis. Quæſtio. X.

QVAERETVR vlterius, quare Achab non tenuit Eliam, & poſuit in vinculis, cum diceret, non eſſe venturam pluuiam nec rorem, quouſq; ipſe diceret, cum poſtea inquiſiuerit eū nimis per omnes terras, ad hoc, quòd iſtud diceret, vt patet ſeq. c.

Reſpondendum, quòd quando Elias dixit iſtud ad Achab, non attendit Achab ad verba Elię, ſcilicet curans de illis, putans quòd non ſic euenturum eſſet. Et hoc fuit propter duo. Primum eſt, quia Elias ante hoc nunquam oſtenſus fuerat, vt Propheta, ſed iſtud fuit primum ſignum, quod oſtendit, ideo non credebatur ei, tanquam non approbato. Iſtud eſt veriſimile, quia ante hoc non legitur aliqua ſigna feciſſe, aut aliquid propheticè prædixiſſe.

Secundum fuit, quia Deus mouit animum Achab, vt non attenderet nimis ad verba Elię, nec curaret tenere eum, quia ſi tenuiſſet illum, cum inciperet venire ſiccitas, videns Achab compleri prophetiam Eliæ, compelleret eum ad dicendum, quòd veniret pluuia, cum ipſe dixiſſet, quòd non veniret pluuia, niſi iuxta verba oris ſui. Deus autem voluit, quòd ſiccitas duraret ſuper terram magno tempore, ideo fuit neceſſarium, quòd Elias non teneretur ab Achab, ne verberibus cogeretur ad orandum aliquid, contra id, quod Deus diſpoſuerat.

Et factum eſt. Hic ponitur ſecundum, in quo Elias

A a coruis paſcitur, ſcilicet tempore ſiccitatis, Et dicitur.

Et factum eſt verbum Domini ad eum. Scilicet locutus eſt ei Deus, ſicut loqui ſolet alijs Prophetis, ſiue per apparentiam Angeli loquentis ei, ſiue per vocem ſolam formatam in aere, non apparente aliqua effigie, ſiue per ſomnium, ſiue per ſolam immutationem intellectus, ſiue per ecſtaſim, qa iſti quinq; modi ſunt, quibus Deus conſueuit loqui Prophetis, vt declaratum eſt ſupra decimotertio.

Dicens recede hinc, & vade contra Orientem. Nunc erat Elias in Samaria, quādo iſta ſibi dicta ſunt a Deo, poſtquam ipſe reuelauerāt regi Achab ſiccitatem futurā. Et dicitur ad Orientem, id eſt ad partem orientalem,
B quia torrens iſte, in quo latuit Elias, erat orientalis reſpectu Samariæ.

Et abſcondere in torrente Carith. Scilicet non vageris per terram diſgrediendo per loca, ſed mane abſconditus in torrente, ſcilicet in aliqua ſpelunca apud torrentem.

Qui eſt contra Iordanem. Scilicet torrens iſte eſt a fronte Iordanis, & iuxta illum. Fuit autem miſſus ad iſtum torrentem, quia ibi erat aqua multa.

Quare iuſſit Deus Eliæ, quòd recederet de Samaria. Quæſt. XI.

C QVæretur, quare iuſſit Deus Eliæ, vt recederet de Samaria. Reſpondendum, quòd Deus volebat illico immittere ſuper terram ſiccitatē, quam prędixerat Elias, & cū videret Achab ſiccitatem illam, teneret Eliam, & cogeret eum per tormenta ad orandum Deum, vt veniret pluuia: vt ergo non poſſet tenere eum, debuit recedere.

Alia ratio etiā fuit, quia Deus inducturus erat magnam famem ſuper terram, in qua vix haberent homines quid comederent, & multi fame perirēt: Deus autem noluit, quòd Propheta ſuus pateretur pœnam iſtam cum peccatoribus, ideo miſit eum ad locum vbi ſufficienter paſceretur quotidie pane & carnibus a Deo miſſis. Sed prima ratio efficacior eſt.

D

Quare Elias non eſt miſſus a Deo ad aliquam ciuitatem, vt aleretur ibi tempore famis potius, quam ad torrentem. Quæſt. XII.

QVAERETVR vlterius, quare Elias non miſſus eſt ad aliquam ciuitatem, vt ibi tempore famis paſceretur, ſicut miſſus eſt ad torrentem. Reſpondendum, quòd non decuit, quia tunc aut eſſet iſta ciuitas de terra Iſrael, aut de alia terra. Si primo modo ſequerentur duo incōuenientia. Primum erat, quia in tota terra Iſrael erat fames valida, & vix poſſet in aliqua earum habere cibum. Secundum erat, quia Achab videns veniſſe fa-
E mem pręnunciatam ab Elia, credidit ꝙ ipſo loquente ceſſaret, ſicut dixerat Elias, ideo inquireret eum diligenter per totam terram Iſrael, ad cogendum cū orare pro auferenda fame. Si autem iret ad aliquam de ciuitatibus aliarum terrarū, ſequeretur, quòd etiam ibi inueniretur, & duceretur ad Achab: nam non fuit aliqua terra in qua non faceret Achab inquiri Eliam, vt patet ſeq. c. cùm dixit Abdias ad Eliam, Viuit Dominus, quòd non eſt gens aut regnum, quò non miſerit Dominus meus, te requirens: & reſpondentibus cunctis, Non eſt hic, adiurauit regna ſingula, & gentes, eo quòd minimè repereris. debuit igitur eſſe extra loca populata, ad quæ non mitteret Achab, & ſic fuit in torrente Carith, quia ibi nō erat populus, ideo quamquam inquireretur Elias per omnem terram, non inquireretur ibi.

Quare non est potius missus ad Iordanem quam ad torrentem. Quæstio. XIII.

QVAERETVR vlterius, quare Elias missus est ad torrentem Carith, & non magis ad Iordanem, quia Deus mittebat Eliam ad torrentem illum, vt biberet de aqua torrentis, & tamen aqua illa defecit post aliquot dies, vt patet in litera, aqua autem Iordanis non defecit, quia ille erat maximus fluminum in tota terra Israel, ideo magis mitti debebat ad Iordanem. Respondendum, quòd Deus volebat, quòd Elias non inueniretur, quãquam solicitè inquireretur. Si autem iret apud Iordanem forte inueniretur, & hoc quia fortè non erat ibi tale latibulum, sicut apud torrentem Carith, & cũ nuncij Achab discurrerent per totam terram, reperirent eum apud Iordanem, si ibi esset: nam & apud torrentem Carith inueniretur, nisi diligẽter lateret, ideo Deus dixit ei, Abscondere in torrente Carith, scilicet in spelunca aliqua, quæ esset apud torrentem.

Secunda causa fuit, quia Iordanis erat fluuius famosissimus in tota terra Israel, ideo Achab, postquam inquisiuisset Eliam in omnibus vrbibus & oppidis, & non inuenisset, faceret eum inquiri apud Iordanem, putans quòd fortè propter abundantiam aquarum, & amęnitatem ripæ Iordanis, illuc declinasset, torrens autem Carith non erat famosus, ideo non iuberet ibi inquiri Eliam.

Tertia causa est, quia fortè torrens Carith erat in locis valde desertis terræ Israel, loca autem in ripa Iordanis erant valde habitata propter amęnitatem aquarum, ideo poterat latere conuenienter in torrente Carith, & non apud Iordanem.

Quarta causa, & efficacior est, quia Iordanis erat fluuius magnus, in quo nunquam deficiebant aquæ, ideo propter humorem aquarum erant aliquæ herbę in circuitu fluminis, & ad saluandum pecora saltem, & propter aquam, quę non habebatur in alijs locis, declinabant Israelitæ ad Iordanem, & sic tota ripa Iordanis erat plena viris, & non posset ibi latere Elias; sic patet seq. cap. cum dixit Achab ad Abdiam dispensatorem suum, Vade in terram ad vniuersos fontes aquarum, & in cũctas valles, si fortè inuenire possimus herbam, & saluare equos & mulos, & non penitus iumẽta intereant. Sicut ergo Achab declinauit ad inquirẽdum omnes fontes, & valles pro herba, ita credendũ est, quòd totus populus declinaret ad Iordanem pro herba, quæ esset in ripa, ideo non posset ibi Elias manere absconditus.

Siccato torrente quare missus est Elias in Sareptam Sidoniorum. Quæst. XIIII.

QVAERETVR vlterius, quare Elias siccato torrente missus est in Sareptam Sidoniorũ, vt patet infra, quia tunc staret inconueniẽs supra assignatum, scilicet quòd ibi illico inueniretur: potissimè cum iam notum esset in omnibus locis, quòd inquireretur Elias ab Achab. Item si dicatur, quòd ibi poterat Elias manere absconditus siccato torrente, ita potuisset a principio, & non oporteret, quòd Deus mitteret eum ad torrentem Carith, & quòd ibi pascerent eum corui.

Respondendum, quòd quamquam Elias iret in Sareptam Sidoniorum, non cognosceretur, quòd ibi esset. Et patet hoc, quia ibi mansit, & tamen nunquam cognitum est, quousque ipse præsentauit se Achab. Si tamen iuisset Elias a principio famis in Sareptam, non posset ibi latere. Ratio diuersitatis est, quia mox, vt venit siccitas super terram, Achab misit per omnia

F regna ad vrbes, ad quęrendum Eliam, seq. cap. cum autem nõ inueniret eum, cessauit quęrere, ideo si a principio famis iuisset in Sareptam, ibi inueniretur, cum illuc missi fuerint nuncij, sicut ad omnia regna & vrbes. Nunc tamen quando desiccatus est torrens, & iuit Elias in Sareptam, cessauerat Achab inquirere Eliam, quia in nullo loco inueniebatur, ideo non inueniretur in Sarepta. *Et ibi de torrente bibes.* Scilicet latebis apud torrentem Carith, & bibes de torrente. *Coruisque præcepi, vt pascant te ibi.* Scilicet ordinaui coruos ad te pascendum, ducendo carnes & panem manè, & vespere. *Abijt ergo, & fecit iuxta verbum Domini.* Scilicet recessit de Samaria, & iuit ad torrentem Carith, sicut Deus iusserat. *Cumque abijsset, sedit in torrente Carith,* Elias a coruis pascitur.

G *qui est contra Iordanem.* Scilicet sedit iuxta torrentem in spelunca: nam Deus iusserat, quòd absconderetur, vt si contingeret aliquos transire per locum illum ad quęrendum Eliam, vel alias, non inuenirent eum, inuenirent tamen si non lateret, ideo si Elias in hoc tempore vellet declinare ad aliquam vrbem, vel ostendere se alicui homini, peccaret, quia faceret contra mandatum Dei, qui iusserat eum manere absconditum. *Corui quoque deferebant ei panem, & carnes manè, & similiter panem & carnes vesperi.* Scilicet toto tempore quo mansit apud torrentem Carith Deus mittebat ei bis quotidie panem & carnes ad saturitatem. *Et bibebat de torrente.* Scilicet non mittebat ei Deus vinum, sed cogebatur bibere de torrente, & ob hoc Deus miserat eũ

H ad torrentem, vt biberet ibi de aqua eius.

An essent veri corui portantes panem & carnes Eliæ, vel Angeli accipientes speciem coruorum. Et in quibus operationibus Angeli ministrant hominibus. Quæst. XV.

QVAERETVR, an isti qui portabant carnes, & panem Elię essent corui, & quomodo portabant, vel vnde. Respondendum, quòd litera vult istos esse coruos. Sciendum tamen, ꝙ possemus dicere istos fuisse Angelos, qui ministrarent Elię ducendo ei cibos, cùm sint Angeli ministri Dei ad omne opus, & ordinantur ad ministerium sal-

I uationis nostrę. Sic patet ad Hebræos primo, scilicet. Sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Potest etiam dici, quòd essent veri corui, quia illi poterant in rostris panem ducere & carnes pro Elia. Quomodocunque tamen dicatur, oportet dici, quòd ipsi Elię appareret effigies coruorum, siue illi essent veri corui, siue Angeli in specie coruorum: nam quamcunque figuram Angeli possunt sibi assumere, cum materia corporalis seruiat eis ad nutum. Videtur tamen magis dicendum, quòd essent corui veri quam Angeli, & hoc fuit, quia ista ministratio erat tanquam inferioris ad superiorem; scilicet quòd ducerent cibos, sicut fa-

K muli dominorum seruiunt eis in cibis. Ideo videtur dicendum, quòd in istis operationibus, quę sunt per modum ministerij, vel seruitij, rarò Angeli hominibus ministrent, eo quòd superiores sunt. Alię autem sunt ministrationes per modum superioris ad inferiorem, sicut liberare a morte, vel a periculis, aut illuminare intellectum nostrum, vel conferre quodcunque aliud beneficium, quod Dominus conferret subdito, & esset honor in conferendo illud & non ministeriũ. Et sic sæpe Angeli ministrant hominibus, apparentes eis, & prænunciantes aliqua ex parte Dei ad salutem animarum. Sicut Angelus, qui apparuit, & increpuit Israelitas de peccato idolatriæ, & communicationis cum Gentilibus, Iud. 2. Aliquando etiam apparent ad instruendum nos circa actum virtutum, sicut fuit de Ange-

Angelo apparente Gedeoni, Iud.6. & de Angelo apparente patri & matri Samsonis, Iud.13. Interdum etiã apparent ad declarandum ea, quæ non intelligimus, sicut fuit in Daniele, ad quem Deus mittebat Gabrielem in specie viri, vt declararet ei visiones, quas non intelligebat Daniel, vt patet Dan.8. & 9. & 10. Sic etiã Angelus præcessit Israelitas in columna nubis, oñdendo eis viam, Exod.14. & in multis alijs Angeli apparẽtes hominibus ministrauerunt: In qua ministratione, non erant ipsi, vt inferiores, sed vt superiores, ministrare tamen cibos est inferioris ad superiorẽ, ideo Deus non dignatus est, quòd Angeli ministrarent hominibus in hoc, saltem tempore veteris testamenti. Si autem postea in similibus ministrauerint existente nouo testamento, ambiguum est, & dato quòd ministrauerint, esset hoc propter maiorem excellentiam naturæ humanę nunc quam tunc, sed magis credendum est, quòd non ministrauerint. Soli autem Christo Angeli ministrare debuerunt in cibo, quia ipse simpliciter erat maior Angelis, non solum in deitate, sed etiã in humanitate, quia humanitas sua glorificata ꝑpter vnionem ad verbum diuinum, maior est Angelis. Hoc etiam probat Apostolus ad Heb. 1. Et propter hoc, cùm Deus vellet, quòd portaretur cibus Danieli existenti in lacu leonum in Babylone, non portatus fuit per Angelum, sed per Habacuc, Dan. 14. Et hoc videtur quasi manifestè: nam Angelus Domini portauit Habacuc de Iudęa per capillum capitis in Babylonem ad lacum leonum cum panibus, & potuisset facilius ipse Angelus portare solum panem, quem ferebat Habacuc in alueolo, non portando ipsum Habacuc in Babylonem, & tamen ne videretur ipse ministrare Danieli, non portauit per seipsum panes, sed tulit Habacuc portantem; & ipse Habacuc locutus est ad Danielem, & dedit ei panes, & Angelus non fuit locutus, sed postea reduxit ipsum Habacuc in Iudęã, Dan.14. & hoc fuit, vt non videretur aliquis hominũ æqualis Christo: nam ipsi per seipsos tulerunt cibos Christo, & assistebant ei comedenti, & ministrabant, Matth.4. poterat autem esse, quòd essent isti Angeli in effigie coruorum, & hoc vt Elias non crederet Angelos sibi ministrare, sed coruos.

Sed obijcietur, quòd Angeli ministrabant Iudæis in deserto, quia ipsi faciebant manna, quod comedebant Hebręi, vt patet cum dicitur Psal.77. Panem angelorum manducauit homo, & intelligitur ibi de manna.

Respondendum, quòd Angeli faciebant manna, quod comedebant Hebręi, tamen non dicebantur ex hoc ministrare Hebręis; quia tunc diceretur, quòd Deus ministraret nobis, quia ipse facit segetes oriri de terra, & omnia de quibus alimentamur, sed non dicitur ministrare nobis. Etiam ministrare alicui in cibo, est præsentare ei cibum confectum, ita vt nihil restet ei, nisi comedere, & sic faciebant corui Elię pręsentantes ei panem, & carnes, sed non faciebant sic Angeli conficientes manna Hebręis, quia solum conficiebãt illud per noctem in aere, & in aurora cadebat per circuitum castrorum in modum pruinæ, Exod. 16. & non præsentabant ipsi illud Hebræis, nec apparebant eis, sed Hebræi in aurora egredientes de castris, colligebant manna iuxta mensuram gomor, & deinde coquebant illud in olla, frangentes prius lapidibus molaribus, vel terentes in mortario, & cum coxissent in olla, & reduceretur in pastam, formabant inde tortulas, de quibus singulis diebus comedebant, Num. 11. & sic ipsi ministrabant sibi, & non Angeli eis.

Dicendum vlterius, quòd si isti erant veri corui nõ intelligebant mandatum Domini, nec Deus aliquid eis mandabat, quia stultum esset loqui lapidibus, & li-

A gnis, sed inclinabat Deus coruos aliquos ad hoc, ꝙ quotidie ferrent ipsi Eliæ panem, & carnes. Nã Deus, qui est Dominus totius naturæ, potest facere quamcunque impressionem in re naturali ab eo condita. Etiam Deus mouet cor hominis quocunque vult, quia Cor hominis est in manu Domini, & quocunq; voluerit vertet illud, Prou. 21. a fortiori ergo poterit mouere brutorum inclinationes quocunque voluerit, & sic faciebat in coruis.

Sed obijcietur, quia Angelus Domini portauit Eliæ panem subcinericium, & vas aquæ inf.19.

Dicendum, quòd nõ fuit propriè ministratio, quia Elias non vidit quando sibi ducebatur, sed quando surrexit de somno, vidit apud se panem, & aquam; & ta-
B men ad perfectam ministrationem requirebatur, ꝙ vidente Elia ista præsentarentur ei, nunc autem ipse non vidit, quis tulisset hęc, ideo dicendum sicut sup. de Angelis conficientibus manna.

Vnde ducebantur panes, & carnes Eliæ, & an essent miraculosè creata, vel ducerentur de aliquo loco, in quo erant reposita, & quare Deus non faciebat ferri vinum.

Quæst. XVI.

QVAERETVR vlterius, qui sibi erant isti, qui portabantur Eliæ quotidie, & vnde portabantur. Respondendum, quòd isti cibi poterant esse facti diuinitus, sicut Deus quotidie facie-
C bat manna in deserto per Angelos pro Iudæis, ita quotidie crearet, vel faceret panem aliquem & carnes, vt ducerentur Eliæ.

Vel potest dici, quòd isti panes & carnes erant naturales, scilicet quia aliquis habebat ista in cibum pro se parata, & Deus faciebat illa duci Eliæ per coruos, sicut fecit, quòd cibus, quem parauerat Habacuc messoribus suis, portaretur in Babylonem pro Daniele, vt patet Dan.14. Et tunc dicendum, quòd si isti erant Angeli, qui portabant istos cibos in figura coruorum, ꝙ facile erat eis ingredi in domum Achab, & capere de cibis regijs quotidie pro Elia, & dato, quòd reperiretur in cibis domus regis quotidie aliquid deficere, nõ
D poterat videri, quis illud auferebat, quia etiam præsentibus ministris regis, & diligenter attendentibus, ne quis tolleret de cibis quid, quasi Angeli auferrent nõ videntibus eis, & deferrent ad Eliam. Si autem dicatur, quòd erant veri corui, difficile erit assignare, quomodo ipsi possent introire in aliquam domum quotidie pro cibis, & non viderentur, potissimè quia illo tẽpore propter magnitudinem famis cibi tenerentur in magna custodia.

Dicendum ergo videtur istud rationabiliter, quòd isti, qui portabant cibos, essent veri corui, cum Deus dicat hic, quòd præcepit coruis, vt pascerent eum, & tamen isti non ingrediebantur in aliquam vnam domum, vel plures ad capiendum inde cibos, sed Angelus Dei quotidie acciperet bis de cibis regis Achab, &
E poneret in aliquo loco certo in deserto, vbi manebãt illi corui, & ponebat cibos, illo tempore, quo expediẽs erat, ferri illos ad Eliam; & videntes corui cibos appositos in loco suo, ducebant illos ad Eliã, quia Deus inclinabat eos ad hoc, quòd ducerẽt cibos illuc, & sic corui nunquam recederent de deserto, nec variarent loca, de quibus cibos ducere debebant.

Quòd autem isti cibi essent de domo regis Achab satis verisimile est, scilicet quòd potius Deus vellet punire illum, subtrahendo illi bis quotidie cibos in pœnam peccati, quam alicui pauperi de terra Israel: potissimè, quia tunc cibi preciosi valde erant propter magnam famem. Quòd autem isti cibi ducerentur ab Angelis ad aliquem locum in deserto, de quo corui

duce-

ducerent ad Eliam, satis verisimile est, quia sic etiam Deus iubens Abrahę immolare filium suum Isaac, parauit ei quendam arietem hærentem cornibus inter vepres, Gen. 22. de illo autem manifestum est, quòd per Angelos positus fuisset in loco illo, quia ibi nunquam fuerant arietes, nec erat locus dispositus ad habendum arietes: maximè quia ille aries inuentus est hærens cornibus inter vepres. Considerãdum etiam, quòd verisimile est, quòd cum illi corui pascerent Eliam quotidie, quòd ipse pasceret eos, dando eis reliquias ciborum suorum, vel Angeli darent eis cibos pro se, vt semper manerent in officio ministrandi Eliæ, quamdiu opus esset. Et istud officium habuerunt corui, dum mansit Elias apud torrentem Carith. Postea vero nunquam Angeli duxerunt carnes ad locũ vbi erant corui, & ipsi nihil inuenientes ibi, non redierunt postea ad torrentẽ Carith, vbi solebat esse prius Elias. Etiam Deus non inclinabat illos ad hoc, quòd irent vltra ad Eliam, ideo dato, quòd ibi inuenirent carnes, non portauissent eas ad Eliam, sed ipsi comederent eas.

Quare non fecit Deus vinum ferri Eliæ. Quæst. XVII.

QVAERETVR vlterius, quare Deus non faciebat ferri vinum Eliæ, cum ferret ei carnes & panem. Respondendum, quòd hoc fuit propter duo. Primò, quia poterat Elias conuenienter sustentari, habendo panem & carnes, & non habendo vinum, cum haberet aquam de torrente: Deus autem solum volebat prouidere Eliæ in necessarijs, ideo solum dedit panem & carnes.

Sed dicetur, quòd etiam in solo pane poterat Elias sustentari: sic enim dicitur Eccl. 29. Initium vitæ hominis panis & aqua.

Respondendum, quòd licet possit homo sustentari aliquanto tempore in pane & aqua, tamen diminuitur corpus, & salus, maximè in cholericis propter caliditatem, & siccitatem complexionis, ideo si aliquanto tempore viuunt hoc cibo solo, est vita difficilis: Deus autem nolebat Prophetam suum innocentem fame cruciare, cum illa fuisset inducta in pœnam peccatorum, ideo prouidit ei sufficienter, dans panem, & carnes. Secundum & principale fuit, quia corui ferebant cibos Eliæ, & ipsi poterant portare panem & carnem in rostris, & tamen non poterant portare vasa vinaria. Hoc autem satis apparet, siue illi essent corui veri, siue Angeli in specie coruorum. Quia si essent veri corui manifestum est, quòd non poterant ferre vasa vinaria in rostris, vel vnguibus. Si autem essent Angeli in specie coruorum, poterant quidem ferre vasa vinaria etiam magna, & tamen non expediebat, quòd ferrent. Causa huius est, quia si Angeli laterẽt in specie coruorum, hoc fieret, vt non putaret Elias sibi ministrari ab Angelis, sed a coruis, vt non reputaret se magnę dignitatis, sed si portarent illi corui vasa vinaria in rostris, vel vnguibus, cognosceret Elias, quòd non erant isti corui, quia non poterant hoc facere corui, ideo putaret illos esse Angelos, & hoc Deus volebat euitare, ideo non debuit portari vinum Eliæ per coruos, vel Angelos, & ista fuit causa potissima.

Cum ferrentur quotidie carnes Eliæ, quid comedebat diebus ieiuniorum, & in festo Azymorum. Quæst. XVIII.

QVAERETVR vlterius, cum quotidie ferrentur panis & carnes Eliæ mane, & vespere, quid comederet in diebus ieiuniorum. Aliquis dicet, quòd

F Deus absoluebat Heliam nunc a ieiunijs, quia in tempore necessitatis, nulla lex obligat, & sic cum esset Helias in deserto, vbi nullum cibum poterat habere, licebat ei comedere quodcunque posset habere, & tamen non poterat habere ibi nisi panem, & carnes, ergo licebat ei comedere.

Sed ista ratio non stat, quia si esset aliquod ieiunium necessitatis, & Elias non haberet nisi panem, & carnes, non licebat ei comedere carnes, sed solo pane vesci debebat, hoc autem dico, si essent ieiunia, quæ sic obligarent sicut ieiunia nostra.

Dicendum ergo, ꝙ ista quæstio sublata erat inter Iudeos, quia inter eos non erat aliquod ieiunium, nisi vna die ĩ anno. s. decima die Septembris, quę erat dies
G propitiationis, & in illa die tenebantur omnes Israelitæ affligere animas suas, quia qui non affligeret se die illa periret de populo Dei Leui. 16. & 33. Sed Hebræi non ieiunabant sicut nos: Nam die illa, qua ieiunabant, nihil comedebant. s. quia a solis occasu diei noni Septembris, vsq; ad solis occasum diei decimi, non comedebant, & iste erat vnus dies integer: ideo in diebus ieiuniorum non comedebant cibos carniũ quotidianos, nec aliquid aliud, & sic non est quæstio aliqua de Elia, quid ipse comederet in diebus ieiuniorum. Sed obijcietur, ꝙ Hebręi haberẽt multa ieiunia necessitatis, quia Zacha. 8. ponuntur saltem quatuor ieiunia. s. ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi. Dicendũ, ꝙ
H ista ieiunia fuerũt introducta ab Israelitis propter aliquas tristitias, & mala, quæ eis deuenerunt, & nõ fuerunt a Deo instituta: Quod satis patet ibidem, cum dicitur: Hæc dicit Dominus, Ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudium, & in solemnitates præclaras, veritatem tantum, & pacem diligite. & sic videtur, ꝙ propter aliqua mala, quæ acciderant Israelitis, fuerant instituta ista ieiunia, & Deus promittit, ꝙ si diligerent pacem, & veritatem, ipse mutaret ieiunia in festiuitates præclaras, & sic cessarent tunc ieiunia. Si tamen a Deo instituta fuissent, nõ cessarent, quamquam Israelitæ diligerẽt pacem, & veritatem. Et sic non fuerant ista ieiunia instituta tempore E-

Ieiunia Iudæorum non erãt sub præcepto.

I liæ, & sic non tenebatur ipse ad ea, vnde non est quæstio de istis ieiunis. Dicendum igitur, ꝙ dato, ꝙ Israelitæ haberent multa ieiunia necessaria, & essent talia, qualia sunt nostra. s. ꝙ semel in die comederem⁹, abstinendo a carnibus, & ab eis, quæ a carnibus sementinam ducunt originem, non cogeretur Elias ieiunare, sed faceret sicut corui faciendum admonerent. Nam si corui illis diebus ducerent panem, & carnes, licebat ei comedere panem, & carnes, quia manifestum est, ꝙ ista veniebant a Deo, cùm Deus dixisset Eliæ, ꝙ corui pascerent eum, sed omnia, quæ Deus nobis dat ad cibum, sunt licita in quocunque tempore dederit, quia ipse, qui condidit legem de ieiunijs, potest in ea dispẽsare, vel eam auferre in totum, ideo

Determina.

K licitum erat comedere, qđ ipse specialiter dabat. Immo dicendum, ꝙ si in aliquo die ieiuniorum misisset Deus Elię per coruos panẽ, & carnes, & ipse propter obseruantiam legis abstineret a carnibus, superstitiosus esset, cum Deus pro illa die specialiter mitteret ei carnes, ideo potius peccaret, abstinendo a carnibus, quàm comedendo. Sed non erant talia ieiunia inter Hebræos tunc, sed vnicum solum, & in die illa, nihil licebat comedere Israelitis, & in vespere diei. s. post solis occasum, licebat eis comedere carnes, & quicquid vellent. Si tamen in illa die mitterentur Eliæ panis, & carnes, debebat comedere non obstante ieiunio, quia Deus absoluebat eum ex causa supra assignata.

In

In festo azymorum quid comedebat Elias. *Quæst. XIX.*

QVAERETVR vlterius de illis diebus, in quibus erat festum azymorum, & phase, quid comedere debebat Elias. Et dubium est in duobus. Primum est, quia quartadecima die mensis primi debebant Israelitæ comedere agnum Paschalem ad vesperum de necessitate, Exod. 12. & Leu. 23. Secundum dubium est, quia per septem dies debebāt comedere azyma, & siquis comederet fermētatum, occidendus erat, prçallegatis cap. Elias autem non habebat agnum Paschalem, quid ergo comederet? etiā non habebat panes azymos, nunquid ergo comederet fermentatum? Ad primum dicendum, ꝙ lex non obligabat aliquem ad impossibile, sed Elias non poterat habere agnum Paschalem: ergo non peccabat, non comedendo. Hoc patet, quia non solum obligabantur Israelitæ comedere agnum Paschalem die 14. mensis primi, sed etiam ire illa die in locum Sanctuarij, Exod. 23. & 34. & tamen Elias non obligabatur ire in Sanctuarium, immo si iret in Sanctuarium, peccaret mortaliter, quia Deus iusserat ei, quòd maneret absconditus in torrente Carith, sup. in litera. Etiam tenebantur Israelitę ire tribus tpibus per annū in Sanctuarium, eisdē c. & tñ non tenebatur Elias aliqua vice istarum ire illuc, quia peccaret, vt dictum est. Item non solum debebant Israelitę comedere agnum Paschalem die 14. mensis primi, sed etiam obligabantur occidere agnum illum in Sanctuario, & comedere in loco Sanctuarij, in alijs autem locis terræ Israel non erat licitum comedi agnum, Exod. 34. & Deut. 16. sed Elias non poterat ire in Sanctuarium, quia peccaret eundo: ergo non solum non obligabatur comedere agnum Paschalem, sed econtrario magis obligabatur, non comedere illum. Ad secundum dicendum, ꝙ de hoc videretur maior difficultas, eo ꝙ dato, ꝙ Elias non posset habere panem azymum, poterat seruare legem, non comedendo panem fermētatum, quia lex non obligabat ad comedendum azymum, sed ad non comedendum fermentatum, poterat autem Elias abstinere a fermentato, & sic seruaret lęgem.

De agno Paschali.

Dicendum, quòd si Elias posset viuere sine fermentato, & azymo, non habendo azymum, teneretur nō comedere fermentatum. Si tamen non posset viuere, licebat ei comedere fermentatum. Istud autem est generaliter verum, sed non in casu Eliç: vtpote si aliquis Hebrçus in diebus azymorum casu esset in aliquo loco, in quo non posset habere panes azymos, tenebatur abstinere a fermentatis, si comedēdo aliquid aliud poterat viuere, si tamen non poterat, licebat ei comedere fermentatum, quia lex rationabilis est, & nō obligat hominem ad mortem per abstinentiam cibi. In casu autem Eliæ dicendum, quòd licebat ei comedere quicquid Deus sibi mitteret, siue esset fermentatum, siue non, quia cum Deus specialiter & pro diebus illis daret sibi tales cibos, dispensabat secum in lege vetante fermentatum. Immo si Elias vellet abstinere a fermentato diebus azymorum, & propter hoc non comederet tunc de pane fermentato, quem corui ferrent sibi, videretur esse superstitiosus, vt supra declaratum est.

Quare Deus non sustentauit Eliam sine cibo sicut Moysen quadraginta diebus. *Quæst. XX.*

QVAERETVR vlterius, quare Deus non sustentauit Eliam sine cibo toto isto tempore, sicut sustentauit Moysen bis quadraginta diebus in monte sine cibo, vt patet Exod. 34. & Deut. 9. & 10. Ad hoc rñderi poterat, ꝙ non erat

A quærenda ratio de isto, quia ista facit Deus ex liberalitate sua, ideo non est reddenda ratio de illis, quia beneficia sine meritis sunt. Secus autem, quando Deus dispensat aliquid nō ex beneficio, sed ex iustitia, quia de illo potest reddi causa. Secūdò dici potest, ꝙ Deus fecit hoc, quia noluit facere Eliam çqualem Moyse. Nam ꝙ Moyses. 40. diebus mā serit sine cibo, & hoc per duas vices, pertinuit ad magnam excellentiam, quam Deus voluit ostendere in illo. Sic etiam dedit ei, ꝙ facies eius fulgeret nimis, ita vt nō possent Israelitæ intueri vultum eius præ fulgore, sed ponebat ante faciem suam velamē, cum loqui deberet eis, & sic audiebant verbum eius, Exo. 34. & 2. ad Corinthi. 3.

B istud autem nulli vnquā prophetæ datū est. Sic fortè noluit Deus concedere Eliæ, ꝙ maneret sine cibo tribus annis & 6. mensibus, quibus durauit fames, quia tunc esset maior Moyse in hoc. Iam tamen dictū fuerat Deuterono. vlti. ꝙ non surrexit vltra in Israel propheta sicut Moyses, quē nosceret Dominus facie ad faciē i. ad quē Deus tam familiariter se haberet. Tertiò dici pōt, ꝙ Moyses fortè non comedit, nec bibit in illis 40. diebus, eo ꝙ continuè loquebatur cum Domino, & nōn poterat vacare cibo, & potui. Sic dicitur Exo. 34. ꝙ erat facies eius cornuta ex cōsortio sermonis Dñi, sed Elias non loquebatur nunc assiduè cum Domino, ita vt non posset vacare cibo, & potui, ideo Deus misit ei cibos per coruos. Quartò dici potest, ꝙ

C hoc factum est, tāquam prçambulū quoddā ad aliud, quod Deus volebat facere per Eliā. s. volebat eū mittere in Sareptam Sidoniorum, ad faciendum tria notabilia. Primū, ꝙ aleret mulierē Sareptanā, quç fame peritura erat. Secundum erat, ꝙ Deus multiplicaret farinam in hydria mulieris, & oleū in lecytho ad verbum Eliæ. Tertium erat, ꝙ Elias suscitaret filium mulieris illius. Ista omnia venerunt ex hoc, ꝙ missus est Elias in Sareptam, vt aleretur ibi a vidua. Si tamē prçcedenti tempore Elias non comedisset, non oportebat, ꝙ desiccato torrente mitteretur in Sareptam, vt aleretur ibi, ergo fuit conueniens nunc pasci a coruis Eliam, vt esset istud prçambulum, ad mittendum eū in Sareptam. Quintò dici potest, ꝙ Deus fecit hoc, ad

D ostendendum diuersa genera potentiæ suç. Nam iā ostenderat in Moyse, ꝙ ipse poterat hominem sine cibo conseruare, nunc verò volebat ostendere in Elia, ꝙ poterat homini non habenti cibum, illum miraculosè dare.

Elias, quid egerit apud torrentem. *Quæst. XXI.*

QVęretur vlterius, quid faciebat Elias, cum esset magno tempore latens apud torrentē Carith. Respondendum, ꝙ Elias nō fuit illuc ire iussus, vt ibi aliqd faceret, sed vt ibi lateret, ne inueniret eū Achab, nihil ergo habebat agendum, nec tamē ociosus erat,

E quia sicut vir habens literas, ociosus esse non potest, si nolit, & tunc minus ociosus est, quando solus est, a fortiori vir ille tam eleuatæ contemplationis, & cognitionis Dei, non poterat esse ociosus. Nam sępe Deus ei loqueretur, cum propheta esset, & quando Deus non loqueretur ei, ipse contemplaretur, & aliquando angeli ei apparerent, ita vt nullum tempus ei sine opere laberetur. Et si dicas, quid agebat? Dicam ꝙ illud agebat, quod nunc agit manens in paradiso terrestri. Constat enim eum ibi esse, quia tulit illum Dominus in curru igneo, sequen. li. c. 2. constat tamē, ꝙ ibi ociosus non est, quia ocium magna imperfectio est, & tamen ibi nihil agendum habet, nisi intelligere, & sumere cibum, nisi aliter velimus dicere, de quo magis declarabitur sequen. libr. cap. 2. *Post dies autem*

autem siccatus est torrens. Idest post dies multos. Nescitur tamen quot fuerint isti dies. Satis tamen dici potest, quòd essent quasi tres anni, quia tribus annis, & sex mensibus durauit ista fames, Iacobi vltimo, & quadam particula istius temporis mansit Elias apud viduam Sareptanam, vt patet inf. *Non enim pluerat super terram.* Idest fuit desiccatus torrens, quia non pluerat toto tempore, quo mansit apud eum Elias. *Factus est ergo sermo Domini ad eum.* Scilicet postquam desiccatus est torrens, & non poterat ibi manere Elias, quia non habebat aquam, Deus locutus est ei ostendens, quò ire deberet.

Surge, & vade. Hic ponitur tertium, in quo Elias
Elias mittitur in Sareptā ad viduā a vidua Sareptana suscipitur. Et diuiditur in duas, quia primò a vidua deuotè suscipitur. Secundò filius eius G
mortuus suscitatur, ibi *Factum est.* Circa primum dicitur. *Surge, & vade in Sareptam Sidoniorum.* Idest iam non potes manere hic, ideo surge, & vade in Sareptā, vt ibi pascaris. Et vocatur Sarepta Sidoniorum, quia est in terra Sidoniorum. *Et manebis ibi.* Scilicet non recedas inde ad alia loca, quia ibi pascam te. *Præcepi enim ibi mulieri viduæ, vt pascat te.* Non est sensus, quòd Deus præceperat viduæ, vt pasceret Eliam, reuelando ei, quòd Elias venturus esset ad eam: nam ipsa nesciebat aliquid, quando Elias iuit ad eam, & petiuit, vt daret sibi paululum panis, ipsa autem respondit, se nihil habere, nisi parum farinæ pro se, & filio suo, si tamen Deus dixisset ei de Elia venturo ad ipsam, non responderet ei sic: sed dicitur Deus præcepisse viduæ, vt pasceret eum, idest quòd Deus disposuerat, q̃ apud illam viduam pasceretur. Sic dicitur supra, quòd Deus præceperat coruis, vt pascerent eum. & tamen manifestum est, quòd nihil locutus fuerat coruis, cum corui non possint intelligere vocem loquentis, sed disposuerat, vt per coruos pasceretur. H

Quare Deus non fecit, quòd non siccaretur torrens. Quæst. XXII.

QVAERETVR, cùm Deus supernaturaliter benefaceret Eliæ mittendo ei cibum per coruos apud torrentem Carith, quare etiā non fecit supernaturaliter, quòd torrens ille non siccaretur. I

Respondendum, quòd hoc non expediebat propter duo. Primò quia si torrens ille semper habuisset aquam toto tempore famis, cùm alia loca aquarum desiccata essent, vbi erant maiores torrentes, & flumina, mirarentur Israelitæ, vnde hoc proueniebat, & inquirerent caput illius torrentis, & inquirendo inuenirent Eliam. Secundum erat, quia hoc repugnabat dispositioni Dei: nam ipse disposuerat mittere Eliam in Sareptam, ad faciendum illa tria bona, quæ supra posita sunt, si tamen non desiccaretur torrens, non iret Elias in Sareptam Sidoniorum, ideo conueniens fuit, vt Deus permitteret torrentem siccari, vt iret Elias, ad alendum viduam Sareptanam, immo si torrens naturaliter non desiccaretur, antequam finiretur farina viduæ, Deus exsiccasset torrentem supernaturaliter, & iussisset Eliæ ire ad viduam, vt pasceretur, ne deficiente farina in hydria viduæ, moreretur ipsa, & filius suus, sicut ipsa dixit ad Eliam venientem, quòd ibat ad faciendum modicum pulmenti pro se, & filio suo, vt comederent, & morerentur. K

Sarepta de qua terra esset. Quæst. XXIII.

QVAERETVR vlterius, an Sarepta esset de terra Israel, vel esset in terra Gentilium. Respondendum, quòd Sarepta erat in terra Sidoniorum, qui Gentiles erant, ideo vocatur Sarepta Sidoniorum. Et erat ista ciuitas parua inter Tyrum, & Sidonem, & iuxta eam erat sylua quædam, quæ etiam vocabatur Sarepta, vt ait Iosephus 8. Antiq. Ista autē ciuitas de sortibus filiorum Israel erat, eo quòd erat in terra Tyri, & Sidonis, & tamen Tyrus, & Sidon, & territoria sua erant in terra Chanaan, & consequenter cadebant in sortibus Israelitarum, vt declaratum est s. 5. non tamē tenebatur ista ciuitas ab Israelitis, nec vnquam possessa fuerat ab Israelitis, vnde ista mulier Gētilis erat, sed colebat Deum. Quòd autem esset ciuitas Gentilium patet, quia Luc. 4. probans Christus, quòd Prophetę non sunt accepti in patria sua, & ob hoc potius faciebant virtutes ad alienigenas, quam ad viros de terra sua, dicens, In veritate dico vobis multę viduę erant in diebus Eliæ in Israel, quando clausum est cęlum annis tribus, & mensibus sex, cùm facta esset fames magna in omni terra, & ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sareptam Sidonię ad mulierem viduam: ergo videtur, quòd illa mulier nō erat de Israel, cùm dicatur, quod ad nullam viduarum Israel missus est Elias. Item patet hoc ex exemplo sequenti: nam dixit Christus, Multi leprosi erant in Israel sub Elisęo Propheta, & nemo eorum mundatus est, nisi Naamā syrus. Iste autem alienigena erat: ita ergo mulier Sareptana, cum illa exempla inducantur ad eundem finē. Item patet ex intentione Christi, quia ipse volebat ꝓbare, quòd Prophetę potius faciebant virtutes inter extraneos, quam inter suos, si tamen mulier Sareptana non esset Gentilis, non applicaretur proposito suo, ideo Gentilis erat. Sed obijcietur, quòd mulier Sareptana esset in terra Israel, & de Iudęorum stirpe, quia Ionas Propheta fuit filius eius, scilicet iste puer qui suscitatus est per Eliam, vt ait Hier. in prologo super Ionam, & tamen Ionas fuit de populo Hebręorum, vt patet Ionę 1. ergo mater sua erat Hebręa. Respondendum, quòd mater Ionę non fuit ista mulier Sareptana, vt inf. declarabitur in quadam quæst. Sed adhuc obijcietur, quia fames fuit prænunciata solùm super terram Israel, & tamen fames erat in Sarepta, vt patet in litera: ergo erat de terra Israel. Dicendum, q̃ erat in terra Israel, sed non tenebatur ab Israelitis, sed a Sidonijs. Vel quòd ista siccitas tetigit aliqua loca coniuncta terræ Israel, sed principaliter Israel, & sic erat Sarepta.

Elias ad quid missus est ad mulierem Sareptanam. Quæstio. XXIIII.

QVAERETVR vlterius, ad quid missus fuit Elias ad mulierem Sareptanam. Aliquis dicet, quòd hoc fuit, vt pasceretur ab ea, quia Elias iam non habebat cibum nec potum.

Sed dicendum, quòd non stat, quia si propter hoc fuisset missus, potius mitteretur ad aliquem alium virum de Israel, vel de Gentilibus, qui diues esset, & posset melius pascere Eliam, quam mulier illa, quia illa non habebat nisi modicum farinę pro se, & filio suo, quando iuit Elias, vt patet inf.

Dicendum igitur, quòd quamquam Elias iret, vt pasceretur ab ista muliere, magis tamen ibat ad pascendum eam, & in hoc Deus voluit benefacere isti mulieri valde, plusquam omnibus viris, & mulieribus Israel. Nam ipsa iam consumenda erat fame, cum filio suo, quia non habebat nisi modicū farinę in hydria,

dria, & iam putabat se certissime perituram fame, vnde dixit ad Eliam. En colligo duo ligna, vt ingrediar, & faciam illud mihi & filio meo, vt comedamus & moriamur, idest postquam comederimus, moriamur fame, quia iam nihil habemus vltra, ꝙ comedamus. Deus autem benefecit ei multiplicando farinā in hydria, & oleum in lecytho, vt nūquam minueretur vsque ad diē, quo cessaret fames. Fuit etiam aliud maius beneficium, quia filius viduæ moriturus erat febribus, & si non esset ibi Elias, omnino maneret mortuus, Elias autē suscitauit eum. Istud autem voluit, quia ista mulier erat Deo deuota, & voluit Deus ei benefecere, nam ad quamcunque aliā misisset Eliā Deus, contulisset ei istud beneficium. s. ꝙ toto tempore famis abundaret panibus. Quod autem Deus miserit Eliam ad mulierem principaliter ad benefaciendum mulieri, patet Lucæ 4. vbi Christus dixit, ꝙ prophetę potius faciebant virtutes extra terram suā quam in illa, inquiens, In veritate dico vobis, multæ viduę erāt in diebus Eliæ in Israel, quādo clausum est cælum annis tribus & mensibus 6. & ad nullam illarū missus est Elias, nisi in Sareptam Sidonię ad mulierē viduam.

An multo tempore mansit Elias in domo mulieris Sareptanæ. Quæst. XXV.

QVAERETVR vlterius, an Elias semel, aut pluries pastus fuerit in domo mulieris Sareptanæ. Aliquis dicet, ꝙ semel tantū, quādo fecit pugillum de farina mulier illa pro Elia, & pro se, & pro filio suo. Sed dicendum, ꝙ Elias mansit multo tēpore in domo mulieris illius. In quo sciendum, ꝙ fames durauit super terram tempore Elię annis tribus, & mensibus 6. Luc. 4. & Iaco. vlti. & quadam parte istius temporis stetit Elias apud torrentem Carith. s. quousque desiccatur est torrens, reliqua parte temporis mansit apud viduam Sareptanam, vnde quando Elias iussus est a Domino in fine istius temporis apparere coram Achab, vt cessaret fames, ipse erat in domo mulieris Sareptanæ. Quod autem multo tempore ibi pastus sit, apparet, quia Deus dixit ei quando erat apud torrentem Carith, Vade in sareptā Sidoniorū, & manebis ibi, ergo debebat ibi manere toto tempore, quo duraret fames, si autē solum semel debuisset ibi comedere, non diceret Deus, & manebis ibi, Item quia dicitur immediate: pręcepi enim ibi mulieri viduæ, vt pascat te, ergo referendo istum pastū ad manere, de quo supra dicebatur, oportebat, ꝙ multo tempore ibi pasceretur. Itē quia infra dicitur, factum est post hęc, ęgrouit filius mulieris, & Elias suscitauit eum mortuum, ergo vr̄, ꝙ manserat ibi Elias aliquanto tempore, postquā prima vice comedit de pugillio farinę. Item quia infra dicitur, tulitque eum de sinu illius, & portauit in cęnaculum vbi ipse manebat, ergo videtur, ꝙ Elias in domo viduæ morabatur. Item quia dixit Elias ad Dominum, Domine Deus, viduam, apud quam ego sustentor, afflixisti, ergo ibi sustentabatur Elias, manēs per multos dies. Dicēdum igitur, ꝙ Elias veniens ad mulierē nunciauit ei, ꝙ non debebat deficere de hydria eius farina, & de lecytho eius oleū, vsque ad diē quo Deus daret pluuiam, & etiam reuelauit ei, ꝙ Deus iusserat, vt maneret apud illam, & aleretur toto tempore famis, & tunc ipsa dedit Elię in domo sua cœnaculum quoddā, vbi Elias manebat, & dormiebat, vt patet infra cum dicitur, ꝙ ipse tulit puerum mortuum in cęnaculum, vbi ipse manebat, & posuit super lectū suū. Et sic mansit Elias in Sarepta quousque Deus iussit ei ostēdere se regi Achab. *Cumque venisset ad portam*

A *ciuitatis*. Idest quando venit Elias ad portam Sareptæ vrbis. *Apparuit ei mulier vidua colligens ligna.* Ista mulier vidua erat, apud quam mansurus erat Elias, & Deus fecit, ꝙ ipsa occurreret Elię apud portam vrbis, vt nō cogeretur Elias inquirere illā per vrbem, colligebat autem ligna aliqua parua apud portam vrbis, sicut colligere solent pauperes fragmēta lignorum. *Et vocauit eam*. Scilicet clamauit ad illam, quia ipsa iam collectis lignis recedebat in domū. *Dixitque ei, Da mihi paululum aquæ in vase, vt bibam.* Petiuit Elias nunc aquam, & postea petiuit panem, quia maius erat. *Cumque illa pergeret, vt afferret.* Scilicet ista mulier prompte obediuit, eundo in domum suam pro aqua pro viro isto, de

B quo nesciebat, quis esset, vel vnde. *Clamauit post tergum eius dicens, Affer mihi obsecro & bucellam panis in manu tua.* Iste est modus eorum, qui non audent simul plura petere prę verecundia, ut cum petiuerint vnum, & cōcessum fuerit, petunt aliud.

Quomodo petiuit Elias aquam vel panem a muliere reperta apud portam, quia nesciebat, an illa esset, ad quam Deus eum mittebat. Quæst. XXVI.

QVAERETVR, quomodo Elias petiuit aquā vel panem ab ista muliere, quia poterat esse, ꝙ non esset ista, ad quam mittebat eum Deus & sic erraret, quia non multiplicaretur panis

C nec oleum in domo sua, si non esset illa, de qua Deus loquebatur, & sic est dubium, an cognouerat illam esse, de qua Deus dixerat, & si cognouerat, quomodo cognouerat.

Respondendum, ꝙ quando Elias accedens ad portam vrbis, vidit mulierem istā, sciuit illā esse, de qua Deus locutus fuerat, alioqn non locutus fuisset ad ipsam, quia esset in vanum sermo suus. Modus autem cognoscendi illam fuit, secundum ꝙ vult Ra. Sa. per postulationem aquę. s. ꝙ Elias, quando accessit ad vrbem, nō cognoscebat, quę esset mulier, de qua Deus dixerat, ideo orauit ad dominū, ꝙ ostenderet ei illam sub hoc signo. s. ꝙ quęcunque mulier ei petenti aquā sponte tribueret esset illa, ad quam Deus miserat eū.

D Credidit autem, quòd Deus exaudiuisset orationem eius, ideo quando venit ad portam vrbis, & inuenit mulierem illam colligentem ligna, petiuit ab illa aquam, volens experiri, an illa esset, quam Deus parauerat ei: & videns quòd sponte pro aqua iret, locutus est ei, quòd daret sibi panem, sciens quòd ista erat, apud quam pascendus esset. Simile fuit de Eliezer seruo Abrahæ, quando iuit in Mesopotamiam Syriæ ad quærendum vxorem pro Isaac, dixit, Domine Deus occurre mihi hodie, & fac misericordiam cum Domino meo Abraham: igitur puella cui dixero, Inclina hydriam tuam vt bibam, & illa responderit, Bibe, quin & camelis tuis dabo potum: ipsa est quā præparasti seruo tuo Isaac. & per hoc intelligā, quòd feceris misericordiam cum Domino meo.

E Sed iste modus licet aliqualiter posset stare, tamen non est conueniens: quia iste modus non causat magnam certitudinem, eo quòd ille, qui sic orat, nescit, an a Deo exaudiatur oratio sua, ideo signum est insufficiens. Eliezer tamen seruus Abrahæ non potēs habere aliam certitudinem, commisit se huic signo, Elias tamen erat propheta, cùm Deus ei sępe loqueretur, & poterat aliter certificari. Item Elias non auderet prænūciare aliquid futurum mulieri, si non cognosceret eam esse, ad quam Deus mittebat illum sub maiori certitudine, quia poterat errare.

Ideo dicendum, quòd Deus reuelauit Eliæ, quando venit apud portam vrbis, & vidit mulierem, quòd illa erat, ad quam mittebat eum. Et patet hoc ex simili.

mihi. Nam illico, cùm peteret Elias panem, & mulier negaret se habere, dixit Elias, Hęc dicit Dominus: Hydria farinę non deficiet, nec lecythus olei minuetur, & ista dixit Elias immediate, vt petiuit aquã & panem. Et de istis certum est, quòd Deus ei tunc reuelauit, quia alias per signum aliquod de datione aquę non poterat Elias scire, an lecythus olei minueretur, & hydria farinæ. Sicut igitur Deus istud reuelauit ei tũc, ita reuelaret, quòd mulier illa erat, ad quam mittebat eum. Fuit autem modus, quòd quando Elias erat apud torrentem Carith, Deus dixit ei, quòd pascendus erat apud quandam viduam Sareptanam, & quòd iret illuc, sed non dixit ei tunc, quæ erat illa: cum verò accessit ad vrbem, fecit quòd mulier illa occurreret ibi Eliæ, & tunc dixit Deus ei, Ista est de qua dixeram tibi. Simile patet de Samuele. Nam antequam veniret ad eũ Saul, dixerat Deus illi, Cras mittam ad te virum de Beniamin, & vnges eum in ducem super populum meum, & deinde cũ sequenti die stetisset Saul coram Samuele, & non cognosceret eum Samuel, dixit Deus ad Samuelem, Ecce vir, quem dixeram tibi, ipse dominabitur populo meo supra 1. lib. cap. 9. Simile etiam est de reuelatione facta Ahię Siloniti contra Ieroboam, cùm veniret ad eum vxor Ieroboam mutato habitu, dixit Deus ad Ahiam, Ecce vxor Ieroboam ingreditur, idest ista est, quæ nunc ingreditur supra 14.

Elias quare petijt aquam ab ista muliere.
Quæst. XXVII.

QVAERETVR vlterius, ad quid Elias petiuit paulułum aquæ ab ista muliere, cũ iam sciret istam esse, apud quam pascẽdus erat. Rab. Sal. respondet vt supra, s. quòd petiuit aquam ad sciendum, an illa esset mulier, ad quã Deus mittebat eum, sed istud supra improbatum est.

Dicẽdum igitur, quòd Elias sciebat istam esse mulierem, & poterat ei dicere, Deus iussit, vt venirem ad te, & pasceres me, & tamen quia iste modus loquẽdi non erat coloratus, voluit Deus, quòd haberet Elias occasionem loquẽdi ex verbis eius, & ob hoc petiuit aquam, vt ex illa videretur, quomodo mulier respondebat, & sic posset procedere in petitione. Deinde cum mulier promptè iret ad ferendum aquam, Elias clamauit petens panem, & tunc ipsa respondit, se non habere nisi parum farinę & parum olei, volebatque illud facere sibi & filio suo, & morerentur. Tũc Elias habuit locum loquendi propheticè, s. quòd non deficeret farina de hydria eius, nec oleum de lecytho. Sed dicetur, ad quid petebat Elias aquam, quia istud nihil agebat ad hoc, quòd ipse loqueretur mulieri, ea quæ Deus iusserat?

Respondendum, quòd fuit propter duo. Primò propter ordinem petitionum. Nam petentes obseruant istum modũ, quòd prius petant ea, quæ parua sunt, deinde cum viderint fauorem eorum, a quibus petunt, confidunt, & petunt maiora, sic Elias petiuit primo aquam, quia istud erat minimum, quòd poterat mulier dare: deinde petiuit panem, quia istud erat maius donum.

Secũdum est, quia voluit Elias petere aquam prius ad probãdum bonitatem mulieris illius, & vt in hoc ipsa mereretur: nam cum ipsa promptè iret in domum suam, vt daret aquam isti viro, quem nũquam viderat, nec sciebat vnde esset, merebatur. Sic patet Matthæi 10. & Marci 9. scilicet, Quicunque potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, amen dico vobis, Non perdet mercedem suam. Et per hoc ista mulier merebatur, quòd augeretur fari-

F na sua & oleum, & non periret fame ipsa nec filius suus.

Quæ respondit, Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest farinæ in hydria, & paululum olei in lecytho. Apparet ex hoc affectio mulieris ad dandum si habuisset, & tamen nullum panem habebat, sed solum habebat modicum farinæ in hydria, quantum poterat capere pugillus, & sic nõ poterat dare panem mulier Eliæ. Quòd autem vellet dare, si habuisset, apparet ex verbis, quia dixit, Viuit Dominus Deus tuus, quia nõ habeo panem, idest iuro per vitam Dei tui, quòd non habeo. Si tamen

G ipsa non curasset de verbis Eliæ, nec desideraret ei dare panem, si haberet, non curauisset excusare se per ista verba, scilicet, Viuit Dominus, quia ista significãt affectionem. Dixit autem de pugillo farinæ & modico olei, quia miscebat oleum farinæ, & sic conficiebat panem.

En colligo duo ligna, vt ingrediar, & faciam illud mihi & filio meo. Scilicet, etiam ligna non habeo, sed colligo nunc ligna duo, vt commisceam illud modicum farinæ oleo, & factum panem coquam in prunis, & comedamus ego & filius meus. Habebat autem fęmina aliam familiam, & tamen solum expressit hic de filio, quia illum diligebat magis quàm totam familiam.

Vt comedamus, & moriamur. Idest iam non habeo

H spem comedendi aliquid post hoc, quia nihil aliud comedendum habeo in domo mea, ideo postquam comederimus nunc ego & filius meus, nihil nobis restat, nisi expectare mortem. Ex hoc patet quanta sit Dei benignitas, qui in vltimo articulo in quo moreretur, succurrit: nam iam nil restabat mulieri & filio, nisi mori, si Elias tunc non venisset.

Ad quam Elias ait, Noli timere. Ista loquebatur Elias ex parte Dei certificans mulierem, quòd non peritura esset fame, ideo dixit, Noli timere, scilicet, quòd moriaris tu & filius tuus, postquam comederis.

Sed vade, & fac sicut dixisti. Idest fac subcinericium panem mixtum oleo sicut dixisti.

I *Verumtamen mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panem paruulum, & affer ad me.* Idest fac tibi & filio tuo, & tamen prius fac mihi, vt ego comedam, & deinde facies tibi. Et dixit, affer ad me, scilicet, quia Elias volebat manere nunc extra vrbem, vbi inuenerat mulierem, quousque ipsa adduceret ei panem, quanquam postea habebat intentionem introeundi in vrbem, & manendi ibi in domo viduæ, vt pasceretur, & sic postea fecit, vt patet infra in litera.

Elias quare iussit mulieri, quòd prius faceret ei panem.
Quæst. XXVIII.

QVAERETVR, quare Elias dixit mulieri, ꝙ faceret ei prius panem paruulum quam sibi & filio suo.

K Respondet Nicolaus, quòd hoc fuit, quia Elias tunc erat famelicus nimis, & magis necessarius erat sibi cibus quàm mulieri & filio. Vel potest dici, quòd hoc fecit Elias ad probandum mulieris fidem & bonitatem. Nam quanquam Elias diceret mulieri, quòd Deus dicebat, nunquam defecturam farinam, nec oleum de domo illius vsque ad diem pluuiæ: non apparebat adhuc, an ipse propheta esset, vel diceret ista causa fallendi, vt mulier daret sibi cibum, quem habebat pro se, & filio suo. Quòd ergo non habita aliqua alia experientia, mulier consentiret dare illi prius cibum quam sibi & filio suo, & poterat esse postea delusa, magna fides erat, ideo vt mulier ista magis mereretur, tentauit eã

Elias in multis. Et etiam in hoc obediuit, nam prius fecit ei panem quam sibi & filio suo, & per hoc valde meruit.

Tibi autem & filio tuo facies postea. Scilicet postquam ego comedero.

Hæc autem dicit Dominus Deus Israel, hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur. Scilicet hydria, q̄ nihil farinæ habebat ablato illo modico, ꝙ tunc erat ibi, repleta fuit farina, & lecythus parum habēs repletus fuit oleo, & quanquam quotidie acciperetur magna pars farinæ & olei, semper manebat plena hydria & plenus lecythus. *Usque ad diem in qua daturus est Dominus pluuiam super faciem terræ.* Scilicet tunc incipiet minui lecythus & hydria, quia Deus vult, ꝙ miraculū istud solum maneat eo tempore, quo non potest sustentari, nisi miraculose, cum autem venerit pluuia super terram, potest aliter sustētari, ideo deficiet miraculū. Sic factum est de Israelitis, quibus Deus dedit manna in deserto, dum nihil haberent, nec habere possent ꝙ sumerent in cibum, & durauit manna 40. annis vsquequo Israelitæ ingressi sunt in terram Chanaan, & comederunt de panibus regionis illius, nam tunc cessauit manna, vt patet Iosue. 5.

Quomodo hydria, quæ modicum habebat de farina, & lecythus modicum de oleo, subito repleti sunt, & an fuerit per multiplicationem, vel per additionem nouæ quātitatis, & quomodo nunquam minuebatur. *Quæst.* XXIX.

QVAERETVR, quomodo hydria ista, quæ modicum habebat de farina, & lecythus modicū de oleo, subito repleti sunt farina & oleo, & quomodo postea cum semper de hydria & lecytho aliquid deduceretur, nunquam deficiebat.

Respondendū, ꝙ hoc poterat fieri dupliciter. s. per multiplicationem farinę & olei prȩexistentis, vel per adiūctionem alterius farinę & olei. Primo modo, ꝙ non apponeretur aliqua farina ab extra in hydria, nec aliquod oleū in lecytho, sed de illo modico oleo fieret multum, & de illa modica farina fieret multa, ita ꝙ in toto tempore famis, quo fuit Elias apud viduā, nihil comederent, nisi illud modicum farinę, quod prius vidua habebat. s. vnum pugillum, & tamē istud modicum farinę crescebat per extensionem. Sicut cum aliqua res rarefit, incipit occupare maiorē locū quam prius. Differebat tamen, quia quando aliqua res rarefit, non acquirit maiorem quantitatem, sed maiorem extēsionem, ideo non magis nutriret sumpta in cibum res duorum palmorum existēs ante rarefactionem, vel eadem existens quatuor palmorum post rarefactionem, nec etiam magis saturarent quatuor palmi de re rarefacta, quam duo palmi eiusdem rei ante rarefactionem. Hic autem non solum farina & oleum accipiebant maiorem extensionem vel locum, replendo totam hydriam & totum lecythum quam prius, sed etiam recipiebant maiorem quantitatem, ideo magis nutriret, & saturaret hydria plena per miraculum, quam pugillus farinę prȩexistens, quāquam non fuerit ibi posita alia farina, aliunde ducta, vel nouiter creata. Sed erat hic aliqua similitudo ad augmentationem, quę fit naturaliter, nam augmētatio est ad maiorem quantitatem. 5. Physico. & istud non est per rarefactionem rei ad habendum maiorē extensionem & locum, quia res rarefacta non dicitur augmentata, & res condensata non dicitur diminuta, quia nec in rarefacta augetur quantitas, nec in condensata minuitur, sed solum extensio & locus, sed res dicitur augmentari per susceptionem nouę quantitatis, & diminui per perditionem alicuius prȩexistentis quantitatis, nō quidem addendo quantita-

A tem quantitati, quia cum ista adiunctio non causet continuitatem, sed contiguitatem, non diceretur res prȩexistens maior, sed existeret ȩqualis semper, cum quantitas posita iuxta eam nō sit pars sua, sed oportet fieri hoc per intus susceptionem. s. ꝙ res, quę augetur suscipiat intra se quantitatem exteriorem, & efficiatur illa pars sua, & sic ipsa res dicatur vere nūc maior quam prius, eo ꝙ aliquā quantitatem de nouo suscepit, quam prius non habebat. Istud auten est in solis rebus, quę nutriuntur, quia suscipientes intra se alimētum, quod est alicuius quantitatis, faciunt partes alimenti adherere partibus suis, transmutando in substantiam suam, & sic continue sunt maiores partes ip-

B sius rei, quæ nutritur. Fuit quasi similiter in farina & oleo, de quibus dicitur, nam ista non possunt nutriri, nec augmentari naturaliter, cum non sint animata, tamen Deus fecit suscipi intra illud modicum farinę maiorem quātitatem, & intra oleum maiorem quātitatem, tanquam si ista naturaliter fuissent augmentata & nutrita, & sic subito repleuerunt hydriam & lecythum, & deinde cum quotidie acciperetur aliquid de farina, & aliquid de oleo, faciebat Deus ista illico sub tanta quantitate crescere, quanta ablata fuisset, & isto modo nunquam poterat deficere oleum nec farina.

De ista quantitate noua, q̄ suscipiebatur intra oleū

C & farinam, ad hoc ꝙ farina & oleum priora essent maiora: Dicendum, ꝙ a Deo creabatur, non quidem adiungendo illam priori farinæ & oleo, quia tunc non esset augmentatio, sed interius ponendo, ita ꝙ faceret istam quantitaten, nouiter inductam, esse quātitatē prioris olei & prioris farinę, & vere diceretur, ꝙ impleta hydria farina, & lecytho pleno oleo nō diceretur, ꝙ erat alia farina vel aliud oleū nisi id quod prius existebat.

Secundo modo pōt dici, ꝙ hoc esset per additionē vel iuxta positionem nouæ quantitatis. Et istud poterat esse dupliciter. Primo ꝙ Deus faceret subito per angelos duci inuisibiliter multum de oleo & de farina, vt repleretur hydria & lecythus, & quotidie cum

D educeretur aliquid de farina & de oleo, subito angeli æqualis quantitatis farinam & oleum apportarent. Secundo modo, quòd Deus creasset farinam, quam adiunxisset priori farinæ, & oleum oleo, & sic repleretur hydria & lecythus, & cùm quotidie tolleretur aliquid de farina & oleo, subito Deus crearet æquale de farina & oleo, & sic nunquam minueretur lecythus & hydria. Primus tamen modus istorum videtur potius fuisse, licet vterque æquale miraculū contineat, quia istud videtur magis conuenire multis exemplis scripturæ, quàm modus secundus. Sic patet de oleo, quod multiplicauit Elisæus, scilicet, quando mulier vna habens modicum olei in lecytho mittebat de illo in multa alia vasa, & replebantur omnia, *Varia exēpla de multiplicatione farinæ, & olei.*

E sequēti libro capitulo quarto. Sic etiam cùm Christus satiauit quinque millia hominum de quinque panibus & duobus piscibus, nō poterat ibi dici, quòd fuit creatus panis nouus, quia tunc non solum essent quinque panes, sed multi, & tamen quinque panes solum fuerunt, & cùm illi frangerentur à Christo incipiebant esse maioris quantitatis, vt si vnus panis duorum palmorum frangeretur in duas partes, & quælibet pars inciperet esse rursus duorum palmorum, sicut totus panis, & sic postea fieret millesies diuisio, & in qualibet earum quælibet pars diuisionis esset duorum palmorum, sicut totus panis à principio, & sic necesse est, quòd fuerit ibi facta multiplicatio quantitatis præexistentis per intus susceptionē, sicut in rebus nutritis & augmentatis, & non fuerit noua quantitas creata, quia tunc nō oportuisset frangi panes,

gi panes, sed cum illis quinque panibus creasset Deus alios mille, vel quinque millia, & tamen nō fecit, sed frangebat minutatim: ergo videtur, quòd per istam minutationem incipiebat quęlibet pars esse maioris quantitatis.

Item si non fuisset multiplicatio, vel augmentatio, sed fuisset creata noua quantitas panis, necesse erat panem creatum esse distinctum a pane non creato, quem Christus frangebat, quia si dicas, quòd non erat distinctus, necessario esset eadem quantitas panis creati, & nō creati, cū esset ibi continuitas vnius quantitatis ad aliā, & non cōtiguitas, sed in continuo tota quantitas est eadem quantitas, sed impossibile erat, quantitatem nouiter creatam & pręexistentem esse eādem, nisi quātitas creata incorporaretur quantitati priori, sicut alimentum rei alimentatę, ideo necesse erat dici, quòd illa erat augmentatio, & non additio, vel iuxta positio. Si autem dicas, quòd quantitas panis creata à Christo erat distincta, & separata a priori, tunc dicetur, quòd quādo frangerentur quinque panes, non fierent de eis maiora fragmenta, quā erant ipsi quinque panes, sed Christus crearet alia fragmenta noui panis, & tunc superfluum erat frangere panem, sed poterat dare illos panes quinque integros, & alia fragmenta, quę crearet, vel panes integros.

Item patet, quia Christus accepit panes illos quinque, & benedixit gratias agens, & fregit. Ioannes 6. Si tamen quantitas alterius panis creanda erat, non fieret miraculum aliquod super panes pręexistentes, ideo non oportebat illos benedici, sed orari pro creatione nouorum panum, sed benedixit illos quinque: ergo miraculum factum est in illis quinque, scilicet, quòd Deus illos multiplicauerit, vel augmentauerit. Istud etiam magis cōcordat mensuris factis de manna, quia qui multum accipiebat, non habebat nisi gomor, & qui modicum accipiebat, etiam habebat gomor. Exodi decimosexto. & tamen ista melius saluantur per augmentationem quàm aliàs, de quo ibi declaratum est. Ideo hic licet teneri posset rationabiliter vterque modus, tamen rationabilior est primus. In fractione tamen panum Christi indistinctè tenendus est primus modus, quia secundus non conuenit.

Quæ abijt, & fecit iuxta verbum Eliæ. Scilicet, mulier illa, quę erat ad portam vrbis, iuit in domum suam, & fecit panem paruulum pro Elia, & deinde pro se & filio suo.

Et comedit ipse, & illa, & domus eius. Scilicet, farina & oleum multiplicata fuerunt, & fuit abundantia panis pro Elia, & pro vidua, & pro domo sua, idest pro familia. Ex hoc patet, quòd non solum habebat mulier illa filium, sed etiam habebat familiam aliquam, licet paucam: fecerat tamen ipsa mentionem supra solum de se & filio suo. Intelligēdum autem, quòd post hoc Elias dixerit viduæ, quòd Deus iusserit ei manere in domo illius toto tempore famis, & tunc ipsa parauerit ei cœnaculum & locum, in quo maneret, & mansit ibi, vt patet infra.

Et ex illa die hydria farinæ non defecit. Idest nō fuit diminuta, scilicet, quia non solum nō fuit postea vidua in inopia panis sicut prius, sed etiam hydria semper erat plena: & dato, quòd semper educeret inde farinam, nunquam minuebatur, ac si nunquam educeretur quidquam inde.

Et lecythus olei non est imminutus. Scilicet, repletus fuit subito oleo, & postea nunquam minuebatur, subtrahendo inde quotidie oleum. Istud autem fuit, vt vidua illa comederet sine timore, quia si minueretur hydria vel lecythus, quanquam rursus implen-

F da essent, illa timeret, quòd euacuato lecytho, & hydria, Deus non daret ei vltra de farina, & de oleo, & ob hoc comederet ad parcitatem: vt ergo putaret, quòd semper haberet cibum, & comederet confidenter, non deficiebat aliquid de lecytho, nec de hydria, quanquam quotidie inde subtraheret. Istud autem fuit vsque ad diem, quo Deus pluit: nam ex tunc cœpit minui hydria, & lecythus, scilicet, quòd quantum subtrahebat, tantum minuebatur, quousque omnino defecit farina, & oleum, sed istud fuit in tempore, quo iam ipsa poterat aliunde habere cibum.

Iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Eliæ. Scilicet nunquam defecit, nec minutus est lecythus, & hydria vsque ad pluuiam, quia sic Deus prędixerat
G per Eliam.

Factum est autem. Hic ponitur filij viduæ suscitatio: nam accidit, quòd moreretur manente ibi Elia, & ipse suscitauit eum. Et dicitur.

Factum est autem post verba hæc. Idest accidit post ista, quę dicta sunt, mori filium viduæ. Accipitur enim verbum pro ipsa re, quæ fit. Sic accipitur sæpe supra decimoquinto, & præcedenti capitulo, cùm dicitur de Libro verborum dierum regum Iuda, vel Israel, & vocatur Liber verborum, idest gestorum.

Aegrotauit filius mulieris matrisfamilias. Idest filius mulieris viduæ in domo cuius manebat Elias. Et vocatur materfamilias, quia vidua erat, & domina
H domus: nam si habuisset virum, ipse esset princeps domus, & non illa: ideo vocaretur ipse paterfamilias, & illa non vocaretur materfamilias, quia tamen vir erat mortuus, & ipsa erat princeps domus, vocabatur materfamilias.

Et erat languor fortissimus, ita vt non maneret in eo halitus. Scilicet, fuit ægritudo illius pueri fortissima, ita vt moreretur, & istud est, quòd non remanserit in eo halitus, idest anhelitus, quia postquam homo desinit inspirare & respirare, moritur.

Dixit ergo ad Eliam, Quid mihi & tibi vir Dei? Scilicet mater pueri mortui conquerens de Elia dixit, quid mihi & tibi vir Dei? idest quid ego feci tibi mali, vt filius meus moreretur propter te? putabat enim mu-
I lier, quòd si Elias non venisset, non mortuus fuisset filius suus.

Ingressus es ad me. Idest ingressus es in domum meam. Ista locutio interdum significat cognitionem carnalem. Sic patet Genesis decimosexto, scilicet, Ingredere ad ancillam meam, idest cognosce eam carnaliter. Sic etiam dixit Iacob Genesis vigesimonono. Da mihi vxorem meam, quia iam tempus est expletum, vt ingrediar ad illam, idest cognoscam illam carnaliter. Aliquando significat ingressum in aliquem locum, & sic accipitur communiter. sic etiam accipitur hic, quia Elias erat vir sanctus & vidua illa deuota, & certum est, quòd non per-
K petrarent tale scelus, vt cognosceret illam carnaliter.

Vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum. Putauit enim, quod propter pręsentiam prophetæ mortuus fuerat filius eius, non quidem propter peccata prophetæ, sed propter peccata matris: credebat tamen, quod peccata sua erant in obliuione apud Deum, & propter præsentiam Eliæ Deus recordatus est peccatorum eius, & occidit filium suum.

Quare credidit mulier, quòd propter Eliam mortuus esset filius eius. Quæst. XXX.

QVAERETVR quomodo mulier ista dicebat, quòd ꝓpter Eliam mortuus fuerat filius eius, cum Elias esset vir sanctus, & eius præsentia potius causaret bonum quàm malum. Respondendum, quòd mulier ista credebat, quòd peccata sua promerebantur mortem filij sui, & tamen putabat, ꝙ peccata sua erant apud Deum in obliuione: ideo ꝙ non puniret eam occidendo filium: nūc autem, quia Elias præsens erat, & ipse erat nimis sanctus, ex præsentia eius videbantur peccata mulieris esse maiora, & ob hoc erant digna maiori pœna: & sic videbantur nunc redire ad memoriam Dei, & propter illa occidit filiū eius. Simile enim habetur sæpe in scriptura: cùm per comparationem vnius rei ad aliam, illa, quæ prius videbatur bona, postea non videtur bona. sic enim dicitur Iob 25. scilicet, Nunquid potest iustificari homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere? ecce etiam luna non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius: quantomagis homo putredo, & filius hominis vermis? & alibi dicit, quòd coram Deo cœli mundi non sunt, & in Angelis suis reperit iniquitatem. Ob hoc autem antiquitus homines, qui non erant vitæ perfectæ, timebant manere apud viros vitæ perfectæ, putantes, quòd peccata sua viderentur esse maiora, per comparationem ad bonitatem virorum perfectorum. Sic enim dixit Petrus ad Christum, quando voluit introire in nauem ad eum, scilicet, Exi a me Domine, quia homo peccator sum ego. Sic etiam multoties aliqui mali vocantur boni comparati ad alios peiores. Sic patet Ieremiæ 3. Scilicet, Iustificauit animam suam aduersatrix Israel comparatione præuaricatricis Iudæ. Sic etiam mali dicuntur iudicare alios malos, inquantum quidam mali, comparati ad alios, peiores videntur. Sic patet Matthæi 12. Scilicet, Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam: quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, idest, peior apparebit generatio ista, quàm Regina Austri: quia illa venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, qui erat minor me, & ista generatio habens me præsentem, audire noluit. Sic igitur putauit mulier peccata sua reducta in memoriam Dei, propter comparationem ad bonitatem Eliæ. *Et ait ad eam Elias, Da mihi filium tuum.* Confidens Elias, quòd filius mulieris pietate Dei suscitari posset, & compassus mulieri, a qua tantam humanitatem susceperat, petiuit, vt daret eum sibi, scilicet, vt oraret pro eo, & suscitaretur. *Tulitque eum de sinu illius, & portauit in cœnaculum, vbi ipse manebat.* Habebat enim mater filium defunctum in gremio suo, exhibens pietatis officium, lachrymando ei, quem genuerat. Elias autem suscepit illum, & tulit in cœnaculum, vbi ipse manebat, idest, in domum quandam, quam ipse habebat intra domum viduæ. Cœnaculum enim proprie vocatur domus facta ad comedendum ibi: & dicitur a cœnando, quia cœnare accipitur pro quocunque cibo, & quacunque hora, & tamen generaliter vocatur cœnaculum quæcunque domus, vt dictum est, Iudicum 3. & 4. Habebat autem Elias in domo illius viduæ, quandam partem separatam, quam dederat ei vidua, in qua maneret, & ibi habebat lectum, & illuc duxit puerum. *Et posuit super lectum suum.* Tanquam esset ægrotus, & quia ipse debebat incubare super eum, vt patet infra. *Et clamauit ad Dominum.* Scilicet, Orando ex magno desiderio, vt suscitaretur puer, quia nimis ipse desiderabat, vt puer suscita-

Iob 4.

Mali vocatur qñ. que boni compara tiue, & è contra.

A retur compatiens matri. *Et dixit, Domine Deus meus, etiam ne viduam, apud quam ego vtcunque sustentor, afflixisti, vt interficeres filium eius?* Dicebat ista Elias, quasi conquerens, scilicet, Domine Deus, nunquid tantum volebas me affligere, vt viduam, apud quam ego maneo, nimis affligeres occidendo filium suum? quasi dicat. Istud est maximum malum, vel dolor grauior, quàm ego pati poteram: ideo oro, vt viuat. Et dixit apud quam ego sustentor, scilicet, quia Elias manebat in domo illius viduæ, & ibi sumebat cibum. Et dixit, vtcunque, idest, aliqualiter, quia non totaliter sustentabatur: cùm plenius sustentaretur, quando manebat apud torrentem Carith, quia ibi dabantur ei bis in die panis, & carnes supra in litera: hic
B autem solum habebat panem mixtum cum oleo, cū vidua nihil aliud haberet.

An iste puer suscitatus ab Elia fuerit Ionas Propheta. Quæst. XXXI.

QVAERETVR de isto puero occiso quis fuerit. Sciendum, quòd non dubitatur hic quis fuerit, idest, de quo loco oriundus fuerit, vel quæ erat mater eius, quia vtrunque notum est: sed quæritur quis fuerit, idest, qualis homo post suscitationem fuerit.

Hebræi dicunt, quòd iste fuerit Propheta Ionas, & volunt hoc, quia Ionas vocatur filius Amathi, vt pa-
C tet Ionæ 1. Amathi vero in Hebræo significat veritatem: dicunt autem eum filium veritatis fuisse, quia quando suscitatus est, dixit mater sua ad Eliam, Nunc in isto cognoui, quoniam vir Dei tu es, & verbum Domini in ore tuo verum est. Hanc positionem multi nostrorum tenent, & recitat eam Hieronymus in prologo super Ionam, qui incipit. Ionam Sanctum, Hebræi affirmant, filium fuisse mulieris viduæ Sareptanæ, quem Elias Propheta mortuum suscitauit, matre postea dicente ad eum, Nunc cognoui, quia vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo est veritas, & ob hanc etiam causam ipsum puerum sic vocatum Amathi: Amathi autem in nostra lingua veritatem sonat, & ex eo quòd verum Elias locutus
D est, ille, qui suscitatus est, filius esse dicitur veritatis. Hanc positionem an Hieronymus teneat, non apparet, cum solum recitet eam.

Videtur autem dicendum, quòd non fuerit iste puer filius illius viduæ: quia istud fundamentum est multum leue: potissime, quia sacra scriptura consueuit ponere in titulis aliquorum Prophetarū, tam minorum, quàm maiorum nomina patrū, & interdum auorum, & proauorum. De Iona tamen dicitur, quòd erat filius Amathi: ideo videtur, quòd Amathi fuerit vir. Et tamen Hebræi exponunt hoc multum metaphorice, s. ꝙ fuerit filius Amathi, i. veritatis: quia Elias verum dixit, suscitando puerum. Item hoc non stat, quia mater istius pueri non erat Hebræa, sed Sidonia
E extra terram Israel, vt probatū fuit supra in quadam quæstione: ergo filius eius non erat Hebræus saltem origine. Ionas tamen erat Hebræus origine, quia quādo cecidit sors super Ionam, vt mitteret in mare, quæsitum est ab eo, de qua terra, & de quo populo erat: & respondit, Hebręus ego sum, & Dominum Deum cęli ego timeo: ergo non erat Sidonius, sed Hebræus; iste puer tamen erat Sidonius: ergo nō fuit iste Ionas. Hebræi tamē mouentur sæpe facili motiuo. Quid autem postea de isto puero factum sit, non habetur. *Et expandit se, atque mensus est super puerum tribus vicibus.* Scilicet, Postquam collocauit se super puerum orauit, & iterū expandit se, & postea orauit, & sic fecit tertia vice. Posuerat enim Elias puerū sup lectū suū, & ibi me-

tiebatur se super eum, scilicet, extendens se totum super illum, & ponens manus suas super manus pueri, & singula membra sua super singula membra pueri mortui: & istud vocatur metiri se, idest, extendere se secundum totam suam longitudinem. *Clamauitque ad Dominum, & ait, Domine Deus meus reuertatur oro, anima pueri huius in viscera eius.* Ordo fuit iste, quòd primò orauit ad dominum, vt suscitaret puerum, & tunc extendit se super eum: & cùm sic non suscitaretur, surrexit iterum, & orauit, & post orationem incubuit super puerum extendens se super eum: & cùm etiam sic nõ resurgeret, surrexit, & orauit tertiò, & post orationem extendit se super puerum, & in hac tertia vice puer surrexit: & sic fuerunt tres extensiones cum tribus orationibus. *Exaudiuit Dominus vocem Eliæ.* Scilicet, Quando orauit in tertia vice, quia in primis duabus non exaudiuerat. *Et reuersa est anima pueri intra eum, & reuixit.* Scilicet, Reuersa anima apparuit vita pueri, quia prius corpus mortuum nõ habebat aliquas operationes vitales.

Suscitatur puer mortuus precibus Eliæ.

Quare tulit Elias puerum in cubiculum suum.
Quæst. XXXII.

QVAERETVR, quare Elias tulit puerum in cubiculum suum ad suscitandum eum. Respondendum, quòd Elias intendebat facere aliquid super puerum, scilicet, incumbere ei, & istud non erat honestum, quòd videret mater sua vel aliquis alius: ideo debuit hoc facere Elias solus intra cubiculum suum. Item Elias oraturus erat sæpe pro suscitatione pueri, & si mater pueri videret, quòd postquàm semel pro eo orauerat, & incubuerat super ipsum, nõ suscitabatur, desperaret eũ suscitandum, & ista infidelitas matris fortè impediret suscitationẽ pueri: quia fides illorum, qui offerunt aliquem, ad hoc quòd fiat miraculum super illum, promeretur maximè fieri miraculum. Sic patet quando Christus suscitauit mortuos, & sanauit cæcos: nam dixit, Creditis ꝙ possum hoc facere vobis? & dixerunt, Vtique Domine, & tunc sanati sunt. Mat. 9. Sic etiam patet de illis, qui ferebant paralyticum ad Christum, & cùm non possent intrare in domum pręturba, ascenderunt sup tectum domus, & nudauerunt tectum, & per locum illum submiserunt grabatum, in quo iacebat paralyticus: Christus autem videns fidem illorum, sanauit paralyticum. Mar. 2. scilicet, si autem illi nõ habuissent fidem, fortè non sanasset eum: ita esset hic de matre pueri: ideo ne sua infidelitas vel dubitatio aliquid impediret, non debuit esse pręsens mater.

Quare Elias extendit se super puerum.
Quæst. XXXIII.

QVAERETVR vlterius, quare Elias extendit se super puerum istum, quando suscitauit eum. Respondet Nicolaus, quòd ad hoc sunt duæ causæ vna literalis, & alia mystica. Prima est, ad significandum affectionem Eliæ ad suscitationem pueri, scilicet, quia non solum orabat pro illo, sed etiam incumbebat ei. Secunda est ad significandum, quòd filius Dei assumpturus erat carnem nostram, & acciperet mensuram humanitatis nostræ, sicut Elias metiebatur se super puerum, sed istæ rationes multum sunt extraneæ. Dicendum igitur videtur, quòd Elias fecit hoc, tanquàm per istud conferret aliquid ad suscitationem pueri: sciebat enim Elias, quòd calor est instrumentum animæ operantis in corpore: omnes enim operationes animæ radicem habent a calore: nam frigiditas non ponit pedem in operatione na-

F turæ, nisi per accidens: dato ergo, quòd anima sit in corpore, si corpus est omnino frigidum, non potest exercere operationem aliquam in corpore: ideo Elias volebat, quantum ex se poterat, agere ad suscitationem istius pueri: sciebat enim, quòd ad suscitationem requirebatur, quòd anima rediret in corpus pueri, & ad hoc sciebat Elias se non posse aliquid cooperari, quia erat purè supernaturale: sed quia postquàm anima esset in corpore: debebat habere operationes vitales, & istæ non possunt esse sine calore, ad hunc autem calorem poterat aliquid conferre Elias, & istud erat coniungendo membra sua calida corpori pueri frigido: ideo incumbebat super eum ad calefaciendum ipsum. Hoc au-
G tem aliqualiter apparet: nam quia anima existens in corpore, debet totum corpus mouere, & operari per illud, requiritur calor in singulis partibus corporis: ideo Elias non solum conatus est calefacere aliquas partes corporis pueri, sed totum corpus: & ob hoc mensus est super eum, idest, extendit se secundum totam mensuram suam, scilicet, caput super caput, & brachia super brachia, & sic de cæteris partibus corporis. Istud magis patet adhuc in Elisæo, quando suscitauit filium alterius mulieris, sequenti libro, capitulo quarto. Nam dicitur: Incubuit super puerum, posuitque os suum super os eius, & oculos suos super oculos eius, & manus suas super manus eius, & incuruauit se super eum. Quòd autem Elias faceret istud ad cale-
H faciendum carnem pueri, vt sic posset anima facilius operari in corpore, patet, quia cùm in allegato capitulo dicitur de Elisæo, quòd posuit os suum super os pueri, & oculos suos super oculos eius, & manus suas super manus eius, sequitur: Et calefacta est caro pueri. quasi dicat, quòd ad hunc finem fiebant ista, vt calefieret caro pueri: quia alioquin frustra poneretur, quòd calefacta fuerit caro pueri.

Quare Elias voluit calefacere membra pueri ad operationes animæ, quia Deus, qui infundebat animam faceret ista. Et quæ sit operatio animæ in corpore, quo ad vitam.
I *Quæst.* XXXIIII.

QVAERETVR vlterius, quare Elias volebat facere hoc, quia non erat opus: nam Deus, qui animam corpori vniret, calefaceret corpus, vt operaretur anima in illo. Sic patet in alijs suscitationibus mortuorum, quas Christus fecit, & viri sancti: nam illi non iacebant super mortuos ad calefaciendum eos. Sic etiam patet de quodam mortuo, qui suscitatus est in sepulchro Elisæi: nam quidam volentes sepelire hominem, videntes latrunculos ex opposito, vt cito facerent, proiecerunt cadauer in sepulchrum Elisæi, & vt tetigit ossa eius, surrexit homo, & stetit super pedes suos, sequenti libro, cap. 13. & ibi
K nullus calefecit carnem illius. Respondendum, quòd non erat necesse calefieri carnem pueri per Eliam, ad hoc quòd suscitaretur: quia Deus qui animam poterat corpori reunire, poterat causare calorem in corpore, quod minus erat. Secundo sciendum est, quòd dato, quòd anima reuniretur corpori, nõ poterat manere vnita, vt forma, nec vt motor, nisi corpus calefieret, immo impossibile erat aliquo modo animam corpori vniri, nisi corpus prius calefieret. Quod patet, quia dispositiones requiruntur semper in materia, ad hoc quòd vniatur ei forma, & materiæ nullo modo dispositæ, nequaquam potest vniri forma. Item illa dispositio, qua pereunte necessario anima recedit a corpore, oportet quòd sit prius in corpore, ꝗ

anima

anima introducatur, quia alioquin existeret anima in corpore, antequàm esset dispositio illa, & consequenter posset etiam manere recedente illa, sed anima non potest manere in corpore, postquàm omnino infrigidatum fuerit, ideo impossibile est, animam introduci in corpus, nisi prius calidum fuerit. Tertio sciendum, quòd anima non potest calefacere corpus, nisi illud calidum repererit: nam ipsa vnita corpori, vtitur calore, vt instrumento ad digestionem, & ad alias operationes: & tamen non potest causare calorem, nec frigus, nec aliquam aliam qualitatem: quia tunc cum animæ omnium hominum in seipsis sint æquales in perfectione, æqualiter causarent calidum, vel frigidum, & alias qualitates. Etiam sequeretur, quòd anima nunquàm, aut sæpe recederet a corpore, eo quòd ipsa posset causare frigiditatem, vel caliditatem, & conseruaret harmoniam semper, cum ipsa anima non mutetur in seipsa, cum sit omni tempore æqualiter potens, & impassibilis a rebus corporalibus. Dicendum igitur, secundum veritatem rerum naturalium, quòd anima siue hominis, siue pecorum, & maximè anima hominis, cum non sit corpus, nec pars corporis, nec accidens corporale, non potest causare aliquam qualitatem, vt frigus, vel calorem, nec potest destruere aliquam, sed solum est operatio sua, quòd dirigat qualitates actiuas, & passiones existentes in corpore, vtendo illis, tanquàm instrumento, & assimilando operationes eorum ad conuenientiam speciei corporis: quod non possent facere qualitates, nisi essent instrumentum animæ operantis, vtpote calor, qui conuenit igni secundum seipsum habet resoluere, & comburere incinerando: calor tamen est in corpore humano ad digerendum alimentum, & ille non incinerat alimentum desiccando illud, sed potius conuertit in substantiam, & speciem corporis humani. Quòd autem calor iste resoluat, & liquefaciat alimentum siccum mixtum humori, habet a specie sua, sicut calor ignis digerit, & dissoluit carnes existentes in olla, quòd tamen conuertat alimentum in carnem humanam, vel neruum, aut os, non habet a seipso, sed habet ab anima cuius instrumentum est, quia sicut quodlibet operans vtitur instrumento ad finem suum, assimilando operationem intentioni suæ: ita anima dirigit calorem, ad conuertendum alimentum in speciem carnis corporis humani: quia ad hoc habet anima vires, cum ipsa sit forma, vel species corporis. Sic etiam bruta digerunt per calorem, & conuertunt alimentum in carnem speciei suæ, quod non poterat facere calor, sed facit illud anima bruti, vtens calore, vt instrumento. Quòd autem conuertatur illud alimentum potius in carnem vnius speciei, quàm alterius, contingit propter speciem animæ, scilicet, quia ipsa est de specie huius bruti, & non alterius. Item, quòd anima faciat hoc, & non calor, patet quia in omnibus, qui digerunt cibum, calor est instrumentum digerendi, si tamen ipse calor esset principale agens, cum sit calor eiusdem speciei in omnibus habẽtibus digestionem, conuerteretur alimentum in omnibus, quæ aluntur in vnitatem carnis eiusdem speciei: & tamen quot sunt species rerum habentium digestionem, tot sunt species rerum, quæ fiunt ex alimento: impossibile est ergo istud prouenire ab alio, nisi a forma corporis, scilicet, ab anima vtente calore, sicut instrumento, ita vtitur alijs qualitatibus, vt instrumentis in diuersis operationibus. His omnibus præsuppositis de habitudine animæ ad corpus. Dicendum, quòd Elias motus fuit ad calefaciendum carnem pueri, iacendo super eum propter duo. Primum est, quia quamquam sciret Elias, quòd Deus poterat animam cor-

Elias extendit se sup puerum propter duo

A pori reunire, & ante hoc causare calorem per quem anima posset corpori vniri, & operari in eo: tamen non attendit ad id, quod Deus poterat facere, sed ad id, quod facere consueuerat. Videbat enim Elias, quòd Deus infundebat animam omni corpori, ad hoc quòd viuens esset: & tamen antequam infunderet, corpus erat sufficienter dispositum naturaliter calore, & humore contemperatis, ita vt reperiretur ibi harmonia, quæ requiritur, ad hoc quòd anima possit vniri corpori, vt forma, & operari per illud, vt motor. Nunc autem si Deus deberet animam reunire isti corpori pueri, non erat ibi calor, qui principaliter requirebatur, ad hoc quòd anima infunderetur corpori: ideo volebat ipse supplere istud, calefaciendo carnem pueri, vt sic vniretur anima. Et non
B peccauit Elias in hoc, nec fuit modicæ fidei, tanquàm ipse vellet agere hoc, & Deus illud non posset facere, sed voluit facere, quia Deus nunquàm consueuerat hoc facere, & putabat, quòd Deus vellet, quòd ipse hoc faceret: sicut Deus vult, quòd naturaliter disponatur corpus in matrice, ad hoc quòd ipse solum infundat animam.

Fuit autem ad hoc principale motiuum, quia ante Eliã nullus mortuus vnquàm suscitatus fuerat: ideo nesciebat Elias, quis modus teneretur in reunione animæ ad corpus: & quia ipse videbat quotidie, quis erat modus primæ vnionis animæ ad corpus, scilicet, quòd corpus esset prius calidum, putauit, quòd talis
C debebat esse modus in reunione. Hunc etiam modum tenuit Elisæus, quando suscitauit filium cuiusdam mulieris, sequenti libro, cap. 4. Nam ante se non fuerat aliquis suscitatus a morte, nisi per Eliam, & quia ille calefecerat prius carnem pueri, quàm suscitaretur, secutus est doctrinam eius Elisæus, cum fuisset discipulus eius, & habuit eadem motiua, quæ Elias.

Secundum motiuum fuit, quia Deus voluit, quòd Elias sic suscitaret puerum, inclinando eum ad calefaciendum carnem eius, & hoc, vt videretur differentia inter suscitationes, quas ipse fecit, & suscitationes antiquorum Prophetarum: nam illi orabant sæpe, vt Deus suscitaret, quos ipsi petebant, & post
D multam, & longam orationem Deus suscitabat. Christus autem non orabat, sed iubebat, sicut cum dixit filio viduæ, Adolescens tibi dico surge. Et iterum ad puellam filiam Archisinagogi dixit, Puella surge. Et non solum orabant Prophetæ ad suscitandum mortuos, sed etiam calefaciebant carnem mortuorum, vt præmitterent dispositionem istam ad suscitationem: Christus autem nihil horum faciebat. Eodem modo discipuli sui suscitantes mortuos, non faciebant hæc, sed inuocantes Christum super mortuos, illico suscitabant eos, eo quòd dixerat eis Christus maiora horum facietis, idest, quòd facerent maiora, & plura miracula, quàm Christus. Et non solum Deus voluit, quòd Elias istud faceret, sed etiam
E quòd scriberetur in sacra scriptura, qualiter ille egisset, vt posteri, videntes differentiam suscitationis mortuorum a Christo, & a Prophetis, cognoscerent differentiam potestatis Christi: & per hoc inducerentur ad sciendum, quòd ipse Deus erat. Vnde Hebræi, qui sine inuidia poterant attendere ad actus Christi, mirabantur de modo doctrinæ eius, & operationum, dicentes, quòd non docebat ipse, sicut Pharisæi, & alij legislatores, qui solum docebant; sed docebat, sicut potestatem habens, scilicet, quia imperabat mortuis, & ægris, & ventis, & mari, & quibuscunque volebat. Lucæ 4. cap.

Quare incubuit Elias ter super puerum. Quæst. XXXV.

QVAERETVR vlterius, quare Elias ter incubuit super puerum, extendendo se totaliter super eum, ad hoc quòd suscitaretur. Respondet Nicolaus, quòd fuerunt duæ causæ, vna literalis, & alia allegorica. Prima fuit, quia omnis perfectio consistit in tribus, scilicet, in principio, medio, & fine: ideo ad perfectam suscitationem, fuerunt conuenientes tres extensiones super puerum. Secunda causa est allegorica, s. quia Elias suscitabat puerum in fide Trinitatis, & ad exprimendam illam in actu suo, ter incubuit super puerum. Sed dicendum, quòd istæ rationes sunt multum alienæ, & licet ipse dicat vnã literalem, & aliam allegoricam, vtraque tamen est metaphorica. Nam in tribus significatur perfectio, & tamen nõ inducunt quælibet tria perfectionem, nec maior perfectio erat, quòd Elias ter incubaret, quàm quòd bis, immo si incubare super puerum aliqd efficiebat, plus efficeret, quater incubando, quàm ter solum. Item videtur, quòd Elias non egerit hoc propter perfectionem ternarij, nec ad significandam fidem Trinitatis, quia Eliseus discipulus Eliæ secutus fuit doctrinã eius, & incubuit super puerum, quem suscitauit: tamen nõ incubuit ter, sed bis solũ, & suscitatus est puer, sequenti libro, cap. 4. Si tamen perfectio, quæ est in tribus, aliquid proficeret ad hoc, & potissimè si fides Trinitatis, multum operãs in miraculis, significaretur per istam triplicem extensionem, extendisset se ter Elisæus super puerum, sicut Elias, quia non minoris fidei erat Elisæus, quàm Elias, nec minus deicola. Sed dicendũ, quòd nihil istorum considerauit Elias, sed solum id quod supra diximus, & eadem causa fuit, incumbendi super puerum, & ter incumbendi. Pro quo sciendũ, quòd modus fuit iste, quia Elias, (vt dictũ fuit supra) sciebat, duo necessaria esse ad suscitationem pueri, s. ꝙ anima reduceretur ad corpus, & quòd corpus prius esset calefactum, vt anima posset ei vniri, & manere in illo: & quia Deus non cõsueuerat causare calorem præcedentem ad vnionem animæ, sed solum infundere animam corpori iam calido, voluit ipse calefacere corpus pueri, vt Deus solum infunderet animã. Et ad hoc tenuit istum modum, quòd prius orauit semel Deum, quantum necesse putauit, vt reduceret animam ad corpus pueri, & tunc expleta oratione, credens Deum inclinatum ad faciendum hoc, ipse incubuit super puerum, ad calefaciendum carnem eius, vt anima, quam Deus mitteret, posset corpori vniri, & tandiu mansit super puerum, quousque caro gelida mortui calefacta est, & tunc erat disposita ad hoc, quòd Deus animam infunderet, s. quia tunc posset conuenienter vniri. Calefacta tamen carne, vidit Elias, quòd puer non reuixerat, & sic Deus non miserat ei animam, ideo surrexit, & orauit secundò, instanter petens animam corpori reuniri, & expleta oratione incubuit secundò super puerum, & calefecit eum, sicut prius, expectans quòd in hac vice Deus animam reuniret. Calefacta autem carne vidit, quòd non operabatur puer aliquid vitaliter, ideo surrexit tertiò ad orandum, & hac vice instantius, quàm in præcedentibus orauit, & expleta oratione, confidens incubuit super puerum, & calefecit eum, & cum fuisset perfectè calefactus, apparuit motus in puero: quia illa tertia vice Deus animam corpori vnierat. Et sic dicendum, quòd non incubuit Elias super puerum magis ter, quàm quater propter aliquid quod specialiter efficeret, vel signaret numerus ternarius: sed ter incubuit, quia in tertia vice placuit Deo animam reunire: & si in prima reuniuisset, solum semel incubuisset super
F puerum, & si vsque ad octauam, vel decimam vicem orandi, Deus non reuniuisset animam; octies, vel decies incubuisset Elias super puerũ, scilicet, quotiescunque oraret: nam semper post orationem incumberet ei, tanquàm esset istud necessarium ad calefaciendum carnem eius.

Elisæus quare bis tantum incubuit super puerum. Quæst. XXXVI.

QVAERETVR, quare Elisæus suscitans puerum incubuit solum bis super eum, sequenti libro, cap. 4. Et Elias incubuit ter. Respondendum, quòd ex eodem fundamento procedit istud, &
G operatio Eliæ: nam Eliseus incubuit super puerum ad calefaciẽdum carnem eius, vt posset anima vniri corpori calefacto: orauit autem semel, vt vniretur anima, & expleta oratione incubuit super puerum, & tandiu mansit super eum, quousque calefacta est caro pueri, prçallegato cap. Et tunc Deus non reuniuit animam: ideo surgens Elisæus orauit secundò, & incubuit post orationem secundò super puerum, & tunc reunita est anima ei, & quia in ista secunda vice reuixit, non incubuit vlterius Elisæus super puerum. Si autem quæras, quare ad suscitationem pueri ab Elia necessaria fuit trina extensio super puerum, & in Elisæo solum bis? Respondendum, quòd hoc fuit, quia Deus noluit exaudire Eliam, nisi ter orantem, Elisæũ
H verò exaudiuit orantem bis. Hoc autem fuit fortè, quia Elisæus fuit maioris fidei in orando, & fides est, quæ maximè operatur in petitionibus a Deo, vt patet Iacobi 1. Scilicet, Postulet autem in fide, nihil hæsitãs, qui enim hæsitat similis est fluctui maris, qui a vento mouetur, & circunfertur: non ergo existimet ille homo, quòd accipiat aliquid a Domino. Vel magis dicendum, quòd Deus exaudiuit Elisæum citius, quàm Eliam, quia spiritus prophetiæ erat duplex in Elisæo: nam quando Elias raptus est in cçlum, petiuit Eliseus ab illo, vt ipse haberet spiritum prophetiæ duplicem, quàm Elias, sequenti libro, cap. 2. Et concessum est ei, ideo post hoc operationes Elisæi fuerunt semper duplices in virtute ad operationes Eliæ: nam Elias vnicum mortuum suscitauit, Elisæus vero duos, scilicet,
I vnum, cum viuebat, sequenti libro, cap. 4. Et alium, cum ipse mortuus esset, scilicet, per hoc quòd ossa defuncti tetigerunt ossa sua, eodem libro, cap. 13. Sic etiam in modo suscitandi fuit duplex virtus Elisæi ad Eliam: quia Elias ter orauit, Elisæus autem solum semel, & dato, quòd Elias quater orasset, solum bis oraret Elisæus, & exaudiretur. Sic etiam patuit in omnibus alijs operationibus duplex virtus Elisæi: quia computatis miraculis eius plura fuerunt, quàm miracula Eliæ. Et viri sancti sequentes eos, quia perfectiores fuerunt Elia, & Elisæo, non oportuit, quòd multoties orarent pro suscitatione alicuius mortui, nec quòd aliquando incumberent super eum ad calefa-
K ciendum carnem suam, sed solum inuocato nomine Christi suscitabant mortuos: immo quod maius, & mirabilius erat, aliquando Apostoli non inuocato nomine Christi, nec aliquid loquentes, aut intendentes facere, sanabant infirmos, & suscitabant mortuos. Sic enim in Ierusalem existente Beato Petro cum alijs Apostolis, ponebant Iudæi infirmos in plateis in grabatis, vt transeunte Petro saltem vmbra eius tangeret illos, & sanaret. Act. 5. Et in hoc fuerunt similes Apostoli Christo, qui sanauit mulierem patientem fluxum sanguinis, nihil loquendo, sed cum ipsa occultè tetigisset fimbriam vestimenti eius. Matthæi 9. & Lucæ 8.

Cùm anima istius pueri teneretur iam in aliquo loco, quomodo potuit inde reduci ad corpus sine præiudicio suo, vel iustitiæ Dei. Et quòd sunt quatuor loca inferiora pro animabus. Quæst. XXXVII.

QVAERETVR vlterius de anima istius pueri, quomodo potuerit reduci ad corpus sine præiudicio alicuius illorum locorum, in quo erat. Respondendum, quòd anima pueri pro illo tempore non poterat esse, nisi in vno de quatuor locis, scilicet, in lymbo Abrahæ, vel in lymbo puerorum, vel in purgatorio, aut in inferno damnatorũ: nam quintus locus, s. paradisi nō patebat tunc alicui, nec patuit vsque ad mortem Christi. De primo loco istorum, scilicet, de sinu Abrahæ poterat puer duci sine præiudicio: q͞a illi, qui ibi erant, habituri erant vitam æternam, cùm iusti essent, & nō essent obligati per aliquam culpam, nec per reliquias alicuius pœnæ nondum solutæ in vita, sed erant sufficienter dispositi ad habendum vitam æternam, nisi ꝙ tempus habendi nondum venerat, q͞a nondum fuerat passio Christi. Dicendum tamen, ꝙ si de isto loco pueri anima educta est, nō fuit præiudiciũ aliquod legi Dei: quia qui ibi sunt, nō tenentur ad aliquid pœnale, sed videbatur magis fieri præiudicium puero, qui iam securus erat de vita æterna, & exẽptus erat ab omnibus laboribus, & nũc reducebatur ad labores vitę mortalis, iterum moriturus. Et quod maius est, reducebatur ad incertitudinem vitæ æternæ, quia poterat postea peccare, & perire æternaliter. Dicendũ igitur, quòd si de isto loco educta fuit anima, Deus dederit ei tantam gratiam, vt postea nō posset perire, sed rediret in maiorem gradum gloriæ, q̄ prius habiturus erat, si nō fuisset suscitatus. Sic enim fuit de Beato Lazaro fratre Mariæ Magdalenæ, qui mortuus est, & a Christo suscitatus, habuit tamẽ postea maiorem gradum gloriæ valde, quia fuit Episcopus, & sanctus martyr.

B

Si autem erat anima pueri in purgatorio, aut plenè purgauerat quicquid purgandum erat, aut non, si plenè purgauerat, quando suscitatus est, non fuit aliquod præiudicium factum legi Dei: quia etiam si non suscitaretur, non maneret vltra in pœnis, sed transiret ad lymbum Sanctorum, in quo nulla pœna erat, ideo in hoc casu idẽ erat, ac si educeretur de lymbo Abrahæ, de quo iam dictum est, si autem nondum purgasset quicquid purgandum erat, videtur tunc difficile, quia videtur fieri præiudicium legi Dei, scilicet, quòd non prius aliquis liberetur de purgatorio, quàm soluerit complete pœnam.

C

Aliquis diceret, quòd si quando suscitatus est puer, nondum perfecte soluerat pœnas debitas in purgatorio, Deus faceret, quòd quasi subito puniretur, ita grauissime, quòd in breui solueret omnes pęnas, quas in multo tempore soluturus erat, vt mutaretur extensio pœnæ in intensionem. sic enim futurum est de illis, qui morientur in vltimo die sæculi, scilicet, per ignem conflagrationis, quia multi morientur ibi in charitate, & habituri sunt vitam æternam, & tamen obligati sunt ad magnas pœnas, quas viuentes non expleuerunt, & tamen post illam conflagrationem, erit illico iudicium, & post illud non durabit pœna purgatoria, sed infernus, aut vita æterna: ergo necesse est in illo breuissimo tempore, morientes puniri acerrimè, vt quasi in hora expleant, quod in viginti, vel triginta annis de pœnis sublaturi erant, ita ergo esset de isto puero, quia in breuissimo tempore poterat puniri anima eius valde, ad hoc quòd quando suscitaretur, & vniretur corpori, iam soluisset omnes purgatorias pœnas. Iste modus loquendi in se conueniens est, & tamen pro nunc non est conueniens. Sed

D

E

A dicendum, quòd dato, quòd anima pueri punienda esset in purgatorio per viginti annos, & non expleuisset nisi pœnam vnius horæ, non puniretur atrociter in illa hora, ad hoc quòd in illo paruo momento solueret pœnas viginti annorum, sed educeretur anima de purgatorio non soluta pœna, nisi vnius horæ, & reliqua subsoluta manente. Nec in hoc aliqua iniuria fiebat legi Dei: quia qui in purgatorio sunt, non possunt inde exire, quousque omnes pœnas soluerint: verum est de illis, qui transituri sunt de purgatorio ad vitam æternam, vel ad sinum Abrahæ. Et ratio est, quia sicut vita æterna non recipit aliquem infectum culpa, vel macula: ita non recipit aliquem obligatum ad pœnam: quia qui obligatus est ad pœnam, oportet quòd aliquando soluat, vel iniuste agetur, sed postquam aliquis est in vita æterna, nullam pœnam toleraturus est, quia ibi semper erit gaudium: ergo ad hoc, quòd non agatur iniuste, necesse est, quòd antequàm exeat de purgatorio, omnes pœnas soluerit. Idem autem est de illo, qui transit ad sinum Abrahæ: quia postquàm ibi fuerit, nullam pœnam toleraturus est. Secus tamen est de animabus, quæ educuntur de purgatorio, vt reuniantur corporibus: quia in corpore poterunt satisfacere pro ijs, quæ toleraturi erant in purgatorio, sicut nos, antequàm moriamur, per bona, quæ agimus hic, excusamus omnino pœnas purgatorij, vel saltem minuimus eas. Et dato, quòd anima reunita corpori, non satisfaciat in corpore pro eo, quod in purgatorio toleratura erat, manet ei locus satisfaciendi post secundam mortem: nam ibi plene punietur in purgatorio pro omnibus, quæ tenebatur in prima vita, & in secunda. Item patet hoc, quia purgatorium non est secundum se receptaculum animarum, sed solum quædam dispositio animarum, transeuntium ad vitam æternam: cum ergo aliqua anima post mortem non transitura est in vitam æternam, sed reuocanda in corpus, non est sibi necessarius locus purgatorij: ideo quòd inde educatur, non fit aliquod præiudicium legi Dei.

Si autem quæratur de lymbo puerorum. Dicendum, quòd qui ibi sunt, in morte æterna manent: & idem dubium est de illis, quod de existentibus in sinu damnatorum. Sed nunc non erat dubium de hoc loco circa puerum: quia manifestum erat, quòd non poterat esse in sinu puerorum: nam non potest aliquis adultus ire ad locum illum. Quod patet, quia in loco illo solum tenentur illi, qui in solo originali reatu mortui sunt, & tamen postquam aliquis est adultus, non potest mori in solo peccato originali, sed necesse est mori in peccato mortali, aut in gratia. Quod patet, quia postquàm aliquis est adultus, necesse est, quòd operetur per libertatem aliquem actum bonum, vel malum: si operatur aliquem actum bonum directum in Deum, necesse est per illum actum tolli peccatum originale, cum impossibile sit manere culpam mortalem, vel obligationem ad mortem æternam cum charitate, & tunc iste adultus si moritur in his actibus bonis, non iuit in lymbum puerorum, sed in sinum Abrahæ. Si autem post istum actum bonum operetur mala, & moriatur in illis, peribit æternaliter: & tamen non moritur iste in peccato originali, quia semel ablatum fuit, sed in solo actuali mortali: & pro isto manifestum est, quòd non debeat esse in lymbo puerorum, sed in inferno damnatorum. Si autem adultus nunquàm operatus fuit bonum, postquàm cępit habere libertatem operandi, & moritur in malis, perit ęternaliter, & in isto nunq̄ ablatum fuit peccatũ originale, quia nihil fuit ꝑ quod auferretur,

Nullus adultus potest esse in lymbo.

Peccatũ originale, quõ auferebatur.

& tamen iste licet moriatur in originali, non vadit ad lymbum puerorum, eo quòd moritur simul in actuali, & originali: & quia actuale requirit pœnam sensus, & damni, quę est in inferno damnatorũ, necesse est, ꝙ ibi puniatur: & ibi patitur tã pro originali, quàm pro actuali, quia pro originali priuationem, & pro actuali pœnã sensus. Patet ergo, ꝙ nullus adultus potest esse in lymbo puerorum. hæc autem dicta sunt ſm conditionem Gentilium dum durauit lex Moysi, & ſm cõditionem omnium hominum, simul ab orbe condito, vsque ad datam circuncisionem, quia ille modus erat tunc tollendi originale. si autem intelligamus de Iudæis, eo tempore, quo durabat circuncisio ante perfectè publicatum Euangelium, facilius est: nam tunc in octauo die circunciso puero, tollebatur peccatum originale, in fœminis autem tollebatur adhuc citius per fidem parentum, ideo non poterat aliquis mori in peccato originali post octo dies a natiuitate. Si autem intelligatur de modo auferendi peccatum originale post publicationem Euangelij, manifestius est, quia per baptismum tollitur, vel per fidem non existẽte baptismo: in Christianis ergo tollitur peccatum originale post paucos dies a natiuitate, scilicet, cum baptizantur. In Iudæis autem, & Sarracenis non potest tolli, cum obligentur ad baptismum, ideo de illis est eadem argumentatio, quæ fiebat supra de Gentilibus, quando veniebant ad ætatem adultam. Sed iste puer filius viduæ erat iam aliqualiter adultus, & erat Gentilis, cum mater sua esset Sareptana, vt supra dictum est: ergo non poterat mori in peccato originali, & sic non poterat descendere ad lymbum puerorum.

Si autem aliquis contendat, quòd erat paruulus, & Gentilis, & ideo quòd non poterat adhuc ablata esse originalis culpa in eo.

Dicendum, quòd per fidem matris tolleretur: nam inter Gentiles, quando erant parentes fideles rectè sentientes de Deo, tollebatur culpa originalis in filijs paruulis, fide parentum. De omnibus receptaculis animarum post mortem, & quæ animæ ibant ad illa, & quomodo ibi se habebant, & de modis, & conditione omnium morientium, & de modo diuerso auferendi peccatum originale in omnibus gentibus ab exordio sæculi vsque ad finem, declaratum est latissimè in libro De quinque metaphoricis paradoxis, particula quinta.

Si autem anima pueri huius fuisset in inferno damnatorum, erat dubium, quomodo inde poterat educi. Dicendum, quòd non est dubium, quin Deus posset educere animas inde, quotquot vellet: Deus tamen nunquàm agit, quantum potest, sed id quod iustum iudicat: non videtur autem iustum aliquam animam de inferno damnatorum educi, qa qui ibi sunt, obstinati sunt in malo, & facti hostes Dei: & insuper testimonio scripturæ in inferno illo redemptio nulla est: videtur ergo dicendum, quòd nullum Deus inde vnquam eduxerit, aut aliquando educat.

Si autem obijciatur de anima Traiani, quæ precibus Gregorij inde liberata est, dicam quid sentio, sequenti libro, cap. 4. De anima autem pueri huius dicendum, quòd non fuerit educta de inferno, nec de lymbo paruulorum, sed de sinu Abrahæ, vel de loco purgatorio, & sic nulla iniuria facta est in hoc legi Dei. *Tulitque Elias puerum, & deposuit eum de cœnaculo in inferiorem domum.* Scilicet, Postquàm Elias vidit puerum viuere, tulit eum de cœnaculo ad dandum matri suæ. Vocatur autem cœnaculum quædam domus alta, in qua erat lectus Eliæ, & diuersorium, vbi ipse manebat; erat autem ibi superior pars domus: ideo dicitur, quòd tulit inde puerum in partem inferiorem domus. *Et tradidit matri suæ, & ait illi, En viuit filius*

F *tuus.* Istud fecit Elias ex gaudio quodam, volens matri pueri congaudere, ideo ipse præsentauit ei puerum. *Dixitque mulier ad Eliam, Nunc in isto cognoui, quoniam vir Dei es tu.* Scilicet, In hoc, quòd suscitasti puerum, cognoui, quòd es vir Dei, idest, Propheta, quia alioquin non potuisses suscitare eum. *Et verbum Domini in ore tuo verum est.* Idest, Ex hoc apparet, quòd ea, quæ dixisti ex parte Dei, vera sunt, & non finxisti illa de corde tuo.

An mater pueri per solam suscitationem filij cognouerit Eliam esse virum Dei. *Quæst.* XXXVIII.

G QVAERETVR, quomodo mulier dixit, Nunc in isto cognoui, quoniam vir Dei es tu, quia ante hoc cognoscebat, vel cognoscere debuerat, quòd erat vir Dei: nam prius ostenderat Elias miraculum, scilicet, quòd lecythus repletus fuit oleo, & nũquam minuebatur, & hydria farinæ etiam non minuebatur, sed ista nõ poterant esse, nisi a Deo.

Respondendum, quòd mulier non dixit istud, tanquàm nunc nouiter cognouisset Eliam esse Prophetam, quia ante hoc cognouerat, sed dixit, Nunc in isto cognoui, idest, etiam in isto cognoui: quia sicut præcedens signum, quod fecerat Elias, ostendebat ipsum esse Prophetam, ita etiam istud: & sic quotiescunque Propheta ostenderit signa, demonstrat se esse Prophetam. Sic enim locutus est Beatus Petrus, Act. 10. Scilicet, Nunc in veritate cognoui, quoniam non est acceptor personarum Deus: sed in omni gente, qui timet eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi, & tamen manifestum est, quòd Beatus Petrus ante hoc sciebat, quòd Deus non est acceptor personarum: quia Deuteronom. 10. dicitur, Quòd Deus personam non accipit, non ergo dixit Beatus Petrus, tanquam per illum actum nouiter cognosceret, Deum non esse acceptorem personarum, sed quia ille actus sufficienter ostendebat, Deum non esse acceptorem personarum: dato, quòd non manifestatum fuisset ei per aliud signum.

Aliter potest dici, quòd mulier ista non dixit hoc ad demonstrandum Eliam esse Prophetam, sed maximum prophetarum: nam per hoc, quòd Elia loquente repletus est lecythus oleo, & hydria farina, apparuit eum esse Prophetam; istud tamen signũ nõ erat speciale, quia similia, & maiora fecerant alij Prophetæ: nullus tamen Prophetarum suscitauerat aliquem mortuum ante Eliam: ideo per hoc quod ipse mortuum suscitauit, apparuit ipsum esse excellentiorem omnibus Prophetis p̃cedentibus, & sic dixit mulier nunc, In isto cognoui, quia vir Dei es tu, idest, ꝙ es specialiter vir Dei, plusquàm alij Prophetæ.

Aliter potest dici, ꝙ mulier dixit hoc ad confirmationem verborum Eliæ: nã apparuerat iam Eliam esse Prophetam per hoc, ꝙ repleuerat hydriam, & lecythum, & tñ dixerat, ꝙ nunquàm minuerentur vsq; ad diem, quo Deus daret pluuiam super terram. Istud autem nondum apparuerat, an futurum esset verum, & per hoc, ꝙ Elias suscitauit nunc mortuum, apparebat ꝙ omnia, quæ ipse dixerat, vera erãt. Et hoc vr̃ sentire mulier, cùm dixit nũc, In isto cognoui, quia vir Dei es tu, & verbum Dñi in ore tuo verum est. Poterat tñ cognosci veritas Prophetiæ per aliud, s. quia Elias dixit, ꝙ non deficeret oleum de lecytho, nec farina de hydria vsquè ad diem, quo Deus plueret: & tamẽ postea repleta est hydria, & lecythus; ergo per istud signum probabatur Eliam verum dixisse, licet esset futurum; quia nihil aliud requiritur in Propheta, ad probandum futurum prænunciatum esse verum, nisi quòd præmittat signum mirabile, Deuteronom. 18.

CAP.

CAP. XVIII.

POST dies multos factum eſt verbum Domini ad Eliam, in anno tertio, dicens: Vade, & oſtende te Achab, vt dem pluuiam ſuper faciem terræ. Iuit ergo Elias, vt oſtenderet ſe Achab: erat autem fames vehemens in Samaria.

Deſcripto in præcedentibus primo ſigno cœleſti in ſiccitate data: hic ponitur ſecundum ſignum in igne dato de cœlo ad remouendum Achab a peccatis ſuis. Et diuiditur in duo: quia primo ponitur ſigni datio. Secundo Eliæ perſecutio, ſequenti cap. Prima in duas, quia primo ponitur ſignum principale: ſecundo ponitur aliud ſignum de datione pluuiæ, ibi. *Et ait Elias*. Prima in tres: primò ponitur Eliæ ad terram Iſrael reuerſio: ſecundo ignis ſuper holocauſtum deſcenſio, ibi. *Veruntamen nunc mitte*. Tertiò Prophetarum Baal occiſio, ibi. *Dixitque Elias*. Prima in duas: primo Elias reuertitur: ſecundò præcepto Domini agnoſcitur, ibi. *Erat autem fames*.

An ordo continuus ſit. *Quæſt.* I.

QVAERETVR circa primum, an ea, quæ habentur hic, fuerint facta poſt præcedentia, vel ſit ordo mutatus, & an fuerint immediatè facta, vel multo tempore poſt.

Ad primum dicendum, quòd fuerunt iſta poſt ea, quæ habentur præcedenti cap. Quia ibi habetur de eis, quæ contigerunt Eliæ tempore famis tam apud torrentem Carith, quàm in ciuitate Sareptana: hic agitur de his, quæ facta ſunt, quando data eſt pluuia: ideo neceſſario fuerunt iſta poſt illa.

Ad ſecundum dicendum, quòd iſta non fuerunt multis annis poſt præcedentia, licet litera dicat hic, quòd poſt multos dies factum eſt verbum Domini ad Eliam. Vnde dicendum, quòd non potuerunt eſſe tres anni inter ea, quæ habentur ſupra, & ea, quæ habentur hic: quia dicitur hic, quòd factum eſt verbum Domini ad Eliam, in tertio anno, & computantur iſti anni a principio famis, & tamen Elias ſteterat in torrente Carith aliquanto tempore, quouſque deſiccatus eſt torrens, & ibi fortè pertranſiret medius annus, aut plus: deinde ſtetit Elias in domo viduæ Sareptanæ, antequàm ſuſcitaret filium ſuum aliquanto tempore: ideo ad plus non potuerunt eſſe tres anni inter ea, quæ habentur ſupra, & ea, quæ habentur hic.

Poſt dies multos factum eſt verbum Domini ad Eliam. Iſti dies multi computantur a ſuſcitatione pueri, filij viduæ Sareptanæ: & intelligendum eſt, quòd omnibus iſtis diebus Elias ſtetit in domo viduæ Sareptanæ: quia Deus dixerat, quòd maneret ibi vſque ad finem ſiccitatis, nec receſſiſſet Elias de domo illa, niſi Deus iuſſiſſet ei: nunc vero iuſſit, quòd appareret coram Achab. *In anno tertio.* Scilicet, Verbum Domini factum eſt ad Eliam anno tertio.

Elias an venerit ad Achab anno tertio, vel quarto. *Quæſt.* II.

QVAERETVR, quomodo dicitur hic, quòd Elias iuerit ad Achab anno tertio: nam mox, vt Elias iuit ad Achab facto ſacrificio in

A monte Carmelo, pluit, vt patet infra, & tamen tribus annis, & ſex menſibus non pluit tunc, vt patet Lucæ 4. & Iacobi vlti. Ergo Elias non venit ad Achab anno tertio, ſed anno quarto in fine ſex menſium eiuſdem anni. Reſpondent quidam, quòd dicitur annus tertius computando a tempore, quo Elias receſſit de Samaria, licet eſſet iam medietas quarti anni: nam volunt, ꝙ Elias poſt annunciationem factam Achab de ſiccitate futura, manſerit in Samaria ſex menſibus, & poſtea iuerit ad torrentem Carith, & ex illo tempore vſque ad pluuiam primam ſequentem, fuerunt tres anni, & nunc quãdo Elias venit ad Achab, nondum erãt completi illi tres anni a receſſu Eliæ de Samaria. Sed iſtud non ſtat, quia ſi poſtquam Elias denunciauit ſic-

B citatem futurã Achab, manſiſſet in Samaria ſex menſibus, videns Achab toto illo tempore nõ eſſe pluuiã, teneret Eliã., vt ipſe oraret Dominum pro pluuia, cũ dixiſſet, ꝙ non eſſet ros, nec pluuia in illis annis, quouſque ipſe loqueretur: & tamen non tenuit eũ, & miſit ad quærendum ipſum per omnes terras, vt patet infra in litera: ergo non eſt veriſimile, ꝙ manſerit tanto tempore in Samaria, poſtquam locutus eſt ad Achab. Item confirmatur hoc, quia præcedenti cap. Mox vt locutus eſt Elias ad Achab, ſequitur, ꝙ Deus dixerit ei, Recede hinc, & vade contra Orientem, & abſcondere in torrente Carith. Nicolaus reſpondet aliter, ſ. ꝙ Elias receſſerit de Samaria mox, vt denũciauit ſiccitatem futurã Achab, & manſit apud torrentem Carith

C menſibus ſex, & tũc deſiccatus eſt torrẽs, & poſt hoc iuit in Sareptã, exeũdo de terra Iſrael, & a tempore illo, quo exiuit de terra Iſrael, computat Nicolaus iſtos tres annos, & tunc verum eſt, ꝙ non erat completus tertius annus a receſſu Eliæ de terra Iſrael, quando venit corã Achab, & tamen iam erant tres anni, & quaſi ſex menſes, computando a principio ſiccitatis, quando facta fuit denunciatio Achab. Sed adhuc iſtud non multum verum videtur, quia ponit ſolum, quòd fuerit ſex menſibus Elias apud torrentem Carith. Videtur tamen, ꝙ fuerit maiori tempore: quia quando Elias iuit in Sareptam, iam Achab miſerat per omnia regna terræ ad quærendum Eliam, & tamen non poterat hoc fieri, niſi in aliquanto tempore. Etiã Achab

D non mitteret ad inquirendum Eliam per omnes terras immediatè, vt Elias prænunciaret ſiccitatem, quia tunc adhuc non credebat Achab verbis eius, ſed tranſirent prius tres, vel quatuor menſes ſine pluuia, & tunc cognito defectu pluuiarum, mitteretur ad quærendum eum. Quòd autem quando venit Elias in Sareptam, iam quæſiuiſſet eum Achab per omnes terras, patet, quia aliàs contingeret nuncios diſcurrentes venire in Sareptam, & inueniretur Elias.

Dicendum ergo videtur, quòd mãſerit Elias apud torrentem Carith vno anno, aut plus: & ſic non poteſt computari iſte annus tertius a receſſu Eliæ de torrente Carith. Sed dicendum eſt, ꝙ dicitur iſte annus tertius, computando ab initio ſiccitatis: nam hic non

E videtur alius terminus ex litera, a quo deberet fieri computatio, & iam erant elapſi tres anni, & fere ſex menſes a tempore illius denunciationis. Dicitur tamen, quòd erat annus tertius, quia ſcriptura conſueuit interdum, non computare annos inchoatos, ſed finitos, & quia annus quartus non fuerat finitus, quamquam iam eſſet medietas eius, dicebantur ſolum tres anni. *Vade, & oſtende te Achab.* In toto tempore præcedenti Achab non potuerat inuenire Eliam, quamquam diligenter feciſſet eum inquiri per omnes terras. *Vt dem pluuiam ſuper faciem terræ.* Deus miſericors eſt, & quamquam nos filij peſtilentes ſimus, & verius hoſtes eius, quandò grauiter, & pertinaciter peccamus, ipſe tamen leuiter

percutit, & manum alleuiat. Et quia iam si illa siccitas maneret, multi perituri erant, immo tota terra Israel breuiter desolaretur, voluit pluuiam mittere super Israelitas, quamquam ipsi adhuc peccatores essent, non diuertentes ab idolis: Deus tamen quia misericors est, facit Solem suum oriri super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos. Matth. 5. dixit autem, Ostende te Achab, vt dem pluuiam, quasi dicat, quòd Deus non erat daturus pluuiam, quousque Elias appareret coram Achab. Hoc autem erat ad verificandum dictum Eliæ, quia ipse dixerat præcedenti cap. Viuit Dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto, si erit annis his ros, & pluuia, nisi iuxta verba oris mei, idest, non erit pluuia, nec ros, nisi ego prænunciauero, vel quousque ego prænunciem. *Iuit ergo Elias, vt ostenderet se Achab.* Scilicet, Obediuit verbo Domini, & iuit contra Samariam, vbi erat Achab: & tunc occurrit Abdiæ dispensatori eius, vt patet in litera.

Erat autem. Hic ponitur secundum, scilicet, qualiter Elias regi Achab ostenditur, & dicitur. *Erat autem fames vehemens in Samaria.* Istud ponitur tanquam redditiuum causæ inferiorum dictorum: quia infra dicitur, quòd Achab, & Abdias dispensator eius ibant per totum Israel, ad inquirendum herbam in vallibus, & apud fontes, vt saluarent equos. Hoc autem erat, quia in Samaria erat magna fames, & non habebant quid darent equis regis. Quòd autem esset magna fames, satis erat rationabile, quia iam transierant tres anni, & fere sex menses, in quibus non pluerat.

Vocauitque Achab Abdiam dispensatorem domus suæ. Iste vocabatur dispensator, quia non solum dispensabat ea, quæ pertinebant ad sumptus Regis, sed etiam erat princeps inter omnes officiales domus regis, & forte nullus erat maior in toto regno, nec magis acceptus regi. Quod patet, quia rex dixit ei, quòd iret Abdias per vnam viam, & ipse iret per aliam, & ista erat quasi quædam æqualitas. Iste Abdias fuit postea Propheta, & vnus de duodecim minoribus Prophetis, qui inter eos ponitur quartus. *Abdias autem timebat Dominum valde.* Scilicet, Colebat eum, & ambulabat in omnibus præceptis eius.

Quare Abdias cum esset bonus, manebat cum Achab pessimo. Et quòd Deus sæpe collocat bonos in domibus malorum, Quæst. 111.

QVÆRETVR cum esset Achab vir tam iniquus peruertens totam legem, & declinans ad idola, cur manebat Abdias apud eum, cum esset Abdias vir bonus, timens Deum. Respondendum, quod Abdias non cogebatur recedere ab Achab, quamquàm ille esset vir malus, quia solum obligabatur ipse, quòd esset bonus: & tamen non obligabatur manere cum bonis, vel cum malis, sed vbicunque vellet manere, liberum ei erat. Item patet hoc de alijs viris bonis, & Prophetis; nam Ahias Silonites erat Propheta Domini vir bonus valde, & tamen manebat in Silo, quæ erat ciuitas terræ Ieroboam, postquàm omnes de terra illa declinauerant ad idola, supra 14. Elias quoque erat vir excellentissimus, & quasi ignis ardens inter omnes Prophetas, Ecclesiastici 48. Et tamen ipse manebat inter idolatras, & loquebatur cum Achab: nam erat Elias de habitatoribus Galaad, præcedenti cap. Et sic habitabat in terra idolatrarum.

Alia causa, & potissimè erat, ex Dei ordinatione, & summa prouidentia: Nam ipse interdum collocat aliquos viros bonos tacitè in domo potentum, qui nequissimi sunt, & facit eos mereri gratiam, & fauorem ipsorum potentum, plusquàm mali mereantur.

F Et hoc propter duo. Primò, vt ipsi interdum ipsos principes a malis coerceant, dissuadendo saltem indirectè. Secundò, vt ipsi misereantur virorum bonorum, quos Deus tradit interdum in manum iniquorum. Sic patet hic de Abdia, qui secretè erat vir bonus, habebatque nimium fauorem apud Achab, & ipse liberauit multos de Prophetis Domini ad mortem ductos. Nam Iezabel occidebat omnes Prophetas Domini, & cum Abdias esset in potestate magna, tenuit modum, vt haberet centum de illis Prophetis, & occultauit eos in duabus speluncis, deditque eis ibi cibum, ne occideret illos Iezabel. Sic etiam Deus dedit gratiam Reginæ Esther, & Mardochæo, qui boni erant coram Rege Assuero, qui malus erat, vt

G Iudæi, qui tunc cultores Dei erant, liberarentur a periculis per Esther, & Mardochæum. Nam Assuerus precibus Aman iusserat omnes Iudæos occidi in regno suo, & occidendi erant, nisi intercessisset Esther coram Assuero, vt patet Esther 7. Quòd autem propter hoc Deus exaltauit Esther ad statum Reginæ, patet Esther 4. Scilicet, Et quis nouit vtrum iccirco ad regnum veneris, vt in tali tempore parareris? idest, propter hoc facta es Regina, vt parata esses in hoc tempore liberare Iudæos. Sic etiam Deus fecit, quòd Ioseph, qui erat vir bonus, haberet magnum fauorem in domo Pharaonis, vt tota cognatio sua saluaretur in tempore famis, & etiam multi populi, qui aliàs perijssent, Genes. vlti. Scilicet, Nolite timere: num Dei

H possumus resistere voluntati? Vos cogitastis de me malum, & Deus vertit illud in bonum, vt exaltaret me, sicut in præsentiarum cernitis, & saluos faceret multos populos. Sic etiam Deus dedit magnum fauorem Danieli coram Rege Nabuchonosor, & coram alijs regibus Chaldæorum, & Persarum, vt Iudæi, qui in captiuitate erant, bene tractarentur ab eis, & vt ostenderentur mirabilia Dei apud ipsos reges per Danielem: intantum, quòd semel Nabuchodonosor publicauit, quòd in omnibus Regnis suis nullus auderet blasphemare contra Deum Hebræorum, & quicunque blasphemaret, occideretur, & periret domus eius, Daniel. 3. Etiam aliqui de Hebræis fuerunt positi in magnis principatibus tempore Nabuchodonosor, scilicet, Sidrac, Misac, & Abdenago, eodem cap.

I Nō ergo peccauit Abdias manendo in domo Achab, sed potius merebatur, quia Deus posuerat eum ibi ad conseruandum Prophetas, quando Iezabel occidebat illos, & ad multa alia bona.

Nam cum interficeret Iezabel Prophetas Domini. Iusserat enim Iezabel occidi omnes Prophetas Dei in Israel, & quia ipsa erat Regina, & rex permittebat ei agere quicquid vellet, occidebantur Prophetæ ad mandatum illius. *Tulit ille centum Prophetas.* Scilicet, Abdias accepit centum de istis, eruens illos a morte. Non est autem intelligendū, quòd ipse publicè acciperet eos, quia non posset resistere tunc Reginæ, sed potius ipsa occideret eum, & illos: sed accepit eos

K occultè, quia fortè dedit pecuniam multam ministris Iezabel, qui ferebant Prophetas illos ad occisionem, & accepit eos secretè. & sic euaserunt.

Et abscondit eos quinquagenos in speluncis. Idest, Abscondit istos centum Prophetas per quinquagenos, & quinquagenos, scilicet, posuit eos in duabus speluncis, & in qualibet earum quinquaginta Prophetas.

Et pauit eos pane, & aqua. Scilicet, Dum manserunt in illis speluncis, ne hoc sciret Iezabel, dabat eis Abdias panem, & aquam: quia fortè non poterat prouidere eis de alijs cibis, ne eundo sæpe ad prouidendum illis, cognosceretur, quòd laterent, & reuelaretur hoc ipsi Iezabel.

Qui

Qui essent isti Prophetæ absconditi ab Abdia.
Quæst. IIII.

QVAERETVR, qui Prophetæ erant istis, de quibus dicitur hic. Respondet Nicolaus, quòd erant viri religiosi inter Hebræos, scilicet, quòd aliqui viri inter Israelitas volentes specialiter colere Deum, non solum complebant ea, quæ lex mandabat, sed etiam sequestrabant se a terrenis curis, & conueniebant multi simul in vnam domum, & ibi vacabant orationi: & quia isti continuè erant in laudibus Dei, dicebantur esse Prophetæ, quia laudare Dominum, dicendo aliquos Psalmos, dicitur prophetare. Sic patet primo Paralipomenon 25. Vbi dicitur de Asaph, & Eman, & Idithum, & filijs eorum, quòd prophetabant in citharis, & psalterijs; & tamen illud non erat, nisi laudare Deum. Mouetur autem ad hoc, quia isti Prophetæ erant multi, scilicet, centum, & multi alij occisi fuerant: non videtur autem, quòd tot essent Prophetæ, accipiendo propriè Prophetas, quia videbantur esse tot inutiles.

Dicendum tamen videtur, quòd isti erant verè Prophetæ, scilicet, qui prænunciabant futura, sicut Elias, & Eliseus, & cæteri. Et hoc patet, quia Elias dixit infra in litera, Ego remansi Propheta Domini solus, idest, quòd de Prophetis Domini solus ipse manserat, & omnes alij fuerant occisi: ergo videtur, quòd cæteri essent Prophetæ, prænunciantes futura, cum ipse nominet se vnum de illis, & tamen ipse erat Propheta, cui Deus loquebatur. Nec est admirandum, quòd tot essent Prophetæ, quia Deus loquebatur multis ad instructionem Iudæorum.

Quare Iezabel fecit omnes Prophetas Domini occidere. *Quæst.* V.

QVAERETVR vlterius, quare Iezabel fecit occidere omnes Prophetas Domini. Respondendum, quòd Iezabel erat filia regis Sidonis, & colebat Baal, quando erat in terra sua: postquam autem accepta est in vxorem a rege Achab, introduxit cultum Baal, & fecit fabricari templum Baal in Samaria, supra 16. Prophetæ autem Domini zelantes cultum Dei, aduersabantur nimis ipsi Iezabel. Primò, quia increpabant eam dicentes, quòd Deus destrueret eam, & domum Achab, propter peccata sua: sic enim patet de Elia, qui ait ad Achab, Canes comedent Iezabel in agro Iezrael, infra 21. Sic alij Prophetæ prænunciabant, & ipsa habens illos exosos, iubebat occidi, quotquot inueniebat.

Secundum erat, quia isti Prophetæ Domini distrahebant populum a cultu Baal. Nam Iezabel fecerat, quòd totus Israel colebat Baal, scilicet, quòd quilibet flecteret genua coram eo, & oscularetur manū eius, vt declaratum est supra 16. Prophetæ autem dissuadebant multis hoc facere: ideo plerique potius volebant mori, vel fugere de terra, quàm colere idola, & multi abscondebantur, vt non colerent illa. Sic patet sequen. cap. cum dixit Elias, Altaria tua destruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio, & relictus sum solus. Et respondit Dominus, Dereliqui mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt curuata coram Baal: & quia Prophetæ Dei in hoc repugnabant intentioni Iezabel, persequebatur eos ad mortem.

Tertium erat, quia Iezabel, ad dandum magnam auctoritatem cultui Baal, constituit sibi multos sacerdotes, & Prophetas: erantque isti Prophetæ Baal quadringenti quinquaginta, vt patet infra: & tantum fauorem habebant apud Iezabel, quòd omnes come-

A debant de mensa eius, infra in litera. Istos autem Prophetas persequebantur Prophetæ Dei, dicentes eos esse mendaces, & prænunciantes mala contra eos, & occidentes eos, quando poterant. Sic patet de Elia, qui occidit quadringentos quinquaginta Prophetas Baal apud torrentem Cison, infra in litera, & ob hoc nimis exosos habebat Iezabel Prophetas Dei, quia ista iniuria videbatur fieri ei: Sic patuit in Elia: nam postquàm ipse occidit Prophetas Baal, misit ad eum nuncium Iezabel, dicens; Hæc faciant mihi Dij, nisi hac hora cras posuero animam tuam, sicut animam vnius de illis, sequenti cap.

Quo tempore Abdias occultauit centum Prophetas. B
Quæst. VI.

QVAERETVR vlterius, quando Abdias occultauit centum Prophetas Domini in speluncis. Dicēdum videtur quibusdam, quòd istud fuit tempore famis: ideo dicitur, quòd pauit eos ibi pane, & aqua, scilicet, propter angustiam temporis, quasi nihil aliud haberet, quod eis daret. Sed videtur dicendum potius, quòd hoc fuit ante tempus famis, & occultauit solum illos pauco tempore, quandiu cessabat magnus furor Iezabel contra Prophetas Domini, & postea dimitteret eos in viam securam. Et patet hoc aliqualiter, quia quando Elias obuiauit Abdiæ, adhuc durante fame, vt patet infra, dixit Abdias,
C Nunquid non indicatum est tibi, quid fecerim, cum interficeret Iezabel Prophetas Domini, quòd abscon derim de Prophetis Domini centum viros? & sic videtur, quòd istud factum iam publicatū erat per totum Israel, & ob hoc mirabatur Abdias, quomodo nesciret illud Elias: & tamen adhuc durabat fames: ergo non fuit factum nunc recenter tempore famis, sed multo tempore ante. Item patet, quòd non posuerit eos Abdias in speluncis ad seruandum eos tempore famis, quia nunc dum dixit ista Abdias, durabat adhuc fames, & tamen iam publicatum erat factum, quòd ipse tenuerat, & dimiserat illos, & nunc non tenebat: si tamen tenuisset eos ad pascendum in fame, tenuisset nunc, dum adhuc durabat: ergo non tenuerat il-
D los, vt pasceret eos in tempore famis. Cùm autem dicitur, quòd tenebat eos tempore famis, & ob hoc dabat ipsis panem, & aquam; nihil aliud dare potens prę angustia temporis. Dicendum, quòd non tenebat eos tempore famis, sed quando Iezabel occidebat omnes Prophetas Domini, abscondit istos centum Abdias: & vt non inueniret illos Iezabel, occultauit ipsos per aliquot dies, quousque non haberetur suspicio aliqua de ipsis: & quia dum tenebat eos, volebat esse nimis absconditos, tenuit ipsos in duabus speluncis: & quia si vellet prouidere eis de alijs cibis, oportebat sæpe transmitti ministros ad ipsas speluncas, & tunc cognosceretur, quòd ibi erant Prophetæ: ideo dedit eis panem, & aquam solum, & poterant habere simul ci-
E bum pro multis diebus, & non oportebat transmitti ministros ad eos.

Dixit ergo Achab ad Abdiam. Istud fuit in fine trium annorum, & sex mensium famis, cùm iam defecerat in Samaria omnis cibus pro equis regis.

Vade in terram. Idest, Discurre per totam terram Israel. Locutus est enim Achab potius ad Abdiam, quàm ad aliquem alium, eo quòd iste erat dispensator domus eius, & cui magis rex confidebat, & incumbebat ei cura de rebus regis.

Ad vniuersos fontes aquarum, & in cunctas valles. Istud erat, vt reperirent ibi aliquam herbam, quia in Samaria nullum pabulum erat pro equis. Apud fontes autem propter humorem fontium, poterat reperiri

riri aliqua herba. In vallibus autem propter profunditatem terræ conſueuerunt eſſe humiditates congeſtæ, quæ producunt herbas, & etiam in vallibus ſolent eſſe loca manantia. *Si fortè inuenire poſſimus herbam.* Non habebant iam alium cibum pro iumentis, & apud Samariam herba nulla erat, ideo volebat per totam terram mittere Achab. *Et ſaluare equos, & mulos.* Ideſt, Quòd poſſimus ſaluare eos a morte in tempore huius famis. Habebat enim rex equos multos ad bellum, & mulos ad ferendum onera, & dolebat nimis, quòd perirent fame. *Et non penitus iumenta intereant.* Ideſt, Inueniamus herbam aliquam, vt non pereant omnino iumenta, ideſt, equi, & muli, qui vocantur iumenta: quia omnia talia nomine communi iumẽta vocantur, quia nos iuuant, ſcilicet, ferendo onera, & in alijs miniſtrationibus. Dixit autem, & non penitus, ideſt, quamquã aliqua iumenta pereant fame, tamen inquiramus herbam, vt ſaltem non pereant omnia. Vel aliter, inquiramus ſaltem modicam herbam, vt quamquam non poſſimus iumentis dare copiam pabuli, & ex hoc langueſcant, & debilitentur nimis: tamen ſaltem non intereant omnino, quod continget ſi non inuenimus herbam. *Diuiſeruntque ſibi regionem, vt circuirent eam.* Scilicet, Achab, & Abdias diuiſerunt inter ſe regionem totam Iſrael, dando Achab vnam partem terræ, quam ipſe perambularet, ad inueniendum aquam, & dando aliam partem ipſi Abdiæ, vt perambularet eam. *Achab ibat per vnam viam, & Abdias per alteram viam ſeorſum.* Scilicet, Quia diuiſerant ſibi regionem, ibat Achab per vnam viam, ad inquirendum herbam in fontibus, & vallibus, & Abdias ibat per aliam.

Achab quare ibat ad quærendum herbam.
Quæſt. VII.

QVAERETVR, quare Achab per ſeipſum ibat ad quærendum herbam, quia poterat mittere nuncios quoſcunque per vrbes ſuas, iubendo eis, qui erant in vrbibus, vt inquirerent ſi erat aliqua herba, & ipſi certiſſimè inuenirent.

Reſpondendum, quòd non confidit eis Achab, quia tempus tantæ famis erat, quòd non dicerent verum regi ſubditi ſui, ſed occultarent loca herbarum, quantum poſſent, vt ibi paſcerent iumenta ſua, & pecora, quorum lacte aliqualiter viuerent in tempore magnæ famis, ideo licet irent illuc nuncij regis, ipſi dicerent nullam herbam eſſe. Sed dicetur, quòd mitteret rex aliquos de ſeruis ſuis, qui per ſeipſos inquirerent loca herbarum, & ſic non poſſent falli a ruſticis. Dicendum, quòd Achab non confidit aliquibus viris de ſeruis ſuis, quia etiam putauit, quòd ipſi minus diligenter inquirerent loca herbarum, vel corrupti pretio ab incolis locorum, ſubticerent, & non reuelarent regi: voluit ergo per ſeipſum ire, & quia maximè confidebat Abdiæ, miſit eum per aliam viam. *Cumque eſſet Abdias in via, Elias occurrit ei.* Scilicet, In illa die, qua cœperunt Achab, & Abdias recedere de Samaria, ad inquirendum herbas, occurrit Elias Abdiæ, quia tunc veniebat Elias iuſſu Domini de Sarepta, vt oſtenderet ſe Achab. Quòd autem eſſet in eadem die, qua receſſerant de Samaria, vel paulo poſt, patet, quia quando occurrit Elias Abdiæ dixit ei, Viuit Dominus, quia hodie apparebo corã Achab, & tamen ſi a multis diebus receſſiſſent ambo de Samaria, diſtarent inter ſe itinere aliquorum dierum, & nõ poſſet Elias in ipſo die apparere coram Achab. *Qui cum cognouiſſet eum.* Scilicet, Abdias cognouit Eliam. *Cecidit ſuper faciem ſuam.* Scilicet, Abdias cecidit ſuper faciem ſuam adorãdo Eliam: nam quam-
F quam eſſet Abdias vir potentiſſimus in domo regis, tamen adorauit Eliam, procidendo coram eo, eo quòd Elias erat Propheta magnus: & potiſſimè, quia per verbum eius venerat ſiccitas, quam nunc patiebantur Iſraelitæ, & non erat tollenda, niſi per verbum eius. *Et ait, Num tu es, Domine mi, Elias?* Cognoſcebat Abdias Eliam, quia iam alias viderat eum in Samaria, & fortè quando loquebatur ad Achab de ſiccitate futura: & tamen iam erant tres anni, quibus eum non viderat, & ſex menſes, ideo dubitauit, an ipſe eſſet. *Cui ille reſpondit, Ego.* Noluit negare Elias, maximè cum ipſe veniret ad ſe manifeſtare. *Vade, & dic Domino tuo, Adeſt Elias.* Volebat Elias, quòd Abdias manifeſtaret ipſum Achab: & fortè volebat
G hoc, quia Elias ſciebat Abdiam eſſe virum bonum, & ſi denunciaret Achab, quòd veniebat Elias, conſequeretur ab ipſo magna munera propter bonam annunciationem. *Et ille, Quid peccaui, inquit, quoniam tradis me ſeruum tuum in manu Achab, vt interficiat me?* Scilicet, Quamquam Elias putaret ſe facere gratiam Abdiæ, quòd denunciaret aduentum ſuum Achab: tamen ipſe habuit hoc, vt moleſtum, & dixit, Quid peccaui. quaſi dicat: Non debet pœna infligi, niſi pro peccato, & tamen ſi mittis me ad Achab, occidar ab eo: ergo non debet eſſe hoc, niſi propter aliquod peccatum meum: & ſic iſte eſt modus conquerendi Abdiæ, ne mittatur ad Achab. *Viuit Dominus Deus tuus.* Ideſt, Iuro per vitam Dei tui. Dixit Abdias, Domi-
H nus Deus tuus, non quidem, quòd ipſe non coleret Deum, quem colebat Elias, quia immediatè ſubiungit, quòd ipſe timebat Dominum ab infantia ſua, ſed dixit Deus tuus, ideſt, qui ſpecialiter eſt Deus tuus, ſcilicet, quia Elias erat Propheta, cui Deus ſpecialiter loquebatur: Sic enim dixit Saul Samueli, Obtulimus Deo tuo ſupra 1. libro, cap. 15. & tamen idem Deus erat vtriuſque, cum Saul non coleret idola. *Non eſt gens aut regnum, quo non miſerit Dominus meus, te requirens.* Scilicet, Achab miſit, ad inquirendum Eliam per omnes gentes, & regna, & hoc fuit a principio famis. *Et reſpondentibus cunctis, Non eſt hic.* Scilicet, Omnes gentes reſpondebant non eſt hic, eo quòd illo tempore, quo Elias quærebatur per omnes gentes, manebat
I apud torrentem Carith, & paſcebatur a coruis, præcedenti cap. Ideo non poterat inueniri in aliquo loco. *Adiurauit regna ſingula, & gentes, eo quòd minimè reperireris.* Poteſt intelligi dupliciter. Vno modo, quòd adiurauit, ideſt, ſub iuramento, & maledictione inquiſiuit ab omnibus gentibus, ſcilicet, videns Achab, quòd non inueniretur Elias apud aliquam gentem, credidit, quòd aliqua gens mentiebatur, quia neceſſe erat eum manere apud aliquam gentem, ideo inquiſiuit rurſus ab omnibus gentibus ſub iuramento, an ibi eſſet Elias, interponens maledictionem, quæ vocatur adiuratio, ſcilicet, ſi nõ dixeritis mihi verum, Deus maledicat vobis, vel deſtruat vos. Aliter poteſt intelligi, quòd adiurauit gentes ſingulas, & regna, ide-
K ſt, maledixit eis, ſcilicet, fecit Achab inquiri Eliam per omnia regna, & quia non reperiebatur in aliquo, credidit, quòd aliqua gens mentiebatur, occultando Eliam: ideo maledixit omnibus.

Et nunc dicis mihi, Vade, & dic Domino tuo, Adeſt Elias. Quaſi dicat: Si omnibus gentibus maledixit, quia tu non inueniebaris, a fortiori maledicet mihi, & occidet me, ſi ego annuncio ſibi, te adeſſe, & poſtea tu nõ inueniaris. Hoc dicebat Abdias, quia timebat, quòd dum ipſe iret ad nunciandum Achab, fugeret Elias, vel raperetur a Domino, & non inueniretur: & tunc credens Achab mentitum fuiſſe ſibi Abdiam, occideret eum.

Quare

Quare Achab misit ad quærendum Eliam per omnes terras, & quæ fuerunt istæ terræ. Quæst. VIII.

QVAERETVR, quare Achab misit in omnes gentes, & regna, ad inquirendum Eliam. Respondendum, quòd Elias prænunciauerat Achab siccitatem futuram, & tunc non aduertit Achab ad verba eius, credens, quòd nō futurum esset sic, eo quòd nunquam viderat Eliam facientē aliqua signa, postea autem recedente Elia, secuta est siccitas, sicut ipse dixerat, & tūc credidit Achab, verum dicere Eliam, & quia Elias dixerat Achab, ꝙ non veniret ros, nec pluuia, nisi iuxta verba oris sui, credidit Achab, quòd sicut verum fuerat hoc, quod dixerat Elias de siccitate: ita verum esset, ꝙ nunq̃ veniret ros, & pluuia, quousque ipse diceret, ideo faciebat eum diligenter inquiri per omnes gentes, credens totam salutem populi esse in hoc, ꝙ Elias inueniretur. Cum autem non inuentus fuisset in aliquo loco, putans Achab, quòd fortè Deus occultaret eum, vt non loqueretur, & veniret aqua, destitit ipsum inquirere, cōmittens se Deo, s. ꝙ ipse daret pluuiam, quādo vellet.

Achab an miserit ad omnes gentes ad quærendum Eliam. Quæst. IX.

QVAERETVR, quomodo poterat esse verum, ꝙ mitteret Achab ad omnes gentes ad inquirē dum Eliam. Respondet Nicolaus, ꝙ non misit ad omnes gentes, sed solum ad regnū Iuda, & Moab, & Edom, & ad regnum Sidoniorum. Nam Rex Sidonis erat socer Achab, eo ꝙ Achab habebat filiam eius Iezabel in vxorem. Ad regnum Iuda misit, quia rex Iuda erat affinis regi Achab: & etiam filius Iosaphat, s. Ioram accepit Athaliam filiam Achab in vxorem. De Iosaphat Rege Iudæ patet 2. Paralip. 18. De Ioram patet eodem libro, cap. 21. Ad Regem Moab misit, quia ille tributarius erat Achab: dabat enim ei quolibet anno centum millia arietum cum velleribus suis, sequēti libro, cap. 3. Misit etiam ad Regem Edom, quia ille erat tributarius regis Iudę, & propter amicitiam, & affinitatem Achab, & Regis Iudæ seruaret veritatē Rex Edom ipsi Achab. Dicendum tamen vr̄, ꝙ Achab nō misit ad omnes gentes, & regna, quia non poterat ipse mittere ad omnes illas, cum nondum esset cognita via ad omnes gētes, sicut ad Indos, & ad extrema Aethiopiæ, & ad alios angulos orbis, ad quos nōdum illo tempore perueniebat communicatio aliorum hominum. Etiam quia quædam regna erant ita longinqua a terra Israel, ꝙ non erat verisimile, ꝙ Elias illuc iret: ideo frustra erat, mitti illuc, ad quærendum eum. Sed dicendum, ꝙ misit Achab ad quærendum eum per multa regna, & gentes, non solum per illa, quæ nominata sunt, sed etiā per multa alia, quæ propinqua erant terræ Israel, s. per terram Philisthinorum, Ammonitarum, & Syrorum: nam omnes istæ gētes erant in lateribus terrę Israel. Misit etiam ad alias gentes, q̄ erant aliquantulum distātiores a terra Israel, de quibus credi poterat, ꝙ iret illuc Elias, & inquirendo eum ibi, dicebatur inquisitus fuisse in omnibus regnis, & gentibus, quia omnis sæpe ponitur pro multis in scriptura, vt patet Genes. 41. Omnes prouinciæ veniebāt in Aegyptum, vt emerent escas, & tamen manifestum est, ꝙ non ibant illuc omnes prouinciæ. Et illud quod habetur in Psal. 65. Scilicet, Omnis caro ad te veniet, & tamen non venit omnis caro ad Deum. *Cumque recessero a te, spiritus Domini asportabit te in locum, quem ego ignoro.* Scilicet, Dum ego vado ad nūnciandum Achab aduētum tuum, spiritus Domini portabit te ad aliquē locum, vbi ego te non inueniam, & putabit Achab, ꝙ

A ego mentitus sum, & occidet me. Et dixit, Spiritus Domini asportabit te, & non dixit ibis in locū, quem ego ignoro, quia si Elias sponte occultaret se ab Abdia, postquàm dixisset ei, ꝙ denunciaret aduentum suum Achab, malitiosè videretur agere, & hoc non credebat Abdias de Elia, cum esset vir sanctus, & bonus. *Et ingressus nunciabo Achab.* Scilicet, Quòd tu veneris. *Et non inueniens te, interficiet me.* Scilicet, Postquàm non inuenerit te, putabit quòd ego mentitus sum, & interficiet me.

An Elias sæpe raptus est a spiritu Domini. Quæst. X.

B QVAERETVR, quomodo dixit hic Abdias, quòd spiritus Domini raperet Eliam in alium locū: nam hoc non visum fuerat de aliquo Propheta, vt sic posset existimari de Elia. Respondendum, quòd Elias sæpe hoc habuit, quòd raperetur a spiritu Domini ad diuersa loca, & quamquam hoc nō reperiebatur expresè scriptum, nisi de tempore illo, quo raptus est in cœlum in curribus igneis, sequenti libro, cap. 2. Tamen ex ipsa scriptura colligitur, ꝙ aliquando similia passus fuerit. Et apparet hoc, quia quādo Elias raptus est, dixerunt filij Prophetarum ad Eliseum: Ecce serui tui sunt quinquaginta viri fortes, qui possunt ire, & quærere Dominum tuum, ne fortè tulerit eum spiritus Domini, & proiecerit in vno montium, aut in C vna vallium, sequenti libro, cap. 2. Si tamen Elias nunquam passus fuisset simile, non arbitrarentur isti filij Prophetarū, quòd spiritus Domini tulerat Eliam, & proiecerat eum in aliquo monte. Item non solum videtur, quòd hoc esset in Elia, sed etiam quòd alij Prophetæ interdum mouerētur a Deo de loco ad locum subito. Sic patet de Habacuc, qui de Iudæa ductus est in Chaldęam ab Angelo, quasi in momento, Daniel. 14. Etiam cōueniebant hoc Prophetis, quia interdum Deus volebat mittere illos ad aliquas gentes longinquas, ad denunciandum verba Dei: & quia per se difficile erat, quòd illuc irent, rapiebat eos spiritus Domini, & ibant quasi in momento. Item patet hoc, qa Abdias habebat specialem causam cogitandi hoc: Nam D in toto tempore siccitatis Elias quæsitus fuerat per omnes gentes, & regna, & non fuerat inuentus, & nunc subito apparebat coram eo, credebat quòd spiritus Domini, tulisset eum in aliquam terram valde longinquam toto isto tempore siccitatis, in qua non potuerit inueniri, vel ad quam propter magnam distantiam non accesserint nuncij Achab: ita credebat nunc, quòd Deus raperet eum subito, & non inueniretur.

Quis spiritus erat, qui rapere possit Eliam. Quæst. XI.

E QVAERETVR, quis spiritus Domini erat iste, de quo dicebat Abdias, quòd raperet Eliam. Respōdendum, quòd spiritus secundum propriam, & primariam significationem signat flatum. Deinde autem accipitur secundum consuetudinem pro anima nostra, vel pro quacunque substātia incorporea. Et sic Deus, quia incorporeus est, vocatur spiritus, Ioan. 4. Scilicet, Deus spiritus est, & eos qui eum colunt, oportet in spiritu adorare: Sic etiam Angeli, quia sunt incorporei, vocantur spiritus, sic patet Psal. 101. s. Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem. Animæ etiam hominum vocantur spiritus, quia incorporeæ sunt. Sic dr̄, ꝙ exiuit spiritus eius, & non reuertet in terrā suā, Psal. 145. Animę ēt brutorū, qa sunt incorporeæ, vocātur spiritus, sic patet

tet Ecclesiastes 3. Scilicet, Quis nouit si spiritus filiorũ Adam ascendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum? dæmones quoque, quia incorporei sunt, vocantur spiritus, vt patet supra 1. libro, cap. 16. & 18. & 19. cũ dr̃, ꝙ spiritus Dñi malus arripiebat Saulem, i. dæmon. Hic aũt accipi põt spiritus Dñi pro Angelo, eo ꝙ isti vocantur propriè spiritus Dñi, quia sunt spiritus ministrantes ei. De animabus autem nostris, & pecorum, non ita propriè dr̃, ꝙ sunt spiritus Dei, q̃a nunquã Deo ministrant. De dæmonibus eodem modo non dr̃, ꝙ sint spiritus Dei, nisi cum quadam adiunctione, s. ꝙ dicatur, ꝙ sunt spiritus Dei mali. Sic patet supra 1. lib. cap. 16. s. Spiritus Dñi recessit a Saul, & exagitabat eum spiritus nequam a Dño; & iterũ ibi, Spiritus Dei malus arripiebat Saul. Simile 18. & 19. cap. hic tamẽ vocatur spiritus Dei absolutè: ideo oportet, ꝙ accipiatur pro bono spiritu, & iste est Angelus. Item hoc conuenit valde, quia Angelus Dñi tulit Habacuc Prophetam de Iudæa in Chaldæam, Dan. 14. Sic ergo ferret Eliam, quia etiã erat Propheta. Item patet hoc, quia Deus non facit ista per se, sed per ministros suos: ministri tñ Dei ad bona non sunt, nisi Angeli, ideo vocantur Angeli, i. nuncij. Etiã vocantur ministri, cum dr̃, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem, Psal. 103. Ergo Angeli ferrent Eliam. Aliter potest dici, ꝙ accipiatur spiritus pro vento. Sic patet Psal. 9. s. Spiritus procellarum pars calicis eorũ. Et iterum Psal. 104. s. Spiritus procellarum, quæ faciũt verbum eius, i. ipsi venti, & sic Genes. 1. Spiritus Dñi ferebatur super aquas, i. ventus a Deo missus ad desiccandum aquas. Et sic fortè isti filij Prophetarum, & Abdias dicebant, ꝙ spiritus Dñi tolleret Eliam, i. ventus a Deo missus, qui raperet eum, & poneret in aliqua regione longinqua, & quia ille ventus dirigeretur a Deo, poneret Eliam in loco, vbi Deus vellet, sicut si Angelus moueret eum.

Quæ prædictarum opinionum sit verior, scilicet, an a vento, vel ab Angelo sit raptus. Et quòd in scriptura raro accipitur spiritus pro Angelo, sæpe tamen pro vento. Quæst. XII.

QVAERETVR quis modus istorum sit verisimilior, ad ferendum Eliam. Respondendum, ꝙ quamquam vterque modus sit satis conueniens, tamen magis conuenit sententiæ, quòd accipiatur spiritus Dñi pro aliquo vẽto misso a Deo, q̃ pro Angelo. Primo patet hoc, quia in scriptura raro accipitur spiritus pro Angelo, & tñ multoties accipitur pro vento. Item patet, quia sic Deus interdum accipit ventum, vt ministrantem sibi, ad mouendum res de loco in locum, sicut quando tulit coturnices de vltra mare rubrum in castra Israelitarũ, Nume. 11. Item patet ex verbis filiorum Prophetarum, sequenti libro, cap. 2. s. Ne fortè tulerit eum spiritus Dñi, & proiecerit in vno mõtium, aut in vna vallium: & tñ proijcere non pertinet, nisi ad ferendũ ex impetu, & non tenentem, sed impellentem. Si autem Angelus tulisset eũ, diceretur, ꝙ poneret eum in vno mõtium, aut in vna vallium, & non ꝙ proijceret; ventus autẽ non poterat ponere, sed proijcere, cum ventus nõ teneat aliquid, nec ponat quasi agens ex ratione, sed proijciat cessante impetu eius, ideo vr̃, ꝙ ventus esset, de quo loquebatur. Item patet efficacius eodem cap. quia dicitur, ꝙ Elias per turbinem raptus est in cœlum: turbo autem ad ventum pertinet, & non ad Angelum, & filij Prophetarum loquebantur de illo turbine, ꝑ quem Deus leuare volebat Eliam in cœlum: ergo intellexerũt, ꝙ spiritus Dñi tulerit Eliã, i. ventus a Deo missus: & sic intelligeret Abdias, potius quàm de Angelo. *Seruus autem tuus timet Dominum ab infantia sua.* Istud dixit Ab-

F dias, orando Eliam, ne mitteret eum ad Achab, denũciaturum aduentum eius, quia occideretur, & tamen ipse nõ meruerat hoc, quia colebat Dominum ab infantia sua, & timebat eum ambulans in vijs eius. *Nunquid non indicatum est tibi Domino meo, quid fecerim, cum interficeret Iezabel Prophetas Domini.* Istud dicebat Abdias, ad ostendendum innocentiam suam, & insuper bona opera, & ideo non erat tradendus morti, mittendo eum ad Achab. Et dicit, Nunquid non indicatum est tibi? q.d. tu deberes cognoscere, q̃a credo, ꝙ indicata sunt tibi bona opera, quæ ego feci Prophetis Domini. *Quòd absconderim de Prophetis Domini centum viros.* Nõ potuit plures de Prophetis liberare, reliquos enim occidit Iezabel. *Quinquagenos, & quinquagenos in speluncis.*
G Scilicet, In duabus speluncis, quia centum erant, & in qualibet spelunca ponebat quinquaginta. *Et pauerim eos pane, & aqua.* Scilicet, Toto illo tempore, quo fuerunt absconditi, ne inueniret eos Iezabel, dedi eis panem, & aquam. *Et nunc tu dicis, Vade, & dic Domino tuo, Adest Elias, vt interficiat me.* Quasi dicat, Postquàm omnia ista bona fecerim, tu vis tradere me morti, mittendo me ad Achab denunciandum ei aduentũ tuũ, q.d. iniustum est, ꝙ virum innocentem morti tradas.

An peccauerit Abdias laudando se, scilicet, quòd timebat Dominum, & faciebat bona. Et bona opera, quando sunt facienda in publico, & quando in secreto. Et agere in occulto bona prodest ad multa. Et quando liceat alicui referre opera sua
H *bona, & quando non. Et quomodo intelligitur, quòd de purgatorio non potest exire quisquam, quousque soluat omnes pœnas. Quæst. XIII.*

QVAERETVR, an peccauerit Abdias laudando se, quia dixit, ꝙ timebat Dominũ, & ꝙ liberauerat Prophetas a morte. Aliquis dicet, ꝙ sic, quia Christus iussit, ꝙ faceremus opera bona occultè, intantum ꝙ non videret manus dextra manum sinistram, patet Mat. 6. s. Attendite ne iustitiam vestrã faciatis coram hominibus. Et postea exemplificat de bonis operibus in speciali, vt de eleemosyna, dicẽs. Te faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid facit dextra tua, vt sit eleemosyna tua in abscõdito. De ora-
I tione etiam dr̃ ibi, ꝙ orantes non maneamus in angulis platearum, aut in sinagogis, sed intra cubiculũ nostrum. Item non solũ prohibetur, quòd faciamus bona opera in publico, sed etiam, ꝙ recitemus illa, quia magis vr̃ pertinere ad inanem gloriã, quòd aliquis referat bona facta sua hominibus, quàm ꝙ faciat illa coram eis: sed prohibitum est fieri bona opera corã hominibus: ergo a fortiori peccaret Abdias, denunciando opera sua bona Eliæ. Item ille, qui Deo recitat bona opera sua, peccat: ergo a fortiori ille, qui recitat ea hominibus, quia coram Deo non potest homo habere inanem gloriam, cum sciat opera eius cognita esse a Deo. Etiam quia in conspectu Dei nullus potest iustificari, dicente Dauid, Quoniam non iustifi-
K cabitur in conspectu tuo omnis viuens, Psalm. 145. Etiã dicente Isaia, quòd iustitiæ nostræ, tanquàm pannus mulieris menstruatæ reputatæ sunt coram Deo. Quòd autem peccet enarrans opera sua bona Deo, patet Lucæ 18. De illo Pharisæo, qui dixit in oratione sua, Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium, quæ possideo, & ibi Christus increpat illum. Respondendum est, quòd Abdias non peccauit, referendo bona opera sua Eliæ. Pro quo sciendum, quòd hic sunt duo dubia. Primum est, an liceat bona opera publicè fieri, ita quòd ab omnibus videantur. Secundum est, an liceat alicui referre alteri, vel multis bona opera sua, vel dona, quæ ei Deus dedit. Ad primum dicendum, quòd non est illicitum bona opera fieri in publico, & non

non differt fieri illa in publico vel in secreto: Christus tamen dedit regulam, de faciendo bona opera in publico vel in occulto, non tanquam sit magis illicitum sic quàm sic, sed qa in hoc datur cautela hominibus, vt non perdant fructum laboris sui, quia quandocunque homo agit bonum aliquod ad gloriam sæculi, nihil per illud meretur, sed totam mercedem suam recepit in gloria sæculi. Sic patet Matth. 6. Cum dicitur de hipocritis, qui faciunt eleemosynam, vt honorificentur ab hominibus, in vicis, & sinagogis: Amen dico vobis receperunt mercedem suam. Illi autem, qui in occulto bona opera faciunt, sunt securi de mercede sua apud Deum, quia constat eos non agere ad gloriam sæculi, quia vbi nullus est, nulla gloria sæculi est: & propter hāc securitatem Deus iubebat per modum consilij, quòd faceremus opera nostra in occulto. Si autem aliquis homo sit firmatus in virtute, ita quòd nō timeat sibi insurrecturam inanem gloriam, quamquam publicè bene agat: tunc laudabile est agere in publico. Et hoc Christus suadet, Matth. 5. dicens, Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Sciendum autem, quòd agere bona opera in publico, solum prodest ad vnum, scilicet, ad hoc, quòd videntes laudent Deum, qui incitauit illum ad bene operandum, & quòd ipsi moueantur ad similia agendum. Agere autem in occulto prodest ad multa. Primò, quia constat hominem non agere propter inanem gloriam, quæ in occulto agit. Sic enim dixerunt cognati Christi ad eum, Transi hinc, & vade in Iudæam, vt discipuli tui videant opera, quæ tu facis: nemo quippe in occulto aliquid facit, & quærit ipse in palam esse: si hæc facis, manifesta teipsum mundo, Ioan. 7. Et sic qui opus bonum in abscondito facit, nō vult esse in palam per inanem gloriam. Secūdum est, quia qui agit in occulto, est securus de mercede, quæ poterat tolli per inanem gloriam. Nam interdum homines nō mouentur ad bonum opus propter inanem gloriam, sed propter Deum, & tamen cum fecerint in publico, subrepit eis quidam motus gloriationis, & elationis, & iste diminuit de quantitate boni operis: qui autem in abscondito agit, non tolùm non agit propter inanem gloriam, sed etiam securus est de illa, quòd non insurget, cùm non sit aliquis, qui opus occultum possit laudare, vel approbare, aut venerari auctorem. Tertium est, quia tollitur occasio detrahendi multis. Nam cum quis publicè bene agit: quia totus mundus positus est in maligno, sicut dixit Beatus Ioannes, inclinantur homines potius ad iudicandum malum, quàm bonum. 1. Ioan. vlti. Scilicet, Quia dicunt hominem agere ad inanem gloriam: ideo ad tollendum alijs locum murmurandi, & peccandi, bonum est in occulto bene agere. Dicendum igitur per modum consilij, quod quando aliquis vult agere bonum opus, aut est magnum, aut paruum, quod communiter ab omnibus fit: si sit magnum, aut ille, qui agit est vir imperfectus, timens posse vinci ab inani gloria, sicut omnes homines communes, aut est vir exercitatus in virtute, qui confidit non sibi insurrecturam inanem gloriam. Si primo modo debet agere in occulto, ne exponat se periculo, ad perdendum mercedem suam, scilicet, insurgente inani gloria. Si secundo modo vtile est, quòd agat in publico, ad hoc, quòd videntes laudent Deum. In hoc tamen relinquendum est arbitrium viro prudenti oblata opportunitate agendi: quia tunc si credit, quòd viso bono opere, plures laudabunt Deum, & incitabuntur ad simile agendum, debet publicè agere. Si autem credit, quod incitabuntur ad murmurandum, & non agent simile, quia alius præcessit eos, non debet agere

A in publico, sicut sunt plurimi de hipocritis, & desiderantibus inanem gloriam, qui quando viderint alios egisse aliquod bonum, nolunt ipsi agere simile: quia alius incepit, ne ipsi videantur sequi exemplum aliorum, quamquam prius fortè desiderabant agere illud bonum: sed cessant a bene agendo, vel agunt alia bona minus vtilia. Si autem credit, quosdam ad bonum mouendos, alios verò ad murmurandum. Dicendum est, quòd si plures credit mouendos in bonum, quàm in malum, publicè agere debet: si autem credit plures murmuraturos, consultius est in abscondito agere, quàm publicè. Quòd autem supra diximus, quòd ille, qui timet inanem gloriam surrecturam, debet agere in secreto bonum opus: intelligen-

B dum est de illis operibus, quæ possumus facere in publico, vel occulto: quædam tamen sunt, quæ solum in publico fieri possunt: Et de illis dicendum est, quòd nullus debet recusare facere in publico, sed committere se Deo, qui seruet eum ab incursu inanis gloriæ. Si autem sint parua bona, & communia ea, quæ facimus, non differt ea fieri in publico, vel secreto, quia ex illis non est verisimile, aliquem mouendum ad desiderium inanis gloriæ, si tamen aliquis mouendum se putet ab inani gloria, debet facere, sicut supra distinximus. Secundum dubium est, an liceat alicui dicere bona, quæ fecit alteri. Respondendum, quòd dicere illa secundum se non est malum, sed potest esse malum, inquantum ex relatione ista, potest insurge-

C re inanis gloria: & quia facilius insurgit inanis gloria, quando aliquis recitat bona, quæ fecit, quàm cum quis fecit illa publice, magis euitādum est, quòd quis referat bona, quæ egit, quàm quòd faciat illa publicè. Sciendum tamen, quòd dicere bona, quæ fecimus alteri, interdum potest esse bonum. Pro quo sciendum, quòd aut homo dicit illa Deo, aut hominibus. Si primo modo dicendum, quòd licet homini enarrare Deo bona, quæ facit, quia sicut licitum est, immo valde meritorium, quòd in oratione sua homo recitet beneficia a Deo collata sibi, & pro illis gratias reddat: ita etiam meritorium est, quòd aliquis recitet in oratione sua bona, quæ fecit, referendo Deo gratias immensas, quia ex sola gratia sua mouit eum ad facien-

D dum illa bona, & aliàs non poterat illa facere. Iuxta illud; Sine me nihil potestis facere. Ioan. 15. Idest, Si ego non dedero vobis gratiam motiuam: vtpote si aliquis homo est continens, potest dicere in oratione sua, gratias ago tibi Domine, quia dedisti mihi, quòd continens essem: Istud autem est, quia continere est donum datum a Deo, & non potest homo continere, nisi Deus ei dederit, Sapientiæ 8. Scilicet, Veni ad corpus incoinquinatum, & sciui, quoniam aliter non possum esse continens, nisi Deus det Sic etiam potest orari, referendo omnia bona nostra Deo in oratione. Si autem aliquis referat bona sua Deo in oratione, non referendo gratias Deo de illis, sed simpliciter transeundo, peccatum magnum est: quia ista est

E præsumptio grauis, scilicet, quòd homo velit apparere iustus coram Deo, & tamen non potest coram eo aliqd iustificari, Psal. 101. Si aūt homo dicat bona, quæ fecit, alteri homini. Dicendum, quòd quasi regulariter non licet, eo quòd istud referre, videtur pertinere ad ostentationem eius, qui refert: & tamen ostentatio boni tollit in totum, aut diminuit meritum boni operis. Potest tamen aliquis referre bona sua alteri, si credit se ex hoc non mouēdum ad inanem gloriam, & si putat, ꝙ ille, cui refert, ex hoc incitabitur ad bonum. Vt tamen magis videatur, quando licet referre bona, quæ fecimus, distinguendū, quia aut necesse est ad saluationem nostrā, vel liberationē ab aliquo malo, referre illa, aut sponte illa referimus. Si primo modo

do dicendum, ꝙ licitum est cuicumque homini referre bona sua: vtpote si quis accusetur de crimine, quod non egit, & procedendum est per suam confessionem, licitum est ei se innocentem dicere, & referre quęcunque bona sua, ab purgandum se ab infamia. Et istud maximè est, quãdo quis infamatur, & propter infamiam sine accusatione proceditur contra eum: quia tunc ad purgandum se ab infamia, licet ei referre bona, quæ egit, vt probet verisimile esse, se non cõmisisse tale delictum, cum bona hæc egisset. Sic etiã si quis per violentiam, & tyrannidem vult occidere alium, vel lædere bona eius, licet ei ad liberandum se enarrarę bona, quæ egit, vt sic inclinet tyrannum ad non nocendum ipsi. Si autem sponte quis bona sua referat, aut refert ad bonũ suum, vel ad bonum alterius: si ad bonum suum, aut illud est gloria quædam inanis, quam desiderat, aut est lucrũ aliquod temporale: vtpote ꝙ conferat ei beneficium, aut alia emolumẽta. Si primo modo perdidit mercedem boni operis ille, qui conuertit illud ad inanem gloriam: nam sicut agendo propter inanem gloriam perditur præmium operis, Mat. 6. s. Amen dico vobis receperunt mercedem suam: ita referendo illud ad inanem gloriam alijs perditur merces operis. Si aũt referat ad cõsequẽdum aliquod lucrum, aut illud est temporale solum, vt pecunia, vel iurisdictio, aut alia emolumẽta, vel est aliquod beneficium ecclesiasticum. Si primo modo dupliciter peccat. Primò quia perdit mercedem suã, cum referat opus suum propter lucra temporalia. Secundò, quia efficitur iniustus acquisitor, cum acqrat rem eo modo, quo non licet. Si autem agat ad consequendum beneficium ecclesiasticum peccat tripliciter, s. duobus modis præcedentibus, & insuper, quia committitur quidam modus simoniæ indirectè, vel saltem accedit ad similitudinem simoniæ, eo ꝙ istę vult promereri beneficium ecclesiasticum eo modo, quo non licet. Si aũt referens dicat bona, quæ egit, ꝓpter bonum aliorum. Dicẽdum, ꝙ aut iste referendo putat se posse superare inanem gloriam, aut non: si putat, non posse superare illam, etiam si sit magna vtilitas proximorum, nunquam debet referre bona, quæ egit, quia non debet aliquis exponere se periculo peccandi, vt benefaciat alteri: cũ Apostolus iubeat, ꝙ in omnibus operibus, quæ facimus propter proximos, caueamus ne tentemur. Si aũt putat, ꝙ non superabitur ab inani gloria, potest licitè bona sua alijs referre: si tñ intelligat, ꝙ alij ex hoc incitabuntur ad bonum, alioquin non est licitum: & ob hoc si aliqs vult bona sua alijs enarrare, debet illo tempore maximè enarrare, quando putat maximam auctoritatem sibi exhibẽdam, & ꝙ dictum suum valde proficiet. Et ob hoc debet homo potius in articulo mortis enarrare bona, q̃ egit quàm alio tempore propter duo. Primo quia tũc maximè creditur homini, & attenditur ad verba eius, quia extrema sunt. Secundò quia tunc creditur, quòd homo non dicat illa ad inanem gloriam, quia iam nõ est in tempore inaniter gloriandi: sed potius creditur, ꝙ Deus illum moueat ad dicendum, cùm iam pertineat ad aliud seculum. Si tamen in alia parte vitæ credat enarrationem istam vtilem esse, licitè potest. Si autem aliquis arguat de factis Apostoli, qa ipse enarrauit bona, quæ egerat, & dona quæ a Deo recipiebat. 2. ad Corin. 11. & 12. Dicẽdũ, ꝙ ibi Apostolus nõ enarrauit illa, ad hoc ꝙ gloriaretur, nec ad hoc, ꝙ proficeret proximis: sed ad excusationem suam, purgando se de eo, quod aliqui obijciebant contra ipsum, vt colligitur, 2. ad Corin. 10. & 11. De Abdia aũt dicendum, ꝙ non peccauit enarrando bona sua Eliæ: quia fecit ipse ad excusandum se a periculo: nam Elias mittebat eum ad Achab, & ex hoc poterat ei mors euenire;

In morte potius, qs enarrare debet bona quę egit.

F ideo refert bona sua, vt se liberet a morte, & sic cuicunque est licitum. Ad primam rationem in contrarium dicendum, ꝙ Christus non vetuit simpliciter opera nostra bona fieri in publico, sed vetuit fieri in publico ad laudem hominũ, cùm dicitur, Mat. 6. Attendite ne iustitiam vestram faciatis corã hominibus, vt videamini ab eis. quasi dicat, non est licitum bona nostra fieri coram hominibus, scilicet, fieri coram eis, ad hoc quòd videamur, scilicet, esse boni, ita q̃ refert bona, vt videatur bonus, illicitum agit, sed si ex alijs causis refert, licitum est. Ad secundum dicendum, quòd illicitum est referre bona, q̃ facimus si ad gloriã seculi referamus, sed aliàs non: & sic fecit Abdias. Ad tertium dicendum, quòd magis illicitum est referre

G bona nostra homini quàm Deo, eo quòd facilius potest sequi inanis gloria, referẽdo homini quàm Deo: & tamen interdum est peccatum referre Deo, & interdum homini, & interdũ vtrique licitè referimus. De illo pharisæo, quem dominus increpat, aliquis dicet, quòd ideo increpatur, quia retulit bona sua Deo ex elatione, & non cum gratiarum actione. Sed hoc non stat, quia Luc. 18. dicitur, quòd ille pharisæus dixit, Deus gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri hominum. Sed dicendum, quòd reprehenditur ille pharisæus propter duo. Primò quia non solum in oratione sua se laudauit, sed etiam alios homines contempsit: contemnere autem, vel iudicare alios peccatum est ad Roma. 14. scilicet, Tu quis es qui iudicas

H alienum seruum? suo Domino stat, aut cadit. Secũdo peccauit in præsumptione, quia coram Deo reputauit se iustum: sed istud magnæ dementiæ est. Ista duo patent, Lucæ 18. cum dicitur: Dixit autem ad quosdam, qui in se confidebant tanquam iusti, & aspernabantur cæteros: confidere autem, & aspernari erant duo peccata. Patet etiam ex oratione Pharisæi, cum dixit, Gratias ago tibi Domine, quia non sum, sicut cæteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Si tamen iste Pharisæus retulisset bona sua Deo solum dando gratiam, quia mouerat eum ad faciendum illa bona, non peccaret, & sic sæpissime Dauid in Psalmis refert bona sua; vtpote, Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Et

I iterum, Septies in die laudem dixi tibi, Psalm. 118. Sed Dauid dicebat ista ad gratiarum actiones, vt patet ex ipsis Psalmis.

Abdias quare excusauit se cum Elia, de eundo ad Achab. Quæst. XIIII.

QVAERETVR vlterius, quare Abdias retulit ista bona, quæ fecerat, Eliæ, quia ipse poterat per se, nihil referendo, euadere, scilicet, quòd nollet ire ad Achab, quamquam iuberet ei Elias, & tunc non esset ei aliquod periculum. Respondendum, quòd Abdias tenuit Eliam, scilicet, quòd si nollet ire ad Achab ex mandato Eliæ, infligeret ei ali-

K quam maledictionem, orando malum super ipsum: & quia erat Propheta Domini, cuius verba complebantur, timebat, quòd eueniret ei malum, quod prænunciaret Elias: ideo non audebat Abdias clarè repugnare dicto Eliæ. Si aũt iret ad Achab obediens Eliæ, timebat mortem, quia fortè raperetur Elias a Dño interim, & qñ quæreretur, non inueniretur, & putans Achab, ꝙ mentitus fuerat Abdias, occideret eum, & sic erat Abdias in perplexitate. non habuit ergo quid securè ageret Abdias, nisi ꝙ oraret Eliã, vt non mitteret eũ ad Achab, & sic nõ imprecaretur maledictionẽ super eum, tanquàm super inobedientem. Hoc autẽ persuasit Abdias dupliciter, s. demonstrando se innocentem, & bene operantem. De primo patet, quia dixit,

xit, ꝙ timebat Dominum ab infantia sua, & tamen timere Deum facit recedere a malo. De secũdo patet, qa dixit, se pauisse Prophetas, & seruasse illos a morte, & istud erat opus excellens, ideo Elias videns Abdiæ intẽtionem, & ꝙ formidabat ire ad Achab, destitit ei iubere, ꝙ iret illuc. *Et dixit Elias, viuit Dominus exercituũ.* Idest, Iuro per vitam Dei, qui est Dominus exercituũ, idest, Angelorum, qui vocantur milites, & exercitus eius, Iob 25. Scilicet, Nunquid est numerus militum eius? *Ante cuius vultum sto.* Iste modus loquendi erat Eliæ, qui dicebat se esse coram Deo, eo quòd non poterat esse alicubi, vbi Deus non esset: sic enim iurauit, præcedenti cap. *Quia hodie apparebo ei.* Idest, Tu times apparere coram Achab indicãdo aduentum meum, & tamen ego non timeo, sed iuro, quòd hodie apparebo coram illo. *Abijt ergo Abdias in occursum Achab, & indicauit ei.* Scilicet, Postquàm iurauit hoc Elias, abijt Abdias in occursum Achab, ad denunciandum ei aduentum Eliæ, & nunciauit ei. *Venitque Achab in occursum Eliæ.* Istud fecit Achab ad honorandum Eliam, quia per verbum eius ventura erat pluuia, & sic Rex iuit in occursum ei.

Abdias quare nunc ausus est ire ad nunciandum Achab aduentum Eliæ, cum prius non auderet. *Quæst. XV.*

QVAERETVR, quomodo Abdias nunc ausus est ire ad nunciandũ aduentũ Eliæ ipsi Achab, cum prius semper recusasset, excusans se valde de hoc. Aliquis dicet, quòd prius timebat Abdias, quòd dum ipse iret ad nunciandum Achab aduentum Eliæ, recederet Elias, & tunc videretur ipse mentitus, & occideretur: nunc autem ibat Elias cum Abdia, & ideo non timebat illuc ire. Sed istud non stat, quia Abdias iuit ad nunciandum Achab, & tunc ipse venit in occursum Eliæ, vt patet in litera. Sed dicendum, quòd Abdias prius timebat ire ad denunciandum ex causa supra assignata: nũc autem, quia iurauit Elias, ꝙ hodie appareret coram Achab, credidit Abdias, ꝙ nullo modo falleretur ipse, & sic confidenter iuit ad Achab, arbitrans quòd interim nõ recederet Elias. Sed obijcietur, ꝙ istud iuramentum Eliæ, vel promissio, non certificabat ipsum Abdiam, quia iuramentum, & promissio semper intelligũtur, iuxta possibilitatem eius, qui iurat, vel promittit, & subintelligitur semper, si Deus voluerit, & si Deus perturbet euentum rei, non ex hoc est periurus, qui iurauit. Sic enim Apostolus promisit se iturum in Hispaniam, ad Rom. 15. Et tñ postea nõ venit in illam, qa cũ veniret, occisus est Romæ, vel Spiritussanctus dictauit ei aliud faciendũ, & sic quamquam iurasset Elias, se appariturũ hodie coram Achab, non obligabatur, nisi facere, ꝙ in se erat, & Deus poterat eum rapere in turbine ad locum, quem nesciret Abdias, sicut ipse supra dixerat, & sic falleretur. Respondendum, ꝙ Abdias putauit se esse securum, quòd nõ recederet Elias, & etiam ꝙ non ferret eum Deus inde. Istam securitatem accepit ex verbis Eliæ, quia ipse dixit, Viuit Dñs, ꝙ hodie apparebo coram Achab: ideo credidit, ꝙ Elias certificatus erat a Deo, ꝙ non raperet eum, sed ꝙ appareret illa die corã Achab. Item patet hoc magis, quia postq̃ dixit Abdias, ꝙ spiritus Domini fortè raperet Eliam, & duceret eum ad aliquem locum, dixit ei Elias, Viuit Dominus, quòd hodie apparebo coram Achab: & sic per hoc non solum certificabat Abdiam, ꝙ ipse non recederet, sed etiam ꝙ Deus nõ ferret eum inde: nam Abdias non dubitabat, an vellet inde Elias recedere, sed an inde raperetur ad alium locum: ergo verba Eliæ referenda erant ad dubitationem Abdiæ certificandam, & sic securè iuit Abdias ad Achab, & fortè

A Elias reuelauit Abdiæ, quòd Deus iusserat ei, vt veniret ad ostendendum se Achab. *Et cum vidisset eum.* Scilicet, Achab vidit Eliam. *Ait, Tu ne es ille qui conturbas Israel?* Cepit enim Achab loqui durè ad Eliam, putans ꝙ iam haberet eum in potestate sua, & dixit hoc propter iram magnã, quam conceperat contra ipsum, cum tempore præterito non pluisset, & ipse se abscõdisset, vt nõ veniret pluuia. Dixit autem Achab, quòd Elias turbabat Israel, i. ponebat eum in hac turbatione, ꝙ non plueret: & tamen hoc falsum erat, quia non cessauerãt pluuiæ propter Eliam, sed propter peccata populi: Achab tñ dicebat istud, quia Elias prædixit pluuiam non venturam, & non venit toto tempore, quo ipse dixit: & sic videbatur ipse causa esse, vt nõ veniret

B pluuia. *Et ille ait, Non ego turbaui Israel sed tu, & domus patris tui.* Elias non formidabat respondere regi dura, s. non ego turbaui Israel, sed tu, & domus patris tui, scilicet, non fui ego causa, vt nõ plueret, sed tu, & domus patris tui fuistis causa, qa ista siccitas venit a Deo propter peccata vestra, scilicet, propter idolatriã magnã, quam tu, & domus patris tui induxistis. Nam Achab peccauit in idolis, plusquam omnes reges, qui fuerãt ante eum, vt patet supra 16. Et propter ista peccata induxit Deus siccitatem. Dicitur etiam propter peccata domus patris tui, idest, cognatorum tuorum, qui erãt de domo patris eius, s. de domo Amri: nam Amri pater Achab fuit idolatra nimis, supra 16. Et omnes cognati Achab incitabant eum ad idolatriam. *Qui dereliquistis Dominum, & secuti estis Baalim.* Scilicet, Dereli-

C quistis legem Dei, non colendo eum, sed diuertendo ad idola, & præcipuè ad Baalim, & propter hoc abstulit pluuiam: nam sic prænunciatum erat, Deuter. 11. s. Cauete ne fortè decipiatur cor vestrum, & recedatis a Dño, seruiatisq; Dijs alienis, iratusq; Dñs claudat coelũ, & pluuiæ non descendant, nec terra det germẽ suũ, & pereatis velociter de terra optima. Dicitur hic Baalim, quod est pluralis numeri apud Hebræos, & tñ accipitur pro vnico idolo, quod alio nomine vocatur Baal. Vnde scriptura non facit differentiã, ꝙ aliquãdo vocet Baal, vel Baalim, & sic ponitur multoties, vt supra 1. libro, cap. 7. s. Auferte de medio vestri Deos alienos Baalim, & Astharot. *Veruntamen* Hic ponitur ignis

D super holocaustum descensio in sacrificio Eliæ, & dicitur, *Veruntamen nunc mitte, & congrega ad me vniuersum Israel.* Idest, Tu dereliquisti Dominum, & non mereris habere pluuiã, & tñ congrega vniuersum Israel, & habebis pluuiam. Et dr, vniuersum Israel, s. magnam partem Israel, quia omnes non poterant congregari. Vel dicuntur oẽs, i. excellentiores, quia maiores de regno videntur esse totũ regnũ, eo ꝙ quicquid ab eis statuitur, ab alijs obseruatur. *In monte Carmeli.* In isto monte factum est sacrificium, vt patet infra, & non est iste mons Carmeli in quo erat Nabal Carmelita, de quo habetur supra 1. lib. cap 25. Nam ille Carmelus erat in sorte Iudæ apud vrbem Iezrael, & Chermel, vt declaratum fuit ibi, & tñ istæ vrbes sunt in sorte Iudæ, Iosue Mõs Carmeli duplex.

E 15. Nunc autẽ nõ erat iste Carmelus in terra Iudæ, sed in regno Israel, in quo dominabatur Achab, & erat in sorte Issachar, vt quidam volunt, & alij volunt, ꝙ sit in sorte Zabulon, alij vero in sorte Aser, & istud est verũ, Iosue 19. Et vocatur iste Carmelus maris, quia erat circa mare, & vocatur sic ad differentiam alterius Carmeli, qui est in sorte Iudæ: nam ille nõ est iuxta mare. *Et Prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasque lucorum quadringentos.* Idest, Congrega istos Prophetas in monte Carmeli. Vocantur Prophetæ Baal aliqui viri idolatræ, qui vt haberent fauorem Iezabel, fecerunt se Prophetas Baal, & alij erant Prophetæ lucorum, & istos fecit vocari Elias, quia cum eis voluit experiri, an Deus Israel esset verus Deus, vel Baal esset

verus

verus Deus, & volebat occidere omnes, sicut postea fecit. *Qui comedunt de mensa Iezabel.* Scilicet, Tantum fauorem habebant isti apud Iezabel, ꝙ comedebant de mensa eius. Non est autem intelligendum, quòd omnes comederent de mensa eius, idest, de cibis mensæ eius, qui parabantur pro Iezabel, sed dicebantur comedere de mensa eius, quia de redditibus assignatis mensæ Iezabel prouidebatur istis viris in necessitatibus suis, scilicet, in cibo, & potu, & vestibus. *Misit Achab ad omnes filios Israel, & congregauit Prophetas in monte Carmeli.* Scilicet, Misit Achab nuncios per totum Israel, vt omnes venirent ad montem Carmeli: congregauit etiam diligenter omnes Prophetas tam Baal, quàm lucorum.

Quare Achab ad vocem Eliæ misit in vniuersum Israel. Quæst. XVI.

QVAERETVR quomodo Achab voluit ad vocem Eliæ mittere in vniuersum Israel, cum haberet eum exosum. Respõdendum, quòd Elias dixerat, quòd non veniret aqua, quousque ipse loqueretur, supra præceden. & hoc sciebat esse verum Achab per experientiam: nunc autem Elias dixerat, quòd vocaret Achab totũ Israel, & veniret aqua, ideo vocauit omnes, quia etiam si aliud grauius ei dixisset, spontè fecisset illud: & dato quòd non dixisset Elias ad Achab, quòd ventura esset aqua vocato Israel, vocaret ipse Israel ad iussum Elię, quia Achab volebat persuadere Eliæ, vt oraret Dominum pro pluuia, cum aliàs crederet se non posse habere illam, & ob hoc si non faceret, quod dicebat Elias, exasperaretur, & nollet orare pro pluuia, ideo cõsentiebat ei in oĩbus Achab.

Ad quid voluit Elias, quòd congregarentur. Quæst. XVII.

QVAERETVR vlterius, ad quid voluit Elias, vt congregaretur populus, & Prophetæ, ad dandum aquam. Nam Deus dixerat, quòd volebat dare aquam. Ideo quòd Elias appareret coram Achab, & sic non videbatur aliud necessarium, nisi quòd Elias oraret Dominum pro pluuia, & Deus daret illam. Respondendum, quòd omnia ista fecit Elias de mandato Dei. Nam sicut ipse de mandato Dei venit, ad se ostendendum Achab, supra in litera: ita credendum est, quòd omnia, quæ hic fecit, de mãdato Domini egit, quamquam non exprimatur, quia nõ auderet Elias sola voluntate sua rem tam grauem aggredi. Dicendum autem, quòd Deus voluit fieri istam congregationem propter multa. Primo, quia ipse abstulerat pluuias iratus contra Israelitas propter idolatriam magnam, nunc autem volebat dare pluuias, ideo prius habere volebat quandam satisfactionem de peccato, vt placaretur. Istud autem fuit, quòd occiderentur Prophetæ Baal. Et proficiebat hoc ad duo. Primo ad executionem iustitiæ: nam isti incitabant Reginam Iezabel in cultu Baal, videntes quòd placeret ei, & hoc vt haberẽt magnum fauorem eius. Ipsi etiam magnificabant Baal dupliciter, scilicet, in multitudine cæremoniarum, quantum ad sacrificia, & in diuinitate responsorum: nam respondebant ad aliqua occulta ex nomine Baal, sicut respondebant Prophetę Domini, & ex hoc faciebant ipsum Baal verè Deum. Incitabant etiam populum, ad colendum eum, sicut Prophetæ Dei incitabant ad colendum Deum verum: populus autem Israel licet peccasset, tamen non erat peccatum suum graue in comparatione peccati Prophetarum, quia inuiti trahebantur ad flectendum genua coram Baal, & ad osculandum

F manum eius, vt declaratum est supra 16. & dicetur sequenti cap. Voluit ergo Deus capere vindictam de istis, tanquàm isti soli essent hostes eius. Secundum fuit propter vtilitatem futurã, scilicet, quia postquàm occisi essent omnes Prophetæ, & sacerdotes Baal, non essent aliqui, qui incitarent populum ad idolatriam, & haberet populus maiorem opportunitatem colendi Deum. Alia causa fuit propter populum. Nam Deus volebat nunc dare aquam: & quia si ista aqua venisset, non præmissa aliqua cæremonia, vel miraculo, non putasset populus esse aliquid specialius, quàm in alijs temporibus, cum pluuia descendebat, ideo voluit, quòd totus populus adesset, & videret miraculum de igne descendente in sacrificio Eliæ, & aquam postea

G venientem ad preces eius, & sic videret manifeste, ista omnia a Deo fieri. Alia causa fuit, vt populus conuerteretur ad Dominum. Nam si non fuisset vocatus populus, mansisset in idolatria sua, etiam si venisset aqua, immo sic mãsisset tenacius, videns, quòd licet essent idolatræ, non prohibebatur cœlum pluuere super eos. Nunc autem cum fuerunt vocati, manifeste viderunt falsitatem Prophetarum Baal, & quòd Baal non erat Deus, & viderunt veritatem diuini cultus, & quòd Deus, quem colebat Elias, erat verus Deus, quia exaudiebat per ignem, & in hoc fuerunt inclinati ad detestandum Baal, intantum, quòd ipsi tenuerunt omnes sacerdotes Baal, ad hoc quòd occiderentur ad mandatum Eliæ, vt patet in li-

H tera. Postea etiam viderunt pluuiam consecutam ad preces Eliæ, ideo inclinati fuerunt nimis ad Dominum: si autem non fuisset facta ista congregatio, & venisset pluuia, Prophetæ Baal persuasissent populo, quòd Baal mittebat illam pluuiam. Alia causa fuit ad ostẽdendum peccatum populi, scilicet, quòd Deus clauserat cœlum propter idolatriam, nunc vero quia conuertebantur ad ipsum, & occidebant sacerdotes Baal, placatus est, & dedit pluuiã: & sic sciret populus, quòd peccatum suum erat causa omnium pœnarum suarum, & sic recederent ab idolatria, timentes pęnã.

Qui erant Prophetæ Baal, & qui Prophetæ lucorum, & quomodo differebant. Quæst. XVIII.

I

QVAERETVR vlterius, qui erant isti Prophetæ Baal, & Prophetæ lucorum, qui simul erant octingenti quinquaginta. Respondendum, ꝙ non vocantur Prophetæ proprie: quia Propheta est, qui cognoscit aliquas veritates supernaturaliter reuelatas, & ad hoc oportet esse diuinam inspirationem: isti autem non inspirabantur a Deo, cum non essent Prophetæ eius, sed Prophetæ dæmonum. Vocantur tamen Prophetæ dupliciter. Vno modo Prophetæ a reuelatione absconditorum. Alio modo a prophetando, i. laudando, vel canendo, sicut filij Asaph, & Eman, & Idithum dicebãtur prophetare in citharis, & lyris. 1. Paralip. 25. Idest, Cantare. Vterque modus istorum

Propheta, & prophetare, quid.

K cõueniebat Prophetis Baal: nam quidam ipsorũ dicebantur Prophetæ a reuelatione abscõditorũ, eo ꝙ ipsi per artem dæmonũ cognoscebant aliqua occulta, & reuelabant ea populo, & sic videbantur vere prophetare. Multi enim dæmones apud Gentiles hoc habuerunt, sicut Apollo in insula Delphos, qui respondebat ad omnia quæsita, & cõfluebant ad eum de omnibus partibus orbis, & habebantur responsa sua, tanquã certissima. Sic igitur Baal responderet cultoribus suis, & quia isti erant dedicati ad inquirendũ a Baal rñsa, dicebantur Prophetæ eius. Etiã dicendũ, ꝙ dato ꝙ Baal nihil responderet, quicquid ipsi per artem necromanticam, & alias superstitiones poterãt inuenire, rñdebant inquirentibus, & dicebantur illa sibi rñderi a Baal. Alij

vocabantur

vocabantur prophetæ Baal secundò modo, a canẽdo vel laudando, & isto modo omnes sacerdotes Baal vocabantur prophetæ eius, quia manebant semper in laudibus suis, sic patet infra in litera, s. Postquam autẽ transijt meridies, & illis prophetātibus venerat tempus, quo sacrificium offerri solet: & ponitur ibi prophetare, idest laudare, quia omnes laudabant Baal, & inuocabant eum. Nam dicitur infra, quòd inuocabant nomen Baal de mane vsque ad meridiem, dicentes, Baal exaudi nos. Istud etiam patet, quia isti prophetæ Baal obtulerunt sacrificium: si tamen non accipiantur prophetæ pro sacerdotibus, nō obtulissent ipsi sacrificiũ, sed sacerdotes, quia istud officium non est prophetarum, sed sacerdotum: ergo isti erant sacerdotes. Item si isti non essent sacerdotes, sed solũ prophetæ manifestum est, quòd pręter istos haberet Baal sacerdotes, & illos etiam faceret vocari Elias, vt occiderentur, quia illi fallebant populũ sicut prophetę Baal, honorando ipsum magnis cæremonijs. Item si non acciperentur hic prophetæ pro sacerdotibus & prophetis, non esset verisimile, quòd tantus numerus esset prophetarum, scilicet octingenti quinquaginta. Ideo dicendum est, quòd isti erant omnes sacerdotes & ꝓphetæ simul, qui erãt in regno Achab, & hos omnes vocauit Achab ad exhortationẽ Eliæ.

Prophetæ Baal & lucorum, quomodo differebant;
Quæst. XIX.

QVAERETVR vlterius, quomodo vocantur quidam istorũ prophetę Baal, & alij prophetæ lucorum. Respondendum, quòd prophetæ Baal, sicut supra dictum est, erant sacerdotes & prophetę, & tamen videtur, quòd erant duplices prophetæ Baal. Quidam erant in vrbe Samaria in templo magno, quòd ibi fecerat Achab supra 16. & ibi erat maior pars istorũ quadringentorum & quinquaginta. Alij autem erant dispersi per alias vrbes Israel, & ibi colebant Baal, facientes ei sacrificia. Prophetæ autem lucorum vocantur sacerdotes, & prophetæ aliorum deorum, quos Israelitæ colebant, quia non solum colebãt Baal, sed etiam multos alios deos, quos ipsa Iezabel introduxerat infra 21. scilicet, Concitauit eum Iezabel vxor sua, intantum, vt sequeretur idola, quę fecerunt Amorrhęi. Inter omnes tamen istos deos Baal habebatur tanquam excellentior: & ideo ipse solus habebat quadringentos & quinquaginta prophetas: & prophetę lucorum, idest omniũ aliorum deorum erant simul quadringenti solùm. Quòd autem prophetę lucorum non essent prophetę Baal, sed aliorum deorum, patet: quia tunc omnes essent prophetę eiusdem Dei, & tamen Elias dixit ad eos, Inuocate nomina deorum vestrorum. Vocantur autem prophetę lucorum, idest sacerdotes excelsorum, quia alij dij pręter Baal non habebant templa in vrbibus, sed in montibus constituebantur eis altaria, & erant illa inter arbores condensas propter vmbram magnam, ad vacandum libidini post sacrificia, vt declaratum est supra 15. quælibet autem talis congregatio arborum vocabatur lucus, quasi luce carens propter vmbram magnam. Aliter dici potest, quòd oēs prophetę Baal erant in Samaria in templo, quod ibi fecerat Achab: & omnes alij prophetę & sacerdotes, qui erant dispersi per totum Israel, vocabantur prophetę lucorum ex causa assignata, & aliqui illorũ colebant Baal, & alij alios deos. *Accedens autem Elias ad omnem populum.* Scilicet, postquam conuenit totus populus in Carmelo, Elias astitit eis ad loquendum, vt audiretur a toto populo. *Vsquequo Claudicatis in duas partes?* Quasi dicat non est bonum nunc declinare in vnam partem, & nunc in aliam, sed quòd teneatis firmiter vnam illarum. Istud dicebat Elias, quia Israelitę non omnino colebant Dominum, recedendo a Baal, nec etiam omnino colebant Baal, recedentes a Domino, sed aliquando offerebant sacrificium Deo vero, & aliquando Baal, sicut dicitur de Samaritanis, sequen. lib. cap. 17. Scilicet, Fuerunt gentes istę timentes quidem Dominum, sed nihilominus & idolis suis seruientes. In Hebreo dicitur, *Vsquequo transitis super duas cogitationes.* Scilicet aliquãdo cogitatis, ꝙ est bonum colere Baal, & aliquando ꝙ est bonum colere Deum, sed istud non conuenit, quia debetis firmari in aliqua sententia. *Si Dominus est Deus sequimini illum, si autem Baal sequimini illum.* Scilicet, oportet vos determinari ad colendum Deum, quia verè Deus est, & non potest esse, ꝙ Dñs sit Deus, & Baal sit Deus, sed necesse est, alterum eorum solum esse Deum, ideo sequimini Baal, si Deus est, vel sequimini Dominum, si Deus est. Vocatur hic Dominus ipse Deus Israel, quia consueuerant Israelitæ, vocare eũ semper Dñm propter reuerētiam & vniuersalitatem potestatis, & sic non posuit ei Elias nomen proprium, sicut posuit ipsi Baal, sed vocauit eum Dñm, quia sic magis eum honorabat, vocãdo eum Dñm sine determinatione, idest Dñm omnium rerum. *Et non respondit ei populus verbum.* Scilicet, quanquã optimè proponeret Elias, populus non respondit, tanquam non acceptans propositionem.

Populus quare non respondit Eliæ. *Quæst.* XX.

QVAERETVR, quare populus non respondit Eliæ. Dicendum, ꝙ hoc fecit propter multa. Primò, quia nō apparebat eis propositio Elię bona, quia Elias pręsupponebat, quòd vel solum Dñs erat Deus, vel Baal solum erat Deus, & non poterant ambo simul esse veri dij. Populus tamen fortè credebat posse esse plures deos veros: immo ista erat opinio omnium idolatrarum, quia aliàs non colerent diuersa idola, nisi putarent verè esse multos deos. Elias tamen loquebatur verissime, quia impossibile erat esse multos deos, sed ipse vocabat Dñm esse Deum, & populus vocabat Baal Deũ, ideo necesse erat aliquem mentiri, & volebat, quòd recurreretur ad illum, qui erat vere Deus. Secundum fuit, quia dato ꝙ appareret ista propositio rationalis, tamen erat vniuersalis, & nesciebat populus, quomodo deberet constare, an Dñs esset Deus, vel Baal: ideo putauit superfluum respondere, & postea quando Elias proposuit modum in particulari, consensit populus propositioni eius. Tertium fuit, quia populus erat nimis assuetus ad idolatriam, & non dimitteret illam sine ratione nimis vrgente, & quia quando Elias locutus est vniuersaliter, ista ratio non vrgebat, cùm non esset determinata ad particulare, & ob hoc habebat modicam apparentiam, ideo non assensit. Quartum fuit, quia propositio Elię erat, ad inueniẽdum aliquẽ modum, per quem cognosceretur, an Dominus esset Deus, vel Baal esset Deus, & quia aliquis modus experiendi esset, quem populus non acceptaret, noluit respōdere, quousque Elias proponeret modum in particulari, & cum proposuit, placuit modus populo, & tunc responderunt. *Et ait rursus Elias ad populum.* Videns, quòd non respondebant primę propositioni, & cognoscens cur non responderent, proposuit alium modum. *Ego remansi propheta Domini solus.* Scilicet, omnes alij occisi fuerunt à Iezabel, sicut dicitur supra in litera.

An Elias esset tunc solus propheta in Israel. Quæst. XXI.

QVAERETVR quomodo dicebat Elias, ꝙ manserat ipse solus, quia saltem manserunt centum prophetæ, quos eruit Abdias de manu Iezabel supra in litera. Item multi alij manebant, quia sequē.c.dixit Deus, Reliqui mihi septē millia virorum, quorum genua non sunt incuruata Baal. Respondendum secundum Nicolaum, ꝙ non manserat aliquis de prophetis Domini nisi ipse, quia cęteri declinauerant ad idolatriam. Sed istud non est satis rationabile, nam licet illi Israelitę qui non erant prophetę, concedantur declinasse ad idolatriam, tamen non est verisimile, ꝙ illi, qui erant vere prophetę Domini, conuerterentur ad idola. Item patet, quia occidebantur multi prophetæ Domini a Iezabel, & tamen si voluissent conuerti ad idola, non occisi fuissent. Etiam patet maxime de illis centum prophetis, quos liberauit a morte Abdias, nam illi non fuerunt conuersi ad idola, quia tunc non oportebat, ꝙ abscōderet eos Abdias, sed ipsi presentarent se Iezabel, & honoraret eos magnis honoribus, si vellent esse prophetę Baal. Dicendum igitur, ꝙ alij prophetę Domini erant, & tamen Elias dixit, ꝙ ipse relictus erat solus, scilicet, quia omnes alij occisi fuerant à Iezabel. Etiam intelligebat Elias de prophetis Domini in terra Achab regis: nam in terra regis Iuda non dubitabat, quin essent multi prophetę, eo quòd ibi colebatur Deus, se tamen solum dixit, quia illi non poterant venire, vt adiungerentur ei ad fouendum partē Domini, sicut octingenti & quinquaginta prophetæ fouebant partem Baal. Ad primam rationem de centum prophetis, quos liberauit Abdias. Dicendum, ꝙ isti non fuerunt conuersi ad idolatriam, cum ipsi valde fugissent eam, sed etiam nō fuerunt occisi a Iezabel, quia Abdias liberauit eos, sed fugerunt in terram Iuda, eo ꝙ nō poterant securè manere in terra Achab propter Iezabel.

Ad secūdam dici potest, quòd de illis septem millibus, quorum non erant curuata genua coram Baal, nullus erat propheta, sed omnes erant viri simplices. Aliter dicēdum & melius, ꝙ siue esset aliquis propheta inter istos, siue non, nihil differt, quia Elias non putabat istos viros mansisse in terra, quia etiam postquā fuit facta disceptatio inter eum & sacerdotes Baal, & fugit ipse a facie Iezabel, conquestus est Deo, quòd relictus fuerat solus, & Deus respondit, ꝙ reliquerat sibi septem millia virorum.

Prophetæ autem Baal quadringenti quinquaginta, prophetæque lucorum quadringenti viri sunt. Omnes isti octingenti quinquaginta prophetę congregati fuerant, qui erant nunc coram Elia.

Cur Elias dixit se esse solum prophetam Domini, & prophetas Baal octingentos quinquaginta. Quæst. XXII.

QVAERETVR, quare dixit Elias, ꝙ ipse erat solus de prophetis Domini, & erant octingenti quinquaginta viri de prophetis idolorum. Respondendum, ꝙ fecit hoc propter duo. Primo, quia voluit ostendere rationabilem esse propositionem, quam nunc exponebat populo. s. ꝙ prophetę Baal inuocarent Baal, & ipse inuocaret Deum, & ille, qui exaudiret, esset Deus. Prophetæ autem Baal, cum essent plurimi, poterant faciliter inuocare Baal, ad hoc quòd exaudiret eos, si Deus erat, & facilius quidem quam Elias possit inuocare Dominum, cum ipse solus esset, & sic Elias dabat maiorem fauorem Baal quam Deo vero, vt si ipso inuocāte Domi-

F nus exaudiret, & inuocantibus omnibus octingentis quinquaginta prophetis, non exaudiret Baal, appareret manifeste, ꝙ Deus Elię erat verus Deus, & sic magis conuincerentur cultores Baal, nō habentes excusationem. Secundum fuit, ad dandum eis honorem, vt ipsi prius sacrificarent, quia plures erant: sic enim dixit infra, quòd prophetæ Baal facerēt primi sacrificium, quia plures erant.

Dentur nobis duo boues. Scilicet ipsi accipiant vnum & ego alium. *Et eligant bouem vnum.* Scilicet nolo ego eligere bouem, sed ipsi eligant. Dixit autem Elias, dentur nobis boues, & nō dixit, accipiam ego boues, vt non suspicarentur aliqui, quòd ipse aliqua arte superstitiosa eligebat tales boues, quorum carnes possent comburi, & esset in hoc aliqua fallacia dæmonū,
G sed dixit, dentur, ad tollendam suspitionē. Dixit etiam, quòd sacerdotes Baal eligerent, ad tollendam suspitionem, & ad magis conuincendum, quia si ipse elegisset, poterat credi, quòd accepisset bouem, qui artificio dæmonum igne non supposito posset cremari, & reliquisset bouem, qui non posset cremari: voluit autem in omnibus Elias dare meliorem partem prophetis Baal, vt non haberent excusationem.

Et in frusta cædentes ponant super ligna. Scilicet diuidāt eum in partes. Istud erat secundum ritum sacrificiorum: nam etiam in sacrificijs Dei sic fiebat, vt ponerentur ligna in altari, & frusta animalis ponerentur super ligna, Leuit. 1. *Ignem autem non supponant.* Istud erat ad probationē deitatis, s. an Baal esset Deus, dan-
H do ignem. *Et ego faciam bouem alterum.* Idest occidam bouem, & decoriabo. Et istud vocatur facere, idest disponere. Sic enim loquuntur interdum poetæ, vt Virgilius in Bucolicis, scilicet.

Cum facio vitulam pro frugibus, ipse venito.

Idest dum coquo vitulam, vade pro pane. *Et imponam super ligna.* Scilicet, diuisum bouē in frusta. *Ignemque non supponam.* Istud erat, vt etiā Elias inuocaret Deū suum, ad experiendum, an ipse posset dare ignem. *Inuocate nomina deorum vestrorum.* Loquebatur ad prophetas Baal, & lucorum, qui habebant varios deos, & in hoc dedit eis magnum fauorem, s. quòd ipsi inuocarent quotcunque deos vellent, & Elias inuocaret solùm vnum. Nam poterat esse, ꝙ non esset Deus
I verus Baal, & esset verꝰ Deus aliquis de alijs, quos colebant prophetæ lucorum, & sic dando eis locum inuocandi quotcunque deos vellent, concedebat eis multum, sed omnia erant ad conuincendum efficacius.

Et ego inuocabo nomen Domini Dei mei. Idest ego solū inuocabo vnū Deum, & sic si Deus Elię daret ignē, & non dij prophetarum octingētorum quinquaginta, appareret, quòd solus iste Deus erat potentior omnibus alijs dijs simul.

Et Deus, qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus. Idest Deus qui exaudierit inuocantes se, dando ignem pro sacrificio suo, ipse sit Deus, idest ipse habeatur ab omnibus inconcusse pro Deo, & non sit varietas, in duas
K partes claudicando.

Respondens omnis populus ait, Optima propositio. Placuit populo ista propositio, quia viderunt, quòd sic faciliter, & in promptu poterat cognosci, quis esset verus Deus.

An iste modus, inueniendi veram deitatem per dationem ignis in sacrificio, esset conueniens. Quæst. XXIII.

QVAERETVR an iste modus, inueniēdi veram deitatem, esset conueniens.

Respondet Nicolaus, quòd erat conueniens, eo ꝙ sic apparuerat acceptatio sacrificij Abel, s. quia Deus inflam-

inflāmauit sacrificium suum, de quo dictum est Genisis 4. Etiam quando Aaron cœpit ministrare prima die post consecrationem suam, Deus misit ignem de cęlo, Leui. 9. Sed dicendū, ꝙ non erat ista causa motiua ad experiendum veram deitatem, quia si populus concederet, ꝙ Deus misisset ignem super sacrificia Aaron, & propter hoc vellent nunc experiri in igne, non oportebat fieri disceptationem, quia iam populus cōcederet, ꝙ Deus ille, qui dederat legem Moysi poterat exaudire per ignem, & tamē populus voluit videre, quis esset verus Deus: ergo dubitauit, an posset Deus, qui dedit legem Moysi, dare ignem in sacrificio, quia aliàs non concederet populus talem disceptationem, quia de notissimis nullus disceptat reuocando in dubium.

Et sic dicendum, quòd Israelitæ per hoc, ꝙ conuertebantur ad idola, negabant omnia, quæ erant in lege Moysi, vel saltem dubitabant de illis. Sed Elias proposuit istum modum, quia putauit, ꝙ placeret populo, & populus acceptauit illum, quia visus est sibi conueniens & facilis.

Sed videtur, ꝙ iste modus non esset conueniens, quia dęmones poterant inflammare sacrificium, qđ fiebat Baal: nam dęmones habent potestatem super materiam corporalem, & poterant ipsi ducere aliq̄ partem ignis de sphera ignis, ad cremandum sacrificium. Vel ducerent ex alia parte terræ ignem flammantem in lignis multis, & facerent ligna non apparere, sed flāmam solam, & putaretur venire ille ignis de cęlo. Vel poterant dęmones facere, ꝙ ipsa ligna sacrificij succenderentur, applicando ibi aliqua, per quæ non apposito igne succenderentur ligna, quia etiam hoc naturaliter fit, & populus nō videret, quō succendebant ligna, & putaret esse ignē a Deo vero.

Dicendum verum esse, quòd dæmones poterant faciliter incendere sacrificium illud, quia alia valde maiora faciūt, & hoc bene nouerat Elias, sed sciebat, quòd Deus comprimeret hic potestatem dęmonū, ita quòd nihil facerent de eo, quod alias facere poterant, vt conuinceretur error colentium Baal, & sic securè iniuit Elias istud pactum, tanquam sciens, quòd nullo modo permitterentur dæmones inflammare sacrificium Baal.

Qua ratione prophetæ Baal consenserunt propositioni Eliæ.
Quæst. XXIIII.

QVAERETVR quomodo prophetę Baal, & lucorum voluerunt venire in hanc compositionem, cum incumberet eis malum .s. ꝙ non possent inuocando Baal exaudiri ad hoc ꝙ inflammaretur sacrificium suum.

Respondendum, quòd prophetæ Baal & lucorum non sponte venerunt in hanc compositionem, tamē non potuerunt effugere eam, quia populus compulit eos ad acceptandam illam cum placuisset ista propositio populo, qui dixit, Optima propositio Eliæ. Secundum fuit, quia forte prophetæ Baal confidebant se posse obtinere ignem a Deo suo, & hoc quia forte alias experti fuerāt, quòd sacrificium suum fuerat inflammatum, & nunc sic confidebant. Nam dęmones possunt facere, ꝙ descēdat ignis de cęlo, & sic fiet tēpore Antichristi, sic patet Apoca. 13. i. Et fecit signa magna, vt etiā ignē faceret de cęlo descendere in terrā in cōspectu hoīum. Etiā 2. ad Thess. c. 2. dr̄ ꝙ aduētus Antichristi erit secundum operationem Satanæ in omni virtute, & signis & prodigijs mendacibus.

Tertium fuit quia in isto pacto Eliç cum prophetis Baal solum fuit interpositum, ꝙ ille, qui exaudiret per ignem, esset Deus, idest haberetur in Deum ab omnibus, & nō fuit statutum, ꝙ qui succumberet, oc-

A cideretur, vel pateretur aliquid mali, ideo non formidauerunt subire examen. Quartum erat quia dato, ꝙ interponeretur mors in contractu isto succumbenti, melius erat sacerdotibus Baal & prophetis, ꝙ se exponerent subeundo conditionem, quam ꝙ fugerent eam, nam si refugerent eam, populus cognosceret duo mala contra ipsos. Primum erat, ꝙ ipsi fouebant iniquam causam, cum non auderent subire iustissimam conditionem Eliç, & per hoc esset quæstio determinata .s. ꝙ Baal non erat Deus. Secundum erat & grauius contra ipsos, .s. ꝙ toto tempore præcedenti ipsi sciebant Baal non esse Deum, & tamen seduce-
B bant populum, inclinantes illum ad cultum eius, & pro hoc iustius merebantur mortem, quam pro eo, ꝙ coluerant eum, qui non erat Deus. Nam valde remissibilius est, ꝙ aliquis colat illum, qui non est Deus, putans esse Deum, quàm ꝙ sciens non esse Deum, colat illum, & insuper alios ad colendum inducat, ideo dato ꝙ succumberent prophetę Baal, facilius populus parceret eis, sciens ꝙ decepti fuerant, putantes Baal esse Deum, quàm si ipsi refugerent cōditionem Eliç: quia per hoc constaret eos fuisse seductores populi, & tunc populus non parceret eis.

Quid iudicatum fuisset si vtrique haberent ignem, aut si nemo ignem habuisset. *Quæst.* XXV.

C QVAERETVR, quid si vtrique haberent ignē a Deo .s. Elias a Deo vero, & prophetę a Baal, an deberet iudicari de aliquo illorum, quòd erat verus Deus, vel de vtroque, vel de nullo. Respondēdum, quòd tam Elias, qui proposuit, quam populus acceptans propositionē, putauit, quòd non poterat accidere, quòd vtrique impetrarent ignem a Deo suo, ideo credebant, quòd ille, qui daret ignem, esset Deus verus. De Elia patet, quia ipse faciebat ista a Deo motus, ideo sciebat, ꝙ sacerdotes & prophetæ Baal non poterant habere ignē in sacrificio suo, quia Deus impediturus erat dęmones, ne operarentur id, quod aliàs facere poterant. De populo patet, ꝙ crede-
D bat populus, ꝙ non poterat aliquis dare ignem in sacrificio inuocatus a cultoribus suis, nisi esset Deus verus, & si vnus esset Deus verus, non erat alius Deus verus, ideo qui daret ignem inuocantibus, manifeste esset Deus, & sic non putabant, ꝙ vterque posset dare ignem in sacrificio. Sed dicetur, quid si accideret, ꝙ vtrique haberent ignem, quia istud possibile erat, cum dęmones possent ducere ignem aliūde, vt supra declaratum est. Dicendum, ꝙ ex verbis Eliæ videbatur, ꝙ vterque esset verus Deus, quia vterque exaudiebat per ignem: & tamē quia Elias dixerat ista verba, innuens, ꝙ vnus illorum erat daturus ignem solū, cum ait, ꝙ qui exaudierit per ignem ipse sit Deus, solum fieret experientia in primo, & si primus exaudiret per ignem, non fieret experientia in secundo, quia
E primus haberetur pro Deo. Vnde cū prophetę Baal primo fecerint sacrificiū, si ipsi impetrauissent ignem pro illo, constaret Baal esse verum Deū, & conuictus esset Elias, nec inquireretur amplius, an Deus Eliæ esset verus Deus, sed coleretur Baal. Sed dicetur, quid si neuter istorū deorum, respōderet in ignem? Dicēdū, hoc satis possibile esse, .s. ꝙ Deus verus nollet exaudire Eliam, dando ignem, & dęmones prohiberentur a Deo inflammare sacrificium Baal, & tamē Elias sciebat hoc esse impossibile, quia Deus suus disposuerat exaudire per ignē, sed dato ꝙ hoc euenisset, non probaretur de aliquo istorū, ꝙ esset verus Deus, sed maneret æqua conditio Dei veri & Baal. *Dixit ergo Elias prophetis Baal, Eligite vobis bouem vnum.* Acceptauerunt prophetę Baal conditionem Eliæ ex causis supra

ſupra aſſignatis, & tunc dixit eis Elias, ꝙ de duobus bobus, quos populus dederat ad iſtam experiētiā, eligerent ipſi prophetę bouem vnum, & hoc ad faciendum conditionē eorum meliorē, & vt non haberent quid reſponderent. *Et facite primi.* Ideſt offerte vos prius ſacrificium quam ego. *Quia vos plures eſtis.* Ideſt quia vos eſtis plures, debet vobis deferri honor, ideo iuſtum eſt, ꝙ vos prius offeratis. *Et inuocate nomina deorum veſtrorum.* Scilicet quia multos deos habebant, licet inter eos præcipuus eſſet Baal, vt ſupra dictum eſt. *Ignemque non ſupponatis.* Scilicet ad probationem deitatis.

An Elias recte egit dando in iſta probatione maiorem honorem cultui Baal, quam cultui Dei. *Quæſt.* XXVI.

QVAERETVR an Elias recte egerit dans maiorem honorē cultui Baal, quam cultui Dei, cū dixit, ꝙ ſacerdotes Baal prius ſacrificarent quam ipſe. Reſpondendum, ꝙ etiam ſi daret maiorem honorem nūc Elias culti Baal quam cultui Dei, recte agebat, quia nunc vertebatur in dubium, quis eſſet iſtorum verus Deus, & de hoc inquirebatur, ideo nō preiudicabatur honori Dei, ꝙ Elias daret nunc ad horam maiorem honorem Baal quam Deo vero, cum poſt modicū appariturum erat, quis eorū verus eſſet Deus. Aliter dici poteſt, ꝙ Elias non dedit maiorem honorem cultui Baal quàm cultui Dei, ſed ſolum dedit honorē ipſis cultoribus, non quia cultores erant Baal, ſed quia multi erant, & ex hoc, cęteris paribus, merebantur honorē maiorem quam Elias, qui ſolus erat, & dato ꝙ ſecundum veritatem Elias, qui bonus erat, mereretur maiorem honorem, quā omnes octingenti quinquaginta prophetę Baal, & lucorum, tamen ex vrbanitate detulit eis honorem, quia virtuoſi viri eſt alteri honorem deferre, quanquam ipſe illum mereatur, ſic dicit Apoſtolus ad Roma. 12. f. Honore vos inuicem pręuenientes. Aliter & adhuc efficacius dicendum, ꝙ Elias non dedit eis honorem principaliter, quia multi erant, ſed quia ad honorem Dei veri, ſic expediebat. Nam ſi Elias feciſſet a principio ſacrificium, & inuocante eo Deus dediſſet ignem, & per hoc appareret Deus verus, tamen iſtud non eſſet nimis efficaciter, quia adhuc poſſet credi, ꝙ Baal daret etiam ignem inuocantibus prophetis ſuis, & ſic eſſet ęqualitas vtriuſque. decuit ergo ad oſtenſionem totaliter virtutis Dei, ꝙ Elias cōcederet prophetis Baal, vt ipſi a principio facerent, & cum ipſi poſt multū tempus inuocādo Baal, nihil proficerent, Elias ſubito ad vnam vocationem faceret deſcēdere ignem de cęlo, & ſic per iuxta poſitionē oppoſitorū appareret maxime potētia Dei. *Qui cū tuliſſent bouem, quem dederat eis.* Scilicet ſacerdotes Baal acceperunt bouem, quem dedit eis Elias ad immolandum.

Quomodo acceperunt bouem prophetæ Baal. *Queſtio.* XXVII.

QVAERETVR quomodo acceperunt bouem, quem dedit eis Elias, cum Elias dixiſſet eis, ꝙ eligerent bouem, quem vellent. Reſpōdet ad hoc Ra. Sa. ꝙ cum prophetę Baal vellent accipere vnum de illis bobus, bos ille cōfugit ad Eliam, quaſi volens latere ſub pallio eius, & hoc quia horrebat nutu Dei, ꝙ de ipſo fieret ſacrificium idolis, & ſic aſſiſtentes erudirētur in bruto animali, quantum idolatria vitāda eſſet, & tunc Elias tradidit bouem illum eis, quanquam ad ipſum confugiſ-

F ſet, vt per eius immolationem ſanctificaretur Deus, ſicut per immolationem alterius bouis, quia per iſtū fuit oſtenſa falſitas idolatriæ, & per alium veritas latriæ. Sed iſta ſunt nimis ficta, & ſimilia conſueuit fingere Rab. Sal. & alij Hebræi. Dicendum autem, ꝙ Elias oſtenderat ſe fouere partem iuſtam, & eſſe nimis audacem, cum in omnibus daret electionem ipſis prophetis Baal: ipſi verò vt non viderentur timere, & etiam oſtenderent ſe fouere cauſam iuſtam, nō reſpuerunt electionem, ſed potius conceſſerunt electionem Elię, quòd ipſe eligeret pro ſe, quem vellet de bobus, & alium daret eis. Suſceperunt autem, ꝙ ipſi primo facerent ſacrificium, non quidem tāquam iſtud adiuuaret cauſam ſuam, quia volebant per om-
G nia æquales eſſe Eliæ ſubeundo pactum, ſed quia ipſi digni erant maiori honore, cum plures eſſent: & ſic Elias videns intentionem illorum, dedit eis bouem vnum: & tunc dicitur, ꝙ ipſi tulerunt bouem, quem dedit eis Elias. *Fecerunt.* Ideſt immolauerunt illum & decoriauerunt, & in fruſta cæſum poſuerunt ſuper altare.

Et inuocabant nomen Baal de mane vſque ad meridiem. Inceptum fuit opus iſtud in principio diei, & ad tollendum calumniam cōuētum eſt inter partes, quòd ſacerdotes Baal facerēt ſacrificium, & haberent tempus limitatum ad faciendum illud a mane vſque ad meridiem, & Eliæ datum eſt ad ſacrificandum a meridie vſque ad veſperam. Et cauſa fuit, quia ſi prophetæ Baal viderent, quòd vſque ad meridiem non exau-
H diret eos Baal, peterent maiorem dilationem, dicentes, ꝙ quanquam nōdum exaudiuiſſet eos Baal, exaudiret eos poſtea, & ſic haberent locū effugiendi, ideo poſtquam aduenit meridies, non permiſſi ſunt vltra clamare ad Baal, ſed datus eſt locus Eliæ ad ſacrificandum, vt patet infra.

Dicentes, Baal Exaudi nos. Iſtud clamabant tota die, quia Baal erat deus principalis eorum. *Et non erat vox, nec qui reſponderet.* Scilicet dato, quòd clamarent vſq; ad meridiem, non audiebatur aliqua vox reſpondens eis. Etiam non erat aliquis, qui poſſet reſpondere, & iſtud peius erat. Intelligitur hoc, quòd Baal nihil erat, quia non erat Deus, ſed quoddam lignum vel lapis: ideo non poterat reſpondere. Si autem accipiatur,
I quòd Baal erat aliquis dęmon, qui colebatur in idolo illo: Dicendum, quòd Deus non permittebat ei reſpondere, nec aliquid agere. Et accipitur hic reſpondere mathematicè non pro reſpōſione vocali, ſed ad intētionem iſtorum prophetarum, ſ. quòd Deus ſuus daret ignem, quem ipſi petebant, etiam ſi nullam vocem emitteret.

Tranſiliebantque altare, quod fecerant. Ideſt ſaltabant ſacerdotes ſuper altare, & circuibant illud perambulantes in gyro, quia iſta erat cæremonia in ſacrificijs quorundam idolorum.

Cumque eſſet iam meridies, illudebat eis Elias. Videns Elias aduenilſe meridiem, vbi finiebatur tempus ſacrificandi prophetarum Baal, & non habuerant ignē,
K cępit eis illudere Elias, gaudens de eorum cōfuſione, quia idolatræ erant.

Dicens, Clamate voce maiore. Iſta erat magna illuſio: nam Deus non habet aures, nec quidquam audit, ſed omnia ſua ſumma intelligentia percipit: quòd ergo clamarent ad eum valde inutile erat. Item ſignificabatur in hoc, quòd Baal erat Deus ſurdus, & oportebat, quòd clamarent voce magna, vt exaudiret eos.

Deus enim eſt. Illuſio eſt, quaſi dicat, confidenter poteſtis clamare, quia etiam ſi hactenus non exaudierit, exaudiet poſt hoc, quia Deus eſt, & non fallet cultores ſuos.

Et

Et forsitan loquitur, aut in diuersorio est. Ista erat maior illusio, quia dixit Elias, quòd Baal forsitan loquitur, quasi dicat, Deus vester est loquendo cum aliquo, & non exaudit vos: ideo clamate voce maiore, vt exaudiat. Sed istud est ridiculum, quia Deus nulli loquitur, & dato quòd loqueretur, non impediretur exaudire inuocantes: quia conditio potentiæ limitatæ est, quòd dum ad plura attenderit, in singulis minus efficax sit: potentia tamen illimitata nõ magis diminuitur, attendendo ad vnum quàm ad omnia, ideo dato quòd loqueretur Deus alicui, non impediretur exaudire cultores. Dixit autem, quòd forsitan erat in diuersorio. Est enim diuersorium domus apud viam, ad quam declinant viatores, vt quiescant ibi, sic dicitur Lucæ 2. Et non erat ei locus in diuersorio. Volebat autem significare Elias, quòd Baal longe erat, & cum cœperunt clamare cultores eius, ipse cœpit venire ad exaudiẽdum eos in igne, & quia via longa erat, declinauerat ad aliquod diuersoriũ, vt maneret ibi, & postea veniret ad exaudiendũ eos, ideo vt exaudiret cum esset in diuersorio, debebant clamare valide, sed ista illusio est, quia Deus verus vbique est; & non discurrit de loco ad locum, & dato quòd discurreret sicut homo, nõ egeret diuersorio, vt declinaret illuc ad quiescendum, quia nunquam fatigatur.

Diuersorium quid.

Aut in itinere. Idest forte est in itinere veniẽdo ad vos, ideo, vt cito veniat ante lapsum meridiei, clamate voce magna.

Aut certe dormit, vt excitetur. Idest forte dormit nũc Deus vester ad recreationem, ideo clamate fortiter, vt excitetur à sopore, & veniat ad adiuuandum vos: ista illusio est, quia Deus non dormit, cum nõ sit animal, cuius fumi ascendentes a stomacho ligent omnes vires operatiuas, & sensitiuas quod fit in somno, & tamen licet ista diceret Elias illudendo non esset illusio secundũ gentiles, quia ipsi confitebantur Deos suos in cœlo carnaliter commisceri, & filios gignere, & epulis vacare, sed ad hæc somnus, & multa alia accidentia sunt.

Clamabant ergo voce magna. Quamquam Elias diceret hoc eis illudendo, & ipsi viderent: tamen pressi angustia temporis clamabãt voce magna, vt aliquando exaudirentur.

Incisio in sacrificijs dæmonũ.

Et incidebant se iuxta ritum suum cultris, & lanceolis. Scilicet, sacerdotes illi incidebant carnem suam, vt effunderent sanguinem, & hoc cultris, & lanceolis: cultri erant ad secandum, & faciendum longum vulnus: lanceolæ erant quædam instrumenta ferrea acuta nõ ad scindendum, sed ad pungendum, & vtroque modo fundebatur sanguis.

Donec perfunderentur sanguine. Idest hoc faciebant, vsquequo videretur esse corpus suum opertum sanguine, & istud erat iuxta ritum suum. Nam in sacrificijs quorundam deorum, mos erat, quòd sacerdotes se inciderent: sic erat in sacrificijs Berecynthiæ, quæ vocabatur Bona dea, vel mater deorum, & alijs multis nominibus. De hoc August. 2. de Ciui. & Ouidius in Fastis: & Seneca in tragœdijs: & sic erat consuetudo in sacrificijs Baal: fiebat autem istud ad placandum dæmones. Nam dæmones valde delectantur cum immolatur eis sanguis humanus, eo quòd homo sit dignissima creaturarum: sic enim antiquitus in sacrificijs Saturni offerebantur partes hominũ occisorum, & quia istud sacrificiũ erat crudele, Hercules vadens in Italiam tempore Euandri regis mutauit istud sacrum faciens, quòd offerrentur de cera effigies illorum membrorum humanorum. De hoc tangit Ioannes Boccatio de Certaldo in libro de Genealogia deorum. De hoc etiam Virgilius in Aeneide. Sic etiam fuit de sacrificijs Dianæ in regione

A Ethaurica. Nam offerebantur ei in sacrificium extranei venientes in terram illam. Accidit autem, quòd veniret in terram illam Orestes, filius Agamemnonis regis Mycenarum, & inueniens ibi sororem suam Ephigeniam, quæ erat sacerdos Dianæ rapuit illam, & Dianam Ethauricam, & sic cessauerũt sacrificia crudelia in terra illa. De hoc Ouidius in lib. fastorum: & Paulus Orosius 5. lib. de Ormesta mundi. Prophetæ ergo Baal videntes, ꝙ non exaudirentur incęperũt se perfundere sanguine, quia istud erat per quod maxime poterant deos suos incitare ad exaudiendum ipsos.

Postquam autem transiit meridies. Hic ponitur de sacrificio Eliæ, scilicet, postquam trãsiuit meridies, qui erat terminus limitatus ipsis cultoribus Baal: Elias

B dixit, quòd illi cessarent a sacrificio, & quòd conueniret totus populus ad sacrificium quod ipse facere volebat. *Et illis prophetantibus venerat tempus, quo sacrificiũ offerri solet*. Scilicet, manebãt isti prophetæ Baal semper prophetando, idest laudando Baal, et inuocando eum, & tamen manentibus eis in hoc transierat tempus, in quo sacrificium offerri solet, scilicet, vsque ad meridiem, quasi dicat, sacrificia solent offerri vsque ad meridiem: et tamen iam transierat meridies. Istud dicitur ad tollendum excusationem, quia si post meridiem cõsueuissent offerri sacrificia Baal, possent dicere prophetæ eius, quòd Baal nollet exaudire vsquequo veniret tempus, quo solebat ei fieri sacrificium, et sic dicitur, quòd iam transierat hora facien-

C di sacrificium ipsi Baal. *Nec audiebatur vox, nec aliquis respondebat*. Idest non audiebant vocem aliquã Baal respondentis in voce, aut in re, s. dando ignem.

Nec attendebat orantes. Scilicet non curabat Baal de prophetis suis orantibus respondendo eis: eo quòd Baal non erat, qui respondere posset, cum nihil esset: et si erat dæmon non permittebatur respondere, nec succendere sacrificia. *Dixit Elias omni populo venite ad me*. Scilicet cum iam transisset tempus concessum sacerdotibus Baal ad offerendum sacrificia, et appareret manifeste, quòd iam Baal non erat exauditurus eos, vocauit Elias omnem populum, vt venirẽt ad sacrificium, quod ipse faciebat, quia iam erat tempus suum. *Et accedente ad se omni populo*. Scilicet prius to-

D tus populus accedebat ad sacrificia Baal expectando, an Baal mitteret ignem de cœlo, et nunc cœperunt accedere ad Eliam.

Curauit altare Domini, quod destructum fuerat. Istud altare dicitur esse altare, quod fecerat Saul in monte Carmelo, quando veniebat de terra Amalec capta præda, et immolauit in eo victimas supra 1. lib. c. 15. istud altare destructum fuerat mandato Iezabel, eo quòd fuerat consecratum pro sacrificio Domini, et ipsa habebat exosas cęremonias Dei veri, et diligebat cæremonias Baal. *Et tulit duodecim lapides iuxta numerũ tribuum filiorum Iacob*. Scilicet posuit duodecim lapides ad faciẽdum de eis altare, et istud erat in signum, quòd offerretur sacrificiũ super istud altare pro duo-

E decim tribubus Israel, quæ erant de filiis Iacob: nam Iacob habuit duodecim filios, et ab illis debebant denominari duodecim tribus, et tamen vnus illorum, s. Leui non denominauit tribum, sed Ioseph diuisus est in duas tribus, scilicet, in Ephraim, et Manasse. Gen. 48. sic enim factũ est in introitu in terram Chanaan: nam iussit Deus, ꝙ tollerentur duodecim lapides de Iordane, et ponerentur in Galgalis in memoriã duodecim tribuum Israel. Iosue 4. sic etiam in confirmatione legis positi fuerunt duodecim tituli, et oblati fuerunt 12. vituli Exo. 24. ad memoriam earundem tribuum. *Ad quem factus est sermo Domini, dicens Israel erit nomen tuum*. Istud dicitur de Iacob ad significan-

dum, ꝙ habuit duo nomina, scilicet, Iacob, et Israel. Nam prius vocabatur Iacob, et postea angelus mutauit nomen eius, dicens nequaquam inquit appellabitur nomen tuum Iacob, sed Israel. Gen. 32. et iterum dixit ei Deus istud Gen. 35.

Et ædificauit de lapidibus altare in nomine Domini. Idest ædificauit altare ad laudem Dei, quia istud altare erat ad offerendum ibi sacrificium Domino. Alia autem ædificata erant pro idolis. *Fecitque aquæductum quasi per duas aratiunculas in circuitu altaris.* Volebat Elias quòd ostenderetur miraculum in diuino cultu, & istud nõ solum descendendo ignem de cœlo ad cremandum sacrificium, sed etiam cremãdo aquam, & ad hoc voluit Elias fundere aquam super sacrificium, & ligna, & super altare, & in circuitu eius: dicitur hoc esse in aquæductu per duas aratiunculas. De isto aquæductu dicit Rab. Sal. quòd erat quoddam fossatum magnũ in circuitu altaris, & erat quadratũ habens quinquaginta cubitos in quolibet latere, & sic dicit fuisse de altari holocaustorum in atrio tabernaculi, vt patet Exo. 27. Sed dicendum est ꝙ atrium sanctuarij non erat quadratum, sed quadrangulum, quia duo latera scilicet orientale, & occidentale erant minora, cum quodlibet contineret 50. cubitos, & alia duo erant maiora. s. quodlibet centum cubitorum, quicquid tamen sit de isto aquęductu, vult ꝙ esset quadratum, & tantę quantitatis, vt possent ibi seminari duo sata sementis, & istud vocat litera nostra duas aratiunculas idest duo spacia terræ ad arandum: nam in Hebræo dicitur. *Fecit sulcum duorum satorum in circuitu altaris.* Scilicet fecit vnum sulcum in circuitu altaris ad comprehendendum in medio ipsum altare, & terram sibi coniunctam, erat autem ambitus istius sulci tantus, vt intra eum possent seminari duo sata de semente. Secundum veritatem constat, quòd istæ aratiunculæ nõ sunt duo sulci, vt aliqui putant, sed duo spacia terræ ad arandum in eis, velut siquis diceret duo iugera, & istæ duæ aratiunculæ continebantur intra sulcum illum: & ille non apparet an fuerit figuræ quadratæ, vel circularis: & vocatur iste sulcus aquæductus, quia per illum aqua labi debebat. Vult Rab. Sal. ꝙ in toto spacio clauso sub illo sulco esse fossatum vsque ad pauimẽtum altaris per gyrum, ita quòd Elias eduxisset totam terram ad faciendum istud fossatum, & sulcus non fuisset factus, nisi ad ponendum terminum fossato. litera nostra vult, quòd non esset aliquod fossatum factum, sed solum esset sulcus continens altare, & quandam partem terræ in circuitu, & aqua proiecta super altare flueret ad illum sulcum: & non extenderetur per totam terrã, & ideo vocatur aquæductus, quia per circuitum illius aqua fluebat. De figura autem huius, & de causa eius infra dicetur. *Et composuit ligna.* Scilicet, posuit ligna super altare. Iste erat modus in sacrificijs, quòd prius ponerentur ligna, & super ligna ponerentur carnes diuisę in frusta. *Diuisitque per membra bouem, & posuit super ligna.* Scilicet, occidit bouem suum, & decoriauit: deinde diuisit per membra, sicut fiebat in sacrificio Dñi, & posuit ista mẽbra super ligna sic patet Leui. 1. *Et ait implete quatuor hydrias aqua, & fundite super holocaustum, & super ligna.* Istud dixit Elias ad assistẽtes de populo, & iussit impleri quatuor hydrias, & fundi aquã super holocaustum, idest super carnes, quę erant positę ad faciendum holocaustum, & super ligna, s. super ea, quę erant sub carnibus in altari. *Rursumque dixit etiam secundo hoc facite.* Idest postquã semel fuerunt effusæ quatuor hydriæ aquæ super altare dixit Elias, vt facerent hoc secundo, idest vt alias quatuor hydrias funderent rursus super holocaustum.

Qui cum fecissent, & secundo: ait, Etiam tertio idipsum fa-

F *cite.* Idest iussit vt tertia vice funderent alias quatuor hydrias, & sic erant iam duodecim hydriæ effusæ super holocaustum.

Feceruntque tertiò. Idest ministri tertiò fuderunt aquas, quia obediebant Eliæ in omnibus, quæ iubebat. *Et currebant aquæ circa altare.* Scilicet, fundebantur aquæ super altare, & quia multæ erant, currebant in circuitu altaris. *Et fossa aquæductus repleta est.* Scilicet, sulcus ille, qui factus fuit in circuitu altaris repletus fuit aqua.

Quare iussit Elias perfundi sacrificium aqua. Qõ. XXVIII.

QVÆRETVR quare iussit Elias fundi aquam super sacrificium. Respõdendum, quòd hoc
G fuit ad ostendendum magnitudinem diuini miraculi. Nam prophetæ Baal orantes magno tempore non potuerant ostẽdere aliquod signũ deitatis: Elias autem non solum voluit ostendere signum deitatis Dei veri, sed etiam voluit quòd esset illud valde magnum, vt sicut apparuerat magna impotentia, et defectus in Baal, ita ex opposito appareret supereminens potestas in Deo Eliæ: erat autem potestas diuina, et eminens mittere ignem super sacrificium suum: erat tamen supereminens, quòd sacrificium aspergeretur aqua, et esset multa aqua in circuitu altaris, et sacrificium cum aqua simul cremaretur, et sic factum est, nam non solum sacrificium, & aqua combusta sunt, sed etiam lapides altaris, et
H puluis, vt patet infra, et sic conueniens fuit poni aquã ad ostendendam supereminentem potestatem Dei.

Quare voluit quòd tantum duodecim hydriæ aquæ effunderentur super sacrificium. Quæst. XXIX.

QVÆRETVR vlterius quare Elias fecit effundi super sacrificium duodecim hydrias aquæ, et non plures, nec pauciores. Respondendum quòd siue Elias effudisset duodecim hydrias, siue triginta millia hydriarum non differebat, quia ignis veniẽs à Deo, qui subito vorauit carnes, et ligna, et lapides altaris, et duodecim hydrias aquæ fusas, et existentes in aquæductu, potuisset triginta millia de-
I uorare, sed fecit hoc Elias ad significationẽ, scilicet, quia istæ hydriæ aquæ effundebantur super altare ad ostẽdendum diuinum miraculum, et quia istud erat ad reducendum omnes Israelitas in cultu veri Dei, et Israelitæ erant in duodecim tribubus, effudit hydrias duodecim ad significandum quòd pro omnibus illis fiebat istud miraculum, et sic magna culpa esset cuiuscunque Israelitæ, qui post istud miraculum relicto Dei cultu tenderet ad idolatriam. Quòd autem fieret ad istum finem patet, quia altare factũ est ex duodecim lapidibus, in quo immolatum est istud sacrificium, et dicitur quòd fuit propter duodecim tribus filiorum Israel, scilicet, ad significandum quòd offerebatur sacrificium in illo altari pro omnibus duode-
K cim tribubus, ita ergo duodecim hydriæ fundebantur in signum quòd miraculum fiebat ad reducendum duodecim tribus Israel a cultu idolorum.

Quare fecit per tres vices fundi aquam. Quæst. XXX.

QVÆRETVR vlterius, quare Elias iussit per tres vices fundi quatuor hydrias aquę, et non iussit simul fundi duodecim. Rñdendũ quod fecit hoc ad mouendum magis in stuporem Israelitas, et ad ostendendum magnam confidentiam suã de Deo, nam ex hoc, ꝙ iubebat aliquã aquã fundi super altare, mirabantur Israelitę, quia istud impediebat

pediebat consumptionem sacrificiorum ab igne: si autem semel iussisset fundi duodecim hydrias semel obstupescerent, quia tamen iussit semel, & illo facto iussit iterum totidem fundi, & postea tertia vice mirati sunt ter Israelitæ. Etiam ex hoc ostendebat magnam confidentiam de Deo Elias, quia videbatur, ꝙ quasi nihil ipse curaret an funderetur multa aqua, vel pauca super sacrificium, quia vtroque modo Deus posset inflammare illud.

Figura aquæductus qualis esset. *Quæst.* XXXI.

QVAERETVR vlterius de figura fossati, vel aquæductus. Respondendum ꝙ in magnitudine sua non est aliqua ambiguitas, quia litera nostra dicit, ꝙ erat duarum aratiuncularũ, B vel duorum satorum secũdum Hebræos, quod idem est. Quòd autem satum vel aratiuncula ponatur magnæ, vel paruæ quantitatis non est cura: præter hoc etiã de figura aquæductus, an esset quadrata, vel quadrangula, aut circularis nõ est differentia. Nam Rab. Sal. dicit eam esse quadratam, sed hoc nõ refert, quia litera non ponit an quadrata, sed concedamus, si volumus fuisse quadratã. Sed differentia est, quia Rab. Sal. ponit ꝙ intra sulcum illum, & altare erat totum fossatum, & quòd illud totum impletum fuit aqua. Litera autẽ nostra vult, quòd non fuerit aliquod fossatum factũ nisi ipse sulcus, qui vocatur aquæductus.

Sed obijcietur contra Rab. Sal. scilicet, ꝙ non potuerit esse tale fossatum, quia dicitur hic ꝙ fossa erat C plena aqua, & tamen solum fuerant effusæ duodecim hydriæ aquæ, quæ non poterant implere tantum spacium terræ fossati, scilicet, quia erat ducentorum cubitorum in quadro, & nõ poterat repleri, etiam si effunderentur centum hydriæ de aqua. Respondet ad hoc Rab. Sal. quòd illę duodecim hydriæ non sufficiebant replere fossatum, sed erat ibi inter effundentes aquam Elisæus, qui nondum erat discipulus Eliæ, sed casu venerat inter cæteros, & ipse fuit vnus de effusoribus aquæ, & cum effunderet hidriam aquæ tetigit casu manus Eliæ aqua, & tũc cœpit distillare de digitis Eliæ aquarum abundantia nimia, sicut de fontibus, & sic repletum est fossatum, quod aliter non fuisset repletum. Ad hoc ducit in concordantiam, D quod habetur sequenti lib. cap. 3. cum tres reges soliciti essent pro aqua, & peterent an esset aliquis propheta Domini ibi. respondit quidam est hic Elisæus filius Saphat, qui fundebat aquam super manus Eliæ, q. d. iste conueniens erit ad præbendum aquam, quia ipso fundente aquam super manus Eliæ distillauerũt aquæ plurimæ de manibus eius sicut de fontibus. Sed ista ridicula sunt intantum, quòd non egent redargutione: & tamen manifestum est, quòd litera nihil de illo intendit. nam ille qui dixit, ꝙ Elisæus fundebat aquam super manus Eliæ, non dixit nisi ad innuendum, quòd Elisæus cõuersatus fuerat cum Elia, & ex hoc haberet spiritum prophetiæ, cum maneret semper cum ipso, & seruiret fundendo aquam super ma- E nus eius. Item non stat, quia litera dicit, qui fundebat aquam, & istud importat assuetudinem, vel officium, & tamẽ illud, quod dicit Rab. Sal. si fuisset non fuisset nisi semel, vt ipse vult, & sic scriptura volens exprimere illud, non diceret, qui fundebat, sed qui fudit. Item istud erat magnum miraculum si accidisset, & non erat verisimile, quòd scriptura enarrãs hic diligenter alia mirabilia, quæ acciderunt, subticuisset istud. Itẽ Rab. Sal. videtur in hoc frustra loqui, quia oportet ipsum confiteri, quòd Elias discooperuit totam superficiẽ terræ intra sulcum illum ad hoc quòd esset totum fossatum, & tamen scriptura non cogit

A cum ad hoc: ponere autem pluralitatem sine necessitate peccatum est, vt patet 1. Physicorum. Item videtur hoc esse cõtra literam, quia dicitur secundum literam nostram, quòd fecit aquęductum: si tamen esset fossatum istud totum, quod comprehẽdebatur intra sulcum, non esset ibi aliquis aquæductus, sed solum fossatum. Si autem dicatur secundum literam Hebræam, dicitur solum, quòd fecit sulcum, & sic nõ erat aliud fossatum nisi sulcus, & patet, quia infra dicitur, & fossa aquæductus repleta est, ergo non erat alia fossa, nisi ille sulcus, vel aquæductus. Item quia dicitur, ꝙ currebant aquæ circa altare, & fossa aquæductus repleta est: aquæ tamen non currunt, nisi in loco, vbi non possunt teneri. Si tamen esset fossatum in circuitu altaris vsque ad sulcũ non currerent aquę, sed cadentes de altari manerent ibi: ergo videtur, ꝙ apud altare non erat fossa, sed locus planus, ideo currebant aquæ cadentes de altari vsquequo inciderent in sulcum, vel aquæductum, qui distabat aliquantulũ ab altari. Item patet, quia infra dicitur, quòd cecidit ignis, & vorauit holocaustum, & aquam, quæ erat in aquæductu, & secundum Hebræos dicitur in sulco: ergo non erat aqua, nisi in sulco, & non in aliquo fossato apud altare. Dicendum igitur secundum quòd satis plane colligitur ex litera nostra, & ex Hebræa, ꝙ altare positum erat in loco plano, & apud pauimentum eius non fuit factum aliquod fossatum, sed longe ab eo per gyrum fuit factus quidam sulcus profundus ambiens altare circulariter, vel quadratè, et tunc cum defluerent aquæ de altari in pauimentum, non poterant ibi teneri, et fluebant vsque ad sulcum illũ, qui erat profundus, et tunc cum duodecim hydriæ effusæ fuissent super altare, repletus fuit ille sulcus aqua, et sic stat tota litera plana, et non oportet poni aliqua figmẽta qualia ponit Rab. Sal. de distillatione aquarum de manibus Eliæ, vt repleretur fossatum.

Elias quare fecit sulcum in circuitu altaris. ***Quõ.*** XXXII.

QVAERETVR quare Elias fecit istum sulcum in circuitu altaris. Aliqs dicet, ꝙ forte factus est, vt nullus auderet intrare in ipsum ad accedendum ad altare propter sanctitatẽ illius. Sic enim fiebat in altari holocaustorum, quod erat extra tabernaculum, et vt non possent accedere ad illud populares, factum est atrium in circuitu eius per quatuor latera de columnis, et velis Exo. 27. Sed istud non multum cõuenit. Dicendum igitur, quòd factus fuit iste sulcus ad ostendendũ diuinum miraculum. Nam aqua fuit effusa super sacrificium propter miraculum, vt supra dictum est, si tamen nõ fuisset factus iste aquæductus, vel sulcus, aquæ cadẽtes de altari currerent per planum omnino recedentes, vsquequo inuenirent locum, in quo tenerentur, vel absorberẽtur a siccitate terræ, et tunc nõ appareret miraculum de combustione aquarum. Nunc autem apparuit in eis magnum miraculum, quia quando cecidit ignis de celo super sacrificium etiam cecidit super aquęductũ illum, qui aliquantulum distabat ab altari, et cõbussit totam aquã duodecim hydriarum, quę erat in eo, et puluerẽ aquæductus, vt patet in litera. Aliter etiam dici potest, ꝙ istud fuerit, ne aquæ discurrerẽt ad omnem partem cadentes ab altari, et immũdũ facerent locũ, in quo populus manebat: nũc aũt receptę in aquæductu non poterãt vltra trãsire. Præcedens tñ rõ melior est, et verior. *Cumque iam tempus esset, vt offerretur holocaustum.* Dicitur ꝙ erat tp̃s, s. quia iã facta fuerãt oĩa, quæ iusserat Elias effundendo aquã super sacrificiũ: et repletus erat aquæductus, ideo nihil restabat nisi, vt offerretur holocaustum, idest vt cremaretur.

Accendens Elias propheta ait. Hic orauit Elias ad Dominum, vt daret ignem in sacrificio suo, & dicitur accedens. s. ad altare, quia hic operabatur ipse, vt sacerdos. *Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel.* Dicēdum est de ista oratione, ꝙ ipse fecerit eam in voce alta, vt audiret totus populus, & videret, ꝙ finita oratione Eliæ veniret ignis, & sic veniebat à Deo, & non opere magico vel aliàs. Et dicitur Deus Israel, idest Iacob, quia Iacob vocatus est Israel, vt patet supra in litera.

Hodie ostende, quia tu es Deus Israel, & ego seruus tuus. Idest da ignem super sacrificium, & sic ostēdes quòd tu es verus Deus Israel, quia Baal nō potuit dare ignē super sacrificium suum. Etiam ostendebatur in hoc, quòd Elias erat seruus Dei, quia dato ꝙ verus Deus potens esset ad faciēdum omnia hæc, si tamen Elias non esset seruus eius non mitteret ignem de cęlo ad preces ipsius. *Et iuxta præceptum tuum feci omnia verba hæc.* Scilicet, Elias egit omnia ista, quia Deus iusserat sibi, vt sic faceret, & non egit aliquid de corde suo.

An per ignem descendentem de cœlo ostendebatur, quod Elias fecisset omnia hæc mandato Dei. Quæst. XXXIII.

QVAERETVR quomodo ostendebatē per ignē qui veniret super sacrificium, quòd Elias fecerat omnia hæc de mandato Dei, quia dato quòd Deus non mandasset Eliæ facere hæc, sed ipse fecisset sacrificium de corde suo, & oraret deuote quòd descenderet ignis de cęlo, Deus mitteret ignem si Elias vir bonus erat, sic patet in operatione omnium miraculorum, quæ fiunt ad preces sanctorum. Nam Deus non dixit sanctis, quòd facerent illa, & tamen ipsi confidentes de bonitate Dei petunt, & Deus illico facit, sic patet Luc. 17.

Dicendum quòd per ignem descendentem de cęlo constabat, quòd Elias fecerat ista de mandato Dei. Sed considerandum in hoc, quia aut antequam descenderet ignis Elias aliquid orauerat aut non, si nihil orauerat, dicendum, quòd descendente igne de cęlo constabat de potestate Dei: non tamen constabat, ꝙ Elias recepisset à Deo ista in mādatis, immo nec constabat, quòd Elias esset seruus Dei, quia poterat Deus hoc facere ad ostēdendum potestatem suam, & non propter merita Eliæ: si autē Elias aliquid oraret pro descensione ignis de cęlo: aut in oratione illa exprimeret, quod Deus sibi iusserat hoc facere, aut non: si non exprimeret constabat solum Eliam esse seruum Dei, quia ad preces eius mittebat ignem de cœlo: & tamen non constabat quòd Deus iusserat ei ista facere, quia poterat mittere ignem de cœlo super sacrificium ad preces Eliæ, vt dictum est supra de alijs miraculis. Si autem exprimeret Elias in oratione, quòd Deus iusserat ei facere omnia hæc, & postea veniret ignis de cęlo cōstabat ipsum Eliam esse seruum Dei, & etiam quòd Deus iusserat ei hæc. Quod patet, quia Deus nunquam est testis falsitatis, sed Elias petebat ignem de cœlo ad probandum quòd Deus esset verus Deus, & quòd ipse iussisset ei facere hæc: ergo si non iussisset Deus hęc, non mitteret ignem de cœlo, quia tunc mitteret eum in testimonium falsitatis. Item Deus dixit de prophetis, quòd quando ostenderent signum ad probationem prophetiæ, quam prædixerant, crederetur eis quando illud signum eueniret, & si non veniret signum prænūciatum: non erat vera prophetia. Deutero. 18. Sed hic Elias induxit signum ad confirmationem eius, quod iam dixerat: ergo verum erat, cum signum secutum fuerit.

Exaudi me Domine, exaudi me. Repetitio sentētiæ est ad significandum magnum affectum, quem Elias habebat ad hoc, quòd veniret ignis.

F *Vt discat populus iste, quia tu es Dominus Deus.* Scilicet, ꝙ nō est Baal Deꝰ, nec aliqs alius, sed tu solus es Deus, qui potes mittere ignem de cœlo, & facere quæcūq; vis. *Et tu conuertisti cor eorum iterum.* Idest scient per hoc, ꝙ tu vis conuertere cor eorum ad te secunda vice. Dicitur hoc, quia Deus cōuertit prima vice Israelitas ad se, quando dedit eis legem faciendo, vt essent populus suus Exo. 19. nunc autem secunda vice conuertebat cor eorum, quia iam recesserant ab ipso colendo Baal. *Cecidit autem ignis Domini.* Scilicet, illico, vt Elias compleuit orationem, cecidit ignis ex alto super sacrificium, & non fuit ibi expectando nec clamando sicut prophetæ Baal, qui clamauerunt vsque ad meridiem, & nihil habuerunt. *Et vorauit holocaustum, & ligna & lapides.* Dicitur vorasse, quia non solū

G combussit incinerādo carnes, & ligna sicut facit ignis noster, sed vorauit, idest omnino consumpsit sicut homo, qui vorat cibum nihil relinquit de cibo extra se: ita ignis iste vorauit omnia ita, vt nō relinqueret, nec cinerem, sed videretur quasi, quòd nihil ibi fuisset, & ista erat magna potentia ignis, scilicet, quòd lapides voraret, quia alij ignes non soluunt sic faciliter lapides in cinerem: maxime quando lapides sunt saxei, sicut erant isti, de quibus erat factum altare.

Puluerem quoque, & aquā, quæ erat in aquæductu lambens. Idest ignis ille vorauit aquā, quæ erat in aquæductu, idest in sulco facto in circuitu altaris, s. ignis descendit etiam super aquæductum, & consumpsit aquam, quę ibi erat: & etiam totum puluerem, idest terram mo-

H tam, quæ erat in aquęductu, & sic mansit aquęductus mundus tanquam nūquam fuisset ibi aqua, nec puluis. *Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam.* Non fecerunt hoc ex timore, s. quòd territi propter miraculum caderent in terram, sed fecerunt ex reuerentia, quia Deus ostenderat coram eis tantum miraculum, ideo debebant humiliari coram eo propter illud: potissime quia per aduentum ignis significabatur præsentia Dei, & sic humiliati sunt, tanquam coram Deo humiliarentur. Sic enim quando prima die, qua ministrauit Aaron, Deus misit ignem de cęlo, totus populus corruit in terram ex reuerētia. Leui. 9. scilicet, quod cum vidissent turbæ laudauerunt Dominū ruentes in facies suas. *Et ait Dominus ipse est Deus:*

I *Dominus ipse est Deus.* Istud duplicatur ad signandum magnum desiderium, quia ex toto corde dixerunt illud, s. Dominus ipse est Deus, idest ille, qui vocatur à nobis Dominus, s. Deus Israel, ipse est vere Deus, & nullus alius præter ipsum.

An peccauit Elias offerēdo sacrificium extra locum sanctuarij. Quæst. XXXIIII.

QVAERETVR an peccauit Elias, vel egit contra legem, offerendo sacrificiū. Respondendum quòd Elias faciebat hic contra legem principaliter in duobus. Primò quia nō erat sacerdos, nec Leuita, sed laicus, vt declaratum est pręcedenti cap. & tamē immolauit sacrificium, quod ad

K solos sacerdotes pertinebat. Num. 3. & 18. Et siquis non sacerdos vellet ministrare, occidebatur à Deo Num. 16. Secundo egit contra legem, quia obtulit sacrificium extra sanctuarium. Nam in solo sanctuario offerendum erat in altari holocaustorum Leui. 17. & Iosue 22. Elias autem obtulit hic in monte Carmeli. Dicendum tamē, quòd non peccauit, quia fuit hic dispensatio: immo mandatum Dei, quòd sic faceret, vt patet supra, cum dixit Elias ostēde, quòd ego sum seruus tuus, & iuxta præceptū tuū feci oīa verba hæc. Itē patet, qꝛ Deus exaudiuit orōnē Eliæ mittēdo ignē de cęlo: si tñ peccaret Elias faciendo hęc Deus non

non mitteret ignem ad preces eius, qa orationes peccatorum non exaudit Deus Io. 9. & maxime in ipso actu peccati, cuiusmodi erat sacrificium Eliæ si peccasset faciendo illud, non peccauit ergo, sed potius meruit nimis, quia ex magno zelo Dei opponebat se contra omnes cultores Baal faciendo hæc. *Dixitq; Elias ad eos*. Hic ponitur prophetarum Baal occisio. *Apprehendite prophetas Baal.* Postquam vidit totum populum conuersum ad Deum toto corde, & paratum agere quidquid Deus iuberet, iussit eis comprehēdere prophetas Baal ad occidendum ipsos, & dixit ꝙ apprehenderent eos, quia illi erāt in medio populi circa altare Baal. & poterat populus tenere illos, ne fugeret aliquis illorum. & vocantur hic prophetæ Baal large omnes tam prophetæ Baal, quam lucorum. Nam omnes voluit Elias occidi, cū omnes essent rei, quia seducebant populum. *Et nec vnus quidem fugiat ex eis.* Scilicet diligēter facite ne aliquis fugiat, quia omnes sunt rei mortis. *Quos cum comprehendissent.* Obediuit populus Eliæ, & tenuit omnes octingētos, & quinquaginta prophetas Baal, & lucorum. *Duxit eos ad Torrentem Cyson.* Scilicet iussu Eliæ ducti sunt, quia ipse non poterat ducere omnes. Torrens Cison est apud montem Thabor, & in isto torrente occisi sunt multi de Chananęis, qui venerant cū Sisara principe militiæ regis Iabin. Nam circa ipsum torrentem pugna fuit Barac ducis Israelitarū, & Sisaræ ducis Chananęorum. De hoc Iudi. 4. & 5. & dicitur torrens Cyson contraxit cadauera eorum. *Et interfecit eos ibi.* Noluit interficere Elias prophetas Baal in monte, quia erat consecratus iam ille mons Deo per oblationem sacrificij ibi factam, sed duxit eos ad torrentem Cison, qui est ad radices montis, vel prope illum, & ibi occidit eos.

An peccauit Elias occidendo prophetas Baal. Quæstio. XXXV.

QVAERETVR quare Elias iussit nunc occidi prophetas Baal cum non fuisset facta conuētio, ꝙ qui succumberet occideretur, & an peccauerit in hoc. Respondendum, ꝙ Elias non peccauit occidendo prophetas Baal, sed potius meruit apud Deū. Primo, quia ipsi merebantur mortem, cùm essent valde idolatræ, & non solum erant idolatræ, sed etiam populum seducebant inclinādo, vt colerēt Baal, & idola alia, populus autem reliquus, licet coluisset idola, non tā grauiter peccauerat, quia seductus a prophetis Baal, & lucorum faciebat hoc. Secundò non peccauit, quia mandato Dei egit hoc, nā Deus iussit Eliæ facere oīa, quę supra egerat, ut ipse dixit supra in litera, ita ergo credendum est, ꝙ istud dixerit, quia non auderet Elias tantam rem aggredi sine Dei iussu.

Tertiò non peccauit, quia egit istud ex zelo Dei, scilicet motus contra idolatras, nam omnia, quæ egit hic ex magno zelo erant, vt patet sequenti. cap. s. zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, & hoc erat, quia ad suasionem istorum prophetarum Baal occisi fuerant prophetæ Domini, ideo ipsi merebantur occidi pro illis. Etiam credendum est, ꝙ Deus placatus fuerit per occisionē istorum prophetarū Baal, & lucorum, & ob hoc inclinauerit Eliam, vt ipse occideret eos. Dicitur hic, ꝙ Elias occidit istos prophetas, ex quo non concluditur, ꝙ ipse per se occideret illos, sed satis est, ꝙ dicatur, ꝙ iussit illos occidi a populo, sicut dicitur, ꝙ ipse duxit eos ad torrentem Cison, & tamen manifestum est, ꝙ non duxit ipse, sed populus, quia ipse solus non poterat ducere octingentos, & quinquaginta viros. Dici tamen potest, ꝙ ipse

A occiderit per se aliquos illorum, vel forte omnes populo tenente illos, & hoc quia ipse ardebat magno zelo contra eos propter mala ipsorum. *Et ait Elias ad Achab.* Hic ponitur aliud signum de datione pluuiæ, & ponitur immediate post occisionem sacerdotū, quia mox vt illi occisi sunt, denunciauit Elias pluuiā ipsi Achab, & tamē fuit, quia Deus iratus propter peccata idolatrantium non dabat pluuiam, nunc autem, occisis sacerdotibus, placatus erat, ideo dedit pluuiā illico, & sic totam pęnam populi soluerunt prophetę Baal, & lucorum, quia ipsi erant instigatores populi ad idolatriam. *Ascende, comede, & bibe, quia sonus multæ pluuiæ est.* Idest vade in domum tuam ad comedendū, & bibendum confidenter, & iam non soliciteris de siccitate, quia sonus multæ pluuiæ est, idest multa pluuia ventura est nunc, & sonus eius, idest vestigium
B iam apparet. Non est intelligendum, ꝙ nunc præcederet vētus, vel nubes, aut aliquod aliud signum pluuiæ, quia nōdum quicquam apparuerat, sed ascendit Elias in montem Carmeli, de quo iam descenderat, & ibi sæpe orans misit puerum, & adhuc nō videbat nubem, nec aliquod signum pluuię vsq; ad septimā vicem, in qua vidit nubeculam ascendentem de mari, vt patet infra in litera: ergo nullum signum, aut sonitū pluuiæ videbat, vel audiebat Elias, sed dixit hoc, quia Deus reuelabat ei, ꝙ pluuia cito ventura esset, & ob hoc videbatur quasi eam iam videre venientē. *Ascendit Achab, vt comederet, & biberet.* Non redijt ad co
C medendum in Samariam, sed prope montem Carmeli comedit in aliquo loco dum Elias orabat in mōte, & completa oratione iuit ipse Elias cum Achab in Samariam. *Elias autem ascendit in verticem Carmeli.* Scilicet dum Achab ascendit, ad comedendum in aliquem locum propinquum Carmelo, vel forte in ipsum mōtem Carmeli: Elias autē non comedit tunc, sed iuit ad orandum, & ascendit in verticem Carmeli, idest in partem supremam eius, hoc autem fuit, vt ex illo loco contemplari melius posset an aliqua nubes ascenderet de mari, vel de alia parte terræ. *Et pronus in terram posuit faciem inter genua sua.* Scilicet inclinauit se in terram, vt deuote oraret, & posuit faciem in-
D ter genua, scilicet inclinauit ad genua, nam non est sensus, ꝙ poneret eam inter genua, quia difficile erat sic ponere, etiam non erat bona habitudo hominis sic manere, nec conueniebat deuotioni. *Et dixit ad puerum suum.* Dicitur, ꝙ iste puer erat filius mulieris viduę Sareptanę, quem ipse Elias suscitauerat à morte pręcedenti. c. & mater sua dedit eum illi ex deuotione tanquam filium, vt instrueret eum cum esset propheta, & hoc satis rationabile est. Nam quando Elias iuit ad torrentem Zarith, vt pasceretur ibi a coruis, non ferebat secum puerum aliquem. Deinde cum venit ad mulierem Sareptanam etiam solus veniebat, quia non audebat comparere in aliquo loco, ne cognosceretur, & sic non poterat puerum habere, ideo
E videtur, ꝙ manens in domo Sareptanę habuit puerum, & sic satis videtur, ꝙ esset filius Sareptanę, & ꝙ ipsa daret eum Eliæ ex deuotione. *Ascende, & prospice contra mare.* Scilicet aspice an appareat aliquod signū pluuię in nubibus ascendentibus. Nam si aliqua nubes ascenderet erat signum pluuię, & dixit, ꝙ aspiceret contra mare. s. quia ab illa parte nubes insurgere debebant, erat enim mare circa Carmelum tam ex parte orientali, quam ex occidentali. Nam ex parte orientali erat mare Cenereth, quod vocatur in Euangelio mare Galileæ, vel mare Tyberiadis, vel stagnū Genezareth, ab occidente erat mare mediterraneū, quod vocatur mare Palestinorum, ideo vocatur Carmelus maris Iosue. 19. *Qui cum ascendisset, & contemplatus esset, ait, non est quicquam.* Scilicet puer ascēdit in verticem

ticem Carmeli, & contemplatus est contra mare, & non videns aliquam nubem, ait, non est quidquam. i. nullum signum pluuiæ est. *Et rursum ait illi reuertere septem vicibus.* Scilicet iussit ei, ꝙ reuerteretur ad contẽplandum, vsque ad septem vices. Non est autem intelligendum, ꝙ iuberet Elias puero, vt indesinenter iret, & rediret per septem vices nõ faciendo aliquam morulam mediam, sed intelligendum est, sicut præcedenti c. declarauimus de tribus vicibus, quibus incubuit Elias super puerũ mortuum. s. ꝙ Elias primo orauit Dominum pro aqua, & post orationem misit puerum ad videndum an esset signum pluuiæ, reuersus dixit nihil est, deinde orauit secundo, & facta oratione, misit puerum ad contemplandum, & reuersus dixit, nihil est, & sic fecit per septem vices. s. ꝙ septem vicibus orauit pro pluuia, & septem vicibus completa oratione misit puerum ad contemplandum. Scriptura tamen narrat ista breuiter. *In septima autem vice, ecce nubecula parua quasi vestigium hominis ascendebat de mari.* Scilicet sex vicibus iuit puer, & nihil vidit, in septima autem vice vidit nubeculam paruam ascendentẽ de mari, & dicitur, ꝙ erat quasi vestigium hominis. i. vestigium pedis, & hoc ponitur ad significandum, ꝙ erat nubes parua. *Qui ait, ascende, & dic Achab, iunge currum tuum, & descende.* Scilicet Elias videns, ꝙ ascẽdebat nubecula sciuit, ꝙ volebat Deus mittere pluuiam: iõ dixit puero, vt iret ad Achab, qui erat præcedendo, vt cito iungeret currum, & recederet, prandebat autem Achab in aliquo loco excelso. s. fortè in aliqua parte montis Carmeli, & illuc ascendit puer Eliæ, ad nunciandum ei hoc, & dixit iunge currum tuum, quia veniebat Achab in curru quatuor equorum eo modo, quo ibant milites ab bellum, & iste erat modus regũ ab antiquo. Sic enim Exodi. 14 dicitur de Pharaone, ꝙ iunxit currum, vt persequeretur Israelitas recedentes de Aegypto. *Ne occupet te pluuia.* Scilicet si moraris hic aliquantulũ, veniet pluuia magna super te. *Cumq; se verterẽt huc atque illuc, ecce contenebrati sunt cęli, & nubes, & ventus, & facta est pluuia grandis.* Scilicet quamquam puer dixerit Achab, ꝙ recederet, & ipse cito pararet se ad recedendum, tamen prius, quam recederet dũ verteret se huc, & illuc cõtenebrati sunt celi, & operti nubibus, & vẽtus magnus surrexit, & secuta est pluuia grandis, eunte Achab per viam.

An ista pluuia venerit naturaliter, vel supernaturaliter.
Quæstio. XXXVI.

QVAERETVR an ista pluuia venerit naturaliter, vel super naturaliter. Dico autem venire naturaliter, quòd per operationem corporum cęlestium agentium super elementa veniret, sicut aliàs consueuit venire non operante specialiter Deo aliquid, quod pertineat ad miraculum. Aliquis dicet, ꝙ naturaliter venerit, & patet primo, quia mittebat Elias puerum ad videndum, an surgeret aliqua nubes de mari, & tamen cum naturaliter surgunt nubes de mari conuertunt in pluuiam. Secundo patet, quia Elias nunquam iudicauit pluuiam, vsquequo vidit nubeculam surgentem de mari, & tunc dixit ad Achab, quòd cito iret, ne occuparetur à pluuia.

Respondendum est, quòd ista pluuia potuit venire naturaliter, vel supernaturaliter, naturaliter quidem, scilicet per operationem corporũ cęlestium Deo non agente aliquid speciale. Et tunc dicendum est, quòd quamquam naturaliter veniret a Deo, ordinabatur, vt tunc veniret, & non prius, quia non prius conuersi fuerant Israelitæ ad ipsum, de hoc declaratum est præcedenti. cap. scilicet, quòd omnia

Omnia q fiunt sunt de potentia ordinata Dei.

F mala, quę naturaliter eueniũt à Deo ordinantur in pęnam peccatorum nostrorum, & bona, quæ eueniunt naturaliter etiam à Deo disposita sunt, vt sic eueniant propter aliquod bonum, vel malum ipsorum quibus eueniunt, & aliter non euenirent. Potest etiam dici, quòd venerit ista pluuia supernaturaliter, scilicet, quòd corpora cęlestia non essent disposita ad causandum pluuiam, sed magis ad continuandum siccitatem, & contra dispositionem illorum causauerit Deus pluuiam, & tunc poterat eam causare dupliciter. Vno modo, quòd produceret pluuiam de nihilo per modũ creationis, sicut in omnibus rebus propriè creatis, in quibus non pręsupponitur materia, & tunc res totaliter fit à Deo. Alio modo, quòd G Deus eduxerit de terra, & de aqua exhalationes conuertendas in pluuiam, & sic produceret de mari multas exhalationes, quę essent materia pluuię, & tunc Deus dicebatur causare istam pluuiam, eo quòd non erat aliquod agens naturale, quòd de terra produceret exhalationes, aut de mari, & conuerteret illas in aquam, sed Deus hoc faciebat, & hoc fortè magis tenendum est.

Ad rationem primam in contrarium dicendum, quòd quamquam mitteret Elias puerum, vt videret an aliqua nubes surgeret de mari. Nam ex hoc apparebat, quòd illę nubes naturaliter surgerent de mari, sed putabat Elias, quòd Deus eleuaret de mari exhalationes multas conuertendas in pluuiam, sic H. enim factum est in diluuio. Nam non confitemur diluuium venisse naturaliter, & tamen dicitur Gene. 7. quòd rupti sunt fontes Abissi magnę, & quòd apertę sunt catarrhactę cœli, & tamen de fontibus abissi, & de catarrhactis cœli solent venire aquę naturaliter, & sic eadem sunt principia materialia pro Deo operante, & pro causis naturalibus operantibus, & tamen operatio vocatur supernaturalis, quando agens est supernaturale.

Ad cuius euidentiam sciendum, quòd in operatione sunt duo principia, scilicet principium actiuũ, & principium passiuum, quando autem vtrumque est naturale, dicitur operatio purè naturalis, vt sicut cum asinus generat asinum, quia tam virtus actiua, quam principium materiale naturale est. Cum au-I tem vtrumque principium est supernaturale est operatio purè supernaturalis, est autem in supernaturalibus solum principium operatiuum Deus. Principium autem passiuum nullum est nisi materia, vel res materialis, & quia in supernaturalibus nulla materia est, nec aliquid materiatum, dicitur esse vtrumque principium supernaturale, quando in operatione principium passiuum nullum existit, sed solum actiuum, & istud est supernaturale, sic enim est, quando Deus creat aliquid, nam tunc est principium operatiuum solus Deus, passiuum autem nullũ est, quia ipsa res creata non est principium, sed terminus productus, quia principium est, quod pręexigitur in operatione, & non quod producitur per operationem. K Alio modo operatio fit existente vno principio naturali, & altero supernaturali, & istud poterat imaginari dupliciter. Vno modo, quòd actiuum esset supernaturale, & passiuum naturale, aliter quòd actiuũ sit naturale, & passiuum supernaturale. De primo modo patet quandocunque Deus producit aliquam rem supposita materia, quia tunc patiens est naturale, & agens supernaturale. Secundus modus non potest dari, eo quòd non potest accidere, quòd detur agens naturale, & passiuum supernaturale cum passiuum sit solum materia, & in supernaturalibus non est materia, nec materiatum. Etiam dato, quòd esset aliquod passiuum supernaturale, non possent naturalia

In operatione duo principia, actiuũ, & passiuum.

ralia agentia in illud agere propter minorem perfectionem, sicut non possunt elementa per suas qualitates actiuas calefacere, vel frigefacere cęlum quamquam ibi sit materia, quia illa est excellentior, quam conditio corporum elementalium, & operatio ista, in qua est vnum principium naturale, & alterum supernaturale vocatur supernaturalis, eo ꝙ principium potissimum, scilicet actiuum est supernaturale, etiam operatio denominatur a principio actiuo, & non a passiuo, & sic solum sunt tres modi operationum. s. quædam purè naturalis, & quædam purè supernaturalis, & quædam supernaturalis, non tamen purè, & tamen ista tertia nullo modo vocatur naturalis, eo ꝙ nullum actiuum naturale est in ea.

Ad secundam rationem eodem modo dicẽdum, ꝙ quamquam exhalationes conuertẽdę in pluuiam surrexerunt de mari, nõ tamen eleuauit illas aliquod agens naturale, sed opere Dei factum est, ideo erat operatio illa supernaturalis.

Quare Elias misit puerum septies ad videndum nubem, an surgeret. Quæstio. XXXVII.

QVAERETVR vlterius, quare Elias misit puerum septies ad respiciendum, an surgeret aliqua nubes de mari. Respondet Nicolaus, ꝙ fuit duplex causa vna literalis, & alia allegorica. Prima est ad significandum septenarium numerum peccatorum, per quem intelligitur vniuersitas peccatorum Achab, pro quibus pluuia non veniebat, & nunc ablatis illis venit pluuia. Secunda ratio, & allegorica est ad significandum septem misteria Christi, scilicet conceptionem, natiuitatem, baptismum, prędicationem, mortem, resurrectionem, & ascensionem in cœlum.

Sed istę causę multum sunt alienę ad hoc, quod tunc faciebat Elias.

Dicendum igitur, quòd Elias non misit septies puerum ad respiciendum propter aliquod mysterium, quod significaretur in numero septenario, vel importaretur in septenario, nam non curauit potius mittere septies, quam bis, vel ter, aut decies, sed modus fuit, quia Elias orabat Dominum, vt daret pluuiam, & postquam semel orauit pro pluuia putans, quòd Deus vellet dare illam, misit puerum ad videndum, an appareret aliquod signum pluuiæ, & respondente puero nihil est, orauit Elias secundo pro pluuia, & expleta oratione misit secundo puerum, & iterum respondente eo nihil est orauit tertio, & misit puerum tertio, & sic fecit vsque ad septies, & cum oraret septima vice, misit puerum septima vice, & tunc respõdit puer ꝙ ascendebat nubecula de mari, & si puer vidisset nubeculam in prima, vel secunda vice, non iuisset pluries ad considerandum, & si non vidisset nubeculam etiam in septima vice, misisset eum Elias vsque decies, vel vigesies, aut toties quousq; videret nubeculam, & sic non cõsiderabatur ad numerum aliquem specialiter. Sic factum est, quando Elias ter incubuit puero mortuo, & ter orauit pro eo pręcedenti.c.quia non prius exauditus est.

Quare Deus voluit exaudire Eliam in petitione ignis in prima oratione, non autem nisi in septima, quando orauit pro pluuia. Quæstio. XXXVIII.

QVæretur vlterius, quare Elias non fuit hic exauditus, quousque oraret septies, & ter quando suscitauit puerum, & tamen quando orauit pro igne descendente de cœlo super sacrificium solum semel

A orauit, & illico venit. Respondendum, quòd quando orauit pro igne, Deus misit eum immediate non quidem propter Eliam, sed ad ostendendum populo potestatem suam. Nam Elias orauit pro igne coram toto populo, vt patet supra in litera. Et si in prima vice non exaudisset, sed oraret Elias sępius, populus dubitaret de potestate Dei, sicut dubitabat quãdo prophetę Baal clamabant, & non exaudiebantur, ideo decuit, ꝙ illico, vt inuocaret Dñm pro igne, veniret ignis, pro suscitatione aũt pueri nõ orabat Elias coram populo, nec etiã corã matre pueri, s d solus in cubiculo suo præcedenti capit. pro pluuia etiam non orauit coram populo, sed solus in vertice Carmeli, quòd autem Deus tunc non exaudiret eum, in pri-

B ma vice, non erat aliquod periculum, nec sequebatur scandalum ipsi Elię, quare propter hoc ipse non diffideret de bonitate Dei, & sic patet hic, quia quãquam sæpius orasset, & Deus non mitteret aquam non destitit orare, vsque ad septimam vicem, in qua Deus dedit signum aquæ: scilicet nubeculam. Quòd autem Deus non exaudiret Eliam, nisi sæpius orantem, fortè hoc erat, vt non extolleretur Elias nimis confidens de se, quòd Deus exaudiret eum velociter, vel fortè erat hoc ad ponendum differentiam inter sanctos viros veteris testamenti, & noui, quia in nouo testamento velocius exaudiuntur. *Ascendens itaque Achab abijt in Iezrahelem*. Scilicet surrexit de loco, in quo comederat, qui fortè erat in monte Carmelo

C timens pluuiam, quam prædicebat Elias, & iuit in vrbem Iezrahel. Sciendum ꝙ Iezrahel est duplex in Israel, quędam erat in sorte Iudę, de qua accepit Dauid primam vxorem, quæ vocabatur Achinoam supra 1.libr.capit.25.& erat ista ciuitas apud montem Gelboe.eod.libr. cap.29. & circa illam mortuus est Saul in bello, scilicet in monte Gelboe. eod. libr. capit. vltimo. de ista vrbe, quòd esset in sorte Iudæ patet Iosue. 15. Alia Iezrahel erat in sorte Manasse Iosue. 17.& de ista secunda intelligitur hic, nam ad Iezrahel primam non iret Achab, eo quòd erat in regno Iuda. *Et manus Domini facta est super Eliam*. Idest virtus Dei venit super eum ad confortandum ipsum, scili-

D cet, quia Elias erat debilis, eo quòd tota illa die non comederat, & iam erat quasi vesper, & Achab currebat velociter in curru suo propter pluuiam, & tamen Elias velocius currebat, quàm ipse, ita vt pręcederet eum vsque in Iezrahel, & ad hoc oportebat, quòd veniret super eum manus Domini, idest robur ad confortandum eum, quia sancti, qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas, vt aquilę, current, & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient. Isa. 40. *Accinctis lumbis currebat ante Achab*. Elias pręcinxerat se ad currendum velociter sicut iuuenis, & currebat plus, quam Achab, licet esset in curru ipse Acab. *Donec veniret in Iezrahel*. Sẽper precessit eum vsquequo venit ad vrbem Iezrahel, in

E qua manebat pro tunc Achab.

CAP. XIX.

NVNCIAVIT autem Achab Iezabel omnia, quæ fecerat Elias, & quomodo occidisset vniuersos prophetas Baal gladio. Misitque Iezabel nuncium ad Eliam, dicens: Hæc mihi faciant dij, & hæc addant, nisi hac hora cras

posuero

posuero animam tuam, sicut animam unius ex illis.

DESCRIPTA in præcedentibus prophetarum occisione hic agitur de Eliæ persecutione, quæ orta fuit propter occisionem prophetarum Baal, & diuiditur in tria, quia primò ponitur Eliæ trepidatio. Secundò angelica prouisio ibi. *Et ecce Angelus*. Tertiò diuina consolatio ibi. *Et ecce sermo Domini*.

An ordo sit continuus. Quæst. I.

QVAERETVR, an ista, quæ habentur hic fuerint post præcedentia, & an fuerint immediatè, vel interiecto aliquanto tempore.

Ad primum dicendum, quòd hic est ordo continuus, quia in præcedentibus dictum est de prophetarum Baal occisione, hic agitur de persecutione, quę orta fuit propter illam occisionem: nam Iezabel dixit, quòd poneret animam Eliæ sicut animam vnius de Prophetis Baal, qui occisi fuerant.

Ad secundum dicendum, quòd istud fuit immediatè post præcedentia, scilicet quia eodem die inceptum est hoc, quo facta sunt præcedentia. Nam die, quo occisi sunt Prophetę Baal venit ignis super sacrificium Eliæ, & venit pluuia, & venit Achab in Iezrahel præcedenti cap. & eadem die narrauit Achab vxori suæ Iezabel, quòd Elias occidisset Prophetas Baal, & eadem die misit Iezabel ad dicendum Eliæ, quòd cras ante hanc horam poneret animam eius, sicut animam vnius de Prophetis Baal, & eadem die fugit Elias propter timorem, vt patet in litera, & sic eadem die facta sunt quæ habentur supra, & incępta sunt quæ habentur hic. Et dicitur.

Nunciauit autem Achab Iezabel omnia, quæ fecerat Elias. Non iuerat Iezabel in montem Carmeli, vbi occisi fuerunt Prophetæ Baal, ideo nihil vidit de his, quæ facta sunt ibi, sed Achab vir suus nunciauit ei postquam rediit de monte omnia, quæ facta fuerant, & istud fuit in eadem die, quia verisimile est, quòd Iezabel illico quæreret ab Achab, quid factum fuisset in Carmelo. Etiam quia Prophetæ Baal iuerant in Carmelum, & nullus eorum redibat, Iezabel tamen diligebat eos valde: nam omnibus dabat cibos de mensa sua, vt patet præcedenti cap. ideo verisimile est, quòd mox quæreret de eis, & Achab responderet sibi.

Et quomodo occidisset vniuersos Prophetas Baal gladio. Scilicet narrauit, quomodo fecit descendere ignem de cœlo, & posuisset aquam super sacrificium, & postea occidisset Prophetas Baal. Nicolaus dicit, quòd ex malitia narrauit hæc Achab, quia quamquam vidisset miracula Dei per Eliam, tamen non omnino redibat ad cultum eius, & dolebat de morte sacerdotum Baal, & placuit ei, quòd Iezabel vellet occidere Eliam, vnde consensit, quòd loqueretur ei verba dura. Et ex hoc ipsa eleuata locuta fuit contra Eliam ea, quæ sequuntur.

Misitque Iezabel nuncium ad Eliam, dicens. Iezabel erat in vrbe Iezrahel, ad quam iuerat Achab die, quo factum est sacrificium præcedenti capit. & Elias iuerat in Iezrahel cum Achab, vt patet ibidem, & tunc eadem die misit Iezabel nuncium ad Eliam, dicens quę sequuntur.

Hæc faciant mihi dii, & hæc addant. Modus iurandi est tam apud Iudęos, quam apud Gentiles, vel potius est modus imprecandi. Sic enim imprecatus est Eli supra primo libro capitulo tertio, sic etiam Ionathas, & Dauid eod. libro capitulo vigesimoquinto. Iezabel autem erat Gentilis omnino, ideo dixit hæc faciant mihi dii, quia multos Deos illa colebat, & profitebatur esse. Et est sensus, quòd per ista pronomina demonstratiua demostraret specialiter aliqua mala Iezabel, quæ imprecabatur super se.

Nisi hac hora cras posuero animam tuam, sicut animam vnius ex illis. Doluit valde Iezabel de morte Prophetarum Baal, eo quòd diligebat eos nimis, ita vt daret eis assidue cibos de mensa sua præcedenti cap. Etiam ex hoc diminuebatur, & quasi videbatur omnino ablatus cultus Baal, cum omnes Prophetę sui, & sacerdotes, & etiam Prophetę lucorum fuissent occisi. Iezabel tamen zelabat nimis pro cultu Baal, sicut Elias pro cultu Dei, ideo dolebat de morte sacerdotum. Etiam putabat Iezabel, quòd mors Prophetarũ Baal fuisset in contemptum suum, scilicet quòd occidisset illos Elias, vt offenderet Iezabel, quæ erat maxima patrona eorum: doluit ergo se contemni, & locuta est durècontra Eliam.

Quare Iezabel nunciauit Eliæ, quòd vellet eum occidere. Quæst. II.

QVAERETVR, quomodo Iezabel cum intenderet occidere Eliam ex causis supra assignatis, misit ei ad dicendum, quòd occideret eum, quia in hoc præmonebat eum ad fugiendum, sicut factum est.

Respondendum, quòd Iezabel stimulata fuit magno dolore, & morte Prophetarum Baal propter causas assignatas, & ideo non potuit continere spiritum, quin illico mitteret ei ad nunciandum pęnam, quam infligere intendebat.

Secundum fuit, quia Iezabel putauit, quòd nullo modo Elias recederet propter verba hæc; quia ipse valde constans erat, & non timuerat regem: Nam licet offendisset regem Achab, & ille valde iratus esset contra eum non timuit Elias apparere coram eo præcedenti capitulo, & cum rex loqueretur ei durè respondit Elias, dicens regem esse turbatorem Israel: à fortiori ergo putabat Iezabel, quòd non timeret comparere coram ea, nec recederet propter hæc verba.

Tertium fuit, quia putauit Iezabel, quòd nullo modo posset fugere Elias à facie eius, quin caperetur, ideo confidenter dixit, quòd poneret animam suam, sicut animam vnius de Prophetis Baal, scilicet quòd occideret ipsum sequenti die ante vesperum.

Quartum fuit, quia Deus compatiens Eliæ, vt non occideretur incitauit Iezabel, vt denunciaret ei mala, quæ facere intendebat, & sic præmoneretur ad fugiendum, & euadendum, & si non denunciasset potuisset eum securum capere, & occidere, quòd autem à Deo moueretur Iezabel ad denunciandum hoc Eliæ colligitur, quia dato, quòd ipsa ex magna ira stimulata fuisset ad denunciandum hoc ei, immediatè, & tamen saltem comprehendisset eum, cum misit ei ad dicendum hoc, quia poterat tunc tenere eum, sed non curauit tunc tenere, & sic agebat contra conditionem eius, qui desiderat vindictam, quia illico, vt potest sumit eam, & sic Deus moueret eam ad sic imprudenter agendum, vt liberaretur Elias.

Timuit ergo Elias. Scilicet quando nunciata sunt ei hæc: nam Iezabel erat impiissima, quæ iam occiderat omnes Prophetas Domini, quos repererat, ita putauit, quòd occideret ipsum si maneret in vrbe.

Et surgens abiit quocunque ferebat eum voluntas. Scilicet discurrebat Elias per varia loca, & non consistebat in aliquo eorum, & istud erat secundùm conditionem

tionem timentis, quia timentes non putant se euadere posse in aliquo loco, & sic cum Elias esset in vno loco, timebat ibi, & ibat ad alium, & cum ibi maneret rursus timebat, & sic incertus vagabatur quocunque eum ferret voluntas. *Venitque in Bersabee Iuda.* Est Bersabee quædam ciuitas in sorte Iuda, quæ est in extremitate eius ad partem meridianam, scilicet circa deserta Arabica, vnde Bersabee ponitur sępe pro termino australi Israel, & Dan pro termino aquilonari supra primo libro capitulo tertio, Cognouit vniuersus Israel à Dan vsque Bersabee. Sic etiam præcedenti libro capitulo decimoseptimo, & vltimo iuit ad istum locum Elias, quia iste erat in extremitate sortis Iudę, & inde volebat recedere in desertum Arabicum. Nam non confidebat manere in terra Iuda, quia rex Iuda erat affinis Achab, & Iezabel, scilicet ipse Iosaphat, qui tunc regnabat secundo Paralip. decimooctauo. Ideo credebat, quòd si maneret in terra Iuda Iezabel mitteret ad regem Iuda, vt traderet eũ sibi, & ille traderet eum.

Et dimisit ibi puerum suum. Iste est puer filius mulieris Sareptanę, quem suscitauit Elias, vt declaratum est præcedenti capitulo, & dimisit eum Elias in Bersabee, nolens quòd iret vltra cum eo commendans eum ibi alicui, quia intraturus erat Elias desertum, & ambulaturus per terram inuiam, in qua non reperiret cibos, nec conuenientem locum ad manendum, & puer non posset tolerare istos labores.

Quare Elias nunc timuit, & fugit propter sola verba Iezabel, cum prius non timuerit Achab. *Quæst. III.*

QVAERETVR quare Elias nunc timuit, & fugit solũ propter verba Iezabel, qui prius non timuerat faciem regis, & ei dure locutus fuerat præcedenti cap.

Respondendum, quòd Elias timuit Iezabel, quia habebat iustam causam. Nam Iezabel erat impijssima fęmina, quæ iam occiderat omnes Prophetas Domini, quot repererat, ideo sic occideret eum, cum esset valde irata sibi. Quòd autem nunc Elias timeret, qui non timuerat coram facie regis Achab, non prouenieba ex magnitudine, vel pusillanimitate cordis eius, sed ex motu Dei, quia quando Deus mouebat ipsum confidebat nimis plus quam homo confidere posset. Cùm autem Deus non mouebat eum ad confidendum, timebat sicut quilibet alius homo timeret, & cadebat in eum omnis timor, qui caderet in constantem virum: cum enim stetit Elias coram Achab Deus dixit ei, quòd appareret coram ipso, & reuelauit ei cuncta, quæ facturus erat, vt patet præcedenti capitulo, cum dixit Elias, quòd omnia fecerat de mandato Dei, & tunc sciebat certissimè Elias, ꝙ non occidendus esset ab Achab, ideo confidenter loquebatur, & illa erat confidentia maior, quam hominis, quia nullus homo priuatus sicut Elias ausus fuisset vocare regem turbatorem populi, sicut vocauit Elias, sed non timuit, quia sciebat, quòd non occidendus erat, nec malum sibi inferendum erat, nunc autem Deus non mouit Eliam ad confidendum, quia non dixit ei, quòd ageret aliquid coram Iezabel, vel quòd non occideretur ab ipsa, sed reliquit eum in consilio suo, & tunc Elias humane agens timuit, & cauit sibi fugiens à conspectu Iezabel: simile enim est de Moyse, & alijs prophetis, & viris sanctis, quia interdum Deus mouebat eos, & operabantur grandia. Interdum verò relinquebat eos sibiipsis, & timebant sicut cęteri homines. Nam Moyses non ti-

A muit cum paucis viris de Leuitis aggredi bellum cõtra sexcenta millia Israelitarum transeundo per media castra ipsorum, & occidendo quotquot volebãt, ita vt occiderent viginti triamillia, & nullus de Israelitis auderet resistere eis, sed omnes patiebantur, & trucidabantur sicut oues, Exodi trigesimosecundo, hoc autem fuit, quia Deus fecit eum confidere in dando pœnam Israelitis eleuando cor eius ad grandia. Moyses tamen interdum timuit Israelitas, & quamquam peccarent non ausus est repugnare illis, nec saltem respondere verbum durum, sed solum fugit à facie eorum ipse, & Aaron, quia volebat eos populus lapidare Numeri decimosexto. Sic etiam peccauit populus murmurando, & Moyses non ausus est punire illos, sed timẽs eorum seditionem pro-
B strauit se coram eis in terram Numeri decimoquarto, istud autem erat, quia tunc timebat, vt homo Deo non eleuante cor eius. Causa autem quare Deus interdum eleuat corda sanctorum, ita vt non timeant reges horrendos, & immania pericula, & interdum non mouet eos, sed timent sicut cęteri homines, est, vt non eleuentur in quandam præsumptionem, & elationem cordis videntes, quòd Deus in omnibus magnificat illos. Expedit enim viris sanctis seruare humilitatem, & ista consistit maxime in hoc, quòd homo proprios defectus cognoscat tam naturales, quam personales, & ob hoc expedit, vt interdum viri sancti relinquantur à Deo inter fluctus aduersitatum huius sęculi, & tunc ad seipsos redeuntes cogno
C scunt quantum possũt, se infirmos esse, nisi quantum Deus eis dederit adiuuando, & tunc magnificant Deum consistentes in aduersitate magis, quam magnificaturi essent si semper ad grandia eos Deus eleuaret: sic enim dicit de se Beatus Paulus, quòd ne magnitudo reuelationum extollat eum, datus est sibi Angelus sathanę, qui eum colaphizet. secunda ad Corinth. vndecimo. sic enim Grego. super Ezechielem ait, quòd postquam Deus reuelabat magna secreta ipsi Ezechieli, dicebat ei fili hominis, ne propter magnitudinem reuelationum extolleretur putans iam se non hominem, sed plus quam hominem
D esse. Sic etiam fuit in Elia, qui nunc a Deo derelictus est, vt consilio suo ageret quicquid posset, cum præcedenti die magnificasset eum coram Achab, & post hoc, ne putaret se Elias omnino derelictum locutus est ei Deus, & apparuit ei Angelus, vt patet infra in litera.

Et perrexit in desertum viam vnius diei. Istud intelligitur de desertis Arabicis, quæ sunt inter terram Israel, & Aegyptum, per quæ deserta venerunt Israelitę de Aegypto, & morati sunt in eis quadraginta annis, quod patet, quia Elias venit in montem Oreb, infra in litera, & tamen mons ille est, in quo Deus dedit legem Moysi, & steterunt ibi Israelitę anno vno demptis decem diebus, vt declaratum est Numeri decimo. putauit enim Elias, quòd in deserto posset euade
E re, eo quòd nullus sciret vbi erat, vel forte inde pergeret in Aegyptum, aut in aliam regionem longinquã, & dicitur, quòd ambulauit viam vnius diei, quia postquam ambulauit per vnam diem accidit ei, quod habetur hic de Angelo apparente.

Cumque venisset, & sederet subter vnam iuniperum. In fine illius diei erat fessus Elias ex itinere per loca aspera, & inuia, & quia ieiunus ibat: nam in deserto non reperiebat cibum: sedit autem tunc subter iuniperũ, vt ibi refocillaretur modicum ad vmbram eius, licet praua sit vmbra iuniperi, & hoc, quia terra illa calida erat cum sit nimis meridiana, scilicet partim in tertio, & partim in quarto climate. Est autem iuniperus arbor breuis, & tortuosa habens tamen lignum du-
rissimum,

rissimum, ita vt secundùm Isidorum in Etymologijs in cinere eius potest ignis per annum integrum conseruari, quod in nullo aliorum lignorum euenit, solent autem ista ligna frequentissima esse in syluis, & locis desertis, & vocantur vulgariter genebros, & dicitur, quòd sedit sub iunipero, idest ad vmbrā eius.

Petiuit animæ suæ, vt moreretur. Idest petiuit à Deo pro anima sua, idest ad desiderium animę suæ complendum, vt moreretur, quia ipse desiderabat mori videns tot calamitates.

An Elias peccauerit petendo mortem; & quando licet alicui petere mortem, & quando non.
Quæst. IIII.

QVAERETVR, an peccauit Elias petendo mortem. Aliquis dicet, quòd sic, quia magis debet se quis diligere, quam alium, sed non potest licite desiderare, quòd alius moriatur, nec petere: ergo a fortiori non est licitum, ꝙ desideret se mori, aut petat mortem.

Respondendum, quòd aut aliquis desiderat mortem, & petit volens gaudere in futuro sęculo fruens Deo, sciēs quòd quādiu hic est, non potest frui Deo, sed peregrinatur ab eo, aut propter illam causam. Si primo modo aut petit mortem absolutè, scilicet ꝙ dato, quòd sciat, vel credat se vtilem esse Ecclesiæ Dei, desiderat semper mori, & petit, vt non laboret hic, sed gaudeat in vita æterna. Et tunc dicendum, ꝙ peccatum est mortem petere absolutè, quia tunc iste fugit maius bonum propter minus bonum, s. proficere Ecclesiæ Dei, est maius bonum, quam gaudere in vita æterna, quia in primo Deus colitur, & est actus virtutis, in secundo autem non colitur, nec est actus virtutis, sed est vtilitas nostra propter consequi delectationem. Desiderare autem delectationem non est magna perfectio, quia quilibet illam desiderat: peccat ergo qui refugit vtilitatem Ecclesiæ Dei afferre viuens cum labore suo, vt moriatur non laborans, & consequatur vitam æternam, & ob hoc viri sancti, qñ credebant, vel suspicabantur vitam suam esse vtilem Ecclesiæ Dei, nunquam desiderabant, vel petebant mortem absolutè; sed cum conditione, s. quòd vellēt mori, si eorum vita non erat vtilis Ecclesiæ Dei, vtpote, quia erat neutralis, vel quia afferebat modicam vtilitatem. Si tñ magna vtilitas erat ex eorū vita potius volebant viuere, & laborare, quam mori, & gloriari. Sic patet de Beato Paulo ad Philip. 1. Mihi enim viuere Christus est, mori autem lucrum, quòd si viuere in carne hic mihi fructus operis est, & quid eligam ignoro, coarctor autem duobus, desiderium habens dissolui, & cum Christo esse multo magis melius est, permanere autem in carne necessarium est propter vos, ideo conclusit ibi Apostolus, quòd cum vita sua esset vtilis Ecclesiæ certissimè viueret, dicens, & hoc cōfidens scio, quia manebo, & permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum, & gaudium fidei. Sic etiam Beatus Martin⁹, cum morti propinquus esset, ait: Domine si adhuc populo tuo necessarius sum, non recuso laborem. Si autem aliquis non scit, aut nō credit vitam suam esse vtilē Ecclesiæ Dei, habet maius motiuum desiderandi mortem, vt sit cum ipso, & tamen adhuc non licet absolutè isti petere mortem, vt habeat vitam æternam; sed semper debet ponere conditionem, scilicet si aliquo modo vita sua est vtilis Ecclesiæ Dei, aut vitæ proximorum, quòd non vult mori, si autem non est vtilis, quòd vult dissolui, & esse cum Christo. Vel potest dicere aliter, scilicet Domine si vita mea aliquo modo proficit ad cultum tuum, vel potius tibi viuens, quam moriens seruio,

Mors est appetenda sub conditione. Modus petēdi a Deo mortem.

F volo vitam etiam laboriosam sustinere, sin autem, cupio dissolui, & esse tecum. Hoc autem, & etiam primum potest dicere quisque vir quantuncunque imperfectus, qui tamen bonum desiderium habet. Nam licet homo virtutibus suis non confidat, & nihil boni adhuc habeat, potest Deus eum subito clarissimis virtutibus ornare, & constituere luminare magnum in Ecclesia sua. Quid enim Petrus erat, nisi piscator pauper, & rusticus, & omnino indoctus? Christus tamen eum subito Ecclesię vniuersalis principem fecit. Quid etiam Paulus erat, nisi quidam persecutor Ecclesiæ? subito tamen factus est doctor gentium, & vas electionis. Nemo ergo desperet similia

G posse fieri in eo, licet ipse nullius virtutis sit, quia manus Domini non est abbreuiata, vt saluare nequeat nec aggrauata auris eius, vt non exaudiat nunc potius, quam tunc Isa. 59. Si autem aliquis desiderat mori propter alias causas, aut istud est ad euitādum laborem vitæ, aut ad euitandum peccata. Si ad euitandum peccata, apparet aliqualiter licitum, vtpote quidam homines sunt ita prompti, vt vincantur à passionibus, quòd faciliter incident in peccata, in quibus valde dolent, quòd Deum offendant, ideo vt non incidant in alia peccata, & pluries Deum offendant, desiderant mortem.

Sed considerādum, quòd istud desiderium potest

Desideriū mortis pōt esse ppter duo.

H esse propter duo, scilicet ad euitandum laborem, qui est in superando passiones, & tunc incidit cum membro sequenti, aut vt non offendatur Deus pluries ex peccatis commissis, & iteratis, & isto modo dicendū, quòd desiderium secūdùm seipsum bonum est, quia potius debet aliquis mortem eligere, quam quòd Deus offendatur, istud tamen non debet desiderari absolutè, quia quòd quis desideret mori ne offendat Deum iterando peccata, est desperare, quòd Deus det ei gratiam ad permanendum sine peccato, & tamen Deus hanc faciliter dat, ideo potius petenda est ista impeccabilitas, cum dari possit, quam quòd mortem appetamus, ne in peccatum incidamus, potest tamen aliquis petere sub disiunctione mortem hoc modo. Si nimis se grauari videat peccatis, & sępe re-

I incidit in ea, quæ egit dolens, quòd in his grauiter offendat Deum, potest petere, quòd aut Deus constantiam ei largiatur in bono opere, aut tollat eum de mūdo, ne vltra peccet, & tunc iusta est petitio, dumtamen non fiat cum quodam modo desperationis gratiæ habendæ. Si autem aliquis desideret mori propter aduersitates, quas patitur, vt illas effugiat credēs, quòd in alio sęculo nihil horum patietur, peccat, quia incidit in vitium timiditatis: nam sicut ad fortitudinem pertinet exponere se terribilibus propter honestum, ita ad timidum pertinet mortem optare, vt terribilia non patiatur. sicut ergo valde peccat, qui sibi mortem infligit, ne ab alio duriorem patiatur mortem, vt patet quinto Ethicorum, circa finem, ita peccat, licet non tam grauiter, qui mortem desiderat,

K vt non toleret amaritudines sęuientis fortunæ, quas morte duriores esse credit: ideo quicunque sic mortem appetit, aut in oratione petit mortaliter peccat, magis tamen, qui petit, quam qui appetit. Sed istud stat dupliciter, quia aliqui mori desiderant, quia durum est sibi militare contra passiones, quæ incitāt eos ad peccandum, scilicet contra iram, libidinem, & alia desideria intantum, quòd interdum nesciūt quid faciant: sic enim patet de Beato Paulo, qui cruciabatur nimis passione libidinis intantum, vt se vocaret infęlicem, & diceret: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? ad Rom. septimo. Sic etiam est de alijs passionibus. Alij desiderant mortem solum, quia durum est sibi tolerare labores ex-

tetio-

teriores, qui non sunt desideria passionalia, nec incitant ad peccandum, & vtrique peccant, magis tamen illi, qui propter exteriores angustias illam desiderant.

Quo Moyses mortẽ petijt.

Sed obijcietur, quia Moyses desiderauit mortem propter magnos labores, quos tolerabat in regimine populi, & non sufficiebat ad regendum. Sic patet Numeri vndecimo, cum ait: Cur afflixisti seruum tuum? quare non inuenio gratiam coram te, & cur imposuisti pondus vniuersi populi super me? nunquid ego concepi hanc omnem multitudinem, vel genui eam, vt dicas mihi, porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum? vnde mihi carnes, vt dem tantæ multitudini? flent coram me, da nobis carnes, vt comedamus, non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis mihi est, sin autem aliter tibi videtur, obsecro, vt interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis. Sic etiam Elias saturatus angustijs petiuit hic, vt moreretur.

Desiderare mortẽ, ne mala videat ob zelũ Dei nõ est peccatum.

Dicendum de Moyse, quòd ipse dixit verba ista ex abundantia cordis, quia erat valde afflictus, & vix erat compos passionis suæ, & sic posset dici, quòd peccaret venialiter, si tamen ex deliberatione, & non in tanta magnitudine angustiæ ista dixisset peccasset mortaliter. De Elia, dicendum, quòd non peccauit, quia non dixit, quòd volebat mortem propter labores, quos tolerabat, sed propter aliam causam, vt infra dicetur, interdum autem homines desiderant mortem ex quodam zelo Dei, scilicet quia vident mala multa super terram, & potissimè contra cultum Dei, & non potentes illa tolerare, desiderant mortem. Sic fuit de Mathatia parte Machabęorum, qui deplorabat vitam suam tanquam mortem, cum vidit legem laceratam, & templum traditum in manus impiorum primo Machabęorum secundo. Væ mihi, vt quid natus sum, vt viderem contritionem populi mei, & contritionem ciuitatis sanctæ? &c. Et isto modo non est peccatum desiderare mortem, quia non est verum desiderium mortis, sed quidam zelus Dei, quo homo tantum abhorret mala, quę videt contra cultum Dei, quòd potius vellet mori, quã videre illa.

Isto modo dicendum est de Elia, quòd ipse desiderabat mortem, quia videbat, quòd Prophetę Domini occidebantur, & destruebantur altaria eius, & peribat lex, & cultus Dei de terra: ideo melior erat sibi mors, quam videre mala ista in diebus suis. Quòd autem istud esset motiuum suum ad petendum mortem, patet, quia cum infra Deus diceret ei; quid hic agis Elia? Respondit, zelo zelatus sum pro Domino exercituum, quasi dicat, pro zelo, quem habeo pro Domino exercituum facio omnia hæc fugiendo in desertum, & desiderando mortem.

Si autem aliquis dicat, quòd Elias propter tędium vitæ laboriosæ desiderauit mortem. Dicendum, quòd adhuc non peccauit mortaliter, quia Elias dixit verba illa saturatus amaritudine ex quodam impetu passionali, & fortè non desiderabat mortem, secundùm deliberationem: ideo non erat peccatum suum mortale, sed erat veniale, sicut diximus supra de Moyse.

Quo liceat desiderare mortẽ alterius.

Ad rationem in contrarium dicendum, quòd non potest aliquis desiderare mortem pro alio animo nocendi ei; quia tamen interdum alicui melior est mors, quam vita; potest desiderare mortem eius, & tamen semper cum conditione si melius est ei mori, quam viuere, & tamen non valet, quia dato, quòd aliquis non possit pro alio desiderare mortem, eo ꝙ debet diligere ipsum, quòd minus possit pro seipso

A mortem desiderare, quia magis se diligit: nam licet quis se magis diligat, quàm alium, tamen potest se subijcere multis doloribus sponte, quibus non potest subijcere alium. etiam licitum est cuicunque petere, vt Deus immittat ei tribulationes, per quas magis mereatur, & tamen non licet alicui desiderare, quòd alteri mala veniant si bonus est ad hoc, quòd melior efficiatur, vt declaratum est sup. 16.

Et ait sufficit mihi, tolle animam meam. Idest sufficit mihi id, quod vixi, & non desiderio vltra viuere, ideo tolle animam meam. Vel dicitur, sufficit mihi, idest sufficit mihi hoc bonum, quòd moriar, & non peto, quòd liberes me amplius à periculis, nec quòd des mihi cibum miraculosè, sicut dedisti per coruos in
B torrente Carith, & postea in Sarepta in domo viduę.

Nec melior sum, quam patres mei. Vocat hic Elias patres suos prædecessores suos similes in professione, scilicet Prophetas alios. Et est sensus, quòd ipse non est melior omnibus Prophetis præteritis, sed illi occisi fuerunt à Iezabel: ideo sufficit sibi, quòd ipse occidatur à Domino, & nõ videat vltra mala cultus Dei. Vel est sensus, quòd non est ipse melior, quam alij Prophetę, sed pro alijs non facta sunt miracula, vt eruerentur à morte, sed occisi sunt à Iezabel; ideo etiam satis erat sibi, quòd Deus fecisset miraculum pro eo liberando ipsum à fame pręterita, quando pauerunt eum corui, & non oportebat, quòd nunc alia miracula fierent, vt liberaretur, sed quòd Deus occi-
C deret eum.

Proiecitque se, & obdormiuit in vmbra iuniperi. Postquam dixit verba ista proiecit se sub vmbra iuniperi, & dormiuit. quamquam Elias ieiunus esset, & ieiuni malè dormiant, tamen ipse dormiuit præ fatigatione itineris, quia labor causat soporem, sicut cibi abundantia. Etiam Elias dormiuit præ tędio. Nam cum homines patiuntur magna tędia, inclinantur ad dormiendum, & causa huius est, quia sopor est quædam ligatio omnium sensuum, & operationum animalium facta à fumis surgentibus de stomacho, surgunt autem fumi de stomacho regulariter propter cibũ, ideo saturati dormire desiderant.

Tædium causat somnum, & quare.

Somnus quid, & vnde causetur.

Interdum autem somnus causatur ex labore, quia
D magnus labor facit violentam digestionem, ideo dato, quòd non sit cibus in stomacho, digerentur humiditates naturales, quæ sunt in stomacho propter fortitudinem caloris causati ex labore, & fumi resoluti ascendentes ad cerebrum causant somnum, & sic dato, quòd aliquis ieiunus sit si fortiter laborauerit, dormire desiderat: euenit autem desiderium dormiendi laborantibus, non quando actualiter laborãt, sed cessantibus eis à labore, eo quòd dum actualiter laborant, fumi ascendentes à stomacho ad cerebrum sunt valde calidi, & rari atque subtiles, ideo sunt magis apti ad exhalandum per poros apertos in labore, quam ad occupandum cerebrum, cum autem cessa-
E mus à labore infrigidantur partes exteriores, & clauduntur pori, & non possunt fumi euaporare, ideo tendunt omnes ad cerebrum, & manent ibi. Etiam calor resoluens, & eleuans fumositates à stomacho est debilior, & ob hoc fumi eleuati sunt grossiores & consequenter possunt magis opilare cerebrum, &, ligare, ita vt non deriuetur ab eo virtus ad partes sensitiuas, & istud est ligari virtutes animales, & causari somnum.

Interdum etiam euenit somnus propter magnum tædium homini non laboranti, nec saturato cibis, & causa est, quia in magno tędio confortatur nimis virtus irascibilis, in iracundia autem commouetur sanguis, qui est circa cor, & succenditur. Nam dicimus, quòd ira est accensio sanguinis circa cor, & tunc causatur

Ira est causa somni.

Ira eſt cã digeſtionis cibi.

ſatur ibi quidam calor magnus reſoluens naturales humiditates, ſi nullæ aliæ ſint, & fumi aſcendentes ad cerebrum ex reſolutione earum occupant illud, & cauſant ſoporem, & propter hoc iubetur in regimine ſanitatis antiquorum, & eorum, qui non poſſunt ſufficienter digerere cibum, quòd interdum iraſcantur moderate ad confortandum calorem naturalem, & cauſandam digeſtionem. Quòd autẽ propter iram, & tædium magnum cauſetur ſopor, patet Pſalm. 118. Dormitauit anima mea præ tædio, ideſt tędium fecit me dormire. Et iſta eſt cauſa, propter quam dicunt, quòd Diſcipuli Chriſti erant valde grauati ſomno, ita vt non poſſent vigilare cum eo die, qua tradendus fuit: nam dicitur, quòd erant oculi eorum grauati Matth. vigeſimoſexto. Et iſtud fuit propter magnum tędium: nam cũ audierunt à Chriſto, quòd vnus eorum traditurus erat eum, tantus calor iracundiæ occupauit eos, quòd fumi aſcendentes à ſtomacho cogebat eos dormire, & grauabant oculos eorum, patet hoc Luc. vigeſimoſecundo. Et inuenit eos dormientes præ triſtitia. Sic enim fuit in Elia, in quo erat magna iracundia ex tædio vitæ laborioſæ, & ex zelo magno contra deſertores legis, & occiſores Prophetarum Domini, & propter hoc dato, quòd eſſet ieiunus dormiret, & grauaretur nimis, ſicut cum caput hominis graue eſt tempore flatus auſtrini, & magnarum humiditatum.

Cur Diſcipuli Chriſti in horto ſomniculoſi erant.

Et ecce Angelus; Hic ponitur ſecundum huius capituli, ſcilicet angelica prouiſio: nam iam erat in extremis anguſtijs, & Angelus Domini venit ad prouidendum ei, & dicitur.

Angelica prouiſio Eliæ deambulãti per deſertum.

Et ecce Angelus Domini tetigit eum. Scilicet tetigit ipſum ad excitandum eum à ſomno, quia graui ſopore tenebatur, ita vt non excitaretur niſi magna voce delata ad eum, vel tangendo ipſum.

Et dixit illi, ſurge & comede. Iſte Angelus ſumpſit corpus de materia aerea, quia aliàs non poterat apparere Eliæ, nec loqui, & a fortiori non poterat eum tangere, quia ad contactum requiritur ſoliditas aliquanta rei tangentis, & impellentis. Iſte Angelus duxit Eliç panem vnum, & ſcyphum aquæ eo quòd Elias erat iam in extrema anguſtia. Nam ambulauerat vna die per deſertum introeundo ad interiora eius, & non erat ibi cibus, nec potus. Nam etiam aquam non habebat ibi: ſed oportuit, quòd Angelus portaret ei vas aquæ, ſicut portauit panem, non tamen portaſſet aquam ſi Elias per ſe poſſet ibi habere aquam, quia Deus non prouidet homini ſupernaturaliter, niſi in his, in quibus potentia humana deficit, nunc autem Elias non petebat à Deo panem, vel aquam, ſed mortem, nollens quòd pro eo Deus faceret plura miracula, vnde dixit: Sufficit mihi, tolle animam meam, Ideſt ſufficiunt mihi miracula, quæ iam feciſti ad cõſeruandam vitam meam nõ peto, quòd plura facias, ſed ſolum, quod tollas animam meam à me.

Reſpexit, & ecce ad caput ſuum ſubcinericius panis, & vas aquæ. Ideſt quando Angelus tetigit Eliam expergefactus eſt, & quia dixerat ei Angelus: ſurge, & comede, reſpexit quid haberet apud ſe comedendum, & reperit ad caput ſuum panem ſubcinericium, & vas aquæ.

Comedit ergo, & bibit. Fameſcebat enim valde, quia in deſerto nullum cibum inuenerat. Etiam quia Angelus dixit ei, quòd comederet, ille tamen Angelus mox vt iſta dixit, receſſit non locutus plura Eliæ, & ideo ipſe comedit, & poſtea redijt ad dormiendum. Sciendum etiam, quòd Elias non comedit nunc totum panem, nec bibit totam aquam; quia iterum cum ſurgeret de ſomno comedit de pane, & bibit de vaſe. Hoc autem fuit, quia forte panis magnus erat,

F & non poterat in vna vice eum comedere. Vel forte, quia neſciebat, an Deus vellet ei dare plus de cibo: ideo nolebat illum totum conſumere quouſque ſciret quid Deus de eo facere vellet.

Et rurſum obdormiuit. Erat Elias magno tædio affectus: ideo quamquam Angelus excitaſſet eum à ſomno, & comediſſet modicum, erat tamen caput eius grauatum adhuc, & redijt in ſoporem.

Vnde fuerunt panis, & aqua ducta Eliæ, & an fuerit panis factus opere Angelorum.
Quæſt. V.

G QVAERETVR de iſto pane, & iſta aqua vnde fuerunt adducta. Aliquis dicet, quòd aqua fuit de aliquo fonte, & panis fuit ſumptus ab Angelo de aliqua domo, quia dicitur hic, quòd erat panis ſubcinericius, & tamen panes ſubcinericij non ſunt in cęlo nec fiunt à Deo, ſed ab hominibus aſſantur in igne.

Rō primæ opinionis.

Reſpondendum, quòd Auguſtinus in libro de mirabilibus ſacræ ſcripturæ dicit, iſtum panem fuiſſe factum mirabiliter manibus ſanctorum angelorum, ideo vna refectio eius ſaturauit Eliam, ita vt quadraginta diebus ambularet in fortitudine cibi illius, & non corrumperetur calor naturalis, nec minueretur
H humidum radicale. Si tamen fuiſſet cibus hominum non haberet iſtam virtutem: ergo erat ſupercęleſtis panis. Item, quia dicit Auguſtinus, quòd factus eſt manibus ſanctorum angelorum: ergo non erat factus ab homine, nec de frumento noſtro.

Opin. Augu.

Dicendum, quòd ſatis faciliter dicere poſſumus, quòd iſte panis erat cęleſtis, vel quòd erat cibus humanus, & quòd Angelus tulit illum de aliqua domo, vt comederet Elias, ſicut diximus ſupra decimoſeptimo, de pane, & carnibus portatis Eliæ a coruis. Si autem dicamus, quòd erat panis cęleſtis non eſt intelligendum, ſicut aliqui ſimplices opinantur, quòd in cęlo ſint cibi quibus alantur exiſtentes ibi, quia in cęlo non eſt cibus, nec potus, nec alia accidentia, quæ nobis conueniunt hic, ſed ſunt ibi homines, ſicut res
I incorporales, quæ cibo non vtuntur. Hoc ſignificauit Chriſtus Matth. vigeſimoſecundo, dicens, erratis neſcientes ſcripturas, nec virtutem Dei: in reſurrectione enim, nec nubent, nec nubentur, ſed erunt ſicut Angeli Dei in cęlo. Quaſi dicat Angeli, ex eo quòd ſunt incorporei, non patiuntur aliquam conditionem iſtarum, ita nec homines exiſtentes in cęlo, ſed vocatur panis cęleſtis, quia ſolius Dei opere factus eſt, qui eſt cęleſtis, vt ſi Deus creet aliquem panem, vel ſi de præiacenti materia, quæ non eſt frumentum, nec aliqua ſeges panem efficiat. Vocatur etiam panis cęleſtis, qui fit opere angelorum, ſcilicet, quòd ipſi de aliqua materia aerea, vel alias panem conficiant, de qua homines panem non faciunt. Sic
K dicitur de manna, quòd erat panis cęleſtis, vel angelorum Pſalmo ſeptuageſimoſeptimo, ſcilicet, panem angelorum manducauit homo, & intelligitur de manna, vt patet ibi. Alio modo vocatur panis cęleſtis ipſa Euchariſtia, quia de cęlo deſcendit. De hoc Ioan. ſexto, ſcilicet panis enim Dei eſt, qui deſcendit de cęlo, & dat vitam mundo, & vocatur magis propriè Euchariſtia panis cęleſtis, quam manna, vt patet ibidem, cum dixit Chriſtus Hebræis: Amen dico vobis, non Moyſes dedit vobis panem de cęlo, ſed pater meus dat vobis panem de cęlo verum. Primis duobus modis poterat dici, quòd eſſet panis angelorum iſte, quem comedit Elias, ſed non tertio modo, quia Euchariſtia nunquam fuit alicui data in veteri teſta-

Panis cęleſtis vocatur...

testamento, nec fuit sacramentum istud institutum ante diem cenę Domini. Item dato, quòd esset institutum non daretur tunc Eliç, quia Eucharistia non datur ad refectionem corporalem, sed spiritualem: Elias tamẽ egebat tunc refectione corporali, ideo nõ daretur sibi Eucharistia, sed alius cibus, qui corporaliter reficeret. Si autem dicatur, quòd iste panis esset cibus humanus, dicemus, quòd angelus domini duxit illum de aliqua domo, quia aliquis fortè assauerat illum in igne pro se, & angelus Domini rapuit illum pro Elia, & iste modus videtur esse satis conueniens: sic enim tenetur de ariete, quem inuenit Abraham hærentem cornibus inter vepres, & immolauit illum pro filio suo Isaac, quòd ductus fuerit ab angelo de aliquo grege ouium, & positus fuerit ibi.

De aqua autem portata Eliç idem dubium, & eadẽ determinatio est, quia poterat esse illa aqua cęlestis, vt diximus de pane, vel poterat esse de fontibus, aut fluminibus.

Et si dicatur, quòd erat panis factus opere Dei, dicetur, quòd aqua eodem modo erat facta opere Dei, & si de pane dicatur, quòd erat cibus hominum, dicetur eodẽ modo, de aqua, quòd erat fontana, vel fluuialis, & tenendum videtur, quòd fuerit aqua naturalis.

Cum autem arguitur, quòd esset panis naturalis, si volumus tenere, quòd esset cęlestis, respondebimus, quòd cum dicitur, quòd erat subcinericius nõ sequitur, quòd erat naturalis, quia poterat fieri opere angelorum, vel Dei, & haberet figuram, & colorem, & saporem subcinericij panis. Quia tamen tenemus, vt iste panis fuerit naturalis dicemus, quòd erat verè subcinericius raptus ab angelo de aliqua domo, cum aliquis illum pro se assaret, & istud magis conuenit literę, quę vocat eum panem subcinericium simpliciter, & non dicit, quasi subcinericium, vt intelligatur, quòd vere erat subcinericius panis.

Al rõnes Aug. Cum autem arguitur ex verbis Augusti. quòd erat panis factus opere angelorum, potest propter eius reuerentiam teneri, quòd esset panis factus mysterio eorum, & tamen ratio non cogit.

Primo quia illa saturitas, & ęqualitas complexionis sine cibo in quadraginta diebus potius videtur esse a voluntate Dei conseruantis Eliam in robore suo, quam ex cõditione cibi, sicut fuit de Moyse, qui quadraginta diebus mansit sine cibo Exodi. capitulo trigesimoquarto.

Secundo patet, quia dato, quòd cibus iste esset factus manibus angelorum, non sequebatur ex hoc, ꝙ haberet virtutem conseruandi hominem per multos dies sine cibo, & potu.

Sic patet de manna, quod factum erat opere angelorum. Psalmo septuagesimoseptimo. cum vocetur ibi panis angelorum, & tamen homines comedentes manna esuriebant immediatè, ita quòd non poterant manere saltem vna die sine cibo, & ob hoc iubebatꝰ, quòd in die veneris colligerent duplum de cibo, quã in alijs diebus, scilicet pro die veneris, & sabbati. Exo. capitulo decimo sexto.

Etiam iste cibus frequenter sumptus nõ dabat homini vigorem ad hoc, quod conseruaretur in vita lõgęua, sed moriebantur comedentes cibum istum, sicut comedentes quoscunque alios cibos. Vnde Christus ad significandum non fuisse manna cibum omnino perfectum dixit Iudæis: Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt.

Iste tamen cibus, quem comedit Elias, si conseruasset eum virtute sua per quadraginta dies, poterat sic conseruare per multum tempus, ergo non erat virtus in illo propter hoc, quod esset factus manibus angelorum.

Item patet, quia cibi naturales interdum habent maiorem virtutem, quam cibi facti ab angelis, quod patet, quia lignum vitę erat in Paradiso terrestri, & comedendo de illo poterat perpetuari vita hominis, vel extendi ad valde magnum tempus, vt patet Genesis tertio, & ibi declaratum est, & tamen comedentes manna non viuebant maiori tempore, quam alij homines vtentes alijs cibis. ergo cibi naturales interdũ magis conseruant, quam cibi facti opere angelorum.

Item dato, quòd virtus Elię ad manendum quadraginta diebus sine cibo, esset ab isto pane, poterat esse naturalis, scilicet quòd Deus conferret ei virtutem conseruandi magno tempore, ideo potius videtur, quòd panis iste fuerit factus ab homine, quam ab angelo.

Reuersusque est angelus Domini secundo, & tetigit eum. Scilicet Elias redijt ad soporem postquam comedit, eo quòd post cibum Deus nihil iubebat ei agere: redijt ergo tunc angelus, & tetigit eum secundo iubẽs, quòd comederet.

Dixitque illi surge, & comede: grandis enim tibi restat via. Scilicet iussit angelus, quòd Elias comederet nunc, & pararet se ad viam, quia magnum iter facturus erat. Dicitur autem magnum, quia per quadraginta dies ambulauit, & venit vsque ad montem Sinai.

Angelus quare dixit Eliæ in secunda excitatione, quod comederet. Et vtriusque excitationis ab angelo factæ redditur causa.
Quæst. VI.

QVAERETVR quare dixit nũc angelus Elię, quòd comederet.

Respondendum quòd ratio istorũ fuit, quia angelus in prima vice attulit Eliæ panem, & vas aquę dormiente ipso, & non vidit quid delatum erat sibi: immo nesciebat, an aliquid fuisset delatum.

Etiam non vidit angelum loquentem sibi, quia loquebatur dum dormiret Elias, & excitauit eum, & cũ excitaretur angelus disparuerat, & non vidit Elias, quis sibi fuisset locutus; quia tamen audierat in somnis, quod surgeret, & comederet respexit in circuitu an aliquem cibum haberet, & vidit ad caput suũ subcinericium panem.

Si tamen angelus pręsens esset, quando excitatus fuit Elias, non oporteret, quòd Elias circumspiceret quęrendo in circuitu suo cibum: tunc igitur Elias videns cibum sciuit illum diuinitus fuisse allatum, & tamen nesciebat, quid Deus disponeret de eo, ideo nesciens an Deus vellet ei dare plus de cibo non comedit totũ panem, nec bibit totam aquam, sed sumpto modico de illo, redijt ad soporem.

Deus autẽ volens, quòd Elias recederet inde, iussit, quòd angelus excitaret eum. Et quia non poterat secum ferre panem, & aquam conseruatã in vase, iussit angelus, quòd comederet, & biberet fortiter, & non speraret, quòd de eodem pane sępe comesturus esset, & bibiturus de eodem vase, sed ꝙ nunc totũ comederet, & biberet quidquid sibi allatũ erat, quia ambulaturus erat per magnam viã, & tunc Elias surgens comedit, & bibit ad saturitatem, & ambulauit.

Quare iussum est Eliæ, quòd ambularet magnam viam, cum fugeret a facie Iezabel timens ne ab ea occideretur.
Quæst. VII.

QVAERETVR vlterius, quare iussum est Eliæ, ꝙ ambularet per magnam viam, & veniret vsq; ad montem Horeb.

Respondendum quòd Elias fugiebat a facie Iezabel timens, ne occideretur, sicut alii prophetæ Domini, & quia erat in principio deserti cum solum ambulasset vna die introeundo in desertum, forte Iezabel iubens inquiri eum diligenter posset inuenire ibi & occideret, ideo expediebat, quòd longe recederet, & Deus iussit, quòd recederet, venitque ad montem Horeb, qui erat in interioribus deserti, & tunc non poterat Iezabel scire, vbi esset Elias, eo quòd per desertum nullus ipsum videret, mansitque ibi Elias aliquanto tempore, & postea cessante fortè persecutione, quam exercebat Iezabel cõtra Eliam reuersus, est ipse in terram Israel.

Qui cum surrexisset comedit, & bibit. Istud fuit in secunda vice, qua suscitatus est de sopore, quia tunc comedit, & bibit fortiter, sicut dixerat angelus.

Et ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Scilicet postquam comedit tunc cœpit ambulare, & ambulauit per quadraginta dies, & quadraginta noctes, & in istis non comedit, nec bibit, sed itinerabat quasi continue, vel saltem per diem.

Mons Horeb est mõs Sinai.

Vsque ad montem Dei Horeb. Idest venit vsq; ad montem Horeb, qui vocatur mons Dei. Iste mons Horeb est mons Sinai, & aliquando vocatur Horeb, & aliquando Sinai. In isto monte data est lex Moysi, & Israelitis, vt patet Exod. capitulo decimonono, & vigesimo, & propter hoc vocatur iste mons Dei, quia specialiter Deus operatus est in illo, scilicet dando legem, & apparendo ibi in nube, & clangore, & fumo, & facta sunt ibi multa alia pertinentia ad statum veteris testamenti. Ibi etiam apparuerat Dominus Moysi in rubo, qui ardebat, & non comburebatur. Exod. c. 3. Etiam vocabatur mons Dei, quia fama erat Deum habitare in illo monte.

Quomodo Elias in fortitudine illius cibi potuit ambulare quadraginta diebus, & tot noctibus, & an cibus factus per angelos sit maioris virtutis, quam factus per homines. Et in cuius virtute ambulauit sine cibo quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.

Quæstio. VIII.

QVAERETVR quomodo Elias potuit ambulare quadraginta diebus, & quadraginta noctibus in fortitudine cibi istius.

Respondet Augustin. in libro de Mirabilibus sacræ Scripturæ, quòd erat panis confectus manibus angelorum, & ob hoc habebat virtutem reficiendi per multos dies semel sumptus, ita ꝙ non periret calidum naturale, nec humidum radicale, in quibus conseruatur vita.

Respondendum ad veritatem huius, quòd hic fuerunt duo. Primum est quanto tempore Elias sine cibo manserit. Secundum est in cuius virtute conseruatus fuerit.

De primo dicendum, quòd Elias videtur hic mansisse magno tempore sine cibo, scilicet toto tempore, quo iuit vsque ad montem Horeb: deinde etiam toto tempore, quo fuit in Horeb, quando rursus ei Deus apparuit, & postea toto tempore, quo rediit ad terram, in qua poterat habere cibum de monte Horeb. Nam sicut per desertum iuit, ita & per desertum rediit, & forte fuerunt omnes isti dies plures, quam centum.

Patet hoc, quia vsque ad montem Horeb ambu-

F lauit in quadraginta diebus, & sine cibo, vt patet in litera, deinde mansit in monte Horeb latens in quadam spelunca, vsquequo Deus ei apparuit, & dixit quid hic agis Elia? vt patet in litera. Et tunc etiam non comedit: deinde iussum est ei, quòd rediret in Damascum per desertum ad vngendum Azabel in regem, & tamen longior via est de monte Sinai ad Damascum, quàm ad terram Israel, eo quòd mons Sinai est in desertis Arabicis inter Aegyptum, & terram Israel. s. aliqualiter ad partem meridianam terræ Israel, & tamen Damascus est ad partem aquilonarẽ terræ Israel in Syria, cuius caput est Damascus Isa. c. 7.

Et si quadraginta diebus moratus fuerat Elias veniendo de terra Israel in montem Horeb, pluribus

G moraretur eundo in Damascum, & in illis non videtur, quòd posset habere cibum, sicut non potuerat habere in quadraginta diebus, quibus venit in montem Horeb, eo quòd iussum est sibi, quòd iret per desertum, vt patet infra in litera, & sic multis diebus maneret sine cibo. Et dato, quòd non iuerit Elias in Damascum, sicut infra tangetur, sed venerit in terram Israel, & vnxerit Eliseum in prophetam, saltem vsquequo rediret in terram Israel non posset habere cibum, & tunc essent alii quadraginta dies in redeundo, sicut in eundo, in quibus non comederet, vel saltem essent multi.

Sed aliquis dicet, quòd solum abstinuit a cibo quadraginta diebus cum litera exponens hic miraculum

H dicat, quòd ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, ergo non ambulauit pluribus, quia aliàs scriptura expressisset illos, sicut expressit istos 40.

Dicendum quòd isti quadraginta dies non fuerũt omnes dies, quibus Elias mansit sine cibo, sed fuerunt in quibus iuit vsque ad montem Sinai. Quod patet, quia litera dicit ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, vsque ad montem Dei Horeb. ergo videtur, quòd isti 40. dies solum computantur veniendo vsque ad mõtem Horeb, sed manendo ibi, & redeundo etiam non comedit, ergo pluribus, quam 40. diebus mansit sine cibo. Nisi fortè dicas, ꝙ quando accessit Elias ad montem Horeb, Deus dedit ei miraculose cibum, sicut

I dederat prius, quàm iret illuc. Sed istud non videtur verisimile, quia etiam ibi fuisset miraculũ, sicut nunc, & scriptura enarraret illud, sed nihil tangit, ideo videtur, ꝙ etiam tunc manserit sine cibo, vsquequo redierit ad terram habitatam, nec erat istud valde admirandum, quia si in fortitudine cibi semel sumpti poterat 40. diebus ambulare Elias posset etiam ambulare mille diebus, & etiam tota vita sua in fortitudine illius cibi, nam non poterat 40. diebus ambulare in virtute illius cibi, nisi supernaturaliter. Dato tamen miraculo cum illud sit per virtutem infinitam, non magis erit difficile, ꝙ extendatur ad modicum tempus, quam ad multum, & sic tenendum videtur, ꝙ pluribus, quam

K 40. diebus manserit sine cibo Elias.

Secundum dubium erat in cuius virtute ambulauit Elias 40. diebus, & 40. noctibus sine cibo.

Respondendum quòd istud fuit in virtute Dei, qui voluit ad tempus concedere illi homini, quandam dotem gloriæ, scilicet incorruptibilitatem. Euenit autem corruptio in rebus animatis per defectum cibi. Nam si maneant vltra tempus debitum sine cibo consumitur humidum radicale, cum nihil apponatur de humido cibali per quod conseruetur, & reficiatur id quod periit, ita vt sit continua deperditio, & continua restauratio. Cum autem cibus non apponitur, fit continua deperditio, & nulla fit restauratio, ideo necesse est cito consumi totum humidum radicale

cale agente calido naturali, & ipse calor naturalis etiam continuò debilitatur, cum pereat humidum, in quo fundatur, sicut perit ignis deficiente pinguedine lucernæ, in qua fouetur, & istis duobus pereuntibus, quę sunt principia vitæ, necessario perit animal, vel planta.

Nunc autem dedit Deus Eliæ ad tempus istam incorruptibilitatem, scilicet, quòd calidum naturale non consumeret humidum radicale in toto isto tempore, sed maneret vtrunque in eadem dispositione, in qua erat quādo Elias comedit, & bibit vsquequo post multos dies iterum comedit, & bibit.

Sic etiam fuit de Moyse, qui per duas vices mansit nihil comedens, & nihil bibens per quadraginta dies, & in illis manebat in tam bona dispositione, sicut si semper comedisset, & bibisset. Et hoc quia faciebat Deus, quòd in illis diebus non alteraretur humidum radicale a calido naturali, nec aliquod eorum deficeret in viribus suis, sed maneret in harmonia priori, in qua erat quando Moyses vltimo comedit, & bibit.

Et ex hoc sequebantur duo in Moyse, & etiam in Elia.

Primum erat, quòd non famescerent, nec sitirent, quia fames est appetitus calidi, & sicci, sitis est appetitus frigidi & humidi, & istud prouenit ex digestione consummata in stomacho, nam postquam facta est plena digestio cibi, cum calor naturalis non habeat aliquid alienum, quod digerat, digerit quod propriū est, scilicet humidum radicale, & tunc est appetitus calidi, & sicci, & humidi, & frigidi ad hoc, quòd illa digerantur a calido naturali, & non consumantur humiditates naturales, quæ vocantur humidum radicale. Et quia Deus conseruabat Eliam, & Moysen in illa harmonia calidi naturalis, & humidi radicalis, secundū quam calidum naturale, nondū incipit consumere humidum radicale propter defectum humidi cibalis, vel alicuius humiditatis non naturalis, non poterant sitire, nec esurire.

Secundum erat, quòd non poterant isti debilitari in viribus, aut diminui in substantia corpulenta, quia ista debilitatio, & deminutio prouenit ex cōsumptione humiditatum naturalium, quę erat pars substantię ipsius animalis, & hoc fit, quando propter defectū exterioris digestibilis calor naturalis comsumit humiditates naturales, & tunc homines fiunt macilenti, & disponūtur ad corruptionē: sed in Elia, & Moyse manebat harmonia calidi caturalis, & humidi radicalis iam dicta, ideo non poterat sequi consumptio, ita vt efficerentur macilentiores. Et hæc omnia proueniebant a sola virtute Dei.

Sed obiicietur, quòd istud contulerit virtus cibi, quia dicitur, quòd in fortitudine cibi illius ambulauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.

Dicendum quòd debet sic intelligi, quòd ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, id est non eguit alio cibo in illis quadraginta diebus, & tamen virtus manendi non proueniebat a cibo, sed à Deo volente sic conseruare Eliam. Vel aliter ambulauit in virtute cibi illius quadraginta diebus, idest durauit virtus illius cibi in omnibus illis quadraginta diebus, & vltra.

Pro quo sciendum, quòd virtus alicuius cibi dicitur durare dupliciter.

Vno modo quandiu durat in corpore illa particula carnis, vel sanguinis genita ex cibo, illa autē resoluta nihil manet de cibo secundum se, nec secundum virtutem suam in animali.

A Alio modo dicitur manere virtus cibi, scilicet quādiu cibus facit nos non esurire, quia manet aliquid eius in stomacho, & non consumuntur humiditates naturales propter defectum humidi alieni. Nam cibus sumitur ad tollendam famem, & restaurandū deperditum, quandiu ergo cibus sumptus facit, quòd non sit aliqua fames, nec etiam deperdatur naturale humidum propter eius defectum, dicitur manere virtus cibi, & iste est modus proprius. sic accipitur hic, scilicet quòd ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, idest non defecit virtus illius cibi in quadraginta diebus, quia manserunt ibi duo effectus

B virtutis eius, scilicet quòd nunquam secuta est fames in illis diebus, & quòd nunquam humidum radicale consumptum est, vel diminutum aliqualiter, sicut si semper mansisset cibus iste in stomacho per illos quadraginta dies.

Quia tamen, quòd non sequeretur fames, nec consumptio sumpto illo cibo, non erat ex propria virtute cibi, sed ex Dei voluntate, quia in pane illo nulla talis erat virtus, non proprie conseruatus est propter virtutem cibi, sed propter voluntatem Dei.

Fundamentum tamen Augustini est, quia dicitur, quòd in fortitudine cibi illius ambulauit, & quia cibus naturalis non potest tanto tempore pręseruare à

C fame, & consumptione humidi radicalis dixit, quòd erat factus manibus angelorum.

Ad intentionem suam satis patet responsio ex prędictis exponendo auctoritatem istam, & tamen concedendo, quòd esset aliqua virtus in cibo ad ambulandum quadraginta diebus non sequitur, quòd esset factus manibus angelorum, sicut vult Augusti. quia aut dicetur, quòd fuit aliqua virtus a Deo collata illi pani, postquā formatus est manibus angelorum, aut non. si non fuit aliqua virtus collata.

Dicēdum quòd ex hoc solo, quòd erat factus manibus angelorum non habebat virtutem ad conseruandum quadraginta diebus sine fame, quod patet de manna, quia factum est manibns angelorum, cum vocetur panis angelorum, & tamen non tollebat famem per maius tempus, quam alii cibi, sed qui nunc

D comedebat, post modicum tempus esuriebat, vt supra in pręcedenti quęstione probatum est.

Item interdum naturalis cibus magis conseruat, quam cibus factus manibus angelorum, vt patet de ligno vitę, & de manna, quia magis conseruabat lignum vitę, vt ibidem declaratum est.

Item angeli non possunt aliquid agere ex propria virtute, sed agunt coniungendo naturalia actiua passiuis, ideo cibus causatus ab angelis naturalis esset, si solum ipsi operarentur,

Si autem concedamus, quòd Deus largitus fuit aliquam virtutem illi pani, postquam factus est manibus angelorum, per quam conseruaret, eodem modo poterat dari pani naturaliter facto, scilicet de farina ministerio hominum, & sic non erat differen-

E tia, qnòd panis esset factus ab angelis, vel ab hominibus ad hoc, quòd posset conseruare Eliam isto toto tempore,

Quare Deus non misit quotidie panem, & carnes Eliæ, sicut fecit apud torrente Zared. Et ipsius Dei duplex ostenditur potentia.

Quæst. IX.

QVAERETVR vlterius, quare Deus non mittebat Eliæ quotidie panem, & carnes per coruos,

nos, vel alias, sicut mittebat quando mansit apud torrentem Zared, supra 17.

Respondendum, ꝙ in his ferè nulla causa danda est quia sunt beneficia Dei, & agit illa quādo vult, & quibus vult, & quomodo vult.

Sed potest dici, quòd quamquam æqualiter facile erat Deo mittere Eliæ panem, & carnes nunc, & vinum, vel aquam, sicut mittebat quando erat apud torrentem Zared, & quando angelus venit ad eum nūc ferens panem subcinericium, & vas aquæ, tamen noluit, & hoc ad ostendendam magnitudinem potestatis suæ. Ostenditur autem potestas Dei magna dupliciter.

Vno modo propter magnitudinem ipsius rei, quæ fit, vtpote si mortuum suscitet. Vnde dato, quòd Deus nullum aliud miraculum faceret, nisi suscitare mortuum appareret infinita potestas eius, quia ad suscitandum mortuum nulla potestas sufficit, nisi infinita.

G Secundo modo ostenditur potentia magna in diuersitate rerum operatarum, sicut excellentia artis patet in diuersitate rerum, quas facit artifex, & si semper faceret res eiusdem figuræ, vel artificii, non appareret magna perspicacitas eius in arte.

Ita de Deo licet quodlibet miraculum ab eo factū demonstret potentiam infinitam eius: tamen magis apparet ista potentia in oculis nostris, quando operatur miracula diuersorum generum.

H Ideo Deus volens ostendere nobis magnitudinem suam, non solum miracula facit, sed etiam facit illa diuersorum generum, & non solum pro diuersis rebus facit miracula diuersorum generum, scilicet aliud miraculū pro ægritudine, aliud pro morte, aliud pro famæ, sed etiam pro eadem re facit miracula diuersorum generum, scilicet ad tollendum famem diuersimodè operatur.

Nam aliquando nullo cibi dato conseruat hominem non sitientem, nec famescentem magno tempore, sicut fuit de Moyse bis quadraginta diebus. Exodi, capitulo trigesimoquarto, & Deuteronom. capitulo nono, & decimo, & de Christo aliis quadraginta diebus, quibus non comedit, & in fine illorum esurijt Matthæ. cap. 4.

Aliquando famem tollit per vnicum cibum multis diebus hominem conseruando, sic fuit in Elia, qui ambulauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus in fortitudine cibi istius, vsque ad montem Horeb.

Alio modo Deus tollit famem dando cibum, quē nunquam homines comederunt, vt homines intelligant, quòd Deus potest facere alios cibos prēter eos, quos habemus, sic fuit de manna, quo pauit Deus Israelitas in deserto nullum alium cibū habentes Deuteron. cap. 8.

Aliquando Deus tollit famem, dando cibos, quibus homines vescunt̄, & tamen dat illos in loco, in quo homines habere illos non possunt, & facit duci illo modo, quo non est solitum hominibus duci cibos.

Sic fuit quando Elias mansit apud torrentem Zared, & corui ducebant ei quotidie panem, & carnes, supra decimoseptimo cap. & tamen ibi non potuerat ipse aliter habere cibos, nec etiā corui assueti sunt hominibus ducere cibos.

Alio modo Deus tollit famem ex modico cibo, quem homo habet faciendo multum.

Sic fuit quando Elias stetit in domo Sareptanæ mulieris, & lecythus parum habens repletus est, & hidria solum pugillum farinę habens impleta fuit, & quòd

F maius erat quamquam quotidie de illis multum acciperetur, nūquam minuebantur, supra decimoseptimo capitulo.

Sic etiam Elisęus ex vno vase olei fecit repleri multa vasa, vt haberet vidua pauper ad sustentationem domus suæ, & ad soluendum creditori, sequenti lib. capitulo quarto.

Sic etiam Christus de quinque panibus, & duobus piscibus multiplicauit multum cibum, ita vt saturarentur quinque millia virorum. Ioannes capitulo sexto.

Ad ostendendum ergo alium modum diuersum tollendi famem, quam supra ostenderat: noluit nunc pascere Eliam per coruos. Ista autem omnia sunt, vt homo intelligat, quòd Deus potest tollere famem hominis qualitercunque voluerit, siue dando cibum, siue non. Istud patet Deuterono. octauo, cum dicitur de datione manna, scilicet afflixit te penuria, & dedit tibi cibum manna, quem ignorabas tu, & patres tui, vt ostenderet tibi, quòd non in solo pane viuit homo, sed ex omni verbo, quod egreditur ex ore Domini, scilicet si Deus dixerit homini, quòd comedat lapides, vel puluerem, comedendo saturabitur, & impinguabitur, & sanus erit, & si dixerit, quòd nihil comedat, non comedendo impinguabitur, patet hoc ex respōsione Christi. Matth. cap. quarto, quia diabolus dixit ei, quòd conuerteret lapides in panes, & quòd comederet de illis, vt non esuriret. Christus autem respondit, quòd non comedendo aliquid, sicut ipse ante hoc non comedebat, poterat viuere, inquiens, non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei: ergo si Deus dicit alicui, quòd non comedat, non oportet, quòd conuertat lapides in panes, vt inde comedat, quia sine cibo viuet.

Quare Deus non fecit nunc, quod maneret Elias 40. diebus sine cibo, sicut mansit Moyses. Et quòd non mitteret ei panem, & aquam per Angelum.

I *Quæst. X.*

QVAERETVR vlterius, quare Deus non fecit, quòd nunc maneret Elias sine cibo illis quadraginta diebus, sicut Moyses mansit, & quòd non mitteret ei panem, & aquam per angelum.

Responderi potest vno modo, quòd hoc factum est ad ostendendam diuersitatem miraculi in diuina operatione, vt declaratum est precedenti quæstione.

K Aliter potest dici, quòd factum est ad ostendēdam differentiam inter Moysem, & Eliam, scilicet, quòd videretur Moyses maioris perfectionis, eo ꝙ sine cibo aliquo manebat: Elias autem in quadraginta diebus semel comedit.

Fuit autem Moyses excellentissimus prophetarū, quia post eum non surrexit aliquis, tam excellens, vt ipse. Deuter. vlt. & sic Deus noluit exæquare Eliam ei in illo miraculo.

Aliter dici potest, ꝙ fortè simile fuit in Elia, & in Moyse tenendo id, quod supra dicebamus, scilicet, quòd in pane illo non fuerit aliqua virtus ad conseruandum Eliam quadraginta diebus, sed erat conseruatio ista a sola voluntate Dei, & tunc manifestū est, ꝙ Moyses antequam ascenderet in montem ad manendum 40. diebus cū dño aliquid comederat, & post illū cibum

cibum mansit 40. diebus sine cibo, & tamē cibus ille, quem comederat non conseruabat eum, sed Dei voluntas. Ita dicetur, ꝙ cibus ille, quem comedit nunc Elias non poterat eum conseruare, nisi sicut alij cibi, & ambulauit postea 40. diebus sola diuina voluntate eum conseruante, & sic esset iste cibus tanquam vltimus cibus, quem comedit Moyses, quando ascendit ad Dominum in montem, & tunc non erit differentia de Moyse, & de Elia. Si autem teneatur, ꝙ in illo cibo erat aliqua virtus a Deo collata ad conseruandū Eliam his diebus, siue esset panis factus ab angelis, siue ab homine, non erit simile de Elia, & de Moyse, quia manifestum est, quòd cibus vltimus, quem comedit Moyses antequam ascenderet in montem ad Dominum nō habuit virtutem conseruandi eum 40. diebus, quia ille erat cibus de communibus, & non erat ei a Deo specialiter missus, ideo tunc respondebitur aliquo de duobus primis modis.

Elias an sponte, vel iussu Dei iuit in montem Horeb. Quæst. XI.

QVAERETVR vlterius an Elias sponte iuerit ad montem Horeb, vel Deus iusserit ei ire illuc. Aliquis dicet, quòd Deus iussit illuc ire, quia Angelus dixit surge, & comede: grandis enim tibi restat via, & sic iubebat ei ambulare per magnam viam, & istud erat vsque ad montē Horeb: nam illuc peruenit. Respondendum videt, ꝙ Deus non iussit ire Eliç ad montem Horeb, nec determinauit ei aliquem locum, ad quem iret; sed ipse proprio motu iuit in montem Horeb. Et hoc aliqualiter colligitur ex litera, quia non exprimitur, quòd iusserit ei ire ad aliquem locum, sed solū iussum est, ꝙ ambularet. Item patet efficacius, quia postquā iuit Elias ad montem latuit in quadam spelunca, & dum ibi maneret, locut⁹ est ei Deus dicēs, qd hic agis Elia? quasi Deus vellet scire quid ageret, vel ad qd venisset: si tamen Deus emisisset eum illuc non dixisset ei ad quid iret, vel quid agere deberet, vel saltem non quęreret ab eo quid ageret ibi, quia videbatur stulta quęstio, ꝙ Deus misisset eum illuc, & postea quęreret ad quid venisset, vel quid ageret. Item patet hoc clarius ex responsione Eliç. Nam cum Deus quęreret quid ageret, idest ad quid venisset, ait, zelo zelatus sum ꝓ Domino exercituum; quia dereliquerunt pactum Domini filij Israel: altaria tua destruxerūt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & relictus sum solus, & quęrunt animam meam. quasi dicat, ideo veni huc ad latendum, quia cū Israelitę occiderint prophetas tuos timui, ꝙ me occiderēt tanq̄ zelatorē legis, ideo fugi, & hic lateo. Ista rñsio est tanquā si Deus nō misisset eum, sed ipse venerit. Nam expressit hic motiuū suū ad veniendum. Item patet, quia si Deus misisset Eliā illuc, & postea quęreret quid ibi ageret, responderet Elias. Domine tu me misisti, & nunc maneo hic expectans quid iubeas, & si misisset eum Deus, & respōdisset, sicut respondit, esset nimis delirus. Etiā false responderet, quia non mouebat eum ad veniendū prçuaricatio Israelitarum, sed mandatum Dei, & tñ ipse expressit, ꝙ venerit propter zelum legis, ergo videt, ꝙ Deus non miserit eum, sed sponte venerit. Dicendum igitur, ꝙ dormiente Elia Angelus loquens admonuit eum, quòd surgeret, & comederet, quia magna restabat ei via, & tamen nō dixit ei quo iret. Istud autem dixit Angelus, quia expediebat Eliç recedere elongando se inde, ne inueniretur a Iezabel: ipse autē surgens de somno videns, quòd expediebat ei itinerare in longinquum deliberauit quo iret, & iudicauit bonum esse ire in montem Horeb, & cum

A illuc iuisset locutus est ei Deus. Fortè autem voluit ire Elias ad locum illum potius quàm ad alium, quia erat locus sanctus cum ibi data fuisset lex, & sæpe maiestas Dei apparuisset ibi, vel forte quia locus ille erat in interioribus deserti in asperrima solitudine, & magis distabat à terra habitata desertum Sinai, quàm alię partes solitudinis Arabicę, & ibi minus poterat sciri mansio sua, quanquam mitteret Iezabel per omnes populos ad quærendum eum, sicut miserat tempore famis supra 17. & per hoc patet solutio ad rationem in contrarium.

Quomodo Elias in quadraginta diebus & quadraginta noctibus peruenit ad montem Horeb cum modicum distet a terra Chanaan. Quæst. XII.

B

QVAERETVR quomodo dicitur hic, ꝙ ambulauit Elias quadraginta diebus & quadraginta noctibus vsque ad montem Horeb. Nā mons Horeb erat prope terram Israel: quod patet, quia Apostolus dicit ad Gala. 4. quòd mons Sinai est apud Ierusalem, quæ nūc seruit cum filijs suis, inquiens: Sina mons est in Arabia, qui cōiunctus est ei, quę nūc est Ierusalem, & seruit cum filijs suis, ideo non poterāt esse quadraginta dietę a loco, in quo erat Elias vsque ad montem Horeb. Item patet hoc, quia Elias non solum ambulabat per diem, sed etiam videtur quòd ambulabat per noctem, quia dicitur, ꝙ ambulauit quadraginta diebus, & quadraginta nocti-
C bus. Et hoc satis verisimile est, quia Elias non fatigabatur ambulando, eo quòd Deus confortauerat eū supernaturaliter postquam comedit, & sicut nō esuriebat, nec sitiebat per quadraginta dies sumpto illo cibo, ita nec fatigabatur ambulando, & quia Elias timebat nimis, ne caperetur a Iezabel, satis verisimile est, ꝙ etiam per noctem ambularet. Aliquis dicet ꝙ à loco, à quo recessit Elias nunc vsque ad montem Horeb erant quadraginta dietę, ideo peruenit illuc in quadraginta diebus. Sed hoc non stat: primò, quia Elias ambulabat cum timore, ideo multum ambulabat, & sic in 40. diebus, & noctibus ambularet plusq̄ quadringentis leucis, & tamen non potest distare tantum mons Horeb à Ierusalem cum Apostolus dicat,
D ꝙ mons Sina est coniunctus Ierusalem: & tamen q̄ distant per quadringentas leucas nunquam dicuntur coniuncta. Secundo patet, quia mons Horeb est in Arabia inter terram Israel, & Aegypti cum Israelitæ venientes de Aegypto transierint per montē Horeb: & tamen Aegyptus non multum distat a terra Israel immo aliqualiter ponuntur confinia terræ Israel, & Aegypti simul Gen. 15. & Iosue 13. vbi ponitur fluuius Aegypti pro termino terræ Israel. Tertiò patet quia Nu. 33. ponuntur māsiones Israelitarum ex Aegypto vsque ad terram Chanaan, & fuerunt mansiones 42. & de illis fuerūt quasi 22. a monte Sinai vsque Cadesbarne, & est Cadesbarne in termino terrę Chanaā, vt patet Iosue 15. vbi in latere sortis Iudæ ponitur Ca-
E desbarne, sed Elias recesserat de Bersabee, quæ est in fine lateris meridiani terrę Israel sicut Cadesbarne, & ambulauerat postea itinere diei vnius per desertum, & ibi dormiuit, & datus est sibi cibus, & ex ipso loco vsque ad montem Horeb fuerunt quadraginta dies: ergo videtur, quòd non distabat tantum locus ille à monte Horeb, vt in quadraginta diebus deberet illuc peruenire.

Dicendum igitur, quòd à loco, de quo nunc recessit Elias, vsque ad montem Horeb paucæ dietæ erant, cum Israelitæ in vigintiduobus dietis ambulauerint, & non erat quælibet dieta vnius diei integri, & erat parui itineris, eo quòd Israelitæ veniebant cum

cum vxoribus, & paruulis suis, & pecoribus, & omnibus, quę habebāt in Aegypto: vnde poterat aliquis vir expeditus in diebus quinque, vel sex ambulare id qđ Israelitæ in 22. mansionibus ambulauerunt. Sed dicēdum, ꝙ Elias non peruenit illuc, vsque ad quadraginta dies, eo quòd non ibat itinere recto: & fortè a principio non habebat intentionē eundi illuc, sed aliquando mouebatur ad vnam partem, & aliquando ad aliā; & istud faciebat ex timore, & inquietudine mentis. Sic enim fecit a principio quando cępit recedere a facie Iezabel, quia dicitur, quòd abijt quocunque ferebat eum voluntas supra in litera, ita nunc iret quo eū voluntas ferret: & ita discurrendo hinc, & illinc non perueniret vsque ad montem Dei, ante dies 40. licet fortè non esset iter quinque dierum, vel sex procedendo itinere recto. & tūc stat, quod vult Apostolus, scilicet, quòd mons Synai est coniunctus Ierusalem, s. ꝙ non distat ab ipsa septem, vel octo dietis. *Cumque venisset illuc mansit in spelunca.* Scilicet, quando venit ad montem Horeb, occultauit se in quadam spelūca, & mansit ibi. Rabbi Sa. dicit, ꝙ ista spelunca erat, in qua Moyses latuit, quando transiuit gloria Domini ante eum, de quo habetur Exod. 33. s. Ponam te in foramine petrę, & protegam te dextera mea. Istud autem satis potest stare: nullum tamen habet fundamētum,

Elias quare occultauit se in spelunca in monte Synai.
Quæst. XIII.

QVAERETVR quare Elias occultauit se in spelunca in monte Synai.

Rñdendum, ꝙ Elias non habuerat a Deo pręceptū de eūdo ad certum locum, ideo ibat quocūque eum ferebat voluntas, vt euaderet manū Iezabel. Cū autē venit in montem Synai vidit, ꝙ erat maximè elongatus ab omnibus populis, qui in circuitu erant, ideo noluit ire ad aliquem alium locum, quia non poterat esse alibi magis occultus, quàm in monte Synai: & tūc introiuit in speluncam, & mansit ibi. Hoc autem fecit Elias, qa timebat nimis reginam Iezabel, & putabat, ꝙ mitteret ad inquirendum eum per omnes gētes, vt occideret ipsum, sicut Achab misit ad quęrendum eū in omnibus regnis, & terris supra pręcedenti cap. & si sciretur in aliquo de regnis propinquis, vbi erat Elias denunciaretur hoc Iezabel ad placādam ipsam: ideo voluit latere in loco, q maximè distabat ab omnibus regnis propinquis, s. in monte Synai, vt quamquam in toto orbe inquireretur non inueniretur. Intrauerat autem speluncam, vt nullus casu transiens ꝑ montem illum videret eum, & notificare posset locū eius Iezabel. Etiam incluserat se propter intemperiem tēporis, quia terra illa callida est: in spelunca aūt manēs effugeret calorem aeris. Intendebat autem Elias manere ibi, quousque Deus iuberet ei, quid faceret: non enim compellebatur ire ad alium locum, eo ꝙ non vrgebat eum fames, nec sitis, nec alia passio, eo quòd sumpto pane ante 40. dies, nunquam postea esurierat, nec sitiuerat, & sic expectabat, quid Deus disponeret de illo, & dum nihil ei reuelabatur intendebat manere in spelunca illa. Et satis hoc patet, quia non exiuit de illa, quousque Deus locutus est ei, & iussit, ꝙ recederet inde, vt patet in litera.

Elias a Deo consolatur.

Ecce sermo. Hic ponitur tertium, s. diuina consolatio. Nam Elias erat nimis afflictus, & Deus consolatus est ipsum. Fuit autem cōsolatio prænunciando ei idolatras destruēdos per Azahel, & Iehu, & Eliseum, vt patet infra, & diuiditur in duo, quia primo ponitur diuina iussio. Secundo Eliæ executio ibi, *Profectus ergo.* Circa primum dicitur.

Et ecce sermo Domini ad eum. Scilicet, postquam fuit

F in spelunca factus est sermo Domini ad ipsum. istud fuit per Angelum: quia Deus non cōsueuit loqui, nec etiam loqui potest, sed per Angelos loquitur exprimendo hominibus, quod vult. An verò ista locutio facta fuerit Elię mox, vt venit in desertum Synai, vel postquam mansit ibi aliquot diebus, non patet.

Dixitque illi quid hic agis Elia? Non quęrebat Angelus, quasi ab ipso cognoscere vellet quid agebat, quia hoc nouerat, sed quęrebat, vt haberet occasionem loquendi Elię, & quęsiuit istud, quia Deus nō miserat eum illuc: sed ipse iuit proprio motu, vt declaratum est supra, in quadam quæstione. *At ille respondit.* Ponit hic Elias motiuum suum veniendi in montē Synai, s. ꝙ propter zelum legis Dei Iezabel persequebatur eum ad mortem, postquam occiderat alios ꝓphetas, & ipse timens fugit, & latebat ibi. *Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum.* Scilicet, magnum zelū habui pro lege Dei, quæ destruebatur a peccatoribus, & ideo increpabam eos, sicut patuit in Achab, & in toto populo loquendo eis asperè, quia dereliquerant legē Dei, & postea occidendo octingentos, & quinquaginta prophetas Baal, & lucorum supra 17. & pręcedenti cap. & pro isto zelo prosequebatur eum Iezabel.

G

Quia dereliquerunt pactum Domini filij Israel. Scilicet, dereliquerunt legē eius non colendo ipsum, sed Baal & idola alia. Vocatur lex pactum, eo quòd per modū pacti data est: nam Deus promisit Israelitis benefacere si colerent eum, & Israelitę promiserunt seruare legem Dei. Exo. 19. & istud est pactum, & ibi etiā vocatur pactum: postea quoque in confirmatione legis facta est confirmatio per sanguinem effusum, sicut in pactis humanis, vel fœderibus fit. Exod. 24. & dicitur, quòd filij Israel reliquerant pactum, quia Iezabel cōmouit virum suum Achab, & sic induxit totum populum sub necessitate ad colendum Baal.

H

Altaria tua destruxerunt. Scilicet, quia erant idolatræ Israelitæ destruebant altaria, in quibus Deus colebatur.

Quæ altaria Dei destructa fuere ab idolatris.
Quæst. XIIII.

I QVAERETVR, de quibus altaribus intelligitur hoc: nam Deus solum iusserat sibi fieri duo altaria, s. altare holocaustorum, & altare thymiamatum, Exod. 27. & 30. De istis patet, ꝙ non fuerunt destructa, quia ista duo erant in templo Salomonis in Ierusalem, & ibi non poterant destrui ab idolatris, quia Elias loquitur hic de idolatria, quæ erat in regno Achab, scilicet, in terra decem tribuum, & Ierusalem erat in regno Iuda, vbi nūc rari, vel nulli idolatrę erant, quia nūc regnabat Iosaphat filius Asa, & ambo fuerunt boni reges non colentes idola, & sic in diebus suis non destruerentur altaria templi Dei. Si autem intelligatur de aliquibus alijs altaribus, quæ fierent Deo extra locum Sanctuarij illa erant illicita, & peccabant valde facientes, intantum quòd occidendi erant, sicut effusores sanguinis, Leuit. 17. & Iosue 22. ideo destruentes ista altaria non solum non peccarent, sed etiam mererentur. Sic patet de nouē tribubus, & dimidia, quæ voluerunt pugnare contra duas tribus, & dimidiam, quia fabricauerāt altare apud Iordanem, Ios. 22.

K

Respondendum, quòd Elias conqueritur hic de destructione altarium Domini: non quidem de altari holocaustorum, & thymiamatum, quæ erant in templo, sed de altaribus Dei, quæ facta erant in montibus, & in aliis locis extra locum Sanctuarii. Nam ista deleta fuerant ab idolatris.

De his altaribus destructis patet præcedenti capit, quia

quia dicitur, quòd Elias curauit altare Domini, quod destructum fuerat, & istud fuerat in mõte Carmelo. Et sic videtur, quòd destruxerant idolatrę multa altaria Dei. Cõqueritur autem Elias de destructione istorum altarium propter duo. Primo, quia licet regulariter non est licitum in illis altaribus immolari, sed omnes oblationes debebant fieri in Sanctuario, in aliquo tamẽ casu licitum erat in talibus locis immolari, ideo quòd destruerentur talia altaria peccatum erat. Item dato, quòd non esset licitum in talibus altaribus immolari: minus tamen erat illicitum, quàm immolari idolis eo, quòd in istis altaribus immolabatur Deo vero, & solum errabatur in loco. Quòd ergo destruerentur altaria Dei, vt introducerentur altaria idolorum, q̃ erant magis illicita, peccatum erat. Secundo conqueritur Elias, & principaliter de intentione, qua destructa fuerunt ista altaria, nam fuerunt destructa in pręiudicium Dei, s. quia Iezabel, quę valde inuidebat cultui Dei, vt ampliaret cultũ Baal, destruxit omnia altaria, ĩ quibus antiquitus immolabatur Deo in mõtibus, & in aliis locis.

Si autem aliquis rex catholicus destruxisset ista altaria, vt omnes colerent Deum in templo, valde laudabilis esset, sicut Iosias laudatur valde, quia abstulit excelsa, & tamen in aliquibus excelsis illorum colebatur verus Deus, vt patet sequ. lib. cap. 23. Et omnia ista abstulit Iosias, vt patet ibi, & laudatur. Iezabel tamen, quia abstulit altaria Dei, nõ vt reduceret Israelitas ad cultum eius, sed vt omnino periret cultus, & memoria Dei, peccauit valde. *Et prophetas tuos occiderũt gladio.* Isti sunt quos occidit Iezabel: omnes enim prophetas domini, quos habere potuit, occidit: & Abdias liberauit centum de manu eius, præcedenti cap.

Et relictus sum ego solus. Idest solus ego mansi de cultoribus Domini, vel solus ego mansi de prophetis: sic enim dixit ipse præcedenti c. Ego autem remansi solus propheta Domini. *Et quærunt animam meam, vt auferant eam.* Idest solus ego mansi, & volũt me occidere, quasi dicat, ista fuit causa propter quam fugiens veni huc, vt absconderer in monte isto. *Et ait ei.* Scilicet, Deus, vel Angelus loquens dixit ad Eliam, quod sequitur. *Egredere, & sta in monte coram Domino.* Scilicet quando loquebatur Angelus ista ad Eliam, adhuc manebat in speluca, & iussit ei, quòd exiret, & staret in mõte, idest supra montem coram Domino.

Dicendo Deus Eliæ, quòd egrederetur de spelunca, & staret coram Domino, quomodo poterat, si egrederetur stare coram Domino. Quæst. XV.

QVęretur, quomodo dicitur hic ad Eliam, egredere, & sta coram Domino. Nã dicitur hic, quòd Deus loquebatur ei, quomodo ergo si egrederetur staret coram Domino?

Aliquis dicet, quòd iste qui loquebatur, non erat Deus, sed Angelus quamquã litera vocet eum Deũ, & postea quãdo egrederetur Elias, staret coram Deo vero.

Sed istud non stat, quia sicut iste, qui nunc loquebatur Eliæ erat Angelus, ita etiam ille, qui postea locutus est, nam Deus loqui non potest. Etiam ille, qui trãsibat in sibilo auræ leuis, nõ erat Deus, quia Deus nõ poterat moueri cum vento, vterque ergo erat Angelus. Potest igitur dici, quòd iste Angelus, qui nunc locutus est Eliæ, & vocatur Deus, fuit ille, qui postea locutus est, & coram quo dicebat Angelus primus, ꝙ staret Elias, & quòd ille transiret in sibilo auræ leuis, & tamen dixit iste Angelus: egredere, & sta coram domino, idest egredere, & sta coram me.

Aliter potest dici, & melius, quòd vterque, qui nũc locutus est, & qui postea, erat Angelus, & tamen primus non ostendebat maiestatem Dei, quia solum loquebatur non ferens ante se aliqua, quæ indicarent maiestatem suam. Secundus autem angelus venit cũ maiestate magna. s. cum vento, & commotione, & igne, & sibilo aurę leuis, ideo vocabatur Deus: sic enim fuit Exo. 33. vbi Deus dixit Moysi per angelũ, ꝙ Angelus præcederet eum, & non ipse, & tamen Moyses petebat ibi, ꝙ pręcederet Deus, & certũ erat, ꝙ Deus non poterat pręcedere Israelitas, nec hactenus præcesserat. Sed vocatur ibi angelus Dei angelus pręcedens in parua potestate, & sine ostensione maiestatis: vocatur autem Deus angelus pręcedens Israelitas in potestate magna, & ostensione maiestatis. Itẽ patet, quia ibi dixit Moyses Deo, ostende mihi faciẽ tuam, & Deus respondit, ꝙ ostenderet ei omne bonũ suum, & tamen illud fuit in hoc, ꝙ transiuit coram Moyse quidam Angelus in maiestate magna ostendens Moysi gloriam Domini, cuius ipse vidit posteriora, & faciem videre non potuit, vt patet ibi, Moyses autem reputauit illum, vt Deum, & tamen certũ est, ꝙ erat Angelus, vt ibi probatum est. *Et ecce dominus transit.* Idest postquam egressus fueris, videbis dominum transeuntem ante te.

Et spiritus grandis, & fortis subuertens montes, & conterens petras ante dominum. Scilicet antequam transeat Deus coram te, transibit quidam ventus fortissimus subuertens petras montium, & ipsos montes quasi commouens ex impetu suo. Et vocatur spiritus a spirando, idest flando, sic enim dicitur in Psal. 149. Spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius, idest ventus obedit Deo. *Non in spiritu dominus.* Idest quamquã veniat ille ventus fortis nõ transit Deus cum eo, sed postea transibit.

Et post spiritum commotio. Scilicet postquam transierit ventus venit aliud signum diuinæ maiestatis, s. cõmotio, idest terręmotus. *Et non in commotione dominus.* Idest Deus non transibit quando venerit terręmotus, sed postea venit. *Et post commotionem ignis.* Istud erat tertium signum diuinæ maiestatis, s. quòd ante Eliã transire debebat quidam globus ignis magnus ex impetu quasi ad exurendum omnia.

Et non in igne dominus. Idest non veniet Deus cum igne, sed postea veniet.

Et post ignem sibilus auræ tenuis. Scilicet veniet quartum signum diuinæ maiestatis, s. aura leuis transiens ante Eliam, & in illa veniebat dominus.

Ad quid Deus præmisit ventum, & commotionem, & ignem, vt loqueretur Eliæ. Quæst. XVI.

QVęretur ad quid ista dicta sunt Eliæ, & ad quid facta sunt.

Respondendum, quòd Deus volebat consolari Eliam certificando de quibusdam bonis, quæ promittebat, & ad hoc, vt magis crederet Elias, & consolaretur, voluit Deus ostendere ei maiestatem suam. Deus enim secundum se inuisibilis est. Sic patet Ioan. primo, scilicet Deum nemo vidit vnquam, nec videre potest, ideo quia ipse est excellentissimum quid inter omnia entia ad ostendendum præsentiam suam in aliquibus signis corporalibus ostendit aliqua corporalia significantia magnitudinem, vt quando illa viderimus videamur vidisse Deum, quia talia insignia non pertinent nisi ad Deum, & illa vocantur maiestas Dei. Sic enim in regibus, quando transeunt, aut stant est coram eis copiosus apparatus rerum excellẽtium, qualis non est coram aliquo alio homine, & ille apparatus vocatur maiestas regis, & ob hoc dicitur rex stare in maiestate, vel venire cum maiestate, si tamen

tamen aliquando rex solus veniret, & quasi incognitus non diceretur venire in maiestate. Sic etiam de Deo quando ipse nihil ostendit de istis rebus magnis non dicitur venire in maiestate, vel gloria, quando autem premittit magnum apparatum rerum admirandarum ante se dicitur venire in maiestate, & sic nunc fuit in Elia. Nam Deus voluit loqui ei per Angelũ, & ad significandum presentiam suam premisit ista quatuor signa, s. spiritum fortem, commotionem, ignẽ, & auram leuem, quæ ostendebant maiestatem eius. Sic fuit in Moyse, qui petiuit a Deo, vt ostenderet ei faciem suam, & Deus dixit, ego ostendam tibi omne bonum meum, & istud fuit, quia trãsiuit coram Moyse quædam nubes clarissima, quę erat excellentissima rerum, quam forte homo videre non poterat intantum, quòd anteriorem, & excellentiorem partẽ eius Moyses videre non potuit, sed vidit posteriorem, & tunc significata fuit pręsentia Dei ibi, quamquã Angelus esset, qui mouebat illam nubem gloriosam, & non dicebatur esse pręsentia Dei in apparitione aliorum Angelorum.

Quare Deus noluit, quod Elias staret in foramine petræ, sicut Moyses. Quæst. XVII.

QVAERETVR quare Deus non dixit Elię, quòd poneret se in foramine petrę vsquequo transiret gloria sua, sicut dixit Moysi Exo. 33.

Respondendum, quòd è contrario fuit in Moyse quam in Elia. Nam Moyses volebat videre gloriam Domini, & Deus prohibuit dicens, quòd introiret in foramen petrę, & operiret Deus oculos eius dextera sua, quousque transiret gloria Domini, & postea auferret manum suam, & videret posteriora gloriæ Domini, vt patet ibidem. De Elia autem secus fuit, quia Elias erat in spelunca non audens exire, & Deus iussit ei, quòd exiret ad videndum gloriam suam. Ratio differentiæ fuit, quia gloria Domini, quæ transiuit ante Moysen, erat tanta quantam non poterat videre aliqs mortalis, quia erat excellens sensibile, & corrumperet sensum hominis nondum beati, ideo dixit Deus Moysi, non videbit me homo, & viuet, idest non poterit videre gloriam meam tantam, quantam, per trãsibit aliquis mortalis. Vnde dixit faciem autem meã videre non poteris, idest non sufficiet virtus tua visiua ad videndum faciem meam, ideo vt non moreretur Moyses, aspiciendo anteriorem partem nubis gloriæ Domini, dixit ei Deus, quòd esset in foramine petræ, & etiam ipse Deus operuit oculos Moysi existentis in petra quadam nube grossa, & caliginosa, vt nõ posset videre dum trãsibat gloria Domini, & postea ablata est nubes grossa, vt videret posteriora glorię Domini, quæ videri poterat sine periculo. signa autem diuinæ maiestatis, quæ trãsierunt ante Eliam, licet magna essent, & terribilia, tamen videri poterãt sine periculo a quocunque, & quia si Elias maneret in spelunca, non videret gloriam Domini, iussum est ei, quòd exiret.

Quare dictum est Eliæ, quòd nec in primo, nec in secundo, nec in in tertio signo erat Deus, de quarto autem nihil dictum est. Quæst. XVIII.

QVAERETVR vlterius, quare in quolibet istorũ trium signorum dicitur, quòd non erat in illo Deus, s. non in spiritu dominus, non in commotione dominus, non in igne dominus, & de sibilo aurę tenuis nihil dicitur.

Respondendum, quòd ista quatuor erant signa diuinæ pręsentię, cum ista essent maiestas sua, Elias er-

F go, vellet procidere in terram ad adorandum Dominum, quando ista transirent tanquam Deus transiret in eis, & quia in tribus primis veniebat Angelus Domini, qui designabat diuinam pręsentiam dicitur, ꝙ non erat in illis tribus Deus: etiam, vt Elias non inclinaret se in terram ad adorandum transeuntem cum nullus tunc transiret: in quarta autẽ vice transiuit Angelus Domini cum sibilo aurę tenuis, ideo tunc non dicitur, quòd non erat in aura dominus, sed subticet scriptura volens asserere è contrario, quòd ibi esset Deus, & tunc Elias prostrauit se in terram ad adorandum dominum transeuntem tunc: etiam locutus est ei Angelus tanquam Deus, vt patet infra.

G *Quod cum audisset Elias.* Scilicet ista, quæ dicta sunt ei de exeundo ad videndum gloriam Domini.

Operuit vultum suum pallio, & egressus stetit in ostio speluncæ. Stetit enim in ostio speluncę, quia ibi poterat cernere gloriam domini transeuntem.

Et ecce vox ad eum, dicens: quid hic agis Elia? Istud intelligitur de voce Angeli transeuntis in aura tenui. Nã postquam stetit Elias in ostio speluncæ transiuit spiritus fortis, & facta est commotio terræ, deinde venit ignis, & ad vltimum aura leuis, & ibi deueniebat Angelus repręsentans Deum, & ille dixit Eliæ, quid hic agis?

H *Et ille respondit, zelo zelatus sum.* Hic ponitur eadem responsio Elię, quę supra, & eodem modo exponenda est, s. ꝙ Deus quęreret quid agebat Elias, & cur venerit, ipse autem respondit, quòd latebat ibi propter timorem Iezabel.

Quare operuit sibi faciem Elias. Quæst. XIX.

QVAERETVR quare Elias operuit hic vultũ suũ quando stetit in ostio speluncę.

Respondendum, quòd hoc fecit forte propter timorem gloriæ Domini transeuntis: sic enim Moyses posit⁹ est in foramine petræ, & operuit Deus oculos eius dextera sua, & non vidit aliquid quousq; transiuit gloria Domini, & hoc, vt non moreretũ Exo. 33. c. Eliæ autem non dictum fuit, quòd operiret vultum suum ex causa supra assignata, ipse tamen timẽs
I operuit, & putauit, quod non oportebat sibi hoc dici, quia satis erat sibi, quòd sciret quid egisset Moyses, quando transiuit gloria Domini coram eo.

Aliter potest dici, quòd egit hoc Elias ad magnam reuerentiam Dei: iudicabat enim se Elias indignum, vt videret gloriam domini transeuntem coram se, iõ ad magnam reuerentiam operuit vultum suum, & inclinauit illum in terram. Sic erat consuetudo Hebræorum, ꝙ quando aliquid mirabile ex parte Dei eis apparere debebat, operiebant vultus suos ad reuerentiam iudicantes se indignos tali visione. Sic enim fecit Moyses, quando apparuit ei Dominus in rubo, qui ardebat, & non cremabatur. Nam dixit ei Deus, non appropies huc, solue calciamentum de pedibus tuis:
K locus enim in quo stas, terra sancta est. Et tunc non solum fecit Moyses hoc, sed etiam dicitur abscondit Moyses faciem suam: non enim audebat aspicere ꝯtra Deum Exo. 3. Elias ergo imitatus est in hoc exempla patrum suorum.

Quare Angelus iterum quæsiuit ab Elia quid hic ageret. Quæst. XX.

QVęretur, quare Angelus in persona Dei quæsiuit hic ab Elia, quid hic ageret, cùm iam iterum hoc quæsiuisset ante.

Respondendum, ꝙ Eliam nõ interrogabat Dominus non ad sciendum aliquid ab ipso, sed vt haberet occa-

occaſionem loquēdi ei ea, quæ volebat reuelando ea, quę ſequuntur, & ad hoc quæſiuit primo quid ageret Elias, quo reſpōdente, dixit ei, quòd exiret de ſpelunca, & videret gloriam Domini, & ſic nō voluit Deus reuelare ei ea, quæ volebat quouſque tranſiret gloria ſua coram illo. Cum autem tranſiuiſſet, vt inciperet ſermo iterum ab origine, quęſiuit Deus ab Elia quid ageret, & tunc reſpondit ei, vt prius, & Deus reuelauit ei ea, quæ ſequuntur.

Et ait Dominus ad eum. Scilicet ille Angelus, qui trāſiuit in aura tenui coram Elia, & ſignificabatur eſſe Deus.

Vade, & reuertere in viam tuam per deſertum in Damaſcum. Ideſt vade in Damaſcum continuando viā tuā, & vade per deſertum. Eſt autem Damaſcus ciuitas Metropolitana, ſiue caput in Syria, & ab illa nominabantur reges Syrorum Iſa. 7. & illuc iturus erat Elias ad vngendum Hazael in regem. Dixit autem per deſertum, quia via breuis ad eundum de monte Sinai in Damaſcum erat tranſire per terram Iuda, & Iſrael, in qua dominabatur Achab, & impiiſſima Iezabel, Deus autem noluit, quòd tranſiret Elias per terram illam, ne occideretur ab Achab, vel Iezabel, ſed quòd iret per deſertum circueūdo multas regiones quamquam erat via longiſſima.

Cumque perueneris illuc vnges Hazael regem ſuper Syriam. Scilicet, quando veneris in Damaſcum vnges Hazael in regem. Iſte Hazael erat ſeruus Benadad, qui tunc erat rex Syriæ, & vnctus fuit in regem, & ipſe occidit Benadad dominum ſuum, & regnauit pro eo.

Sciendum autem, quòd Deus dixit hic Elię de vnctione Hazael, & Iehu, & Eliſei, eo quòd per iſta conſolabatur Elias, quia iſti tres occiſuri erant idolatras q perſequebantur prophetas Domini, & ipſum Eliam.

Et Iehu filium Namſi vnges in regem ſuper Iſrael. Iſte Iehu non erat de ſtirpe regum Iſrael, quia Achab erat tunc rex Iſrael, ſed erat ſeruus Achab, & occidit Iorā filium eius regem Iſrael, & omnes de domo Achab, & regnauit in Iſrael ſequenti lib. cap. 9. & 10. Eliſęum autem filium Saphat, qui eſt de Abelmeula vnges in prophetam pro te. Iſte Eliſęus erat vir ſimplex, & vnctus eſt in prophetam pro Elia, ſ. vt eſſet ſucceſſor ei⁹ habens excellentiam prophetādi poſt mortem Eliæ, quam habuerat Elias, dum viueret, nam etiam maiorem excellentiam habuit, quia duplicatus eſt ſpiritus Eliæ in Eliſęo, ſequ. lib. c. 2. Eſt autem Abelmeula ciuitas quædam in terra Iſrael, de qua habetur ſupra 4. & pertinebat ad quintum prępoſitum Salomonis.

Et erit quicunque fugerit gladium Hazael occidet eum Iehu. Ideſt cum iſti vncti fuerint in reges, & Eliſęus in prophetam, quicunque de idolatris, & perſecutoribus ꝓphetarum meorum euaſerit gladium Hazael, incidet in gladium Iehu. Et eſt ſenſus quòd iſti tres fuerunt perſecutores idolatrarum, & perſecutorum prophetarum. Pręcipuus autem horum fuit Hazael rex Syriæ, qui pugnauit contra Iſrael, & occidit plurimos de Iſraelitis exercens amariſſimas pœnas in eis: Nam Eliſęus dixit ei, ſcio quòd facturus ſis Iſraelitis mala, ciuitates eorum munitas igne ſuccendes, & iuuenes eorū interficies gladio, & paruulos eorū elides, & pręgnantes diuides, ſeq. lib. c. 8. Iſtę autem pœnæ fuerunt contra idolatras, & occiſores prophetarum. Ideo iſte fuit pręcipuus vltor deſerti cultus Domini, & ſanguinis prophetarum effuſi. Fuit autem ſecundus vltor Iehu, nam iſte occidit regem Iſrael filium Achab, & omnes de poſteritate Achab ſeq. lib. c. 9. & 10. & domus Achab fuerat, quę maxime perſecuta fuerat prophetas, & quę dereliquerat cultum Dei, & populum ad derelinquendum inſtigauerat.

Et qui fugerit gladium Iehu interficiet cū Eliſæus. Iſte erat A tertius vltor ſanguinis prophetarū, & ſic ſi aliqui idolatrę, & perſecutores prophetarum euaſerant manū Hazael, & Iehu occiſi ſunt per Eliſęum, ita vt daretur de eis plena vltio.

Quomodo Elias adimpleuit mandata Domini, & iuerit ad vngendum Hazael in regem Syriæ. Quæſt. XXI.

QVAERETVR quomodo Elias cōpleuit ea, quæ habentur hic. Nam Deus iuſſit ei per deſertum ire in Damaſcum, & tamen nō iuit, ſed iuit in terram Iſrael, & inuenit Eliſęum arantem, vt patet in litera. Item iuſſit ei vngere Hazael in regem Syrię, ſed non vnxit eum, ſed poſtea Eliſęus vnxit illum in B regem. Item iuſſit ei, quòd vngeret Iehu in regem, & tamen non vnxit eum, ſed poſtea vnctus eſt per quendam de filiis prophetarum mandato Eliſæi ſequenti libro cap. 9.

Aliquis dicet, quòd Elias venit in Damaſcum, & vnxit Hazael in regem, licet hic non exprimatur de hoc, ſed ſolum exprimitur, quòd vnxerit Eliſęum.

Reſponderi poſſet per aliquem, quòd Deus non iuſſit Eliæ, quòd vngeret iſtos, ſed quòd haberet eos tanquam vnctos a Domino ad faciendum vltionem ſuper deſertores legis, & occiſores prophetarum.

Sed iſtud non ſtat, quia Deus iuſſit Eliæ, quòd iret in Damaſcum per deſertum, & vngeret Hazael in regem, & tamen ad hoc, quòd Elias haberet illum tāquam vnctum a Domino, non oportebat, quòd iret C in Damaſcum, nec determinaretur ei, quòd iret per deſertum.

Aliter ergo dici poteſt, quòd Elias iuerit ad vngendum Hazael in regem, & ꝙ vnxerit eum. Cum autē dicitur, quòd non iuit illuc, ſed iuit in terram Iſrael, & inuenit Eliſęum arantem.

Dicendum, quòd ex hoc non ſequitur, quòd non iuerit in Damaſcū, quia illud, quod dicitur de Eliſęo potuit eſſe poſtea, ſcriptura autem non curat enarrare omnia, quæ facta ſunt, quia ſatis eſt, quòd legatur iuſſum fuiſſe, quòd vngeret eum Elias, quia dato, ꝙ non legatur, an vnxerit, vel quando vnxerit, intelligitur, quòd fecerit. Cum vero obiicitur, quòd Eliſęus D vnxit illum. Dicendum quòd non vnxit, quia ſequenti libr. ca. 8. dicitur, quòd Eliſęus venit in Damaſcum, & nūciauit ipſi Hazael mortem Benadad, & quòd ipſe regnaturus erat, & tamen non habetur ibi, quòd vnxerit eum, & ſic ſatis ſtat, quòd vnxerit eum.

Sed obijcietur, quia ſi Hazael vnctus fuiſſet in regē per Eliam crederet ſe futurum regem, & tamen quādo Eliſæus dixit ei mala, quæ facturus erat Iſraelitis, reſpondit Hazael. quid enim ſum ſeruus tuus canis, vt faciam rem iſtam magnam? Quaſi dicat, ego nō ſum alicuius ſtatus, vt poſſim facere tam magnam rem, ſi tamen crederet ſe futurum regem, non reſpondiſſet ſic. Item patet, quia Eliſæus dixit ei, tūc oſtendit mihi dominus te regem Syrię fore, ſi tamen Eliſęus ſciret eum vnctum fuiſſe ab Elia non diceret ei hoc, tanquā E reuelans aliquid nouum, & abſconditum, ſed magis increparet eum tanquam occultantem ſibi id, quod audierat ab Elia.

Dici poteſt, quòd Hazael diſſimulauerit coram Eliſęo quamquam crederet ſe futurum regem, ideo locutus fuerit ſic quaſi homo nullius dignitatis, Vel poteſt dici, quòd vnctus fuerat Hazael ab Elia, & tamen nō credebat propter hoc ſe futurum regem, ideo gerebat ſe velut homo, qui nullam dignitatem habebat nec habere ſperabat.

Aliter poteſt dici, quòd Elias non iuerit in Damaſcum ad vngendum Hazael, quia licet hoc ei iuſſerit Deus, forte poſtea reuocauit iubens, quòd veniret in terram

terram Israel. Vel potest intelligi, quod iusserit ei vngere Hazael, s. quòd per se, vel per alium vngeret, & sic vnxit per se, sed dixit Elisęo, quòd vngeret eum, & postea ille vnxit ipsum denũciando ei, quod futurus erat rex sequenti libro cap. 8. Magis tamen videtur dicendum, quòd ipse Elias iuerit in Damascum, & vnxerit eum, eo quòd limitata fuit sibi via, per quam iret.

Iehu an fuerit vnctus per Eliam in regem. Quæst. XXII.

QVAERETVR vlterius, quomodo Elias non vnxit Iehu in regem. Aliquis dicet, quòd vnxit eum: cum autem obiicitur, quòd postea vnctus est sequen. lib. cap. 9. per vnum de filiis prophetarum dici posset, quòd bis vnctus est, s. semel per Eliam, & semel mandato Elisei: nam sic fuit vnctus Dauid ter. De prima vice patet supra 1. lib. cap. 16. De secunda pręced. lib. cap. 2. De tertia eod. lib. c. 5. sic etiam Salomon bis vnctus est in regem. De prima vice supra 1. cap. De secunda 1. Paralipomen. vlti. Sic etiam Saul ter vnctus est, vt declaratum fuit supra 1. lib. capitu. 10. & 11.

Sed istud non videtur satis stare, quia Iehu nesciebat se futurum regem, quando vnus de filiis prophetarum iuit ad vngendum eum seq. lib. c. 9.

Dici ergo potest, quòd Elias non vnxit Iehu, quia forte Deus reuocauit mãdatum, vel aliter, quia Deus iussit ei, quòd vngeret Iehu, s. per se, vel per alium & ipse iussit Elisæo, quòd vngeret eum, & Eliseus postea iussit cuidam de filiis prophetarum, quòd vngeret eum, & ipse vnxit illum pręal. c.

Possumus tamen dicere satis rationabiliter, quòd Elias vnxerit Iehu, & tamen in vnctione sua dixerit ei, quòd non vngebat eum ad hoc, quòd immediate regnaret, sed vt regnaret, quando Deus ei reuelaret, & ad hoc fuit necessaria alia vnctio adueniente tempore, in quo Iehu insurrecturus erat contra domum Achab, & tunc Elisæus misit vnum de filiis prophetarum, qui vngeret eum, & illico cępit destruere domũ Achab sequen. lib. cap. 9. Sic enim fuit de Dauid: nam vnctus fuit in regem in domo patris sui supra 1. lib. c. 16. non quidem, vt immediate regnaret, sed vt certissime sciret se futurum regem, postea autem adueniente tempore, quo regnare debuit, iterũ vnctus est præcedenti lib. c. 2.

Elisæus an occiderit aliquos, qui effugerent gladium Iehu, quia non legitur, quòd fuerit bellator. Quæst. XXIII.

QVAERETVR vlterius, quia dicitur hic, quòd q fugerit gladium Iehu, occidet eũ Eliseus, quomodo enim Eliseus occidit aliquos, qui effugerunt gladium Iehu?

Aliquis dicet, quòd accipitur hic occidere secundũ Metaphoram pro dura increpatione, quia per verba dura dicitur aliquis occidere alium, vt patet. Isa. 11. s. & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. Sed spiritus labiorum vocat asperitas sermonis, & hoc modo Eliseus occidit euadentes gladium Iehu increpãdo eos durissime de malis, quæ agebant; vel potest dici, quòd interficeret eos Eliseus, idest denunciaret interficiendos, quia iste modus interficiendi pertinet ad prophetas.

Sed istud non stat, quia si solum acciperetur pro p̃nunciatione mortis, iam prænunciabatur hic a Deo mors ipsorũ Eliæ, ergo non oportebat, quòd Elisæus pręnunciaret illos occidendos. Item Deus dicebat ista ad consolationem Eliæ, qui propter zelum legis

F Dei erat profugus, & in laboribus, quòd tamen prænunciaret Eliseus mortem illorum nullum gaudium erat Eliæ, quia iam ipse relatione Dei sciebat mortem ipsorum. Item patet hoc efficacius, quia Deus dixit, ꝙ Hazael occideret istos desertores cultus sui, & qui fugeret manum Hazael occideret eum Iehu, & qui fugeret manum Iehu, occideretur per Eliseum. Manifestum est tamen, ꝙ Hazael realiter occidebat, & etiã Iehu, ideo etiam Eliseus occideret realiter, quia alias nulla similitudo erat occisionis faciendę per Eliseum ad illam, quæ fieret per Hazael, & Iehu, & sic non poneretur cum eis.

G Dicendum igitur, quòd Eliseus realiter occiderit aliquos de idolatris, & persecutoribus prophetarum, quos non occiderat Hazael, nec Iehu, sed quando, vel quomodo, aut quos occiderit non patet, quia nõ omnia scribuntur, quæ fiunt. Potest autem dici, quòd Eliseus occiderit aliquãdo aliquos de idolatris, s. de prophetis idolorum, & de sacerdotibus, qui aduersabantur ei, sicut Elias occidit octingentos, & quinquaginta prophetas Baal, & lucorum pręcedenti cap. Vel potest dici, quòd intelligitur istud quantum ad illos 42. pueros, quos fecit occidi quando ibat in Bethel: nam eunte illuc Eliseo pueri egredientes de Bethel irridebant ei, dicentes ascende calue, ascende calue, & maledixit eis in nomine Domini, & egressi duo vrsi de sylua lacerauerunt 42. pueros sequen. lib. c. 2. Isti autem erant filii idolatrarum, quia erant de Bethel, in

H qua vrbe fuerant maxime idolatræ, eo quòd ibi positus fuit vnus de vitulis aureis, quos fecit Ieroboam, & ibi celebratum est primum festum idolorum conueniente toto Israel ad solennitatem, vt patet supra decimosecundo, & decimotertio. cap. Credendum tamen est, quòd adhuc præter istos pueros filios idolatrarum, qui fugerant manum Hazael, & Iehu, occiderit Eliseus aliquos alios, de quibus nõ habetur expressum.

Et derelinquam mihi in Israel 7. millia virorum. Istud ponitur ad consolationem Eliæ, quia putabat, ꝙ non mansisset in Israel aliquis de cultoribus Dei, sed quòd omnes declinauissent ad cultum Baal. vnde dixit, &

I relictus sum ego solus, Deus autem reuelat ei nunc, quòd adhuc manserunt 7. millia virorum in Israel de cultoribus Dei.

Quorum genua non sunt incuruata Baal. Omnes cultores Baal incuruabant genua coram ipso in signum reuerentiæ, & ipsa Iezabel maxime zelans pro cultu Baal, vt agnosceret, ꝙ vere omnes colebant Baal faciebat, ꝙ singuli inclinarent se coram Baal curuando genua in terram.

Et omne os quod non adorauit eum osculans. Scilicet istorum 7. millium virorum os non osculatum est manum Baal. Istud potest intelligi dupliciter, vno modo quod Iezabel, vt sciret, quod omnes Israelitæ colebãt

K vere Baal, faceret illos incuruare genua coram Baal, & quod oscularentur manum Baal recognoscentes per hoc eum in dominum. Vel potest dici, quòd idolatrę habebant cęremoniam istam, quod quando videbant Deos suos osculabatur quilibet manum suiipsius, & istud erat signum, quod adorabat Deum illum, & quasi oscularetur manum illius Dei. Sic enim dicit Iob, quod ipse non vidit aliquando solem, & lunam, & osculatus fuit manum suam, vt patet Iob 30. s. si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem s. clare, & lętatum est in abscondito cor meũ, & osculatus sum manum meam ore meo, quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum. Isti autem viri, s. 7. millia non fecerant aliquid istorum pro cultu Baal, quod etiam intelligitur de omnibus aliis idolis, quia nihil differt, ꝙ colerent Baal, vel alia idola.

Profectus ergo. Hic ponitur Eliæ executio, s. eundo ad vngendum Eliseum, & dicitur.

Profectus ergo inde reperit Elisæum filium Saphat, Scilicet postquam recessit de monte Horeb venit in terram Israel, & inuenit ibi Eliseum. Ex hoc aliqualiter colligitur, quòd non iuerit Elias in Damascum, sed quòd venerit immediate in terram Israel, & quòd nõ vnxerit Hazael in regem Syriæ, & hoc tenet Historia scholastica. De hoc tamen supra diximus quid tenendum sit.

Arantem in 12. iugis boum. Idest erãt duodecim iuga boum arando, & ibi reperit Eliseum.

Elisei per Eliam vnctio in prophetam.

Et ipse in duodecim arantibus vnus erat. Erat enim Eliseus vir simplex, qui non erat in pecuniis, nec potestate magnus, nec etiam in sacra Scriptura eruditus, sed erat vir simplex agricola, & Deus illum elegit.

Cumque venisset Elias ad eum misit pallium suum super illum. Per hoc enim vngebat eum in prophetam: forte enim non fecit aliquam aliam cæremoniam vnctionis in prophetam, sed solum dixit ei, quòd dominus iubebat eum vngi in prophetam. Credendum quoq; quòd dixerit ei, quòd Deus iubebat eum vngi in prophetam, & quomodo dixisset ei in Horeb: nam aliàs Eliseus non mutaret statum suum sequendo Eliam.

Qui statim relictis bobus cucurrit post Eliam. Scilicet nõ curauit amplius arare, nec vacare negociis secularibus, sed relictis bobus secutus est eum: sic enim quando Christus vocabat discipulos suos, relinquebant omnia, & sequebantur eum: sic enim quando Christus vocauit Petrum, & Andream fratres, relictis retibus, secuti sunt eum. Sic etiam Iacobus, & Ioãnes Zebedęi fratres relinquentes patrem, & nauem vocantem Christum secuti sunt. Matth. 4.

An Elisæus teneretur sequi Eliam relinquendo boues, etiam vxorem, & filios. Quæst. XXIIII.

QVAERETVR, an tenebatur Eliseus sequi Eliã, & relinquere boues.

Respondendum, ꝙ aut Elias vngebat solũ Elisæũ in prophetam, vel vnxit eum, & vocauit, vt sequeretur se. Si primo modo dicendum, quòd non tenebatur Eliseus sequi Eliam, nec relinquere boues. De primo patet, quia non tenebatur Eliseus ex officio prophetali sequi Eliam, quia poterat esse propheta, & ire ad omnia, quę Deus ei iubebat, & loqui illa, & quòd non sequeretur Eliam: nam non sequebantur omnes prophetæ Dei Eliam. Etiam non tenebatur ex aliquo mandato Dei, quia Deus non iubebat ei, quòd sequeretur Eliam, vt ponitur in casu. Secundo non tenebatur facere Eliseus, s. dimittere boues, & agriculturã, quia ex mandato Dei non tenebatur, cum Deus nõ iuberet. Etiam non tenebatur ex qualitate officii, qa non erat istud officium, quod repugnaret perfectioni, perfectiores namque fuerunt apostoli quam prophetæ, & tamẽ Apostoli postquam cum Christo fuerunt exercuerunt officia priora, s. piscando: nam post resurrectionẽ Christi dixit Petrus vado piscari, vt patet Ioan. 20. Sic ergo poterat redire ad colendũ agros, quia vtraque est exercitatio sine dolo. Si autem Elias dixit Eliseo, quòd sequeretur eum, dicendum quòd adhuc non tenebatur sequi eum, quia nesciebat, an loqueretur a Deo motus, vel voluntate humana, ideo quousque ostenderet sibi signum non tenebatur credere, si autem ostenderet signum tenebatur sequi eũ, & tamen nõ tenebatur omnino relinquere boues, qa dato, quòd sequeretur Eliam poterat aliquando redire ad arandum, quia officium istud licitum erat, & licebat prophetę possidere propria. Dicendum tamen secundum veritatem, ꝙ Elias non iussit Eliseo, quòd

A sequeretur eum, & dimitteret omnia, quia cum Eliseus dimitteret boues dixit ad Eliam osculer, oro te, patrem meum, & matrem meam, & sic sequar te, dixitque ei Elias vade, & reuertere, quod meum erat tibi feci, idest ad me non pertinebat, nisi vngere te in prophetam, quòd ergo vadas, vel venias ad te pertinet, si tamen Elias vocaret Eliseum, vt sequeretur se non diceret, quòd meum erat tibi feci, quia hoc significabat, quòd solum tenebatur eum vngere in prophetam, & non vocare, nec aliquid aliud agere erga eum.

Aliter potest dici, & melius, quòd Elias vnxit Eliseum in prophetã, & vocauit eum, vt sequeretur se, quia Deus hoc volebat cum dixisset vnges Eliseum B in prophetam pro te, s. loco tui, ideo debebat sequi eum ad hoc, quòd acciperet doctrinam eius, & succederet ei in prophetia, & Elias vocauit Eliseum, ipse vero videns, quòd deinceps sequi debebat Eliam reliquit illico boues, quia tamen erat in agro, & nondum se expedierat de patre, & matre, petiuit licentiã ab Elia, vt iret ad osculandum patrem, & matrem. Item patet hoc, quia si Elias non vocaret Eliseũ quasi vrgendo; quia aliàs esset in potestate Elisei sequi Eliam, vel non sequi, & non peteret ab eo licentiam, vt iret ad osculandum patrem, & matrem, petiuit tamẽ dicens, oro te, osculer patrem meum, & matrem. ergo videtur, quòd Eliseus putabat, quòd sine licentia Eliæ non poterat ire ad osculandum patrem, & matrem. Itẽ quia Elias dixit vade, & reuertere, si tñ Elias C non vocasset eũ, non diceret ei, reuertere: ergo vocauerat eum. Cum autem arguitur, ꝙ Elias dixit, quòd meum erat feci tibi.

Dicendum, quòd per hoc non innuit, ꝙ solum debebat vngere eum, & nõ vocare, sed solum dixit hoc, quia Elias tenebatur vngere Eliseum, & vocare eũ, & istud erat ex parte sua, & iam fecerat, quòd autem Eliseus sequeretur Eliam, vel minime, nõ pertinebat ad Eliam, sed ad Eliseum, ideo dicebat, ꝙ iã fecerat, quod suum erat.

Et ait osculer oro te patrem meum, & matrem meam. Idest rogo te, ꝙ des mihi licentiam eundi ad osculandum patrem, & matrem, petiuit autem licentiam, quia puD tauit, ꝙ non poterat iam aliquid agere contra præceptum Eliæ, eo ꝙ vocauerat eum ex parte Dei, & dixit, ꝙ dimitteret eum osculari patrem, & matrem, quia Elias reperit Eliseum in agro arantem, & ibi vnxit eũ in prophetam, de quo pater suus, & mater nihil sciebant, ideo voluit osculari illos, & expedire se de eis. Ex hoc autem colligitur, quòd Eliseus erat iuuenis sub obedientia patris, & matris nõdum habens filios, nec vxorem. Quod patet, quia si habuisset filios, & vxorem diceret, oro te, osculer filios meos, & vxorẽ: nam quilibet diligit magis naturaliter filios quam patrem, & matrem, licet secundum debitum teneatur magis diligere patrem, & matrẽ, vt patet 8. & 9. Ethi, dixit tamen solum de patre, & matre, ergo non habebat filios, nec vxorem. Item apparet, quod erat iuueE nis, quia dixit osculer patrem, & matrem signans, ꝙ adhuc erat sub custodia, & obedientia illorum.

Et sic sequar te. Scilicet postquam osculatus fuero illos sequar te, & nihil aliud faciam.

Elisæus, an teneretur sequi Eliam, & relinquere omnia etiam si habuisset vxorem, & filios. Quæst. XXV.

QVAERETVR quid si Eliseus habuisset filios, & vxorem, an teneretur sequi Eliam dimittendo omnia. Aliquis dicet, ꝙ non, quia vir tenetur reddere debitum vxori, si tamẽ recederet omnino sequens Eliam, priuaret eam iure debiti.

Respon-

Respondendum, quòd si Elias vocasset Eliseum, teneretur dimittere vxorem, & filios, vt sequeretur eum. De filijs magis patet, quia pater non est obligatus filijs sicut est obligatus vxori ad debitum, & tamē poterat Eliseus dimittere vxorem repudiando eam, quia in veteri testamento licitum erat repudiare vxorem, & tunc ipsa manebat libera, vt posset alteri nubere, & etiam non præiudicabat ei, quia dato, quòd Eliseus non vocaretur ab Elia, poterat eam repudiare etiam non existente aliqua causa, sed sola voluntate, vt declaratum est Deut. 24. si autem fuisset vxor, sicut nunc, quia nunc non potest esse repudium, & cogeretur vxor continere quamdiu absens esset Eliseus videretur difficilius, quia priuaretur vxor debito. Apostolus tamen iubet, quòd coniuges non se priuent inuicem debito, etiam propter aliqua opera perfectionis, nisi quando ad modicum tempus vacare debuerint orationi, & postea redeant ad petitionem, & redditionē debiti, prima ad Corinth. 7. & tamen existente sic matrimonio si Elias vocauisset sic Eliseum tenebatur sequi eum relicta vxore, & filijs, quia mandatum Dei expressum omne debitum excludit, & quamcunque obligationem soluit, poterat tamē adhuc Eliseus retinere vxorem, & sequi Eliam, quia aliquando rediret ad vxorem, cum Elias non discurreret semper hinc, & inde. Sic enim fuit de quibusdam Apostolorum, qui habebant filios, & filias & vxores, & tamen Christo vocante illos venerunt ad ipsum, tamen non propter hoc omnino reliquerunt vxores, sed aliquando redibant ad ipsas.

An peccauerit Eliseus petendo licentiam ab Elia ad osculandum patrem, & matrem.
Quæst. XXVI.

QVAERETVR vlterius, an Eliseus peccauit, quia cum vocatus fuisset ab Elia petiuit licentiam ad osculandum patrem, & matrem. Aliquis dicet, quòd sic, quia Elias vocabat Eliseum ad spirituale officium, ideo relictis omnibus temporalibus immediatè debebat sequi eum. Item patet hoc, quia Christus prohibuit quendam volentem hoc facere: nam quidam de Discipulis dixit ei, Domine permitte me primo ire, & sepelire patrem meum: Iesus autem ait illi sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Matth. octauo, si tamē licitum fuisset, quòd postquam aliquis à Christo vocabatur peteret licentiā redeundi ad parētes, Christus non negasset illam, & tamen negauit, & quasi increpuit petentem: ergo non licuit petere, sic igitur erat de Eliseo vocato ab Elia ex parte Dei.

Respondendum, quòd Eliseus non peccauit volēdo ire ad osculandum patrem, & matrem, quia ad vocationem Eliæ illico ipse reliquit boues tanquam nūquam iam araturus cum eis, & totaliter intendebat sequi Eliam, per hoc autem, quòd ibat ad osculādum patrem, & matrem, non intendebat renuere vocationem Dei, vel dilatare tempus exequendi illam, sed solum volebat consolari patrem, & matrem, hoc autem licitum erat cum teneamur honorare valde patrem, & matrem super omnes homines 8. Eth.

Cum autem arguitur de illo, qui prohibitus est à Christo ire ad sepeliendum patrem. Dicendum, ꝙ non est simile, quia ille petebat licentiam ad manendum in seculo cum patre quandiu viueret, & sepulto eo veniret ad sequendum Christum, & per hoc forte impediretur omnino sequi Christum, quia Christus pauco tempore prædicaturus erat. Nam non prædicauit quatuor annis, quia occisus est, & fortè pater illius Discipuli maiori tēpore viueret, & sic om-

F nino impediretur sequi doctrinam Christi, si permitteretur ire ad sepeliēdum patrem, ideo Christus hoc præuidens, dixit ei, dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Si autem iste discipulus petiuisset licentiam solum eundi ad osculandum patrem suum, non negasset ei illam Christus, quia per hoc non impediretur a sequendo doctrinam eius, si vero Eliseus petiisset, ꝙ permitteretur sepelire patrem, & matrem, & postea sequeretur Eliam non erat hoc licitum, quia per hoc poterat omnino impediri sequi Eliam.

Et sic sequar te. Idest postquam osculatus fuero patrem, & matrem, illico sequar te, quia nolo manere cum eis maiori tpe. *Dixitque ei vade, & reuertere.* Consensit Elias, quia per hoc non multum impediebatur

G a sequendo eum, ideo dixit vade, & reuertere, idest non moreris apud eos detentus precibus, vel blanditiis illorum.

Quod enim meum erat feci tibi. Idest reuertere non moreris, qa si non veneris, aut moratus fueris tu peccabis, & non ego, quia qđ meum erat, idest, qđ mihi iussum erat a Deo fieri iam feci nūc, sup est solum, vt tu agas, qđ ad te pertinet. *Reuersus autem ab eo tulit par boum.* s. Eliseus accepta licentia ab Elia eundi ad osculandum patrē, & matrem tulit par boum, cum quo arabat portans illud ad ciuitatē, vbi erat pr̄, & reuersus est ab Eliseo, s. dimittens illū in agro. *Et mactauit illud.* s. mactauit par boum solennitatem magnam omnibus amicis, & cognatis suis, quia nunc recedere volebat ab eis tā quam nunquam rediturus ad statum eorum. *Et in*

H *aratro boum coxit carnes.* i. cū aratro coxit, s. fregit aratrū, & cōminuēs in partes posuit in igne, & ibi coxit boues, hoc fecit nō quidē tanꝗ non hēret alia ligna, sed quia trāsibat ad dn̄m oīo solebat renunciare seculo, ita ꝙ nihil relinqueret in illo, qđ ad se pertineret, & qa boues duo, & aratrū pertinebant ad Eliseū, & in ipsis solebat arare, voluit vtrunque consumere boues tradendo in conuiuium, & aratrum cremando, ita vt iā nihil ad se pertinens relinqueret in seculo, sed totus ipse transiret ad dominum, quod valde magnum exēplum est pro eis, qui ad dominum transeunt, ꝙ nihil in seculo relinquere debeant, ad quod afficiantur.

Et dedit populo, & comederunt. Scilicet, dedit cognatis suis, & amicis cōuocans eos ad conuiuium, quia nūc

I recedebat ab eis, & non erat amplius rediturus ad statum illorum. Istud exēplum secutus est B. Mattheus, qui a Christo vocatus reliquit omnia, quę habebat, & tamen in ipsa die vocationis suę inuitauit Christum, & discipulos, & multos de publicanis, quos in seculo amicos habuerat. Matth. 9. *Consurgensque abijt, & secutus est Eliam.* Scilicet, surgens de conuiuio recessit de vrbe sua, & de domo patris sui, & secutus est Eliam nolens amplius manere cum patre, & matre. *Et ministrabat ei.* Scilicet, seruiebat Eliæ in omnibus. Nā sępe dicitur, ꝙ fundebat aquam super manus Elię sequen. lib. cap. 3. & omnia alia ministeria faciebat, tuitq; Eliseus toto tēpore, quo Elias māsit in seculo puer eius, nec erat propheta. Cum autem raptus est Elias a Do-

K mino in curru igneo, habuit Eliseus duplicem spiritū prophetiæ, quam habuerat Elias, seq. lib. cap. 2.

Quomodo Elias ausus est redire in terram Israel.
Quæst. XXVII.

QVAERETVR, quomodo Elias nunc ausus est redire in terram Israel, cum ante hoc fugisset a facie Iezabel, vsque ad montem Synai.

Aliquis dicet, ꝙ Elias redijt, & tamen iam non audebat publicè ambulare per terram Israel, vt nesciret Iezabel aduentum eius, quia fortè a principio quando fugit Elias a facie Iezabel, fecit Iezabel ipsum inquiri

quiri per terram Israel, & cum non inuenisset desperans se posse illum inuenire cessauit inquirere, nunc autem qñ rediit Elias, non inquirebat eum Iezabel, & sic poterat Elias secrete iam manere in terra Israel cũ non inquireretur, & sic dicet factum esse, s. quòd in omnibus diebus Achab nõ comparuerit palã. Quòd autem postea apparuerit in monte Carmelo, & venerint ad eum tres quinquagenarii sequenti libr. cap. 1. non fuit tempore regis Achab, sed Ochoziæ, qui successit Achab: nam ibi denunciauit Elias eum moriturum.

Sed dicendum, quòd non stat, quia ante mortem Achab, & Iezabel apparuit publicè Elias in terra Israel: nam ipse iuit postea ad denũciandũ regi Achab mala, quæ ventura erant ei, & Iezabel vxori suæ, & stetit tunc coram Achab infra 21.

Sed dicendum, ꝙ Elias tunc rediijt in terram Israel, & ambulauit publicè per illam, quia iam nõ timebat, quia Iezabel à principio irata nimis volebat occidere Eliã, vt apparet supra in litera, postea tamẽ deferbuit ira eius, & cessauit persequi illum, & tunc ipse securè rediit in terram Israel. Credendum est aliter, ꝙ Deus ei reuelauerit, quòd securè poterat redire in terram illam: nam aliter non rediret timens nimis Iezabel.

CAP. XX.

PORRO Benadad rex Syriæ congregauit omnem exercitum suũ, & triginta duos reges secum, & equos, & currus, & ascendens, pugnabat cõtra Samariam, & obsedit eam.

DESCRIPTA in præcedentibus diuina prouidentia circa regem Achab ad reuocandum eum à malo in signis cœlestibus. Hic reuocat eum in victoriis mirabilibus conferendo ei triumphos, quos non sperabat contra regẽ Benadad, & diuiditur in duo secũdum duas victorias ei collatas. Secundo ibi. *Accedens autem.* Prima in duas, quia primo de obsidione sua anxiatur. Secũdo de promissione victoriæ à Deo consolatur ibi. *Et ecce propheta vnus.*

An ordo continuus sit, & immediatus. Quæst. I.

QVAERETVR circa primum an ea, quæ habentur hic fuerint post præcedentia, vel sit ordo mutatus, & an fuerint facta immediatè. Ad primum dicendum, ꝙ non apparet, an ista fuerint post illa, eo ꝙ non apparet aliquis ordo inter ea, qui colligatur ex litera. Satis tñ dici debet, ꝙ fuerit istud post præcedentia: nam nunquam recedẽdum est ab ordine literæ, nisi propter causam manifestam, & quia non apparet aliqua causa, quare fuerint ista ante illa, tenendum est, ꝙ sit ordo continuus. Ad secundum etiam dicendum, ꝙ nõ apparet, an fuerint ista facta immediatè post præcedentia, vel multo tẽpore, satis tñ videtur, ꝙ aliquanto tẽpore fuerit istud post præcedentia. Nam ea, quæ habentur de fame terræ Israel, & de occisione sacerdotum Baal fuerunt facta circa principium regni Achab: ea vero, quæ habẽtur hic de bellis cum rege Benadad fuerunt circa finẽ vitæ eius: nam postquam cœpit pugnare Benadab cõtra Achab non cessauit pugna, nisi per tres annos, vt dicitur infra 22. s. trãsierunt tres anni absque bello in-

A ter Syriam, & Israel. Et sic videtũ dicẽdũ, ꝙ à tempore, quo factum est istud bellum vsque ad mortẽ Achab non transierunt, nisi quatuor anni, vel quatuor, & dimidius. Quod patet, quia facto isto bello de quo habetur hic in principio, dicitũ infra in litera, ꝙ post vnũ annum congregauit exercitum Benadad ꝯ Achab: finito aũt illo bello, quia victus fuerat Benadad bis, habuit pacem cum Achab, & durauit ista pax per tres annos infra 22. s. transierunt tres anni absque bello, & illud bellum fuit, in quo mortuus est Achab, vt patet ibidẽ, regnauit tñ Achab 22. annis supra 16. ergo istud bellum accidit in anno 18. regni eius, vel in principio 19. Quòd aũt de fame, & de Elia dr̃ fortè nõ fuit post quatuor, vel quinque annos regni eius, quia tñ nulla

B gesta relatu digna tempore intermedio acciderunt, non fit mentio de aliquo inter ea, quæ habentur de Elia, & pugnam Achab cum Benadad. *Porro Benadad rex Syriæ congregauit omnem exercitum suum.* Rex Benadad dominabatur in Syria Damasci, & ista est coniũcta terræ Israel à latere aquilonari, ideo propter propinquitatem sæpe rex Syriæ, & Israel pugnabãt. Erat tamen potentior valde Benadad, quam rex Israel. vnde tempore Amri patris Achab fecerat rex Syriæ plateas in Samaria, quæ erat Metropolis Israel tanquam in vrbe sibi subdita, & accepit multas vrbes de terra Israel infra in litera, ideo Achab non poterat bene cõgredi cum Benadad, qui habebat potẽtiam magnã. Bellũ Benadad, & Achab.

Et triginta duos reges secum. s. hẽbat in exercitu suo triginta duos reges, quorum quidam erant subditi sui,

C alii autem erant confœderati, & auxiliares. *Et equos, & currus.* s. habebat multitudinem magnam curruum falcatorum, & equitum in exercitu suo: nam copiosus erat valde, cum esset ibi 32. reges. *Et ascendens pugnabat contra Samariam.* s. ascẽdit de terra sua ad pugnãdum cõtra Samariam, & hoc, quia Samaria erat Metropolis regni Israel, & manebat ibi Achab. *Et obsidebat eam.* Scilicet ad capiendum ipsam non permittens aliquos ingredi, aut egredi de illa. *Mittensque nuncios ad Achab regem Israel in ciuitatem.* Videbat Benadad, ꝙ nõ poterat resistere ei Achab: nam non audebat cõgredi cum eo in campo, ideo mittebat ad eum ad peten- Iniusta petitio Benadad.

D dum aliqua magna. *Ait hæc dicit Benadad argentum tuũ, & aurum tuum meum est, & vxores tuæ, & filij tui optimi.* Scilicet omnia ista, quæ tu habes, mea sunt, & volo illa habere.

Quare Benadad petijt rem tam iniustam scilicet vxores, & filios Achab, & seruorũ eius. Quæst. II.

QVAERETVR quare Benadad petebat rem tam iniustam, quam nullus hostis cõsueuit peteret ab hoste, scilicet ꝙ daret ei vxores, & filios suos, & non solum vxores suas, sed etiam vxores, & filios seruorum suorum, vt infra in li-

E tera. Respondendum ꝙ Benadad fortè faciebat hoc ad hoc, ꝙ cogeret Achab exire ad pugnandum, sciẽs quòd ipse, & viri sui nulllo modo consentirent dare vxores, & filios extraneis, sed potius omnes morerẽtur simul, & ob hoc Achab, & serui sui, tanquam desperantes se posse habere pacem cum Benadad, congrederentur cum eo in campo, & vincerent faciliter, quia exercitus Benadab magnus erat, & sic occiso Achab, & seruis suis, posset Benadad capere totã terrã Israel, & vnire illã regno suo. Vel si Achab vellet pertinaciter pugnare manẽdo intra vrbẽ, credebat Benadad, ꝙ faciliter caperet ipsam vrbem Samariæ, vt patet infra ex verbis suis, scilicet Hæc faciant mihi dii, & hæc addant, si suffecerit puluis Samariæ pugillis

gillis omnis populi, qui sequitur me, & sic vtroq; mo F
do credebat se posse, debellato Achab, accipere totã terram Israel. Si autem Benadad petiuisset solum aurum, & argentum, concessisset Achab, vt non haberet bellum cum Benadad, & sic non lucraretur inde q̃dquam Benadad, nisi aurum, & argentum Achab, sed non acquireret pro se terram Israel.

Secundo potest dici, quòd fecit hoc Benadad ad gloriam magnam suam, & ad magnam verecundiam Hebræorum. Sic enim reges quidem, quando potentes sunt, faciunt contra hostes aliqua valde dura, nolentes eos omnino destruere, sed ad superbiam, & gloriam suam ostentandam, exercent in eis aliqua crudelia. Sic enim Naas rex Ammonitarum volebat eruere oculos dextros omnium virorum Iabes Galaad, & nolebat eos occidere, quamquam essent hostes sui, supra primo lib. c. 11. Sic etiam rex Adonibezech potentissimus acceperat septuaginta reges, & amputauerat eis summitates manuum, & pedum, & colligebãt omnes septuaginta reliquias ciborum sub mensa eius. Iudicum 1. Sic quoque Sesach rex Aegypti ad ostendendum magnam gloriam suam, quando Roboam, & totum regnum Iuda non repugnauit ei, sed prę timore permisit illum intrare in terram suam & accipere quidquid volebat, supra 12. reliquit imagines in terra Iuda habentes, vultus, & totum corpus virile, genitalia autem habebant fœminina, ad verecundiam Iudęorum significandam, qui se sine bello, sicut fœminæ tradiderunt, vt ait Herodotus Licarnafæus in historiis, & refert illud Iosephus 8. Antiquita. Ita hic si Benadad acciperet aurum, & argentum, & filios, & vxores Achab, & seruorum suorum, acquireret gloriam magnam, significans ꝙ cum ista accepérit, poterat accepisse regnum, sed noluit accipere, tanquam non motus cupiditate possidendi, sed desiderio gloriæ, etiam in hoc inferebat magnam verecũdiam Iudæis, si vxores, & filios præ timore dare compellerentur hostibus, nam in hoc significarentur vilissimi virorum, quia pro nulla causa vxores, & filios dare debebãt, sed potius mori, quia vt ait Arist. Ethicorum 3. Ad quędam autem fortassis non est cogi, sed magis mori patientem durissima, sic autem est in dando vxorem, & filios, quia turpissimum est, & impium, quòd quis ad tutelam vitæ suæ vxorem, & filios tradat hosti.

Tertio potest dici, ꝙ Benadad petiuit hoc in fraudem. s. vt cum auferret ipse Israelitis filios, & vxores, nulla spes prolis eis relinqueret, & sic perirẽt cito oẽs Israelitę, & posset ipse sine bello capere regnũ Israel.

Quarto potest dici, ꝙ Benadad petiuit rem grauem incitatus a Deo, vt sic peteret, nam Deus volebat dare victoriam Achab contra regem Benadad, ideo voluit ei dare occasionem pugnandi. Si autem petiuisset Benadad solum aurum, & argentum, sponte dedisset Achab, & nollet pugnare contra Benadad, quia tamẽ petiuit hanc rem grauissimam, coactus fuit pugnare Achab contra Benadad, & sic præualuit. Si enim paulò grauiorem rem petiuisset, non erat dubium, quin concessisset illam Achab, vt non pugnaret, nam etiam istam rem grauissimam concessit, sed postea viri sui coegerunt eum ad negandum, vt patet in litera: debuit ergo incitari Benadad ad petendum istud, vt traderetur a Deo in manus Achab.

Responditque rex Israel. Iuxta verbum tuũ domine mi rex. Scilicet volebat Achab placare Benadad verbis pacificis, vt non tam dura peteret, & ob hoc dixit, Iuxta verbum tuum domine mi rex, idest omnia fiant, sicut tu dixisti. Hoc autem dicebat, quia sciebat se imparẽ illi viribus ad pugnandum.

Tuus sum ego, & omnia mea. Idest non solum aurum, & argentum, & vxores, & filii mei tui sunt, sed etiam ego tuus sum. Hoc dicebat Achab, q̃a putabat, quòd Benadad cũ esset rex magnus, & videret regẽ Achab iam sibi humiliatum, nollet eum affligere nimis, sed contentaretur, quòd ei daret aliquid de auro, & argento.

Reuertentesque nuncij dixerunt. Hæc dicit Benadad, qui misit nos ad te. Isti sunt secundi nuncii Benadad: nã primis nuncijs eius respõdit Achab in vniuersali, dicẽs, Tuus ego sum, & omnia mea. Deinde misit Benadad secundos nuncios, qui proposuerunt id, quod primi, & addiderunt, quod infra habetur, scilicet, cras hac hora mittam seruos meos ad te, & scrutabuntur domum tuam, & de istis dicitur hic. G

Argentum tuum, & aurum tuum, & vxores tuas, & filios tuos dabis mihi. Isti secundi nuncii missi fuerunt, quia Achab non responderat primis nunciis aliquid determinatum, sed erat responsio ad differendum tempus, ideo Benadad petiuit determinatè, quę prius petiuerat, & assignauit modum ad habendum illa, scilicet quòd mitteret seruos suos ad regẽ Achab cras, vt scrutarẽtur domum suam, & acciperent quidquid vellent. Dixit autem de vxoribus, & filiis, quia Achab habebat multas vxores, & multos filios, nam sequẽti lib. cap. decimo dicit, quòd habebat Achab 70. filios in Samaria, & omnes illos occidit Iehu. H

Cras igitur hac eadem hora mittam seruos meos ad te. Scilicet nõ accipiã abs te hodie filios, & vxores, sed cras hora ista mittam pro illis in domum tuam.

Et scrutabuntur domum tuam & domum seruorum tuorum. Scilicet non dabis mihi aliquam rem determinatam, sed serui mei ibunt, & scrutabuntur domum tuam, & domos seruorum tuorũ, & accipient inde quidquid voluerint. Hic addit Benadad plusquam in prima petitione, quia prius solum petiuerat aurum, & argentum, vxores, & filios Achab: nũc autem petebat vxores, & filios, & quidquid esset in domibus seruorum Achab, cum serui Benadad deberent scrutari domos illorum, & auferre inde, quod placeret eis, & istud iã erat grauissimum. I

Et omne, quod eis placuerit ponent in manibus suis, & auferent. Idest nõ poteris eis prohibere auferre, quod voluerint, & si prohibueris, ego pugnabo contra te, iõ oportet, vt ꝑmittas eis tollere quidquid voluerint.

Quare Benadad dixit, quod mitteret seruos.
Quæst. III.

QVAERETVR, quomodo Benadad dixit, ꝙ sequenti die mitteret seruos suos ad scrutandum domum Achab, & seruorum suorum, cum posset immediatè perscrutari.

Respondendum, quòd Benadad fuit insipiens faciendo hoc, & hoc in duobus, scilicet in dilatando opus, cum haberet tempus. K

Secũdo denunciando, quãdo agere deberet istud: nã Achab videns, quòd Benadad sequenti die missurus erat ad scrutãdum domum eius, occultare posset omnes thesauros suos, vel saltem maiorem partem eorum, & res charissimas sibi, & si volebat colorare factum suum, dimitteret aliquam partem thesaurorum patentem, vt illam possent inuenire serui Benadad, eodem modo occultaret multos filiorum suorum, & vxorum, quos magis diligeret, & reliquos dimitteret, vt caperent de eis serui Benadad. Sic etiam facerent omnes serui Achab, occultando quidquid vellent de rebus suis. Item erat imprudentia magna, quia nũc Achab cõsentiebat ista dare, & prę timore erat

erat indeliberatus, & permisisset ista ferri ad Benadad, cum autem daretur sibi spacium vsque ad sequentē diem, poterat interim inuenire consilium bonum ad resistendum Benadad: stultus ergo fuit Benadad in his. Sed dicendum, ꝙ motiuum Benadad fuit duplex. Primum a seipso. Secūdum a Deo. Primum erat ex superbia magna, quam habebat Benadad: nā omnino contemnebat populum Israel, tanquam nihil esset, & non putabat differre, quòd immediatè faceret, quod poterat, vel post multos dies, quia semper credebat, ꝙ Iudæi erant valde minores eo in potestate, & nunquam possent resistere. Ista superbia sua patet ex duobus. Primo ex verbis, quia dixit: hęc faciāt mihi dij, si suffecerit puluis Samarię pugillis omnis populi, qui mecum est. Secundo patet ex pauca diligentia, quam circa se gerebat Benadad, quia ita erat securus in bello, sicut si esset in pace. Nam dicitur infra, ꝙ ipse, & reges, qui cum eo erāt, bibebant in vmbraculis. Sic enim fuit de Naas rege Ammonitarum, qui pugnabat contra viros Iabes Galaad, & volebat eis eruere oculos dextros, nec volebat ab eis prędam, aut aliquid aliud, qui videntes se in stricto, petiuerunt inducias 7. dierum à Naas, dicētes, quòd in illis 7. diebus quęrerēt, si erat aliquis in Israel, qui liberaret eos, sin autem permitterent erui oculos dextros supra 1. lib. cap. 11. Naas autem ex superbia dedit eis inducias, ad vocandum quoscunque adiutores, cum potuisset sine adiutoribus illos occidere, & occisus est exercitus suus ab illis, vt patet ibidem.

Secūdum motiuum erat a Deo, scilicet, quia Deus mouit Benadad, vt diceret, quòd sequenti die mitteret seruos suos ad scrutandum domum Achab, quia si illico voluisset eam scrutari, consensisset Achab prę timore, potissimè, quia indeliberatus erat, & tunc nō habuisset bellum cum Benadad, Deus tamē volebat tradere Benadad in manus Achab, ideo fecit, quòd Benadad diceret ista regi Achab, & ille interim haberet consilium cum suis ad resistendum Benadad.

Vocauit autem rex Israel omnes seniores terræ, & ait. Vidit enim Achab, quòd sequenti die vēturi essent serui Benadad, ideo interim voluit habere consilium cū suis, an aliquo modo posset resistere huic malo, & ad hoc vocauit die illa omnes seniores terrę. Istos vocauit, quia ad eos maximè pertinet consilium, eo quòd consilium est per prudentiam: prudentia autem est per experientiam variorum accidētium circa humana agibilia: experientia autem magna non fit, nisi in longo tempore, ideo iuuenes, qui adhuc pauco tempore vixerunt, non poterunt esse valde prudētes, ideo Aristo. Ethico. 6. dicit, ꝙ facile est iuuenes esse Mathematicos, & tamen difficile est eos esse prudentes, & sapientes ex causa iam dicta.

Animaduertite, & videte, quoniam insidiatur nobis. Idest respicite ea, quę petit Benadad, quia ex petitione sua apparet, ꝙ ipse nō agit hoc principaliter, vt cōsequatᷣ ista, quę petit, sed magis insidiatur nobis volens per istum modum infligere nobis aliquod malum.

Misit enim ad me pro vxoribus meis, & filijs, & pro argento, & auro, & non abnui. Potest intelligi dupliciter ista litera. Vno modo ad reddendum causam pręcedentis dicti, s. videte, ꝙ Benadad insidiatur nobis: nam ipse misit ad me pro vxoribus, & filijs, argento, & auro, & ego non abnui, i. non negaui. q. d. si ipse non peteret, nisi istud, & putarem, ꝙ non petit hoc in fraudem, libenter concessissem ei, & iam concessi, & tñ petit aliquid vltra, s. ꝙ vult scrutari omnes domos vestras, & tollere de eis quidquid voluerit, istud aūt manifestè est ad aliq̄ fraudem, iō videte quid deliberatis. Aliter pōt intelligi, ꝙ Achab proponeret hic angustiā suā, & peteret a populo consilium, dicens, Misit Benadad

A ꝓ filiis meis, vxoribꝰ, auro, & argēto, & nō negaui ei sed credo, ꝙ insidiatur nobis, iō videte quid expedit.

Achab quomodo putauit, quòd Benadad insidiaretur Israelitis. Quæst. IIII.

Quaeretur quō putabat Achab, ꝙ Benadad insidiaretᷣ Israelitis petendo ista. Dicendū, ꝙ forte putabat Achab, ꝙ volebat Benadad ferre omne aurū, & argentū suū, & seruorū suorū, & filios, & vxores, & hoc, vt postea sine bello caperet terrā eorū: nā si acciperet vxores, & filios, non hērent Israelitę, qui nunc erant aliquos
B successores, & etiā nō hērent spē prolis, ablatis oībus vxoribus, & filiabus, & sic perirent, & maneret terra desolata, & caperet eā Benadad sine bello. Etiā dato, ꝙ ablatis vxoribus, & filiis, ipsi Israelitę vellent facere bellum ꝯ Syros, vel se defendere, nō possent, eo ꝙ nō haberent aurū, nec argentū, aut pecuniam aliq̄, & tñ sine his nō fit bellum, iō Ari. 2. Politicorū dixit, ꝙ nō expedit ciuitatem esse valde pauperem, quia non poterit resistere īpugnātibus, nec etiā esse valde diuitē, vt ꝓꝑ magnitudinem diuitiarū oēs conuicini inferāt ei bellum. Secunda fraus esse poterat, quia fortè Benadad mittebat seruos suos ad scrutādū domos oīum seruorū Achab, vt ipsi cognoscerent, quę arma, vel q̄ apparatus bellici erant in vrbe, & an essent ibi cibi ꝓ
C multis diebus, & secundū hoc poterat Benadad scire, an expediebat ei manere obsidendo vrbem, si in breui eam capere poterat, vel si expediebat accipere argētū, & aurū, & quidquid vellet de vrbe, & recedere.

Tertia fraus esse poterat, ꝙ Benadad mitteret seruos suos ad vrbem, vt caperent ea, quę erant in singulis domibus, vt qñ ipsi intrarent, possent esse insidię latentes ex parte Benadad, quę irrumperent cito in vrbem, & caperent eam,

An Achab peccauerit concedendo, quòd daret vxorē, & filios Benadad existens in periculo. Quæst. V.

D Quaeretur vlterius, an peccauit Achab concedendo, ꝙ daret vxorē suā, & filios Benadad. Rñdendum, ꝙ si pctm̄ erat realiter tradere ei, pctm̄ esset ꝯsentire, quia id, quod in opere malū est, ēt malū est in deliberatione, quia pctm̄ in consensu perficitur. De hoc aūt dicendū, ꝙ aut quęritur de vxoribus, aut de filiis. Si de filiis dicendū, ꝙ aut dabantur in obsides ipsi Benadad, ad hoc, ꝙ Achab firmiter aliquid seruaret, aut dabantur in seruos. Si primo mō licitū erat, quia non pręiudicabatur in hoc ipsis filijs Achab, nā ꝓ statu patrię licitū erat, ꝙ ipsi aliquid paterenᷣ, & de hoc sępe habeᷣ exemplum in scriptura. Sic. n. Ionathas summus sacerdos dedit obsides de Iudęis eis, qui erant in arce Ierusalem ad seruandū fidelitatem regi. sic patet 1. Macha. c. 12. Si
E aūt deberent tradi in seruos, est maius dubiū. Et tunc dicendū, ꝙ aut soli filii Achab tradēdi erāt in seruos, aut filii eius, & filii aliorū Israelitarum. Si secundo mō non erat concedendū, & peccarent Israelitę tradēdo oēs filios suos in seruos, vt ipsi liberarentur: maximè, quia dubium erat, an istud fieret in fraudē, vt postea facilius Benadad caperet vrbē Samarię. Si aūt primo mō videᷣ dubiū, & tñ si securi essent Israelitę, ꝙ tradendo illos in seruos liberareᷣ patria, & aliàs peritura erat, poterant eos tradere, si ipsi consentirent, aliogn non possent, sed solū compellerent eos recedere de terra, vt nō desolareᷣ regnū ꝓꝑ illos. Si tñ dubiū erat, an acceptis illis in seruos, vellet Benadad seruare pacē, illicitum videbatur, quòd istud facerent Israelitę, aut Achab.

Si

Si autem quæratur de vxoribus Benadad dandis. Respondendum, ꝙ non licebat Achab tradere aliq̃ de vxoribus suis, vel de vxoribus seruorum suorum ipsi Benadad, vt non pugnaret: immo dato, ꝙ sciret vrbem delendã, nisi traderet vnam de vxoribus suis saltẽ ipsi Benadad, potius debebat pati, ꝙ deleret̃ ciuitas, & oẽs perirent, q̃ ꝙ traderet̃ illa, quia istud pc̃m est, & turpe valde, iõ non est agendum pro timore quantumcunque sit magnus, nec erit aliqua excusatio dantis vxorem suam alteri pro quocunque timore: nam vt patet 3. Ethicorum ad quędam enim fortassis non est cogi, sed mori magis patientem durissima. nihil autem inhonestius esse poterat, quam quòd Achab traderet vxores suas alteri deludendas, ideo potius debebat mori ipse cum toto Israel, quã quòd talia faceret, aut fieri permitteret.

Dixeruntque omnes maiores natu, & vniuersus populus ad eum. Scilicet omnes Israelitę vnanimiter cõsenserũt, ꝙ non traderet Achab vxores, & filios Benadad. Et vocantur maiores natu, idest seniores, qui maiori tẽpore vixerunt, & pręcesserunt alios in natiuitate, & ad istos pertinebat prius r̃ndere, deinde totus populus consensit eis. *Non audias, nec acquiescas illi.* i. nõ condescendas petitioni eius. Ponit̃. n. audire pro exaudire, & acquiescere pro consentire.

Respondit itaque nuncijs Benadad. Isti erãt secũdi nuncij, & qñ venerunt ꝯgregati sunt ad ꝯsiliũ oẽs Israelitę, & de cõsensu eorũ r̃ndit Achab ista, quę sequunt̃.

Dicite domino meo regi. Vocabat Dñm ipsum Benadad, si fortè posset eũ sic flectere ad aliq̃ misericordiã, vt non omnino deleret terram.

Omnia propter quæ misisti ad me seruum tuum in initio, faciam. i. ego sum seruus tuus, & libenter facere volo oĩa ꝓpquę misisti ad me ab initio. i. in prima vice: nã iam bis miserat Benadad ad Achab. *Hanc autem rem facere non possum.* s. nõ possum tibi dare vxores, & filios, dabo tibi tñ omnia alia, q̃ petiuisti, s. argentũ, & aurũ.

Reuersique nuncij retulerunt ei. s. reuersi sunt ad Benadad, & retulerunt ei verba Achab. *Qui remisit, & ait.* s. Benadad remisit istos nuncios Achab iterum, & istud erat in tertia vice.

Hæc faciant mihi dij, & hæc addant. Modus iurandi est. sic. n. iurauit Iezabel præc. c. qñ dixit, ꝙ occideret Eliã Iurauit autem per Deos, quia Benadad erat Gẽtilis, & colebat multos Deos. *Si suffecerit puluis Samariæ pugillis omnis populi, qui sequitur me.* Historia Scholastica, & Nicolaus exponunt, quòd ciuitas Samarię habebat a parte interiori multam terram apud muros, ita vt possent ascendere habitatores vrbis per terrã illã ad muros, & essent muri, quasi ęquales terrę illi. De hac autẽ dixit, ꝙ puluis Samarię non sufficeret pugillis populi sui, i. ꝙ multitudo pulueris, qui erat intra muros Samarię nõ sufficeret, ad hoc, ꝙ esset ęqualis pulueris, quem poterant viri de exercitu suo portare in pugillis, si quilibet portaret vnum pugillum. q. d. ꝙ tãta erat multitudo sua, ꝙ si quilibet portaret vnicum lapidem, vel cespitem, & ponerent in circuitu murorum Samarię, facerent tantã altitudinẽ terrę ex parte exteriori, sicut ex parte inferiori, & sic caperet vrbẽ. Sed iste sensus nõ multũ ꝯuenit literę, quia Benadad iurabat se facturum, quòd dicebat hic, & tñ exponendo sic, non ꝯuenit iuramento, nec imprecationi, quia iuramentũ, vel imprecatio est de faciendo, vel nõ faciendo aliquid, & tñ, ꝙ tanta esset multitudo exercitus sui, quòd posset replere muros Samarię in circuitu terra, non erat aliquid agere, vel non agere, ideo non oportebat ad hoc esse aliquod iuramentum. Dicendum igitur, quòd sensus est, quòd Benadad ꝑ hoc comminaretur pœnam magnam Samarię, scilicet ꝙ deleret vrbem illam penitus, eo quòd non obedie-

F bant pręceptis eius, & dicit, si suffecerit puluis Samarię pugillis populi, qui mecum est, idest iuro delere totam vrbem, & euertere omnia, quæ in ea sunt de loco suo, ita quòd non maneat in ea, nec parum pulueris, sed quidquid est ferat̃ in pugillis exercitus mei ad alium locum. *Et respondens rex Israel, ait.* Iam incępit Achab habere animum volentis pugnare, & non respondit, quòd volebat ei dare id, quod petebat, sed quod resisteret ei.

Dicite ei, ne glorietur accinctus æque, vt discinctus. Ista sunt verba subsannantis, & ostendẽdis Benadad esse stultum, qui tantũ superbiebat, quasi iam teneret Samariam in potestate sua. Et est sensus, quòd non glorietur accinctus, vt discinctus, idest ille, qui nondum obtinuit victoriam, sed est in bello, non tantum glorietur, sicut ille, qui iam obtinuit, & cessauit ab illis, eo quòd quandiu bellum durat, res est in pendulo, cui parti victoria faueat, quia sępe desperatis solet victoria euenire. Vocatur autem accinctus, idest paratus ad bellum, discinctus vero, idest qui iam deposuit arma bellica, quibus accinctus erat, propter victoriam obtentam, quia non est iustum, quòd æqualiter glorientur de victoria, qui nondum vicerunt, sicut qui iam obtinuerunt. Aliter exponunt quidam, scilicet non glorietur accinctus ęque, vt discinctus, idest ille, qui paratus est ad bellum habens magnam potestatem, non debet gloriari ęqualiter, idest similiter, sicut nec discinctus, idest nullam habens potestatem, quasi dicat, sicut ille, qui non habet apparatum aliquem ad bellum non potest gloriari, ita nec debet gloriari ille, qui habet apparatum, ideo licet tu sis magis paratus ad bellum, quam ego, non debes magis confidere de victoria, quam ego. sed primus sensus est quem intendit litera.

Factum est autem, cum audisset Benadad verbum istud. Scilicet istud verbum erat ad insultandum ipsi Benadad, ideo quando audiuit, iratus est valde, quia contemnebatur ab Achab.

Bibebat ipse, & reges in vmbraculis. In hoc apparet modica cura, & vigilantia Benadad circa bellum, q̃a cum esset apud vrbem obsessam, erat ipse, & omnes reges triginta duo bibendo, & epulando in vmbraculis, idest in tentoriis factis ad protegendum à sole, vt ibi maneat homo in vmbra, & ista tentoria vocantur papiliones, quorum vsus est ad castra belli, & sic omnes reges Benadad securè manebãt in suis vmbraculis.

Et ait seruis suis, Circundate ciuitatem, & circundederunt eam. Ante hoc ciuitas erat obsessa, quia castra Benadad erant apud eam, & tamen non pugnabant actualiter, cùm vellet Benadad accipere aurum, & argentũ, & filios, & vxores Achab, & seruorum eius: nunc vero, quia dare noluit Achab, iussit, quòd ex omni parte ciuitas oppugnaretur.

Et ecce propheta. Hic ponitur secundum huius partis, in quo consolatur Achab de diuina promissione, de habendo victoriam, & ista fuit facta per prophetam. Et dicitur.

Et ecce propheta vnus accedens ad Achab regem Israel. Quamquam Achab esset idolatra, & non inuocaret nunc Dominum, quia tamen Deus erat misericors, voluit ei mittere vnum prophetam ad nunciandum ei victoriam. Promissio Dei ad Achab de victoria.

Hæc dicit Dominus. Certe vidisti omnem multitudinem hanc nimiam? Ecce, ego tradam eam in manu tua hodie. Idest, quamquam ista multitudo regis Benadad sit valde magna, ita vt tu non audeas pugnare cõtra illam, nec sis ei viribus æqualis, tamen Deus tradet eam in manus tuas, & non solum tradet, sed etiam hodie tradet. Et istud erat maius signum, scilicet quòd

in

in tam pauco tempore tanta multitudo posset superari. *Vt scias, quia ego sum Dominus.* Idest, Per hoc cognosces vere, quòd ego sim Deus verus potens liberare a morte, & tradens quos voluero in mortem.

Quis Propheta nunciauit Achab, quòd haberet victoriam. Quaest. VI.

QVAERETVR, quis erat iste Propheta, qui nunciauit hoc. Quidam volunt, quòd sit Elias, eo quòd de Elia dictum fuerat immediatè. Sed dicendum, quòd hoc non multum stat: quia Elias vocatur Propheta quasi per excellētiam in tempore suo, cum nullus esset ei æqualis: hic tamen dicitur, quòd erat vnus de Prophetis, in quo non significatur aliqua excellentia, sed solum quòd erat vnus inter cæteros non maioris dignitatis, quàm cæteri.

Dicendum igitur, quòd non apparet quis fuerit: quia multi Prophetæ erant tunc, qui poterant ista dicere, vt colligitur infra ex litera. Satis tamen videtur rationabile, quòd iste esset Michæas filius Iemla: nam iste erat Propheta Domini, qui habebat pugnam contra Prophetas Baal tempore Achab, & solus ipse prophetauit verum Achab, ire volenti ad pugnandum in Ramoth Galaad, infra 22. & istud multi tenent.

Quare Deus denunciauit Achab victoriam per Prophetam, cum esset idolatra, qui non merebatur habere victoriam. Quaest. VII.

QVAERETVR vlterius, quomodo Deus voluit mittere Prophetam ad denunciandum victoriam ipsi Achab, cum esset idolatra, & potissime, quia ipse non petebat a Domino responsionem, nec expectabat se a Domino liberandum.

Aliquis dicet, quòd forte veniente ista aduersitate Achab doluit nimis, & conuersus est ad Dominum, & tunc Deus misit ei Prophetam denunciantem victoriam. Sic patet sequenti cap. Nam peccauit nimis Achab, & Elias prædixit ei multa mala ventura: & tunc dicitur, quòd cum audisset Achab sermones istos, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitque, & dormiuit in sacco: & tūc Deus dixit Eliæ, quòd non venirent mala super domum Achab viuente eo, sed post mortem suam, ita forte fuit hic.

Sed dicendum, quòd non stat, quia hic satis apparet, quòd Achab non orauit, nec cōsuluit Dominum, sed solum consuluit seniores, quid agere deberet.

Sed dicendum, quòd Achab non consuluit Dominum, nec cōuersus est a malo suo, ad hoc quòd Deus daret ei victoriam, & mitteret Prophetam ad eum. Sed misit propter duo. Primo propter peccata Benadad: nam Benadad erat malus, & Deus volebat eum percutere, & ad hoc vtebatur Achab vt ministro, sicut vtitur dæmonibus, vt ministris ad punitionem malarum animarum; Achab namque non merebatur victoriam, Benadad tamen merebatur vinci: ideo Deus voluit, quòd Achab vinceret ipsum Benadad, nō propter se, sed propter iustitiam Dei ordinantis peccata malorum ad pœnam. Sic enim Deus vtitur sæpe malis hominibus, vt ministris suæ iustitiæ contra alios malos, & sicut nunc ipsi puniunt illos malos, ita postea punientur ab alijs malis, vel bonis: & sic non manebūt aliqua mala impunita: & tamen an per bonos, vel per malos puniantur, non differt: quia nullus homo peior est dæmone, & tamen ipse est minister Dei: & sicut nunc fuit Achab minister Dei, contra Benadad: ita postea Benadad fuit minister Dei contra Achab: nam ab exercitu Benadad occisus est Achab,

Deus vĕdicat se de inimicis suis, cū inimicis suis.

A infra 22. Secundum motiuum fuit propter laudem Dei, vt cognosceretur esse verus Deus. Nam cum Achab videret, ꝙ Benadad, qui erat tam potens, superabatur ab eo, & Deus sibi promittebat hoc, sciret Deum Israel esse Deum potentissimum, qui solus posset liberare Israelitas, & delere quascunque gētes. Istud patet in litera: quia dicitur hic. Ecce ego tradam in manu tua hodie, vt scias, quia ego sum Dominus. Tertium motiuum fuit, vt non gloriaretur Achab de ista victoria, quasi a seipso habuisset. Nam Deus disponebat tradere Benadad propter peccata sua in manus Achab, & si non denunciasset ei per Prophetam, & Achab obtineret victoriam, gloriaretur tanq̃ a se habuisset: vt ergo intelligeret, ꝙ a Deo habuerat, & ipsum solum laudaret, denunciauit hoc ei Deus. *Et ait*
B *Achab: Per quem?* Videbat Achab, ꝙ ista victoria non poterat esse, nisi mirabilis: ideo quærebat per quē debebat euenire hoc bonum. *Dixitque ei: Hæc dicit Dominus: per pedissequos principum prouinciarum.* Ista victoria obtinebitur per pedissequos, i. seruos principum prouinciarum, quia illi pugnabunt, & sic præualebis contra Benadad. Vocantur principes prouinciarū omnes viri potentes, qui erant in regno Achab, & erant Dñi aliquarum ciuitatum, & prouinciarum. Isti cōgregauerant secum gentem multā, per quam debellatus est Benadad. Et est sensus, ꝙ Achab putauit istud bellum miraculosè esse vincendū, forte non pugnantibus Israelitis: sicut in mari rubro dixit Moyses ad Israel: Dñs
C pugnabit ꝓ vobis, & vos tacebitis, i. nihil agetis. Exo. 14. Sic etiā Moyse eleuante manus ad Dñm, præualebat Iosue contra Amalechitas, & illo inclinante manus, præualebant Amalechitæ. Exo. 17. Sic etiā contra Amorrhæos Deus pugnauit pro Israel inclinādo scopulos apud torrentem Arnon, & opprimendo eos. De quo Nume. 21. Sic etiā contra Iericho miraculose pugnatum est Iosue 6. Et contra quinque Reges Amorrhæorum in die, qua stetit Sol, & venerūt lapides magni de cœlo, occideruntque Amorrhæos. Iosue 10. Et tempore Samuelis intonuit Deus cōtra Philisthinos, & terra mota est, fugeruntq; a facie Israel, supra 1. lib. cap. 7. Sic ēt tpe Dauid, Angelus gradiens in cacumine pirorū, adiuuit Dauid fugans Philisthæos, præcedenti
D lib. cap. 5. Omnia ista fuerant ante tp̄s Achab: ideo ipse putabat, ꝙ Deus volebat ei dare victoriam aliquo de istis modis, & quæsiuit per quem. Deus aūt respondit, ꝙ daret per pedissequos principū, i. per bellatores. q.d. ꝙ non erat dandus hic aliquis modus specialis victoriæ, sed per bellum obtinenda erat: quia tñ Benadad a Deo tradendus erat in manus Achab, s. quia incuteret ei timorem, & seruis suis ad hoc, ꝙ fugerent, erat ista victoria a Deo. Sic enim dicitur de Israelitis. Leuit. 26. Quòd quando ipsi essent mali, Deus incuteret timorē cordibus eorum, & fugerent nemine persequente. Ita etiam dicitur ibi de hostibus suis, ꝙ Deus compelleret eos in fugam interdum, & sic fuit de Benadad. In Hebræo habetur. *Per pueros principum prouinciarum.* Et
E exponunt Hebrei pueros, idest, filios, scilicet, quòd filij principum inciperent bellū, & in manus illorum traderetur exercitus Benadad. Puer tamen aliq̃n accipitur pro filio, & aliq̃n pro seruo, & secūdo modo accepit litera nostra, dicens, Per pedissequos. Poterat tñ intelligi, ꝙ vocentur pueri, i. filij: qa infra dr̄, ꝙ numerati sunt pueri principum prouinciarum, & inuenti sunt ducenti trigintaduo, & de filijs Israel septem millia: ideo nō accipiuntur pueri pro tota ipsa gente, quā duxerunt principes prouinciarū, sed solum pro filijs eorū, vel pro aliquibus seruis eorū specialiter. *Et ait: Quis incipiet præliari?* Sciebat Achab, quòd per illos ducentos trigintaduos pueros principum tradendus erat in manus eius exercitus Benadad, & tamen nesciebat,

quis deberet incipere pugnam: quia fortè Deus disposuerat dare victoriam aliquo speciali, incipiente pugnam, & non alijs. *Et ille dixit. Tu.* Scilicet, Tu incipies pugnare: ita quòd Achab iret in prima acie cõtra exercitum Benadad, & cum eo pueri principum: nam infra dicitur, quòd egressi fuerunt pueri principum prouinciarum in prima fronte, & reliquus exercitus sequebatur. *Recensuit ergo pueros principum prouinciarum.* Quia Deus dixerat, quòd per istos tradendus erat Benadad in manus eius, computauit quot erãt, vt segregaret eos, & poneret in prima acie belli secum. *Et reperit numerum ducentorum trigintaduorum.* Per hoc quòd pauci erant, colligitur aliqualiter, quòd erãt filij principum prouinciarũ: quia tamen erant pedissequi secundum literam nostram, possumus dicere, ꝙ erant aliqui speciales famuli ipsorum principũ prouinciarum. *Et post eos recensuit populum, omnes filios Israel, septem millia.* Recensuit prius pueros principum, & postea totum Israel, quia pueri principum erant ituri in prima fronte belli, & post eos cæteri bellatores. Et dicitur, ꝙ erant omnes filij Israel, idest, omnes quos pro tunc potuit habere Achab: nam multo plures erant in Israel, quàm septem millia pugnatorum: cũ Ieroboam, pugnans contra Abiã Regem Iudę, habuerit in exercitu suo fere octingenta millia virorum, 2. Paralip. 13. Et tamen nunc, quia præoccupatus fuerat Achab a Benadad, non potuit maiorem exercitum congregare. *Et egressi sunt meridie.* Scilicet, Achab cum viris suis egressi sunt ad pugnandum contra Benadad in Meridie, eo quòd sciebat Achab, quòd illo tempore totus exercitus Benadad vacabat cibis, & potibus, & poterant faciliter fugari. Vel forte Propheta nunciauit ipsi Achab, qua hora iret ad pugnandum. *Benadad autem bibebat temulentus in vmbraculo suo.* Scilicet, Illo tempore Benadad erat in vmbraculo suo, idest, in tentorio vacans cibis, & potibus, & sic erat temulentus, idest, ebrius, & ob hoc erat indispositus ad bellum ipse, & exercitus suus. *Et Reges trigintaduo cum eo, qui ad auxilium eius venerant.* Scilicet, Isti trigintaduo Reges erant in tentorio Benadad comedentes, & bibentes cum ipso, & erant etiam ipsi temulenti. Venerant autem isti Reges in auxilium eius, quia quidam erant subiecti ei, & tenebantur venire, alij autem erant confęderati ei, & veniebant ad auxilium. Isti erant parui Reges, sicut Rex vnius ciuitatis, vel duarum: alioquin non potuissent faciliter congregari trigintaduo Reges, vt venirent in auxilium ipsius Benadad. *Egressi sunt autem pueri principum prouinciarum in prima fronte.* Idest, In prima acie, & in ista acie ibat Achab: nam dixerat Propheta, quòd Achab debebat incipere pugnam: & in ista acie solum erant ducenti trigintaduo viri. Post istos autem ibat alia acies, in qua erant septem millia virorum de popularibus.

Misit itaque Benadad. Qui nunciauerunt ei dicentes: Viri egressi sunt de Samaria. Scilicet, Benadad videns, quòd egrediebantur aliqui de Samaria, misit aliquos ad sciendum, quid illud erat, & ipsi retulerunt, quòd egressi fuerant viri quidam de Samaria. Vel forte Benadad habebat aliquos viros, qui vigilabant in circuitu vrbis, & quando viderunt illi egressos viros de Samaria, cucurrerunt ad nunciandum Benadad.

At ille ait: Siue pro pace veniunt, apprehendite eos viuos, siue vt prælientur, viuos capite. Scilicet, Quomodocunque veniant, capite eos viuos, siue velint pugnare, siue orare pro pace. Si enim pro pace venissent, iniustum erat, quòd occiderentur, sed quòd caperentur viui, & posset inquirere Benadad ab eis de statu vrbis: & tunc videret, an expediret illos detineri, vel occidi, vel remitti ad vrbem. Si autem ad bellandum venirent, nolebat quòd occiderentur, quia

F contemnebat eos Benadad, sed volebat subijcere eos in seruitutem: Vel si erant ibi aliqui de viris magnis, qui obstiterant, vt non fieret, quod ipse petebat, occidere eos varijs cruciatibus, vt magis sanaret iram suam. *Egressi sunt ergo pueri Principum prouinciarum.* Repetitio est, quia supra hoc dictum fuerat. Ibant autem isti pueri in prima acie cum Rege Achab.

Ac reliquus exercitus sequebatur. Scilicet, Septem millia virorum. In istis non habebatur tanta spes victoriæ, quia Deus dixerat, quòd per pueros principum prouinciarum traderetur Benadad in manus Achab.

Et percussit vnusquisque virum, qui contra se veniebat. Scilicet, Israelitæ ibant contra castra Benadad, & mit-
G tebat Benadad quosdam de Syris ad comprehendendum viuos viros egressos de Samaria, & ipsi viri Samariæ fecerunt impetum in illos, & occidit quilibet eum, qui contra se veniebat de Syris.

Fugerunt Syri, & persecutus est eos Israel. Postquam viderunt tam audaces Iudæos ipsi Syri, & quòd de suis multi corruerant in primo impetu, timuerunt, & terga verterunt: & tunc tota multitudo Syrorum, quæ erat in castris cum Benadad, erat indisposita ad bellum: quia cum esset meridies, & non præcessisset fama de bello, non erant accincti: ideo omnes fugerunt, & Israelitæ persecuti sunt ipsos ad occidendum eos, & capiendum spolia, scientes quòd Dominus tradidisset illos in manus eorum.

H *Fugit quoque Benadad Rex Syriæ in equo cum equitibus.* Videns Benadad, qui erat in tentorio suo bibens, & temulentus, quòd fugerent viri sui, & Israelitæ irruerent in castra eius, ascendit equum, & fugit: equites quoque omnes fugerunt cum eo: quia illi erant parati ad fugam, licet non ad bellum, & poterant illi fugere propter velocitatem equorum: qui autem pedites erant, non poterant fugere, & illi trucidabantur ab exercitu Achab.

Necnon & egressus Rex Israel, percussit equos, & currus. Scilicet, Non solum Achab egressus est ad fugandum Benadad, & exercitum eius de loco suo, sed etiam postquàm fugerunt, persequebatur illos, & occidit plurimos de equitibus, & de euntibus in curribus.

I *Et percussit Syriam plaga magna.* Scilicet, Fecit magnam plagam in Syris, quia occidit multos de eis, & cepit spolia magna.

Accedens autem. Hic ponitur secundum principale huius capitu. in quo secunda victoria scribitur. Et diuiditur in tres partes. Primo Achab de bello futuro cum Benadad præmonitur. Secundo victoria ei prædicitur, ibi.

Accedens vnus. Tertio habita victoria Achab abutitur ibi. *Dixeruntque ei serui sui.* Circa primum dicitur. *Accedens autem Propheta ad Regem Israel, dixit ei.* In hoc Deus voluit præmunire Achab contra Benadad: quia forté Achab eo quòd ista vice præualuerat contra Benadad putaret, quòd iam securus erat, Præmonitio futuro bello.
K & quòd Benadad non auderet pugnare contra ipsum: & sic non adhiberet debitam diligentiam circa seipsum, nec faceret apparatum aliquem ad bellum: & sic Benadad diligenter parans se pro sequenti anno ad pugnandum contra Achab, faciliter superaret eum: ideo præmuniuit eum Deus, quòd disponeret se ad bellum, denunciando quòd sequenti anno bellum futurum erat ei cum Benadad. *Vade, & confortare.* Idest, Facias apparatum bellicum, per quem sis dispositus, & factus robustus ad bellum.

Et scito, & vide quid facias. Idest, Cum prænuncietur tibi bellum attende quid oporteat te agere, quasi dicat, satis potes cognoscere, quid expediat tibi agere, cũ cognoscas potentiam magnam Benadad, & quòd

quòd nunc veniet instructior, & fortior ad bellum propter hoc, quòd semel victus est.

Quis Propheta nunciauit Achab futurum bellum secundum. Quæst. VIII.

QVAERETVR, quis erat iste Propheta, qui prędixit hæc. Respondendum, quòd non apparet, & tamen poterat dici dupliciter. Vno modo, quòd iste esset Elias: quia nominatur hic Propheta sine aliqua limitatione, & per hoc significatur, quòd est excellenter Propheta. Sicut cum dicimus Apostolum, non exprimendo nomen, intelligitur excellens inter Apostolos, scilicet, Paulus, qui fuit excellentior in doctrina, licet non in potestate: ita Elias tempore illo erat excellentior inter omnes Prophetas: ideo ad istum pertinebat, quòd vocaretur Propheta non exprimendo nomen proprium. Sed istud non multum videtur, quòd de Elia consueuit semper fieri mentio specialis sub nomine suo, quando de ipso dicitur. Sic patet supra 17. & infra sequenti cap. & sequenti libro, cap. 1. Hic autem non exprimitur nomen eius. Dicendum ergo, quòd iste Propheta, qui prænunciauit hæc, fuit ille, qui pernũciauit victoriam belli præcedentis, & vocatur hic Propheta nõ expresso nomine, quia satis colligitur ex continuatione sententiæ, scilicet, quia supra dictum est, quòd quidam de Prophetis prædixit Achab victoriam futuram: & quia in eodem die, vel post paucos venit ille Propheta ad denunciandum bellum anni futuri, dicitur: Accedens Propheta, quasi manifestè videatur ex continuatione literæ, quòd iste sit ille Propheta, de quo immediatè dictum est, & iste est Michæas filius Iemla, vt supra dictum est: & sic tenet Historia Scholastica, & Nicolaus, cuius ratio supra posita fuit.

Sequenti enim anno Rex Syriæ ascendet contra te. Benadad erat Rex potentissimus, & erubuit nimis, quòd Rex Israel, qui erat quasi nullius potestatis in comparatione eius, præualeret contra ipsum, ideo stimulatus dolore, voluit sequenti anno vindictam capere, & disposuit se ad bellum. *Serui vero Regis Syriæ dixerunt ei: Dij montium sunt Dij eorum, ideo superauerunt nos.* Ista est disceptatio inter Benadad, & seruos suos. Mirabatur enim Benadad, quomodo Rex Israel, qui nullius potestatis erat, potuisset superare eum. Et responderunt serui Benadad, quòd hoc non acciderat ex potestate Achab, sed ex potestate Deorum suorum: & hoc erat ad non inferendum dedecus ipsi Benadad: quia quòd Benadad superaretur a Dijs, non erat dedecus, cum ipse homo esset; ꝙ tamen superaretur a viris Achab, erat dedecus: ideo attribuerunt victoriam Dijs Hebræorum, & quia fuerat factum bellum in montibus, & ibi præualuerant Israelitæ, dixerant Syri, quòd Dij montium erant Dij Israel.

De tribus generibus Deorum Gentilium, & de fundamento eorum, circa modum ponendi Deos. Et Semidei qui vocantur. Et rustica numina quæ sint. Quæst. IX.

QVAERETVR, quare Gentiles taliter locuti sunt, vt dicerent aliquos esse Deos montium, quasi essent specialiter aliqui Dij montium, & non aliarum rerum.

Respondendum, quòd Gentiles errauerunt nimis circa positionem Deitatis: omnes enim posuerũt deitatem, & tamen errauerũt ponendo multos Deos, & ponendo illos, ad quos non pertinebat aliquo modo Deitas. Pro quo sciendum, quòd Gentiles dixerunt Deos suos esse diuisos in tres partes: quosdam enim vocauerunt selectos, alios semideos, alios rustica numina. Primi reputabantur ab ipsis veri Dij, & excellentissimi, quorum erat præcipuus Iuppiter, & postea Apollo, Mars, Saturnus, Mercurius, Iuno, Diana, Orcus, Venus, & sic de multis, quorum vigintiduo erant viri, & paucæ fœminæ: ita ꝙ ad trigintaduo non accedunt. De his declarat August. 7. de ciuit. Dei: & isti erãt Dij cœlestes, quorum figuræ sunt in octauo cœlo, & istos dicũt esse immortales, & ex vtroque parente esse Deos. Alij sunt, qui vocãtur semidei, & isti sunt, qui habuerunt alterum de parentibus Deum, & alterum mortalem. Sic Hercules semideus est, q̃a Iuppiter pater Deus est, mater vero Alcmena fœmina mortalis. Sic etiam Achilles semideus est ex matre Dea, s. Thetide, & ex patre mortali, s. Peleo. Sic etiam Perseus patrem habet Iouem, matrem vero Danaem fœminam mortalem filiam Regis Acrisij. Sic Esculapius filius Apollinis, & Coronidis fœminæ mortalis. Sic Romulus filius Martis, & Iliæ filiæ Numitoris Regis. De his, & de plurimis similibus vulgatissima fama est apud omnes Poetas. Interdũ autem vocantur semidei illi, qui non habent aliquem parentem Deum, sed solum dicuntur facti Dei propter excellẽtiam gestorum. Sic enim Plato propter excellentiam sapientiæ semideus a Gentilibus appellatus est, vt ait August. 2. de Ciuitate Dei. Sic ẽt Osiris, & Isis, & Erictonius, & fere oẽs, q̃ aliquas artes nouiter inuenerunt, Dij vocati sunt ab illis Gentilibus, inter quos illas artes inuenerunt, & positi fuerunt inter semideos. De his Aug. 18. de Ciuitate Dei tangit aliq̃d, & multa tangunt Poetæ. Tertium genus Deorũ est, qui vocãtur rustica numina, & isti sunt dij, qui nondum sunt in cęlestibus, sed aliq̃n illuc transferendi erant. Sic sunt Satyri, & Fauni, & Syluani, & Nymphæ. De his Ouidius 1. Meta. & Martianus Felix Capella in libro de Nuptijs Mercurij, & Philologiæ. Isti dij, qui vocantur rustica numina, assignãtur varijs officijs, intantũ ꝙ tot sunt dij, immo plures, q̃ officia nobis cõpetunt, & rebus naturalibus. Fuit aũt insania quædã Gentilium, ꝙ cuicũq; rei, & operationi attribuerent vnum Deũ: videbant enim quẽlibet effectũ procedere ex aliquo principio, siue virtute effectiua, & illã virtutem diuinã arbitrabantur: ideo imponebant ei nomen deitatis. Et non sufficit insaniæ Gentiliũ tot ponere deos, quot rerũ species erant, sed ẽt vni rei multos deos ponebãt. Sic patet de spica, cui ponebant Deũ Lacturnũ, & Nodotum, & Geniculatum, & Deã Segetiam: Lacturnus erat pręsidens spicę, quãdo est tenera in lacte. Nodotus præerat ei, q̃n durior effecta, accipiebat nodos. Geniculatus præerat, q̃n calamus ꝓducebat folliculos spicę. Segetia Dea pręerat, q̃n erat spica iam matura in segete. Sic etiam homini nascenti multos deos posuerunt, s. Lucinam Deã, quæ de ventre in lucem educat. Sentunum deum, qui sentire conferat. Vitunum, qui vitam det. Deinde ad educationem pueri introducunt pluralitatem deorum, s. deam Educam, Potinam, Interducam, Manuducam, Adeonam, Abeonam, quorum singulis officia circa natum exhibent, s. quædã cibum, aliæ potum, aliæ puerum ad ambulandum incitant, ab eundo, & redeundo manuducentes. Sic ẽt circa coniugales ritus deorum pluralitatem apponunt, s. deum Iugantinum, qui matrimonio iungit: deinde deam Virginiensem, Deum patrem Subigum, deam Premam, & Pertundam, Venerem, & Priapum, quibus tam turpia officia exhibẽt, vt pudor sit enarrare: disserit tñ ea August. 6. de Ciuit. Dei, cap. 10. Sic ẽt diuersis partibus terrarum diuersos deos præficiunt, s. collibus deum Iugatiuum, qui a iugis, i. collibus dicitur. Vallibus autẽ deam Valloniam præfecerũt. Agris vero, quæ rura vocãtur, deã Rusinã pręponunt: in his autem tanta multitudo est, & offi-

Homini nascenti multos deos dãt Gentiles

Pluralitas deorum in coniugio.

ciorum pluralitas, vt vltra quadringentos Deos excedant inter masculos, & fœminas teste Varrone in libro Sacrorum, qui de eis latius quàm omnes homines narrauit. Et sic Dij montium vocantur Iugatiui, & illę gentes, quæ colunt Deum Iugatiuum putabantur apud Gentiles prosperari in montibus. De istis Dijs, & varijs generibus eorum destinaueram hic explicare, sed eorum numerositas me terruit: nam oporteret præter intentionem fieri maius volumen, quàm quæ de quibus agitur, exigunt: nam Aug. 6. & 7. de Ciuitate Dei fere nihil aliud dicit nisi de istis Dijs, & tamen minimum, quod ad eos pertinet, se expleuisse nō credit. Ioannes Boccatio de certaldo de Genealogijs deorum libros 13. satis latè descripsit, & tamen in eis solum tetigit duo prima genera deorum, scilicet, selectos, & semideos, de rusticis numinibus nihil agens. Sed Marcus Varro, qui teste Augu. 5. & 6. de Ciuitate Dei, & sæpe in eisdem libris circa ista omnium hominū curiosissimus fuit, latissimè de Dijs istis tractauit, qui 42. volumina scripsit, in quibus potius officium rusticorum numinun, quod alij pœnè omiserant, diligenter disseruit: sed adhuc nescio an in his sufficienter pro multitudine eorum dictum sit: ideo siquis videre velit de his, abundantissimus locus patet in locis allegatis: & etiam per Ouidium in libro fastorum, & fere in toto processū poetico.

Quis an tiquorū optimè de Dijs scripsit.

Quare Dij Iudæorum vocati sunt Dij montium a Syris. Quæst. X.

QVAERETVR vlterius, quare Syri specialiter dixerūt de iudæis, quòd Dij montium erant Dij eorum. Respondet Nicolaus, quòd hoc dixerunt, quia Deus Israelitarum habebat cultum in montibus: nam templum Dei, quod erat in Ierusalem, erat in altissimo loco ciuitatis, scilicet, in monte Moria. 2. Paralipomenon 3. Etiam Elias ædificauerat aram Dei in monte Carmelo. Sed dicendum, ꝙ Syri non attendebant ad hoc, sed loquebantur secundum opinionem Gentilium. Quod patet, quia dixerunt: Dij montium sunt Dij eorum, & tamen Israelitę vnicum Deum habebant. Ideo dicendum, quòd Syri putauerunt, quòd Israelitæ colebant Deum Iugatiuum, qui pręest montibus, & ob hoc in montibus præualuerunt, & non colebant deam Valloniam, quæ est dea vallium, nec deam Rusinā, quæ est dea agrorum: ideo si pugnarent Syri contra eos in vallibus, vel in agris planis, non possent habere Israelitæ adiutoriū a deo suo Iugatiuo: & sic relicti viribus suis perirent faciliter. Vel potest dici, quòd Syri dixerunt hoc propter experientiam euentus. Nā locus, in quo pugnauerunt, erat montuosus, & putabant ipsi, quòd non erat possibile Israelitas solis viribus suis præualere cōtra Benadad: ideo ascripserunt viribus deorum suorum, & quia in montibus fuerat Benadad superatus, putauerunt Deos Israelitarum exercere potestatem in montibus, & non in alijs partibus terræ. Istud procedit ex diuisione officiorum, & potestatum, quàm faciebant Gentiles Dijs suis: quia quibusdam attribuebant valles, alijs montes, alijs agros, alijs flumina, alijs fontes, alijs maria, & sic de diuersis partibus rerū: & erant officia eorum impermixta: ita quòd id quod fiebat per vnum Deum, non poterat fieri per alium: ideo putabant Syri, quòd si Dij Israelitarum erant Dij montium, non possent adiuuare eos in vallibus, nec in alijs partibus terræ. Si autem hac vice superassent Israelitæ Benadad in vallibus, putauissent Syri quòd Israelitæ colebant deam Valloniam: ideo quòd non possent contra eos pugnare in vallibus, sed faciliter pugnarēt contra eos in montibus, vel in agris, vbi pręF erant Iugatiuus, & Rusina. & dato quòd non putarent Syri, quòd Israelitæ colebant Deum Iugatiuum: tū putabant, quòd quotcunque, & qualescunque essent Dij Israelitarum, illi solum exercebant potestatem in montibus: ideo quòd ibi solum præualerent, & deficerent in vallibus, vel in alijs locis quibuscunque. *Dij montium sunt sicut Dij eorum.* Idest, Dij Israelitarum habent potestatem solùm in montibus. *Ideo superauerunt nos.* Scilicet, quia erant in loco, in quo poterant a Dijs suis adiuuari.

Israelitæ quomodo superare debebant in montibus Syros per Deos montium. Quæst. XI.

G QVAERETVR, quomodo Israelitæ superare debebant in montibus, dato quòd Dij montium essent Dij eorum: nam vocantur Dij montium, quia haberent virtutem faciendi, vel producendi aliquid in montibus, sed non intelligitur de pugna. Respondendum, quòd Gentiles dabant specialiter potestatem bellorum Deo Marti, & Bellonæ, & Palladi, & tamen cum quibuslibet Dijs de rusticis numinibus assignata essent certa officia, & certæ partes rerum, illis solum relinquebatur potestas in partibus illis, & alij Dij non habebant ibi potestatem aliqd agendi. Ponebant tamen Gentiles, quòd Dij quarumlibet gentium adiuuabant eos in bellis, & pugnabant inter se Dij diuersarum gentium pro cultoribus suis. Sic patet de bello Troiano, in quo introducuntur fere omnes Dij partiales, quibusdam pugnantibus pro Troianis, & alijs pro Græcis; & dicitur etiam, quòd ibi aliqui Dij vulnerati fuerint ab hominibus pugnantibus. Sicut de Venere dicitur, quòd percusserit eam Diomedes Græcus, cum vellet liberare Aeneam Troianum de manibus eius; de quo Homerus in Iliade, & Virgil. in Aeneide. Etiā in bello, quod habuit Aeneas, postq̄ venit in Italiam, cum Turno Rege Rutilorum, ponuntur Dij conuenisse in cōsilium, & quosdam disceptasse pro parte Aeneæ, vt ei victoria daretur, alijs vero pro parte Turni, & Rutulorum, vt inducit Virgilius in 10. Aeneidos. August. quoque tertio de ciuitate Dei, cap. 30. Introducit pugnas Deorum Gentilium, i. ipsorum dæmonū, qui a Gentilibus colebantur, veras fuisse, & ꝙ apud quendam locum semel visæ sunt. Sic igitur dato, ꝙ haberent Syri Deos, qui vellent adiuuare ipsos, non possent adiuuare in montibus, eo ꝙ sicut opinabantur Syri, potestas Deorum Hebræorum erat in montibus, & potestates Deorū erant impermixtæ, & sic tunc Israelitæ adiuuarentur a Dijs suis pugnantibus pro eis, & Syri non possent habere Deos suos ibi adiutores. *Sed melius est, vt pugnemus contra eos in campestribus, & obtinebimus eos.* Scilicet, Dij sui solum sunt montium, & non camporum: ideo quando pugnauerimus in campo cōtra eos, destituti Deorum suorum auxilio, cito peribunt. *Tu vero verbum hoc fac.* In præcedentibus dederunt serui Benadad ei rationem, quare victus fuerat ab Israelitis. Hic autem dant cōsilium qualiter debeat iterum pugnare contra Israelitas, & vincere eos, scilicet, tu fac verbum hoc, idest, accipe consilium nostrum, quod sequitur. *Amoue Reges singulos ab exercitu suo, & pone Principes pro eis.* In exercitu Benadad fuerant nunc trigintaduo Reges, vt patet supra. Volebant autem nunc consiliarij eius, quòd in sequenti bello nullus de Regibus veniret, sed loco Regum ponerentur trigintaduo Principes, qui nō essent Reges, & illi præessent exercitibus, quibus prius Reges illi præfuerant. Causa autē amouendi eos fuit duplex. Volebant enim nunc serui Benadad, ꝙ ipse faceret bellū acerrimū contra Israel: & ad hoc exigebātur Duces pugnantes fortiter, & diligenter. Istud aūt conueniebat

ueniebat potius alijs hominibus, quàm Regibus: Reges sunt teneri propter assuetudinem, & vacationem nimiam in delitijs: bellum autem exigit homines duros, & assuefactos rebus duris: ideo non conueniebant Reges pro bello durissimo, tãquàm Duces exercitus. Secundum est, quia si aliqui nõ Reges præficerentur exercitibus, desiderio exaltationis suæ ad maiora pugnarent acriter, quod non facerent reges, qui non expectabãt aliqua maiora propter hoc, ꝙ erãt in culmine honoris. *Et instaura numerum militum, qui ceciderunt de tuis.* Scilicet, Fac numerum æqualem militum, vt fuit in priori bello, ponendo alios milites pro illis, qui occisi sunt ab Israelitis. *Et equos secundum equos pristinos.* Scilicet, Pone tot equos in exercitu, quot fuerũt prius. Nam aliqui de equis occisi fuerunt in bello, alij vero ab Israelitis capti sunt, & suppleuit numerum illorum nunc Benadad. *Et currus secundum currus quos ante habuisti.* Scilicet, Pone tot currus, quot habuisti in præcedenti bello. nam aliqui de curribus capti fuerant ab Israelitis in fuga: eo ꝙ currus non poterant æque velociter fugere, sicut equites. *Et pugnabimus contra eos in campestribus, & videbis, quòd obtinebimus eos.* Scilicet, Pugnabimus in vallibus, vel in locis planis, qui vocantur campestria, & non in montibus, vbi habent potentiam Dij eorum: & tunc videbis in experientia, quòd præualebimus contra eos, quia Dij ipsorum non poterunt adiuuare eos in campestribus. *Credidit consilio eorum & fecit sic.* Scilicet, Ista ratio erat aliqualiter verisimilis secundum positionem Gentilium, & cũ ipse Benadad haberet valde maiorem potestatem, quàm Achab, credidit, ꝙ nõ esset victus ab eo, sed a Dijs eius: & hoc verum erat, quia Deus Achab tradiderat Benadad in manus eius, & tamen non, sicut putabat Benadad, & viri sui, s. ꝙ Deus Israel haberet solum potestatem in montibus: quia cum esset Deus verus, vbiq; potestatem habebat: credens ergo Benadad viris suis, instaurauit exercitum, sicut prius habuerat, vt pugnaret sequenti anno contra Achab. *Igitur postquàm annus transierat.* Scilicet, Postquàm redijt iterum tempus pugnandi, quia quędam tempora sunt inepta ad bellum, sicut hyems. Sic dicitur præcedenti libro, cap. 11. s. Factum est vertente anno, eo tempore quo solent reges ad bella procedere. *Recensuit Benadad Syros.* Scilicet, Cõputauit exercitum suum, reducẽdo ad numerũ æqualem, qui prius fuerat. *Et ascendit in Aphec, vt pugnaret contra Israel.* Aphec est quædam ciuitas in terra Israel, & apud illam ascendit Benadad ad pugnandum, eo ꝙ illa erat in plano, & noluit ire ad pugnandum contra Samariam, vbi prius pugnauerat, quia ibi erant montes, & putabat se superatum fuisse a Dijs mõtium, qui erant Dij Israelitarum, vt patet supra: nunc autem pugnaret in loco plano contra Israelitas.

Aphec q̃ ciuitas sit. Sciendum autem, ꝙ Aphec fuit ciuitas Regalis ante introitum Israelitarum in terram Chanaan, & Rex eius fuit vnus de Regibus occisis per Iosue, & Israelitas, vt patet Iosue 12. Est autem duplex ciuitas Aphec, vna est in sorte Iuda. Iosue 15. Et alia in sorte Aser. Iosue 19. De prima habetur supra 1. libro, cap. 4. Vbi dr̃, ꝙ Philisthim castrametati sunt in Aphec, & Israelitæ iuxta lapidem adiutorij. De hac etiam eodem libro, cap. 29. Scilicet, Congregata sunt agmina Philisthinorum in Aphec. Et patet, ꝙ intelligatur de Aphec terræ Iudæ: quia dicitur ibi, quòd Israel castrametatus est super fontem Iezrael: & tamen Iezrael est ciuitas in sorte Iudæ, Iosue 15. Ista Aphec, de qua hic dicitur, est in sorte Aser. Quod patet, quia Benadad pugnabat nunc contra Regem Israel, & non contra Regem Iuda: ideo locaret castra in terra Israel, & non Iuda. Etiam patet, quia Benadad veniebat contra Israelitas a parte Aquilonari, cum regnum Syriæ sit Aquilonare terræ

A Israel: sors autem Aser, in qua est ciuitas Aphec est satis Aquilonaris in terra decem tribuum, vt patet ex assignatione terminorum suorum. Iosue 19. *Porro filij Israel recensiti sunt.* Achab enim præmonitus fuerat a Propheta, quòd pararet se ad bellum pro sequenti anno: ideo toto illo anno fecit apparatum bellicum, iubendo præsto esse in armis omnes illos, qui designati fuerant ab ipso ad bella, vt quacunque die veniret Benadad, ipsi essent parati ad exeundum ei obuiam. *Et acceptis cibarijs profecti sunt ex aduerso.* Scilicet, Israelitæ fecerunt apparatum cibariorum pro toto exercitu suo: & disposuerunt aliquos ad hoc, ꝙ semper portarent necessaria ad loca castrorum, quandiu duraret bellum. Sic enim dicitur Iudicum 20.

B Quando pugnauerunt vndecim tribus contra vnam, & fecerunt apparatum pro bello, dicentes: Decem viri eligantur de centum ex omnibus tribubus Israel, & centum de mille, & mille de decem millibus, vt comportent exercitui cibaria. *Castraque metati sunt contra eos.* Idest, Fixerunt castra ex aduerso, non formidantes eos, quia Deus eorum poterat in vallibus, & in montibus pugnare. Sciendum, quòd aliquando dicitur castrametor, aris, ita vt sit vnum verbum: aliquando autem declinatur per se metor, aris, & accipitur pro figere, vel locare, & idem significatur vtroque modo. Hic autem sunt duæ partes: quod patet, quia interponitur dictio enclitica: & tamẽ potest dici, quòd sit vnica dictio, & tamen interponitur ibi enclitica per tmesim

C figuram, secũdum quam diuiditur dictio in duas partes, & interponitur aliquid inter vtramq; partem, sicut ponit exemplum Doctrinale in figuris, scilicet,

Est regio Boreæ septem subiecta Trioni.

Cum deberet dicere Septentrioni, quia est vna pars. Sic etiam Græcismus in pronominibus dicit,

Non quòd sim Trisci dictis contrarius ani:

Et deberet dicere Prisciani. Sed ista figura raro venit in vsum, nisi in metro. Hic autem voluit Hieronymus vti ea, dicens: castraque metatus, cum deberet dicere castrametatus. *Quasi duo parui greges caprarum.* Scilicet, Israelitæ videbantur valde pauci, sicut paruus grex caprarum, comparando ad castra Syrorum, quæ repleuerant terram. Et dicitur: quasi duo parui greges,

D quia fortè Israelitæ diuisi erant in duas acies, vel diuiserant castra sua in duobus locis, & videbantur duo greges distincti.

Syri autem repleuerunt terram. Scilicet, Exercitus Benadad, qui erat exercitus Syrorum, repleuit terram præ multitudine nimia. *Et accedens.* Hic ponitur secundum huius partis, in quo victoria ipsi Achab prædicitur. Et hoc fuit, quia licet in anno præcedenti Propheta prædixisset bellum Benadad contra Israel, & confortasset eum, tamen iam transierat annus, & nunc Israelitæ astabant Syris ex opposito, & poterant formidare eos propter multitudinem, ideo Deus misit Prophetam ad confortandum Israelitas.

Et accedens vnus vir Dei, dixit ad Regem Israel. Iste erat

E Propheta, quia Prophetæ vocantur viri Dei, sicut patet de Elia. supra 17. Et credendum est, quòd iste esset Propheta, qui in duabus præcedentibus vicibus venerat ad Regem denunciando ei victoriam. In Hebræo ponitur bis dixit, scilicet. *Et accedens vnus vir Dei, dixit ad Regem Israel, & dixit.* Litera autem nostra posuit solum semel, quia idioma Hebræum est in multis barbaricum, & sæpe superabundat, & sæpe deficit, non curans de superabundãtia Hebraica. Hebræi tamen dicunt, quòd ponitur bis dixit ad significandũ, ꝙ dixit ei duo. Primum fuit id, quod habetur in litera. Secundum fuit, ꝙ Achab non parceret ipsi Benadad, sed occideret eũ. Sed istud fictũ est, de quo infra dicetur: ideo Hieronymus non curauit de illo. *Hæc*

dicit Dominus: Quia dixerunt Syri: Deus montium est Dominus, & non Deus vallium. Ista erat blasphemia magna, quia minuebatur potestas Dei, cum ipse non solum esset Deus montium, sed etiam omnium rerum, quia erat Deus verus omnipotens: & ob hoc in vindictam blasphemiæ tradidit Benadad, & exercitum eius in manus Achab. Vocatur hic Dominus ipse Deus Israel, quia istud erat sibi nomen commune, quasi nomen proprium. Sic dixit Elias, supra 18. Vsquequo claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum. Non dixerunt Syri Dominus est Deus montium, sed Dij montium sunt Dij eorum: quia tamen solus Dominus erat Deus Israel, ista blasphemia erat de eo solo dicta. *Dabo multitudinem omnem hanc grandem in manu tua.* Idest, Faciam, quòd tota ista multitudo, licet sit valde magna, tradatur in manus tuas, ita quòd occidatur a te.

Quomodo Deus multis modis potest tradere hominem in manus alterius. Quæst. XII.

QVAERETVR, quis modus tradendi hanc multitudinem fuerit. Respondendum, quòd Deus multis modis tradere potest hominem in manus hominis: quot enim modis potest velle, tot modis potest efficere. De modis autem pluribus, quibus Deus interdum tradit hominem in potestate hominis, declaratum est satis supra 1. libro, cap. 33. Dicendum autem, quòd in isto bello fuerunt duo, per quę exercitus Benadad traditus fuit in manus Achab. Primum fuit, quòd Israelitæ occiderunt centum millia peditum in die vna. Secundum fuit, quòd Dominus diruit muros vrbis Aphec, super vigintiseptem millia virorum Benadad. De primo dicendum, quòd Deus potuit tradere illos cētū millia in manu Achab imprimendo timorem cordibus eorum, ita vt non possent consistere coram Israelitis, sed fugerent, & in fuga occiderent eos Israelitæ. Sic enim Deus dixerat Israelitis. Exodi 23. Scilicet, Terrorem meum mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum, ad quem ingredieris, cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam. Sic etiam erat de ipsis Israelitis, quando mali erant: quia Deus incutiebat timorem cordibus eorum, vt fugerent nullo persequente, & si boni essent, centum de eis fugarent decem millia. Leuit. 26. & Deuteron. 28. & 32. Alio modo poterat hoc esse, scilicet, quòd Deus daret vires Israelitis magnas nimis, ad hoc quòd quamquam Syri fortiter pugnarent, Israelitæ præualerent viribus contra eos. Simile patet Deuteronom. 8. Scilicet, Ne dicas in corde tuo: Fortitudo mea, & robur manus meæ hæc omnia mihi præstiterunt, sed recorderis Domini Dei tui, quòd ipse tibi vires præbuerit, vt impleret pactum suum. Vel poterat hoc esse, scilicet, quòd Deus auferret Syris vires ad pugnam, & animositatem, & dato, quòd Israelitæ non haberent maiores vires, quàm prius, faciliter poterant præualere contra Syros. Secūdum fuit, quòd corruerunt muri vrbis super vigintiseptem millia virorum Benadad, & perierunt. Istud autem factum est opere Dei, Israelitis nihil agentibus, quamquam de hoc, qualiter factum sit, infra dicetur: ideo vtroque modo istorum Deus tradidit viros Benadad in manus Achab, licet diuersimode. *Et scietis, quia ego sum Dominus.* Idest, Per hoc cognoscetis, quòd ego vere sim Deus, qui possum dare victoriam, quibus voluero: nam in quolibet miraculo ostenditur potestas Dei. *Dirigebant septem diebus ex aduerso hi, atque illi acies.* Scilicet, Postquàm collocata sunt castra Syrorum, & Hebræorum, dirigebant quotidie Israelitæ acies contra Syros, & Syri dirigebant

F contra Israelitas, & hoc durauit septem diebus, tamen in his non fuit commissum bellum ex vtraque parte, sed solum dirigebantur acies ad instruendum milites in bello. Sic enim omnes gentes faciunt, quando pugnare debent: exercitant enim se in acie, vt postea conuenienter pugnent, quando oportuerit. *Septima autem die commissum est bellum.* Tunc enim conuenerunt acies vtrinque ad pugnandum. *Percusseruntque filij Israel de Syris centum millia peditum in die vna.* Scilicet, In septima die, quæ fuit principium belli, & in ipsa cōsummatum est bellum, perierunt centum millia peditum de Syris. Vocantur autem pedites, quia forte equites, & qui erant in curribus, fugerunt: & sic de equitibus, & de pugnantibus in curribus, nul- G lus tunc occisus est. Vel potest dici, quòd accipiuntur large pedites pro quibuscunque pugnatoribus: & hoc quia satis verisimile est, quòd aliqui de equitibus, & de pugnantibus in curribus, occisi fuerint. *Fugerunt autem qui remanserant in Aphec ciuitatem.* Postquàm occisi sunt vsque ad centum millia de exercitu Benadad, reliqui non ausi sunt expectare, credentes se non posse sustinere impetum Israelitarum: ideo fugerunt in ciuitatem Aphec, quæ propinqua erat: quia vt supra dicitur apud eam castrametatus fuerat Benadad.

Quomodo Benadad, & sui potuerunt fugere in Aphec, cum ista ciuitas esset de Israel. Quæst. XIII.

H QVAERETVR, quomodo Benadad, & viri sui potuerunt fugere in Aphec, quia ista ciuitas erat de terra Israel, cum esset in sorte Aser. Iosue 19. Aliquis dicet, ꝙ quamquam esset in sorte Aser, tamen nunquàm possessa fuerat ab Israelitis, sed tenuerant eam Syri, sicut Philisthini tenebant multas ciuitates, quæ erant de terra Israel, & illæ distribuuntur in sorte Iuda. Iosue 15. Nam Deus dixit, quòd dato, quòd terra nondum esset capta de manibus hostium, diuideretur tota per sortes. Iosue 13. Et sic postea fuerunt quædam loca descripta in sortibus aliquarum tribuum, quæ nunquàm prouenerunt eis: & sic forte esset de vrbe Aphec. Dicendum, ꝙ non stat, quia Israelitę non tenebant aliquam terram, I quæ pertineret ad Syros, cum solum acceperint terram Chanaan: & sic necesse erat Aphec esse de terra Chanaan: ideo non poterat isto modo teneri a Benadad. Sed dicendum, quòd Benadad, & prædecessores sui erant Reges potentes valde, & acceperant aliquas vrbes de terra Israel, inter quas erat Aphec, cum esset propinqua terræ suæ, ideo locauit castra apud illam, & quando victus est fugit ad illam, tanquam ad regnum suum. De hoc patet infra in litera, cum dixit Benadad ad Achab: Ciuitates, quas tulit pater meus a patre tuo, reddam: esset ergo ista vna de illis. *Et cecidit murus super vigintiseptem millia hominum, qui remanserant.* Scilicet, Occisis centum millibus de exercitu Benadad solum manserunt vigintiK septem millia, aut parum plus: & omnes isti confugerunt in Aphec, vt euaderent ibi, quousque Benadad congregaret maiorem exercitum contra Achab: & cum ibi manerent cecidit murus, & occidit illos omnes.

Murus Aphec, quomodo cecidit. Quæst. XIIII.

QVAERETVR, quomodo ceciderit murus ad occidendum omnes istos vigintiseptem millia. Respōdet Nicolaus, ꝙ postq̄ fugit Benadad in Aphec volens ibi liberari de manu Achab, voluit muros vrbis fortificare, & dū sic mouerētur aliqui lapides

pides ad fortificandum muros corruerunt. Sed istud non est verisimile: nam dato, quòd viri Benadad volentes reficere aliquam partem murorum, præter intentionem facerent illam cadere, tamen non est verisimile, ꝙ omnes muri vrbis caderent, vel tanta pars, q̃ posset occidere vigintiseptem millia hominum. Dicendum ergo, ꝙ muri vrbis oẽs corruerunt, vel maior pars eorũ, ad hoc ꝙ posset occidere vigintiseptem millia hominum. Istud autem potuit accidere casu, s. quia sicut corruunt alia ędificia, potuerunt cadere muri, q̃a ruinosi essent. Sed istud non est verisimile, quia dato, ꝙ accideret aliquam partem murorum cadere, non accideret totum murum cadere, vel fere totum, ad hoc quòd posset occidere vigintiseptem millia hominum. Etiam quia si muri a casu corruerent, essent iam dispositi ad cadendum: & tunc non applicaret totus exercitus ad locum, in quo posset cadere murus super eos, sed fugerent inde. Dicendum igitur, quòd fortè corruit murus, quia omnes viri Benadad ascenderunt super murum, & tunc pondere, & motu eorum corruit. Istud quamquam possit stare, tamen non est verisimile, quòd a casu venerit: scilicet, quòd propter solum motum virorum, & pondus muri corruerint: q̃a tunc essent valde dispositi ad cadendum, & sic non esset verisimile, quòd viri Benadad ascenderent super tales muros. Dicendum igitur secundum veritatem, quòd muri vrbis Aphec erant satis fortes, de quibus nullus præsumebat, quòd faciliter cadere possent: ideo quando Benadad ingressus est vrbem, Achab cum Israelitis oppugnabat vrbem, vt caperet eam: tunc omnes viri Benadad vigintiseptem millia ascenderunt super muros ad omnem partem vrbis, vt defenderẽt eã, ne irrumperetur ab exercitu Achab: & tunc Deus volens facere vindictam super viros Benadad, subito prostrauit omnes muros vrbis per circuitum, & corruerunt omnes viri Benadad, qui supra erant, & mortui sunt. Sic enim Deus miraculosè fecit, vt muri Iericho subito caderent per totum gyrum, nemine impellente eos, & tamen prius non erant rupti, nec ad cadendum faciles. Iosue 6. *Porro Benadad fugiens, ingressus est ciuitatem.* Ista est recapitulatio: nam certum est, quòd prius introiuit Benadad in vrbem cum viris suis, quàm caderet murus super eos. Etiam patet, quia supra dicitur: Fugerunt qui remanserant in Aphec ciuitatem, sed fit hic repetitio ad addendum. *In cubiculum quod erat intra cubiculum.* Idest, Latuit Benadad in vno cubiculo secretissimo, quod erat intra aliud cubiculum, ita vt vix posset ibi reperiri. Ioseph 8. Antiquitatum, dicit, ꝙ introiuit Benadad cum paucis de amicis suis in locum subterraneum. *Dixerunt ei serui sui.* Hic ponitur tertium huius partis, in quo Achab victoria a Deo concessa abutitur, non occidendo Benadad, quem occidere debuerat. Et dicitur. *Dixerunt ei serui sui.* Idest, Isti erant aliqui pauci, qui latuerant cum Benadad in secreto cubiculo, putantes quòd ibi possent euadere manum Achab: postea autem deliberauerunt ire ad Achab, petentes misericordiam pro Benadad. Nam putauerunt, quòd si manerent ibi, Achab inquireret totã vrbem, & inueniret Benadad latentem in cubiculo, & occideret eum: melius ergo erat, ꝙ serui eius irent ad implorandum clementiam Achab, cum de hac confiderent. *Ecce audiuimus, quòd Reges domus Israel clementes sint.* Istud dicebant serui Benadad ad ostendendum, ꝙ expediebat, ꝙ irent ad petendum clementiam Achab pro Benadad. & si fortè putarent, quòd Achab erat durus, non exiuissent ad eum inquirẽtes mortem certissimam, sed potius manentes in occulto, expectarent mortem dubiam, vel salutem. Audierant tamen isti, ꝙ reges Israel consueuerant esse clementes erga hostes, postquàm superabant

A bant eos; ideo voluerunt illuc ire. *Ponamus itaque saccos in lumbis nostris, & funiculos in capitibus nostris.* Iste erat habitus miserorum, & per hoc volebant ostendere se tales, de quibus misericordia haberi deberet. *Et egrediamur ad Regem Israel, forsitan saluabit animas nostras.* Scilicet, Quia hic manentes mortem expectamus, egrediamur ad Regem, & quia clemens est, forsitan saluabit animas nostras, idest, non occidet nos. *Accinxerunt ergo saccis lumbos suos, & posuerunt funiculos in capitibus suis.* Deposuerunt enim vestes bellicas, vt iam non viderentur hostes, nec pugnare volentes, sed miserabiles subiecti veniam petentes. *Veneruntque ad Regem Israel.* Non venit Benadad cum istis, sed soli serui eius: ipse vero mansit in occulto, B quousque sciret, quid agere disponeret Achab de eo. *Et dixerunt: Seruus tuus Benadad dicit: Viuat, oro te, anima mea.* Scilicet, Venerunt tanquàm nuncij Benadad, qui dicebat: Viuat, oro te, anima mea, idest, oro te, ne occidas me, sed impone mihi, quodcunque tributum, aut seruitij genus volueris. Vocauit se Benadad seruum, quia iam propriè seruus erat, cum esset in potestate hostis sui, & caperetur in bello. *Et ille ait: Si adhuc viuit, frater meus est.* Putabat Achab, quòd mortuus erat Benadad, cum cæteris corruentibus muris super eos: & quia serui eius dixerant: Hæc dicit seruus tuus Benadad: respondit Achab: Si adhuc viuit, frater meus est, idest, ego nolo habere eum in seruum, sicut vos dicitis, sed volo C habere in fratrem, si viuus est. *Quod acceperunt viri pro omine.* Idest, Serui Benadad acceperunt verbum Achab pro omine, idest, pro augurio. *Et festinantes rapuerunt verbum ex ore eius, atque dixerunt: Frater tuus Benadad.* Idest, Cum Achab dixit: Si adhuc viuit, frater meus est, acceperunt serui Benadad pro bono augurio, & festinantes rapuerunt istud verbum ex ore eius, scilicet, antequàm aliquid aliud Rex diceret, viri isti rapuerunt ex ore eius istud verbum, Frater. *Et dixerunt: Frater tuus Benadad.* Scilicet, Frater tuus Benadad mittit ad dicendum hoc.

Omen quid sit. Et quomodo serui Benadad acceperunt augurium a Rege Achab. Quæst. XV.

D QVÆRETVR, quid sit omen, vel quomodo acceptum est hic verbum istud pro omine. Respondendum, ꝙ omen est quædam species superstitionis, vel augurij ex verbis impertinentibus aliorum, ad nostram intentionem reducta. Vocatur enim species superstitionis, quia omnes tales obseruationes sunt inutiles, & introductæ ex quadam vanitate, cum nihil habeant efficere, vel significare de eis, ad quæ nos illa adducimus. Sic enim augurium consideratur in motu auium, vel cantu, ad cognoscendum ex hoc humanos euentus, & superstitiosum est. Sic etiam cõsiderare sternutationes, quòd aliquid significent, ridiculum est, nisi fortè in E infirmis: quia sternutatio in eis bonum signum est, s. quòd natura potens est, & confortata super morbum, cum possit explere ventositatem titillantem cerebrũ in menynga, sed reducẽdo sternutationes nostras, vel aliorum ad significandum aliquid de rebus, quæ nobis eueniunt, omnino vanum est, atque ridiculum. Sic omen est superstitio in verbis, scilicet, quando aliquis ex verbis, quæ alius a casu, & extra causam nostram dicit, iudicamus bonum, vel malum in eo, quod cogitamus: Vtpote si quis apud se cogitet de matrimonio contrahendo, & dum cogitat, audit aliquem loquentem a longe cum aliquo alio non erit, vel non stabit, iudicat ex hoc, quòd non fiet matrimonium, de quo cogitat, vel si fiat, quòd non permanebit.

nebit. Sic e contrario, si audierit alium dicentem bonũ est, vel nunc fiet, vel semp manet, credit fęliciter euenturum in eo, quod cogitat: & sic de omnibus alijs, quę cogitamus. Solent enim multi superstitiosi, quando aliqd cogitant ad agendũ, vel non agendum, auscultare quid alij loquantur, dum ipsi hæc cogitant, & secundum prospera, vel aduersa, quæ audiunt alios loquentes, sic in rebus suis iudicãt euenturum. Istud obseruatum fuit multum apud antiquos. Nã Valerius Maximus lib. 1. De ominibus dicit, ꝙ omen apud antiquos pro religione habitum est, & ponit exemplum de Romanis, cum vellent condere vrbem, nesciẽtes vbi fundarent sedes, acceperũt certitudinem ex omine: Nam quodam vexillifero præcedente alios, ad aliquid aliud agendum, dixit: Hic stemus, & ipse non loquebatur de fundatione vrbis, sed de aliquo alio, & acceptũ est verbũ pro omine, & ibi fundatæ fuerunt sedes Romanæ vrbis. Ad secundam particulam quæstionis dicẽdum, ꝙ viri Benadad acceperunt verbũ Achab pro omine, i. pro bono augurio, s. qa ipsi cogitabant intra se de statu Benadad, an bonum, vel malum ei futurum esset: Achab autem dixit tunc: Si adhuc viuit, frater meus est: nomen fraternitatis est prosperũ, quia signat magnã propinquitatem sanguinis, & dilectionem, ideo serui Benadad putauerunt, ꝙ prospere euenturũ esset de statu Benadad, de quo ipsi tunc cogitabant, & quãtum ad hoc fuit illud verbum omen. Cum autem dr̃, ꝙ rapuerunt viri verbum ex ore eius, & dixerunt: Frater tuus Benadad, potest dupliciter intelligi. Vno modo, ꝙ ipsi dicerãt verbum illud prosperũ, i. frater tuus Benadad, & per hoc confortaretur omen bonum. Nã sicut superstitionem istam putabant esse alicuius efficaciæ, cum nullius esset, s. ꝙ aliquis prospera, vel aduersa diceret, dum ipse aliquid cogitabat: ita ꝙ ipse cogitans verba illa prospera repeteret, putabatur esse ad confortandum bonum omen. Aliter potest dici, ꝙ hoc fecerunt serui Benadad ad hoc, ꝙ Achab non retrocederet in verbis suis: nam ipse dixerat semel: Si adhuc viuit, frater meus est, in quo significabatur, quòd volebat propitiari ei, ideo vt nõ retrocederet loquendo aliqua dura contra eum, dixerunt etiam ipsi: Frater tuus Benadad. Sed primum verius est, quia isti viri totaliter respiciebant ad auguria, cum dicatur, quòd acceperunt verbum pro omine. *Et dixit eis: Ite, & educite eum.* Dixerunt serui Benadad, quòd viuebat: & tunc Achab iussit eum adduci ad se, & voluit eum honorare. *Egressus est ergo ad eum Benadad.* Scilicet, Egressus est de cubiculo occultissimo in quo latebat, præstita securitate. *Et leuauit eum in currum suum.* Erat Benadad Rex potens, & inciderat in hanc calamitatem, ideo Achab, cum misereretur eius, eleuauit eum ad currum suum, vt essent ambo reges in eodem curru. Et in hoc clemens valde erat Achab: quia hostem suum pertinacem in seruum captum in curru suo sedere fecit. *Qui dixit ei.* Scilicet, Benadad locutus est ad Achab. Nam licet haberet eum in curru suo, nondum dimittebat, quòd iret in terram suam: ideo Benadad promisit multa regi Achab, vt dimitteret eũ. *Ciuitates, quas tulit pater meus a patre tuo, reddam.* Pater istius Benadad fuit rex potens, sicut iste Benadad, & regnauit dum regnauit Amri pater Achab in Israel, & ille tulit violenter aliquas de ciuitatibus Israelitarum, & Amri non poterat illas recuperare, de quibus fuit vna Aphec, cuius muri nunc corruerunt, vt supra dictum est: omnes illas ciuitates volebat nunc Benadad dare Achab, vt dimitteret eum ire in terram suam. Sciendum, quòd pater istius Benadad vocabatur etiam Benadad. Quod patet, quia tempore Baasa dominabatur in Damasco Benadad filius Tabremon filij Hezion, supra 15. Et tamen post mortem Baasa, quasi duobus annis, cœpit regnare Amri pater Achab, vt patet supra 16. Ideo ille Benadad esset pater, vel auus istius Benadad: & non fuit iste Benadad filius Tabremon, de quo dicitur supra 16. Quia ille regnare cœpit, antequàm regnaret Amri pater Achab: & tamen pater istius Benadad, & pater Achab regnauerunt simul, cum vnus ab alio tolleret ciuitates. *Et plateas fac tibi in Damasco, sicut fecit pater meus in Samaria.* Istæ plateæ erant aliqua ædificia pulchra, velut vult Historia Scholastica. Plateæ erant loca ampla, & vacua, vbi erat forum rerum venalium: & iura, quæ proueniebant de rebus ibi venditis, erant pro illo, cuius erant plateæ. Sic enim Amri pater Achab condiderat Samariam, quæ erat metropolis regni sui, supra 16. Benadad verò pater istius Benadad sæpe in bello superauerat eum, & abstulerat ei ciuitates multas, vt patet supra: & insuper in signum subiectionis fecit sibi plateas in Samaria, vt inde perciperet iura rerum venalium: nunc autem cum Achab accepisset in bello Benadad, profitebatur se Benadad subiectum eius, & volebat ei reddere ciuitates, quas pater eius acceperat de terra Israel, & etiam volebat, quòd haberet iura rerum venalium in Damasco: nam Damascus erat ciuitas præcipua in Syria. Isaiæ 7. Et in signum subiectionis constituebãtur magis in ciuitate illa, quàm in alia de ciuitatibus regni. *Et ego fœderatus recedam a te.* Idest, Faciam tibi fœdus de obseruando ista, quæ dixi, & si aliqua alia mihi imposueris, vt dimittas me recedere in terram meam. *Pepigit ergo fœdus, & dimisit eum.* Scilicet, Pepigit fœdus, quòd restitueret ciuitates, & quòd faceret plateas in Damasco. Ista tamen non dicebat Benadad animo seruandi illa, sed solum vt effugere posset manus Achab, & postea nihil seruaret. Patet hoc, quia promisit ei dare omnes ciuitates, quas acceperat pater suus de manu Israel, & tamẽ non reddidit: quia Ramoth Galaad erat vna de istis, & tamen non reddidit eam, sed propter illam pugnauit postea Achab cum Benadad. infra 22. Scilicet, Ignoratis, quòd nostra sit Ramoth Galaad, & negligimus eam tollere de manu regis Syriæ? Et in illo bello mortuus est Achab.

Plateæ quid.

An Achab peccauerit non occidendo Benadad. Quæst. XVI.

QVAERETVR, an peccauerit Achab dimittendo recedere Benadad, cùm potuisset eum occidere. Hebræi dicunt, quòd sic: quia Deus iusserat ipsi Achab, ꝙ occideret Benadad, nec parceret ei: ideo contra præceptum Dei dando ei vitam, peccatum erat. Item Benadad dixerat magnam blasphemiam contra Deum, & etiam serui sui, scilicet, quòd Deus Israel erat Deus montium, & non vallium, nec aliarum rerum, ideo pro hoc debebat occidi Benadad, & deleri populus suus. Sed dicendũ, quòd istud non videtur verum: scilicet, quòd Deus iusserit Achab, ne parceret Benadad: quia litera solum exprimit, quòd haberet Achab victoriam de Benadad. Item patet, quia si Deus istud dixisset Achab per Prophetam, sciret Achab, quòd Benadad venturus esset ad manus eius viuens, ita quòd in potestate sua esset occidere eum, vel non: & tamen quando venerunt serui Benadad implorãtes clemẽtiam Achab pro eo, dixit Achab: Si adhuc viuit, frater meus est, & sic nesciebat an viueret, si tamẽ Deus ei dixisset, ꝙ nõ parceret ei, adhuc sciret eum deuenturum in manus suas: ergo non dixerat ei aliquid tale. Item cum dicitur, quòd propter blasphemiam mortem merebatur Benadad. Dicendum, istud falsum esse: nam Benadad nõ dixit istud, sed serui sui: ipse autem credidit solum.

Item

Item dato, quòd ipse dixisset istud, poterat stare, quòd non peccaret: nam licet omnes gentes tenerentur credere, esse vnum verum Deum: tamen non tenebantur credere, q̃ ille erat Deus, quem colebant Hebræi, quousque constaret eis per manifesta miracula, & fortè Benadad non viderat aliquod istorũ, ideo poterat dicere, quòd Deus Hebræorum erat, sicut cęteri Dij æstimati a Gentibus: & q̃a Gentes putabant quosdam esse Deos montium, alios vallium, & sic de alijs partitionibus supra positis, poterat ęstimare Benadad, non esse Deum Hebræorum excellẽtiorem alijs Dijs. Item non peccauit Achab, dimittendo Benadad contra legem, sicut quando Israelitæ poterant occidere Chananæos, & non occidebant: nam tenebantur illos occidere, & non poterant componere cum eis aliqua fœdera. Deuteronom. 20. Benadad autem non erat Chananæus, sed Syrus: ideo non faciebat contra legẽ, dimittendo eum viuere.

Dicendum tamen, quòd Achab habuit se imprudenter valde, dimittendo Benadad viuum recedere in terram suam. Primò, quia non suscipiebat ab eo cautionem sufficientem de eo, quod promittebat, scilicet, de restituendis ciuitatibus, & de faciendis plateis in Damasco: nam mox vt recessit Benadad non seruauit aliquid istorum. Quod patet, quia tenebatur ei restituere omnes vrbes, quas abstulerat pater eius de terra Israel, & tamen non restituit, quia postea iuit ad bellum Achab contra Benadad pro Ramoth Galaad, infra 22. Et istam tenebat Benadad. Secundò habuit se imprudenter Achab, quia dimisit viuere Benadad: nam ille persecutus fuerat Israelitas valde, & non destitit persequi, quandiu potuit, & licet semel victus fuisset, demum instaurauit bellum: & sic credere debebat Achab, quòd si nunc dimitteret Benadad, quòd etiam ille non quiesceret, sed rursus pugnaret contra Israel: debuit ergo eum occidere, vt quietus esset a bellis eius. Tertiò videtur peccasse Achab, quia Deus dederat ei miraculosè istas duas victorias de Benadad, & nõ dabat illas ad hoc, quòd Achab dimitteret eum viuum, tanquàm in potestate sua fuisset capere eum in bello, & quòd ex clementia dimitteret eum: sed ad hoc, quòd liberaretur Israel a persecutione Benadad occidendo eũ, ideo nõ occidendo abusus est Achab victoria a Deo data, & in hoc peccauit. Patet hoc, quia Propheta venit ad eum, dicens, quòd Deus daret eum, & populum suum loco Benadad, & populi sui, scilicet, quia tradiderat eum Deus in manus eius, & abire permisit.

Abuti victoria, peccatũ est.

Syri an peccauerint dicendo Deum Israelitarum esse Deum montium. Quæst. XVII.

QVAERETVR vlterius, quomodo dicitur supra, quòd ex eo quòd dixerunt Syri, quòd Deus Israel erat Deus montium, & non vallium, traderet eos in manus Achab, nunquid sic peccabant dicendo, quòd erat Deus montium, & nõ vallium. Aliquis dicet, quòd peccauerunt, quia quòd traderentur in manus Achab fuit pœna: non tamen datur pœna, nisi pro peccato: et dicitur, quòd quia dixerunt ista, Deus tradidit eos in manus Achab: ergo videtur, q̃ peccatum fuit dicere ista. Respondendum, quòd Syri poterant peccare, dicendo ista dupliciter, scilicet, quia asserebant esse aliquos Deos vallium, et aliquos montium. Vel quia dicebant de Deo Hebræorum, quòd erat solum Deus montium, et non vallium. De primo dicendum, quòd non solum Syri, sed etiam omnes Gentes peccabant, ponendo hanc varietatem Deorum, quia omnes Gentes tenentur colere vnum Deum, quia naturaliter poterant cognoscere esse

A vnum Deum, vt patet ad Roman. 1. Ideo nunquàm fuerunt excusabiles illi, qui coluerunt multos Deos. Quòd autem ponerent Syri quosdam esse Deos vallium, et quosdam montium, erat tollere vnitatem Deitatis, et veritatem eius: quia non solum Gentiles non confitebantur vnicum Deum, sed etiam in multitudine illa Deorum, non attribuebant alicui veram Deitatem, scilicet, talem qualem nos attribuimus vni vero Deo, quem credimus, et colimus, immo nec tantam perfectionem alicui eorum attribuebant, quantam nos attribuimus alicui sanctorum Angelorum, aut saltem alicui dæmonum, ideo valde peccabant in hoc, Deus tamen non conqueritur, quantum ad hoc de Syris, quia in hoc æqualis querela esset

B contra omnes Gentes, quæ sic opinabantur. Secundum erat, quòd Syri dixerunt de Deo Israel, quòd ipse erat Deus montium, et non vallium. Et de hoc dicendum, quòd poterant ipsi peccare, vel non. Nam licet Deus Hebræorum esset verus Deus, et omnes Gentes tenerentur credere esse vnicum Deum: tamen nõ cogebantur credere illum esse Deum, quem colebant Hebræi, quousque viderent mirabilia infinitæ potestatis, quæ a solo vero Deo fieri possent, sed forte Syri non viderant talia, cùm ipsi non essent de populo Israel, ideo non magis obligarentur credere Deum Israel esse verum Deum, quàm Deum Philisthinorum: Et tunc quamquam dicerent, quòd Deus Israel non erat Deus vallium, idest, non habebat potentiam infinitã, nõ peccarent. Si aũt

C vidissent miracula istius Dei, quæ attestarentur eum vnicum Deum, & potentissimum, & hoc non obstãte, vocarent eum Deum montium, & non vallium, peccabant nimis: non tamen videtur, quòd Syri crediderint Deum Israel esse verum Deum, sed solùm esse Deum montium: quia aliàs quamquam dicerent ad placandum Benadad, quòd Deus Israel erat Deus montium, & ob hoc victus fuerat in montibus ab Hebræis, tamen non auderent instaurare bellum iterum contra Hebræos in vallibus: & tamen instaurauerunt putantes, quòd non superarentur ibi a Deo Israel, & sic non credebant eum esse Deum omnipotentem: & consequenter non peccabant dicentes, quòd erat

D Deus montium, & non vallium. Cùm antem dicitur, quòd propter hoc Deus tradidit Syros in manus Israel. Dicendum, quòd quamquam non peccauissent Syri in hoc, Deus tradebat eos in manus Israel propter hoc, nec est istud inconueniens: quia non tradebat eos propter hoc promeritoriè, sed incitatiuè: & est sensus, quòd dato, quòd Syri non dixissent verba ista, merebantur tradi in manus Israel propter multa peccata, quæ egerant: & tamen Deus fortè non fuerat motus ad tradendum eos nunc in manus Israel, nisi dixissent verbum istud, ideo verum est, quòd Deus tradidit eos propter hoc in manus Israel: licet ipsi nõ mererentur propter hoc tradi in manus Israel, sed propter aliqua alia.

E *Tunc vir.* Positis in superioribus signis celestibus, & victorijs mirabilibus, per quas diuina prouidentia, quantum in se erat conabatur reuocare Achab a malitia, & ille his omnibus abusus est. Hic ponitur contra eum comminatio de malis. Et primò comminatur ei Deus mortem in persona sua, & populi. Secundò in persona sua, & vxoris, et progeniei suæ, sequenti cap. Et dicitur. *Tunc vir quidam de filijs Prophetarum dixit ad socium suum in sermone Domini: Percute me.* Deus dixit cuidam Prophetæ, vt iret ad nunciandũ Achab, quòd tradendus esset ipse, et populus suus, quia dimiserat Benadad recedere: et ad hoc iussit cuidam socio suo, quòd percuteret eum gladio in capite, vel in facie, et ille noluit percutere eum, dixit tamen ei in

sermone

sermone Domini, idest, ex parte Dei, scilicet, quòd Deus reuelasset sibi, quòd ille percuteret eum. *At ille noluit percutere*. Scilicet, Iste, cui Propheta reuelauit, noluit percutere eum, quia visum est sibi durum, quòd percuteret eum. *Cui ait: Quia noluisti audire vocem Domini, ecce recedes a me, & percutiet te leo*. Prænunciauit Propheta mortem isti viro, scilicet, noluisti audire vocem Domini, idest, non obediuisti ei, quia dixeram tibi ex parte Dei, quòd percuteres me, & noluisti, ideo Deus in pœnam tradet te leoni percutiendum. *Cumque paululum recessisset ab eo, inuenit eum leo, atque percussit*. Scilicet, Ille, qui noluit obedire Prophetæ percutiendo eum, recessit ab eo putans nullum malum sibi euenturum, & tamen post paululum inuenit eum leo, & occidit. Accipitur enim percutere pro occidere: sunt autem in terra illa leones multi, & faciliter potuit occurrere leo illi viro: maximè quia Deus pararet illum ad occidendum virum inobedientem, vt compleretur dictum Prophetæ.

Quare iste Propheta voluit, quòd percuteretur ab alio ad prophetandum aliquid Achab. Quæst. XVIII.

QVAERETVR, quare iste Propheta voluit, quòd percuteretur. Respondendum, quòd Deus ei iussit, quòd diceret alicui, vt percuteret eum in capite, vel in vultu. Aliquis autem dicet, quòd fuit ista percussio ad signandum, quòd percuteretur Achab, quia dimisit Benadad viuere. Sic patet de Isaia qui tribus diebus ambulauit nudus, & discalciatus ad significandum captiuitatem trium annorum Aethiopiæ. Isa. 20. Sic etiam Ieremias fecit vincula, & catenas, & portabat in collo suo: & misit ad reges multos ad significandum, quòd captiui ducerentur. Ier. 27. Sed dicendum, quòd non stat, quia Propheta iste non dixit, quòd Achab percutiendus esset, nec per suam percussionem significauit aliquid in Achab, sed solum voluit percuti ad hoc, quòd non cognosceretur ab Achab: nam volebat prænunciare ipsi Achab pœnam futuram, quia dimiserat Benadad, & hoc volebat sub metaphora denunciare: & dum proponeret metaphoram, nolebat cognosci: ideo ad hoc volebat percuti, vt ligaret vultum suum panno, & aspergeret puluere: & sic non putaretur Propheta, & audiret metaphoram eius Achab, & iudicaret de illa. Si autẽ non mutaret sic vultum suum, cognosceretur, & non posset proponere metaphoram, vel non responderet ad eam Achab, quia videret, quòd ad prænunciandum aliquod malum contra eum illa metaphora dicebatur. Et patet hoc, quia postquàm Achab respondit ad metaphoram istius Prophetæ, ipse abstulit velamen, quod prius habebat, & agnitus est, quòd Propheta esset: ideo ad hoc solum fiebat. Sed adhuc dicetur, quòd ad hoc sufficiebat, quòd alio modo velaret vultum suum, vt non cognosceretur a rege, & non oporteret, quòd percuteretur. Respondendum, quòd non poterat conuenienter proponi ista metaphora, nisi Propheta percuteretur, ita vt effunderetur sanguis de capite, aut vultu eius. Nam Propheta accessit ad dicẽdum istam metaphoram regi illico, vt dimisit Benadad, antequam rediret in Samariam. Quod patet, quia infra dicitur, quòd reuersus est furibundus, & audire contemnens in Samariam. Et volebat se simulare iste Propheta virum belli: & ad hoc, quòd metaphora sua esset verisimilis, fecit se percuti in facie, vel capite, ita vt perfunderetur sanguine: & tunc rigato vulnere adhuc apparebat cruor, qui fluxerat de vulnere per faciem, & vestes: & cùm venit ad regem creditum est, quòd vera proponeret, & quòd ipse fuisset percussus in bello. Si autem non esset percussus in

F capite, vel facie, non esset tam verisimile, quòd ipse fuisset in bello. Et quòd plus est, non habuisset causã operiendi vultum suum: sed compelleretur coram rege nudare vultum ad loquendum ei, quia aliàs non vrbaniter staret coram rege: ideo non fuit modus cõueniens ad occultationem suam, nisi quòd percuteretur in capite, & velaret faciem.

Ad quid expediebat, quòd hoc proponeretur in metaphora. Quæst. XIX.

QVAERETVR vlterius, ad quid expediebat, ꝙ proponeretur istud in metaphora, sed clarè denunciaretur, & tunc non oporteret, quòd Pro-
G pheta percuteretur in vultu. Dicendum, quòd si voluisset Propheta istud proponere clarè, sequebantur duo inconuenientia. Primum erat, quòd non impleretur voluntas Dei. Nam non solum Deus volebat sẽtentiare contra Achab, sed quòd ipse contra se sentẽtiaret, vt magis hic conuinceretur: istud autem non poterat esse, nisi proponeretur aliquod factũ in metaphora ipsi Achab, in quo sententiaret: ideo necesse fuit proponi metaphoram. Sic enim fuit de Dauid, cui Nathan Propheta proposuit metaphoram, in qua cum iudicasset Dauid, conuicit se de crimine suo. prçcedenti lib. cap. 12. Secundum inconueniens erat, ꝗa si non proponeret Propheta in metaphora, nec mutaret vultum suum coram Achab, non audiret eum
H Achab, sciens quòd aliquod malum vellet dicere. Sic patet: nam postquam sententiauit contra se Achab, & Propheta reuelauit vultum suũ, noluit audire Achab ea, quæ postea dicebat, sed furibundus, & audire contemnens, venit in Samariam. Aliter etiam dici posset, quòd Deus fecit hoc ad incitandum ipsum Achab ad pœnitẽtiam de malo, quod egerat. Fortius enim moueretur ad dolendum, postq̃ ipse se cõdemnaret iudicio suo, quàm cùm solus Deus eum condemnaret, & sic doleret, & remitteretur ei, quod prænunciabatur. Sic fuit in Dauid, cum proposita metaphora ipse se condemnauit ignorans, & declarata illa doluit, & Deus transtulit pœnam ab eo. præcedenti lib. cap. 12. Melius ergo erat pro ipso Achab, sic proponi, q̃ aliter.

I *Quomodo Deus iubebat, quòd percuteretur Propheta ab aliquo. Quæst. XX.*

QVAERETVR vlterius, quomodo Deus iubebat, ꝙ percuteretur iste Propheta, quia ille, qui percuteret eum, ab intentione putaret modicum percutere, & occideret eum, vel faceret, quòd non posset loqui, aut ire coram Achab ad proponendum hæc. Dicendum, quòd verum est, quòd non est in potestate hominis vulnerantis multum, aut parum vulnerare, maximè si in loco periculoso percutit, sicut in facie, vel capite. Hic tamen non erat aliquod periculum percussionis, quia siue aliquis dure, siue
K blande percuteret, non poterat multum nocere, eo quòd ista percussio fiebat voluntate Dei, ad hoc quòd Propheta posset vultum suum rationabiliter occultare, ideo tantum solum noceret, quantum Deus vellet, & sufficeret ad hanc occultationem. Immo si ille, qui percuteret Prophetam, vellet malitiose eum percutere durissime ad occidendum, adhuc non posset nocere ei nimis: sed solum esset tantum vulnus, quantum sufficeret ad aliquantam effusionem sanguinis, vt videretur ille percussus in bello, & tamen non sequeretur inde mors, nec periculum aliquod, nec præstaretur impedimentum ad loquendum, aut gradiendum, & sic quicunque percuteret eum, poterat secure percutere, siue multum, siue modicum percuteret,

quod

quòd non sequeretur mors ex tali percussione. Considerandum etiam, quòd Deus iussit Prophetam percuti, & quòd alius percuteret eum ad probandum obedientiam, tam in percutiente, quàm in percusso, & non ad necessitatem: quia poterat Deus immutare vultum Prophetæ, ita vt nullo modo cognosceret eum Achab esse Prophetam, & posset proponere metaphoram nō vulneratus, nec operta facie. Etiam poterat, si volebat, quòd vultus eius appareret cruentus, & laceratus, ostendere multum sanguinem in facie eius, & vestibus, & vulnera magna: & tamen, quòd nihil esset horum, sed sola effigies. Etiam poterat vera vulnera, & sanguinis effusionem facere in Propheta, nullo homine percutiente ipsum, & Deus hoc faceret Propheta non dolente, nec sentiente: Deus tamen vult se esse dominum omnium rerum, & quòd vtitur eis ad placitum suum: ideo licet non esset necessitas aliqua, quæ non posset aliter suppleri, voluit quòd Propheta percuteretur, ad hoc quòd ostenderetur magna obedientia Prophetæ sponte se tradentis, vt vulneraretur: immo petentis, & iubentis ex parte Dei, quòd vulneraretur. Etiam vt ostenderetur obedientia eius, qui vulneraret Prophetam propter mandatū Dei: & ista proficerent nimis ad doctrinam obedientiæ nostræ. Vnde licet non fuit necessaria ista percussio ad id, quod Deus volebat, scilicet, quòd non cognosceretur Propheta: fuit tamen necessaria ad hoc, quòd doctrina obediendi Deo vsque ad mortem nobis traderetur: & ob hoc scriptum fuit istud, vt esset nobis exemplum obedientiæ magnæ ad Deum, & ad eos, qui loquuntur ex parte Dei. Credendum etiam, quòd quamquam istud vulnus Prophetæ paruum esset, ita vt ipse posset loqui corā Achab, & ire ad eum, & ob hoc posset naturaliter cito curari, tamen quòd Deus supernaturaliter illico curauerit, ita vt nec dimitteret cicatricē vulneris: & hoc vt ostenderet quanti meriti obedientia erat.

Exemplū obedientia.

An vir, qui noluit percutere Prophetam, peccauerit. Quæst. XXI.

QVAERETVR vlterius, an peccauerit vir ille, qui noluit percutere Prophetam. Aliquis dicet, quòd non, quia non tenebatur credere ei, cùm mala iuberet: ideo nec percutere debebat eum. Patet hoc, Deuter. 13. In contrarium videtur, quòd peccauerit, quia Propheta dixit illi viro ex parte Dei, quòd percuteret eum: & tamen mandato Dei semper obediendum est: ideo videtur, quòd peccauerit. Item patet, quia Propheta dixit isti viro, quòd quia fuerat inobediens verbo Domini, percuteret eum leo: & tamen non percuteret eum, si non peccasset in hoc. Item patet, quia dicitur hic, quòd mox vt recessit ille vir a Propheta, inuenit eum leo, & percussit. Respondendum, quòd iste vir peccauit, quia noluit obedire verbo Domini. Dicendum tamen, quòd non tenebatur ille percutere Prophetam, nisi Propheta præmitteret aliqua, per quæ teneretur credere ille vir, quod Deus dicebat. Primum erat, quòd ille Propheta diceret, quòd Deus iubebat hoc: alioquin dato, quòd esset Propheta, nemo tenebatur ei obedire in illis, quæ diceret. Istud autem fecit Propheta: quia dicitur hic, quòd dixit ei in sermone Domini: Percute me, idest, dixit ei ex parte Dei, percute me. Secundum erat, quòd constaret istum esse Prophetam: alioquin non tenebatur ei credere, & ad hoc debebat Propheta ille præmittere aliquod signum, si dubitaret ille, cui iubebat hoc, eum esse Prophetam. Item dato, quòd cognosceret illum esse Prophetam, non tenebatur ei credere, nisi probaret, quòd istud quod nunc

A dicebat, prophetice dicebat: nam Prophetæ non habebant semper spiritum propheticum: & aliquando vt fallerent alios, poterant dicere Deum aliqua dixisse, quæ non dixerat: ideo non sufficiebat semel probare se esse Prophetam: sed in quolibet actu prophetandi debebat hoc probare, si peteretur. De istis duobus non apparet, an Propheta iste probauerit illa: ideo non constat, quòd teneretur ei credere ille vir, cui dixit, Percute me. Dicendum tamen est, quòd ille vir habuit ista pro per se notis: & quamquam aliquis dubitaret de eis, ipse non dubitauit, nec propter hoc cessauit percutere, sed quia noluit: ideo fuit verè inobediens. Vnde Propheta non dixit ei, quia non credidisti verbo Domini, percutiet te leo, sed quia inobediens

B fuisti sermoni Domini. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd quando aliquis Propheta prænunciabat quidquam, & probabat illud per aliquod miraculum, tenebatur populus credere. Deuter. 13. & 18. Si tamen postquam Propheta præmitteret signum, diceret vadamus, & colamus Deos alienos, non erat credendum sibi, sed lapidandus erat. Deuter. 13. Istud autem erat, quia Propheta sufficienter probabat per miraculum se esse Prophetam, & tamen Deus permittebat ad tentandum, & experiendum fidem Israelitarum, quòd Propheta ille mentiretur. Si autem obiiciatur, quòd Deus erat testis falsitatis. Responsum est ad hoc Deuter. 13. & 18. & tamen non erat hic sic: quia percutere Prophetam, non erat aliquod per se

C malū, sicut colere idola. Nam id, quod aliquo modo potest esse bonum, nō est per se malum strictè loquēdo: & tamen percutere Prophetam, poterat esse bonum ex mandato Dei: colere autem idola nullo modo potest esse bonum, ideo quamquam Propheta præmittat signa, non est credendum ei, si dicat vadamus, & colamus Deos alienos: & tamen credendum est si dicat, percute me vel percute illum. *Sed & alterum inueniens virum dixit ad eum: Percute me.* Intelligendum est, quòd dixerit ei ex parte Dei, alioquin non percuteret ipsum. *Qui percussit eum, & vulnerauit.* Scilicet, Percussit in capite, & fecit vulnus, de quo sanguis fluebat: & tamen non fuit vulnus magnum, quia Propheta potuit ambulare, & loqui, nec fuit impeditus

D per hoc ab aliqua operatione. *Abijt ergo Propheta, & occurrit regi in via.* Istud fuit quando dimisit Achab ipsum Benadad, & incipiebat venire de vrbe Aphec in Samariam: nam nondum venerat in domum suam in Samariam, quando locutus est Propheta ad eum: cum infra dicatur, quòd furibundus, & audire contemnens, venit in domum suam. *Et mutauit aspersione pulueris os, & oculos suos.* Scilicet, Posuit puluerem super faciem suam, & super oculos, vt non cognosceretur. Ad istud enim fuerat vulnus inflictum, vt occasione eius mutaret faciem suam, & non cognosceretur. In Hebræo dicitur. *Mutauit panno os, & oculos suos.* Scilicet, Alligauit pannum super faciem suam, & super oculos. Et istud videtur rationabilius, quia

E vulnus magis ligandum erat panno, quàm aspergendum puluere. Etiam, quia minus cognosceretur, cum operiret vultum suum panno, quàm cum aspergeret puluere. Satis tamen potest dici, quòd aspersserat puluerem super faciem suam, vtpote si vulneratus fuisset in bello, caderet in terram, & tunc aspergeretur puluere: & sic vtrumque esset simul puluis, & pannus super faciem. *Cumque Rex transiret, clamauit ad Regem.* Idest, Cum transiret apud locum, in quo erat Propheta, iter faciens ad veniendum in Samariam. Clamauit autem Propheta, vt exaudiretur a toto populo sententia, quæ proferebatur contra Regem a Deo. Vel forte, quia non poterat Propheta accedere ad Regem, & clamauit a longe, vt audiret.

ret. *Seruus tuus egressus est ad præliandum cominus*. Idest, Ego, qui sum seruus tuus, egressus sum ad præliandū in hoc bello cominus, idest, de prope. scilicet, ad pugnandum in acie, vbi pugnatur de propinquo, quia hostis est apud hostem. *Cumque fugisset vir vnus*. Scilicet, vnus de hostibus fugiebat de bello. *Adduxit eum quidam ad me*. Scilicet, quidam de viris populi huius adduxit eum ad me, quia persecutus fuit fugientem, & comprehendens eum tradidit ipsum mihi in custodiam. *Et ait: Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius*. Scilicet, dedit mihi ad custodiendum, cum ista conditione, quòd si fugeret vir ille, esset anima mea pro anima eius, idest, ego efficerer seruus eius, qui mihi tradiderat illum, sicut ille seruiturus erat, quia captus erat in bello. Vel erit anima tua pro anima eius, idest, occideris tu, sicut ille occidendus erat. Sed primum verius est, quia dicitur hic. Aut argenti talentum appendes: & tamen non bene consonant ista duo, scilicet, quòd occideretur, vel solueret talentum argenti: quia ista duo ponebantur quasi æqualia: & tamen vita hominis liberi non potest æstimari: ideo dicendum, quòd ille qui tradiderat hostem seruandum, tradidit eum tanquam seruum, & si fugeret erat damnum, scilicet, quia perdebatur seruus: ideo tenebatur custos ad damnum resarciendum: & istud poterat dupliciter resarciri. Vno modo tradendo seipsum in seruum pro illo. Alio modo dando pretium, in quo æstimaretur seruus fugitiuus: & hoc intelligit litera, cùm dixit, Erit anima tua pro anima illius, idest, persona tua pro persona illius, scilicet, obligata ad seruitutem. Nam accipitur anima pro persona, sicut cùm dicitur, quòd 70. animæ egressæ sunt de femore Iacob. Exo. 1. & Genes. 47. & tamen ibi non potest accipi nisi pro persona: æstimationem autem pretij ponit, inquantum dicit. *Aut talentum argenti appendes*. Ista erat æstimatio serui fugitiui: ideo nihil differebat dare seruum, vel æstimationem eius. *Dum autem ego turbatus huc illucque me verterem, subito non comparuit*. Scilicet, ego eram turbatus propter vulnus, quod susceperam, & dum conuerterem me ad vnam, & aliam partem subito fugit, quem custodiebam. Est autem ratio ista incompleta, q. d. fugit, quem custodiebam. Quid ergo tenebor facere? nunquid tenebor dare talentum argenti vel ero liber? *Et ait rex Israel ad eum: Hoc est iudicium tuum, quod ipse decreuisti*. Idest, Istud est iudicium, vel sententia, scilicet, quòd tenearis ad illud, quod tu super te statuisti.

Propheta an mentitus sit, dicendo sibi traditum fuisse seruum, cum tamen non sit. Quæst. XXII.

QVAERETVR, an peccauit iste mentiendo, & an fuerit verè mentitus, dicens, quòd traditus fuerat sibi seruus ad custodiendum, cum nihil tale fuisset. Respondendum, quòd non peccauit Propheta, quia Deus ei hoc iussit: exequendo autem mādatum Dei, nemo peccat, Sed tunc manet dubium, quomodo Deus iussit, quòd iste mentiretur. Aliquis dicet, quòd Deus fecit hoc ex dispensatione: quia Deus qui est super legem potest facere, quòd ea, quæ aliàs mala sunt, sint bona. Sed dicendum, quòd istud non stat, quia Deus non dispensat in talibus: potissimè cum mendacium non videatur excusabile, nisi cum est iocosum, vel officiosum. Dicendum ergo, quòd Propheta iste non mentitus est: quia ad hoc, quòd mentiretur, oportebat quòd falsum loqueretur, aut putaret se loqui falsum, sed neutrum fuit hic. De secūdo patet, quia Propheta sciebat an verum vel falsum loqueretur. De primo patet, quia istud, quod dicebat, non erat falsum. Nam nulla oratio est vera, vel falsa,

F nisi inquantum aliquid significat: ideo ad hoc, quòd dicamus aliquid esse verum, vel falsum, necesse est, quòd accipiamus in sensu, in quo significat. Sic enim patet de omnibus metaphoris. Sicut patet Iud. 9. de lignis vngentibus regem: & sequenti libro, cap. 14. de cardo, & cedro Libani volentibus iungere matrimonia. Sic etiam de leone comesturo paleas, & de lupo habitaturo cum agno, & de vitulo cum leone. Isa. 11. & 65. nā ista ponuntur in sensu metaphorico: & si accipiamus secūdum corticem literæ falsa sunt: sed accipiuntur ad significandum aliquid secretum, & in illo sensu vera sunt. Ita hic ista verba, si acciperētur in cortice, falsa essent, & tamen accipiuntur ad illā intentionem, ad quam Propheta proferebat illa: &

G sic erant tanquam metaphora ad ea, q̄ pertinebant ad Achab: & quia illud, quod de Achab intelligebatur per ista verba verum erat, essent vera ista verba. Sic fuit omnino de metaphora, quam proposuit Nathan ipsi Dauid, scilicet, de diuite habente multas oues, & de paupere habente vnicam. præcedenti lib. cap. 12. nam nihil tale acciderat, sed referebatur hoc ad significandum id, quod fecerat Dauid.

Quare iste Propheta non posuit metaphoram conformem facto Achab. Quæst. XXIII.

QVAERETVR vlterius, quare iste Propheta non posuit metaphoram conformem ad factum

H Achab: nam Achab sponte dimisit recedere Benadad: ipse autem non dixit, quòd dimiserat sponte quem custodiebat, sed quòd dum esset turbatus recessit. Dicendum, quòd mutauit aliqualiter a casu Achab. Primo ne videretur omnino proponere factum Achab, & ipse suspicaretur illum esse Prophetam, & non responderet. Secundum fuit, & principale, quia proponebat istum casum Propheta tanquam aliqualiter dubium, an teneretur ad aliquid: si tamen dixisset, quòd ipse libenter dimiserat eum, manifestū erat, quòd tenebatur ad aliquid, & stulti viri esset proponere talem casum: vnde rex nollet respondere, sed increparet illum, tanquàm insanum: debuit ergo mutare aliqualiter, ad hoc quòd rex responderet, & sic

I seipsum condemnaret. Tertium fuit ad hoc, q̄ fortius condemnaretur Achab. Nam si vir ille non dimittens sponte quem custodiebat, teneretur ponere animam suam pro illo, qui recesserat: a fortiori teneretur ille, qui sponte dimittebat recedere captum in bello, & sic erat Achab. *At ille statim absterſit puluerem de facie sua: & cognouit eum rex Israel, quòd esset de Prophetis*. Achab cognoscebat istum Prophetam ante hoc, quia multoties fuerat ei fortè locutus, & nisi operuisset vultum suum puluere, cognouisset eum. Nunc autem, quia volebat manifestus esse, eo quòd iam dixerat illud, in quo volebat occultari, absterſit puluerem de facie sua, & cognitus est, quòd esset de Prophetis. *Qui ait ad eum: Hæc dicit Dominus*. Quando loquebatur in

K metaphora voluit occultari: nunc autem, quia loquebatur vt Propheta, voluit manifestus esse. *Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua*. Erat Benadad dignus morte, quia sæpe afflixerat Israelitas, & affligere conaturus erat, quousque occideretur. *Erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius*. Scilicet, ipse tenebatur ad mortem, & tunc non occidisti eū: occideris ergo tu pro ipso, & populus tuus occidetur pro populo suo. Istud intelligendum est, quia cùm Benadad manserant nunc aliqui de seruis suis, & illi etiam erant digni morte, sicut Benadad, sed dimisit eos viuere Achab: ideo populus Achab occideretur pro populo Benadad, quem dimisit Achab. *Reuersus est igitur rex Israel in domum suam*. Scilicet, reuersus est

est de bello facto apud vrbem Aphec, & venit in domum suam, quæ erat in Samaria. *Audire contemnens, & furibundus venit in Samariam.* Scilicet, Fuit Achab valde furibundus, eo quòd Propheta dixerat ei aliquid, quod erat contra intentionem suam: nam voluerat, quòd factum suum a nullo reprobaretur. Contemnebat autem audire, scilicet, quia postquam semel audiuit, postea noluit audire ea, quæ dicebat Propheta, sed contempsit illa, tanquam nihil essent.

An Achab propter hoc meruit tradi in manus hostium. Quæst. XXIIII.

QVAERETVR, an pro isto facto meruerit Achab tradi in manus hostium, scilicet, quòd occideretur, & an pro hoc occisus fuerit. Respondendum ad primum, quòd Achab non multum peccauit dimittendo Benadad recedere, vt supra declaratum est: fuit tamen in hoc valde imprudens: ideo merebatur, quòd ipse caderet in manus hostiũ. Dicendum tamen, quòd si Achab non fecisset alia peccata post hoc, non fuisset traditus in manus hostium propter istud. Ad secundum dicendum, quòd Achab traditus est in manus hostium: & tamen non fuit propter istud traditus, sed propter multa peccata idolatriæ, & occisionis Prophetarum, quæ fecerat ipse, & vxor eius Iezabel. Quod patet, quia sequenti cap. narrauit Elias malum, quod euenturum erat Achab, & enarrauit peccata, tamen non tetigit ibi de hoc. Dicendum ergo, quòd ista prophetia completa fuit, quando Achab mortuus est in bello, & viri sui fugerunt dispersi per montes, infra 22. Et tamen non fuit impleta propter malũ, quod hic fecit Achab, sed propter alia mala, vt dictum est.

CAP. XXI.

POST verba autem hæc, tempore illo vinea erat Naboth Iezrahelitæ, quæ erat in Iezrahel, iuxta palatium Achab Regis Samariæ. Locutus est ergo Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum, quia vicina est, & prope domum meam, daboque tibi pro ea vineam meliorem: aut si commodius tibi putas, argenti pretium, quantum digna est. Cui respondit Naboth; Propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi.

Descripta in præcedentibus prima comminatione facta Achab de persona sua, hic ponitur secundo comminatio de occisione eius, & vxoris, & delenda prole sua. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur Achab noua præuaricatio: secundo pœnæ comminatio ibi. *Factus est igitur.* Tertio pœnæ irrogatio sequenti cap.

An ordo sit continuus. Quæst. I.

QVAERETVR circa primum, an inter ea, quæ habentur hic, & præcedenti cap. sit continuus ordo, vel sit aliqua anticipatio, aut recapitulatio, & an fuerint ista immediatè facta post præce-

A dentia, vel fuerit aliquod tempus intermedium. Ad primum dicendum, quòd hic est cõtinuus ordo: quia ea, quæ habentur præcedenti cap. prius fuerunt, q̃ ista. Quod patet ex principio literæ, i. Post verba hæc, erat vinea Naboth, i. postquam facta sunt præcedentia, accidit quod hic dicitur de vinea Naboth. Ad secundum dicendum, ꝙ paucum tempus fuit inter præcedentia, & ista: nam ad plus non potuerunt esse tres anni. Quod patet, quia in fine præcedentis cap. dictum est de bello, quod habuit Achab contra Syros, & sequenti cap. dicitur de alio bello Achab contra Syros, in quo mortuus est Achab, & tamen inter præcedens bellum, & illud fuerunt tres anni solum. sequenti cap. cum dicitur: Transierunt tres anni absque bello inter

B Syriam, & Israel: ergo necesse est, quòd cũ mors Naboth pro vinea fuerit inter ista duo bella, quòd non fuerit post præcedentia ad plus vltra duos annos, & dimidium. Satis autem videtur dicendum, quòd fuerit pauco tempore post præcedentia, scilicet, non vno anno, quia dicitur in litera: Post verba hæc, tempore illo, scilicet, tẽpore quo Propheta locutus est ad Achab, quæ habentur supra. *Post verba hæc.* Idest, Post ista, quæ acciderunt in bello Achab, & Benadad, & post verba Prophetæ ad Achab. *Tempore illo.* Scilicet, Quo ista fiebant, q. d. non multum post. *Vinea erat Naboth Iezrahelitæ, quæ erat in Iezrahel.* Idest, Naboth Iezrahelites habebat quandam vineam in vrbe Iezrahel intra muros. Ista Iezrahel erat quædam ciuitas in sorte

C Manasse. Iosue 17. Alia autem Iezrahel erat in sorte Iudæ. Iosue 15. Et hic non potest intelligi, nisi de prima, eo quòd Achab non erat Rex Iudæ, sed Israel, & in ista vrbe morabatur aliquando Achab, sicut in Samaria: nam ibi manebat, quando Elias occidit Prophetas Baal, supra 18. & 19. *Iuxta palatium Achab Regis Samariæ.* Ista fuit causa, quare petebat vineam illam Achab, scilicet, quia erat iuxta palatium suum, & volebat ibi facere hortum ad conserendum arbores, ita vt esset ibi locus delectabilis visu. Vocatur autem Achab Rex Samariæ, non quòd solum dominaretur in Samaria, sed quia Samaria erat metropolis regni eius. Sic etiam dicitur de Rege Og, quòd regnauit in Astharot, vel quòd erat Rex Astharot. Et de Sehon dicitur, quòd regnauit in Hesebon. Iosue 12. & 13.

D Et tamen non solum erant ista loca regnorum suorum, sed etiam multa alia: vocabantur tamen Reges Astharot, & Hesebon, quia illæ fuerunt metropoles regnorum suorum. *Locutus est ergo Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum.* Desiderauit Achab vineam illam, & petiuit eam a Naboth, in quo Achab rationabiliter se habuit, quia licet Rex esset, noluit propria auctoritate vineam capere, sed petiuit a domino: & etiam non solum petiuit, sed pretium pro illa obtulit, vt patet in litera. *Quia vicina est, & prope domum meam.* Ista est causa, quæ mouebat Regem ad petendum vineam, vt haberet in illa hortum arborum, & olerum, & declinaret de do-

E mo sua in illam ad solatium, quando vellet. Expressit autem causam istam Achab, vt non putaret Naboth, quòd Rex petebat eam ex cupiditate, & non intenderet dare pretium pro illa, sed vt cognito rationabili motiuo eius, condescenderet Naboth ad dandum vineam. *Daboque tibi pro ea vineam meliorem.* Ista conditio videbatur acceptabilis cuicunque, & in hoc satis videbatur, quòd Naboth deberet complacere Regi. *Aut si tibi commodius putas argenti pretium, quantum digna est dabo.* Vt videretur, quòd Rex nolebat calumniari, & accipere vineam Naboth sine pretio, obtulit ei conditionem meliorem, quam poterat: ita vt rationabiliter non posset refugere Naboth, nisi vellet dicere, quod nolebat: & obtulit istam electionem

nem rex ipsi Naboth, quia fortè vtiliores erant pecuniæ Naboth, quàm vinea. *Cui respondit Naboth: Propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi.* Ideſt, Ita ſit Deus mihi propitius, quòd non dabo tibi hæreditatem patrum meorum. Vel aliter melius ſit mihi Deus propitius, quàm ego dem tibi hæreditatem patrum meorum. Eſt enim modus iurandi. Sic enim nos conſueuimus dicere, melius me adiuuet Deus, quàm ego faciam hoc. Et iſte modus iurandi eſt frequentatus in veteri teſtamento. Sic patet ſupra 1. lib. cap. 24. ſcilicet, Propitius ſit mihi Dominus, ne mittam manum meam in Chriſtum Domini.

Quare Naboth noluit dare vineam ſuam Achab regi offerenti ei bonam conditionem. *Quæſt.* *II.*

QVAERETVR, quare Naboth renuit dare vineam ſuam regi Achab, cum offerret ei conditionem bonam de dando aliam vineã meliorem, vel de dando pretium, & an habebat aliquam excuſationem rationabilem. Reſpondendum, quòd ſi nihil erat, quod valde obſtaret, debebat Naboth dare vineam ſuam Achab, cùm ipſe inclinaret ſe ad petendum eam, & non caperet violenter, cum eſſet rex: & potiſſimè quia dabat ei pretium, vel vineã meliorem, & non poterat meliorem condõnem facere aliquis de popularibus. Naboth tamen oſtendit ſe habere cauſam dicens, quòd iſta erat hæreditas patrum ſuorum, ideſt, acceperat eã hæreditariè a patribus ſuis, & volebat tranſmittere ad poſteros: ideo nulli daret. Erant autem in hoc duæ cauſæ. Prima quia Deus volebat, quòd Iſraelitæ nõ venderent poſſeſſiones ſuas, ſed ſemper manerent eædem poſſeſſiones apud dominos primos: conceſſit tamen interdum ꝑpter paupertatem, quòd poſſet vendi poſſeſſio. Leuiti. 25. Naboth tamen non erat pauper: ideo non habebat cauſam vendendi poſſeſſionem ſuam. Secundũ erat, quia dato, quòd aliquis venderet poſſeſſionem ſuam propter quamcunque cauſam, illa venditio nõ duraret in æternum, ſed ſolum extenderet ſe vſque ad iobeleum. Leuiti. 25. Achab tamẽ volebat habere poſſeſſionem illam in æternum pro ſe, & alijs regibus Iſrael, cùm vellet facere hortum de vinea illa: ideo nõ licebat ſic vendere: & hoc intendit Naboth cùm dixit: Propitius ſit mihi Dominus, ne dem hæreditatẽ patrum meorum tibi, ſcilicet, id quod prouenit mihi a patribus, & debet deriuari ad omnes alias generationes, non dabo tibi.

Quare hæreditas patrum non erat danda alteri. *Quæſt.* *III.*

QVAERETVR vlterius, propter quid non erat danda hæreditas patrum alteri, quia Naboth poterat habere aliam vineam ſimilem dimittẽdo illam, vt dixit ei Achab: & ſic non diminuebatur hæreditas patrum ſuorum. Reſpondendum, quòd apud Hebræos Deus volebat in omnibus hominibus ſeruari iura primogenituræ. Sicut enim inter nos apud nobiles ſeruantur iura primogenituræ, ſcilicet, quòd bona, quæ pertinent ad primogenituram nõ poſſunt alienari, nec tranſire ad aliquem alium: ita inter Hebræos bona immobilia, quæ pertinebant ad vnum, nõ poterant vendi, vel qualitercunque alienari, vt tranſirent ad alium in perpetuum: & hoc erat ad ſeruandũ progenies diſtinctas. Nam ſicut primogenitorum bona ſemper manent eadem, & propter hoc progenies illorum nunquam variantur: ſed poſt multa tempora ſemper cognoſcuntur, & illorum, quorum non ſunt bona aſſignata, perit certitudo progeniei, & cito

F ſiũt aborigenes: ita inter omnes Hebræos gaudebant omnia bona immobilia iure primogenituræ: & ſic manebant ſemper in eiſdem progeniebus; vnde progenies cuiuſcunque hominis cognoſceretur vſque in æternum. Vtpote ſi aliqua poſſeſſio aſſignata eſſet tribui Ephraim, & nunquam poſſet tranſire ab illa tribu in aliam: quandocunque ego viderem poſſeſſionẽ illam teneri ab aliquo, manifeſtè cognoſcerem, quòd ille erat de tribu Ephraim. Ita autẽ erat de omnibus progeniebus particularibus, quia cuilibet illarum erat aſſignata aliqua poſſeſſio, per quam diſtingueretur ab omnibus alijs. *Venit ergo Achab in domum ſuam indignans, & frendens ſuper verbo, quod locutus fuerat ad eum Naboth Iezrahelites.* Scilicet, Achab indignatus fuit valde, & frendebat dentibus, quòd Naboth ſic reſpon-

G diſſet ei: & verum eſt, quòd durè reſpõdebat Naboth: quia cùm rex offerret ei optimam conditionem, ſcilicet, quòd daret ei aliam vineã meliorem, vel argentum pro vinea, durum videbatur, quòd Naboth repugnaret ei: & tamen rationabiliter repugnauit, vt patet ſupra. *Dicens: Non dabo tibi hæreditatem patrum meorum.* Quaſi dicat iſtud verbum viſum fuit valde durũ ipſi Achab propter cauſam aſſignatam. Nam rege petente debuerat gratis ſubditus eius offerre ei poſſeſſionem illam: quanto magis quia offerebat pro ea aliam vineam meliorem, vel pretium. Vnde putauit ſe valde contemptum fuiſſe Achab a Naboth. *Et projiciens ſe in lectulum.* Quaſi ægrotãs, quia fortè tædiũ illud

H magnũ procurauerat in eo febrem. Multi enim hoc patiuntur de iracundis, quòd ſi confeſtim non retribuerint, procurantur in eis febres, & ſuſtinent vitæ tædium, nec poſſunt amicabiliter loqui ad amicos, ſed difficilis eſt eis vita ſua. ſic ſunt duæ ſpecies iracundorum, ſcilicet, difficiles, & amari, de quibus Ariſtoteles 4. Ethicor. cap. de manſuetudine. *Auertit faciem ſuam ad parietem.* Iſtud fuit ad ſignandum, quòd præ tædio nolebat communicare alicui homini, ſed conuertit ſe ad parietem, vt nullus videret vultũ eius, nec loqueretur alicui. *Et non comedit panem.* ſcilicet, noluit tunc comedere panem, nec bibere præ tædio, quouſque in eo digereretur fumus ille iracundiæ. *Ingreſſa eſt autem ad eum Iezabel vxor eius.* Multas alias vxores

I habebat Achab, & filios multos: nullus tamen auſus eſt ingredi ad Achab iacentem iratum niſi Iezabel: quia iſtam maximè diligebat, & erat familiarior ei. *Dixitq; ei quid eſt hoc, vnde anima tua cõtriſtata eſt? & quare nõ comedis panem?* Quaſi dicat, vnde tantũ potuiſti triſtari, quòd præ triſtitia non comedas panem? Dicebat hoc Iezabel, quia cum Achab eſſet rex potens in Iſrael, putabat quòd nullus auderet ſaltẽ in paruo offenderẽ eum. Ioſephus 8. Antiquit. dicit, ꝙ Iezabel requiſiuit Achab, cur ita tribularis? cũ nec balneas, nec prãdium appeteret, nec cœnam. *Qui reſpondit ei: Locutus ſum Naboth Iezrahelitæ, & dixi ei: Da mihi vineam tuam.* Achab reſpondit Iezabel enarrandó incentiuum tædij, & aggrauauit aliqualiter verba ſua. *Da mihi vineam tuam,*

K *accepta pecunia: aut ſi tibi placet, dabo vineam meam pro ea.* Subintelligendum eſt, quòd Achab referret omnia verba, quæ dixerat ipſi Naboth. *Et ille ait. Non dabo tibi vineam meam.* Non expreſſit hic Achab cauſam, quare Naboth dixit, quòd non daret: & fortè hoc fecit ex induſtria, quia iſta eſt conditio communis litigatorũ, quòd cùm quilibet refert verba aduerſarij ſui, ſubticeat, vel diminuat ea, ex quibus aduerſarius iuuari poteſt, & exaggeret illa, in quibus ei præiudicari poteſt. Vel forte expreſſit Achab cauſam, ſicut dixerat Naboth: & tamen ſcriptura ſubticuit illam, quia in quibuſdam breuiter narrat. *Dixit ergo ad eum Iezabel vxor eius.* Hic increpat Iezabel virum ſuũ, ſcilicet, quòd cùm rex eſſet, nõ debebat pro tali re triſtari, cũ poſſet inuito

Iracũdia ſæpe facit incurrere in febrem.

inuito Naboth capere vineam: cum tristitia debeat esse de rebus, in quibus nos prouidere non possumus. *Grandis auctoritatis es, & bene regis regnum Israel.* Dixit hoc ironicè. q.d. nullius auctoritatis es, nec scis regere regnum, quia si tu alicuius auctoritatis esses, & timerent te subditi: illico vt petisti vineam, etiam si non obtulisses pretium, dedisset eam tibi Naboth, quia tamen nullius auctoritatis es, nec facis teipsum terribilem, contempsit te, & repugnauit, & istud prouenit, quia nescis regere regnum. *Surge, & comede panem.* Idest, Iam non maneas in tristitia ista. *Et æquo animo esto.* Idest, Habe animum gaudentem. Vocatur æquus animus quãdo consistit in mensura sua, scilicet, quòd propter tristitiam non deprimitur, nec propter res prosperas valde eleuatur ad quandam dissolutionem puerilem in gaudio, sed habet gaudium moderatum, quod est gaudium virile, & discreti cordis. Ista autem æquitas animi non consistit cum passionibus, quælibet enim solicitudo tollit eam. *Et ego dabo tibi vineam Naboth Iezrahelitæ.* Scilicet, Tu non fuisti sufficiens ad habendum vineam istam, cùm esses rex, ego dabo tibi illam supplens defectus tuos. *Scripsit itaque literas ex nomine Achab, & signauit eas annulo eius.* Iezrahel noluit scribere ex nomine suo, quia ista res grauis erat, & non obedirent ei viri vrbis Iezrabel: sed scripsit ex nomine regis, & signauit literas annulo suo, Idest, sigillo suo, quia in annulis solẽt esse characteres sigillorum. *Et misit ad maiores natu, & optimates, qui erant in ciuitate eius.* Non erat rex nunc in vrbe Iezrahel de qua erat Naboth, sed in Samaria: & ex ipso loco misit Iezabel literas ad vrbem Iezrahel, de qua erat Naboth: nam si esset in eadem vrbe, non oportuisset mittere literas, sed vocatis ad se maioribus vrbis, diceret eis, quid agere deberent. Item patet, quia quando mortuus fuit Naboth, descendit Achab ad possidendum vineam Naboth, & quando descenderet, venit ad eum Elias, vt patet infra, scilicet, Surge descende in occursum Achab regis Israel, qui est in Samaria: ecce ad vineam Naboth descendit, vt possideat eam: & sic non erat in vrbe Iezrahel. Vocantur maiores natu seniores vrbis. Optimates vocantur meliores, & potentiores in vrbe, apud quos consistit regimen: & isti debebant exequi mortem Naboth. *Literarum autem erat ista sententia.* Scilicet, multa alia continebantur in literis: tamen id quod intendebant literæ erat id, quod sequitur. *Prædicate ieiunium.* Scilicet, Antequã procedatis contra Naboth prædicate ieiuniũ in vrbe per aliquot dies. *Et sedere facite Naboth inter primos populi.* Erat Naboth de viris honorabilibus totius vrbis Iezrahel: ideo non erat aliquid nouum, quòd ipse sederet inter primos, idest, meliores vrbis: & sedit ibi, quia non putabat se vocari ad hoc, quòd occideretur, sed ad hoc, quòd cum alijs iudicaret.

Æquus animus quando dicitur.

Quare prædicatum fuit ieiunium in condemnatione Naboth. Quæst. IIII.

QVAERETVR, quare prædicatum fuit ieiuniũ ad faciendum istud. Respondendum, quòd fuit propter duo. Primum propter consuetudinem, quia fortè quandocunque aliquis capitaliter puniendus erat, ieiunabatur prius ad signandum compassionem, quam habebant iudices ad eum, qui occidebatur. Secundum fuit, quia ista occisio Naboth fuit iniquissima, cum esset vir iustus, & bonus: volebat autẽ Iezabel colorare eam: ideo iussit, quòd prædicaretur ieiunium prius ad significandum, quòd aliquam rem magnam facere volebant, & illam non faciebant ex aliqua passione, sed ex magna maturitate, & zelo Dei, cum prius ieiunarent, quàm inciperent illam: quia alioquin putaretur esse aliqua iniquitas. *Et submittite duos viros filios Belial contra eum.* Subintelligendum est, quòd aliquis accusabat Naboth de blasphemia, & ad hoc inducere debebat testes. Iussit autem Iezabel, quòd inquirerentur duo contra Naboth, qui essent filij Belial, idest, filij diaboli, vel filij inobedientiæ. Belial enim interpretatur absque iugo. Iudi. 19. Vocantur aũt absq; iugo viri, qui nec legi, nec rationi, nec Deo obediunt, sed passiones suas sectantur: isti enim ad omnia scelera proni sunt, cùm nec timor Dei, nec reuerentia legum eos prohibeat. Et dixit Iezabel, quòd submitterẽt duos viros Belial: quia si non essent filij Belial, nollent facere hoc, quod suadebat Iezabel, etiam si rex iuberet, scilicet, falsum iurare in causa criminali contra virum innocentem. *Et falsum testimonium dicant.* Scilicet, Istud quod sequitur. Non enim intendebat Iezabel, quòd erat alius modus, per quẽ facilius posset haberi vinea Naboth. *Benedixit Deum, & regem.* Idest, Dicant isti testes, quòd Naboth maledixit Deum, & regem. Accipitur enim hic benedicere pro maledicere: nam ꝑ benedictione nullus puniendus esset, sed magis remunerandus. Iuxta illud, quod dixerunt Hebræi Christo: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia. Io. 10. sed accipitur benedictio pro maledictione. Sic patet Iob primo, scilicet, Ne fortè benedixerint filij mei Deo in corde suo, idest, ne fortè maledixerint, & sic orabat pro peccato illorum.

Benedicere sæpe ꝑ maledicere accipit.

An pro maledictione inferenda erat pœna capitalis. Quæst. V.

QVAERETVR, an pro istis maledictionibus inferenda esset pœna capitalis. Respondendum, quòd pro ambabus simul, vel pro qualibet earum per se inferenda erat sententia capitis. De maledictione Dei patet Leuit. 24. vbi dr̃ de viro blasphemo, qui lapidatus est a toto populo. Sic etiam patet, quia blasphemia incidit in cultum idolorum aliquo modo: sed ꝑ cultu idolorum lapidabatur quis. Deuter. 13. & 17. & non solum quãdo quis maledicebat Deo vocabatur blasphemia, propter quã deberet lapidari, sed etiam quandocunque aliquid diceret, quod signaret aliquam imperfectionẽ Dei. Sic enim dixit Christus: Nunc videbitis filium hominis sedentẽ a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli. Matt. 26. & Lu. 22. & ista blasphemia iudicata est digna morte, ita vt diceret summus sacerdos: Blasphemauit. Quid adhuc egemus testibus? & erat ista blasphemia reputata a Iudæis, quia Christus se faciebat æqualem Deo. Sic patet Ioan. 10. cùm dixerunt Hebræi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum. sic etiam beatus Stephanus visus est Iudæis blasphemare, cùm dixit: Ecce video cœlos apertos, & filium hominis stantẽ a dextris Dei: & tunc impetu facto, lapidauerũt eum. Actuum 7. Sic etiam erat de omnibus alijs assertionibus, in quibus videretur aliqualiter lædi honor Dei. De maledictione regis non apparet tam manifestè: & tamen aliqualiter colligitur Exo. 22. scilicet, Dijs non detrahes, & principi populi tui non maledices. Et hoc approbauit Paulus. Actu. 23. Non erat autem expressa pœna maledicentis: sed credendum est, quòd consuetum esset infligi mortem maledicenti. Sic etiam patet, quia Exo. 21. dicitur; Qui maledixerit patri suo morte moriatur. Rex tamen est pater populi, vt patet 8. Ethic. vbi Aristoteles probat principatum regalem esse principatum paternum, & inducit auctoritatem Homeri in Iliade, qui Agamemnonem patrem, & pastorem populorum appellauit: & hoc

Pro maledictione principis, erat inferẽda pena capitalis.

hoc quia rex erat: ergo maledicens regi occidetur, sicut maledicens patri. Item dato, quòd non esset in lege Dei posita pœna maledicenti regem: tamen esset ex aliqua lege municipali Hebræorum, & per illam sufficiebat puniri Naboth: Potius tamen fuit occisus pro maledictione Dei, quæ allegata fuit contra ipsum.

An mortuo Naboth vinea eius proueniebat Achab, & quomodo proueniebat, seu quo titulo. Quæst. VI.

QVAERETVR vlterius, an occiso Naboth vinea sua proueniebat regi Achab, & quomodo proueniebat, scilicet, quo iure. Dicendum, quòd mortuo illo vinea prouenit ipsi Achab. Vnde quando cognouit Iezabel occisum fuisse Naboth, dixit ad Achab, Surge posside vineam Naboth, infra in litera. Et iterum dicitur: Ecce ad vineam Naboth descendit, vt possideat eam. Ad secundum dicendum, quòd vinea Naboth pertinebat ad Achab mortuo illo: ideo ipse iuit ad possidendum illam mortuo Naboth. Sed quomodo proueniret ei est dubium. Potest dici vno modo, quòd proueniebat ei ex lege de bonis damnatorum, quia fortè bona damnatorum cõfiscabantur: potissimè quando aliquis peccabat contra regem: & quia condemnatus fuerat Naboth, tanquam maledicens Deo, & regi, bona sua confiscabantur. Aliter potest dici secundum quosdam, quòd istud proueniebat ex successione ab intestato, scilicet, quia volunt, quòd Naboth esset cognatus Achab, scilicet, quòd fuerit frater Amri patris Achab, & ideo deficientibus omnibus liberis Naboth, successio deuoluebatur ad Achab: & sic ipse iuit ad possidendum tanquam succedens. Dicunt autem isti, quòd Achab non solùm fecit occidi Naboth, sed etiam omnes filios eius, ita vt non maneret aliquis hæres. Sic fuit de Achan, qui lapidatus est cum filijs suis, & omnibus, quæ possidebat. Iosue 7. Sed istud non est verisimile, quia Iezabel non scripsit nisi de occisione Naboth. Nec potest aliquis dicere, quòd iusserit hoc fieri, tamen non exprimitur hic: quia litera dicit, quòd sententia literarum Iezabel fuit ista, quæ habetur hic, & tamen non ponitur hic nisi de morte Naboth: ergo nihil aliud continebatur in sententia in literis Iezabel. Item patet, quia nunquam in iudicio hominum debebat occidi filius pro patre, vel pater pro filio. Deuter. 24. ergo Iezabel non iuberet occidi filios Naboth, quamquam maledixisset Naboth regi, & Deo. Nec obstat, quòd Achan lapidatus est cum filijs suis pro peccato suo solùm: nam illud non factum est iudicio hominum, sed iudicio Dei, vt patet Iosue 7. Deus autem potest diuersis modis iudicare, qui hominibus liciti non sunt. Dicendum ergo, quòd possedit bona illius tanquam confiscata: & sic non solùm possedit vineam, sed etiam omnia alia pertinentia ad Naboth.

Iezabel quare non accepit vineam a Naboth sine occisione eius. Quæst. VII.

QVAERETVR vlterius, quare Iezabel non abstulit vineam Naboth alio modo, scilicet, non occidendo eum: nam poterat istud satis faciliter agere, cum non posset resistere Naboth.

Dicendum, quòd noluit hoc agere Iezabel. Primò, quia non solùm volebat Iezabel accipere vineam Naboth, quam desiderabat Achab vir suus, sed etiam voluit sumere vindictam, quòd Naboth ausus fuisset repugnare Regi. Ad hoc autem non visum est sufficere, quòd vineam violenter auferret, sed

F etiam, quòd ipse Naboth occideretur. Secundum fuit, quia voluit Iezabel excusare infamiam: nam si viuenti Naboth abstulisset vineam, ipse clamasset ad omnes de Israel, & infamaretur rex; nunc autem cùm occideretur pro alia causa, non poterat infamare regem, & rex poterat possidere vineam. Tertium fuit, quia Iezabel erat cupida, & impia: ideo non solum desiderauit vineam Naboth, quam desiderauerat Achab, sed etiam desiderauit omnia, quæ possidebat Naboth, cùm ipse diues esset: & ista non poterat habere viuente Naboth: ideo fecit, quòd occideretur: & sic confiscarentur omnia bona sua modo supra dicto.

Et educite eum, & lapidate. Idest, Educite de vrbe ad

G lapidandum. Ista erat consuetudo omnium, qui occidebantur per sententiam, quòd nullus intra vrbem occideretur. Sic patet de beato Stephano Actu. 7. scilicet, quòd impetu facto eiecerunt eum de vrbe, & lapidauerunt. Sic etiam de Christo fuit, qui ductus est extra vrbem ad crucifigendum in eum, qui vocatur locus Caluariæ. ad Hebræ. 13. & Mat. 27. Deus quoque iusserat, quòd lapidandi eijcerentur de castris, & ibi lapidarentur. Leuiti. 24.

Sicque moriatur. Scilicet, Lapidate eum vsque ad mortem. *Feceruntque ciues eius.* Idest, Conciues Naboth, qui erãt de vrbe Iezrahel, de qua erat Naboth. *Maiores natu, & optimates, qui habitabant cum eo in vrbe, sicut præceperat eis Iezabel.* Scilicet, Isti seniores, & prin-

H cipes vrbis executi sunt mandatum Iezabel: ipsi tamen non putabant esse mandatum Iezabel, sed Achab: quia literæ dirigebantur ex nomine Achab, & signatæ erant annulo eius, vt patet in litera.

Prædicauerunt ieiunium, & sedere fecerunt Naboth inter primos populi. Iam causa huius supra declarata est: non tamen sedit Naboth tanquam accusandus, sed tanquam iudicaturus aliquem, quia non erat sibi conscius alicuius criminis, propter quod deberet puniri.

Et adductis du bus viris filijs diaboli. Duxerunt enim istos duos viros, vt testificarentur contra Naboth, quòd maledixerat Deo, & regi, vt supra dictum est. Vocantur isti filij diaboli, quia opera diaboli facie-

I bant. Sic enim Christus dixit Iudæis. Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Ioan. 8. Vocantur tamen in Hebræo filij Belial. Nos verò accipimus Belial interdum pro dæmone: significat tamen hominem sine iugo. Iud. 19. quod satis conuenit diabolo, quia sine iugo est.

Et fecerunt eos sedere contra eum. Scilicet, Duo qui ducti erant, vt testificarentur, sederunt in iudicio contra Naboth. Fortè enim sic erat consuetudo, quòd in iudicio tam accusantes, quàm accusati, quàm testes sederent. Et dicuntur isti sedisse contra Naboth, quia sedebant ex opposito eius, vt possent conuenientius loqui. Vel sedebant contra eum, idest, aduersus eum, scilicet, ad accusandum eum.

K *At illi scilicet, vt viri diabolici dixerunt contra eum testimonium coram multitudine.* Scilicet, Isti erant viri diabolici, & sicut filij diaboli locuti sunt, dicentes falsum testimonium ad mortẽ cõtra virũ innocentẽ. *Benedixit Naboth Deum, & regem.* Idest, maledixit Deum, & regem, vt supra declaratum est. *Quamobrem eduxerunt eum extra ciuitatem, & lapidibus interfecerunt.* Scilicet, quia depositum est contra eum, ꝙ maledixerat Deo, & regi, & pro his merebatur lapidari secundum legem. *Miseruntque ad Iezabel, dicentes: Lapidatus est Naboth, & mortuus est.* Miserunt isti ciues nuncios ad Iezabel de morte Naboth, eo quòd ipsa miserat nuncios ad illos pro occisione Naboth, quamquam literæ venirent ex nomine Regis,

An

An peccauerunt valde isti ciues occidendo Naboth eo modo, quo occiderunt, & an teneantur semper subditi obedire literis dominorum. *Quæst.* VIII.

Qvaeritvr, an peccauerint isti ciues, occidendo Naboth eo modo, quo occiderunt. Aliquis dicet, ꝙ non peccauerunt, quia mandatum regis peruenit ad eos, & ipsi tenebantur exequi mandatum eius.

Respondendum, quòd peccauerūt valde, quia ipsi fuerunt ministri iniquitates: non tamen solū peccat, qui iubet iniquitatem fieri, sed etiam qui cooperatur subministrando, vel qualitercunque: nam in criminibus non solum agentes, s. qui principaliter agunt, sed etiam qui consentiunt eis digni sunt morte. ad Ro. 1. B Pro hoc tamen sciendum, ꝙ literę regis, quę diriguntur ad aliquos subditos, vt occidant aliquem, aut solū iubent occidere sententiando illud, aut iubent facere processum, per quem reperiatur culpabilis, cōtra quē proceditur, & occidatur. Si primo modo, aut continent aliquam causam mandati, aut non: vtpote si dicatur: iubeo, quòd occidatis talem, quia commisit tale delictum contra me. Si primo modo, aut causa expressa est iusta, aut non. Si non est iusta, non debent obedire ei, sed potius debent omnes pati mortem: vtpote si rex diceret: Iubeo vobis: quòd occidatis talē, quia non consensit mihi, quòd raperem bona communitatis, vel affligerem aliquem iniustè. Nam potius tunc obediendum est Deo, quàm hominibus, quia Deus iubet hic contrarium hominibus. Si autē C exprimat causam rationabilem, aut est vera, & cognita vera, aut falsa, & cognita falsa, aut dubia. Si primo modo tenētur subditi obedire regi, vtpote si diceret: Iubeo, quòd occidatis talem, quia adulteratus est, vel rapinam egit: & hoc cognoscant verum esse illi, ad quos literę diriguntur. Si autem causa expressa sit rationabilis, & tamen est falsa, & cognita falsa, vt si rex diceret: Occidatis talem, quia commisit contra me tale crimen lęsę maiestatis, & scirent illi, ad quos dirigebantur literę hoc falsum esse, & regem procedere iniquè, non debent obedire regi, quia agerent contra conscientiam, sed potius deberent pati mortem, & quæcunque mala. Si autem causa rationabilis fuit D expressa, & est dubium, an sit vera, vel rex procedat ex iniquitate, debent se informare illi, ad quos literæ diriguntur super hoc, si se possunt informare, & tunc habita informatione, facient sicut in duobus casibus supra dictis, scilicet, quia aut reperient fuisse veram causam, aut falsam. Si autem non se possunt informare, securius esset, quòd ante executionem recurrerent ad ipsum, qui literas dedit, & sic se informarent. Si tamen in casu dubio volunt propter reuerentiam principis exequi mandatum, non videntur multum peccare, nisi fortè conscientia eorum sit aliqualiter lęsa, scilicet, quia putent, quòd causa expressa est falsa, licet nesciant, quia tunc est aliquo modo contra fidem agere, exequi tale mandatum. Si autem nulla E causa ponitur in literis, sed solum præceptum, videtur esse dubium. Et tunc dicendum videtur, quòd subditi non deberent exequi tale mandatum, nisi cognoscerent, aut suspicarentur aliquam causam, propter quam rex hoc mandaret, licet non expresserit, & tunc secundum conditionem causæ agere debent, vt dictum est.

Si tamen nihil omnino suspicantur, aut sciunt, videtur, quòd non debeant exequi mandatum, quousque consulant eum, qui literas misit, & sic aliqualiter se informabunt, & poterunt deduci ad aliquem casum manifestiorem de prædictis, & sic scient, quid expediat. Si autem in mandato ponitur etiam pro-

A cessus, scilicet, quòd iubeat rex aliquibus, quòd procedant iudicialiter tali modo contra talem. Et tunc aut processus, per quem debet induci condemnatio, est iniustus, aut iustus. Si est iustus, non est dubium, quin debeat obediri: quia etiam rege non mandante tenetur iudex ex officio suo iustè procedere contra quoscunque, & si reperiat eos culpabiles ex processu, tenetur eos punire. Si autem modus procedendi sit iniquus, non tenentur subditi obedire sic procedendo, nec tenentur condemnare illos, de quibus rex iubet. Sic autem fuit hic, quia in literis regis continebatur, quòd procederent seniores Iezrahel per falsos testes contra Naboth: ideo peccauerunt sic procedendo, & occidendo illum, & sic fuit duplex peccatū. Nam peccauerunt occidendo virum innocentem, quem sciebant esse innocentem. Secundo peccauerunt, quia duxerunt viros iniquos ad falsè testificandum: & istud per se erat peccatum, dato quòd nō fieret aliquid aliud: nam isti volebant occultare malum cum alio malo.

Sed obijcietur, quòd non peccauerint isti viri, quia Elias prænunciauit malum contra Iezabel propter mortem Naboth, & etiam contra Achab, quia ambo peccauerunt in hoc, vt patet infra. si tamen peccauisset populus Iezrahel prædixisset aliqua mala Elias contra populum, sicut contra Iezabel, & Achab: & tamen non prędixit, ergo non peccauit.

Respondendum, ꝙ ista ratio non tenet, quia multi peccant, & Deus nō pręnunciauit malum cōtra eos, sed infligit. Vel aliter peccatum Acab, & Iezabel fuit maius, quia ipsi fuerunt principales: peccatum populi fuit minus, quia populus fecit, vt obediret regi, ideo pręnunciatum est malum contra Achab, & Iezabel, & non contra populum. Vel aliter pręnunciauit Elias malum contra populum, sicut contra Achab, & Iezabel, & tamen scriptura solum expressit malum prænunciatum contra Iezabel, & Achab.

An Achab peccauerit in morte Naboth.

Quæst. IX.

Qvaeritvr vlterius, an peccauerit Achab in morte Naboth. Aliquis dicet, ꝙ nō, quia non desiderauit ipse occidere eum: nam si desiderasset, peccauisset, sed solum iacuit in lecto prę tędio responsionis durę Naboth. Item Iezabel fecit occidi Naboth, & non Achab. ergo non peccauit Achab. Item Achab nescisse videtur hoc, quia Iezabel literas scripsit, & signauit annulo regis, ergo non fecit rex. Item patet, quia quando mortuus est Naboth, Iezabel denunciauit Achab, dicens: Surge possidе vineam Naboth: non enim viuit Naboth, sed mortuus est, & ibi dicitur, ꝙ cū audisset Achab mortuum Naboth, surrexit, & sic non erat conscius huius mali.

Respondendum, quòd Achab peccauit in morte Naboth: Quod patet, quia licet ipse directè non iusserit occidi Naboth: tamen placuit ei, & consensit in occisione eius. Nā quādo iacebat in lecto Achab, dixit ei Iezabel: Surge, & comede, ego dabo tibi vineam Naboth, & sic tunc debuit Achab intelligere, quòd Iezabel volebat aliquod malum agere contra Naboth, ad auferendum ei vineam, quia bono modo non poterat, ideo debuerat eam prohibere, cū posset, & non prohibuit, ideo peccauit.

Item patet, quia Iezabel accepit annulum regis, & signauit literas ex nomine illius continentes mortem Naboth. In hoc antem, vel rex fuit sciens, dando ei annulum ad faciendum hoc, vel saltem fuit

negligens valde, permittendo quòd aliquis acciperet F
annulum eius, quia poterant inde mala sequi. Magis autem videtur, quòd ipse fuerit conscius, quia cum sciuit factum esse, approbauit descendendo ad possidendum vineam Naboth, & tamen si non fuisset cõscius huius, vel fuisset contra intentionem suam, doluisset de tanto malo.

Item patet, quia dato quòd nesciuisset aliquid eorum, quæ agebat Iezabel: tamen quando nunciatum est ei, quòd occisus erat Naboth, descendit illico ad possidendum vineam eius, in quo apparebat, quòd gaudebat de morte eius, & volebat acquirere lucrum de iniqua morte.

Item patet, quia Elias dixit ipsi Achab: Hæc dicit Dominus: Occidisti, & insup possedisti: ergo Achab occiderat, iubendo, vel consentiendo ipsi Iezabel iu- G
benti facere hoc.

Item patet, quia prenunciauit Elias, quòd canes lãberent sanguinem Achab in loco, in quo linxerunt sanguinem Naboth: istud autem erat pro morte Naboth: ideo peccauerat Achab in morte illa.

Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd Achab a principio noluit occidere Naboth, quia fortè volebat vitare scandalum, & tamen postea assignato modo occisionis per Iezabel, qui non erat scãdalosus, consensit Achab, antequam fieret, vel postquam factum est.

Ad secundum cum dicitur, quòd Iezabel signauit literas annulo regis. Dicendum, quòd quamquam non exprimatur, quòd rex tradiderit annulum Ieza- H
bel: tamen credendum est, quòd ipse tradiderit annulum, & quòd de consensu eius factum fuerit, vt colligitur ex dictis.

Ad tertium quãdo dicitur, quòd nesciebat Achab de hoc, quia Iezabel denũciauit ei mortem Naboth, vt patet infra. Dicendum, quòd ex loco ipso potius apparet, quòd fuerit conscius Achab, quia si ipse nesciuisset, & fuisset contra voluntatem eius, quãdo audiret mortuum Naboth, doleret nimis, & tamen nõ doluit, sed illico gaudens descendit ad possidendum vineam eius: ergo conscius erat huius mali. Quòd autem dicitur, quòd Iezabel denunciauit Achab mortem Naboth. Dicendum, quòd hoc fuit, quia ad ipsam peruenerunt nuncij de vrbe Iezrahel, vt patet su- I
pra, scilicet, miseruntque ad Iezabel, dicentes: Lapidatus est Naboth: & hoc quia nuncii eius portauerãt literas ad vrbem Iezrahel, & non nuncij Achab.

Factum est autem cum audisset Iezabel lapidatum Naboth, & mortuum, locuta est ad Achab. Idest gauisa est valde Iezabel, audita morte Naboth, & retulit illud ipsi Achab: quia sciebat, quòd de hoc gaudebat Achab, vt descenderet ad possidendum vineam. *Surge, & posside vineam Naboth Iezrahelitæ.* Scilicet, iam mortuus est, & potes possidere vineam eius, & omnia alia bona, tanquam confiscata.

Qui noluit tibi acquiescere, & dare eam, accepta pecunia. Quasi dicat, ipse noluit dare tibi vineam, cum tu dares ei pecuniam, nunc tu accipies vineam, & nihil ei dabis. *Non enim viuit Naboth, sed mortuus est.* Dixit hoc K
Iezabel, quia miraretur Achab, quomodo poterat accipere vineam Naboth, quia ante hoc cum ipse oraret, noluit dare Naboth vineam, etiã pro pretio: ideo dixit, quòd iam mortuus erat Naboth, scilicet, condemnatus per sententiam, quasi maledixisset Deo, & regi: ideo bona illius prouenιebant ei. *Quod cum audisset Achab mortuum videlicet Naboth, surrexit.* Gauisus fuit Achab audiens, quòd mortuus fuisset Naboth: ideo surrexit, scilicet, de vrbe Samaria vadens in vrbem Iezrahel ad possidendum vineam Naboth. *Et descendebat in vineam Naboth Iezrahelitæ.* Scilicet, erat in Samaria Achab, quando Iezabel denunciauit ei mortem Naboth, & tunc cępit ipse descendere ad possidendum vineam, scilicet descẽdit in vrbem Iezrahel, nam ibi erat vinea ista, & volebat accipere possessionem realem, atque corporalem. Et non solũ descendebat ad possidendum istam vineam, sed etiã omnia bona Naboth. Dicitur tamen specialiter de ista vinea, quia istam plus diligebat, quàm omnia alia bona Naboth. Quòd autem omnia bona Naboth pertinerent ad Achab, patet: quia si pertineret vinea, vt confiscata pro delicto, etiam alia bona confiscarentur. Si autem pertineret, vt ad succedentem in parentela, non solum esset successio in vinea, sed in omnibus bonis eius. *Factus est.* Hic ponitur secundum huius cap. scilicet, pœnę comminatio. Et diuiditur in duo, quia primo pœna prædicitur: secundo Achab affligitur, & pœna differtur, ibi. *Itaque cum audisset.* Circa primum dicitur.

Factus est igitur sermo Domini ad Eliam Thesbitem. Manebat Elias hoc tempore in Israel: nam quamquam fugerat vrgente persecutione Iezabel. supra decimonono: tamen postea redijt, vt ibi declaratum est in fine. Nunc autem a Deo missus est ad Achab, vt prænunciaret ei mala, quæ futura erant. Vocatur Elias Thesbites, quia erat de vrbe Thebes, de qua declaratum est supra 17. Prenũciatio mala ad Achab

Surge, & descende in occursum Achab regis Israel, qui est in Samaria. Elias manebat in monte Carmeli, nam ex eo tempore, quo Deus fecit miraculum mittendi ignem super sacrificium suum in monte illo, habuit Elias deuotionem manendi in eo, & semper mansit ibi, vsque ad tempus quo raptus est in curru igneo. Vnde quãdo ibant ad eũ quinquagenarij regis Ochoziæ dicitur, quòd manebat in monte Carmeli, sequenti lib. capitulo primo. Dicitur, quòd iret in occursum Achab, qui erat in Samaria, scilicet, quòd Achab erat in Samaria eo tempore, quo occisus est Naboth; & denunciata morte eius descendebat de Samaria in vrbem Iezrahel, vbi erat vinea Naboth. Elias autem descendens de mõte occurreret Achab in via, antequam veniret in Iezrahel.

Ecce ad vineam Naboth descendit, vt possidat eam. Idest nũc incipit descẽdere a Samaria in Iezrahel, vt possideat vineam, idest, vt teneat possessionem naturalem, quia iam pertinebat ad eum per confiscationem vinea illa.

Et loqueris ad eum Hæc dicit Dominus Occidisti, & insuper possedisti. Scilicet fecisti duo mala. Primum est, ꝙ occidisti iniustè Naboth, Secundum est, ꝙ possedisti vineam eius, acquirendo eam per mortem iniustã. Et dicitur, possedisti, idest ad possideudum descendisti: nam nondum venerat in vrbem Iezrahel, in qua erat vinea, sed ibat cum intentione possidendi.

Et post hæc addes: Hæc dicit Dominus: In loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque tuum sanguinem. Scilicet postquam dixeris ea, quę supra habentur, & pertinent ad culpam Achab, subiunges ea, quę sequuntur, quę pertinent ad pœnam. Et istud erat, ꝙ occideretur Achab, & lingerent sanguinem eius canes in loco, in quo linxerant sanguinem Naboth. Et dicitur de sanguine, quia Naboth lapidatus fuit, & sanguis fluebat de corpore: cadauer tamen non relictum est volatilibus, & bestijs, quia lex iubebat condemnatos ad mortem sepeliri Deuter. 21. mansit ergo solus sanguis in loco occisionis, & canes linxerunt illum, quia sanguis humanus dulcis est. Ita factum est de sanguine Achab, quia licet cadauer eius sepultum fuerit in Samaria. sequenti capitu. tamen sanguinem eius fluentem de curru, & vestibus, & armaturis linxerunt canes eo. capi.

Quomodo

Quomodo intelligitur, quod canes linxerunt sanguinem Achab, & Iezabel, vbi lapidatus fuit Naboth. *Quæst.* X.

A QVAERETVR quomodo est verum, ꝙ canes linxerunt sanguinem Achab in loco in quo occisus fuit Naboth: nā Naboth occisus est in Iezrahel, vt patet hic: Achab vero sepultus fuit in Samaria, & ibi canes linxerunt sanguinem eius sequenti c. Respondendum est, ꝙ pro occisione Naboth simul cum alijs peccatis mortui fuerūt Iezabel, & Achab: carnes autem Iezabel comederunt canes, & linxerunt sanguinem eius in loco in quo occisus fuerat Naboth, vt patet sequenti lib. c. 9. nam ibi Iezabel præcipitata fuit de turri, & canes comederunt

B carnes eius. De Achab autem dicendum, ꝙ non linxerunt canes sanguinem eius in loco, in quo lapidatus est Naboth. s. in Iezrahel, sed ī Samaria. Pro veritate tamen huius literę dicendum, ꝙ locus potest accipi cōmuniter, vel propriè. Primo modo vna regio vocatur vnus locus, & quicunque sunt in eadem regione, sunt in eodem loco. Secundo modo dicitur locus aliqua ciuitas, vel paruum spacium. Primo modo canes linxerunt sanguinem Achab in eodem loco, in quo linxerunt sanguinem Naboth, scilicet in terra Israel, licet non fuerit idem locus specialiter, quia sanguinē vnius linxerūt in Samaria, & sanguinē alterius in Iezrahel, & sic intelligitur litera ista.

C Aliter tamen potest dici secundum Hebręos, quòd in eodem loco strictè, scilicet in Iezrahel canes linxerunt sanguinem Achab, & Naboth, & ad hoc dicūt, ꝙ in Iezrahel erat armamentarium regis, & quando mortuus fuit in bello, arma fuerūt perfusa sanguine, & postea cum ducerentur ad armamētarium in Iezrahel, lota fuerunt ibi, & fluebat aqua tincta sanguine de lotione armorum, & illam linxerunt canes.

Sed dicendum, ꝙ hic solum accipitur locus large. scilicet pro tota terra Israel, quod patet, quia sequenti c. dicitur, quòd lauerunt currum Achab in piscina Samarię, & linxerunt canes sanguinem eius, & sequitur ibi, quod hoc fuit iuxta verbum Domini, ꝙ locutus

D fuerat. Et sic patet, quòd lambentibus canibus sanguinem Achab in Samaria, cōplebatur verbum Domini dictum per Eliam: ipse tamen dixit, ꝙ in loco in quo canes linxerūt sanguinem Naboth, lingerent sanguinem Achab: ergo accipitur locus communiter.

Et ait Achab ad Eliam num inuenisti me inimicum tibi? Vidit Achab, ꝙ pręnunciabat Elias dura contra ipsum, ideo accipiebat eum, vt inimicum, & putabat, ꝙ Elias haberet aīum inimicandi ipsi Achab, & dixit: num inuenisti me inimicum tibi? i. nunquid tu habes me pro inimico? q. d. ad inimicū pertinet mala dicere, & mala facere, tu autem semper facis mala mihi denunciādo malum, nam prius denunciauerat ei famem. s. 17 nūc aūt denunciauit ei mortem suam, & vxoris suæ, & filiorū suorū, iō erat sicut inimicus Achab. *Qui dixit: Inueni.* i. inueni te inimicū, & semp aduersor, & aduersabor tibi, & subditur causa.

E *Eo quod venundatus sis, vt faceres malum in conspectu Domini.* Idest ego tum inimicus tuus, non quasi desiderem tibi inimicari, sed quia tu malus es, aduersor tibi, tanquam hosti. Et hoc notat cū dicit, eo ꝙ venundatus sis, vt faceres malū i. non solum facis malū, sed ēt officium tuum est facere malū, sicut qui vendit, vel locat ad aliquid agendū, agere illud est opus suū, ita Achab tot mala faciebat, ꝙ officium suū videbat esse facere malum, & ꝙ ad hoc erat venditus. *Ecce ego inducam super te malum.* Duplex malum denūciatur hic Achab. Primum est in propria persona. Secūdum est in rebus coniunctis, scilicet in vxore, & filijs. De primo dr̄ hic, quòd Deus inducet malum super Achab scilicet, malum, quod pertinet ad personam suam, & istud est, quòd occideretur, & quòd canes lamberent sanguinem eius. *Et demetam posteriora tua.* Idest truncabo, vel abscindam posteriora tua, idest posteritatē domus tuę, faciendo quòd filij tui non succedant tibi semper.

Et interficiam de Achab mingentem ad parietem. Scilicet, occidam omnes de progenie Achab, ita vt non relinquatur aliquis mingens ad parietem. *Et clausum, & vltimum in Israel.* Clausi vocantur illi, qui erant de genere regio, & propter aliquos defectus erubescebant venire in publicum. Vltimi vocantur, qui sunt minores omnibus hominibus in dignitate, quasi dicat, non solum occidendi erant de stirpe Achab viri florentes, qui gloriosam faciebant progeniem illam, sed etiam omnes, qui nullius valoris erant, ita vt non relinqueretur aliqua posteritas.

Et dabo domum tuam, sicut domum Ieroboam filij Nabath. Idest faciam domum tuam ita desolatam, sicut domum Ieroboam. Fuit autem Ieroboam primus, qui peccare fecit Israel in idolis introducendo vitulos aureos, supra 12. & prænunciata est destructio posteritatis eis per Ahiam Silonitem. supra 14. & fuit tradita executioni per Baasa. supra 15. ita delenda erat posteritas Achab, quia fuit idolatra sicut Ieroboam: immo augmētauit cultum idolorum plusquam Ieroboam. supra 16.

Et sicut domum Baasa filij Ahia. Iste fuit tertius rex in Israel, facta diuisione regni: quia primus fuit Ieroboam. supra 12. secundus Nadab filius eius. supra 15. tertius Baasa. eod. cap. Domus istius fuit deleta p Zambri, qui occidit Ela filium Baasa regem Israel, dū esset in mensa; & occidit omnem progeniem eius. supra 16. Domus autem Baasa fuit destructa propter idolatriam, vt patet ibidem. Ita fuit deleta domus Achab. Nam omnes filij eius occisi sunt, qa Iehu, qui factus est rex Israel, occidit Ioram filium Achab regem Israel, & alios septuaginta filios Achab. sequen lib. capitulo nono, & decimo, occidit quoque vxorem eius Iezabel. eod. lib. cap. 9.

Quia egisti vt me ad iracundiam prouocares. Idest egisti mala, per quæ prouocasti me ad iracundiam. Et non ponitur hic, vt dicens causam finalem, sed consecutiuam. scilicet, quia non agebat Achab malum ad istū finem, vt Deus prouocaretur ad iram, sed faciebat malum Achab, vt delectaretur: & ex hoc sequebatur, ꝙ Deus irasceretur.

Et peccare fecisti Israel. Scilicet, non solum peccasti tu, sed etiam ad peccandum induxisti Israel. Istud intelligitur de cultu Baal, quia Iezabel introduxit cultū Baal in Israel, & cogebat Israelitas curuare genua coram Baal, & osculari manum illius. supra 19. cum dicit Deus, quòd reliquit sibi septem millia virorum, qui non curuauerunt genua coram Baal, nec osculati sunt manum eius.

Sed & de Iezabel locutus est Dominus. Prędixit Elias malum contra Achab, & contra progeniem suam, hic prænunciat mala contra Iezabel vxorem suam. *Canes comedent Iezabel in agro Iezrahel.* Istud completum est per Iehu: nam ipse fecit eam deijci de turre Iezrahel, & canes comederunt eam, & cum Iehu iuberet eam sepeliri, quia erat filia regis, nihil inuentū est de ea nisi caluaria, sequenti lib. capitulo nono. Et dicitur in agro Iezrahel, quia turris erat in agro, & in illo agro lapidatus fuerat Naboth, & canes linxerunt sanguinem Iezabel, & vorauerunt carnes, vbi linxęrant sanguinem Naboth.

Pro quibus peccatis Iezabel prænunciata fuerunt ista mala ei. Quæst. XI.

QVAERETVR pro quibus peccatis prænunciata fuerunt ista mala Iezabel. Respondendũ quòd multa fuerunt peccata Iezabel, sed pręcipuè fuerunt in quatuor, vel quinque generibus. Primum fuit in magna idolatria: fuit enim Iezabel zelantissima circa cultum Baal intantum, ꝙ habebat 450. prophetas ad decorandum cultum eius, & omnes illi comedebant de mẽsa Iezabel supra 18. Secundum genus peccati fuit, quia non solum ipsa peccauit, sed etiam induxit ad peccandum regem, & populum. De rege patet, quia dicitur infra: Concitauit enim eum Iezabel vxor sua, & abominabilis effectus est. infra in litera. Patet etiã supra 16. nam propter eam Achab fecit templum Baal, & lucum in Samaria. Quòd autem induxit populum, patet, quia ipsa fecit, quòd Israelitæ curuarent genua coram Baal, & oscularẽtur manum eius, & qui non faciebãt hoc occidebantur, pręter illos qui fugerunt. vt colligitur supra 19. vt ibi declaratum est. Tertium genus peccatorum fuit propter mortẽ, & persecutionem prophetarum Domini. Nam Iezabel occidebat omnes prophetas Domini, quotquot inueniebat supra 18. & tunc Abdias dispẽsator Achab liberauit a morte centum de prophetis illis, vt patet ibidem. Etiam Iezabel persecuta fuit Eliam ad mortẽ, quia occidit prophetas Baal supra 19. Quartum genus peccati fuit, quia Iezabel inuidit cultui Dei, & vt zelaret nimis cultum Baal, faciebat destrui omnia altaria in quibus Deus colebatur: & de hoc valde cõquerebatur Elias supra 19. s. Altaria tua destruxerũt, & prophetas tuos occiderunt, & relictus sum solus. Sic etiam supra 18. dicitur, ꝙ Elias restaurauit altare Domini, quod destructum fuerat. Hæc omnia fiebant per Iezabel, quæ conabatur extirpare cultum Dei, vt ibi declaratũ est. Etiam patet, quia ipsa cõcitabat Achab ad omnia mala, quæ faciebat, vt patet infra in litera. Quintum peccatum fuit, quia Iezabel iussit Naboth innocentẽ lapidari, & testes falsos submitti contra eum supra in litera: & istud fuit, quod Deus valde attendit, & pro hoc maximè ipsi Iezabel ista pęna imposita est, quòd comederetur à canibus, & quòd canes lingerent sanguinẽ eius in loco, in quo linxerãt sanguinẽ Naboth.

Quare maior pœna denunciata est Iezabel, quàm Achab. Et quòd magis peccauit Iezabel, quàm Achab. Quæst. XII.

QVAERETVR vlterius, quare maior pœna fuit denũciata contra Iezabel, quàm contra Achab: nam videtur, ꝙ maior debuisset denunciari contra Achab, eo quòd ipse erat rex, & quęcunque mala fiebant, eo auctore fiebant, quia illo prohibẽte, nemo potuisset malum publice facere: tanto ergo peccatum suum fuit maius peccatis omnium, & peccato Iezabel, quanto maioris potestatis erat. Aliquis dicet, ꝙ Achab magis puniendus erat, quia tamen pęnituit denunciata fuit contra eum minor pęna, s. quòd canes lingerent solum sanguinem eius, & non comederẽt carnes eius, sed sepeliretur honorificè, sicut de alijs regibus factũ est. Et sic fuit, quia in Samaria sepultus est, sequenti cap. Contra Iezabel denunciatum est, quòd canes lingerent sanguinem eius, & etiam quòd comederent carnes eius. Vnde quando iussit Iehu rex accipi corpus eius ad sepeliendum, quia filia regis erat, non inuenerunt nisi caluariam, & pedes, & summas manuũ sequen. lib. cap. 9.

F Sed dicẽdum est, ꝙ ista ratio non stat, quia Achab non pœnituit antequam denunciaretur ei pęna, sed postea: nam quando denunciata est, potius dure locutus est ad Eliam, dicens: Num inuenisti me inimicum tibi? pęnitẽtia autem Achab fuit post denũciationem pęnæ, & tunc Deus minuit de ista pœna pronunciata, s. denunciãdo eam, quòd non eueniret diebus Achab, sed post mortem eius, vt patet infra.

Sed dicendum, quòd maior pœna denunciata fuit contra Iezabel, quia ipsa magis peccauit, quã Achab, nam ipsa incitabat eum ad omne malum, vt patet in litera, & fere nihil istorum egisset Achab, nisi Iezabel mouisset eum. Sic patet de occisione Naboth, nam cum noluit dare vineã Achab, nõ intendebat Achab occidere eum, aut inferre aliquod malum, sed solum G prę tędio iacebat in lecto. Iezabel autem scripsit literas iubens, quòd occideretur Naboth: principalius ergo peccabat Iezabel in omnibus, quàm Achab, ꝗa ipse solum peccabat cõsentiendo illi, cum esset vxor sua: ipsa verò peccabat, excogitando malum, & instigando Achab, vt illud faceret. Pręnunciatum fuit tamen contra Achab sicut contra Iezabel. s. quòd canes comederent carnes eius, vt patet infra. & tamen istud postea immutatum est, quia pęnituit, & etiam dilatata fuit pęna progeniei eius vsque post mortem suam. *Si mortuus fuerit Achab in ciuitate, comedent eum canes: si autem mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cœli.* Istud pręnunciauerat Deus contra Achab, sed non completum est, eo quòd Achab doluit de pec- H catis suis, ideo licet mortuus fuerit in agro, non comederunt volucres carnes eius, sed ductus est ad sepeliendum in Samariam, seq. cap.

Quomodo complenda erat hæc prophetia in Achab. Quæst. XIII.

QVAERETVR, quomodo complẽdum erat istud, s. quòd moriente Achab in agro, comederẽt eum volucres, & moriente in ciuitate comederẽt eum canes. Et dubium est in duobus. Primò, quia ponitur hic incertus locus mortis, s. an in agro, vel in vrbe, & tamen sequen. cap. dicitur, quòd occideretur in bello, & sic morere- I tur in agro. Secundum est, quia hic dicitur, quòd si mortuus fuerit in agro comedent eum volucres, & tamen mortuus est in agro, s. in bello, & non comederunt eum volucres, sed portatus est ad sepeliẽdum in Samariam sequen. cap.

Respondendum, quòd quando ista pręnunciata fuerunt contra Achab, intẽdebat Deus ei dare aliam pęnam, quam non dedit, s. grauiorem ea, quam dedit, & certissime dedisset, nisi egisset pœnitentiã Achab, & tunc complendum erat, quod hic dicitur, s. quòd si moreretur in agro, comederent volucres carnes eius: & si in vrbe, canes comederent illas. Modus autem pœnæ erat, quòd Deus intendebat in diebus Achab inducere malum, quod induxit tempore Io- K ram filij eius, s. quòd Iehu vnctus est in regem per prophetam à Domino, vt deleret progeniẽ Achab: & ille occidit omnes de posteritate Achab seq. libro cap. 9. & 10. Si autem non egisset pęnitẽtiam Achab, Deus suscitasset Iehu in regem viuente Achab, & ipse occidisset Achab, & omnes de progenie sua: & tunc si occideretur Achab in vrbe, non sepeliretur, sed canes comederent carnes eius. Si autem occideretur in agro, volucres comederent illas. Hoc autem esset, quia Iehu, qui occideret eum, non permitteret ipsum sepeliri. Nunc autem non factum est sic, quia Achab doluit de peccato suo, ideo Deus nõ induxit in diebus eius malũ istud, sed in diebus filiorũ suorũ: & con-

& consequenter, quamquã ipse occisus fuerit in bello, non prohibitus fuit sepeliri, quia nullus adhuc insurrexerat contra eum, & progeniem suam. Ad primum dubium dicendum, ꝙ hic non fuit prenunciatus locus mortis eo, ꝙ ista dicta fuerunt Achab existẽti in pessima dispositione sub hac intẽtione, quòd ipse occideretur per manum alicuius serui sui insurgentis in regnum, & ille prohiberet Achab sepeliri, sed laceraretur à canibus, vel à volucribus. Sic factũ est de progenie Ieroboam contra, quam surrexit Baasa. Nam prenunciatum est, quòd nullus sepeliretur, sed comederentur à canibus, & volucribus supra 14. & 15. Sic etiam prenunciatum est de progenie Baasa, quòd nullus sepeliretur, sed comederentur à volucribus, & canibus supra 16. In Achab autem, quia pœnituit post hec, Deus dixit, quòd non veniret malum in diebus eius infra in litera, ideo cessabat iã ista sententia, sed postea propter alia peccata Achab, vel propter priora prenunciatum est ei, quòd moreretur in bello, quod faciebat in Ramoth Galaad sequenti c.

Quare nõ fuit prenũciatus determinatus locus mortis Achab

Ad secundum dubium dicendum, quòd mortuus fuit Achab in agro, & non comederunt eum volucres, eo quòd sententia prius à Deo lata iam reuocata fuerat quantũ ad ipsum, eo quòd differebatur pœna ad tempora filiorum suorum, & sic, quamquam occideretur sepeliendus erat. *Igitur non fuit alter talis, vt Achab, qui venundatus est, vt faceret malum.* Scilicet nullus talis peccator fuit, vt Achab. Et intelligitur istud de regibus. De alijs autem manifestum erat, quia alij non peccabant tantum, sicut reges? Et dicitur, ꝙ nullus fuit sic venundatus ad peccãdum, idest nullus fuit tam dispositus, quia iste semper operabatur malũ, tanquam officium suum esset facere malum. Alij autem reges licet mali essent, non erant sic venundati ad peccandum. An vero Achab fuerit peior, quam Ieroboã declaratum fuit supra 16. *In conspectu Domini.* Scilicet quia omnia mala, quæ fiunt, dicuntur fieri in conspectu Domini, cum ipse omnia videat. *Concitauit enim eum Iezabel vxor sua.* Ponitur causa, quare fuit tã malus Achab super omnes reges, & dicitur, ꝙ hoc fuit, quia vxor sua Iezabel cõcitauit eum ad omnia mala: nam alias non erat ipse valde malus, ideo increpatur nimis, quòd acceperit illam in vxorem supra 16. Nam non fuit aliquod peccatum Achab, ad quod Iezabel non incitaret ipsum. De idolatria patet, quia Achab fecit templum Baal in Samaria, & lucum supra 16. & hoc fuit propter Iezabel, quia ipsa intantum zelabat pro cultu Baal, quòd habebat quadringentos prophetas eius, & omnes comedebant de mensa sua supra 18. Etiam ipsa incitauit eum ad mortem prophetarũ: immo ipsa Iezabel dicebatur hoc agere, tãquã Achab nihil de hoc ageret. Etiam ipsa incitauit eum ad mortem Naboth, vt patet hic ex litera.

Et abominabilis effectus est. Scilicet propter multa mala, quę agebat factus est abominabilis Deo, & in operibus suis execrabilis.

Intantum, vt sequeretur idola, quæ fecerunt Amorrhæi. i. non solum peccauit Achab in idolatria, sicut cęteri reges Israel, qui peccabant in vitulis aureis, sed etiam coluit Deos, quos fecerant Amorrhęi, scilicet Deos Chananęorum, & omnium Gentilium in circuitu, & isti maxime colebantur propter Iezabel vxorem suam, quę erat de terra Sidoniorum, & introduxit in terram Israel cultum Deorum Sidoniorum, illi tamen erant dij Amorrheorum.

Quos consumpsit Dominus a facie filiorum Israel. Idest Deus deleuit Amorrheos de terra, quando introierunt filij Israel ad possidendum eam, & vetuit nimis coli Deos illorum, & tamen Achab colebat illos. *Itaque.* Hic ponitur secundum huius partis, in

A quo Achab de malis suis affligitur, & sententia cõtra eum lata dilatatur. Et dicitur. *Itaque cum audisset Achab sermones istos, scidit vestimenta sua.* Istud fecit ex dolore: doluit enim de peccatis pręteritis, quòd valde abominabilis factus fuisset Deo. Vel fortè timuit pœnã a Deo inferendam, & humiliatus fuit, vt euaderet illam. Scidit autem vestimenta in signum doloris, quia sic erat consuetudo apud antiquos. De quo satis declaratum est præcedenti libro cap. 13.

Et operuit cilicio carnem suam. Istud fuit ad affligendũ se, vt Deus misereretur eius. *Ieiunauitque, & dormiuit in sacco.* Omne genus afflictionis suscepit Achab sciens, quia Deus misericors est, & poterat pœnam remittere, si ipse conuerteretur.

B *Et ambulauit demisso capite.* Idest humiliauit se, iam non ambulans capite erecto, sed inclinato ad recognitionem peccati: nam ambulare capite erecto ad superbiam pertinet, & Deus increpat illud. Isa. 3. f. Pro eo, quòd eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant: sequitur ibi pœna, quę dabitur pro hoc.

An pœnitentia Achab fuerit vera, vel ficta propter timorem. Quæst. XIIII.

C QVAERETVR de ista pœnitentia Achab qualis fuerit.

Aliqui dicunt, quòd fuit pęnitentia solum propter timorem: nõ enim dolebat Achab, quia peccauerat, sed quia pęna sibi inferenda erat.

Sed tunc obiicietur quomodo per istam pœnitentiam potuit mereri Achab remissionem pęnæ. Nam Elias pręnunciauit ei, quòd non inferretur pęna diebus eius, sed filiorum suorum.

Respondebitur, quòd ad hoc, ꝙ aliquis mereatur gratiam, & vitam ęternam, requiritur pœnitentia vera, quæ est dolor de peccato propter hoc, quod Deũ offendimus, & non est alia causa principalis. Ad hoc tamen, quòd aliquis mereatur remissionem pœnarũ dicunt, ꝙ satis est dolere propter timorem, etiam si non propter Deum, vel quia peccauimus: sic enim est D de merito quantum ad bona temporalia promerenda. Nam bona, quæ facimus sine charitate, proficiunt nobis ad augmentationem bonorum temporaliũ, & excusationem quandam pęnarum, quas aliàs habituri eramus, & ad quædam similia, & tamen istud meritum est, sine charitate, ita ergo erit in illa pœnitentia, quæ non fit ex radice charitatis, sed ex radice timoris.

Dicendum tamen, quòd qualitercunque ponatur, oportet dicere, quòd Achab doluerit de peccatis, & noluisset egisse illa, & istud est vere pęnitere, & tamen iste dolor de peccatis non esset in Achab ex charitate, idest quia dolebat ex eo quòd Deum offenderat, sed erat dolor propter timorem. Et non potest E dici, quòd Achab sciderit vestimenta, & indutus fuerit sacco, feceritque omnia ista propter timorem, & non doluerit de peccatis. Nam tunc non esset pœnitere, sed timere. Dicitur tamen quòd Achab pœnituit, & humilitatus est coram domino. Etiam per timorem solum nõ est meritum aliquod, ideo dicendum, quòd ipse doluit se peccasse, & tamen differẽtia dolendi est, quia quidam dolent se peccasse, quia timent pęnam futuram: alij dolent, quia nollent offendisse Deum. Prima est pęnitentia ex timore, secunda ex charitate.

Aliter dici potest, quòd Achab verè pęnituit, & ex charitate, licet ad hoc incitatus fuerit principaliter ꝑ comminationem Eliæ.

Sed tunc obijcietur, quia Achab occisus fuit in bello denunciante Michęa Propheta sibi hanc pęnam sequenti cap. Dicendum, ꝙ illa pęna non fuit denunciata propter peccata præterita, sed propter illa, quæ fecit post hoc. Nam coluit postea idola, & habebat prophetas idolorum secum, & nolebat habere Prophetas Domini sequenti cap. ideo dato ꝙ fuerit vera pęnitentia ista, quam nunc habuit, non tollebatur quin postea posset peccare, & incidere in pęnam aliquam.

Aliter posset etiam dici, ꝙ dato, ꝙ ista fuerit pęnitentia vera, & ex charitate, & non peccauerit postea Achab, poterat ei infligi pęna, qa Achab peccauerat nimis ante hoc, cū dicatur, ꝙ non fuit alter talis, vt Achab, qui venundatus est, vt faceret malum: ideo dato, ꝙ verè pęnituisset, tollerentur peccata quanū ad culpā, sed non tollerentur omnia quantū ad pęnam, & sic manebat adhuc aliqua pęna Achab toleranda, propter quā poterat mori in bello Achab. Potest autem teneri vtraque pars, s. ꝙ fuerit pœnitentia ista ex charitate, vel fuerit ex timore, melius tamē est, ꝙ dicatur fuisse ex charitate, quia dixit infra Deus, nonne vidisti humiliatum Achab coram me? Quia igitur humiliatus est causa mei. Et sic patet, ꝙ Achab fecit duo: primum, ꝙ humiliatus est, s. in cilicio, sacco, & ieiunio, & istud dicit pęnitentiam materialiter, vel dolorem. secundum est motiuum ad dolendum, quia dicit causa mei: ergo non fuit motus Achab ad dolendum propter timorem, sed propter Deum, & cōsequenter erat pęnitentia ex charitate. *Factus est igitur sermo Domini ad Eliam.* Istud fuit aliquot diebus post denunciationem præcedentis pęnæ. Nam denunciata illa pęna cępit Achab ieiunare, & affligere se: Deus autem acceptauit illam pęnitentiam, & reuelauit Eliæ, quòd pęna prænunciata contra Achab non erat infligenda diebus eius, Dicens. *Nonne vidisti humiliatum Achab coram me?* Quasi dicat, nunquid considerasti, quòd Achab fuerit humiliatus coram me affligendo se, & deponendo superbiam priorem, & in habitu se humiliando: nam iacuit in sacco, & induit se cilicio. *Quia igitur humiliatus est mei causa.* Idest humiliatus fuit in pęnitentia propter me, s. quia doluit propter verba, quæ ego dixi. vel causa mei, idest doluit, quòd irritauerit me. *Non inducam malum in diebus eius.* Scilicet non puniam eum sicut dixeram faciendo, ꝙ carnes suę comedantur à volucribus, & à canibus, sed malum quod inducturus sum, inducam tempore filiorum suorum. *Sed in diebus filij sui inferam malum domui eius.* Scilicet in diebus Ioram filij Achab. Mortuo enim Achab regnauit Ochozias filius eius, sequenti lib. cap. 1. & seq. capit. & in diebus huius non intulit Deus malum domui Achab, quia pauco tempore regnauit Ochozias. Cecidit enim per cancellos cęnaculi sui, & mortuus est, sequenti lib. capit. 1. Post eum regnauit frater eius Ioram filius Achab, sequenti lib. cap. 3. & in diebus illius intulit Deus malū domui Achab. Nam Iehu occidit ipsum Ioram regē, sequenti lib. cap. 9. & omnes fratres suos filios Achab qui septuaginta erant, eod. lib. capit. 10. & reliquos de posteritate Achab, ita vt nemo maneret.

Cur nunciauit Deus Eliæ sententiam contra Achab mutatam fuisse. *Quæst. XV.*

QVAERETVR ad quid Deus reuelauit Elię, ꝙ sententia, quam protulerat cōtra Achab non traderetur executioni in diebus eius, sed filiorum suorum. Respondendum, ꝙ hoc potuit esse propter duo. primum fuit, quia Deus prædixerat ista mala ventura per Eliam super domū

F Achab, si autem moreretur Achab, & non euenirent ista mala, miraretur Elias qūo ea, quæ prænunciata fuerant non eueniebant, ideo Deus voluit declarare Eliæ mutatam esse sentētiam, vt quamquam videret contrarium euenire eius, quod prænunciatum fuerat non miraretur. secundum erat, quia forte Deus prænunciauit hoc Eliæ, vt denunciaret ipsi Achab, quòd Deus auersus fuerat à furore suo, eo ꝙ ipse pęnituerat, & iam non erat inferenda pęna diebus eius, sed filiorum suorum, & sic per hoc Achab gratias ageret Deo, quòd acceptasset pęnitentiam suam, & conuerteretur ab antiquis malis, videns tantam erga se Dei clementiam. Sic enim fuit de Ezechia rege Iuda, cui Isaias prænunciauerat mortem, dicens, Dispone do-
G mui tuæ, morieris, & non viues, seq. lib. c. 20. Lachrymatus est autem Ezechias, & exaudiuit Dominus vocem eius, dixitque Isaiæ, vt iret ad reuelādum ei, quòd Deus addiderat 15. annos vitæ, vt patet ibidem.

Quomodo verum sit, quòd Deus non intulit malum tempore Achab, cum tamen occisus fuerit. *Quæst. XVI.*

QVAERETVR vlterius, quomodo est verū, quòd Deus non intulit malum tempore Achab, sed filiorum eius, cū fecerit, quòd occideretur Achab in bello, seq. capit. Respondendum, ꝙ Deus disposuerat si maneret Achab in peccato suo delere totam progeniem eius, & ꝙ oc-
H cideretur ipse, & laceraretur à bestijs, & volucribus, vt patet sup. in litera, & istud malum euenturum erat diebus Achab, scilicet quòd ad hoc, quòd ipse magis puniret, prius erant occidendi omnes filij sui, & vxor sua Iezabel ab illo, quem Deus sibi acciperet in regem, & nouissimè occideretur Achab, & sic videret omnes calamitates domus suæ, in quo valde affligeretur, nunc autem Deus fecit, quòd non occiderentur filij sui, eo viuente, & ista erat magna releuatio pœnæ quantum ad ipsum, tamen non est ablata pęna, sed sicut alias occidendus erat, ita & nunc occisus fuit in bello. Hoc autem satis apparet ex verbis Dei ad Eliam, quia non dixit, quòd auferret omnem pęnam Achab, sed solum dixit, quòd non inferret ma-
I la domui suæ in diebus eius: mala autem inferenda domui suæ erant quantum ad deletionem posterorum suorum, & ista non fuerunt tempore Achab. Aliter posset dici, quòd Deus abstulit pęnas Achab personales per hoc, quòd doluit de peccato, licet nō abstulerit pęnas posteritatis eius, abstulit tamen quantum ad hoc, quòd dilatauit ne infligerentur viuente Achab. Cum autem dicitur, quòd Achab occisus est in bello, dici potest, quòd hoc non fuit propter peccata priora, sed post hoc peccauit redeundo ad idolatriam, & habendo secum Prophetas Baal, & effugando à se Prophetas Domini, vt colligitur sequenti capitulo, & in hoc meruit mori in bello, si au-
K tem hæc non egisset post pęnitentiam, mortuus fuisset in pace.

Achab cum mortuus fuerit in bello, quare volucres cæli non comederunt carnes eius. *Quæst. XVII.*

QVAERETVR vlterius cur cum mortuus fuit Achab in bello nō comederūt volucres carnes eius, qa Deus dixerat, ꝙ si moreretur in agro volucres comederent carnes eius, & si in vrbe canes comederent illas; confirmatur autem hoc, quia tota sententia lata contra Achab firmiter mansit pręter hoc, ꝙ in diebus suis non erant euentura mala, quæ prænunciata fuerant contra posteritatem suam. Nā sic litera dicit,

dicit, s. quòd non inferam malum domui eius in diebus suis, sed in diebus filij sui. Respondendum, quòd Achab occisus fuit in bello, & sepultus fuit in Samaria seq. capit. nec laceratæ fuerunt carnes eius à volucribus, vel canibus. Hoc autem potest dupliciter stare sine contradictione prænunciationis Eliæ, vno modo, ꝙ dicamus per pęnitentiam Achab fuisse sibi remissas oẽs pœnas, quæ ad eum pertinere debebant, & solum manserunt pœnæ infligendę posteritati eius, pęnæ aũt infligendæ Achab erant duplices, quædam quas in seipso pateretur propter se, & hoc erat, ꝙ ipse occideretur, aliæ erant, quas passurus erat propter alios, s. quia affligẽdus erat de calamitatibus totius posteritatis suę, quæ eo viuente delenda erat si mansisset impęnitens, vt supra declaratum est. Vtrasque autem istarum pœnarum Deus remisit Achab, quando pœnituit solum relinquens pęnas posteris suis post mortem eius. Et tunc dicendum, ꝙ si post pęnitentiam istam non peccauisset, non erat sibi infligenda aliqua pęna, nec moreretur in bello, sed in pace, quia tñ peccauit postea mortuus est in bello, illa tñ mors nõ fuit inflicta propter priorem sñiam denũciatam per Eliã, sed propter sñiam denunciatam per Micheam, seq. c. Et illa non continebat, ꝙ Achab laceraretur à volucribus, sed solum, ꝙ moreretur in bello: ideo nõ erat hoc ꝯ sñiam priorem, quę iam omnino reuocata fuerat. Aliter potest dici, ꝙ per pęnitentiam Achab non fuerunt ei remissę omnes pęnæ suæ, sed solum, ꝙ non videret in diebus suis deleri progeniem suam, & etiã, ꝙ non laceraretur à volucribus, vel canibus: manebat ergo adhuc pęna, s. ꝙ occideretur, & hoc factum est in bello seq. capit. & sic dicendum, quòd dato, quòd Achab post pęnitentiam non peccasset, occidendus erat propter peccata sua, quæ non omnino quantum ad pœnas remissa erant.

Cùm Achab pœnituerit, & Deus acceptauerit pœnitentiam eius, quare non remisit pœnam posteritati suæ. Quæst. XXVIII.

Per pęnitentiã Achab quãuis deleta sit culpa, nõ tñ ois pęna.

QVAERETVR vlterius, cùm Achab pęnituerit, & Deus acceptauerit pęnitẽtiam suam, quare manserunt pęnæ progeniei suæ. Patet hoc quia Deus dixit, ꝙ Achab humiliatus fuerat coram eo, & causa eius, & sic acceptabat pęnitentiam suam. Respondendum, ꝙ dato, ꝙ pęnitentia Achab salutifera esset, s. ex charitate procedens non ex hoc sequitur, ꝙ Deus remittat omnes pęnas: nam effectus pęnitentiæ verę est delere omnem culpam, & in hoc non est differentia, an multæ culpę, vel paucę sint, quia dato, ꝙ essent infinitæ si possibile esset, per ipsam veram pęnitentiam delerentur, & sic dicendum, ꝙ omnes culpæ, quas Achab commiserat deletæ fuerunt, quando pęnituit nunc. Pœna tamen differt à culpa, ideo potest deleri culpa non deleta pęna. Sed adhuc dicendum, ꝙ pro peccatis quibuscunque debetur pęna æterna, & ista, siue sit pro vno peccato, siue pro multis tollitur per vnicum actum contritionis, & de hoc debet intelligi, quod habetur Ezech. 18. ꝙ quacunq; die ingemuerit peccator, Deus non recordabitur peccatorum eius, s. quãtum ad culpam, & quantum ad æternam pęnam. Manet autem adhuc pęna temporalis infligenda pro peccato, & ista directè non tollitur per contritionem, sed solum per satisfactionem, quia tamen interdum contritio est excessiua, & accipitur non solum, vt detestatio peccati sicut pertinet ad genus contritionis, sed etiam, vt quidam dolor grauis, & commotio viscerum, & quantum ad hoc pertinet ad satisfactionem, & tunc in tantum potest esse magna ista contritio, quòd suppleat

Culpa, & pęna æterna deletur per contritionem.

Pœna tpalis deletur per satisfactionẽ.

A locum satisfactionis exterioris. In Achab autem fuerant multa peccata, ideo difficillimum erat per solũ actum contritionis deleri illa quantum ad omnem pęnam: potissimè quia contritio Achab, licet vera fuerit, non fuit tam excessiua, vt sufficeret ad tollẽdũ magnitudinem pęnarum debitarum, & ideo mansit adhuc pęna deletionis progeniei suæ, licet fuerit remissa pęna debita ipsi Achab in totum, vel quantum ad aliquid, vt supra declaratum est.

Quare Deus voluit potius remittere pœnam Achab quàm filijs suis. Quæst. XIX.

B QVAERETVR vlterius cum per cõtritionẽ, & pœnitentiam Achab non deleretur tota pęna debita pro peccatis suis: quare fuit remissa pęna ipsius, & non pœna filiorum suorum. Nam potius debebat remitti pęna filiorũ suorum, eo ꝙ ipsi puniebantur nunc propter Achab. Respondendum, ꝙ Deus voluit remittere pœnam Achab, & non filiorum eius, quia licet filij Achab punirentur pro eo: tamen etiam puniebantur pro peccatis suis, quia ipsi erant idolatræ, sicut pater. Patet de Ochozia, qui successit immediate ipsi Achab. Nam iste colebat idola, & super infirmitate sua misit ad cõsulendum Beelzebub Deum Acharon terræ Philisthinorum, quasi non esset Deus in Israel: seq. lib. cap. 1. Ioram quoque filius Achab succedens Ochozię idolatra fuit sequen. lib. cap. 3. Etiam filij Achab consenserunt ei in idolatria, & occisione prophetarũ, & alijs malis, ex quo ipsi erant digni morte ęterna. Nunc verò pęnituit Achab, & quia pęnitentia erat personalis liberauit seipsum, & non filios suos, quia filij sui non dolebant de peccato.

C

Alia ratio est, quia pęna prænunciata fuerat contra Achab, & filios suos, & contra Iezabel supra in litera: peccata tamen Iezabel erant valde magna, quia ipsa principalius peccauerat, vt supra dictũ est. Ideo non erant delenda peccata sua per pęnitentiam Achab: sola igitur peccata Achab remissa sunt.

D Alia ratio est, quia filij Achab secuturi erãt ipsum in similitudine peccatorum, ideo iniustũ erat, quòd prius remitterentur pęnæ, quam cõmitterentur peccata: quia per hoc daretur incentiuum ad magis peccãdum, ideo cum adhuc filij Achab peccaturi essent, non erat decens, quòd remitterentur eis pęnæ peccatorum nondum factorum, quia sic præstaretur impunitas peccanti.

Alia ratio est, quia antequam pęniteret Achab, denunciata fuerat pęna pro se, & pro posteritate sua: & si non pęnituisset Achab secuta fuisset pœna. Nunc autem per pęnitentiam ipsius relaxata est quædam pars pœnarum, & quia pœnitentia est actus personalis necesse est, quòd magis proficiat illi ad quam habet maiorem propinquitatem: & tamen Achab erat magis sibi propinquus quam filijs suis, ideo rationabilius erat, quòd per pęnitentiam suam potius remitteretur pars pœnæ suæ, quam filiorum suorum, & vxoris.

E

Alia ratio est, quia dato quòd tota ista pœna, quæ prænunciata fuit in Achab, & domo sua esset pro solis peccatis Achab: tamen peccata erant valde multa, & magna pœna correspondebat eis: cuius pars toleranda erat ab Achab, s. quòd ipse occidendus erat, & deuorandus a canibus. Alia pars toleranda erat a posteritate sua, quæ tota delenda erat. Nunc autem valde maior pœna erat, quàm tota posteritas Achab tolerare debebat quàm illa quam toleraturus erat solus Achab, cũ de filijs suis occisi fuerint septuaginta in Samaria, & reliqua posteritas sequen. lib. c. 9. & 10.

pœnitentia autem Achab erat alicuius meriti, sed nõ valde magni: ideo poterat sufficere ad remissionem pœnę suę: non tamen ad remissionem pœnę posteritatis suę cum illa esset valde magna.

CAP. XXII.

TRANSIERVNT igitur tres anni absque bello inter Syriam, & Israel: in anno autẽ tertio descendit Iosaphat rex Iuda ad regem Israel. Dixitque rex Israel ad seruos suos. Ignoratis, ꝙ nostra sit Ramoth Galaad, & negligemus tollere eam de manu regis Syriæ? Et ait ad Iosaphat: Venies ne mecum ad præliãdum in Ramoth Galaad? Dixitque Iosaphat ad regem Israel; Sicut ego sum, ita & tu, populus meus, & populus tuus vnũ sunt, & equites mei, equites tui.

2. Paral. 8.

De sum. tri, c, damnamus.

DICTO in præcedentibus de pœnę Achab comminatione, hic agitur de eius inflictione. Fuit autem pœna prenunciata Achab in psona propria, & in prole sua. De primo habetur hic, de secundo habetur sequenti lib. cap. 9. & 10. Prima in duas, quia primo ponitur Achab occisio, secundo regis Iosaphat conditio ibi. *Iosaphat verò.* Prima in duas, quia primo ponitur belli, in quo mortuus est Achab, tractatus: secundò ponitur congressus ibi. *Ascendit itaque rex.* Prima in duas, quia in tractatu belli duo facta sunt: primò humanum auxiliũ petitur, s. regis Iosaphat: secundò diuinum consilium inquiritur ibi. *Dixitque Iosaphat.*

An ordo continuus sit, & immediatus. *Quæst. I.*

QVAERETVR circa primum, an sit hic ꝯtinuus ordo ad præcedentia, & an ea, quæ habent̃ hic, fuerint facta immediatè post præcedentia, vel fuerit aliquod tempus interpositum. Ad primum dicendum, ꝙ est continuus ordo sine anticipatione, vel recapitulatione, quia in præcedentibus dictum est de gestis Achab, hic agitur de morte eius: ideo necesse est istud fuisse post omnia, quæ acciderunt de gestis Achab.

Ad secundum dicendum, quòd nõ apparet, an fuerit istud immediatè post pręcedentem. Dicendum est tamen, ꝙ nõ potuit esse magnum tẽpus intermedium, quia plus essent quasi tres anni. Nã inter istud bellum, quo mortuus est Achab, & aliud bellum, quo captus est Benadad, solum fuerunt tres anni, quia dr̃ hic in principio literę, ꝙ transierunt tres anni absque bello inter Syriam, & Israel: bellum autem istud, qđ fuit vltimum inter Achab, & regem Syrię fuit, quod habetur supra 20. & tñ post illud bellũ fuit mors Naboth, & ista prenunciatio pęnę Achab, vt patet præceden. cap. cum dr̃: Post verba hęc, vinea erat Naboth Iezrahelitę. Et sic non erant tres anni intermedij inter ea, quę habentur pręcedenti cap. & hic, sed esset paruum tẽpus. Transierunt igitur tres anni absq; bello inter Syriam, & Israel. Nam inter Israel, & Syriam Damasci erant quasi continua bella, eo ꝙ ambę terrę erant finitimę, s. Syria Aquilonaris, & terra Israel Meridiana. Et istud bellum nõ solum erat tẽpore Achab, & Benadad, qui tunc erant reges Israel, & Syrię: sed ẽt

F tẽpore prędecessorũ suorum: vnde pater istius Benadad, qui nũc regnauit in Syria, acceperat multas vrbes de Israel pugnando contra Amri patrem Achab, vt patet s̃. 20. Nam dixit Benadad ad Achab, ciuitates quas tulit pater meus a patre tuo, reddã. Inter Achab autẽ, & Benadad, qui nunc regnabat in Syria, fuerunt multa bella: & signãtur duo, de quibus specialiter fit mẽtio s̃. 20. & in vltimo illorum captus fuit Benadad ab Achab, & fęderatus recessit ab eo, eod. cap. Ex tũc autem cessauerunt bella per tres annos. Nunc autem tertio anno Achab mouit bellum cõtra Benadad. Et de tempore, quod fuit inter ista duo bella dicitur hic, quòd transierunt tres anni absque bello, in anno autem tertio descendit Iosaphat rex Iuda ad regẽ Israel, scilicet, in isto tertio anno, in quo factum est bel-
G lum. Ponitur autem hic de isto aduentu Iosaphat, eo quòd ipse iuit in bellum cum Achab contra Syriam.

Dixitque rex Israel ad seruos suos, ignoratis ꝙ nostra sit Ramoth Galaad? Istud fuit incentiuum belli, quia voluit Achab repetere vrbem Ramoth Galaad de manu regis Syriæ. Dixit aũt ignoratis, ꝙ nostra sit, idest pertineat ad terram nostram, & hoc fuit increpando seruos suos, & seipsum, ꝙ non curarent ire ad recuperãdum ea, quæ sua erant. Est autẽ Ramoth Galaad quædam ciuitas in terra Israel, cuius est nomen Ramoth Galaad, eo ꝙ erat in terra Galaad. Sic etiam dicitur Iabes Galaad, idest ciuitas Iabes, quę est in terra Galaad. Iudi. 21. & s̃. 1. lib. ca. 11. Ista ciuitas erat in terra duarũ
H tribuum, & dimidię, & est in tribu Gad in terra, in qua habitabant duo reges Amorrhæi Iosue 13. c. erat autẽ ista ciuitas tradita Leuitis, s. vna de 48. ciuitatibus, quę eis datę fuerunt, Iosue, 21. fuit etiam ista vna ciuitas de vrbibus refugii Deuter. 4. & Iosue 20. nunc autem tenebatur per regem Syriæ, ideo voluit recuperare eam Achab.

Quomodo poterat esse bellum pro vrbe Ramoth. *Quæst. II.*

I QVAERETVR qũo poterat Achab habere bellũ cum rege Syriæ pro ista vrbe, quia supra 20. dixit Benadad ad Achab: ciuitates, quas tulit pr̃ meus a patre tuo dabo tibi, tamen Ramoth Galaad erat vna ciuitas de ciuitatibus terræ Israel, ideo data fuisset.

Aliquis dicet, quòd non fuerint datæ ciuitates terræ Israel ipsi Achab, quia licet Benadad cum teneretur ab Achab, ꝑmiserit ei, quòd daret omnes vrbes, quot acceperat pater eius de terra Israel, tamẽ postea noluit cum recessit ab eo, & sic nunc ad hoc, quòd Achab recuperaret illas vrbes, pugnabat contra Benadad.

Sed obiicitur, quòd Benadad tenebat multas vrbes de terra Israel, cum dixerit ciuitates, quas tulit pater meus a patre tuo, reddam tibi. Et sic non solum moueret Achab bellum contra Bedadad pro Ramoth
K Galaad, sed etiam pro aliis omnibus vrbibus, quæ fuerunt de terra Israel. Ideo aliter dicet aliquis, quòd Benadad dedit omnes ciuitates, quas abstulerat pater suus de terra Israel. Sed Ramoth Galaad dubiũ erat, an esset de terra Israel, vel de terra Syriæ, ideo nõ fuit restituta ipsi Achab, & hoc aliqualiter significat dictum Achab, scilicet ignoratis, quòd nostra sit Ramoth Galaad? Et sic loquebatur per modum dubii, scilicet, quòd ipse dubitabat de hoc, vel serui sui dubitabant.

Sed hoc non videtur stare, quia tunc si Benadad tradidisset omnes alias vrbes, de quibus non erat dubium, quòd essent de terra Israel, libenter ipsi Achab, etiam si constaret Ramoth esse de terra eius dare

dare vellet, & tunc nō iret ad pugnandum contra regem Syriæ nullo alio præmisso, sed prius inquireret, an dare vellet, & tamen mox, vt dixit Achab seruis suis, quòd erat Ramoth de terra sua, disposuit se ad bellū, vt patet hic: ergo videtur, ꝙ ipse intelligebat, ꝙ rex Syriæ nullo modo volebat dare.

Dicendum ergo, sicut prius dicebatur, quòd Benadad non seruauit fidem interpositam cum Achab de dando ei vrbes, quas tenebat de terra Israel, quarum vna erat Ramoth, cum vero obiicitur, quòd non solum tenebat istam vrbem, sed multas alias, de terra Israel, dicendum verum esse, tamen Achab voluit repetere istam bello ante omnes alias, & non negatur ex hoc, quin voluerit repetere alias.

Aliter etiam potest dici, quòd Benadad seruauit fidem interpositā cum Achab, & restituit vrbes, quas tenebant Syrii de terra Israel, & illas acceperant alii reges prædecessores patris Benadad, & ad illas restituendas non se obligauit Benadad, de illis autem forte erat Ramoth, ideo non dedit illam. Achab vero sciens illam esse de terra Israel, petebat eam, & sic mouit bellum contra Benadad, quia nolebat dare eam.

Et negligimus tollere de manu regis Syriæ. Idest de manu Benadad, qui tunc regnabat in Syria Damasci. Et dixit Achab, negligimus eam tollere, idest non manet hoc, nisi ex negligentia, & nō ex impotentia. Hoc dicebat Achab, quia facile putabat esse pugnare contra Benadad, eo quòd bis superauerat ipsum, & putabat, ꝙ ēt nūc leue erat superare, sed fallebat Achab, quia victoriæ præcedentes prouenerant ei a Deo, vt supra declaratum est 20. si autem viribus humanis ꝯgrediendū esset, lōge minoris potestatis esset Achab, quam Benadad.

Et ait ad Iosaphat, venies ne mecum ad præliandum in Ramoth Galaad. Idest nunquid velles ire mecum ad Ramoth Galaad ad pugnandum contra regem Syriȩ?

Dixitque Iosaphat ad regem Israel, sicut ego sum, ita, & tu. Significabat Iosaphat, quòd libenter ageret, & dixit sicut ego sum, ita & tu, idest ego sum, sicut tu, s. promptus ad eundum in bellum, sicut tu. Vel aliter, sicut ego sum, ita & tu, i. ego sum talis, qualis es tu, s. sum tibi coniunctissimus in amore, & gradu affinitatis, ideo ego sum, sicut tu, idest essem quasi tu. In hoc significauit magnitudinem amicitiæ, quia amicus est alter ipse Ethic. lib. 9.

Populus meus, & populus tuus vnum sunt. Quasi dicat, non debes petere a me, an volim ire tecum in bellū, quia sicut a teipso non peteres aliquid, ita nec a me petere debes, quia ego sum id, quod tu, & sicut a populo tuo non peteres, an vellet ire tecum in bellū, sed iuberes, ita & a populo meo petere nō debes, quia populus meus est idē cum populo tuo.

Et equites mei equites tui. Idest equites mei sunt equites tui, & è conuerso, & non habemus ego, & tu bona diuisa, sed communia sunt nobis quicquid habemus.

Quare descendit Iosaphat ad Achab.
Quæst. III.

QVæretur quare, descendit rex Iosaphat rex Iuda ad Achab regem Israel, & quare tam familiariter loquebantur.

Respondendum, quòd Iosaphat erat valde amicus regis Achab: nam erat ei coniunctus affinitate: nam Athalia erat filia Achab, & Iezabel, & tradita fuit in vxorem Ioram filio Iosaphat. Secundo Paralipom. 21. & ob hoc aliquomodo visitabant se isti reges, ibatque vnus in regnum alterius, nūc vero descendit Iosaphat in regnum Israel ad Achab, fecitque ei conuiuium magnum Achab, & post conuiuium persuasit, quòd iret cum eo ad pugnandum contra regem Syriȩ in Ramoth. Fuit autem hoc transactis aliquot annis postquam Achab dedit filiam suam in vxorem Iorā filio Iosaphat. De hoc 2. Paralip. 18. s. fuit Iosaphat affinitate coniunctus Achab, descenditque post annos ad eū in Samaria, ad cuius aduentum mactauit Achab arietes, & boues plurimos, persuasitque illi, vt ascenderet in Ramoth Galaad.

Dixitque Iosaphat. Hic ponitur secundum, in quo consilium a Deo inquiritur, an pugnandum foret, & deberet.

Dixitque Iosaphat ad regem Israel: quære, oro te, hodie sermonem Domini. Iosaphat erat vir prudens, & inclytus colens Deum, sciebatque esse multa pericula belli, & bellum, atque victoriam in manu Dei esse, ideo voluit prius consuli Dominum super hoc, quam iret ad bellū, potissime quia facile erat Iudæis inquirere responsum a Domino. Nam poterant facere hoc per prophetas, de quibus multos hēbant, Poterāt etiam per sacerdotes, quia summus sacerdos consulebat dominum in rationali, & Ephod, & illico Deus respondebat, sic rñsum est sępe Dauid supra primo lib. cap. 23. & 30. De forma autē huius consultationis declaratum est ibidem.

Congregauit ergo rex Israel prophetas quadringentos circiter viros. Isti omnes erant prophetę Baal, & idolorum. Quod patet, quia Iosaphat dixit non est hic propheta Domini quispiam, vt interrogemus per eum? De istis prophetis habebat Achab plurimos. Nam ante hoc occiderat Elias 850. prophetas, quorum quadringēti erant Baal, & reliqui erant prophetæ lucorum supra 18. Sed adhuc occisis illis nō cessauit cultus Baal, & idolorum, sed habuit adhuc post hoc quadringentos prophetas Achab, quos congregauit nunc ad petendum consilium, filii quoque eius habuerunt etiā prophetas idolorum. Vnde semel cum Ioram filius Achab rex Israel consuleret Elisęum, dixit ei, vade ad prophetas patris tui, & matris tuæ. sequenti libro capitu. tertio. Et sic isti prophetæ non erant prophetæ Domini.

Et ait ad eos, ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Idest nunquid expedit mihi, ꝙ eam in Ramoth Galabd ad bellandum, vel ꝙ quiescam? Sed 2. Paral. dicitur ire debemus, quia loquebatur Achab ꝓ se, & Iosaphat.

Qui responderunt ascende, & dabit eam dominus in manum regis. Idest vade securus, quia dominus dabit eam in manus tuas.

An istud responsum prophetarum fuerit dubium.
Quæst. IIII.

NICOLAVS dicit, ꝙ istud responsum fuit dubium, & erat ad fallendum, quod poterat interpretari ad vnam partem, & ad aliā. Ponit exemplum de oraculo Apollinis facto ad Pyrrhum regem Epyrotarum, s. Aio te Aecida Romanos vincere posse. Et sic poterat exponi, quòd Pyrrhus Aeacides vinceret Romanos, vel ꝙ Romani vincerent Pyrrhum. Sic hic, quia dicitur tradet eam dominus in manu regis, s. in manu regis Syriæ, vel in manu regis Israel, & sic quodcunque accideret, vera esset prophetia. Sed istud non stat, primo quia proferre responsa amphibologica pertinet ad illum, qui nescit respondere, qui vt videatur sciens respondet tali modo, vt in quemcunque casum res veniat, vera videatur responsio, & appareat, vel putetur intellexisse illud respondens. Sic enim illi non respōdebat,

debat, qui vocabatur Apollo in insula Delphos. Aut respōdet sic cognoscens veritatem volens tamen tenere sub dubio eum, cui respondet. Sed in proposito non erat sic, quia diabolus locutus est per prophetas istos, & ipse habuit intentionem fallendi, sicut dixit Micheas propheta, quòd viderat dominum super solium excelsum, & egressus spiritus stetit coram Domino, & ait ego decipiam illum. Non curabat autem dæmon, quòd appareret mendax, vel verax, ideo non dicebat hoc, vt esset ambiguum, sed magis cum intentione significandi, quòd erat Achab habiturus victoriam, vt confidens de illa iret, & moreretur.

Item patet, quia si prophetæ protulissent ista verba modo ambiguo dubitaret Achab, & non moueretur ad eundum ad Ramoth Galaad, Deus tamen volebat, quòd iret, & moreretur ibi, ideo oportebat, q̄ prophetæ isti loquerentur sub certitudine, & victoria, alioquin non esset dispositio conueniens ad fallendum.

Item dixit dæmon, egrediar, & ero spiritus mendax in ore prophetarum eius, si tamen esset ista oratio amphibologica nō esset falsa, sed ambigua, ideo non esset dæmon tunc spiritus mēdax, sed spiritus decipiens per hanc ambiguitatem.

Confirmatur etiam, quia Micheas dixit infra in litera ad Achab, nunc igitur ecce dedit dominus spiritum mēdacii in ore omnium prophetarum tuorum.

Item patet, quia prophetæ isti locuti sunt hoc significantes, quòd Achab habiturus esset victoriam. Nam Achab petebat consilium, an expediret, quòd iret in bellum, vel non, ipsi autem dixerunt ascende. Ideo videtur, quòd significabant ei prosperum.

Item patet clarius, quia infra dicitur, quòd omnes prophetæ dicebant ascende in Ramoth Galaad, & vade prospere. Et per hoc significabat, quòd habiturus esset victoriam, quia aliàs non prosperaretur.

Item non potest hic assignari amphibolia, sicut in responso Apollinis: quia ibi pro vtraque parte erat oratio æqualiter dubia, & tamen hic necesse est solū intelligi de rege Israel: quia dicitur; Ascende in Ramoth, & dabit eam Dominus in manum regis. Non potest autē hoc intelligi de rege Syriæ, quia ipse possidebat eam, ideo nō poterat tradi in manus eius, nisi perderet eam, & postea acquireret: necesse ergo erat intelligi, quia tradenda esset ciuitas in manu Achab. Et dicitur: tradet eam Dominus in manū regis, idest in manum Achab.

Dixit autem Iosaphat, non est hic propheta Domini quispiam, vt interrogemus per eum. Idest nunquid non est hic aliquis propheta Domini? Erat enim Iosaphat vir deicola, & cognoscens omnes istos quadringentos esse prophetas dæmonum, non cōfisus est in sermonibus eorum, sed voluit inquirere a prophetis Domini. *Et ait rex Israel ad Iosaphat, remansit vir vnus, per quem possumus interrogare dominum.* Iste qui remanserat erat Micheas filius Iemla, vt patet infra.

Quomodo remanebat vnus propheta, & quare Achab oderat Michæam. Quæst. V.

Qværetvr quomodo dixit Achab, q̄ remāserat vir vnus, in quo innuit, q̄ non manebant plures prophetę Domini in terra: sed obijciet, quòd adhuc manebat Elias, & multi alij ꝓphetæ Domini, de quibus tāgitur supra 20. cap. De Elia autem, & de istis prophetis respondebit aliquis, quòd fortè fugerant de terra Israel ad terram Iuda, quando Iezabel persequebatur eos, & occidebat supra 18. Sed dicendum, quòd non stat, quia adhuc manebat Elias in terra Israel in mōte Carmelo, qui est in sorte Aser, vel iuxta

F illam in sortem Zabulon. Et etiam post mortē Achab tempore Ochozię filij eius manebat ibi, vt colligitur sequenti lib. c. 1. De alijs etiam prophetis patet, quia post illam persecutionem, & occisionem factam a Iezabel supra 18. venerunt prophetę isti qui locuti sunt sępe Achab supra 20.

Dicendum ergo videtur, quòd in terra Israel erat nunc Elias, & multi alij prophetę Domini: tamen in vrbe Samaria non erat tunc, nisi Micheas, & quia volebant in promptu isti duo reges habere responsum: non habebant aliquem, per quem consulerēt Dominum, nisi Michęam, & sic dixit Achab, quòd remansit vir vnus, scilicet in Samaria, vel remansit vir vnus, scilicet quem in promptu possint habere: multi tamen
G alij manserunt in vrbibus Israel, qui non poterant haberi immediate.

Sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malū. Idest quamquam mansit vnus propheta Domini: tamen ego non vocaui eum inter cęteros, eo quòd odi ipsum, scilicet quia prophetat mihi semper mala, & non bona. Iste enim, vt dicitur prophetauit Achab, q̄a dimiserat Benadad recedere, q̄ esset anima sua ꝓ anima eius supra 20. sępe etiam prophetauerat ei alia mala, de quibus nō scriptum est, quia illa non pertinebāt ad historiam mortis Achab.

Cur oderat Michæam Achab, quia potius deberet eum diligere cum vera prophetaret. Quæst. VI.

H Qværetvr quomodo Achab oderat Michęam, quia prophetauerat ei mala, & quomodo non vocabat eum, & dato, quòd pronūciaret ei mala, si verum loquebatur, non debebat odio haberi, sed magis diligi potius, quam adulatores, qui vt blandiantur auribus, falsa dicunt, & ponunt homines in periculis.

Dici potest, quòd istud odium Achab erat valde irrationabile, sicut quidam irascuntur eis, qui corrigūt eos, cum desiderāt bonum suum, & congaudent eis, qui loquuntur eis vana, & placentia, quamquam sint eis in detrimentum. Sic patet de illis, de quibus loquitur Isai. 30. scilicet, qui dicunt videntibus, nolite vide-
I re, & aspicientibus, nolite aspicere nobis ea, quę recta sunt, loquimini nobis placentia: videte nobis errores, auferte à me viam: declinate à me semitam: cesset à facie nostra Sanctus Israel. Sic etiam Apostolus ait de quibusdam 2. ad Timotheum 4. erit tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus: a veritate quidem auertent auditum, ad fabulas autem ꝯuertentur. ideo erat iste Achab reprehensibilis, quia volebat audire prophetas adulantes, & non prophetā loquētem vera, quamquam dura. Et ob hoc Iosaphat increpuit super hoc Achab, dicens: ne loquaris ita rex, idest non bene loqueris, quia non debes eum odisse, licet dura prophetet.

K Aliter potest dici, quòd Achab odiret Michęam, & inclinabatur ad non audiendum verba eius, quia Deus mouebat ipsum, vt crederet prophetis Baal, & moreretur in bello. Sic patet infra in verbis Michęę. Nam ipse dixit, quòd spiritus, idest dæmon egressus fuerat ad fallēdum omnes prophetas regis, eo quòd Deus locutus fuerat mala contra Achab, idest disponebat ei facere malum, vt patet infra.

Aliter etiam potest dici, quòd Achab habebat exosum Michęam, quia pronūciauerat ei mala, & de istis malis nullum adhuc venerat, sicut illud, quod habet supra 20. scilicet erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius: sic etiam alia erant, quę nondum euenerant, & ob hoc volebat potius Achab

audi-

audire illos, qui loquebantur prospera quam eum, qui loquebatur aduersa, cum veritas prophetiæ eius nondum pateret. Si autem veritas eius patuisset, forte quamquam dura loqueretur, vellet audire eum.

Aliter potest etiam dici, quòd dato, quòd Michęas vera diceret contra Achab, quia tamen dicebat dura habebat eum Achab tanquam inimicum, quasi ipse Michęas de corde suo ista diceret, & non cogeret eũ Deus sic dicere. Sic patet de Elia. Nam Elias prænunciauerat sterilitatem Achab, s. quòd non veniret pluuia supra 17. & sic fuit, & tamen quando postea venit Elias ad nunciandũ Achab mala pro morte Naboth, dixit ei Achab, inuenisti me inimicum tuum, idest nunquid habes me pro inimico, quia semper mihi nũcias mala? Pręcedenti capit. Et sic quomodocunque dicatur Achab erat increpabilis, quia oderat vera loquentem.

Per quid differebant prophetæ Domini, & Baal, & quomodo cognoscebantur. Quæst. VI.

QVAERETVR vlterius per quid differebant isti prophetæ Domini, & prophetę Baal, & ꝑ quid cognoscebantur.

Aliquis dicet, ꝙ cognoscebantur, & differebant, quia prophetæ Dei erant boni viri, & non colebant idola, prophetę autem Baal colebant idola. Sic patet supra 18. quia Elias solus dixit se mansisse de prophetis Domini, & erant 850. prophetæ Baal, & lucorum, & solus Elias, qui erat propheta Domini fecit sacrificium Deo, & defendit partem eius, reliqui vero defendebant partem idolorum.

Sed dicendum, ꝙ quamquam verum sit hoc, tamẽ prophetæ Dei, & Baal, vel idolorum non differebant per hoc. Quod patet de Balaam, quia ipse erat ariolus, Deut. 23. & faciebat sacrificia superstitiosa: Num. 23. & tamen propheta Dei erat, Num. 24. nam Deus reuelauit per eum multa futura. Et sępe dicitur, ꝙ apparebat ei dominus, & prohibebat ei ad maledicendũ Iudęis: Num. 22. 23. & 24. Patet etiam de illo propheta sene, qui habitabat in Bethlehem, quia ipse fauebat Ieroboam in idolatria, & confortabat eum, vt declaratum est supra 13. & tamen ipse erat propheta Domini, & pronunciauit Deus mala per ipsum contra prophetam inobedientem, vt patet ibidem.

Item non est conueniens differentia rerum per id, quod est sibi extrinsecum, sicut geometra, & dialecticus non conuenienter dicerentur differre per esse album, & nigrum, quia ista sunt extrinseca, ita prophetæ dicuntur esse prophetæ quantum ad intellectum, inquantum illuminatur intellectus eorum aliter quã intellectus aliorum hominum. Voluntas autem non pertinet ad differentiam prophetę, sed colere Deum, vel colere idola est rectitudo, vel pręuaricatio moralis pertinens ad voluntatem, ergo non differunt conuenienter prophetæ per colere Deum, & idola.

Aliqui dicunt aliter, s. quòd prophetę Baal vocabãtur illi, qui reuelationes suas dicebant factas fuisse a Baal, & prophetæ Dei erant illi, qui dicebant reuelationes suas a Deo esse.

Sed istud non stat, quia etiam prophetæ Baal dicebant se suscipere reuelationes a Deo, vt patet de Sedecia filio Chanaan, qui percussit Michęam prophetam Domini, dicens: me ergo dimisit spiritus domini, & locutus est tibi? Quasi dicat mihi etiam locutus est spiritus domini, & tamen Sedecias erat de prophetis Baal, vt patet infra in litera.

Respondendum, ꝙ prophetę accipiuntur ꝓprie, vel large, proprie vocantur prophetæ, quibus reuelatur aliqua veritas supernaturaliter eo modo, quo non

A cognoscitur ab aliis hominibus. Quantum ad hoc non est consideranda aliqua differentia in prophetis, scilicet, quòd quidam vocentur prophetæ Dei, & alij prophetę idolorum, quia ad necessitatem prophetię requiritur, ꝙ ipse supernaturaliter cognoscat aliquas veritates, & istud non fit, nisi cum quis illuminatur a Deo vero per se, vel per Angelos, cum non sit aliquis alius, qui reuelare possit aliquid supernaturaliter. Deinde ꝙ isti prophetæ colant Deum, vel idola nil facit ad rationem prophetię, sicut esse album, vel nigrum. Ideo non est dicendum quosdam esse prophetas Dei, alios prophetas Baal, sicut nunc non conuenienter assignaretur differentia inter musicos, quòd quidam sunt albi, quidam nigri. Aliquando accipitur

B propheta large pro eo, qui reuelat aliqua abscondita, quæ sciri non possunt modo naturali: quomodocunque ipse illa cognoscat, & tunc siue illi, qui a Deo illuminantur, siue qui a dæmonibus per artes nefarias instruantur ab eis ad loquendum mouentur, prophetæ vocantur. Sic patet supra primo lib. cap. 18. de Saule, cum dicitur, quòd arripuit eum dæmon, & prophetabat in medio domus suæ, idest dęmon mouebat eum ad loquendum aliqua occulta. Hoc modo possunt distingui prophetę Dei, & prophetę idolorum, quia vocabũtur prophetę Dei illi, qui accipiunt reuelationem a Deo. Prophetæ autem idolorum illi, qui per necromãtiam, & artem aruspicinam, vel per alias superstitiones veritatem inquirunt. Nam idola habebant dęmones, qui loco illorum respondebant, & ali-

C quo modo in ipsis idolis loquebantur: aliquando autem aliàs, & secundum hoc apparebat distinctio prophetarum Dei, & prophetarum Baal: quia tamen nesciebatur, quis moueretur a Deo, vel quis a dæmone in cognitione veritatum occultarum, vocabanť prophetæ Dei illi, qui reuelabant aliqua occulta, & colebant Deum. Vocabantur autem prophetæ dęmonũ illi, qui colebant idola, quia per hoc putabatur, quòd non a Deo, sed a dęmonibus responsa acciperent. Interdum tamen aliqui prophetę a Deo illustrabantur, & tamen colebant idola: & sic fortè fuit de aliquibus istorum prophetarum Baal: nam etiam Balaam propheta Dei erat, & colebat idola, vt declaratum est.

D *Cui Iosaphat ait: ne loquaris ita rex.* Scilicet, non bene dicis, quia propter hoc, quòd prophetat tibi malum non debeas audire eum: quia si vera dicit audiẽdus est cum non a se dicat, sed a Deo.

Vocauit ergo rex Israel eunuchum quendam. Eunuchi vocantur castrati, qui tripliciter accipiũtur, aliqui sunt eunuchi, qui ab hominibus castrati sunt, Alij sunt eunuchi, qui naturaliter impotentes sunt. Alij verò dicuntur eunuchi, qui cohibent in se omnem concupiscentiam, & quamquam potentes sint omnes actus venereos a se abscindunt, tanquam si naturaliter essent impotentes. isti tres gradus ponuntur Matth. 19. scilicet: Sunt enim eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt, & sunt eunuchi, qui ab hominibus facti sũt, & sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter re- **Eunuchus quid, & quotuplex**

E gnum cœlorum. Hic autem potest vocari eunuchus aliquis habens vnum de istis modis maxime de illis, qui ab hominibus castrati erant: quia istis committebatur cura custodiendi fœminas regum, & magnorũ dominorum, vel potest vocari eunuchus pro quolibet ministro habente excellẽtiam in domo regis: sic accipitur Actuum 8. scilicet: Et ecce vir Aethiops eunuchus potens Candacis reginæ. Sic etiam videtur accipi. Esther 1. vbi vocantur eunuchi principes magni apud regem.

Et dixit ei festina adducere Michæam filium Iemla. Erat Michęas in ciuitate Samarię, vbi nunc erant illi duo reges, ideo poterat cito venire ad cõspectum Achab,

Rex

Rex autem Israel, & Iosaphat rex Iuda sedebat vnusquisq; in solio suo. Ambo erant reges, & amici atque affines ideo equalem honorẽ in sedendo, & in omnibus aliis habebant, & forte Iosaphat maiori honore ibi colebatur, quia hospes erat.

Vestiti cultu regio. Idest vestimẽtis regalibus. Cultus enim significat honorẽ, sed accipitur hic pro vestib⁹, quia secundum eas simplices iudicant hominem esse honoratum iuxta illud.

Vir bene vestitus pro vestibus esse peritus
Creditur a mille, quamuis idiota sit ille.

Sic accipitur Exodi 33. s. Nemo indutus est cultu suo ex more, sed luxit populus audiens sermonem hunc pessimum, s. in signum tristitiæ nullus indutus est vestibus suis pulchris.

In area iuxta ostium portæ Samariæ. Idest sedebant ambo in quadam platea, quę erat apud portam Samarię, ad quam conueniebant homines ad collocutionem, & iocunditatem, & ibi populus multus astabat vtrique regi.

Et vniuersi prophetæ prophetabant in conspectu eorum. Intelligitur de prophetis Baal, quia nondum venerat Michęas qui solus erat propheta Domini.

Fecit quoque sibi Sedecias filius Chanaan cornua ferrea. Iste Sedecias erat quasi princeps inter ꝑphetas Baal, ideo quando Michęas dixit, quòd spiritus mendacii erat in ore omnium prophetarum Achab, iste potius offensus est quam cęteri, & iste percussit Michęam alapa, vt patet infra. Istud autem erat quasi principaliter pertineret ad eum illud dedecus, & propter hoc etiam specialiter fit hic mentio de isto Sedecia.

Quare Sedecias fecit sibi cornua ferrea.
Quæst. VII.

QVAERETVR quare Sedecias fecit sibi cornua ferrea.

Respondẽdum, quòd fecit duo cornua ferrea, & ferebat illa in manibus coram rege, & quando prophetabat ostendebat illa, dicens: his ventilabis Syriam, & delebis eam. Fecerat autem hoc ad imitationem prophetarum Dei, quia illi aliquando prophetabant in verbis, & aliquando in signis. Patet de Isaia, qui tribus diebus ambulauit nudus, & discalciatus per Ierusalem ad signandum captiuitatẽ trium annorum Aegypti, & Aethiopiæ Isaię 20. Sic etiam Ieremias fecit sibi catenas ligneas ex mandato Dei, & posuit eas in collo suo, & misit ad multas gentes ad significandum captiuationem illarum per Nabuchodonosor, Ierem. 27. & portabat aliam catenam ligneam in collo suo ad signandum captiuitatem Ierusalem, quam quidam propheta nomine Ananias confregit, dicens, quòd dominus dicebat ego conteram iugum regis Babylonis, & tunc Ieremias dixit catenas ligneas contriuisti, & facies pro eis catenas ferreas. Ierem. 28. sic etiam patet de Ezechiele, qui posuit laterem, & sartaginem contra Ierusalem, & comedit panem doloris in mensura. Ezechiel. 3. Rasit etiam capillos suos omnes, & diuisit eos tripliciter, Ezechi. 5. Et sic in multis locis. Ita nunc Sedecias fecit sibi cornua ferrea ad significandam deletionem Syriæ, per ipsum Achab: nam cornua sunt fortis armatura taurorum. Fecit autem illa ferrea ad signandum fortitudinem, s. quòd in magna fortitudine deleret Syriam Achab. Similis modus erat aliquãdo reuelationis Dei ad prophetas. Sic patet Zacha. 1. s. Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce quattuor cornua, & dixi ad Angelũ, qui loquebatur ad me, quid sunt hęc? & dixit ad me, hęc sunt cornua, quæ ventilauerunt Iudam, & Israel, & Ierusalem.

Prophetæ quandoq; ꝑphetabãt verbis, q̃nq; signis.

F *Hæc dicit dominus his ventilabis Syriam donec deleas eam.* Ventilare est ad ventum eleuare, & pertinet hoc ad paleas in area, quando sunt commixtæ granis: nam vtrunque ad ventum eleuatur, vt paleę præ leuitate a vento ferantur, & grana prę grauitate decidant, & sic fiat separatio, sic accipitur Matth. 3. c. s. cuius ventilabrum in manu sua, & mundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autẽ cõburet igne inextinguibili. Dicebatur autẽ, ꝙ Achab ventilaret Syriam quasi impellendo in altum, & percutiendo quousque destrueret eam.

Omnesque prophetæ similiter prophetabant. Scilicet omnes alii prophetæ idolorum, qui erant socii Sedeciæ, fit tamẽ mentio de Sedecia propter duo. Primo quia

G ipse erat quasi princeps aliorum prophetarum. Secũdo, quia ipse specialiter fecerat sibi cornua, & nullus alius fecerat aliqua insignia ad prophetandum.

Dicentes, ascende in Ramoth Galaad, & vade prospere. Scilicet omnes isti dicebant vade in Ramoth Galaad, quia prosperaberis, s. obtinendo victoriam. *Et tradet dominus in manu regis.* Idest dominus tradet eam in manus tuas.

Nuncius vero, qui ierat, vt vocaret Michæam locutus est ad eum. Iste nuncius antequam iret ad vocandum Michęam, viderat omnes prophetas coram rege prenũciantes bona, ideo persuadebat Michææ, vt concordaret eis.

Dicens ecce sermones prophetarum ore vno bona regi prædi-

H *cant.* Scilicet quamquam prophetæ multi sunt, omnes tamen concordant prenunciando regi bona tanquam si omnes loquerentur vno ore.

Sit ergo, & sermo tuus similis eorum, & loquere bona. Idest non discordes ab eis, ne propter te impediatur progressio regis in Ramoth, sed prenũcia bona. Ecce quã stulte loquebatur iste nuncius: putabat enim ꝙ ex voluntate Michęę penderet bonum, vel malum, quod euenturum erat, ideo quòd posset prænunciare quicquid vellet, & non putabat, quòd a Deo omnia ista eueniant, & si propheta aliter dicere conetur, quam Deus inspiret, dictum suum inane erit.

Cui Michæas ait, viuit dominus, quia quodcunque dixerit mihi dominus, hoc loquar. Idest ego promitto tibi, quòd si Deus reuelauerit mihi bonum loquar bonum, sin au-

I tem, non potero loqui bonum.

Quare prophetæ Baal prænunciabant bona euentura.
Quæst. VIII.

QVęretur quomodo prophetę Baal prenũciabãt omnes bona regi, cum non euentura essent, nunquid non timebant contraria euenire?

Aliquis dicet, quòd prophetę mali erant adulatores, & volebant complacere regi per omnia, ideo cũ scirent, quòd rex desideraret ire in Ramoth prenunciauerunt ei, quòd bonum erat ire. Sic enim quidam prophetæ sunt, qui blandiuntur hominibus, vt accipiant ab eis aliquid, vt patet Ezechi. 13. & si forte ho-

K mo non dederit eis quicquam, sanctificãt super eum diem belli. Michęę 3.

Sed hoc non videtur conueniens hic, quia si forte ista adulatio non esset periculosa, verisimile esset, quòd adularentur isti prophetæ regi prænunciantes, quod ipse volebat, erat tamen periculum magnum, s. ꝙ moreretur rex, & periret exercitus, ideo non auderent falsa denunciare adulando.

Dicendum igitur, quòd isti prophetæ Baal putabãt verum esse, quòd Achab prevaliturus esset contra Syriam, & obtineret Ramoth, ideo prænunciabant ei, & tamen in hoc decipiebantur. Sed ista deceptio potest stare dupliciter.

Vno

Vno modo quòd isti essent prophetę Dei, & consuescerent a Deo accipere reuelationes, quamquam colerent idola: & ideo aliquando vera dicebant, nunc autem Deus nō reuelauit eis aliquid, sed permisit, ꝙ a dęmone fallerentur, & ipse moueret phantasiā eorum ad intelligēdum, ꝙ Achab habiturus erat victoriam in Ramoth. Aliter potest dici, ꝙ isti prophetæ Baal, numquam recipiebant reuelationes a Deo, sed a dęmonibus per artes suas superstitiosas, & tamē multoties vera dicebant, eo ꝙ dęmones multa de futuris nouerunt: nunc verò quamquam dęmon sciret veritatem huius rei, quia fortè Deus ei reuelauerat, voluit fallere prophetas illos, Deo permittente, ꝙ fallerētur propter demeritum Achab: nam Achab peccauerat, & merebatur cadere in bello: Si autem verum ei diceretur, non iret illuc, & non morerētur: ideo vt iret, & susciperet pœnam, quam merebatur permisit Deus, vt fallerētur prophetę sui. Hoc significauit Michęas, cum dixit infra: nunc igitur ecce dedit dominus spiritum mēdacij in ore omnium prophetarum tuorū, qui hic sunt, & dominus locutus est contra te malum, idest disposuit tibi nocere: & ob hoc dedit errorem in ore omnium prophetarum. Vterque duorum modorum prędictorum satis stat. Quomodocunque tamen sit reuelatio facta ista vice prophetis Baal fuit a dęmone, vt patet ex verbis Micheę infra. Secundus tamen modus adhuc conuenientior videtur, quàm primus, eo quòd isti erant prophetę Baal. Et sic verisimilius erat eos semper habere reuelationem a dęmonibus, quàm a Deo.

Michæas quomodo accepit reuelationem a Deo.
Quæst. IX.

QVAERETVR vlterius, quomodo Michęas nūc accepit reuelationem a Deo, s. an accepit illā antequam iret ad Achab, vel accepit illā post, cum Achab quęsiuit ab eo.

Respondēdum quòd vtroque modo esse poterat: nam aliquando Deus pręnunciat prophetis id, quod responsuri sunt antequam inquirantur, & aliquando post. Pro hoc sciendum, ꝙ prophetę aliquando dicunt aliqua, de quibus non interrogantur: sed iubentur a Deo illa dicere: aliquando verò respondent ad interrogata. De primo non quæritur quando Deus eis loquatur, quia potest loqui quandocunque voluerit, & non erit in hoc aliqua differentia.

De secundo dicendum, quòd potest Deus interdum reuelare prophetę id, de quo interrogandus est, antequam interrogetur, & aliquando postquam interrogatus fuerit.

De primo patet in Ahia Silonite, cui Deus reuelauit, quòd ventura esset ad eum vxor Ieroboam: & dixit ei quid deberet respondere supra 14. sic etiam in alijs fit. De secundo patet, quia prophetę quando inquiruntur, interdum nondum habuerunt respōsum a Deo, sed illud aliquando habent immediate, vt interrogantur, & aliquando post aliquantum tempus. De primo patet in Elisęo, qui interrogatus fuit a tribus regibus super aqua sequenti lib. capitulo tertio. Et nondum sciebat quid respondere deberet, sed fecit, quòd vocaretur citharista, & illo canente cecidit spiritus Domini super eum. De secundo patet in Ieremia, qui interrogatus fuit ab Israelitis, an deberent descendere in Aegyptum, & nesciuit illico respondere, sed per decem dies ieiunauit, & tunc reuelata est sibi responsio Ierem. quadragesimosecundo. Hoc autem accidebat sępe in Moyse, qui cum interrogaretur frequenter de negocijs popularium nesciebat respondere, sed ipse consulebat diuinum oraculum.

A Sic patet in quæstione filiarum Salphaad, Numer. 27. & iterum in quæstione filiorum Manasse, Numer. 36. Cum vero dubitaret Moyses in his, introibat in Sancta sanctorum, & ibi audiebat vocem respondentem sibi de propitiatorio, quod erat super arcam fœderis, Nume. 7.

Nunc vero de Michęa dicendum, quòd quamquā potuisset vterque modus accidere in eo, tamen videtur, quòd acciderit, quòd reuelauerit sibi Deus postquam interrogatus est. Quod patet, quia nuncius, qui vocauit eum, dixit sibi, quòd loqueretur bona, sicut alii prophetæ, ipse vero ait viuit dominus, quia quodcūque dixerit mihi dominus hoc loquar. Ergo videtur, quòd nōdum sibi dixerat quid loqui deberet, sed
B quando rex quæsiuit ab eo reuelauit sibi Deus illico quid deberet respōdere, vel post aliquod tempus paruum, s. post vnam, vel duas horas. Sic patet de Daniele: nam quando quæsiuit Nabuchodonosor ab eo interpretationem somnii secūdi, dicitur: Tunc Daniel cœpit intra semetipsum tacitus cogitare, quasi hora vna, & cogitationes eius conturbabant eum, Dan. 4.

Venit itaque ad regem. Scilicet ad aream, in qua sedebat rex apud portam Samariæ.

Et ait illi rex: Michæa ire debemus in Ramoth Galaad ad præliandum, an cessare? Idest nunquid expedit, ꝙ eamus, s. si prosperabimus, vel erit aduersitas nobis.

Cui ille respondit, ascende, & vade prospere, & tradet eā dominus in manus regis. Istud dixit, quia volebat cōcordare
C cum omnibus prophetis Baal, qui sic dixerant.

An Michæas peccauerit non dicendo verum Achab.
Quæst. X.

QVAERETVR, an peccauerit Michęas dicendo istud, quia non erat verum, quòd prospere iret Achab in Ramoth, etiam dixit Michęas, quòd non diceret, nisi quòd Deus sibi reuelaret, & tamen Deus reuelabat contrarium, ideo videbatur peccare dicendo istud.

Respondebit aliquis, quòd non peccauit, quia dixit id, quòd Deus sibi reuelabat, quia licet non esset prospere iturus Achab in Ramoth, poterat hoc reuelare
D Deus, & postea cōtrarium reuelare. Sic patet multoties, quia reuelat aliqua mala futura contra aliquos, deinde reuelat contrarium. Sic patet de Ezechia seq. lib. c. 20. & de Niniuitis. Ionę 3. & 4. cap. & de bruco, & locusta venturis super duas tribus. Iohel. 1. & 2. & 3. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia ista varietas reuelationis diuinæ nunquam accidit ex parte Dei, cum sit simpliciter inuariabilis, sed ex parte eorum, contra quos, vel pro quibus fiunt reuelationes: nam aliquando Deus reuelat bona futura aliquibus, & tūc boni sunt, si vero mutentur ad malum, sępe Deus reuocat, & reuelat contrarium. Sic etiam Deus pręnunciat mala contra aliquos sępe, quia illi mali sunt, & postea illi dolent de peccato suo, & Deus pręnunciat
E bona. Si tamen pręnunciauerit bona contra aliquem, qui in bono statu est, & ille semper sic maneat, nunquam variabitur reuelatio de bono in malum, & si pręnuncietur de aliquo malo, quia malus est, & maneat semper in malo suo, nūquam variabitur prophetia. Sic patet Ierem. 18. s. Repente loquar aduersus gētem, vt eradicem, & destruam, & si pęnitentiam egerit a malo suo, agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaueram, vt facerem ei, & subito loquar de gente, & regno, vt ędificem, & plantem illud, & si fecerit malum in oculis meis pœnitentiam agam super bono, quod locutus sum, vt facerem ei. Ergo si non mutatur homo, nunquam Deus mutat dictum suum, sed Achab ante hoc erat malus, scilicet, quādo locu-

locutus est Micheas in prima responsione, & in secunda, ergo non variaretur reuelatio ex parte Dei.

Item patet, quòd non dixit Micheas hoc tanquam a Deo sibi reuel atum, quia postquam dixit istud, dixit ei Achab adiuro te, vt nō loquaris mihi, nisi quòd verum est in nomine Domini. Ergo ipse Achab videbat, quò d Micheas non respōdebat ista ex parte Dei, & tunc Micheas adiuratus respondit ei veritatem.

Dicendum ergo, quòd Micheas dixit ista, non tanquam asserens, sed tanquam optans, s. ascende, & vade prospere, idest vtinam posses ascendere, & ire prospere. Et hoc tenet Nicolaus.

Opinio Lyrani reiicitur. Sed istud non stat. Primo quia si ista dicerentur per modum optandi, non esset responsio in his verbis, qa responsio fit indicando, & non optando cum fiat per affirmationem, vel negationem, quæ solum est in indicando, & tamen Micheas dixit ista modo responsiuo. Quod patet ex verbis Achab, s. adiuro te, vt non loquaris mihi, nisi qđ verū est, ergo putabat Achab, ꝙ loquebatur Micheas falsum, & tñ si loqueretur modo optatiuo, non esset verum, vel falsum, quia ista solum sunt in oratione indicatiua, ergo loquebatur per modum indicandi.

Secundo patet, quia si Micheas locutus fuisset ista per modum optandi, apparuisset manifeste, quòd putabat ipse, quòd non sic euēturum erat, quia id, quod quis scit certissime euenturum, non optat, & tunc Achab colligeret ex verbis Micheę manifeste, ꝙ habiturus esset mala in Ramoth, & tamen contrariū colligebat, s. quòd euēturum esset bonum, ideo dixit adiuro te, vt non loquaris mihi, nisi quod verum est. & tunc respondit Micheas de morte eius, ergo videtur, quòd ista verba non dicebantur optatiue, sed indicatiue. Nemo autem poterit dicere, quòd Micheas dixit istud indicatiue, vt adularetur regi, sicut faciunt palpones, qui falsas collaudationes dicunt, vt placeant. Nā hoc non conuenit prophetæ Dei, qui erat vir iustus, & potissimum, quia immediate dicturus erat contrarium, non est tamen adulatio conueniens, nisi quando aliquo colore tegi potest, quia aliàs potius est irridere, vel insanire.

Responsio auctoris. Dicendum ergo, quòd Micheas sciebat istud non esse verum, dixit tamen illud ad conuincendum malitiam regis, quia Achab oderat valde Micheam, eo quòd prophetabat ei mala, nūc vero prophetauit bona, vt non putaret, quòd prophetabat mala ex desiderio inimicandi ei, & tamen dixit verba ista tali modo, vt non videretur sentire id, quod dicebat. Quod patet ex verbis Achab, qui adiurauit eum, vt loqueretur verum, ideo quamquam Micheas falsum diceret, non mentiebatur, nec peccabat, quia non dicebat cum intentione significandi falsum, & etiam ex habitudine loquendi, & hoc excusabat mendaciū. Nam dato, ꝙ Micheas locutus fuisset falsum, non cum intentione fallendi, si tamen habitudo sua loquendi esset tanquā asserentis, illud mentiretur.

Dixit autem rex ad eum, iterum atque iterum adiuro te. Intellexit Achab ex modo loquendi Michææ, quòd nō dicebat verum, nec cum intentione, vt istud teneretur, ideo adiurauit eum per Deum, & dixit adiuro te iterum atque iterum ad significandum instantiam requirendi veritatem. Sic enim quædam in iure cum magna instantia petuntur, s. Apostoli ab appellātibus quæ petuntur instanter, instantius, instantissime: pallium quoque archiepiscopale non datur, nisi instanter petentibus, vt patet in Decretis dist. centesima.

Vt non loquaris mihi, nisi quod verum est. Scilicet hoc, qđ dicis non puto esse verum.

In nomine Domini. Idest nunc non loqueris in nomine Domini, idest ex parte Dei, qđ ipse tibi reuelauit,

F sed loqueris de corde tuo: ideo falsum dicis, adiuro te ergo, vt non loquaris mihi, nisi id, quod Deus dixit.

Et ille ait. Nunc Micheas adiuratus respondit veritatem.

Vidi cunctum Israel dispersum in montibus. Idest Deus reuelauit mihi, quòd totus Israel dispergendus esset in montibus. Vel ostensa est mihi imago Israelis dispersi in montibus, & hoc verum est, quia istę reuelationes fiunt in visione imaginaria tanquam res videatur ocularitei.

Quasi oues non habentes pastorem. Hoc dicebat propter mortem Achab, quia ipse in bello occidendus erat, & eo mortuo manerent Israelitæ in bello sine duce, sicut oues sine pastore.

G *Et ait dominus, non habent isti dominum.* Scilicet quando ostensum est Michęę, quòd Israelitæ mansuri erāt sine rege mortuo Achab in bello, videbatur sibi, ꝙ Deus dicebat, non habent isti dominum, s. ia m mortuus est. *Reuertatur vnusquisque in domum suam in pace.* Etiā Deus dicebat hoc, quia postquā mortuus est Achab reuersi sunt omnes Israelitę in domos suas, & dicitur, quod reuertantur in pace, s. quia non occisi fuerunt in bello, nec persecutus fuit eos rex Syriæ. Ex quo apparet, quod quasi nullus mortuus fuerit in bello.

An solus Achab mortuus fuerit in hoc bello. Quæst. XI.

H QVAERETVR quomodo poterat esse, quod nō morerentur multi Israelitæ in bello, quia Deus dixerat supra 20. quia dimisisti virum, dignum morte, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius, ergo sicut occisus est Achab, ita populus eius occidendus erat.

Respondet Rab. Salom. quòd populus Israel tradēdus erat in bello pro peccato Achab, quia dimisit Benadad recedere. Dicit tamen, quod sanguis Michææ, qui erat vir iustus, quādo effusus est, satisfecit pro populo, ne teneretur in bello, sed non satisfecit pro Achab, eo quòd erat vir iniustus. Istud fuit, quando Micheas dixit cuidam viro, quòd percu teret eum, & percussit, at que fluxit sanguis supra 20. Responsio Rab. Sal. Lyrani repetitio repelitur.

I Sed dicendum, quòd non stat, quia effusio sanguinis Michææ, vel alterius prophetæ cu iuscunque fuerit, non suffecit ad satisfactionem pro peccato populi, quia ad hoc requirebatur meritum excessiuum, quale non est in toleratione angustiarum vnius hominis, ideo licet per orationem vnius hominis puri Deus, interdum cesset agere mala, quæ intendebat, tamen nō meretur passio vnius hominis puri, vel labor suus remissionem pęnæ pro toto populo. Christus autem qui non fuit homo purus potuit mereri liberationē populi ab omnibus peccatis suis.

Secundo patet, quia dato, quòd illa effusio sanguinis fuisset sufficiens ad tollendum peccata totius populi, tamen nunc non satisfecit pro aliquibus peccatis populi, quia illa effusio sanguinis non facta est, vt esset satisfactoria pro peccatis populi, sed solum, vt

K non cognosceretur propheta ille, vt declaratum est supra vigesimo. ergo non poterat proficere ad remissionem.

Tertio patet, quia postquam effusus est sanguis ille, dixit propheta, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. ergo videt, quòd adhuc effuso sanguine tenebatur populus Israel ad hoc, ꝙ traderetur cum rege suo, ideo dictum Rab. Salom. non stat.

Tenet tamen illud Nicolaus: Ponit etiam aliam rationem, s. quòd non fuit sic de populo, sicut de ipso Achab, quia de Achab dictum est, erit anima tua pro anima

anima eius. de populo tamen non dictum est, quòd esset anima cuiuslibet de populo Achab pro populo Benadad, ideo solus Achab mortuus est. Sed adhuc istud non multum agit, quia idem est, quòd dicatur eris tu pro illo, vel erit anima tua pro illo, & quòd dicatur erit anima populi tui pro anima populi eius, vel erit populus tuus pro populo eius, quia scriptura non accipit animam pro spiritu viuificante, sed pro persona, sic patet Gen. 46. & Exodi 1. s. septuaginta Animæ egressæ sunt de femore Iacob, idest septuaginta personæ, quia anima nō redditur de femore. Sic etiam Leui. 2. & 4. & 5. dicitur anima cum obtulerit sacrificium, & tamen manifestum est, quòd anima non offert sacrificium, sed homo.

B Dicendum igitur vno de duobus modis. Primo quia ista sententia reuocata erat, quando pęnituit Achab, nam prędixerat ei mala Elias pro omnibus peccatis suis. preced. ca. & quia doluit Achab Deus reuocauit sententiam dicens, quòd in diebus eius non inferret mala, sed in diebus filii sui, nunc vero occisus fuit Achab in bello non pro illis peccatis prioribus, sed pro aliis peccatis, quæ fecit post pęnitentiam, populus autem non peccauit post, vel dato, quòd peccauerit iam sententia prima reuocata erat, & per eam non debebat dari populus in manus hostium.

Aliter dici potest, quòd completa fuit sententia Dei super populum, s. quòd populus Achab fuit pro populo Benadad. Ex hoc tamen non sequebatur, quod omnes Israelitæ deberēt mori in bello, vel valde multi ipsorum, quia esse populum Achab pro populo Benadad, potest intelligi dupliciter. Vno modo, quòd erit pro illo, idest occidetur pro illo, s. quòd sicut occidendus erat populus Benadad, ita occideretur populus Achab. Alio modo, ꝙ esset populus Achab pro populo Benadad, idest traderetur pro illo ad aliquam pęnam, & ista pęna erat, quòd aliqui eorum perirent in bello, vel saltem, quòd vincerentur, & fugerent: nā Israelitæ si non peccassent ipsi, nec rex eorum, semper habuissent victoriam contra regem Syriæ, quia tamen peccauerunt, victi sunt, & hoc erat, quòd traderetur populus Achab pro populo Benadad. Simile patet supra 20. cum Deus dixit ad Achab, vidisti omnem hanc multitudinem, ego tradam eam hodie in manu tua, & tamen manifestum est, ꝙ illa vice nō occidit Achab omnes de populo Benadad, quia plurimi eorum fugerunt, ita ergo nunc quamquam Israelitæ fugerent de bello, & non occiderentur, nisi pauci, vel nulli, dicebantur tradi in manus regis Syriæ. Aliter tamen traditus fuit Achab, & aliter ipsi, quia Achab traditus est, & mortuus fuit, populus autem traditus est, & non occisus fuit, & hoc quia Achab peccauerat dimittendo Benadad populo inconsulto, nec fiebat de volūtate populi, ideo pęna, quæ dabatur populo erat pro peccato Achab, debebat igitur populus minus puniri quam Achab.

Dixit ergo rex Israel ad Iosaphat, nunquid non dixi tibi quia non prophetat mihi bonum, sed semper malum? Videns Achab, quòd responderat malum Michęas, & in hoc concordabat dicto suo priori repetiuit illud hic, dicens: nunquid non dixi tibi, quia non prophetat mihi bonum, sed semper malum? quasi dicat, bene sciebam, ꝙ superfluum erat vocare eum, quia nunquam prophetat mihi bonum, sed semper malum. Vnde etiam antequam vocaretur manifestum erat mihi, ꝙ malum annunciaturus erat.

Ille vero addens ait, propterea audi sermonem Domini. Quia Achab iratus fuit hic Michęę dicenti ea, quæ Deus iubebat voluit superaddere ipse Michęas alia duriora, in quibus magis irritaretur Achab, ideo dixit propterea audi sermonem Domini, idest, quia indignatus es mihi dicenti veritatem audi alia grauiora. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum.* Declarauerat Michęas supra mortem Achab in confuso. Hic autē declarat eam magis in particulari, & ostendit quomodo prophetæ Achab mentiebātur, & ad hoc inducit visionem, in qua apparuerunt sibi omnia ista, dicens: vidi Dominum sedentem super solium excelsum. Istud nōn erat secundum veritatem, quia Deus non sedet in solio, siue in alio loco, cum nō sit corporeus, sed vtitur propheta modo loquendi humano, ita ꝙ imaginemur Deum tāquam regem potentissimum sedentem in solio excelso ad significandam maiestatem suam. Sic dixit Isaias se vidisse, s. vidi dominum sedentem super solium excelsum Isa. 6.

Et omnem exercitum cœli assistentem ei a dextris, & a sinistris. Vocatur exercitus cęli multitudo Angelorum, qui dicebantur assistere Deo, & non sedere, sed solus Deus dicebatur sedere, exercitus autem Angelorum dicebatur assistere, quasi ad seruiendum, quia ministri debent assistere, & non sedere. Sic patet Dani. 7. vbi ponitur Deus sedēs, & dicitur, aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, & sequitur millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei. Vocantur autem Angeli exercitus Dei, quia ad modum virorum existentiū in exercitu Deo ministrant inferendo pęnas, quibus ipse iubet, & liberando a periculo eos, quibus ipse voluerit subuenire, & iste est actus bellicus, ideo vocantur exercitus. Sic enim Iob 25. Angeli vocantur milites, cum dicitur, nunquid est numerus militum eius, idest Angelorum.

Exercitus cęli quid.

Nicolaus dicit, quòd a dextris dicebantur assistere boni Angeli, a sinistris vero mali: nam interdum mali Angeli sic stant coram domino. Patet Iob. 2. cum dicitur, quod cum quadam die filii Dei venirent, & starent coram Domino, venit, & stetit inter eos Sathan.

Nicolaus repellitur.

Sed dicendum, quòd istud non est cōueniens, quia motiuum Nicolai est eo, quòd pars dextra dicitur esse honorata, & pars sinistra non, ideo vult, quòd illi, qui erant in dextra essent boni Angeli, qui vero in sinistra essent mali. Hoc posset confirmari per id, quod habetur Matth. 25. s. congregabūtur oēs gentes ante eū, & separabit eos adinuicem, sicut pastor segregat oues ab hędis, & statuet oues quidem a dextris, hędos autem a sinistris, & sic mali erunt in parte sinistra.

Quod Angeli mali non assistebāt Domino.

Dicendum, quòd istud motiuum non est sufficiēs, quia illa comparatio Christi, Matth. 25. non ponitur ad significandum, quod sic realiter erit, quòd mali sedeant in die iudicii a sinistris Dei, & boni a dextris, & sic Deus iudicet, sed aliter fiet, s. quod omnes boni eleuabuntur in aere, & manebūt ibi iudicantis in circuitu Christi vtentes dote leuitatis corporis, omnes autem mali graues, sicut terra manebunt super terrā, & sic fiet iudicium. Sic patet prima ad Thessalo. 4. s. Nos qui viuimus, qui relinquimur simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera, de quo ibi declarabitur. Christus autem dixit, quod quidam sederent a dextris, & alij ad sinistris non, quòd sic futurum esset, sed ad designandum differentiam meriti. Item dictum suum non est verum, quia hic non ponitur ista imago Dei sedentis, & Angelorum stantiū ad dextram, & ad sinistram ad significandum differētiam meriti, & dignitatis Angelorum bonorum, & malorum, sed ad significandum honorem maiestatis Dei, quia ad hoc, quod esset honoratus, oportebat ꝙ aliqui essent ad dextram suam, & aliqui ad sinistram ne nudus ex vna parte videretur, ideo essent Angeli boni ex vtraque parte, quia magis significaretur honor in hoc, quòd assistebant ei boni Angeli quam

cum

cum assisterent mali. Simile patet Dan.7. vbi ponitur Deus sedens, & quòd millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei, & tamen omnes illi erant Angeli boni. Item patet efficacius, quia dicitur hic in litera, vidi dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum celi assistentem ei a dextris, & a sinistris, ergo tam assistentes a dextris quàm a sinistris erant de exercitu cęlesti, idest de Angelis.

Quomodo facta fuit ista reuelatio Michææ, & an possit visio imaginaria fieri in vigilia.
Quæst. XII.

QVAERETVR quomodo fuit facta ista reuelatio Michææ.

Respondendum, quòd multi modi sunt, quibus Deus prophetis aliquid reuelat, s. apparente eis aliquo Angelo, & loquente, vel audita aliqua voce facta ab Angelo, & non apparente aliqua effigie loquentis, vel quòd in somnio aliquid demonstretur, vel in vigilia, siue apparitione aliqua, & sine voce reueletur aliquid intellectui nostro a Deo, & hoc cum ecstasi, siue sine ecstasi, de quibus modis declaratum est supra 13. sed non possunt assignari hic omnes isti modi. De primo patet, s. ꝙ non apparuerit aliquis Angelus ad loquendum, quia non dixit Deus locutus est mihi tale, vel tale, sed vidi dominum.

Quot modis Deus aliquid reuelat prophetis.

Secundus modus etiam non stat, quia ille solum est, quando aliqua vox auditur, per quam aliquid reuelatur, reuelatio tamen Michęę non consistit in audiendo, sed in videndo. Manent autem alii modi, de quibus est dubium, s. an fuerit per noctem in somnio, vel fuerit per diem aliqua reuelatio per quam illustraretur intellectus.

De primo dicet aliquis, quòd non fuerit, quia ille est per somnium, & tamen Michęas non vidit ista per somnium, sed vigilans, quia coram rege stans accepit a Deo istam reuelationem, vt declaratum est supra in quadam quæstione.

Dicendum, quòd quilibet istorum duorum modorum vltimorum potest hic assignari, s. ꝙ fuerit per somnium, vel quòd fuerit in vigilia per illustrationē intellectus. Et primus videtur magis conuenire superficialiter, quia dicit Michęas, vidi dominum sedētem super solium suum, & omnem exercitum suum a dextris, & a sinistris. istæ tamen visiones imaginarię sunt, s. per quasdam imagines causatas in phantasia, quia realiter ista videri non possunt, cum nihil tale sit, operationes tamen phantasiæ, quæ vocantur visiones, in somno fiunt, ideo istud in somno fieret. Sic patet de Daniele cuius tota prophetia fuit per visiones imaginarias, & tamen ipse dicit aspiciebam in visione noctis. Dan.7. Vocatur autem visio noctis somnium. si tamen hoc dixerimus, videbimur dicere contra id, quod habetur supra in litera, quando Michæas respondit nuncio regis, s. viuit dominus, ꝙ quodcunque dixerit mihi dominus, hoc loquar, ergo nōdum Deus dixerat sibi aliquid.

Dici potest, quòd Deus reuelauerat sibi in nocte ꝑcedenti per somnium, quomodo Achab quæsiturus erat ab eo hoc, & ostendit ei istam visionem, quæ habetur hic. Cum vero dicitur, quòd Michęas dixit qđcunq; mihi dixerit Dominus hoc loquar. dixit istud, quia quamquam Deus sibi reuelauerat, tamen adhuc poterat reuelare aliquid aliud, & iubere, quòd diceret illud, & non id, quod prius sibi reuelatum fuerat, & tunc Michęas diceret illud. Sed adhuc melius est, ꝙ teneamus id, quod supra diximus, s. ꝙ ista reuelatio facta fuerit coram rege postquā ibi Michęas fuit. Et

F tamen adhuc non dicemus, ꝙ fuerit facta ista reuelatio per solam illustrationem intellectus, sed ēt per apparitionem imaginariam principaliter, s. ꝙ existente Michæa coram rege Deus causaret in phantasia sua quandam imaginem Dei sedentis in solio, & Angelorum astantium, & imaginem sermonū, quos Deus loquebatur, & eorum, quæ dęmon dixit de deceptione prophetarū Achab. Neç debet hoc videri alicui durū, quia licet cōiter fiant visiones imaginarię in somno, tamē interdū fiunt in vigilia, facilius tamen fiunt in somno ꝑꝑ hoc, quòd virtutes animales non intendunt diuersis operibus tunc. Quod autem fiat in vigilia patet Act.7. quia cum disputaret Stephanus cum Iudæis, dixit, ecce video cœlos apertos, & Iesum stantem a dextris Dei, & tñ illud non potest intelligi de visione reali, quia non poterat virtus oculi sui pertingere vsq; ad cęlum beatorum. Etiam visio non fit sine specie obiecti transeunte per medium vsq; ad oculum, quædam tñ corpora cęlestia sunt ita densa, ꝙ nō permittunt transitum specierum, sicut est in 8. sphæra, in qua sunt stellę fixę cuius color iudicatur azurinus, cum cęlum serenum est. Item dato, quòd posset species rei visibilis peruenire ab extremo cęlo ad oculum nostrum, non potuisset videre beatus Stephanus Christum sedentem a dextris Dei, quia Christus non sedet a dextris, nec a sinistris Dei, ideo necesse erat, ꝙ esset ista visio imaginaria causata in sola phātasia beati Stephani, & tñ appareret ei, ꝙ realiter videbat cęlos apertos, ideo eleuabat oculos in cęlum. Manifestum est tñ, ꝙ tunc beatus Stephanus non erat in somnio, sed in vigilia, ergo visiones imaginarię interdum fiunt in vigilia. Item patet, quia naturaliter hoc potest causari: nam ſm, ꝙ ait Arist. descendente plurimo sanguine ad principium visiuum defert secum formas visibiles, & vr̄ alicui videre quod non videt. Itē dęmones possunt permutare phantasmata in phantasia nostra, ſm quam permutationem vr̄ nobis, ꝙ videmus nobis pręsentes res illas, quarum species dęmones in nobis permutant. Nam iudicium de re visibili non fit in centro visus, sed in sensu cōi, alias oportebat quamlibet rem iudicari esse duas, eo ꝙ sunt duo centra oculorum. Fit ergo iudicium in sensu cōi postquā peruenerint species receptę per duos oculos ad vnitatem nerui concaui, qui vocatur opticus, ideo si aliquando cōtingat species reseruatas in cerebro nostro in phantasia, & memoria decurrere ad neruum concauum, in quo fit iudicium de visibili, necessario apparebit nobis, quòd videmus illas res pręsentes, & ibimus ad eas, sicut ad nobis pręsentes. Sic contingit interdum quibusdam ęgris, qui patiuntur in cerebro fieri perturbationem in speciebus defluētibus ad sensum communem, & tunc in vigilia, dicunt se videre aliqua, quę alii non vident. Hoc etiam contingere potest hominibus nimis passionatis in amore, ꝙ in vigilia procul positi ab ea, quam diligunt videantur sibi pręsentem videre illam, & currunt in amplexus eius, & cum nihil inuenerint, quia nihil erat, dicūt se a dęmone delusos, & tamen nulla fuit delusio dęmonis, sed passio quædam cerebri propter vehentissimum amorem, in qua decurrit species eius, quę amatur ad sensum communem. Et sicut dicimus de visibilibus speciebus, quòd si decurrant de interioribus cellulis ad neruum concauum, videbimur videre res nobis pręsentes, ita speciebus audibilibus, & tangibilibus, & sic in omnibus aliis generibus sensationum decurrentibus ad organum sensus communis, in quo fit iudicatio de omni sensibili, videbimur audire realiter voces, quas aliàs audiuimus, & odorare redolentia, quę alias odorauimus, & cibos, quos gustauimus, & generaliter omnia, quę accidunt in somno accidunt

Visiones imaginariæ fiunt in vigilia.

Iudicium de re visibili non fit in centro visus, sed in sensu communi.

dent in vigilia in nobis, si possent species conseruatæ in interioribus cellulis decurrere ad anteriorem cellulam sensus communis, sed dæmonibus, & Angelis facillimum est reducere quascunque species conseruatas interius ad organum sensus communis, ergo poterunt facere, quòd videamur videre, & audire quæcunque ipsi voluerint, quamquam realiter non videamus, nec audiamus. Patet igitur quòd visio imaginaria poterat causari in Michęa Propheta in vigilia opere Dei, cum etiam potuisset causari naturaliter. Et hoc melius est, & tenebimus quod supra asseruimus.

Et ait Dominus quis decipiet Achab regem Israel? Videbatur Michęæ, quòd Deus stans in solio suo excelso loquebatur astantibus dicens, quis decipiet Achab?

B *Vt ascendat, & cadat in Ramoth Galaad?* Idest deceptio debebat esse, quòd persuaderetur Achab bonũ esse ire in Ramoth, & quòd habiturus esset victoriã, & sic ascenderet, & moreretur in bello.

Et dixit vnus verba huiuscemodi & alius aliter. Idest vnus de astantibus dedit vnam sententiam, & alius aliam, ita quòd non concordabant inter se sicut solet esset in congregationibus deliberatiuis, & nulla istarum sententiarum conueniens reputata est, nisi illa, quam dixit postea spiritus, vt patet inf.

Egressus est autem spiritus, & stetit coram Domino. Scilicet iste spiritus non stabat prius coram Domino cũ alijs astantibus, sed nunc egressus est de loco suo, & stetit coram Domino cum alijs de exercitu cęli.

C *Et ait ego decipiam illum.* Iste spiritus putauit faciliter se posse decipere Achab, & ipse erat dęmon, cui competit officium decipiendi.

Cui locutus est Dominus in quo? Idest ante hoc Deus non viderat sententiam alicuius de astantibus conuenientem ad decipiendum Achab, nunc verò quia spiritus promisit quòd posset decipere, quæsiuit Dominus in quo, idest quomodo posset. Hoc dicitur sicut quando aliquis promittit se facturum aliquid magnum, de quo cęteri dubitant, quærunt quomodo poterit illud facere, & ita Deus inducitur quasi petẽs consilium, & nesciens quomodo spiritus decepturus esset Achab.

D *Et ille ait egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius.* Dedit modum spiritus, quo falleret Achab, scilicet quia sciebat, quòd Achab omnia facta sua ageret consilio prophetarum, & potissime in bello cum sit res ardua, ideo si prophetę eius fallerent tur reuelando eis mendacium facillimè Achab falleretur, quia crederet eis.

Et dixit Dominus decipies, & præualebis. Istud dicitur tanquam audito consilio illius spiritus Deus iudicaret illud conuenientius omnibus sentẽtijs prioribus, & approbando dicit, & decipies, idest verũ est, quòd potuis sic decipere, & præualebis, idest deduces rem ad effectum.

E *Egredere, & fac ita.* Approbata sententia spiritus Deus dissoluit congregationem deliberatiuam, vel visus est dissoluere illam, & misit spiritum ad exequẽdum id, quod dixerat, scilicet egredere, idest egredere ab hinc, & vade ad Prophetas Achab, & fac ita, scilicet sicut dixisti loquendo eis mendacium.

Nunc igitur ecce dedit Dominus spiritum mendacij in ore omnium prophetarum tuorum, qui hic sunt. Posuerat supra Michęas diuinam visionem, nunc autem inducit ex his, quæ ibi vidit, intentam conclusionem, scilicet quod Deus dedit spiritum mendacij in ore omnium prophetarum Achab, & dicit, nunc igitur, idest quia sic est, quòd ego vidi Dominum, & omnia quæ supra enarraui, sequitur ex hoc, quòd prophetę tui omnes mentiuntur, eo quòd Deus misit spiritum mendacij, vt falleret eos.

Et Dominus locutus est contra te malum. Idest Deus disposuit facere malum tibi, & dixit spiritui, quòd falleret te, vt moreretis in bello, ideo vide quid facis eundo ad bellum.

Spiritus malus, qui decepit Achab quis fuit, & an esset anima Naboth. Quæst. XIII.

Qvaeretvr quis erat iste spiritus de quo hic dicitur, quòd egressus est spiritus & stetit coram Domino.

Respondet Rabi Sa. quòd iste erat spiritus Naboth occisi. Motiuum autem suum est istud, quia vocatur iste spiritus solum. Etiam, quia supra immediatè fuerat positum de morte Naboth: ideo vult istam esse sententiam suspensiuam, & continuatam. Et vocatur hic spiritus ipse spiritus Naboth non expresso nomine illius, cuius est: quasi adhuc loquamur de ipso Naboth. Etiam dicit hoc, quia putat, quòd spiritus Naboth ad vindictam mortis Naboth voluerit fallere Prophetas Achab, vt moreretur Achab in bello.

Sed dicendum, quòd ista positio non stat, quia Naboth erat vir iustus, & anima sua esset in requie in lymbo sanctorum: ideo non egrederetur inde, vt veniret ad fallendum Prophetas Achab.

Item animæ siue bonorum, siue malorum nunquam veniunt ad fallendum alios homines, nec ad torquendum, cum istud sit officium dæmonum: ideo dato, quòd anima Naboth esset damnata, non venisset ad fallendum Prophetas Achab.

Item patet, quia anima Naboth erat cum sanctis, si tamen ipsa desideraret fallere, peccaret, animæ tamen bonorum post mortem peccare non possunt, sicut animæ malorum non possunt bene agere, scilicet istę propter obstinationem in malo, & illę propter cõfirmationem in bono: ergo non desideraret fallere prophetas.

Item quòd moueretur ista anima ad desiderium vindictæ irrationabile est, quia desiderium vindictæ peccatum est, & non competit animæ viri iusti.

Item Rabi Sa. præsupponit tanquam ista fuerint realiter, scilicet quòd concilium teneretur, quomodo deciperetur Achab, & quòd spiritus locutus fuerit, & tamen nihil istorum fuit secundùm rem, sed fuit visio imaginaria ostensa prophetæ a Deo ad inducendum inde quòd Prophetæ Achab mentiebantur, & tamen nec apparuit ibi aliquis spiritus, nec quidquam locutus est: ideo si aliqua deceptio fuit illa facta est ab illo, cuius officium est decipere & mentiri, & iste est diabolus: ipse enim mendax est, & pater mendacij. Io. octauo.

Quomodo potuit esse quòd Deus mitteret aliquem ad decipiendum Achab. Quæst. XIIII.

Qvaeretvr vlterius, quomodo potuit esse, quòd Deus iuberet alicui, quòd deciperet Prophetas Achab mentiendo, quia istud videtur esse valde iniustum, quòd Deus aliquos decipiat.

Respondendum, quòd hic sunt duo, scilicet quæ fuit veritas in conclusione eorum, quæ inducit hic Michęas: secundum est quomodo ista visio tota applicatur ad conclusionem intentam à Michęa. Ad primum dicendum, quòd veritas fuit, quòd Achab erat vir malus, & Deus volebat, quòd moreretur in bello,

bello, siue istud acciderit propter multa mala, quæ fecerat antequam pœniteret præcedenti capitulo, siue fuerint propter aliqua, quæ egit postquam pęnituit, cum etiam postea sequeretur idola, & prophetas idolorum. Ad executionem autem huius pęnæ oportebat, quòd Achab deciperetur putando, ꝙ bonũ erat sibi ire in Ramoth, & quòd obtineret victoriam, quia aliàs nollet ire, nõ poterat autem decipi Achab nisi per dicta prophetarũ. Nam dato quod alij homines iudicio humano diffinirẽt bonum esse ire in Ramoth, non assentiret Achab, quia ista iudicia poterant falli.

Iudicia autem prophetarum sunt sententię Dei, ideò non possunt falli, & ob hoc si prophetæ prænunciarent Achab prosperum, vel aduersum, moueretur Achab ad agẽdum per iudicia illorum, ideo deceptis ipsis deciperetur Achab, & potissime si omnes quadringenti prophetę sui deciperẽtur, quia tunc cũ omnes vno ore loquerẽtur bona, crederet Achab certissime quod verum dicebant, quia alias difficile erat omnes eandem reuelationem recipere, dęmon autem cuius officium est mentiri, quia mendax est & pater mendacij. Ioannes octauo. decepit omnes istos prophetas Achab. Et modus fuit, quia omnes isti prius per artes superstitiosas, s. per consultationes dęmonum respõdebant de occultis, & dæmon solebat per eos sępius vera dicere, nunc vero decepit omnes ipsos reuelando omnibus eis mendaciũ, ipsi vero firmiter credebant verum esse id, quod reuelatum erat eis, & ob hoc constanter asserebant coram Achab, & ausus est Sedecias propheta Baal percutere Michęã prophetam Domini tanquam mentitum. Istam autẽ deceptionem fecit dæmon, & in hoc executus est viã ad complendum iustitiam Dei, Deus tamen non iussit hoc dęmoni, nec mouit eum aliquatenus ad istud sed solum permisit falli Achab propter peccata sua, quia ipse merebatur hoc, sicut permittit homines mala pati propter peccata. Nec oportebat, quod aliquis incitaret dęmonem ad fallendum, quia ipse semper desiderat fallere si permittatur, & quod non fallat nos semper, solum est quia Deus non permittit nos semper falli. Nunc vero vidit dæmon Achab destitutum diuino auxilio & prophetas eius, ideo vtrosque fefellit. Achab quidem quia in multis peccauerat, prophetas vero eius quia ipsi merebãtur falli cum dęmoni confiderent.

An ista visio fuerit realis.

Ad secundum dicendum, quod de ista visione, quę hic inducitur nihil realiter fuit, scilicet quod ipsa non fuit, ita quod Deus, & angeli congregarentur ad deliberandum quomodo falleretur Achab, nec etiã Michęas aliquid tale vidit, sed solum fuit visio causata in imagine, sicut accidit dormientibus, & ista tota fuit ad inducendum quod prophetę Achab mentiebantur, & sicut poterat Michęas dicere istud sine visione aliqua, ita dixit cum visione: & hoc ad magis imprimendum, scilicet, quia homines rudes magis mouentur per ea, quæ sensibilia sunt, quam per ea, quę solum pertinent ad intellectum. Dicit autem Michęas, quod vidit Dominum super solium, & exercitum cœli, idest angelos in circuitu. Nihil tamen tale fuit, quia nec Deus locum habet, nec angeli possunt esse a dextris, vel sinistris, si tamen realiter fuisset quod Deus conuocaret concilium, sicut poetę fingunt deos suos conuocari in concilium a Ioue deo magno, sic esset quod quidã de angelis starent a dextris, & alij a sinistris ad honorem Dei ad hoc quod competeret eis modus humanus in sedendo, sicut competebat modus humanus in petendo consilium.

Sic enim poetę de dijs suis dicunt, quod conueniunt ad domum magni Iouis, quæ est in circulo lacteo cœli, qui vocatur Galaxias, & ibi sedent in circuitu eius, & deliberant de agendis, vt ait Ouidius 1. Metam. & Virgilius 10. Aeneid. & Martianus Capella libro 1. de nuptijs Mercurij, & Physiologię. Dicit etiam quod Dominus quęsiuit quis deciperet Achab. Hoc autem non poterat esse, quia Deus non desiderat, nec vult aliquem fallere.

Item dato quod vellet aliquem fallere, sciret qualiter falleret, & non oportebat, quod vocaret angelos in concilium, vt videret qualiter posset fallere Achab, quia Deus nullum habet in consiliarium Isaiæ quadragesimoprimo. scilicet, quis adiuuit spiritum Domini, aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi? cum quo inijt consilium, & instruxit eum? idem ad Romanos vndecimo. Nunquam ergo concilium vocat Deus, ideo mentiretur Michæas, si assereret ista sic accidisse. Dixit etiam quod vnus de astantibus dicebat sic, & alius sic, & nullius visa est sententia bona quousque venit spiritus, & locutus est, & tamen istud non poterat esse verum, quia quanquam in naturalibus dęmones, & angeli boni sint æqualiter perspicaces: tamen angeli boni sunt perspicaciores propter quotidianas reuelationes, & visionem in verbo, ideo potius scirent angeli quomodo fallendus esset Achab quam ipse dęmon, sed ponitur hoc ad significandum promptitudinem dęmonis, & efficaciam in fallendo, quia cum laudetur cõsilium eius plusquam consilium angelorum, videtur quòd valde conueniens erat.

Dixit etiam quod Deus dixit spiritui, in quo decipies? quasi ad significandũ quod Deus nesciret quid cogitauerat spiritus, sed inducitur hoc, vt spiritus respondeat, & tunc Deus laudet consilium eius. Hoc autem est ad significandum valde bonum fuisse consilium dęmonis, cum Deus illud approbet.

Dixit etiam quòd Deus dixerat spiritui egredere, & fac ita. Hoc autem non fuit sic, quia cum non congregatum fuerit aliquod concilium, nihil Deus iussit in eo.

Item dato, quòd congregatum fuisset veraciter concilium, Deus non iussisset spiritui, quod falleret prophetas, sed inducitur ad significandum permissionem Dei, & vt non intelligatur, quod solum Deus permisit, sed etiam, quòd dęmon illud fecit, dixit Michęas, quòd Deus dixerat egredere, & fac ita, & etiam decipies, & prçualebis.

Accessit autem Sedecias filius Chanaam, & percussit Michæam in maxillam. Iste Sedecias erat principalis inter omnes prophetas Achab, & cũ vidit quod Michęas dixit omnes prophetas Achab mentitos fuisse percussit eum tanquam vindicans iniuriam.

Et dixit: me ne ergo dimisit spiritus Domini, & locutus est tibi? Istud dixit Sedecias quasi ridendo Michęam, scilicet Michæas secundum hoc spiritus Domini dimisit me, & locutus est tibi! quasi dicat, ridiculum est hoc, & fundabat se Sedecias, quia ipse, & omnes prophetæ Achab susceperant vnicam reuelationem, quam putabant esse verissimam, ideo credebant omnino, quòd mentiretur Michæas, sed ista verba inducuntur magis per modum irrisionis, secundo Paralipomenon decimooctauo, scilicet, per quam viam trãsiuit spiritus Domini à me, vt loqueretur tibi? quasi dicat, non poterat venire ad te, quin prius veniret ad me, cũ ego sim propheta dignior, quomodo ergo deceptus sum ego, & tu vidisti verum?

Quare

Quare Sedecias percusserit Michæam in maxilla. Quæst. XV.

QVAERETVR quare Sedecias percussit Micheam prophetam.

Respondendum quòd hoc fecit principaliter in vindictã iniurię, quia dixerat Micheas prophetas omnes Achab fuisse deceptos. Etiam percussit eum, quia putabat, quòd repugnabat veritati: nam certissime credebat Sedecias, & omnes alij prophetæ Achab, quòd verum reuelatũ fuisset eis, quia cuilibet eorum facta est reuelatio singillatim, & omnibus reuelatum est idem, ideo omnes prophetabant eadem quasi vno ore coram rege, vt patet supra. credebant ergo ipsi, quòd mentiretur Micheas.

Item fecit hoc Sedecias ad ostendendum, quòd Micheas falsum loquebatur, quia cum percuteret eum, & non exaresceret manus eius videbatur, quòd non erat Michæas Propheta Domini, quia alias exaresceret brachium, sicut fuit de Ieroboam, qui extenderat manum contra Prophetam Dei, & exaruit illico, nec potuit eam ad se retrahere supra decimotertio, apparebat ergo Michæam falsum dixisse. Fuit tamen in hoc Achab nimis iniustus, & inurbanus, quia cum vocasset ad se Prophetam Domini, & coram se alapa percuteretur, non curauit iniuriam eius, grauiter tamen debuerat illam vindicare, tum quia iniustè percutiebatur Michæas, quia non apparebat eum falsa dixisse, tum quia si constaret falsa dicere, non erat puniendus per Sedeciam propria auctoritate, sed per regem, tum quia fuit percussus coram rege, & in hoc etiam ipse rex offendebatur, non tamen curauit Achab, si percuteretur Michæas, immo potius lętatus est, quia oderat Michæam, & quia nunc prophetauerat ei mala. Michæas tamen erat vir iustus, & tacuit patienter ferens, quamquam pro veritate supplicium ferret.

Et ait Michæas visurus es in die illa, quando ingrederis cubiculum, intra cubiculum, vt absconderis. Quamquam iniustè percussus esset Micheas non respondit durè, immo nec dixit cur me percutis, sed solum respondit ad id quod Sedecias prius dixerat, scilicet me ne dimisit spiritus Domini, & locutus est tibi? & dixit Micheas visurus es in die illa, idest tu videbis quòd ego vera loquor in die illa, quando præ timore intrabis in cubiculum occultissimum, vt non inueniaris.

Quæ fuit dies illa in qua latuit Sedecias in cubiculo. Quæst. XVI.

QVAERETVR quomodo fuit istud. Aliqui dicunt quòd fuit tempore Iehu regis Israel, qui occidit totam posteritatem Achab, & etiam occidit omnes sacerdotes, & Prophetas Baal sequenti libro capitulo decimo, & tunc Sedecias, qui erat præcipuus de Prophetis Achab, absconditus est in cubiculo secretissimo, vt non inueniretur.

Sed istud non stat, quia Michæas dicit hic, quòd Sedecias videret in illa die falsam fuisse prophetiam suam, & veram prophetiam Michæę, & tamen in illa die non cognosceret Sedecias veram prophetiam Michęæ fuisse, quia etiam si occideretur ipse & alij Prophetæ Baal, non putaret, quòd hoc erat propter verba Michęæ, sed quia cultores erant Baal.

Item non est verisimile, quòd in die illa, qua vocati sunt Prophetæ Baal a Iehu, lateret Sedecias intra cubiculum, quia tunc non vocauit eos Iehu tãquam

A ad nocendum ipsis, sed potius ad benefaciendum, & dedit eis vestes nouas ipsique gratis venerunt intantum, quòd nec vnus defuit sequenti libro capitulo decimo.

Item non stat, quia Michæas dicebat, quòd cognosceret Sedecias in die illa, in quo innuebat, quòd non cognosceret ante diem illam quæcunque illa fuerit, & tamen manifestum est quòd ante tempus Iehu cognouit Sedecias veram fuisse prophetiam Michęæ, scilicet illico, vt mortuus est Achab, ideo non intelligebatur de tempore illo.

Sed dicendum, quòd hoc fuit in die illa, qua populus rediit de bello occiso Achab. Nam tunc cum

B Sedecias fuisset pręcipuus, cuius consilio Achab iuerat ad bellum, filij Achab, & maiores populi mox vt venerunt de bello, inquirebant Sedeciam ad occidendum eum, & satis verisimile est, quòd occiderint, & tunc Sedecias latuit in cubiculo secretissimo, vt non inueniretur. & ipsa die sciuit se mentitum fuisse, & Michæam dixisse vera.

Et ait rex Israel tollite Michæam, & maneat apud Amon Principem ciuitatis. Scilicet ponite eum in carcere in domo Amon Principis ciuitatis huius, scilicet Samariæ. Vocabatur ille princeps ciuitatis, idest maior in tota ciuitate; vel princeps, scilicet quia commissa erat sibi illa ciuitas sicut alijs principibus erant commissæ aliæ partes regni in custodiam, vel ad colligen-

Michæas incarceratur.

C dum tributa in illis partibus, vel ad prouidendum regi de sumptibus colligendo necessaria pro cibis domus suæ in regionibus illis. Sic enim Salomon habebat duodecim pręfectos super duodecim partes regni, qui in illis colligebant necessaria pro cibis regis, & illi vocabantur præfecti prouinciarum, & vrbium supra quarto, sic etiam accipitur supra decimosexto, scilicet erat autem Hela in Thersa bibens, & temulentus in domo Asa præfecti Thersa, idest ille erat princeps, vel præfectus vrbis.

Et apud Ioas filium Amalec. Iste erat alius vir potens in vrbe, & ambobus commisit rex Michęam, vt non posset fugere de manibus eorum. In Hebræo di-

D citur.

Apud Ioas filium regis. Ista diuersitas est, quia in Hebræo Melech significat regem, & faciliter potest esse deceptio in scriptoribus dicendo Melech, vel Amalec, ideo fortè tempore Hieronymi in Biblijs hebraicis dicebatur Amalec, & postea errore librariorum detractum est aliquid, & dicitur Melech. Nec calumnientur Hebræi scriptores suos non potuisse errare, aut nunquam errasse, quia licet confiteamur scriptores suos diligentius scribere quam librarios nostros, tamen non ex hoc sequitur eos omnino esse impeccabiles.

Litera hebraica differens a nostra.

Item quia sui doctores, scilicet R. Dauid kimhi, & alij confitentur quòd in vigesimoprimo capitulo, Iosue vbi ponuntur ciuitates Leuitarum deficiunt in

E omnibus Biblijs suis modernis duo versus, qui tamen habentur in Biblijs nostris, & ipsi dicunt, quòd ab antiquo fuerunt illi in Biblijs eorum: ita ergo potuit hic esse error in Amalec quantum ad librarios suos. Aliter potest dici, quòd tempore Beati Hieronymi erat in litera hebraica filium Melech, idest regis, & tamen ipse & Iudæi pro tunc putabant ibi esse corruptam literam, & debere dici Amalec, quia si iste Ioas esset filius regis, scilicet Achab, non diceret Achab maneat Michæas apud Ioas filium regis, sed apud Ioas filium meum.

Cur Achab posuit Michæam sub custodia.
Quæst. XVII.

QVAERETVR ad quid iubebat Achab nunc poni Michæam in custodia. Dicendum, quòd Achab oderat valde Michæam, vt ipse supra dixit, & hoc quia prophetabat ei semper mala, & propter istud deside rabat semper occidere ipsum, volebat tamen habere colorem, nunc autem iussit eum poni in carcere, vt quando rediret de bello, occideret eum, & hoc quia putabat ipsum mentitum, & iustum videbatur, quòd propheta mendax occideretur, quia fingebat ea, quæ Deus non dicebat, sic enim Deus iussit, Deutero-
G nomij decimotertio, quòd propheta fingens, quæ non audierat occideretur, & ad maiorem vindictam iussit, vt nunc quamdiu teneretur Michęas in carcere, daretur ei panis afflictionis, & aqua angustiæ donec reuerteretur ipse de bello, scilicet vt tunc occide ret ipsum conuincens eum mentitum.

Et dicit eis. Scilicet ad Amon, & ad Ioas in quorum custodia mansurus erat Michęas.

Hæc dicit rex, mittite virum istum in carcerem. Scilicet ne effugiat timens mortem.

Et sustentate eum pane tribulationis. Vocatur panis tribulationis, quem homo acquirit cum magno labore, & dolore. sic dicitur Psalm. centesimouigesimotertio. Surgite postquam sederitis, qui manducatis
H panem doloris, interdum autem accipitur pro pane, quem homo comedit, & tribulatur comedendo, quia modicum sibi datur, ita vt famem non tollat, sic accipitur hic, quia ad hoc, quòd non moreretur Michęas fame, sed Achab occideret illum in reditu de bello, iussit illum sustentari cibo, & tamen, vt affligeretur, iussit illi dari modicum de pane. Sic patet secundo Paralipomenon decimooctauo, scilicet mittite eum in carcerem, & date ei panis modicum, & aquæ pauxillum.

Et aqua angustiæ. Vocatur aqua angustiæ aqua pauca, quæ angustè datur, & non ad saturitatem.

Donec reuertar in pace. Scilicet donec reuertar de bello, quasi dicat tunc occidam ipsum pro mendacio.

I *Dixitq; Michæas si reuersus fueris in pace, non est in me locutus dominus.* Dixerat Michæas, quòd Achab moriturus erat in bello: Achab verò dicebat, quòd reuerteretur in pace, ideo dixit Michæas si reuersus fueris in pace, non est locutus in me dominus, scilicet quia contrarium erit eius quod ego reuelaui.

Et ait, audite populi omnes. Michæas admonuit hic omnes, vt audirent, quia loqui volebat aliquid contra Achab, & tamen quia Achab noluit audire eum, & fecit quòd nullus ei præstaret audientiam, cessauit dicere id quod inceperat dicere.

Quare Achab iuit ad bellum, cum prædixisset ei Michæas malum euenturum.
Quæst. XVIII.

K QVAERETVR quomodo rex Achab voluit ire ad bellum, cùm prænunciasset ei Michęas Propheta Domini, quòd moriturus esset in bello.

Respondendum, quòd Achab credidit mentitum fuisse Michæam, & quòd prospere ei eueniret: ideo non obstante dicto eius iuit in bellum. Quòd autem crederet Achab mentitum Michæam, patet quia dixit quòd teneretur in carcere, quousque ipse rediret de bello in pace, Michæas tamen dicebat, quòd moreretur ibi, ideo videtur, quòd credebat eum falsum dicere, Motiuum autem ad hoc erat multiplex.

F Primum erat quia omnes Prophetę Baal vno ore prænunciabant bona ipsi Achab, solus autem Michęas prænunciabat malum, sed nunc non constabat quis illorum verum diceret, ideo rationabilius erat credi multitudini quousque Michęas probaret illos mentitos, & hoc potissimè quia Prophetæ Baal multoties reuelantibus dęmonibus vera prænunciabant, ideo putabat Achab, quòd etiam nūc vera prę-nunciarent.

Secundum motiuum erat, quia Deus excęcabat ipsum Achab, vt caderet in bello, vt colligitur ex dictis Michęæ: ideo dato, quòd dictum Michęæ esset valde rationabile, & dicta aliorum prophetarum essent non habentia colorem, assentiret potius Achab dictis illorum, quam dicto Michęæ.

Tertium motiuum erat, quia ista conditio est naturæ humanæ, scilicet quòd homines faciliter inclinentur ad credendum vera esse illa, quæ pertinent ad eorum fauorem, quamquam rationabiliora sint ea, quæ contra ipsos sunt: Achab autem desiderabat ire in Ramoth Galaad, ideo faciliter crederet illis, qui dicerent ei prosperum esse iter, difficiliter autem contraria asserentibus.

Quartum motiuum erat, quia Michęas percussus fuit in maxilla à Sedecia, quando prophetauit, & tamen nulla pęna inflicta est Sedecię, credebat autem Achab, quòd si Michęas esset Propheta Domini, & nunc à Deo missus fuisset, quòd non mansisset impunitus Sedecias. Sic patet de Ieroboam, qui extendit manum contra prophetam Domini, & illico aruit supra decimotertio, & tamen hic quamquam magis nocuisset Sedecias Michęæ, nihil mali passus est.

Quintum motiuum fuit, quia videbatur Michęas repugnare verbis Eliæ: nam Elias dixerat, quòd moreretur Achab, & canes lingerent sanguinem eius, vbi linxerant sanguinem Naboth, istud autem fuit in Iezrahel pręcedenti capitulo, sed Ramoth Galaad distabat à Iezrahel, quia Ramoth Galaad est in sorte Gad ad orientalem partem Iordanis. Iosue decimotertio, Iezrahel verò est in sorte dimidiæ tribus Manasse ad occidentalem partem Iordanis. Iosue decimoseptimo. Distant autem ista loca inter se quindecim miliarijs, vel quasi, vt colligitur in libro de Situ terræ sanctæ: ideo Elias, & Michęas videbantur sibi repugnare, & sic nō erat standum dicto Michęæ, quia Elias erat propheta dignior, cui potius credendum erat, ista duo motiua vltima ponit Iosephus 8. Antiquitatum.

Sed dicetur dato, quòd Achab, qui erat vir impius, & idolis deditus, assentiret Prophetis Baal potius, quam Michęæ Prophetę Domini, quomodo Iosaphat rex Iudę, qui erat valde catholicus assensit prophetis Baal contra Michęam Prophetam Domini?

Dicendum, quòd Iosaphat non assentiebat prophetis Baal, immo dato quòd omnes propheta rent, nihil credidit, sed petiuit, an esset ibi aliquis de prophetis Domini, vt patet supra. Fuit tamen motus ex duobus: primò, quia credendum est, quòd Deus mouerit ipsum ad non adhibendum fidem multam verbis Michęę, & hoc quia si ipse crederet illi, nollet ire in bellum, & indirectè impediretur mors Achab, quam Deus intendebat, quia non eunte Iosaphat in bellum, nollet ire Achab. Secundum fuit, & principalius propter contradictionem apparentem inter verba Eliæ, & verba Michęę, vt supra inductum est: Iosaphat potius credebat verbis Eliæ quàm alicuius prophetæ, quia erat vir famosissimus.

Ascendit itaque. Hic ponitur belli congressus, scilicet

cet qualiter Achab contra Syriam pugnauerit, & dicitur.

Ascendit itaque rex Israel, & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Galaath. Scilicet contemptis verbis Micheę ascenderunt in bellum isti duo reges in Ramoth Galaath tanquam nihil mali euenturum foret.

Dixitque rex Israel ad Iosaphat sume arma, & ingredere prælium. Vsus est Achab quadam cautela mutans habitum in bello, & faciens quòd rex Iuda non mutaret habitum, ideo dixit ei sume arma tua, idest sume arma regalia in auro fulgentia, quæ propter fulgorem distinguebantur a cæteris, & apparebant quòd erant regalia, sic patet de armis Salomonis. Nam ipse fecerat de auro purissimo ducenta scuta, & trecentas peltas supra decimo. & ista portabantur coram rege, quando ibat ad templum, vel alias extra domũ supra decimoquarto. sic etiam gentes faciebant arma regalia fulgentia in auro, vt colligitur primo Machabæorum sexto, scilicet, Refulsit sol in clypeos aureos, & æreos, & resplenduerunt montes ab eis, sicut lampades ignis.

Et induere te vestibus tuis. Idest induere vestibus regalibus. Ista erant aliqua insignia regalia, quæ ponebantur super arma, & vocantur vestes.

Porro rex Israel mutauit habitum, & ingressus est bellum. Scilicet mutauit habitum quantum ad insignia regalia, quæ noluit sibi retinere, sed cepit arma, sicut homo priuatus, & tamen secundo Paralipomenon decimooctauo dicitur, dixit rex Israel ad Iosaphat, mutabo habitum, & sic ad pugnandum vadam: tu autẽ induere vestibus tuis.

Quare Achab mutauit habitum regalẽ, Iosaphat verò retinuit. Quæst. XIX.

QVAERETVR quare Achab mutauit habitum regalem, & voluit, quòd Iosaphat retineret sibi insignia regalia.

Aliqui dicunt quòd hoc fecit Achab ad honorandum Iosaphat, quia veniebat in auxilium eius, ideo voluit, quòd ille potius appareret honoratus quam ipse.

Aliter potest dici, & fortè melius, quòd Achab nõ crediderat aliquod malum euenturum sibi in bello sicut dixerat Michæas, voluit tamen caute se habere mutando habitum, vt sic non cognosceretur, quòd erat rex, & minus pugnaretur contra ipsum, & sic facilius euaderet.

Tertio dici potest, quod Achab ibat in bello cum Iosaphat, & erant duo reges, noluit autem Achab quod Syri putarent duos reges pugnare contra Syriam, sed vnicum, ideo oportebat quod ipse deponeret insignia, vel Iosaphat. Voluit autem potius ipse deponere quam Iosaphat, vt honoraret eum, quia gratis venerat ad adiuuandum ipsum.

Quarto dici potest, quod Achab forte cognoscebat modum regis Syrię in bello, scilicet quod volebat pugnare contra solum regem Israel, & non contra aliquem de suis. sic enim prӕceperat hic omnibus seruis suis, vt patet in litera, ideo vt non cognosceretur, ne valde persequerentur eum, mutauit habitum. Et dato quod non cognosceret Achab istam esse intentionem Benadad regis Syrię, tamen poterat hoc colligere ex eis, quę facta sunt in alijs bellis. Sic enim consueuerat pugnare Achilles in bello Troiano, sic etiam aliqui reges interdũ fecerunt, qui solum putauerunt vtile esse pugnare contra ducem exercitus, relictis cæteris. Achab igitur cognoscens ista, mutauit habitum, & tanquam priuatus ingressus est bellum

A sine insignijs regalibus. Iosaphat autem putabat sibi honorem magnum impendi, cum ipse solus insignia regalia gestaret, sed è contrario fiebat, sicut res ipsa monstrauit, quia omnes Syri congrẽgati super ipsum in breui eum occisuri erant, nisi clamasset se non esse regem Israel, vt patet infra.

Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum triginta duobus. Isti 32. princeps erant duces totius belli, quanquam vocentur hic solum princeps curruum. Isti sunt, quos posuit Benadad pro trigintaduobus regibus: nam in primo bello quod habuit contra Achab habuit in exercitu suo trigintaduo reges, & omnes fugerunt a facie Achab, ideo serui Benadad dixerunt ei, vt poneret trigintaduos princeps loco B trigintaduorum regum. supra vigesimo, & ibi causa declarata est, postea semper habuit istos trigintaduos principes in bellis.

Dicens non pugnabitis contra maiorem, & minorem quempiam, nisi contra regem Israel solum. Istud ponitur hic ad reddendum causam eius, quod sequitur, scilicet quomodo Syri circundederunt regem Iosaphat putantes eum esse Achab, & dure pugnabant contra ipsum.

Benadad quare præcepit seruis suis, quòd pugnarent solum contra Achab. Quæst. XX.

C QVAERETVR, quare prӕcepit Benadad seruis suis, quod contra solum Achab pugnarent.

Respondet Rabbi Sa. quod hoc fecit, quia quando Micheas loquebatur ipsi Achab, quod moriturus esset in bello prętens erat aliquis de seruis Benadad, quanquam Israelitę eum non cognoscerent, & tunc audiuit, quod solus Achab moriturus erat in bello, & populus rediturus erat in pace.

Credebat autem Benadad, quod non posset ipse peruertere sermonem prophetiæ, occidendo aliquos de populo, ideo iussit contra solum regem pugnari.

Sed dicendum, quòd istud non multum stat: nam non est verisimile, quod tam parua diligentia esset in D seruis regis Achab, quòd aliquis de seruis Benadad posset stare coram Achab, & ipsi non viderent illum.

Dicendum ergo, quòd Benadad hoc egit ex quadam cautela, quia putauit sic facilius se consecuturum victoriam. Nam si pugnando occideret regem, reliquus populus, licet multus esset non habens ducem recederet, sicut postea factum est, ideo melius erat pugnare contra solum regem irrumpendo vsque ad ipsum, licet in hoc maior labor esset Syris, quam pugnare contra totum exercitum: quidam enim duces bellorum istum modum pugnandi tenuerunt. Sic aliquando fecit Achilles in bello Troiano, vt supra dictum est, & forte iste erat modus pu- E gnandi Benadad, vt in plurimum, & propter hoc Achab volens euadere istum modum pugnandi mutauit habitum.

Cùm ergo vidissent principes curruum Iosaphat suspicati sunt, quòd ipse esset rex Israel. Solus enim Iosaphat insignia regalia portabat cum Achab mutasset habitum & ob hoc putauerunt istum esse regem.

Et impetu facto pugnabant contra eum. Scilicet omnes principes exercitus Benadad cõuenerunt ad pugnandum contra eum, quia sic iusserat Benadad.

Et exclamauit Iosaphat. Scilicet videns se a toto exercitu vallari clamauit. Sed dicetur, quid clamauit? Aliquis dicet, quòd clamauit petendo auxilium ab exercitu suo, & regis Achab, scilicet, vt sicut totus

exercitus Syrię conuenerat super ipsum, ita totus exercitus Israel conueniret ad adiuuandum ipsum.

Aliter dici potest quod clamauit, dicendo se non esse regem Israel, scilicet quia Iosaphat videns omnes conuenisse super ipsum, putauit quòd credebāt eum esse regem Israel, & ad hoc conueniebant, vt occiderent eum, cum esset belli dux, ideo clamauit se non esse regem Israel, vt non in vanum laborarent pugnando contra eum.

Aliter dici debet, & istud est verum, quod clamauit, scilicet inuocando Dominum, quia Iosaphat erat vir catholicus, & cum vidisset super se totam multitudinem exercitus, putauit se non posse liberari, nisi per Deum, ideo clamauit, vt Deus exaudiret, & liberaret eum. Sic patet secundo Paralipomenon decimooctauo, scilicet, at ille clamauit ad Dominum, & auxiliatus est ei, & auertit eos ab illo.

Intellexeruntque principes curruum, quòd non esset rex Israel. Isti principes curruum vocantur principes totius exercitus, & secundo Paralipomenon decimooctauo, dicuntur principes æquitatus. Intellexerunt autem isti, quòd Iosaphat non esset rex Israel, & hoc forte ex clamore, quia agnouerunt vocem eius non esse vocem Achab. Vel quia apparuerunt aliqua alia signa in clamore eius, per quę cognitum est. Et hoc Deus fecit, scilicet, quòd faciliter cognosceretur, vt non pugnarent cōtra ipsum, & in hoc auxiliatus est ei. Sic patet secundo Paralipomenon decimooctauo, scilicet, at ille clamauit ad Dominum, & auxiliatus est ei, & auertit eos ab illo.

Et cessauerunt ab eo. Scilicet, cessauerunt persequi ipsum, & ideo post hoc non habuerunt Syri fortissimum bellum contra Israelitas, quia non erat aliquis, quem persequerētur, cum nullum cognoscerent esse regem Israel, & ob hoc pauci perierunt in bello de Israelitis, quanquam durauit bellum vsque ad vesperum.

Vir autem quidam tetendit arcum, sed in incertum sagittam dirigens. Iste erat de Syris, & direxit sagittam contra multitudinem Israelitarum, sed non contra aliquem eorum specialiter: ideo dicitur, quod dirigebat in incertum.

Occisio Achab. *Et casu percussit regem Israel.* Scilicet percussit Achab casu. Dicitur casu quantum ad ipsum sagittatorem, quia ipse non intendebat percutere Achab, nec aliquem de Israel specialiter, sed direxit ad totam multitudinem: non tamen fuit percussio Achab totaliter à casu, quia Deus intendebat occidere Achab in bello, cum hoc prędixisset per Michæam prophetam, ideo ipse mouit sagittatorem, vt dirigeret sagittam ad illam partem, in qua necesse esset percuti regem Achab.

Inter pulmonem, & stomachum. Scilicet percussio sagittę fuit inter pulmonē, & stomachum, ideo Achab breuiter post mortuus est: In Hebręo dicitur.

Inter squamas & loricam. Vocantur squamæ quædam laminę magnę de ferro, quę pertinēt ad armaturam superiorem: lorica autem est armatura inferior de circulis ferreis minutissimis.

Erat autem aliquis locus, in quo eleuabatur squama, & patebat medium inter squamam, & loricam, & per illud introiuit sagitta, & ille locus erat forte inter pulmonem, & stomachum, & sic litera nostra, & Hebraica non differunt, nisi quia litera nostra ponit locum percussionis in carne, litera autem Hebraica ponit locum percussionis in armis.

Aliter potest dici, quòd istud prouenit ex ęquiuocatione, quia per ista nomina, per quę Hebręi intelligunt loricam, & squamas intellexit Hieronymus, & forte intelligebant tunc Hebręi stomachum, & pul-

F monem, & tamen secundo Paralipomenon decimooctauo dicitur, quod percussus est Achab inter scapulas, & ceruicem, & sic differunt etiam ista duo loca in carne.

Responderi potest, quòd ista litera, & illa notant locum percussionis in carne, & vtrunque fuit locus percussionis: prius tamen percussus est inter stomachum, & pulmonem, & deinde vulnus extentum est versus ceruicem, quia forte sagitta perforauit tunc corpus Achab, & apparuit aliqua pars eius apud ceruicem. Ascendit autem sagitta a parte inferiori ad superiorem, eo quod rex Israel erat in loco superiori q̃ sagittator.

G *Et ille dixit Aurigæ suo.* Auriga erat, qui dirigebat currum. Modus autem pugnandi in curribus erat iste, scilicet, quòd currus habebat quatuor equos, vel duos, & erāt super currum duo viri: vnus erat in curru, & ille habebat multa iacula secum, & alia genera armaturę, & ille pugnabat: alius erat in temone currus dirigens equos huc & illuc, & iste non pugnabat, & iste vocatur Auriga, idest, dirigens currum, ideo Achab dixit Aurigę suo, quòd verteret currum.

Verte manum tuam, & eijce me de exercitu: quia grauiter vulneratus sum. Scilicet, nunc Achab tendebat in hostes, & quando vulneratus est dixit Aurigæ suo verte manum tuam, & eijce me de exercitu, scilicet, conH uerte te ad partem exteriorem exercitus, quia iam non possum pugnare cum sim vulneratus, nō tamen iussit, quod omnino educeret eum de exercitu, quia ibi mansit vsque ad vesperum quando mortuus est.

Commissum est ergo prælium in die illa. Scilicet, in die illa qua occisus est Achab commissum est bellum, & in ipsa die finitum est, immo nec durauit per totam diem, quia pręcone clamante mortuum esse regem, omnes recesserunt.

Et rex Israel stabat in curru suo contra Syros. Scilicet, q̃q̃ esset percussus noluit omnino exire de bello, ne alij scandalizarentur, & fugerent, sed solum subtraxit se de loco illo, in quo erat grauis pugna, & stetit in parte exteriori aciei, & ibi mansit quousque mortuus est.

I Et dicitur, stabat in curru, scilicet iam non discurrebat hinc, & inde ad pugnandū, sicut prius, sed stabat, idest manebat.

Et mortuus est vesperi. Scilicet, post meridiem aliquanto tempore ante quam sol occumberet, nam antequam occumberet sol, cognita est mors regis, & nunciata per castra.

Fluebat autem sanguis plagæ in sinū currus. Scilicet semper fluebat sanguis de vulnere Achab in sinū currus, idest super pauimentum currus. Hoc dicitur ad significandum quòd illa pars currus fuit tincta sanguine, & postea canes linxerunt eam, quando venit currus in Samariam, vt patet infra, & hoc fuit, vt significetur completum quod dixerat Dominus, scilicet canes lingent sanguinem Achab præceden. cap. K

Et præco personuit in vniuerso exercitu antequam sol occumberet, dicens vnusquisque reuertatur in ciuitatem, & in terram suam. Mortuus fuit Achab ante solis occubitum, & cognita morte eius pręco insonuit per castra, vt recederet quilibet in locum suum, quia iam non erat tempus pugnandi cum rex mortuus fuisset, & ista denunciatio fuit ante solis occasum.

Sed obijcitur, quòd non potuerit esse ante solis occasum, eo q rex mortuus est in ipso occasu solis, & tamen denunciatio præconis fuit post mortem: ergo non fuit ante solis occubitum. Patet hoc 2. Paralipo. 18. scilicet, Rex Israel stabat in curru suo vsque ad vesperam, & mortuus est occidente sole.

Dicendum quod accipitur ibi occidente sole non stricte pro ipso puncto casus solis sub horizonte, sed pro

pro aliquanto tempore, quod est ante solis occasum secundùm acceptionem vulgarem: ideo licet nondum occidisset sol dicebatur occubuisse, vel occidere quando mortuus est Achab. Ista autem litera accipit magis stricte solis occasum: ideo vult, quòd ante solis occasum mortuus fuerit Achab, & denunciata fuerit mors eius per exercitum.

Mortuus est autem rex, & perlatus est in Samariam. Erat Samaria metropolis regni, & sepeliebantur ibi reges, ideo Achab ductus est illuc ad sepeliendum.

Sepelieruntque regem in Samaria. Ibi sepultus fuerat pater eius Amri sup. 16.

Piscina quid sit. *Et lauerunt currum eius in piscina Samariæ.* Defluxerat sanguis in currum, vt patet supra, & erat currus intinctus sanguine: ideo lauerunt eum in piscina Samariæ. Vocatur piscina lacuna quædam in Samaria & ibi lotus est currus deposito cadauere regis de curru.

Et linxerunt canes sanguinem eius. Scilicet antequam lauaretur, & quando lauabatur, canes propter dulcedinem sanguinis humani applicantes currui lingebāt sanguinem, qui erat in eo.

Et habenas lauerunt. Idest etiam lauerunt habenas equorum, quæ erant tinctæ sanguine. In Hebræo habetur.

Et armaturas lauerunt. Scilicet omnia arma regis, quæ sanguine perfusa erant.

Iuxta verbum Domini quod locutus fuerat. Istud locutus est per Eliam præcedenti capitulo dicens, quòd canes lingerent sanguinem Achab.

Prophetia quomodo adimpleta est contra Achab. Sed aliquis obijciet, quòd non fuerit completum verbum Domini: nam dixit Elias, quòd canes lingerent sanguinem Achab in loco, in quo linxerant sanguinem Naboth: linxerunt tamen sanguinē Naboth in Iezrahel, & sanguinem Achab in Samaria.

Responsum fuit ad hoc præcedenti cap. quòd accipiebatur locus large, scilicet pro tota regione, & sic idem locus erat Iezrahel, & Samaria.

Rab. Sa. vult quòd etiam accipiendo strictè linxerint canes sanguinem Achab in loco, in quo linxerāt sanguinem Naboth, scilicet in Iezrahel, dicens, quòd in Iezrahel erat armamentarium regis, & illuc portata sunt arma, in quibus mortuus est Achab, & lota fuerunt ibi, & tunc canes linxerūt sanguinem Achab in loco, in quo linxerant sanguinem Naboth.

Sed istud non stat, quia videtur satis fictum, & etiā sine necessitate, quia verbum Domini completum fuit canibus lingentibus sanguinem Achab in Samaria: ad quid ergo oportebat poni fictionem. Ra. Sa.

Dicendum ergo quòd nihil tale fuerit. Si autem aliquis dicat, quòd non fuit completum verbum Domini, quia canes non comederunt carnes Achab, sicut dixit Elias præcedenti capitulo, Dicendum quòd ibidem iam responsum est.

Reliqua verò sermonum Achab, & vniuersa quæ fecit. Scilicet non sunt hic scripta omnia gesta eius, & dicta: ideo remittit litera ad alium librum, vbi sunt.

Et domus eburnea, quam ædificauit. Non est scriptum de ista domo eburnea quid esset, aut qualiter facta, constat tamen quòd fuit aliquid valde preciosum, & scriptura ponit hic illā inter gesta magnifica Achab. Non est tamen credendum, quòd tota esset eburnea, sed solum aliquæ fenestræ, vel portæ, aut saltem operimenta parietum. Nam & istud erat satis sumptuosum.

Cunctarumque vrbium, quas extruxit. Aliquas vrbes de nouo fabricauit Achab faciendo muros ad nouiter habitādum, alias autem destructas refecit, & istud etiam vocatur extruere, vel ædificare, vt declaratum est supra 12.

Nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum A *Israel?* Scilicet ibi scripta sunt omnia: nam in libro illo particulariter narrantur gesta omnium regum Israel.

Dormiuit ergo Achab cum patribus suis. Scilicet mortuus est, sicut patres sui. Et hic accipitur dormire cōtra communem modum accipiēdi in scriptura, quia semper consueuit accipi pro morte naturali, quæ est sine violentia.

Et regnauit Ochozias filius eius pro eo. Iste Ochozias erat maior inter filios Achab: ideo constitutus est in regem, qui breui tempore regnauit, & successit ei frater suus Ioram, quia non habebat filium sequenti libro capit. 1.

B *Iosaphat verò.* Hic ponitur Iosaphat conditio. Nam Achab, & Iosaphat regnauerunt simul pro maiori parte regni vtriusque: ideo ponitur simul vtriusque historia, pauca tamen ponuntur de regno Iosaphat, eo quòd ista magis exprimuntur 2. Paralip. 19. & 20. & dicitur.

Iosaphat verò filius Asa regnare cœperat super Iudam. Scilicet quando mortuus est Achab iam cęperat regnare Iosaphat super Iudam, & multis diebus regnauerat.

Anno quarto Achab regis Israel. Scilicet in quarto anno regis Achab cępit regnare Iosaphat. Intelligendum est de principio quarti anni, ita quòd solum regnasset Achab tribus annis super Israel, quando cępit C regnare Iosaphat super Iudam. Quod patet quia Asa pater Iosaphat regnauit quadragintauno, annis supra decimoquinto, & in anno trigesimooctauo, eius cępit regnare Achab supra decimosexto. manebant ergo tres anni de regno Asa super Iudam, quando cępit regnare Achab in Israel, & post istos tres annos mortuus est Asa, & successit ei Iosaphat filius suus, & sic regnare cœpit in principio anni quarti Achab.

Trigintaquinque annorum erat cum regnare cœpisset. Cępit regnare in magna ætate, eo quod pater suus Asa regnauerat multo tempore, scilicet quadragintauno annis.

Et vigintiquinque annis regnauit in Ierusalem. Et hoc patet, quod regnauit adhuc sex annis post mortem D Achab, qa Achab regnauit solū vigintiduobus annis supra decimosexto, de quibus subtrahantur tres, qui iam fluxerant, quando cępit regnare Iosaphat, manēt decemnouē: regnauit tamē Iosaphat vigintiquinque, ergo sex annis post Achab mortuus est.

Nomen matris eius Azuba filia Salzi. Ponuntur nomina matrum regum Iuda, & non dicitur sic de patribus, quia constat per successiones regum quis cuius filius fuerit.

Et ambulauit in omni via Asa patris sui. Asa fuit vir bonus, & abstulit immunditias idolorum de terra, quas fecerant patres sui sup. decimoquinto, nec fuit Asa culpabilis in aliquo, nisi in senectute sua, scilicet circa finem regni, quādo petiuit auxilium à Benadad rege Syriæ contra Baasa regem Israel, & postea incarE cerauit Propheram Domini, quia locutus fuit ei, increpando ipsum 2. Paralip. 16. Sic autem Iosaphat secutus est viam Asa in omnibus, quæ ille benè egit, in his autem, in quibus peccauit, non secutus est ipsum.

Fecitque quod rectum erat in conspectu Domini. Scilicet fecit semper bonum, quod Deus iudicabat esse bonum.

Veruntamen excelsa non abstulit. Scilicet quamquam bonus fuerit non abstulit excelsa, idest altaria, quæ erant in montibus, vel ipsa templa varia, in quibus offerebantur sacrificia.

Sciendum autem, quòd excelsa accipiunt dupliciter, vno modo pro altaribus, in quibus colebātur idola, & erant ista altaria in montibus, & in alijs locis excelsis, Excelsa dupliciter.

celsis. Sic accipitur supra decimotertio, & decimoquinto. Alio modo vocantur excelsa altaria dispersa per diuersa loca, in quibus colebatur Deus, & ista erant multa antequam ædificaretur templum Salomonis. Sic patet supra tertio, scilicet quòd Gabaon erat maximum excelsorum, & tamen Gabaon erat locus, in quo erat altare Domini, quod fecerat Moyses, & multa alia erant similia. Nunc verò potest intelligi quòd ista excelsa erant, in quibus colebantur idola, vel in quibus colebatur Deus extra Sanctuariū. Et si secundo modo, minus culpabilis erat Iosaphat, quam si primo modo: sic enim Iosias abstulit excelsa, quorum quędam erant ad cultum Dei, & alia ad cultum idolorum: ideo sacerdotes primorum excelsorum non occisi sunt, sacerdotes autem secundorū G fuerunt occisi seq. lib. cap. 23.

Adhuc enim populus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis. Scilicet quamquam esset factum templum Salomonis, tamen populus faciebat sacrificia in multis altaribus, quæ facta fuerant ante constitutionem templi Salomonis, & etiam adolebat ibi incensum, scilicet cremabat incensum ad honorem Dei. Ista enim duo erant consueta simul tam in cultu dæmonum quam in cultu Dei, scilicet sacrificia fieri, & incensum cremari. De cultu Dei satis patet. De cultu dæmonum patet supra decimotertio, vbi Ieroboam obtulit sacrificia, & posuit incensum ad colendum vitulos.

Pacemque habuit Iosaphat cum rege Israel. Scilicet cum H Achab, qui regnabat eo tempore, quo regnauit Iosaphat. Etiam habuit pacē cum Ochozia filio Achab, qui regnauit post Achab tempore Iosaphat, scilicet in sex annis sequentibus, quibus vixit Iosaphat post mortem Achab, vt supra declaratum est, & ista pax fuit quia Iosaphat accepit pro filio suo Ioram in vxorem filiam regis Achab secundo Paralip. 18.

Reliqua autem verborum Iosaphat, & opera eius, quæ gessit. Scilicet non sunt hic scripta: fuit enim vir valde religiosus, & valde solicitus in timore Domini, & attendens, vt iudices in regno suo sine acceptione personarum iudicarent, vt patet 2. Paralip. 19.

Et prælia. Multa fecit prælia, sed vnum fuit valde I notabile, in quo apparuit manifesta virtus Dei, de quo 2. Paralip. 20. scilicet quòd ipso nihil agente hostes sui se occiderunt.

Nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? Scilicet ibi scripta sunt diligenter omnia.

Sed & reliquias effœminatorum, qui remanserant in diebus Asa patris sui, abstulit de terra. Effœminati vocantur viri facti vt fœminę in coitu sodomitico. Multi enim erant in Israel, immo interdum erant in publicis lupanaribus. Et quidam summus sacerdos Iudęorum constituit Ephebiam, idest lupanar virorum sodomiticorum apud templum secundo Mach. quarto. Asa autem pater Iosaphat abstulerat effœminatos de terra, quia multi fuerant tempore Abiæ patris eius, & Roboam aui eius supra decimoquinto, manserunt tamen aliqui, quos non potuit eradicare Asa, Iosaphat autem abstulit illos. (Effęminati qui.)

Nec erat tunc rex constitutus in Edom. Idest in Idumęa non erat tunc rex. istud dicitur, quia Idumęa erat subiecta regi Iosaphat, & non erat aliquis rex in illa, sed Iosaphat imperabat sicut rex. Ante hoc autem reges erant in Idumęa: nam Dauid subiecit sibi regem Idumęæ in tributarium, deinde manserunt Idumęi sub potestate regum Iuda, ideo erat in potestate eorum constituere reges in Idumęa, vel non. Nunc autem non erat rex tempore Iosaphat, sed post modicum tempus fuit rex constitutus. Nam tempore Ioram regis Israel erat rex in Idumea, & etiam tempore Iosaphat paulo ante mortem suam. Quod patet quia sequenti libro capitulo tertio, vbi dicitur, quòd rex Iosaphat, & rex Israel, & rex Edom iuerunt contra regem Moab ad bellum.

Rex verò Iosaphat fecerat classes in mari. Istud intelligitur de mari Rubro, quia per illud tendebatur ad insulam Ophir, in qua erat aurum, & ad ferendum de isto auro posuerat classes Iosaphat in mari, Salomon tamen fecerat classem ad eundum in Ophir, & tamē illa erat in mari Rubro supra decimo capitulo, sic ēt patet, quia dicitur hic, quòd confractæ sunt classes in Asiongaber, & tamē Asiongaber est in mari Rubro, vt patet allegato capitulo. faciebat autem hoc Iosaphat, quia ipse erat dominus terræ Idumęæ, & faciebat in ea quidquid volebat. Asiongaber est littus maris Rubri in terra Idumęæ: ideo poterat ibi facere classes, vel quid voluisset. Et ob hoc dicitur quòd non erat tunc rex in Edom, scilicet & ob hoc erat ipse potentior ad hoc, quòd faceret classes, aut quidquid vellet in terra Edom.

Quæ nauigarent in Ophir propter aurum. De ista insula Ophir declaratum est supra decimo, & non solum mittebat naues Iosaphat in Ophir, sed etiam in Tharsis, quamquam aliquando videtur, quòd accipiatur Tharsis pro Ophir.

Et ire non potuerunt, quia confractæ sunt in Asiongaber. Est Asiōgaber littus in mari Rubro in terra Idumęæ, vt patet supra decimo, & ibi erant classes, sed commotio magna in mari confregit classes. Istud factum est à Deo in pœnam Iosaphat, scilicet quia habebat amicitias cum Ochozia rege Israel, & fortè mittebat cū eo naues in Ophir, & vtreque confractæ sunt. De hoc secundo Paralip. vigesimo, scilicet quia habuisti fœdus cum Ochozia percussit Dominus opera tua cōtriteque sunt naues, nec potuerunt ire in Tharsis. (Asiongaber quid.) (Quare Deus confregit naues.)

Tunc ait Ochozias filius Achab ad Iosaphat vadant serui mei cum seruis tuis in nauibus. Ochozias rex Israel dixit hoc ad Iosaphat, quia postquam cōfractæ sunt naues, fecerunt alias Iosaphat, & Ochozias, & voluit Ochozias, quòd serui eius irent cum seruis Iosaphat sicut serui Salomonis ibant cum seruis Hiram regis Tyri supra nono, & decimo.

Et noluit Iosaphat. Istud fuit quia Propheta dixerat Iosaphat, quòd ex eo quòd habebat amicitiam cum Ochozia confractæ sunt naues eius secundo Paralip. vigesimo, & propter hoc separauit se postea semper à communicatione Ochoziæ.

Dormiuit autem Iosaphat cum patribus suis. Scilicet mortuus est, & hoc morte naturali, quia non perijt in bello. Erat autem 60. annorum, quando mortuus est: nam quando cępit regnare erat 35. annorū, & regnauit postea 25. qui sunt 60. vt patet sup. in litera.

Et sepultus est cum eis in ciuitate Dauid patris sui. Scilicet sepultus est in castro montis Sion, quod vocatur ciuitas Dauid pręced. lib. cap. 5. Et ibi fecerat Dauid quendam locum, in quo sepelierunt reges posteri sui, vocatur autem pater Iosaphat, nō quòd esset pater eius immediatus, sed quia descendebat de progenię illius: nam inter Dauid, & Iosaphat fuerunt quatuor reges, scilicet Salomon, Roboam, Abia, Asa, & isti erant magis immediati Dauid, quam Iosaphat. (K) (Sepulchrum regum Iuda vbi.)

Ochozias autem filius Achab regnare cœpit super Israel in Samaria. Iste Ochozias fuit contemporaneus, vt aliqui volunt, partim ipsi Iosaphat, & partim filio eius Ioram. Nam prius mortuus est Iosaphat, quam Ochozias, eo quòd ille, qui successit Ochozię cępit regnare anno secundo Ioram filij Iosaphat sequenti libro capitulo primo. Sed falsum est, quia prius mortuus est Ochozias, quam Iosaphat, vt declarabitur sequenti lib. cap. 1. & 3.

Anno decimosexto Iosaphat regis Iudæ. Sed in fine decimiseptimi anni regni Iosaphat: sic patet quia computando annos Achab, & Iosaphat proueniet iste annus regi Ochoziæ.

Sed obijcietur, quòd non regnauerit in anno decimoseptimo Iosaphat, eo quòd Iosaphat cœpit regnare anno quarto Achab, & tamen Achab regnauit annis vigintiduobus: ergo manent vsque ad mortem Achab anni decemocto ad minus. Nam si computetur residuum tẽpus a principio anni quarti, erunt anni decemnouem: si autem à fine anni quarti erunt anni decemocto, & tamen nũquam stabit, quòd sint anni decemseptem, ita quod in decimoseptimo Iosaphat regnauit Ochozias.

Respondendum quod hic oportet poni duo. Primum est, quòd Iosaphat cœpit regnare in fine anni quarti regni Achab, & sic manent decemoocto anni de regno Achab vsque ad mortem suam. Secũdum est, quod vigintiduo anni, quibus regnauit Achab supra decimosexto, nõ fuerint integri, sed fuerit annus vigesimussecundus inceptus, & non consummatus, & tunc non manebunt a principio regni Iosaphat vsque ad mortem Achab anni decem, & octo completi, & non vocabuntur illi decemseptem, & sic accipitur hic, quia multoties in scriptura anni inchoati non computantur, sed integri solum, & ex hoc insurgunt in scriptura multę difficultates.

Regnauitque super Israel duobus annis. Mortuus est immediate, quia malus erat, & Deus ei non concessit vitam, vt patet sequenti lib. cap. 1. Sed obijcietur, quod regnauit maiori tempore, scilicet septem, vel octo annis. Quod patet, quia Iosaphat vixit annis septem ad minus post mortem Achab, vt supra declaratum est, & tamẽ adhuc nõ videbatur mortuus Ochozias, quia frater eius Ioram successit ei, & ille regnauit anno secundo Ioram regis Iudę, qui Iorã regnauit post Iosaphat sequenti libro cap. 1. Respõdendum quòd Ochozias non regnauit nisi duobus annis, & isti fuerunt incompleti quia sequenti libro, cap. 3. dicitur, ꝙ Iorã, qui successit Ochozię regnauit anno decimooctauo regis Iosaphat. contrarietas autem apparens inter hanc literam, & sequenti libro, cap. 1. tolletur ibidem.

Et fecit malum in conspectu Domini. Scilicet colendo idola, nam etiam quando decidit in ęgritudinem nõ consuluit Dominum super ea, sed misit ad consulendum Beelzebub deum Accaron sequenti lib. cap. 1.

Et ambulauit in via patris sui, & matris suæ. Scilicet in via Achab patris sui, & Iezabel matris suę: isti enim fuerant valde idolatræ super omnes reges, qui pręcesserant eos pręced. cap. & hoc potissime in cultu Baal,

A quem valde zelabat Iezabel, vt declaratum est supra decimooctauo.

Et in via Ieroboam filij Nabath, qui peccare fecit Israel. Scilicet, coluit vitulos aureos, quos fecerat Ieroboã primus rex Israel post diuisionem regni, & iste fecit peccare Israel, scilicet introducẽdo idolatriam per vitulos aureos, & iubendo, ne quis iret ad tẽplum Domini. supra. 12.

Seruiuit quoque Baal, & adorauit eũ. Scilicet iste Ochozias seruiuit Baal obseruando cęremonias cultus eius

B & adorauit eum, scilicet, humiliando se coram illo.

Et irritauit Dominum Deum Israel. Scilicet prouocauit eum ad iram per idolatriam.

Iuxta omnia, quæ fecerat pater eius. Idest fuit idolatra sicut pater suus Achab. Ille enim venditus erat ad faciendum malum pręcedenti cap. ita & iste: plus tamen videtur peccasse Achab quàm Ochozias, eo ꝙ Achab nõ solũ coluit idola, sed etiam suasione impiissimę Iezabel occidit prophetas Domini, sicut patet supra decimooctauo. Nam quãquam dicatur quod occidebat eos Iezabel, tamen manifestum est, quòd

C aliquid conferebat ad hoc Achab, nam nisi ipse consentiret non auderet Iezabel occidere tot viros sine causa, & potissime prophetas Domini, consentiebat ergo in hoc Achab pręstans quandam auctoritatem ad hoc quod fieret, ideo ipse videbatur occidere illos, cum posset prohibere solo verbo leuissime, & tamen non solum non prohibebat, sed etiam cõsentiebat. Etiam Achab occidit Naboth virum iustum, vt acciperet vineam eius, sicut declaratum est pręcedenti cap. Ochozias autem nihil tale fecit, sed solum

D culpatur de idolatria, ideo minus peccauit q̃ Achab: & sic fuit ei minor pœna inflicta, quia Achab occisus fuit in bello, vt patet hic. Ochozias autem perijt ęgritudine seq. lib. cap. 1.

Longa in expositione huius tertij libri mora protracta enucleando quasdam veritates latere volentes hucusque insudauimus, quod iuxta spiritus dispertitoris mensuram paruulam licet nobis collatam egisse credimus, recte tamen, an secus factum sit arbitrij nostri non est. Hoc enim speculatoribus huius

E operis, non desidiosis, & fastidiosis lectoribus, sed solerti indagine cuncta rimantibus relictum esse volo. Ita tamen, vt inuidię corrodenti locus nullus hic relictus sit. Hęc enim omnia lacerat, quæ bene dicta more canino delatrat. Ideo contra eam beneuolos defensores pero Hieronymi nostri formulam tenẽs, qui in singulis pręfationibus suis inuidẽtium rabiem detestatur, & fugit, adiutores sui petens Paulam & Eustochium suis eum orationibus protegentes.

Expositionis literalis Alphonsi Tostati in Tertium Librum Regum Finis.

REGISTRVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z, Aa Bb Cc.

Omnes sunt Quaterniones, præter C c, qui sunt Terniones.

VENETIIS, Ex Typographia Dominici Nicolini.

M D X C V I.

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm